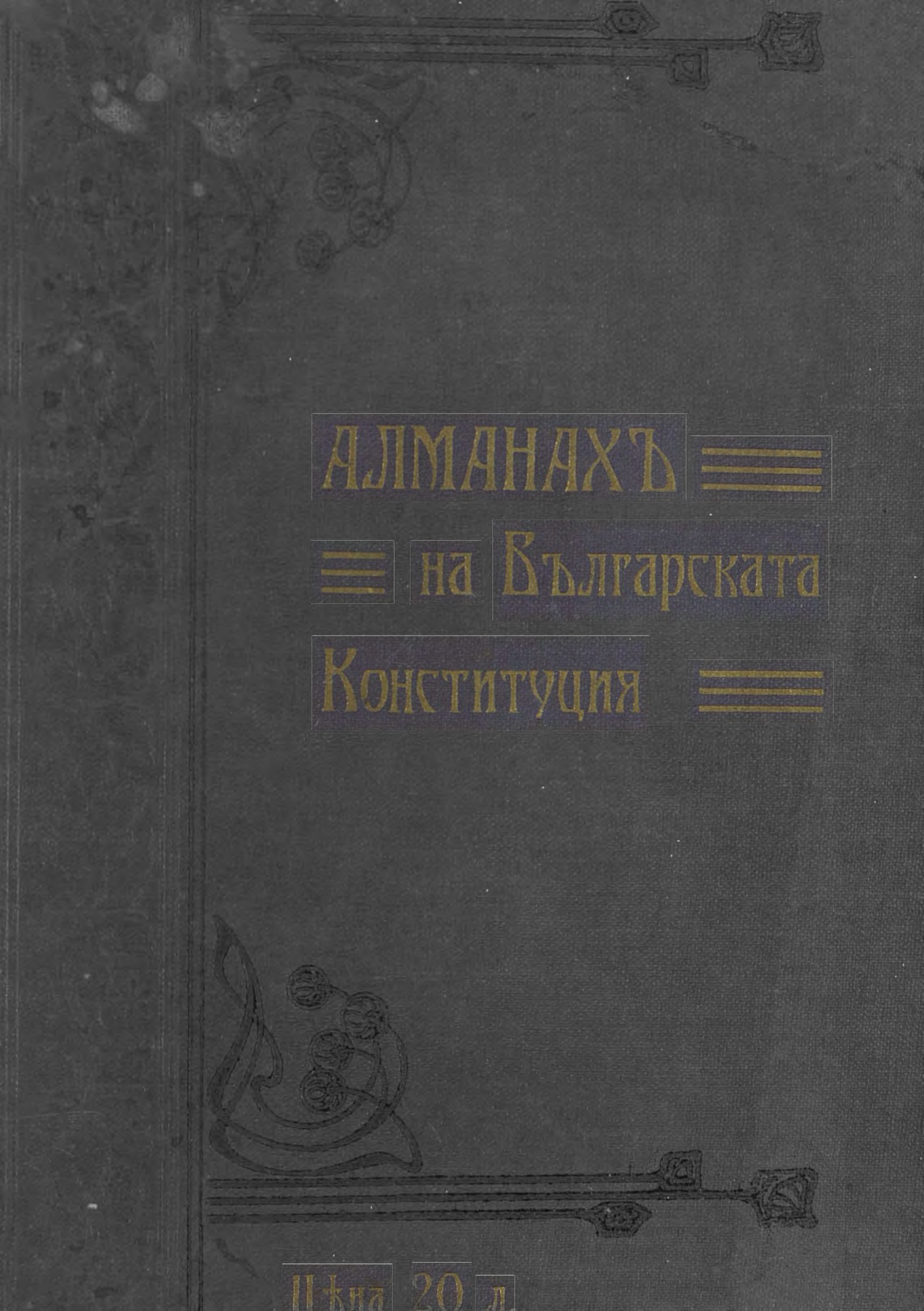

АЛМАНАХЪ на Българската Конституция

Цѣна 20 л.

приятелски споменъ

отъ издателя

София
24. VII. 1939 г.

Рецензии и отзиви на печата

за

Алманаха на Българската Конституция

Както и трѣбваше да се очаква, цѣлата българска преса безъ разлика на течения и политически нюанси не мина мълкомъ излазянето на Алманаха на Българската Конституция; всѣки вѣстникъ счете това издание почти за едно книжовно събитие и спрѣ вниманието си върху неговата наврѣменость, полза и значение. Може би, както за никое друго печатно произведение до сега, пресата се изказа на широко и единодушно похвално за тоя цѣненъ и обемистъ трудъ, отъ който се чувствуваше нужда, най-много отъ ония, които боравятъ съ обществени въпроси или не искатъ да бѫдатъ въ невѣдение за близкото политическо минало на България. Съ нуждната обективность на рецензиитѣ се изтъква, че „Алманахътъ на Българската Конституция“ заслужва да краси всѣка общественна и дружествена библиотека, за да могатъ отъ тамъ по-голѣмо число български граждани да се ползуватъ и да се запознаятъ съ развитието на българския конституционенъ въпросъ и съ дѣйностьта, и заслугитѣ на творцитѣ на нашия основенъ законъ. Тази отзивчивость относително всѣка назрѣла обществена нужда прави честь на българската преса и ний съ особено удоволствие възпроизвеждаме само най-характернитѣ пасажи отъ рецензиитѣ и отзивитѣ на пресата, като съжеляваме, че мѣстото и обстоятелствата не позволяватъ да ги цитираме *in extenso*.

Това правимъ за ония наши читатели, които не сѫ имали възможность да прочетатъ рецензиитѣ въ самитѣ вѣстници. Подкрѣпата и безпристрастието на пресата направиха своя ефектъ за популяризирането на тоя колосаленъ трудъ, за издаването на който ний жертвувахме грамадни материални срѣдства съ оправданата надежда, че интелигентното българско гражданство не ще ни остави насрѣдъ пѫтя въ наченатото дѣло.

Но ето какво говори българскиятъ печатъ:

В. *„Дневникъ“*, брой 3435 отъ 16 мартъ 1912 г., пише между другото:

„Около създаването на българската конституция се водятъ разни спорове, защото досега е липсвало едно историческо изложение придружено съ всички документи, около тоя важенъ въпросъ. Тази празднота сега се запълва съ издадената отъ П. Г. Бакаловъ книга „Алманахъ на Българската Конституция“, една обемиста книга отъ 1300 страници и 2000 портрета на дѣйцитѣ по изработването и измѣненията на нашия основенъ законъ. Тази книга съдържа всички материали, документи, разни писма и депеши, както и сѫщественното отъ дебатитѣ на всички велики и обикновени народни събрания, касающи се по измѣнението на конституцията. Тукъ се намиратъ текстуално писмата и мнѣнията на Маринъ Дриновъ, князъ Дондуковъ Корсаковъ, Драганъ Цанковъ и другитѣ, тъй наречени бащи на нашата конституция за изработването ѝ“.

В. *„Б. Трибуна“* брой 903, отъ 16 мартъ 1912 г. отбѣлѣзва въ обширна статия важностьта на книгата и спомня за онази яснота, която тя внася по извѣстни спорни въпроси върху критическитѣ врѣмена за българската конституция. Послѣ „Б. Трибуна“ продължава:

„Най-обширно мѣсто въ Алманаха е дадено за послѣднитѣ измѣнения на конституцията въ петото велико народно събрание, които се наложиха съ обявяването на независимостьта, като сѫ цитирани причинитѣ за тия измѣнения, платформитѣ на всички политически партии по измѣнението и сѫщественното отъ дебатитѣ при оная разгорещеность на партийната борба, която борба ще остане паметна въ българскиятъ конституционализмъ“.

В. „*С. Вечерна Поща*“, брой 164, отъ 8 юний 1912 г. се изказва така:

„Книгата е единъ цѣненъ и обемисть трудъ отъ 78 коли съ 1,200 портрета въ текста на видни дѣйци и творци на нашата конституция. Въ хронологически редъ сѫ изложени обективно и изчерпателно всички перипетии по въвеждането на конституцията, които сѫ освѣтлени съ важни писма, дипломатически и кабинетни документи и дебатитѣ въ учрѣдителното и послѣднитѣ петь В. Н. Събрания.

Особено внимание е обърналъ авторътъ на послѣдното В. Н. Събрание, което зрѣлиятъ политически български народъ слѣдѣше съ живъ интересъ.

Прочее, Алманахътъ се явява необходима настолна книга не само за политическия и общественъ дѣецъ, но за всѣки съзнателенъ български гражданинъ, който не иска да бѫде слѣпъ въ близкото политическо минало“.

В. „*Камбана*“, брой 1562, отъ 2 юний 1912 г. съ свойствения ѝ отревистъ езикъ помѣства слѣдното съобщение:

„Получи се въ редакцията ни въ разкошно издание „Алманахъ на българската конституция“, нареденъ отъ г. Петръ Геор. Бакаловъ. Книгата има около 1,000 голѣми страници и съдържа въ документи, протоколи и др. подробности всичко, що се отнася до изработването, приемането и измѣненията на нашата конституция. Книгата има много илюстрации. Тая е настолна и необходима книга за всѣка библиотека, читалище и всички обществ. дѣятели“.

В. „*День*“, брой 2756 отъ 1 мартъ 1912 г. и брой 2766 отъ 13 мартъ с. г. като рецензира книгата завършва съ слѣднитѣ думи:

„Излѣзълъ е вече „Алманахъ на българската конституция“, изящно отпечатанъ и илюстрованъ волюмъ съ историята на създаването, суспендирането и измѣненията на българската конституция и съ портретитѣ на всички участвуващи въ тия събития. Тоя томъ ще бѫде една цѣнна справочна книга по новата ни политическа история“.

В. „*Воля*“, брой 133, отъ 13 юний 1912 год. съобщава:

„Г-нъ Петръ Г. Бакаловъ е съставилъ и издалъ „Алманахъ на българската конституция“. Книгата съдържа 1000 страници и е изпъстрена съ около 1200 портрети на царски особи, министри, видни обществени дѣйци, депутати и пр. Въ нея сѫ помѣстени извадки отъ дневницитѣ на петьтѣ велики народни събрания върху най-важнитѣ въпроси, разглеждани отъ тѣхъ.

Книгата е една необходимость: за читалища, учрѣждения и за всички граждани, които боравятъ съ общественитѣ въпроси“.

Утрѣнниятъ в. „*Рѣчь*“, брой 1668 отъ 13 юний 1912 г., пише между другото въ обширна рецензия:

„Алманахътъ на българската конституция“ се явява като една система инкорпорация на главнитѣ политически събития изъ живота на свободна и независима България. Въ него сѫ описани, прѣди всичко, произхода и създаването на основния ни законъ, като за тази цѣль сѫ пояснени всички по-важни исторически факти и официални документи, които сѫ прѣдшествували това крупно събитие. Напълно системно, въ алманаха сѫ възпроизведени всички данни по сключването на С.-Стефанския и Берлински договори и непосрѣдствено слѣдъ това тия по уреждане приготвителнитѣ работи за свикването на Учрѣдителното народно събрание. Слѣдъ това се описва исторически и хронологически дѣйностьта на всички народни събрания, като се обясняватъ точно и изчерпателно направенитѣ тогава измѣнения въ конституцията ни. Най-подробно, обаче, е описана работата на петото велико народно събрание. Тукъ, покрай частнитѣ мнѣния на ораторитѣ и взетитѣ рѣшения на болшинството, сѫ изказани и становищата на всички политически партии, относително подложенитѣ за измѣнение членове отъ българската конституция. „Алманахътъ на българската конституция“, който е отпечатанъ на хубава хартия и е разкошно подвързанъ, е изпъстренъ съ портретитѣ на българскитѣ царе, министритѣ и всички народни прѣдставители отъ великитѣ народни събрания. Клиширани сѫ сѫщо и много картини, изобразяващи важни исторически и политически моменти. „Алманахътъ на българската конституция“ се явява като наврѣменна спомагателна книга на всички родолюбци, които се интересуватъ отъ развоя на политическия ни животъ и дѣйностьта на политическитѣ ни мѫже“.

Осрѣнъ всѣкидневната преса, заслужено внимание на „Алманахътъ на българската конституция“ е обърнато и отъ всичкитѣ партийни органи.

В. „*Прѣпорецъ*“, брой 60 отъ 14 мартъ 1912 г., органътъ на демократическата партия, на която се падна честь да провъзгласи българската независимость, по който случай се издава и конституционниятъ „Алманахъ“, пише дословно слѣдното:

„Около създаването на българската конституция се водятъ разни спорове, защото досега е липсвало едно историческо изложение, придружено съ всички документи, около тоя въпросъ. Тази празнота сега се запълва съ съставената отъ П. Г. Бакаловъ книга „Алманахъ на българската конституция“, една обемиста книга отъ 1300 страници и 2000 портрети на дѣйцитѣ по изработването и измѣненията на нашия основенъ законъ. Тази книга съдържа всички материали, документи, разни писма и депеши, както и сѫщественото отъ дебатитѣ на всички велики и обикновени народни събрания, касающи се до измѣнението на Конституцията. Тукъ се намиратъ текстуално писмата и мнѣнията на Маринъ Дриновъ, князъ Дондуковъ-Корсаковъ, П. Каравеловъ, Драганъ Цанковъ и другитѣ тъй наречени бащи на нашата конституция за изработването ѝ. Съ цитирането на писмата изъ английската синя книга въ отдѣла за второто велико народно събрание се доказва документално и неопровержимо, коя е причината за прѣврата прѣзъ 1881 год. и за пълномощията на князъ Батемберга. Съ тия официални данни се хвърля пълна свѣтлина върху единъ въпросъ, който много пѫти до сега е изопачаванъ. Интересни сѫ свѣдѣнията за избора на втория български князъ слѣдъ отказа на избрания князъ Валдемаръ Дански, да заеме българския прѣстолъ. Най-обширно мѣсто въ алманаха е дадено за послѣднитѣ измѣнения на конституцията въ петото велико народно събрание, които се наложиха съ обявяването на независимостьта, като сѫ цитирани причинитѣ за тия измѣнения, платформитѣ на всички политически партии по измѣнението ѝ, сѫщественото отъ дебатитѣ при оная разгорещеность на партийната борба, която борба ще остане паметна въ българския конституционализъмъ. Това цѣнно издание съдържа всички проекти за конституцията, органическия уставъ, Санъ-Стнфанския и Берлински договори. Алманахътъ, поради своето обемисто и пълно изложение, ще служи за справочна книга по нашия конституционенъ въпросъ и всички, които се интересуватъ отъ развитието на българския политически животъ отъ освобождението досега, тамъ ще намѣрятъ най-безпристрастно изложение.

Слѣдъ прѣостановяването на третото българско царство, необходимо бѣше да се изложи въ хронолически редъ историята на българската конституция съ всички общественни и политически борби до довеждането на основниятъ законъ въ сегашната устойчива форма.

По сѫщия поводъ сѫ помѣстени и портрети на старитѣ български царе съ кратки бѣлѣжки изъ първото и второ българско царство. Издатель-съставительтъ, г. П. Г. Бакаловъ, не е жалилъ ни трудъ, ни срѣдства и жертви за успѣшното нареждане на книгата, която удовлетворява една належаща нужда въ българския общественъ и политически животъ.

„Народни Права“, брой 120, отъ 30 май 1912 година, органътъ на либералната партия, помѣства слѣдната рецензия:

„По случай прокаранитѣ въ миналогодишното велико народно събрание измѣнения въ конституцията, съ които се санкционира новото положение на нашата държава, като независимо царство, г. Петръ Г. Бакаловъ е издалъ единъ обемистъ томъ — „Алманахъ на българската конституция“, разкошно издаденъ.

Новата книга, като приносъ на отечествената ни история и особено на конституционната и парламентарната история на България, е извънредно цѣнна, защото тя съдържа, прѣди всичко, изчерпателно всички свѣдѣния по произхода, прилагането и измѣненията на нашия основенъ законъ. Всички исторически данни; официални документи; заговоритѣ, възъ основа на които се освободи и обособи българската държава; парламентарнитѣ борби около конституцията отъ слѣдъ освободителната епоха въ България; свикването, засѣданията и разискванията въ учрѣдителното и петтѣхъ велики народни събрания участвуващитѣ въ тѣхъ — всичко това детайлно и точно изложено и възпроизведено, дава високата стойность на Алманаха, който е достоенъ да бѫде справочна книга на всѣки общественъ и политически дѣецъ, на всѣки, който иска и който трѣбва да знае най-новата история на България. По-обширно мѣсто въ „Алманаха на българската конституция“ е запазено за миналогодишното V В. Н. Събрание. Въ това отношение книгата съдържа изложение на всички моменти и събития, около развитието на въпроса за най-новитѣ измѣнения на конституцията, становищата на партиитѣ по тѣхъ, събитията въ В. Н. Събрание, проектитѣ и окончателния текстъ на измѣненията — така, както тѣ бѣха гласувани и приети на 11 юли 1911 год.

Още, книгата е изпъстрена съ около 1,200 портрети на държавници и дѣйци, участвуващи въ борбитѣ около конституцията, въ нейното изработвание и всички нейни послѣдуващи измѣнения.

Инициативата за издаването на тоя Алманахъ е твърдѣ сполучливо изпълнена и заслужава да бѫде подкрѣпена. Благодарение на нея днесъ ние имаме едно пълно събрание на всички данни, свѣдѣния и документи отъ историята на българската конституция отъ произхода до днешния ѝ видъ“.

В. *„Миръ“*, органъ на народната партия, брой 3547, отъ 10 юний 1912 год. завършва своята рецензия съ слѣднитѣ пасажи:

„Това е една обемиста книга върху българската конституция. Въ нея ще намѣрите всичко, що ви интересува по въпроса, — като почнете отъ подготвителнитѣ материали на окупационнитѣ руски власти, първитѣ проекти, разискванията въ учрѣдителното събрание и гласувания текстъ, измѣненията въ стамболово врѣме и тия, направени миналата година. Послѣднитѣ измѣнения сѫ дадени най-подробно, съ платформитѣ на партиитѣ, проекта на демократитѣ, разискванията въ Вел. Нар. Събрание и гласуванитѣ измѣнения. Тъй наредена тая книга е истински алманахъ на българската конституция, — необходима справочна книга за всѣкиго. Окрасена е съ 1200 портрета на обществени дѣйци — Царь освободителя, нашия царь, кн. Батембергъ, руски дѣйци, участници въ освобождението ни, и всички български министри и депутати, участници въ Вел. Нар. Събрание.

В. „България“, органъ на прогресивно-либералната партия, брой 74, отъ 20 мартъ 1912 г., като рецензира нашия неимовѣренъ трудъ, пише между другото и слѣдното:

„Това цѣнно издание съдържа всички проекти за конституцията, органическия уставъ, Санъ-Стефанския и Берлински договори. Алманаха поради своето обемисто и пълно изложнние ще служи за справочна книга по нашия конституціоненъ въпросъ и всички, които се интересуватъ отъ развитието на българскиятъ политически животъ отъ освобождението до сега, тамъ ще намѣрятъ най-безпристрасно освѣтление.

Слѣдъ прѣустановяването на третото българско царство, необходимо бѣше да се изложи въ хронологически редъ историята на българската конституция съ всички обществени и политически борби до довеждането на основниятъ законъ въ днешната устойчива форма.

По сѫщиятъ поводъ, сѫ помѣстени и портретитѣ на старитѣ български царе съ кратки бѣлѣжки изъ първото и второ българско царство. Издатель-съставительтъ, г-нъ П. Г. Бакаловъ, не е жалилъ ни трудъ, ни срѣдства и жертви за успѣшно нареждане на книгата, която удовлетворява една належаща нужда въ българскиятъ общественъ и политически животъ".

в. „*Свободно Слово*", органътъ на младо-либералитѣ, брой 699, отъ 10 юни 1912 г., завършва отзива за книгата съ слѣднитѣ думи:

„Прочее, Алманахътъ се явява необходима настолна книга не само за политическия и общественъ цѣецъ, но за всѣки съзнателенъ български гражданинъ, който не иска да бѫде слѣпъ въ близкото политическо минало.

Редакцията на в. „*Земледѣлческо Знаме*" органъ на земледѣл. организация прѣпорѫчва книгата съ слѣдното открито писмо отъ 5 априлъ 1912 г.

„Трудътъ на уважаемия Петръ Г. Бакаловъ — „Алманахъ на българската конституция" — е едно отлично историческо съчинение, което трѣбва да стане настолна книга на всѣки български гражданинъ. Потрѣбно е, щото и всѣка училищна библиотека, всѣко читалище и всички общински, окрѫжни и държавни учрѣждения обезателно да се снабдятъ съ тази толкозъ цѣнна за политическото образование на българина книга.

Редакторъ: *А. Стамболийски.*

Най-послѣ, покрай окрѫжнитѣ на министерствата на нар. просвѣта, на вѫтрѣшнитѣ работи и народното здраве, и други нѣкои министерства, които я прѣпорѫчватъ на своитѣ подвѣдомствени учрѣждения като необходима настолна книга и „Военни Извѣстия“, съ една заповѣдь по военното вѣдомство, прѣпорѫчва на българското офицерство „Алманаха на б. конституция“, като казва въ циркуляръ № 43 слѣдното:

„Щаба на армията, като прѣгледа тая книга, намѣри, че тя съдържа извънредно интересенъ материалъ по съставянето, разискванията и приемането на нашата конституция въ първото Велико Народно Събрание, както и всичкитѣ нейни измѣнения отъ начало и до днесъ. Алманахътъ се явява като твърдѣ необходима справочна книга по всичкитѣ въпроси засѣгающи сѫщностьта и схващанията на всѣки членъ отъ Конституцията.

Вслѣдствие на това щаба на армията, по заповѣдь на господина министра на войната, прѣпорѫчва горната книга на всички части и учрѣждения въ армията.

(Подписалъ) началникъ щаба на армията, отъ генералния щабъ, Генералъ-майоръ *Фичевъ*.

ПЪРВО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО.

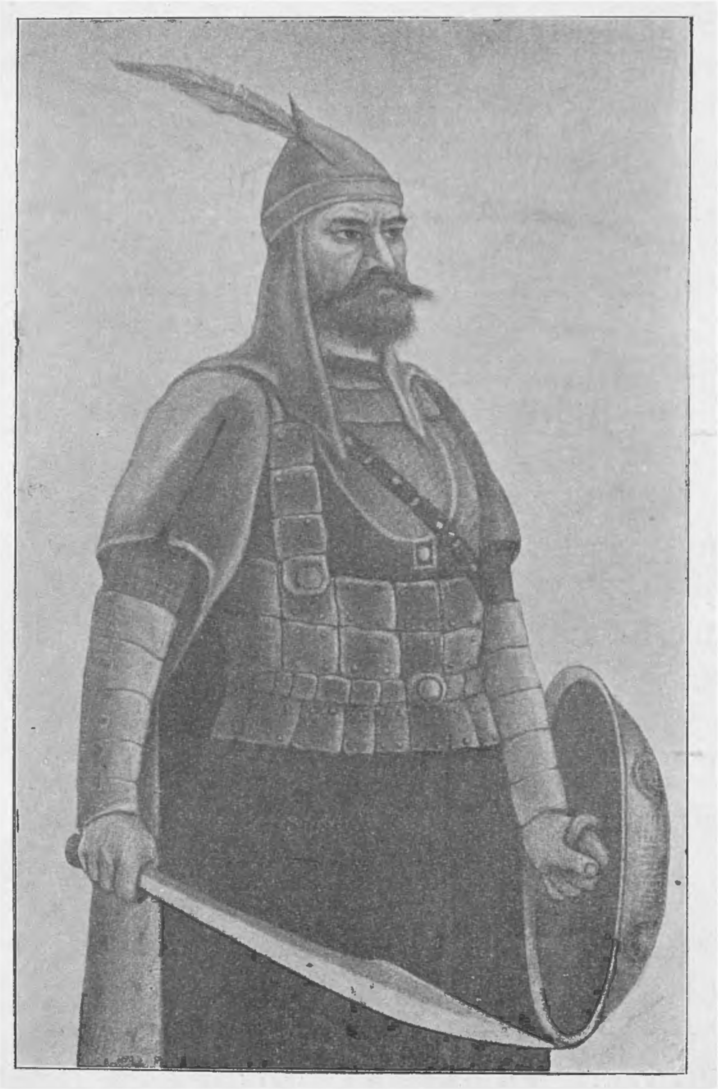

Царъ Аспарухъ.

Създаване на първото Българско царство.

Едно татарско плѣме, твърдѣ малочисленно, дошло отъ прикаспийскитѣ страни, подъ началството на **Аспаруха,** се настанило около устието на Дунава прѣзъ 679 година слѣдъ Христа, и тукъ поставило основитѣ на едно ново Българско царство. Туземцитѣ, завоевани отъ тия пришелци-татари, били славяни и говорили единъ езикъ, подобенъ на нашия църковенъ езикъ. Въ това врѣме единъ туземецъ направилъ поменикъ на татарскитѣ царе, оцѣлѣлъ до наше врѣме, печатанъ първъ пѫть отъ руския ученъ А. Н. Поповъ, и въ него се казва:

„Безмѣръ . . . сей-же кънязь дръжаше обону страну Дуная; и потьмъ приде на страну Дуная Исперихъ кънязь, тожде и до селѣ“.

Значи, когато е писана тая записка, тогава е царувалъ **Аспарухъ,** името на когото е съставено отъ **Аспаръ** и **Руа,** отъ двѣ често споменвани татарски имена.

Както германското плѣме, **франки,** завоюва Франция, обедини плѣмената подъ една власть, създаде силна държава, даде ѝ името

Франция, така и татаритѣ на Аспаръ Руа завладѣха нашата страна, обединиха враждуващитѣ помежду си славянски плѣмена, направиха силна държава, дадоха ѝ името си — отъ българи — България.

Завоевателитѣ, макаръ и организатори, били некултурни, обаче попаднали срѣди своитѣ културни подданици, съ течение на вѣковетѣ се асимилирали: така франкитѣ станали гали, а татаритѣ — славяни. Завоеватели и завоевани се кристализирали въ единъ народъ.

Тъй се създало първото българско царство.

V

ВТОРО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО.

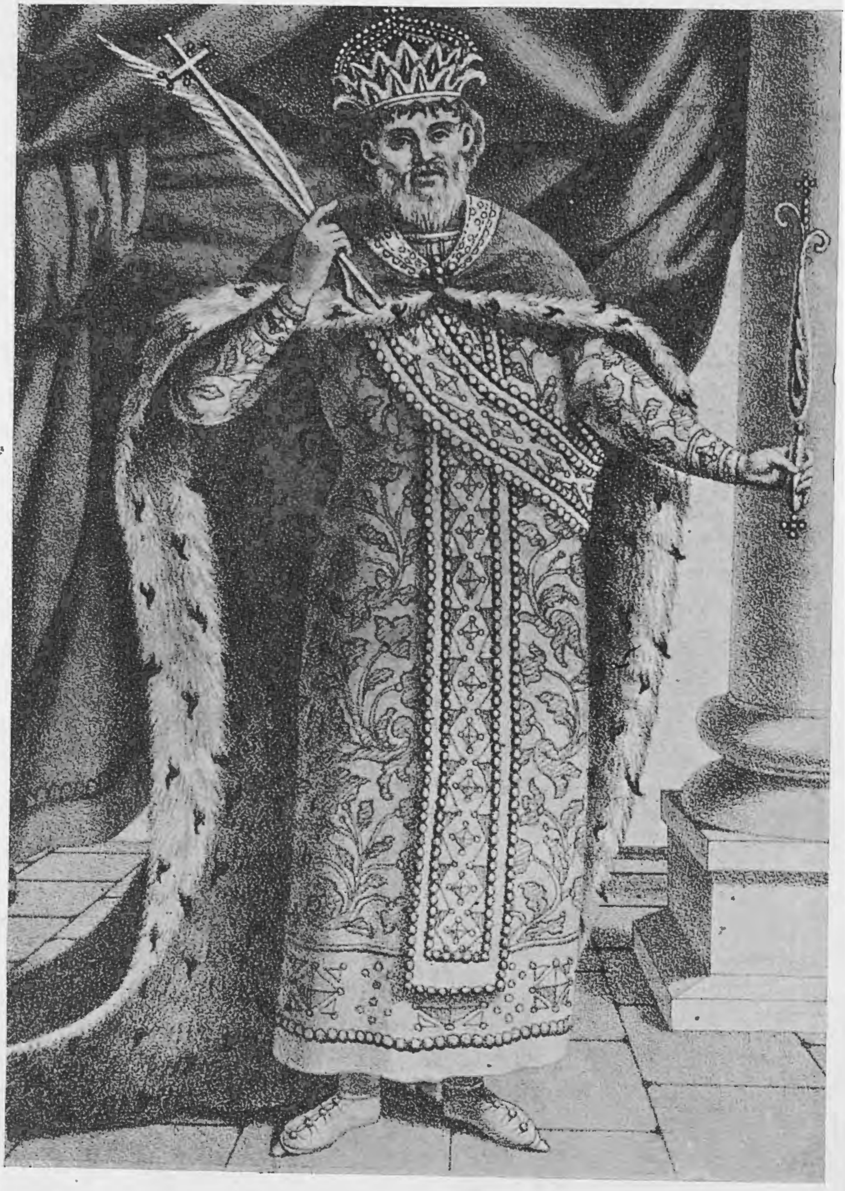

Царь Асѣнъ II.

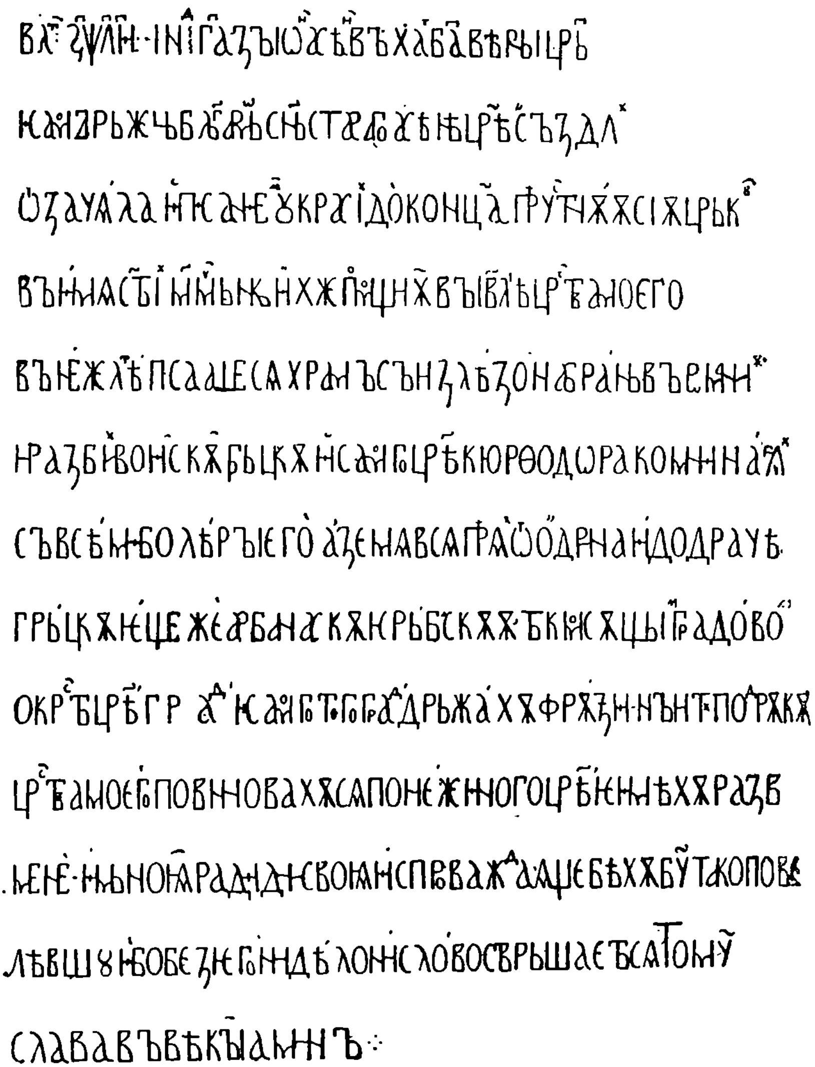

ВЛ҃ ҂ЅѰЛИ· ІНІ Г АЗЪ ІѠ АСѢ ВЪ ХА БА ВѢРНЫ ЦРЬ
И САМОДРЬЖЧЬ БЛГАРОМЬ СНЬ СТАРАГО АСѢНѢ ЦРѢ СЪЗДАХ
ѠЗДОУ ЧАЛА И ПИСАНИЕ ОУКРАСИ ІДО КОНЦА ПРѢТНЫ ХРАМЪ СІ Ж ЦРЬК
ВЪ ИМА СТЫ І МЧНИКЬ НИХЖЕ ПОМЩИЮ ВЪ ЫВІ ЛѢ ЦРТВА МОЕГО
ВЪ НЕЖЕ ЛѢТЕ ПСАЛШЕ СА ХРАМЪ СЪ ИЗЛѢЗОХ НА БРАНЬ ВЪ РОМАНИ
И РАЗБИХ ВОИСКѪ ГРЬЦКѪ И САМОГО ЦРѢ КЮР ѲЕОДѠРА КОМНИНА ЯХ
СЪ ВСѢМИ БОЛѢРЫ ЕГО И ЗЕМЛѪ ВСѪ ЗАЯХ ѠТ ОДРИНА И ДО ДРАЧѢ
ГРЬЦКѪ И ЕЩЕ ЖЕ АРБАНАСКѪ И СРЬБСКѪ ТЪКМО ФРѪЗИ ГРАДОВЕ
ОКРЬСТЬ ЦРѢГРАДА И ТОГО ГРАДА ДРЬЖАХѪ ФРѪЗИ НЪ И ТИ ПОД РѪКѪ
ЦРТВА МОЕГО ПОВИНОВАХѪ СА ПОНЕЖЕ ИНОГО ЦРѢ НЕ ИМѢХѪ РАЗВ
МЕНЕ И ПО МНОЗѢ РАДИ ДНИ СВОЯ ИСПЛЪНЯЖДАЩЕ БѢХѪ БУ ТАКО ПОВЕ
ЛѢВШУ НЕ БО БЕЗ НЕГО НИ ДѢЛО НИ СЛОВО СЪВРЬШАЕТЬ СА ТОМУ
СЛАВА ВЪ ВѢКЫ АМИНЪ ⁘

Царь Асѣновия надписъ въ църквата „Св. 40 мѫченици“.

Второ Българско царство.

(Надписъ на царя Асѣна II въ търновската църква „Св. 40 мѫченици“).

Въ лѣто 6748 (1230 г. слѣдъ Христа), Индиктъ III. Азъ Іоанъ Асѣнъ въ Христа Бога благовѣрніи царь и самодръжецъ Блъгаромъ, синъ стараго Асѣна цара, създадохъ отъ зачала и съ писанемъ украсихъ до конца пречистаіа сіа църква въ имя Свѣтихъ 40 мѫчениковъ ихъ-же помощию въ 12-то лѣто царства моего въ сей-же лѣто писание свѣтаго храма сего излѣзохъ на бранъ въ Романиа и разбихъ войска грьцка и самаго царѣ Кюръ Тодора Комнина взяхъ съ всѣмъ болеръ его и земя вся прияхъ отъ Одрина и до Драчѣ, грьцкая иеще-же арбанаска и сръбская. Тъкмо сѫщимъ градовомъ окрьстъ Царѣграде и самого того града дръжаха Фрѫзи, но и тѣ подъ рѫкѫ царства моего повиновахася понеже иннаго царѣ неимехѫ развѣ мене имьноиямъ ради данъ свойа изпроваждаяще бѣхѫ бу. Тако повелѣвшу ибо безъ него ни дѣло ни слово свършается. Тому слава въ вѣки. Аминъ.

ТРЕТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО.

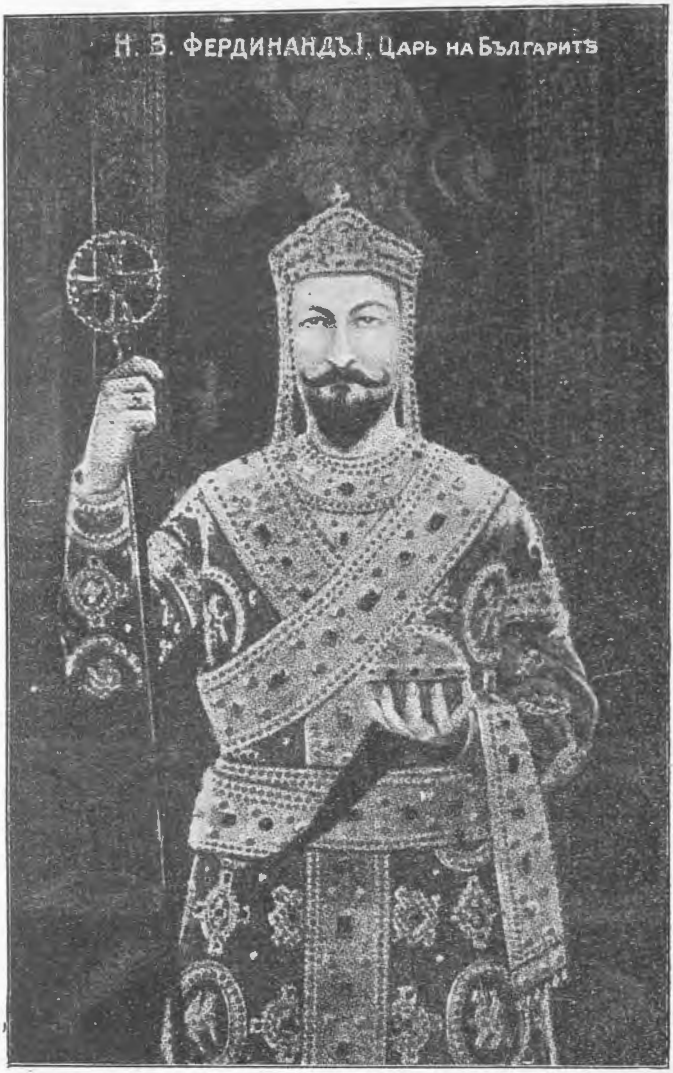
Н. В. ФЕРДИНАНДЪ I, ЦАРЬ НА БЪЛГАРИТѢ

Фердинандъ I. Царь на българитѣ.

МАНИФЕСТЪ

за обявяване на българската независимость.

По волята на незабвенния Царя-Освободитель, великиятъ братски руски народъ, подпомогнатъ отъ добритѣ ни съсѣди, поданницитѣ на Негово Величество Ромѫнския краль и отъ юначнитѣ българи, на 19 февруарий 1878 год., сломи робскитѣ вериги, що прѣзъ вѣкове оковаваха България, нѣкогажъ тъй велика и славна.

Отъ тогава и до днесъ, цѣли тридесеть години, българскиятъ народъ, непоколебимо вѣренъ къмъ памятьта на народнитѣ дѣйци за своята свобода и въодушевяванъ отъ тѣхнитѣ завѣти, неуморно работи за уреждането на хубавата си земя и създаде отъ нея, подъ мое рѫководство и онова на О'Бозе почившия Князъ Александъръ, държава, достойна да бѫде равноправенъ членъ въ сѣмейството на цивилизованитѣ народи.

Винаги миролюбивъ, моятъ народъ днесъ копнѣе за своя културенъ и икономически напрѣдъкъ; въ това направление нищо не бива да спъва България, нищо не трѣбва да прѣчи на прѣуспѣването й. Такова е желанието на народа ни, такава е неговата воля — да бѫде споредъ както той иска.

Българскиятъ народъ и Държавниятъ му Глава не могатъ освѣнъ еднакво да мислятъ и едно да желаятъ.

Фактически независима, Държавата Ми се спъва въ своя нормаленъ и спокоенъ развой отъ едни узи, съ формалното разкѫсване на които се отстрани и настаналото охлаждение между България и Турция.

Азъ и народътъ Ми искрено се радваме на политическото възраждане на Турция; тя и България, свободни и напълно независими една отъ друга, ще иматъ всички условия да създадатъ и уякчатъ приятелскитѣ си връзки и да се прѣдадатъ на мирно вѫтрѣшно развитие.

Въодушевенъ отъ това свято дѣло и, за да отговоря на държавнитѣ нужди и народното желание, съ благословението на Всевишния, **провъзгласявамъ съединената на 6 септемврий, 1885 година България за Независимо Българско царство** и заедно съ народа Си дълбоко вѣрваме, че този ни актъ ще намѣри одобрението на Великитѣ Сили и съчувствието на цѣлия просвѣтенъ свѣтъ.

Да живѣе свободна и независима България!

Да живѣе Българскиятъ народъ!

На първообразното съ собствената рѫка на
НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО подписано:
ФЕРДИНАНДЪ I.

М-ръ Прѣдсед. и М-ръ на Общ. Сгр. Пѫт. и Съоб.: **А. Малиновъ.**
М-ръ на Външнитѣ Работи и Изповѣд.: **С. Паприковъ.**
Министръ на Вѫтрѣшнитѣ Работи: **М. Такевъ.**
М-ръ на Народното Просвѣщение: **Н. Мушановъ.**
Министръ на Финанситѣ: **Ив. Салабашевъ.**
Министръ на Правосѫдието: **Т. Кръстевъ.**
М-ръ на войната: Генералъ-Лейтенантъ **Николаевъ.**
М-ръ на Търговията и Земледѣлието: **А. Ляпчевъ.**

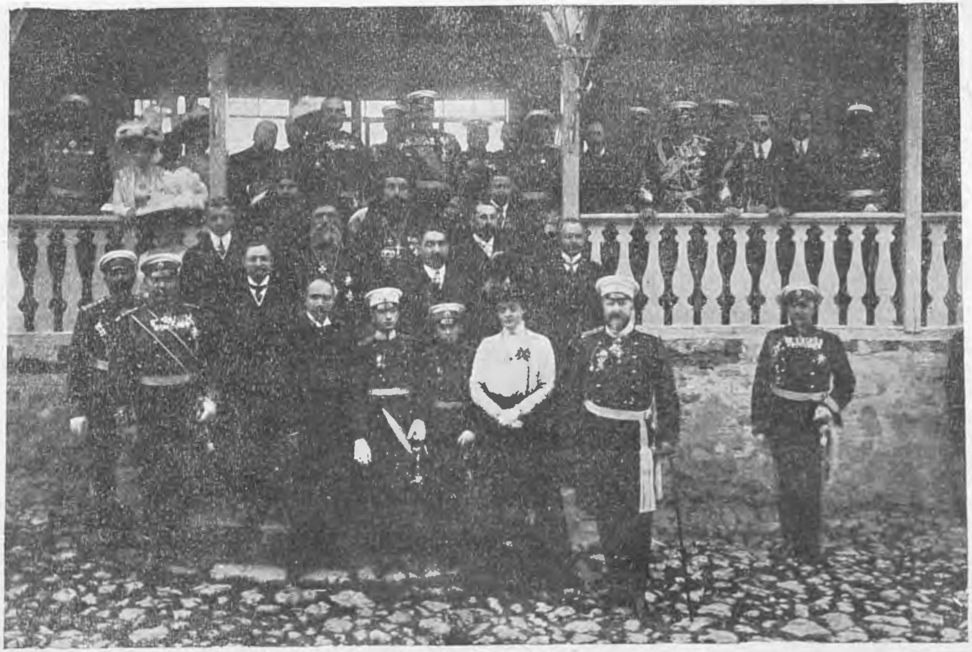

Височайша снимка при обявяването на независимостьта.

Алманахъ

на

БЪЛГАРСКАТА КОНСТИТУЦИЯ

(По случай създаване третото българско царство).

Учрѣждаване и прѣгледи на Конституцията

(Нейния произходъ и измѣнения)

Съ 1200 портрета на дѣйци и държавници.

Издание
на
Петръ Г. Бакаловъ & С-ие

ПЛОВДИВЪ
Търговска Печатница.
1911.

Прѣдговоръ.

Нашата Конституция брои вече 32-годишно сѫществувание, пълно съ бури и катастрофи, които показватъ, че тя винаги е била живъ организъмъ срѣди българския народъ; била е свързана тѣсно съ живота му и напрѣдъка му, и той не е можалъ да се развива правилно и успѣшно безъ нея. Политическитѣ партии, много изпатили, се убѣдиха, че силата имъ е въ народа чрѣзъ пълновластието на Конституцията. Въ това именно е спасението на държавнитѣ мѫже, на партиитѣ и на народа.

Скѫсването васалството, наложено отъ Берлинския конгресъ, прогласяване третото Българско царство, извършено съ собствени народни сили, организирани подъ щита на нашия конституционенъ животъ, естествено води подиръ себе си появлението на една книга, като тая, която да групира всичкитѣ официални документи около перипетиитѣ на Конституцията, за да видятъ новитѣ поколѣния нейната бурна история и неразрушимитѣ ѝ органически връзки съ живота на народа и държавата.

Да се правятъ правилни и пълни сѫждения върху произхода и измѣненията на нашия основенъ законъ, е още рано, защото мемуаритѣ на нашитѣ държавници и документитѣ на руското правителство, както и запискитѣ на неговитѣ органи, още не сѫ станали достояние на публиката. Обаче важното и сѫщественното е на лице: страната е извършила колосалния си напрѣдъкъ, въ едно сравнително кѫсо врѣме, само благодарение на пълното и постоянно застѫпничество на народа, щото Конституцията да бѫде всевластна и гражданитѣ свободно да се ползуватъ отъ всичкитѣ права, които тя имъ дава.

ПРОИЗХОДА
на
Българската Конституция.

Царь Освободитель
АЛЕКСАНДРЪ II.

Кола 1, стр. 4.

Какъ е изработенъ проекта на Конституцията.

Когато генералъ Тотлебенъ телеграфира въ Петерсбургъ, че, за да минира Босфора, да прѣвземе Цариградъ и брѣговетѣ на Дарданелитѣ, трѣбва да му се изпрати нова армия, понеже стоящата прѣдъ стѣнитѣ на турската столица е унищожена отъ дезинтерия, Царя - Освободителя даде картъ-бланшъ на графа Шувалова да приеме условията на лордъ Солсбери за миръ между Русия и Турция.

Между другитѣ условия, лордъ Солсбери прѣдложи и тѣзи:

Между Дунава и Стара-планина се образува васално **конституционно** *Българско княжество;*

Между Одринъ и Стара-планина се образува автономна турска провинция съ народна милиция подъ името Източна Румелия.

Графъ Шуваловъ, който бѣ взелъ прѣдварително задължение да не съобщава никому нищо по тия условия, до като стои въ прѣдѣлитѣ на Англия, само попита и доби съгласието на лорда, да ли може да покани княза Бисмарка да вземе инициативата за свикване конгресъ, който да узакони тия условия. Лордъ Солсбери дори обѣща да натовари английския посланикъ въ Берлинъ да съдѣйствува за това на графа Шувалова.

Ето началото на нашата Конституция и фиктивното участие на Берлинския конгресъ въ нейното създаване. Вижда се, че не е могло нѣщо повече да се стори и Царя-Освободителя, прѣдъ тая невъзможность, се е задоволилъ само съ станалото. Слѣдъ нѣколко години, при единъ тържественъ случай, сѫщия лордъ Солсбери бѣ казалъ на единъ български държавникъ: *„Тогава ние мислѣхме, че сте руси и че Русия чрѣзъ васъ ще се простре до стѣнитѣ на Одринъ, вслѣдствие на което се трудихме, колкото можахме, да я задържимъ. Ние не знаехме вашия народенъ гений и неудържимъ стрѣмежъ за самостоятеленъ политически животъ“*.

Враждуването на великитѣ сили противъ Русия донесе нашето разпокѫсване. Безспорно, смъртно ни мразеха, безъ да сме дали причини за това, и нашата сѫдба, за какви-годѣ блага, бѣше само въ рѫцѣтѣ на Русия, или, по-право, на нейния знаменитъ царь, който много работи за конституирането на българската държава.

Нашата Конституция е била изработена въ България подъ надзора на княза Дондукова-Корсакова и тоя проектъ, останалъ до сега неизвѣстенъ намъ, билъ изпратенъ въ Петерсбургъ, гдѣто е билъ наново измѣненъ отъ една комисия, съставена отъ Царя Освободителя. Ето този именно проектъ е извѣстенъ и неговия текстъ даваме тукъ. Г. М. Дриновъ се чуди, защо проекта на Дондукова-Корсакова е билъ измѣненъ въ либерална смисъль, нѣщо, на което всички ще се чудимъ, до като не ни станатъ извѣстни причинитѣ. Струва ни се, че Русия е имала повече право да се облѣга на признателностьта на широкитѣ и по-малко измѣнчиви народни маси, отколкото на единични личности, коронувани или не. Обаче това сѫ прѣдположения. Нашия народъ нѣмаше съсловия, заможни консервативни елементи не сѫществуваха, нѣмаше аристократически права за запазване, ето защо една демократическа конституция всецѣло бѣ естественно нѣщо за единъ напълно демократически народъ.

Голѣмата свобода непрѣкѫснато се търсеше отъ петь вѣка насамъ, било отъ легендарнитѣ *Хайдути* по планинитѣ, било отъ четитѣ на войводитѣ, отъ масовитѣ въстания и гробницата на Батакъ, които кървави борби се завършиха съ геройскитѣ сражения при Стара Загора, на Шипка и при Шейново. Никой не мислѣше нито да се отказва отъ нея, нито да я стѣснява, освѣнъ малцина теоретици, опита на които безвъзвратно пропадна.

Ето споменитѣ на нѣкои отъ участницитѣ въ написването на Конституцията:

Професоръ Маринъ Дриновъ пише:

Изработването на Българската Конституция.

(Нѣщо отъ моитѣ спомени за това дѣло и за моето участие въ него).

Както Санъ Стефански договоръ, така и Берлински трактатъ възлагаха изработването органически регламентъ (уставъ) за новосъздаденото Българско Княжество върхъ началника на русското оккупационно управление, именно върхъ императорския русски комисаръ, за какъвъ биде назначенъ Князъ Александъръ Михаиловичъ Дондуковъ Корсаковъ. Реченитѣ международни актове прѣдписваха на Императорския Комисаръ да извърши това съ помощьта на едно събрание отъ български първенци, de notables de la Bulgarie[1]), свикано отъ него прѣди избирането български князъ. Отъ само себе се разбира, че свикването на такова събрание, отъ кое се изискваше да вѣнчѣе и утвърди политическото устройство на една съвсѣмъ нова и изникнала толкова скоро държава, не можеше да стане прѣди да се въведе въ нея какъвъ-годѣ народенъ граждански редъ и прѣди да се приготви потрѣбната за подържането на тоя редъ народна войска. За тие прѣдварителни работи и за самото изработване органически уставъ Сан. Стефански договоръ учрѣждаваше въ младата българска държава едно приврѣменно русско окупационно управление отъ двѣ години (чл. VII, VIII). Не иска казване, че двугодишенъ срокъ за такива голѣми политически задачи бѣше повече отъ умѣренъ [2], но Берлинский Конгресъ го скрати още повече, тако речи на половина. като прѣдписа въ чл. VII, XIV, че приврѣменното русско управление трѣбва да извърши вситѣ свои задачи не по-късно отъ деветь мѣсеци слѣдъ ратификациитѣ на Берлинския трактатъ, сключенъ на 13 юлий н. ст. — Съ това свое рѣшение Берлинский конгресъ турна работата за държавното устройство на Българското Княжество въ едно много мжчно положение, кое още повече затрудниха и другитѣ извършени въ Берлинъ измѣнении въ Санъ Стефанския договоръ Доста е да припомнимъ, че намаляването Санъ Стефанската българска държава, тако-речи, на половина, нанесе

---

[1]) Бърл. тракт. чл. IV, VII—Въ Сан.-Стеф. договоръ чл. VII.

---

[2] Нека припомнимъ, че при освобождението на княжествата Влашко и Молдавско отъ Турско-фанариотското управление за изработването въ нихъ ново народно управление и особни органически статути русската окупация тамъ подъ управление на графа Киселева се продължава шесть години, 1828 - 1834

Графъ Тотлебенъ.

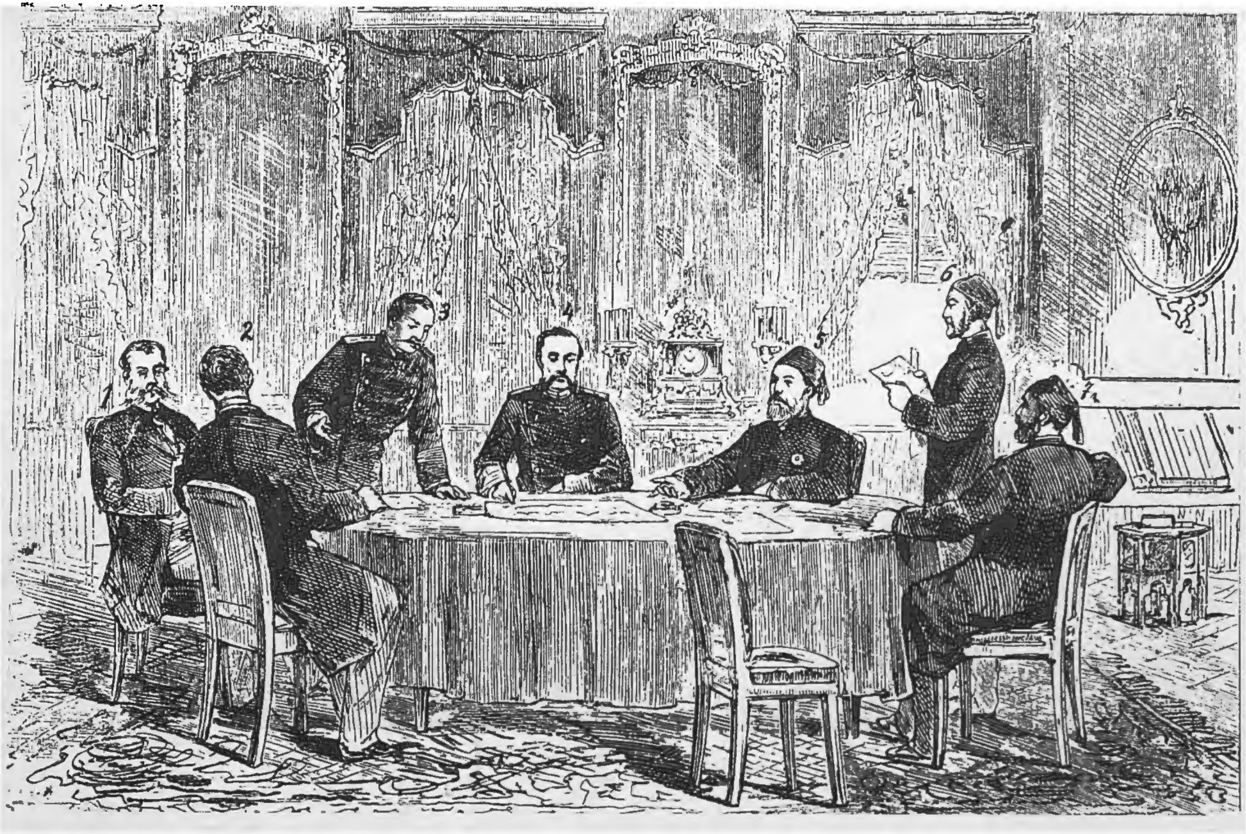

Св. Стефански Прелиминарен договор

люти рани на българскитѣ сърдца и ги накара да треперятъ за бѫдနината на бъргарския народъ, а при такова душевно състояние тогавашнитѣ български дѣйци неможѣха да се прѣдадатъ всецѣло на такава мирна работа, каквато се изискваше при изработването на органическия уставъ. И може да се каже, че членоветѣ на Търновското Учрѣдително Събрание, кои бѣха свикани за тая работа, отдаваха врѣмето си повечето на общебългарския въпросъ, къмъ който постоянно ги привлачаха и Румелийско Македонскитѣ прѣдставители, кои бѣха надошли тогава въ Търново. Тия обстоятелства не трѣбва да испущатъ отъ-прѣдъ очитѣ си оние, кои се вжематъ да прѣсѫждатъ и оцѣняватъ дѣятелността на русскитѣ и български дѣйци по изработването на българската конституция.

За това мѫчно дѣло Императорский Комисаръ захвана да се грижи и мисли щомъ биде обнародванъ Берлинския трактатъ. Още отъ онова врѣме при моитѣ служебни срѣщи съ него той често отваряше рѣчь за това, какви трѣбва да бѫдатъ главнитѣ основи на българското държавно устройство. Добрѣ зная, че съ такви запитвания онъ се е обръщалъ и къмъ други български и русски дѣйци при срѣщата си съ нихъ. Въ началото на мѣсецъ октомврий, кога се захвана прѣнасянето на управлението му изъ Пловдивъ въ София, той и писменно се обръща къмъ нѣкои български дѣйци съ молба да му изложатъ по подробно мнѣнията си върхъ горѣреченитѣ въпроси. Азъ такожде се удостоихъ да получа едно такова негово циркулярно писмо, отъ което и притурямъ при настоящата си статия едно копие, мислейки, че тоя циркуляръ, който до сега не е обнародванъ никѫдѣ, аслужва таково обнародване: той ясно показва; колко внимателно и съ каква прѣдпазливость неговий авторъ е пристѫпалъ къмъ испълняването възложената върхъ него висока задача. — Особно много Императорския Комисаръ се трудѣше да си развѣщѣе добрѣ, какви именно българе трѣбва да се разумѣватъ подъ нотаблитѣ (les notables de Bulgarie) отъ които, спротивъ Берлинския трактатъ, трѣбваше да бѫде съставено учрѣдителното българско събрание. — Слѣдъ дълго обмисляне той рѣши да състави това събрание не само отъ лица, кои заематъ високи духовни и граждански (правителственни и общественни) служби, но и отъ народни прѣдставители, избрани по единъ отъ десеть хиляди души, сѫщо и отъ прѣдставители на нѣкои български учрѣждения и общества, кои сѫ принасяли полза на българския народъ прѣди освобождението му. — За жалость, при испълняването на това рѣшение станаха нередовности по причина на които, напримѣръ отъ Търновския и Берковския окрѫзи се поискаха и избраха еднакво число прѣдставители (по петь), макаръ, че въ първия отъ тие окрѫзи населението бѣше около два пѫти по много бройно.—На тая нередовность, коя произлѣзе отъ испратенитѣ въ централното управление изъ окрѫзитѣ невѣрни статистически свѣдѣния (на бързо събрани), биде обърнато внимание, но за оправяне не оставаше врѣме.

Къмъ рѣшението на Императорския Комисаръ да състави учрѣдителното събрание повечето отъ народни избраници неодобрително се отнесоха нѣкои лица, особно изъ дипломатическитѣ сфери. Едни казваха, че съ това свое рѣшение, както изобщо съ своята любезна обноска съ българитѣ, той гледа да разположи българския народъ къмъ себе си така, каквото да го изберать за български князъ. Други отиваха по далеко: подозираха го, че чрѣзъ тие нарсдни избраници той мисли да отвлече учрѣдителното събрание отъ задачата му да направи отъ него единъ опасенъ центъръ за агитации противъ Берлинския трактатъ. Нека припомнимъ, че нѣкои отъ тогавашнитѣ дипломати стоваряха върхъ Императорския комисаръ отговорностьта и за бурнитѣ движения и приготовления, кои се извършваха въ Източна Румелия прѣзъ тогавашнитѣ зимни и пролѣтни мѣсеци. Въ испратената по онова врѣме отъ маркиза Салисбери депеша въ Петербургъ ясно се казваше, че всички тия движения се ржководятъ отъ русскитѣ дѣятели въ София, които всѣкакъ се стараяли да увѣрятъ българитѣ, че Источна Румелия лесно може да стане часть отъ българското княжество. — Освѣнъ горe казанитѣ обвинения и подозирания, мнозина правѣха Императорския Комисаръ отговоренъ и за всички ония нередовности и буйни сцени, които ставаха по нѣкога въ Учрѣдителното Търновско Събрание, казуваеки, че ако той да не бѣше пусналъ въ реченото събрание различни демократически елементи, то всичко би отивало тамъ тихо, мирно и пр. — Слѣдъ многошумното засѣдание оть 27 марта нѣкои високопоставени дипломати дори се взеха да работятъ енергически за раcтурата на това събрание и за замѣняването му съ друго, съставено не отъ народни избраници, а по назначение отъ лица, познати по своята умѣреность и т. н. — И тая агитация можеше да постигне своята цѣль, ако знаменития тогавашенъ военeнъ министъръ графъ Д. А. Милютинъ не поддържѣше

Императорския Комисаръ въ една много тежка за него минута . . .

Приготвянето проекта за органическия уставъ Императорский Комисаръ възложи върхъ достойния организаторъ и управитель на сѫдебния отдѣлъ въ българското Княжество. С. И. Лукьяновъ, кой при извършването на това дѣло се е ползувалъ отъ конституциитѣ на съсѣднитѣ балкански държави — Гърчка, Румунска и особно сърбска, но при това е и вземалъ во внимание и отговоритѣ, дадени отъ нѣкои български дѣйци на гроѣреченитѣ писмени запитвания, съ които Императорский Комисаръ се обръща къмъ нихъ —Нѣколко членове отъ проекта, именно ония, въ които се говорѣше за вѣрата (гл. IX) и за народното учение трѣбваше да редактирамъ азъ, като управитель отдѣла на народното просвѣщение и на духовнитѣ дѣла — При редактирането имъ азъ особно много мислихъ върху единъ отъ нихъ, именно върху чл 38, въ който трѣбваше да се опрѣдѣлятъ църковнитѣ отношения на българското Княжество. — Берлинский конгресъ, който разкѫса политически българския народъ на нѣколко части, направи и едно постановление, сгодно за упазване нашето народно единство. То се̂ намѣрва въ 62 членъ на Берлинския трактатъ и гласи, че въ Отоманската империя la liberté et la pratique extérieure de tous les cultes sont assurées à. tous et aucune entrave ne pourra être apportée soit à l'organisation hièrarchique des differentes communions, soit à leurs rapports avec leurs chefs spirituels (свободата и вънкашнитѣ свещенодѣйствия и дѣяния на всѣко едно вѣроизповѣдание сѫ оздравени и никаква спънка не може да се прави нито въ иерархическото устройство на разнитѣ религиозни общини, нито пъкъ въ сношенията имъ съ нихнитѣ духовни глави, или началници).

Това постановление не само даваше на българетѣ възможность до запазятъ своята църковна независимость, макаръ още и непълна, и своето църковно единство, достигнати слѣдъ дълговрѣменни трудове и тежки жертви съ учрѣждането на българската Екзархия, но още ги и улесняваше да рѣшатъ черковния си въпросъ спротивъ отдавнашното свое желание, сирѣчь да възстановятъ старото българско Прѣславско Охридско патриаршество или архиепископство, което е сѫществувало непрѣкѫснато повече отъ осемь вѣкове, признавано е било за каноническо и отъ другитѣ автокефални църкви, па е било унищожено съ насилствени начини отъ цариградската патриаршия прѣзъ втората половина на 18-ти вѣкъ. — И можеше да се мисли, че не е яко долече врѣмето, когато полунезависимата (канонически) българска екзархия ще бѫде замѣнена съ съвсѣмъ самостоятелно българско архиепископство или патриаршество, което и по скоро и по лесно ще може да прибере въ българския духовенъ вертоградъ и ония български краища, които все още оставаха вънъ отъ него.

Имайки прѣдъ видъ речената перспектива. коя Берлинския трактатъ отваряше за българския църковенъ въпросъ, азъ намѣрихъ за най-сгодно да редактирамъ рѣчения 38 членъ отъ проекта за органическия уставъ така:

„Българското Княжество отъ църковна страна, „като съставлява една часть отъ Българската църковна область, намира се въ зависимость отъ върховното началство на Българската църква, дѣто „оно и да се намира. Чрѣзъ това Върховно начал-

„ство Княжеството съхранява единението си съ „Вселенската Възточна църква въ всичко, що се „отнася до догматитѣ на Вѣрата“ — По тоя въпросъ азь тогава бѣхъ съставилъ една доста подробна записка, която четохъ и въ Съвѣта на Императорския Комисарь, и въ *едно частно събрание* на Българската Екзархия*), въ което (сьбрание) освѣнъ Негово Блаженство Екзарха Иосифъ, присѫтствуваше Докторъ Чомаковъ и нѣколко други отъ старитѣ дѣйци по Българский църковенъ въпросъ. Четохъ я и на много други български дѣйци, които добрѣ оцѣняваха важностьта на българския църковенъ въпросъ. И всички тия лица напълно одобриха съдържанието на тая моя записка*), която съдържаше подробна мотивировка на изложенитѣ въ горѣприведения 38 членъ положения за църковнитѣ отношения на Българското Княжество. Толко повече азъ бѣхъ изненаданъ, кога въ Търновското учрѣдително народно събрание се захвана обсѫждането на тоя членъ. Щомъ той биде прочетенъ, дигна се Доростоло — Червенски митрополитъ Григорий и изрече противъ него доста много бѣлѣжки доказвайки, че Българското Княжество, като свободна държава трѣбвало да си има свободна, независима църква, и да не се подчинява на *Екзархията*, която се намѣрва въ чужда държава и т. н. Тия доказвания на митрополита Григория, кои поддържаше и бившій екзархъ Антимъ и кои бѣха насочени противъ черковното единство на българския народъ, извикаха живостни и дълги разисквания които завзеха тако речи цѣли двѣ засѣдания на 23 и 24 Марта. — Мнозина отъ най-личнитѣ оратори, консерватори и либерали, взеха горещо участие въ тия разисквания, които се свършиха съ това, че народното събрание единодушно рѣши да се приеме прѣдметний 38 членъ така, както е редактиранъ въ проекта съ замѣняване думата *началство* съ *власть* и съ поясняване, че *Св. Синодъ* е върховната духовна власть на българската църква Съ тия малки на гледъ измѣнения, които народнитѣ прѣдставители трѣбваше да направятъ за да привлекатъ и архиереитѣ къмъ своето рѣшение, многошумний 38 членъ отъ проекта биде внесенъ въ Конституцията (като членъ 39).

---

*) Прѣзъ мѣсецъ Септемврия, кога Екзархията имаше сѣдалището си въ Пловдивъ.

*) Тя бѣше написана на руски езикъ. — По-послѣ покойния протоиерей Тодоръ Митовъ я прѣведе на български и я напечата съ малки нѣкои измѣнения въ първия софийски журналъ „Християнско Братско Слово“.

Отъ мене бѣше вземенъ и послѣдний членъ отъ проекта за органическия уставъ, именно чл. 170, въ който се казваше, че „тоя уставъ ще има сила и дѣйствие за петь години слѣдъ изминаване на които ще трѣбва да се прѣгледа."

Тукъ трѣбва да кажа, че по въпроса за държавното устройство на младата българска държава и азъ давахъ доста подробно писменно мнѣние на Императорския Комисаръ въ отговора си на неговото горѣспоменато писмо. — Въ тоя свой отговоръ азъ обръщахъ особно внимание на това, че окупационното русско управление, при онова скратяване, което Берлинския конгресъ направи въ срока на неговата дѣятелность, не ще да може да введе вситѣ най потрѣбни за една държава наредби. По тая, па и по други нѣкои причини, новото народно българско правителство, което трѣбва да бжде конституционно, ще има потрѣба прѣзъ първитѣ свои години отъ единъ постоянно функционирующъ законодателенъ органъ, а такъвъ органъ не може да се направи отъ народното събрание, което ще бжде доста многобройно. — За излазене изъ това мжчно положение азъ прѣдлагахъ да се учрѣди въ младата българска държава за прѣзъ първитѣ ѝ шесть седемь години, освѣнъ народно събрание, и другъ единъ законодателенъ органъ, именно *постояненъ народенъ съвѣтъ* отъ 12 членове, такожде избирани отъ народа измежду лица съ извѣстенъ умственъ (образователенъ) цензъ и съ доказана опитность въ общественитѣ и държавни дѣла. На тоя съвѣтъ да се възложи прѣглеждането, одобряването и даже изработването нови наредби и разпореждания, когато стане неотложно нужно да се введатъ въ разнитѣ клонове на управлението, ако такви наредби и разпореждания не закачатъ бюджета, не измѣняватъ размѣра на държавнитѣ приходи и разноски. Всички финансови въпроси и дѣла да се оставатъ всецѣло на народното събрание, на което да се остави токожде и контролирането дѣятелностьта на постоянния народенъ съвѣтъ. На това устройство на законодателната власть въ новата българска държава азъ прѣдлагахъ да се даде приврѣмененъ характеръ, отъ седемь години. — Таково едно конституционно устройство не е нѣщо ново, то се е практикувало и въ други държави, практикува се и сега въ нѣкои европейски конституции. Подобно нѣщо биде введено по-послѣ и въ органическия уставъ на Източна Румелия. — Румелийския постояненъ комитетъ, както по числото на своитѣ членове, така и по своитѣ пълномощия да издава *публично-ад-*

министративни правилници, имѣющи законодателна сила, наумѣва проектираний отъ мене за въ Княжеството народенъ съвѣтъ. Разликата между нихъ щѣше да бѫде въ това, че законодателнитѣ пълномощия на моя народенъ съвѣтъ бѣха по-широки.

Моитѣ мнѣния, за които тукъ е рѣчь, бидоха одобрени отъ Императорския Комисаръ и отъ С. И. Лукьянова, но азъ имъ прѣдадохъ писменния си отговоръ твърдѣ кѫсно, на 9-ти Декемврия[1]), когато проекта за органическия уставъ бѣше вече готовъ и не оставаще врѣме за голѣми прѣправки въ него, понеже, прѣди да бѫде прѣдставенъ на Българското учрѣдително Народно Събрание, той трѣбваше да бѫде изпращанъ въ Петербургъ за прѣглеждане и одобрение[2]). — При такива обстоятелства тѣ можаха да се възползуватъ само отъ мнѣнието ми, че първия български органически уставъ трѣбва да има приврѣмененъ характеръ. Това мое мнѣние и притуриха въ края на проекта съ измѣняване седмогодишния срокъ на петгодишенъ При това ме задължиха, кога бѫде свикано учрѣдителното народно събрание, да запозная неговитѣ членове и съ другитѣ мои мнѣния за организацията на народното прѣдставителство и за разпрѣдѣлянето на законодателната власть, та ако ги одобрятъ, да се възползуватъ отъ нихъ при обсѫжданeто органическия уставъ.

---

[1]) Причината на това окъсняване бѣше едно пѫтуване, което азъ тогава трѣбваше да направя изъ Русия и което се продължава около единъ мѣсецъ.

[2]) Прѣглеждането е ставало отъ една комисия, която е била съставена при Министерството на Иностраннитѣ дѣла и въ която е участвувалъ така сѫщо и професорътъ по международно право, Градовски. Любопитно е, че измѣненията, които бѣха направени отъ тая комисия, се отличаваха съ либераленъ характеръ.

Това си задължение азъ и изпълнихъ въ едно отъ засѣданията на 15-точленната комисия, която учрѣдителното събрание избра на 7 и 10 марта за да изучи проекта за органическия уставъ, па да приготви рапортъ, въ който да бѫде показано, трѣбва ли да се правятъ нѣкакви принципиални или частни измѣнения и какви именно. Членоветѣ на тая комисия, на която азъ прочетохъ всичката своя записка за държавното устройство на българското княжество, се отнесоха много съчувствено къмъ изказанитѣ въ нея мнѣния и прѣдложения, нарекоха ги *най-сгодни за тогавашнитѣ нужди на нашето отечество* и т. н. — Но поради партизански съображения повечето отъ тѣхъ се страхували[1]) да прѣпорѫчатъ на народното събрание проектирания отъ мене постояненъ съвѣтъ, съставенъ отъ 12 души, все народни избранници, и на мѣсто него намѣрили за добрѣ да прѣдложатъ учрѣждаването *сенатъ* или горня камара, която да контролира дѣятелностьта на народното събрание и да състои отъ 25 членове: 15 назначени отъ Княза, около 7 по право (заемащи високи духовни и свѣтски служби) и само около 3 да се избиратъ отъ народа. Тая горня камара, или сенатъ, направи много лошо впечатление на народнитѣ прѣдставители, които я и отхвърлиха въ засѣданието си отъ 21 марта по прѣдложенията на Каравелова и Славейкова. Отхвърлянето стана по единъ твърдѣ непарламентаренъ начинъ, та покрай сената биде осжденъ и отхвърленъ и цѣлия рапортъ на комисията, макаръ че тя работи надъ тоя рапортъ цѣли десеть деня и бѣше внесла въ него и нѣколко такива съображения, които заслужаваха да се вематъ подъ внимание, особно за това че между тѣхъ имаше и нѣколко разумни методологически бѣлѣжки за начина на обсжждането проекта.

---

[1]) Глед. въ вѣстникъ Марица отъ 13 априлъ 1879.

Пжтьомъ ще забѣлѣжа, че въ това бурно засѣдание на 21 марта и най-много поради сенатския или горнокамарския въпросъ, главнитѣ оратори и водители въ събранието се раздѣлиха на двѣ принципиално различни партии, консерваторска и либерална, или както ги наричиха тогава — умѣрени и буйни.[1]

Но да се върна пакъ на рѣчьта си. Менши ството отъ членоветѣ на горѣречената парламентарна 15-точленна комисия, между които билъ и г. Цанковъ[2], заявили, че ще поддържатъ въ народното събрание моето мнѣние за организацията на народното прѣдставителство, но това не стана, защото, види се, не оставаше вече и врѣме на народнитѣ прѣдставители да правятъ нѣкакви сжществени измѣнения и вставки въ проекта на органическия уставъ. Доста е да припомня, че къмъ обсжждане на проекта събранието можà да пристжпи едвамъ на 22 марта, когато до назначения въ Берлинския трактатъ за тая работа срокъ оставаха около двѣ недѣли врѣме, та и оно падаше на двѣтѣ священни за Християнетѣ седмици — страстната и свѣтлата, защото въ оная година Великдень се празнуваше на 1 априлия.

---

[1] Антипатии между тѣхъ се забѣлѣзваха и по-прѣди особно въ ония бурни събрания, които ставаха вънъ отъ народного събрание, още прѣди неговото откриване, та и послѣ и въ които се обсжждаше най-много общебългарския въпросъ. Тоя въпросъ се повдига и въ народното събрание два-три пжти и веднажъ извика бурна прѣпирня между нѣкои отъ водителитѣ на тия партии. Но до 21 марта не се забѣлѣзваха никакви принципиални разници между политическитѣ имъ възгледи.

[2] Глед. въ Мари а 1879 апр. 13.

Прѣзъ това врѣме депутатитѣ се много трудиха, събираха се на засѣдание всѣки дѣлниченъ день, но все не можеха да съставятъ повече отъ деветь засѣдания, въ които бѣше немислимо да се правятъ основателни обсѫждания и прѣработване на проекта. — Това го добрѣ съзнаваха и народнитѣ прѣдставители, та нѣколцина отъ нихъ, Т. Икономовъ, П. Ангеловъ и др., прѣдложиха да се поизмѣнятъ само три-четири члена отъ проекта, а всичкитѣ други да се приематъ безъ всѣкакви измѣнения. И това прѣдложение, което подкрѣпи и Цанковъ, па до нѣйде и Славейковъ, не извика сериозни възражения, но все биде рѣшено да се прочете проекта членъ по членъ, па дѣто му е мѣстото, тамъ и да се поизмѣни. Така и направиха.

Четенето, което се захвана на 22 марта, отиваше доста скоро, особно слѣдъ 27 марта, кога виcокитѣ духовни прѣдставители и водителитѣ на консервативната партия напуснаха събранието и не влазиха вече въ него, до като не се свърши обсѫждането на цѣлия проектъ

При това четене и обсѫждане най-много врѣме, тако-речи двѣ засѣдания (23 и 24 марта), погълна горѣспоменатия членъ 38, въ който се опрѣдѣляха църковнитѣ отношения въ Княжеството и който все пакъ биде приетъ съ твърдѣ малки измѣнения. — Цѣло засѣдание, на 27 марта, биде посветено на четири-петь члена, въ които се говорѣше за свободата на печата, за свободата на събранията и пр. Въ това засѣдание, което за малко не извика разтурянето на учрѣдителното събрание, биде внесенъ въ конституцията единъ новъ членъ (83), който подигна голѣмъ шумъ и гжлчъ, — той прѣдоставяше на българскитѣ граждане право да съставятъ дружества безъ всѣкакво прѣдварително разрѣшение. Още по-голѣмъ шумъ подигна въ сжщото засѣдание направеното тогава ново и пакъ несполучливо опитване отъ страна на консерваторитѣ да се внесе въ конституцията проектирания отъ нихъ сенатъ. Доста дълго врѣме депутатитѣ се спираха (въ засѣданието си на 28 марта) и на чл. 79, въ който се говорѣше за състава на народното събрание. Тукъ се направиха твърдѣ важни измѣнения: изхвърлиха се депутатитѣ по право (по служба) и по назначаване отъ Княза и се замѣниха все съ народни избраници.

Обсжжданията на реченитѣ седемь осемь членове заеха около четири засѣдания, а останалитѣ членове (около 160) трѣбваше да бждатъ обсждени въ петь засѣдания и обсжжданията имъ, разбира се, трѣбваше да ставатъ твърдѣ скоро — Повечето отъ нихъ се приемаха безъ всѣкакви измѣнения, а при ония, въ които се правѣха нѣкои измѣнения[1]), допълнения или пъкъ вставки[2]), всичко това се извършваше все на бързо Още по скоро се извършваше работата съ ония членове, които бидоха изхвърлени, макаръ че между тѣхъ се намѣрваха и членове 142—148 за Държавния Съвѣтъ, за негова съставъ и за неговитѣ функции [1]. Все ми се ще да вѣрвамъ, че Учрѣдителното Събрание би направило голѣмо добро на българското Княжество, ако, намѣсто да изхвърга така скоро Държавния Съвѣтъ, се отнесѣше съ по-голѣмо внимание къмъ него и го приемеше съ нѣкои измѣнения. Такива измѣнения можеха да се направятъ и въ състава на Държавния Съвѣтъ и въ неговитѣ функции. Назначаванитѣ отъ Княза съвѣтници лесно можеха да се замѣнятъ съ народни избранници, а пъкъ въ функциитѣ лесно можеше да се притури още единъ пунктъ, който да дава право на съвѣта да обсѫжда и одобрява различни наредби и разпореждания, каквито станатъ неотложно потрѣбни помежду сесиитѣ на народното събрание. — Съ тия измѣнявания и допълнявания Държания Съвѣтъ би могълъ да замѣни до нѣйдѣ проектирания отъ мене народенъ съвѣтъ, който азъ и тогава намѣрвахъ, па и сега още намѣрвамъ до немай-кѫдѣ нуженъ за прѣзъ първитѣ петь-шесть години отъ живота на младата българска държава.

---

[1]) Горѣказанитѣ измѣнения, които станаха въ чл. 79 и се отнасяха къмъ състава на народното събрание, се повториха и въ чл. 137, дѣто се говорѣше за състава на Великото Народно Събрание. Отъ другитѣ измѣнения заслужава да се спомене онова, което стана въ чл 33 и се касаеше до обдържането на княза и на княжеския дворъ (срав. съ Констит. чл. 35).

[2]) По-голѣми допълнения, вставки или цѣли нови членове се направиха въ десетина мѣста (сравни въ Конституцията чи. чл. 3, 23, 58, 59, 61, 75, 80, 83, 108).

Ако да бѣше приетъ Държавния Съвѣтъ и при това поизмѣненъ така, както казахъ, то първитѣ български министерства, консерваторски, либерални, демократски и пр., не щѣха да иматъ никакви основания да искатъ така често отъ народнитѣ събрания различни законодателни пълномощия, които извикваха толкова голѣми кавги и крамоли . . . Па и първия младъ български Князъ надали щѣще да дохожда до тамъ, дѣто также да поиска и да получи отъ Свищовското Велико Народно Събрание оние злополучни пълномощия, които струваха толкова скѫпо на българския народъ не само отъ къмъ материална страна, но и отъ морална. — Съ тие свои бѣлѣжки азъ ни наймалко не мисля да упрѣкавамъ членоветѣ на Учрѣдителното Търновско Събрание, понеже зная добрѣ, колко нихнитѣ умове и рѫцѣ бѣха свързани съ назначения отъ Берлинския конгресъ до немайкѫдѣ кѫсъ срокъ за изработването на Българската Конституция.

---

[1] Освѣнъ тия членове, бидоха изхвърлени още два члена, именно чл. 35, който даваше право на Народн. Събрание да опрѣдѣля дарове (дотации) на Княза изъ държавнитѣ имоти, и чл. 170, въ който се казваще, че първия органически уставъ ще има сила и дѣйствие за петь години.

Харьковъ, 1904, августъ. **М. Дриновъ.**

P. S. Грижата за прѣвождане проекта за органическия уставъ отъ русски на български биде възложена върхъ мене и въ тая работа много ми спомогнаха моитѣ достойни помощници въ отдѣла на Народното Просвѣщение и Духовнитѣ Дѣла, г. П. Генчевъ и г. И. Гюзелевъ Они ведно съ Р. М. Каролева и покойния И А. Ковачева, при малка една помощь отъ моя страна, направиха послѣдньото прѣглеждане и уреждане българския текстъ на Конституцията отъ страна на езика и правописанието й. Всичко това трѣбваше да се върши наскоро, защото врѣмето не търпѣше, та не е чудно, че въ реченитѣ наши колективни работи се вмъкнаха нѣкои нередовности, които обаче не сѫ нито много, нито пакъ яко голѣми

Ще си дозволя тукъ да оправя и една моя нередовность, за която отдавна ме бие совѣстьта. яТ се отнася до моята „Записка за дѣятелностьта на приврѣменното русско управление въ България“, записка, която по поржчка на Императорския Комисаръ азъ написахъ и прочетохъ въ Търновското Учрѣдително Събрание на 14 марта и която биде напечатана по русски и по български, като притурка къмъ Дневницитѣ на събранието. Между русския и българския текстове, напечатани успоредно, единъ срѣщу други, срѣщатъ се самъ тамъ разногласия, които бидоха и забѣлѣжени отъ нѣкои тогавашни, та и по сѣтнѣшни читатели. Тия разногласия, които не сж яко голѣми, произлѣзоха така. Записката си азъ изпърво бѣхъ написалъ по русски (въ София), па послѣ като я прѣвождахъ на български (въ Търново), дозволихъ си да допълня българския текстъ самъ-тамъ съ нѣкои и други пояснителни бѣлѣжки, които мислѣхъ да внеса и въ русския текстъ по послѣ при печатеното на записката ми. Но печатането отиваше много бързо и неможеше да ме прѣчака единъ два деня, прѣзъ които бѣхъ прѣтрупанъ съ много други неотложни работи. По тия причини азъ не могохъ да прѣгледамъ коректурнитѣ листове на записката си, която и излѣзе на свѣтъ съ реченитѣ разногласия, които, повтарямъ, не сж яко голѣми и не съдържатъ нѣкакви фактически искривявания.

М. Д.

Притурка къмъ статията на проф. Дринова

№ 1

Императорскій
Россійскій Коммиссарь
въ Болгаріи
Октября 1878 года
Г. Филиппополь
№ 2.

Милостивый Государь,

Маринъ Степановичъ,

На основаніи Берлинскаго трактата Сѣверная Болгарія должна образовать самоуправляющееся Княжество, во главѣ коего будетъ поставленъ князь,. избранный народомъ. Но предварительно избранія князя, собраніи болгарскихъ нотаблей, имѣющему быть созваннымъ въ Тырновѣ, предложено будетъ разсмотрѣть и утвердить Уставъ государственнаго устройства Болгаріи, коимъ опредѣлятся, съ одной стороны, права князя, а съ другой права Болгарскаго народа и мѣра его участія въ управленіи страною, при посредствѣ необходимыхъ для того государственныхъ учрежденій

Составленіе сего Устава Императорскимъ Россійскимъ правительствомъ возложено на меня, въ качествѣ Императорскаго Коммиссара въ Болгаріи.

Считая моимъ непремѣннымъ долгомъ при исполненіи столь важной задачи ознакомиться со взглядами и желаніями почтеннѣйшихъ представителей Болгарскаго народа, обращаюсь къ Вашему просвященному содѣйствію въ столь великомъ дѣлѣ будущаго политическаго устройства и, препровождая къ Вашему Превосходительству прилагаемую при семъ программу вопросовъ, увѣреннымъ нахожусь, что одушевленный чувствомъ патріотизма и великостью предстоящей задачи Ваше Превосходительство не откажетесь служить общему дѣлу возрожденія и прочнаго Государственнаго устройства Болгарскаго народа, изложивши на письмѣ, съ полною откровенностью и, по возможности, въ самомъ непродолжительномъ времени Ваше мнѣніе о томъ, какой образъ правленія и какія формы государственнаго устройства считаются наилучшими и наиболѣе соотвѣтствующими для Вашего освобожденнаго отечества.

Примите увѣренія въ совершенномъ почтеніи и преданности.

Князь Дондуковъ-Корсаковъ.

Вопросы, приложенные къ письму Князя А. М. Дондукова—Корсакова

1. Изъ какихъ лицъ должно быть составлено народное собраніе для избранія князя.
2. Къ какому вѣроисповѣданію должна принадлежать царствующая династія.
3 Если избранный князь не будетъ принадлежать къ восточной православной вѣрѣ, то долженъ ли онъ принять ее.
4. Обязано ли все его потомство воспитываться въ православной вѣрѣ или только мужеское поколѣніе.
5. Если княжеское достоинство будетъ наслѣдственнымъ, то какой установить порядокъ престолонаслѣдія и слѣдуетъ-ли исключить лицъ женскаго пола
6. Въ случаѣ смерти князя безъ потомства, или въ случаѣ несовершеннолѣтія наслѣдника, какъ образовать регенство, а затѣмъ въ какой

срокъ въ первомъ случаѣ долженъ послѣдовать выборъ новаго князя.

7. Съ какого возраста наступаетъ совершеннолѣтіе князя
8. Какою властью долженъ быть облеченъ князь ограниченною или неограниченною.
9. Если Князь будетъ облеченъ ограниченною властью, то какъ организовать участіе народа въ дѣлѣ управленія страною.
10. Слѣдуетъ-ли ограничиться едною обыкновенною Палатою представителей, или для нѣкоторыхъ особенно важныхъ случаевъ должно быть допущено, подобно тому какъ въ Сербіи, *великое народное собраніе.*
11. Какія лица должны засѣдать въ палатѣ: исключительно ли избранные отъ народа, или и назначенные по усмотрѣнію князя Какимъ порядкомъ избирать представителей.
12. Какія права предоставить палатамъ при обсужденіи законовъ, бюджета, податей и налоговъ.
13. Сколько должно быть министровъ и какъ опредѣляется ихъ отвѣтственность.
14 О Совѣтѣ министровъ и объ обязанностей его.
15. Слѣдуеть ли учредить Сенатъ или Государственный Совѣтъ и изъ какихъ лицъ они должны состоять: исключительно ли изъ лицъ назначаемыхъ княземъ, или частью изъ выборныхъ отъ народа, а частью изъ назначаемыхъ по усмотрѣнію князя.
16. Въ какомъ размѣрѣ слѣдуетъ предоставить содержаніе князю.

(Прѣводъ),

Императорски
Руски Комисарь
въ България
Октомври 1878 год.
гр. Пловдивъ
№ 2.

Милостиви Господине,

Маринъ Степановъ,

Възъ основа на Берлинския трактатъ Сѣверна България трѣбва да образува едно самоуправляваще се Княжество, на чело на което ще бѫде поставенъ князь, избранъ отъ народа Но прѣди да се избере князя, на събранието на българскитѣ първенци, което ще бѫде свикано въ Търново, ще бѫде прѣдложено да разгледа и утвърди уставътъ за държавната уредба на България, съ който ще се опрѣдѣлятъ, отъ една страна, правата на князя, а отъ друга, правата на българския народъ и въ каква мѣрка ще бѫде участието, което той ще вземе въ управлението на страната, чрѣзъ посрѣдството на необходимитѣ за това държавни учреждения

Съставянето на тоя Уставъ биде възложено отъ Императорското Руско правителство на мене, въ качеството ми на Императорски Комисаръ въ България.

Като смѣтамъ за мой непрѣменъ дългъ при изпълнението на тая толкова важна задача да узная възгледитѣ и желанията на най-почтенитѣ прѣдставители на българския народъ, обръщамъ се къмъ Вашето просвѣтено съдѣйствие въ това толкова велико дѣло на бѫдната политическа уредба и, като прѣпращамъ на Ваше Прѣвъзходителство приложената при това проґрама на въпроситѣ, увѣренъ съмъ, че въодушевени отъ чувството на патриотизъмъ и отъ величностьта на прѣдстоящата задача Ваше Прѣвъзходителство не ще откажете да послужите на общото дѣло на възраждането и трайната държавна уредба на българския народъ, като изложите писмено, съ пълна откровеность и, по възможность, въ най-кѫсо врѣме, Вашето мнѣние върху това: кой начинъ на управление и кои форми на държавна уредба се смѣтатъ най-добри и най-съотвѣтни за Вашето освободено отечество.

Приемете увѣрение въ съвършено почитание и прѣданость.

Князь Дондуковъ-Корсаковъ.

Въпроси, приложени къмъ писмото на Князя А. М. Дондукова-Корсакова.

1. Отъ какви лица трѣбва да бѫде съставено Народното Събрание за избирането на Князя
2. На кое вѣроизповѣдание трѣбва да принадлежи царствующата династия.
3. Ако избраниятъ князь не ще принадлежи на православната вѣра, то длъженъ ли ще бѫде да я приеме.
4. Длъжно ли ще бѫде цѣлото негово потомство да се възпитава въ православната вѣра или само мѫжкото поколение.
5. Ако княжеското достойнство бѫде наслѣдствено, то какъвъ редъ на прѣстолонаслѣдието да се установи и трѣбва ли да се изключатъ лицата отъ женския полъ.
6. Въ случай че князьтъ се помине безъ да остави потомство, или въ случай на непълновъзрастность на наслѣдника, какъ да се учреди ре-

гентство, и слѣдъ това въ какъвъ срокъ въ първия случай трѣбва да послѣдва избирането на новия князь.

7. На коя възрасть князьтъ става пълновъзрастенъ.
8. Съ каква власть трѣбва да бѫде облѣченъ князьтъ, съ ограничена или неограничена.
9. Ако князьтъ бѫде облѣченъ съ ограничена власть, то какъ да се организува участието на народа въ управлението на страната.
10. Трѣбва ли да се учреди само едно обикновено събрание на прѣдставители, или за нѣкои особно важни случаи трѣбва да се допусне, както е въ Сърбия, *велико народно събрание*.
11. Какви лица трѣбва да засѣдаватъ въ събрнието: само избрани отъ народа, или и назначени по усмотрението на князя. По какъвъ редъ да се избиратъ прѣдставителитѣ.
12. Какви права трѣбва да се прѣдоставятъ на събранията при обсѫждането на законитѣ, бюджета, данъцитѣ и бериитѣ.
13. Колцина трѣбва да бѫдатъ министритѣ и какъ се опрѣдѣля тѣхната отговорность.
14. За министерския съвѣтъ и за неговитѣ длъжности.
15. Трѣбва ли да се учреди Сенатъ или Държавенъ Съвѣтъ и отъ какви лица тѣ трѣбва да се състоятъ: само отъ лица назначавани отъ князя или една часть избрани отъ народа, а друга назначавани по усмотрението на князя.
16. Въ какъвъ размѣръ трѣбва да бѫде сумата за обдържане на князя.

№ 2.

Отвѣтъ профессора Дринова на вопросы Императорскаго Коммиссара, Князя А. М Дондукова-Корсакова, касательно государственнаго устройства Болгарскаго Княжества.

Въ настоящее время для меня представляется крайне затруднительнымъ и даже невозможнымъ высказатъ какое-либо опредѣленное мнѣніе объ окончательномъ государственномъ устройствѣ болгарскаго княжества. Кризисъ, столь внезапно наступившій въ политической жизни Болгаръ, далеко еще не оконченъ: онъ, естественно, долженъ былъ охватить всѣ слои населенія, всѣ отрасли народной жизни, гдѣ дѣйствія его еще въ полномъ разгарѣ. Пока сколько нибудь не обрисуются послѣдствія этого переворота для экономическаго и соціальнаго быта страны, всякія соображенія касательно окончательнаго политическаго устройства ея, мнѣ кажется, будутъ отличаться теоретическимъ характеромъ и при примѣненіи ихъ неминуемо должны оказаться нѣкоторыя неудобства, могущія повлечь съ самаго начала къ весьма неблагопріятнымъ послѣдствіямъ. Къ тому же, если надежды Болгаръ на отмѣну, или, по крайней мѣрѣ, на улучшеніе созданнаго имъ Берлинскимъ трактатомъ положенія останутся тщетными и, если, вслѣдствіе этого, только что начатая управленіемъ Императорскаго Россійскаго Коммиссара дѣятельность по созданію политическаго быта новаго княжества дѣйствительно должна будетъ кончиться весною согласно Берлинскому трактату, то на долю Болгаръ придется слишкомъ много самимъ достраивать, на что, естественно, и должна быть направлена, главнымъ образомъ, ихъ государственная дѣятельность на первыхъ порахъ. При недостаточной подготовкѣ Болгаръ къ этому дѣлу, оно въ ихъ рукахъ пойдетъ весьма медленно, такъ что на довершеніе его понадобится съ ихъ стороны по крайней мѣрѣ пятилѣтная дѣятельность. А формы государственнаго строя, пригодныя для обыкновеннаго времени, могли бы оказаться крайне стѣснительными для такой, по преимуществу, учредителной эпохи. — Въ виду всего этого, мнѣ кажется, въ настоящее время слѣдовало бы промыслить лишь о временномъ политическомъ уставѣ, приноровленномъ только къ условіямъ этого перваго, такъ сказать, учредительнаго періода въ жизни новаго Княжества. Дѣйствія сего устава всего лучше было бы ограничитъ семью годами съ тѣмъ, чтобы по истеченіи ихъ населенію было предоставлено право промыслить о постоянномъ органическомъ статутѣ. Объ этомъ временномъ уставѣ я бы только и могъ въ настоящее время высказать кое-какія соображенія. —

Неограниченная монархія съ широкимъ мѣстнымъ самоуправленіемъ, та именно государственная форма, при которой такъ успѣшно началось уже созданіе Болгарскаго княжества, по моему крайнему разумѣнію, было бы самою подходящею къ нуждамъ послѣдняго въ означенный первый періодъ его жизни. Но въ виду того, что населеніе княжества, повидимому, будетъ поставлено въ необходимость выбрать въ князья иностраннаго принца, который, будучи недостаточно знакомъ съ его бытомъ, характеромъ и нуждами, легко можетъ впадать въ ошибки, я принужденъ высказаться въ пользу ограниченной монархіи. Законодательную власть, по моему мнѣнію, слѣдовало бы раздѣлить между княземъ, постояннымъ народнымъ совѣтомъ и народнымъ собраніемъ. — Народный совѣтъ долженъ состоять изъ 12 членовъ, избранныхъ народомъ на семь лѣтъ. Они должны быть избраны въ томъ же самомъ собраніи въ которомъ будетъ происходить и избраніе князя. Въ члены этого совѣта слѣдовало бы баллотировать лицъ, отличающихся доказанною опытностью въ дѣлахъ государственнаго или, по крайней мѣрѣ, общественнаго управленія, близкимъ знакомствомъ съ народомъ, испытанною честностью и преданностью народнымъ интересамъ.

Всего лучше было бы, если бы были допущены къ баллотировкѣ въ члены народнаго совѣта лица, окончившія курсъ какого нибудь высшаго учебнаго заведенія и послѣ этого занимавшія въ Болгаріи, или внѣ ея, какія нибудь общественныя или правительственныя должности въ продолженіе, по крайней мѣрѣ, трехъ лѣтъ. Списокъ ихъ, мнѣ кажется, не трудно составить въ самомъ избирательномъ собраніи.

Въ народномъ совѣтѣ, который, по моему мнѣнію, слѣдуетъ сдѣлать постояннымъ учрежденіемъ, должно быть сосредоточено главнымъ образомъ участіе населенія въ дѣлахъ управленія Княжествомъ. Ему, по моему мнѣнію, слѣдовало бы предоставить право обсуждать и вотировать: 1) законы и общія распоряженія, проекты которыхъ составляются отдѣльными министерствами по предметамъ вѣдомства каждаго изъ нихъ; 2) законы и разпоряженія, которыя касаются предметовъ, выходящихъ изъ круга компетенціи отдѣльныхъ министерствъ, и инищіативу которыхъ слѣдовало бы предоставить каждому члену народнаго совѣта.

По финансовому управленію права народнаго совѣта я полагалъ бы ограничить лишь вотировкою государственной росписи обыкновенныхъ доходовъ и расходовъ.

Полномочія его по этой части не должны касаться измѣненій податной системы, или установленія новыхъ налоговъ, что по моему мнѣнію слѣдовало бы предоставить обыкновенному народному собранію.

По части судебной народному совѣту слѣдовало бы предоставить производство слѣдствія и суда надъ министрами.

Всѣ постановленія народнаго совѣта должны быть представляемы на утвержденіе князя, отъ котораго должно зависѣть утвержденіе и обнародованіе ихъ Князю слѣдуеть предоставить полное право утверждать эти постановленія немедленно, или отлагать свою санкцію до выслушанія, предварительно, по нимъ мнѣнія народнаго собранія.

Кромѣ вышеуказанныхъ дѣлъ, по которымъ народному совѣту слѣдовало бы предоставить рѣшительный голосъ, онъ долженъ подавать мнѣнія по разнимъ вопросамъ, предлагаемымъ ему княземъ.

Народное Собраніе должно быть созываемо ежегодно. Оно должно состоять изъ 100 депутатовъ, избранныхъ народомъ на два года. Выборы ихъ происходили бы на двухъ степеняхъ, при чемъ въ депутаты могъ бы быть избранъ каждый болгарскій подданный, достигшиій тридцатилѣтняго возраста, въ избиратели же — лишь лица слѣдующихъ трехъ категорій: 1) владѣющія какою нибудь недвижимой собственностью; 2) получившія образованіе въ какомъ либо среднемъ учебномъ заведеніи, по меньшей мѣрѣ; 3) оказавшія какія нибудь услуги избирающему ихъ округу.

Народному Собранію слѣдовало бы предоставить право обсуждать и вотировать вопросы, касающіеся податной системы, установленія новыхъ налоговъ; заключенія займовъ. При обсужденіи подобныхъ вопросовъ въ собраніи должны участвовать съ правомъ голоса и члены народнаго совѣта. По всѣмъ остальнымъ вопросамъ законодательства народному собранію я полагалъ бы предоставить только совѣщательный голосъ и то лишь въ случаѣ, когда князь пожелаетъ выслушать его мнѣніе. Кромѣ того, народному собранію слѣдовало бы предоставить право предоставлять на благоусмотрѣніе князя, черезъ народниый совѣтъ, прошенія и желанія о нуждахъ, указывать на пробѣлы и несовершенства въ законодательствѣ, требующія восполненія и усовершенствованія, приносить жалобы на незаконныя дѣйствія агентовъ исполнительной власти, не исключая и министровъ. Таково въ общихъ чертахъ мое мнѣніе объ организаціи участія народа въ дѣлѣ управленія страною.

Такая своебразная организація народнаго представительства въ моихъ глазахъ оправдывается тѣми своеобразными условіями, при которыхъ возникло болгарское княжество и въ которыя Берлинскій трактатъ поставилъ только что начавшееся и далеко неоконченное еще въ немъ созданіе политическаго быта. — Что касается остальныхъ частей государственнаго устройства княжества, то объ нихъ я позволю себѣ вкратцѣ сказатъ слѣдующее.

Князь не долженъ бытъ избранъ въ обыкновенномъ собраніи, а въ особенно созванномъ на этотъ случай народномъ собраніи, по крайней мѣрѣ втрое, многочисленнѣйшемъ обыкновеннаго Въ этомъ экстраординарномъ собраніи должны принять участіе всѣ архіереи, предсѣдатели всѣхъ совѣтовъ и высшіе военные и гражданскіе чины изъ болгарскихъ подданныхъ, или, по крайней мѣрѣ, болгарскаго происхожденія.

Княжеское достоинство должно быть наслѣдственнымъ по порядку первородства, по прямой линіи и въ мужскомъ только поколѣніи.

Первый князь можетъ оставаться при своей религіи, но дѣти его, которыя бы родились послѣ занятія имъ болгарскаго престола, должны быть воспитываемы въ православной вѣрѣ, которая есть господствуещей вѣрой въ княжествѣ.

Изъ прежнихъ дѣтей князя, если таковыя будутъ, только для наслѣдника престола обязателенъ переходъ въ православную вѣру.

Князь долженъ быть облеченъ всѣми аттрибутами конституціоннаго монарха.

Онъ управляетъ чрезъ посредство министровъ, которыхъ должно быть пять: военный, народнаго просвѣщенія и духовныхъ дѣлъ, внутренныхъ дѣлъ, юстиціи, финансовъ; въ вѣденіе послѣдняго, по моему мнѣнію, слѣдовало бы передать также почту, телеграфъ и публичныя работы.

Министры должны быть назначаемы княземъ и отвѣтственны передъ народными представителями.

Если министры будутъ пользоваться правомъ инціативы законовъ, то для сохраненія единства, въ законодательныхъ начинаніяхъ совѣтъ ихъ необходимъ.

Въ заключеніе позволю себѣ присовокупить, что принятіе, по крайней мѣрѣ въ принципѣ, предлагаемаго мною временнаго государственнаго устройства, мнѣ кажется было бы желательно и въ интересахъ обаянія, которымъ русское имя пользуется и должно пользоваться въ Болгаріи. Предложивъ теперь болгарамъ проэктъ подобнаго временнаго политическаго устава, Императорскій Коммиссаръ тѣмъ самимъ обезоружитъ противниковъ сего обаянія, которыхъ очень много. Едва ли можетъ быть сомнѣніе въ томъ, что они по очищеніи русскими Болгаріи, дѣятельно начнутъ подкапываться подъ преданность къ нимъ Болгаръ, для каковой цѣли съ особеннымъ усердіемъ будутъ эксплоатировать несовершенства, которыя необходимо должны оказаться въ составленномъ нынѣ окончательномъ государственномъ устройствѣ Княжества.

Временной уставъ, обязующій болгаръ черезъ семь лѣтъ дать своему Княжеству какое имъ угодно устройство, не давая никакой пищи такому недоброжелательству, не мало будетъ содѣйствовать усиленію чувства преданности болгаръ къ ихъ освободителямъ.

София 1878 Декабря 9.

М. Дриновъ.

Драганъ Цанковъ пише:

Когато Императорския руски Комисарь въ България князь Дондуковъ-Корсаковъ испроводи до отборъ българе нѣколко конституционни въпроси, отговоритѣ на които щѣха да служатъ за ръководство на основаната отъ Царя комисия за приготовление на Органическия Уставъ или Конституция на българското княжество, въ тоя случай

азъ не отговорихъ на тия въпроси, а дадохъ моето мнѣние въ тоя смисъль:

„Русия трѣбва, относително Органическия Уставъ или Конституция, да постѫпи съ България тъй както и съ Влашко, сиречъ да приготви, както тя знае, тоя Уставъ и да го прѣдложи отъ страна на Царя на българския народъ да се управлява по него, и то само въ продължение на петь години, та послѣ тия петь години българския народъ самъ да си състави Конституция."

Марко Д. Балабановъ пише:

I.

Всички бѣха свободолюбци, всички се въодушевяваха отъ свободолюбиви мисли, всички бѣха за свободна конституция. Нарекоха се *консерватори* ония, които бѣха за втора камара, за особенъ законъ по прѣстѫпленията чрѣзъ печата, за по малко число народни прѣдставители, — по единъ прѣдставителъ на 20 или 30 хиляди жители отъ населението въ княжествто, а не единъ прѣдставитель на 10 хиляди жители, както се и прокара тогава

II.

Бѣхъ зелъ съ себе си, като прѣдставитель въ едно събрание за изработване една конституция, три четири съчинения по конституционното право, но тѣ въ нищо не помогнаха. Нѣмаше възможность да се чуе ни гласъ ни мнѣние на какъвто и да бѣ списатель и публицистъ. Всички почти прѣдставители, довчерашни турски роби, изникнаха като сами отъ себе съвършени конституционнисти, всички почти се явиха като прѣдставители отъ дълго врѣме свикнали съ всички тънкости и съ всичкия механизмъ на конституционния режимъ.

III.

Вие сте *чокои,* подмѣтаха нѣкои си на тъй нареченитѣ *консерватори.* — Що е *чокой?*—попита единъ отъ тия послѣднитѣ, който слушаше за първъ пѫть тая дума. Като му се разправи какво значи тя, „но азъ, побърза да каже той смаянъ, нѣмамъ на земното кълбо нито педа земя нѣкадѣ, гдѣ глава просто да сложа, а вие ме наричате *чакой!*"

IV.

„Ние твърдѣ добрѣ виждаме гдѣ е сериозностьта, гдѣ сѫ солиднитѣ знания, гдѣ е прѣдвидливостьта, но ние искаме да извлечемъ отъ послѣдната наша война за България колкото можемъ повечко нѣщо за либерализма въ Русия, та за това и нашитѣ симпатии отиватъ повече къмъ крайнитѣ тукъ елементи", казваше наивно единъ виденъ русски чиновникъ по гражданското управление.

V.

Да приемемъ съ готовность, да улеснимъ колкото се може повечко правото за публичнитѣ събрания на народа, викаха нѣкои господа, това е славянски народенъ обичай, славянетѣ обичатъ да се събиратъ, идете гдѣто щете и въ каквото славянско село искате, и тамъ вие ще видите какъ народътъ се събира свободно и какъ умѣло обсѫжда той разни въпроси. За славянетѣ *митингитѣ* сѫ естественно, народно право.

VI.

Не трѣбва сенатъ, не трѣбва втора камара, не трѣбва прѣчки между народа и князя, не трѣбва стѣна между тѣхъ, князъ и народъ, тѣ трѣбва да се споразумѣватъ направо безъ никакво посрѣдничество — шетаха и гласяха на дѣсно и на лѣво противницитѣ на втората камара.

VII

Гледайте, господа, гледайте, братя, обикновеното народно събрание да се състои отъ колкото е възможно по-голѣмо число прѣдставители, отъ 400—500 души най-малко, трѣбва ние българитѣ да се събираме по-множко и по-честичко за да се запознаемъ едни съ други по-отблизу,—съвѣтваше сериозно единъ сериозенъ господинъ като сновеше между народнитѣ прѣдставители вънъ отъ редовнитѣ засѣдания на учредителното събрание.

VIII.

Недозрѣла и несъстоятелна май рожба излиза конституцията, Ваше Сиятелство, както се изработва тя подъ вашия надзоръ, казваха частно, стрѣснати отъ тая несъстоятелность нѣкои народни прѣдставители на императорския комисарь князь Дондуковъ Корсаковъ. — Нищо, нищо отговаряше той съ войнишка живость и полузасмѣнъ, не се бойте! Узрѣла или недозрѣла всѣка конституция прилича на една дама, която, строга на изгледъ, не отказва своя благосклоненъ погледъ на ония, които знаятъ да я ухаживатъ.

IX.

Хубаво и умѣстно прѣдложение То отговаря на чувствата, отговаря на характера на българския народъ: скроменъ, положителенъ, пѣстливъ, врагъ на всичко що е раскошъ и салтанатъ. На това мнѣние бѣха не само грамадното болшинство отъ прѣдставителитѣ, но и външната въ града публика. Думата бѣше за прѣдложението да нѣма въ българското княжество титли, декорации и отличия, освѣнъ нѣкои военни отличия спечелени на бойното поле. Това прѣдложение се и прие тогава единодушно отъ събранието.

X.

Бѣхме събрани една вечерь на *мезеликъ* нѣколко приятели въ единъ приятелски домъ. Тукъ бѣше дошълъ и Стефанъ Стамбуловъ, когото азъ сега виждахъ за първи пѫть. По покана на негови приятели и познати той испѣ съ чувство 2—3 народни пѣсни. Гласъ слабичъкъ, но сладъкъ. Въ воденитѣ тукъ разговори по едно и друго отъ дневнитѣ въпроси земаше и той сегисъ-тогисъ участие. На излизане и раздѣла азъ шепнахъ на доближения до мене другарь, че не зная какво може да се случи по-нататъкъ, но мене ми се чини, че съ това момче, което тъй пѣе и тъй приказва, ще има единъ день да се расчитва по единъ или по другъ начинъ.

XI.

При изработването конституцията на българското княжество подписавшитѣ Берлинския договоръ сили бѣха изпратили въ Търново, съгласно съ тоя договоръ, свои специални прѣдставители (ad hoc). Особенно забѣлѣжителенъ между тѣхъ по своята оригиналность бѣше английскиитъ прѣдставитель Палгревъ (Palgrave). Той зорко слѣдѣше всички постѫпки и движения на народнитѣ прѣдставители. Той бѣше се запозналъ отблизу съповиднитѣ отъ тѣхъ. Една вечерь бѣше ни поканилъ на чай. Между друго той внушително питаше дали е основателенъ слухътъ, че българитѣ кроѣли да изберать за князь български руманския краль Каролъ, като прибавяше да каже, лично отъ себе си, че това нѣмало да бѫде злѣ за България, а щѣло да се погледне съ добро око и отъ западнитѣ велики сили. Въ своята проницателность той прѣдвидѣ много нѣща по отношение къмъ започнувания нашъ държавенъ животъ, и много нѣща се сбѫднаха отпослѣ дѣйствително тъй, както ги бѣше той прѣдвидѣлъ, насмалко да кажа пророкувалъ ¹).

XII.

Насъ ни бива само за развала, но не и за наредба, казваше често бившиятъ Екзархъ Антимъ, прѣдседатель тогава на учредителното въ Търново събрание. Не наредихме казваше, черковата, както трѣбва, гледамъ сега и тукъ, че както я караме, ние не ще можемъ да наредимъ и добитата ни съ толкозъ жертви държавица. Дано да съмъ излъганъ, и Богъ да е на помощь!

М. Д Балабановъ.

---

¹) William Gifford Palgrave, синъ на знаменитъ английски юристконсулъ и историкъ, казва самъ за себе си: „Дълги години живѣхъ на Истокъ, най-добритѣ на живота ми, ми спомогнаха отлично да изуча нравитѣ и обичаитѣ на арабскитѣ народи и до толкозъ изучихъ арабский езикъ, щото стана за менъ втори мой матеренъ езикъ.“ Прѣзъ 1862 - 1863 година той прѣпѫтува цѣлия арабски полуостровъ, отъ Мрътвото море до Оманското, прѣоблеченъ като арабски дервишъ.

СВ. СТЕФАНСКИ

Прелиминаренъ договоръ.

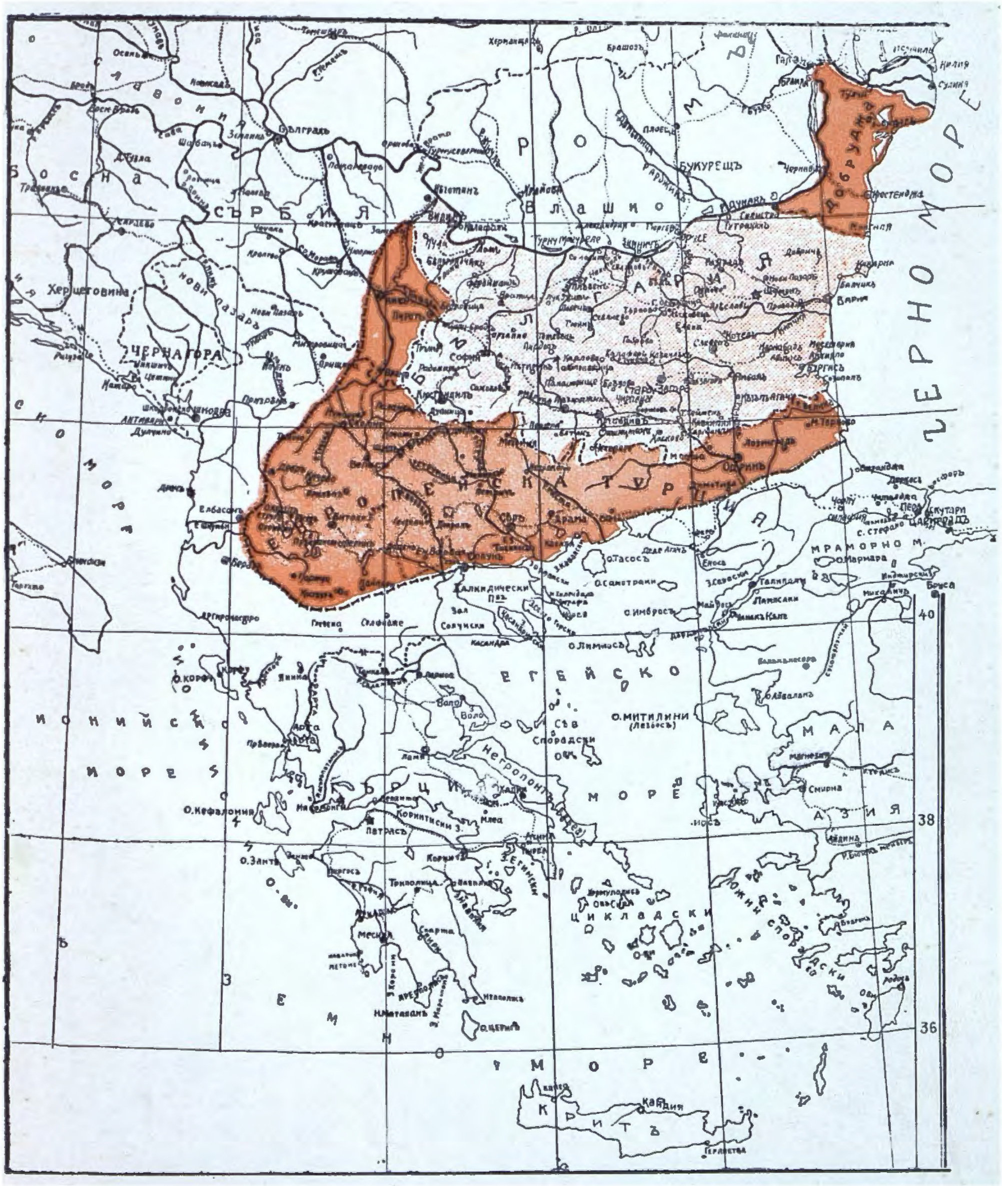
Румъ
Славония
Осѣкъ
Босна
Сърбия
Бѣлградъ
Херцеговина
Черна Гора
Нови Пазаръ
Влашко
Букурещъ
Браила
Галацъ
Тулча
Добруджа
Кюстенджа
Силистра
Варна
Видинъ
Русе
Шуменъ
България
София
Пловдивъ
Стара Загора
Бургасъ
Македония
Одринъ
Тракия
Цариградъ
Мраморно м.
Черно море
Бруса
Солунъ
Серъ
Драма
Кавала
Битоля
Охридъ
Скопие
Елбасанъ
Берат
Дурацъ
Адриатическо море
Iонийско море
О. Корфу
Янина
Лариса
Воло
О. Кефалония
О. Занте
Гърция
Патрасъ
Атина
Коринтъ
Триполица
Спарта
Навплия
Егейско море
о. Тасосъ
о. Самотраки
о. Имбросъ
о. Лимносъ
о. Митилини
Смирна
Мала Азия
Циклади
Спорадски
Негропонтъ
Халкидически п-овъ
Средиземно море
Критъ
Кандия
40
38
36

Географическа карта на Балканския Полуостровъ
съ Сан.-Стефанска България.

Забѣлѣжка: червения цвѣтъ е отнетата часть отъ България съ Берлинския договоръ, пембения — сегашна България.

Св. Стефанский прелиминаренъ договоръ.

Н. Величество, Руский императоръ и Н. Величество Султанътъ на Отоманитѣ, движими отъ желание да върнатъ и обезпечатъ на своитѣ народи и земи благодѣянията на мира, както и да прѣдварятъ всѣка нова сплетня, която би могла да го угрозява, назначиха за тѣхни пълномощници за да установятъ, заключатъ и подпишатъ на мира:

Н. Величество, Руский императоръ, отъ една страна, графа Никола Игнатиева, генералъ-адютантинъ на Н. Ц. Величество, генералъ-лайтнантъ, членъ на държавний съвѣтъ, кавалеръ на ордена Св. Александръ Невский съ брилянти и на много други Русски и чуждостранни ордени и пр. и пр. и Господина Александра Нелидова, камерхеръ на императорския дворъ, дѣйствителния статски съвѣтникъ, кавалеръ на орденна Св. Анна 1-й класъ съ мечове и на много други Русски и чуждостранни ордени и пр. и пр.

Н. Величество Султанътъ на Отоманитѣ, отъ друга страна, Савфетъ паша, министра на външнитѣ дѣла, кавалеръ на ордена Османие съ брилянти, на ордена Меджиедие 1-й класъ и на много други чуждостранни ордени и пр. пр. и Садуллахъ-бея, посланикъ на Н. Величество при императорския дворъ въ Германия, кавалеръ на ордена Меджидие 1-й класъ, Османие 2-й класъ и на много чуждостранни ордени, които, слѣдъ като размѣниха своитѣ пълномощия, найдени въ прилична форма, съгласиха се върху слѣдующитѣ членове:

Членъ 1.

За да се тури единъ край на постояннитѣ распри между Турция и Черна-Гора, ще се оправи границата, която двѣтѣ земи раздѣля, съобразно съ прибавената тука карта, по слѣдующий начинъ:

Отъ планината Добротица ще слѣдва границата линията назначена на Цариградската конференция до Корито прѣзъ Билекъ; оттукъ ще иде новата граница къмъ Гачко (Метохия-Гачко ще принадлѣжи на Черна Гора) и къмъ съединението на Пива съ Тара, като възлѣзе на сѣверъ по Дрина до нейното вливание въ Лимъ. Източната граница на княжеството ще върви по послѣдната рѣка до Присполье и ще се оправи прѣзъ Рошай до Суха-Планина (Бигоръ и Рошай ще принадлѣжатъ на Черна-Гора). Като земе въ себе си Ругово, Плава и Гусинье ще върви по пограничната линия на бърдото Шлѣбъ, Пакленъ и на дължъ по границата на сѣверна Албания прѣзъ гребена на планинитѣ Копривникъ, Баба-върхъ, Боръ-върхъ до най високия върхъ Проклети. Отъ тази точка границата ще се оправи прѣзъ върха Бискашикъ и ще отиде въ права черта къмъ езерото Ижичени-Хоти; като прорѣже Ижичени Хоти и Ижичени-Кастрати, ще мине прѣзъ Шкодраското езеро и ще се спре при Бояна, по удолието на която ще върви до морето. — Никшичъ, Гачко, Шпуцъ, Подгорица, Заблякъ и Антивари ще принадлѣжатъ на Черна-Гора.

Една Европейска комисия, въ която Високата Порта и правителството на Черна Гора ще бѫдатъ застѫпени, ще се натовари да установи дефинитивнитѣ граници на княжеството. Тази комисия ще направи на мѣстото споредъ общото опрѣдѣление на границитѣ нѣкои и други измѣнения, които счсте за необходими и справедливи, като земе прѣдъ очи интереситѣ и спокойствието на двѣтѣ земи и като даде непосрѣдствено съотвѣтственото възнаграждение въ туй отношение.

Карабоплаванието по Бояна, което постоянно е давало поводъ за распри между Високата Порта и Черна-Гора, ще се опрѣдѣли чрѣзъ особенни правила, които ще се изработятъ отъ споменатата Европейска комиси.

Членъ 2.

Високата порта признава окончателно независимостьта на княжеството Черна Гора.

Едно споразумѣние между Русското императорско правителство, Турското правителство и Черна-Гора ще опрѣдѣли испослѣ характера и формата на взаимнитѣ отношения между Високата Порта и княжеството, именно относително до назначението на Черногорски агенти въ Цариградъ и въ нѣкои мѣста отъ Турската държава, дѣто се намѣрятъ за нуждни, относително до прѣдаването на прѣстѫпници забѣгнали въ едната или другата земя и касателно до подчинението подъ Турскитѣ закони на Черногорцитѣ, които пѫтуватъ или се сдържватъ въ Турската държава, съобразно съ началата на международното право и съ обичаитѣ, които се относятъ до Черногорцитѣ.

Единъ уговоръ ще се заключи между Високата Порта и Черна-Гора за рѣшение на въпроситѣ, които се отнасятъ до взаимнитѣ отношения на жителитѣ на пограничнитѣ окружия на двѣтѣ земи и до военнитѣ орудия на тѣзи погранични мѣста. Точкитѣ върху които не би могло да се достигне едно споразумѣние ще се рѣшаватъ чрѣзъ смирителенъ сѫдъ (арбитражъ) на Русия и Австро-Унгария.

За напрѣдъ, ако произникнатъ спорове и сплетни, съ исключение на онѣзи, които ставатъ по причина на земни трѣбования, Турция и Черна-Гора ще прѣдоставятъ потъкмяванието на тѣзи несъгласия на Русия и Австро-Унгария, които заедно чрѣзъ арбитражъ ще ги рѣшаватъ.

Черногорскитѣ войски ще бѫдатъ длъжни да испразднятъ онѣзи земи, които въ горното опрѣдѣление на границитѣ не сѫ обяти, въ разстояние на 10 дни слѣдъ подписванието на мирния договоръ.

Членъ 3.

Сърбия се припознава независима. Нейната граница, теглена върху прибавената тука карта, ще слѣдва удолието на рѣка Дрина, като остави Мали-Зворникъ и Закаръ при Сърбия и надължъ по старитѣ граници отива до устието на потока Дезево при Стойлацъ. Оттукъ слѣдва границата по течението на този потокъ до рѣката Рашка и сетнѣ по течението на тая рѣка до Нови Пазаръ. Отъ Нови-Пазаръ, като възлиза по потока, който тече по край селата Мекинье и Трговище, дури до устието му, ще се оправи границата прѣзъ Божуръ-Планина въ долината на Ибаръ и ще слѣзе по потока, който се влива въ тая рѣка при селото Рибаница. Послѣ ще слѣдва по течението на рѣкитѣ Ибаръ, Ситница, Лабъ и по потока Батинце до извора му (на Грапашница Планина). Оттукъ слѣдва границата по височинитѣ, които дѣлятъ водитѣ на Крива и Ветерница и ще достигне по най-кратка черта послѣдната рѣка при устието на потока Мировачка, ще възлѣзе възъ него, Мировачка-Планина ще прѣсѣче и ще слѣзе по посоката на Морава при селото Калиманци. Отъ тая точка ще се спустне границата на Морава до рѣката Влосина при селото Стайковци. Като се качи пакъ възъ послѣднятя рѣка, Леберазда и потока Кукавице, ще иде прѣзъ Суха Планина по течението на Врило до Нишава и ще слѣзе по тази рѣка до селото Крупацъ, отдѣто ще достигне по най-краткия пѫть старата Сърбска граница на юго истокъ отъ Караулъ Баре, по която ще върви до Дунава.

Ада кале ще се испразднѝ и събори.

Една Турско Сърбска комисия ще установи окончателнитѣ граници на мѣстото въ присѫтствие на единъ Русски комисаръ въ разстояние на три мѣсеца и ще рѣши окончателно въпроситѣ, които се касаятъ до островитѣ на Дрина. Единъ Български делегатъ ще бѫде припустнатъ въ работитѣ на комисията, когато тя се занимава съ границата между Сърбия и България.

Членъ 4

Турцитѣ, които притежаватъ имотъ въ присъединената земя съ Сърбия и които би желали да се прѣселятъ изъ Княжеството то ще могатъ да запазятъ въ Сърбия тѣхния недвижимъ имотъ, като го дадатъ подъ наемъ или въ управление. Една Турско-Сърбска комисия съ участието на единъ Русски комисаръ ще се натовари да рѣши въ разстояние на двѣ години окончателно относящитѣ се по този прѣдмѣтъ въпроси, въ които е дума за Турски интереси. Тази комисия ще бѫде сврѣменно натоварена да установи въ разстояние на три години начина за продаванието на имуществата, които принадлѣжатъ на правителството или сѫ вакъфъ и да рѣши въпроситѣ, които се отнасятъ до интереситѣ на частни хора, които би се намѣрали въ нѣкое отношение къмъ вакъфитѣ. До заключението на единъ непосрѣдственъ договоръ между Турция и Сърбия, ще се ползуватъ сърбскитѣ поданици, които въ Турция сѫ сдържватъ или пѫтуватъ отъ общитѣ опрѣдѣления международното право.

Сърбскитѣ войски длъжни сѫ земята, която не е обята вътрѣ въ горѣ споменатитѣ граници, да испразднятъ въ разстояние на 14 дни слѣдъ подписванието на този договоръ.

Членъ 5

Портата признава независимостьта на Ромѫния, която ще прѣслѣдва своитѣ права за военно обезщетение което трѣбва да се опрѣдѣли между нея и турция.

До заключението на единъ непосрѣдственъ договоръ между Турция и Ромѫния, Ромѫнскитѣ поданици въ Турция ще се ползуватъ отъ правата, които сѫ обезпечени на другитѣ Европейски държави.

Членъ 6.

България ще бѫде автономно, трибутарно княжество съ народно Християнско правителство и съ земска войска.

Окончателнитѣ граници на българското княжество ще се установятъ отъ една руско-турска комисия прѣди испразданието на Румелия отъ рускитѣ войски. Тази комисия ще земе въ внимание при работитѣ си за нуждпитѣ измѣнения на общото начертание на границитѣ, началото на народностьта, на майоритета на пограничнитѣ жители, съобразно съ основитѣ на мира, както и съ мѣстописнитѣ условия и съ практическитѣ нужди на мѣстнитѣ иаселчния, които се относятъ до съобщението.

Размѣритѣ на княжеството България опрѣдѣлени сѫ въ общи черти на тука прибавената карта, която има да служи за основа на окончателното опрѣдѣление на границитѣ. Като остави новата граница на княжеството Сърбия, ще слѣдва пограничната черта западната граница на каазитѣ Враня до бърдото на планинитѣ Кара Дагъ. На западъ послѣ като се завърне, ще слѣдва границата западната граница на каазитѣ Куманово, Кочани, Калканделе до планината Корабъ; оттукъ по рѣката Велещица до устието ѝ въ черна Дрина. Като се оправи на югъ по Дрина и по западната граница на каазата Охридъ къмъ планината Лина, границата слѣдва по западнитѣ граници на каазитѣ Корча и Старово до планината Грамъ. Послѣ достига границата прѣзъ Костурското езеро рѣката Могленица, по течението на която като слѣдва, и южно отъ Яница (Вардаръ Енидже) минува, ще се оправи прѣзъ устието на Вардаръ и прѣзъ Галико къмъ селата Парга и Сарайкюй; оттукъ прѣзъ срѣдата на езерото Бешикъ-Гьолъ ще върви къмъ устието на рѣкитѣ Струма и Кара-Су, и по край морското побрежие до Буру-Гьолъ; послѣ въ сѣверо-западно направление отива границата къмъ планината Чалъ-тепе и прѣзъ Родопското бърдо до планината Крушево, прѣзъ Кара-Балканъ, Ешекъ-Колачи, Чепелионъ, Караколасъ и Чикларъ до рѣката Арда. Оттукъ ще се тегли границата въ направлението къмъ града Чирменъ, и като остави Одринъ на югъ, прѣзъ селата Сугутлу, Кара-Хамза, Арнаутъ-Кьой, Азарджи и Енидже до рѣката Теке-Дереси. По течението на Теке-Дереси и Чорлу-Дереси до Люле Бургасъ като върви, и оттукъ прѣзъ рѣката Суджакъ-Дере до селото Сергенъ ще отиде границата прѣмо височинитѣ къмъ Хекимъ-Табиаси, дѣто ще прѣстане на Черно Море. Побрежието на Черно-Море ще остави границата при Мангалия, ще отиде надължъ по южната страна на санджака Тулча и ще прѣмине на Дунава надъ Расова.

Членъ 7.

Князътъ на България ще се избира отъ населението свободно и ще се потвърди отъ Портата съ съгласието на силитѣ. Никой членъ отъ управляющитѣ династии на великитѣ сили неможе да се избере за князъ на България.

Въ случай че би останала незастѫпена достойностьта на князя Българский, ще стане избирането на князя подъ сѫщитѣ условия и форми.

Едно събрание на старѣйшинитѣ (нотабилитѣ) български свикано въ Пловдивъ или Търново, ще изработи, прѣди избиранието на князя, подъ наблюдението на единъ руски комисаръ и въ присѫствието на единъ турски комисаръ устава за бѫдащето управление както бѣше станало въ подунавскитѣ княжества въ 1830 год. слѣдъ мира въ Одринъ.

Въ мѣстата дѣто Българитѣ сѫ смѣсени съ турци, гърци и власи (куцовласи) или съ други, ще се зематъ въ внимание при изработванието на единъ органически уставъ, правата и интереситѣ на тия народности.

Въведението на новото управление въ България и наблюдението на неговата дѣйствителность ще се прѣдаде за двѣ години на единъ руски комисаръ. На края на първата година отъ въведението на новото управление, Европейскитѣ кабинети — ако се намѣри за нуждно и ако върху туй се достигне едно споразумѣние между Русия, Високата Порта и Европейскитѣ кабинети — ще присъединятъ особени делегати (пълномощници) при руския комисаръ.

Членъ 8

Турската войска нѣма вече въ България да стои и всички крѣпости ще се съборятъ на разноски на мѣстното правителство Високата Порта ще има правото да разполага по воля върху военнитѣ припаси и други ней принадлѣжащи прѣдмѣти, които сѫ останали въ крѣпоститѣ изпразднени по силата на прѣмирието заключено на 19/31 януарий, както и върху онѣзи прѣдмѣти, които се намиратъ въ Шуменъ и Варна.

До съвършенното образувание на земска войска, която е достатъчна за съхранението на порядъка, безопасностьта и спокойствието на която числото по-късно ще се опрѣдѣли чрѣзъ споразумѣние между турското правителство и руския кабинетъ, рускитѣ войски ще занимаватъ земята и въ случай на нужда, ще показватъ съдѣйствие на комисара Туй военно занятие ще има единъ приблизителенъ срокъ отъ двѣ години

Числото на окупачната руска войска составена отъ 6 дивизии пѣхота, двѣ дивизии конница, която ще остане въ България слѣдъ испразването на Турция отъ императорската войска, не ще бѫде повече отъ 50 хиляди души; занятата земя ще тегли разноскитѣ за подържанието на тази войска. Руската окупачна войска въ България ще бѫде въ съобщение съ Русия не само чрѣзъ Ромѫния, но и чрѣзъ пристанищата Черноморски Варна и Бургасъ, дѣто тя прѣзъ врѣмето на окупацията може да си направи потрѣбнитѣ магази.

Членъ 9.

Количеството на годишния данъкъ, който България ще плаща на суверения дворъ, като го брои на оная банка, която по-късно ще назначи Портата, ще се опрѣдѣли чрѣзъ едно споразумѣние между Русия, турското правителство и други Европейски кабинети на края на първата година отъ дѣйствителността на новитѣ учрѣждения. Този данъкъ ще има за основа срѣдното число отъ приходитѣ на цѣлата земя на княжеството

България ще земе възъ себе обязателствата и длъжноститѣ на турското правителство срещу дружеството на желѣзницата Русчукъ-Варна, по споразумѣние между Високата Порта, правителството на княжеството и администрацията на дружеството. Уставътъ който иматъ другитѣ желѣзници, които минуватъ прѣзъ княжеството е тоже прѣдставенъ на споразумѣнието между Високата Порта, правителството на България и администрациитѣ на касателнитѣ желѣзници

Членъ 10.

Високата Порта ще има право да си послужи съ единъ пѫть прѣзъ България за прѣвозването на войскитѣ и, на военни припаси и храна въ онѣзи провинции, които лежатъ отвъдъ княжеството и обратно. За да се избѣгнатъ затруднения и недоразумения при упражнението на туй право, по споразумение между Високата Порта и правителството на България, ще установи единъ особенъ уставъ, който ще обезпечава военнитѣ нужди на Високата Порта, касателнитѣ условия въ разстояние на три мѣсеци слѣдъ удобрението на настоящия актъ.

Отъ само себе се разумѣва, че туй право се относи само на редовнитѣ царски войски, и че слѣдователно, нередовнитѣ, башибузуцитѣ и черкезитѣ сѫ съвършено изключени отъ него.

Високата Порта прѣдпазва си още правото да държи прѣзъ княжеството нейната поща и една телеграфическа линия. Тѣзи два пункта ще се наредятъ тоже по горѣспоменатия начинъ и врѣме.

Членъ 11.

Турски или други землевладѣлци, които би желали да живѣятъ вънъ отъ княжеството, ще могатъ да задържатъ недвижимия си имотъ въ Княжеството, като го дадатъ на други въ наемъ или подъ управление. Турско-Български комисии подъ наблюдението на руски комисари ще засѣдаватъ въ срѣдоточията на населението и ще рѣшаватъ съ окончателна власть въ разстояние на двѣ години върху всички въпроси, които се касаятъ до признанието на недвижимия имотъ, и въ които влизатъ интереситѣ на турцитѣ и на други вѣроизповѣдания.

Подобни комисии ще се натоварятъ да рѣшатъ въ разстояние на 2 години всички въпроси, които се отнасятъ до начина на продаването, ползването или употрѣблението въ полза на Високата Порта, на държавнитѣ имущества и на вакъфитѣ. На края на горѣспоменатия срокъ отъ двѣ години, всичкия имотъ, който не се е потърсилъ ще се продаде публично и сумата му ще се употрѣби за подържане на християнски и турски вдовици и сираци — жертви на послѣднитѣ събития

Жителитѣ на княжество България, които пѫтуватъ или се намиратъ въ други части на Европейска Турция сѫ подложени подъ турскитѣ закони и началства.

Членъ 12.

Всички подунавски крѣпости ще се съборятъ. За напрѣдъ не ще има никакви укрѣпления на брѣговетѣ на Дунава нито военни кораби въ водитѣ на княжествата Румѫния, Сърбия и Черна-Гора, съ изключение на обикновенитѣ станционни и леки кораби за упражнение на рѣчната полиция и тамошното (гюмрукско) управление

Правата, обязаноститѣ и прѣимуществата на международната комисия на долния Дунавъ оставатъ непокътнати.

Членъ 13.

Високата Порта взима възъ себе възстановлението на крабоплаването по Сулинския рѫкавъ и обезщетението на частнитѣ хора, на които имуществата сѫ пострадали послѣдствие на войната и на прѣстаянето на корабоплаването по Дунава, като назначи за този двоенъ разходъ една сума отъ 500 хиляди франка изъ онѣзи суми, които ѝ дължи Дунавската комисия

Членъ 14.

Въ Босна и Ерцеговина ще се въведатъ незабавно европейскитѣ прѣдложения, които се прѣдложиха въ първото засѣдание на Цариградската конференция на турскитѣ пълномощници, съ измѣнения, които ще се установятъ чрѣзъ общото споразумение между Високата Порта, Руското и Австро-унгарското правителства. Плащането на недоплатъкътъ (бака) не ще да се иска, и текущитѣ доходи на тѣзи провинции до 1 Марта 1880 год. ще се употрѣбятъ изключително за обезщетение на домочацията на бежанцитѣ и на онѣзи жители, които бѣха жертва на послѣднитѣ събития безъ разлика на народность и религия, както и за мѣстнитѣ нужди на земята. Сумата, която слѣдъ този срокъ ежегодно ще се плаща на централното правителство, ще се опрѣдѣли по особено споразумение между Турция, Русия и Австро-Унгария.

Членъ 15.

Високата Порта се задължава да въведе добросъвѣстно на о-въ Критъ органическия уставъ отъ 1868 год, като има прѣдъ очи желанията изразени вече отъ туземното население.

Подобенъ уставъ, съобразенъ съ мѣстнитѣ нужди, ще се въведе и въ Епиръ и Тесалия и въ другитѣ части на Европейска Турция, които чрѣзъ настоящия актъ не се снабдяватъ съ особно административно устройство.

Особени комисии, въ които туземното население ще вземе широко участие, ще се натоварятъ въ всѣка провинция за да изработятъ подробноститѣ на новия уставъ. Резултатътъ на тѣхнитѣ работи ще се прѣдстави на разсмотрѣнието на Високата Порта, която, прѣди да ги тури въ дѣйствие ще се посъвѣтва съ руското правителство.

Членъ 16.

Понеже изпразването на земята заета отъ рускитѣ войски въ Армения, която (земя) ще се върне на Турция, могло би да даде поводъ на сплетни, които би могли да бѫдатъ опасни за добритѣ отношения на двѣтѣ земи, то задължава се Портата безъ отлагане да тури въ дѣйствие улучшенията и реформитѣ трѣбуеми отъ мѣстнитѣ нужди на провинциитѣ населени отъ арменци, и да гарантира безопасностьта на арменцитѣ противъ кюрдитѣ и черкезитѣ.

Членъ 17.

Пълна и неограничена амнистия ще дарува Високата Порта на всички отомански поданици, които сѫ се компрометирали въ послѣднитѣ събития, и всички послѣдствие на туй затворени или заточени ще се пуснатъ непосрѣдствено на свобода.

Членъ 18.

Високата Порта ще вземе въ особено уважение мнѣнието изразено отъ комисаритѣ на посрѣдствующитѣ сили относително до владѣнието на градътъ Котуръ и задължава се да извърши работитѣ по разпрѣдѣлението на турско-персийската граница.

Членъ 19.

Военното обезщетение и загубитѣ причинени на Русия, които Н. Величество руския императорь иска и които Високата Порта се задължава да заплати, сѫ слѣдующитѣ:

a) 900 милиона рубли военни разноски (поддържане на войската, замѣнение на припаситѣ и военнитѣ порѫчки);

b) 400 милиона рубли за замѣнение на загубитѣ на южното побрѣжие на Русия, на експортната търговия, на индустрията и на желѣзницитѣ;

c) 100 милиона рубли за замѣнение на загубитѣ причинени отъ нашествието на Кавказъ;

d) 10 милиона рубли обезщетение за интереситѣ на рускитѣ поданици и заведения въ Турция.

Сума 1410 милиона рубли.

Като взима прѣдъ очи финансовитѣ затруднения на Турция, съ съгласието и желанието на Н Величество Султанътъ, съгласява се руския царь да се замѣни плащането на най-голѣмата часть отъ горнята сума съ слѣдующитѣ земни отстжпки:

a) Санджакътъ Тулча, т. е. каазитѣ Килиа, Сулина, Маммудие, Исакча, Тулча, Мачинъ, Бабадагъ, Хиршово, Кюстендже и Меджидие и змейнитѣ острови. Русия понеже не желае да вземе тѣзи земи и островитѣ на Делта, запазва си правото да ги промѣни срѣщу онази часть отъ Бесарабия, която тя отстжпи по силата на Парижкия трактатъ и която на югъ е ограничена отъ долината на Килийския ржкавъ и устието на Стари Стамбулъ. Въпросътъ за раздѣлянето на водитѣ и за рибобовството ще се рѣши въ разстояние на една година слѣдъ одобрението на мирния договоръ отъ една руско-ромжнска комисия

b) Адраханъ, Карсъ, Батумъ, Боязидъ и земята до Соганлу. Въ общи черти границата ще слѣдва, като остави побрѣжието на Черното море по гребена на планинитѣ, които дѣлятъ притоцитѣ на рѣкитѣ Хопа и Чарохъ до селата Алатъ и Бешагетъ; послѣ отива границата прѣзъ върховетѣ на планинитѣ Дерменикъ-Геки, Хорчезоръ и Беджигинъ-Дагъ, прѣзъ гребена, който дѣли притоцитѣ на Тортумъ-Чай и Чарохъ и прѣзъ височинитѣ при Яли Вихинъ до селото Вихинъ-Килиса на рѣка Тортумъ Чай; отъ тукъ слѣдва границата по бърдото на Сиври-Дагъ до височината тожеименна, като мине на югъ отъ селото Нориманъ; послѣ оправя се къмъ юго-изтокъ и отива къмъ Зевинъ, отдѣто западно отъ пѫтьтъ, който води отъ Зевинъ за селата Ардостъ и Хоросанъ, оправя се на югъ прѣзъ бърдото на Саганлукъ до селото Гиличманъ; послѣ прѣзъ гребена на Шарианъ Дагъ, 10 верста южно отъ Хамура стига теснината Мурадъ-Чай. Послѣ ще отиде границата надлъжъ по гребена на Аллахъ-Дагъ и по върховетѣ на Хори и Тандурека южно отъ долината на Баязидъ и ще удари на старата турско-персска граница на югъ отъ езерото Казли-гьолъ.

Окончателнитѣ граници на земята присъединена съ Русия, които сѫ назначени на прибавената тука карта, ще се установятъ отъ една руско турска комисия. Тая комисия при работитѣ си ще вземе прѣдъ очи както топографията на мѣстата, тъй и условията за доброто управление и за спокойствието на страната.

c) Земитѣ споменати въ a) и b) ще се отстѫпятъ на Русия въ замѣна на сумата 1100 милиона рубли

Колкото се отнаси до остатъка на обезщетението, съ изключение на 10-тѣ милиона дълженствувани за рускитѣ поданици и заведения въ Турция, т. е. до 300-тѣ милиона рубли, то ще се установи начинътъ за плащането на тая сума и гаранциитѣ потрѣбни за нея чрѣзъ едно споразумение между императорското руско правителство и правителството на Н. В. Султанътъ.

d) 10-тѣ милиона рубли, които се искатъ за обезщетение на рускитѣ поданици и заведения въ Турция, ще се плащатъ тъй, както трѣбванията на заинтересованитѣ лица и учреждения се испитатъ отъ руското посолство въ Цариградъ и се съобщатъ на Високата Порта.

Членъ 20.

Високата Порта ще вземе дѣйствителни мѣрки за да свърши по добрѣмъ всички отъ нѣколко години висящи спорове на рускитѣ поданици, които, ако е благословено, ще обезщети, и ще тури въ изпълнение сѫдебнитѣ рѣшения безъ отлагане.

Членъ 21.

Жителитѣ на земитѣ, отстѫпени на Русия, които би желали да живѣятъ вънъ отъ тѣзи земи, сѫ свободни да се оттеглятъ като продадатъ тѣхния недвижимъ имотъ. За тази цѣль дава имъ се срокъ отъ три години слѣдъ удобрението на настоящия актъ. Слѣдъ тоя срокъ остаятъ жителитѣ, които не сѫ се прѣселили и недвижимия си имотъ не сѫ продали, руски поданици. Недвижимия имотъ, който принадлежи на държавата или на Богуугодни заведения, лежащи вънъ отъ споменатитѣ земи, трѣбва тъй сѫщо въ три години да се продаде по единъ начинъ, който да се установи отъ една особена руско-турска комисия. Сѫщата комисия ще се натовари да опрѣдѣли начина, по който ще може турското правителство да си вземе надирѣ военнитѣ и боеви припаси, храната и държавния имотъ, който би се намѣрилъ въ мѣстата отстѫпени на Русия, а сега незаняти отъ руската войска.

Членъ 22.

Рускитѣ духовни лица, поклоници и калугери, които пѫтуватъ по Европейска и Азиатска Турция или тамъ се спиратъ ще се ползуватъ отъ сѫщитѣ права и прѣимущества, както духовнитѣ лица на други народности. Правото на официална защита признава се на императорското руско посолство и на рускитѣ консулства, както въ отношение на споменатитѣ лица, тъй и на тѣхнитѣ имущества, на духовнитѣ заведения, на благотворителнитѣ учрѣждения въ Святитѣ мѣста и другадѣ.

Атонскитѣ монаси, които отъ руско произхождение сѫ, ще запазятъ своитѣ имущества и прѣжни привилегии и ще се ползуватъ отъ тритѣ монастира, които имъ принадлежатъ и въ учрѣжденията отъ нихъ зависящи отъ сѫщитѣ права и привилегии както другитѣ духовни заведения и монастири въ Атосъ.

Членъ 23.

Всички договори, уговори и обязателства, които сѫ заключени по въпроси на търговията, подсѫдностьта и положението на рускитѣ поданици въ Турция и които вслѣдствие на войната бѣха изгубили силата си, влизатъ изново въ сила, съ изключение на ония ограничения, на които противостои настоящия актъ. Двѣтѣ правителства влизатъ изново взаимно за всички обязаности и отношения търговски, както и други, въ сѫщото положение, въ което се намираха прѣди обявяването на войната.

Членъ 24.

Босфорътъ и Дарданелския протокъ оставатъ отворени за търговскитѣ кораби на неутралнитѣ държави, които отъ рускитѣ пристанища идатъ или за тамъ отиватъ, въ военно, както и въ мирно врѣме. За туй, задължава се Портата за напрѣдъ да не поставя никаква недѣйствителна блокада въ пристанищата на Черно и Егейско море, като не съотвѣтствующа на смисъла на Парижката декларация отъ 4-й (16 й) Априлия 1856.

Членъ 25.

Съвършенното изпразднуване на Турция отъ рускитѣ воиски ще стане, съ изключение на България, въ разстояние на 3 мѣсеца слѣдъ заключението на окончателния миръ между Н. Величество Султана и Руския царь.

За да се не губи врѣме, може една часть отъ царската войска да се отправи къмъ пристанищата на Черно и Егейско море за да се качи тамъ на корабитѣ, които принадлежатъ на Руското правителство или за тая цѣль да бѫдатъ отъ него наети. изпразднуването на турската земя въ Азия ще стане въ разстояние на 6 мѣсеци отъ деня на окончателния миръ и Рускитѣ войски смѣятъ да се качатъ въ Трапезунтъ за да се върнатъ прѣзъ Кавказъ и Кримъ Движенията за изпразднуването трѣбва да почнатъ непосрѣдствено слѣдъ размѣнението на удобренията.

Членъ 26.

Догдѣто императорскитѣ Руски войски се нахождатъ въ мѣстата, които, споредъ настоящия актъ, ще се върнатъ на Високата Порта, ще остане управлението и порядъктъ въ сѫщото състояние, както прѣзъ окупацията. Високата Порта прѣзъ туй врѣме и до съвършеното излизане на всички войски не смѣе да земе никакво участие въ управлението.

Турскитѣ войски не смѣятъ да влезатъ въ мѣстата, които ще се повърнатъ на Високата Порта, и Високата Порта не смѣе да упражнява въ тѣхъ своята власть догдѣто за всѣко мѣсто и всѣка область, които ще се изпразднатъ отъ Рускитѣ войски не прѣдизвѣстенъ офицерътъ, назначенъ отъ Високата Порта за тая цѣль.

Членъ 27.

Високата Порта се задължава да не прѣслѣдва по никой начинъ и да не дозволява да се прѣслѣдватъ турскитѣ поданици, които би били компрометирани по причина на тѣхни сношения съ рускитѣ войски. Въ случай, че нѣкои лица би желали да послѣдватъ съ тѣхнитѣ фамили рускитѣ войски, турскитѣ воиски нѣма да се противятъ на туй.

Членъ 28.

Щомъ се удобри настоящия договоръ, ще се пуснатъ заетитѣ взаимно, посрѣдствомъ, комисари отъ двѣтѣ страни назначени, които за тая цѣль ще се отправятъ въ Одеса или Севастополъ. Турското правителство ще заплати за 18 равни срока въ разстояние на 6 години всички разходи за подържането на заетитѣ, които ще й се върнатъ и то съгласно съ прѣсмѣтванията, които ще съставятъ вишерѣченитѣ комисари. Размѣнението на заетитѣ между турското правителство и правителствата на Румѫния, Сърбия и Черна-Гора ще стане по сѫщия начинъ; при туй обаче, при расчитването ще се извади числото на заетитѣ, които ще върне Портата отъ числото на заетитѣ, които ней ще се върнатъ.

Членъ 29.

Настоящия актъ ще се удобри отъ Т. Ц. Величество Руския царь и Султанътъ на Отоманитѣ и удобренията ще се размѣнятъ въ 14 дни, или ако може по-рано, въ Петроградъ, дѣто своевременно ще стане споразумѣние, гдѣ и кога условията на настоящия актъ да се облечатъ въ тържествена форма, обикновена на мирнитѣ договори. Впрочемъ отъ само себе си се разумѣва, че високитѣ договоряющи страни се считатъ обязани чрѣзъ настоящия актъ щомъ се той удобри.

За увѣрение на това упълномощенитѣ на двѣтѣ страни подписаха настоящия актъ и удариха възъ него печатитѣ си.

Направено въ Санъ-Стефано
на 19-й Февруария (3-й Марта) 1878 год.

(Подп.) Графъ Игнатиевъ. (Подп.) Сафетъ.
Нелидовъ. Саадуллахъ.

(Прѣведено отъ оригинала).

Берлински договоръ.

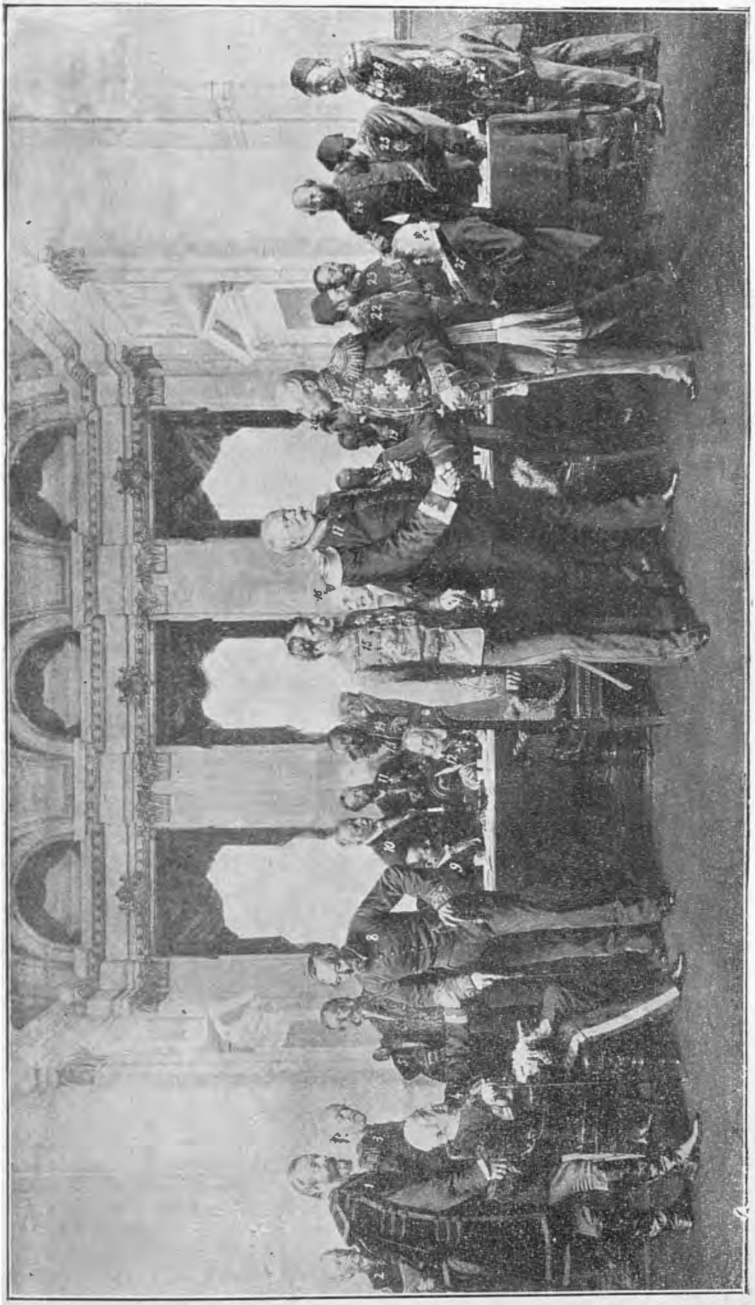

Берлински Договоръ.

Князь А. М. Дондуковъ Корсаковъ.

Берлинския договоръ.

Въ името на Бога Всемогущаго!

Н. Величество Германския императоръ, Пруския Царь, Н. Величество Австриския императоръ, Чешския Царь, и пр. президентинътъ на Фрацузската република, Нейно Величество царицата на съединенитѣ царства Велико-Британия и Ирландия, императорица Индийска, Н. Величество Италиянския Царь, Н. Величество Всеросийския императоръ и Н. Величество императорътъ на Отоманитѣ, като пожелаха да нарѣдатъ въ единъ духъ на Европейския порядъкъ, съобразно съ уговоритѣ на Парижския трактатъ отъ 30-й мартъ 1856 г., възпроситѣ поставини чрѣзъ събитията на послѣднитѣ години и чрѣзъ войната, на която Св. Стефанския прелиминаренъ договоръ тури край, еднодушно бѣха на мнѣние че събранието на единъ конгресъ ще бѫде най-доброто срѣдство за да улесни тѣхното споразумѣние.

Т. Величество и президентинътъ на французската република назначиха по слѣдствие на туй, за тѣхни упълномощени:

Н. Величество германския императоръ Пруския царь:

Г-на княза Отона Бисмарка, държавния канцеларъ,

Г-на Бернхарда Ернста Бюлова, държавния министръ, държавния канцеларъ въ отдѣлението на вънкашнитѣ дѣла, Г-на Лудвика Карла Виктора, принцъ Хохенлое-Шилингсъфирсткий, князъ Ратиборский и Корвейский извънредния посланикъ и упълномощенъ при французката република, великия камерхеръ на Баварската корона;

Н. Величество австрийския императоръ, чешския царь и пр. и Апостолския царь на Унгария:

Г на Графа Андраши Цикъ-Чентъ-Киралийский и Красногорския, Грандъ Испанский 1-й класъ, дѣйствителния таенъ съвѣтникъ, министръ на вънкашнитѣ дѣла Фелдъмаршалъ лайтнантъ въ неговата армия,

Г-на Лудвика графа Каролий Наги Каролийский, извънредния посланикъ и упълномощенъ при Н. Величество германския императоръ, пруския царь,

Г-на Барона Хенриха Хаймерле, дѣйствителния таенъ съвѣтникъ, извънредния посланикъ и упълномощенъ при Н. Величество италиянския царь,

Президентинътъ на францската република:

Г-на Вилиама Хенриха Вадингтона, сенаторъ, членъ на института, държавния министръ въ отдѣлението на вънкашнитѣ дѣла,

Г-на Карла Раймонда Креста Шевриерскаго, графъ Сенъ-Валийски, сенаторъ, извънредния французки посланикъ и упълномощенъ при германския императоръ, пруския царь,

Г-на Феликса Хиполите Депре, държавния съвѣтникъ, упълномощения министръ 1-й класъ, директоръ на политическото отдѣление въ министерството на вънкашнитѣ дѣла,

Нейно Величество царицата на съединенитѣ царства Велико-Британия и Ирландия, индийска императорица:

Велепочитаемия Вениамина Дизраели, графъ Биконсфилдъ, Висконтъ Хюаенденъ, перъ на парламента, членъ на велепочитаемия таенъ съвѣтъ на Нейно Величество, първъ лордъ на съкровището на Нейно Величество, първъ английския министръ,

Велепочитаемия Роберта Артура Талбо Ясконъ Сесилъ, маркизъ Салисбури, висконтъ Кранборнъ, баронъ Сесилъ, перъ на парламента, членъ на велепочитаемия таенъ съвѣтъ на Нейно Величество, главенъ секретаръ въ отдѣлението на вънкашнитѣ дѣла,

Велепочитаемия лордъ Одо Виллиамъ Леополдъ Русселъ, членъ на тайния съвѣтъ на Нейно Величество, извънреденъ посланикъ и упълномощенъ при Н. Величество германския императоръ, пруския царь;

Негово Величество италиянския царь:

Достопочитаемия Луйги графъ Корти, министръ, държавенъ секретаръ на вънкашнитѣ дѣла, и

Графа Едуарда Лоне, извънредния посланикъ и упълномощенъ при Н. Величество германския императоръ, пруския царь;

Н. Величество Всеросийския императоръ:

Г-на Александра княза Горчакова, държавния канцеларъ,

Г-на Петра графа Шувалова, генералъ на кавалерията, генералъ-адютантинъ, членъ на държавния съвѣтъ и извънреденъ посланикъ и упълномощенъ при Нейно величество британската царица,

Г-на Павла Убрила, дѣйствителния таенъ съвѣтникъ извънреденъ посланикъ и упълномощенъ при Н. Величество германския императоръ пруския царь;

Н. Величество императорътъ на Отоманитѣ:

Александра Каратеодори паша, министъръ на публичнитѣ дѣла,

Мехмедъ Али паша, муширъ на армията.

Саадулахъ бей, извънреденъ посланикъ и упълномощенъ при Н. Величество германския императоръ, пруския царь —

Които по прѣдложение на Австро Унгарския дворъ и по позвание на германския дворъ, се събраха въ Берлинъ, снабдени съ пълномощия, които се намѣриха въ добра и прилична форма.

Слѣдъ като се достигна по щастие едно съгласие помежду имъ, съгласиха се върху слѣдующитѣ условия (стипулации):

Членъ 1.

България ще се въздигне на едно самостоятелно и трибутарно княжество, подъ сузеренитета на Н. В. Султана. То ще има едно християнско управление и една народна войска (милиция).

Членъ 2.

Княжеството България има слѣдующитѣ граници:

Границата слѣдва на сѣверъ по дѣсния брѣгъ на Дунава отъ старата Сърбска граница до една точка, която на истокъ отъ Силистрия ще се опрѣдѣли чрѣзъ една Европейска комисия, и оправя се оттамъ къмъ Черно-Море на югъ отъ Мангалия, която е присъединена съ Румъния. Черно-Море образува источната граница на България. На югъ възлиза границата (отъ устието) по удолието на потока, на когото лѣжатъ селата Ходжа-кьой, Селямъ кьой Айваджукъ, Кулибе и Суджулукъ, прѣрѣзва прѣко долината на Дели-Камшикъ, минува

Професоръ Маринъ Дриновъ.

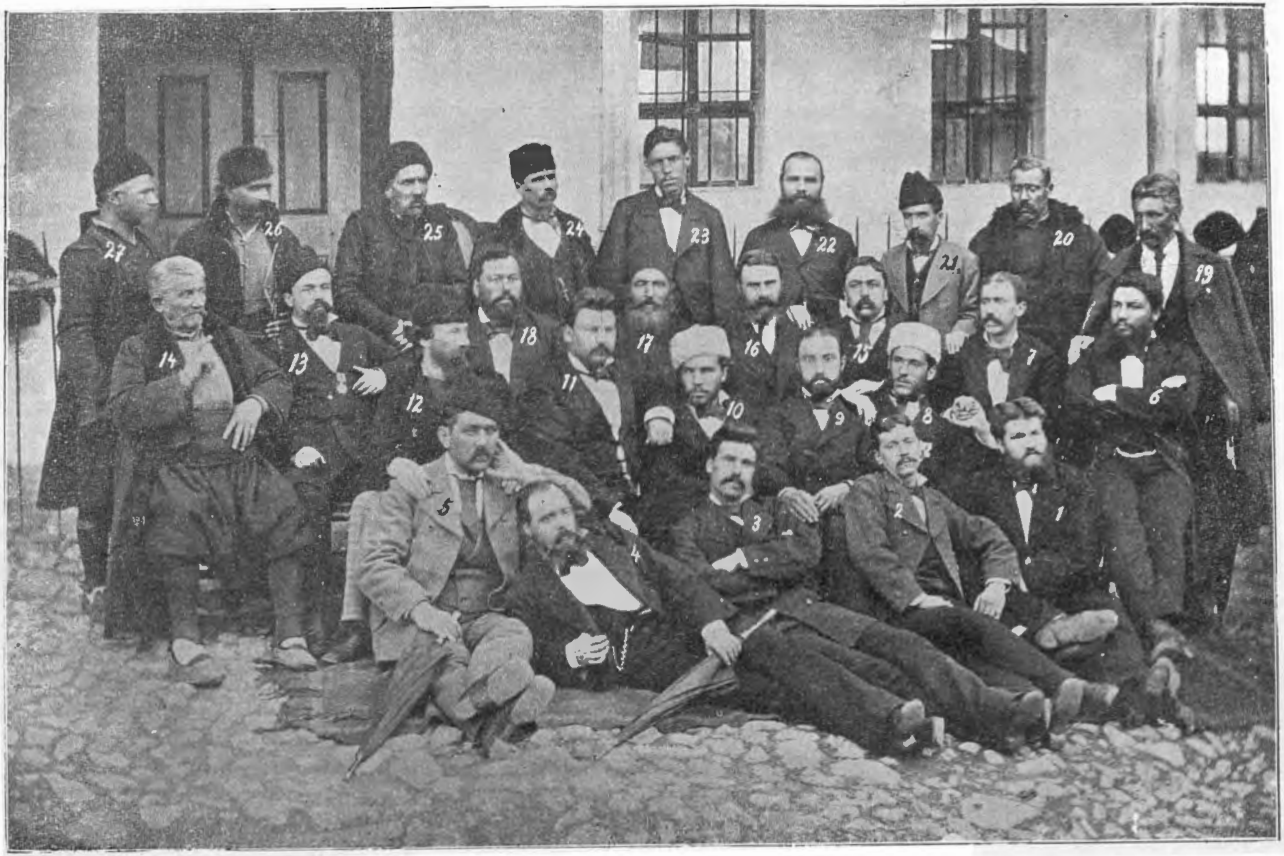
27
26
25
24
23
22
21
20
19
14
13
18
17
16
15
7
6
12
11
10
9
8
5
4
3
2
1

Конгреса на 3-тѣ Българии: Мизия, Тракия и Македония.

южно отъ Белибе и Кемхаликъ; слѣдъ като прѣмине Дели-Камшикъ, $2^1/_2$ километра по течението на Ченгеи, достига гребена при една точка, която лѣжи между Текенликъ и Айдосъ Бреджа, и слѣдва по него прѣзъ Карнабатъ Балканъ, Присевица Балканъ и Казанъ-Балканъ сѣверно отъ Котелъ до Демиръ-Капу. Продължава по главното бърдо на великия балканъ, по распространението на когото върви дори до върха Косица.

Тукъ оставя границата гребена на балкана, смжква се на долу между селата Пирдопъ и Душанци, отъ които едното остава на България, другото на Източна Румелия, дори до рѣката Тузлу-Дере, слѣдва по тази рѣка до съединението ѝ съ Тополница, послѣ по тая рѣка до стечението ѝ съ Смолско Дере при селото Петрицево, като остави на Източна Румелия една зона два километра въ обѣмъ по въсхода на този притокъ възлиза между потоцитѣ Смолско-Дере и Каменица, слѣдваецъ по чертата на вододѣла, за да се обърне на юго-западъ къмъ върха Войнякъ и прямо да достигне точката 875 на австрийската генерална карта.

Границата сѣче въ права черта горното корито (bassin) на рѣката Ихтиманъ-дере минува между Богдина и Караула за да достигне чертата на вододѣла, който дѣли коритата на Искъръ и Марица, между Чамурли и Хаджиларъ. слѣдва по тази линия прѣзъ върховетѣ Велина-Могила, гората 531, Змайлица Върхъ, Сумнатица и достига чертата на управлението на санджака Софийския между Сиври-Ташъ и Чадъръ-Тепе. Отъ Чадъръ Тепе слѣдва границата, като се оправя къмъ юго западъ по чертата на вододѣла между коритата Места Карасу отъ една страна и Струма Карасу отъ друга, върви по бърдата Родопски Демиръ-Капу, Исковъ Тепе, Кади Мезаръ Балканъ и Айие Гедюкъ дори до Капетникъ-балканъ и тъй се съединява съ старата административна граница на софийския санджакъ.

Отъ Капетникъ Балканъ назначена е границата чрѣзъ чертата на вододѣла между долинитѣ на Рилска рѣка и на Бистрица и слѣдва по прѣдгорието нарѣчено Воденица планина за да слѣзе въ долината на Струма при стечението ѝ съ Рилска рѣка, като остави селото Баракли на Турция. Качва се послѣ южно отъ селото Железница за да стигне по най кѫсия пѫть бърдото на Голѣма-Планина при върха Китка и тамъ да добие старата административна граница на софийския санджакъ, като остави обаче на Турция цѣлото корито на Суха-Рѣка.

Отъ гората Китка отива западната граница къмъ гората Черни-Върхъ прѣзъ горитѣ Царевена Ябука, като слѣдва по старата административна граница на софийския санджакъ въ горната часть на коритата на Егри су и Лепница, възлиза съ тѣхъ на гребенитѣ Бабина Поляна и стига до гората Черния-Върхъ. Отъ гората Черния Върхъ слѣдва границата чертата на дѣлението на водитѣ между Струма и Морава прѣзъ върховетѣ Стрезеръ, Вилоголо и Мезидъ Планина, стига прѣзъ Гачина, Црна Трава, Дарковска и поляна Трайница, послѣ Дечани-Кладанецъ, чертата на вододѣлението между горна Сукова и Морава, отива прямо на Столъ и спуска се на долу за да прѣсѣче на 1000 метра сѣверозападно отъ селото Сегуза пѫтя отъ София за Пиротъ. Възлиза въ права черта възъ Видлицъ-Планина и оттукъ възъ гората Радочина въ бърдото Коджа-Балканъ, като остави на Сърбия селото Дойкинци, а на България селото Сенакосъ. Отъ върха на горага Радочина слѣдва границата къмъ западъ по гребена на балкана прѣзъ Ципровецъ-Балканъ и Стара-Планина дори до старата источна граница на княжеството Сърбия при кулата Смильова-Чука и оттамъ по тази стара граница до Дунава, когото стига при Раковица.

Туй ограничение ще се постави на мѣстата отъ Европейската комисия, въ която подписанитѣ сили ще бѫдатъ прѣдставени. Разумѣва се:

1. че тази комисия ще земе прѣдъ очи нуждата за Н. В Султана, да може да брани границитѣ на балкана и на Источна Румелия;

2. че никакви укрѣпления не смѣятъ да се дигнатъ около Самоковъ въ разстояние отъ 10 километра.

Членъ 3.

Българския князь ще се избере свободно отъ народа и ще се потвърди отъ Високата Порта съ удобрението на великитѣ сили. Никой членъ отъ управляющитѣ домове на Европейскитѣ велики сили не може да бѫде избранъ за князь на България. Въ случай че би останала праздна княжеската достойность, ще стане избиранието на новия князь подъ сѫщитѣ условия и форми.

Членъ. 4.

Едно събрание отъ старѣйшинитѣ на България свикано въ Търново ще изработи, прѣди избиранието на княза, органическия уставъ на княжеството. Въ онѣзи мѣстности, гдѣто българитѣ сѫ смѣсени съ турско, румѫнско, гърцко или друго население, ще се зематъ въ внимание правата и интереситѣ на тия народности, колкото се относи до избиранията и до изработванието на органическия уставъ.

Членъ 5.

Слѣдующитѣ постановления ще бѫдатъ основата на публичното право на България: Разликата на вѣрата и вѣроисповѣданието не смѣе никому да се противопостави като причина на исключение или неспособность, колкото се относи до упражнението на гражданскитѣ и политическитѣ права, до приеманието въ публични служби, занятие (fonctions) и почести, или до упражнението на различнитѣ звания и индустрии въ която мѣстность и да е. Свободата и публичното упражнение на всички вѣри се усигоряватъ на вси туземци на България, тъй както и на чужденцитѣ, и не смѣе да се постави никакво прѣпятствие нито на иерархическото устройство на различнитѣ духовни общини, нито на тѣхнитѣ отношения къмъ духовнитѣ имъ началници.

Членъ 6

Приврѣменното управление на България ще се води до свършванието на органическия уставъ отъ единъ императорски-руски комисаръ. Единъ императорски турски комисаръ, както и консулитѣ отъ другитѣ подписани сили испратени за този случай, ще бѫдатъ повикани нему да пристояватъ като прѣглѣдватъ (contrôler) работитѣ (le fonctionnement) на туй приврѣмено управление. Въ случай на несъгласие помежду испратенитѣ консули ще рѣшава вишината (la majorité) а въ случай на не еднакво мнѣние между тази вишина императорско-руския или императорско турския комисаръ, длъжни сѫ прѣдставителитѣ на подписанитѣ сили въ Цариградъ събрани въ една конференция да произнесатъ своето мнѣние.

Членъ 7.

Приврѣменното управление не ще може да се продължи повече отъ 9 мѣсеца смѣтнати отъ размѣнението на удобренията на настоящия договоръ. Като се направи органическия уставъ, ще се пристѫпи непосрѣдствено къмъ избора на княза българския. Щомъ се тури князътъ, ще влѣзе новото устройство въ сила и княжеството встѫпя въ пълно упражнение на своята автономия.

Членъ 8.

Търговскитѣ и мореплавателнитѣ договори, както и всички уговори (conventions) и спогодби (arrangements), които сѫ заключени между чуждитѣ сили и Портата и днесъ въ сила сѫ, се запазватъ въ Княжеството България и никакво измѣнение нѣма въ тѣхъ да стане въ отношение къмъ една сила, прѣди тази послѣдната да даде своето съгласие за туй. Въ България нѣма да се зима никакъвъ проходенъ (transit) гюмрюкъ отъ стокитѣ, които минуватъ прѣзъ княжеството. Поданицитѣ и търговията на всички сили ще се държатъ за съвършено равноправни. Неприкосновеноститѣ (immunités) и привилегиитѣ на чуждитѣ поданици, както и правата на сѫдебностьта и защитата консулска, както сѫ установени чрѣзъ прѣданията (capitulations) и обичаитѣ оставатъ въ пълна сила догдѣто не се измѣнятъ съ съгласието на интересующитѣ се страна.

Членъ 9.

Количеството на годишното даждие, което ще плаща княжеството на сузерения дворъ, като го брои на банката, която Портата испослѣ ще назначи, ще се опрѣдѣли по споразумѣние между подписанитѣ сили на настоящия трактатъ на края на първата година откакъ влѣзе въ сила новото устройство. Туй даждие ще се установи на основание на срѣдното число отъ земскитѣ приходи на княжеството. Понеже България трѣбва да носи една часть отъ публичния дългъ на държавата, то при опрѣдѣлението на годишното даждие, ще zематъ силитѣ прѣдъ очи дѣлътъ отъ дълга, който ще се прѣхвърли на княжеството по една справѣдлива съразмѣрность.

Членъ 10.

България влиза на мѣсто императорско-турското правителство въ неговитѣ обязаности и длъжности срѣщу компанията на желѣзницата Русчукъ-Варна отъ деня на размѣнението на удобренията на настоящия договоръ. Турянето въ редъ прѣдишнитѣ смѣтки е прѣдоставено на едно споразумѣние между Високата Порта, правителството на княжеството и управлението на туй дружество. Княжеството България влиза тоже за своя дѣлъ въ обязаноститѣ, които има Високата Порта както къмъ Австро-Унгария тъй и къмъ дружеството за искористувание (exploitation) на желѣзницитѣ въ европейска Турция, колкото се относи до свършването и свързването, както и до искористуването на желѣзницитѣ, които се нахождатъ върху нейната земя. Потрѣбнитѣ уговори по този въпросъ ще се заключатъ между Австро-Унгария, Портата, Сърбия и княжеството непосрѣдствено слѣдъ заключението на мира.

Членъ 11.

Турската войска нѣма вече въ България да стои. Всички стари крѣпости ще се съборятъ на разноски на княжеството въ течение на една година или по-рано, ако е възможно. Мѣстното правителство непосрѣдствено ще земе мѣрки за да ги събори и нѣма да гради нови. Високата Порта ще има правото да разположи по желанието си върху военнитѣ вещи и другитѣ прѣдмети, които принадлежатъ на турското правителство и се намиратъ въ дунавскитѣ крѣпости изпразнени по сила на прѣмирието отъ 31 Януария, както и върху ония прѣдмети, които се намиратъ въ твърдинитѣ Шуменъ и Варна.

Членъ 12.

Турскитѣ стопани или други, които би желали да живѣятъ вънъ отъ княжеството, могатъ тѣхния недвижимъ имотъ да си запазятъ въ княжеството, като го дадатъ въ наемъ или подъ управление. Една турско-българска комисия ще се натовари да рѣши въ течение на 2 години всичкитѣ въпроси относително до начина за продаване, искористуване или употрѣбление въ полза на Високата Порта, на държавнитѣ имущества и вакѫфитѣ, както и въпроситѣ, които се отнасятъ до интереситѣ на частни лица, които би имали при туй нѣкакъвъ интересъ. Подсѫдимитѣ на княжеството България, които живѣятъ или се спиратъ въ други части на Европейска Турция, сѫ подчинени на турскитѣ началства и закони.

Членъ 13.

На югъ отъ Балкана образува се една провинция подъ име „Источна Румелия“, която остая подъ прямата политическа и военна власть на Султана, но съ административа автономия. Тя ще има единъ Християнски генералъ-губернаторъ.

Членъ 14.

Источна Румелия ограничава се на сѣверъ и сѣверо-западъ отъ България и обема земитѣ, които се намиратъ въ слѣдующето очертание:

Като захване отъ Черно-Море, възлиза границата отъ устието по удолието, на онзи потокъ по който се намиратъ селата Ходжа-кьой, Селямъ кьой,. Айваджукъ, Кулибе и Суджулукъ, прѣсича прѣко долината Дели Камшикъ, отива на югъ отъ Белибе и Кемхаликъ и на сѣверъ отъ Хаджи Махале, откакъ прѣскочи Дели Камшикъ 2$^1/_2$ километри отгорѣ на Ченгей; стига гребена въ единъ пунктъ между Текенликъ и Айдосъ-Брежда и слѣдва по него прѣзъ Карнобатъ-Балканъ, Присевица-Балканъ, Казанъ-Балканъ на сѣверъ отъ Котелъ до Демиръ-Капу. Послѣ върви по бърдото на великия Балканъ по цѣлото му продължение до върха Косица

Въ тази точка остава западната граница на Румелия гребена на Балкана, спуска се на югъ между селата Пирдопъ и Душанци, отъ които едното остава на България, другото на Румелия, до рѣката Тузлу Дере, слѣдва по течението му до неговото сливане съ Тополница, послѣ по тази рѣка до съединението ѝ съ Смолско Дере при селото Петричево, като остави на Источна Румелия една зона отъ 2 километра полуоса надъ туй съединение, възлиза пакъ между рѣкитѣ Смолско Дере и Каменица, като слѣдва чертата на вододѣла за да се обърне на юго западъ къмъ височината Войнякъ и прямо да достигне точката 875 на картата на австрийския генераленъ щабъ.

Пограничната черта прѣсича въ прѣма линия горното корито на Ихтиманъ-Дере, прѣминува между Богдина и Караула, за да добие изново чертата на вододѣла, която дѣли коритата на Искъръ и Марица, отива между Камурли и Хаджиларъ, слѣдва по тая черта прѣзъ гребена Велина-Могила, прѣзъ височината 531, Змайлица-Върхъ, Сумнатица и стига административната граница на Софийския санджакъ между Сиври-Ташъ и Чадъръ Тепе.

Границата на Румелия дѣли се отъ границата на България на планината Чадъръ Тепе, като слѣдва чертата на водораздѣла между коритото на Марица и нейнитѣ притоци отъ една страна, и Места-Карасу и притоцитѣ ѝ отъ друга страна, и зима юго-источно и южно направление отъ гребена на горитѣ Деспото-Дагъ къмъ планината Крушова (точка за изходъ на Св. Стефанския трактатъ).

Отъ планината Крушова съгласява се границата съ чертата означена въ Св. Стефанския трактатъ, тоестъ отива по бърдото на Черния-Балканъ, по планинитѣ Кулаги-Дагъ, Ешекъ-Чепелю, Караколасъ и Ишикларъ, отгдѣто се спуска прямо къмъ юго истокъ за да стигне рѣката Арда, по удолието на която върви до една точка при селото Адакале, което остая на турцитѣ.

Отъ тая точка възлиза пограничната черта на гребена Бестепе-Дагъ, по когото върви за да слѣзе и прѣсѣче Марица при една точка петь километра отдалечена отгорѣ отъ моста „Мустафа-Паша“; послѣ оправя се на сѣверъ прѣзъ водораздѣла между Демирханлѫ-Дере и малкитѣ притоци на Марица до Кюделеръ-Баиръ, отгдѣто се обръща на истокъ прѣзъ Сакаръ Баиръ, оттамъ прѣминава долината на Тунджа, като отива къмъ Буюкъ-Дербентъ, когото остава на сѣверъ, както и Суджакъ. Отъ Буюкъ-Дербентъ върви пакъ по водораздѣла между притоцитѣ на Тунджа на сѣверъ и на Марица на югъ до височината Кайдиларъ, която остая въ Източна Румелия, минува южно отъ В Алмали между коритото на Марица на югъ и малкитѣ потоци, които се изливатъ прямо въ Черно-Море, между селата Белевринъ и Алатлѫ, слѣдва на сѣверъ отъ Каранлъкъ по гребенитѣ Восна и Зувакъ, по чертата, която дѣли водитѣ на Дука отъ Карагачъ-Су, и стига пакъ Черно Море между тия двѣ рѣки.

Членъ 15.

Н. Величество Султанътъ ще има право да брани границитѣ на провинцията по сухо и по море, на тѣзи граници укрѣпления да дига и войска да държи.

Вѫтрѣшния порядъкъ на Източна Румелия ще се подържа отъ една туземна жандармерия, която ще се подпомага отъ една мѣстна милиция.

При съставлението на тѣзи двѣ тѣла, на които офицеритѣ ще се назначаватъ отъ Султана, ще се вземе въ внимание вѣрата на мѣстното население.

Н. Величество Султанътъ задължава се да не употрѣбява на границитѣ за гарнизони никакви нередовни войски, като башибузуци и Черкези. Редовнитѣ войски, които сѫ опрѣдѣлени за тази служба, не смѣятъ въ никой случай да се измѣстятъ въ квартиритѣ на жителитѣ. Когато прѣминуватъ прѣзъ провинцията не смѣятъ да се запиратъ въ нея

Членъ 16.

Генералъ-Гуверньорътъ ще има право да повика турскитѣ войски въ онѣзи случаи, въ които би се угрожавала вѫтрѣшната или вънкашната безпечность на провинцията. Въ такъвъ случай длъжна е Портата такъво едно намѣрение както и нуждата, на която то е основано, да съобщи на прѣдставителитѣ на великитѣ сили въ Цариградъ.

Членъ 17.

Генералния Гуверньоръ на Источна Румелия ще се назначава отъ Високата Порта съ съгласието на силитѣ за едно врѣме отъ 5 години.

Членъ 18.

Веднага слѣдъ размѣнението на удобренията на настоящия договоръ ще се състави една европейска комиси за да изработи, въ споразумение съ Портата, устройството на Источна Румелия. Тая комисия ще опрѣдѣли въ разстояние на три мѣсеца властьта и правата на Генералъ-Гуверньора, както и административното, сѫдебното и финанциалното управление на провинцията съобразно съ различнитѣ виляетски закони и съ прѣдложенията направени въ осмото засѣдание на конференцията въ Цариградъ

Всички постановления върху Источна Румелия ще се внесатъ въ единъ царски ферманъ, който ще се обнародва отъ Високата Порта и ще се съобщи на силитѣ.

Членъ 19.

Европейската комисия ще се натовари да управлява въ споразумение съ Портата финанциитѣ на провинцията до свършването на новата организация.

Членъ 20.

Договоритѣ, уговоритѣ и международнитѣ съглашения отъ всякакъвъ родъ, които сѫ заключени или ще се заключатъ между Портата и инострannitѣ държави прилагатъ се върху Източна Румелия, както и върху цѣлата турска държава. Отъ чужденци добити неприкосновености и привилегии всякакъвъ родъ ще се почитатъ въ провинцията. Високата Порта задължава се да пази въ провинцията общитѣ закони на държавата относително до свободата на вѣроизповѣданията.

Членъ 21.

Правата и длъжноститѣ на Високата Порта относително до желѣзницитѣ въ Източна Румелия, остаятъ непокжтнати.

Членъ 22.

Руското окупачно тѣло въ България и Източна Румелия ще състои отъ шесть дивизии пѣхота и двѣ дивизии конница и нѣма да задмине числото 50,000 душъ. Туй тѣло ще се подържа на разноски на занятата земя. Окупачнитѣ войски ще подържатъ съобщението си съ Русия не само прѣзъ Румжния, на основание на единъ договоръ между двѣтѣ държави, но и прѣзъ пристанищата на Черно-Море, Варна и Бургасъ, гдѣто могатъ прѣзъ врѣмето на окупацията да си направятъ нужнитѣ влагалища (dépôts).

Срокътъ на окупацията на Източна Румелия и България отъ императорскитѣ руски войски назначава се съ 9 мѣсеца отъ размѣнението на удобренията на настоящия договоръ.

Императорското руско правителство задължава се да свърши въ три мѣсеца слѣдъ горния срокъ прѣвеждането на войскитѣ си прѣзъ Румжния и съвършеното изпразнуване на туй княжество.

Членъ 23

Високата Порта задължава се точно да въведе на о въ Критъ органическия уставъ отъ 1860 год. съ приличнитѣ измѣнения.

Подобни устави примѣнени на мѣстнитѣ нужди съ изключение на освобождението отъ даждията дарувано на Критъ, ще се въведатъ и въ другитѣ части отъ Европейска Турция, за които не е прѣдвидено (постарано) особено устройство чрѣзъ настоящия договоръ

Високата Порта ще натовари особени комисии, въ които туземното население ще има голѣмо число прѣдставители, съ изработването на подробноститѣ на тѣзи нови устави на всяка провинция.

Проектиѣ на организацията изработени отъ тия комисии. ще се прѣдставятъ на разгледването на Високата Порта, която прѣди да издаде потрѣбнитѣ актове върху турянето въ дѣйствие на тѣзи проекти, длъжна е да изпита мнѣнието на Европейската комисия въ Източна Румелия.

Членъ 24.

Въ случай, че Високата Порта и Гърция не би сполучили да се съгласятъ върху поправлението на границата означено въ 13-й протоколъ на Берлинския конгресъ, Германия, Австро-Унгария, Франция, Англия, Италия и Русия прѣдоставятъ си да посрѣдствуватъ при двѣтѣ страни за да улѣснятъ прѣговоритѣ.

Членъ 25

Босна и Ерцеговина ще се занимаятъ и управляватъ отъ Австро-Унгария. Понеже не желае Австрийското правителство да земе възъ себе управлението на санджака Нови-Пазаръ, който се простира между Сърбия и Черна-Гора въ юго-източно направление до Митровица, ще остане Турското правителство тамъ и за напрѣдъ. При всичко туй за да усигори подържанието на новия политически порядъкъ, както и свободата и безпечностьта на пѫтищата за съобщение прѣдоставя си Австро-Унгария правото да държи гарнизони и да има военни и търговски пѫтища по цѣлото пространство на тази часть отъ стария Вилаетъ Босна.

За тази цѣль правителствата Австро Унгарско и Турско прѣдоставятъ си да се споразумѣятъ върху подробноститѣ.

Членъ 26.

Независимостьта на Черна-Гора признава Портата и всички високи договоряющи страни, които до сега не я приимали.

Членъ 27.

Високитѣ договоряющи страни споразумѣха се върху слѣдующитѣ условия:

Въ Черна-Гора различието на вѣрата и вѣроисповѣданието нѣма никому да се противопостави като поводъ за исключение или неспособность, колкото се отнася до ползуваньето съ граждански и политически права, до приимането въ общественни служби, занятия и промисли, гдѣто и да е. Свободата и явното упражнение на вси исповѣдания се обезпечаватъ на всички туземци и чужденци въ Черна-Гора, и не смѣе да се противопостави никакво прѣпятствие нито на иерархическото устройство на различнитѣ общини, нито на тѣхнитѣ отношения къмъ духовнитѣ имъ глави.

Членъ 28.

Новитѣ граници на Черна-Гора сѫ назначени както слѣдва:

Чертата, която начина отъ Илино-Бърдо сѣверно отъ Клобукъ, спуска се камъ Требинчица въ посоката на Гранцарево, което оставя при Ерцеговина, и възлиза послѣ по течението на тая рѣка до една точка, която лѣжи единъ километръ подъ сливанието й съ Чепелица и оттамъ отива въ права черта на височинитѣ, които обематъ Требинчица. Послѣ се оправя къмъ Пилатова, което село при Черна-Гора остая, послѣ продължава по височинитѣ въ сѣверно направление, като се държи по възможности 6 километра далечъ отъ пѫтя Билекъ-Корито Гачко до клисурата, която лѣжи между Сомина-Планина и гората Кирило, отгдѣто отива на истокъ прѣзъ Вратковици, което село остая на Ерцеговина, до планината Орлинъ. Отъ тая точка отива границата, като оставя равно при Черна Гора, на сѣвероистокъ въ пряма линия прѣзъ върховетѣ Лебереникъ и Волуякъ, спуска се послѣ по най-кратката черта къмъ Пива, която прѣсича и достига Тара, като мине между Църковица и Недвина. Отъ тая точка възлиза по Тара до Мойковица, отгдѣто слѣдва по гребена на прѣдната гора до Сиско езеро. Отъ туй мѣсто отива по старата граница на дължъ до селото Секуларе. Оттамъ отива новата граница прѣзъ гребена на Мокра Планина (селото Мокра остая на Черна-Гора), и достига точката 2166 на картата на Австрийския генерални щабъ, като слѣдва по бърдото и чертата на водораздѣла между Ломъ и Дринъ отъ една страна, и Циевна (Цевъ) отъ друга.

Послѣ върви по сегашната граница между племето (родътъ) Кучи Дрекаловичи отъ една страна и Кучка-Крайна, както и племената Клементи и Груди отъ друга на дължъ до равнината Подгоричка, отгдѣто отива на Правница, като остави племената Клементи, Груди и Хоти на Албания.

Оттамъ прѣсича новата граница езерото при о ва Горица-Топалъ и удари отъ Горица-Топалъ право на височината на гребена, отгдѣто слѣдва чертата на водораздѣла между Мегуредъ и Калимедъ и достига, като остави Мирковицъ при Черна-Гора Адриатическото море при В. Круци.

На сѣверо западъ границата образува линията, която отъ брѣга минува между селата Сусана и Зубци и свършва на крайния юго-источни пунктъ на сегашната граница на Черна Гора при Врсута-Планина:

Членъ 29.

Антивари съ брѣга му ще се присъединятъ на Черна-Гора подъ слѣдующитѣ условия:

Странитѣ, които лѣжятъ на югъ отъ туй землище (territoire) споредъ горното очертание до Бояна заедно съ Дулчино, ще се върнатъ на Турция.

Общината Шпица до сѣверната граница на землището точно опрѣдѣлено при описванието на граничната линия, ще се присъедини съ Далмация.

Черна Гора ще има съвършенно и свободно корабоплавание по Бояна. Укрѣпления по течението на тази рѣка не смѣятъ да се въздигатъ, съ исключение на такива които сѫ нуждни за бранението на Скутари, които обаче не смѣятъ да се простиратъ повече отъ 6 километра отъ града.

Черна-Гора неможе да има нито военни кораби, нито военни прѣпоръ

Пристанището Антивари и всички води принадлѣжащи на Черна Гора остаятъ затворени за военнитѣ кораби на всичкитѣ народи.

Укрѣпленията, които лѣжатъ между езерото и морския брѣгъ на Черногорската земя, трѣбва да се съборятъ и нѣма възъ този поясъ нови да се дигнатъ.

Морската и здравотната (sanitaire) полиция въ Антивари и на побрежието Черно Горско ще се упражнява отъ Австро-Унгария съ помощьта на легки побрѣжни кораби.

Черна Гора приима морскитѣ закони, които сѫ въ сила въ Далмация. Австро-Унгария се задължава отъ своя страна да достави нейното консуларско покровителство на Черно Горския търговски прѣпоръ.

Черна-Гора трѣбва да се споразумѣе съ Австро-Унгария върху правото да направи и държи въ новото Черно-Горско землище единъ пѫть и една желѣзница.

На тѣзи два пѫтища усигорява се пълна свобода на съобщенията.

Членъ 30.

Турци и други, които притѣжаватъ земя въ землището присъединено съ Черна-Гора и би желали да живѣятъ вънъ отъ княжеството, могѫтъ да запазятъ своя недвижимъ имотъ, като го дадѫтъ подъ наемъ или въ управление на други лица

Никой неможе да бѫде лишенъ отъ имота си инакъ освѣнъ по законенъ пѫть въ общи интересъ и само съ прѣдварително обезщетение.

Една Турско-Черногорска комисия ще се натовари да рѣши въ разстояние на три години въпроситѣ относителни до начина на продаванието, искористуванието и употрѣблението въ интересъ на Високата Порта, на държавния имотъ и на вакъфитѣ, както и въпроситѣ относително до интереситѣ на частни лица, които би били въ тѣзи въпроси заинтересувани.

Членъ 31.

Княжеството Черна Гора ще се споразумѣе прямо съ Портата върху учреждението на Черногорски агенции въ Цариградъ и въ извѣстни мѣстности на Турската държава, гдѣто се признае тѣхната потрѣбность.

Черногорцитѣ, които пжтуватъ или живѣятъ, въ Турската държава ще се подчинятъ на турскитѣ закони и началства, съобразно съ всеобщитѣ правила на международното право и съ обичаитѣ установени за Черногорцитѣ.

Членъ 32.

Черногорскитѣ войски длъжни сж да очистятъ, въ разстояние на 20 деня отъ размѣнението на удобренията на настоящия договоръ или по́-рано, ако е възможно, земята която тѣ сега заминаватъ вънъ отъ новитѣ граници на княжеството.

Турскитѣ войски ще испразднятъ тъй сжщо въ 20 дни земитѣ, които се отстжпятъ на Черна-Гора. Обаче тѣмъ се прѣдоставя освѣнъ туй единъ срокъ отъ 15 дни за да оставятъ крѣпоститѣ и да изнесътъ изъ тѣхъ материалътъ и хранитѣ, и за да съставятъ найденецъ (inventaire) върху машинитѣ и другитѣ прѣдмѣти, които немогжтъ веднага да се отстранятъ.

Членъ 33.

Понеже Черна-Гора трѣбва да прѣвземе една часть отъ публичния Турски дългъ за новитѣ земи, които й се даватъ чрѣзъ Берлинския договоръ, то прѣдставителитѣ на силитѣ въ Цариградъ ще опрѣдѣлятъ тая сумма въ съгласие съ Високата Порта на едно справедливо основание.

Членъ 34

Високитѣ договоряющи страни признаватъ независимостьта на Сърбия, като свързватъ съ туй условията изложени въ слѣдующия членъ.

Членъ 35.

Въ Сърбия разликата на вѣрата и вѣроисповѣданията не смѣе да се противопостави като причина на исключение или неспособность, колкото се отнася до ползуванието съ граждански и политически права, до приимането въ обществени служби, занятия и почести или до упражнението на различнитѣ звания и промисли, на което мѣсто и да е.

Свободата и явното упражнение на всички исповѣдания се усигоряватъ на туземцитѣ, както и чужденцитѣ, и не смѣе да се полага никакво прѣпятствие на иерархическото устройство на различнитѣ общини или на тѣхнитѣ духовни глави.

Членъ 36.

Сърбия добива земитѣ заключени въ слѣдующето ограничение:

Новата граница слѣдва по сегашната черта, като възлиза по удолието на Дрина отъ вливанието й въ Сава, като остави на княжеството Мали-Зворникъ и Захаръ, и продължава да върви на дължъ по старата граница на Сърбия до Копаоникъ, отъ която се отдѣля при върха Канилугъ. Оттамъ слѣдва изпърво по западната граница на санджака Нишъ прѣзъ южнитѣ прѣдгория на Копаоникъ, прѣзъ гребенитѣ Марица и Медаръ-Планина, които образуватъ водораздѣла между коритата на Ибаръ и Ситница отъ една страна, и Топлица отъ друга страна, като остави Преполацъ на Турция.

Послѣ обръща се на югъ по линията на водораздѣла между Брвеница и Медведжа, като остави цѣлото корито на Медведжа при Сърбия, слѣдва по гребена на Голякъ-Планина (която образува водораздѣла между Крива-Рѣка и Поляница отъ една страна, Ветерница и Морава отъ друга) до върха Поляница. Послѣ отива по прѣдгорието на Карпина-Планина до вливанието на Койнска въ Морава, прѣсича послѣдната и възлиза пакъ на водораздѣла между потока Койнска и потока, който се втича въ Морава, при Нерадовце, и достига планината Св. Илия надъ Трговище. Отъ тая точка слѣдва по гребена Св. Илия до планината Ключъ и послѣ прѣзъ точкитѣ назначени въ картата съ 1516 и 1547 и прѣзъ Бадина-Гора до планината Черни-Върхъ.

Отъ планината Черни Върхъ новата граница е сжщата Българската т. е.:

Пограничната линия слѣдва водораздѣла между Струма и Морава прѣзъ върховетѣ Стресеръ, Вилоголо и Мешидъ-Планина, достига, прѣзъ Гачина, Черна-Трава, Дарковска и Драница-Планина и послѣ прѣзъ Дискани-Кладанацъ, водораздѣла между горня Сукова и Морава, отива прямо на Столъ и прѣсича послѣ 1000 метра сѣверо-западно отъ селото Сегуза пжтя отъ София за Пиротъ. Възлиза послѣ въ права черта на Видлицъ-Планина, и оттукъ на планина Радочина на бърдото на Коджа-Балканъ, като оставя селото Дойкинци при Сърбия, и селото Сенокосъ при България.

Отъ върха на планината Радочина слѣдва границата въ сѣверо-западно направление по гребена ни Балкана прѣзъ Чипровецъ-Балканъ и Стара-Планина до старата източна граница на княжеството Сърбия при кулата Смильова-Чука и оттамъ по тѫзи стара граница до Дунава, когото достига при Раковица.

Членъ 37.

До заключението на нови съглашения въ Сърбия нѣма въ нищо да се измѣнятъ сегашнитѣ условия на търговскитѣ сношения на княжеството съ чуждитѣ земи.

Никакъвъ прѣносенъ гюмрукъ (droit de transit) нѣма да се зима отъ стоки, които минуватъ прѣзъ Сърбия.

Неприкосновеноститѣ и привилегиитѣ на чуждитѣ поданници, както и сѫдебностьта и правото на консулското покровителство, както сѫществуватъ днесъ, остаятъ въ пълна сила, догдѣто не се измѣнятъ по общо споразумѣние между княжеството и чуждитѣ сили.

Членъ 38.

Княжеството Сърбия влиза отъ своя страна на мѣсто Високата Порта въ обязателствата, които е заключила тя съ Австро-Унгария и съ дружеството за искористувание на желѣзницитѣ въ Европейска Турция, относително до свършванието и съединението, както и до искористуванието на желѣзницитѣ, които ще се направятъ на новоприсъединената земя съ княжеството.

Нужднитѣ уговори за тѣзи въпроси ще се заключятъ веднага слѣдь подписването на настоящия договоръ между Австро-Унгария, Портата, Сърбия, и въ прѣдѣлитѣ на компетенцията му, княжеството България.

Членъ 39.

Турцитѣ, които притѣжаватъ земи въ землището отстжпено на Сърбия и желаятъ да живѣятъ вънъ отъ княжеството, могжтъ да подържатъ недвижимия си имотъ, като го даджтъ подъ наемъ или управление.

Една Турско Сърбска комисия ще се натовари да рѣши въ разстояние на три години всичкитѣ въпроси относително до продаванието, искориступанието или употрѣблението въ смѣтка на Високата Порта, на държавния имотъ и на вакъфитѣ, както и въпроситѣ относително до интереситѣ на ония частни лица, които би били замѣсени въ тѣхъ.

Членъ 40.

До заключението на единъ договоръ между Турция и Сърбия, Сърбскитѣ поданници, които живѣятъ или пжтуватъ въ Турското царство, сж подчинени на общитѣ правила на международното право.

Членъ 41.

Сръбскитѣ войски длъжни сж да испразднятъ въ разстояние на 15 дни отъ размѣнението на удобренията на настоящия договоръ, земитѣ които не влизатъ въ новото княжество.

Турскитѣ войски трѣбва тъй сжщо въ 15 дни да испразднятъ земитѣ отстжпени на Сърбия, обаче дава се тѣмъ освѣнъ туй още толкова срокъ както за испраздуванеито на крѣпоститѣ и за изнасяньето на хранитѣ и военния материалъ, тъй и за съставлението на найденеца (inventaire) на машинитѣ и други прѣдмѣти, които не могѫтъ веднага да се отстранятъ.

Членъ 42.

Понеже Сърбия трѣбва да прѣвземе една часть отъ публичния Турски дългъ за новитѣ земи, който ѝ се даватъ по Берлинския трактатъ, то прѣдставителитѣ на подписанитѣ сили въ Цариградъ ще опрѣдѣлятъ въ съгласие съ Високата Порта суммата на една справедлива основа.

Членъ 43.

Високитѣ договоряющи страни признаватъ независимостьта на Румѫния, като свързватъ съ нея условията изложени въ слѣдующитѣ два параграфа.

Членъ 44.

Въ Румѫния не смѣе да се противопостави никому разликата на вѣрата и вѣроисповѣданията като причина за исключение или неспособность, колкото се относи до ползуваньето съ граждански и политически права, до прииманьето въ общественни служби, занятия и почести, или до упражнението на различнитѣ звания и промисли, на което мѣсто и да е.

Свободата и явното упражнение на всички исповѣдания усигоряватъ се на всички туземци на Румѫнската държава, както и на чужденцитѣ, и не смѣе да имъ се туря никакво прѣпятствие, нито въ иерархическото устройство на различнитѣ общини, нито на отношенията имъ къмъ тѣхнитѣ духовни глави. Поданницитѣ на всички сили, търговци или други, ще се ползуватъ въ Румѫния, безъ разлика на религията, съ съвършено равенство.

Членъ 45.

Княжеството Румѫния отстѫпва на Н. В. Русский императоръ частьта отъ Бесарабия, която биде отнѣта отъ Руссия по слѣдствие на Парижския договоръ отъ 1856 год., и която граничи на западъ съ удолието на Прутъ, на югъ съ удолието на Килийския рѫкавъ и съ устието на Стари Стамбулъ.

Членъ 46.

Островитѣ, които образуватъ делтата на Дунава, тъй сѫщо и Змѣйнитѣ о-ви, Тулчанския санджакъ съ каазитѣ Килия, Сулина, Махмудие, Исакча, Тулча, Мачинъ, Бабадакъ, Хиршова, Кюстендже и Меджидие ще се съединятъ съ Румѫния. Княжеството добива освѣнъ туй земята на югъ отъ Добруджа до една черта, която излиза отъ една точка на истокъ отъ Силистрия и прѣстая на Черно-Море на югъ отъ Мангалия.

Членъ 47.

Въпросътъ за дѣлението на водитѣ и риболовството ще се рѣши съ арбитражътъ на Европейската Дунавска комисия.

Членъ 48.

Никакъвъ прѣносенъ гюмрукъ не смѣе да се зима въ Румѫния отъ стокитѣ, които минуватъ прѣзъ княжеството.

Членъ 49.

Уговори може да заключава Румѫния за урѣжданье на правата и привилегиитѣ на консулитѣ относително до покровителството, което тѣзи иматъ въ княжеството. Добититѣ права остаятъ въ сила догдѣто не се измѣнятъ по едно общо споразумѣние между княжеството и заинтересуванитѣ страни.

Членъ 50

Догдѣто се заключи единъ договоръ, който опрѣдѣля правата и привилегиитѣ на консулитѣ, Румѫнскитѣ поданници, които въ Турското царство пѫтуватъ или живѣятъ, и Турцитѣ, които въ Румѫния пѫтуватъ или живѣятъ, ще се ползуватъ отъ правата, които сѫ усигорени на поданницитѣ на другитѣ Европейски сили.

Членъ 51.

Относително до прѣдприиманьето на публични и подобни работи, Румѫния ще влѣзе на мѣсто Турция въ правата и длъжноститѣ ѝ относителни до присъединенитѣ области.

Членъ 52.

За увеличение на гаранциитѣ на свободното корабоплавание по Дунава, което се счита отъ общи Европейски интересъ, високитѣ договоряющи страни заключаватъ, щото всички крѣпости и укрѣпления които се намиратъ по течението на рѣката отъ желѣзната врата до устието ѝ, да се съборятъ и никакви нови да не се градятъ. Никакъвъ воененъ корабъ не смѣе подъ желѣзната врата да плува по Дунава съ исключение само на легки кораби прѣдназначени за служба на рѣчната полиция и на митарскитѣ началства. Военнитѣ кораби, които стоятъ на устието на Дунава, смѣятъ да отиватъ дори до Галацъ.

Членъ 53.

Европейската Дунавска комисия, въ която и Румѫния ще бѫде прѣдставена, ще продължава своитѣ дѣйствия, и отсега ще ги упражнява чакъ до Галацъ, въ пълна независимость отъ всѣка земска власть. Всичкитѣ договори, съглашения, дѣла и рѣшения, които се отнасятъ до тия права, прѣимущества, привилегии и длъжности, се потвърждаватъ.

Членъ 54.

Една година прѣди истичаньето на срока опрѣдѣленъ за сѫществованието на Европейската комисия ще се споразумѣятъ силитѣ върху продължението на пълномощията ѝ или върху измѣненията, които тѣ намѣрятъ за необходими да въведатъ.

Членъ 55.

Устави за корабоплаванието, рѣчната полиция и надзорътъ отъ желѣзната врата до Галацъ ще се изработятъ отъ Европейската комисия, въ която ще присѫтствуватъ пратеници (délégués) на побрѣжнитѣ държави и ще се поставятъ въ съгласие съ онѣзи, които сѫ направени или ще се направятъ за течението подъ Галацъ.

Членъ 56.

Европейската Дунавска комисия ще се споразумѣе съ онѣзи, които иматъ правото за да усигори подържанието на фенера на Змѣйнитѣ о-ви.

Членъ 57.

Извършваньето на работитѣ назначени за отстранение на прѣпятствията, които се противопоставятъ на корабоплаванието при желѣзната врата и катарактитѣ, се повѣрява на Австро Унгария Побрѣжнитѣ държави на тая часть на рѣката ще прѣдставятъ всички улеснения, които станатъ потрѣбни въ интересъ на работитѣ.

Опрѣдѣленията на членъ 6 на Лондонския договоръ отъ 13 Марта 1871 год, които се отнасятъ до правото за зиманье на една приврѣменна такса за покриваньето на разноскитѣ на тѣзи работи, остаятъ въ сила въ полза на Австрия.

Членъ 58.

Високата Порта отстжпва на Руссия въ Азия областитѣ Карсъ, Адраханъ и Батумъ съ пристанището, тъй сжщо и всички земи между старата Руско Турска граница и слѣдующата чърта: Новата граница отива отъ Черно-Море съгласно съ чертата, която е опрѣдѣлена въ Св. Стефанский договоръ, до една точка сѣверо-западно отъ Хорда и южно отъ Артвинъ, простира се въ права черта до рѣката Чорукъ, прѣсича тази рѣка и отива на истокъ отъ Ашмихенъ въ права черта къмъ югъ до Русската граница, която е назначена въ Св Стефанския договоръ при една точка южно отъ Нариманъ, като остави града Олти на Руссия. Отъ точката назначена при Нариманъ обръща се границата къмъ истокъ, отива прѣзъ Тебренецъ, който остая на Руссия, и простира се до Пенекъ-Чай. По тая рѣка слѣдва до Бордузъ, послѣ се оправя на югъ, като остави Бордузъ и Иени кьой на Руссия. Отъ една точка западно отъ селото Карауганъ отива границата прѣзъ Меджингертъ, върви въ права черта къмъ върха на планината Касадагъ и на дължъ по водораздѣла между притоцитѣ на Араксъ на сѣверъ и притоцитѣ на Мурадъ-Су на югъ до старата Русска граница.

Членъ 59.

Н. В. Русский императоръ явява че има намѣрение да направи Батумъ свободно пристанище, опрѣдѣлено сжщественно за търговия.

Членъ 60.

Долината на Алашкертъ и градътъ Баязитъ, които споредъ 19 членъ на Св. Стефанския договоръ сѫ отстѫпени на Руссия, връщатъ се на Турция.

Високата Порта отстѫпва на Персия града и областьта Котуръ, тъй както е опрѣдѣлено чрѣзъ смѣсената Английско-Русска комисия за распрѣдѣлението на границитѣ между Турция и Персия.

Членъ 61.

Високата Порта задължава се да въведе безъ отлагание всички реформи и улучшения, които изискватъ мѣстнитѣ нужди въ провинциитѣ насѣлени отъ Ерменци, и да усигори тѣхната безпечность противъ Черкезитѣ и Курдитѣ. Тя ще дава на силитѣ периодически свѣдѣния върху мѣркитѣ зети съ тая цѣль, и тѣзи (силитѣ) ще наблюдаватъ тѣхното приложение.

Членъ 62.

Слѣдъ като изяви Високата Порта желанието да поддържа началото на религиозната свобода и да й дава едно постоянно разпространение, то договарящитѣ страни зиматъ въ бѣлѣжка туй нейно доброволно изявление.

Въ никоя часть отъ Турското царство разликата на религията не може да се противопостави никому като причина за изключение или неспособность относително до ползуването съ граждански и политически права, до приимането въ обществени служби, занятия и почести или до упражнението на различнитѣ звания и и индустрии.

Всѣкой ще се приима безъ разлика на вѣра за свидѣтелъ прѣдъ сѫдилищата.

Свободата и явното упражндние на изповѣданията се усигуряватъ на всички, и никакво прѣпятствие не смѣе да се полага на иерархическото устройство на различнитѣ общини или на тѣхнитѣ отношения къмъ духовнитѣ имъ глави.

Духовнитѣ лица, поклоници и калугери на всѣка народность, които пѫтуватъ по Европейска или Азиатска Турция, радватъ се на сѫщитѣ права, приимущества и привилегии.

Правото на званичното покровителство признава се на консулскитѣ агенти на силитѣ въ Турция, както относително до споменатитѣ лица, така и относително до тѣхнитѣ религиозни, благодѣтелни или съ други цѣли заведения въ Свѣтитѣ мѣста или другадѣ

Правата добити отъ Франция запазватъ се неизмѣнни, и при туй разумѣва се. че нѣма да се направи никакво опитвание за измѣнение на Status quo (настоящето състояние) въ Свѣтитѣ мѣста.

Калугеритѣ на Атонската Гора, отъ гдѣто и да сѫ, запазватъ се въ тѣхнитѣ владѣния и прѣимущества и радватъ се безъ изключение на съвършенна равность на правата и прѣимуществата.

Членъ 63.

Парижския договоръ отъ 30 Марта 1856, тъй сѫщо Лондонския договоръ отъ 13 Марта 1871, остаятъ въ сила въ всички онѣзи опрѣдѣления, които не сѫ отстранени или измѣнени чрѣзъ вишеизложенитѣ условия.

Членъ 64.

Настоящия договоръ ще се удобри и удобренията ще се размѣнатъ въ Берлинъ въ единъ срокъ отъ три недѣли, или по-рано, ако е възможно.

За увѣрение на туй упълномощенитѣ отъ всѣка държава подписаха го и удариха си печатитѣ.

Направено въ Берлинъ на 13-й день отъ мѣсецъ Юлия 1878 год.

Подписали:

(М. П.) В. Бисмаркъ. (М. П.) В. Биловъ.
(М. П.) Хохенлое.
(М. П.) Андраши. (М. П.) Каролий.
(М. П.) Хаимерле.
(М. П.) Вадингтонъ. (М. П.) Сенъ-Валье.
(М. П.) Г. Депре.
(М. П.) Биконсфилдъ. (М. П.) Солсбери.
(М. П.) Одо Росселъ.
(М. П.) А. Корти. (М. П.) Лоне.
(М. П.) Горчаковъ. (М. П.) Шуваловъ.
(М. П.) д'Убри.
(М. П.) Ал. Каратеодори. (М. П.) Мехмедъ-Али.
(М. П.) Саадуллахъ.

За достовѣрния подписъ:

Под. Радовицъ Муи.

Подготвителни работи

за

Учрѣдителното Народно Събрание.

I. **Избирателенъ законъ** (за учрѣдителното Нар. Събрание).

II. **Избирателенъ законъ за Обикновенното Нар. Събрание,**

III. **Вѫтрѣшенъ правилникъ** (за Учрѣдителното Нар. Събрание)

IV. **Народнитѣ прѣдставители и нотабилитѣ.**

Избирателенъ законъ за Учрѣдителното Н. Събрание.

Спорѣдъ чл. 4 отъ Берлинския договоръ, който гласи:

„Едно събрание отъ първенцитѣ (нотабилитѣ) на България, свикано въ Търново, ще изработи, прѣди избирането на княза, Органический уставъ на Княжеството. Въ онѣзи мѣстности, гдѣто българитѣ сѫ смѣсени съ Турско, Румънско, Гръцко или друго население, ще се вЗематъ въ внимание правата и интереситѣ на тия народности, колкото се отнася до избиранията и до изработването на Органическия уставъ".

Конституцията на княжеството се изработва отъ народни първенци, които трѣбва да се посочатъ и свикатъ отъ рускитѣ окупационни власти. Императорския комисаръ, слѣдъ допитване до разни лица, намѣрилъ за справедливо, щото този чл. 4 да се изпълни така:

Да се състои Учрѣдителното Нар. Събрание отъ прѣдставители:

I. **По право** (висшето духовенство и чиновничество).

II. **По назначение** отъ императорския комисаръ.

III. **По изборъ направо отъ народа.**

Изборитѣ за народни прѣдставители въ Учрѣдителното Народно Събрание сѫ станали по едни **врѣменни правила за избиране сѫдии,** спорѣдъ които народа е избиралъ гласни, а тия гласни сѫ избирали депутатитѣ.

Учрѣдителното Нар. Събрание не е провѣрявало, да ли членоветѣ му сѫ правилно избрани или не, обаче при единъ случай то почти единодушно се изказало за лошо воденитѣ отъ администрацията избори, която се бъркала по капризъ, а не по жизнени идейни интереси. Голѣма часть отъ вината може да се стовари и върху неопитностьта на народа да прави избори.

За да хвърлимъ една свѣтлина върху произхода на законностьта на избранитѣ прѣдставители, призовани да изработятъ нашия основенъ законъ, дължимъ да приведемъ слѣднитѣ разкрития, станали въ самото Учрѣдително Народно Събрание:

Народно Събрание.

Дневникъ XVII.

Засѣдание на 27 Мартъ.

Чете се едно прѣдложение, подписано отъ 12 души, относително до съставътъ на централното управление, което гласи:

У насъ ще бѫдатъ:

Князь

Министри

Министерски Съвѣтъ

Обикновенно и **Велико Народни Събрания,** избрани отъ народътъ по Избирателния Законъ, който ще се състави послѣ, а до тогава по **„Врѣменнитѣ правила за изборитѣ на окрѫжнитѣ сѫдебни съвѣти“.**

Цанковъ, прѣдлага това да се вмѣсти прѣди XIII глава.

Помѣновъ, желае щото тоя прѣдметъ да се обмисли по-добрѣ, за да не би да се каже, че лѣкомисленно се постѫпва съ такива важни въпроси, и прѣдложи, разглеждането му да стане утрѣ.

Славейковъ, поддържа мнѣнието на Помѣнова

Засѣданието се затвори по часътъ 4 и половина слѣдъ обѣдъ.

Дневникъ XXVI.

Засѣдание на 14 Априлъ 1879 год.

Засѣданието се откри отъ прѣдсѣдателя, Негово Блаженство Антимъ I Видинский въ часътъ 11½ прѣди обѣдъ.

С. Илиевъ, отъ протокола, който се чете, се вижда, че въпроса за *Избирателенъ Законъ* е висящъ и отворенъ. Какво ще рѣши Народн. Събрание за туй?

Цанковъ, ако четете 17 протоколъ ще видите, че този въпросъ не е отворенъ, нъ рѣшенъ по прѣдложението на Кирякъ Цанковъ.

С. Илиевъ, въ този протоколъ се говори, че първото събрание ще се избере споредъ *Врѣменнитѣ правила.* Подъ „първо събрание“ ние разбирахме събранието за избиране на князь.

Каравеловъ, азъ прѣдлагамъ, щото първото Народно Събрание, свикано отъ Княза, да изработи само *Избирателния Законъ* и тогава да се разиде, за да се свика *Обикновенно Народно Събрание* на основание отъ изработения *Избирателенъ Законъ.*

Цанковъ, иска четенето на 17 протоколъ.

Михаиловский, привлича вниманието на Събранието върху този много важенъ въпросъ. Ние приехме Временнитѣ правила за основа на избирането на събранието за първий български князъ; тука се показаха нѣкои злоупотрѣбления въ изборитѣ. Затова, за редовното Народно Събрание трѣбва да изработимъ и особенъ избирателенъ законъ. Споредъ Врѣменнитѣ правила администрацията се мѣси много въ изборитѣ. Ние това трѣбва да избѣгнемъ, защото е много опасно; днешното събрание трѣбва да изработи избирателенъ законъ.

Славейковъ, като зема въ внимание казаното до сега, и нѣкои други оплаквания върху изборитѣ: азъ съмъ на мнѣние че трѣбва да се изработи единъ избирателенъ законъ и намирамъ за най-добрѣ да се назначи една комисия за да изработи този законъ. Ако ли пакъ останатъ Врѣменнитѣ правила, то желая да се отстрани намѣсването на администрацията.

Цанковъ, погрѣшно е като се каза че администрацията се мѣси въ изборитѣ, администрацията се не мѣси, но нѣкои си интриганти. Ако прочетемъ протоколътъ, за който говорихъ, мисля че неще да стане вече дума върху този въпросъ.

Грековъ, Въпросътъ е многоваженъ. Единственото му рѣшение е прѣдложението което направи г. Каравеловъ. Изборитѣ на бѫдащето законодателно събрание не могатъ да станатъ споредъ Врѣменнитѣ правила. Врѣменнитѣ правила постановяватъ избори отъ два стъпени. Конституцията, която е основний ни законъ, който трѣбва да почитаме вси, изискува едностепенни избори. Най-послѣдователното би било да се изработи особенъ избирателенъ законъ; но врѣмето е кѫсо, затова днесъ не може да се изработи този законъ.

Прѣдложението на Каравелова е единственното, което ще да осигури правилното приспособление на Конституцията: Избирателния законъ е основание на Конституцията. Отъ него зависи да ли тя ще да влѣзе въ дѣйствие или ще да остане мрътва буква.

Кършовский, съгласенъ съмъ съ мнѣнието на Славейкова, Каравелова и Грекова. Искамъ да изработимъ особенъ законъ, защото администрацията въ послѣднитѣ избори се е мѣсила ясно и неправедно. (Викове прѣкъсватъ ораторътъ). Подтвърждавамъ че администрацията се е мѣсила неправедно въ послѣднитѣ избори: за да се разясна ще да ви разкажа какъ сѫ станали изборитѣ въ Провадия. Подпрѣдсѣдательтъ прѣкѫсна ораторътъ като му каза, че бѫдащето събрание за изборътъ на князътъ е компетентно да разгледа законостьта на изборитѣ на членоветѣ му, а не сегашното.

Д-ръ Юрдановъ, мисля че имаме право да правимъ интерпелации. Вчера сме направили законъ, който днесъ се тъпче. Защо? Имаме право да питаме.

Хр. Стояновъ, Народното Събрание, което ще да се свика отъ князътъ е много важно: то не може да се свика на основание отъ Врѣменнитѣ правила. Врѣменнитѣ правила не сѫ направени за изборътъ на прѣдставители, но на сѫдии: затова и тѣ иматъ особени собствени прѣдписания, съотвѣтствующи на цѣльта имъ. У Врѣменнитѣ правила има нѣща непрѣдвидени: тѣ иматъ нѣща особени: двоестъпенни избори: качества и условия на избирателитѣ и избираемитѣ. За това има нужда отъ сега да промислиме за този въпросъ: ако го не сторимъ ще да туримъ първий князъ въ трудно положение: той испърво не ще да има врѣме да издава закони, но ще да трѣбва да се занимава съ управлението. Прѣдложението на Каравелова е несгодно и не практично. Кой ще свика това първо събрание? Споредъ Врѣменнитѣ правила. Но тамъ нѣма гаранции за прави избори, защото нѣма никакви наказания оказани противъ тѣзи които злоупотрѣбляватъ. Най-доброто ще да бѫде да положимъ основнитѣ правила за избиранието на първата камара. Половината отъ тази работа е вече свършена въ Конституцията; оставатъ 4 или 5 правила да рѣшимъ. Но ако щемъ можемъ да изработимъ и само единъ приврѣмененъ избирателенъ законъ. Азъ самъ могѫ да изработя нѣщо и да го прѣдставя утрѣ на Народното Събрание.

Грековъ, не могѫ да приема прѣдложението на г-нъ Стоянова. Стояновъ отхвърля прѣдложението на Каравелова като казва, че князътъ изначало не ще да има врѣме да може да прави закони; напротивъ законитѣ ще да бѫдатъ изначало работата на князътъ. Стояновъ вижда незгоди въ това, гдѣто бѫдащето събрание, свикано споредъ Врѣменнитѣ правила, ще да има да изработи избирателенъ законъ: азъ не виждамъ защо бѫдащето събрание, което ще да е свикано сѫщо тъй като днешното, ше да прѣдставлява по-малко гаранции отъ днешното, както това, тъй и онова може да изработи избирателния законъ; а че не трѣбва да се бърза това признава и самъ г нъ Стояновъ. Той прѣдлага единъ приврѣмененъ законъ: такъвъ единъ законъ не може освѣнъ да бѫде непъленъ. Нѣма нѣщо по опасно отъ единъ непъленъ законъ: той прѣдставлява случай за широко тълкувание; а това е своеволие, това е произволъ, а щомъ се въведе своеволието нашата Конституция е подкопана. За това нека гледаме сериозно на този въпросъ и нека отложиме рѣшението му за новото събранае, понеже сега врѣмето е кѫсо. Колкото за прѣдложението на г нъ Цанкова, то, като зная неговото желание да защитява правдинитѣ на народътъ, надѣя се, че ще да оттегли прѣдложението си.

Хр. Стояновъ, искамъ да кажа не че князътъ не ще да има да прави закони, но свикването на една особена камара за избирателния законъ е антиконституционно. Князътъ трѣбва да си има редовната камара за да управлява съ нея, а ние трѣбва да изработимъ законътъ за изборътъ на тая камара.

Михаиловский, основавамъ се на казаното отъ Каравелова и Грекова върху важностьта на въпросътъ. Трѣбва да имаме добъръ избирателенъ законъ, за да не бѫде бѫдащата ни камара автоматъ.

Славейковъ, има силни аргументи въ доводитѣ на Стоянова, за да се направи нѣщо. Основитѣ сѫ вече въ Конституцията: тѣзи основи трѣбва да се изработятъ. Намѣсто да бързаме обаче трѣбва да възложимъ и това дѣло прѣзъ онова тѣло, което ще да има да допълни това, което сме вършили ние.

Помѣновъ, въ 17-й протоколъ се рѣши, че първото Народно Събрание ще да се свика на основание на Врѣменнитѣ правила. Страховетѣ, които се оказаха противъ това, сѫ прѣкалени. Избирателенъ законъ неможе да се направи въ нѣколко дни, за това и трѣбва да земемъ Врѣменнитѣ правила за основа. Първото събрание ще да се свика на основание на тия правила, и като то изрботи избирателенъ законъ, тогава ще да доде обикновеното събрание.

Балабановъ, въпросътъ е важенъ и толкози важенъ колкото и самата Конституция. Отговарямъ най-напрѣдъ на г. Поменова. Той каза, че е прието първото събрание да се избере по Врѣменнитѣ правила. Нашитѣ рѣшения сѫ основи: въ сѫщото врѣме ние неможемъ да земемъ рѣшения, които подкопаватъ тия основи. Напр Ако приемемъ избори споредъ Врѣменни правила, тѣ подкопаватъ Конституцията, която полага съвършенно други условия за изборитѣ. Врѣменнитѣ правила сѫ направени за сѫдилищата: ние неможемъ да земемъ една часть отъ тѣхъ, а другата да отхвърлимъ. Каза се, че Конституцията ще да е безъ дѣйствие, ако нѣма избирателенъ законъ: това не е точно: Конституцията ще да важи и тогава, защото не само въ тази точка, но и въ много други има казано, че ще да се изработи особенъ законъ, това не прѣчи на дѣйствуванието на Конституцията. При туй съгласенъ съмъ че избирателния законъ е важенъ темелъ. Ако имаме врѣме и азъ бихъ се съединилъ съ тѣзи, които искатъ това събрание да изработи избирателния законъ: но нѣмаме врѣме, за това е и опасно да се захване тоя въпросъ. Г. Стояновъ ни прѣдлага услугитѣ си да ни прѣдстави утрѣ единъ законъ за изборитѣ. Може ли обаче ни каза, че това, което той ни прѣдстави, ще да се приеме токо тъй? Днесъ се повдигна въпросътъ случайно и пакъ станаха толкози разискувания. По тѣзи причини азъ съмъ съгласенъ съ прѣдложението на г. Каравелова: първото Народно Събрание, свикано отъ князътъ, трѣбва да изработи избирателния законъ и тогава да се разиде. Може да ми кажатъ, че за това събрание ще да станатъ повече разноски. За такива работи не трѣбва да се гледа на разноскитѣ.

Цанковъ, чудно ми се види какъ ученитѣ не разбиратъ тия въпроси. За да стане избирателенъ законъ трѣбва да стане най-напрѣдъ законътъ на административното раздѣление на територията. Важното на избирателния законъ е, че народътъ трѣбва да избира прѣдставителитѣ си: това е рѣшено, всичко друго е практика.

Каравеловъ, избирателния законъ не се нуждае отъ административното раздѣление.

Хр. Стояновъ, безъ избирателенъ законъ неможе да има и конституционно управление: ние трѣбва да направимъ единъ Врѣмененъ Законъ за първото Събрание.

Каравеловъ, когато прѣдложихъ азъ мислѣхъ не извънредно Събрание, но обикновенното законодателно Събрание. Само го ограничихъ, като казахъ, че то трѣбва да изработи само избирателния законъ и тогава да се разпусне.

Беронъ, нашето събрание бѣше учрѣдително: ние направихме Конституцията. Казвате, че сега имаме храмъ, а ключътъ му нѣмаме. Това не е тъй. Князьтъ ще да положи клѣтва въ Конституцията, послѣ ще да си избере министерство. Послѣ това иде свикването на Законодателното тѣло. Какъ ще да стане това? Министрътъ ще да дѣйствува на основание на Конституцията. Като се свика Законодателното тѣло, то ще да стори потрѣбното за да допълни законътъ.

Събранието се разпусна за 10 минути.

Балабановъ, ще ли да се продължи въпросътъ? (Викове: да, да). Питахъ, защото четохъ протоколътъ и видѣхъ, че тамѣ е рѣшенъ въпросътъ. Ако истина въпросътъ е рѣшенъ тогава нѣма освѣнъ да се покоримъ. Но това е едно нарушение на Конституцията.

Прѣдседательтъ, има иностранни лица, които дѣйствително сѫ заслужили на нашето освобождение; прѣдлагамъ да ги запишемъ като почтенни граждани на Княжеството.

Подпрѣдс. Каравеловъ, прѣдложи че, Князьтъ по указание на Народното Събрани, ще да рѣши на кои лица ще да се направи тази честь и ще да имъ изпрати и дипломитѣ за туй.

Това прѣдложение се прие единодушно и съ рѫкоплѣскания.

Прочете се 17-й протоколъ, дѣто се казва: че изборитѣ за първото Народно Събрание ще да станатъ спорѣдъ Врѣменнитѣ Правила.

Балабановъ, въпросътъ е свършенъ и нѣма да се повръщаме на него; ако говорихме, то стана само защото ние сме нарушили единъ основателенъ законъ (гласове се чуха: не е истина). Тъй е г-да. За три години ще да имаме прѣдставители избрани не по Конституцията, но по Врѣменнитѣ Правила.

Помѣновъ, Балабановъ нарича нашето рѣшение антиконституционно: това е безосновно. Вси закони, които противорѣчатъ на Конституцията падатъ сами по себе си. Първото събрание избрано по Врѣменнитѣ Правила нѣма да трае три години, но само два мѣсеца. Законътъ важи за напрѣдъ. Щомъ това първо събрание изработи избирателния законъ, то ще да се разиде; и тогава ще да се свика законното и редовното Народно Събрание.

Каравеловъ, това е напълно съгласно съ моето мнѣние.

Цанковъ, въ членътъ, който четохме по-прѣди се рѣшиха основнитѣ начала на избирането. Принципитѣ сѫ турени; за редътъ ще да стане особенъ законъ. Сега за сега до гдѣ да стане особенния законъ важатъ Врѣменнитѣ Правила. Всичко щото противорѣчи на Конституцията пада отъ само себѣ си. Нашето Събрание не може да изработи избирателния законъ, защото не е Законодатело тѣло. Нашата работа бѣше да сторимъ Конституция: а догдѣто нѣма административно раздѣление, не може да има избирателенъ законъ. Рѣшението на протоколътъ неможе да се измѣни.

Балабановъ, има рѣшение. Народното Събрание трѣбва да се произнесе да ли иска да се повърне на този прѣдметъ или не.

(Гласове: да се разисква). Цанковъ не даде разяснения и той самъ признава че има работи да се измѣнятъ спорѣдъ Конституцията. Приема отъ една страна протоколътъ, а отъ друга страна прави самъ законъ, като казва, че това и онова трѣбва да падне. Това разяснение е съвсѣмъ произволно, защото върху него нѣма нищо казано въ протоколътъ и когато ставатъ изборитѣ гдѣ ще намѣримъ г-на Цанкова да ни даде тия свои разяснения. Това неопрѣдѣлено положение да ли не ще да се злоупотрѣби отъ властьта. Да ли тѣзи, които ще да иматъ властьта въ рѫцѣтѣ си, не щатъ да употрѣбятъ всичко за да се ползуватъ отъ обстоятелствата?

Цанковъ, Чудно ми се вижда какъ ученитѣ не разбиратъ тия работи. Избирателенъ законъ значи редътъ по който ще да ставатъ изборитѣ; принципитѣ сѫ положени въ Конституцията, тѣ сѫ неизмѣнни и важни, а тоя редъ ще го покажатъ Врѣменнитѣ Правила, и то само за изборитѣ на първото Народно Събрание, додѣто се изработи избирателниятъ законъ.

Грековъ, разискуванието върху този рѣшенъ въпросъ се прие зато и ще да говоря. Въпросътъ трѣбва да се постави ясно. Рѣшението на протоколътъ казва че изборитѣ ще да станатъ спорѣдъ Врѣменнитѣ Правила. Сега се дава разяснението, че Врѣменнитѣ правила трѣбва да се унищожатъ доколкото тѣ противорѣчатъ на Конституцията, но ако унищожимъ тия нѣща, азъ не зная ще остава отъ Врѣменнитѣ Правила. Ако се отхърлятъ 4—5 члена отъ Врѣменнитѣ Правила, ако се отхвърли двоестепенното избиране и условията на избирателитѣ и избираемитѣ, тогава нищо не остава отъ Врѣменнитѣ Правила. Цанковъ мисли че избирателния законъ не трѣбва да стои въ Конституцията и се чуди какъ ученитѣ да не знаятъ. Отговарямъ му, че у много Конституции избирателния законъ е въ самата Коституция, а нѣма Конституция при която той да не е прибавенъ. Това неученитѣ не могатъ да го знаятъ. Ние днесъ подъ едно правителство, което нѣма интересъ да бѫдатъ изборитѣ тъй или инакъ, се оплакваме отъ злоупотрѣбления въ изборитѣ, какво ще да бѫде ако нѣмаме отъ сега избирателенъ законъ, когато доде едно министерство, което ще да се основава на болшинството и което ще да има интересъ щото изборитѣ да бѫдатъ въ негова полза? Тогава е опасно. Ако пакъ оставимъ изборитѣ да станатъ споредъ Врѣменнитѣ Правила т. е. на двѣ степени, то какво ще да отговори г. Цанковъ като министъръ. Ако единъ български гражданинъ му каже че неще да плаща данъкъ, защото камарата, която е рѣшила този данъкъ, е избрана отъ гласни, до като Конституцията дава право на гражданинътъ правото самъ да си избере прѣдставители. Легислатурата на камарата ще да бѫде за три години. Ние се принуждаваме за три години да имаме една незаконно избрана камара или пъкъ да ограничимъ легистратурната периода. което тоже е незаконно. Да приемемъ пъкъ че първото събрание ще да изработи избирателния законъ и ще да си иде и това има неудобства. За това прѣдлагамъ прѣди свикването на обикновеното Народно Събрание да се свика едно особено събрание за да изработи избирателния законъ, което и щомъ си свърши работата да се разпустне.

Хр. Стояновъ, ние не можемъ да оставимъ днесъ този въпросъ нерѣшенъ. Ние трѣбва да изработимъ единъ избирателенъ законъ. Едно извънредно събрание за изработването на избирателния законъ не може да се приеме, защото нѣма законна основа. Нашето учрѣдително събрание е извъредно и законно, защото е основано на Берлинския трактатъ. Вънъ отъ тѣзи двѣ извънредни събрания нашитѣ събрания ще да бѫдатъ все основани на Конституцията. За това нека слѣдваме законностьта, нека допълнимъ дѣлото си като изработимъ и избирателния законъ.

Каравеловъ, оттеглюва прѣдложението си и се присъединява на мнѣнието на Хр. Стоянова, ако послѣдния може да прѣдложи въ понедѣлникъ нѣщо изработено върху избирателния законъ.

Събранието се съгласи съ туй. Засѣданието се затвори часътъ по 4 послѣ пладнѣ.

Прѣдседатель: *Видинский Анѳимъ.*

Упълномощенний Императорскаго

Российскаго Коммиссара: *С. Лукияновъ.*

Подпрѣдседатель: *Каравеловъ.*

Секретари: *К. Стоиловъ, Р. Каролевъ.*

Дневникъ XXVII.

Засѣдание на 16 Априлия 1879.

Засѣданието се откри отъ Негово Блаженство Прѣдседательтъ часътъ по 9¹/₂ прѣди обѣдъ. Отъ прочитането на списъкътъ на прѣдставителитѣ, стана явно, че отъ тѣхъ отсѫтствуватъ 56 души по отпускъ, болѣсть и други разни причини.

Като се видѣ, че събранието е пълно пристѫпи се къмъ прочитането на дневникътъ XXVI отъ 14 Априлия 1879. Кога подпрѣдседателя г. Икономовъ покани събранието да си направи забѣлѣжкитѣ върху тоя дневникъ, припомни му, че обширенъ протоколъ за днешното засѣдание не ще да се държи, и споредъ това поправкитѣ ще минатъ направо въ 26 дневникъ

Когато ставаха тия поправки, повдигна се въпросъ върху заявлението, което бѣха подали Тѣхно Прѣосвѣщенство съ нѣколко отъ г-да депутатитѣ. На прѣдложението на г. Цанкова да си оттеглятъ това заявление, подписавшитѣ го лица като не се съгласиха, разискванията върху тоя въпросъ бѣха готови да се продължатъ. Но Народното Събрание, като взе прѣдъ видъ, че формулата, прѣдложена отъ г. Цанкова относително до свободата на печатътъ, биде приета отъ Тѣхно

Прѣосвѣщенство, счете тия разисквания за излишни, и ги прѣкрати.

При подновението на засѣдинието се пристжпи къмъ прочитането на протоколътъ днешенъ. Слѣдъ прочитанието му г. Цанковъ заяви че днесъ се е било рѣшило, като лицата, които сж подали заявлението, не сж съгласни да го оттеглятъ, то Народното Събрание да го счита за оттеглено. Прѣосв. Климентъ прѣпоржча и събранието да си остане при днешното рѣшение, защото е безполезно подновяването на този въпросъ. При настояванието на г. Цанковъ да се приеме неговото горнѣ прѣдложение, г. Славейковъ стана и заяви, че съ него въпросътъ е свършенъ и прикани Н. С. да се съгласи да прѣкрати разискването за тоя въпросъ, за де не би да се разидатъ депутатитѣ сь вражда, като при туй изобличи и остави грѣхътъ за не оттѣглюването на заявлението върхи лицата, които сж го подали.

Подиръ това се пристжпи къмъ дневния редь, който състоеше отъ прочитането проектъ на избирателния законъ за депутатитѣ отъ бждащето първо обикновено Народно Събрание, съставенъ отъ г. Хр. Стоянова. Прѣди да се почне прочитането г. подпрѣдседательтъ Икономовъ забѣлѣжи, че по сжщата горня причина, т. е. че за днешнота засѣдание неще се състави обширенъ протоколъ, то върху проектътъ на г. Стоянова нѣма да станатъ никакви разсжждения, ами той, слѣдъ прочитането му, или ще се приеме просто отъ Народното Събрание, или ще се отхвърли.

Като се прочете тоя проектъ, прие се по вишегласие отъ Народното Събрание изцѣло. Подиръ това засѣданието се прѣкрати часътъ на 12 по пладнѣ и се рѣши да се отвори изново часътъ по 2 слѣдъ обѣдъ, за да се подпише Конституцията, както и за да се затвори Народното Събрание, отъ Негово Сиятелство *Императорския* Комисаръ.

Прѣдседатель: *Видинский Анѳимъ.*

Упълномощенний Императорскаго

Российскаго Коммиссара: *С. Лукияновъ.*

Подпрѣдседатель: *Каравеловъ.*

Секретари: *И. Н. Гюзелевъ,*
П. Генчевъ, Р. Каролевъ.

* * *

Бѣлѣжка. Приетия така *Избирателенъ Законъ* помѣстяме тукъ слѣдъ *Врѣменнитѣ правила.*

Избирателенъ Законъ

за избиране народни прѣдставители

за

Търновското Учрѣдително Народно Събрание.

Тоя законъ носилъ името **Врѣменни Правила**, билъ одобренъ отъ руския императорски комисаръ, князъ А. М. Дондуковъ-Корсаковъ, на 24 августъ 1878 година, има слѣдния текстъ:

За съставътъ на окръжнитѣ сѫдове и за редътъ, по който се назначаватъ, избиратъ и утвърждаватъ членоветѣ на окръжнитѣ сѫдове.

32. Окръжнитѣ сѫдове се състоятъ отъ прѣдсѣдатель, отъ три постоянни членове, които назначава правителството, и отъ дванайсетъ членове по изборъ

33. Прѣдсѣдательтъ и тримата постоянни членове се назначаватъ отъ Императорския Российский Коммиссаръ, по прѣдставление отъ управникътъ на сѫдебния отдѣлъ.

34. Другитѣ членове се избиратъ отъ жителитѣ на окрѫгътъ и се утвърждаватъ отъ Императорския Российский Коммисаръ.

35. Членоветѣ на окръжнитѣ сѫдове се избиратъ за една година изпомежду мѣстнитѣ жители безъ различие на вѣроисповѣдание. Който послужи една година може да се отрече отъ тая длъжность при изборитѣ, които непосрѣдствено слѣдватъ.

36. Окръжния началникъ съставя за 15 октомврий на всѣка година общи за окрѫгътъ списъци, въ които се записватъ жителитѣ на селата, на чиф-

лицитѣ, на колибитѣ и на градоветѣ, които сѫ неопорочени по сѫдъ и сѫ достигнали не помалко отъ 30 годишна възрасть, които сѫ книжевни и иматъ, възъ какво и да е основание, недвижимъ имотъ — или сами, или тѣхнитѣ родители, а сѫщо и лицата, които и да нѣматъ недвижимъ имотъ, нъ сѫ добили срѣдне или по високо образование, както и ония които самостоятелно се занимаватъ съ търговия, занаятъ и промисълъ.

37. Така сѫщо, за 15 октомврий на всѣка година, окрѫжния началникъ съставя общия списъкъ на първоначалнитѣ избиратели по селата, чифлицитѣ, колибитѣ и по градоветѣ, и записва въ тия списъци лицата, неопорочени по сѫдъ, които сѫ достигнали не помалко отъ 20 годишна възрасть и иматъ, възъ какво и да е основание, недвижимъ имотъ или сами, или родителитѣ имъ, а сѫщо и лицата, които и да нѣматъ недвижимъ имотъ, но сѫ приели срѣдне, или по горно образование, както и ония които се самостоятелно занимаватъ съ търговия, занаятъ или промисълъ.

38. Окрѫжния началникъ съобщава избирателнитѣ списъци за всеобщо знание.

Жалбитѣ (тѫжбитѣ) и заявленията срѣщу неправилно исключение, или записване въ списъцитѣ (ст. и 37) се подаватъ. не по късно отъ петнайсети ноемврий, на губернаторътъ, и неговитѣ рѣшения по този прѣдметъ се почитатъ окончателни.

39. Измежду лицата, записани въ списъкътъ по статия 36, първоначалнитѣ избиратели (ст. и 37) избиратъ, по вишегласие, отъ всѣки петдесеть кѫщи въ селата и отъ всѣки петдесеть кѫщи въ градоветѣ, по единъ гласодавачъ (гласний). Чифлицитѣ

се прибиратъ при ближното село, колибитѣ, колкото се може, се сбиратъ на купчини (групи), всѣка отъ петдесеть кѫщи.

Изборитѣ по селата, колибитѣ и градоветѣ ставатъ на първий декемврий подъ прѣдсѣдателството на лицата, показани въ ст. 20.

Забѣлѣжка. Способътъ за привождане въ дѣйствие правилата за изборитѣ се опрѣдѣля отъ особенно наставление (инструкция).

40. Избранитѣ по показаний въ ст. 39 редъ гласодавачи се свикватъ на петнайсети декемврий отъ окрѫжния началникъ въ главния градъ на окрѫгътъ, на общо събрание, за да изберать членоветѣ на окрѫжния сѫдъ.

41. Отъ списъкътъ, забѣлѣженъ въ статия 36, гласодавачитѣ избиратъ, по вишегласие, дванайсеть члена, които по четворица присѫтствуватъ и се размѣняватъ всѣкой мѣсецъ, по чреда (очередь) установена, по взаимното имъ съгласие, въ распоредителното засѣдание на сѫдътъ (59, п. 1).

За неявяване въ сѫдебнитѣ засѣдания, безъ уважителни причини, избранитѣ членове се подлагатъ на глоба, по опрѣдѣление на сѫдътъ, съгласно съ ст. 745.

42. Протоколътъ на избиранието, подписанъ отъ гласодавачитѣ, или подпечатанъ съ тѣхнитѣ печати, се прѣдставя, по общия редъ, на Императорско-Российския Коммиссаръ за утвърждение. Ако изборитѣ се припознаятъ неправилни, Императорския Коммиссаръ може да прѣдпише нови избори или да назначи всичкитѣ членове отъ правителството.

43. Прѣдсѣдателитѣ и членоветѣ на окрѫжнитѣ сѫдове се отстраняватъ отъ длъжноститѣ си

или се предаватъ на сѫдъ отъ Императорския Российския Коммиссаръ, по прѣдставление отъ управникътъ на сѫдебния отдѣлъ.

Секретаритѣ, тѣхнитѣ помощници и другитѣ длъжностни лица, които състоятъ при окрѫжнитѣ сѫдове, се уволняватъ отъ длъжноститѣ си, или се предаватъ на сѫдъ, по распореждание отъ подлежащитѣ прѣдсѣдатели (9).

* * *

Врѣменни правила за избирането на прѣдставителитѣ на първото Обикновенно Народно Събрание.

(Гласуванъ на едно четене въ послѣдното засѣдание на Учр. Нар. Събрание).

Чл. 1. Окрѫжнитѣ и градскитѣ съвѣти съставятъ, всѣки особно въ своя крѫгъ, пълни списъци на имената на избирателитѣ; въ тия списъци се записватъ всички Български граждане които, споредъ членъ 2, иматъ право да бѫдатъ избиратели.

Чл. 2. Списъцитѣ на всѣки окрѫгъ и градъ, община по община или махала̀ по махала обемътъ по „азбученъ редъ“, имената на всичкитѣ Български граждане, които сѫ на възрасть по горѣ отъ двадесеть и една година, които се ползуватъ съ граждански и политически права и които сѫ постоянни жители въ окрѫгътъ или градътъ, или сѫ се поселили тамъ не по-кѫсно отъ шесть мѣсеца. Въ избирателнитѣ списъци се показватъ името, мѣстожителството, званието и годинитѣ на всѣки избиратель.

Чл. 3. Изключватъ се отъ избирателнитѣ списъци: 1-во, лицата които сѫ лишени отъ граждански и политически права по осѫждане на тѣлесно, или позорно наказание; 2 ро, осѫденитѣ на затворъ не по-малко отъ три мѣсеца за кражба, поддѣлка (сахтекярлѫкъ), за зоупотрѣбление на обществени пари, прѣлюбодѣяние съ насилие, за лихоимство; 3-то, злонамѣренитѣ фалити (мюхлюзи).

Чл. 4. Окрѫжнитѣ и градскитѣ съвѣти чрѣзъ обявления съобщаватъ за всеобщо знание съставянието на избирателнитѣ списъци, които всѣки има право да прѣгледва. Оплаквания и заявления противъ неправилното изключаване или записване въ списъцитѣ се подаватъ чрѣзъ надлежния съвѣтъ на име на губернаторътъ, въ продължение на 14 дни отъ деньтъ въ който сѫ обнародвани списъцитѣ.

Чл. 5. Надлежниятъ съвѣтъ не по кѫсно отъ седемь дни. слѣдъ като приеме прошението, прѣдоставлява го съ свое обяснение на губернаторътъ, който веднага го изпровожда на губернския управителенъ съвѣтъ за окончателно рѣшоние. Противъ рѣшението на губернския учравитенъ съвѣтъ, заинтересованитѣ могатъ да се оплакватъ прѣдъ Народното Събрание.

Чл. 6. Княжеската заповѣдь, която ще свика избирателитѣ за избиране на Народнитѣ прѣдставители за първото обикновенно Народно Събрание, трѣбва да опрѣдѣля деньтъ въ който ще станатъ избиранията на Народнтѣ прѣдставители; този день трѣбва да бѫде праздниченъ день. Княжеската заповѣдь трѣбва да се обнародва единъ мѣсецъ прѣди деньтъ, въ който има да станатъ избиранията.

Чл. 7. Избирателитѣ се свикватъ и избиранията ставатъ въ главнията градъ на окрѫгътъ.

Но, поради мѣстнитѣ нужди и за улѣснение на избирателитѣ, по-голѣмитѣ округи могатъ да бждатъ раздѣлени на нѣколко избирателни околии.

Въ такъвъ случай избирателитѣ се свикватъ и избиранията ставатъ въ главниятъ центъръ на всѣка околия. Раздѣлението на по-голѣмитѣ окржзи и околии се извършва отъ надлежниятъ окржженъ съвѣтъ и се прѣдставя за удобрение чрѣзъ Губернаторътъ на губернаторския управителенъ съвѣтъ. Всѣка избирателна околия трѣбва да има не по-малко отъ двѣ хиляди кжщи.

Чл. 8. Бюрото на всѣко избирателно събрание, било то окржжно, околийно или градско, се състои отъ единъ прѣдседнтель, четире членове и двама писари, всички избрани отъ присжтствующитѣ избиратели изъ помежду си по вишегласие.

Въ окржжното избирателно събрание надзирава изборитѣ прѣдседательтъ на окржжниятъ управителенъ съвѣтъ.

Въ околийскитѣ избирателни събрания надзиравтъ изборитѣ по единъ въ всѣко събрание прѣдседательтъ, дѣйствителнитѣ и почтени членове на окржжниятъ управителенъ съвѣтъ, който се разпорежда прѣдварително за това.

Въ градскитѣ избирателни събрания надзирав静 изборитѣ прѣдседателитѣ на градскитѣ съвѣти.

По трима отъ членоветѣ на бюрото на избирателното събрание трѣбва да црисжтствуватъ постоянно прѣзъ всичкото врѣме додѣ траятъ изборитѣ.

Чл. 9. Бюрото рѣшава приврѣменно всичкитѣ недоразумения и прѣпирни, които би се породили по изборитѣ. Неговитѣ рѣшения трѣбва да бждатъ мотивирани. Всичкитѣ заявления и тѣзи рѣшения се записватъ въ дневникътъ: документитѣ и бюлетинитѣ, които се отнасятъ до заявленията и рѣшенията се прилагатъ при дневникътъ, като се скрѣпятъ отъ бюрото.

Чл. 10. Прѣзъ всичкото врѣме додѣто траятъ изборитѣ една официална копия отъ списъкътъ на избирателитѣ стои на масата, около която засѣдава бюрото.

Чл. 11. Никому се недопуща да гласоподава, ако не е писанъ въ избирателниятъ списъкъ.

Чл. 12. Избирателитѣ се призоваватъ за гласоподаване община по община, или махала по махала и име по име по редътъ на избирателния списъкъ. Гласоподаването е тайно. Избирателитѣ донасятъ бюлетинитѣ си написани вънъ отъ събранието; всѣкой избиратель написва въ бюлетинътъ си толкова имена, колкото Народни прѣдставители трѣбва да бѫдатъ избрани отъ окрѫгътъ, околията или градътъ. Книгата на бюлетинитѣ трѣбва да е бѣла и безъ всѣкакъвъ вънкашенъ знакъ. Избирательтъ врѫчва на прѣдседательтъ бюлетинътъ си сгънатъ; единъ отъ членоветѣ скрѣпява бюлетинътъ съ подписътъ си. Слѣдъ това прѣдседательтъ пуща бюлетинътъ въ избирателната кутия, която прѣди започването на гласоподаването трѣбва да е затворена съ два разни затвора, на които единътъ ключъ държи прѣдседательтъ, а другиятъ членътъ надзиратель.

Чл. 13. Гласоподаванието трае единъ день: отъ седемь часътъ зараньта до три слѣдъ пладнѣ.

Слѣдъ свършванието на гласоподаванията пристѫпва се веднага до изброяването на гласоветѣ по слѣдующия начинъ: избирателната кутия се отваря въ присѫтствието на избирателитѣ и се провѣрява числото на бюлетинитѣ, което, ако то е по-малко или надминува числото на гласоподавачитѣ, забѣлѣжва се това въ дневникътъ.

Чл. 14. Бюрото слѣдъ това назначава измежду присѫтсвующитѣ избиратели нѣколцина, които знаятъ да четатъ и да пишатъ за изброяването на гласоветѣ; назначенитѣ лица за това се подраздѣлятъ на нѣколко маси и най-малко по четирма на всѣка маса. Прѣдседательтъ разподѣля по разнитѣ маси бюлетинитѣ за прочитане. На всѣка маса единъ отъ назначенитѣ за изброяване на гласоветѣ прочита всѣкой бюлетинъ съ високъ гласъ и го прѣдава на другия отъ назначенитѣ за изброяване на гласоветѣ; показанитѣ въ бюлетинитѣ имена се записватъ на листове приготвени нарочно за това.

Прѣдседательтъ и членоветѣ на бюрото надзиравотъ по разнитѣ маси изброяването на гласоветѣ.

Чл. 15. Въ избирателнитѣ събрания, гдѣто сѫ се явили по-малко отъ петстотинъ гласоподавачи, бюрото може само да изброи гласоветѣ безъ да назначава за това други лица.

Чл. 16. Бюлетинитѣ, които съдържатъ повече или по-малко имена отъ колкото е числото на Народнитѣ прѣдставители, които трѣбва да се изберътъ, броятъ се за дѣйствителни, само повечето имена, които слѣдватъ слѣдъ потрѣбното число се отхвърлятъ (заличаватъ).

Бѣлитѣ бюлетини и ония, които не показватъ ясно избираемото лице, или ония които не сѫ писани на официалниятъ езикъ, или пъкъ ония въ които е написано името на самиятъ гласоподавачъ, броятъ се за недѣйствителни и се прилагатъ само при дневникътъ.

Чл. 17. Щомъ се изброятъ гласоветѣ, резултатътъ на гласоподаванията се съобщава за всеобщо знание и бюлетинитѣ, освѣнъ ония които поради недѣйствителностьта си сѫ приложени при дневникътъ, изгарятъ се въ присѫтствието на избирателитѣ.

Чл. 18. Дневникътъ за изборитѣ въ всѣко избирателно събрание бива двоенъ: единътъ отъ тѣхъ се прѣдава на окрѫжниятъ съвѣтъ, а другиятъ се проважда чрѣзъ губернаторътъ на губернския управителенъ съвѣтъ.

Чл. 19. Окрѫжниятъ управителенъ съвѣтъ, спореДъ обявения резултатъ на изборитѣ, съгласно съ членъ 16 на тѣзи правила, прогласява за Народни прѣдставители ония, които сѫ добили наймногото гласове; но слѣдъ първото гласоподавание никой не се счита за избранъ и не се прогласява за Народенъ прѣдставитель, ако не е добилъ поне една четвъртина гласове отъ цѣлото число на избирателитѣ.

Въ послѣдния случай изборитѣ се повтарятъ въ Недѣля, която слѣдува слѣдъ обявлението на резултатътъ на първитѣ избори и тогава ония избираеми, които добиятъ най-много гласове, броятъ се избрани за Народни прѣдставители. Въ случай на равногласие въпросътъ се рѣшава по жребие.

Чл. 20. Незабавно слѣдъ прогласяването на резултатътъ на изборитѣ и на избранитѣ Народни прѣдставители, дневникътъ за изборитѣ съ приложенитѣ при него документи се прѣпращатъ на име прѣдседательтъ на Народното Събрание.

Чл. 21. Изборитѣ се провѣряватъ отъ Народното Събрание, което е единственниятъ сѫдия за тѣхната правилность и дѣйствителность.

Чл. 22. Избираеми за Народни прѣдставители сѫ всички български граждане, които иматъ възрасть по-горѣ отъ тридесеть години и се ползуватъ съ граждански и политически права, и сѫ грамотни.

Чл. 23. Не могатъ да бѫдатъ избираеми за Народни прѣдставители всички ония, които споредъ членъ 3 на настоящитѣ правила нѣматъ право да бѫдатъ избиратели.

Не могатъ тоже да бѫдатъ избираеми за Народни прѣдставители лицата, които иматъ условия съ правителството за разни припаси и други такива, или иматъ прѣдприятия по общественнитѣ работи.

Всѣкой Народенъ прѣдставитель който би прѣдприелъ прѣзъ врѣмето на своето пълномощие нѣкакъвъ контрактъ, за снабдяване съ припаси правителството, или би взелъ участе въ нѣкое прѣдприятие, което подлежи на удобрение отъ Народното Събрание, брои се лишенъ отъ пълномощието си като Народенъ прѣдставитель.

Сѫщо не могатъ да бѫдатъ избираеми за Народни прѣдставители военнитѣ лица, които се намиратъ на дѣйствителна служба. Гражданскитѣ чиновници не могатъ да бѫдатъ избираеми за Народни прѣдставители въ окрѫгътъ въ който служатъ, но тѣ могатъ да бѫдатъ избираеми въ кой да е другъ окрѫгъ.

Чл. 24. Избирателитѣ могатъ да избиратъ за Народни прѣдставители, както лица които сѫ жители на окрѫгътъ, околията или градътъ, така и всички други които сѫ жители на кое да е мѣсто на Княжеството.

Чл. 25. Всѣкой избирателенъ Окрѫгъ, Околия или градъ избира на десеть хиляди жители отъ двата пола, както и за всѣка фракция, която има повече отъ петь хиляди души, по единъ Народенъ прѣдставителъ.

Чл. 26. Всѣки Народенъ Прѣдставитель, който е избранъ отъ нѣколко окрѫга, околии или градове, длъженъ е да яви на прѣдсѣдательтъ на Народното Събрание, кое отъ тѣзи избрания приема, въ растояние на 10 дни слѣдъ прогласяванието отъ Народното Събрание правилностьта и дѣйствителностьта на изборитѣ. Слѣдъ този срокъ ако не е явилъ кое избрание приема, Народното Събрание рѣшава само по жребие.

Чл. 27. Избирателнитѣ окрѫзи, околии или градове на които единъ или нѣколко отъ избраннитѣ прѣдставители сѫ приели друго избрание, или пъкъ сѫ умрѣли или сѫ си дали оставката, избиратъ, споредъ тѣзи правила, въ растояние на 40 дни, други прѣдставители. Заповѣдьта която свиква въ такива случаи избирателното събрание трѣбва да е издадена поне двадесеть дни преди деньтъ който е назначенъ за изборитѣ.

Чл. 28 Само Народното Събрание има право да приема оставката на своитѣ членове.

Чл. 29. Народнитѣ прѣдставители съгласно съ членъ 139 на Конституцията получаватъ за всѣкой день додѣ трае сессията по 15 фр. надничени пари и още за пѫтни разноски за отивание и връщание по 50 сантима на единъ верстъ.

Чл. 30. Всѣко лице което би причинило да се внесе въ избирателния списъкъ или подъ лъжовно, или чуждо име или лъжовно звание и мѣстожителство, както и всѣко лице което би скрило нѣкое отъ условията, които не му даватъ право да бѫде избиратель, споредъ 3 членъ на тѣзи правила, сѫщо и всѣко лице което би се вписало въ два или повече избирателни списъци, или би гласоподавало въ двѣ или повече избирателни събрания, наказва се съ затворъ отъ единъ до три мѣсеца и съ глоба отъ петдесеть до триста франка.

Чл. 31. Ония които сѫ назначени за изброяванието на гласоветѣ ако скриятъ, притурятъ или промѣнятъ нѣкои бюлетини, или прочетатъ умишленно име на други, а не тия които сѫ писани въ бюлетинитѣ, наказватъ се съ затворъ отъ три мѣсеца до една година и съ глоба отъ триста до двѣ хиляди франка.

Сѫщото наказание се налага на всѣко лице което, по исканието на нѣкой избиратель да му напише бюлетинътъ, би написало друго име, а не това което му е казалъ самъ избирательтъ.

Чл. 32. Влизанието въ избирателното събрание съ орѫжие е запретено; лицата които нарушаватъ това правило наказватъ се съ затворъ отъ единъ до три мѣсеца и съ глоба отъ сто до триста франка.

Чл. 33. Който би обѣщавалъ или приемалъ пари или подаръци, съ условие да гласоподава за тогова или за оногова, наказва се съ затворъ отъ три мѣсеца до една година и съ глоба отъ двѣста до двѣ хиляди франка; сѫщитѣ наказвания се налагатъ на всички ония, които би гласоподавали за това или онова лице подъ условие че ще получатъ нѣкоя общественна или частна служба или каква да е лична полза. Ако виновниятъ споредъ този членъ е държавенъ или общественъ служитель, наказанието е двойно.

Чл. 34. Ония които съ заплашване, съ насилие или съ биене поискатъ да накаратъ или сѫ накарали нѣкой избиратель да се въздържи отъ гласоподавание или сѫ се опитали да повлияятъ или сѫ повлияли върху неговото гласоподавание, наказватъ се съ затворъ отъ единъ мѣсецъ до една година и съ глоба отъ сто до двѣ хиляди франка. Наказанието е двойно ако виновниятъ е държавенъ или общественъ служитель.

Чл. 35. Ония които чрезъ лъжовни извѣстия, клеветнически слухове или съ други калпазански срѣдства сѫ поискали да измамятъ или сѫ измамили гласоподаванието на избирателитѣ, наказватъ се съ затворъ отъ единъ мѣсецъ до една година и глоба отъ сто до двѣ хиляди франка.

Чл. 36. Ония които чрезъ викове и заплашителни заявления повърнатъ изборитѣ или нарушатъ избирателното право на избирателитѣ или свободата на гласоподаванието, наказватъ се съ затворъ отъ три мѣсеци до двѣ години и съ глоба отъ сто до двѣ хиляди франка.

Чл. 37. Ако нѣкой отъ членоветѣ на бюрото направи нѣкое отъ горѣизложенитѣ прѣстѫпления, наказанието е двойно.

Чл. 38. Горѣизложенитѣ прѣстѫпления по изборитѣ се сѫдятъ въ общитѣ сѫдилища.

Чл. 39. Всѣкой избиратель, който е гласоподавалъ, има право да тегли на сѫдъ виновнитѣ по изборитѣ; сѫщото право има и мѣстната административна власть.

* * *

ПРАВИЛНИКЪ

ЗА ВЖТРѢШНИЯ ПОРЯДЪКЪ НА УЧРѢДИТЕЛНОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ.

ПРАВИЛНИКЪ

За вѫтрешния порядъкъ на учредителното

Народно Събрание.

Отворено въ Търново на 10 февр. 1879.

За Народното Събрание.

1. Народното Българско Събрание въ Търново е събрание учредително, свикано, по распореждание отъ Императорския Русски Коммиссаръ да разгледа свободно Органическия Уставъ и да утвърди държавното устройство на Българското Княжество.

2. Събранието, ако и да се състои отъ членове по звание, по назначение и по изборъ отъ народа, съставлява обаче едно цѣло безъ никаква разлика, и тѣзи членове, всички народни депутати, прѣдставляватъ всѣкой единъ не именно мѣстото отъ което е испратенъ, но всичкото народонаселение, живуще въ прѣдѣлитѣ на Българското Княжество.

3. Пълномощието на всѣкой депутатъ си остава неотемлемо до всичкото продължение на сегашното Събрание.

4. Народнитѣ депутати сѫ неприкосновенни до като трае тѣхното пълномощие. За прѣстѫпления, извършени прѣди или подиръ отварянието на събранието, може да се прѣслѣдва единъ депутатъ само слѣдъ прѣдварително изволение на събранието.

5. Народниятъ депутатъ не е отговоренъ прѣдъ никого и не може да се прѣслѣдва отъ никого за мнѣнията изказани отъ него по разискванията на възбуждаемитѣ въпроси въ засѣданията на събранието.

За засѣданията.

6. Засѣданията на Народното Събрание ставатъ рѣдовно три пѫти въ недѣлята, а именно въ Понедѣлникъ, Срѣда и Петъкь отъ 11 часа до 4 подиръ пладнѣ. По прѣдложение обаче станало въ събранието и приeто по вишегласие, числото на засѣданията може споредъ нуждитѣ и споредъ важностьта на въпроситѣ, да се уменшава или увеличава.

7. Засѣданията сѫ публични. Тѣ не могатъ да се прѣобърнатъ въ тайни, освѣнъ въ нѣкои извънредни случай, и то тогава, когато това се поиска отъ прѣдсѣдателя или отъ двадесеть депутати съ подписитѣ имъ и се приеме поне отъ едната третя часть на прѣдставителитѣ.

8. Засѣданията се отварятъ отъ прѣдсѣдателя, затварятъ се тоже отъ него слѣдъ допитвание до Народното Събрание. При отварянието на всѣко засѣдание той напомнюва въпроситѣ, които има да се разискватъ, а пакъ при затварянието прѣдлага на събранието да рѣши, кога ще се събере, и при това показва, споредъ установениятъ порядъкъ въпроситѣ, които ще се разискватъ въ послѣдующето засѣдание.

9. При отварянието на всѣко засѣдание, единъ отъ секретаритѣ прочита протоколътъ, върху който ставатъ потрѣбнитѣ бѣлѣжки.

10. Въ залата на засѣдания сѣдатъ само депутатитѣ, а на публиката се показватъ мѣста особенно назначени.

11. Разискванията въ засѣданията ставатъ свободно, но въ сѫщото врѣме порядъчно, благоприлично и кротко. Всѣкой който иска да говори, длъженъ е прѣдварително да поиска словото отъ прѣдсѣдателя и да почне да говори само тогава, когато му се извѣсти, съ произнасяние на името му, че редътъ му е дошелъ.

12. Всѣкой говорящий е длъженъ да излѣзе на трибуната и отъ тамъ да изложи своето мнѣние. Отъ мѣстото си може единъ депутатъ, подиръ като поиска и вземе словото, да даде само нѣкое кратко разяснение или да отговори вкратцѣ на нѣщо, което се касае до него лично или до прѣдизложенното отъ него мнѣние, но въ всѣкой случай, той трѣбва да стои правъ.

13. Личнитѣ нападения и неприличнитѣ изражения сѫ запретени въ засѣданията на Народното Събрание.

14. За улеснение на разискванията на прѣдставенитѣ въпроси, събранието избира изпомежду си разни коммиссии за да разясняватъ тия въпроси и приготвятъ разглежданието имъ въ събранието.

15. Помѣнатитѣ въ прѣдидущий членъ коммиссии иматъ право да правятъ измѣнения въ въпроситѣ, които имъ се възлагатъ на разглеждание. Тѣ иматъ право да се съвѣщаватъ и съ Г. намѣстника на Императорския Коммиссаръ при Народното Събрание, а резултата на своитѣ обсѫждания ще прѣдставятъ на Народното Събрание чрѣзъ докладчикъ, избираемъ отъ тѣхъ по вишегласие.

Докладитѣ на коммиссиитѣ трѣбва да се печататъ и да се раздаватъ на прѣдставителитѣ поне три дни прѣди опрѣдѣленниятъ день за разискванието на тия прѣдмѣти.

За начинътъ на гласоподаванието.

16. За отваряние на засѣданията и за постановявание на рѣшения необходимо е присѫтствието въ събранието на повече отъ половината на Народнитѣ прѣдставители.

Рѣшенията ставатъ по пълно вишегласие на присѫтствующитѣ членове, сиречъ половината и единъ гласъ повече.

17. Въ случай че гласоветѣ се раздѣлятъ на двѣ равни половини по въпроса, върху който се гласоподава, въпроса се възлага на една коммиссия и се прѣдставлява подъ други видъ въ едно отъ послѣдующитѣ засѣдания.

Ако и въ този втори случай гласоветѣ се раздѣлятъ по равно, прѣдложението се счита за отхвърлено.

18. Гласоподаванието става по три начина:

а) Чрезъ ставание и сѣдение. ако никой отъ прѣдставителитѣ не е противенъ на това;

б) Чрезъ тайно гласоподавание;

в) Чрезъ явно и поименно гласоподавание, ако това се поиска отъ една третя часть отъ присѫтствующитѣ прѣдставители.

Тайното гласоподавание става по слѣдующия начинъ:

Ония които сѫ съгласни съ прѣдложението за което се гласува, пущатъ въ урията бѣли бюлетини, ония които сѫ противъ пущатъ червени.

Въ именното гласоподавание единъ отъ секретаритѣ извиква по редъ имената на прѣдставителитѣ; всѣкой извиканъ става правъ и обявява ако е за или **противъ** прѣдложението.

Секретаритѣ забѣлѣжватъ гласуванието на всѣкиго

Въ именното гласувание се записватъ въ протокола на засѣданието имената на прѣдставителитѣ които сѫ биле **за** прѣдложението и ония които сѫ биле **противъ** него

Прѣброяванието на гласоветѣ се извършва на единия край отъ прѣдсѣдателската маса и прѣдъ прѣдставителитѣ отъ единъ вице-прѣдсѣдатель, единъ секретаръ и квесторитѣ. Слѣдъ това, прѣдсѣдательтъ обявява на събранието резултата на гласуванието.

Прѣдсѣдательтъ, Вице-прѣдсѣдателитѣ и секретаритѣ даватъ гласоветѣ си най-послѣ.

19. Въ опрѣдѣления день за разискванието на единъ прѣдмѣтъ, съгласно съ дневния порѣдъкъ, прѣдсѣдательтъ прѣдлага въпроса на разискване и обявява пренията за открити.

20. Върху въпроситѣ които сѫ дадени на коммиссията за разглеждание и за които тя е направила нуждния рапортъ, можатъ да се прѣдлагатъ отъ прѣдставителитѣ поправки и измѣнения. Тия прѣдложения трѣбва да се подаватъ на прѣдсѣдательтъ писменно и да бѫдатъ подписани поне отъ десеть прѣдставители. Единъ отъ прѣдлагающитѣ поправкитѣ или измѣненията е длъженъ да ги поддържа и разясни отъ трибуната.

21. Устнитѣ прѣдложения на ораторитѣ, ако се подкрѣпятъ отъ петь поне прѣдставители, се зематъ въ уважение и можатъ, по желанието на събранието, или да се разглѣдатъ тосъ часъ, или да се проводятъ на нѣкоя коммиссия.

22. Прѣдложения за незабавното прѣкратяване на разискванията върху единъ въпросъ, и за

неговото испроваждание въ една коммиссия се подлагатъ незабавно на гласувание.

За съставътъ на бюрото на Народното Събрание.

23. Бюрото на Народното Събрание се състои отъ единъ прѣдсѣдатель, двама вице-прѣдсѣдатели, шесть секретари и двама квестори, всички избрани изъ между депутатитѣ по пълно вишегласие.

24. Въ началото на всѣко засѣдание прѣдсѣдательтъ или единъ отъ секретаритѣ прочита имената на депутатитѣ и отсѫтствующитѣ безъ позволение членове се записватъ въ протоколътъ, а присѫтствующитѣ въ една книга особенно за това назначена.

25. На прѣдсѣдателя се възлага да съкращава съставенитѣ мнѣния, да рѫководи засѣданията, да постави въпроситѣ спорѣдъ установениятъ порядъкъ, да поканва по име лицата, на които е редътъ да говорятъ, да държи порядъкътъ и благочинието, да бди щото да не ставатъ повръщания върху въпроси вече разисквани и рѣшени и да държи сношения съ всичкитѣ правителствени и частни лица по дѣлата на Събранието.

26. Прѣдсѣдательтъ е длъженъ да се отнася равно къмъ всичкитѣ говорящи, и да не показва по никой начинъ, че той клони къмъ това или онова мнѣние.

27. Той може да взима участие въ разискванията на събранието слѣдъ като остави прѣдсѣдателството на единъ отъ вице-прѣдсѣдателитѣ за всичкото врѣме, догдѣ трае разискванието на сѫщия въпросъ.

28. Прѣдсѣдательтъ наблюдава за порядъка въ засѣданията.

За увардванието на порядъка той има право да употрѣбява слѣдующитѣ срѣдства:

а) да призовава на благочиние;

б) да призовава оратора да не се отдалечава отъ прѣдмета;

в) да отнема думата отъ оратора;

г) да изобличава.

29. Призоваватъ се на благочиние ораторитѣ, които въ словата си нападатъ на личности, и лицата, които чрезъ прѣкжсванието на ораторитѣ или чрезъ други шумѣния причиняватъ безпорядъкъ въ събранието.

30. Три такива призования на благочиние въ сжщото засѣдание можатъ да прѣдизвикатъ върху лицето, което ги е заслужило, **изобличението**. Изобличението може да се направи отъ прѣдсѣдательтъ и по рано даже, ако вината е тежка.

За длъжноститѣ на депутатитѣ.

31. Всѣкой депутатъ е длъженъ, въ уреченитѣ дни на засѣданията, да ходи и да присжтсвува въ тѣхъ. Гласоподавание посрѣдствомъ друго лице или чрезъ писмо е запретено.

32. Никой депутатъ не може да се откаже отъ да бжде членъ на онази коммиссия, за която го избира по вишегласие Народното Събрание, освѣнъ ако е вече членъ на друга коммиссия.

33. Позволение за безсроченъ отпускъ не се допуща, освѣнъ по причина на болѣсть, но позволение за отпускъ на опрѣдѣлено врѣме се допуща, подиръ като събранието чуе причинитѣ, поради които се иска това позволение. Който ще иска отпускъ, той се отправя писменно до прѣдсѣдателя.

34. Ако единъ депутатъ отсѫтствува три пѫти отъ засѣданията безъ да обади на прѣдсѣдателя, за кои причини отсѫтствува, то прѣдсѣдательтъ е длъженъ да го вика особно и да му направи потрѣбнитѣ бѣлѣжки.

За длъжноститѣ на секретаритѣ.

35. Секретаритѣ сѫ длъжни, подъ надзорътъ на едного отъ вице-прѣдсѣдателитѣ, да пазятъ порѣдочно архивитѣ на събранието; да приематъ прѣдставляемитѣ отъ разни мѣста или лица, освѣнъ депутатитѣ, прошения и по редъ на приеманието имъ, да ги прѣдставятъ на събранието въ първото засѣдание подиръ приеманието имъ; да държатъ редовно протоколитѣ, и подиръ одобрението имъ, да се грижатъ да се прѣдаватъ часъ по-скоро за напечатвание. Въ помощь на секретаритѣ се даватъ писци, числото на които се опрѣдѣлява споредъ потрѣбитѣ.

Протоколитѣ на тайнитѣ засѣдания не се прѣдаватъ на печатъ, освѣнъ съ разрѣшението на Народното Събрание.

За Квесторитѣ.

36. На квесторитѣ се възлага длъжностьта: а) да нагледватъ събранието и прѣброяванието на гласоветѣ; б) да бдятъ върху хозяйственната часть на събранието и върху водението на смѣткитѣ му, а сѫщо и върху слугитѣ и стражаритѣ въ Събранието.

Народнитѣ прѣдставители

и

НОТАБИЛИ.

СПИСЪКЪ НА ЧЛЕНОВЕТѢ

на Търновското Учрѣдително Народно Събрание за разглеждане на Органическия Уставъ.

(10/22 Февруария 1879 година).

1. Членове по право.

1. Висшето Православно Духовенство.

1. Блаженнѣйший Иосифъ, митрополитъ ловченский, Екзархъ Български. 2. Блаженнѣйший Антимъ, митрополитъ видинский, бивший Екзархъ Български. 3. Високопреосвященнѣйший Григорий, митрополитъ доростоло червенскй (който е и депутатъ отъ русенския окрѫгъ). 4. Високопреосвященнѣйший Мелетий, митрополитъ софийски. 5. Високопреосвященнѣйший Симеонъ, митрополитъ варненско-прѣславский (и депутатъ отъ шуменския окрѫгъ). 6 Високопреосвященнѣйший Илларионъ, митрополитъ кюстендилский. 7. Високопреосвященнѣйший Доситей, митрополитъ самоковский. 8. Високопреосвященнѣйший Евстатий, митрополитъ пелагонийский и пиротский. 9. Високопреосвященнѣйший Кириллъ, греческий митрополитъ въ Варна. 10. Преосвященнѣйщий Климентъ, епископъ браницкий, който управлява търновската епархия (и депутатъ отъ русенския окрѫгъ). 11. Високопреподобний Архимандритъ Константинъ, който управлява врачанската епархия (и депутатъ отъ плѣвенския окрѫгъ).

2. Друговѣрно духовенство.

12. Хафжзъ Сюлейманъ, муфтия на видинската губерния. 13. Гавраилъ Аврамовъ, Равинъ софийски.

3. Членове на сждилищата отъ висшата инстанция.

14. Марко Балабановъ (сжщия е депутатъ и на свищовския окржгъ). 15. Димитрий Грековъ.

4. Прѣдседатели на сждилищата и управителнитѣ съвѣти отъ софийската губерния.

16. Константинъ Стоиловъ, прѣдседатель на софийския гоберпски сждъ.

17. Георги Кирковъ, прѣдседатель на софийския окржженъ сждъ (сжщия е и депутатъ отъ плѣвенския окржгъ). 18. Димитрий Карамфиловъ, прѣдседатель на самоковския окржженъ сждъ. 19. Димитрий Чуковъ, прѣдседатель на дупнишкия окржженъ сждъ. 20. Василий Диямандиевъ, прѣдседатель на кюстендилския окржженъ сждъ. 21. Кирилъ Василиевъ, прѣдседатель на радомирския окржженъ сждъ. 22. Димитрий Казанакли, прѣдседатель на орханийския окржженъ сждъ. 23. Харалампий Златановъ, прѣдседатель на златишкия окржженъ сждъ.

*

24. Григорий Начевичъ, прѣдседателствующий на софийския губернски съвѣтъ (сжщия е и депутатъ отъ свищовския окржгъ.

25 Спасъ Тумпаровъ, прѣдседатель на софийския окржженъ съвѣтъ. 26. Василий Пупешковъ, прѣдседатель на орханийския окржженъ съвѣтъ. 27. Манолъ Златановъ, прѣдседатель на златишкия окржженъ съвѣтъ. 28 Иванчо Сребърниковъ, прѣдседатель на самоковския окржженъ

съвѣтъ. 29. Тричко Батановский, прѣдседатель на радомирския окрѫженъ съвѣтъ. 30. Христо Стояновъ, прѣдседатель на кюстендилския окрѫженъ съвѣтъ. 31. Георги Николовъ, прѣдседатель на дупнишенския окрѫженъ съвѣтъ.

*

32. Тодоръ Пѣшовъ, прѣдседатель на софийския градски съвѣтъ. 33. Стоянъ Стаменовъ, прѣдседатель на орханийския градски съвѣтъ. 34. Димитрий Савовъ, прѣдседатель на златишкия градски съвѣтъ. 35. Иванчо Доспѣвски, прѣдседателъ на самоковския градски съвѣтъ. 36. Нако Тоневъ, прѣдседатель на радомирския градски съвѣтъ. 37. Атанасъ Храновъ, прѣдседателъ на кюстендилския градски съвѣтъ. 38. Величко хаджи Ангеловъ, прѣдседатель на дупнишенския градски съвѣтъ.

Отъ търновската губерния.

39 Николай Михайловски, прѣдседатель на търновския губернски сѫдъ.

40. Иванъ Христовъ Касабовъ, прѣдседатель на търновския окрѫженъ сѫдъ. 41. Илия Дѣнчевъ Табаковъ, прѣдседатель на севлиевския окрѫженъ сѫдъ. 42. Атанасъ Кузевъ, прѣдседатель на ловченския окрѫженъ сѫдъ 43 Иванъ Златановъ, прѣдседатель на габровския окрѫженъ сѫдъ 44. Кръстьо Байчовъ, прѣдседатель на Османъ Пазарския окрѫженъ сѫдъ 45. Петко Бакаловъ, прѣдседатель на еленския окрѫженъ сѫдъ.

46. Петко Каравеловъ, прѣдседателствующия на търновския губернский съвѣтъ (сѫщия е и депутатъ отъ русчушкия окрѫгъ).

*

47. Цаню Пѣнчовъ, прѣдседатель на търновския окрѫженъ съвѣтъ. 48. Калчо Სименовъ, прѣд-

седатель на габровския окржженъ съвѣтъ. 49. Христо Сухиндолский, прѣдседатель на севлиевския окржженъ съвѣтъ. 50. Димитрий Пашковъ, прѣдседатель на ловченския окржженъ съвѣтъ. 51. Никифоръ Константиновъ, прѣдседатель на еленския окржженъ съвѣтъ. 52. Стефанъ Дервентский, прѣдседатель на Османъ Пазарския окржженъ съвѣтъ.

*

53. Георги Ивановъ, прѣдседатель на търновския градски съвѣтъ. 54. Савва Илиевъ, прѣдседатель на габровския градски съвѣтъ. 55. Христо Спиридоновъ, прѣдседатель на севлиевския градски съвѣтъ 56. Коста Вазовъ, прѣдседатель на ловчанский градски съвѣтъ. 57. Иванъ Икономовъ, прѣдседатель на еленския градски съвѣтъ. 58. Стефанъ Поповъ, прѣдседатель на Османъ-Пазарския градски съвѣтъ.

Отъ Видинската Губерния.

59. Илия Цановъ, прѣдседатель на видинския губернский сждъ (сжщия е и депутатъ отъ видинския окржгъ).

*

60. Петръ Дамяновъ, прѣдседатель на видинския окржженъ сждъ. 61. Митко Мариновъ, прѣдседатель на Ломско - Бѣлоградчиския окржженъ сждъ. 62. Лука Радуловъ, прѣдседатель на раховския окржженъ сждъ. 63. Симеонъ Подбалкански, прѣдседатель на врачанския окржженъ сждъ. 64. Димитръ Катрановъ, прѣдседатель на берковския окржженъ сждъ.

*

65. Димитръ Златаровъ, прѣдседатель на видинския окржженъ съвѣтъ. 66. Илия Щърбановъ,

прѣдседатель на Ломъ-Паланския окрѫженъ съвѣтъ. 67. Юрданъ Наумовъ, прѣдседатель на берковския окрѫженъ съвѣтъ. 68. Іонъ Логотетъ, прѣдседатель на раховския окрѫженъ съвѣтъ. 69. Миленко Поповъ, прѣдседатель на бѣлоградчишкия окрѫженъ съвѣтъ. 70. Костаки Анковъ, прѣдседатель на врачанския окрѫженъ съвѣтъ. 71. Ванко Нешовъ, прѣдседатель на видинския градски съвѣтъ. 72. Ангелъ Иванчовъ, прѣдседатель на Ломъ-Паланския градски съвѣтъ. 73. Георги Петровъ, прѣдседатель на берковския градски съвѣтъ. 74. Тодоръ Шиваровъ, прѣдседатель на раховския градски съвѣтъ. 75. Иванчо Николакиевъ, прѣдседатель на врачанския градски съвѣтъ.

Отъ Русчушката Губерния.

76. Никола Стойчевъ, прѣдседатель на русчушкия губернския сѫдъ. 77. Стоилъ Поповъ, прѣдседатель на русчушкия търговски сѫдъ.

78. Симеонъ Златевъ, прѣдседатель на русчушкия окрѫженъ сѫдъ. 79. Стефанъ Пановъ, прѣдседатель на плѣвенския окрѫженъ сѫдъ. 80. Георги Неновъ Боровъ, прѣдседатель на никополския окрѫженъ сѫдъ. 81. Димитръ Кръстевичъ, прѣдседателъ на свищовския окрѫженъ сѫдъ. 82. Кириякъ Цанковъ, прѣдседатель на тутраканския окрѫженъ сѫдъ. 83. Николай Недѣлчевъ, прѣдседатель на разградския окрѫженъ сѫдъ. 84. Спиридонъ Грамадовъ, прѣдседатель на Ески-Джумайския окрѫженъ сѫдъ.

*

85. Павелъ Братоевъ, прѣдседатель на русчушкия окрѫженъ съвѣтъ. 86. Янко Ванцовъ, прѣдседатель на свищовския окрѫженъ съвѣтъ. 87. Христаки Филиповъ, прѣдседатель на никополския окрѫ-

женъ съвѣтъ. 88. Златанъ Ивановъ, прѣдседатель на плѣвенския окржженъ съвѣтъ. 89. Георги Николовъ, прѣдседатель на тутраканския окржженъ съвѣтъ. 90 Николай Петровъ, прѣдседатель на разградския окржженъ съвѣтъ. 91. Куцаръ Димитровъ, прѣдседатель на ески джумайския окржженъ съвѣтъ.

*

92. Иванъ Даневъ, прѣдседатель на русчушкия градски съвѣтъ. 93. Димитрий Аневъ, прѣдседатель на свищовския градски съвѣтъ. 94. Коста Парасковъ, прѣдседатель на никополския градски съвѣтъ: 95. Иванъ Атанасовъ, прѣдседатель на плѣвенския градски съвѣтъ. 96. Христо Стояновъ, прѣдседатель на тутраканския градски съвѣтъ. 97 Василий Поповъ, прѣдседатель на разградския градски съвѣтъ. 98. Дѣчо Георгиевъ, прѣдседатель на ески-джумайския градски съвѣтъ.

Отъ Варненската Губерния.

99. Яковъ Геровъ, прѣдседатель на варненския губернския сждъ.

100. Георги Велчевъ, прѣдседатель на варненския окржженъ сждъ. 101. Гено Чолаковъ, прѣдседатель на силистренския окржженъ сждъ. 102. Хаджи Стаматъ Симеоновъ, прѣдседатель на шуменския окржженъ сждъ. 103. Иванъ Кжршовский, прѣдседатель на провадийския окржженъ сждъ. 104. Калчо Бобчевский, прѣдседатель на пазарджиския окржженъ сждъ. 105. Михаилъ Паничерский, прѣдседатель на балчишкия окржженъ сждъ.

106. Андрей Стояновъ, прѣдседателствующия на варненския губернския съвѣтъ

*

107. Димитри Икономовъ, прѣдседатель на варненския окржженъ съвѣтъ. 108. Желѣзъ Поповъ,

прѣдседатель на пазарджишкия окрѫженъ съвѣтъ. 109. Василий Калевичъ, прѣдседатель на балчишкия окрѫженъ съвѣтъ. 110 Георги Вълчановъ, прѣдседатель на провадийския окрѫженъ съвѣтъ. 111. Петъръ Бияновъ, прѣдседатель на силистренския окрѫженъ съвѣтъ. 112. Тодъръ Джабаровъ, прѣдседатель на шуменския окрѫженъ съвѣтъ.

*

113. Величко Христовъ, прѣдседатель на варненския градски съвѣтъ. 114. Стефанъ Баевъ, прѣдседатель на пазарджишкия градски съвѣтъ. 115. Янаки Комнино, прѣдседатель на балчишкия градски съвѣтъ. 116. Николай Калепетревский, прѣдседатель на провадийския градски съвѣтъ. 117. Димитрий Ѐнчевъ, прѣдседатель на силистренския градски съвѣтъ. 118. Николай Поповъ, прѣдседатель на шуменския градски съвѣтъ.

Депутати по избори отъ окрѫзитѣ.

Софийската Губерния.

отъ Софийския окрѫгъ.

119. Христо Стояновъ 120 Цвѣтко Илиевъ, 121. Анко Цвѣтановъ, 122. Митръ Іотовъ, 123. Гато Стаековъ.

отъ орханийския окрѫгъ.

124. Иванчо Хаджи Стояновъ, 125. Павелъ Поповъ, 126. Николай Арнаудовъ.

отъ Златишкия окрѫгъ.

127. Лука Павловъ.

отъ Самоковския окрѫгъ.

128. Захарий хаджи Гюровъ. 129. Михаилъ Мишайковъ.

отъ Радомирския окржгъ

130. Георги Жабленский.

отъ Дупниченския окржгъ.

131. Иванъ Карановъ.

отъ Кюстендилския окржгъ.

132. Георги Карамановъ, 133. Димитри Ангеловъ, 134. Стефанъ Гранитский.

Търновска Губерния.

отъ Търновския окржгъ.

135. Х. Стоянъ Х. Пановъ, 136. Илия Костовъ, 137. Петръ Генчевъ, 138. Петко Горбановъ, 139. Д-ръ Стати Антоновъ.

отъ Габровския окржгъ.

140. Н. Иванъ Гюзелевъ, 141. Д-ръ Алексий Христовъ.

отъ Севлиевския окржгъ.

142. Петко Ганчевъ, 143. Михо Минковъ, 144. Гатко Кунчевъ

отъ Ловченския окржгъ.

145. Власъ Х. Петровъ, 146. Михаилъ Димчевъ, 147. Димитрий Икономовъ, 148. Маринъ Лукановъ, 149. Иванчо Диковъ.

отъ Еленския окржгъ.

150. Юрданъ Бакаловъ, 151. Илия Бобчевъ.

отъ Османъ-Пазарския окржгъ.

152. Х. Тенчо Х. Тиневъ.

Видинска Губерния.

отъ Видинския окрѫгъ.

153. Петко Х. Петковъ, 154. Даскалъ Петъръ изъ Ново-Село.

отъ Бѣлоградчиския окрѫгъ.

155. Цеко Пановъ.

отъ Ломския окрѫгъ.

156. О. П. Димитрий изъ Василовци, 157. Георги Х. Захариевъ изъ Долгожевци, 158. Първанъ Манчовъ изъ Ломъ

отъ Раховския окрѫгъ.

159. Д. Цековъ, 160. Д ръ Манчевъ, 161. Иванъ Стойновъ, 162. Христо Кръстевъ, 163. Нико Петровъ.

отъ Врачанския окрѫгъ.

164. Хаджи Вандо, 165. Николчо Антоновъ, 166. Иванъ Стойновъ, 167. Николчо Зайкинъ, 168. Цвѣтко Поповъ, 169 Иванчо Николакиевъ.

отъ Берковския окрѫгъ.

170 Михаилъ Първановъ, 171. Атанасъ Цвѣтковъ, 172. Константинъ Вацевъ, 173. Цеко Ивановъ, 174. Юрданъ Ивановъ.

отъ Кулския окрѫгъ.

175. Цочо Гачевъ

Русчушка губерния.

Отъ русчушкия окрѫгъ.

177. Драганъ Цанковъ. 178. Тодоръ Икономовъ. 179. Петъръ Черневъ. 180. Х. Иванъ Пенчовичъ. 181. Костаки Мариновъ. (Високопреосвещенний Митрополитъ Григорий, Прѣосвященний Епис-

копъ Климентъ и Петко Каравеловъ сѫ забѣлѣжени подъ №№ 3, 10 и 46).

Отъ Разградския окрѫгъ.

182. Николай Икономовъ (священникъ). 183. Георги Поповъ 184. Петъръ Коюмджиевъ.

Отъ Плѣвенския окрѫгъ.

185. Илия Игнатовъ. (Архимандритъ Константинъ и Георги Кирковъ сѫ забѣлѣжени подъ №№ 11 и 17).

Отъ Ески-Джумайския окрѫгъ.

186. Стояновъ.

Отъ Тутраканския окрѫгъ

187. Параскева Пѣевъ.

Отъ Свищовския окрѫгъ.

188. Миронъ Бешковъ. (Марко Балабановъ и Григорий Начовичъ сѫ забѣлѣжени подъ №№ 14 и 24).

Отъ Никополския окрѫгъ.

189. Димо Гендовъ. 190. Андрей Германовъ

Варненска губерния.

Отъ Варненския окрѫгъ.

191. Османъ Бей. 192. Стерю Анастасиади

Отъ Шуменския окрѫгъ.

193. Димитрий Константиновъ. 194. Д-ръ Андрей Перушевъ. 195. Д-ръ Евтимий Върбовъ. 196 Николай Българовъ. 197. Хараламвий Ангеловъ. (Прѣосвященний Митрополитъ Симеонъ е забѣлѣженъ подъ № 5).

Отъ Силистренския окржгъ

198. Петъръ Маноловъ. 199. Иванъ Панчевъ.
200 Тодоръ Радевъ. 201. Николай Георгиевъ и
202 Христо Вълковъ (священникъ).

Отъ Пазрджикския окржгъ

203 Димитрий Пановъ

отъ Провадийския окржгъ

204. Тодоръ Икономовъ. 205. Д-ръ Юрдановъ.
206. Христаки Груевъ.

отъ Балчикския окржгъ

207 Хаджи Поло Хаджиджиевъ.

III. Депутати отъ различни учрѣждения и общества.

208. Депутатъ отъ Рилска Обитель 209. Владимиръ Палаузовъ, депутатъ отъ Одеското Българско Настоятелство. 210. Константинъ Поменовъ, депутатъ отъ Виенското Благотворително Общество „Напрѣдъкъ“.

IV. Членове въ Събранието по назначение отъ Императорский Русский Коммиссарь.

211. Николай Даскаловъ, бивши Тулчански Вицегубернаторъ. 212. Петко Славейковъ изъ Трѣвна. 213. Георги Вълковичъ д ръ медицини 214. Райчо Каролевь, училищенъ инспекторъ на Русчушката Губерния. 215. Іосифъ Ковачевъ, училищенъ инспекторъ на Софийската Губерния. 216 Димитрий Молловъ. д-ръ медицини. 217. Василий Поповичъ, прѣподаватель въ Софийското Военно Училище. 218. Андрей Маноловъ, членъ на Търновския губернски сждъ. 219. Янко Славчевъ изъ Варна.

220. Петъръ Ангеловъ, учитель въ Свищовското училище. 221. Махмудъ Недимъ паша изъ Самоковъ. 222. Михалъ бей изъ Плѣвенъ. 223. Хюсеинъ Хюсни-Ефенди изъ София 224. Езинъ-Ага изъ Русчукъ. 225. Хасанъ - Хюсни - Ефенди изъ Самоковъ. 226. Ахмедъ - Ефенди изъ Разградъ. 227. Едхемъ-Ефенди изъ Тутраканъ. 228 Мустафа-Ефенди изъ Пазарджикъ. 229 Хаджи Сюлейманъ изъ Шуменъ 230. Халилъ Думанлѫ изъ Правадия. 231. Ахмедъ-Бей-Марафъ-Зааде изъ Видинъ

ОТКРИВАНЕ

УЧРѢДИТЕЛНОТО НАРОДНО СЪБРАНИЕ.

10 Февруарий 1879 г.

Антимъ I,

Първи български Екзархъ, прѣдседатель на учрѣдителното и Първо В. Н. Събрание.

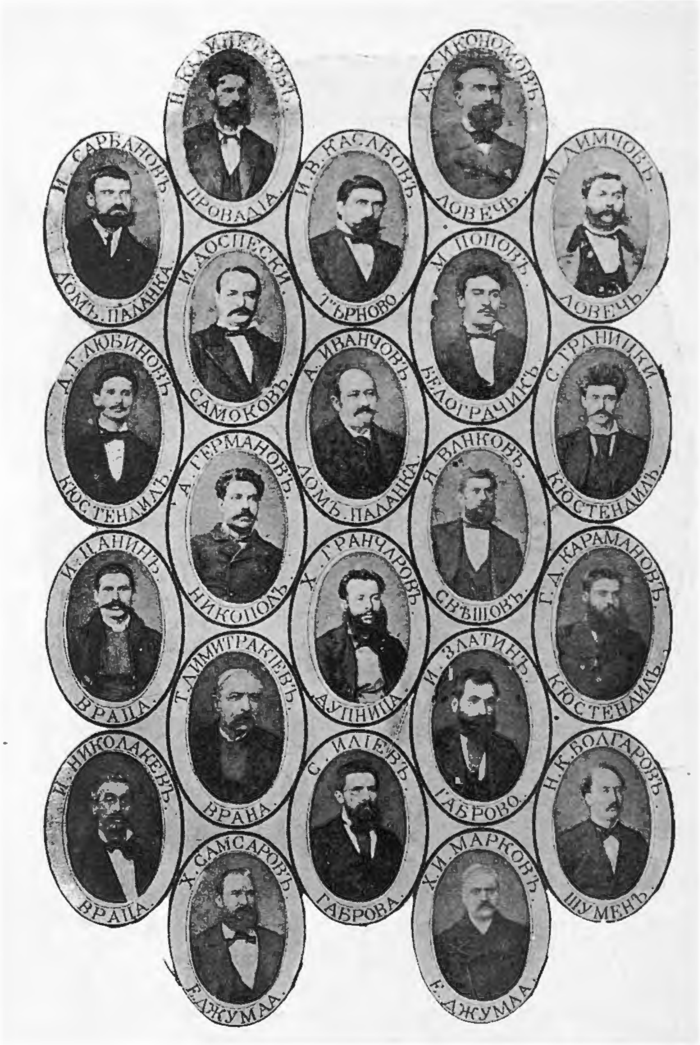
И. САРБАНОВЪ
ДОМЪ. ПАЛАНКА.
ПРОВАДІА.
И. В. КАСЛВОВЪ
ТЪРНОВО
А. Х. ИКОНОМОВЪ
ЛОВЕЧЪ
М. ДИМЧОВЪ
ЛОВЕЧЪ
И. ДОСПЕСКИ
САМОКОВЪ
М. ПОПОВЪ
БЕЛОГРАЧИКЪ
Д. Г. ЛЮБИНОВЪ
КЮСТЕНДИЛЪ
А. ИВАНЧОВЪ
ДОМЪ. ПАЛАНКА
С. ГРАНИЦКИ
КЮСТЕНДИЛЪ
А. ГЕРМАНОВЪ
НИКОПОЛЪ
Я. ВАНКОВЪ
СВѢЩОВЪ
И. ПАНИНЪ
ВРАЦА
Х. ГРАНЧАРОВЪ
ДУПНИЦА
Г. А. КАРАМАНОВЪ
КЮСТЕНДИЛЪ
Т. ДИМИТРАКІЕВЪ
ВРАЦА
И. ЗЛАТИНЪ
ГАБРОВО
И. НИКОЛАКЕВЪ
ВРАЦА
С. ИЛІЕВЪ
ГАБРОВА
Н. К. БОЛГАРОВЪ
ШУМЕНЪ
Х. САМСАРОВЪ
Г. ДЖУМАА
Х. И. МАРКОВЪ
Г. ДЖУМАА

Първа група депутати отъ учрѣдителното
н. събрание.

Словото на Негово Сиятелство Императорския
Российский Коммисаръ въ България,

князя
Дондукова Корсакова

при първото отваряне на

Народното Събрание

въ Търново на 10 Февруария 1879 година.

„Достопочтеннѣйшее собраніе представителей болгарскаго княжества!

„По волѣ и предначертаніямъ Всемилостивѣйшаго моего Государя, привѣтствую Васъ съ открытіемъ перваго въ освобожденной странѣ вашей народнаго собранія, долженствующаго положить прочное основаніе государственному устройству новаго княжества. По званію императорскаго россійскаго коммиссара и въ силу данныхъ мнѣ высочайшихъ полномочій, представляю на ваше обсужденіе проектъ органическаго устава, опредѣляющаго, въ общихъ основаніяхъ, права̀ будащаго болгарскаго Князя и права българскаго народа въ дѣлѣ управленія страною. Въ связи съ проэктомъ органическаго устава, сообщаю также записку, заключающую въ себѣ общій сводъ правилъ и положеній, послужившихъ основаніемъ настоящаго устройства страны по всѣмъ отраслямъ управленія Увѣренъ, что одушевляемые чувствами святаго долга и любовью къ возрождающейся дорогой роднѣ, вы глубоко вдумаетесь и вполнѣ оцѣните все величіе вашей исторической задачи и всю почесть выпавшаго на вашу долю призванія. Вамъ предстоитъ съ полнымъ безпристрастіемъ, прямотою, правдивостью и преданностью святому дѣлу обсудить представляемый проэктъ органическаго устава, устранитъ всякія личныя, случайныя побуждениія и предвзятыя цѣли. Вамъ слѣдуеть имѣть въ виду единственно благо страны и ея прочное государственное устройство, составляющее залогъ будущаго матеріальнаго и нравственнаго преуспѣянія, и, согласно съ симъ, сказать откровенное, добросовѣстное и послѣдное слово. Предлагаемый на обсужденіе ваше проэктъ есть не болѣе, какь программа для облекченія трудовъ вашихъ: поставлениымъ въ немъ вопросамъ дано такое напраленіе, которое казалось наиболѣе прочнымъ и наиболѣе устойчивымъ для вашего блага и счастія. Но программа не должна стѣснять и связыватъ вашихъ убѣжденій. Съ полною свободою и независимостью, въ отдѣльныхъ мнѣніяхъ и общихъ преніяхъ, да выскажется каждый изъ васъ, по совѣсти и убѣжденію, памятуя, что въ вашихъ рукахъ находится счастіе, благоденствіе и будущая судьба отечества, призваннаго къ новой политеской жизни. Представляемая вамъ о настоящемъ временномъ устройствѣ края записка, — прочитать которую въ первыхъ же засѣданія поручаю управляющему отдѣломъ просвѣщенія и духовныхъ дѣлъ, профессору Дринову,— ознакомитъ васъ ближе съ дѣятельностью русскаго временнаго управленія, имѣвшаго цѣлью призвать къ участію въ общественныхъ дѣлахъ всѣ лучшія силы болгарскаго народа и поднять, по возможности, матеріальный и моральный уровень страны, то—

-лько что вышедшей изъ продолжительной кровавой борьбы. Турецкое управленіе вездѣ замѣнилось нынѣ національнымъ, а временныя правила, какъ указываетъ самое ихъ названіе, составляютъ лишь первый, переходимый шагъ къ гражданскому устройству и введенію возможнаго порядка въ краѣ. Они несомнѣнно должны подвергнуться измѣненіямъ и дополненіямъ, по указаніямъ времени, опыта и новыхъ общественныхъ потребностей, но эгу задачу слѣдуетъ предоставить будущему правительству страны и конституціонныхъ ея органамъ; въ настоящее же врѣмя я полагалъ бы неоходимымъ оставить ихъ въ дѣйствіи, дабы не колебатъ только что установленнаго гражданскаго строя. Мнѣ остается напомнить Вамъ, что русская администрація должна была дѣйствувать при обстоятельствахъ, крайне неблагопріятныхъ. Эги обстоятельства, надѣюсь, оправдаютъ въ глазахъ вашихъ незаконченность изданныхъ мною правилъ и положеній: имѣлъ я единственную цѣль замѣнитъ существувавшую въ странѣ смуту возможнымъ порядкомъ и подготовить населеніе съ болѣе стройной и нормальной политической жизни. Для разъясненія вопросовъ, могущихъ возникнуть при обсужденіи органическаго устава, и для представленія вамъ необходимыхъ обясненій и справокъ назначаю моимъ уполномоченнымъ на врѣмя настоящаго собранія, управляющаго судебнымъ отдѣломъ Лукьянова. Чисто совѣщательный голосъ его, полагаю, будетъ вамъ полезенъ во всѣхъ могущихъ возникнуть недоразумѣніяхъ, при обсужденіи предложеннаго вашему вниманію проэкта. Но послѣднее рѣшительное слово принадлежитъ вамъ, и единственно вамъ. Да поможетъ вамъ Всевышній при исполненіе свя-

таго долга; да благословитъ ваши начинанія и труди на счастіе и благоденствіе страны, стль близкой намъ, русскимъ, по крови, по принесеннымъ Россіею жертвамъ и по великодушнымъ къ вамъ чувствамъ нашего царя, освободителя болгарскаго народа. Объявляю первое Собраніе предствителей Болгарскаго княжества открытымъ и приглашая васъ, господа. по подписаніи протокола, вмѣстѣ со мною, въ древнемъ тырновскомъ соборѣ, вознести Господу Богу наши молитвы объ успѣшномъ окончаніи прѣдстоящихъ вамъ трудовъ и принести благодареніе Царю Царей, сподобившему насъ соприсутствовать великой исторической минутѣ возрожденія вашего многострадальнаго отечества".

(Прѣводъ на горната рѣчь).

Достопочтеннѣйше Събрание на прѣдставителитѣ отъ Българското Княжество!

По волята и прѣдначертанията на *Всемилостивѣйшия Мой Господарь* поздравлявамъ Ви съ отварянето на първото, въ освободената Ваша страна, Народно Събрание, което трѣбва да тури здрави основи за Господарственното устройство на новото Княжество.

Като *Императорски Руски Комисаръ* по званието си и въ силата на даденото ми *Височайше* пълномощие, прѣдставямъ на Вашето обсѫждание проектъ на Органическия Уставъ, който въ общи основи опрѣдѣлява правата на бѫдащия Български Князъ и правата Българския Народъ въ дѣлото на управлението на страната.

Въ свръзка съ проектътъ на Органическия Уставъ, съобщавамъ тъй сѫщо и записка, която обема въ себе си сводъ отъ правила и положения, които сѫ служили за основа на сегашното уреждание на страната по всичкитѣ клонове на управлението.

Увѣренъ съмъ, че вие като се въодушевявате отъ чувства на святъ дългъ и любовь къмъ възраждающето се Ваше мило отечество, дълбоко ще се замислите и напълно ще оцѣните всичкото величие на Вашата историческа задача и всичката почеть на призванието, което се е паднало на Вашия дѣлъ.

Вамъ прѣдстои, съ пълно безпристрастие, правота, правдивость и прѣданость къмъ святото дѣло да обсѫдите прѣдставения Вамъ проектъ на Органическия Уставъ, като отстраните всички лични случайни подбуждения и прѣдвзети цѣли.

Вие трѣбва да имате прѣдъ видъ само и само благото на страната и нейното трайно господарственно уреждание, което съставя залогътъ на бѫдащето материално и нравственно прѣуспѣвание, и съгласно съ това да изкажете откровенно, добросъвѣстно послѣднята си дума. Прѣдлагаемия на Вашето обсѫждание проектъ не е повече отъ една програма за улѣснение на Вашитѣ трудове; на положенитѣ въ него въпроси е дадено таквози направление, което се видѣ за най-здраво и най-трайно за Вашето добро щастие

Но тази програма не трѣбва да стѣснява и свързва Вашитѣ убѣждения. Въ пълна свобода и независимость на отдѣлнитѣ мнѣния и общи прѣния да се изкаже всѣки отъ Васъ съвѣстно и съ убѣждение, като имате на умъ че въ Вашитѣ рѫцѣ е щастието, благоденствието и бѫдащата сѫдба на отечеството, което е извикано къмъ новъ политически животъ.

Прѣдставляемата Вамъ записка за сѣгашното врѣменно уреждание на страната оставямъ да Ви прочете въ първитѣ засѣдания управляющия отдѣлътъ на просвѣщението и духовнитѣ дѣла, професоръ *Дриновъ,* която по-отблизо ще Ви запознае съ дѣятелностьта на Русското врѣменно управление, което е имало за цѣль да призове да участвуватъ въ общественнитѣ дѣла всичкитѣ най-добри сили на Българския народъ и по възможность да се въздигне материалното и морално равнище на страната, която едвамъ що е излѣзла изъ продължителната кървава борба

Турското управление на сѣкадѣ се замѣни сега съ народно, а Врѣменнитѣ Правила, както показва и самото имъ названне, съставятъ само първата прѣходна крачка къмъ гражданското уреждание и въвежданието на възможниятъ редъ въ страната.

Тѣ, безъ съмнѣние, трѣбва да се подложатъ подъ измѣнения и допълнения спорѣдъ указванието на врѣмето, опитътъ и новитѣ обществени потрѣбности, но тази задача трѣбва да се прѣдостави на бѫдащето правителство на страната и на нейнитѣ конституционни органи; колкото за сега азъ бихъ казалъ, че е необходимо да си останатъ тѣ въ дѣйствие, за да не се разклаща едва положения граждански редъ.

Остава ми да Ви напомня още, че руската администрация трѣбваше да работи при крайно неблагоприятни обстоятелства. Надѣвамъ се, че тѣзи обстоятелства ще оправдаятъ прѣдъ Вашитѣ очи недовършенитѣ издадени отъ мене правила и положения; единнственната ми цѣль е била да се замѣни сѫществующето въ страната безредие съ възможния редъ и да се приготви населението къмъ по-редовенъ и правиленъ политически животъ.

За разяснение на въпроситѣ, които може да се породятъ при обсѫжданието на Органическия Уставъ и за прѣдставяние Вамъ нуждниtѣ обяснения, назначавамъ за мой пълномощникъ въ врѣме на настоящето събрание управляющия Сѫдебния Отдѣлъ — *Лукиянова.*

Азъ мисля, че чисто съвѣщателния неговъ гласъ ще Ви бѫде полезенъ въ сичкитѣ недоразумѣния, които би се появили при обсѫжданието на прѣдставляемия на Вашето внимание проектъ. Но послѣднята рѣшителна дума принадлежи Вамъ и рѣшително Вамъ.

Нека Всевишния Богъ Ви помага при изпълнението на своя дългъ; да благослови Вашитѣ начинания и трудове за щастието и благоденствието на страната, която е толкозъ близка на Насъ — Русситѣ по кръвьта, по принесенитѣ отъ Русия жертви и по великодушнитѣ къмъ Васъ чувства на нашия *Царь-Освободитель* на Българския народъ.

Обявявамъ отворено първото Събрание на прѣдставителитѣ отъ Българското Княжество и Ви призовавамъ, Господа, слѣдъ подписванието на протоколътъ, наедно съ мене да отидеме въ стариятъ Търновски Съборъ да възнесемъ на Господа Бога нашитѣ молитви за успѣшното свършване на прѣдстоящитѣ Вамъ трудове и да принесемъ благодарение на *Царя Царей,* който ни е сподобилъ да присѫтствуваме наедно при великата историческа минута на възраждането на Вашето многострадално отечество.

* * *

РАПОРТЪ

на комисията върху основнитѣ начала на Конституцията за Бълг. Княжество.

Показванието и мотивиранието на основнитѣ начала възъ които трѣбва да бѫде съградена една конституция, е дѣло само по себе научно-философическо. Нъ то прекрачя изведнажъ границитѣ на теорията и стѫпя на реална почва щомъ се земе думата въ конкретното ѝ значение, въ значението на: **правила, главни постановления и учреждения**, които трѣбва да съдържа една конституция. Вашата комисия натоварена съ задължението да покаже началата на Конституцията, разбираше и испълни мисията си — колкото бѣ възможно въ опрѣдѣления кѫсъ срокъ — въ единиятъ както и въ другиятъ смисълъ.

Най-главното начало на една Конституция е **началото на свободата** Свобода на дѣйствувание, говорение и мисление сѫ начала, които като вродени человѣку, трѣбва да се почитатъ отъ всѣка Конституция. Нъ свободата има и естественни граници. Тя не може да се упражнява така щото да стане вредителна на другитѣ членове на обществото, които иматъ тоже право да се радватъ на свобода. Тукъ се показа нуждата на законитѣ, които установяватъ въ какви граници единъ членъ на обществото има право да се ползува отъ свободата.

На това начало се основаватъ членоветѣ 55, 69, 72, 74, 75, 76, 77, отъ проектътъ и намиратъ своето оправдание. Водима отъ сѫщото начало комисията счете за нуждно да прибави и допълни главата **за правата на гражданитѣ** съ слѣдующитѣ членове:

„Никой въ Българското Княжество неможе ни да продава ни да купува человѣчески сѫщества“.

„Всѣки робъ отъ какъвто полъ и вѣра и да е, е свободенъ щомъ като стѫпи на Българска земя“.

Второ начало на една Конституция, е **началото на равенството предъ законътъ**.

Всѣки гражданинъ, като прѣдставлява една личность, въ която се олицетворява цѣлото человѣчество, е съвършенно равенъ на своитѣ подобни. Законътъ, който стои високо надъ человѣцитѣ за да управлява взаимнитѣ отношения на личноститѣ, трѣбва да гарантира това равенство. За това законътъ трѣбва да пречи на всѣка искуственна разлика между хората. На това начало сѫ основани и намиратъ своето оправдание, членове: 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 68, 73, на проекта.

Законътъ трѣбва да повиква на обществциннитѣ служби, чинове и почести всѣки гражданинъ, стига да е той способенъ и непороченъ. Той трѣбва да расподѣля и общественнитѣ длъжности безъ разлика.

Трето начало на една Конституция трѣбва да е **началото на самоопрѣдѣлението**. Това начало приложено въ политиката се нарича **самоуправление** т. е. правото на различнитѣ крѫгове на обществото да си полагатъ сами цѣли и да изнамирватъ и употрѣбляватъ самостоятелно срѣдствата за достиганието имъ. Нъ понеже нуждитѣ на тия крѫгове, които наричаме общини, провинции, държави, сѫ многобройни и разновидни, то естественно се явява раздѣлението на управляеми и управляющи.

Повечето хора — управляемитѣ, като не могатъ въ сѫщото врѣме да гледатъ частнитѣ си и общитѣ работи, натоварватъ една часть отъ своитѣ граждани — управляющитѣ да вършатъ общитѣ работи. И тъй нуждата е раздѣлила обществото на управляеми и управляющи, тѣхнитѣ права и длъжности съставляватъ главния прѣдметъ на Конституцията. За това нашата Конституция трѣбва да се основава на туй начало, което намира своето приспособление въ участието на народътъ въ законодателната власть. На това начало се основаватъ членоветѣ: 42 — 49, 98 — 103, 112 — 115, 116 — 119, на проектътъ.

За да можатъ тия три начала да сѫществуватъ и да се развиватъ свободно, тѣ трѣбва да се подкрѣпятъ отъ **началото на обезпечението** (сигурностьта).

На това начало сѫ основани неприкосновенностьта на лицето, жилището и собственностьта: членоветѣ: 63, 64, 70, 71, на проектътъ. На това начало се основаватъ и правата дадени на испълнителната власть т. е. на Князътъ и правителството му.

Тѣ сѫ 4-тѣ главни начала, възъ които, като възъ единъ четирежгѫленъ камъкъ, поставятъ ученитѣ публицисти въ теориитѣ, а народитѣ въ практиката сградата на една Конституция.

Слѣдъ като указахме на отвлеченитѣ начала, които лежятъ на основанието на всѣка една свободолюбива и напредничава Конституция и които слѣдователно трѣбва да сѫ краежгѫлнитѣ камъне и на нашата бѫдаща държавна организация, ние пристѫпяме къмъ втората часть на нашата задача т. е. къмъ указванието на тия учреждения и къмъ формулирането на ония правила, които земени вкупъ трѣбва да съставляватъ Конституцията на Българското Княжество Прѣди всичко, комисията като обсѫди сериозно положението и нуждитѣ на народътъ ни, като зе въ внимание, че въ всѣка една политическа организация трѣбва да се избѣгватъ крайноститѣ; че прѣходътъ отъ робството къмъ самоуправлението трѣбва да бѫде постѣпененъ; че, като въ врѣмето на турското владичество Българитѣ не сѫ имали никакви политически правдини, ползуванието отъ политически права изисква не само единъ даденъ стѣпенъ на умствено развитие, нъ и рѣдки нравственни качества; че самоограничението, почитанието къмъ властьта и нейнитѣ прѣдставители сѫ неизбѣжни условия на едно свободно управление; като зе въ внимание още и тежкитѣ обязанности, които ще тежятъ на нашето ново управление, както спрѣмо вѫтрѣшната ни организация, тъй и спрѣмо външната ни политика, комисията се убѣди че е неизбѣжно нуждно щото **въ нашата Конституция да вѣе единъ духъ на разуменъ консерватизмъ и нашето Правителство да бѫде силно и крѣпко**. Нашата Конституция и нашето бѫдаще управление трѣбва да иматъ за цѣль да възпитатъ народътъ ни въ почитанието на законътъ и да го приготвятъ щото въ кратко врѣме да може достойно да се ползува отъ тази свобода, къмъ която се стрѣмятъ най-просвѣтенитѣ народи. Комисията счита първитѣ години на нашиятъ свободенъ политически животъ като твърдѣ опасни, защото неприготвения преходъ отъ бившето деморализующе робство въ единъ самостоятеленъ животъ, възможно е да развие у насъ и елементи противни на всѣки порѣдъкъ и на истинска свобода. Ето защо считаме за потрѣбно за сега да имаме една Конституция, която да гарантира правата на народътъ, да полага здрави основи на едно свободолюбиво развитие, а въ сжщото врѣме да дава пълна сила на правителството въ кржгътъ на неговата компетентность

Като хвърли единъ общъ и основенъ поглѣдъ върху проектътъ прѣдставенъ отъ *Императорския* Комисаръ, слѣдъ дълги разисквания, комисията дойде до слѣдующитѣ резултати слѣдъ като раздѣли всичкиятъ материалъ, който трѣба да се съдържа въ нашата Конституция на 5 главни части:

I За териториятa.

II За вѣрата.

III а) За Князътъ; б) За върховнитѣ правителственни уредби.

IV За гражданитѣ.

V За Народното прѣдставителство.

I За територията.

Комисията приема по вишегласие Гл. I, чл 1 и 2 на проектътъ, защото като отъ всѣка страна Конституцията дава гаранция, то неизбѣжно нуждно е щото единъ толкози важенъ факторъ, както е територията, да бжде тоже обиколенъ отъ потрѣбнитѣ гаранции и да не бжде изложенъ на произволно измѣнение.

Въ първата часть за територията, комисията прѣдлага да се постанови щото Българската столица да е градътъ София и територията да се раздѣли административно на: общини, околии и окржжия. Длъжноститѣ, правата, обемътъ и числото на тия единици да се опрѣдѣлятъ съ единъ особенъ законъ. Гл. XI чл. 50—52 приема комисията както сж въ проектътъ.

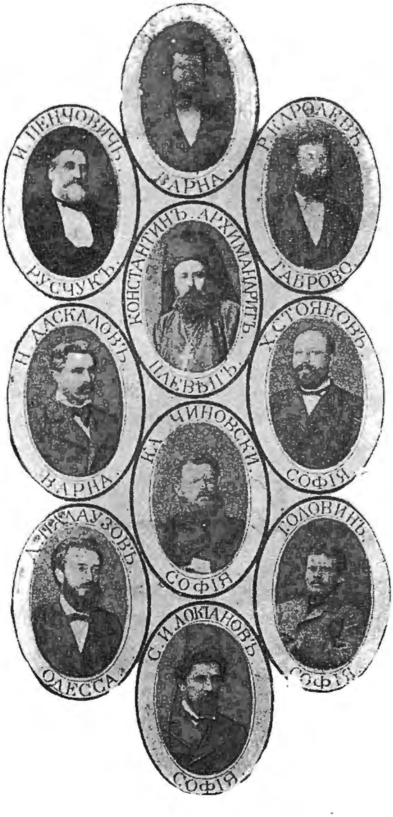
ВАРНА.
И. ПЕНЧОВИЧЪ
РУСЧУКЪ.
Р. КАРОЛЕВЪ.
ГАБРОВО.
КОНСТАНТИНЪ АРХИМАНДРИТЪ
ПЛЕВЪНЪ.
Н. ДАСКАЛОВЪ
ВАРНА.
Х. СТОЯНОВЪ.
СОФІЯ.
К. А. ЧИНОВСКИ
СОФІЯ
МАУЗОВЪ
ОДЕССА.
ГОЛОВИНЪ.
СОФІЯ.
С. И. ЛОКІАНОВЪ
СОФІЯ.

Втора група депутати отъ учрѣд.
н. събрание.

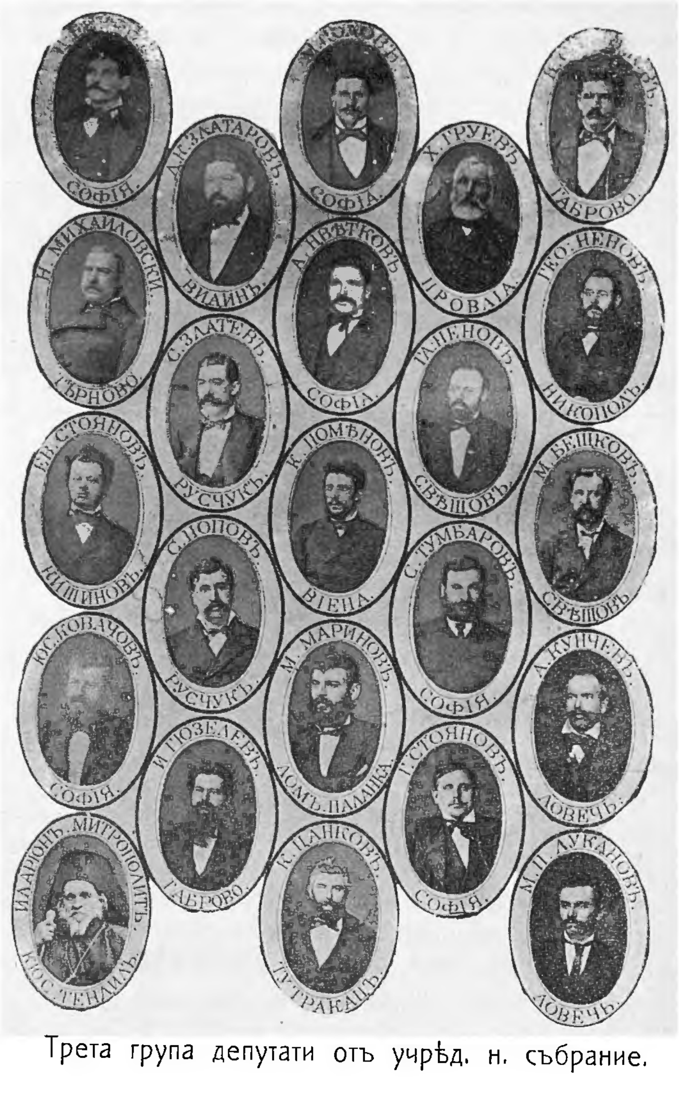
СОФІЯ.
Д.К.ЗЛАТАРОВЪ.
ВИДИНЪ.
ПОПОВЪ
СОФІА.
Х. ГРУЕВЪ
ПРОВАДІА.
ГАБРОВО.
Н. МИХАЙЛОВСКИ.
ТЪРНОВО.
А. ЦВѢТКОВЪ
СОФІА.
ГЕО. НЕНОВЪ.
НИКОПОЛЬ.
С. ЗЛАТЕВЪ.
РУСЧУКЪ.
ГА. НЕНОВЪ.
СВѢЩОВЪ.
ЕВ. СТОЯНОВЪ.
КИШИНОВЪ.
К. ПОМѢНОВЪ.
ВІЕНА.
М. БѢШКОВЪ.
СВѢЩОВЪ.
С. ПОПОВЪ.
РУСЧУКЪ.
С. ТУМБАРОВЪ.
СОФІЯ.
ЮС. КОВАЧОВЪ.
СОФІЯ.
М. МАРИНОВЪ.
ЛОМЪ ПАЛАНКА.
А. КУНЧЕВЪ.
ЛОВЕЧЪ.
И. ГЮЗЕЛЕВЪ.
ГАБРОВО.
Г. СТОЯНОВЪ.
СОФІЯ.
ИЛАРІОНЪ МИТРОПОЛИТЪ
КЮСТЕНДИЛЪ.
К. ЦАНКОВЪ.
ТУТРАКАНЪ.
М. П. ЛУКАНОВЪ.
ЛОВЕЧЪ.

Трета група депутати отъ учрѣд. н. събрание.

II. За вѣрата.

Комисията приема по вишегласие Гл. IX чл. 36 — 41 на проектътъ и прѣдлага да се прибави слѣдъ членъ 40 единъ членъ отъ слѣдующето съдържание:

„Прозелитизмътъ се запрѣщава“.

Причини: Комисията като признава вѣротърпимостьта и свободата на съвѣстьта не може да допустне, щото тѣзи два принципа да се експлоатиратъ и зематъ едно направление противно на интереситѣ на Държавата и на обществення порядъкъ. Тя е на мнѣние че всѣки е свободенъ въ своитѣ религиозни убѣждения, нъ ревностьта за систематично и публично прѣвръщание на тѣзи убѣждения тя счита за дързко прѣкрачание на границитѣ, въ които би трѣбвало да се упражнява свободата на съвѣстьта. Запрѣщението на прозелитизмътъ прочее се явява като едно справедливо ограничение на принципътъ „свобода на съвѣстьта“.

Кои сѫ случаитѣ на прозелитизмътъ и какви слѣдствия докарва нарушението на тоя членъ, ще се опрѣдѣли съ особенъ законъ.

III. За князътъ.

Комисията е на мнѣние че членъ 3 на проектътъ трѣбва да е изложенъ тъй:

„Княжество България е монархия наслѣдственна и конституционна съ Народно Прѣдставителство“.

Другитѣ членове отъ Гл. II комисията приема както сѫ въ проектътъ.

Гл. III, IV, чл. 18—22 комисията приема както сѫ въ проектътъ.

Въ Гл. V чл. 22 комисията рѣши по вишегласие да има слѣдующето съдържание:

„Княжеското достойнство е наслѣдственно въ мѫжската линия въ потомството на първия избранъ князъ“.

Една подкомисия ще изработи законътъ за наслѣдството на княжеското достоинство.

Като зе въ внимание, че въ повечето европейски държави женския полъ е исключенъ отъ прѣстолонаслѣдието, че въ нашето Княжество твърдѣ много ще зависи отъ личната инициятива на главата на Държавата и че положението на Княжеството ще бѫде много трудно, комисията мисли, че княжеското достоинство трѣбва да се намира въ силнитѣ рѫцѣ на единъ достоенъ мѫжъ.

Гл. VI чл. 23 — 31 се приема отъ комисията тъй както е въ проектътъ: само въ чл. 27 тя мисли че трѣбва да се исхвърлятъ думитѣ: „най близкитѣ роднини на Князътъ, които живѣятъ въ България; слѣдъ тѣхъ“. —

Гл. VII, чл. 32 се приема тъй както е въ проектътъ.

Въ Гл. VIII, чл. 33 се поправя по слѣдующия начинъ:

„Народното Събрание опрѣдѣлява за обдържание на Князътъ и на неговия дворъ шестотинъ хиляди франка на година“. Освѣнъ това комисията прѣдлага да се изхвърли съвсѣмъ чл. 35 по причина че Княжеството е бѣдно и че не се вижда никаква причина защо да се остави на Народното Събрание едно такова право. Членъ 34 си остава тъй както си е въ проектътъ.

в) За върховнитѣ правителственни уредби.

Управителитѣ на различнитѣ отдѣления, които земени заедно съставляватъ цѣлото на испълнителната власть, сѫ министритѣ. Истина, че всѣки отъ тѣхъ дѣйствува самостоятелно въ своя крѫгъ, нъ понеже всичката испълнителна власть е едно цѣло, на което частитѣ взаимно сѫ свързани, и понеже има работи, на които отговорностьта единъ министъръ не може да земе, то тѣ трѣбва да дѣйствуватъ и задружно; ето потрѣбата на сѫществуванието на министерския съвѣтъ. Отъ тази точка зрѣния се оправдаватъ и прѣпорѫчватъ членоветѣ 149 — 167 на проектътъ съ слѣдующитѣ незначителни измѣнения:

Прѣдложението за прѣдавание министъръ подъ сѫдъ (чл. 156), трѣбва да е подписано отъ $^1/_3$ отъ членоветѣ на Народното Събрание.

За да се прѣдаде министъръ на сѫдъ, изискватъ се гласоветѣ на $^2/_3$ отъ всичкитѣ депутати на Народното Събрание (чл. 175).

Причини: Въ борбитѣ на политическия животъ, като ново явление за нашия народъ, не ще охотно да зема участие всѣки единъ отъ депутатитѣ на Народното Събрание. Ако се прѣдложи прочее да се тури единъ министъръ подъ сѫдъ, то може лесно да се случи щото всички ония, които не сѫ за подобно прѣдложение, да се отстранятъ отъ всѣкакво гласоподавание като просто отсѫтствуватъ отъ Народното Събрание при формулирането на прѣдложението. Нъ за това ония, които сѫ за прѣдложението, подаватъ гласоветѣ си и като се изискватъ споредъ проектътъ само $^2/_3$ отъ присѫтствующитѣ депутати, може да се случи да се тури министрътъ подъ сѫдъ само по желанието на $^1/_2$ отъ членоветѣ на Народното Събрание (напр. 60 сѫ членоветѣ, 45 присѫтствуватъ; 30 даватъ гласъ за прѣдложението).

Истина че всѣки важенъ клонъ на управлението трѣбва да има свой министъръ, за това и въ Европа числото на министерствата е много или малко голѣмо споредъ обемътъ на държавата и разновидностьта на интереситѣ. У насъ земено въ внимание нашето положение и нашитѣ интереси, мислимъ че испълнителната власть ще да е достаточно прѣдставена отъ 6 министри:

1. Министерство на външнитѣ работи.

2. Министерство на вѫтрѣшнитѣ и обществеённитѣ работи.

3. Министерство на народното просвѣщение и на исповѣданията.

4. Министерство на финансиитѣ, земледѣлието и търговията.

5. Министерство на правосѫдието.

6. Военно министерство.

Колкото за обязанноститѣ натоварени въ чл. 148 на проектътъ на државния съвѣтъ, комисията мисли, че тѣ сѫ много важни. Особенно тя има прѣдъ видъ, че въ първитѣ години на нашия политически животъ, ще да има нужда да се правятъ нови закони по всѣка отраслъ на управлението; слѣдователно едно такова тѣло счита комисията за нуждно. Нъ като знае отъ друга страна че мѫчно ще е въ първитѣ години да имаме способни хора за цѣлия апаратъ на правителствената машина, то тя мисли че можатъ обязанноститѣ на държавния съвѣтъ да се принесатъ до нѣкоя степень на сенатътъ, до нѣкоя степень на министерствата. Върху първия случай ще се върнемъ като говоримъ за сенатътъ.

IV. За гражданитѣ.

Комисията е на мнѣние да сѫ изложени тука правата и длъжноститѣ на гражданитѣ. Тя приема глава XII на проектътъ съ слѣдующитѣ допълнения и измѣнения:

Чл. 53 трѣбва да има слѣдующето съдържание:

Всички родени въ България, които не сѫ приели друго поданство и които сѫ родени другадѣ отъ български поданници, броятъ се поданници на Княжеството.

Слѣдъ него да слѣдва слѣдующия членъ:

Всички родомъ Българе и чужденци, които отъ врѣмето на послѣдната война сѫ помогнали въ подвигътъ за освобождението, било въ служба въ тази война, било по гражданско управление, сѫ по право граждане на Българското Княжество, ако искажатъ желание на принадлѣжната власть, въ единъ срокъ отъ 6 мѣсеца отъ какъ влѣзе въ дѣйствие Конституцията, да приематъ това гражданство.

При изработванието отъ послѣ на законътъ за поданството, комисията прѣдлага да се земе въ внимание слѣдующето:

Законътъ, който ще нареди приеманието на българското поданство, трѣбва да даде всички възможни и законни улеснения на ония Българе, които сѫ родени вънъ отъ Княжеството.

Причинитѣ на тия привилегии сѫ очевидни, и за туй комисията не счита за нуждно да се простира повече. Комисията прѣдлага да се исхвърли послѣднето прѣдложение на чл. 65 т. е.: Исключения за чуждитѣ поданници се опрѣдѣлятъ по особени за това закони.

Причини: Комисията мисли, че подобни постановления не трѣбва да влизатъ въ Конституцията.

Комисията е на мнѣние, че народното образование (чл. 73) трѣбва да е задължително, нъ и безплатно. Такъво едно опрѣдѣление, ако не въ Конституцията, то поне въ протоколитѣ трѣбва да се внесе.

V. За Народното Прѣдставителство.

Комисията, както казахме и по-горѣ, като прие за една отъ основитѣ на всѣка конституция началото на самоуправление, счете за нуждно да даде на народътъ едно значително участие въ издаването на законитѣ, които ще управляватъ Княжеството. Участието на народътъ въ законодателната власть не значи само че народътъ трѣбва да се управлява самъ, нъ още че въ това самоуправление трѣбва да иматъ равно участие съразмѣрно съ взаимната имъ важность, различнитѣ икономически и политически интереси, които се проявляватъ у народътъ. Като такива интереси, които трѣбва да зематъ участие въ Народното Прѣдставителство, комисията счита най-напрѣдъ притѣжателитѣ на недвижимо имущество. Селянитѣ, които владѣятъ кой много кой малко земя, сж основата на нашето Княжество; тѣ прѣдставляватъ единъ групъ важни интереси; затова тѣмъ трѣбва да се даде пълно участие въ законодателната власть. Слѣдователно всѣки, който има недвижимо имущество въ Българското Княжество, трѣбва да бжде избиратель на Народното Прѣдставителство. Други единъ важенъ групъ отъ интереси прѣдставляватъ тѣзи които иматъ едно срѣдне или висше образование; и тѣмъ трѣбва да се даде участие въ законодателната власть.

Тъй като между тия двѣ групи интереси остая други единъ групъ, който тоже има влияние въ народния животъ, именно групътъ на капиталиститѣ и търговцитѣ, то и тѣмъ трѣбва да се даде съразмѣрно участие въ законодателната власть. Съразмѣрностьта, която е слѣдствие на началото на равенството, изисква щото правото на този групъ да се ограничи. За това и комисията по вишегласие прие щото освѣнъ горѣказанитѣ групи и тѣзи които плащатъ поне 100 гр. годишенъ данъкъ да иматъ право да зиматъ участие въ законодателната власть.

Нъ като гледаше интереситѣ на управляемитѣ, комисията не загуби отъ очитѣ си, че и управляющитѣ заедно съ висшето духовенство и съ прѣдставителитѣ на висшата интелегенция, като произлазятъ отъ народътъ прѣдставляватъ тоже единъваженъ елементъ въ народния животъ. За това и тѣ трѣбва да иматъ пълно участие въ законодателната власть.

Отъ казанитѣ елементи се съставлява цѣлото Народно Прѣдставителство, тъй щото то съдържа въ себе си всичкитѣ групи на интереси, които иматъ значение въ животътъ на Българския Народъ.

Комисията рѣши по вишегласие Народното Прѣдставителство да състои отъ два дѣла: Народно Събрание и Сенатъ. Народното Събрание ще състои само отъ прѣдставители на Народътъ т. е. отъ лица избрани отъ български граждане, които сж на 21 годишна възрасть и иматъ или недвижимо имущество, или плащатъ на година 100 гр. данъкъ, или пъкъ сж свършили въ нѣкое срѣдне или висше училище. Лицата, които ще се избиратъ за прѣдставители, освѣнъ горѣпоменатитѣ качества, трѣбва да сѫ не по-млади отъ 25 години и грамотни. По вечето отъ членоветѣ на комисията мислятъ да сѫ изборитѣ двоестъпенни и то само за улеснение на избирателитѣ.

Народното Събрание тъй съставено ще има правата указани въ Гл. XV, XVI, XVII, XVIII, XIX на проектътъ.

На Народното Събрание прѣдостави комисията още правото да опрѣдѣли испитателни комисии по възпросътъ на управлението (допълн. на чл. 99).

Чл. 122 на проектътъ ще има слѣдующето съдържание:

Членоветѣ на Народното Събрание получаватъ възнаграждение за прѣзъ врѣмето когато засѣдаватъ.

Комисията приема 25,000 души съ фракции по-малки отъ половината на туй число да пращатъ по единъ депутатинъ. До 25,000 иматъ тоже право на 1 депутатъ.

Комисията счита сенатътъ за едно законодателно тѣло необходимо нуждно за упазвание равновѣсието между двѣтѣ други противоположни законодателни власти, между Князътъ и Народното Събрание. Той, като консервативно тѣло служи за съдържвание и прѣкращение на увлеченията на Народното Събрание, които Князътъ не може да регулира отъ висотитѣ на положението си. Той има за задача да смалява и умекчава спречкванията и сблъскванията, които по възпросътъ на законитѣ би могли да ставатъ между Князътъ и Народното Събрание. Сенатътъ тълкува Конституцията и наблюдава нейното испълнение; сѫди министритѣ. Нему е възложено да прѣгледва и прѣтърсва още веднажъ законитѣ, които излизатъ удобрени отъ Народното Събрание. Освѣнъ тия благотворителни дѣйствия на Сенатътъ той има, или по-добрѣ, една часть отъ него, да испълнява нѣкои отъ длъжноститѣ (длъжноститѣ не по съставление на законопроектитѣ) на държавния съвѣтъ, когото комисията като особенно тѣло не приема по причина на отсѫтствие на хора достойни, които изисква туй учреждение, по сѫществуванието на двѣ камари и по причина на възложение на законопроектитѣ — главното занимание на държавния съвѣтъ — на надлѣжнитѣ министри.

За числото на сенаторитѣ, комисията е на мнѣние да е то 20—25. 10—15 назначени отъ Князътъ, 3 по право избрани отъ срѣдата на висшето духовенство, между които и прѣдседателствующия, единъ по право отъ висшето духовенство на мухамеданитѣ. Останалитѣ 6 члена, една часть отъ комисията мисли да се зематъ отъ висшитѣ сѫдилища, учебни заведения и учени дружества, а другата часть, да се избиратъ отъ народътъ.

Колкото за възрастьта на сенаторитѣ, тя съобразно съ консервативния характеръ на институцията, трѣбва да е по височка. Комисията е на мнѣние сенаторитѣ да не сѫ по млади отъ 40 год. За да не зависи пакъ тѣхното сѫществувание отъ никого и за да се осигури една независимость въ дѣйствията имъ, комисията е на мнѣние, че сенаторитѣ назначени отъ Князътъ трѣбва да сѫ пожизнени и да получаватъ заплата. Избранитѣ, разумѣва се, трѣбва да бѫдатъ поврѣменни и да получаватъ диети (суточния).

Най-сгодно врѣме за свикването Народното прѣдставителство на комисията види се да е есеньта и то отъ 1 Октомврий до 1 Декемврий. Гл. XIX за свикването на Народно Събрание (и сенатътъ) комисията приема съ малки поправки, именно тя прѣдлага чл. 132 да има слѣдующето съдържание: Членоветѣ на Народното Събрание и на Сенатътъ получаватъ възнаграждение, което ще се опрѣдѣля съ особенъ законъ. Свикванието на Народното прѣдставителство комисията прѣдлага да става въ столицата.

Комисията счита за излишно сѫществуванието на Великото Народно Събрание, за изпълнение на неговитѣ длъжности то прие Конгресъ, който образуватъ Сенатътъ и Народното Събрание събрани въ едно тѣло.

Добавки.

Комисията приема принципътъ, че **сѫдебната власть принадлежи напълно на сѫдилищата**, които сѫ независими и дѣйствуватъ независимо отъ изпълнителната власть.

Причини: За да се добие една законна присѫда трѣбва тя да падне тъкмо на основание на законитѣ, безъ никаква намѣса на правителството, което може би да е и една отъ заинтересованитѣ страни въ сѫдътъ. Ако зависеха сѫдилищата отъ изпълнителната власть, то сѫдиитѣ щѣха да бѫдатъ всѣкога изложени на нейното влияние и едва ли щѣха да могатъ да издадатъ нѣкакво рѣшение, което не би било въ воля на правителството, безъ да се опростятъ съ службата си. Тогава обаче би станалъ иллузоренъ принципътъ за раздѣлението на законодателната власть, защото собственно не би се сѫдило по законитѣ направени отъ народътъ и правителството, но само по произволътъ на послѣдното.

За устройството на сѫдилищата прѣдлага комисията да се направи особенъ законъ.

Като зе комисията принципътъ на равенството и отхвърли раздѣлението на съсловия въ България, то рѣши да не се даватъ и приематъ никакви титли въ Княжеството; тъй сѫщо рѣши за декорациитѣ, които се даватъ за отличие въ гражданството и военното управление.

Най-послѣ комисията прѣдлага послѣдния чл. на проекта да има слѣдующето съдържание:

Тоя Уставъ подлежи на общо прѣгледвание отъ Народното прѣдставителство слѣдъ 5 години.

Причини: комисията излиза отъ принципътъ, че каквото изработи Народното Събрание трѣбва да бѫде трайно. Ако то опрѣдѣлеше единъ срокъ за дѣйствието и силата на Уставътъ, то щеше да даде единъ приврѣмененъ характеръ на своето дѣло, къмъ което уважението по тоя начинъ се нащърбяваше, Народното Събрание само засвидѣтелствуваше тържествено, че то не е кадърно да изработи нѣщо здраво и трайно. Отъ друга страна обаче комисията не е на мнѣние, че Народното Събрание каквото изработи, то безъ друго носи печатътъ на непогрѣшимостьта. За това комисията желае щото слѣдъ 5 години да може изобщо да се прѣгледа Уставътъ.

За избирателния законъ на Князътъ

Комисията рѣши съ вишегласие че сегашното Народно Събрание усилено съ по 2 члена избрани отъ Народътъ отъ всѣки окрѫгъ, трѣбва да избере и Князътъ.

Търново, 18 Марта 1879.

Подписали на оригиналътъ:

Рапортьоръ: *К. Поменовъ.*

Членоветѣ на комисията:

Балабановг, Вълковичъ, Горбановъ,
Грековъ, Даскаловъ, Икономовъ Тод.,
Климентъ Бранитский, Начевичъ,
Поменовъ, Симеонъ Прѣславский, Стоиловъ,
Стояновъ Хр., Стояновъ Андрей,
Цаневъ, Цанковъ.

Руския проектъ

на

БЪЛГАРСКАТА КОНСТИТУЦИЯ.

Органическій Уставъ Государственнаго устройства Княжества Болгарскаго.

ГЛАВА I.

О територій Княжества.

1. Отчужденіе какой бы то ни было части территоріи Болгарскаго Княжества, а равно увеличеніе или разширеніе ея, можетъ быть произведено не иначе какъ съ согласія Великаго Народнаго Собранія

2. Исправленіе границъ, по скольку оно не связано съ вопросамъ о пограничномъ населеніи, можетъ послѣдоватъ съ разрѣшенія Обыкновеннаго Народнаго Собранія

ГЛАВА II.

О существѣ и предѣлахъ Княжеской власти.

3. Княжество Болгарія есть монархія наслѣдственная и конституціонная, съ народнымъ прѣдставительствомъ, находящееся въ вассальныхъ отношеніяхъ къ Блистательной портѣ.

4. Князь есть верховный представитель и глава государства.

5. Князю Болгарскому принадлежитъ титулъ Свѣтлости, наслѣднику престола — титулъ Сіятельства.

6. Безъ согласія Великаго Народнаго Собранія Князь не можетъ быть одновременно правителемъ другаго государства.

Органически Уставъ за държавното устройство на Българското Княжество.

ГЛАВА I.

За земята (територията) на Княжеството.

1. Намаляване или уголѣмяване территорията на Българското Княжество не може да стане безъ съгласието на Великото Народно Събрание.

2. Изправянье границитѣ, ако не става въ мѣста населени, може да бѫде разрѣшено и отъ Обикновеното Народно Събрание.

ГЛАВА II.

Каква е Княжеската власть и какви сѫ нейнитѣ прѣдѣли.

3. Княжество България е монархия наслѣдствена и конституционна, съ народно прѣдставителство, и се намира въ васални отношения къмъ Блистателната порта.

4. Князьтъ е върховний прѣдставитель и глава на Държавата.

5. На Българския Князь се дава титлото — Свѣтлость, а наслѣдникътъ на прѣстола ся титулува — Сиятелство.

6. Безъ съгласието на Великото Народно Събрание Българский Князь не може да бѫде сѫщеврѣменно правитель на друга нѣкоя държава.

7 Особа Князя священная и неприкосновенная.

8. Власть законодательная принадлежить Князю совмѣстно съ народнымъ представительствомъ.

9. Князь утверждаетъ и обнародываетъ принятые Народнымъ Собраніемъ законы.

10. Князь есть верховный начальникъ всѣхъ военныхъ силъ края, какъ въ мирное, такъ и въ военное время. Онъ даетъ военные чины сообразно закону. Всякій поступающій въ военную службу приноситъ присягу на вѣрность Князю

11. Князю принадлежитъ власть исполнительная; всѣ органы сей власти дѣйствуютъ его именемъ и подъ его верховнымъ надзоромъ.

12. Власть судебная въ всемъ ея пространствѣ принадлежитъ мѣстамъ и лицамъ судебнымъ дѣйствующимъ именемъ Князя. Отношенія Князя съ симъ установленія опредѣляются особыми постановленіями.

13. Князю принадлежитъ право смягчения или отмѣны наказаній въ порядкѣ, опредѣленнимъ правилами уголовнаго судопроизводства.

14. Князю принадлежить право помилованія въ дѣлахъ уголовныхъ. Право амнистіи принадлежитъ Князю совмѣстно съ Народнымъ Собраніемъ.

15 Изложеныя въ статьяхъ 13 и 14 права Князя не распространяются на приговоры за нарушеніе Органическаго Устава.

16. Князь есть представитель страны во всѣхъ сношеніяхъ съ иностранными государствами; именемъ его и съ уполномочія Народнаго Собранія

7 Лицето на Княза е свещенно и неприкосновенно.

8 Законодателната власть принадлежи на Князя и на Народното прѣдставителство.

9. Князьтъ утвърждава и обнародва одобренитѣ отъ Народното Събрание закони

10 Князьтъ е Върховний началникъ на всичкитѣ военни сили въ княжеството, както въ мирно, така и въ военно врѣме. Онъ раздава военнитѣ чинове, по закона. Всяки, който постѫпя въ военна служба, дава клѣтва, че ще да е вѣренъ Князю.

11. Испълнителната власть принадлежи Князю всичкитѣ органи на тая власть дѣйствуватъ отъ негово име и подъ неговъ върховенъ надзоръ

12. Сѫдебната власть въ всичката нейна ширина принадлежи на сѫдебнитѣ мѣста и лица, които дѣйствуватъ отъ името на Князя Отношенията на Князя къмъ тия мѣста и лица се опрѣдѣляватъ чрѣзъ особни наредби

13 Князьтъ има право да смекчава или да отмѣнява наказанията сproти начина, който е опрѣдѣленъ въ правилата на криминалното сѫдопроизводство.

14. Князьтъ има право за помилване въ криминалнитѣ дѣла. А правото за амнистия (всепрощение) принадлежи на Князя заедно съ Народното Събрание.

15. Изложенитѣ въ членове 13 и 14 права на Князя не се простиратъ и на прѣсѫдитѣ, по които сѫ осѫдени министритѣ за нѣкакво нарушение на Органический Уставъ.

16. Князьтъ е прѣдставитель на Княжеството въ всичкитѣ му сношения съ иностраннитѣ държави. Отъ негово име и съ пълномощие отъ На-

заключаются съ правительствами сосѣдныхъ государствъ особыя соглашенія по дѣламъ управленія страны требующимъ участія и содѣйствія этихъ правительствъ

17. Постановленія и распоряженія, исходящія отъ Князя, дѣйствительны въ томъ случаѣ, когда они скрѣплены подлежащами министрами, принимающимъ на себя всю за нихъ отвѣтственность.

ГЛАВА III

О мѣстопребываніи Князя.

18 Князь долженъ постоянно пребыватъ въ краѣ. Въ случаѣ временнаго своего отсутствія Князь назначаетъ Намѣстника, права и обязанности коего на время отсутствія Князя должны быть опредѣлены особымъ закономъ. О своемъ отъѣздѣ по назначеніи Намѣстника Князя обьвляетъ прокламаціей къ народу.

19. Наслѣдникъ прѣстола равнымъ образомъ долженъ имѣтъ прѣбываніе въ краѣ и можетъ его оставлятъ лишъ съ согласія Княза.

ГЛАВА IV.

О гербѣ Княжества и о печати.

20. Болгарскій Государственный гербъ есть въ темнокрасномъ щитѣ золотой коронованный левъ. Надъ щитомъ Княжеская корона.

21. На государственной печати изображается гербъ Княжества.

ГЛАВА V.

О порядкѣ наслѣдія престола.

22. Княжеское достоинство наслѣдственно въ потомствѣ перваго избраннаго Князя.

родното Събрание се свързватъ съ правителствата на съсѣднитѣ държави особни сговори по такива работи на вѫтрѣшното управление, за които се изисква участието и помощьта на тия правителства.

17. Наредбитѣ и разпорѣжданията, които излазятъ отъ Князя, иматъ сила въ такъвъ случай, когато тѣ сѫ подписани отъ надлѣжнитѣ министри, които приематъ на себе всичката за нихъ отговорность.

ГЛАВА III.

За мѣстопрѣбиванието на Княза.

18. Князьтъ е дълженъ да се намира постоянно въ Княжеството. Ако на врѣме излазя изъ него, то си назначава намѣстникъ, който, додѣ отсѫствува Князьтъ, ще има правдини и длъжности опрѣдѣлени съ особенъ законъ. За излазянето си изъ Княжеството и за назначаването намѣстника си Князьтъ обявлява народу чрѣзъ прокламация.

19. Наслѣдникътъ на прѣстола такожде трѣбва да живѣе въ Княжеството и може да излазя изъ него само съ съгласието на Княза.

ГЛАВА IV.

За бѣлѣга на Княжеството и за печата.

20. Българския държавенъ бѣлѣгъ е златенъ коронованъ левъ на тъмночервенъ щитъ. Надъ щита Княжеска корона.

21. На държавния печатъ се изобразява бѣлѣгътъ на Княжеството.

ГЛАВА V.

За начина, по който ще става прѣстолонаслѣдието.

22. Княжеското достоинство е наслѣдственно въ потомството на първия избранъ Князъ.

ГЛАВА VI

О совершеннолѣтіи Княза, о Регентствѣ и опекѣ.

23. Совершеннолѣтіе царствуюшему Князю (или царствующей Княгинѣ) и наслѣднику престола полагается въ 18 лѣтъ.

24. При вступленіи на престолъ прежде сего возраста, до совершеннолѣтія его, учреждается Регентство и опека.

25. Регентство уреждается въ лицѣ трехъ Регентовъ, избираемыхъ Великимъ Народнымъ Собраніемъ.

26. Царствующій Князъ можетъ, на случай кончины и несовершеннолѣтія наслѣдника престола, избрать трехъ Регентовъ, но не иначе какъ съ согласія и утвержденія Великаго Народнаго Собранія.

27. Членами Регентства могутъ бытъ назначаемы ближайшіе родственники Княза, въ Болгаріи пребивающіе, за симъ министры, члены Государственаго Совѣта, прѣдседатель и члены суда высшей инстанціи, или же лица, занимавшія безупречно сіи должности.

28. Члены Регентства, при вступленіи въ должность, приносятъ въ Великомъ Народномъ Собраніи присягу на вѣрность Князю и Органическому Уставу, за симъ въ прокламаціи къ народу объявляютъ о вступленіи въ управленіи страною въ предѣлахъ Княжеской власти и во имя Княза.

29. По достиженіи Князем̆ъ, совершеннолѣтія и по принесеніи присяги, онъ вступаетъ въ управленіе страною, о чемъ и объявляетъ народу прокламаціей.

ГЛАВА VI.

За пълнолѣтието на Княза, Регентството и за настойничеството.

23. Царствующия Князъ или (царствующата Княгиня) и наслѣдникътъ на прѣстола се считатъ пълновръстни на 18-та си година.

24. Ако Князътъ встжпи на прѣстола прѣди да е достигналъ тая възрасть, то до пълнолѣтието му се отрежда Регентство и настойничество.

25. Регентството състои отъ троица регенти, които се избиратъ отъ Великото Народно Събрание.

26. Царствующій Князъ може при живѣ да назначи тримата регента, ако наслѣдникътъ на прѣстола е непълновръстенъ, но за това се иска съгласието и утвърждението на Великото Народно Събрание.

27. Членоветѣ на Регентството могжтъ да бждатъ най близкитѣ роднини на Княза, които живѣятъ въ България; слѣдъ тѣхъ — министри, членове отъ Държавния съвѣтъ, прѣдседательтъ и членоветѣ на Върховното сждилище, или пакъ лица, които сж заемали безукорно тия длъжности.

28. Членоветѣ на Регенството, при встжпванието си въ тая длъжность, даватъ въ Великото Народно Събрание клетва, че ще бждатъ вѣрни на Княза и на Органическия Уставъ. Слѣдъ това чрѣзъ прокламация къмъ народа, тѣ обявяватъ, че наченватъ да управляватъ Княжеството въ прѣдѣлитѣ на Княжеската власть и отъ името на Княза.

29. Князътъ, откакъ достигне съвършенолѣтие и даде клетва, встжпя въ управлението на Княжеството. и за това извѣстява на народа чрѣзъ прокламация.

30. Заботы о воспитаніи несовершеннолѣтняго Князя и управленіе его имуществомъ поручаются вдовствующей Княгинѣ и опекунамъ, назначаемымъ Совѣтомъ Министровъ по соглашеніи съ Княгинею матерью.

31. Члены Регенства не могутъ быть опекунами несовершеннолѣтняго Князя.

ГЛАВА VII.

О вступленіи на престолъ и о присягѣ.

32. По кончинѣ Князя, Наслѣдникъ его вступаетъ на престолъ и дѣлаетъ немедленно распоряженіе о созваніи Великаго Народнаго Собранія, предъ которымъ и приноситъ слѣдующую присягу:

„Клянусь Всемогущимъ Богомъ свято и неуклонно соблюдать Органическій Уставъ и законы Княжества и во всѣхъ моихъ мѣропріятіяхъ имѣть въ виду единственно пользу и благо страны, въ чемъ да поможетъ мнѣ Богъ“.

ГЛАВА VIII.

О содержаній Князя и членовъ Княжескаго дома.

33. Народное Собраніе опредѣляетъ на личное содержаніе Князя и содержаніе его двора милліонъ франковъ въ годъ. Количество этой суммы не можетъ быть ни увеличено безъ согласія Народнаго Собранія, ни уменьшено безъ соизволенія Князя.

34. Содержаніе Наслѣдника Престола, по достиженіи имъ совершеннолѣтія, опредѣляется Народнымъ Собраніемъ.

35. Народному Собранію предоставляется опредѣлять дотацію Князя изъ государственныхъ имуществъ Княжества.

30. Въспитанието на несъвършеннолѣтния Князь и управлението на имота му се поржчва на овдовѣлата Княгиня, и на настойници, назначени отъ Съвѣта на Министритѣ по съгласие съ Княгинята.

31. Членоветѣ на Регенството не могжтъ да бждатъ и настойници на несъвършенолѣтния Князъ.

ГЛАВА VII.

За встжпванието на прѣстола и за клетвата.

32. Слѣдъ смъртьта на Княза, наслѣдникътъ му встжпва на прѣстола и незабавно се распорежда за да се свика Великото Народно Събрание, прѣдъ което той дава слѣдующата клетва:

„Кълна се во име Всемогущаго Бога, че свято и ненарушимо ще пазя Органическия Уставъ и законитѣ на Княжеството, и че въ всичкитѣ си распореждания ще имамъ прѣдъ очи само ползата и доброто на Княжеството. Богъ да ми е на помощь“.

ГЛАВА VIII.

За обдържание на Княза и на Княжеския Домъ.

33. Народното Събрание опрѣдѣля за обдържание на Княза и на неговия дворъ единъ милліонъ франка на година.

Това количество не може да бжде нито уголѣмено безъ съгласието на Народното Събрание, нито намалено безъ съизволението на Княза.

34. Народното Събрание опрѣдѣлява обдържанието на Наслѣдника на Прѣстола, отъ какъ той достигне съвършенолѣтието си.

35. На Народното Събрание се дава право да опрѣдѣлява дарове (дотация) на Княза изъ държавнитѣ имоти на Княжеството.

ГЛАВА IX.

О вѣрѣ.

36. Господствующая въ Болгарскомъ Княжествѣ вѣра есть Христіанская Православнаго Восточнаго Исповѣданія.

37. Князь Болгарскій и его потомство не могутъ исповѣдыватъ никакой другой вѣры, кромѣ Православной. Только первый избранный Болгарскій Князь, если бы принадлежалъ къ иной вѣрѣ, можетъ неизмѣнно пребыватъ въ ней.

38. Княжество Болгарское, въ церковномъ отношеніи, составляя часть Болгарской церковной области, подчиняется высшему духовному начальству Болгарской церкви, гдѣ бы послѣднее не пребывало и посредствомъ него сохраняетъ единеніе съ церковью Вселенскою восточною во всемъ, что касается догматовъ вѣры.

39. Христіане неправославнаго исповѣданія и инновѣрцы, какъ природные подданые Болгарскаго Княжества, такъ и въ подданство принятые, а также иностранцы, постоянно въ Болгаріи пребывающи, пользуются свободою вѣроисповѣданія, но съ тѣмъ, чтобы исполненіе обрядовъ не нарушало существующихъ законовъ.

40. Никто не можетъ по причинѣ своихъ религіозныхъ убѣжденій уклоняться отъ исполненія дѣйствующихъ и обязательныхъ для всѣхъ законовъ.

41. Дѣла церковныя христіанъ неправославнаго исповѣданія и иновѣрцевъ вѣдаются ихъ духовными властями, въ предѣлахъ имѣющихъ быть изданными на сей предметъ законовъ, подъ высшимъ надзоромъ надлежащаго министра.

ГЛАВА IX.

За вѣрата.

36. Господствующа въ Българското Княжество вѣра е Православната Християнска вѣра отъ Источно Исповѣдание.

37. Българския Князь и потомството му не могатъ да исповѣдатъ никаква друга вѣра освѣнъ Православната. Само първия избранъ Български Князь, ако принадлежи къмъ друга вѣра, може да си остане въ нея.

38. Българското Княжество отъ църковна страна, като съставлява една часть отъ Българската църковна область, намира се въ зависимость отъ Върховното началство на Българската църква, дѣто оно и да се намира. Чрѣзъ това Върховно Началство княжеството съхранява единението си съ Вселенската Въсточна църква во всичко, що се отнася до догматитѣ на вѣрата.

39. Християнитѣ отъ неправославно исповѣдание и друговѣрцитѣ, било природни поданници на Българското Княжество, било приети въ поданство, а така сѫщо и чужденци, които постоянно или само врѣменно живѣятъ въ България, ползуватъ се съ свобода на вѣроисповѣданието си, стига испълнението на тѣхнитѣ обреди да не нарушава сѫществующитѣ закони.

40. Поради религиозни убѣждения никой не може да отбѣгнува отъ испълнението на дѣйствующитѣ и задължителни за всѣкиго закони

41. Църковнитѣ работи на християне отъ неправославно исповѣдание и на друговѣрци управляватъ се отъ тѣхнитѣ духовни власти, но подъ върховния надзоръ на надлежния министръ, споредъ законитѣ, които ще се издадатъ за тоя прѣдметъ.

ГЛАВА X.

О законахъ.

42. Болгарское Княжество управляется на точномъ основанiи законовъ, издаваемыхъ порядкомъ въ Органическомъ Уставѣ изложеннымъ.

43. Ни одинъ законъ не можетъ бытъ изданъ, дополненъ, измѣненъ и отмѣненъ безъ предварительнаго обсужденiя его Народнымъ Собранiемъ, которому предоставляется также и автентическое его истолкованiе.

44. Принятый Народнимъ Собранiемъ законъ представляется на утвержденiе Княза.

45. По утвержденiи Княземъ, законъ въ полномъ его текстѣ долженъ быть обнародованъ. При обнародованiи закона должно быть сказано, что онъ приият Народнымъ Собранiемъ. Ни одинъ законъ не имѣетъ силы и дѣйствiя до его обнародованiя.

46. Если бы государству угрожала опасность внѣшная или внутренная и Народное Собранiе созванно быть не могло, то, въ такомъ единственно случаѣ, Князю предоставляется, по представленiю Совѣта Министровъ и подъ ихъ общею отвѣтственностiю, издаватъ постановленiя и дѣлатъ распоряженiя, которыя имѣютъ обязательную силу наравнѣ съ закономъ. Такiя чрезвычайныя постановленiя вносятся на одобренiе перваго созваннаго затѣмъ Народнаго Собранiя.

47. Указанныя въ предшедшей (46) статьѣ распоряженiя ни въ какомъ случаѣ не могутъ относиться къ установленiю налоговъ и государственныхъ сборовъ, которые всегда устанавливаются съ согласiя Народнаго Собранiя.

ГЛАВА X.

За законитѣ.

42. Българското Княжество се управлява точно споредъ законитѣ, които се издаватъ и обнародватъ по начина, който е показанъ въ Органическия Уставъ.

43. Ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни и отхвърли, додѣто той пò напрѣдъ не се обсѫди и приеме отъ Народното Събрание което има право така сѫщо и да тълкува неговия истински смисъль.

44. Одобрения отъ Народното Събрание законъ се прѣдставя на Княза за подтвърдяване.

45. Слѣдъ като се подтвърди отъ Княза, законътъ въ пълния си текстъ трѣбва да се обнародва. При обнародванието на закона трѣбва да се каже, че той е одобренъ отъ Народното Събрание Никой законъ нѣма сила и дѣйствие, додѣто се той не обнародва.

46. Ако би Държавата да се заплашва отъ нѣкоя външна или вѫтрѣшна бѣда, а Народното Събрание не може да се свика, то само тогава Князьтъ може, ако Министерския Съвѣтъ прѣдстави и вземе на себе си отговорностьта, да издава наредби и да прави распореждания, които иматъ задължителна сила, като законъ. Такива извънредни наредби и распореждания се прѣдставятъ за одобрение на първото, свикано слѣдъ това, Народно Събрание.

47. Показанитѣ въ по горния (46) членъ распореждания въ никой случай не могатъ да се отнасятъ до нареждание данъци и държавни берии, които всѣкога ставатъ съ съгласието на Народното Събрание.

48. Одно Народное Собраніе въ правѣ рѣшить, изданъ ли законъ съ соблюденіемъ всѣхъ, указанныхъ въ уставѣ, условій.

49. Распоряженія о приведеніи закона въ дѣйствіе и принятіе необходимыхъ къ тому мѣръ зависятъ отъ власти исполнительной.

ГЛАВА XI

О государственныхъ имуществахъ.

50. Государственныя имущества составляютъ достояніе Болгарскаго Княжества и не могутъ быть предоставлены въ частное пользованіе ни Князя, ни членовъ его рода.

51. Порядокъ отчужденія и залога самыхъ имуществъ, а равно и распоряженіе доходами съ нихъ будутъ опредѣлены закономъ.

52. Государственныя имущества управляются подлежащимъ Министромъ.

ГЛАВА XII

О гражданахъ Болгарскаго Княжества.

Отдѣлъ I.

Положенія общія.

53. Всѣ уроженцы Болгаріи, не принявшіе инаго подданства, считаются подданныма Княжества.

54. Иностранцы могутъ быгь приняты въ болгарское подданство съ утвержденія Народнаго Собранія или Государственнаго Совѣта. Законъ опредѣляетъ тѣ и другіе случаи.

55. Всякій подданный Княжества можетъ отказаться отъ подданства, отбывши предварительно воинскую повинность и исполнивши другія, лежа-

48. Само Народното Събрание има право да рѣши, упазени ли сѫ всичкитѣ показани въ тоя уставъ условия, при издаванието на нѣкой законъ.

49. Распореждания за да се введе единъ законъ въ дѣйствие и да се вzематъ потрѣбнитѣ за това мѣрки зависятъ отъ испълнителната власть.

ГЛАВА XI.

За държавнитѣ имоти.

50. Държавнитѣ имоти принадлежатъ на Българското Княжество и съ тѣхъ не могѫтъ да се ползуватъ нито Князьтъ, нито неговитѣ роднини.

51. Начинътъ, по който ще се отстѫпватъ и залагатъ самитѣ имоти, а така сѫщо и распорежданието съ приходитѣ имъ ще се опрѣдѣлятъ съ законъ.

52. Държавнитѣ имоти се управляватъ отъ надлежний Министръ

ГЛАВА XII

За гражданитѣ на Българското Княжество.

Дѣлъ I.

Общи правила.

53. Всички родени въ България, които не сѫ приели друго поданство, броятъ се подданници на Княжеството.

54. Чужденци могѫтъ да приематъ Българско поддансво, като утвърди това Народното Събрание или Държавний Съвѣтъ. Законътъ опрѣдѣлява еднитѣ и другитѣ случае.

55. Всякий подданикъ на Княжеството може да се отрече отъ подданството, слѣдъ като си изслужи по нарѣдъ военната служба и като испълни

щія на немъ, обязанности относительно государства, на основаніи особаго имѣющаго быть изданнымъ закона.

56. Всѣ болгарскіе подданные равны передъ закономь. Раздѣленіе на сословія въ Болгаріи не допускается.

57. Пользованіе политическими правами принадлежитъ исключительно гражданамъ Болгарскаго Княжества. Пользованіе же гражданскими правами, на основаніи законовъ, предоставляется всѣмъ пребывающимъ въ Княжествѣ.

58. Законы благоустройства и законы полицейскіе одинаково обязательны для всѣхъ лицъ, въ крвѣ пребывающихъ.

59. Всѣ недвижимыя имущества, находящіяся въ краѣ, хотя бы они принадлежали иностранцамъ, подлежатъ дѣйствію Болгарскихъ законовъ.

60 Во всѣхъ прочихъ случаяхъ положеніе иностранныхъ подданныхъ опредѣляется особыми о томъ постановленіями.

Отдѣлъ II

О государственной и общественной службѣ.

61. Только болгарскіе подданные могутъ занимать должности по государственной, общественной и военной службѣ.

62. Иностранные подданные могутъ быть принимаемы на службу съ разрѣшенія, въ каждомъ отдѣльномъ случаѣ, Народнаго Собранія.

Отдѣлъ III.

О правѣ собственности.

63. Права собственности неприкосновенны.

другитѣ си длъжности спрямо Държавата, по особенъ законъ, който ще се изработи.

56. Всичкитѣ Български подданици сж равни прѣдъ закона. Ресдѣление на съсловия въ България не се допуща

57. Съ политически правдини се ползуватъ само гражданетѣ на Българското Княжество, а съ граждански правдини спроти законитѣ се ползуватъ всички живущи въ Княжеството.

58. Законитѣ за благоустройството и полицейскитѣ закони еднакво сж задължителни за всички лица, които живѣятъ въ Княжеството.

59. Всичкитѣ недвижими имоти, които се намѣрватъ въ Княжеството, макаръ би че принадлежали и на чужденци, се намиратъ подъ дѣйствието на Българскитѣ закони.

60. Въ всичкитѣ други случае положението на чуждитѣ подданници се опрѣдѣлява отъ особни за това закони.

Дѣлъ II.

За Държавната и общественна служба.

61. Само Български подданници могатъ да заематъ длъжности по държавна, общественна и военна служба.

62. И чужди подданници могжтъ да се приематъ на служба, но за това всяки пжть се изисква разрѣшението на Народното Събрание.

Дѣлъ III.

За правото на собственностьта.

63. Правата на собственностьта сж неприкосновенни.

64. Принудительное отчужденіе имущества можетъ послѣдовать только ради государственной и общественной пользи, за справедливое и прѣдварительное вознагражденіе. Порядокъ отчужденія будетъ опредѣленъ особымъ закономъ.

Отдѣлъ IV.

О налогахъ и государственныхъ сборахъ.

65. Каждый подданный Болгаріи, безъ всякаго изъятія, обязанъ платить установленные закономъ налоги и государственные сборы и исполнять повинности Исключенія для иностранныхъ подданныхъ опрѣдѣляются особыми по этому предмету постановленіями.

66. Князь и наслѣдникъ престола освобождаются отъ всякаго рода налоговъ, государственныхъ сборовъ и повинностей.

Отдѣлъ V.

О военной службѣ.

67. Каждый Болгарскій подданный подлежитъ воинской повинности на основаніи установленнаго на сей предметъ закона.

68. Въ дѣлахъ уголовныхъ военнослужащіе подсудны судамъ военнымъ лишь во время нахожденія на дѣйствителной службѣ.

Отдѣлъ VI.

О неприкосновенности личной и о неприкосновенности жилищъ.

69. Никто не можетъ быть подвергнутъ наказанію иначе, какъ по приговору подлежащаго суда, вошедшему въ законную силу.

64. Принудително отстжпвание имотъ може да стане само заради държавна и общественна полза и то съ справедлива заплата. Начинътъ, по който може да става такова отстжпванье, има да се опрѣдѣли по особень законъ.

Дѣлъ IV.

За даждията и държавнитѣ берии.

65. Всяки подданникъ на България, безъ исключение, длъженъ е да плаща отреденитѣ по закона даждия и държавни берии и да носи тегобитѣ Исключения за чуждитѣ подданници се опрѣдѣляватъ по особни за това закони.

66. Князьтъ и наслѣдникътъ на прѣстола се освобождаватъ отъ всякакви даждия, държавни берии и тегоби.

Дѣлъ V.

За военната служба.

67. Всяки Български подданникъ е длъженъ да служи въ военна служба, по наредений за това законъ.

68 По работи криминални военни лица се сждятъ отъ военни сждилища само тогава, когато се намѣрватъ на дѣйствителна служба.

Дѣлъ IV.

За личната неприкосновенность и за неприкосновенностьта на жилищата.

69. Никой не може да бжде наказанъ безъ присжда отъ надлежния сждъ, която е вече добила законна сила.

70. Аресты и обыски въ домахъ могутъ быть чинимы лишь по правиламъ, изложеннымъ въ законахъ.

71. Въ виду событій, грозящихъ нарушеніемъ общественной безопасности, предоставляется Князю пріостановитъ во всмемъ краѣ или въ отдѣльныхъ мѣстностяхъ дѣйствіе статей 69 и 70, съ обязанностью внести свое о томъ постановленіе на отверждеіе перваго за симъ Народнаго Собранія.

72. Частная переписка и частныя телеграфическія депеши составляютъ тайну и почитаются неприкосновенными. Отвѣтственность должностныхъ лицъ за нарушеніе тайны писемъ и депешъ, будетъ опредѣлена особымъ закономъ.

Отдѣлъ VII.

О народномъ обученіи.

73. Первоначальное обученіе обязательно для всѣхъ подданныхъ Болгарскаго Княжества.

Отдѣлъ VIII.

О свободѣ печати.

74. Печать свободна подъ условіемъ отвѣтственности за злоупотребленія, на основаніи особаго закона.

75. Проступки по дѣламъ печати подлежатъ вѣдомству общихъ судебныхъ установленій.

Отдѣлъ IX.

О свободѣ собраній.

76. Жителямъ Болгаріи предоставляется право собираться мирно и безъ оружія, для обсужденія

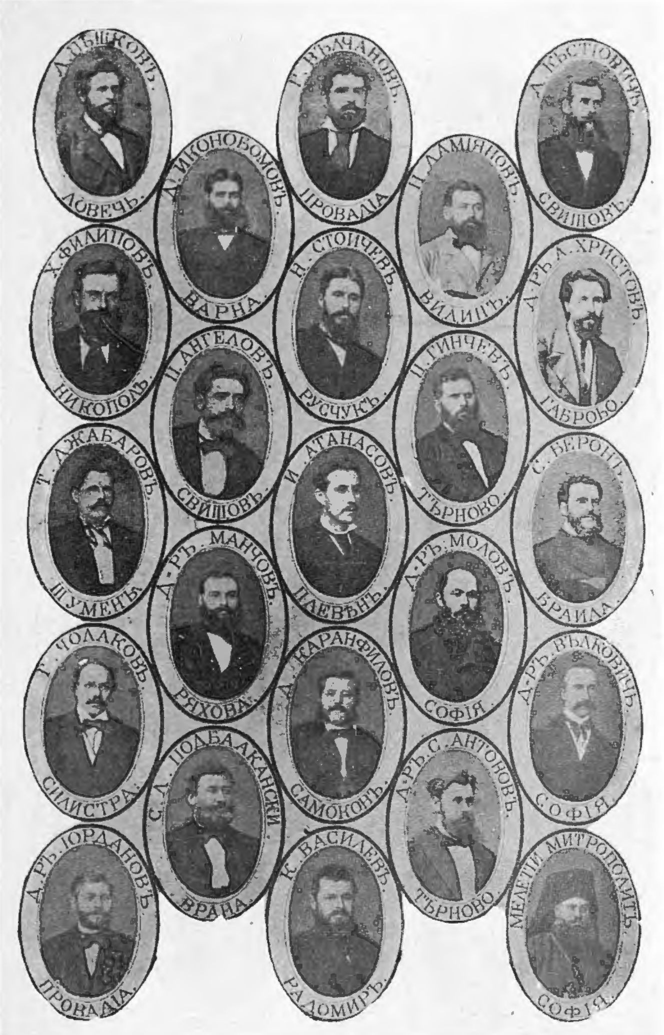
Д. Пъшковъ.
Ловечъ.
Г. Вълчановъ.
Провадия.
Д. Къстовичъ.
Свищовъ.
Д. Икономовъ.
Варна.
П. Дамяновъ.
Видинъ.
Х. Филиповъ.
Никополъ.
Н. Стойчевъ.
Русчукъ.
Д-ръ А. Христовъ.
Габрово.
П. Ангеловъ.
Свищовъ.
П. Гинчевъ.
Търново.
Т. Джабаровъ.
Шуменъ.
И. Атанасовъ.
Плевънъ.
С. Беронъ.
Браила.
Д-ръ Манчовъ.
Ряхова.
Д-ръ Моловъ.
София.
Г. Чолаковъ.
Силистра.
Д. Каранфиловъ.
Самоковъ.
Д-ръ Вълковичъ.
София.
С. Д. Подбаакански.
Враца.
Д-ръ С. Антоновъ.
Търново.
Д-ръ Іордановъ.
Провадия.
К. Василевъ.
Радомиръ.
Мелетий Митрополитъ.
София.

Четвърта група депутати отъ учрѣд. н. събрание.

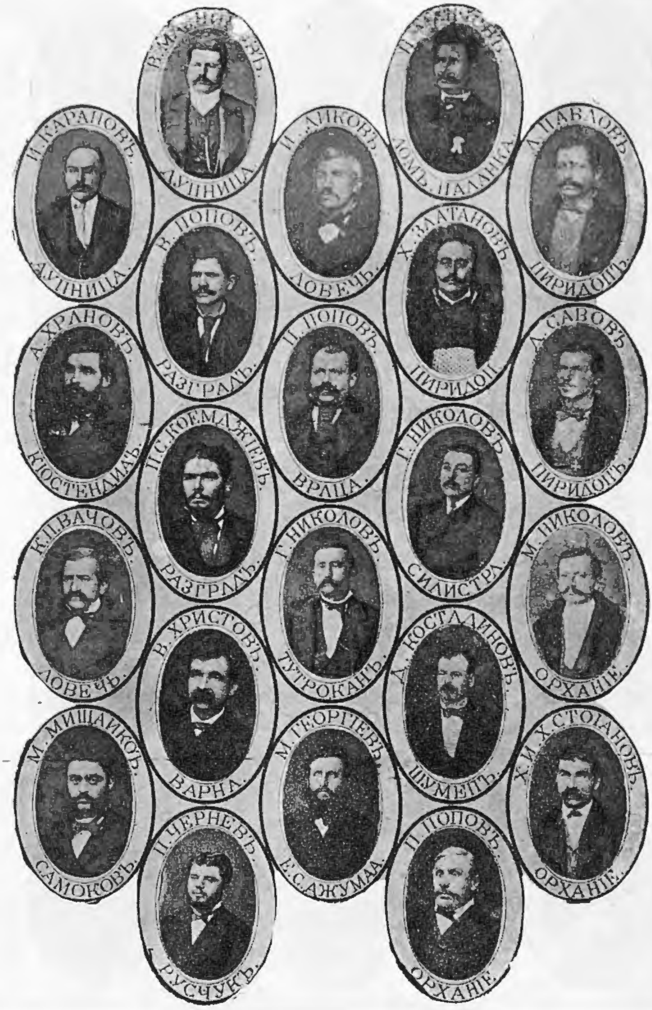
Дупница
Ломъ паланка
И. Карановъ
Дупница
И. Диковъ
Ловечъ
А. Павловъ
Пиридопъ
В. Поповъ
Разградъ
Х. Златановъ
Пиридопъ
А. Храновъ
Кюстендилъ
П. Поповъ
Врца
А. Савовъ
Пиридопъ
П. С. Коемджиевъ
Разградъ
Г. Николовъ
Силистра
К. П. Вачовъ
Ловечъ
Г. Николовъ
Тутраканъ
М. Николовъ
Орханiе
В. Христовъ
Варна
Д. Костадиновъ
Шуменъ
М. Мишайковъ
Самоковъ
М. Георгиевъ
Е. Сджумаа
Х. И. Х. Стоиановъ
Орханiе
П. Черневъ
Русчукъ
П. Поповъ
Орханiе

Пета група депутати отъ учрѣд. н. събрание.

70. Затвори и прѣтърсвания по кѫщята могатъ да ставатъ само споредъ правилата, които сѫ изложени въ законитѣ.

71. Ако би се появили нѣкакви събития, които биха могли да нарушатъ общественната безопастность, то Князьтъ може да спре въ цѣлото Княжество или въ отдѣлни мѣста дѣйствието на 69 и 70 членове, но е задълженъ да внася такива свои распореждания за подтвърждение въ първото Народно Събрание.

72. Частни писма и частни телеграфически депеши съставятъ тайна и се считатъ неприкосновенни.

Отговорностьта на длъжностнитѣ лица за нарушение тайната на писмата и депешитѣ ще се опрѣдѣли съ особенъ законъ.

Дѣлъ VII.

За народното учение.

73. Първоначалното учение е задължително за всички подданници на Българското Княжество.

Дѣлъ VIII.

За свободата на печата.

74. Печатътъ е свободенъ, но който злоупотрѣби тая свобода ще отговаря, споредъ особенъ за това законъ.

75. Прѣстѫпления по дѣлата на печата се сѫдятъ въ общитѣ сѫдебни учреждения.

Дѣлъ IX.

За свободата на събиранията.

76. Жителитѣ на България иматъ право да се събиратъ мирно и безъ орѫжие, за да обсѫждатъ

всякаго рода вопросовъ, безъ предварительнаго на то разрѣшенія.

Собранія внѣ зданій, на открытомъ воздухѣ, подчиняются вполнѣ полицейскимъ правиламъ.

Отдѣлъ X,

О правѣ подаватъ прошенія.

77. Каждый житель страны можетъ подаватъ прошенія подлежащимъ властямъ, но лишъ отъ своего имени; прошенія также могутъ исходитъ отъ учрежденій и обществъ, закономъ установленныхъ, и при томъ касательно предметовъ, входящихъ, по закону, въ кругъ ихъ дѣятелности.

ГЛАВА XIII.

О Народномъ представителствѣ.

78. Представительство страны заключается въ Народномъ Собраніи, которое бываетъ:

1. Обикновенное;
2. Чрезвычайное (великое).

ГЛАВА XIV.

О Народномъ Собраніи (обыкновенномъ).

Отдѣлъ I.

О составѣ Собранія и о лицахъ въ немъ участвующихъ.

79. Въ составъ обыкновеннаго Народнаго Собранія входятъ:

1) Экзархъ Болгарскій или замѣняющее его лицо и половинное число митрополитовъ и управляющихъ епархіями, по установленной между ними очереди.

всѣкакви въпроси, безъ да искатъ по-напрѣдъ за това дозволение.

Събирания вънъ отъ зданията, подъ открито небо, напълно се подчиняватъ на полицейскитѣ правила.

Дѣлъ X.

Право за подавание прошения.

77. Всяки житель на България може да подава прошения до надлежнитѣ власти, но само отъ своето име: прошения могатъ да се подаватъ такожде и отъ учреждения и общества, припознати отъ правителството, за работи, които по закона влѣзватъ въ кржга на тѣхната дѣятелность.

ГЛАВА XIII.

За Народното прѣдставителство.

78. Прѣдставителството на България се заключава въ Народното Събрание, което бива:

1. Обикновено,
2. Велико.

ГЛАВА XIV.

За Обикновенното Народно Събрание.

Дѣлъ I.

За състава на Събранието и за лицата, които приематъ въ него участие.

79. Въ състава на обикновенното Народно Събрание влѣзватъ:

а) Българский Екзархъ или това лице, което го замѣнява и половината отъ митрополититѣ и отъ управительетѣ на овдовѣли епархии, спредъ опрѣдѣлений помежду имъ редъ.

2) Предсѣдатели и члены суда высшей инстанціи, въ половинномъ числѣ, по установленной между ними очереди.

3) Предсѣдатели судовъ окружныхъ, губернскихъ и коммерческихъ, въ половинномъ числѣ, по установленной между ними очереди.

4) Депутаты, избраные на (такой то) срокъ прямою подачею голосовъ по одному на 20,000 жителей обоего пола. Порядокъ выборовъ долженъ бытъ установленъ особымъ избирательнымъ закономъ.

5) Лица, назначаемыя Княземъ, въ количествѣ одного на друхъ народныхъ представителей и на тотъ же срокъ, на который избираются представители. Князь можетъ незначить и меньшее число.

80. Депутаты почитаются представителями не только своихъ избирателей, но и всего народа. Посему они не могутъ принимать отъ своихъ избирателей никакихъ обязательныхъ инструкцій. Депутатамъ предоставляется судить о нуждахъ края по собственному убѣжденію и совѣсти.

81. При открытіи засѣданія, Народное Собраніе, подъ предсѣдательствомъ Экзарха или лица, его замѣняющаго, избираетъ изъ своей среды шесть лицъ и прѣдставляетъ ихъ Князю, который изъ числа ихъ назначаетъ предсѣдателя и вице-предсѣдателя.

82. Секретари, въ необходимомъ для занятій числѣ, избираются самимъ Собраніемъ изъ собственной среды.

83. Министры могутъ присутствоватъ въ засѣданіяхъ Собранія и принимать участіе въ преніяхъ.

б) Половината отъ прѣдсѣдательетѣ и членоветѣ на върховното сѫдилище, споредъ опрѣдѣлений помежду имъ редъ.

в) Половината отъ прѣдсѣдательетѣ на окрѫжнитѣ, губернскитѣ и търговскитѣ сѫдилища, споредъ опрѣдѣлений помежду имъ редъ.

г) Прѣдставителье избрани за (еди какво си врѣме) по гласоподаване, направо отъ народа, по единъ на 20,000 жители и отъ двата пола.

За редътъ на изборитѣ ще се издаде особенъ избирателенъ законъ.

д) Лица назначавани отъ Князя по единъ на всяки два народни прѣдставители и за толкова врѣме, за колкото се избиратъ и прѣдставителитѣ.

Князьтъ може да назначи и по-малко лица.

80 Прѣдставителитѣ прѣдставятъ не само своитѣ избирателе, но и цѣлий народъ. За това тѣ не могатъ да приематъ отъ своитѣ избирателе никакви задължителни за себе си наставления.

На прѣдставителетѣ се дава пълна свобода да обсѫждатъ нуждитѣ на България споредъ собственото си убѣждение и съвѣсть.

81. Щомъ се открие засѣданието, Народното Събрание подъ прѣдсѣдателството на екзарха или на това лице, което го замѣнява, избира изъ помежду си шестима души и ги прѣдставя на Князя, който отъ тѣхъ назначава прѣдсѣдатель и подпрѣдсѣдатель.

82. Народното Събрание избира между своитѣ членове толкова секретари, колкото му сѫ потрѣбни за работитѣ,

83. Министритѣ могатъ да се намиратъ въ засѣданията на Събранието и да взиматъ участие

Собраніе обязано выслушивать министровъ всякій разъ, когда они просятъ слова.

84. Для представленія Собранію объясненій по внесеннымъ проектамъ, Князь можетъ, вмѣсто министровъ или совмѣстно съ ними, назначать въ Собраніе особыхъ коммиссаровъ, кои въ сихъ случаяхъ пользуются правами министровъ, указанными въ предшедшей 83 статьѣ

85. Собраніе можетъ просить министровъ и коммиссаровъ прибыть въ засѣданіе для сообщенія необходимыхъ свѣденій и разъясненій Министры и коммиссары обязаны явиться въ Собраніе и сообщить лично требуемыя объясненія. Министры и коммиссары, подъ своею отвѣтственностью, могутъ не сообщать такихъ фактовъ, несвоевременная огласка коихъ можетъ повредить государственнымъ интересамъ.

Отдѣлъ II.

О свободѣ мнѣній и о неприкосновенности членовъ Собранія.

86. Каждый членъ Собранія имѣетъ право выражатъ свободно свое мнѣніе, подавая голосъ по внутреннему убѣжденію и совѣсти. Никто не можетъ требовать отъ него въ выраженномъ мнѣніи отчета, или возбуждать за сіе противъ него преслѣдованіе

87. Права предсѣдателя и отвѣтственность членовъ Собранія, по соблюденію порядка и приличія въ засѣданіяхъ, опредѣляются въ особомъ Уставѣ о внутреннемъ распорядкѣ Собранія.

88. За совершенныя въ засѣданіи Собранія членами его проступки и преступления, предусмотрѣнные уголовными законами, виновные въ томъ

въ прѣпирнитѣ. Събранието е длъжно да изслушва Министритѣ всѣкой пѫть, когато они искатъ думата.

84. Князьтъ може на мѣсто министритѣ или заедно съ нихъ да назначава особни комисари, за да даватъ на Събранието обяснения по внесенитѣ проекти и прѣдложения. Комисаретѣ въ тие случаи иматъ, както министритѣ, правата, които сѫ показани въ прѣдиидещий 83 членъ.

85. Събранието може да призовава Министритѣ и Комисаритѣ да дойдатъ въ засѣдание за да даватъ потрѣбнитѣ свѣдѣния и разяснения. Министритѣ и Комисаритѣ сѫ длъжни да дойдатъ въ Събранието и да дадатъ лично исканитѣ обяснения. Министритѣ и Комисаритѣ подъ своя отговорность, могатъ да прѣмълчаватъ такива работи, за които ако се разгласи не уврѣме, може да се повредятъ държавнитѣ интереси.

Дѣлъ II.

За свободата на мнѣнията и за неприкосновенностьта на членоветѣ на Събранието.

86. Всѣкой членъ на Събранието има право да исказва свободно своето мнѣніе, и да дава гласъ по свое убѣждение и съвѣсть. Никой не може да иска отъ него за исказаното мнѣние смѣтка, или да подига за това противъ него гонение.

87. Правата на прѣдседателя и отговорностьта на членоветѣ на Събранието за редъ и приличие въ засѣданията, опрѣдѣляватъ се въ особенъ Правилникъ за вѫтрѣшния редъ на Събранието.

88. За сторенитѣ въ засѣданието на Събранието отъ членоветѣ му погрѣшки и прѣстѫпления, които сѫ прѣдвидени отъ криминалнитѣ закони,

могутъ быть привлекаемы къ суду не иначе, какъ по опредѣленію Собранія.

89. Члены Народнаго Собранія за пять дней до открытія и во все время продолженія засѣданій не могутъ быть арестованы и судимы, за исключеніемъ случаевъ, когда они обвиняются въ преступленіяхъ, за кои налагаются по уголовному закону тягчайшія наказанія. Въ сихъ случаяхъ объ арестѣ слѣдуетъ немедленно увѣдомить Народное Собраніе, а самое преслѣдованіе можетъ быть начато лишь съ его разрѣшенія.

90. Личное задержаніе представителей за долги, за пять дней до открытія и во все время продолженія засѣданій Собранія, ни въ какомъ случаѣ не допускается.

91. Порядокъ замѣщенія умершихъ или вы бывшихъ членовъ собранія опредѣляется избирательнымъ закономъ.

Отдѣлъ III.

О публичности засѣданій Народнаго Собранія.

92. Засѣданія Народнаго Собранія происходятъ при открытыхъ дверяхъ.

93. Прѣдседатель, министръ, коммисаръ, а равно члены Собранія, въ числѣ неменѣе трехъ, могутъ внести предложеніе о закрытіи Собранія для лицъ постороннихъ. Такое предложеніе обсуждается при закрытыхъ дверяхъ и рѣшается большинствомъ голосовъ наличныхъ членовъ.

94. Означенныя въ статьѣ 93 рѣшения Собранія объявляются предсѣдателемъ при открытыхъ дверяхъ.

виновнитѣ въ това могѫтъ да бѫдатъ теглени на сѫдъ само по рѣшение на Събранието.

89. Членоветѣ на Народното Събрание пѣть дена до отварянието и прѣзъ всичкото врѣме, до дѣто траятъ засѣданията, не могатъ да бѫдатъ затваряни и сѫдими, освѣнъ въ случаитѣ, когато они се обвиняватъ за прѣстѫпления, за които се налагатъ по криминалния законъ най-тежки наказания. Въ тия случаи за затварянието трѣбва незабавно да се яви на Народното Събрание, само съ разрѣшението на което може да стане теглението на сѫдъ.

90. Прѣдставителитѣ не могѫтъ да бѫдатъ затваряни за дългове петь дена до отварянието и прѣзъ всичкото врѣме, до дѣто траятъ засѣданията на събранието.

91. Начинътъ, по който става замѣстяванието на умрѣлитѣ или излѣзнали членове на събранието, опрѣдѣлява се отъ избирателния законъ.

Дѣлъ III.

За публичностьта на засѣданията на Нар. Събрание.

92 Засѣданията на Народното Събрание ставатъ дверемъ отворенным.

93. Прѣдседательтъ, министръ, комиссаръ, а сѫщо и членове на Събранието, на брой не по малко отъ трима, могатъ да прѣдложатъ да не се пущатъ въ събранието външни лица.

Такова прѣдложение се разглежда дверемъ затвореннымъ и се рѣшава отъ присѫтствующитѣ членове по вишегласие.

94. Казанитѣ въ членъ 93 рѣшения на Събранието прѣдседательтъ обявлява дверемъ отвореннымъ.

95. Никто не допускается съ оружіемъ ни въ залу засѣданій, ни въ зданіе, въ коемъ Собраніе помѣщается. Военные караулы и вообще вооруженныя силы не должны бытъ помѣщаемы ни у дверей залы засѣданій, ни въ самомъ зданіи, ни по близости зданія, развѣ бы само Собраніе большинствомъ голосовъ того пожелало.

96. Собраніе имѣетъ свою собственную внутреннюю полицію, состоящую въ подчиненіи прѣдседателя.

97. Внутренній распорядокъ и дѣлопроизводство опредѣляются самимъ Собраніемъ.

ГЛАВА XV.

Предметы вѣдѣнія Народнаго Собранія.

98. Предметы вѣдѣнія Народнаго Собранія суть:

1) Обсужденіе проектовъ законовъ, согласно ст. 43.

2) Обсужденіе предложеній о государственныхъ займахъ, объ увеличеніи, уменьшеніи или установленіи налоговъ и всякаго рода сборовъ, а равно о ихъ распредѣленіи и порядкѣ взиманія.

3) Обсужденіе ежегоднаго бюджета доходовъ и расходовъ.

4) Разсмотрѣніе отчетовъ о расходованіи суммъ, назначенныхъ по бюджету.

5) Возбужденіе вопросовъ объ отвѣтственности министровъ.

99. Собраніе имѣетъ право приниматъ всякаго рода прошенія и жалобы и передаватъ ихъ подлежащимъ министрамъ. Министры, по запросу Собранія, должны даватъ объясненія.

95. Никой съ оржжие не се пуща ни въ засѣданията, нито въ зданието, гдѣто е Събранието.

Военнитѣ стражи и въобще въоружени сили не трѣбва да се турятъ ни при вратитѣ на залата на засѣданията, ни въ самото здание, ни близу до зданието, освѣнъ ако само Събранието по вишегласие това пожелае.

96. Събранието има своя вжтрѣшна полиция, която е подчинена на прѣдседателя.

97. Събранието само си опрѣдѣлява вжтрѣшния редъ и дѣлопроизводството.

ГЛАВА XV.

Какви работи има да върши Народното Събрание.

98 Народното Събрание има да върши:

1) Да обсжжда законопроекти, споредъ чл. 43;

2) Да обсжжда прѣдложения за държавни займове, за уголемявание, намалявание или туряние данъци и всѣкакви берии, а сжщо и за расхвърлянието имъ, такожде и за реда на събранието;

3) Да обсжжда ежегодния бюджетъ на приходитѣ и расходитѣ;

4) Да прѣглежда смѣткитѣ за разнасяние на сумитѣ, които сж назначени по бюджета;

5) Да повдига питания за отговорностьта на министритѣ.

99. Събранието има право да приема всѣкакви прошения и жалби и да ги прѣдава на надлежнитѣ министри. Министритѣ, като ги запита събранието, длъжни сж да даватъ обяснения.

100. Члены Собранія имѣютъ право дѣлатъ правительству запросы, а подлежащіе министры обязаны отвѣчать на нихъ.

ГЛАВА XVI.

О порядкѣ внесенія и разсмотрѣнія проектовъ и предложеній.

101. Проекты законовъ и предложенія, подлежащія обсужденію Народнаго Собранія, вносятся въ него подлежащими министрами по распоряженію Князя.

102. Народное Собраніе можетъ съ своей стороны дѣлатъ Князю заявленія объ измѣненіи, дополненіи или изданіи новыхъ законовъ, но проекты законовъ могутъ бытъ вносими въ Собраніе исключительно по распоряженію Князя.

103. Правительство можетъ взятъ обратно проектъ закона или предложенія, внесенныхъ въ Собраніе, если не было още окончательной подачи голосовъ.

104. Народное Собраніе можетъ дѣлатъ въ проектахъ измѣненія, дополнения и поправки.

105. Если Правительство на сіи измѣненія, дополченія и поправки не согласится, то оно можетъ или взять проектъ обратно, или внести его вторично въ первоначальной редакціи съ объясненіями и замѣчаніями, или же внести его съ тѣми измѣненіями и дополненіями, которыя найдетъ цѣлесообразными.

106. Если Собраніе отвергнетъ проектъ закона во всей его цѣлости, то высшая власть не можетъ внести его въ той же формѣ и въ той же редакціи въ Собраніе, его отвергнувшее. Такой проектъ

100. Членоветѣ на събранието иматъ право да правятъ на Правителството запитвания, а надлежнитѣ министри сѫ длъжни да отговарятъ на тия запитвания.

ГЛАВА XVI.

За реда, по който се внасятъ и разглеждатъ проектитѣ и прѣдложенията.

101. Законопроектитѣ и прѣдложенията, които има да обсѫжда Народното Събрание, внасятъ се въ него отъ надлежнитѣ министри по Княжеска заповѣдь.

102. Народното Събрание може отъ своя страна да заявява на Княза за измѣнявание, допълнявание или издавание нови закони, но законопроектитѣ могѫтъ да се внасятъ въ събранието само по Княжеска заповѣдь.

103. Правителството може да си зема назадъ законопроекта или прѣдложението, които сѫ внесени въ събранието, ако не е станало още свършено гласоподавание.

104. Народното Събрание може да прави въ проектитѣ измѣнения, допълнения и поправки.

105. Ако Правителството не склони на тия измѣнения, допълнения и поправки, оно може или да си земе назадъ проекта, или да го внесе повторно, както е билъ изпърво, съ обяснения и забѣлѣжки, или пакъ да го внесе съ ония измѣнения и допълнения, които найде за сгодни.

106. Ако събранието отхвърли законопроекта на цѣло, Правителството не може да го внесе така, както си е билъ написанъ пакъ въ сѫщото събрание, което го е отхвърлило. Такъвъ проектъ може

можетъ быть представленъ лишь будущему очередному Народному Собранію.

107. Подача голосовъ о поступившемъ на разсмотрѣніе Собранія проектѣ или предложеніи допускается лишь въ томъ случаѣ, если въ засѣданіи присутствуетъ болѣе половины всѣхъ членовъ.

108. Члены Собранія должны подаватъ голоса лично, открыто и устно. По требованію десяти членовъ голосованіе можетъ быть закрытое.

109. Рѣшенія Собранія постановляются большинствомъ голосовъ.

110. При равенствѣ голосовъ проектъ или предложеніе почитается отвергнутымъ.

111. По каждому постановленію, состоявшемуся въ Собраніи и представленному Князю, рѣшеніе его должно послѣдовать въ теченіе сессиі.

ГЛАВА XVII.

О бюджетѣ.

112. Бюджетъ представляется на разсмотрѣніе Народнаго Собранія ежегодно.

113. Бюджетъ, по принятіи его Собраніемъ, представляется на утвержденіе Князя.

114. Народное Собраніе разсматриваетъ проектъ бюджета по статьямъ и, въ случаѣ измѣненія устраненія одной изъ нихъ, указываетъ побуждающія его къ тому причины.

115. Въ случаѣ невозможности созвать Собраніе и при необходимости безотлагательныхъ расходовъ, сила и дѣйствіе прошлогодняго бюджета продолжаются, подъ отвѣтственностью мини-

да бѫде прѣдставенъ само на другото Народно Събрание, что иде.

107. Гласоподаванието върху влѣзналия за разглѣдвание въ събранието проектъ или прѣдложение допуща се само въ такъвъ случай, ако се намиратъ въ засѣданието повече отъ половината на всичкитѣ членове.

108. Членоветѣ на събранието трѣбва да гласоподаватъ лично, явно и устно. Гласоподаванието може да бѫде и тайно, ако това поискатъ не по̀малко отъ десеть членове.

109. Събранието рѣшава по вишегласие.

110. Ако гласоветѣ се раздѣлятъ на равно, проектътъ или прѣдложението се брои отхвърлено.

111. За всѣка наредба, станала въ събранието и прѣдставена на Княза, Княжеското рѣшение трѣбва да се даде додѣ траятъ засѣданията на сѫщото събрание

ГЛАВА XVII.

За бюджета.

112. Бюджетътъ се прѣдставя на Народното Събрание за разглѣдвание ежегодно.

113. Бюджетътъ, откакъ се приеме отъ Събранието, прѣдставя се на Княза за утвърждение.

114. Народното Събрание разгледва проекта на бюджета статия по статия, и ако измѣни или отмахне нѣкоя отъ нихъ, показва причинитѣ, които го каратъ да направи това.

115. Кога се случи да не може да се свика Събранието и да трѣбува да станатъ разноски, които не може да се оставатъ за послѣ, има сила и дѣйствие бюджетътъ на послѣдната година подъ

стровъ, впредъ до одобренія ихъ распоряженій Народнымъ Собраніемъ въ первую имѣющую состояться сессію.

ГЛАВА XVIII.

О государственныхъ займахъ.

116. Ни одинъ заемъ не можетъ быть заключенъ безъ согласія Народнаго Собранія.

117. Если бы для государства не въ періодъ засѣданій Собранія встрѣтилась необходимость заключить заемъ на покрытіе чрезвычайныхъ и неотлагательныхъ расходовъ, то созывается немедленно Народное Собраніе не въ очередь.

118. Если бы, для созванія Народнаго Собранія, встрѣчены были важныя препятствія, то Князь, по представленію Совѣта Министровъ и по соглашенію съ Государственнымъ Совѣтомъ, можетъ разрѣшить заемъ (до такой то суммы, опредѣленіе которою имѣетъ быть установлено Народнымъ Собраніемъ), подъ условіемъ одобренія ближайшаго Народнаго Собранія.

119. По статьямъ, по коимъ кредита установлено не было, Князь можетъ, порядкомъ и въ случаяхъ, указанныхъ въ предъидущей (118) статьѣ, разрѣшить расходъ изъ средствъ казны, но расходъ сей не долженъ въ общемъ итогѣ превышатъ (столько то тысячь) франковъ.

ГЛАВА XIX.

О созваніи Народнаго Собранія.

120. Народное Собраніе созывается Княземъ ежегодно, не позже (такого то) мѣсяца, на (такой

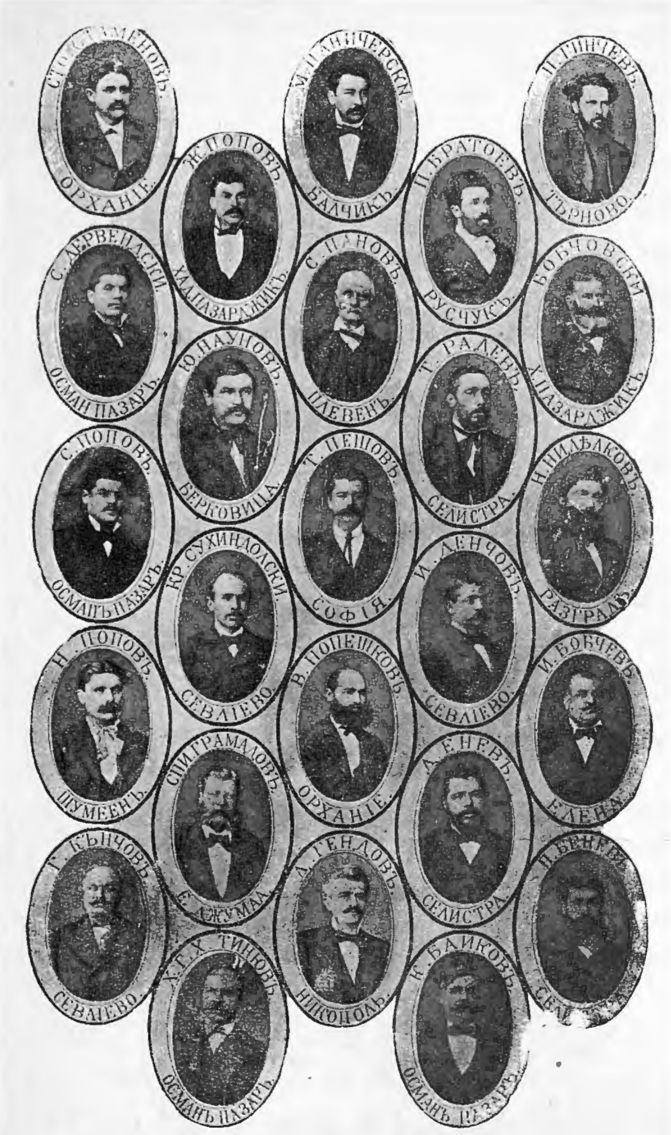
Ст. Стаменовъ
Орханіе
М. Паничерски
Балчикъ
П. Тинчевъ
Търново
Ж. Поповъ
Хадпазарджикъ
П. Братоевъ
Русчукъ
С. Дервенаски
Осман Пазаръ
С. Пановъ
Плевенъ
Бобчовски
Х. Пазарджикъ
Ю. Науновъ
Берковица
Т. Радевъ
Селистра
С. Поповъ
Османъ Пазаръ
Т. Пешовъ
София
Н. Пилѣаковъ
Разградъ
Кр. Сухиндолски
Севлиево
И. Денчовъ
Севлиево
Н. Поповъ
Шуменъ
В. Попешковъ
Орханіе
И. Бобчевъ
Елена
Спи. Грамадовъ
Е. Джумаа
А. Еневъ
Селистра
Г. Кънчовъ
Севлиево
А. Гендовъ
Никополъ
П. Бенчевъ
Х. Г. Х. Тинювъ
Османъ Пазаръ
К. Байковъ
Османъ Пазаръ

Шеста група депутати отъ учрѣд. н. събрание.

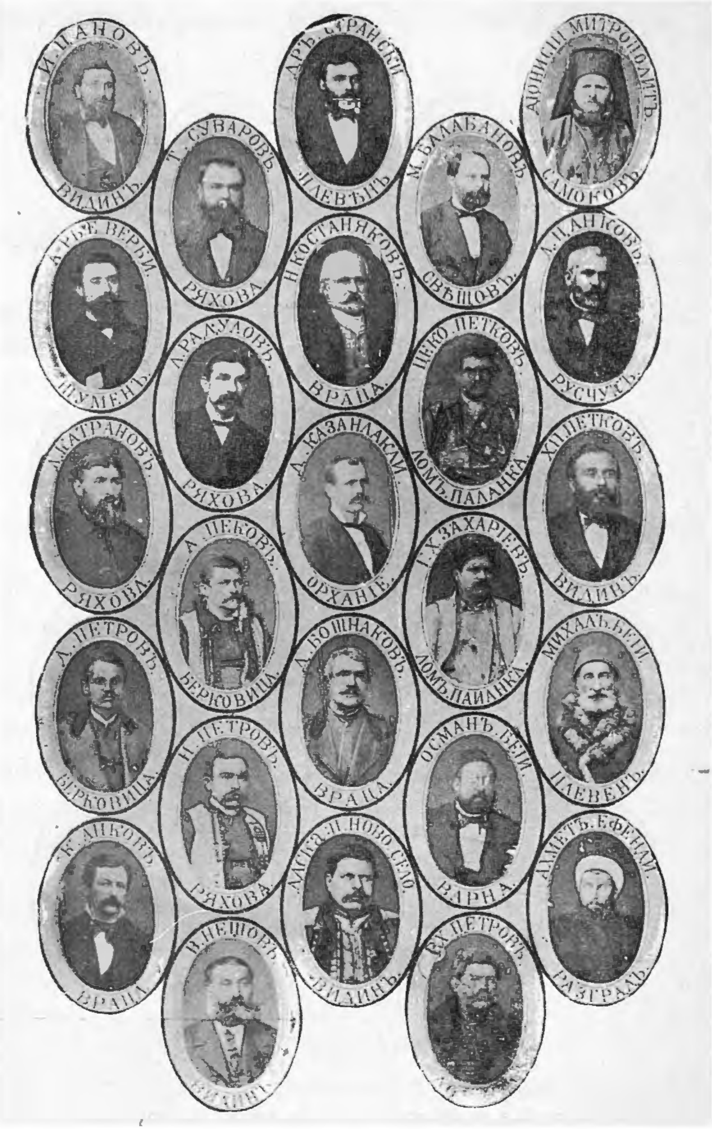
И. ЦАНОВЪ
ВИДИНЪ
Д-РЪ СТРАНСКИ
ПЛЕВЕНЪ
ДІОНИСІЙ МИТРОПОЛИТЪ
САМОКОВЪ
Т. СУВАРОВЪ
РЯХОВА
М. БАЛАБАНОВЪ
СВѢЩОВЪ
Д-РЪ Е. ВЕРКИ
ШУМЕНЪ
Н. КОСТАНЯКОВЪ
ВРАЦА
Д. ЦАНКОВЪ
РУСЧУКЪ
Д. РАДУЛОВЪ
РЯХОВА
ЦЕКО ПЕТКОВЪ
ЛОМЪ ПАЛАНКА
Д. КАТРАНОВЪ
РЯХОВА
Д. КАЗАНЛАКЛИ
ОРХАНІЕ
ХР. ПЕТКОВЪ
ВИДИНЪ
Д. ЦЕКОВЪ
БЕРКОВИЦА
Г. Х. ЗАХАРІЕВЪ
ЛОМЪ ПАЛАНКА
Д. ПЕТРОВЪ
БЕРКОВИЦА
Д. БОШНАКОВЪ
ВРАЦА
МИХАЛЪ БЕЙ
ПЛЕВЕНЪ
Н. ПЕТРОВЪ
РЯХОВА
ОСМАНЪ БЕЙ
ВАРНА
К. ДИКОВЪ
ВРАЦА
ДАСКА П. НОВО СЕЛО
ВИДИНЪ
АХМЕТЪ ЕФЕНДИ
РАЗГРАДЪ
В. НЕШОВЪ
ВИДИНЪ
ХР. ПЕТРОВЪ

Седма група депутати отъ учрѣд. н. събрание.

отговорность на министритѣ, догдѣто да се одобрятъ нихнитѣ распореждания отъ Народното Събрание въ първитѣ засѣдания, които има да станатъ.

ГЛАВА XVIII.

За държавнитѣ займове.

116. Ни единъ заемъ не може да се направи безъ съгласието на Народното Събрание.

117. Ако би не въ периода на засѣданията на Събранието да се види, че е нужно да се направи за държавата заемъ за покривание на извънредни разноски, които не могатъ да се оставатъ за послѣ, то се свиква незабавно извънредно Събрание.

118. Ако би за свикванието на Народното Събрание да се посрѣщнатъ важни спънки, то Князьтъ, по прѣдставление на Министерския Съвѣтъ и съ съгласие на Държавния Съвѣтъ, може да разрѣши заемъ (до такавато сума, опредѣлението на която има да нареди Народното Събрание) съ условие, че той ще се одобри отъ най-близкото Народно Събрание.

119. За статии, за които не е билъ отреденъ кредитъ, Князьтъ може, по редътъ и въ показанитѣ въ предидущия 118 членъ случая, да разрѣши разноски отъ паритѣ на хазната, но тия всичкитѣ разноски не бива да надминуватъ (толковато хиляди) франка.

ГЛАВА XIX.

За свикванието на Народното Събрание.

120. Князьтъ свиква Народното Събрание всѣка година, отъ (такъвто) мѣсецъ и за (такъвто) срокъ,

то) срокъ; но оно можетъ быть созвано и не въ очередь, если важныя обстоятельства того потребуютъ.

121. Мѣсто, и въ предѣлахъ статьи 120, время Собранія указываются въ распоряженіи Князя о его созваніи.

122. Очередная сессія Собранія можетъ быть продолжена по взаимному соглашенію Князя и Народнаго Собранія.

123. Князь открываетъ и закрываетъ Собраніе или лично, или поручаетъ сіе лицу, особо къ тому уполномоченному.

124. Предъ открытіемъ Собранія, всѣ члены его одновременно, по обрядамъ ихъ исповѣданій, приносятъ слѣдующую присягу:

„Клянусь единымъ Богомъ соблюдать и охранять Органическій Уставъ и, при исполненіи моихъ обязанностей въ семъ Собраніи, имѣть единственно въ виду общее благо народа и Князя, по крайнему моему разумѣнію и совѣсти, въ чемъ да поможетъ мнѣ Богъ. Аминъ“.

125. Лица духовнаго сана присяги не приносятъ, но даютъ торжественное обѣщаніе поступать во всемъ по совѣсти, имѣя исключительно въ виду общее благо страны и Князя.

126. При открытіи Собранія, въ Княжеской рѣчи излагается положеніе края и указываются проекты и предложенія, имѣющія быть внесенными на разсмотрѣніе Собранія.

127. На Княжескую рѣчь Собраніе представляетъ Князю отвѣтный адресъ.

128. По созваніи Собранія, Князъ можетъ отсрочитъ его засѣданія, но не болѣе, какъ на два

но оно може да бѫде свикано и извънредно, ако се иска това отъ нѣкои важни работи.

121. Мѣстото, и както е речено въ чл. 120, врѣмето на събранието се показватъ въ распорежданието на Князя за свикванието на събранието.

122. Редовнитѣ засѣдания на събранието може да се продължатъ по взаимно съгласие на Князя и на Народното Събрание.

123. Князьтъ отваря и затваря събранието или самъ, или порѫча това на друго лице, което особно за това е упълномощено.

124. Прѣдъ отварянието на събранието, всичкитѣ му членове у едно врѣме, спорѣдъ обредитѣ на вѣрата си, даватъ тая клетва:

„Кълнѫ се во име Единаго Бога да пазя и да браня Органическия Уставъ и при извършванието на длъжноститѣ си въ това събрание да имамъ едничко прѣдъ очи общото благо на народа и на Князя, колко ми стига разумътъ и съвѣстьта. Богъ да ми е на помощь. Аминъ“.

125. Духовнитѣ лица клетва не даватъ, но се обричатъ тържествено да вършатъ всичко по съвѣсть, като иматъ прѣдъ очи само общото благо на Държавата и Князя.

126. При отварянието на Събранието, въ Княжеското слово се описва положението на Държавата и се показватъ проектитѣ и прѣдложенията, които има да бѫдатъ внесени въ Събранието за разгледване.

127. На Княжеското слово Събранието прѣдставя Князю адресъ за отговоръ.

128. Слѣдъ като свика събранието, Князьтъ може да забави срока на неговитѣ засѣдания, но

мѣсяца. Новая отсрочка въ періодъ той же сессіи можетъ послѣдоватъ лишь съ согласія самаго Собранія.

129. Князь можетъ распустить Собраніе и назначить новые выборы народныхъ представителей.

130. Новые выборы должны послѣдовать не позже четырехъ, а новое Собрание должно быть открыто не позже шести мѣсяцевъ со дня распущенія прежняго Народнаго Собранія.

131. Члены Народнаго Собранія не могутъ собираться въ сессіи безъ созванія ихъ Княземъ; равнымъ образомъ не могутъ собираться въ засѣданія послѣ отсрочки, закрытія или распущенія Собранія.

132. Члены Народнаго Собранія, мѣстожительство коихъ находится не въ той мѣстности, гдѣ засѣдаетъ Собраніе, получаютъ суточныя деньги, а равно и прогонныя въ оба пути. Размѣръ ихъ будетъ опредѣленъ особымъ закономъ.

ГЛАВА XX.

О чрезвычайномъ Народномъ Собраніи.

Отдѣлъ I.

Предметы вѣдѣнія Великаго Народнаго Собранія.

133. Великое Народное Собраніе созывается Княземъ, или Регентствомъ, или Совѣтомъ Министровъ.

134. Князь созываетъ Великое Народное Собраніе.

не за повече отъ два мѣсеца. Ново отлагание прѣзъ сѫщитѣ засѣдания може да стане само по съгласие на самото събрание.

129. Князьтъ може да распуща събранието и да назначи нови избирания на народни прѣдставители.

130. Нови избирания трѣбва да ставатъ не по-късно отъ четири, а новото събрание трѣбва да бѫде отворено не по-късно отъ шесть мѣсеца слѣдъ распущанието на прѣжнето Народно Събрание.

131. Членоветѣ на Народното Събрание не могатъ да се събиратъ на засѣдания (сессия) безъ да бѫдатъ свикани отъ Князьтъ; нито така тѣ не могатъ да се събиратъ на засѣдания, слѣдъ като се отложи, затвори или распуща събранието.

132. Членоветѣ на Народното Събрание, които живѣятъ не въ сѫщото мѣсто, дѣто засѣдава събранието, получаватъ както надничнн пари, така и всички пѫтни разноски за отивание и връщание. Колко ще бѫдатъ разноскитѣ — това ще се опрѣдѣли съ особенъ законъ.

ГЛАВА XX.

За Великото Народно Събрание.

Дѣлъ I.

Какво има да върши Великото Народно Събрание.

133. Великото Народно Събрание се свиква отъ Княза, или отъ Регентството, или отъ Министерския Съвѣтъ.

134. Князьтъ свиква Великото Народно Събрание.

1. Для обсужденія вопросовъ объ отчужденіи или обмѣнѣ части территоріи Княжества. Вопросы эти рѣшаются большинствомъ голосовъ наличныхъ членовъ Собранія.

2. Для измѣненія или пересмотра Органическаго Устава. Решеніе по симъ предметамъ требуетъ большинства двухъ третей голосовъ наличныхъ членовъ Собранія.

135. Великое Народное Собраніе можетъ бытъ созвано Регентствомъ только для обсужданія вопросовъ объ отчужденіи или обмѣнѣ части территоріи Княжества. Вопросы эти рѣшаются большинствомъ голосовъ наличныхъ членовъ Собранія.

136. Совѣтъ министровъ созываетъ Великое Народное Собраніе:

1. Для избранія новаго Князя, въ случаѣ, если бы царствовавшій Князь скончался, не оставивъ по себѣ наслѣдника. Избраніе совершается большинствомъ двухъ третей голосовъ присуствующихъ членовъ Събранія.

2. Для избранія Регентовъ, въ случаѣ несовершеннолѣтія наслѣдника престола. Избраніе совершается большинствомъ голосовъ присутствующихъ членовъ Собранія.

Отдѣлъ II.

О составѣ Великаго Народнаго Собранія.

137. Великое Народное Собраниіе составляется изъ Народнаго Собранія въ полномъ его составѣ съ присоединеніемъ къ нему:

1. Не очередныхъ (то есть, не вошедшихъ въ составъ Народнаго Собранія):

1. За да обсѫжда въпроси за отстѫпване или размѣнение на нѣкоя часть отъ земята (територията) на Княжеството.

Тия въпроси се рѣшаватъ по вишегласие отъ членоветѣ, които сѫ въ Събранието;

2. За да измѣни или прѣглѣда Органическия Уставъ. Рѣшението по тия прѣдмети изисква вишегласието на двѣтѣ третини отъ членоветѣ, които сѫ въ събранието.

135. Великото Народно Събрание може да бѫде свикано отъ Регентството само да обсѫди въпроси за отстѫпване или размѣняване на нѣкоя часть отъ земята (територията) на Княжеството.

Тия въпроси се рѣшаватъ по вишегласие отъ членоветѣ, които сѫ въ събранието.

136. Министерския Съвѣтъ свиква Великото Народно Събрание:

1. За избиране новъ Князь, въ случай, ако би царувавшия Князь да се помине безъ да остави подирѣ си наслѣдникъ.

Избирането става по вишегласие на двѣтѣ третини отъ членоветѣ, които сѫ въ събранието.

2. За избиране регенти кога наслѣдникътъ на прѣстола е непълнолѣтенъ.

Избирането става по вишегласие на членоветѣ, които сѫ въ събранието.

Дѣлъ II.

За състава на Великото Народно Събрание.

137. Великото Народно Събрание се съставя отъ обикновенното Народно Събрание въ пълния му съставъ, като се присъединятъ:

1. Останалитѣ (които не влѣзватъ въ състава на Народното Събрание);

а) Митрополитовъ и управляющихъ епархіями (ст. 76, п. 1).

б) Предсѣдателей и членовъ суда высшей инстанціи (ст. 79, п. 2).

в) Предсѣдателей судовъ окржжныхъ, губернскихъ и коммерческихъ (ст. 79, п. 3).

г) Предсѣдателей городскихъ окружнихъ и губернскихъ совѣтовъ (ст. 79, п. 4).

2. Депутатовъ въ двойномъ числѣ противъ опредѣленнаго для депутатовъ въ Народное Собраніе (ст. 79, п. 5), избираемыхъ дополнительно на томъ же основаніи.

138. Предсѣдатель, вице-предсѣдатель и необходимое число секретарей избираются самымъ Собраніемъ изъ своей собственной среды. До избранія же ихъ, предсѣдательствуетъ екзархъ Болгарскій или замѣняющее его лицо.

139. Великое Народное Собраніе занимается исключительно тѣми предметами (ст. 134—136) для которыхъ оно по Органическому Уставу было созвано, и распускается немедленно послѣ ихъ рѣшенія.

140. Къ Великому Народному Собранію примѣняются статьи 80, 83—85, 86—97, 107, 108, 124 и 125 сего Устава.

ГЛАВА XXI.

О Высшихъ Правительственнъгхъ Учрежденіяхъ.

Отдѣлъ I.

О Государственномъ Совѣтѣ

I. Составъ Государственнаго Совѣта.

141. Высшія Правительственныя урежденія суть:

а) Митрополити и управители на овдовѣли епархии (чл. 79, т. 1);

б) Прѣдседатели и членове на Върховното сѫдилище (чл. 79, т. 1);

в) Прѣдседатели на окрѫжнитѣ губернскитѣ и търговскитѣ сѫдилища (чл. 79, т. 3);

г) Прѣдседатели на градскитѣ, окрѫжнитѣ и губернскитѣ управителни съвѣти (чл. 79, т. 4);

2. Прѣдставители два пѫти по-вече отъ опрѣдѣленитѣ за обикновенното Народно Събрание (чл. 79, т. 5), за тѣхъ става допълнително избирание по истий начинъ.

138. Прѣдсѣдатель, подпрѣдсѣдатель и потрѣбното число секретаре се избиратъ отъ самото Събрание изъ помежду членоветѣ му. А прѣди избиранието имъ прѣдседателствува Българский екзархъ или неговий намѣстникъ.

139. Великото Народно Събрание има да разглежда само оние работи (чл. 134—136). заради които по Органический Уставъ то е било свикано и распуща се, щомъ се свърши рѣшението имъ.

140. Къмъ Великото Народно Събрание се относятъ и членове 80, 83—85, 86—97, 107, 108, 124 и 125 отъ този Уставъ.

ГЛАВА XXI.

За Върховнитѣ Правителственни Уредби.

Дѣлъ I.

За Държавний Съвѣтъ.

I. Съставътъ на Държавний Съвѣтъ.

141. Върховнитѣ Правителственни Уредби сѫ:

1. Государственный Совѣтъ,
2. Совѣтъ Министровъ,
3. Министерства.

142. Государственный Совѣтъ состовляется изъ лицъ, назначаемыхъ Княземъ, и изъ лицъ, избираемыхъ Народнымъ Собраніемъ.

143. Число лицъ, назначаемыхъ Княземъ, должно быть немѣнѣе семи и не болѣе одинадцати.

144 Число лицъ, избираемыхъ Народнымъ Собраніемъ, опредѣляется по числу губерній, съ тѣмъ, чтобы отъ каждой губерніи было избрано по два члена.

145. Лица сіи избираются Народнымъ Собраніемъ изъ своей собственной среды, большинствомъ голосовъ, на два года.

146. Изъ числа лицъ, упомянутыхъ въ статьѣ 143, Князь назначаетъ предсѣдателя и вице предсѣдателя

147. Для производства дѣлъ по Государственному Совѣту, состоитъ при немъ особая Канцелярия, управляемая государственнымъ секретаремъ.

II. Предметы вѣдомства Годударственаго Совѣта.

148 Къ предметамъ вѣдомсгва Государственнаго относятся:

1. Представленіе мнѣній по всѣмъ вопросамъ, предлаемымъ ему Правителствомъ.
2. Предварительное обсужденіе всѣхъ законопроектовъ, имѣющихъ быть внесенными въ Народное Собраніе.
3. Окончательное разсмотрѣніе рѣшеній губернскихъ административныхъ судовъ, по искамъ част-

1. Държавний Съвѣтъ,
2. Министерский Съвѣтъ,
3. Министерствата.

142 Държавний Съвѣтъ съставятъ лица назначени отъ Князя, и лица, избирани отъ Народното Събрание.

143. Лицата, които се назначаватъ отъ Князя, трѣбва да бѫдѫтъ на брой не по-малко отъ седмина и не повече отъ единадесеть душъ.

144. Числото на ония лица, които се избиратъ отъ Народното Събрание, ще се опрѣдѣлява по числото на губерниитѣ, но така дѣто отъ всяка една губерния да се избиратъ по два члена.

145. Народното Събрание избира тия лица изъ помежду своитѣ членове, по вишегласие, за двѣ години.

146. Изпомежду ония лица, които се споменѫхѫ въ членъ 143, Князьтъ назначава прѣдсѣдатель и подпрѣдсѣдатель.

147. За дѣлопроизводството Държавний Съвѣтъ си има особна Канцелария подъ управлението на държавний секретарь.

II. Какво има да върши Държавний Съвѣтъ.

148. Държавний Съвѣтъ:

1. Ще прѣдставя мнѣния по всичкитѣ въпроси, които му прѣдлага Правителството.
2. Ще обсѫжда прѣдварително всички законо проекти, които има да се внесѫтъ въ Народното Събрание.
3. Ще разглежда въ послѣдня инстанция рѣшенията на губернскитѣ управителни сѫдилища.

ныхъ лицъ противъ казны или казны противъ частныхъ лицъ.

4. Разрѣшеніе въ послѣдней инстанціи пререканій о подсудности между всѣми правительственными мѣстами и должностными лицами

5. Преданіе суду лицъ судебнаго вѣдомства.

6. Разсмотрѣніе, въ послѣдней инстанціи, дѣлъ и жалобъ по поводу отчужденія частнаго имущества на государственныя или общественныя надобности.

7. Разрѣшеніе государственныхъ займовъ и сверхъ бюджетныхъ расходовъ въ случаяхъ, указанныхъ въ статьяхъ 115 и 116 настоящаго Устава.

8. Утвержденіе расходовъ изъ общей суммы кредитовъ, ассигнованныхъ по бюджету на чрезвечайныя издержки,

9. Разрѣшеніе займовъ для губерній, округовъ, ощинъ и городовъ.

10. Дѣла объ отчужденіи недвижимыхъ имуществъ, принадлежащихъ губерніямъ, округамъ, общинамъ и городамъ, разрѣшеніе или запрещеніе сихъ отчужденій

11. Дѣла о сложеніи недоимокъ и всякаго рода недоборовъ, взысканіе коихъ признано будетъ невозможнымъ.

12. Разсмотрѣніе отчетовъ Высшей Отчетной Палаты, которая, по требованію Государственнаго Совѣта, должна ему прѣдставлять подробные доклады объ исполненіи росписи государственныхъ доходовъ и рзходовъ.

13 Представленіе Князю о нарушеніяхъ Органическаго Устава.

кога има тжжби отъ частни лица срѣщу хазната или отъ хазната срѣщу частни лица

4. Ще разрѣшава въ послѣдня инстанция прѣпирнитѣ за подсждность помежду всички правителственни мѣста и длъжностни лица.

5. Ще тегли на сждъ лица отъ сждебното вѣдомство.

6. Ще разглѣжда въ послѣдня инстанция работи и тжжби по отстжпвание частенъ имотъ за държавни или обществени потрѣби.

7. Ще разрѣшава Държавни займове и извънредни бюджетни разноски въ оние случае, които сж посочени въ членове 115 и 116 на този Уставъ

8. Ще утвърждава разноски отъ общата сумма на кредититѣ, които сж назначени въ бюджета за извънредни разноски.

9. Ще разрѣшава займове за губерниитѣ, окржжията, общинитѣ и градищата.

10. Ще разглежда работи за отстжпвание недвижими имоти, които принадлежатъ на губерниитѣ, окржжията, общинитѣ и градоветѣ, а такожде ще да разрѣшава или запрѣщава тия отстжпвания.

11. Ще опрощава изостанжли даждия и всякакви недосъбрани берии, на които прибиранието се признае невъзможно.

12. Ще прѣглежда смѣткитѣ на Върховната Смѣтна Палата, която по искането на Държавний Съвѣтъ, е длъжна да му прѣдставя подробни изложения за испълнението на бюджета.

13. Ще прѣдставя на Князя случаетѣ, въ които се нарущава Органический Уставъ.

Отдѣлъ II.

О совѣтѣ Министровъ, о министрахъ и о должностныхъ лицахъ.

149. Исполнительная власть, подъ высшимъ надзоромъ и руководствомъ Князя (статья 11), принадлежитъ Министрамъ и ихъ Совѣту.

150. Совѣтъ Министровъ состоитъ изъ всѣхъ Министровъ. Одинъ изъ нихъ, по выбору Князя, назначается предсѣдателемъ Совѣта.

151. Сверхъ общихъ обязанностей въ обыкновенное время, Совѣту Министровъ, въ нѣкоторыхъ нижепоименованныхъ случаяхъ, присвоиваются слѣдующія права и обязанности:

1. Въ случаѣ смерти Князя безъ наслѣдника, Совѣтъ Министровъ вступаетъ въ управленіе страною, и въ мѣсячный, современи вступленія въ управленія, срокъ созываетъ Великое Народное Собриніе для избранія новаго Князя.

2. Совѣтъ Министровъ вступаетъ также въ управленіе страною и въ томъ случаѣ, если Князь при смерти не учредитъ Регентства. Великое Народное Собраніе для избранія Регентовъ должно быть созвано въ тотъ же (п. 1) мѣсячный срокъ.

3. Если по смерти Князя вдовствующая Княгиня осталась беременною, то впредъ до разрѣшенія ея отъ бремени, управленіе страною принадлежитъ Совѣто Министровъ.

4. Въ случаѣ смерти одного изъ членовъ Регентства, Совѣтъ Министровъ созываетъ Великое Народное Собраніе, для избранія Регента на мѣсто умершаго, порядкомъ, опредѣленнымъ въ п. 2.

5. Совѣтъ Министровъ, вступая въ случаяхъ, указанннымъ въ пунктахъ 1—4 сей статьи, въ управ-

Дѣлъ II.

За Министерский Съвѣтъ, за министритѣ и за длъжноститѣ лица.

149 Испълнителната власть, подъ върховенъ надзоръ и ржководство на Князя (чл. 11) принадлежи на министритѣ и нихния Съвѣтъ.

150. Министерский Съвѣтъ състои отъ всичкитѣ министри. Единъ отъ тѣхъ, по Княжески изборъ, назначава се прѣдсѣдатель на Съвѣта.

151. Освѣнъ общитѣ длъжности въ обикновенно врѣме, на Министерский Съвѣтъ въ нѣкои долуспоменати случаи се присвояватъ тия права и длъжности:

1. Кога се случи да се помине Князьтъ безъ наслѣдникъ, Министерский Съвѣтъ поемва управлението на Княжеството и вжтрѣ въ единъ мѣсецъ свиква Великото Народно Събрание за избирание новъ Князь

2. Министерский Съвѣтъ поемва управлението на Княжеството и тогава, когато Князьтъ при смъртьта си не отреди Регентство. Великото Народно Събрание за избирание регенти трѣбва да бжде свикано такожде вжтрѣ въ единъ (т. 1) мѣсецъ.

3 Ако подиръ смъртьта на Князя овдовѣлата Княгиня остане непраздна, то доклѣ тя роди управлението на Княжеството принадлежи на Министерский Съвѣтъ.

4. Ако би да се помине нѣкой отъ регентитѣ, то Министерский Съвѣтъ свиква Великото Народно Събрание, за да избере новъ регентъ намѣсто починалий, по опрѣдѣлений редъ въ т. 2.

5. Министерский Съвѣтъ, въ оние случаи, що се споменуватъ въ точки 1—4 отъ тоя членъ, като

леніе страною, обявляетъ о томъ прокламаціей къ народу.

6. Въ теченіе своего управленія страною, Совѣтъ Министровъ не можетъ смѣнять Министровъ.

7. Члены Совѣта Министровъ, въ случаѣ временнаго управленія страною, получаютъ только содержаніе, ихъ должностямъ присвоенное

252. Министры назначаются и увольняются Княземъ.

153. Министры отвѣтственны передъ Княземъ и Народнымъ Собраніемъ въ совокупности за общія ими принятыя мѣры, и лично, каждый за дѣйствія, совершенныя имъ по ввѣренной ему части управленія.

154 Каждый оффиціальный актъ, подписанный Княземъ, по свойству своему, долженъ быть скрѣпленъ или всѣми министрами, или министромъ по принадлежности.

155. Министры могутъ быть преданы Народнымъ Собраніемъ Суду за измѣну отечеству или Князю, за нарушеніе Органическаго Устава, за предательство или вредъ, нанесенный странѣ съ цѣлію личнаго интереса.

156. Предложеніе о преданіи министра суду должно быть письменное, содержать исчисленіе пунктовъ обвиненія и быть подписано по крайней мѣрѣ (столькими то) членами Народнаго Собранія.

157. Для преданія министра суду необходимо двѣ трети голосовъ присутствующихъ членовъ.

158. Министры подсудны особому Государственному суду, составъ коего будетъ опредѣленъ особымъ закономъ.

поемва управлението на Княжеството обявлява за това съ прокламация на народа.

6. Прѣзъ врѣмето, додѣ Министерский Съвѣтъ управлява Княжеството, той не може да мѣнява министритѣ.

7. Членоветѣ на Министерский Съвѣтъ, когато врѣменно управляватъ Княжеството, добиватъ само министерската си заплата.

152. Министритѣ се назначаватъ и уволняватъ отъ Князя.

153. Министритѣ сѫ отговорни прѣдъ Князя и Народното Събрание съвокупно за всичкитѣ общи мѣрки, които тѣ вз̀ематъ, и всякой единъ лично за себе си отговаря за всичко, което е той извършилъ по управлението на повѣрената нему часть.

154. Всякой единъ оффициаленъ актъ, подписанъ отъ Князя, трѣбва да бѫде такожде подписанъ, споредъ какъвто е, или отъ всичкитѣ министри, или само отъ министърътъ, комуто се пада.

155. Народното Събрание може да прѣдава министритѣ на сѫдъ за измѣна на отечеството или на Князя, за нарушение Органический Уставъ, за прѣдателство или нѣкакъвъ вредъ, причиненъ на Княжеството за лична полза.

156. Прѣдложение за прѣдаване министръ на сѫдъ трѣбва да е писменно и да съдържа едно по едно всичкитѣ обвинения, и да е подписано най-малко отъ (еди колко си) членове на Народното Събрание.

157. За да се прѣдаде министръ на сѫдъ изискватъ се гласоветѣ на двѣ третини отъ членоветѣ, що сѫ въ Събранието.

158. Министритѣ се сѫдятъ отъ особенъ Държавенъ сѫдъ, на който съставътъ ще бѫде опрѣдѣленъ по особенъ законъ.

159. Князь не можетъ помиловать обвиненнаго министра безъ согласія Народнаго Собранія.

160. Исполненіе законовъ поручается высшимъ административнымъ учрежденіямъ, именуемымъ Министерствами.

161. Министерствъ семь:

1. Министерство Инностранныхъ Дѣлъ и Исповѣданій.

2. Министерство Внутреннихъ Дѣлъ.

3. Министерство Народнаго Просвѣщенія.

4. Министерство Финансовъ.

5. Министерство Общественныхъ Работь и Земледѣлія.

6. Министерство Юстиціи.

7. Министерство Военное.

162. Во главѣ каждаго министерства находится министръ.

163. Назначеніе на всѣ государственныя должности принадлежитъ Князю.

164. Каждое должностное лицо приноситъ присягу на вѣрность Князю и Органическому Уставу.

165. Каждое должностное лицо отвѣчаетъ за свои служебныя дѣйствія.

166. Должностныя лица, служащія по назначенію отъ Правительства, имѣютъ права на пенсію, основаніе и размѣръ коей будетъ опредѣленъ особымъ закономъ.

167. Предложенія объ измѣненіи или пересмотрѣ Органическаго Устава дѣлаются общимъ порядкомъ, установленнымъ для изданія законовъ (ст. статьи 98 и 99).

168. Означенныя въ предъидущей (167) статьѣ предложенія считаются принятыми, если за нихъ

159. Князьтъ не може да опрости единъ обвиненъ министръ безъ съгласието на Народ. Събрание.

160. Испълняванието на законитѣ се поржчва на върховни управителни уредби, които се наричатъ Министерства.

161. Министерства има седемь:

1. Министерство на Външнитѣ Работи и Исповѣданията.

2. Министерство на Вжтрѣшнитѣ Работи.

3. Министерство на Народното Просвѣщение.

4. Министерство на Финансиитѣ.

5. Министерство на Общественнитѣ Работи и Земледѣлието.

6. Министерство на Правосждието.

7. Военно Министерство.

162. На чело на всѣко едно министерство намира се министръ.

163. Князьтъ има право да назначава лица на всичкитѣ правителственни длъжности.

164. Всѣко едно длъжностно лице дава клетва, че ще е вѣрно на Княза и на Органическия Уставъ.

165. Всѣкое длъжностно лице отговаря за своитѣ дѣйствия по службата си.

166. Длъжностнитѣ лица, които сж назначени на служба отъ Правителството, иматъ право да добиватъ пенсия, основата и количеството на която ще бжде опрѣдѣлена по особенъ законъ.

167. Прѣдложения за измѣнение или прѣглѣждание Органическия Уставъ ставатъ по сжщия начинъ, който е нареденъ и за издавание законитѣ (ср. членъ 98 и 99).

168. Реченитѣ въ горния 167 членъ прѣдложения се считатъ приети, ако за тѣхъ подадмтъ

выскажется болѣе двухъ третей всѣхъ членовъ Народнаго Собранія.

169. Для разсмотрѣнія сущности означенныхъ въ статьѣ 167 предложеній, созывается Великое Народное Собраніе, которое большинствомъ двухъ третей голосовъ рѣшаетъ вопросы, касающіеся предметовъ измѣненія и пересмотра Органическаго Устава.

170. Настоящій Уставъ имѣетъ силу и дѣйствіе въ теченіе пяти лѣтъ, по истеченіи которыхъ онъ имѣетъ быть пересмотрѣнъ въ порядкѣ, указанномъ въ предъидущей 169 статьѣ.

* * *

гласъ повече отъ двѣ третини отъ всичкитѣ членове на Народното Събрание.

169. За разглѣждание рѣченитѣ въ членъ 167 прѣдложения свиква се Великото Народно Събрание, което по вишегласие на двѣтѣ третини отъ членоветѣ рѣшава въпроси, които се относятъ до измѣнението и прѣглѣжданието на Органическия Уставъ.

170. Тоя Уставъ има сила и дѣйствие за петь години, слѣдъ изминванието на които трѣбва да се прѣгледа спроти показанния въ горния 169 членъ начинъ.

* * *

ДЕБАТИ

по

Конституцията.

Дебати

по

КОНСТИТУЦИЯТА

(Руския проектъ).

(Станали въ Учрѣдителното Народно Събрание въ Търново).

Характера на дебатитѣ.

Славейковъ каза: „Мисля че не трѣбваше да бждемъ толкова щекотливи и дребодливи кога работата, за която сме свикани, е отъ такава важность. Ние знаемъ какви сме; ние знаемъ че сме нови, неопитни и не трѣбва да диримъ кой какво е казалъ. Добрата воля къмъ народната работа трѣбва да ни извинява, кога причиняваме незадоволствия единъ на други. И въ по-уреденитѣ общества ставатъ такива нѣща. Ако моитѣ думи сж необлагодарили г-нъ вице-прѣдседателя азъ съмъ готовъ да ги оттегля и да прося прошка".

Столицата на Княжеството.

Геровъ, мисли че е нуждно да се опрѣдѣли столицата на Княжеството.

Джебаровъ, прѣдлага това да стане чрѣзъ прибавка на 18-й членъ.

Цанковъ, намира за добрѣ щото опрѣдѣлението на столицата да се вмѣсти само въ протокола, а да не влиза въ конституцията.

Прѣдседателя, прѣдложи на Народното Събрание да се разисква най-напрѣдъ въпроса за 18 чл., а послѣ да се разгледа въпроса за столицата.

Като се тури 18 чл. на гласоподавание тъй както е въ проекта прие се съ вишегласие безъ никакво промѣнение.

Джебаровъ, прѣдложи щото столицата на Княжеството да бѫде София.

Михайловски, изяви че той желае щото опрѣдѣлението на столицата да се основава на народнитѣ интереси; и моли който прѣдлага да има тѣхъ прѣдъ видъ и да даде подробнитѣ разяснения.

Грековъ, забѣлѣжи че ако г-нъ Михайловски има на умъ друго прѣдложение нека да го прѣдстави.

Цанковъ се изрази: „Ние имаме двѣ столици: Търново — историческа; и София правителственна. За това азъ прѣдлагамъ и за напрѣдъ София да си остане за резиденцията на Княза; а въ Търново да става коронацията на Княза“.

Това прѣдложение на г-нъ Цанковъ се прие съ вишегласие за да се мине въпротокола.

Рапорта на парламентарната комисия.

Послѣ това спорѣдъ дневния редъ подпрѣдседателя прѣдложи на комисията да прочете рапорта си за дѣлото, което ѝ бѣше възложено.

Рапортера на комисията, г-нъ Поменовъ, прѣди да захване четението на рапорта каза: Почитаеми господа! Излишно е да подкачамъ съ введение. Но считамъ за длъжность да спомена, че разултатитѣ изложени въ рапорта, сѫ дибити по вишегласие. Въ него можеше да се изложи и мнѣнието на меншенството, но по краткостьта на врѣмето това не стана. При все това тия частни мнѣния ще се съобщатъ гдѣто е мѣстото му".

Послѣ това прочете рапорта на комисията, който се прилага при настоящия дневникъ.

Срѣщу тоя рапортъ г. Каравеловъ изказа слѣдующето отъ трибуната: „Азъ бѣхъ отъ ония, които желаятъ да се избере комисия. Тя, като комисия за изработване проекти на закони, трѣбваше да се ръководи само отъ единъ принципъ, по който сѫ се рѫководили всички законодатели, именно: учрѣжденията и законитѣ трѣбва да принасятъ колкото е възможно по-малко зло и повече полза; защото законитѣ принасятъ по нѣкога и вреда. Второ, тя трѣбваше да постави тезиси, по които азъ разбирамъ най-главнитѣ прѣдложения на бѫдущия нашъ уставъ; тия тезиси търѣбваше да бѫдатъ мотивирани, и това бѣше най-главната работа на комисията да приведе аргументи за и противъ относително тоя или оня тезисъ. И що виждаме ние въ тоя рапортъ, който ни прѣдстави комисията?!... На мѣсто принципъ нѣкои си четири начала, подплатени съ консервативенъ вѣтъръ. На мѣсто тезиси — гвачка. На мѣсто мотиви, . . . За мотивитѣ нѣма да говоря; само мога да кажа думитѣ на Данте: „а на тия поглѐдни и върви си"...

Съ една дума въ тоя рапортъ нѣма ни политика, ни логика, ни граматика. За това азъ прѣдлагамъ 1-во да се забѣлѣжи, че комисията не е оправдала довѣрието на Народното Събрание, 2-ро да считаме нашето положение statu quo ante comisionem и 3-то да пристѫпимъ да разглеждаме глава по глава устава, който ни е прѣдложенъ отъ централното правителство Колкото за рапорта той е литературна собственность на комисията, която и може да прави съ него каквото ще, а ние да си гледаме работата".

Послѣ това говори г-нъ Славейковъ тоже отъ трибуната: „Не вѣрвахъ че тъй скоро ще се случи отъ тая сѫща трибуна да потвърдя недовѣрието къмъ комисията, противъ съставянето на която говорихъ прѣди нѣколко дни. Какво е изработила комисията? Какви сѫ тѣзи бабини деветини? (ръкоплѣскания). Всичкитѣ ни неприятели сѫ ни борили съ това, че не сме узрѣли за свобода. Но ето че една комисия отъ Народното Събрание иде да потвърди думитѣ имъ, като казва и печатно заявява, че ние не сме още за пълна свобода, когата за тази свобода толкози драгоцѣнна кръвь проля братский нашъ Руски народъ и наший народъ понесе толкова скѫпи жертви (ръкоплескания).

Пенчо Славейковъ.

Комисията иска да ни се дава свободата като комка — малко по малко, защото ни билъ слабъ стомахътъ; сѫщо като на човекъ, който дълго врѣме е билъ подъ затворъ и който не трѣбва да се пуща изведнажъ на видѣло, но по напрѣдъ да се тури въ кафе-оджа за да привикне. Монархия, която да управлява нашътъ новъ и неопитенъ народъ, това разбирамъ; но конституция консервативна не разбирамъ; то прилича като да казва нѣкой *лъща на кебапъ.* Тѣ искатъ конституция, въ която да вѣе нѣщо, съ други думи искатъ нѣкаква вѣтърничава конституция (ржкоплескания). Искате народъ свободенъ, а отнемате му свободата; искате правителство крѣпко и силно, но отнемате му силата; боите се отъ съприкосновение на правителството съ народа и туряте прѣграда по между имъ. Прѣдлагамъ да се върнемъ направо къмъ проекта на уставътъ, защото тази конституция, която ни прѣдлага комисията е по долня и отъ турската. Само едно нѣщо чисто казано въ рапортътъ, то е: законътъ трѣбва да повиква на общественнитѣ служби, чинове и почести всѣки гражданинъ стига да е той способенъ и непороченъ. Той трѣбва да *прасодѣла* ... Какво е това? ще каже че сж издѣлали конституция отъ празъ. Като народенъ прѣдставитель и въ името на народа не приемамъ рапорта На свободата се турятъ букаи. Народътъ не бивало да бжде свободенъ, защото тъй се родило въ главата на нѣкои си, които не би говорили по тоя начинъ даже и тогава, ако да бѣха подкупени отъ нашитѣ неприятели Прѣдлагамъ да се отхвърли тоя рапортъ (ржкоплескания).

Подпрѣдседателя, като заяви, че има прѣложение отъ г. г. Каравелова и Славейкова за отхвърляние рапорта, попита събранието желае ли да се отхвърли рапорта или не?

В. Преосвященний Милетий въ защита на комисията каза, че тя е избрана и натоварена да изработи едно нѣщо, а не и да го наложи. Той мисли, че това което е изработила комисията, е едно просто мнѣние, което събранието е свободно да не приеме. Но да се земе поводъ отъ една типографическа погрѣшка и да се напада комисията, това е неумѣстно. Нека се разиска рапорта; не трѣбва да нападаме и подиграваме хората, които сами сме избрали за комисия.

Славейковъ, въ отговоръ на това каза, че рапорта е направенъ тъй, като че иска да сбие съ толкъ събранието; за това прѣдлагамъ втори пѫть отхвърлянието му.

Прѣосвященний Климентъ: рѫкоплеска се отъ събранието на думитѣ на г. г. Каравелова и Славейкова. Особенно г. Славейковъ каза, че комисаритѣ сѫ земали пари за да вържатъ свободата на народа. Комисията именно като земаше прѣдъ видъ че има такива хора, които сѣкогашъ злоупотрѣбяватъ свободата, намѣри за нуждно да прѣдложи тѣзи ограничения, които е изложила въ рапорта. Нека г. Славейковъ самъ каже совѣстно, да ли сме узрѣли ние за свободата, или не? Тука ми дохождатъ на ума думитѣ на една французка списателка: *Свобода, какви злоупотрѣбления не ставатъ съ тебъ?!* А най-вече злоупотрѣбяватъ съ свободата тия хора, на които въ устата е сѣкогашъ думата свобода и които постоянно казватъ, че се подвизаватъ за народа. Събранието трѣбва да почита дѣлата на комисиитѣ, които то избра.

Каравеловъ, азъ пакъ поддържамъ прѣдложението си. Но ако иска комисията нека разгледаме рапорта ѝ въ частноститѣ. Това е глупость, а не принципъ да се пише, че человѣкъ е олицетворение на цѣлото человѣчество. Покажете ми, кой е тоя звѣръ, който олицетворява цѣлото человѣчество?

Като се чуха гласове, че въпроса е изчерпанъ, прѣдседателя подложи на гласоподавание прѣдложението за отхвърляне рапорта. При гласуванието квесторътъ Михаиловски, обяви че вишегласието е за отхвърлянието.

Слѣдъ едно прѣкъсване на засѣданието отъ 15 минути, подпрѣдседателя заяви, че прѣди да пристѫпи събранието къмъ разглеждание на устава, той счита за нуждно да обяви за нѣщо, което е прѣдвидено въ правилникътъ. Въ 18 членъ се казва че единъ отъ тритѣ начина за гласоподавание, е явно и поименно гласоподавание, което трѣбва да се употрѣби, ако $^1/_3$ часть отъ присѫтствующитѣ прѣдставители го поискатъ Тука има подадено едно заявление, подписано отъ 88 члена, въ което се иска явното и поименното гласоподавание върху сѣки членъ на Органическия Уставъ.

Петко Каравеловъ.

Прочете се заявлението: ние долуподписанитѣ прѣдставители, прѣдлагаме на Народното Събрание щото всички въпроси, които се касаятъ до приеманието или отхвърлянието на всичкитѣ членове или статии на Органический Уставъ да станатъ прѣзъ именно гласоподавание на основание на статия в, § 18 въ Правилникътъ одобренъ отъ Народното Учрѣдително Събрание. Слѣдуватъ 88 подписи.

Събранието попитано отъ прѣдседателя прие това прѣдложение. Слѣдъ това той пакъ прѣдложи да се пристѫпи къмъ разглежданието на Органический уставъ.

Самоуправлението на общинитѣ.

Стоиловъ, отъ трибуната обърна се къмъ събранието съ тия думи: „Чухте едно прѣдложение че територията трѣба да се раздѣли на окръжия, околии и общини. Чухте едно прѣдложение че това като нѣщо не важно трѣба да се остави за по подиръ. Азъ поддържамъ че раздѣлението е, както се споменува и въ рапорта на 15 членната комисия, едно основно начало на конституцията. Г-нъ Цанковъ прѣдлага щото на всѣка община, която съставлява единица отъ управлението, да се даде да върши толкова колкото тя може. Азъ съмъ съгласенъ съ това и искамъ развитието на самоуправлението въ тия общини, или административни единици, защото то ще бѫде силата на нашия народъ и една здрава основа за бѫдащето развитие. Трѣбва да оставимъ на тия единици да вършатъ самостоятелно своитѣ домашни работи, а не да чакатъ отъ правителството всичко. Ний трѣбва да се стараемъ у насъ да се развиятъ много центрове на политически и общественъ животъ. Това е началото на децентрализацията, което Франция съ мѫка се стреми да постигне, и което дава силата на Англия и Америка. — Другото начало е началото на централизацията споредъ което

Костантинъ Стоиловъ.

правителството прави всичко. Нашето отечество трѣбва да съставя едно цѣло, нъ въ сѫщото врѣме да гледаме щото да съставимь отдѣлни центрове, които въ миниатуренъ видъ да прѣдставляватъ цѣлото, и на които конституцията да гарантира самоуправление. Азъ поддържамъ мнѣнието на Г-на Русненския депутатъ „заключи г-нъ Стоиловъ" за раздѣлението на територията на окрѫжжия, околии и общини, защото само тогава ще имаме силно Народно Управление".

Подпредсѣдателя Каравеловъ каза: „Това щото говори г-нъ Стоиловъ нѣма нищо общо съ самоуправлението. Азъ самъ мога да давамъ уроци, и ще ги дамъ когато дотрѣбва".

Стоиловъ, отговори „То е ваша работа".

Мариновъ, попита да ли всѣкой окрѫгъ ще се дѣли на околии и всѣка околия на общини? —

Цанковъ, отговори за подробното раздѣление ще стане особенъ законъ, а сега е думата за главното подраздѣление на територията. За управлението на околиитѣ и общинитѣ ще станатъ особенни закони, нъ трѣбва прѣдварително да се тури въ конституцията членъ, отъ който да се черпятъ тия закони за мѣстното имъ самоуправление.

Мариновъ, е уплашенъ отъ разяснението на г-на Цанкова защото виждалъ че съ името окрѫгъ той искалъ да замѣсти сегашната губерния; а съ името околия, — сегашния окрѫгъ. За това искамъ изяснения какъ практически това раздѣление може да стане.

Н. Високопрѣосвѣщенство, Софийския намѣри за нуждно да разясни че околията не е измислена отъ администрацията, че тя природно се е явила у насъ нѣкои голѣми селения, като н. п. Тетевенъ, сж природно отсѣчени и съставятъ околии.

Балабановъ, отъ трибуната отправи слѣдующитѣ думи къмъ събранието: „Г-да, искатъ разяснение за дѣлението на територията и азъ ще дамъ. Прѣдложението на г-на Цанкова приемамъ: че азъ тъй го разбирамъ:“ Административна България ще се дѣли на окржжия, околии и общини. Окржжието не ще бжде нито Губерния, нито сегашния окржгъ. Нѣколко сегашни окржзи ще съставляватъ едно окржжие, по тоя начинъ Губерниитѣ падатъ, което не ще бжде отъ голѣма вреда за насъ, като тѣ се спомагали за централизацията и малко се ни ползували, както и турскитѣ мютесарифлици и валилици малко ползуваха турското правителство. Азъ съмъ билъ въ администрацията и знамъ въ какви неудобности селянина е подпадалъ и подпада по причина на тия Губернии. За това и азъ заедно съ г-нъ Цанкова предлагамъ да се унищожатъ Губерниитѣ и да се приеме окржжието, което може да се нарече префектура или инакъ, и въ което ще влазятъ 2 или 3 окржга“. —

Марко Балабановъ.

„Колкото за околията ще кажа слѣдующето: Споредъ официалнитѣ документи тя е нахия, която е естественно явление на нашия народенъ животъ.

У насъ сж се явили по-голѣми селения или села; и турското правителство имъ давало мюдири за да вършатъ на мѣстото си работи отъ малка важность. Като примѣръ отъ сегашния животъ можа да покажа на Горня Орѣховица. Когато посѣтихъ това село молиха ме мѣстнитѣ жители като депутатъ (защото хората мислятъ че депутатитѣ всичко можатъ да вършатъ), да издѣйствувамъ да имъ се даде малко полицейско управление за да имъ расправя дребнитѣ имь мѣстни распри. При всичко че наша Орѣховица не е Велико Търново „думаха тѣ“ нъ все трѣбва щото да имаме тука человѣкъ, който да ни расправя за да не бждемъ принудени за дребни работи да ходимъ, да губимъ врѣме въ Търново. — Чини ми се всѣкой Българинъ, който чувствува ползата на народа си, ще желае да се образуватъ такива центрове въ отечеството ни за да стане България градина или Белгия на Балканския Полуостровъ, както се изрази единъ отъ нашитѣ доброжелатели, Европейци". —

»Колкото за общината тя иде най-подиръ въ дѣлението; нъ тя е първото административно тѣло. Дайте по-много правдини на окржжието, по-малко на околията, а на общината — най-пълно самоуправление. Въ нейнитѣ дѣла трѣбва да се мѣси централната власть само въ рѣдки случаи. За доказателство на добрата страна на общинското самоуправлени моя приятель г-нъ Стоиловъ приведе като примѣръ Англия и Америка; а азъ ще дамъ другъ примѣръ: При всичкитѣ гонения и теглила отъ страна на турцитѣ ний си съхранихме народния животъ именно за това че имахме общинско управление. Тѣ — общинитѣ — ни дадоха училищата и подържаха черквата ни, която като хранилище запази нашитѣ прѣдания. Отъ когато захванаха отъ Цариградъ да уничтожаватъ общинскиятъ животъ чрезъ своитѣ реформи взеха да вредятъ и на развитието на народа ни. За това въ заключение азъ пакъ прѣдлагамъ да се приеме прѣдложението на г-на Цанкова«.

Подпредсѣдателя, повторително пита какъвъ чиновникъ ще бѫде тамъ, околенъ началникъ или полицейски приставъ.

Цанковъ, мисли че въ една конституция може да се каже само за раздѣлението; нъ не по колко села ще влазятъ въ околията. Управителитѣ ще опрѣдѣлятъ това чрезъ особенни закони. Общината е недѣлима; а дѣлението се отнася до окрѫжието и околията

Мариновъ, забѣлѣжи: че той като искалъ разяснение, той направилъ това не че не разбиралъ какво ще каже Окрѫжие, Околия и Община; нъ защото мислялъ че г нъ Цанковъ искалъ да замѣни сегашната Губерния съ окрѫжие. Слѣдъ расясненията на г-на Балабанова, които г-нъ Цанковъ неможалъ да даде, г нъ Мариновъ приема това раздѣление.

Слѣдъ това прочете се 3 членъ отъ формулата на г-нъ Цанкова, който гласи: „Територията е раздѣлена административно на окрѫзи, околии и общини«.

Тоя членъ се прие съ вишегласие за да съставлява 3 чл. на конституцията.

Подиръ това чете се слѣдующия членъ отъ сѫщата формула: „Митнитѣ интереси на окрѫга, на околията и общината се управляватъ отъ окрѫжнитѣ, околийскитѣ и общинскитѣ съвѣти учредени споредъ особени закони, основани на началата на Конституцията“.

Цанковъ, забѣлѣжи „когато г Балабановъ развиваше теорията за управлението на общинитѣ каза че то ще бѫде самоуправление административно. Управление е друго, а самоуправление друго. Споредъ това мѣстното управление е отдѣлно отъ административното и за него сѫществуватъ други закони. Тия три части на дѣлението можатъ да иматъ митни интереси, относително до училищата, болници, чешми, гори и пр.; за тѣхъ трѣбва да се съставятъ други закони, за които ще знае централнотото правителство. Тия закони трѣбва да бѫдатъ направени споредъ Конституцията“.

Балабановъ, отговори че всѣкой законъ ще бѫде основанъ на Конституцията, и уви на онзи законъ, който не е споредъ нея. Той прѣдложи да се отхвърли 4 членъ на формулата, като се допълни 3 членъ отъ Конституцията съ прибавление „особени закони ще се съставятъ за самоуправлението на общината“.

Антоновъ, попита да ли не е нуждно да се вмѣсти между 2 и 3 членъ, единъ новъ членъ, който да опредѣля числото на жителитѣ, които ще образуватъ окръга.

Подпредсѣдателя, припомни че трѣбва първо да се свърши въпроса, който се разисква, та тогава да се подига другия.

Слѣдъ като се чете повторително 4 членъ отъ формулата на г. *Цанкова* и г. Балабановъ каза че ще формулира писменно прѣдложението си; прѣкѫсва се засѣданието за 15 минути.

Като се откри то отъ ново прочете се формулата на г. *Балабанова*, която той прѣдлага да се прибави на 3 членъ отъ Конституцията. Ето тая формула: „особенъ законъ ще се изработи за наредбата на това административно раздѣление съ начала на самоуправление за общинитѣ".

Подпредсѣдателя, мисли че трѣбва да се исключатъ думитѣ „за общинитѣ".

Балабановъ, като поиска да разясни какви ще бѫдатъ правдинитѣ на общината, околията и окрѫжието каза: „общинитѣ ще иматъ най-пълно самоуправление; правителството ще се мѣси само въ полицейскитѣ имъ работи. А за окрѫзитѣ мисля че трѣбва да иматъ окрѫжни съвѣти. Нъ какво ще бѫде управлението подробно то ще се опредѣли отъ особенъ законъ. Колкото за думитѣ „за общинитѣ азъ мога да ги отегля".

Мариновъ, като каза че работата пакъ се забъркала за да я поправи направи слѣдующето прѣдложение: въ всѣкой окрѫгъ ще има окрѫжно учреждение; въ всѣкоя околия,—околийско—а въ всѣкоя община общинско учреждение; които учреждения ще станатъ споредъ особенъ законъ.

Балабановъ, подържа че въ Конституцията само въ общи черти трѣбва да се назначи управлението, а не и въ подробности. За това въ приложението на 3 членъ споменува че за »самоуправлението ще се изработи особенъ законъ«.

Подпредсѣдателя, прѣдложи пакъ или да се исхвърлятъ послѣднитѣ думи на формулата, или да се прибавятъ и „околии и окрѫзи".

Много гласове се чуха »да се исхвърлятъ«.

Прѣди да се тури на гласоподавание въпроса г. *Грековъ* забѣлѣжи че думитѣ «за общинитѣ« би се отхвърлили безосновно. Самоуправлението на общинитѣ ще бѫде пълно; това разбирамъ. „Нъ не мога да си прѣдставя че въ единъ окрѫгъ нѣма да има чиновникъ отъ правителството“.

Каравеловъ, отговори че за примѣръ той може да укаже че въ Англия и Америка всичкитѣ чиновници въ провинциитѣ сѫ по изборъ, а не се назначаватъ отъ централното управление.

Грековъ, прѣдложи да се обясни че правителството нѣма да има агенти въ общинитѣ.

Подпредсѣдателя помоли г. *Балабанова* да даде разяснения върху тоя въпросъ.

Балабановъ, отговори: „г-да, ето азъ какъ разбирамъ въпроса: общината е главния темелъ на административното здание, и тя трѣбва да има пълно самоуправление. Като възлазя по-нагорѣ намирамъ околията: и тя е община, нъ на правителството се дава право да назначава единъ или двама полицейски чиновници. Като възлазя още по-нагорѣ намирамъ окрѫга; въ него давамъ на правителството по-голѣмо право да може да си назначава началникъ или префектъ съ единъ съвѣтъ. Нъ това сѫ нѣща, които не могатъ да влѣзатъ въ конституцията. Въ законитѣ, които ще се изработятъ послѣ, бихъ желалъ да се приеми началото на Епархиаленъ или Казалийския Съвѣтъ, членоветѣ на когото всѣка година да се избиратъ. Нъ тия въпроси не можатъ да се разгледатъ сега отъ насъ. Азъ мисля че при раздѣлението на територията на окрѫзи, околии и общини като прибавимъ че ще се изработатъ особенни закони за наредбитѣ на управлението имъ съобразно съ Конституцията ще бѫде доволно. Наистина самоуправлението е добро, нъ нетрѣбва да забравимъ че при управлението на околиитѣ и окрѫзитѣ трѣбва да има и правителството власть, ако искаме да се управляватъ тѣ добре.

Подпредсѣдателя, указа на Русия дѣто рускитѣ волости, които съотвѣтствуватъ на нашитѣ нахии, иматъ волостной сходъ, судъ и волостной старшина, и нѣма никакъвъ чиновникъ, който съотвѣтствува на нашия околенъ началникъ.

Като се прочете повторително формулата на Г. Балабанова, която гласи: „особенъ законъ ще се изработи за наредбата на това административно раздѣление съ начала на самоуправление за общинитѣ“. Прие се по вишегласие за да се допълни 3 членъ отъ Конституцията.

Заплатата на княза.

Прочете се заявлението на 5 тѣхъ депутати: И. Ванковъ, А. Радуловъ, Т. Икономовъ, Д. Катрановъ и И. П. Ангеловъ, които заявяватъ че приематъ Органическия Уставъ за държавното устройство на Българското Княжество съ слѣдующитѣ измѣнения.

1. Въ членъ 22 да се прибавятъ речитѣ „въ мѫжска линия“.

2. Въ членъ 33 намѣсто 1,000,000 фр. да се каже 600,000 франка.

3. Съдържанието на чл. 79 да се замѣни както слѣдва: „Народното Събрание състои отъ прѣдставители, избрани отъ народа, като се зема отъ жители безъ разлика на полъ и възрасть на 25 хиляди по единъ прѣдставитель“.

4. Чл. 170 да се замѣни както слѣдва: „Слѣдъ три години да се свика едно Велико Народно Събрание, което да пригледа и измѣни, ако е нуждно, този уставъ“.

Прочете се глава VII »за оБдържанието на князя и на княжескня домъ«, и чл. 33, който гласи: Народното Събрание опредѣлява за обдържание на князя и на неговия дворъ 1,000,000 франка на година.

Това количество не може да бѫде нито уголѣмено безъ съгласието на Народното Събрание, нито намалено безъ съизволението на князя.

Славейковъ, предлага да се остави тоя въпросъ за по-здрѣло обмислювание.

Подпредсѣдателя, мисли, че тоя членъ не трѣбва да се тури въ конституцията, и че се изисква първото Народно Събрание да опредѣли колко трѣбва князя да получава до животъ. Той би билъ даже на мнѣние, щото целата тая глава да се исхвърли изъ конституцията.

Геровъ, подържа мнѣнието на г. Каравелова, като каза, че рѣшението на тоя въпросъ зависи, отъ обстоятелствата.

Цанковъ, предлага, щото г. Каравеловъ да си формулира предложението.

Каравеловъ, отговори, че неговото предложение въ кратци е това: „Първото обикновено Народно Събрание трѣбва да опрѣдѣли Liste Civile на князя до животъ“.

Балабановъ, се изрази: Азъ съмъ противъ мнѣнието на г. Каравелова. Обикновеното Народно Събрание е друго, а нашето друго. Което това рѣши то е задължително за другитѣ. Заради това рѣшението връхъ заплатата на князя трѣбва да се тури въ конституцията. Азъ мисля, че 1,000,000 фр. сѫ много. Нъ на нашия князъ, който ще бѫде наша честь и слава, трѣбва да се плаща толкова щото да мо́же да се представи вѫтре и вънъ отъ княжеството. За това прѣдлагамъ да му се плащатъ по 600,000 фр. на годината. Това количество е нито много нито малко. Азъ обръщамъ вниманието на втората алинея отъ чл. 33, която гласи: „Това количество не може да бѫде нито уголѣмено безъ съгласието на Народното Събрание, нито намалено безъ съизволението на князя". Ако изберемъ князъ богатъ и добъръ, може би да каже това е много и самъ да прѣдложи да му се даде по-малко. И тъй прѣдлагамъ да се приеме това количество.

Много гласове се чуха прието, прието.

Хр. Стояновъ, възрази така: »Само съ прието« не се свършва. Въпроса като не е до толкова важенъ да опрѣдѣляме отъ сега платата на князя е непрактично. »За туй прѣдлагамъ щото събранието, което ще избере князя, то да му опрѣдѣли и плата«.

Михаиловский, отговори:

Стояновъ, казва, че това не е нещо важно, кога не е тъй. Той подържа, че владѣтелния князъ трѣбва да се подържа съ достолѣпие, а не както Георгий, на когото, като го избраха за Грѫцкий царь, Европейскитѣ сили назначиха субсидии отъ себе си понеже Гърцитѣ не можеха да дадатъ приличното му съдържание, желателно би било и на нашия князъ да дадѫтъ.

Балабановъ, каза, че ний сме народъ, който ще може да плаща на князя си, и нѣма да прибѣгнемъ къмъ субсидии, както гърцитѣ. Азъ мисля, че тоя въпросъ е наистина важенъ и трѣбва да се рѣши отъ сегашното събрание, а не отъ другитѣ.

Хр. Стояновъ, постоянствува на мнѣнието си.

Балабановъ, прибави: „Ний имаме пълно право да рѣшимъ тоя въпросъ, като оставимъ право на бѫдащитѣ събрания да уголѣмяватъ заплатата на Князя, колчимъ той се съгласи на това. Това съществува и въ другитѣ Конституции въ членоветѣ, които се касаятъ до Liste Civile на монарситѣ".

Като се прѣдложи на гласоподавание прѣдложението на Г-на Балабанова, да се плаща по 600,000 фр. въ годината на Княза прие се съ вишегласие.

Членъ 34 се прие едногласно безъ измѣнение.

Членъ 45, който гласи: „На Народното Събрание се дава право да опредѣлява дарове (дотация) на Княза изъ държавнитѣ имоти на Княжеството", се отхвърли единогласно.

Неприкосностъ на лицата и жилищата.

Чете се 70 членъ на проекта за Органическия Уставъ.

С. Златевъ, пита кои сѫ тѣзи правила за които се говори въ 70 членъ?

Подпредсѣдателя г. Каравеловъ, отговори: това сѫ бѫдащитѣ правила, които има да се изработятъ отъ бѫдащето законодателно тѣло.

Я. Геровъ, правилата за които се говори тука сѫ врѣменнитѣ правила за сѫдоустройството и сѫдопроизводството.

Балабановъ, врѣменнитѣ правила сѫ добри и ще да траятъ вѣроятно доста врѣме. Нъ въ врѣменнитѣ правила има утвърдени нѣкои права на губернаторитѣ и полицмейстеритѣ като напр. правото да затварятъ безъ сѫдъ за 28 дена. Това сѫ права които бѣха потрѣбни въ врѣме на войната, нъ които днесъ сѫ излишни и врѣдителни. Трѣбва да рѣшимъ какво ще да стане съ тѣзи права, остаятъ ли или се унищожаватъ?

Я. Геровъ, Губерниитѣ се унищожаватъ и губернатори неще да има, слѣдователно и това право пада.

Балабановъ, Губернатори неще да има нъ ще да има префекти и началници; за това трѣбва да измѣнимъ и уничтожимъ тия права.

Славейковъ, опарена ми е душата, отъ прѣтърсвания и затвори; нъ мисля че притурка е излишна, защото членове 69 и 70 сѫ достатoчни.

Балабановъ, тѣзи членове уничтожаватъ ли тия права на администрацията, за които говорихъ или не?

Славейковъ, не.

Балабановъ, тогава да се отмахнатъ тия права които сѫ противни на свободата на гражданина.

Поменовъ, законитѣ за които се говори въ 70 членъ не сѫ врѣменнитѣ правила, нъ бѫдащитѣ закони които нашата камара ще изработи, прѣтърсванията и затворитѣ немогатъ да се отмахнатъ, законътъ трѣбва само да опрѣдѣли точно случаитѣ когато се допускатъ.

Грековъ, каза, че щомъ се утвърди конституцията, ще да додатъ особенни закони, които да оградятъ и ограничатъ прѣтърсванията и затворитѣ. Това се казва лесно, нъ не се извърщва тъй лесно. Наказателния ни кодиксъ за да се прѣгледа изисква се врѣме, тъй сѫщо и за изработванието на другитѣ закони, по тѣзи причини намирамъ прѣдложението на Балабанова умѣстно.

Цанковъ, подробности немогатъ да влизатъ въ конституцията; члена трѣбва да се приеме както си е.

Балабановъ, касае се за неприкосновенностьта на лицето. Много хора сѫ се оплаквали че сѫ ги затваряли неправедно и за много дни; чудя се какъ г-нъ Цанковъ, който самъ е осѫждалъ много пѫти тѣзи мѣрки, иска сега да ги замине тъй лесно, и да остави българския гражданинъ на произвола на чиновницитѣ. Азъ не оставямъ тъй лесно този въпросъ; това сѫ важни права. Свята е личностьта на человѣка — говорятъ ми за закони. Искамъ да зная кои сѫ тѣзи закони? Закони не ставатъ тъй лесно. Ние трѣбва още отъ сега да запазимъ неприкосновенностьта на българския гражданинъ.

Мариновъ, одобрявамъ прѣдложението на Балабанова', и защото врѣменнитѣ правила ще да траятъ повече врѣме, а тѣ запазватъ помѣнатитѣ права на губернаторитѣ и полицмейстеритѣ, за това желая да се приеме прѣдложението на г-нъ Балабанова.

Лукьяновъ, разискванията възникнаха отъ недобро разумѣвание на двата члена: 69 и 70 на проекта. Членъ 4 на врѣменитѣ правила гдѣто се говори върху правата на губернаторитѣ, окрѫжни началници и полицмейстеритѣ, падатъ отъ само себе си щомъ се утвърди настоящата конституция. И 70 членъ на Органическия Уставъ е гарантиранъ, защото врѣменнитѣ правила даватъ тия права, за които се говори, само на сѫдебната власть, и то подъ условията които сѫ въ тѣзи правила. Опасенията сѫ неоснователни.

Балабановъ, считамъ разясненията за достатъчни.

Членъ 70 се прие отъ Народното Събрание по вишегласие и безъ измѣнение.

Балабановъ, прѣдлагамъ послѣ 70 членъ да се тури други единъ членъ съ слѣдующото съдържание.

„Никому неможе да се наложи наказание, ако не е прѣдвидино отъ закона“.

„Мѫчения въ сѫдебнитѣ слѣдствия и общото усвояване на имотъ (конфискация), се запрѣщаватъ“.

Хр. Стояновъ, счита този новъ членъ за излишенъ; първата часть се отнася до личностьта;

този предмѣтъ е рѣшенъ въ 69 членъ на конституцията; втората часть се отнася до собственостьта; и това е гарантирано въ чл. 62 на конституцията.

Балабановъ, 69 членъ може да се тълкува тъй щото да направи първата часть на прѣдложението ми излишно: нъ това тълкувание не е точно и достатъчно. Сѫдътъ трѣбва да издава присѫди основани на закона: нъ случва се, най-вече въ мѣста гдѣто понятието на закона още не е развито, да се издаватъ присѫди, които не сѫ основани на закона; случва се че сѫдии издаватъ рѣшения безъ да има нѣкой законъ. Първата часть на прѣдложението ми иска да огради тази опасность. Втората часть тоже е необходима. Истина е, че собственностьта е неприкосновенна; нъ сѫдътъ може да рѣши че за наказание на едно лице трѣбва да му се конфискува всичкото имущество. За да се осигури противъ такова едно наказание е потрѣбна втората часть на прѣдложението ми.

Поменовъ, намара този новъ членъ за излишенъ, 69 членъ е достатъченъ. Какъ може да има законна сила присѫдата която не е станала на основанието на закона. Конфискацията, както и мѫкитѣ сѫ работи на особенни закони; нѣма нужда да се турятъ въ конституцията.

К. Стоиловъ, азъ считамъ прѣдложението на Балабанова за много важно и съмъ на мнѣние че трѣбва да се тури въ конституцията, защото то се не заключава въ 62 и 69 членъ на конституцията. Г. Поменовъ неправедно тълкува думитѣ „законна сила“. Между „законна сила“ и „присѫда основана на законътъ“ има голѣма разлика. Една присѫда е влѣзла въ законна сила, когато дадени условия на сѫдопроизводството сѫ испълнени: това е нѣщо формално Нъ тази присѫда която е влѣзла въ законна сила, може да не е основана на законътъ, защото това послѣднето условие е материално; 69 членъ на конституцията, казва че никой неможе да се затвори безъ една присѫда отъ едно сѫдилище, т. е. той казва че само въ слѣдствие на едно сѫдебно рѣшение може да се затвори человѣкъ и тъй ограждa гражданитѣ отъ затвори или отъ страна на администрацията или отъ друга нѣкоя власть. Прѣдложението пакъ за което е дума, иска щото тѣзи присѫди да сѫ основани на закона. То ни гарантирва отъ своеволието на самитѣ сѫдии, като имъ полага една граница, по тази причина считамъ този членъ за потрѣбенъ въ нашата конституция. Колкото за въпроса на конфискацията и той не е тъй второстепененъ щото да може да се остави на особенни закони. Пита се тука дали всичкото имущество на единъ гражданинъ може да му се земе като наказание за нѣкое прѣстѫпление; дали на този въпросъ ще да се отговори положително или отрицателно е толкози важно, щото самия основни законъ на държавата — конституцията — трѣбва да го рѣши; сръбската и ромѫнската конституции иматъ членове относящи се до този предмѣтъ. Предлагамъ прочее да се приеме въ нашата конституция, новия членъ, както е той формулиранъ отъ г нъ Балабанова.

Народното Събрание попитано отъ подпредсѣдателя да се искаже върху този новъ членъ; то го приe съ вишегласие.

Свободата на печата.

Прочете се отдѣль VIII „за свободата на печата“ и членъ 74-й, който гласи: „Печатътъ е свободенъ, но който злоупотрѣби тая свобода, ще отговаря, споредъ особенъ за това законъ."

Странски се изрази: „Въ члена 74-й е казано, че всѣкой, който злоупотрѣби свободата на печата, ще отговаря, споредъ особенъ за това законъ. Но това е не ясно и е еластично. Отъ всичко прието до сега въ нашата конституция се вижда, че въ нея ще вѣе духъ не консервативенъ, но духъ либераленъ. За това предлагамъ да се даде на печата по-голѣма свобода." Слѣдъ туй г. Странски прочете една формула връхъ тоя членъ, подписана отъ десеть души, която гласи:

„Печатътъ е свободенъ; никаква цензура не се допуща, сѫщо и никакъвъ залогъ не се иска отъ писателитѣ, издателитѣ и печатаритѣ. Когато е писательтъ познатъ и живѣе въ Княжеството, издательтъ, печатарьтъ и раздавачьтъ нѣма да се преслѣдватъ."

Цанковъ каза: „И азъ съмъ противъ члена 74-й, защото чрѣзъ него не се полага отъ Народното Събрание въ конституцията единъ принципъ за печата. Особенъ законъ ще се направи, но въ дуго Народно Събрание. А до тогасъ какъ ще бѫде, ний не знайме. За злоупотрѣбление може и найдоброто нѣщо да се вземе. Азъ приемамъ предложението на г-на Странски, ако и да не съмъ го подписалъ."

Поменовъ, като взе думата, каза: „Азъ искамъ да удобря предложението на г-на Странски, и съмъ противъ проекта. Излизамъ срѣщу думата „злоупотрѣби," защото тя нѣма никакво техническо юридическо значение и е еластична. Поддържамъ да не се приема цензура, защото щомъ я има, печата не ще бѫде свободенъ. Често цензуритѣ си присвояватъ права вънъ отъ границата. Колкото за залога азъ не сьмь особенно противъ него. Ако се приеме и азъ го праемамъ; но не вѣрвамъ че особенно полезно ще ни бѫде земааьето му. Като даваме тая свобода на печата, разбира се, че всѣко престѫпление противъ печата ще се наказва.“

Като се турихѫ членътъ 74-й, както е въ проекта, и формулата на г-на Странски на гласоподавание, членътъ се отхвьрли по вишегласие, а формулата биде приета.

Чете се 75-й членъ и се прие едногласно съ прибавка на думата „по закона “

Сенатъ и Държавенъ Съвѣтъ.

(Мотиви *за* и *прошивъ*).

Прочете се формулата, подписана отъ 13 души, въ която се прѣдлага да се промѣни 78 членъ както слѣдва:

„Народното прѣдставителство на княжеството състои отъ едно Народно Събрание и отъ Сенатъ“.

Т. Икономовъ, прочете отъ трибуната слѣдующата рѣчь:

Почитаемо събрание!

Като съмъ единъ отъ тѣзи, които сѫ подписали прѣдложението за двѣ камари у нашето отечество, азъ считамъ за нуждно да обясня причинитѣ, които сѫ ме накарали да искамъ наредъ съ камарата на Народното Събрание и една втора камара, наречена у мене Сенатъ, но която може да носи и друго име, ако това се види за нуждно.

Господа! Народното Събрание изражава народнитѣ желания и прѣдставлява народнитѣ интереси въ дѣлото на законодателството.

Но народнитѣ желания и народнитѣ интереси сами по себе сѫ твърдѣ общо и неопрѣдѣлено нѣщо. Дори и тогава, когато голѣмото болшиство отъ събранието е съгласно съ принципъ върху едно нѣщо, върху една нужда, върху единъ законъ, дори и тогава има твърдѣ голѣма разлика въ мнѣнията колкото за подробноститѣ и приложението на рѣшений законъ. Сѣки отъ васъ напр. се съгласи въ принципъ върху новото административно раздѣление на Княжеството и сѣки прие, че съкращение въ окрѫзитѣ и въ разноскитѣ на управлението трѣбва да станатъ; нъ щомъ доиде работата до приложението на приетото рѣшение, разногласията тозъ часъ се появиха съ голѣма сила и почenaxa да поставятъ затруднения на закона, на дѣлото. тъй ще бѫде съ всѣки законъ приетъ въ принципъ, той ще посрѣща, съпротивление въ подробното и точно свое изражение въ правилата и постановленията на събранието отъ самитѣ тѣзи людие, които сѫ приели началото. А разногласията лесно могатъ докара Народн. Събрание до постановления, които не сѫ вече чистъ народенъ интересъ.

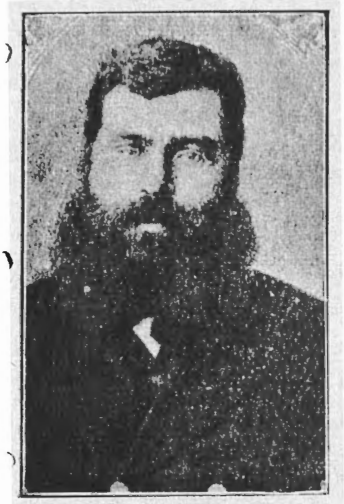
Т. Икономовъ.

При сѫществуванието на втора Камара, на Сенатъ, таквози отстранение въ истълкуванието на народнитѣ желания и интереси ще бѫде по-малко възможно, защото съ работата ще се заематъ и други людие, които се водятъ отъ други съображения, иматъ други взглядове на работитѣ и за това намиратъ се въ положение не само да съзрятъ уклонението, нъ и да исправятъ, ако ги слушатъ, онова, което е затъмнено въ рѣшенията на Народното Събрание.

Народната воля, както се изражава въ законитѣ, трѣбва да бѫде твърда и постоянна, защото и законитѣ трѣбва да бѫдатъ ягки и опрѣдѣлени, а не дѣло на капризъ на минутата. А за да бѫдатъ законитѣ слѣдствие на дълбоко уяснени причини и цѣли, тия трѣбва да бѫдатъ плодъ на здраво обмисляние и всестранно разглеждание. Нъ пита се, възможно ли е таквози разглеждание, когато то ще става само на едно мѣсто, когато ще разглеждатъ само онѣзи, които въплощаватъ въ себе си неуясненитѣ, или уясненитѣ само отъ една страна желания на народа и гледатъ на работитѣ по сѫщий начинъ, както и массата? Ако за блѣсване на каква да е истина е потрѣбна противоположность въ мнѣнията, за дѣлото на законитѣ това е още потрѣбно. Тая потрѣбность много добрѣ се въспълнява отъ Сената.

Господа!

Избиранието на прѣдставителитѣ за Народн. Събрание сѣкога става при извѣстно настроение на обществото. По тая причина събранието сѣкога ще бѫде наклонно да удовлетворява повечето таквизи искания, нужди и интереси, които иматъ врѣменно значение. Това сѣкоги ще придава на законитѣ врѣмененъ характеръ и ще влѣче стрѣмления за постоянни измѣнения; ако съ второ разглеждание отъ други хора, съ други тенденции, съ поведе устоянъ умъ, не се придаде на тѣзи закони по-голѣма общность, по дълга трайность.

279 Послѣ осѫждението на Сената, който ще бѫде съставенъ по другъ начинъ и туренъ въ други условия, постановяванитѣ закони ще получаватъ несравнено по-голѣмо съвършенство, по-голѣма правилность, повече послѣдователность и крѣпкость, т. е. тий ще излазятъ таквизи, каквито трѣбва да бѫдатъ законитѣ по дѣлата на политиката, икономията, народното образование, конституционното устройство и пр. и пр

Нъ това сѫ общи съображения за необходимостьта на двѣ камари въобще. Ако прѣминемъ отъ общноститѣ къмъ положението и нуждитѣ на нашия народъ въ сегашното врѣме и земемъ въ внимание степеньта на неговото развитие и подготвяние за парламентаренъ животъ, тая необходимость за двѣ камари става още по очевидна.

Не трѣбва да криймe отъ себе си че елементитѣ за устрояване и закрѣпване у насъ сѫ твърдѣ малко и че по въспитанието си ний повече сме приготвени да разваляме, отколкото да съзиждаме. А на това като се притури отъ друга страна слабата умственна подпорка на сички онѣзи отъ насъ, които могатъ да бѫдатъ членове на бѫдащитѣ наши народни събрания, а отъ друга страна необмисленното увлечение подиръ сѣка нова идея, то най очевидно става, че таквози народно събрание не ще остане вънъ отъ увлеченията, далеко отъ прибързанитѣ и едностранчиви рѣшения въ дѣлото на узаконенията по различнитѣ части на управленеито.

При постановлението, че бѫдащитѣ Народни Събрания трѣбва да състоятъ отъ прѣдставители избрани отъ народа, ний можемъ да бѫдемъ увѣрени, че болшинството на събранието ще съставлява отъ една страна млади и ревностни момци, а отъ друга самодоволни граждане отъ еснафитѣ, че тъй съставеното събрание, никога не ще бѫде чуждо за увлеченията. Ревностнитѣ ще тласкатъ много на далечъ, а другитѣ ще ги послѣдуватъ по незнаяние или добродушие, и въ вотиранието на много закони ще се допусти, безъ сенатъ, таквази *поспѣшность,* която въ всѣки случай гибелно ще дѣйствува върху държавний порядъкъ въ страната.

Ако таквизи закони се приематъ отъ Княза, тѣ ще иматъ не траенъ характеръ и ще ослабяватъ и подкопаватъ авторитета на закона въобще; ако ли не се приематъ и се отблъснатъ отъ Княза, стълкновенията между двѣтѣ власти ще бѫдатъ неизбѣжни и ослабяванието на една отъ тѣхъ ще дойде отъ само себе си.

Равновѣсието между двѣтѣ власти — законодателната и испълнителната — ще се наруши, а страната ще се подвъргне на потрясения, отъ които ще пострада и самото народно благосъстояние. И да се прѣдположи, че до потрясения не ще се дойде, което е малко вѣроятно при нашата упоритость, общественния порядъкъ се ще има да търпи отъ това, защото несъгласията между камарата и Княза ще влияятъ надъ цѣлата администрация и ще разклащатъ общественний порядъкъ. Промѣненията на министерствата и на чиновницитѣ ще бѫдатъ тогава нескончаеми и испълнението на законитѣ до висока степень ослабено.

Сѫществуванието на Сенатъ, споредъ мене, би отстранило сичко това. Настанени въ Сената умни, благонамѣрени и честни людие, тѣ ше обповеде устоянъ умъ, не се придаде на тѣзи закони по-голѣма общность, по дълга трайность.

Послѣ осѫждението на Сената, който ще бѫде съставенъ по другъ начинъ и туренъ въ други условия, постановяванитѣ закони ще получаватъ несравнено по-голѣмо съвършенство, по-голѣма правилность, повече послѣдователность и крѣпкость, т. е. тий ще излазятъ таквизи, каквито трѣбва да бѫдатъ законитѣ по дѣлата на политиката, икономията, народното образование, конституционното устройство и пр. и пр

Нъ това сѫ общи съображения за необходимостьта на двѣ камари въобще. Ако прѣминемъ отъ общноститѣ къмъ положението и нуждитѣ на нашия народъ въ сегашното врѣме и земемъ въ внимание степеньта на неговото развитие и подготвяние за парламентаренъ животъ, тая необходимость за двѣ камари става още по очевидна.

Не трѣбва да крийме отъ себе си че елементитѣ за устрояване и закрѣпване у насъ сѫ твърдѣ малко и че по въспитанието си ний повече сме приготвени да разваляме, отколкото да съзиждаме. А на това като се притури отъ друга страна слабата умственна подпорка на сички онѣзи отъ насъ, които могатъ да бѫдатъ членове на бѫдащитѣ наши народни събрания, а отъ друга страна необмисленното увлечение подиръ сѣка нова идея, то най очевидно става, че таквози народно събрание не ще остане вънъ отъ увлеченията, далеко отъ прибързанитѣ и едностранчиви рѣшения въ дѣлото на узаконенията по различнитѣ части на управленеито.

При постановлението, че бѫдащитѣ Народни Събрания трѣбва да състоятъ отъ прѣдставители избрани отъ народа, ний можемъ да бѫдемъ увѣрени, че болшинството на събранието ще съставлява отъ една страна млади и ревностни момци, а отъ друга самодоволни граждане отъ еснафитѣ, че тъй съставеното събрание, никога не ще бѫде чуждо за увлеченията. Ревностнитѣ ще тласкатъ много на далечъ, а другитѣ ще ги послѣдуватъ по незнаяние или добродушие, и въ вотиранието на много закони ще се допусти, безъ сенатъ, таквази *поспѣшность,* която въ всѣки случай гибелно ще дѣйствува върху държавний порядъкъ въ страната.

Ако таквизи закони се приематъ отъ Княза, тѣ ще иматъ не траенъ характеръ и ще ослабяватъ и подкопаватъ авторитета на закона въобще; ако ли не се приематъ и се отблъснатъ отъ Княза, стълкновенията между двѣтѣ власти ще бѫдатъ неизбѣжни и ослабяванието на една отъ тѣхъ ще дойде отъ само себе си.

Равновѣсието между двѣтѣ власти — законодателната и испълнителната — ще се наруши, а страната ще се подвъргне на потрясения, отъ които ще пострада и самото народно благосъстояние. И да се прѣдположи, че до потрясения не ще се дойде, което е малко вѣроятно при нашата упоритость, общественния порядъкъ се ще има да търпи отъ това, защото несъгласията между камарата и Княза ще влияятъ надъ цѣлата администрация и ще разклащатъ общественний порядъкъ. Промѣненията на министерствата и на чиновницитѣ ще бѫдатъ тогава нескончаеми и испълнението на законитѣ до висока степень ослабено.

Сѫществуванието на Сенатъ, споредъ мене, би отстранило сичко това. Настанени въ Сената умни, благонамѣрени и честни людие, тѣ ще обсѫждатъ законопроектитѣ, както на Народното Събрание тъй и на правителството за по голѣмо хладнокръвие, ще показватъ правото и основателното въ тѣхъ, ще приематъ доброто и ще отхвърлятъ онова, което може да бѫде вредно и несвоеврѣменно за нашето отечество. Поправленията, забѣлѣжкитѣ и измѣненията на Сената въ законопроектитѣ на Народното Събрание могатъ да се приематъ отъ послѣднето и стълкновенията да се избѣгнатъ. Нъ и да не се приематъ тѣзи измѣнения отъ събранието и закона се отблъсне за една сесия, причинитѣ за спрѣчкване между законодателната и испълнителната власть се избѣгватъ и отечеството избѣгва министерската криза, която сѣкога разлюлѣва до нѣкадѣ общественний редъ.

Спрѣчкванията между двѣтѣ власти може да се избѣгне у насъ и по другъ единъ начинъ, но азъ незная до колко е той практиченъ за нашата страна. Този начинъ е да се отнеме отъ Народното Събрание инициативата за прѣдлаганне законопроекти. Само като неще прѣдлага закони, а ще обсѫжда само онѣзи, които Князьтъ му подложи. Народното Събрание много по рѣдко ще има случай да влазя въ спрѣчквания съ испълнителната власть. Но азъ не зная да ли ще бѫде полезно за страната, щото нашето Народно Събрание да нѣма право да прѣдлага отъ себе си закони по онѣзи части отъ народнитѣ нужди, на които правителството, нарончо или не, не ще да обърне внимание. За мене е по-доста да приемемъ Сената, нежели да се рѣшимъ да отнемемъ отъ събранието една отъ сѫщественнитѣ негови функции.

Сената, г-да, ни е нуженъ, защото само той ще може да поправя и регулира изражението на народнитѣ желания, които се изказватъ прѣзъ Народното Събрание. Ако искаме нашето правителство да бѫде закрѣпено и страната ни спокойна въ първитѣ години, въ годинитѣ когато сичкитѣ наши усилия трѣбва да бѫдатъ устрѣмени къмъ заякчение на политическата наша самостоятелность и къмъ достижение на друга по-висока и общенародна цѣль къмъ съединението на нашия народъ въ едно цѣло, безъ да бѫдемъ отъ друга страна играчка на едно неограничено самовластие — ний трѣбва да приемемъ за тѣзи години Сената и да избавимъ страната си отъ вѫтрѣшни колебания, за да стѫпимъ здраво тамъ, дѣто народната полза иска отъ насъ повече единство повече съгласие, повече дѣятелность и усилие. Прѣдлагамъ това не отъ желание да усилвамъ испълнителната власть; прѣдлагамъ го защото го намирамъ по-полезно за днешното положение на народа ни. Ако положението ни, като народъ и държава, господа, бѣше колко-годѣ по осигурено отвънъ та че и отъ вѫтрѣ' азъ бихъ ви прѣдложилъ друго нѣщо, което е по-съгласно съ моитѣ слаби убѣждения. Нъ при сегашнитѣ трудни обстоятелства, азъ оставямъ на страна личнитѣ чувства и желания и не слушамъ освѣнъ ползата на отечеството, разбира се, до колкото азъ я разумѣвамъ.

Ако казаното до тука не е доста да ви увѣри въ необходимостьта да имаме двѣ камри, азъ ще ви помоля да земете прѣдъ очи и примѣра и опита на другитѣ народи. На сѣкадѣ, господа, дѣто има конституционнно управление, било то републиканско или монархическо ограничено, на сѣкадѣ е прието щото народното прѣдставителство да се раздѣля на двѣ камари, които на различни мѣста носятъ различни имена, нъ на които значението сѣкадѣ е почти едно. Сенатъ има не само въ държавитѣ въ Европа, съ исключение на Гърция и Сърбия, нъ и въ Америка и Африка. Сенатъ има: въ Съединенитѣ Щати, въ Бразилия, въ Канада, Парагвай, Урагвай, Аргентинската конфедерация, Чили, Перу, Колумбия, Венецуела, Катарино, Санъ-Салвадоръ и пр. Най-послѣ втора камара има въ Либерия, въ Капщатъ у Африка и въ три области у Австралия.

Нѣкои отъ нашитѣ се стрѣскатъ отъ името Сенатъ, защото то имъ наумѣва нѣкакво си раздѣление въ народа на съсловия и на различни строго отдѣлени интереси. Тѣ казуватъ, че Сената или горнята Камара у другитѣ народи се е появила само за това, защото е сѫществувало раздѣление въ обществото. Съ приеманието на Сенатъ не ще ли докараме и у насъ таквози раздѣление на привилегировани класове и не привилегировани?

Ако Сената или горнята Камара, у сичкитѣ народи бѣше имала за основание само прѣдставлението на интереситѣ на привилегированитѣ съсловия, тогава описанията на нашитѣ нѣкои българе наистина щѣха да бѫдатъ основателни. Нъ корена на Сената не е сѫщий на сѣкадѣ. Въ Съединенитѣ Щати Сената прѣдставлява не съсловия отъ народа, а отдѣлнитѣ щати; въ републиканска Франция той прѣдставлява сѫщий народъ, а не какви да е съсловия. Сѫщото става въ Норвегия, Ромѫния и въ други държави; у много държави сената е приетъ не защото той ще прѣдставлява особенни съсловия и интереси на обществото, а защото е нуженъ единъ регуляторъ въ дѣлото на народното прѣдставителство. Други отъ почитаемитѣ събратя се плашатъ отъ името Сенатъ по това, че туй учрѣждение само може да се прѣобърне на мѣсто за излѣжавание, сир. на мѣсто, дѣто могатъ да се прѣгледватъ онѣзи, които по старость или по друга причина не влизатъ въ работа, а пъкъ трѣбва да имъ се даде нѣкакво положение. На кѫсо: тѣ се боятъ да не би наший Сенатъ да се обърне въ турски държавенъ съвѣтъ, дѣто се назначаваха сичкитѣ великочинни паши и беюве, неспособни за нищо друго. Нъ да прѣдполагаме таквози нѣщо за наший Сенатъ, това е да се смѣемъ надъ сами себе си да правимъ прѣдположения въздушни. Отъ насъ, господа, отъ нашето събрание зависи да наредимъ наший сенатъ така, щото въ него не само да се прѣдставлява сѫщий и единний български народъ, но и да се поставятъ личности честни, достойни и дѣятелни.

При разгледванието въпроса за състава на Сената, ако този се приеме, ще поговоря и за тая страна на дѣлото.

Въ отговоръ на г. *Икономова,* г. Славейковъ се отправи къмъ Народното Събрание съ слѣдующата рѣчь отъ трибуната:

Касае се, господа за единъ въпросъ отъ доста голѣма важность, който трѣбва да се разисква и рѣши въ нашето събрание. Отъ какъ сме се тукъ срѣщнали и намѣрили, вий сте имали случай да забѣлѣжите че азъ не обичамъ дългитѣ слова и отбѣгвамъ до колкото ми е възможно отъ онѣзи буйни словоизвержения, на гръмливи фрази и калабалѫкъ думи, но гледамъ колкото е възможно, по на кратко и по-ясно да прѣдставя своитѣ взглядове върху разисквания въпросъ, избѣгвамъ отъ онѣзи за сила ужъ на словото риторически повторения, и гледамъ колкото мога, да бѫда кратъкъ и ясенъ; но днесъ спорѣдъ важностьта на въпросътъ азъ ще ви помоля да ми потърпите да поговоря по на пространно, защото искамъ да разгледамъ всестранно този въпросъ.

Прѣдлежи, или по български да кажа, работата е за народното прѣдставителство и послѣ за отношенията на това прѣдставителство къмъ върховния началникъ на народа въ управлението на сѫдбата на народа.

Въобще человѣцитѣ въ свѣта вършатъ работитѣ си по два начина. Едни мислятъ добрѣ и зрѣло и прѣдприематъ да се разпореждатъ и устрояватъ, както за добрѣ виждатъ по мѣрата на силитѣ и срѣдствата си, което е и по-разумното спорѣдъ мене, но за жалость и по рѣдко видимото; други гледатъ просто какво правятъ съсѣдитѣ имъ или тѣзи и онѣзи и се залавятъ да правятъ и тѣ сѫщото, като подражаватъ на тѣхъ и тъй отиватъ излагани често на неудобствата и несгодитѣ, които произлѣзватъ отъ непомѣрностьта и несъобразностьта на силитѣ и срѣдствата, съ които всякой единъ располага. Това се разбира най-лѣсно и най-добрѣ съ нагледния примѣръ на модитѣ у насъ. По този примѣръ вий всинца можете да схванете лѣсно, да проумѣйте добрѣ, какви слѣдствия сѫ произлѣзли и произлѣзватъ отъ това дѣто се подражава необмисленно; за туй не спитамъ за нужно да ви разправямъ повече. Ще прѣмина да кажа само, че както всѣкой единъ честенъ человѣкъ е ступанинъ въ управлението на сѫдбата на дома си и отговоренъ за слѣдствията, така сѫщо и всѣкой единъ народъ е ступанинъ въ управлението на сѫдбата на отечеството си, или на държавата да кажемъ, на която принадлежи, или на собственната си сѫдба, по-добрѣ да кажемъ, и е самъ отговоренъ за дѣйстнията. Подиръ това ще пристѫпя въ разглеждането на въпроса който ни занимава.

Този втори начинъ за вършение на работитѣ, за зла честь, прѣобладава въ усмотрѣнията и распорежданията при устрояванието, както на частни лица тъй и на цѣли народи, и прѣобладава по самата проста причина за избѣгвание отъ трудъ; защото человѣкъ въобще или повечето человѣци сѫ расположени къмъ по-лѣсното, и не обичатъ да си задаватъ трудъ да мислятъ върху прѣдначинанията на устрояванието си и въобще въ водение на работитѣ си, но просто и чисто копиратъ отъ готово, подражаватъ на други безъ да му прѣмислюватъ, да ли тѣ сѫ на сѫщото положение и подъ сѫщитѣ условия съ тѣхъ, и да ли чуждий калпакъ ще дойде тъй уйгунъ на главата имъ, както имъ аресалъ на главата на други. Това произлиза още и отъ излишния страхъ да не би да сбъркатъ, ако се положатъ само на своя умъ, и за туй пъкъ тичатъ на готово да подражаватъ: това обаче, второто, е по редко явление, защото въ него се показва мисъль до нейдѣ и прѣдупазвание до една степень, което е и по-утѣшително; но по обикновенното е онова глупавото и необмисленно подражание, споредъ което се возятъ человѣцитѣ, често по инстинктъ само — онзи има това, че азъ защо да нѣмамъ?

Не отричамъ, г-да, че нѣкога това подражание и по примѣра на други водяния е свѣсно, а често и спасително; защото можемъ да се ползуваме отъ опита на други прѣди насъ що сѫ се устроявали, като гледаме отъ дѣ сѫ излѣзли и по какви причини сѫ дошли до тамъ, дѣто да узаконятъ това или онова постановление. Нъ съгласете се съ мене да познаете, господа, че по-многото пѫти това подражание и по примѣра на други водения, не е освѣнъ заблуждения, не е освѣнъ повторение на глупости и нелѣпости, които сѫ търкали главата на други народи съвсѣмъ безплодно, които безъ да му обмисляме много много тичаме да ги приемемъ и ний за да потъркатъ и нашитѣ глави, тъй безплодно; защото нѣмаме търпение да обмислимъ работата по добрѣ, или защото нѣмаме разумната смѣлость да отхвърлимъ и отмѣнимъ едно постановление, което очевидно е измѫчвало други, които сѫ били по разни причини принудени да го приематъ и введатъ въ кодика на управлението безъ да се спрѣмъ да помислимъ да ли у насъ има тѣзи и сѫщитѣ причини, за които трѣбва да го приемемъ непрѣменно и ний. Ето отъ това именно необмисленно, неразбрано и непостижимо-прѣстѫпно свѣнение да се отклонимъ отъ една приета у друга формо, иде приеманието на постановления често неумѣстни и несъвмѣстни съ особенното положение, което всякой единъ народъ има при особеннитѣ условия, на които е подчиненъ въ своето развитие А и формата, г-да, както и модата привнесени и введени необмисленно дохождатъ до невѣроятно тиранство и неотразимость.

Споредъ мене, г-да азъ намѣрвамъ твърдѣ странно и твърдѣ губително това влияние на работитѣ, което да изискува отъ насъ щото да бѫдемъ непрѣменно и въ всичко каквото сѫ другитѣ.

Отъ друга страна не виждамъ за какво има да се страхуваме, ако останемъ ексикъ въ нѣщо не нуждно намъ по положението ни и по условията на развитието ни.

И ето защо смѣло се произнасямъ противъ учредяванието на Сенатъ било, или Държавенъ Съвѣтъ, азъ не виждамъ нуждата отъ тѣхъ и намѣрвамъ ги излишни и достойни да си останатъ въ калабалѫка на нулитѣ, извънъ честнитѣ числа на нашата конституция.

Позволете ми да ви се исповѣдамъ, господа, и да ви кажа, че въ разгледванието на тоя въпросъ и мене има да ме съблазнява нѣщо, и азъ позволявамъ, като человѣкъ, да се блазня и да бълнувамъ, че, ако не по ума си, а то възрастьта си, може би да се удостоя да бѫда и азъ единъ отъ честититѣ онѣзи дембели, за които нѣкои мои събратия тукъ показватъ такава ревность да имъ устроятъ такъвъ хубавъ приютъ съ учрѣждения таквизъ, каквито сѫ държавни съвѣти и сенати. Кажете ми, не е ли съблазнително да искамъ и азъ, и да настоявамъ за кое годѣ отъ тѣзи учрѣждения?

Но вънъ отъ тази съблазань, азъ съзнавамъ всичката безполезность на тѣзи учрѣждения и отблъсвамъ ги.

Ний, господа, искаме сенатъ или държавенъ съвѣтъ, нъ не е ли потрѣбно да се попитаме понапрѣдъ, защо ги искаме, по каква нужда, по какви причини?

Първо и първо ще ни кажатъ, защо нѣма ни една конституция въ свѣта, която да нѣма едно таквозъ нѣщо, и какъ можемъ ний да имаме конституция, безъ подобни учрѣждения? Това ще бѫде едно ново нѣщо, една оригиналность, тъй да кажа, българска, която може да се види смѣшна въ очитѣ на онѣзъ, които сѫ привикнали да гледатъ конституциитѣ натечени съ таквизи пачи пера.

Нъ първо и първо да кажа и азъ, г-да, привичката на подражанието, това дѣто да се поддѣлва и подвежда нѣкой подъ приети отъ други форми, лишила е свѣта, лишила е человѣчеството отъ много полезни приложения на практични и свѣтли мисли. Подражанието, необмисленно подражание, затрънва по нѣйдѣ си пѫтя на развитието, и става нужда оригиналностьта да дойде да направи прѣлѣзъ или да пробие другъ пѫть; подражанието не е освѣнъ да става нѣкой неволникъ на приети форми, а какво по-нехвалито отъ това, дѣто да бѫде единъ народъ неволникъ на вкуса на другъ единъ народъ и да се подчинява на чужди нужди, които той никакъ нѣма и не осѣща.

Оригиналностьта, господа, не може да се вмѣнява въ грѣхъ никому, защото инакъ би било сѫщото, като да гълчишъ, да мѫмришъ человѣка, защо да иска той да е человѣкъ, а не гуртъ.

Нъ за да не съблазнимъ и да не стряскаме прекаленитѣ консерватори, азъ прибързвамъ да кажа, че говоря за оригиналность, която не смѣсямъ съ невѣжеството, и свършамъ, като кажя, че азъ невиждамъ какво има и въ туй отношение да се страхуваме и свѣнимъ, ако на испорченния вкусъ и на обрѫгналия инакъ взглѣдъ на нѣкои си, се покажемъ до нѣйдѣ оригинални.

Отъ всеобщата история, г-да, може да се узнае най-добрѣ, какво влияние сѫ имали върху хода на събитията въ человѣческия родъ заслугитѣ на мислителитѣ и приѐманието на новитѣ понятия: слѣдствие на тѣхъ е това, дѣто виждаме, че отъ година на година на свѣтътъ става все по-добрѣ да се живѣе.

Иматъ, г-да, другитѣ народи конституция съ сенати и държавни съвѣти, нъ за да приемемъ и ний това, което тѣ иматъ, не трѣбва ли да поразмислимъ и да се попитаме: защо ги иматъ тѣ и какъ е станало да ги иматъ; да ли послѣдствие на нуждитѣ, които се указали необходимо тѣхното учрѣждение или по слѣдствие на нуждитѣ да избѣгнатъ нѣкое неотразимо зло, което у други нѣма? Изучванието на историята за установлението на сенати и държавни съвѣти въ другитѣ конституционни държави, може най-добрѣ, дори и осязателно да ни покаже, че ний не само не трѣба да приемеме таквизъ учреждѣния, но трѣба и внимателно да ги избѣгваме.

Всички тѣзи конституции съ сенати и държавни съвѣти, г-да, сѫ произлѣзли отъ монархии, които, като сѫ се намѣрили въ нужда да дадѫтъ нѣкои права на народа, трѣбвало да промислятъ да отворятъ мѣста и на предишнитѣ съучастници на властьта си, да задоволятъ и тѣхъ. Тъй е произлѣзалъ сената въ Англия, Франция и въ Белгия. Други условия сѫ предизвикали постановлението на сената въ Америка. Слѣпо подражание е постановило тѣзи учреждѣни въ нѣкои нови народи. Подобни причини извикаха учреждѣнието на Държавния съвѣтъ въ Турция. Но колкото за насъ, неможемъ да не признаемъ, че условията, подъ които сѫ се намѣрили въ необходимость да приематъ тѣзи учреждѣния други конституции, сѫ били съвсѣмъ други и даже съвсѣмъ противоположни на тѣзи, подъ които се намѣрваме ний днесь, като излѣзваме изъ едно съвсѣмъ друго положение. У насъ нѣма таквизъ хора, за които да правимъ особено мѣсто, ний не слѣзваме отъ монархия и да търсимъ какъ да настанимъ нейнитѣ развалини, а излѣзваме отъ едно положение, което добрѣ разбрано, трѣбва съвсѣмъ да ни извади отъ този меракъ да правимъ сенати и държавни съвѣти.

Не за сенати, г-да, и не за държавни съвѣти предлѣжи намъ да се стараемъ и промисляме; има въпроси много по-важни и по-сѫществени отъ въпроситѣ за рѣпа и салата. Много по важенъ и по-сѫщественъ е за насъ въпросътъ какъ да се устроимъ, за да имаме едно силно и крѣпко правителство, въпросъ, който е тѣсно свързанъ съ разискванитѣ тука членове и даже е сѫществената часть на този въпросъ, то за това и трѣбва да привлече особенно вниманието ни и именно за него трѣбва да се стараемъ.

Но ето, че и самия този въпросъ, самото това главно желание, разбирано, както азъ го разбирамъ, тоже говори явно и рѣшително, противъ таквизито учреждѣния на сенати и държавни съвѣти, които за друго и не служатъ, освѣнъ да отчуждаватъ владѣтеля отъ владѣемитѣ, като се турятъ между необходимитѣ за двѣтѣ страни тѣсни сношения и прями соприкосновения и ставатъ прегради, колкото ненужни, толкозъ и ухрабни. И първо, защото тѣзи прегради не сѫ освѣнъ остатки отъ древне-азийскитѣ постановления, когато отношенията на владѣтелитѣ съ владѣемитѣ сѫ били тъй чудовищни. Но да се невпущаме да издирваме происхождение.

Искате ли правителство силно и крѣпко, г-да, каквото трѣбва да бѫде всѣко правителство, каквото всички желаемъ да бѫде нашето. Поставете народътъ въ прѣми отношения съ него, свържете по-ягко връскитѣ на тѣзи отношения, отхвърлете всичко що може да отстрани добритѣ между нихъ споразумѣния и ви ще имате онова, което желаете и търсите.

Но искатъ да ни увѣрятъ, че учреждѣнието на сенатъ, или на държавенъ съвѣтъ е нужно и необходимо по много и много причини, които привождатъ, които обаче не издържатъ критика. Дълго би било да влизамъ въ подробни разисквания по това, но неможемъ и съвсѣмъ безъ възражение да оставимъ тѣзи тѣхни доводи, за туй азъ бихъ желалъ, ако ми позволите, колкото е възможно на кратко, да кажа нѣщо на бърза ръка и за тѣхъ.

Казватъ ни, че учреждѣнието на сената е необходимо, за да предвардва отъ всѣко стълкновение Народното Събрание съ висшата власть; нъ това не е освѣнъ единъ гнилъ доводъ. Да оставимъ да не питаме, като какви стълкновения могатъ да произлѣзатъ, но нека кажемъ, че това е предвидено въ другитѣ постановления на Конституцията. Не е ли, че Князьтъ има правото да удобри или отхвърли предложенията на Събранието? Не е ли, че Князьтъ има правото да растуря Камарата, когато я види, че тя иска да упорствува, и да свика нова? Нъ тъкмо това е, ще ни кажатъ, че ако и новата камара се заинати? Нъ тъкмо за това, ще кажемъ ний, сенатъ и не е нужденъ; защото въ такъвъ случай, до който не ще се дойде безъ основни причини, необходимо ще е, или Камарата да се покори на волята на Князя, или Князьтъ на волята на Камарата. Въ такъвъ случай никаква работа нѣма ни сенатъ, ни държавенъ съвѣтъ, никакво посрѣдничество, което може да изкриви или да отклони само онѣзи спасителни резони, предъ които трѣбва да се преклони или волята на Князьтъ, или волята на Камарата.

Страхуватъ се отъ буйствата на младитѣ и распалени глави въ Камарата, и искатъ да създадатъ друга една държава въ държавата на Народното Събрание — държава старческа, която да обуздава буйството на младитѣ. Страхъ химерически и мѣрки безцѣлни! Да се страхуватъ тамъ, гдѣто нѣма страхъ, ще каже, че не сѫ изучили и не познаватъ добрѣ народътъ си или иматъ криви понятия за него. А гдѣто искатъ да взематъ таквизи мѣрки, каквото предлагатъ ужъ за предпазвание отъ злото на буйството, показва дебелото непознавание на человѣчеството. Таквизито забравятъ даже съврѣменниятъ и живъ примѣръ, че Викторъ Хюго е вечъ на осемдесеть години и пакъ е той най-буйния между депутатитѣ на френската Камара. Колкото за другото, третьото страхувание, страхувание не толкозъ безосновно, страхувание, че въ Камарата може да стане наводнение отъ хора най-гюрюлтюджии на свѣта, каквито сѫ адвокатитѣ, които дигатъ най-голѣма гюрюлтия въ събранието, за да сбиятъ съ толкъ общото мнѣние, за добра честь на народа ни и Народното ни Събрание, нѣмаме ги още до толкосъ болъ да си паримъ кокалитѣ отъ тѣхъ, каквото много други народи. Не е настанало още таквози врѣме у насъ. Неотричамъ, че тѣзи скакалци може твърдѣ скоро да се развъдатъ и у насъ. . . .

Тукъ оратора биде прекъснатъ отъ г. Начевича, който извика: „Какво прави предсѣдателствующия? Взеха да ни псуватъ! — Защо не вземе мѣрки срѣщу това?“

Тая постѫпка на г-нъ Начевича предизвика между депутатитѣ шумъ и негодование срѣщу него.

Прѣдседателствующия *Каравеловъ* припомни на г-нъ Начевича, че той нѣма право да прекъсва оратора и ако иска да направи забѣлѣжки връхъ рѣчьта му, трѣбва да чака догдѣ се свърши; при туй да не говори, безъ да вземе дозволение отъ прѣдседатели.

Високопреосвъщенний Григорий, забѣлѣзва, че потрѣбно би било оратора да се ограничава, за да не наскърбява слушателитѣ.

Балабановъ, извика: „Предсѣдателя трѣбва да напомнюва оратора и да го прекжсва, кога той напада личности. Долу предсѣдателя!“

Това разярение на г. Балабанова усили шума и удвои смущението въ събранието, което бѣ предизвикалъ г. Начевичъ, до толкова, щото не остана далечъ минутата, въ която страститѣ щѣха напълно да прѣодолѣятъ на благоразумието.

Чуваха се постоянно гласове: „Да слѣдва ораторътъ! Долу предсѣдателя! Да стои предсѣдателя!“

Тогава г. предсѣдателствующия, слѣдъ като се опита нѣколко пжти да призове на благочиние събранието и несполучи, прекъсна засѣданието на 10 минути за уталожвание на духоветѣ.

Като засѣданието се отвори отново, г. предсѣдателствующия *Каравеловъ* забѣлѣза, че никой отъ депутатитѣ нѣма право да се обръща къмъ предсѣдателя съ думитѣ: „Долу предсѣдателя!“ „Азъ съмъ избранъ“, прибави г. Каравеловъ, „отъ Народното Събрание, и никой нѣма право да ми говори тъй. Това е докачение и за самото Народно Събрание“.

Нардното Събрание рѣши щото подъ предсѣдателството на г. Каравелова да си слѣдва засѣданието.

Славейковъ, слѣдъ като забѣлѣза, че той е говорилъ въ общъ смисъль и е нѣмалъ намѣрение никого да обижда съ това, което е говорилъ, защото живъ примѣръ имаме въ Гърция, Сърбия и Влашко, почна отново рѣчьта си.

„Вѣроятно е, продължи г. Славейковъ, че сега ги нѣма, до толкосъ, колкото да разбъркватъ мозъка на събранието и да туряме сенати-менати за ограничение ще каже, споредъ мене, да приемемъ отъ сега едно дѣйствително зло, за да се предвардимъ отъ едно за сега въображаемо. Ако има да дойде, има и да види, нъ на врѣмето си.

Азъ никакъ не мога да пристана на мнѣнието исказано въ рапорта на почитаемата 15 членна комисия, че сената ще може да пази равновѣсието между Княза и Народното Събрание.

Напротивъ, азъ мога да кажа, безъ да се страхувамъ че ще слъжа, че той ще съставя всѣкога противовѣсието на народнитѣ желания,— инакъ то е немислимо, особно при положението, въ което се намираме дано можемъ да имаме пълно независими хора.. Не мога да приема и прѣдложенията на благиятъ исходъ на неговото посрѣдничество. Азъ както гледамъ на работитѣ, мене ми се вижда, че това на срѣдъ турено, между Княза и Народа учрѣждение за друго и не ще служи, освѣнъ да бѫде прѣчка на споразумѣнията и дохождамъ да мисля и да вървамъ, че то по скоро и по-често ще прѣдизвика стълкновенията, отъ колкото да ги потушава.

Най-послѣ; азъ никакъ не мога да се съгласия да приема постановлението на едно таквозъ безполезно и ненуждно учрѣждение, инакъ толкозъ обидно по сѫществуванието си и за Народа и за

Народното Събрание по прѣимуществата, които му се прѣписватъ и отдаватъ.

Нъ нека разгледаме и още единъ доводъ, който, има прѣтенцията да се вижда ужъ като поблагословенъ. Казватъ ни, че имало голѣма нужда отъ закони и проекти за закони сега въ начало, и защото министритѣ щѣли да бѫдатъ завзети по специалнитѣ си длъжности и не щѣли да иматъ врѣме да се занимаватъ съ усмотрѣнието на тѣзи необходимо нуждни и надлѣжащи постановления и узаконения, та за това непрѣменно трѣбвало да има или държавенъ съвѣтъ, или сенатъ. Азъ можахъ да говоря на дълго и съ неопрѣвержими доводи да докажа ненужностьта и непрактичностьта на туй прѣдложение; нъ, за да бѫда кратъкъ въ думитѣ си, азъ ще ви покажа единъ явенъ и прѣсенъ примѣръ, отъ днешната привременна административна власть. Повечето отъ васъ, г да, знаятъ, какъ покойния князь Черкански започна устройството и нарежданието на нашата страна, съ колко и какви помощници, при какви тѫжни и тежки обстоятелства; какъ следъ него Негово Сиятелство, нинѣ тъй вѣщо испълняющий тази служба, *Императорский* комисарь, едва що стори година, откакъ е дошълъ, съвсѣмъ безъ да познава страната, и самъ той, както и повече отъ просвѣтенитѣ му пълномощници нъ при добрата воля която показаха за доброто на народа ни, тѣ сполучиха да дадатъ и да положатъ доволно трайни основи по управителната часть. Не признавайте, ако можете, че тѣ организираха съвсѣмь неорганизованата или съвсѣмъ на други начала полуорганизираната отрасъль, на управлението, или тъй да кажа на самоуправлението, а въ това ничия помощь нѣмаха.

Тѣ нѣмаха ни сенатъ. ни държавенъ съвѣтъ, и даже никакво, ни обикновенно, ни велико народно Събрание. При обстоятелства твърдѣ несгодни, въ едно начало прѣтдварено съ всѣкакви прѣчки и непрѣодолими неудобства, тѣ прѣодоляха и свърщиха по-голѣмата и по сѫщественната часть на нашето управително устрояване. Тъй щото намъ не остава освѣнъ, да туримъ вътъка на мѣстнитѣ нужди на положената основа и да затъчемъ платното на народната тканьь. Не сенати, г-да, и държавни съвѣти, нъ добра воля за работа е това, отъ което има най-голѣма нужда днесъ нашето административно учрѣждение.

По нататъкъ, азъ мога да ви кажа и да ви увѣря, че учрѣждението на единъ сенатъ било или държавенъ съвѣтъ, не само нѣма да облѣсни и ускори, тъй да кажа, нашето административно устройство, нъ още ще го усложни и затрудни. Защото тоя, тъй наричанъ отъ нѣкой, *посрѣдственникъ* друго нѣма и да прави, освѣнъ, за да покаже своята необходимость, да протака работитѣ, да ги вдрѣбнява, да ги дармони и прѣсява до тамо, догдѣто или да ги искриви съвсѣмъ и прѣдстави съвсѣмъ други отъ каквито народната нужда и воля ги е изисквала, или да ги уничтожи.

Искате ли управление по дюзгюнъ, както казваме по турски, или по-стъкмено, както можемъ да кажемъ по българский? — глѣдайте машината на управлението да бѫде колкото е възможно попроста. по малосложна, на която прѣимуществата, както и недостаткитѣ, отведнажъ да се видятъ, да могатъ да се поправятъ, и вий ще имате по-малко главоболия, и работата ще отива по успѣшно.

Искате ли управление сигурно? Оставете министритѣ само и Народното Събрание отговорни, и ще ги направите по-внимателни. Турите ли между Народното Събрание и Князя, между министритѣ и Народното Събрание друга една станция на кривитѣ дърва? Министритѣ ще стоварятъ тамъ кривитѣ си дърва, Народното Събрание тоже, самата станция като има двѣ врата за изходъ въ обвинения, да стоваря кабахати на своитѣ кривоти, кога на еднитѣ, кога на другитѣ, то ни единъ не ще се намѣри прямо отвѣственъ; а стоваренитѣ отъ тукъ или отъ тамъ криви дърва трѣбва да се вдигатъ, трѣбва да се носятъ, и, разумѣва се, тѣ ще се натрапятъ на гърба на народното тѣло, което освѣнъ теготата, която трѣбва да понесе, ще има да търпи безмълвно всичкитѣ отрѣпвания и охлузвания на гърбътъ си въ носянието на кривитѣ дърва.

Освѣнъ това има още и друго едно нѣщо, което повърхно сѫдено, ако и да не се вижда толкозъ ухрабно и врѣдително, при по дълбоко обмислювание има голѣмо значение. Освѣнъ гдѣто, както казахъ, е обидно за цѣлъ народъ да приеме една прѣдубедителна присѫда на пълната си неспособность и, тъй да кажа, некомпетентность въ рѣшението на народни дѣла, и да признае за способни и компетентни само нѣкои привилегировани лица, има още и туй, че като отнѣма отъ Народното Събрание пълната отговорность, отнѣма му и пълната внимателность, смотрѣливость и необходимата прѣдосторожность. А като стигне то, Нар. Събр. само да мисли и да вѣрва, че работата не се касае само до неговата разумность, то, най-първо е принудено да състави за себе си едно по долнѣ мнѣние и да прѣдставя по зрѣлото обсѫждение на работитѣ върху онѣзи, на които незрѣло обмислени постановления даватъ по голѣмъ дозъ отъ политическа мѫдрость. Послѣ зема лѣгко повърхностно и до нѣгдѣ само да обсѫжда работитѣ, съ надѣжда, че други, които постановленията турятъ по горѣ отъ тѣхъ, ще ги обсѫждатъ по-зрѣло; и тъй каратъ работата т. е. занимането съ народнитѣ работи безъ присърдце, безъ надлѣжното внимание, като прѣдоставятъ това на признанитѣ безправедно и произволно по-способни и по-компетентни.

Отъ друга страна, по слабость на человѣчеството, человѣкъ обича да вѣрва много въ себе си, па ако му се приложи едно мнѣние и отъ други още, че той наистина и достоенъ и способенъ, той взема за себе си едно таквосъ самомнѣние, щото почва да вѣрва въ себе си до толкозъ, щото и най-голѣмитѣ глупости, неразлѫчнитѣ съ несъвършенството на человѣка, да ги счита като непогрѣшимость и да иска не вече да исказва мнѣние, нъ и да налага това свое мнѣние, и, безъ никакво съмнѣние въ своя авторитетъ, твърдѣ повърхностно да обсѫжда работитѣ. Ето единъ изворъ на недостатъкъ въ постановленията при едно таквозъ устройство на управлението.

Опита е доказалъ, че колкото по презъ много рѫцѣ и презъ много умове минува една каква да е работа, толкозъ по несъвършенна и толкозъ поразвалена излѣзва. Практичната народна философия е признала това и се е произнесла давнимъ-давно че „много баби килаво дѣте“.

Имайте, господа, по-голѣма вѣра къмъ народа, къмъ неговото благоразумие, вглѣдайте се по-добрѣ въ него, изучете по-положително неговитѣ качества и свойства, и бждете увѣрени че вий ще си съставите едно по-добро мнѣние за него, за да можите да се положите повече на него отъ колкото на неумѣстни и ненуждни нѣкои отбори.

Едно отъ най-обикновенитѣ заблуждѣния на человѣчеството е да мисли всѣкой за себе си, че е по-уменъ и по-добъръ отъ другитѣ, и че другитѣ сж много по-долни отъ него и слѣд. иматъ нуждата отъ нѣговиятъ умъ и неговото ржководство. Това може, наистина, до нейдѣ си да е право, ако отношенията се вематъ въ тѣсенъ кржгъ, и дѣйствително человѣкъ отъ человѣка може да бжде и по-уменъ и по хитъръ, и по-лукавъ, ако щете, нъ въ отношение на широкъ размѣръ това преимущество пада. Защото хитростьта и разумностьта на едно лице се удавя или омаломощява предъ разнитѣ преимущества на много лица и тогазъ иде неоспоримата оназъ истина, че, първа глупость на свѣта е да мисли нѣкой себе си че е по уменъ отъ другитѣ или че само той знае и за туй иска да ржководи. За туй нуждннитѣ въ единоначалието ржководители сж излишни тамъ дѣто цѣлъ народъ се взема да мисли за сждбата си, дѣто много умове съставятъ едно мнѣние. Тогазъ излѣзва че поединичнитѣ ржководители, колкото умни и просвѣтени да сж, могжтъ по-скоро да заблудятъ и да збъркатъ, отколкото зрѣлообдуманното общо или народно мнѣние. И да ви кажа: много по добрѣ и по-право мисли за себе си самъ единъ народъ, който носи тегобитѣ които и разбира дѣ го отрѣпватъ, отколкото могатъ да мислятъ за него лица привилегировани, които често и при добрата воля и присърдце, що биха имали да бждатъ полезни, мѫчно угаждатъ дѣ и какъ трѣбва да му помогнатъ и излѣзва че много пѫти тѣ го чешатъ тамо дѣто го не сърби. Оставете народътъ да търси самъ цѣръ за болкитѣ си, които усѣща, и бѫдете увѣрени че той по скоро ще го намѣри и ще умѣе да го приспособи. Имайте предъ видъ и признайте, че както едно частно лице, кога възлага на други да мислятъ за него и да го рѫководятъ, никога не може да хароса, понеже първо, то остава лишено отъ опитъ, който е майка на мѫдростьта, и второ загубва онова необходимо довѣрие на себе си за извършвание на каквато и да е работа, и става некаджрно да си върши само работата, както го изискватъ интереситѣ му, — така сѫщо и единъ народъ не харосва, когато остане въ таквозъ сѫщо положение, да се управлява подъ излишни и натурени пѣстунства и рѫководителства, излишни, казвамъ, и трѣбва да се разберемъ за какво говоримъ. Запомнете това що ви казвамъ и прехвърлете сега прѣзъ умътъ си различнитѣ състояния на народитѣ подъ различнитѣ видове управления и пресмѣтнете, слѣдствие на какви обстоятелства е положението на всѣкой единъ отъ тѣхъ. Това е мисля самото най добро, най-поучителното, отъ което можемъ да се поведемъ въ рѣшението на този въпросъ който ни занимава.

За да свърша най-подиръ азъ ще кажя, г да, че ако допустнемъ това, ний ще бѫдемъ и непослѣдователни, защото едва що вчера узаконихме въ конституцията си, че нѣма и нетрѣбва да има съсловия у насъ, а ето не се минуватъ ни два дни, и ний искаме въ сѫщата конституция да туримъ основата на единъ законъ, който допуща развитието на таквизъ съсловия чрезъ учреждѣнието на единъ сенатъ било или държавенъ съвѣтъ, чрезъ което искаме да утвърдимъ по между си единъ класъ хора привилегировани, които не ще сѫ освѣнъ едно съсловие. Помислете това и тогазъ рѣшавайте".

Рѣчьта на г-на *Славейкова* се прие съ шумни рѫкоплѣскания.

Геровъ, като взе думата, каза: „азъ съмъ напълно съгласенъ съ г-на Славейкова, че нѣмаме нужда отъ сенатъ. Той има резонъ да сѫществува тамъ, гдѣто има особенни класи — земледѣлци или аристократи. Такива хора има ли у насъ? Сенатътъ се учредява за да се разглѣждатъ интереситѣ на аристократитѣ; нъ у насъ такова съсловие нѣма. Какви гаранции имаме че сенатътъ нѣма да съедини съ испълнителната власть срѣщу народътъ, за да парализира неговитѣ най свѣти дѣйствия? По-малко се боя отъ стълкновението между Народното Събрание и Князьтъ, отъ колкото между Народното Събрание и сенатътъ съ Князьтъ. — Ако се случатъ стълкновения между Народното Събрание и Князьтъ, имаме три срѣдства за уравнението имъ: 1 Князьтъ има право на *вето;* 2 да распуща събранието; 3 да отлага засѣданието му. Догдѣто Князьтъ има на рѫка тия три срѣдства, злото, отъ стълкновенията между Народното Събрание и Князьтъ, нѣма да бѫде голѣмо, и подържателитѣ на сенатътъ могатъ да бѫдатъ спокойни. Нъ гдѣ е гаранцията за Народното Събрание, когато сенатътъ влѣзе въ коалиция съ Князътъ срѣщу него? — Азъ не намирамъ никаква такава гаранция. Споредъ мене сенатътъ не само не е необходимъ и полезенъ, нъ и вредителенъ и опасенъ".

Грековъ, предложи да се распустне събранието и въпросътъ за сенатътъ да се рѣши утрѣ. „Не ще бѫде лоайално", приложи той, „тоя въпросъ да се рѣши сега, когато сѫ излѣзли лицата, които сѫ говорили за сенатътъ".

Димитъръ Грековъ.

Цанковъ, каза: „Предложението на г на Грекова не може да се приеме, защото отсѫтствието на двама — трима отъ депутатитѣ не може да спре разискванията въ Народното Събрание. Тѣ сѫ излѣзли, види се, за да имъ се чуе думата. Ний протестираме срѣщу думитѣ имъ: „долу прѣдседателя"! и желая да се вмѣсти това въ протоколътъ. Събранието желае при туй да се изобличатъ за тая имъ постѫпка".

Поменовъ, забѣлѣза: „всѣкиму се дозволява да говори. Нъ никой нѣма право, кога не му се харесва нѣщо да излиза изъ събранието и наложително да иска да се спрѫтъ разискванията му. Това не само че не е парламентаризмъ, нъ и деспотизмъ. И азъ предлагамъ събранието да си слѣдва разискванията".

Стояновъ, като взе думата, държа отъ трибуната слѣдующата рѣчь:

„Г-да! имаме двѣ предложения за формата на нашето представителство. Първото е въ проектътъ, а второто е представеното и подписаното отъ 12 души депутати. Това предложение на 12 наши събратия гласи за такова учреждѣние, което не първъ пжть интересува и вълнува кръвьта на народитѣ. Предложението за сенатъ се подкрѣплява съ доводи и съображения като необходимо лѣкарство срѣщу нѣкое си зло. Сенатътъ трѣбва да служи, говорятъ тѣ, за ограничението на буйностьта на народътъ или за избѣгването на зло, което би си направилъ народътъ самъ. Ораторътъ, който говори въ защита на сенатътъ, указа само на добритѣ му страни, като изостави лошитѣ. Той каза, че ний по въспитанието си сме повече приготвени да разваляме отъ колкото да съзиждаме. Цѣлия свѣтъ знае, че всичко, което има нашиятъ народъ, освѣнъ свободата си, която длъжнее на Царя Освободителя, спечелилъ си е самъ. Ако има училища, самъ си ги устроява и поддържа; ако има национална черква, самъ си я е добилъ, а не му сж я добили архиереи и личности. Ималъ е и единство, което Берлинския трактатъ развали, и което пакъ той самъ ще постигне! *(Ржкоплѣскания)*. Ето колко е не ловко да се докаже нѣщо, което не може да се докаже. Ораторътъ спомена още, че всичко зло излиза отъ Народното Събрание, а всичко добро отъ сенатътъ. Нашата сила, силата на всѣка държава сж корени въ народътъ, а не въ такива ефемерни учреждѣния. Пакъ насъ ни съвѣтватъ на такова едно сламено

Хр. Стояновъ.

учреждѣние да възложимъ сѫдбата на народътъ, грамадната планина на народнитѣ ползи, като ни казватъ, че отъ него всичко добро можемъ да очакваме, защото ще бѫде то съставено отъ стари хора съ незнамъ какви си преимущества и ще посрѣдствува за помирявание, кога се случатъ стълкновечия между Князьтъ и Народното Събрание. Нъ ний не трѣбва да се боимъ отъ такива стълкновения, защото тѣ рѣдко ще могѫтъ да се случатъ. Народътъ всѣкога ще глѣда на своятъ Князь като на баща. Той нѣма да глѣда на него като на завоеватель и угнѣтитель, нъ като на олицетворение на силата си. — Нъ ако би да се съединятъ Народното Събрание и сенатътъ противъ Князьтъ, тогава кой ще ги помирява? Трѣбвало би въ такъвъ случай да имаше ворий сенатъ.

Причината да се появи сенатътъ другадѣ е сѫществуванието на съсловия като аристократи и други. Тѣ не сѫ искали да бѫдатъ наедно съ народътъ, съ плебеитѣ, и се отдѣлили въ друга камара, камара по горня. Нъ ний нѣмаме такива съсловия.

Всичко, гдѣто чухме въ Бразилия, Урагвай и Парагвай не доказва ни най малко, че, трѣбва да имаме и ний сенатъ. Азъ нѣмамъ каприция срѣщу него, нъ съмъ убѣденъ, че той, сенатътъ, ще стане причина на бури и революции у насъ за въ бѫдаще. Въ заключение ще кажа, че приемамъ народното представителство да състои, както въ проектътъ е казано, отдѣлъ Народни Събрания: 1. *Обикновенно;* 2. *Велико, и предлагамъ първото да се нарича Законодателно, а второто учредително.* Първото отъ тѣхъ да се свика всѣка година, а второто, кога има нужда".

Рѣчьта на г. *Стояновъ*, се прие съ ржкоплѣскания.

Когато г. Подпредсѣдателя тури на гласоподавание въпросътъ за приеманието на сенатътъ, Народното Събрание го отхвърли съ вишегласие.

Протестъ.

Слѣдъ това прочете се слѣдующия протестъ подаденъ на бюрото и подписанъ отъ 16 лица:

До Негово Блаженство прѣдседательтъ на Народното Събрание.

Долуподписанитѣ членове на Нар. Събрание иматъ честь да заяватъ прѣдъ Ваше Блаженство, прѣдседательтъ на туй събрание, че въ вчерашното засѣдание на събранието сж произошли нѣкои безпорядъци и дѣйствия, които и други пжть сж ставали, и не само сж дълбоко оскърбителни за насъ и за самото събрание нъ и пълни съ лоши послѣдствия за Княжеството, което сме дошли да устроимъ и закрѣпимъ.

Тамъ се приеха безъ дълбоко обсжждание и съ умишленна бързина таквизи прѣдложения и постановления, които изискваха много по-голѣмо изучвание, и каквито сж напр. приетитѣ прѣдложения за устрояване въ страната на сѣкакви дружества, даже и политически, безъ прѣдварително разрѣшение, на властьта, и за безграничната свобода на печатътъ, безъ да се даде какво годѣ внимание на прѣдложенията на архиереитѣ по въпросътъ за черковнитѣ и догматически книги.

Въ разглежданието на въпросътъ за сенатъ една партия нарочито намѣри за нуждно да оскърби отъ трибуната онѣзи, които поддържатъ това учрѣждение, и като ги отстрани съ това за часъ отъ събранието, да отхвърли прѣдложението за сенатъ и да свърши този въпросъ по скоро, вопрѣки формалнитѣ заявления на подписанитѣ, че врѣмето за прѣкращение на засѣданието е дошло, че тѣ иматъ да говорятъ върху въпросътъ и че неговото разглеждание трѣбва да се отложи за днесъ

Всичко това като сѫ фактове, на които послѣдствията сѫ, по наше мнѣние, много врѣдни и гибелни за бѫдущето на народътъ, ний считаме за своя длъжность да отблъснемъ отъ себе си сѣка отговорность.

Търново, 28 Мартъ 1879.

(Подписани):

Кюстендилский Митрополитъ Иларионъ.
Доситей М. Самоковский.
Доростолский и Червенский Григорий.
Варненский и Прѣславский Симеонъ.
Софийский М. Милетий.
Пелагонийский и Пиротский Евстатий.
Браницский Епископъ Климентъ.
Архиманндритъ Константинъ.
Архим. Пантелеимонъ Игуменъ на Рилская обителъ.
Д ръ П. Вълковичъ.
Андрей Стояновъ, Варненский вице-Губернаторъ.
Тодоръ Икономовъ.
Д-ръ Константинъ Стоиловъ.
М. Балабановъ.
Димитръ Грековъ.
Г. Д. Начевичъ.

Г-нъ прѣдседателствующий каза, че му е жално като вижда подписани лица, които въ вчерашното засѣдание не присѫтствуваха. И се обръща къмъ покровителството на Нар. Събрание за обиждането, което му се направи вчера.

Карамфиловичъ, прѣдлага на Нар. Събрание да изрази негодуванието си срѣщу тѣхната постѫпка.

Държавенъ Съвѣтъ.

При прочитаньето чл. 141 за „върховнитѣ правителственни уредби,“ г. Касабовъ възлѣзе на трибуната и каза: „Първата алинея отъ тоя членъ говори за Държавний Съвѣтъ, и ний се намѣрваме прѣдъ единъ важенъ въпросъ. Пита се, имаме ли ний нужда отъ тая уредба? Азъ зехъ думата не съ претенция да убѣдя Събранието да приеме или да отхвърли това учреждение, това прѣдоставямъ на прѣдставители по способни и по красноречиви. Азъ ще се ограница само да разясня, какъ разбирамъ Държавний Съвѣтъ, безъ да скривамъ обаче, че съмъ на мнѣние това учреждение да се отхвърли. Нъ приемемъ ли, или отхвърлимъ Държавний Съвѣтъ, ний трѣбва да си обяснимъ това; трѣбва да покажемъ причинитѣ, по които го отхвърляме, или пъкъ ползата отъ него, ако рѣшимъ да го приемемъ. Това нѣщо трѣбва да го знае народътъ. — Въпросътъ за Държавний Съвѣтъ трѣбва да се разглоби, да се анализира, и отъ тоя анализъ да додемъ до едно заключение, да постѫпимъ, както ни казва здравий разумъ, а не по влѣчението на сърдцето си. Държавний Съвѣтъ, както го разбирамъ азъ, е една важна и високопоставена инструкция както по съставътъ си, така и по атрибуциитѣ си. За членове на Държавний Съвѣтъ Князътъ или Царьтъ призовава хора учени, хора опитни; нъ това бива така само въ теория, а на практика често става наопаки.

По другитѣ мѣста Държавний Съвѣтъ се съставя отъ бивши консули, бивши нѣколко годишни министри, предсѣдатели и членове на кассационний сѫдъ, отъ бивши губернатори и изобщо отъ хора учени и опитни. Така съставенъ Държавний Съвѣтъ е нѣщо важно и добро. Той има за цѣль да ввожда еднообразие въ администрацията. За тая цѣль му се предоставя въ монархиитѣ да разглежда конституциитѣ, да обсѫжда основнитѣ начала на законитѣ, да рѣшава въпроси спорни и да има власть сѫдебна. Отъ тука се вижда, че Държавний Съвѣтъ има двѣ главни компетентности; споредъ първата — той има гласъ съвѣщателенъ, споредъ втората — той има власть сѫдебна, а често и контролъ. Отъ тритѣ крѫгове за дѣствията на Държавний Съвѣтъ вижда се, кое мѣсто той заема между другитѣ уредби. Въ абсолютнитѣ монархии той заема мѣстото на Народното прѣдставителство.

Да се обърнемъ сега къмъ историята на Държавний Съвѣтъ и да видимъ, какъ е той произлѣзълъ. Той се е родилъ въ абсолютнитѣ монархии, разбирамъ добритѣ абсолютни монархии, които сѫ искали да направятъ добро на народътъ. И тамъ, дѣто народътъ се неползува съ правдини, Държавний Съвѣтъ значи нѣщо, а тамъ, дѣто има Народно Представителство, Държавний Съвѣтъ е излишенъ. Ето какво е Държавний Съвѣтъ. Въ абсолютнитѣ монархии той е полезенъ, а въ конституционнитѣ той е излишенъ, или по добрѣ той е луксъ. Луксътъ е добъръ, когато има срѣдства, и достатъчно количество опитни хора; а ний нѣмаме ни едното ни другото. За това прѣдлагамъ да се отхвърли Държавний Съвѣтъ.

Беронъ, като каза, че зема думата, ако и да не е увѣренъ, че ще убѣди Събранието да приеме Държавний Съвѣтъ, продължи: Истина е, че трѣбва да отбѣгваме отъ луксътъ, нъ заедно съ луксътъ да не би да отхвърлимъ и това, което е полезно и потрѣбно. Не трѣбва да се боимъ отъ думитѣ: като чуемъ: Сенатъ, Държавенъ Съвѣтъ, ний мислимъ, Богъ знае какво нѣщо. Г. Славейковъ преди нѣколко дена каза, че нашата управителна машина трѣба да е проста; нъ и най-простата машина трѣба да си има всичко. което ѝ е нуждно. Ний сме приели нѣкои рѣшения безъ да ги обмислимъ добрѣ. Такова е напримѣръ рѣшението, че отъ сѣка десеть хиляди души ще имаме по трима представители. Въ сравнение съ другитѣ държави, по-много населени, числото на нашитѣ представители ще бѫде твърдѣ голѣмо; за това трѣба да има контролъ, защото колкото и да сѫ многочисленни представителитѣ, тѣ пакъ могатъ да пропуснатъ нѣщо важно. Ще ми кажатъ, че ще имаме министри, нъ министритѣ не могѫтъ да вършатъ всичко. Всѣко министерство ще внася своитѣ проекти, и въ два мѣсеца тѣ ще трѣба да се разглеждатъ. Ще може ли Народното Събрание да ги разгледа както трѣба? Не ще ли е по-добрѣ да се учреди отъ нѣколко души, избрани изъ между представителитѣ на народътъ, едно тѣло постоянно при Князьтъ? Въ Норвегия избиратъ комиссия измежду представителитѣ въ камарата и ѝ предлагатъ на обсѫждание нѣща, които изискватъ по-зрѣло разглеждание. Още едно необмислено рѣшение зехме, именно за декорациитѣ. Забравихме че прѣзъ миналий Май подносяхме на Царя Освободителя адресъ и мисляхме да направимъ медалъ за въ паметь на войната, който да се даде на всички, които участвувахѫ въ тая война. Бързитѣ рѣшения не сѫ добри; не трѣба легко да се отнасяме къмъ такива важни нѣща, като Държавенъ Съвѣтъ. Прѣди отхвърлихме Сенатътъ, а сега искаме да отхвърлимъ и Държавний Съвѣтъ. Да отхвърляме безполезнитѣ нѣща, нъ трѣбва да приемемъ потрѣбнитѣ нѣща.

Вий желаете, попита г Предсѣдателстующий, щото Държавний Съвѣтъ да бѫде избираемъ?

Да, отговори г-нъ *Беронъ*.

Ако г. *Беронъ* разбира Държ. Съвѣтъ така, възрази г. Цанковъ, то значи да се повръщаме пакъ на Сенатътъ. Държавний Съвѣтъ се назначава отъ Князятъ, както и министритѣ; той е единъ видъ сѫдилище за чиновницитѣ. Нъ защо и чиновницитѣ да се не сѫдятъ отъ другитѣ сѫдилища? Друга работа, която има да върши Държавний Съвѣтъ, е да разрѣшава заеми; нъ това е работа на Нар. Събрание. Ще обсѫжда прѣдварително всички законопроекти; нъ тѣ ще се приготовляватъ отъ министритѣ, както и трѣбва да бѫде, защото тѣ ще знаятъ какви законопроекти сѫ потрѣбни. За това ли ще пращаме законопроектитѣ до Държавний Съвѣтъ за да ги държи два-три мѣсеца? Белкимъ той ще сѫди

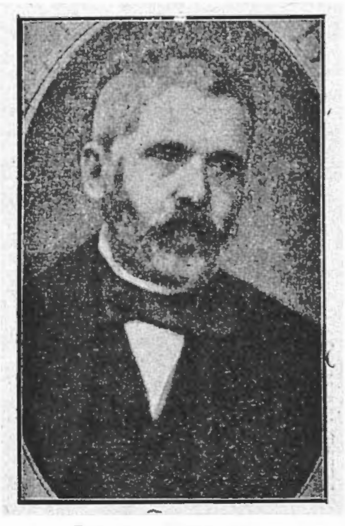

Драганъ Цанковъ.

по-добрѣ отъ министритѣ? Всичко що се отнася въ тоя дѣлъ до сѫдби, ще го предадемъ на Върховното Сѫдилище; що се отнася до заеми и други такива ще се прѣдадатъ на Н Събрание, а законопроектитѣ — на министритѣ. За това г. Цанковъ е на мнѣние, че Државний Съвѣтъ не е нужденъ и трѣбва да се отхвърли.

Послѣ казаното до сега за Държавния Съвѣтъ, забѣлѣжи г-нъ Славейковъ, мисля, че не остава вече какво да се говори. Нуждитѣ, показани отъ г. Берона, наистина сѫществуватъ, нъ нѣмаме хора, които би отговорили на тия нужди. Колкото за необмисленитѣ рѣшения и погрѣшки, на които посочи г. Беронъ, ще кажа, че то не е погрѣшки. Колкото повече представители ще бѫдатъ въ Събранието, толкова по зрѣло и обмисленно ще рѣшаватъ. Сѫщо и за декорациитѣ. Рѣшението за тѣхъ се прие, за да се не докача равенството.

Между думитѣ на г. Цанкова и думитѣ на г. Славейкова забѣлѣзвамъ противорѣчие, каза г. Беронъ. Първий не вижда нужда въ Држ. Съвѣтъ, а вторий вижда нужда, нъ не намѣрва хора. Не бойте се, хора ще се намѣрятъ, за да съставятъ едно тѣло, което да обсѫжда законопроекти. Трѣбва да отблъсваме само тѣла безполезни и съвѣтници лошеви: има много князье, които се разхождатъ безъ Княжество по причина на лоши съвѣтници. Казватъ че министритѣ ще се занимаватъ съ законопроектитѣ; нъ могатъ ли министритѣ всичко да вършатъ? За сѣко нѣщо трѣбатъ особни хора Какъ могатъ изведнѫжъ да се рѣшатъ такива важни въпроси, като въпросътъ за концесиитѣ? Земете отъ събранието нѣколко души за контролъ. Ако

Събранието не ще контролъ, то отговорността ще падне върху му.

Какъвъ е този контролъ, пита г. Славейковъ, когато въ проектътъ се не споменува за никакъвъ контролъ? Ако министритѣ не могатъ да обсѫдятъ законопроектитѣ, то какъ ще направятъ това членоветѣ на Държ. Съвѣтъ? Министритѣ поиматъ възможность да обсѫдятъ законопроектитѣ, защото по-добрѣ ще знаятъ нуждитѣ.

Ний сега рѣшаваме, възрази г. Беронъ, да ли е потрѣбенъ Държ. Съвѣтъ, а послѣ ще разгледаме неговитѣ длъжности. Държ. Съвѣтъ е приготвително учреждение за по скорото свършване на работитѣ. Дѣ ще иматъ възможность двѣстѣ депутати да се споразумѣватъ съ министритѣ и тия послѣднитѣ да имъ разясняватъ всичко? Г. Касабовъ каза, че Държавний Съвѣтъ е изникналъ въ абсолютнитѣ държави и че само тамъ е той потрѣбенъ. Азъ ще Ви кажа пакъ една рѣчь, тая рѣчь е вѣрата. Приснопамятний Императоръ Николай е казалъ: „Вѣрвамъ въ монархията, защото съмъ глава на една монархия.“ Дѣ сте видѣли да сѫществува само едно законодателно тѣло? Не дѣйте оставя на министритѣ всичко това, което може да се раздѣли между тѣхъ и Държавний Съвѣтъ.

Ако ще говоримъ за Държ. Съвѣтъ, каза г. Цанковъ, да говоримъ за него и да не смѣсваме работитѣ. Г. Беронъ говори за тоя Съвѣтъ като за помощникъ на министритѣ Азъ и прѣди расправихъ, че Държавний Съвѣтъ е 1.) Сѫдилище, и като такова той пада защото си имаме доста сѫдилища, 2.) той рѣшава за заеми, нъ това е работа на Народното Събрание и на Министерский Съвѣтъ, 3.) казано е, че той е за предварително разглеждание и обсъждание на законопроектитѣ, Народното Събрание може да си отбира комисии изъ между членоветѣ си.

Пенчевичъ доказва че Държавний Сввѣтъ не е сѫдилище, а е Съвѣтъ управителенъ. Азъ съмъ билъ, продължи г нъ Пенчевичь, единадесеть години въ Държавенъ Съвѣтъ и зная твърдѣ добрѣ какво той върши. Ще видите, че безъ него нашата управителна машина скоро ще спре.

И така, заключи г. Предсѣдателствующий, за Държавний Съвѣтъ се образувахѫ двѣ мнѣния: за приеманието му и за отхвърлянието му. Подлага се на гласоподавание първото мнѣние.

При това г. *Пенчевичъ* поиска да стане тайно гласоподавание. Г. Цанковъ поиска явно и поименно гласоподавание Г. Предсѣдателствующий забѣлѣжи че за да стане явно и поименно гласогодавание изисква се съгласието на една третина отъ Събранието. Желающитѣ тоя способъ на гласоподаванието станаха на крака, и г Квесторъ обяви, че повечето отъ половината представители желаятъ поименно гласоподавание. Пристѫпи се къмъ явно и поименно гласоподавание, резултатътъ на което бѣ, че Държавний Съвѣтъ се отхвърли съ *деветдесеть и деветь* гласа противъ *двадесеть и два* гласа.

Щомъ се отхвърли Държавний Съвѣтъ, забѣлѣжи г-нъ Предсѣдателствующии, то става излишенъ първий дѣлъ отъ XXI глава, въ който се говори за съставътъ на Държавний Съвѣтъ.

Събранието рѣши да се отхвърли и вторий дѣлъ, а именно членоветѣ: 142—147.

Измѣняване Конституцията.

Слѣдъ прочитанието на чл. 170 г. Даскаловъ взе думата и каза, че горнитѣ два члена, като опрѣдѣлятъ врѣмето на измѣнението на тоя Уставъ, не е нуждно и тоя членъ и прѣдлага да се изхвърли отъ Конституцията.

Каравеловъ забѣлѣжи че въ такъвъ случай може би да се случи щото Конституцията да се унищожи прѣди да се введе въ дѣйствие.

Кирковъ, като пое думата каза: „Прѣди всичко ще отговора на предговорившии, че горнитѣ (167, 168 и 169) членове, никакъ не говорятъ ни дума за врѣмето, а въ тѣхъ се казва само при кои условия може да бѫде допущано прѣглеждание или измѣнение на Конституцията. А тамъ гдѣто се говори за врѣмето, за срокътъ, ради прѣглеждание или измѣнение на Конституцията, това е именно послѣдний 170 й членъ; слѣдователно като защищавамъ този членъ, който е тука крайно необходимъ, не видя защо г. прѣдговорившии бездоказанно прѣдлага да се изхвърли той изъ Конституцията.

„Г-да, продължи г. Кирковъ, ние сме свикани тука да положимъ основата на нашето самоуправление, да изработимъ основнитѣ закони за държавната уредба на нашето младо Княжество, и въ лицето на това наше Народно Събрание, ние Българитѣ, първъ пѫть се явяваме сами устроители на своята сѫдбина, първъ пѫть пишемъ закони сами за себе си. И ако ние, Г-да, нещемъ да признаемъ задължителна за себе си, макаръ за петь годинъ, тази наша Конституция, това ще рече, че ние не вѣрваме въ нея, не можемъ да очакваме отъ нея доброчестината на Нашето Княжество.

Само за да се уведе Конституцията изискватъ се двѣ три години, а може би и петь години, и трудно е да си въобрази човѣкъ каква бъркотия ще излѣзе отъ това, че единъ законъ ще прѣтърпява измѣнение въ сѫщото врѣме когато той се ввежда въ една държава. Най голѣмото зло за една държава, най-голѣмата злочестина за единъ народъ проистичатъ отъ постоянното мѣняване на законитѣ и отъ тѣхното неуважение. Тогава народътъ неможе да научи кои да е закони. Неможе да навикне ни на единъ законъ, той прѣстава да уважава всѣкой законъ, и ефимерностьта на законитѣ поражда най сетнѣ безредица и размирица. За примѣръ имаме прѣжнето турско правителство.

И така, за трайностьта на Конституцията, 170-й чл. на Уставътъ е необходимъ, а азъ бихъ прѣдложилъ даже да се увеличи петгодишний срокъ. Ние трѣбва да установимъ единъ срокъ, защото само врѣмето ще покаже, и опитътъ ще ни убѣди за напрѣдъ, какви измѣнения трѣбва да се внесѫтъ въ приложената вече Конституция, слѣдъ като истече условний срокъ. Иначе, ако ние отхвърлимъ всѣка задължителность поне за 5—6 години, то спроти първитѣ три (167, 168 и 169) членове Конституцията ще търпи постоянни измѣнения и може би съвсѣмъ да се измѣни, прѣди да се введе.

Не разбирамъ, Г-да, какъ ще може да сѫди първото бѫдѫще законодателно събрание, добра ли е или е лошава нашата Конституция, безъ да се ползува съ фактове, безъ да има опитъ, за да допуща кое да е измѣнение въ нея. Тукъ се изисква единъ задължителенъ срокъ, само слѣдъ свършванието на който да може да става ревизия или измѣнение на Конституцията.

Най сетнѣ, г-да, страхъ ме обзема, като си помисля, че скоро може би да се появатъ честолюбци, или слѣпи оръдия на нѣкого които щатъ подготвять народътъ, ще го насъскатъ противъ конституцията и ще стоварятъ сичката тежина на нашето самоуправление връзъ нея. Боя се тогава да не би съ $^2/_3$ гласове вмѣсто гаранция за трайностьта на конституцията да видимъ нейната развала.

За това постоянствувамъ да си остане 170 чл.

Стояновъ, каза че г. Кирковъ което говори не се отнася до чл. 170 понеже въ горнитѣ три члена се дава на народътъ право да измѣнява Конституцията. Щомъ нѣма заявление отъ $^2/_3$ отъ членоветѣ на събранието то и нищо не може да се измѣни отъ Конституцията, за това счита чл. 170 за излишенъ.

На това г. *Кирковъ* забѣлѣжи, самия 170 членъ говори за необходимостьта на една гаранция; първитѣ три члена, напротивъ, даватъ на Народното Събрание право само да измѣнява Конституцията, а каква гаранция имаме, казва г. Кирковъ, че такива измѣнения сѫ своеврѣменни, ако ги позволяваме прѣди да се введе самата Конституция? Увѣренъ съмъ, че ако г. Стояновъ прочете още веднажъ тази глава (XXII), ще се съгласи съ мене, че първитѣ три (167, 168, 169) члена, гласятъ само *какъ,* а 170 членъ говори ясно само *кога* ще може да бѫде внесено кое годѣ измѣнение или прѣглеждание на Конституцията. Слѣдователно 170 членъ не е излишенъ, защото той дава 5-годишна гаранция за първата наша Конституция

Поменовъ, възрази, че става да говори противъ тоя членъ. Той казва, когато сме свободолюбиви то трѣбва да бѫдемъ и послѣдователни. Ний настояваме да се тури срокъ на тая Конституция, нъ кой може да ме увѣри че слѣдъ 5 или 10 години ще измѣнимъ това или онова? Азъ не зная на свѣтътъ да има писано на краятъ на единъ законъ, че той има сила и дѣйствие за толкова години. А пъкъ ние не може да забранимъ на бждащето събрание да измѣнява, по законна нужда тоя или оня членъ отъ Конституцията. Съ 170 членъ ние обезсилваме горнитѣ два члена, съ които даваме право на Народното Събрание, да измѣнява Конституцията по заявление на $^2/_3$ отъ всичкитѣ членоше на Събранието. Не е чудно при първото сега разглеждание, да сж се пропуснали нѣкои погрѣшки, за това азъ настоявамъ тоя членъ да се изхвърли изъ конституцията.

К. Поменовъ.

Михаиловски, като не вижда злото отъ тоя членъ и като признава за нужда да дадемъ една по-трайна сила на тая конституция, прѣдлага срокътъ на траянието да е 3 години.

Др. Цанковъ, настоява да се отхвърли тоя членъ, и пита: защо бждащето Народно Събрание да нѣма право да измѣнява нѣща които по погрѣшка може да сж пропуснати? Той настоява да се даде тоя членъ на гласувание.

Кирковъ, срѣщу това възрази, като каза: Азъ не намирамъ никоя гаранция за трайностьта на тая

Конституция безъ единъ опрѣдѣленъ срокъ за нейната сила и дѣйствие. Прѣдговорившия г. Поменовъ, като кичи рѣчьта си съ голѣми думи, казва, че като сме *„свободолюбиви трѣбва да сме и послѣдователни“*. Наистина, да бжде човѣкъ *свободолюбивъ* не ще каже още, че всѣкой день трѣбва да мѣнява законитѣ на държавата, безъ да има многогодишенъ опитъ, безъ практическа провѣрка върху всичко, което се прѣдполага да се измѣни или допълни. Нима това е послѣдователно дѣто Виенский юристъ безъ много обикалки допуща, че трѣбва, дори прѣди да се введе у насъ Конституцията, да се правятъ измѣнения, защото, като *„свободолюбиви“*, ний не можемъ *да забранимъ* на първото бждаще събрание да измѣнява тоя или оня членъ на Конституцията? А пъкъ азъ имамъ да кажа, че като такива, ние именно трѣбва да избѣгваме до колкото се може всѣкогодишното измѣнение на Конституцията, защото инакъ тя нѣма да има никоя сила, ни дѣйствие, нито пъкъ уважение въ народътъ; въ постоянството се крие силата на законътъ, а не въ неговото вѣчно измѣнение. Колкото за голословното утвърждение на г. Поменова, че нѣмало „на свѣтътъ ни единъ законъ въ който да е написано че той има сила и дѣйствие за извѣстенъ срокъ“, азъ ще му забѣлѣжа че азъ зная, че има Конституции на свѣтътъ, съ задължителенъ срокъ, и ако иска г. Поменовъ може да погледне сърбската Конституция, за да се увѣри съ опитътъ на нашитѣ съсѣди

Въ отговоръ на г. Цанкова, ще кажа, че ако положимъ единъ задължителенъ срокъ за силата и дѣйствието на Конституцията, ние никакъ не отнимаме правото у Народното Събрание за да я прѣгледа или измѣни; стига да има $^7/_8$ гласове отъ всичкитѣ членове на събранието, за да станатъ законни измѣнения когато дойде „уреченото врѣме“, а не кога скимне на събранието. Въ течение на задължителний срокъ Конституцията трѣбва да бѫде за насъ евангелие, святъ, неизмѣненъ законъ; само тъй тя ще придобие сила и уважение въ народътъ.

Като прѣдлагамъ да се задържи 170 членъ на проектътъ, азъ искамъ да видя въ това една гаранция за Конституцията, поне за петь години, именно доклѣ тя да се уведе въ Княжеството. За това 3 годишний срокъ, прѣдложенъ отъ г-нъ Михаиловски, ми се види твърдѣ кратъкъ.

Стояновъ, повтаря да казва че се рѣшиха вече три члена, които даватъ право на Народното Събрание да измѣнява Конституцията, затова не е нуждно да се туря у тоя членъ, защото той противорѣчи на горнитѣ членове.

Кирковъ, въ отговоръ на г. Стоянова, казва: „По-горѣ казахъ и пакъ ще повторя, че първитѣ приети три члена се допълняватъ отъ послѣдния (170) членъ: тамъ се казва *при кои условия, по кой начинъ,* ще може да става преглѣждание и измѣнение на Конституцията, а тука просто се опрѣдѣлява *кога, слѣдъ колко врѣме,* ще става това. Поради туй, противорѣчието, което г. Софийския депутатъ иска да види тука, е отъ него съчинено, нъ въ дѣйствителность нѣма никакво противорѣчие“.

Беронъ, като взе думата, каза: Господа, отъ насъ има много които не познаватъ добрѣ нуждитѣ на нашия народъ. Ний работимъ, нъ може би да се случи да направимъ погрѣшка, тогава защо да не дадемъ право на бѫдащето събрание да я поправи, или пакъ ако нѣкой членъ е несъобразенъ съ нуждитѣ му, защо да не му предоставимь правото, да го измѣнява? Това право вече е дадено съ горнитѣ три члена които ний приехме въ Конституцията си.

Каравеловъ, поиска да обяви въпросътъ за изчерпанъ, нъ

Кир. Цанковъ, взе думата и като поиска да подържа предложението на г. Киркова каза че законитѣ поставени отъ Народното Събрание, трѣбва да бѫдатъ трайни, инакъ измѣняванието на Конституцията ще стане на мода. Прѣдпочитамъ да се даде траенъ срокъ на тоя законъ.

Геровъ, сподѣля мнѣнието на г. Кир. Цанковъ и желае щото редакцията на членътъ въ Конституцията да се промѣни, защото тъй както е членътъ, ще каже че слѣдъ 5 години непременно трѣбва да се разглѣда Конституцията, тогазъ когато тя и послѣ петьтѣхъ години може би да има важностьта си.

Кир. Цанковъ, подтвърди това предложение на г-нъ Герова,- нъ указа въ сѫщото врѣме на руския тексъ въ проектътъ, че той почти удовлетворява това прѣдложение.

Стояновъ, повтори да каже че горнитѣ членове напълно удовлетворяватъ онова което г-да предговорившитѣ желаятъ и гаранцията за трайностьта на тая Конституция е $^2/_3$ части отъ членоветѣ на Народното Събрание. Послѣднето може да извърши това *всѣка година*, щомъ $^2/_3$ отъ членовѐтѣ му подпишатъ такова заявление за измѣнение нѣкой членъ отъ Конституцията. Не е чудно да сме пропуснали нѣщо и неможемъ да запрѣтимъ на бѫдащето Народно Събрание да го прибави.

Кир. Цанковъ, като отговаря на прѣдговорившия, казва че трѣбва по голѣма гаранция и като желае да даде трайность на тая Конституция, намира единственната гаранция въ тоя членъ който, казва той, дава по-полѣма сила на Конституцията.

Кирковъ, като отговори на г. Стоянова, каза: желая да ми окаже г. Стояновъ, гдѣ се споменува въ приетитѣ три члена, че „всѣка година“ можала да се преглѣжда и измѣнява Конституцията? Думитѣ на г. Стоянова недоказватъ нищо друго, освѣнъ, че Народното Събрание *има право* да вписва измѣнения въ Конституцията; нъ почтения Софиский депутатъ не се постара да ни убѣди, че ще има нѣкоя облага, че не ще е безполезно, ако почнемъ още въ първата година да измѣняваме Конституцията, прѣди да се въведе тя. И 170 членъ никакъ не отнема законното право на Народното Събрание, нъ той му въ сѫщото врѣме не позволява да се бърка въ Конституцията, прѣди да истече условния срокъ, прѣди отъ опитъ отъ практика да се убѣди народътъ, че тоя или оня членъ трѣбва да се преглѣда или измѣни“.

Беронъ, като представя на събранието че ний за първъ пѫть влизаме въ политическия животъ, че нуждитѣ на народътъ ни ще бѫдатъ може би съвсѣмъ други и че незнаемъ дали това наше дѣло ще угоди на народътъ ни, настоява да оставимъ на народътъ и това право да измѣнява и одобрява което иска въ Конституцията спорѣдъ нуждитѣ си. Да бѫдемъ, г-да, каза ораторътъ, по съвѣстни и по честни.

Каравеловъ, забѣлѣжи на г. Берона, да не употрѣбява такива изражения, защото, който мисли инакъ, не ще каже че той е нечестенъ и безсъвѣстенъ.

Др. Цанковъ, отговаря на г. г. Кирковъ и Кир. Цанковъ и казва: тукъ не е казано въ кое врѣме ще стане измѣнението. Щомъ $^{2}/_{3}$ отъ събранието направи предложение, всѣкога може да стане измѣнение. Ако оставимъ тоя членъ, ще каже че въспираме нужднитѣ измѣнения, и като не намирамъ никаква гаранция въ тоя членъ за трайностьта на Конституцията настоявамъ да се извади тоя членъ.

Поменовъ, като забѣлѣжи че съ тоя членъ не се добива никаква гаранция и че, ако опрѣдѣлимъ срокъ за 5 години, това не значи гаранция, а просто ний ще наложимъ на народътъ непремѣнно да измѣнява. Конституцията, когато може би народътъ ненамира за нуждно, прибави че съ такова постановление ний постжпваме деспотически като налагаме на народътъ такова ограничение. За това настоява тоя членъ да се изхвърли отъ Конституцията. Слѣдъ това

Подпредсѣдателя Каравеловъ, подложи тоя членъ на гласоподавание, който се отхвърли съ вишегласие, и съ това се свърши разглѣждането членъ по членъ на Конституцията.

Събранието се распусна за 15 минути, и послѣ тая почивка откри се пакъ на 2¹/₄ часътъ. Подпред. г. Каравеловъ обърна вниманието на събранието, че трѣбва да се разглѣда и 4 пунктъ на „особната наредба за начинътъ, по който ще стане избиранието на първия Князь“ като забѣлѣжи че въ едно отъ миналитѣ засѣдания се разглѣдаха предшедствующитѣ три пункта, а тоя 4 пунктъ оставаше.

Поменовъ, възрази, че въ Българския текстъ на тоя пунктъ, е доста ясенъ.

Каравеловъ, предложи на събранието, ако го приема. Нъ г. Кир. Цанковъ предложи да се при-

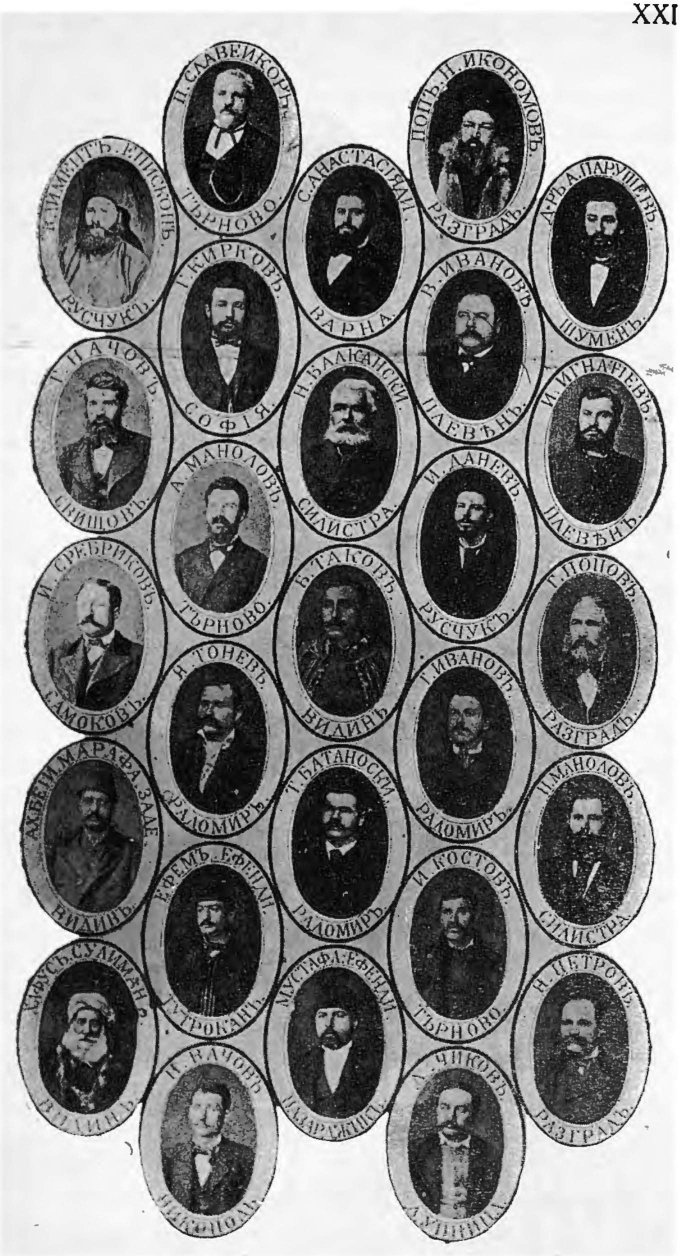
П. Славейковъ
Търново
Попъ Н. Икономовъ
Разградъ
Климентъ Епископъ
Русчукъ
С. Анастасіяди
Варна
Д-ръ А. Парушевъ
Шуменъ
Г. Кирковъ
Софія
В. Ивановъ
Плевѣнъ
Г. Начовъ
Свищовъ
Н. Балкански
Силистра
И. Игнатіевъ
Плевѣнъ
А. Маноловъ
Търново
И. Даневъ
Русчукъ
И. Сребриковъ
Самоковъ
Б. Таковъ
Видинъ
Г. Поповъ
Разградъ
Я. Тоневъ
Радомиръ
Г. Ивановъ
Радомиръ
Ахъ Беи Марафа Заде
Видинъ
Т. Батаноски
Радомиръ
Ц. Маноловъ
Силистра
Ефемъ Ефенди
Тутраканъ
И. Костовъ
Търново
Юсуфъ Сулиманъ
Видинъ
Мустафа Ефенди
Пазарджикъ
Н. Петровъ
Разградъ
Н. Вачовъ
Никополъ
Чиковъ

Осма група депутати отъ учрѣд. н. събрание.

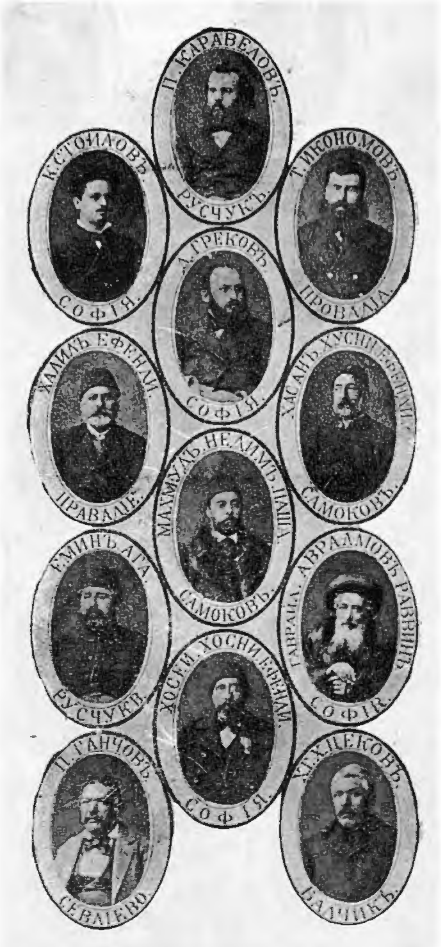
П. КАРАВЕЛОВЪ
РУСЧУКЪ
К. СТОИЛОВЪ
СОФІЯ
Т. ИКОНОМОВЪ
ПРОВАДІЯ
Д. ГРЕКОВЪ
СОФІЯ
ХАЛИЛЪ ЕФЕНДИ
ПРАВАДІЕ
ХАСАНЪ ХУСНИ ЕФЕНДИ
САМОКОВЪ
МАХМУДЪ НЕДИМЪ ПАША
САМОКОВЪ
ЕМИНЪ АГА
РУСЧУКЪ
ГАВРАИЛ АВРААМОВЪ РАВВИНЪ
СОФІЯ
ХОСЕИ ХОСНИ ЕФЕНДИ
СОФІЯ
П. ГАНЧОВЪ
СЕВЛІЕВО
Х.Г.Х. ЦЕКОВЪ
БАЛЧИКЪ

Девета група депутати отъ учрѣд.
н. събрание.

бави при Народното Събрание думата „Велико“ т. е. вмѣсто Народно Събрание да е „Велико Народно Събрание“.

Поменовъ, като забѣлѣжи че това събрание не е велико, предлага членътъ да си остане тъй както си е.

Подпред. Каравеловъ, даде тоя членъ на гласоподавание и събранието го прие съ вишегласие тъй както си е въ проектътъ.

Слѣдъ това г. *Поменовъ* предлага да се приведе въ порядъкъ редакцията на Конституцията.

Каравеловъ, забѣлѣжи че това ще стане слѣдъ прочитанието на нечетенитѣ още протоколи и предложи на събранието да избере и даде на бюрото още нѣколко помощници за редактуванието на Конституцията, защото секретаритѣ сж малко и не ще успѣятъ сами да извършатъ това.

Събранието прие предложението и съ явно гласоподавание избра за такива г. г. Стояновъ, Поменовъ, Кирковъ и Ковачевъ и събранието се распустна часътъ на 3 послѣ пладнѣ.

Председателствующий: *Каравеловъ.*

Упълномощений Императорскаго Российскаго Комисара *С. Лукияновъ.*

Секретари: *И. Н. Гюзелевъ, П. Генчевъ.*

Приложение.

Рѣшение на Учрѣдителнотото Събрание отъ 24 Мартъ 1879:

Законътъ, който ще опрѣдѣли начинътъ за приемание хора въ българско поданство, трѣбва да показва улéснение на ония българи изъ Тракия и Македония, които биха пожелали да станатъ български поданници.

Всички родомъ българи и чужденци, които отъ врѣмето на послѣднята война сѫ помогнали въ подвигътъ на освобождението ни, било въ служба въ тази война, било по гражданското управление, сѫ по право граждани на българското княжество, ако изкажатъ желание на надлѣжната власть, въ единъ срокъ отъ три години отъ какъ влѣзе въ дѣйствие Конституцията, да приематъ това гражданство.

Правителството е длъжно, подиръ съставътъ на първото министерство отъ турене въ дѣйствие Конституцията, да вземе всички мѣрки за да направи извѣстно съ най-публичния начинъ това рѣшение.

Рѣшение на Учрѣдителното Събрание отъ 26 Мартъ 1879:

Всички чужденци, които сѫ служели до сега въ Българското Княжество и желаятъ за напрѣдъ да останатъ на служба, могѫтъ да сторятъ това, като дадѫтъ клетва въ вѣрность на службата, безъ да мѣнуватъ поданството си.

Рѣшение на Учрѣдителното Събрание, отъ 26 Мартъ 1879:

I. Никой данъкъ не може да се взима въ натура.

II. Правителството не може да дава въ откупъ събиранието на данъцитѣ.

Това рѣшение да се обяви и докара до общото знание отъ бѫдѫщето правителство.

Рѣшения на Учрѣдителното Събрание отъ 13 Априлъ 1879:

1-о. Задължава се народа, нравственно да построи храмъ въ Търново, на Чанлѫ-тепе, който храмъ да се посвети на Александръ Невски, Руски светецъ и герой.

2-ро. Да се въздигне храмъ на най-високото мѣсто на Балкана, на Св. Никола; при въздиганието на тоя памятникъ да приеме участие цѣлиятъ Български народъ.

Рѣшение на Учрѣдителното Събрание отъ 14 Априлъ 1879:

Иностранни лица, които сѫ заслужили на нашето отечество да се запишатъ като почетни граждани на Княжеството.

Князьтъ, по указание на Народното Събрание, ще рѣши на кои лица ще да се направи тази честь и ще да имъ изпрати и дипломитѣ за туй.

* * *

Конституция

НА

БЪЛГАРСКОТО КНЯЖЕСТВО.

КОНСТИТУЦИЯ
на
БЪЛГАРСКОТО КНЯЖЕСТВО.

ГЛАВА I.

За територията на Княжеството.

1. Намаляване или уголѣмяване територията на Българското Княжество не може да стане безъ съгласието на Великото Народно Събрание.

2. Исправяние границитѣ, ако не става въ мѣста населени, може да дjде разрѣшено и отъ Обикновенното Народно Събрание (чл. 85 т. 1).

3. Територията административно се дѣли на окрjжжия, околии и общини.

Особенъ законъ ще се изработи на това административно дѣление върху начала за самоуправление на общинитѣ.

ГЛАВА II.

Каква е Княжеската власть и какви сж нейнитѣ прѣдели.

4 Българското Княжество е монархия наслѣдственна и конституционна, съ народно прѣдставителство.

5. Князьтъ е Върховенъ прѣдставитель и глава на Държавата

6. На Българский Князь се дава титлата — *свѣтлость*, а на неслѣдника на прѣстола титлата — *сиятелство*.

7. Безъ съгласието на Великото Неродно Събрание Българский Князь не може да бжде сжщевременно управитель на друга нѣкоя държава.

8. Лицето на Княза е свѣщенно и неприкосновенно.

9. Законодателната власть принадлѣжи на Княза и на народното представителство.

10. Князьтъ утвърждава и обнародва приетитѣ отъ Народното Събрание закони.

11. Князьтъ е върховенъ началникъ на всички военни сили въ Княжеството, както въ мирно, така и въ военно време. Той раздава военнитѣ чинове по законътъ. Който постжпя въ военна служба, дава клетва, че ще да е вѣренъ Князю.

12. Испълнителната власть принадлѣжи Князю вситѣ органи на тая власть дѣйствуватъ отъ негово име и подъ неговъ върховенъ надзоръ.

13. Сждебната власть въ всичката нейна ширина принадлѣжи на сждебнитѣ мѣста и лица, които дѣйствуватъ отъ името на Княза. Отношенията на Княза къмъ тия мѣста и лица се опредѣляватъ чрезъ особни наредби.

14. Князьтъ има право да смѣкчава или да отмѣнява наказанията спроти начинътъ, който е опредѣленъ въ правилата на криминалното сждопроизводство.

15. Князьтъ има право за помилованье въ криминалнитѣ дѣла. А правото за амнистия принадлѣжи на Княза заедно съ Народното Събрание.

16. Изложенитѣ въ членове 14 и 15 правдини на Князьтъ не се простиратъ и на пресждитѣ, по които сж осждени министри за нѣкакво нарушение Конституцията.

17. Князьтъ е представитель на Княжеството въ всичкитѣ му сношения съ иностраннитѣ държави. Отъ негово име и съ пълномощие отъ Народното Събрание се свръзватъ съ Правителствата на съсѣднитѣ държави особни договори за работи на управлението на Княжеството, за които се изисква участието и съдѣйствието на тия правителства.

18. Наредбитѣ и распоражданията, които излазятъ отъ Князьтъ, иматъ сила въ такъвъ случай, когато тѣ сѫ подписани отъ надлѣжнитѣ министри, които приематъ на себе всичката за нихъ отговорность.

ГЛАВА III.

За мѣстопрѣбиванието на Князьтъ.

19. Князьтъ е длъженъ да се намира постоянно въ Княжестото. Ако на време излазя изъ него, той си назначава Намѣстникъ, който доклѣ .отсѫтсвува Князьтъ, ще има правдини и длъжности, опрѣдѣлени сѫ особено законъ. За излизанието си изъ Княжеството и за назначаванието Намѣстника си Князьтъ обявлява народу чрѣзъ прокламация.

20. Наслѣдникътъ на прѣстолътъ такожде трѣбва да живѣе въ Княжеството и може да излазя изъ него само съ съгласието на Князьтъ.

ГЛАВА IV.

За герба на Княжеството, за печата и за народното знаме.

21. Българский Държавенъ гербъ е златенъ коронованъ левъ на тъмночервено поле. Надъ полето Княжеска корона.

22. На държавний печатъ се изображава гербътъ на Княжеството.

23 Българското народно знаме е трицвѣтно и състои отъ бѣлъ, зеленъ и червенъ цвѣтове, поставени хорезонтално.

ГЛАВА V.

По начинътъ по който ще става престолонаслѣдието.

24. Княжеското достойнство е наслѣдственно въ мѫжската нисходяща права линия на първий избранъ Князь. За наслѣдството ще се изработи особенъ законъ.

ГЛАВА VI.

За пълнолѣтието на Князьтъ, Регенството и за настойничеството.

25. Царствующия Князь и Наслѣдникътъ на престолътъ се считатъ пълновъзрастни на 18 та си година.

26. Ако Князьтъ встѫпи на престолътъ преди да е достигналъ тая възрастъ, то до пълнолѣтието му се отрежда Регенство и настойничество.

27. Регенството състои отъ троица Регенти, които се избиратъ отъ Великото Народно Събрание.

28. Царствующий Князь може още при живѣ да назначи тримата Регенти, ако Наслѣдникътъ на престолътъ е непълновъзрастенъ, нъ за това се иска съгласието и утвържденението на Великото Народно Събрание

29 Членоветѣ на Регенството могатъ да бѫдатъ министри, предсѣдательтъ и членоветѣ на Върховното сѫдилище, или пакъ лица, които сѫ заемале безукорно тия длъжности.

30. Членоветѣ на Регенството, при встѫпванието си въ тая длъжность, даватъ въ Великото

Народно Събрание клетва, че ще бѫдатъ вѣрни на Князьтъ и на Конституцията. Слѣдъ това чрезъ прокламация къмъ народътъ, тѣ обявяватъ, че наченватъ да управляватъ Княжеството въ предѣлитѣ на княжеската власть и отъ името на Князьтъ.

31. Князьтъ, откакъ достигне пълнолѣтие и даде клѣтва, встѫпя въ управлението на Княжеството, и за това извѣстява на народътъ чрезъ прокламация.

32 Въспитанието на непълновъзрастний Князь и управлението на имотътъ му се порѫчва на овдовѣлата Княгиня и на настойници, назначени отъ Съвѣтътъ на Министритѣ по съгласие на Княгинята.

33. Членоветѣ на Регенството не могатъ да бѫдатъ и настойници на непълновъзрастний Князь.

ГЛАВА VII.

За встѫпванието на престола и за клѣтвата.

34. Слѣдъ смъртьта на Князьтъ, Наслѣдникътъ му встѫпва на престолътъ и незабавно се распорежда за да се свика Великото Народно Събрание, предъ което той дава слѣдующата клѣтва:

„Кълна се въ името на Всемогущаго Бога, че свято и ненарушимо ще пазя Конституцията и законитѣ на Княжеството, и че въ всичкитѣ си распореждания ще имамъ предъ очи само ползата и доброто на Княжеството. Богъ да ми е на помощь.“

ГЛАВА VIII.

За обдържание на Князьтъ и на Княжеский домъ.

35 Народното Събрание опредѣлява за обдържание на Князьтъ и на неговий дворъ шесть стотини хиляди франка на година.

Това количество не може да бѫде нито уголѣмено безъ съгласието на Народното Събрание, нито намалено безъ съизволението на Князьтъ.

36. Народното Събрание опредѣлява обдържанието на Наслѣдникътъ на прѣстолътъ отъ какъ той достигне пълнолѣтието си.

ГЛАВА IX.

За вѣрата.

37. Господствующа въ Българското Княжество вѣра е Православно Християнската отъ Източно Исповѣдание.

38. Българский Князь и потомството му не могатъ да исповѣдватъ никоя друга вѣра, освѣнъ Православната. Само първий избранъ Българский Князь, ако принадлѣжи къмъ друга вѣра, може да си остане въ нея.

39. Българското Княжество отъ църковна страна, като съставлява една нераздѣлна часть отъ Българската цьрковна область, подчинява се на Св. Синодъ — Върховната духовна власть на Българската цьрква, гдѣто и да се намира тая власть. Чрезъ послѣднята Княжеството съхранява единението си съ Вселенската Въсточна Цьрква въ всичко, що се отнася до догмитѣ на вѣрата.

40. Християнетѣ отъ неправославно исповѣдание и друговѣрцитѣ, било природни подданници на Българското Княжество, било приети въ подданство, а така сѫщо и чужденци, които постоянно или само врѣменно живѣятъ въ България, ползуватъ се съ свобода на вѣроисповѣданието си, стига испълнението на тѣхнитѣ обряди да не нарушава сѫществующитѣ закони.

41. Поради религиозни убѣждения никой не може да отбѣгнува отъ испълнението на дѣйствующитѣ и задължителни за всѣкого закони.

42. Църковнитѣ работи на християне отъ неправославно исповѣдание и на друговѣрци, управляватъ се отъ тѣхнитѣ духовни власти, нъ подъ върховний надзоръ на надлѣжний министръ, споредъ законитѣ, които ще се издадѫтъ за тоя предметъ.

ГЛАВА X.

За законитѣ.

43. Българското Княжество се управлява точно споредъ законитѣ, които се издаватъ и обнародватъ по начинъ, който е показанъ въ Конституцията.

44. Ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни, и отмѣни, доклѣ той по-напредъ не се обсѫди и приеме отъ Народното Събрание, което има право така сѫщо и да тълкува неговий истинни смисълъ.

45. Приетий отъ Народното Събрание законъ се представя на Князьтъ за утвърждение.

46. Слѣдъ като се утвърди отъ Князьтъ, законътъ въ пълний си текстъ трѣбва да се обнародва. При обнародванието на законътъ трѣбва да се каже, че той е приетъ отъ Народното Събрание. Никой законъ нѣма сила и дѣйствие, доклѣ той не се обнародва.

47. Ако би държавата да се заплашва отъ нѣкоя външна или вѫтрѣшна опасность, а Народното Събрание не би могло да се свика, то само въ такъвъ случай Князьтъ, по представление на Министерский Съвѣтъ и подъ обща отговорность на Министритѣ, може да издава наредби и да прави разпореждания, които иматъ задължителна сила като

законъ. Такива извънредни наредби и разпореждания се прѣдставятъ за удобрение на първото, свикано слѣдъ това, Народно Събрание.

48. Показанитѣ въ по-горний (47) членъ распореждания въ никой случай не могѫтъ да се относятъ до нареждание данъци и държавни берии, които всѣкога ставатъ съ съгластието на Народното Събрание.

49. Само Народното Събрание има право да рѣшава, упазени ли сѫ всичкитѣ показани въ тая Конституция условия, при издаванието на нѣкой законъ.

50. Распореждания, за да се введе единъ законъ въ дѣйствие и да се вcase вzематъ потрѣбнитѣ за това мѣрки, зависятъ отъ испълнителната власть.

ГЛАВА XI.

За държавнитѣ имоти.

51. Държавнитѣ имоти принадлежатъ на Българското Княжество и съ тѣхъ не могатъ да се ползуватъ нито Князьтъ, нито неговитѣ роднини.

52. Начинътъ, по който ще се отстѫпватъ и залагатъ самитѣ имоти, а така сѫщо и разпорежданието съ приходитѣ имъ, ще се опрѣдѣлятъ съ законъ.

53. Държавнитѣ имоти се управляватъ отъ надлѣжний Министръ

ГЛАВА XII.

За гражданетѣ на Българското Княжество.

Дѣлъ I.

Общи правила.

54. Всички родени въ България, които не сѫ приели друго подданство, сѫщо и ония, които ро-

дени другадѣ отъ родители български подданници, броятъ се подданници на Българското Княжество.

55. Чужденци могатъ да приематъ Българско подданство, като утвърди това Народното Събрание.

56. Всѣкой подданикъ на Княжеството може да се отрѣче отъ подданстѣото, слѣдъ като си изслужи по напредъ военната служба и като испълни другитѣ си длъжности спрямо Държавата, по особенъ законъ, който ще се изработи.

57. Всичкитѣ Български подданнници сѫ равни предъ законътъ. Раздѣления на съсловия въ България не се допуща.

58. Титли за благородство и други отличия, сѫщо и ордени не могатъ да сѫществуватъ въ Българското Княжество.

59. На Князьтъ се прѣдоставя да отреди единъ знакъ за дѣйствително отличие въ врѣме на война и само за военни лица.

60. Съ политически правдини се ползуватъ само гражданетѣ на Българското Княжество, а съ граждански правдини, спроти законитѣ, се ползуватъ всички живущи въ Княжеството.

61. Никой въ Българското Княжество не може ни да купува, нито да продава человѣчески сѫщества.

Всѣкой робъ отъ какъвто полъ, вѣра и народность да бѫде, свободенъ става, щомъ стѫпи на Българска територия.

62. Законитѣ за благоустройството и полицейскитѣ закони еднакво сѫ задължителни за всички лица, които живѣятъ въ Княжеството.

63. Всичкитѣ недвижими имоти, които се намѣрватъ въ Княжеството, макаръ би че принадлѣжале и на чужденци, се намиратъ подъ дѣйствие на Българскитѣ закони.

64. Въ всички други случаи положението на чуждитѣ подданници се опрѣдѣлява отъ особни за това закони.

Дѣлъ II.

За държавната и общественна служба.

65. Само Български подданници могатъ да заематъ длъжности по държавна, общественна и военна служба.

66. И чужди подданници могатъ да се приематъ на служба, но за това всѣкой пѫть се изисква разрѣшението на Народното Събрание.

Дѣлъ III.

За правото на собственностьта.

67 Правата на собственностьта сѫ неприкосновенни.

68. Принудително отстѫпвание имотъ може да стане само заради държавна и общественна полза, и то съ справедлива и прѣдварителна заплата Начинътъ, по който може да става такъво отстѫпвание, има да се опрѣдѣли по особенъ законъ.

Дѣлъ IV.

За даждията на държавнитѣ берии.

69. Всѣкой подданникъ на Българското Княжество, безъ изключение, длъженъ е да плаща опрѣдѣленитѣ по законътъ даждия и държавни берии и да носи тегобитѣ.

70. Князьтъ и наслѣдникътъ на прѣстолътъ се освобождаватъ отъ всѣкакви даждия, държавни берии и тегоби.

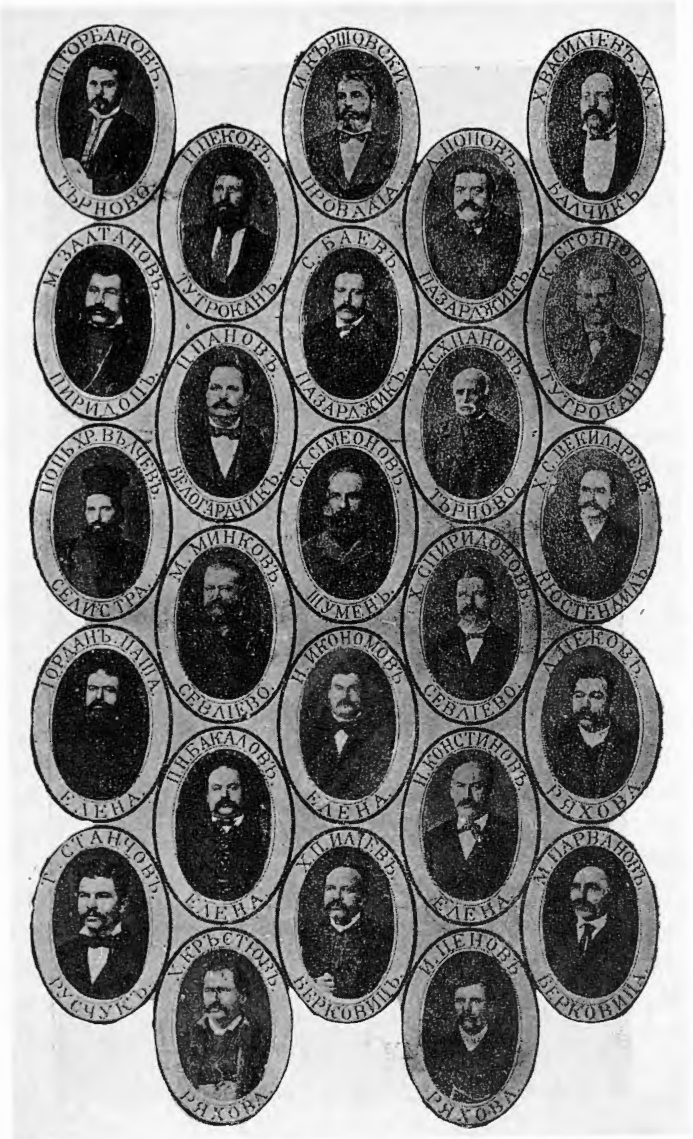
П. ГОРБАНОВЪ. ТЪРНОВО.
И. КЪРШОВСКИ ПРОВАДІА.
Х. ВАСИЛІЕВЪ ХА. БАЛЧИКЪ.
П. ПЕКОВЪ. ТУТРОКАНЪ.
А. ПОПОВЪ. ПАЗАРДЖИКЪ.
М. ЗАЛТАНОВЪ ПИРИДОПЪ.
С. БАЕВЪ ПАЗАРДЖИКЪ.
К. СТОЯНОВЪ ТУТРОКАНЪ.
П. ПАНОВЪ. БЕЛОГРАДЧИКЪ.
Х. С. Х. ПАНОВЪ ТЪРНОВО.
ПОПЪ ХР. ВЪЛЧЕВЪ СЕЛИСТРА.
С. Х. СІМЕОНОВЪ ШУМЕНЪ.
Х. С. ВЕКИЛАРЕВЪ КЮСТЕНДИЛЪ.
М. МИНКОВЪ СЕВЛІЕВО.
Х. СПИРИДОНОВЪ СЕВЛІЕВО.
ІОРДАНЪ ПАША. ЕЛЕНА.
Н. ИКОНОМОВЪ ЕЛЕНА.
А. ПЕКОВЪ. РЯХОВА.
Ш. Н. БАКАЛОВЪ ЕЛЕНА.
П. КОНСТИНОВЪ ЕЛЕНА.
Т. СТАНЧОВЪ. РУСЧУКЪ.
Х. П. ИЛІЕВЪ БЕРКОВИЦЪ.
М. ПАРВАНОВЪ БЕРКОВИЦА.
V. КРЪСТЮВЪ РЯХОВА.
И. ЦЕНОВЪ РЯХОВА.

Десета група депутати отъ учрѣд. н. събрание.

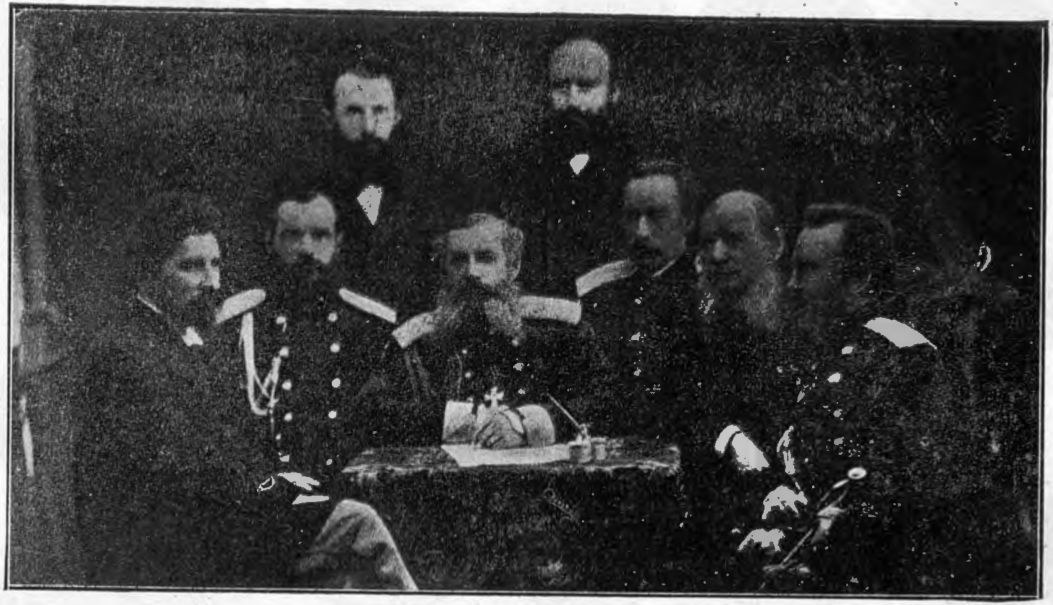

Първи Български кабинетъ.

Дѣлъ V.

За военната служба.

71. Всѣкой Български поданникъ е длъженъ да служи въ военна служба, по нарeдений за това законъ.

72. По работи криминални военни лица се сѫдятъ отъ военни сѫдилища само тогава, когато се намѣрватъ на дѣйствителна служба

Дѣлъ VI.

За личната неприкосновенность за неприкосновенностьта на жилищата и кореспонденцията.

73. Никой не може да бѫде наказанъ безъ присѫда отъ надлѣжний сѫдъ която е вече добила законна сила.

74. Затвори и претърсвания по кѫщята могатъ да ставатъ само споредъ правилата, които сѫ изложени въ законитѣ.

75. Никому не може да се наложи наказание, което не е установено отъ законитѣ.

Мѫчения при какво да е обвинение, сѫщо и конфискувание на имотъ се запрещаватъ.

76. Ако би се появили нѣкои събития, които би могле да нарушатъ общественната безопастность, то Князьтъ може да спре въ цѣлото княжество или въ отдѣлни мѣста дѣйствието на 73 и 74 членове, нъ задължава се да внася такива свои распореждания за потвърждение въ първото Нар. Събрание.

77. Частни писма и частни телеграфически депеши съставятъ тайна и се броятъ неприкосновенни.

Отговорностьта на длъжностнитѣ лица за нарушение тайната на писма и депеши ще се опрѣдѣли по особенъ законъ.

Дѣлъ VII.

За народното учение.

78. Първоначалното учение е безплатно и задължително за вситѣ подданници на Българското Княжество.

Дѣлъ VIII.

За свободата на печатътъ.

79. Печатътъ е свободенъ. Никаква цензура не се допуща, сжщо и никакъвъ залогъ не се иска отъ писателитѣ, издателитѣ и печатаритѣ.

Когато писательтъ е познатъ и живѣе въ Княжеството, издательтъ, печатарьтъ и раздавачътъ нѣма да се прѣслѣдватъ.

80. Свѣщенното Писание, Богуслужебнитѣ книги и съчинения отъ догматическо съдържание, опрѣдѣлени за употрѣбление въ православнитѣ църкви, тъй сжщо и учебницитѣ по Законътъ Божий, назначени за употрѣбление въ училищата на православнитѣ, подлѣжатъ на прѣдварително удобрѣние отъ Св. Синодъ.

81. Престжпления по дѣлата на печатътъ се сждятъ, по законътъ, въ общитѣ сждебни установления.

Дѣлъ IX.

За свободата на събранията и за съставяние дружества.

82. Жителитѣ на Българското Княжество иматъ право да се събиратъ мирно и безъ оржжие, за да обсжждатъ всѣкакви въпроси, безъ да искатъponапредъ за това дозволение.

Събирания вънъ отъ зданията, подъ открито небо, напълно се подчиняватъ на полицейскитѣ правила.

83. Българскитѣ граждане иматъ право да съставляватъ дружества безъ всѣкакво прѣдварително разрѣшение, стига само цѣльта и срѣдствата на тия дружества да не принасятъ вреда на държавний и общественъ порядъкъ, на религията и добритѣ нрави.

Дѣлъ X.

Право за подавание прошения.

84. Всѣкой Български поданникъ има право да подава на надлѣжнитѣ власти прошения, подписани отъ едно лице, или много лица (коллективно). Учрѣждения, установени по законътъ, иматъ право да подаватъ прошения чрезъ своитѣ представители.

ГЛАВА XIII.

За Народното Представителство.

85. Представителството на Българското Княжество се заключава въ Народното Събрание, което бива:

1. **Обикновено.**
2. **Велико.**

ГЛАВА XIV.

За обикновенното Народно Събрание.

Дѣлъ I.

За съставътъ на Обикновенното Народно Събрание.

86. Обикновенното Народно Събрание се съставя отъ прѣдставители, избрани направо отъ народътъ, по единъ прѣдставитель на десетъ хиляди душь отъ двата пола.

Представителитѣ се избиратъ за три години.

Избирателитѣ сж всички български граждане, които иматъ възрасть по-горѣ отъ 21 година, и се ползуватъ съ граждански и политически правдини.

Избираемитѣ за прѣдставители сж всички български граждане, които се ползуватъ съ граждански и политически правдини и сж на възрасть по-горѣ отъ 30 години и да сж книжовни (грамотни).

За редътъ на изборитѣ ще се изработи особенъ избирателенъ законъ.

87. Прѣдставителитѣ прѣдставляватъ не само своитѣ избиратели, нъ и цѣлия народъ. За това тѣ не могатъ да приематъ отъ своитѣ избиратели никакви задължителни за себе инструкци (наставления).

На прѣдставителитѣ се дава пълна свобода да обсждатъ нуждитѣ на България споредъ собственното си убѣждение и съвѣсть.

88. Щомъ се открие засѣданието, Народното Събрание, подъ Прѣдседателството на най-старий по годинитѣ изъ помежду членоветѣ си, пристжпа веднага към избора на Прѣдседатель и подпрѣдсѣдатели.

89. Народното Събрание избира между своитѣ членове толкова секретари, колкото му сж потрѣбни за работитѣ.

90. Министритѣ могатъ да се намиратъ въ засѣданията на събранието и да взиматъ участие въ прѣпирнитѣ. Събранието е длъжно да изслушва министритѣ всѣкой пжть, когато тия искатъ дума.

91. Князьтъ може на мѣсто министритѣ, или заедно съ нихъ, да назначава особни комисари, за да даватъ на събранието обяснение по внесенитѣ проекти и прѣдложения. Комисаритѣ въ тия случаи

иматъ, като министритѣ, правата, които сѫ показани въ предидѫщия 90 членъ.

92. Събранието може да поканва министритѣ и комисаритѣ да дойдатъ въ засѣданието, за да даватъ потрѣбнитѣ свѣдения и разяснения. Министритѣ и комисаритѣ сѫ длъжни да дойдатъ въ Събранието и да дадатъ лично исканитѣ обяснения. Министритѣ и коммиссаритѣ, подъ своя отговорность, могатъ да премълчаватъ такива работи, за които, ако се разгласи не увреме, може да се повредятъ държавнитѣ интереси.

Дѣлъ II.

За свободата на мнѣнията и за неприкосновенностьта на членоветѣ отъ Събранието.

93. Всѣкой членъ на Събранието има право да исказва свободно своето мнѣние, и да дава гласъ по свое убѣждение и съвѣсть.

Никой не може да иска отъ него за изказаното мнѣние смѣтка, или да подига за това срѣщу него гонения.

94. Правата на прѣдсѣдательтъ и отговорностьта на членоветѣ отъ Събранието за редъ и приличие въ засѣданията опрѣдѣляватъ се въ особенъ Правилникъ за вѫтрѣшний редъ на Събранието.

95. За сторенитѣ въ засѣданието на Събранието отъ членоветѣ му погрѣшки и прѣстѫпления, който сѫ предвидѣни отъ криминалнитѣ закони, виновнитѣ въ това могатъ да бѫдѫтъ теглени на сѫдъ само по рѣшение на Събранието.

96. Членоветѣ на Народното Събрание петь деня до отварянието и презъ всичкото врѣме, докле траятъ засѣданията, не могѫтъ да бѫдѫтъ за-

тваряни и сѫдими, освѣнъ въ случаитѣ, когато они се обвиняватъ за престѫпления, за които се налагатъ по криминалний законъ **най-тѣжки наказания.** Въ тия случаи за затварянието трѣбва незабавно да се яви на Народното Събрание, само съ разрѣшението на което може да стане теглението на сѫдъ.

97. Представителитѣ не могатъ да бѫдѫтъ затваряни за дългове петь деня до отварянието и презъ всичкото врѣме, доклѣ траятъ засѣданията на Събранието.

98. Редътъ, по който става замѣстяванието на умрѣлитѣ или излѣзнѫли членове на Събранието, опредѣлява се по избирателний законъ.

Дѣлъ III.

За публичностьта на засѣданията въ Народното Събрание.

99. Засѣданията на Народното Събрание ставатъ дверемъ отворенимъ.

100. Предсѣдательтъ, министръ, коммиссаръ, а сѫщо и членове на Събранието, на брой не помалце отъ трима, могѫтъ да предложѫтъ да не се пущатъ въ засѣданието външни лица.

Такъво предложения се разглѣжда дверемъ затворенимъ и се рѣшава отъ присѫтствующитѣ членове по вишегласие.

101. Казанитѣ въ членъ 100 рѣшения на Събранието Предсѣдательтъ обявлява дверемъ отворенимъ.

102. Никой съ орѫжие не се пуща въ залата на засѣданията, нито въ зданието, гдѣто е Събранието.

Военни стражи и въобще въоржжени сили не твѣбва да се турятъ ни при вратитѣ на залата на засѣданията, ни въ самото здание, ни близо до зданието, освѣнъ ако Събранието по вишегласие само пожелае това.

103. Събранието има своя вжтрѣшна полиция, която е подчинена на предсѣдателя.

104. Събранието само си опредѣлява вжтрѣшний редъ и дѣлопроизводството.

ГЛАВА XV.

Какви работи има да върши Народното Събрание.

105. Народното Събрание има:

1) Да обсжжда законопроекти споредъ чл. 44;

2) Да обсжжда предложения за държавни займове за уголѣмяване, намаляване, или туряние данъци и всѣкакви берии, а сжщо и за расхвърлянието и за реда на събиранието имъ;

3) Да опрощава изостанжли даждия и всѣкакви недобрани берии, на които прибиранието се вижда невъзможно;

4) Да обсжжда ежегодний бюджетъ на приходитѣ и расходитѣ;

5) Да преглежда смѣткитѣ за разнасяние на сумитѣ, които сж назначени по бюджета;

6) Да преглѣжда смѣткитѣ на Върховната смѣтна палата, която е длъжна да му представя подробни изложения за испълнението на бюджета;

7) Да подига питания за отговорностьта на министритѣ.

106. Събранието има право да приема всѣкакви прошения и жалби и да ги предава на надлѣжнитѣ министри. Нему се предоставя право да назначава испитателни коммиссии по управлението.

Министритѣ, като ги запита Събранието, длъжни сѫ да даватъ обяснения.

107. Членоветѣ на Събранието иматъ право да правятъ на Правителството запитвания, а надлѣжнитѣ министри сѫ длъжни да отговарятъ на тия запитвания.

ГЛАВА XVI.

За реда, по който се внасятъ и разглждатъ проектитѣ и предложенията.

108. Законодателната иницiятива принадлѣжи на Княза и на Народното Събрание.

109. Законопроектитѣ и прѣдложенията на Правителството се внасятъ въ Народното Събрание отъ надлѣжнитѣ министри по Княжеска заповѣдь.

Всѣкой представитель сѫщо може да внесе въ Народното Събрание законопроектъ или предложение, ако тѣ сѫ подписани отъ една четвъртина отъ присѫтствующитѣ представители.

110. Всѣкой законопроектъ или предложение, които сѫ внесени въ Събранието, могѫтъ да се вземѫтъ назадъ, ако не е станало още свършено гласоподавание.

111. Народното Събрание може да прави въ внесенитѣ проекти измѣнения, допълнения и поправки.

112. Ако Правителството не склони на измѣненията, допълненията и поправкитѣ, направени върху законопроекта му, то може или да си го вземе назадъ, или да го внесе повторно, както е билъ испърво, съ обяснения и забѣлѣжки, или пакъ да го внесе съ ония измѣнения и допълнения, който найде за сгодни.

113. Ни единъ законопроектъ, еднъжъ отхвърленъ на цѣло отъ Събранието, не може да бѫде внесенъ безъ измѣнение въ Събранието прѣзъ сѫщата сессия. Такъвъ проектъ може да бѫде внесенъ въ друга сессия.

114. Гласоподавание върху влѣзнѫлий за разглеждание въ Събранието проектъ или прѣдложение допуща се само въ такъвъ случай, ако се намиратъ въ засѣданието повече отъ половината на вситѣ членове.

115. Членоветѣ на Събранието трѣбва да гласоподаватъ лично, явно и устно. Гласоподаванието може да бѫде и тайно, ако това поискатъ не помалко отъ десеть членове.

116. Събранието рѣшава по вишегаласие.

117. Ако гласоветѣ се раздѣлятъ на равно, проектътъ или прѣдложението се брои отхвърлено.

118. За всѣкоя наредба, станала въ Събранието и прѣдставена на Княза, рѣшението княжеско трѣбва да се даде доклѣ трае сѫщата сессия.

ГЛАВА XVII.

За бюджетътъ.

119. Бюджетътъ се прѣдставя на Народното Събрание за разглеждание ежегодно.

120. Бюджетътъ, откакъ се приеме отъ Народното Събрание, прѣдставя се на Княза за утвърждение.

121. Народното Събрание разглежда проекта на бюджета, статия по статия, и ако измѣни или отмахне нѣкоя отъ тѣхъ, излага причинитѣ, които то каратъ да направи това.

122. Кога се случи да не може да се свика Събранието, а трѣбва да станѫтъ разноски, които

не могѫтъ да се оставятъ за послѣ, има сила и дѣйствие бюджетътъ на послѣдната година подъ отговорность на министритѣ, доклѣ да се одобрятъ нихнитѣ разпореждания отъ Народното Събнание въ първата сессия, която има да стане.

ГЛАВА XVIII.

За държавнитѣ займове.

123. Ни единъ заемъ не може да се направи безъ съгласието на Народното Събрание.

124. Ако би, не въ периода на засѣданията на Събранието, да се види, че е нуждно да се направи за държавата заемъ за покривание на извънредни разноски, които не могѫтъ да се оставятъ за послѣ, то се свиква незабавно Народното Събрание извънредно.

125. Ако би за свикваньето на Народното Събрание да се посрѣщнѫтъ важни спънки, то Князьтъ по прѣдставление на министерский съвѣтъ, може да разрѣши заемъ до единъ милионъ франка, съ условие, че той ще се удобри отъ най-близкото Народно Събрание.

126. За статии, за които не е билъ отреденъ кредитъ, Князьтъ може по редътъ и въ показанитѣ въ прѣдуюдѫщий 125 членъ случаи, да разрѣши разноски отъ паритѣ на хазната, но тия всички разноски не бива да надминуватъ триста хиляди франка.

ГЛАВА XIX.

За свикването на Народното Събрание.

127. Князьтъ свиква Народното Събрание редовно всѣка година. Сессията трае отъ 15 Октомврий до 15 Декемврий. Но по нѣкои важни работи Събранието може да се свиква и извънредно.

128. Мѣстото, и както е рѣчено въ членъ 127, врѣмето на Събранието се показватъ въ разпорежданието на Князя за свикванието на Събранието.

129. Редовнитѣ засѣдания на Събранието може да се продължатъ по взаимно съгласие на Князя и на Народното Събрание.

130. Князьтъ отваря и затваря Събранието или самъ, или поржча това на друго лице, което е особно за това опълномощено.

131. Прѣдъ отварянието на Събранието, вситѣ му членове у едно врѣме, споредъ обрядитѣ на вѣрата си даватъ тая клѣтва:

„Кълнѫ се въ име Единаго Бога да пазя и да браня Конституцията и, при извършванието на длъжноститѣ си въ това Събрание, да имамъ едничко прѣдъ очи общото благо на народа и на Князя, колкото ми стига разумътъ и съвѣстьта. Богъ да ми е на помощь. Аминь.“

132. Духовнитѣ лица клѣтва не даватъ, но се обричатъ тържественно да вършатъ всичко по съвѣсть, като иматъ прѣдъ очи само общото благо на държавата и на Князя.

133. При отварянието на Събранието, въ Княжеското слово се описва положението на държавата и се показватъ проектитѣ и прѣдложенията, които има да бѫдатъ внесени въ Събранието за разглеждание.

134. На Княжеското слово Събранието прѣдставя Князу адресъ за отговоръ.

135. Слѣдъ като свика събринието, Князьтъ може да забави срока на неговитѣ засѣдания, но не за повече отъ два мѣсеца. Ново отлагание прѣзъ сѫщата сессия може да стане само по съгласие на самото Събрание.

136. Князьтъ може да разпуща Събранието и да назначи нови избори на народни прѣдставители.

137. Нови избирания трѣбва да ставатъ не по-късно отъ два, а новото Събрание трѣба да бжде отворено не по-късно отъ четири мѣсеца слѣдъ распущанието на прѣжнето Народно Събрание.

138. Членоветѣ на Народното Събрание, не могжтъ да се събиратъ на сессия, безъ да бждатъ свикани отъ Князa; сжщо тѣ не могжтъ да се събиратъ на засѣдания слѣдъ като се отложи, затвори или распустне Събранието.

139. Членоветѣ на Народното Събрание, които живѣятъ не въ сжщото мѣсто, гдѣто засѣдава Събранието, получаватъ както наднични пари, така и всички пжтни разноски за отивание и връщание. Колко ще бждатъ разноскитѣ, това ще се опрѣдѣли по особенъ законъ.

ГЛАВА XX.

За Великото Народно Събрание.

Дѣлъ I.

Какво има да върши Великото Народно Събрание.

140. Великото Народно Събрание се свиква отъ Князa, или отъ Регенството, или отъ Министерский Съвѣтъ.

141. Князьтъ свиква Великото Народно Събрание:

1). За да обсжжда въпроси за отстжпвание или размѣнявание на нѣкоя часть отъ териториятa на Княжеството.

Тие въпроси се рѣшаватъ по вишегласие отъ членоветѣ, които сж въ Събранието.

2). За да измѣни или прѣгледа Конституцията. Рѣшението на тия прѣдмети изисква вишегласието на двѣ третини отъ всичкитѣ членове на Събранието.

142. Великото Народно Събрание може да бѫде свикано отъ Регенството, само за да обсѫди въпроси за отстѫпване или размѣняване на нѣкоя часть отъ територията на Княжеството.

Тие въпроси се рѣшаватъ по вишегласие отъ членоветѣ, които сѫ въ Събранието.

143. Министерский Съвѣтъ свиква Великото Народно Събрание:

1). За избиране новъ Князь въ случай, ако би царувавший Князь да се помине, безъ да остави подиря си Наслѣдникъ. Избирането става по вишегласие на двѣ третини отъ членоветѣ, които сѫ въ Събранието.

2). За избиране Регенти, кога Наслѣдникътъ на прѣстола е непълновъзрѣстенъ.

Избирането става по вишегласие на членоветѣ, които сѫ въ Събранието.

Дѣлъ II.

За състава на Великото Народно Събрание.

144. Великото Народно Събрание се съставя отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа. Числото на тия прѣдставители е равно съ двойното число членове на Обикновенното Народно Събрание, като се зематъ по двама прѣдставители отъ всѣки десеть хиляди жители отъ двата пола. За реда на изборитѣ ще се издаде особенъ избирателенъ законъ.

145. Прѣдседатель, подпрѣдседатели и потрѣбното число секретари се избиратъ отъ самото Събрание изъ помежду членоветѣ му. А прѣди избира-

нието имъ прѣдседателствува най-старий по годинитѣ изъ помежду членоветѣ на Събранието.

146. Великото Народно Събрание има да разглежда само ония работи (чл. 141—143), заради които по Конституцията е било свикано и распуща се, щомъ се свърши рѣшението имъ.

147. Къмъ Великото Народно Събрание се отнасятъ и членове 87, 90, 92, 93 — 104, 114, 115, 131 и 132, отъ тая Конституция.

ГЛАВА XXI.

За върховнитѣ Правителственни Уредби: за Министерский Съвѣтъ и Министерствата.

148. Върховнитѣ Правителственни Уредби сѫ:

1). Министерски Съвѣтъ.

2). Министерствата.

149. Испълнителната власть подъ върховний надзоръ и рѫководство на Князя (чл. 12) принадлѣжи на Министритѣ и на тѣхний Съвѣтъ.

150. Министерский Съвѣтъ състои отъ всичкитѣ Министри. Единъ отъ тѣхъ, по изборъ отъ Князя, назначава се за прѣдседатель на Съвѣта.

151. Освѣнъ общитѣ длъжности въ обикновенно врѣме, на Министерский Съвѣтъ въ нѣкои долуспомѣнѫти случаи се присвояватъ тия права и длъжности:

1). Кога се случи да се помине Князьтъ безъ Наслѣдникъ, Министерский Съвѣтъ поема управлението на Княжеството и вѫтрѣ въ единъ мѣсецъ свиква Великото Народно Събрание за избирание новъ Князь

2). Министерский Съвѣтъ поемва управлението на Княжеството и тогава, когато Князьтъ при смъртьта си не отреди Регенство, Великото Народно

Събрание за избирание регенти трѣбва да бѫде свикано такожде вѫтрѣ въ единъ мѣсецъ (т. 1).

3). Ако подиръ смъртьта на Княза овдовѣлата Княгиня остане непраздна, то, доклѣ тя роди, управлението на Княжеството принадлѣжи на Министерский Съвѣтъ.

4). Ако би да се помине нѣкой отъ Регентитѣ, то Министерский Съвѣтъ свиква Великото Народно Събрание, за да избере новъ Регентъ намѣсто починѫлий, по опрѣдѣлений редъ (т. 2).

5). Министерский Съвѣтъ въ ония случаи, що се спомѣнуватъ въ точки 1—4 отъ тоя членъ, като поемва управлението на Княжеството, обявява за това съ прокламация на народа.

6). Доклѣ Министерский Съвѣтъ управлява Княжеството онъ не може да мѣнява Министритѣ.

7). Членоветѣ отъ Министерский Съвѣтъ, когато врѣменно управляватъ Княжеството, добиватъ само министерската си заплата.

152. Министритѣ се назначаватъ и уволняватъ отъ Княза.

153. Министритѣ сѫ отговорни прѣдъ Княза и Народното Събрание **съвокупно** за всичкитѣ общи мѣрки, които тѣ вззматъ, и **лично** всѣкой единъ за всичко, което е той извършил по управлението на повѣренната нему часть.

154. Всѣкой официаленъ актъ, какъвто и да е, като се подпише отъ Княза, трѣбва да бѫде такожде подписанъ, или отъ всичкитѣ Министри, или само отъ надлѣжний министръ.

155. Народното Събрание може да прѣдава министритѣ на сѫдъ за измѣна на отечеството или на Княза, за нарушение Конституцията, за прѣда-

телство или нѣкаква врѣда причинена на Княжеството за лична полза.

156. Прѣдложенията за прѣдавание министръ на сѫдъ трѣбва да ставатъ писменно и да съдържатъ едно по едно всичкитѣ обвинения, и да сѫ подписани най-малко отъ една четвъртина отъ членоветѣ на Народното Събрание.

157. За да се прѣдаде министръ на сѫдъ изискватъ се гласоветѣ на двѣ третини отъ присѫтствующитѣ членове.

158. Министритѣ се сѫдятъ отъ особенъ държавенъ сѫдъ, на който съставътъ ще бѫде опрѣдѣленъ по особенъ законъ.

159. Князътъ не може да опрости единъ обвиненъ министръ безъ съгласието на Народното Събрание.

160. Изпълняванието на законитѣ се порѫчва на върховни управителни уредби, които се наричатъ Министерства.

161. Министерства има шесть:

1). Министерство на Външнитѣ работи и Исповѣданията.

2). Министерство на Вѫтрѣшнитѣ работи.

3). Министерство на Народното просвѣщение.

4). Министерство на финанциитѣ.

5). Министерство на правосѫдието.

6). Военно Министерство.

162. На чело на всѣко едно министерство намира се Министръ.

163. Князътъ има право да назначава лица на всичкитѣ правителственни длъжности.

164. Всѣко едно длъжностно лице дава клѣтва, че ще е вѣрно на Княза и на Конституцията.

165. Всѣкое длъжностно лице отговаря за своитѣ дѣйствия по службата си.

166. Длъжноститѣ лица, които сѫ назначени на служба отъ правителството, иматъ право да добиватъ пенсия, основата и количеството на която ще бѫде опрѣдѣлена по особенъ законъ.

ГЛАВА XXII.

За начина, по който може да се измѣнява и прѣглежда Конституцията.

167. Прѣдложения за измѣнение или прѣглеждание Конституцията ставатъ по сѫщия начинъ, който е нареденъ и за издавание законитѣ (ср. членъ 108 и 109).

168. Реченитѣ въ горний 167 членъ прѣдложения се считатъ приети, ако за тѣхъ подадатъ гласъ повече отъ двѣ третини отъ всичкитѣ членове на Народното Събрание.

169. За разглеждание реченитѣ въ членъ 167 прѣдложения свиква се Великото Народно Събрание, което по вишегласие на двѣтѣ третини отъ всичкитѣ членове на Събранието решава въпроси, които се отнасятъ до измѣнението и прѣглеждането на Конституцията.

Търново, 1879 година 16 Априлий.

На първообразното подписаха:

Прѣдседатель на Народното Събрание

Видинский Антимъ.

Подпрѣдседатели { *Петко Каравеловъ,*
Т. Икономовъ.

Упълномощенний *Императорскаго* Росийскаго Коммиссара Сенаторъ, Тайний Съвѣтникъ
С. Лукияновъ.

Секретари
Архимандритъ Константинъ,
П. Генчевъ,
И. Гюзелевъ,
Р. М. Каролевъ,
И. Даневъ,
К. Стоиловъ,
П. В. Горбановъ,
П. А. Черневъ,
Г. Б. Неновичъ,
П. Братоевъ,

Квестори
Н. Михаиловски.
А. Стояновъ.

Прѣдставители:

Митрополитъ Доростолъ-Червенский Григорий,
„ Кюстендилский Иларионъ,
„ Самоковский Доситей,
„ Софийский Мелетий,
„ Пелагонийский и Пиротский Евстатий,
„ Варненский и Преславский Симеонъ,
Епископъ Браницки Климентъ,
Софийский Равинъ Гаврилъ Аврамовъ,

М. Д. Балабановъ,
Д. Грековъ,
Г. Я. Кирковъ,
Д. П. Каранфиловичъ,
Д. Е. Чуковъ,
В. И. Диямандиевъ,
К. Василевъ,
Г. Д. Начевичъ,

Д. Казанакли,
Х. Златановъ,
С. А. Тумпаревъ,
В. Пупешковъ,
М. Златановъ,
И. Срѣбренниковъ,
Т. Батановски,
Хр. И. Стояновъ,

Хр. Грънчаровъ,
Т. Пешовъ,
Д. Савовъ,
С. Стаменовъ,
Ив. Доспѣвски,
Н. Тоневъ,
А. Храновъ,
В. Маниковъ,
Ив. Касабовъ,
Ц. Гинчевъ,
К. Симионовъ,
Д. Пашковъ,
Ст. Дервенски,
С. Илиевъ,
Хр. Спиридоновъ,
Д. Мариновъ,
И. Щербановъ,
М. Поповъ,
Т. Шиваровъ,
Н. С. Стойчевъ,
Д. Кръстичъ,
Г. Николовъ.
Ил. Марковъ,
Хр. Самсаровъ,
Г. Чолаковъ,
Д. Икономовъ,
В. Голевичъ,
П. Беновъ,
Н. Поповъ,
Цв. Ильчовъ,
П. Дамяновъ,
Цв. Лиловъ,
Д. Катрановъ,
В. Нешовъ,
Ил. Дѣнчовъ,
А. Кунчовъ,
И. П. Златинъ,
Кр. Бойчовъ,
П. Бакаловъ,
С. Симьоновъ,
К. Бобчевски,
В. Христовъ,
И. Комнино,
Д. Йотовъ,
Х. И. Стояновъ,
М. Николовъ,
Г. Ив. Жабленски,
С. Границки,
П. Ганчовъ,
Д. Икономовъ,
Ив. Влаховъ,
И. Бобчевъ,
Д-ръ Манчевъ,
К. Сухиндолски,
Н. Константиновъ,
Г. П. Ивановъ,
Н Икономовъ,
К. Вачовъ,
С. Подбалкански,
И. Йордановъ,
Д. Петровъ,
И. Николовъ,
Г. Б. Неновичъ,
С. Грамадовъ,
Н. Петровъ,
В. Поповъ,
Я. Геровъ,
М. Паничарски,

Ж. Поповъ,
Протонотарий Н. Икономовъ,
К. Мариновъ,
М. М. Бешковъ,
С. Д. Поповъ,
К. Цанковъ
И. Ванковъ,
Зл. Ивановъ,
И. Атанасовъ,
Г. Вълчановъ,
Д. Енчевъ,
Хр. Стояновъ,
А. Цвѣтановъ,
Л. Радуловъ,
Д. Златаревъ,
К. Ив. Анковъ,
А. Иванчовъ,
С. С. Златовъ,
Н. Недѣлчовъ,
Хр. Филиповъ,
Н. Вачовъ,
Кр. Стояновъ,
И. Кръшовски,
Т. Джабаровъ,
Ст. Раевъ,
Н. Калипетровски,
Г. Стояновъ,
П. Поповъ,
Л. Павловъ,
Г. Карамановъ,
Д-ръ А. Христовъ,
М. Минковъ,
М. Лукановъ,
И. Бакаловъ,
Д. Пековъ,
Ив. Сжйковъ,
Н. Островски,
Н. Кръстенякъ,
Д. Цанковъ,
Хасанъ-Хюсни Ефенди,
Етхемъ Ефенди,
Халилъ Ефенди Думанлж,
Х. Германовичъ,
Д-ръ Е. Вербий
З. Х. Гюровъ,
Ив. Цв. Карановъ,
Х. С. Х. Пановъ,
Д-ръ С. Антоновъ,
М. Димчовъ,
Х. П. Петковъ,
Ц. Пановъ,
Ц. Петковъ,
Хр. Кръстовъ,
И. Стойновъ,
М. Пръвановъ,
К. Вацовъ,
Г. Цаковъ,
Д-ръ Г. Страски,
П. Пѣевъ,
Н. Балкански,
Свѣщенникъ Хр. Вълчевъ,
Игум. Рилски Пантелеймонъ,
Ст. Беронъ,

П. Славейковъ,
Я. Славчовъ,
Хр. Груевъ,
П. Маноиловъ,
Д-ръ Д. Молловъ,
П Ангеловъ,
А. Маноловъ,
Д-ръ С. Иордановъ,
В. Палаузовъ,
Евгени Стояновъ,
І. А. Ковачовъ,
Д. Бошнакъ,
Цв. Поповъ.
Х. Ив. Пенчовичъ,
Г. Поповъ,
П Куанджиевъ,
Д. Х. Гендовъ,
Д. Константиновъ,
Н. Булгаровъ,
М. Т. Мишайковъ,
Д. Любеновъ,
И. Костовъ,
В. Х. Петровъ,
Г. Кѫнчовъ,
П. Даскалъ,
Г. Х. Захариевъ,
П. Манчовъ,
Н. Антоновъ,
Т. Димитриевъ,
А Цековъ,
Х. П. Х. Илиевъ,
Ил Игнатиевъ,
М. Георгиевъ,
Османъ-бей,
Т. Радиевъ,
Д. Поповъ,
К. Поменовъ,
Н. Даскаловъ,
Хюсеинъ-Хюсни Ефенди,
Ахмедъ Ефенди,
Мустафа Ефенди,
Хѫдѫръ Михаилъ бей.

Особое Постановленіе о порядкѣ избранія перваго Князя.

1. Народное Собраніе для избранія Князя составляютъ:

а) Представители вышаго Болгарскаго духовенства, т. е. Экзархъ, митрополиты и управляющіе епархіями.

б) Губернаторы болгарскаго происхожденія, а буде они Русскіе, то состояшіе при нихъ вицегубернаторы болгарскаго происхожденія.

в) Предсѣдатели судовъ окружныхъ, губернскихъ и коммерческихъ, а равно предсѣдатель и члены суда высшей инстанціи.

г) Предсѣдатели городскихъ, окружныхъ и губернскихъ управительныхъ совѣтовъ.

д) Депутаты, по шести отъ каждаго губернскаго города и по восемьнадцати отъ каждаго округа. Депутаты избираются на основаніи избирательнаго закона 24 Августа 1878 года о порядкѣ выборовъ въ окружные суды.

2. Предсѣдательство въ Собраніи принадлежитъ Экзарху Болгарскому, а въ его отсутствіе старѣйшему изъ митрополитовъ.

3. Собраніе можетъ приступить къ избранію Князя при наличности трехъ четвертей всѣхъ членовъ, составляющихъ оное. Князь избирается боль-

Особена наредба за начина, по който ще стане избирането на първия Князъ.

1. Въ Народното Събрание за избиране на Княза ще приематъ участие:

а) Прѣдставителитѣ на високото Българско духовенство, сирѣчь: Екзархътъ, митрополититѣ и управителитѣ на овдовѣли епархии.

б) Губернаторитѣ родомъ Българе и вице-губернаторитѣ Българе, които се нахождатъ при губернатори Руси.

в) Прѣдседателитѣ на окрѫжнитѣ, губернски и търговски сѫдилища, также прѣдседательтъ и членоветѣ на върховното сѫдилище.

г) Прѣдседателитѣ на градскитѣ, окрѫжни и губернски управителни съвѣти.

д) Прѣдставители нарочно избрани за тая цѣль, по шесть отъ всѣки губернски градъ и по осемнадесеть отъ всѣко окрѫжие. Прѣдставителитѣ се избиратъ по начина на избиранията за въ окрѫжнитѣ сѫдилища, спроти избирателния законъ отъ 24 Августъ 1878 година.

2. Въ събранието прѣдседателствува Българския Екзархъ, а ако ли той отсѫтствува, то найстария отъ митрополититѣ.

3. Събранието може да пристѫпи къмъ избиране Княза, когато въ него се намиратъ три четвъртини отъ всичкитѣ му членове. Князътъ се

шинствомъ двухъ третей голосовъ присутствующихъ на лицо членовъ.

4. Избранная особа, по изъявленіи согласія на принатіе Княженія, приноситъ въ Народномъ Собраніи для избранія Князя присягу, согласно статьѣ 32 Органическаго Устава, и объявляетъ всенародно о вступленіи своемъ на престолъ.

счита избранъ, когато за него си дадатъ гласоветѣ двѣ третини отъ членоветѣ, които присѫтствуватъ въ събранието.

4. Избраното лице, като склони да приеме Княжението, дава въ Народното Събрание, което го е избрало, клѣтва спроти 32 членъ на Органическия Уставъ и обявлява всенародно за встѫплението си на прѣстола.

Комисията прѣдлагала:

Сегашното Нар. Събрание, усилено съ по 2 члена, избрани отъ народа отъ всѣки окрѫгъ, да избере и Князя.

Прието отъ Учрѣд. Събрание въ засѣданията отъ 26 Мартъ и 9 Априлъ 1879.

1. Народното Събрание за избора на първия Князъ трѣбва да бѫде новоизбрано отъ народа, като се изберать по трима прѣдставители отъ всѣки 10 хиляди души мѫжко население.

2. Изборитѣ на прѣдставителитѣ за избиране Князя ще станатъ по Врѣменнитѣ Правила (за изборитѣ).

3. Народното Събрание възлага на прѣдседателя да се споразумѣе съ правителството за да станатъ избиранията на прѣдставителитѣ за избиране Князя колкото е възможно по-скоро.

4. Избраното лице, като склони да приеме Княжението, дава въ Народното Събрание, което го е избрало, клѣтва спроти 32 членъ на Органическия Уставъ и обявлява всенародно за встѫплението си на прѣстола.

Протоколъ

Закрытія Нар. Собранія въ Тырновѣ, созваннаго для разсмотрѣнія Органическаго Устава.

1879 года, Апрѣля 16 дня, Императорскій Россійскій Коммисаръ, Князь Дондуковъ-Корсаковъ, по окончаніи Народнымъ Собраніемъ возложенной на него задачи, прибывъ въ засѣданіе Собранія, въ присутствіи Императорскаго Отоманскаго Коммиссара и Делегатовъ Великихъ Державъ, объявилъ оное закрытымъ. О чемъ и составленъ настоящій протоколъ.

Императорскій Россійскій Коммиссаръ
Князь Дондуковъ—Корсаковъ.

Императорскій Отоманскій Коммиссаръ
Пертефъ.

Германскій	Делегатъ	*Брюнингъ.*
Австро-Унгарскій	„	*І. Д. Цвиденекъ.*
Французскій	„	*Шефферъ.*
Англійскій	„	*В. М. Палгревъ.*
Италіянскій	„	*Д. Брюнони.*
Рускій	„	*А. Давыдовъ.*

Предсѣдатель: *Видинскій Анѳимъ*

Подпредсѣдатели: *П. Каравеловъ, Т. Икономовъ.*

Секретари: *П. Генчевъ, Д-ръ К. Стоиловъ, И. Даневъ, Р. М. Каролевъ, П. В. Горбановъ, П. Братоевъ, И. Н. Гюзелевъ, Архимандритъ Константинъ, П. А. Черневъ.*

Квестори: *Михаиловскій, А. Стояновъ.*

* * *

Алманаха

Поднася своята почеть къмъ творцитѣ на Конституцията съ слѣднитѣ думи:

Повечето отъ ония, които изработиха Конституцията, си заминаха; останалитѣ, борящи се съ недѫзитѣ на старостьта, скоро ще ги послѣдватъ.

Прѣдъ новитѣ сегашни и грядущи поколения Конституцита и паметьта на творцитѣ ѝ оставатъ *свещенни*.

Конституцията на Българското Царство е за Българския Народъ **Евангелие на Свободата,** и като такава именно тя трѣбва да се почита отъ царя до пѫдаря.

Опарени отъ турската тирания, борци противъ нейнитѣ изстѫпления, творцитѣ на Конституцията, *патриарси на узаконената българска свобода,* неискаха да чуятъ нищо за каквито и да е ограничения и се повѣриха изключително на най-широката свобода, която прѣзъ борбитѣ и слѣдъ побѣдитѣ стоеше надъ тѣхъ като ослѣпителенъ ореолъ, освѣтилъ и плѣнилъ безвъзвратно борческитѣ имъ души и тѣхния неизчерпаемъ ентусиязмъ.

Безграничната свобода не е опасна срѣди единъ народъ, лишенъ отъ съсловия, срѣди едно общество, гдѣто всѣки е собственникъ, и, като такъвъ, е принуденъ,о п повелителностьта на личнитѣ си интереси, да иска и крѣпи непоколебимостьта на законитѣ, прилагани отъ една силна власть крѣпена и одобрявана отъ всички.

Въ такова едно общество — при економическо и политическо равенство — беззаконията и насилията ще дойдатъ отъ властьта, а не отъ гражданитѣ. Ето защо свободата е необходима да се обюздаватъ изтѫпленията на властьта чрѣзъ лесно и бързо наказване провиненитѣ ѝ органи съ сѫдене по установения редъ.

Една конституционна страна трѣбва да има граждани, които да не познаватъ що е страхъ въ борбата срѣщу беззаконнията и на границата, да бѫдатъ готови *винаги* да рискуватъ живота си за защита на отечеството си и на свободата си. Безграничната свобода е единственното срѣдство, посрѣдствомъ което може да се създадатъ такива граждани, само тя е, която ще изгони отъ душата на българина страхътъ, сервилностьта и умразата прѣдъ и противъ властьта, чувства, внушени му отъ дългата турскà тирания и прѣвърнали се въ наслѣдственни по законитѣ на атавизма.

И тъй, само *безграничната свобода* ще създаде у насъ прѣвъзходни граждани, отлични патриоти и храбри войници. Ето защо посѣгателството върху свободата на народа е свѣтотатство, извършенъ надъ благоденствието на гражданитѣ и свѣтлото бѫдѫще на отечеството.

Грѣшкитѣ, вършени цѣли 31 години, дойдоха кадо плодъ на една интелигенция безъ политическо възспитание и съ неустановени възледи върху естеството на нашето общество и характера на държавата му. Народа, увличанъ отъ измами, е непричастенъ въ тия недѫзи. Намалението на тия грѣшки е признакъ на отрѣзвление, обаче никой не би се мамилъ да мисли за съвършенното имъ изчезване.

Несполучилитѣ опити да погасатъ или ограничатъ прокламираната свобода, тѣжката участь на авторитѣ имъ, правятъ безсмисленно повторението имъ

Не трѣбва да забравимъ, че нашата Конституция прие едно коренно стихийно измѣнение. *Конституционната монархия,* срѣдъ кипежа и стихиитѣ на политическитѣ борби, се обърна неосѣтно на *парламентарна*, и ние сме днесъ република, по сѫщество, съ коронованъ, по-жизненъ и наслѣдственъ прѣдсѣдателъ.

Понеже изъ кървавитѣ и достоплачевни борби, като фениксъ изъ пепела си, се роди тая *корнована република,* на сегашнитѣ и грядущи поколения прѣдстои святия дългъ да я запазатъ и развиятъ отъ уважение къмъ паметьта и борческия ентусиязъмъ на своитѣ бащи и дѣди.

ПЪРВО

Велико Народно Събрание.

(Избиране князъ Александръ I).

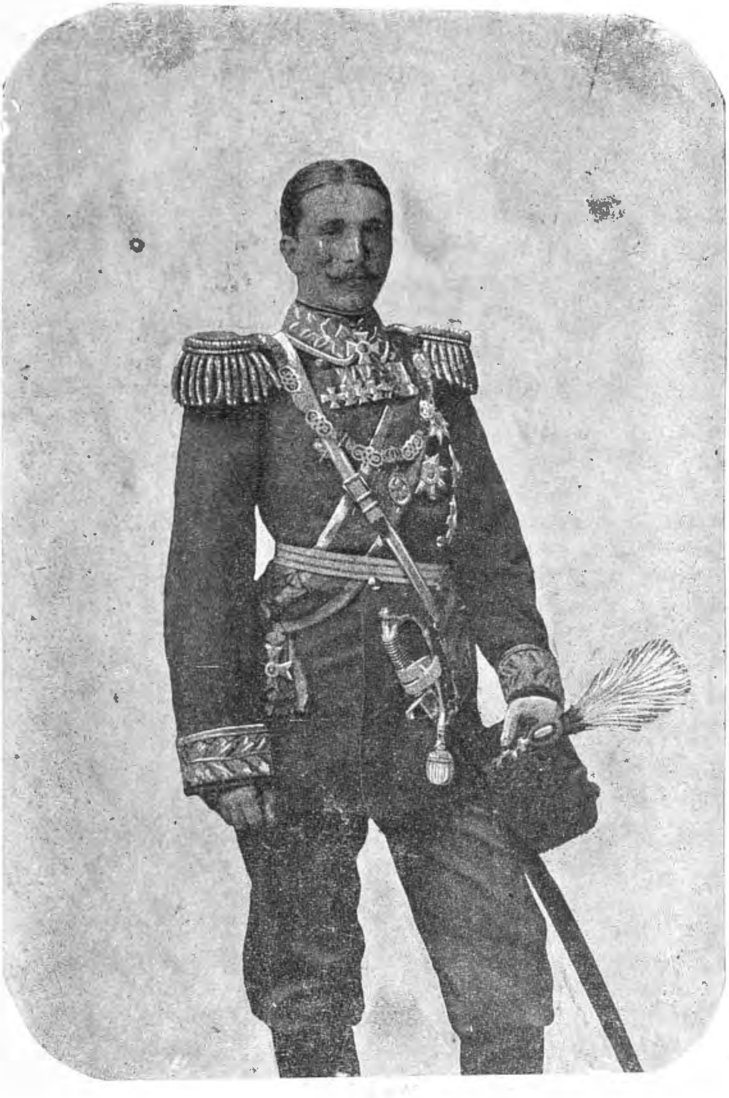

Князъ Ал. Батембергъ.

Кола 24, стр. 369.

ПОЯСНЕНИЯ.

I.

Когато е засѣдавало Учрѣдителното Събрание сѫ станали изборитѣ за първото Велико Народно Събрание, обаче имената на депутатитѣ сѫ останали въ архивата на княза Дондукова. Тая архива, депозирана въ софийската руска легация, слѣдъ детронирането на Батемберга е била отнесена въ Петерсбургъ. Нийдѣ неможахме да намѣримъ имената на депутатитѣ.

II.

Първото Велико Народно Събрание нѣма протоколи, нито дебати.

III.

При затворени врата е взелъ дума епископъ Климентъ Търновски, и е изброилъ възможнитѣ кандидати: Графъ Игнатиевъ, Князь Валдемаръ Датский, Князь Райсъ, Князь Дондуковъ, обаче руски подданници немогло да се изберать, понеже дума той, Европа мразила Русия и щѣла да пренесе умразата си и върху България, пострадала доста много отъ тая умраза. Той разглѣжда, че отъ чуждитѣ князе подхожда Батенбергския, защото се прѣпорѫчва отъ Царя Освободителя, изброява роднинството му и припомня участието му въ освободителната война.

Дѣдо Славейковъ едвамъ е можалъ да каже нѣколко добри думи за Батенберга и прѣдставителитѣ на крака, единодушно, съ „Ура!“ и „Да живѣе!“ го прогласили за князь на България подъ името **Александръ I.**

Подписанъ билъ актъ за избирането, който се пази въ сѣмейството на княза.

Драганъ Цанковъ прѣдложилъ и Събранието приело, щото Князь Дондуковъ да назначи лицата, които да поднесатъ на княза акта за избирането му. Депутация се избраха слѣднитѣ лица: Варненски Прѣславски Митрополитъ Симеонъ, Тодоръ Бурмовъ, Каракановски, К. Стоиловъ, Цанковъ и Хаджи Муедзинъ.

Рѣчьта

на Кн. Дондуковъ-Корсаковъ за отварянето на I Велико Народно Събрание за избирание първий Български Князь,

на 17 априлъ 1879 въ Търново.

Достопочтеннѣйшее собраніе прѣдставителей богарскаго народа!

Привѣтствую васъ, избранники болгарскаго народа, съ торжественнымъ и свѣтлымъ призваніемъ, выпавшимъ на вашу долю. Вамъ прѣдстоитъ окончательно упрочить судьбу болгарскаго народа, искупленнаго цѣною стольких жертвъ и крови роднаго вамъ народа русскаго, положившаго, по волѣ Освободителя вашего, начало будущей политической самобытности Болгаріи. Не допускаю съ своей стороны какого либо вліянія на предстоящій вамъ, совершенно свободный выборъ будущаго правителя Болгаріи; но считаю еднако долгомъ торжественно заявить собранію, что вслѣдствіе политическихъ соображеній ни одинъ кандидатъ изъ рус-

скихъ подданныхъ не можетъ быть допущенъ Государемъ на княжескій болгарскій престолъ. Въ виду приближенія срока, назначеннаго европейскими державами для устройства вашего края, я считаю полезнымъ, да бы не терять времени, просить васъ предоставить предсѣдательство въ настоящемъ собраніи старѣйшему, достопочтеннѣйшему и многострадальному труженику болгарскаго дѣла—блаженнѣйшему Анѳиму Виддинскому, который съ своей стороны назначитъ вице предсѣдателей и секретарей. Въ провѣркѣ полномочій депутатовъ надобности не предстоитъ, такъ какъ депутаты эти избраны на основаніи временныхъ правилъ, по которымъ (статья 42) протоколы выборовъ утверждаются мною по званію Императорскаго Россійскаго Коммиссара. Для большей свободы и самостоятельности вашихъ преній, по столь важному, предстоящему вамъ вопросу о выборѣ Князя, отъ досточтимаго предсѣдателя вашего зависѣть будетъ — сдѣлать распоряженіе о томъ, чтобы засѣданіе происходило при закрытыхъ дверяхъ и пригласить всѣхъ постороннихъ лицъ оставить залу засѣданія. Протоколы преній, ради свободы вашей, могли бы не составляться, а можно было би ограничиться лишь однимъ протоколомъ или актомъ избранія. Для сокращенія времени и скорѣйшаго рѣшенія дѣла, позволяю себѣ предложить вамъ произвести избраніе Князя въ настоящемъ же засѣданіи, и о рѣшеніи вашемъ, съ актомъ избранія, немедленно сообщить мнѣ, для всеподданнѣйшаго увѣдомленія всемилостивѣйшаго моего Государя Императора объ исполненіи завѣтнаго его желанія видѣть, къ положенному сроку, зданіе вашего государственнаго устройства оконченнымъ. Да внушитъ вамъ Всемогущій

Богъ рѣшеніе, которое могло бы поставить дорогую родину вашу на ту степень самостоятельности и благоденствія, которыя составляютъ единственную цѣль вашего Освободителя, цѣль, къ которой такъ сердечно и искренно, всегда и вездѣ относится и нинѣ относился единокровный, братскій болгарскому народу — народъ русскій.

Рѣчьта

на Кн. Дондуковъ-Корсаковъ за затварянето на I Велико Народно Събрание

на 18 априлъ 1879.

Достопочтеннѣйшее собраніе народныхъ представителей болгарскаго княжества!

Вчера, единогласнымъ избраніемъ Князя, вы торжественно и благополучно завершили устроеніе самостоятельной и независимой политической жизни страны вашей. Да благословитъ Всемогущій Богъ вашъ выборъ столь близнаго русской царской семьѣ лица, — на счастіе и благоденствіе болгарскаго народа, и да послужитъ выборъ сей още новою тѣсною связью освобожденной Болгаріи съ Царемъ-Освободителемъ и съ великимъ русскимъ народомъ, запечатлѣвшимъ своею кровью великое дѣло освобожденія вашего. Всеобщій восторгъ, которымъ встрѣчено было сіе счастливое избраніе, есть наилучшее свидѣтельство, что избранникъ вашъ есть истинный и дѣйствительный избранникъ народа болгарскаго. Съ своей стороны, я, глубоко тронутый выраженіемъ неподдѣльнаго сочувствія, вираженнаго мнѣ населеніемъ, по случаю счастливаго для Болгаріи событія, приписываю сочувствіе это не моимъ личнымъ слабымъ трудамъ по устройству

вашей родины, причемъ я, въ качествѣ представителя всемилостивѣйшаго моего Государя, былъ лишь слабымъ орудіемъ и малымъ отраженіемъ великихъ его намѣреній и предначертаній; но вижу въ семъ сочувствіи единственно отголосокъ той безграничной преданности и благоговѣнія, каторыя питаетъ болгарскій народъ къ своему Освободителю и великому братскому народу русскому. Отъ всей души и отъ всего сердца поздравляю всѣхъ болгаръ съ торжественнымъ и великимъ днемъ созданія независимаго Болгарскаго княжества.

Да здравствуетъ новоизбранный первый Князь Болгарскій!

Подробности за представлението на Депутацията отъ Народното Събрание прѣдъ Българский князь Александръ I-ий.

Въ петъкъ 4/16 Майя по 11 часа сутриньта, Българската депутаци се прѣдстави на Негова Свѣтлость Князь Александръ I-й въ Ливадия. На привѣтственното слово изказано отъ Прѣславский Митрополитъ Симеона, Негова Свѣтлость благоизволи да отговори: „Като приемамъ отъ Васъ актътъ за моето избрание, дълбоко благодаря за показанното къмъ мѣне довѣрие и призовавамъ Бога на помощь въ това свято дѣло. Азъ ще употрѣбя всичкитѣ си усилия за да оправдая Вашето довѣрие. Напълно сподѣлямъ и оцѣнявамъ Вашитѣ чувства на безгранична признателность къмъ Освободителя на нашето отечество. Нека това чувство да бѫде залогътъ на тѣсната наша свръзка съ Русский народъ.

„Като прѣдприемамъ пѫтуванието по дворовете на Великитѣ Държави, Азъ се лаская съ надѣждата, че то нѣма да бжде безполезно за тия наши братя, които не имаха щастието да добиятъ независимостьта, съ която сме надарени".

„Съ нетърпѣние очаквамъ минутата когато ще стжпя връхъ земята на моето ново отечество; а до тогава до свидания, Богъ да пази България".

Слѣдъ това негова свѣтлостъ помоли Н. В. Преосвѣщенство Митрополита Симеона да го благослови и като му цѣлуна ръката, започналъ да се разговаря съ Депутатитѣ, При това негова свѣтлостъ благоволи да покани депутата Стоилова да го придружи по Европейскитѣ Дворове. По 12 часа на сжщий денъ Князa Александръ прѣдставилъ Депутацията на Негово Величество Господаря Императора Александра съ слѣдующитѣ слова: „Като получихъ отъ ржцетѣ на Прѣдставителитѣ на Българския Народъ, актътъ за моето избиране, считамъ за първа и свѣта длъжность на чело имъ да изкажа на Ваше Величество безграничната признателность на Българския Народъ къмъ техния освободителъ". Слѣдъ това Господаръ Императора благоволилъ да поздрави Българитѣ за честний изборъ и съ милостиви слова изказалъ неколко съвѣти относително до настоящето и бждящето прѣуспѣвание на Българското Княжество.

Митрополитъ Симеонъ отговорилъ съ едно слово изказано съ дълбоко чувство слѣдъ което Негово Величество ощастливилъ всѣки отъ депутатитѣ съ ласкави думи.

Днесъ депутацията ще има щастието да се представи на Нейно Величество Императрицата и да пладнува и обѣдва на царската трапеза.

Нейно Величество Русската Императрица като изразила на депутацията съ ласкави слова радостьта, че се вижда въ Ливадия, прѣпоржчила младия Князъ на любовьта на Българския народъ: Нейно Величество поканила Българскитѣ Прѣдставители да се помолятъ утрѣ заедно — за Князътъ и България. По врѣмето на обѣдътъ Негово Величество Императора пилъ на здравица за Българский Князъ, за величието и щастието на Българското Княжество. (Изъ в. „Марица“, брой 81, година II. стр. 4.).

Адресъ поднесенъ отъ Първото Велико Нар. Събрание до Българския князъ Александръ Батембергъ.

„Прѣдставителитѣ на Българския Народъ оцѣниха по достойнство благороднитѣ Ви качества и като хранятъ дълбока увѣренность че Ваше Височество не само ще вземите на сърдце, нъ и ще браните съ всичкитѣ сили на прѣкрасната си душа интереситѣ на Българія, които Вий защищавахте още въ врѣме на войната за освобождение — вржчиха на Вашата мждрость и на възвиситѣ Ви чувства бждящитѣ сждби на своето отечество като избраха единодушно и доброволно Ваше Височество за Български князъ.

„Като разбрахме че Ваше Височество удостоихте да приемите това избирание Ний Ви прѣпровождаме избирателний протоколъ чрѣзъ особенна депутация. Приносимъ Ви всѣподданѣйшитѣ наши поздравления и молимъ Бога да ни стори радость да Ви видимъ по-скоро въ страната очеститена съ Вашия изборъ.

Прѣдсѣдатель *Антимъ Видинский.*

Подпрѣдсѣдатель *Григорий Русчукский.*

Каравеловъ.

Ный АЛЕКСАНДРЪ I

Князь на България

Съ Божiя милость и волята народна обявлявамы на достолюбезныйтъ Намъ Българскiй Народъ.

Като положихмы опрѣделената въ членъ тридесеть и четвьртый на Конституцията клетва, *Ный* встжпихмы на Българскiй Княжескiй прѣстолъ. Всичкитѣ *ни* мыслы и стремленiя сж обърнжты къмъ една цѣль: да сж трудимъ за доброто и благодѣнствието на народътъ, който *Ни* е повѣрилъ сждбытѣ си.

Всевышнiй да *Ни* помага въ това.

Издаденъ въ градъ Велико-Търново на двадесеть и седмый день юнiя, въ лѣто отъ Рождество Христово, тисяща осемь стотинъ седемдесеть и девето, и отъ *Нашето* княженiе първо.

На първообразното подписано:

Александръ.

* * *

ВТОРО
Велико Народно Събрание.

(Свикано въ Свищовъ на 1881 г.).

СУСПЕНДИРВАНЕ
на
Търновската Конституция.
Седмогодишнитѣ Княжески пълномощия.

Подготовителни работи.

Трудно е да се обяснятъ истинскитѣ причини за прѣврата.

Слѣдъ контра-прѣврата, станалъ подиръ 9 Августъ, Князъ Александръ, въ лагерния клубъ на I пѣши полкъ, направи слѣднята изповѣдь: „*Прѣврата е мое лично дѣло... Стѣнитѣ на двореца ми бѣха дебели и воплитѣ на народа не достигаха до мене*". Тая изповѣдь, макаръ и рицарска, още нищо не обяснява. Имало е тъмни влияния извънъ България, извѣстни интереси сѫ искали усилването на княжеската власть. Но отъ дѣ, бѫдащето ще ни покаже истината.

Наклонни сме да мислимъ, че туй е било дуелъ между князa и народа, кой да господствува въ страната. Тъзъ борба, макаръ и на привършване, още не е свършена, тя продължава, обаче изхода й е ясенъ: той е въ полза на народа, който се стрѣми неусѣтно, систематически, стихийно, стѫпка по стѫпка, да остане господарь фактически на отечеството си и сѫдбинитѣ си. Попрѣчванията сами усилватъ стихията, дразнятъ я, обаче тъй или инъкъ, тя отива къмъ завършването на пълната си побѣда.

Подготовление на прѣврата.

Като свърши съ въпроса за първото министерство, Князъ Александръ скоро (на 22 Януарий 1880 г.) замина за Петербургъ, за да присѫтствува на 25 годишния юбилей отъ царуванието на вуйка си, царъ Александръ II. При това пѫтуване той е билъ придруженъ отъ руския дипломатически агентъ Давидовъ, който окончателно оставаше службата въ България. При това се случи слѣдующето събитие, което би могло да се счита за невѣроятно, да не бѣше дѣйствителенъ фактъ. Въ София стана извѣстно, че Давидовъ прѣди тръгванието си е приготвилъ подробенъ докладъ за руското правителство, въ който излагаше положението на работитѣ въ България. Този докладъ много интересуваше Паренсова и Шепелева, тъй като тѣ мислѣха, че тамъ ще се намѣри нѣщо, което се касае и до тѣхъ. Рано сутреньта, когато Князъ Александръ сѣдеше вече въ колата, за да отиде прѣзъ Русчукъ —Румѫния за въ Русия, генералъ Паренсовъ му доложилъ, че на станциитѣ по пѫтя не достигатъ конье, и за това багажа на Княза и на лицата, които го придружаватъ, ще тръгне само два часа слѣдъ заминаванието му, но Княза заповѣда щото отъ всѣка кола да отпрѣгнатъ по 1 конь, т. е. на мѣсто четире да останатъ по 3 коня, но багажа да върви едновремѣнно съ него. Обаче неговата заповѣдь не е била испълнена и багажа се испрати по-късно. По пѫтя, при Арабаконакъ сѫ били откраднати два сандъка, отъ които единия принадлежеше на Давидовъ, и другия на единъ отъ княжескитѣ адютанти, но въ послѣдния нѣмаше нищо друго, освѣнъ дрѣхи и бѣльо. Очевидно, че този сндъкъ е билъ откраднатъ погрѣшно, намѣсто княжеския. Въ сндъка на Давыдова високопоставенитѣ крадци не намѣриха онова, което търсиха, тъй като предпазливия Давыдовъ испрати, преди тръгванието, докада си за Петербургъ. Но въ сндъка му военнитѣ крадци намѣриха 10,000 рубли пари, и неговата частна семейна преписка, която и исчезна безслѣдно. Княза поиска най строго слѣдствие, и отъ София съ тъзи цѣлъ е билъ испратенъ майоръ Краузе, който е билъ единъ отъ участницитѣ въ тъзи работа, която разбира се той прикри.

Юбилейното тържество въ Петербургъ е било омрачено отъ взрива въ зимния дворецъ, жертва на който едвамъ не стана цѣлото царско семейство, но то се спаси по единъ чудесенъ начинъ. Князъ Александръ съ нѣкои отъ великитѣ князье отидоха на гарата, за да срѣщнатъ бащата на Княза, принцъ Александръ Хессенский. Трена закъсня, тъй щото като чакаха гости, въ двореца не сѣднаха на софрата въ опредѣленото врѣме и мината, подложена подъ ястната стая, се запали тогава, когато тамъ никого нѣмаше.

Принцъ Александръ Хессенский, придруженъ отъ всичкитѣ синове на императора, и отъ Князъ Александръ, е билъ причаканъ на стълбата на зимния дворецъ отъ своя зетъ, Александръ II, който водеше сестра му, Императрица Мария Александровна. Височайшитѣ лица отидоха презъ единъ голѣмъ корридоръ къмъ аппартаментитѣ на Императора, когато вдругъ се почу една страшна експлозия. Дюшемето затрепери като при нѣкое голѣмо землетрясение, газовитѣ лампи въ корридора изгасняха, и всички се намѣриха въ пълна тъмнина. Осѣти се една миризма, като отъ барутъ, или динамитъ. На височайшитѣ лица имъ викнаха, че падна полюлѣя въ салона, гдѣто била приготвена софра за семеенъ обѣдъ. Принцъ Александръ Хессенский побърза нататъкъ, заедно съ своятъ синъ, князъ Александръ, съ русския престолонаслѣдникъ (сетнѣ Императоръ Александръ III) и съ великия князъ Владимиръ, а пакъ Императора Александръ II го задържа придворния министръ, графъ Адлербергъ, който се страхуваше отъ това, какво ще стане още, защото всичкитѣ мисляха, че това е една експлозия отъ гасъ. Като дойдоха въ ястната стая височайшитѣ лица видѣха всичкитѣ джамове на прозорцитѣ счупени, стѣнитѣ силно поврѣдени. Осѣщаще се една удущающа миризма на барутъ. Нѣмаше съмнѣние, че се раскжсала една бомба. Закъснѣванието на принцъ Хессенский отложило обѣда за половинъ часъ, и по този начинъ императорската фамилия и гоститѣ й сж биле спасени.

Князь Александръ не можа много да говори въ Петербургъ по работитѣ, тъй като той е билъ заетъ съ срѣщата съ баща си, съ своитѣ визити, приемания, удоволствия и най-сетнѣ съ въпроса за оженвание, който за първъ пжть тогава се яви на сцената. Покойната му леля, императрица Мария Александровна, избра за тази цѣль княжна Юсупова, която имаше зестра 20 миллиона рубли. Но тази кандидатка съвсѣмъ не бѣше по вкуса на Княза Александра, тъй като поглѣдитѣ му бѣха обърнати кждѣ Берлинъ и той сериозно трѣбваше да се грижи за това, щото комбинацията на леля му да не сполучи. Както и да е, Княза присжтствуваше на докладитѣ представляеми на Царя отъ министритѣ, по българскитѣ дѣла, расправяше своето положение, въ което се намира въ София, и разбира се той не е одобрилъ поведението на либералитѣ въ събранието и не е скрилъ нищо отъ дѣятелностьта на генерала Паренсова и полковника Шепелева, които сѫ биле отвикани. Вмѣсто Паренсова билъ назначенъ генералъ Ернротъ, а вмѣсто Давыдова, който получи постъ на съвѣтникъ на посолството въ Лондонъ, се назначи Кумани.

Но ако Князь Александръ е билъ заетъ повече съ лични дѣла, то секретарятъ му, К. Стоиловъ не преставаше да говори за българскитѣ държавни дѣла, кждѣто само намираше възможность, като критикуваше и търновската конституция и своитѣ противници — либерали, и вече тогава руската дипломация престана въ принципъ да защищава търновската конституция. На свикания по този предметъ съвѣтъ, никой не се изказа за нейната неприкосновенность, и само военния министръ, графъ Милютинъ, даде мнѣние че, прѣди измѣнението на конституцията, би било добрѣ да се опита да се управлява съ либералитѣ, за да се види какво ще излѣзе отъ това. И тъй като Князь Александръ нищо не възрази на Милютина, и даже каза, че нѣма нищо противъ неговото мнѣние, то при това мнѣние останаха всичкитѣ.

Било е направено условие да се отложи окончателното обсѫждание на този въпросъ за нѣколко врѣме.[1]) И за Стоилова не оставаше нищо друго, освѣнъ да вземе за свѣдѣние това рѣшение, но като видя настроението на ржководящитѣ кржгове въ Петербургъ по този въпросъ, увѣренъ въ успѣха на своята партия въ най близко бждяще, той се върна въ София доволенъ и щастливъ, почтенъ въ русската столица отъ общото внимание и украсенъ тамъ съ руссский орденъ. Той вече тогава не криеше въ интимнитѣ кржгове, че сждбата на търновската конституция е рѣшена безвъзвратно.

---

[1]) Императоръ Александръ II, въ разговора си съ Князъ Александра, честитялъ му това, че той показа толкова твърдость и търпѣние, и казалъ че, ако той дѣйствува умѣренно и когато трѣбва съ енергическо употрѣбяване на законната власть, то ще му се удаде да приобрѣте уважение и любовь, и че той, Императора, расчитва на личнитѣ качества на Князя Александра.

Било е внесено прѣдложение да се организира территориална войска (опълчение), съвършенно независимо отъ Князя, който обаче е върховенъ началникъ на всичкитѣ въоружени сили въ княжеството. Тази войска трѣбваше да се подчинява само на прѣдседателя на народното събрание, а окржжнитѣ управители трѣбваше да бждатъ нейни мѣстни командири. Офицеритѣ трѣбваше да се избиратъ свободно отъ войницитѣ. Тази войска се прѣдназначаваше за дѣйствие противъ Князя, въ случай, ако той дойде въ неспоразумѣние съ народното събрание и нейния прѣдседатель. Този законопроектъ подкопаваше всичкитѣ основи на управлението, турени отъ търновската конституция, той бѣше единъ актъ на недовѣрие къмъ войската и първа стжпка къмъ нейното унищожавание. Търпѣнието на Князя Александра се истощи, но тукъ се яви на сцената генералъ Ернротъ, който почна да убѣждава Князя да приеме този законъ до толкова дѣтински и глупавъ, щото той никога не би могалъ да бжде примѣненъ на практика, когато противодѣйствието на този законъ можеше да побърка въ камарата на бюджета и на другитѣ прѣдложения на военния министръ. Князя се съгласи съ генерала Ернрота, и подписа закона съ това измѣнени, че

П. Славейковъ

Д Цанковъ

П. Каравеловъ

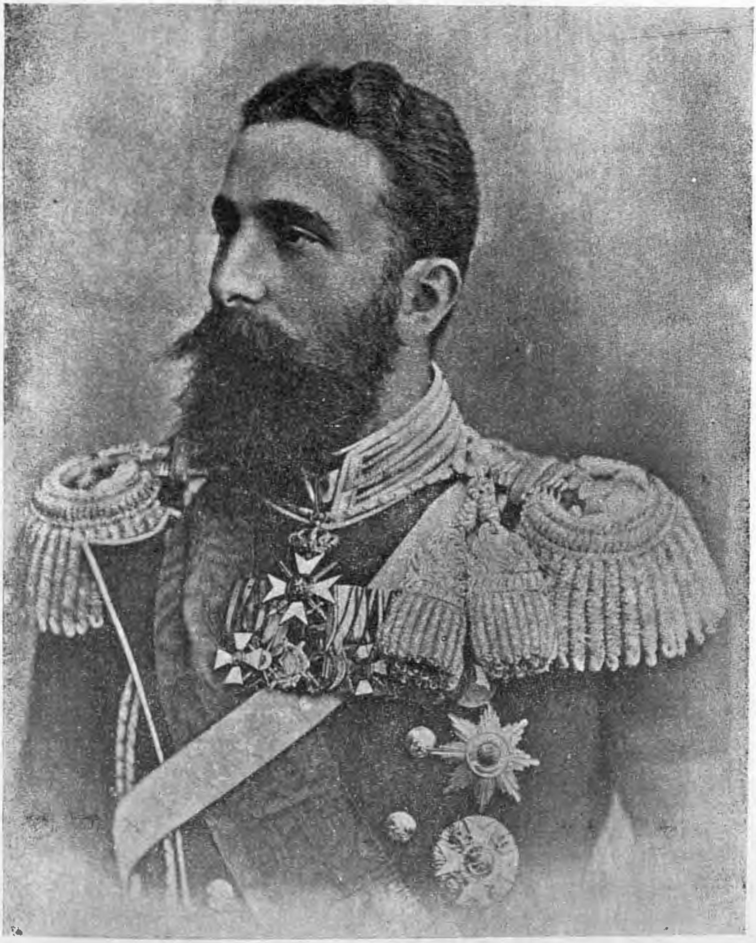

Князъ Александъръ Батембергъ.

Т. Икономовъ,
прѣдседатель на II-то Велико Народно Събрание.

началника на опълчението трѣбва да бѫде назначенъ отъ Княза, сиорѣдъ правото дадено нему отъ конституцията, а не отъ прѣдседателя на народното събрание. Князь Александръ, който не искаше да управлява съ Драганъ Цанкова и Петко Каравелова описа на Царя Освободителя Александръ II, подробно за невъзможностьта да се съгласи съ тѣхъ, както и за тѣхното поведение вѫтрѣ и вънъ отъ камарата, което поведение съвсѣмъ не се съгласяваше съ неговитѣ аспирации. Туй описание, отъ страна на Батемберга, разбира се, не можеше да остане безъ каквото и да било послѣдствие. И като отговоръ на него се яви слѣдующия документъ на руския министръ на външнитѣ дѣла, Гирсъ, адресуванъ къмъ руския прѣдставитель въ София, копие отъ което е било дадено сѫщо и на Княза за свѣдѣние.

Прѣзъ врѣмето на прѣбиванието си въ Петербургъ, Князь Александръ исказа на Негово Величество Господаря Императора мѫчното положение на работитѣ въ България, и заедно съ това мнѣнието си относително мѣркитѣ, които могатъ да прѣмахнатъ тѣзи мѫчнотии. Като указа на невъзможностьта да управлява съ радикалното болшинство на народното събрание, Князьтъ при това сподѣляше нашето мнѣние, че е необходимо за сега, до колкото е възможно да се придържа о законния пѫть прѣди да прибѣгне къмъ рѣшителни мѣрки. Княза иска да опита да води дѣлата съ сегашното събрание, безъ да нарушава конституцията и да склони болшинството къмъ съглашение. За достигане на това, Негово Височество има намѣрение да прѣдложи слѣдующитѣ условия: 1) Бюрото на събранието трѣбва да бѫде съставено безъ разлика на партии и прѣдседателството да се възложи на лица уважаеми, и отличающи се съ по-умѣренъ образъ на мислитѣ. Незаконнитѣ избори, а именно изборитѣ на лицата, които не сѫ достигнали законната възрасть, трѣбва да бѫдатъ унищожени. Изразяване недовѣрие къмъ министерството и натякване за послѣдньото распущание на събранието не трѣбва вече да си иматъ мѣсто. Съ приемванието помѣнатитѣ условия, събранието ще даде на Княза доказателство, че то е въодушевено отъ желанието да върви въ пълно съгласие съ правителството; въ противенъ случай на Княза не остава друго, освѣнъ да распусне събранието и да обнародва прокламация къмъ народа, въ която отговорностьта за мѫчнотиитѣ на положението да се отдаде на буйната опозиция. За вѣрвание е, че умѣренната часть на населението и непокѫтната още маса, ще отговорятъ на прокламацията съ съчувственни адреси. Негово Височество ще може да се опрѣ на тази маса, за да отложи свикванието на народното събрание, да спрѣ закона за печата и дружествата, и по този начинъ да гарантира по-нататъшното водение на работитѣ, до тогава, когато слѣдъ необходими приготовления, ще могатъ да се почнатъ нови избори. Въ случай на крайна необходимость, Княза ще може да констатира положението на работитѣ съ едно непосрѣдственно възвание къмъ народа. Ето постепенния начинъ на дѣйствията, които смѣта да слѣдва Князь Александръ, както той ни го съобщи самъ. Той притури при това, че успѣхътъ може да бѫде сигуренъ само въ случай, ако руското правителство поддържа тозъ планъ чрѣзъ дипломатическия си агентинъ и рускитѣ чиновници. Вслѣдствие на това, Вие сте длъжни да оказвате на Княза Александра най-дѣятелна поддържка отъ страна на всичкитѣ служащи въ България русски чиновници. До тогава, обаче, до когато работата тръгне по законенъ редъ, Вамъ Ви сѫ дадени вече наставления; длъженъ съмъ обаче да обърна Вашето внимание върху нѣкои бѣлѣжки. Желателно е, споредъ насъ, щото Негово Височество да прѣдложи на народното събрание горѣпоменатитѣ условия не веднага слѣдъ отварянието му, и не като окончателни, понеже такъвъ начинъ на дѣйствие ще се гледа, може би, като противорѣчащъ на парламентарнитѣ обичаи и опозиционнитѣ водители ще извлекѫтъ, може би, полза отъ това; струва ни се, че ще е по-полезно да се правятъ отъ началото опити съ разни парламентски групи, и да се дѣйствува върху всѣки депутатъ одѣлно. При тази задача, която има посреднически характеръ, Вашитѣ лични дѣйствия могадъ да принесѫтъ по голѣма полза, тъй като заявленията, правени отъ прѣдставителя на Негово Императорско Величество Господаря Императора, иматъ повече шансъ да бѫдатъ приети, отъ колкото прѣдставленията, правени направо отъ Княза, или отъ неговото правителство. Ако обаче тѣзи надѣжди се не сбѫднатъ, и Княза бѫде принуденъ да се отклони отъ строго легалниятъ пѫть, то положението ще стане по деликатно; симпатията на Господаря Императора, и сърдечната поддържка на руското правителство, безъ друго ще останатъ на страната на Княза, но нашия начинъ на дѣйствия не трѣбва да показва на явѣ, че антиконституционнитѣ рѣшения сѫ приети по нашъ съвѣтъ, или подъ нашето влияние, понеже трѣбва да се страхувате, че радикалната партия ще се възползува отъ тоя прѣдлогъ, за да възбуди полическото мнѣние не само на обществото въ Европа, но и на отдѣлнитѣ правителства, които завиждатъ на политическото влияние на Руссия, и твърдѣ сѫ наклонни да ѝ припишатъ мнѣнието, че съ България трѣбва да се постѫпва како съ русска провинция. За това дължни сте да подѣйствувате твърдѣ прѣдпазливо. Русското правителство оффициално отклонило е вече всѣка солидарность съ търновската конституция; за това ще бѫде съвършенно правилно, ако Вие признавате пълна свобода въ дѣйствията на Княза. Прѣди обаче да дадете съгласието си, опитайте се да влѣзете въ споразумѣние съ Вашитѣ дипломатически другари. Ние знаемъ, че нѣкои кабинети се съмнѣватъ въ ползата на обширната конституция за една толкова примитивна страна; вижда се, че това мнѣние се роди отъ убѣждението, че конституцията е наша работа, и че тя се поддържва отъ нашитѣ агенти. Да можеше нашето одобрявание рѣшенията на Князьтъ да се основава на одобряванието на другитѣ кабинети, това не би било ни най-малко неудобно. Ако се намѣри исходъ, за да се избѣгне необходимостьта за държавенъ превратъ, то споразумѣние съ другаритѣ ще Ви даде възможность въ случай на нужда да го поддържате.

Само ако радикалната партия започне да говори за симпатиитѣ на Руссия къмъ конституцията, длъжни сте категорически да опровергавате подобни заявления Ако Князь Александръ аппелира направо къмъ народа, и Вие си повдигнете гласа и внушете на българския народъ, че той не трѣбва да се надѣва на помощьта на оногова, когото счита за свой освободитель, ако слуша съвѣтитѣ на немирното меншинство. Ако непосрѣдственното обращание къмъ народа не се увѣнчае съ успѣхъ, то първото негово послѣдствие ще бѫде вѣроятно отказвание отъ плащание данъци. Всичкитѣ тѣзи бѣлѣжки трѣбва да бѫдатъ сериозно обсѫдени прѣди да се прѣдприеме нѣкакво крайно рѣшение. Между туй, Вие ще ни извѣстявате за положението на работитѣ и ще получите съобразно съ обстоятелствата наставления“.

Тържеството на либералната партия надъ консервативната не бѣше по вкуса на князя Александра, нито отговаряше на неговитѣ стрѣмления; при все това, той бѣше принуденъ да ѝ повѣри управлението, защото, додѣто дѣлото, съ което се създаде Търновската Конституция, бѣше още твърдѣ прѣсно и додѣто Русия слѣдѣше зорко за успѣшното политическо развитие на своето дѣте, не можеше да става и дума за отстранението на народа отъ управлението на страната — и дума за нѣкакво отстѫпване отъ Търновската Конституция. Но князъ Александъръ при личнитѣ си и устни обяснения съ императора Александра II, като заговорилъ, че било мѫчно да се управлява страната, додѣто сѫществувала Търновската Конституция, билъ посъвѣтванъ отъ августѣйшия си вуйчо да почака и види какво ще покаже по-продължителния опитъ.

Князъ Александъръ се подчини на съвѣтитѣ на Императора и, съ чувство на недоволство отъ своето положение, се завърна въ България, за да се мирй съ ония ограничения на княжеската власть, които се прѣдвиждаха отъ Търновската Конституция, и да чака по-удобно врѣме за коренната промѣна на тягостния за него редъ въ княжеството.

Злодейското прѣстѫпление отъ 1-й мартъ 1881 година, — убийството на Императора Александръ II, прѣдизвика пѫтуването на Князъ Александра за Петербургъ. Въ лицето на покойния Императоръ той изгуби най-добрата подпора въ своя животъ, и отъ онова врѣме той вече почва да гледа мрачно на бѫдѫщето.

За да запази за вѣчни врѣмена паметьта на Царя Освободителя въ войската, Князъ Александръ даде заповѣдь щото на парадитѣ да се свири русския химнъ „Боже Царя Храни“ на мѣсто „Шуми Марица“, която не съдържаше въ себе си нищо народно, а бѣше просто възхвалени на Княза Дондукова, въ която той се наричаше „юнакъ донский“, вождь на българския народъ и т. н. „Шуми Марица“ е била турена на ноти отъ единъ нѣмецъ, капелмейсторъ на Пензенския полкъ, който нищо не разбираше отъ българска народна музика.

Българския воененъ орденъ е билъ учреденъ въ рождения день на Императора Александра II, на 17 Априлий, и отъ Княза Александра е било постановено, щото този день да се празднува за вѣчни врѣмена.

Но, на пѫть за своята столица, рѣши, че не трѣба да постѫпя тъй, както го учаха въ Петербургъ. Той мислѣше, че ще бѫде по-полѣзно за страната, ако тури край на конституцията и конституционното управление. Тъй убѣденъ, *той извърши на 27 априлъ 1881 год.* подъ влиянието и внушенията на западно-европейскитѣ държави, *държавния превратъ,* съ който суспендира конституцията и си присвои извънредни пълномощия за седемъ-годишенъ срокъ, въ течение на който основния законъ трѣбаше да се разгледа и да се преработи, като се засили княжеската власть за смѣтка на народното прѣдставителство. Князъ Александъръ се обърна къмъ народа съ прокламация и обяви, че конституционния режимъ не му давалъ възможность да испълни мисията си; че той билъ рѣшенъ да свика въ най-скоро врѣме Народното Събрание, върховния органъ на властьта въ страната, и наедно съ короната, да му повърне управлението и сѫдбинитѣ на българския народъ; че да се поддържа реда и да се обезпечи свободата на изборитѣ той възложилъ на военния министръ, генерала Ернрота, да състави новия кабинетъ, който щѣлъ да има чисто врѣмененъ характеръ и щѣлъ да управлява страната до свикването на Великото Народно Събрание; и че ако това събрание удобри условията, които княза счита за необходими за управлението на страната и отсѫтствието на които съставлява коренния недостатъкъ на сѫществуюшето положение, то само въ такъвъ случай той ще се съгласи да носи българската корона и тежката отговорность прѣдъ Бога и потомството; въ противенъ случай, той се отказва отъ княжеския престолъ, съ съжаление наистина, но съ съзнание, че е изпълнилъ добросъвѣстно и до край своя дългъ.

Нѣколко дни слѣдъ обнародванието на тая прокламация, князъ Александъръ съобщи при какви условия може да управлява страната и, съгласно тѣхъ, искаше:

1. Да му се даде за седемь години неограничено пълномощие да я управлява, по силата на което да създава нови учрѣждения, да вниса подобрѣния и да прѣобразува всички отрасли на администрацията, съ цѣль да се нареди едно поправилно управление.

2, Да не се свиква обикновеното Народно Събрание тая година, съ право, щото гласувания бюджетъ за текущата година да важи и за слѣдующата.

3. Да му се даде право да свика, слѣдъ като изтече седемь-годишния периодъ, Велико Народно Събрание, което да прѣгледа конституцията на основание опита и практиката на новитѣ учрѣждения, които ще се въведатъ до него врѣме.

Въ писмото си до генерала Ернрота (тамъ сѫ помѣстени горнитѣ три точки), князя заявява, че „счита за необходимо да се учреди прѣди всичко *държавенъ съвѣтъ,* като обяснява, че въ него ще влѣзатъ само българи“, той изказа, освѣнъ това, и желанието да се постави въпроса, който прѣдстои на разрѣшение отъ Народното събрание, въ такава форма, щото това, послѣдното, да избере едно отъ двѣтѣ: или да приеме казанитѣ три искания на князя, или — неговото отричание отъ прѣстола.

Въ Петербургъ бѣха въ течение на положението на работитѣ въ България. Освѣнъ това, че тамъ имаха точни свѣдѣния отъ Българи, руския посланикъ въ Цариградъ не криеше прѣдъ тогавашния български агентъ Балабановъ своето неудоволствие отъ поведението на министерството на Д. Цанкова и П. Каравелова. Въ сѫщия смисъль бѣха и неговитѣ донесения въ Петербургъ.

Слѣдующитѣ писма сѫ изъ английската „Синя книга“, прѣведени отъ г-нъ А. Людскановъ.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 16. Май).

На 2 того имахъ една ауденция у Българския Князъ за да го поздравя за завръщането му въ София

Негово Височество говори доволно на дълго върху положението на работитѣ, което той намѣрилъ слѣдъ своето завръщане. Той билъ приелъ прошения отъ всичкитѣ части на страната, за да се оплакватъ противъ произволнитѣ и незаконни дѣла на министритѣ. Сѫдии, явява се, били отчислени произволно отъ служба. Въ послѣднитѣ избори за окрѫжнитѣ съвѣти, лица сѫ били провъзгласени за избрани, макаръ и да сѫ получили помалко гласове отъ други, които сѫ били прѣнебрѣгнати, защото не съчувствуватъ на властитѣ. Негово Височество тоже ми цитира случая на единъ градски кметъ, който е билъ запрѣнъ за дѣто се е осмѣлилъ да отправи едно прошение до Негово Височество. Прѣди заминаването си за Ст. Петерсбургъ. Негово Височество е получилъ обѣщание отъ г. Каравелова, че лицето ще бѫде пустнато, но излиза, че то е още въ затвора. Прошенията, които е той приелъ доказватъ сѫществуването на голѣмо незадоволствие въ страната, незадоволствие което расте всѣки день и за което е станало неизбѣжно нужда да се намѣри цѣръ. Негово Височество отъ давно е прѣдвидѣлъ положението въ което дѣйствията на неговитѣ министри ще докаратъ страната, и незадоволствието, което по настоящемъ сѫществува ще направи невъзможно за страната да продължава да ги поддържа. Едно промѣнение е станало слѣдователно нуждно.

Негово Височество тогава каза какво той може най-положително да ме увѣри, че той никоги нѣма да направи единъ coup d'Etat (Държавенъ ударъ), и че той сигурно нѣма да прѣмине границитѣ на законностьта. Той се е заклѣлъ да пази Конституцията и нѣма да наруши клѣтвата си. Промѣнението, слѣдователно, което има да стане трѣбва да бѫде дѣло на самия Български народъ, който вѣроятно ще има да избира измежду Княза си и едно измѣнение (modification) на Конституцията. Ако види, че не ще може да добие чрѣзъ законни срѣдства нужнитѣ промѣнения въ Конституцията, той ще остави страната. Прѣди да направи нѣкаква стѫпка, той ще извѣсти прѣдставителитѣ на подписавшитѣ Берлинския трактатъ сили за това върху което той би се рѣшилъ, да не би да го обвинятъ че иска да изненада Европа съ единъ fait accompli свършено дѣло).

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 16. Май).

София, 4. Май 1881.

Милорде,

Въ единъ разговоръ, който вчера имахъ съ Генерала Ернрота, азъ попитахъ Негово Прѣвосходителство, да ли Княза е дошелъ до едно рѣшение относително за промѣненията, които той искаше да направи въ Конституцията и въ начина на управлението, и да ли има нѣщо истина въ слуха, който бѣхъ чулъ, че Негово Височество ималъ намѣрение да иска отъ Великото Народно Събрание власть да спрѣ Конституцията за нѣколко години и да назначи единъ Държавенъ Съвѣтъ за управлението на страната.

Генерала отговори, че Княза на вѣрно има намѣрение да събере Великото Народно Събрание, на което ще прѣдстави нуждата отъ единъ Държавенъ Съвѣтъ съставенъ отъ чужденци, които да говорятъ единъ Славянски езикъ, а тъй сѫщо и да се спре приспособлението на нѣкои членове отъ Конституцията, което ще бѫде нуждно за да се тури въ дѣйствие това намѣрение. Голѣмата мѫчнотия дѣто не може да върви Българското Правителство е нуждата отъ хора способни да управляватъ. България сѫществува става двѣ години; постоянно се промѣняваха Министритѣ, отъ което нѣкой човѣкъ съ административна способность навѣрно щѣше да излѣзе на чело. Но нито единъ не се намѣри, и резултата е настоящето положение на страната, което е почти анархия. Министритѣ дѣйствувахѫ по най произволенъ начинъ, като сваляха сѫдии, и като се мѣсяхѫ въ изборитѣ по най-незаконенъ и неконституционаленъ начинъ. Необходимо нуждно става да се намѣри цѣръ за това положение на работитѣ, и безнадѣжно е да се очаква удовлетворителенъ резултатъ отъ едно само промѣнение на Министерството Негово Прѣвосходителство напълно съзнава възражданията, които можаха да се дадѫтъ противъ това, дѣто управляющето тѣло да бѫде главно съставено отъ чужденци, но той не вижда да има друга алтернатива, и Негово Височество вѣроятно ще поиска отъ Великото Народно Събрание власть да назначи единъ Държавенъ Съвѣтъ, съставенъ отъ чужденци. Негово Прѣвосходителство е на мнѣние щото тоя Съвѣтъ да има широка административна власть, и да дѣйствува тоже като Аппелативно Сѫдилище за всѣко стълкновение, което може да се появи между Княза и Събранието. Идеята на Негово Височество да поиска спирането на Конституцията за нѣколко години е била напусната, и Негово Височество ще поиска само спирането на извѣстни нѣкои Членове отъ нея. Естествено ще бѫде нуждно щото властьта, която по настоящемъ има Камарата да се поукастри, и е било въпросъ, да ли не ще бѫде добрѣ да не се свиква Събранието на обикновенното врѣме. Начина на дѣйствие по който вѣроятно ще се постѫпи е слѣдующия: — Негово Височество изведнѫжъ ще издаде една Прокламация къмъ народа, въ която ще изложи прѣдложенията, които ще подложи на Великото Народно Събрание, което ще се събере прѣзъ Августъ мѣсецъ, и въ която ще се кажи, че ако не се приематъ прѣдложенията, Той ще остави страната.

Азъ попитахъ Генералъ Ернрота, да ли той вѣрва, че тия прѣдложения ще бѫдатъ приети отъ Великото Народно Събрания и да ли Княза е добрѣ размислилъ върху сериозностьта на стѫпката, която той щѣше да направи. Азъ доволно добрѣ разбирахъ, че ако Негово Височество не сполучи да добие измѣненията на Конституцията, които той ще поиска, неговото положение ще бѫде почти нетърпимо, но че е вѣроятно какво значително давление, което за Княза ще бѫде трудно да му противостои, ще се употрѣби върху Негово Височество отъ Великитѣ Сили да го заставятъ да остане.

Генерала отговори, че той не може да отговори за успѣха на опитванието (attempt). Негово Височество, обаче, е рѣшенъ да го направи за да тури единъ край на настоящето положение на работитѣ, което е нетърпимо. Негово Височество напълно съзнава важностьта на въпроса, и е доволно приготвенъ да остави страната, ако Великото Народно Събрание откаже прѣдложенията му. Той не можеше дѣйствително да направи другояче, и Генерала е на мнѣние, че Великото Народно Събрание ще се събере въ Свищовъ и парахода на

Негово Височество ще бѫде готовъ да го отвезе, ако стане нуждно.

Негово Прѣвосходителство ме извѣсти, въ отговоръ на единъ въпросъ, който му зададохъ, че Прокламацията вѣроятно ще се издаде вѫтрѣ въ една недѣля или десеть дена, и като ще се изминѫтъ три мѣсеца, прѣзъ които страната ще има врѣме да си рѣши, той не мисли, че има нѣкаква нужда отъ разискване въ Великото Народно Събрание, което ще се свика за да даде отговора си отведнѫжъ.

Вѣрвамъ, да нѣма съмнѣние, че едно промѣнение на Конституцията е желателно, и че нѣкое твърдо и рѣшително дѣйствие отъ страна на Княза е нуждно за интереситѣ както на Негово Височество тъй и на страната, и трудно е да се види, какъ би могла да се улучи администрацията безъ помощьта на чужденци. Има обаче нѣкои точки въ горния планъ, които ми се виждатъ да сѫ отворени на сериозни възражения. Трудно е, напримѣръ, да се разбере какъ едно тѣло назначено отъ Княза би могло да дѣйствува свободно като сѫдия въ случай на едно стълкновение между Негово Височество и Камарата. Условията на прѣдложенията, които Княза ще прѣдстави на страната, обаче, не сѫ още начъртани, и вѣроятно е, че тѣ ще притърпятъ значителни измѣнения прѣди да се турятъ въ Прокламацията.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Франкъ С. Ласселсъ.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 18. Май).

София, 7. Май 1881.

Милорде,

Относително депешата ми отъ 4 того, имамъ честь да рапортирамъ, че г. Цанковъ ме посѣти вчера съ цѣль, повидимому да ме извѣсти, че се завръща въ Кюстендилъ да си заеме пакъ службата въ комисията, но въ сѫщность да ми говори за положението на работитѣ въ България Той каза, че се носи слухъ какво Негово Височество се готви да направи единъ coup d'Etat и да направи измѣнения въ Конституцията, вслѣдствие незадоволителното положение въ което Негово Височество прѣтендира, че страната била докарана отъ либералното министерство. Г. Цанковъ отрицава, че страната била въ незадоволително положение и забѣлѣжи че състоянието на финанциитѣ на една страна сѫ вѣрното мѣрило за нейното положение. Отъ когато либералитѣ сѫ дошли на власть финанциитѣ на Княжеството сѫ се удвоили. Ако Княза сполучи едно измѣнение на Конституцията по конституционаленъ начинъ, г. Цанковъ каза, че той ще бѫде първия да приеме рѣшението на болшинството на прѣдставителитѣ на народа; но ще бѫде сериозна работата ако Негово Височество се опита по единъ незаконенъ начинъ да промѣни Конституцията къмъ която Българитѣ сѫ сериозно привързани.

Казахъ г. Цанкову, че азъ разбирамъ какво Княза намѣрява да апелира на Великото Народно Събрание за измѣненията въ Конституцията, които той намира за нуждни, но че ме е увѣрилъ какво нѣма да прѣмине границитѣ на законностьта, и че е готовъ да напустне страната ако негова апелъ му се откаже.

Г. Цанковъ каза какво той твърдѣ много се съмнява да ли Княза дѣйствително ще напустне страната. Той вѣроятно е прѣдставилъ възможностьта че ще направи така за да накара народа да се съгласи на неговитѣ желания. Той ми напомни още, че е нуждно, споредъ 168 членъ отъ Конституцията за Негово Височство да добие съгласието на двѣтѣ-трети отъ обикновеното Народно Събрание за всѣко прѣдложение, което той би пожелалъ да направи на Великото Народно Събрание въобще по тоя прѣдметъ. Тази постѫпка, прочее, отъ страната на Негово Височество ще бѫде противна на Конституцията.

Азъ доказвахъ че 141 членъ отъ Конституцията ми се вижда да дава на Негово Височество правото да свиква Великото Народно Събрание безъ да се обръща къмъ Обикновенното Сбрание, и че не би могло да бѫде намѣрението на съставителитѣ на Конституцията да направятъ зависимо правото, което тамо се дава на Княза отъ рѣшението на Камарата. Казахъ на г. Цанкова какво азъ бѣхъ увѣренъ че Княза наистина има намѣрение да остави страната, ако не успѣе да добие измѣненията, които той счита за нуждни, и азъ настоятелно го молихъ да размисли върху заплитанията, които вѣроятно биха се явили слѣдъ заминаването на Негово Височество.

Въ отговоръ на една бѣлѣжка отъ г. Цанкова, въ която той изрази надѣждата, че правителството на Нейно Величество ще настои върху съхранението на Българската Конституция, казахъ че голѣма симпатия има винаги въ Англия къмъ Конституционалнитѣ учрѣждения и къмъ народа, който се покаже способенъ за самоуправление (self-governement), но азъ му припомнихъ че правителството на Нейно Величество отдава голѣма важность върху спазването на европейското съгласие и че азъ не прѣдполагамъ, че то би се отдѣлило отъ другитѣ сили по Българския въпросъ или въ полза на една Конституция, която ми се вижда да изисква важни измѣнения.

Слѣдъ като си отиде г. Цанковъ, мислихъ за умѣстно да обърна вниманието на генерала Ернрота върху въпроса за правото на Княза да се обръща прѣмо къмъ Великото Народно Събрание. Негово Прѣвосходителство каза, че тъй като Негово Височество не намѣрява да подложи на Великото Народно Събрание въпроса за едно прѣглеждание или измѣнение на Конституцията, члена, когото г. Цанковъ цитира не се приспособява въ настоящия случай. Въпроса, който Негово Височество намѣрява да подложи е въпроса за неговото отказване отъ прѣстола, и че той е въпросъ, който би могълъ да се подложи само на онова тѣло, отъ което той е билъ избранъ. Негово Прѣвосходителство тогава ми каза че една прокламация се готви, която той вѣроятно ще може да съобщи на чуждитѣ прѣдставители идущия понедѣлникъ, чрѣзъ която Негово Височество ще извѣсти за намѣрението си да свика Великото Народно Събрание за да имъ прѣдаде отказването си отъ прѣстола, ако не се съгласятъ на извѣстни нѣкои условия, които Негово Височество ще имъ прѣдложи. Прѣдложенията, които Негово Височество ще направи ще бѫдатъ вѣроятно слѣдующитѣ:

1. Да се даде власть на Негово Височество да назначи единъ Държавенъ Съвѣтъ, съставенъ отъ чужденци, за да рѣшава всичкитѣ стълкновения, между сѫдебната, административната, законодателната и испълнителната власти.

2. Да се упълномощи Негово Височество, за единъ периодъ отъ седемь години да издава укази, които да иматъ силата на законъ безъ съгласието на Народното Събрание, освѣнъ за онова което се отнася до налагането на данъци.

3. Въ края на този периодъ Негово Височество да подложи на Великото Народно събрание измѣненията на Конституцията, които опита би доказалъ за нуждни.

4. Бюджета за 1880—81 да се приспособи и за годината 1881—82 и Народното Събрание да не се свиква тази година.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 18. Май.)

София, 9. Май 1881.

Милорде,

Относително депешата ми отъ 7 того, имамъ честь да извѣстя, че вчера г. Славейковъ, Министра на Вѫтрѣшнитѣ Дѣла, ме посѣти, придруженъ отъ сина си и отъ г. Людсканова, главния секретарь при Министерството на Външнитѣ Работи.

Г-нъ Славейковъ ми каза, че той е дошелъ отъ името на г. Каравелова, който не е можалъ самъ да дойде по причина на нерасположение, за да ми говори относително важнитѣ събития, които ставатъ.

Неговитѣ доказателства бѣхѫ подобни на оним на г. Цанкова, и се отнасяха главно до въпроса за правото на Княза да се отнася къмъ Великото Народно Събрание безъ съгласието на Камарата.

Отговорихъ, че макаръ да не ми сѫ извѣстни терминитѣ на Прокламацията, която Княза има намѣрение да издаде, азъ се научавамъ че въпроса, който Негово Височество намѣрява да подложи на народа е неговото отказване отъ прѣстола и менъ ми се вижда, че Негово Височество постѫпва по единъ съвършенно Конституционаленъ начинъ, като подлага този въпросъ на онова тѣло, отъ което е билъ избранъ.

Въ отговоръ на г. Славейковото възвание за симпатията и поддръжката на Правителството на Нейно Величество, употрѣбихъ сѫщия езикъ както оня къмъ г. Цанкова както е рапортиранъ въ депешата ми помѣната по-горѣ.

Г-нъ Славейковъ забѣлѣжи, че е явно, какво Княза не би се опиталъ да направа стѫпката върху която се е рѣшилъ, ако да не бѣше увѣренъ за поддръжката на Русскитѣ офицери въ армията.

Водителитѣ на Либералната партия сѫ тоже посѣтили Италиянския ми другаръ и като употрѣбили сѫщитѣ доказателства относително Конституционалния въпросъ сѫ обърнали вниманието му върху опасностьта отъ Австрийско отъ колкото отъ Русско намисание. То е твърдѣ естественно дѣто тѣ желаятъ щото Княза да подложи въпроса на Камарата, гдѣто тѣ иматъ едно голѣмо болшинство, но готовностьта, която тѣ показаха да си заручѫтъ симпатиитѣ на г. де Мартино и моитѣ би показали, че тѣ сѫ съмняватъ за резултата на единъ прямъ аппелъ къмъ Великото Народно Събрание.

Факта, дѣто Князa се е рѣшилъ да постѫпи енергически изведнѫжъ слѣдъ завръщанието си отъ Ст. Петерсбургъ, Берлинъ и Виенна, е породилъ вѣрването, че той е получилъ насърдчение, ако не обѣщания, за дѣйствителна поддръжка отъ Кабинетитѣ на тѣзи столици.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Приетo на 18. Май.)

София, 10. Май 1881.

Милорде,

Дипломатическото тѣло биде свикано вчера по 4 часа подиръ пладнѣ отъ генсрала Ернрота, съ цѣлъ за да получи едно важно съобщение.

Като пристигнаха Прѣдставителитѣ на чуждитѣ сили, Негово Прѣвъсходителство подаде всѣкиму единъ прѣводъ на французки отъ Прокламацията, която Българския Князь бѣше издалъ, копие отъ която имамъ честь да приложа тукъ.

Негово Прѣвосходителство каза, че той, счита за нуждно да даде нѣкои разяснения относително стъпката направена отъ Негово Височество и направи едно слово съ слѣдующето съдържание:

Българската Конституция е била въ сила въ растояние приблизително на двѣ години, и е станало явно, че началата провъзгласени отъ тоя Статутъ не сѫ въ хармония съ нравственното и умственното положение на страната. Князa е повикалъ единъ подиръ други прѣдставителитѣ на разнитѣ партии за да заематъ разни постове въ Министерството, но резултата е доказалъ, че хората не сѫ били за дѣлото, а особенно послѣднитѣ органи на либералната партия, които «ont dévoilé les appetits grossiers des gens de leur clique» (раскриха нечестнитѣ желания на лицата отъ тѣхната клика). Такова едно състояние на работитѣ не можеше да се продължава и Негово Височество е рѣшилъ да събере Великото Народно Събрание и да го направи сѫдия за сегашното положение на работитѣ. Негово Височество ще помоли Великото Народно събрание да избере измѣжду едно спиране отъ части на Конституцията или отказванието на Негово Височество отъ Прѣстола. Пѫтя уловенъ отъ Негово Височество за да се обърне къмъ силата отъ която проистича неговата власть е въ дѣйствителность единъ Плебисцитъ. Негово Прѣвосходителство може да ни увѣри, че прѣзъ врѣмето на избирателния периодъ, основнитѣ свободи на Конституцията строго ще бѫдатъ съблюдавани, и че Правителството ще дѣйствува съ най-голѣмо безпристрастие. Пълна свобода ще се остави на страната както за срѣдствата да се освѣтли тъй сѫщо и за издаването своето рѣшение върху въпроситѣ, които ще ѝ се подложатъ. Нищо не е още окончателно рѣшено относително за прѣдложенията които Негово Височество ще подложи на Великото Народно Събрание, но тѣ ще бѫдатъ основани върху слѣдующето:

1. Власть да назначи единъ Държавенъ Съвѣтъ съставенъ отъ чужденци.

2, Пълномощие да издава Укази, които да иматъ сила на законъ, безъ удобрението на Камарата.

3. Въ края на врѣмето прѣзъ което ще трае това пълномощие (петь или седемь години) Негово Височество да има власть да подложи на Великото

Народно Събрание измѣненията на Конституцията, които опита ще покаже за нуждни.

4. Обикновенното Народно Събрание да не се събере прѣзъ настоящата година и Бюджета за 1880—1881 да се приспособи за 1881—1882.

Изборитѣ за Великото Народно Събрание ще станатъ около срѣдата на мѣсецъ Юлий и Събранието ще се събере въ Свищовъ, въ края на Августа.

Князa е натоварилъ Негово Прѣвосходителство да състави новъ Кабинетъ, който да управлява страната до като Великото Народно Събрание издаде своето рѣшение. Правителството ще бѫде врѣменно и при съставянето му ще се гледа да се избѣгне партизански духъ. Самъ Негово Прѣвосходителство ще занимава поста на Прѣдседатель на Съвѣта, Министръ на Войната и Министръ на Вѫтрѣшнитѣ Работи. Г-нъ Стаматовъ, прѣдседателя на Върховния Сѫдъ, е назначенъ Министръ на Правосѫдието; и г Желѣзковичъ, директоръ на Българската Банка, е назначенъ министръ на Финансиитѣ. Г. Стойчовъ и г. Сарафовъ, министритѣ на Вънщнитѣ Работи и Народното Просвѣщение, сѫ помолени да останатъ на постовитѣ, които тѣ по настоящемъ занимаватъ, но тѣ не сѫ имали врѣме да кажатъ да ли приематъ или не.

Въ заключение, генералъ Ернротъ помоли чуждитѣ Прѣдставители да съобщатъ на своитѣ си надлѣжни Правителства намѣренията на Негово Височество въ кризата, която е настѫпила.

Снощи стана една демонстрация въ полза на Князa и Софийския Митрополитъ му отправи едно слово, въ което изрази довѣрието, което народа има въ Негово Височество и надѣждата, че Негово Височество ще си оттегли оставката, и нѣма да остави страната въ анархия и безпорѣдъкъ.

Научавамъ се, че г. Панковъ е отправилъ писма къмъ г. Гладстона и г. Гамбета, за да се моли за поддръжка и симпатия отъ Англия и Франция срѣщу нарушението на Конституцията.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до Лордъ Гранвилля.

(Съдържанието получено по телеграфа на 9 Май).

София, 8. Май 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че сутря ще се издаде една прокламация отъ Българския Князь, въ която Негово Височество ще каже, че при всичкитѣ негови старания прѣзъ послѣднитѣ двѣ години да управлява въ съгласие съ Конституцията, той намира, че страната е достигнала до едно положение да се дискретира отъ вънъ и дезорганизира отъ вжтрѣ. Невъзможно е за Негово Височество да продължава да управлява прѣдъ видъ на такова положение на работитѣ, и че той намѣрява да свика Великото Народно Събрание на което ще прѣдложи условията по които само той ще се съгласи да остане. Прокламацията ще обяви тоже, че е станало промѣнение на Министерството и че Негово Височество ще възложи върху Генерала Ернрота да състави единъ кабинетъ, който ще управлява страната до когато Великото Нар. Събрание се произнесе върху въпроситѣ, които ще му се подложатъ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Съдържанието получено по телеграфа на 10. Май.)

София, 9. Май 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че Българския Князь днесъ издаде прокламацията споменѫта въ телеграмата ми отъ вчера. Дипломатическото Тѣло биде свикано днесъ подиръ пладне отъ Генерала Ернрота, който формално обяви причинитѣ, които сѫ накарали Негово Височество да улови този пѫть.

Нищо още не е окончателно установено относително прѣдложенията, които Негово Височество ще подложи на Великото Народно Събрание, но тѣ вѣроятно ще се основаватъ върху слѣдующитѣ чърти: — Власть да назначи единъ Държавенъ Съвѣтъ съставенъ главно отъ чужденци за да рѣшава стълкновенията, които бихѫ се породили измѣжду Испълнителната, Законодателната, Административната и Сѫдебната Власти въ страната; власть да издава укази, които да иматъ сила на законъ, прѣзъ единъ извѣстенъ периодъ (петь или седемь години).

Негово Височество е възложилъ върху Генерала Ернрота да състави единъ новъ Кабинетъ, въ който Негово Прѣвъзходителство самъ ще занимава поста Министръ на Вѫтрѣшнитѣ Работи и Министръ на Войната въ добавъкъ на Прѣдседателството на Министерски Съвѣтъ.

Изборитѣ за Великото Народно Събрание ще станатъ къмъ срѣдата на Юли и Събранието ще се събере въ края на Августа въ Свищовъ, на Дунава.

Прѣзъ врѣмето на избирателния периодъ ще се остави пълна свобода на страната да рѣши въпроситѣ, които ще ѝ се прѣдставятъ, и Правителството обѣщава да дѣйствува съ най-голѣмо безпристрастие въ врѣмето на изборитѣ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 16. Май.)

София, 7. Май 1881.

Милорде,

Надѣвахъ се прѣди заминаването на настоящия куриеръ да мога да Ви извѣстя, условията, които Българския Князь мисли да подложи на Великото Народно Събрание. Нищо, обаче, не се е окончателно рѣшило, но вижда се за достовѣрно, че плана описанъ отъ генералъ Ернрота, въ разясненията които даде на чуждитѣ Агенти на 9-й того, значително ще се измѣни. Г-нъ Стоиловъ, Княжеския Секретарь, е начерталъ единъ планъ, главнитѣ точки на които сѫ:

Да се назначи единъ Сенатъ или Държавенъ Съвѣтъ съставенъ отъ Българи, който да уравно вѣсва Народното Събрание. Да се даде власть на Князя да издава укази въ растояние на три петь или седемь години, които да иматъ сила на закони безъ да прѣминаватъ прѣзъ Камарата. Такива укази, обаче, трѣбва въ всѣкой случай да се подлагатъ на Държавния Съвѣтъ, прѣди да се издадатъ. Въ края на тоя периодъ Великото Народно Събрание ще се събере, на което измѣненията на Конституцията, които опита докаже за нуждни, ще се подложатъ. Обикновенното Народно Събрание рѣдовно ще бѫде свиквано и неговото съгласие ще бѫде нуждно за всички мѣрки, които се отнасятъ до налагането на данъци.

Г-нъ Стоиловъ ме извѣсти, че Княза е въ полза на тоя планъ, но че генералъ Ернротъ е противенъ и настоявалъ да се приеме плана на който главнитѣ точки имахъ честьта да Ви извѣстя въ депешата си отъ 10. того.

Г-нъ Стоиловъ тоже ме извѣсти, че идеята за единъ Държавенъ Съвѣтъ съставенъ отъ чужденци навѣрно нѣма да се приеме. Той напълно, съзнава нуждата отъ чужда помощь, но той е силно убѣденъ щото чужденци да не съставятъ часть отъ Управляющето тѣло, но да се употрѣбятъ като съвѣтници при разнитѣ Министерства; и той се надява, че Негово Височество ще се обърне къмъ разнитѣ Правителства за да назначи опитни лица при разнитѣ клонове на Администрацията.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 28. Май).

София, 17. Май 1881.

Милорде,

Относително депешата отъ 7-й того, имамъ честь да извѣстя, че г. Цанковъ вторично ме посѣти и ми каза, че той много се безпокои да не би Княза да изпълни намѣренията си, които Негово Височество е изразилъ въ своята Прокламация, да свика Великото Народно Събрание. Демонстрациитѣ които се направиха въ София въ полза на Княза били явно приготвени съ съгласието на властитѣ, и сѫ били нарѣдени съ цѣль да произведатъ смущения, които да дадатъ на Княза претекстъ за да обяви военно положение и да управлява по деспотически начинъ. Вижда се, тоже, че намѣряватъ да назначатъ военни управители въ България, и че г. Грековъ и г. Начовичъ, водителитѣ на консервативната партия сѫ излѣзли отъ София съ цѣль да възбуждатъ умоветѣ на хората противъ бившитѣ министри.

Г-нъ Цанковъ продължи да каже, че, ако страната се оставеше свободна, той ще бѫде първия да приеме всѣко рѣшение на Великото Народно Събрание. Той може да ме увѣри, че Либералната партия навѣрно нѣма да произведе смущения. Народа по настоящемъ е съвършенно миренъ и ще остане такъвъ до като не станатъ опитвания, както той се страхува да бѫде случая, да му укастрятъ свободата и тогава страната «sortirait de son calme» (ще излѣзе отъ мирното си настроение).

Казахъ г. Цанкову какво азъ мисля, че нѣма ни най-малкото основание за неговитѣ страхувания. Ако Негово Височество е намѣрявалъ да произведе смущения и да провъзгласи военно положение, той би могалъ да направи това безъ да издава Прокламацията си; и азъ съмъ убѣденъ за искренностьта на намѣрението на Негово Височество да свика Великото Народно Събрание и да му подложи условията по които той би се съгласилъ да остане въ страната Не бѣхъ извѣстенъ какви ще бѫдатъ тия условия, и се научавамъ, че тѣ не сѫ били окончателно рѣшени; но азъ съмъ напълно убѣденъ, че приемането имъ или отхвърлянето имъ ще бѫде оставено на свободно рѣшение на Великото Народно Събрание, и ако тѣ бѫдатъ отхвърлени Негово Височество изведнажъ ще напустне страната. Колкото се отнася до постжпкитѣ на водителитѣ на Консервативната партия, казахъ че то́ е твърдѣ естествено, дѣто всѣка партия да направи всички усилия да убѣди страната.

Г. Цанковъ забѣлѣжи, че ако Княза си отиде, той прѣдполага, че Великото Народно Събрание изведнажъ ще назначи единъ Регентъ да управлява страната до като се избере единъ новъ Князь, на което азъ отговорихъ, като му припомнихъ, че избора на Негово Височество, стана прѣзъ врѣмето на Русската окупация, и че не бѣше невъзможно, щото смущението, което вѣроятно би се появило въ слѣдствие заминаването на Негово Височество, може да поведе друга окупация. Прѣзъ този разговоръ г. Цанковъ ми показа, че Французския прѣводъ на Княжеската Прокламация (копие отъ която е приключено въ депешата ми отъ 10-й того) не отговаря точно на Българския текстъ:

1. Въ параграфъ 2 думитѣ „à guider la Bulgarie dans la voie de la civilisation et du progrès“ (да води България въ пжтя на образованието и прогресса) трѣбва да бждатъ „à amener la Bulgarie à l'accomplissement du problème qui lui est destiné par l'histoire“ (да доведе България до испълнението на историческата й задача).

2. Въ параграфъ 9 думитѣ „conditions qui seront indiquées par moi“ (условия които ще бждатъ показани отъ менѣ) сж изоставени въ Българската Прокламация.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

Г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 3. Юний).

София, 21. Май 1881.

Милорде,

Относително по-прѣдишната ми депеша, имамъ честь да извѣстя, че въ разговора, който имахъ съ Българския Князъ снощи, Негово Височество ме извѣсти, че твърдѣ скоро той ще бжде въ състояние да публикува условията по които той ще се съгласи да остане въ страната. Твърдѣ нуждно е станало това публикуване безъ забава, понеже е рѣшено да се свика Великото Народно Събрание за 1/13. Юлий, и Негово Височество желае щото страната да има доволно врѣме да доде до едно рѣшение върху въпроситѣ, които ще ѝ се подложатъ прѣди да се събере Великото Нар. Събрание.

Публикуването ще бжде въ форма на едно писмо, отправено отъ Негово Височество, до Генерала Ернрота, съдържанието на което още окончателно не е рѣшено. Отъ една страна Негово Височество не желае да се обвърже съ нѣщо, което той не ще бжде въ състояние да испълни, и отъ друга, той твърдѣ много желае да избѣгне всѣко съмнѣние върху условиятà, които ще подложи на страната.

Това което Негово Височество ще поиска ще бжде:

1. Власть да издава укази за единъ периодъ отъ седемь години безъ съгласието на Камарата, освѣнъ за нѣща, относително публичната хазна, включително бюджета и всичкитѣ контракти и концесии, въ които случаи съгласието на Народното Събрание ще бжде нуждно.

2. Създаването на единъ Държавенъ Съвѣтъ, съставенъ отъ първитѣ лица въ България, назначени отъ Негово Височество, и на които ще бѫде подложенъ всѣки указъ прѣди да се издаде.

3. Свикването на Великото Народно Събрание въ края на седемь години да рѣши измѣненията на Конституцията, които опита ще покаже за нуждни.

Негово Височество продължи да каже, какво той се надява, че Държавния Съвѣтъ по-послѣ ще стане една постоянна втора Камара, и това, безъ съмнѣние, ще бѫде една отъ точкитѣ, които Великото Народно Събрание ще има да рѣшава слѣдъ истичането на седмогодишния тоя периодъ

Относително употрѣблението на чужденци, Негово Височество каза, че той е строго противенъ на идеята на единъ Държавенъ Съвѣтъ съставенъ отъ чужденци. Като Князь на България, той е противенъ на управляющето тѣло да бѫде съставено отъ чужденци и той е рѣшенъ да управлява съ помощьта на Българи. Той расчитва, обаче, върху помощьта на чужденцитѣ като „съвѣтници“ при разнитѣ министри и сѫдилища.

Имамъ честь и пр.

(Подписаль) *Франкъ С. Ласселсъ.*

Лордъ Гранвилла до г. Уиндамъ.

Форинъ Офисъ, 11. Май 1881.
(Министерство на Външнитѣ Работи).

Руския посланикъ ме посѣти днесъ подиръ пладне и ме попита какъ е поглѣднало правителството на Нейно Величество върху постѫпката на Българския Князъ спрѣмо Конституцията на Княжеството.

Негово Прѣвосходителство каза, че Конституцията не е била „octroyé“ (дадена) отъ Князя, но е била гласувана отъ едно прѣдставително Събрание прѣди възкачването на прѣстола на Негово Височество; че Князя е билъ отначало на мнѣние, че съ нея не може да се работи и е заявилъ какво той има намѣрение да се мѫчи да управлява споредъ нея двѣ години, и ако види че не може да успѣе, да напустне страната.

Руското правителство въ разни случаи го е съвѣтвало да не улавя пѫтя, който той е прѣдложилъ.

Руското правителство не е било извѣстено за стѫпката, която току що се е направила. Въ сѫщото врѣме, тя не може да се сматря като основна часть отъ Берлинскитѣ распореждания, така както е върховенството на Султана върху Княжеството. Този въпросъ е повече въпросъ отъ вѫтрѣшенъ адиминистративъ строй.

Князъ Лобановъ каза, какво той прѣдполага да може да рапортира, че правителството на Нейно Величество е индеферентно (равнодушно) къмъ прѣдмета

Отговорихъ му, че несъмъ приготвенъ да кажа тъй. До сега сме приели само единъ телеграфически рапортъ относително рѣшението, което Българския Княязъ е направилъ и за извѣстието за това. Трѣбова да дочакаме по-нататъшни свѣдѣния за причинитѣ и намѣренията на Негово Височество прѣди да можемъ да си съставимъ или изразимъ каквото и да било мнѣние върху това, което се е случило.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвиллъ.*

Сѫръ Х. Еллиотъ до лордъ Гранвилля

(Получено на 16. Май).

Виена, 10. Май 1881.

Милорде,

Научихъ се, че Австро Унгарското Правителство е било почти изненадано отъ извѣстието за прокламацията на Българския Князь. съ която той иска едно прѣглеждане на Конституцията и обявлява своето намѣрение да напустне Княжеството, ако не му се отстѫпи това.

Не е обаче, тайна, че тука винаги сѫ глѣдали на Конституцията изработена за България подъ грижитѣ на Князa Дондукова—Корсакова като доволно неприспособима за Княжеството, и Князъ Александръ безъ съмнѣние знае, че макаръ Императорското Правителство никога да не го е насърдчавало да се опита да направи единъ coup d'Etat (държавенъ ударъ) той може да расчитва върху симпатиитѣ на това правителство за всѣко свое усилие да добие по единъ законенъ начинъ такива кореннни измѣнения, които да дадатъ на испълнителната власть такава власть, мощь която тя по настоящемъ нѣма.

Г. Хитрово, новия Руски агентъ и генераленъ консулъ за България, пристигна тукъ прѣди два дни отивайки да заеме поста си, и както се научавамъ той е доволно смутенъ отъ постѫпката на Князa, която той казва е съвсѣмъ несъгласна съ съвѣта, който той има наставления да даде на Негово Височество; не е невъзможно щото публикуването на Княжеската Прокламация да е било причинено или ускорено отъ знанието на языка, който новия агентъ има инструкции да държи Князю.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Хенри Еллиотъ.*

Писмо отъ Иванъ Аксаковъ до генералъ Соболевъ, министръ-прѣдседатель въ България прѣзъ 1882.

Многоуважаемий Леонидъ Николаевичъ.

„Какъ съжалявамъ, че не се видѣхме. Писмото не може да замѣни свижданието. Ужасно съжелява за това и М. А. Хитрово. Право да си кажа, не бихъ желалъ да бѫда на вашето мѣсто — тъй живо разбирамъ какъ ви е тежко сега Голѣма погрѣшка легна въ основата на всички съврѣменни усложнения на работитѣ: за князъ на новосъздаденото славянско господарство е назначенъ нѣмски принцъ. Той е прѣдметъ на постоянно недовѣрие, вѣчно подозрѣние, той не е способенъ да храни симпатии къмъ своя народъ, да се отождествява съ него. Какво сега да стане? Тази погрѣшка неможе да се поправи, безъ да се повдига общоевропейска тревога. Най послѣ отстраняването на княза — това би билъ скверенъ прецидентъ за по-нататъшния политически животъ на България. Слѣдователно, трѣбва да се намѣри нѣкой сносенъ modus vivendi. Може би, азъ се мамя, но въ България сега съвсѣмъ не е мѣсто за юридически, даже не и за политически задачи, а за дѣйность вѫтрѣшно-дипломатическа, за нравствено влияние.

„Положението на княза е фалшиво и крайно неудобно за личното му младежко самолюбие: той *цѣлъ* зависи отъ Русия, а между това иска да е съ значение самъ по себе, а и длъженъ е да е съ значение. Рускиятъ дипломатически агентъ, рускиятъ министръ въ България (намиратъ се и на руска императорска служба) сж неговитѣ *гуверньори и батювци* (дядъки) de facto, а de jure — първиятъ само е прѣдставитель на руския протекторатъ, вториятъ — княжески слуга. Такава двойствена роль изисква необикновенъ тактъ; нуждно е да се управлява княза, безъ да се остави да почувствува той това. Това искуство, може би, не се удаде на моя приятель Хитрово. Нуждно е, напримѣръ, да се застави княза да отстрани трима непопулярни министри, но, разбира се, нуждно е да се доведе до това чрѣзъ съображения отъ неговитѣ лични интереси. Разбира се, това е лесно да се приказва, като се седи тукъ въ Москва, а азъ самъ не бихъ билъ годенъ за тази роля, но менъ ми се струва, че цѣлата тази задача се състои въ туй, щото, като се слѣди за княза, да се управлява пакъ отъ негово име страната. Слѣдъ туй би трѣбвало да се убѣди княза да се погрижи за своята популярность между простия народъ, което е много лесно; трѣбва само да се попжтошествува, тамъ да кръсти, тукъ да засвати, тамъ да прѣнощува и т. н. Всички тѣзи дребни работи въ славянскитѣ народи, които живѣятъ „задушевно“ и които обичатъ прѣди всичко „душата на човѣка“ значатъ много.

„Юридическия въпросъ, който ми зададохте, съ приложение на разни материали, много добрѣ е обсжденъ отъ Хитрово въ приложената отъ него записка. Азъ, заедно съ Хитрово, не мисля, че научното, теоретическо рѣшение би значило нѣщо въ политическата прѣпирня. Не юридическата съвѣсть е замѣсена тукъ, а политическитѣ страсти. Ще се успокоятъ ли умоветѣ отъ туй, че юридическата правда гласи това и това. Сега правдата нѣма никакъвъ авторитетъ въ Москва и нашия университетъ въ настоящата минута е доста злѣ. Да рѣши професора на московския университетъ Ковалевски въ негова полза, туй не ще убѣди ни единъ либералъ. Менъ ми се струва, че трѣбва да се постави въпроса на „почвата на политическата необходимость" прѣдъ видъ вѫтрѣшната опастность, грозяща страната отъ всѣкакви вѫтрѣшни смутове и да се склонятъ и двѣтѣ страни на компромисъ.

„Тукъ бѣше Молловъ и отражаваше въ себе общото, изказано отъ либералитѣ опасение, че княза прѣдава България на Австрия Това опасение е немислимо, защото достатъчно е неудоволствието не само отъ руския дворъ, но и отъ руската преса, за да компрометиратъ окончателно властьта на княза и да направятъ по-нататъшното му стоене въ България невъзможно. Най-послѣ, ни българската армия, която една часть е руска, нито Русия никога не ще допустнатъ такова прѣдателство. Струва ми се още, че отъ княза, отъ начина на живота му и отъ неговия тактъ, зависи напълно да разсѣе това несправедливо подозрѣние. Азъ и лично говорихъ на княза, когато го видѣхъ въ Москва, че прѣврата, извършенъ отъ него, трѣбва да се оправдае съ благотворната дѣятелность на властьта. Би трѣбвало, щото народа да почувствува добринитѣ отъ усилването пълномощието на княза, а сега нищо подобно не се вижда. Въобще *въ него има много гордость на нѣмски принцъ, на феодалъ рицарь, който продължава да носи въ себе си типъ на завоеватель; да говори на този, който е по-низко отъ него „er" въ трето лице и да съставя съвършена противоположность на славянина, кой-*

то има привичка даже на своя подчиненъ да казва „братко“ . . . Отъ княза не се струи доброта и простота, толкова скѫпи за славянската душа. Не би ли трѣбвало всичко туй да му се внуши?

Слѣдъ туй, чини ми се, необходимо е да се вfocusзематъ нѣкои нравствено-хигиенични мѣрки относително българското общество и интилигенция.

Малкитѣ държавици, особено конституционнитѣ организми, винаги прѣдставляватъ тази опастность, че всички се заразяватъ отъ *властолюбие*, всички се занимаватъ и както въ околийско градче въ Русия, всичко става прѣдметъ на сплетни и прѣдразсѫдаци; отъ мухата правятъ слонъ, — става буря въ чаша вода. Необходимо би било да се даде друго направление на обществената мисъль, да се отвлече тя къмъ други интереси. Нуждно би било да се създадатъ разни *неполитически* дружества: исторично, археологическо (България е усѣяна съ памятници) за поощрение на българската словесность, за поощрение на народния трудъ, географически, статистически.

„Въ България нѣма ни една фабрика, ни единѣ заводъ; планинскитѣ ѝ богатства стоятъ непокѫтнати . . . защото всички търсятъ чиновничеството, всички очакватъ да станатъ министри, всички е погълнала политиката . . . Нуждно е да се опрѣдѣлятъ прѣмии, награди привилегии и др. способи за поощрението на промишленната прѣдприемчивость. А то *нищо друго, освѣнъ политика.* И затуй въ тази чаша вода е вечна буря. Ето въ що се състои злото отъ конституцията за малкитѣ още и неразвити организации. Сѫщото виждаме и въ Сърбия.

„Повтарямъ, мнѣнието ми се състои въ туй, че въ България, както и въ всѣка друга славянска страна, управлението не трѣбва да се състои въ политическитѣ учрѣждения, не въ формитѣ, а въ този духъ на добро и благоволение, съ който всѣка власть трѣбва да бѫде одушевена ... Чувствувамъ, че писмото ми съвсѣмъ нѣма да ви удовлетвори, па и азъ самъ виждамъ, че е непълно, мисъльта не е ясно изразена, набърже изказана, но нѣма какво да се прави, изпращамъ ви го такова каквото си е, защото не искамъ да пропустна случая: идатъ регентитѣ на пѣвческитѣ хорове по повикване на Теохарова.

Искрено уважаващиятъ ви и прѣданъ вамъ

Ив. Аксаковъ.

Сѫръ Еллиотъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 16. Май).

Виена, 13. Май 1881.

Милорде,

Прѣзъ врѣмето на церемонияла и посрѣщанията миналата недѣля не бѣше възможно да имамъ продължителенъ разговоръ съ Барона Хаймерле, и азъ можахъ да размѣня само твърдѣ малко думи относително за стѫпката направена отъ Българския Князъ.

Негово Прѣвосходителство се показа да мисли, че тя е била взета малко бързичко, и той особено съжеляваше декларацията на Князя Александра, че той ще напустне Княжеството, ако промѣненията на Кнституцията, които той иска, не му се отстѫпятъ; но дали Княжеската постѫпка е била въобще добрѣ сѫдена или не, Баронъ Хаймерле мисли, че никое правителство, което има присърдце поддържането на реда и тишината, не би могло сега да се колебае да даде на Негово Височество поддържката, отъ която той има нужда.

Всички вече сѫ се увѣрили за нуждата на едно измѣнение на Конституцията, което да може да обуздае взятничеството, незаконностьта и злоупотрѣбленията, които сѫ изобилствовали до сега; и Князя като обяви своето рѣшение да остави страната, ако не му се позволи да я управлява както трѣбва, цѣлото Княжество ще бѫде хвърлено въ една анархия, която всичкитѣ сили трѣбва силно да желаятъ да се избѣгне.

Азъ попитахъ какво влияние могатъ силитѣ да употрѣбятъ върху едно Народно Събрание, въ чиито рѫцѣ рѣшението на въпроса ще лежи.

Баронъ Хаймерле каза, че той вѣрва Българския народъ толкова силно да желае защита противъ злоупотрѣбленията, които е търпялъ, щото вѣроятно на драго сърдце ще отговори на Княжеското възвание, и нѣма никакво съмнѣние, че той ще направи така, ако се увѣри, че приятелскитѣ правителства единодушно симпатизиратъ на Н. Височество.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Хенри Еллиотъ.*

Сѫръ Х. Еллиотъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 21. Май 1881).

Виена, 17. Май 1881.

Милорде,

Като ми говореше днесъ за прокламацията на Българския Князь, Баронъ Хаймерле ме помоли да изразя повѣрително на Ваша Милость неговата твърдѣ рѣвностна надѣжда, че нравственната поддръжка на Правителството на Нейно Величество, нѣма да бѫде оттеглена отъ Негово Височество.

Той не вѣрва, че Княза е дѣйствувалъ благоразумно или обмисленно въ стѫпката, която той е направилъ; но ако той сега не сполучи да постигне цѣльта си, Княжеството ще бѫде хвърлено въ рѫцѣтѣ *на Нихилиститѣ. Панславиститѣ и Революциониститѣ.*

Мнѣнието на Правителството на Нейно Величество върху настоящата криза, ще има голѣмо влияние върху хода на събитията, и ако то бѫде произнесено въ смисъль противна на Княза, то ще бѫде едно опасно поощрѣние на партиитѣ, които той помена, цѣльта на които безъ съмнѣние не е утвърждението на една добра Администрация, нито поддръжката на установения редъ на работитѣ.

Той не мисли, че Правителството на Нейно Величество е по-малко убѣдено отъ всички ония, които познаватъ начина по който се водѣха Правителственнитѣ работи въ България, за нуждата на нѣкои вещественни измѣнения въ Конституцията, и тъй като Княза е прѣдложилъ да ги постигне чрезъ строго законни и Конституционални срѣдства, той не вижда защо нѣкое Правителство би се двоумило да го поддържи.

Азъ казахъ, че ще рапортирамъ на Ваша Милость каквото той говори, но отъ когато азъ напослѣдне му говорихъ върху тоя прѣдметъ, депешитѣ отъ Г. Ласселса, които сѫ минѫли прѣзъ моитѣ рѫцѣ ме правятъ да гледамъ на направената отъ Княза стъпка, като още по-сериозна, отъ колкото тя се виждаше да бѫде отъ начало.

Сега излиза, че това което Княза щѣше да иска не е едно измѣнение (modification) на Конституцията, но нейното исцѣло спиране за нѣколко години, прѣзъ което врѣме, той да бѫде опълномощенъ, съ съвѣта на единъ Държавенъ Съвѣтъ, съставенъ отъ чуждецни, да издава укази, които да иматъ сила на законъ; и азъ не можихъ да скрия отъ Негово Прѣвосходителство, какво азъ мисляхъ, че ще бѫде крайно мѫчно за Правителството на Нейно Величество да изрази симпатия за една мѣрка, толкова крайна, която да туря Българитѣ подъ едно практическо произволно (arbitrary) Правителство.

Баронъ Хаймерле отговори, че той би моглъ да разбере този доводъ, ако Княза се опиташе съ сила или съ единъ coup d'état да спрѣ Конституцията, но не когато той прѣдлага да поиска отъ своя си народъ законно да му даде извънредна власть, която той вѣрва народа на драго сърдце ще му даде, като една защита противъ злоупотрѣбенията, които той търпѣше.

Негово Прѣвосходителство се обидилъ отъ това дѣто му казахъ, че цѣлата Конституция щѣла да се спрѣ, защото Княза щѣлъ билъ да остави контрола на финансиитѣ въ рѫцѣтѣ на Камарата; и той каза още, че Управляюшия Австро-Унгарското Агенство не е писалъ за Държавния Съвѣтъ, че ще бѫде съставенъ отъ чуденци; но азъ го увѣрихъ, че това бѣше много ясно писано отъ Г. Ласселся.

Той каза, че може би да има части отъ Княжескитѣ Прѣдложения, които може би да бѫде право да се съвѣтува да ги промѣни, но главното е да му се даде поддръжката нуждна за да бѫде въ състояние да продължава да кара администрацията на Княжеството, и да не го остави въ анархия.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Хенри Еллиотъ.*

Лордъ Гранвиллъ на г. Ласселсъ.*)

(Извлѣчение).

Форинъ офисъ, 23. Май 1881.

Разбирамъ отъ Вашата телеграма отъ 20 того, какво Княза се страхува, че пѫтя който той е уловилъ може да се разбере злѣ въ тая страна.

Азъ Ви извѣстихъ по телеграфа, че ще съмъ щастливъ да прѣдставя на Парламента, всички книжа които покажете, които да обяснятъ настоящето положение на Княжеството.

Лордъ Гранвиллъ до Сѫръ Дж. Уалшамъ.

(Извлѣчение).

Форинъ офисъ, 26. Май 1881.

Когато ме посѣти тая сутринъ, Германския посланикъ ми говори за мѣрките взети напослѣдне отъ Българския Князъ съ цѣль за да сполучи едно измѣнение въ Конституцията на Княжеството. Негово Прѣвосходителство каза, какво Князъ Бисмаркъ мисли, че Княза е сторилъ добрѣ, тъй като съ Конституцията въ настоящата ѝ форма не може да се работи, и се надява че правителството на Нейно Величество ще даде на Княза своето одобрение и поддържка.

---

*) Съдържанието телеграфирано.

Казахъ, че ний желаемъ да избѣгнемъ да изразимъ каквото и да е поспѣшно мнѣние върху въпроса, че прѣди да мога да си съставя едно мнѣние върху прѣдмета, азъ бихъ искалъ да зная по-точно подробноститѣ за стѫпката, която Княза е направилъ сѫщностьта и цѣльта на неговитѣ намѣрения за въ бѫдаще. Ний винаги сме били наклони въ Англия да гледаме съ съжаление и недовѣрие върху едно отстранение отъ конституционалния редъ, когато такъвъ редъ е билъ установенъ.

Лордъ Гранвиллъ до г. Лаcселся.

Форинъ Офисъ, 31. Май 1881.

Господине,

Приехъ Вашата депеша отъ 7 того въ която извѣстявахте единъ разговоръ, който сте имали съ г. Цанкова, относително настоящето положение на работитѣ въ Княжеството и азъ имамъ да Ви извѣстя, че Правителството на Нейно Величество удобрява языка, който Вий сте държали на негова милость.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвиллъ.*

г. Уиндамъ до лордъ Гранвилля.

(Приeто на 6. Юний).

(Извлѣчение).

С. Петерсбургъ, 1. Юний 1881.

Попитахъ Г. Гирса днесъ какъ той мисли да отиватъ работитѣ въ България. Негово Прѣвъсходителство каза, какво той се надява, че ще се свършатъ добрѣ, че бѣше невъзможно да се управлява съ Конституцията, но че той мисли какво Княза е дѣйствувалъ доволно прѣбързано („c'était un peu trop pressé“).

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 8. Юний).

(Извлечение).

София, 30. Май 1881.

Въ единъ разговоръ, който имахъ вчера съ Българския Князь, Негово Височество каза, че може пакъ да ме увѣри, какво той ще остави най-пълната свобода на народа до свикването на Великото Народно Събрание. Водителитѣ на Либералната партия ще бѫдатъ съвършенно свободни да употрѣбятъ каквито доказателства обичатъ за да убѣдятъ народа и по никой начинъ тѣ не ще бѫдатъ стѣснени прѣзъ избирателния периодъ.

Въ отговоръ на една моя забѣлѣжка, че се научавамъ, какво водителитѣ на Лаберадната партия открито обявяватъ, какво тѣ сѫ увѣрени, че резултата на изборитѣ ще бѫде неблагоприятенъ за Негово Височество, Княза, каза, че той е готовъ да остави страната, ако такъвъ бѫде случая. Той твърдѣ много желае прѣди всичко да се узнае истинското мнѣние на страната. Той знае, че може да си стъкми едно болшинство, ако желае, но ако направяше така неговото положение отъ послѣ ще бѫде съвсѣмъ нетърпимо, тъй като той не ще има никого въ страната, върху когото да може да расчитва.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 11. Май въ 8 часа прѣди пладня).

(Телеграфически).

Софии, 11. Май 1881.

Рѣши се отъ Кассационния Сѫдъ, че Турския законъ за печата е още въ сила до толкова доколкото той не е противенъ на нѣкой отъ сѫществующитѣ въ България закони, вследствие на което генералъ Ернротъ е оставилъ пълномощията, които му се дадоха съ Княжеския Указъ поменатъ въ моята телеграмма отъ 7-й того.

Намѣрява се щото прѣстѫпленията на подстрѣкателство къмъ смущения отъ страна на полицията и жандармитѣ да се сѫдятъ отъ специални воени сѫдилища.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 13. Юний.)

София, 30. Май 1881.

Милорде,

Относително депешата ми отъ 13 того, имамъ честь да Ви извѣстя, че Българския Князь се завърна въ София онзи день. Негово Височество е много задоволенъ отъ посрѣщането, което му се е направило въ неговото пѫтуване и г нъ Хитрово, Русския Агентъ, който придружава Негово Височество, ме извѣсти, че той е убѣденъ, какво окрѫжията, които тѣ посѣтили сѫ рѣшително въ полза на стъпката направена отъ Князя.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Приeто на 13. Юний.)

(Извлечение.)

София, 2. Юний 1881.

Отъ когато писахъ депешата си отъ 30 того, имахъ и другъ разговоръ съ г. Цанкова, който ми каза, че водителитѣ на Либералната партия намѣряватъ, щомъ като се даде извѣстие за изборитѣ на Великото Народно Събрание, да протестиратъ противъ срѣдствата употрѣбени отъ Княза за да повлияе върху мнѣнието на страната.

Г-нъ Цанковъ каза, че Княза е могалъ да се увѣри за истинското мнѣние на страната, ако той дѣйствително желаеше да го знае, и той спомѣна, че единъ адресъ е билъ подаденъ на Негово Височество въ Радомиръ, прѣзъ послѣднето негово пѫтуване, въ който Негово Височество настоятелно се умолява да пази Конституцията. Г нъ Цанковъ продължи да каже, че макаръ Либералитѣ да намѣряватъ да протестиратъ противъ назначението на Военнитѣ Коммиссари, тѣ никакъ не се безпокоятъ относително за Великото Народно Събрание, което навѣрно ще бѫде противно на Княза, въпреки всичкитѣ срѣдства, които той може да употрѣби за да добие едно рѣшение въ своя полза.

Питахъ генералъ Ернрота до колко е вѣрно това, което ми съобщи г. Цанковъ, относително за адреса подаденъ на Княза въ Радомиръ. Негово Прѣвосходителство ми каза, че то е съвсѣмъ безосновно. Посрѣщането на Негово Височество въ Радомиръ било много удовлетворително и никакъвъ адресъ не е билъ подаванъ на Княза отъ такова естество, каквото е описано отъ г. Цанкова. Въ

Дубница се вижда да е имало нѣкакво колебание и една Либерална депутация е ходила при г. Хитрово, но е била напълно задоволена, когато той я увѣрилъ, че дѣлото извършено отъ Княза е посрѣщнало пълното удобрѣние отъ страна на Русския Императоръ. Негово Прѣвосходителство продължи да ми каже, че той не разбира увѣреностьта на г. Цанкова относително за резултата на изборитѣ. Свѣдѣнията, които той е получилъ го водятъ да вѣрва, че страната е почти цѣла въ полза на Княза.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Уйндамъ до лордъ Гранвилля.

(Приeто на 13. Юний.)

С. Петерсбургъ, 8. Май 1881.

Милорде,

Относително депешата ми отъ 6 й того, имамъ честь да Ви испратя тукъ приключенъ единъ членъ, който се публикува въ „Правителственния Вѣстникъ“ въ който се излагатъ взглядоветѣ на Императорския Кабинетъ върху кризата, която се появи на послѣдъкъ въ България.

Ще видите отъ тоя документъ, че дѣлото извършено напослѣдъкъ отъ Князь Александра посрѣща пълното удобрѣние отъ страна на Императорския Кабинетъ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Хю. Уйндамъ.*

(ПРѢВОДЪ).

„Официалния Вѣстникъ“ публикува днесъ слѣдующата нота:

„Кризата, която се появи въ България е дала поводъ за противорѣчущи тълкувания. Особенно, мнѣнието на Императорския Кабинетъ върху нея е било разно прѣтълкувано. Неговата въздържность въ тия обстоятелства сигурно не проистича отъ неговото равнодушие, но единственно отъ неговото уважение къмъ независимостьта на Княза и на Българския народъ.

„Тази въздържность, обаче, е доставила на агитаторитѣ протекстъ да утвърждаватъ, че Русското Правителство не удобрява рѣшението обявено отъ Княза и това съображение се експлоатира отъ партизански страсти за да се заблуди публичното мнѣние относително за сѫщинскитѣ взглядове на Императорското Правителство.

„Нуждно е, слѣдователно, да се покаже, че Князь Александръ въ очитѣ на Императорското Правителство е избранника на Българския народъ чиито изборъ, утвърденъ отъ цѣла Европа, е посрѣщналъ симпатиитѣ на приснопамятния покоенъ Императоръ и на Руссия. Князь Александръ прѣдставлява неразривната връзка, която съединява Русския нарадъ съ Българския. Негово Величество има най-голѣмо довѣрие въ възвишенностьта на неговитѣ чувства и въ лоялностьта на негова характеръ. Негово Величество не се съмнява, че Негово Височество всецѣло ще се посвѣти на дѣлото, което той тържественно е приелъ, да води Българския народъ въ пѫтя на прогресса, дѣло което може да се извърши само чрезъ якото съединение мѣжду Българския народъ и неговата глава.

„Императорското Правителство е убѣдено прочее, че ако Негово Височество е счелъ за своя длъжность да обяви, че е невъзможно испълнението на тази задача при настоящитѣ условия, той се е покорилъ на дълбокото убѣждение, основано върху единъ дългъ и горчивъ опитъ, че не ще испълни своитѣ обязанности, ако продължава да прикрива чрезъ своята отговорность едно положение на работитѣ, опасноститѣ на което Княза е съзналъ за бѫдащето на България. Правителството е тъй сѫщо убѣдено, че ако Княкь Алексанръ се е обърналъ къмъ Българския народъ за да иска нуждната власть, за да може да бѫде въ състояние да слѣдва миссията си съ чиста съвѣсть, той е направилъ това съ твърдото желание да работи съ успѣхъ за напрѣдъка на народа, чиито сѫдби му сѫ повѣрени.

„Ето защо Русското Правителство искренно желае щото Българския народъ, освѣтленъ върху собственнитѣ си интереси, довѣряйки се въ лоялната дума на своя си избранъ началникъ, да му останѣше вѣрно и неразривно привързанъ, и да отблъснѣше подстрѣкателствата на амбициозни агитатори, които работятъ да смутятъ това съгаасие, като рискуватъ да хвърлятъ страната въ анархия, въ която народното бѫдаще рискува да погине.

„Българския народъ не може нито една минута да се съмнява въ чувствата на Русския Императоръ и може, прочее, да бѫде увѣренъ, че неговитѣ желания (на Русския Императоръ) сѫ диктувани отъ най-силната загриженость за неговото настояще и бѫдаще прѣуспѣвание.“

Сжръ Х. Еллиотъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 13. Юний.)

(Извлечение).

Виена, 10. Юний 1881.

Загриженостьта на Австро-Унгарското Правителство относително Българскитѣ работи се увеличава, като се приближава врѣмето, когато Великото Събрание ще има да се произнесе върху алтернативата положена прѣдъ него отъ Княза.

Баронъ Хамерле пакъ ми говори много сериозно върху положението, което ще се създаде, ако се откаже на Негово Височество врѣменната власть, която той иска, и слѣдователно, ако бжде принуденъ да напустне управлението на Княжеството.

Толкова невъзможно е, той повтори, да се прѣдвидятъ заплитанията, които ще произлазятъ, щото за него е трудно да разбере, какъ може да има колебание въ това, дѣто да се даде на Княза нравственната поддръжка, която не ще бжде безъ нѣкакво влияние върху Събранието.

Относително мнѣнието на Правителството на Нейно Величество върху стъпката направена отъ Князь Александра, за което Баронъ Хаймерле ме пита, азъ казахъ, че не можа нищо да му кажа, макаръ и да трѣбва да се прѣдполага, че замѣняването на Либералната форма на Управление съ една произволна, не би могла да се погледне съ задоволствие въ Англия.

Негово Прѣвосходителство отговори, че той навѣрно не е обожатель или защитникъ на произволни Правителства, но отъ друга страна, той мисли, че едно Управление трѣбва да е до нѣйде споредъ положението на народа на страната и никой, който знае нѣщо за България, не би се рѣшилъ сериозно да поддържа, че Дондуковъ-Корсаковата Конституция е за народонаселенията на Княжеството.

Княза желае, чрезъ законни срѣдства, да добие измѣненията въ нея, които опита му е показалъ за нуждни и безъ да приима всичкитѣ му прѣдложения, Баронъ Хаймерле се надѣва, че Негово Височество ще сполучи до толкова, щото да не се принуди да остави страната въ анархия.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Хенри Еллиотъ*.

Сѫръ Г. Уалшамъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 13. Юний.)

(Извлечение).

Берлинъ, 11 Юний 1881.

Когато бѣхъ днесъ въ Министерството на Външнитѣ Работи, Графъ Штирумъ спомена за оплакванията на Мусулманскитѣ землепритѣжатели въ България противъ взетитѣ отъ властитѣ мѣрки спрѣмо тѣхнитѣ имуществени права.

Министра на Външнитѣ Работи каза, че не може да има никакво сѫмнѣние, какво Князь Александръ желае да дѣйствува справедливо спрѣмо Мусулманскитѣ землепритѣжатели, но при сѫществующата Конституция, неговитѣ рѫцѣ сѫ тъй вързани, щото е съвсѣмъ невъзможно за Негово Височество да осѫществи това, което желае. Княза, прибави Негово Прѣвосходителство, се е турналъ въ трудно положение спрѣмо Министритѣ си, защото се помѫчилъ да се намѣси въ полза на сѫщитѣ тия притѣжатели и сѫщия г. Цанковъ, въ послѣдне врѣме Прѣдседатель на Комисията, която е била назначена да испита претенциитѣ на притежателитѣ, и противъ която тия послѣднитѣ се оплакватъ, е оня, който сега се противи на Негово Височество за направената му стѫпка съ цѣль да добие такова промѣнение на сѫществующата Конституция, което да му даде възможность да се отнася по великодушно съ Българитѣ.

Въ настоящата криза, слѣдователно, Графъ Штирумъ счита, че даже, ако оплакванията на Мусулманскитѣ притѣжатели се докажатъ, че сѫ основни, безполезно ще бѫде за Прѣдставителитѣ на силитѣ да правятъ каквото и да е прѣдставление, тъй като единственния отговоръ, който Князь Александръ би можалъ да даде е, че той най-много желае да поправи положението на работитѣ, което е дало причина за тия оплаквания, но че е безсиленъ да испълни своитѣ желания въ това отношение.

Негово Прѣвъсходителство продължи да каже, че факта дѣто г. Цанковъ е билъ въ прѣписка съ Началника на Правителството на Нейно Величество, и дѣто линията на повѣдение на Княза Александра е била растълкувана въ Камарата на общитѣ въ смисъль не напълно благоприятенъ за Негово Височество, може да се смѣта, че ще направи да вѣрватъ въ България, какво Правителството на Нейно Величество е противно на стъпката, която Княза напослѣдне направи съ единственната цѣль да добие такова измѣнение на Конституцията, което да му позволи да испълни честно обѣщанията, който той е далъ, когато прие прѣдлагаемия нему Български Тронъ.

Азъ казахъ на Графа Штирума, че Правителството на Нейно Величество е избѣгнало да изрази едно поспѣшно мнѣние върху това, което на послѣдъкъ се извърши въ Княжеството, и че прѣди да си състави каквото и да е мнѣние върху прѣдмета, то ще изиска да знае по точно подробноститѣ на случившето се, както и естеството и прѣдмета на Князь Александровитѣ намѣрения за въ бѫдаще.

Въ Англия, прибавихъ азъ, винаги е имало едно расположение да гледатъ съ съжаление върху най-малкото отстѫпване отъ конституционалнитѣ обичаи, но азъ не съмъ забѣлѣжилъ нищо въ разискванията на Парламента, и азъ съмъ увѣренъ, че нѣма нищо въ отговора на първия Министръ до г. Цанкова, съ който той удостовѣрява, че е приелъ писмото на послѣдния, което би могло да се истълкува въ смисълъ неприятелски на самаго Негово Височество, къмъ когото, азъ бѣхъ убѣденъ, Правителството на Нейно Величество храни чувства отъ съвсѣмъ други родъ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Джонъ Уалшамъ.*

Лордъ Гранвиллъ до г. Ласселся.*)

Форинъ Офисъ, 14. Юний 1881.

Господине,

Правителството на Нейно Величество посрѣщна съ голѣмо съжаление телеграмата Ви отъ 7 того, съ която извѣстявахте за указитѣ издадени отъ Българския Князъ, съ които назначава военни сѫдилища и дава неограничена власть на министра на вѫтрѣшнитѣ работи да се разправя съ прѣстѫпленията извършени чрѣзъ печата.

---

*) Съдържанието телеграфирано.

Публичното мнѣние въ тази страна е наклонно да гледа неблагоприятно на всѣко опитване да се промѣни една установена конституционална система, освѣнъ по законни и конституционални срѣдства. Като има прѣдъ видъ, обаче, мѫчнотиитѣ, които се казва, че Князъ Александръ срѣщалъ, и намѣрението, което той прогласи да се придържа у законния пѫть и да се допитва до свободно изразените желания на Българското население, Правителството на Нейно Величество досега се е въздържало отъ да изрази каквото и да било мнѣние възможно да затрудни положението на Негово Височество.

Назначението по негово собствено усмотрѣние на военни сѫдилища за изслѣдването на прѣстѫпления срѣщу публичния редъ, вижда се, обаче, да е несъобразно съ увѣренията, които Вий бѣхте извѣстили, че Ви сѫ били дадени отъ Княза.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвиллъ.*

Лордъ Гранвиллъ до г. Уиндама.

Форинъ Офисъ, 14. Юний 1881.

Господине,

Рускиятъ посланикъ ми каза днесъ подиръ обѣдъ, че неговото правителство твърдѣ много желае да научи нашитѣ взглядове относително онова що се върши въ България. Той билъ опълномощенъ да ми съобщи тия на Ст. Петерсбургския кабинетъ.

Мѣркитѣ, които Княза е взималь, каза Негово Прѣвосходителство, не само сѫ били взети.

безъ никакво прѣдварително допитвание до Руското правителство, но послѣднето не е било даже извѣстено за Княжеското намѣрение.

Въ отговоръ на единъ мой въпросъ, Князъ Лобановъ каза, че той е билъ въ Ст. Петерсбургъ тогава, когато и Княза е билъ тамъ, и че той може да ми гарантира, че никакви съобщения не сѫ биле станали върху прѣдмета, нито пъкъ се е дало нѣкакво насърдчение на Княза да улови пѫтя, по който той днесъ върви. Увѣрили сѫ го въ сѫщата смисъль по телеграфа слѣдъ неговото завръщане отъ Ст. Петерсбургъ. Той мисли, че Княза вѣроятно се е въздържалъ отъ каквото и да било съобщение, защото той знаеше отъ опитъ, че ще получи единъ обезкуражителенъ отговоръ.

Както и да би било това, Негово Прѣвосходителство продължи да прибави, дѣлото сега е извършено и е нуждно да се обмислятъ послѣдствията. Княза навѣрно нѣма да остане въ България, ако не успѣе да сполучи промѣненията, които той желае, и идеята, че други единъ Князъ, Датски или отъ друга нѣкоя народность, който да би желалъ да заеме неговото мѣсто въ настоящитѣ обстоятелства е нелѣпа. Нищо друго, освѣнъ пълна анархия трѣбва да се очаква да послѣдва.

Негово Прѣвосходителство говори за г. Цанкова като за единъ человѣкъ съ най напрѣдналитѣ политически взглядове, и каза, че ако Княза, който подиръ всичко прѣдставлява реда, би се оттеглилъ, това би значило просто отварянето отъ ново на Восточния въпросъ. Всичката славофилска преса въ Русия се е произнесла противъ Княза, отъ което е станало нуждно за Руското правителство да обяви своята политика по тоя въпросъ въ едно съобщение публикувано въ „Messager du Gouvernement“ (Правителствена газета), и която политика се състои въ това да се даде нравствена поддържка на Княза.

Князъ Лобановъ сключи като каза, че всѣка поддържка дадена отъ правителството на Нейно Величество на Българската опозиция ще съдѣйствува за да ускори кризата.

Азъ казахъ на Негово Прѣвосходителство, че публичното мнѣние въ тази страна е противъ всѣко нѣщо отъ естество на единъ coup d'Etat срѣщу сѫществующитѣ Конституции, но че правителството на Нейно Величество е вземало въ съображение възможнитѣ мѫчнотии на Княза произходящи отъ характера на Конституцията, която бѣше съставена за Княжеството, и неопитностьта на Българскитѣ министри и народъ. Ний се, слѣдователно, въздържаме отъ да направимъ нѣкои възражения противъ пѫтя, въ който е влѣзалъ Княза, и особено, че той е увѣрилъ прѣдставителя на Нейно Величество въ София, какво неговото дѣло ще бѫде строго законно и конституционално, че той не настоява върху друго нѣщо, освѣнъ върху своето си право на отказване отъ прѣстола, и че щѣлъ да остави пълна свобода на страната да рѣши както тя избере.

Но прѣди два или три дена, ний приехме извѣстието, че Негово Височество, по свое лично усмотрѣние е установилъ Военни Сѫдилища и е издалъ единъ указъ съ ограничителенъ характеръ за печата. Истина е, че една по послѣднешна телеграма казва, че нѣма да се употрѣби никакъ послѣдния указъ, тъй като Касационния сѫдъ е рѣшилъ, че Турския законъ за печата има сила въ

България. Но тѣзи мѣрки сѫ съвсѣмъ несъобразни съ заявленията, които Княза самъ доброволно е направилъ прѣдъ г. Ласселса, и невъзможно ни е да замълчимъ да не покажемъ това на Негово Височество.

Между тѣмъ, казахъ азъ, нашия езикъ въ Парламента е билъ прѣдпазливъ. Сѫръ Чарлзъ Дилке, въ отговоръ на единъ въпросъ, който ще му бѫде отправенъ довечера, ще откаже да каже повече, а само, че прѣдмета не е избѣгналъ нашето внимание и че ние сме въ сношение съ Българското правителство относително за него.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвилъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 16. Юний).

(Телеграфически).

София, 15. Юний 1881.

Съобщихъ на генералъ Ернрота съдържанието на Вашата телеграма отъ вчера, която получихъ тази сутринь. Негово Прѣвъсходителство каза, че тъй като нѣма законъ, който да контролира дѣйствията на изпълнителнитѣ чиновници, назначението на военнитѣ сѫдилища било необходимо нуждно като една прѣдохранителна мѣрка за да се осигури поддържането на публичния редъ. Той не вѣрва, че има най малката вѣроятность щото да бѫдатъ тѣ повикани да дѣйствуватъ. Княза тръгна вчера за да обиколи страната, но генералъ Ернротъ се обѣща да му извѣсти съобщението, за което азъ имахъ отъ васъ инструкции да направя.

Азъ казахъ на Негово Височество прѣди неговото заминаване, че се страхувахъ какво двата указа поменати въ моята телеграма отъ 7 того ще произведатъ много неблагоприятно впечатление въ Англия.

Лордъ Гранвиллъ до г. Ласселся.

(Телеграфически .

Форинъ Офисъ, 16. Юний 1881.
2 ч. и 15 м. послѣ пладне.

Едно извѣстие се появи въ вѣстницитѣ, че г. Цанковъ билъ арестуванъ. Точно ли е това извѣстие?

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Съдържанието получено по телеграфа на 17. Юний.)

София, 17. Юний 1881.

Милорде,

Въ отговоръ на Вашата телеграма отъ вчера, имамъ честь да Ви извѣстя, че г. Цанковъ не е затворенъ — г. Хитрово, Русския Агентъ и Генераленъ-Консулъ, е отправилъ една нота до Генерала Ернрота, въ която иска да се взематъ мѣрки за наказанието на г. Цанкова, по причина на отвореното писмо, което тоя послѣдния му билъ писалъ, прѣводъ отъ което азъ имахъ честь да ви приложа при депешата си отъ 7-й того. Работата е прѣдадена на Министра на Правосѫдието и прѣслѣдването противъ г. Цанкова ще слѣдва обикновенния сѫдебенъ порѣдъкъ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Съдържанието получено по телеграфа на 17. Юний)

София, 17. Юний 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че г. Цанковъ се научилъ, какво Либералната партия въ България намѣрява да отправи единъ протесть, чрѣзъ Прѣдседателя на Камарата, до подписавшитѣ Берлинския Трактатъ Сили, срѣщу незаконноститѣ, които се вършатъ сега въ България. Той ме попита дали този протесть трѣбва да бѫде адресуванъ до прѣдставителитѣ на Великитѣ Сили въ София за да го прѣпратятъ на своитѣ си Правителства. Азъ казахъ на г. Цанкова, че тъй като Агентитѣ въ София сѫ акредитирани до особата на Княза, азъ не мисля, че тѣ биха могли въ сѫщность да приематъ единъ протестъ отправенъ противъ Негово Височество.

Научавамъ се, че г. Сукнаровъ ще отправи днесъ една телеграма до г. Гладстона.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

лордъ Гранвиллъ до Сѫра Дж. Уалшама.

Форинъ Офисъ, 18. Юний 1881.

Сѫръ,

Германския Посланникъ ме посѣти тази пладня и ми говори върху положението на работитѣ въ България, като употрѣби езикъ твърдѣ сходенъ съ оня, който държи Князь Любановъ, както е изложенъ въ моята депеша до г. Уиндама отъ 14-й того. Негово Прѣвъзходителство каза, че Князь Бисмаркъ отдава най-голѣмата важность на това, дѣто да се задържи Князь Александръ за Управитель на България; че Княза щѣлъ да напустне страната, ако не се склонятъ на неговитѣ желания, и че щѣла да послѣдва анархия. Князь Бисмаркъ, той прибави, изражава силно желание, щото Правителството на Нейно Величество да избѣгнеше наружностьта, че дава поддрържка на оппозицията въ България, като вѣрва, че е въ интереса на мира и тоже на турскитѣ подданици на Княжеството щото Княза да би ималъ свобода да дѣйствува спорѣдъ както мисли за най-добрѣ

Азъ повторихъ на Графа Мюнстера забѣлѣжкитѣ, които направихъ на Княза Лобанова, относително настроението на публичното мнѣние въ тази страна и поведението, което е държало Правителството на Нейно Величество. Азъ казахъ, че ние напълно съзнаваме мѫчнотията, която е произлѣзла отъ постѫпката, нуждна или ненуждна, която Княза направи. Ние слѣдователно сме били внимателни въ разясненията си въ Парламента и Сѫръ Чарлсъ Дилке, който прѣимуществено разясни взглядоветѣ на Правителството въ Камарата на Общинитѣ, се въздържà да каже повече, когато бѣше запитанъ, а каза само, че прѣдмета привлича нашето внимание и че ние сме въ сношение съ Българското правителство относително за него.

Графъ Мюнстеръ се косна до г. Гладстоновото писмо къмъ г. Цанкова. Казахъ, че то е едно писмо писано отъ г. Гладстоно до едно лице, съ което той се познава; и че то е отъ такъвъ общъ характеръ, щото и двѣтѣ страни въ България сѫ го призовали въ своя полза; че г. Гладстонъ е отказалъ да позволи неговото публикуване, но че е далъ неговото съдържание въ Камарата на Общинитѣ. Едно по нататъшно съобщение е пристигнало отъ г. Цанкова, но г. Гладстонъ се е изразилъ, че желае да спрѣ свѣка по-нататъшна лична прѣписка. Забѣлѣзахъ, че ние ще се радваме, ако можемъ съдѣйствува по какъвто и да билъ начинъ за едно примирение, но ако Князa сполучи да установи единъ деспотизмъ за седемь години, противъ волята на своитѣ си подданници, не вѣрвамъ, че той би могълъ да се удържи, или пъкъ, че такова едно положение на работитѣ, ако е възможно, би било желателно. Много ще се радвамъ, ако Князь Бисмаркъ би прѣдложилъ нѣкакво съглашение, до което би могло да се дойде, и спорeдъ което Князa би могълъ да осѫществи своя начинъ на управление и при това би се спазила свободата на неговитѣ подданници. То се знае, че бѣше лесно за Князa да каже, че той ще напустне трона, ако не се усѫществи начина по който той би могълъ полезно да упражнява властьта си. Попитахъ Графа Мюнстера, да ли Князa е взималъ тази мѣрка безъ прѣдварително да се допита до Германия. Графъ Мюнстеръ отговори положително, до колкото той има свѣдѣния. Князa, казахъ азъ, като е приелъ поста на Управитель, нѣмаше нравственното право да направи една нечаянна стѫпка отъ този родъ, безъ прѣдварително допитване до Силитѣ, които сѫ заинтересувани, и така да хвърли страната, чрѣзъ своето отказване отъ прѣстола, освѣнъ на извѣстни опрѣдѣлени и произволни условия, въ едно положение на анархия.

Заключихъ, като казахъ, че ще бѫдемъ прѣдосторожни въ нашия езикъ, но че си задържаме нашата пълна свобода върху прѣдмета.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвилль.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 20. Юний.)

(Извлѣчение)

София, 7. Юний 1881.

Имамъ честь да приключа тукъ прѣвода на единъ документъ, който е пубтикуванъ въ София по руски. Той е едно писмо отправено отъ г. Цанкова до г. Хитрово, въ което се излагатъ причинитѣ за недоволствието на страната и се обръща внимание върху точкитѣ, въ които се казва, че Княза е нарушилъ Конституцията.

г. Цанковъ до г. Хитрово.

(Отворено писмо.)

София, 25. Май 1881.

Милостивый Государь
Михаилъ Александровичь!

Послѣ нашихъ взаимныхъ разговоровъ и разсужденій о томъ, что̀ происходитъ теперь въ моемъ несчастномъ отечествѣ, я рѣшился высказаться предъ Вами посредствомъ печатнаго слова. Пусть судитъ и общественное мнѣніе,. имѣемъ-ли право или нѣтъ жаловаться, что и чужіе и свои налагаютъ грѣховную руку на нашу народною свободу. Пусть общественное мнѣніе будетъ свидѣтелемъ нашего предупредительнаго протеста.

Еще въ бытность Княза въ столицѣ Австріи, въ Вѣнѣ, на возвратномъ пути изъ послѣдняго его путешествія въ Петербургъ, разнеслась въ Софіи грозная вѣсть, что Князь прибудетъ сюда съ прокламаціею въ рукахъ, которою онъ захочетъ отнять у болгарскаго народа дарованныя ему прежде Царемъ Освободителемъ права, и подъ тѣмъ либо другимъ видомъ положить конецъ конституціи. Вѣсть эта глубоко опечалила, но нисколько не изумила Болгаръ. Каждый изъ Болгаръ знаетъ, что подобная попытка на государственный переворотъ въ смислѣ лишенія народа его правъ имѣлась въ виду още въ прошломъ году до поѣзди Князя въ Петербургъ по случаю 25 лѣтняго юбилея царствованія нынѣ въ Бозѣ почивающаго Царя Освободителя. Каждый изъ Болгаръ знаетъ, что только нравоучительныя и вліятельныя слова вѣнценоснаго Дяди, виновника нашего народнаго освобожениія, и нашихъ народныхъ правъ, и, наконецъ, самой короны Князя, остановили тогда эту смѣлую попытку. Вѣнценосный Дядя сказалъ тогда Своему Племяннику, Князю: „Ты присягнулъ Конституціи и Ты долженъ охранять сей ненарушимо. Конституція эта есть воля народа, которую Я ему даровалъ вмѣстѣ съ свободою.“ Это благородновозвышенныя, нравоучительныя и вмѣстѣ повелительныя слова долетѣли скорѣй молніи до слуха Болгаръ и зазвучили между ними какъ утѣшительный благовѣстный звонъ. Болгары передатутъ эти слова своему потомству. Эти слова убѣдили тогда болгарскихъ патріотовъ въ искренной, неизмѣнимой заботливости Царя Освободителя о судьбѣ освобожденныхъ Имъ Болгаръ, — убѣдили ихъ въ неизмѣнимомъ желаніи Царя-Освободителя сохранить и впередъ за созданнымъ Имъ болгарскимъ княжествомъ цѣльную свободу, — извнѣ и внутри, и вызвали въ нихъ снова вѣчную благодарность.

Позвольте мнѣ, Господинъ Агентъ, быть откровеннымъ: Именно та наша благодарность къ Царю Освободителю сдѣлала то, что нашимъ Княземъ состоитъ теперъ Александръ Батенбергъ. Но никто не можетъ требоватъ отъ нашего народа, чтобы онъ вслѣдствіе той своей благодарности отдать обратно дарованную ему внутреннюю свободу въ жертву капризамъ того либо другаго индивидуальнаго лица. Между тѣмъ именно таковое убѣжденіе, т. е. убѣжденіе о потерѣ внутренной свободы, вызвала въ болгарскомъ народѣ прокламація 27. Апрѣля. Съ того нечастнаго для болгарскаго народа дня и особенно послѣ обнародванія трехъ смертоносныхъ для болгарской конституціи условій Князя — у всѣхъ болгарскихъ патріотовъ на умѣ извѣстное пророческое изреченіе „мне, мне, ткелъ уфарсинъ“ и они думаютъ уже не о настоящемъ, а о будущемъ. Вѣрьте этимь моимъ словамъ. Я 35 лѣтъ слѣжу съ трепетнымъ сердцемъ за судьбою моего отечества и имѣю право полагать, что знаю нашу Болгарію; знаю нашихъ патріотовъ и могу сказать словечко отъ ихъ имени.

Говорю во все услышаніе: наша святыня оскорблена; наша конституція потоптана ногами, какъ дѣйствительный «misérable morceau de papier!»

Что мы видѣли въ продолженіи одного послѣдняго мѣсяца? Мы видѣли съ одной стороны:

1) Устраненіе народнаго министерства и назначеніе новаго министерства изъ иностранцевъ.

Это противъ законовъ конституціи.

2) Созваніе Великаго Народнаго Собранія безъ спроса Обыкновеннаго Народнаго Собранія.

Это противъ законовъ конституціи.

3) Назначеніе въ мирное врѣмя военнихъ княжескихъ коммисаровъ облеченныхъ чутъ не въ княжескую власть, которому, скажу мимоходомъ, придаютъ цѣль, діаметрално противоположную дѣйствительной.

Это не только противъ законовъ конституціи, но и противъ законовъ морали.

4) Созваніе посредствомъ жандармовъ просто душныхъ, безсознательныхъ селянъ, для подписыванія адресовъ въ княжеской канцеларіи.

5) Отправленіе княжескихъ агентовъ въ народъ для введенія его въ заблужденіе относительно подготовляющагося посягательства противъ конституціи.

6) Отчисленіе отъ службы честныхъ, но конституціоновѣрныхъ чиновниковъ и замѣщеніе ихъ банкротами и людьми компромитированны-ми, въ томъ увѣреніи, что съ такими людьми легче достигнуть незаконной цѣли.

А что видимъ съ другой стороны? Видимъ:

1) Русскіе оффицеры разъѣзжаютъ по княжеству, насчетъ денегъ бѣднаго же болгарскаго народа, созываютъ посредствомъ жандармовъ этотъ же народъ въ разныхъ пунктахъ и толкуютъ ему *отъ имени русскаго Царя и русскаго народа*, что ему надо согласиться на всѣ требованія Князя; что, если Князь уйдетъ, Турки опять займутъ Болгарію и т. п.

2) Самъ русскій Представитель, т. е. Вы, Господинъ Агенть, путешествуетъ вмѣстѣ съ княземъ по Княжеству, неразлучно сопровождая Эго съ мѣста

на мѣсто Цѣлъ княжескаго путешествованія намъ извѣстна. Но съ какою цѣлью сопровождаетъ его русскій Представитель? Оставляю Вамъ, Господинъ Агентъ, помышлять и рѣшить, въ какомъ смыслѣ истолкуетъ народъ это сопутешествіе . . .

Я исчислиль здѣсь сотую часть всего того, что дѣлается для успѣшнаго уничтоженія нашей конституціи, для успѣшнаго подавленія нашей свободы, которую, какъ истинно выразился Вашъ предшественникъ, мы искупили, если не чѣмъ другимъ, то нашимъ пятиста лѣтнимъ страданіемъ.

Я еще недокончилъ настояще письмо, какъ мнѣ принесли какой то „Голосъ Русскаго“, явившагося для болгарскаго народа апостоломъ его спасенія. Этому „Голосу“ безименнаго отвѣтитъ голосъ именной. Пока скажу только то, что эти и подобные единичные Русскіе заставятъ и Болгаръ, какъ они заставили уже и Сербовъ, припомнить слова, которыми одинъ древній мудрецъ обратился къ пчелѣ: „не хочу твоего меда, не хочу твоего жала“ . . .

Эсли мое это письмо останется голосомъ вопіющаго въ пустынѣ, я утѣшусь тѣмъ, что исполнилъ свой долгъ предъ моимъ отечествомъ и предъ моею совѣстью, и высказалъ все во время. О грядущемъ грядущіе . . .

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Д. Цанковъ.

Г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 20. Юний).

София, 7. Юний 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че г. Ковачевъ, издателя на вѣстникъ „Независимость“ се арестува по заповѣдь отъ генерала Ернрота, за единъ членъ, който се появи въ поменатия вѣстникъ, въ който се изразява надѣждата, че Великото Нар Събрание, вмѣсто да се съгласи на Княжескитѣ прѣдложения, ще послѣдва примѣра подаденъ въ случаитѣ съ Людовика XVI и Императора Максимилияна. Научавамъ се, че г. Ковачевъ е освободенъ подъ гаранция отъ 2000 франка.

Тъй като нѣма Български законъ за печата, въпроса дали Турския законъ е още въ сила или не ще бѫде подложенъ на Касационния сѫдъ; и азъ имамъ честьта да приключа прѣвода на единъ указъ, който се издаде отъ Князя, и съ който се дава власть на министра на вѫтрѣшнитѣ работи да се разправя съ прѣстѫпленията по печата докато се рѣши въпроса; и ако би да се рѣши отрицателно, да издава присѫди „административномъ порядкомъ“ (par voie administrative) за такива прѣстѫпления. Относително же частния случай съ „Независимость“, генералъ Ернротъ е упълномощенъ да вземе административни мѣрки противъ обвиняемитѣ и, ако Касацията рѣши, че Турския законъ е още въ сила, да ги прѣдаде на сѫдилищата.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

Сэръ Х. Еллиотъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 20. Юний).

(Извлѣчение).

Виена, 15. Юний 1881.

Баронъ Хаймерле продължава да налѣга върху моитѣ другари, както и върху мене, че тѣрбва да се поддържа Князъ Александръ, но нито Францускиия нито Италиянския посланникъ знаятъ какъвъ взглядъ иматъ тѣхнитѣ правителства върху въпроса.

Баронъ Хаймерле ми повтори вчера доводитѣ, които азъ вече Ви рапортирахъ, но азъ продължавамъ да избѣгвамъ, както и по прѣди да изразя каквото и да е мнѣние върху въпроса, макаръ и да забѣлѣжихъ, че послѣдния Княжески указъ, съ който се назначаватъ военни комисари съ власть на животъ и смърть, не ще направи по-лесно за правителството на Нейно Величество да поддържа линията на повѣдението, която Князя е уловилъ.

Негово Прѣвъсходителство каза, че силитѣ, като се стараятъ да държатъ Князъ Александра на мѣстото му, могатъ твърдѣ добрѣ да се помѫчатъ да го склонятъ „да тури вода въ виното си“, но че всѣко нѣщо би било по-добро, отколкото да се остави България безъ правителство.

Лордъ Гранвиллъ до г. Ласселся.

Форинъ Офисъ, 20. Юний 1881.

Господине,

Прѣпращамъ Ви тука за Ваше свѣдѣние копие отъ една телеграма отправена до г. Гладстона отъ г. г. Каравеловъ, Цанковъ, Славейковъ и Сукнаровъ, относително това що се върши въ България и едно копие отъ писмото, което г. Гладстонъ е писалъ на г. Цанковъ въ отговоръ на телеграмата.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвиллъ.*

Телеграма адресувана до г. Гладстона.

Въ настоящитѣ най трудни врѣмена за нашия народъ, ние се виждаме принудени да прибѣгнемъ къмъ великодушието на Английския народъ и лично къмъ васъ и най-покорно да ви помолимъ да отървете рѣда и свободата (на които всѣкой англичанинъ е винаги билъ истинския пазитель) на нашето отечество отъ единъ чуждъ необузданъ и наложенъ милитаризмъ.

Вие знайте, Господине, по добрѣ отъ всѣкиго другиго, че избори за да се изрази сѫщинската и истинска народна воля, когато ставатъ подъ натиска на камшици, байонети и пушки — както е случая съ насъ по настоящемъ — сѫ просто подигравка съ народната воля и едно най-гнустно покушение на свободата.

(Подписали)

Каравеловъ,
Бивши Министръ.

Цанковъ,
Бивши-Министръ.

Славейковъ,
Бивщи-Министръ.

Сукнаровъ,
Прѣдседатель на Обикновеното Народно Събрание.

г. Гладстонъ до г. Цанковъ.

10. Даунингъ Стриитъ 1881.

Драгий Господине,

Приехъ една телеграма отъ Васъ и отъ трима други господа съ дата 17. Юний.

Произшествията въ България привличатъ нашето постоянно внимание, както можете да видите отъ разискванията въ парламента; но азъ не мога съ успѣхъ да водя една лична прѣписка (особено по телеграфа) отдѣлно отъ моя другаръ министра на външнитѣ работи.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *W. Е. Гладстонъ.*

Изявленията на Княза прѣдъ кореспондента
на в. „Дайли Нюсъ“.

Когато английския депутатъ, г. Лабушеръ, запита въ Камарата на общинитѣ правителството, да ли е напомнило на княза Батемберга святия характеръ на клетвата, която е далъ да пази свято и ненарушимо *Конституцията* на народа си, английското правителство отговори, че е дало наставления на агентина си въ София да работи за свободата на българитѣ, обаче по този въпросъ то не може да се отдѣли отъ съглашението на другитѣ сили.

По това именно князь Батембергъ дава слѣднитѣ обяснения на въпросния кореспондентъ:

„Неговоря за г. Лабушера и другитѣ лица, които мислятъ като него. Азъ зная твърдѣ добрѣ, какво трѣбва да се мисли за тѣхното мнѣние, но желая да се оправдая прѣдъ английския народъ. Ще ви говоря съ пълна свобода. Азъ никога не съмъ желаялъ да стана князь на България. Въ деньтъ на избирането ми, азъ казахъ на императора Вилхелма: *Нѣма да приема*. Челъ бѣхъ полурепубликанската Конституция, съ която се готвеха да подарятъ Княжеството. Отказахъ се, слѣдователно, отъ прѣдложението, но послѣ приехъ, главно за хатъра на царьтъ.

Азъ знаехъ, че нѣма друго лице, което Русия ще прѣдложи и Австрия да приеме. Азъ се потрудихъ да направа най-доброто, което можехъ при мѫчнотиитѣ, въ които се намирахъ прѣзъ двѣтѣ години, когато занимавахъ българския тронъ, азъ трѣбваше да свала седемь министерства, да растура три камари, и да се протива на голѣмо число безполѣзни законопроекти. Никакъвъ полезенъ законъ не се прѣдложи въ камарата; сичкитѣ сѫ дѣтински или вдъхнати отъ личенъ интересъ; тѣ сѫ вдъхнати не отъ любовь къмъ народа, нъ отъ интереса на управляющата клика. Повсѫдѣ моето име се прѣзираше. Подхвърляха ми конституцията, за да ме уплашатъ. Когато азъ отговорихъ, че Конституцията не е дѣйствителность, че българския народъ нѣма и идея отъ това, що се нарича Конституция, че едно врѣме той познаваше Султанътъ, днесъ познава князьтъ, тѣ призоваха моята лична власть, но сѣкога срѣщу мене и съ цѣль да услужатъ на личнитѣ си интереси.

Когато, напримѣръ, трѣбваха камъни за улицитѣ, тѣ казваха прѣдъ народа, че тѣзи камъни били за моя палатъ. Когато ставаше нужда да се увеличатъ данъцитѣ, тѣ обявяваха, че било за моитѣ лични разноски. Администрацията и сѫдилищата сѫ разстлени, а жандармерията не е нищо друго, освѣнъ своеволие. Азъ неможехъ да направа нищо съ 10—12 души, които държеха властьта въ ржцѣтѣ си, които сж живѣяли като емигранти въ голѣмитѣ градове, между най долното общество и които желаеха да ме направатъ съучастникъ на кроежитѣ си, диктувани отъ частенъ интересъ. Сичката сила бѣше у тѣхъ; сичката отговорность прѣдъ Европа и народа тѣжеше само на мене. По цѣлата страна неможеше да се намѣри правосждие. Между това, азъ се научихъ да обичамъ народа. Той е добъръ, трудолюбивъ и мжжественъ. Страната е твърдѣ богата. Тя има богати източници и велико бждаще.

Когато пжтувахъ, слѣдъ смъртьта на Царьтъ, азъ имахъ случай да попитамъ руския, германския и австрийския императори, кое ще да е най-добро да направа? И тримата ми отговориха: „Прави каквото искашъ, само не напущай България.“ България съмъ азъ, т. е. за великитѣ сили и за цѣлия български народъ, съ изключение, може би, на стонина хиляди идеялисти Като знаехъ, че азъ съмъ отговоренъ, приехъ диктатура, за да осигуря бждащата свобода и конституционнитѣ права на народа. Азъ зная добрѣ, че въ нашитѣ врѣмена единъ човѣкъ неможе да управлява една цѣла страна спорѣдъ волята си. Слѣдователно, рѣшихъ се да раздѣла работата и отговорностьта съ народа. Даже прѣзъ седемьтѣхъ години, които прѣдлагамъ, азъ ще свикамъ събрания да разискватъ бюджета, да испълняватъ нашитѣ конвенции, особенно да контролиратъ администрацията.

Българитѣ трѣбва да видатъ това, което може да се направи съ една честна администрация. Ако успѣя, азъ ще прѣдложа едно измѣнение на Конституцията, спорѣдъ германския образецъ. но въ всѣки случай двѣ камари трѣбва да си раздѣлятъ отговорностьта. Питате ме, защо искамъ единъ периодъ отъ седемь години. Отговарямъ: защото въ края на този периодъ ефекта на агитацията ще изчезне и агитаторитѣ ще се подчинять. Ако цѣльта ми се постигне въ петь години, въ три или въ една, толкозъ по-добрѣ. Азъ се поколебахъ прѣди да зема рѣшението, но не оставаше ми, какво да избера, както ви казахъ по-напрѣдъ, цѣлата администрация, заедно съ жандармерията, бѣ разстлена. Азъ неможехъ да сваля четери хиляди души. Тѣ не искаха да се оттѣглятъ и азъ трѣбваще да ги сплаша, като знаехъ, че нито едно рѣшение отъ воененъ сѫдъ не щѣше да се испълни и това е фактътъ.

Прѣзъ врѣме на пѫтуването си по страната, азъ видѣхъ колко ме обича народа. На пукъ на агитациитѣ, азъ дързостно прѣминахъ изъ него. Чухъ викове: „Да живѣе конституцията“, нъ твърдѣ рѣдко. Изобщо, народа ме прие сърдчно. Азъ се показвахъ много въздържанъ, нъ твърдъ; азъ показахъ ясно, че съмъ дълженъ да остана неговъ управитель Надѣвамъ се, че европейския печатъ ще разбере дѣлата ми. Въ четери или петь години, като направа България за Българитѣ — както желаеше Царя-Освободителя да направа, а не за една клика хора, безъ значение егоисти, които искатъ да сплашатъ и да изгонатъ всички, които се противатъ на тѣхната „котерия“, които не правать нищо за доброто на народа, които унижаватъ моето име, които разрушаватъ страната и прѣстѫпятъ Конституцията, — надѣвамъ се, че ще ми се отдаде справедливостьта. Питате ме да ли нѣкое чуждо влияние се е упражнявало надъ менъ, за да ме принуди на това рѣшение. Обявявамъ на васъ и на Европа, че нито Русия, нито друга нѣкоя държава е искала да ме влияе. Четете парламентарната история на България прѣзъ тия двѣ години и ще имате всичко. Ще се видимъ въ Свищовъ (в. „Дайли Нюсъ“).

Лордъ Гранвиллъ до Сжра Х. Еллиота.

Форинъ Офисъ, 20. Юний 1881.

Сжръ,

Управляющия Австрийското посолство ми каза днесъ, че когато ми говорилъ за България прѣди нѣколко дена, той билъ направилъ така безъ да е ималъ наставления за това, но като рапортиралъ на своето правителство съдържанието на нашия разговоръ, получилъ наставления да ми каже, какво Австро Унгарското правителство е на мнѣние, че въ полза на мира, най-желателното нѣщо е щото Князъ Александръ да не напуща Княжеството и че то (австр. правителство) трѣбва да изповѣда, какво всѣко изражение на неудобрение отъ страна на правителството на Нейно Величество въ особенната тази минута много ще съдѣйствува за такъвъ резултатъ.

Австрийското правителство, той каза, желае щото това да се счита като едно приятелско и конфиденциално (тайно съобщение.

Австрийското правителство, прибави той, е увѣрено, че правителството на Нейно Величество, което е направило толкова за поддържането на Европейския концертъ (съгласие) и за съхранението на мира, нѣма току тъй да се отдѣли отъ другитѣ сили по този въпросъ и да помогне за въдворението на една анархия, съ която ще бѫде твърдѣ трудно да се бори.

Азъ отговорихъ, че напълно сподѣлямъ желанието да не насърдчаваме това, което може да стане опасно за общия миръ. Но въпроса не е тъй простъ. Да допустнемъ, че Българската Конституция би могла да прѣтърпи усъвършенствувание, при всичко това, азъ вѣрвамъ, че ще има голѣма опасность за мира въ Княжеството, ако, противъ желанието на народа единъ деспотизмъ се установеше за седемь години. Навѣрно, казахъ азъ, нѣкой mezzo termine (срѣденъ пѫть) може да се намѣри, по който да се прѣправи Конституцията безъ да се установява автократическа власть за прѣзъ този периодъ.

Българския Князъ прѣтендува, което отъ първъ погледъ се вижда като естественно, че той има право да се откаже отъ управлението прѣдъ видъ на положението, въ което той се чувствува безсиленъ.

Но тази прѣтенция не може се приеме безъ ограничение. Слѣдъ като прие положението, което той стори прѣди двѣ години, Негово Височество би навлѣкълъ върху си голѣма нравственна отговорность, ако настоява върху единъ ултиматумъ, който прѣдставлява алтернативата или да вземе деспотическа власть за седемь години или, ако народа му откаже тази власть, да вземе една стѫпка, която, както се вижда, всички съзнаватъ, може да доведе до анархия Княжеството и възможно е да произведе сериозни мѫчнотии за другитѣ сили.

Правителството на Нейно Величество, азъ казахъ, оцѣнява дадения нему съвѣтъ, да избѣгва да държи публично неостороженъ езикъ, който би могълъ да бѫде гибеленъ за едно удовлетворително изравнение на въпроса, но отъ друга страна, то (Английското правителство) мисли, че причинитѣ, които сѫ повлияли върху Австрийското правителство му налагатъ длъжностьта, както нему, тъй и на другитѣ сили, да вдъхнатъ на Князя благоразумие и умѣреность. Свѣдѣнието, че това е станало би много улѣснило мълчанието отъ страна на правителството на Нейно Величество.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвилль.*

Г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Съдържанието прието по телеграфа на 22. Юний).

София, 21. Юний 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че г. г. Цанковъ, Славейковъ, Каравеловъ и Сукнаровъ бидоха арестувани тази сутринь, на основание на 15-й членъ отъ Турския законъ за печата за едно нападение противъ властьта на Владѣтеля, което се съдържа въ една избирателна прокламация издадена отъ тѣхъ. Тѣ сѫ арестувани въ собственитѣ имъ кѫщя и ще бѫдатъ освободени като дадатъ залогъ по 150 полъ-империала всѣкой единъ отъ тѣхъ или около 124 английски лири.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Франкъ С Ласселсъ.

Г. Лacселсъ до лордъ Гранвилля.

(Съдържанието прието по телеграфа на 22. Юний).

София, 22. Юний 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че ареститѣ на четирмата водители на Либералната партия, за които споменахъ въ телеграмата си отъ вчера, сѫ станали безъ знанието нито на генерала Ернрота, нито на министра на Правосѫдието и се дължатъ на ревностьта на Софийския прокуроръ.

Генералъ Ернротъ много се съмнява да ли може се приспособи 15 членъ отъ Турския законъ за печата въ настоящия случай, но той никакъ не се съмнява, че тия арести сѫ една политическа погрѣшка, за поправлението на която той изведнажъ е вземалъ мѣрки.

Заповѣди сѫ се дали рано тази сутринь да се освободятъ г. г. Цанковъ, Каравеловъ, Славейковъ и Сукнаровъ.

Имамъ честь и пр.

(Подпосалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

Лордъ Гранвилль до лордъ Лаянса.

Форинъ Офисъ, 23. Юний 1881.

Милорде,

Французския посланикъ ми говори днесъ върху България. Той каза че другитѣ сили сѫ сондирали Французкото правителство като какво мисли то върху съвокупно едно изражение на мнѣние въ полза на Князъ Александра. Г. Бартелеми-Сентъ-Илеръ се безпокои за положението на Княза, и желае щото то да се укрѣпи, но прѣди да се съгласи на такава една декларация, както се прѣдлага, той желае да обмисли прѣдмета внимателно и да знае мнѣнието на правителството на Нейно Величество.

Казахъ, че правителството на Нейно Величество желае да дѣйствува съ другитѣ сили, и да вземе прѣдъ видъ трудното положение въ което Княза се намира; че ний сме били осторожни въ языка, който държахме въ парламента относително това което се върши въ България отъ страхъ да не би нѣкое случайно изражение да бѫде прѣтълкувано като едно насърдчение на противницитѣ на Негово Височество. Въ сѫщото врѣме, като допустнемъ всичкитѣ недостатъци, които се хвърлятъ върху Конституцията, намъ ни се вижда, че бѣше една твърдѣ строга мѣрка отъ страната на Княза да прѣдложи на народа алтернативата на своето отказване отъ прѣстола или установлението на единъ деспотизмъ за седемь години, и азъ не мога да видя какъ бихме могле ний безусловно поддържа такова едно положение. Ако другитѣ сили биха били наклонни да упражнятъ своето влияние за да прѣпорѫчатъ умѣреность и на двѣтѣ страни, това би значително улѣснило нашето съдѣйствие съ тѣхъ.

Г. Шалмелъ-Лакуръ каза, какво той мисли, че г. Сентъ-Илеръ е наклоненъ да вземе подобенъ единъ взглядъ, и че той ще рапортира моитѣ забѣлѣжки.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Гранвилль.

Г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 24. Юний).

София, 13. Юний 1881г.

Милорде,

Въ единъ разговоръ, който имахъ вчера съ Българския Князь, Негово Височество ме извѣсти, че той е подписалъ единъ Указъ, съ който узаконява единъ видъ *плебисцитъ* (plebiscite) по врѣмето на изборитѣ за Великото Народно Събрание: ще се питатъ избирателитѣ да ли приематъ условията на Негово Височество, и резултата ще се заключава въ единъ протоколъ (procès-verbal). Цѣльта на тази мѣрка е да се прѣдупрѣди щото Депутатитѣ за Великото Народно Събрание, избрани да поддържатъ Княза да не би да гласоподаватъ противъ Негово Височество.

Княза тоже ми извѣсти, че при всѣко отъ избирателнитѣ мѣста единъ руски офицеринъ ще присѫтствува за да не допустне да стане нѣкоя измама въ изборитѣ, както тъй често е ставало прѣди, и че избирателитѣ ще трѣбва да написватъ бюлетинитѣ си въ негово присѫтствие. Бюлетини написани отъ по-напрѣдъ нѣма да се приематъ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Франкъ С. Ласселсъ.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 24. Юний.)

София, 13. Юний 1881.

Милорде,

Имамъ честь да приложа едно копие отъ една телеграма, която г. Хитрово, Руския Агентъ и Генераленъ-Консулъ, е приелъ отъ Правителството си, въ която се казва, че понеже прѣдпазливостьта, която Императорския кабинетъ до сега е пазилъ спрѣмо Българската криза е била прѣтълкувана отъ агитаторитѣ, като да значи неудобрѣние, той (Кабинета) намира за нуждно да заяви, че има пълно довѣрие въ Българския Князь, и че той желае щото Българския народъ да поддържа неразривната връзка, която сѫществува мѣжду него и Княза му и да отхвърли увлеченията („entraînements") на амбициозни агитатори, които търсятъ да нарушатъ този съюзъ.

Тази телеграма се прѣведи на Български и се публикува въ „Български Гласъ". Безъ съмнѣние, тя ще произведе голѣмъ ефектъ върху българския народъ, като докаже, какъ близко Русия се интересува за поддържанието на Княза върху прѣстола му, и вѣроятно, тя сама даже би била достатъчна да осигури успѣха на Княжеското възвание къмъ народа, безъ другитѣ мѣрки, за които азъ споменахъ въ по-прѣдишната си депеша.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

(ПРѢВОДЪ).

Императорския Кабинетъ е билъ сдържанъ върху Българската криза изъ уважение къмъ независимостьта на Княза и на народа. Тази прѣдострожность понеже се експлоатира отъ агитатори, като да значи неудобрѣние, той намира за нуждно да заяви, какво избрания Князь, утвърденъ отъ Европа, е единъ залогъ за настоящето благоденствие на България. Императорския кабинетъ има довѣрие въ неговитѣ чувства, неговото желание да испълни миссията, която той тържественно прие. Ако Княза е провъзгласилъ за невъзможно да продължава да носи отговорностьта на положението, опасно за бѫдащето на страната и прави възвание къмъ народа, навѣрно той се е покорилъ на съвѣстьта си съ твърдото рѣшение да се посвѣти за напрѣдъка на България. Императорския Кабинетъ желае щото Българския народъ да съхрани неразривна връзката си съ Княза и да отхвърли увлеченията на амбициознитѣ агитатори, които търсятъ да нарушатъ това съгласие.

Г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 24. Юний)

София, 14. Юний 1881.

Милорде,

Относително депешата ми отъ 7 й того, имамъ честь да извѣстя, че г. Хитрово, Руски Агентъ и Генералъ-Консулъ е отправилъ една нота до генерала Ернрота, въ която обръща вниманието му върху отвореното писмо, което г. Цанковъ му е отправилъ, като Руски прѣдставитель върху положението на работитѣ въ България.

Въ тази нота г. Хитрово казва, че казаното въ г. Цанковото писмо е криво и лъжливо; че г. Цанковъ осѫжда повѣдението на Българския Князь както и това на единъ чуждъ прѣдставитель; че той критикува политиката на Руското правителство. Тази постжпка отъ страната на г. Цанкова, спорѣдъ мнѣнието на г. Хитрово, съставлява една проступка, ако не едно прѣстжпление („un delit sinon un crime“), и той остава на Българското правителство да вземе такива мѣрки, каквито изискватъ неговото самоуважени за наказанието на виновника.

Научавамъ се, че спорѣдъ Турския законъ за печата, едно нападение, чрѣзъ печата връхуединъ чуждъ прѣдставитель се наказва съ затворъ отъ единъ до три мѣсеца.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

Прието на 24. Юний.)

София, 15. Юний 1881.

Милорде,

На 12 того имахъ една ауденция у Българския Князь съ цѣль да поздравя Негово Височество прѣди заминаването му отъ София.

Негово Височество ми каза, че той сега е напълно увѣренъ за резултата на изборитѣ за Великото Народно Събрание, и че той нѣма никакво съмнѣние, какво голѣмото болшинство отъ народа ще се произнесе въ негова полза. Руския агентъ силно го поддържа и ефекта отъ публикуването на телеграмата, която г. Хитрово е приелъ, ще бжде да осигори неговата сполука. Обаче, той забѣлѣзва отъ тона на Английския печатъ и отъ постояннитѣ запитвания, които ставатъ въ Камарата на Общинитѣ относително българскитѣ работи, че общественното мнѣние въ Англия се вижда да бѫде противъ него.

Припомнихъ на Негово Височество, че азъ съмъ Ви молилъ да се публикуватъ моитѣ до Васъ рапорти за разговоритѣ, които азъ съмъ ималъ съ него, и които азъ се надѣвамъ ще покажатъ искреностьта и прѣмотата на дѣйствията на Негово Височество; но азъ не можихъ да скрия отъ него, че публикуването на двата указа, които той напослѣдъкъ е издалъ относително за печата и назначението на особенни Военни Сѫдилища щѫтъ, спорѣдъ моето мнѣние, да произведатъ едно твърдѣ неблагоприятно мнѣние въ Англия. Искренно се зарадвахъ, като можахъ да Ви извѣстя, Милорде, че генералъ Ернротъ е напустналъ властьта, която му се даде съ указа за печата, и че се има прѣдъ видъ, щото Военнитѣ сѫдилища да разглеждатъ прѣстъпления извършени само отъ полицията и жандармитѣ съ цѣль за да възбуждатъ смущения. Обаче, невъзможно е да се вѣрва, че взимането на такива мѣрки би могло да се погледне съ добро око отъ Правителството на Нейно Величество. Не съмъ приелъ наставления отъ Васъ, Милорде, върху прѣдмета, и всичко което азъ бихъ могалъ да се надѣвамъ е, че Правителството на Нейно Величество ще се въздържи и нѣма да изражи мнѣние за да не би да причини мъчнотия на Негово Височество.

Негово Височество отговори, че нѣма ни наймалката вѣроятность дѣто Военнитѣ Сѫдилища да бѫдатъ прѣдизвикани да дѣйствуватъ. Нужденъ бѣше, обаче, единъ контролъ, който по настоящемъ не сѫществува, за да не се допустне на чиновницитѣ да злоупотрѣбяватъ съ своето официално положение за да създаватъ размирства. Тя е просто една прѣдпазителна мѣрка и по всѣка вѣроятность тя никога нѣма да се тури въ дѣйствие. Негово Височество тогава продължи да ми каже, че той е подписамъ единъ другъ още указъ, за който Ви извѣстихъ съ депешата си отъ 13-й того.

Попитахъ Князa, какви мѣрки ще се вzематъ вслѣдствие поискването на г. Хитрово да се накаже г. Цанковъ за писмото, което този послѣдния му е писалъ. Негово Височество каза, че той се намира въ голѣмо затруднение отъ г. Хитровото поискване. Наказанието на прѣстѫплението е затворъ отъ единъ до три мѣсеца. Ако г. Цанковъ бѫдеше затворенъ прѣди да се събере Великото Народно Събрание, той ще придобие една важностъ въ страната, която той е далечъ отъ да притѣжава по настоящемъ. Ефекта на неговото писмо е билъ да му отчужди симпатиитѣ на едно голѣмо число отъ неговитѣ привърженници, които сѫ се възмутили отъ неговото открито въставане противъ Русия. Негово Височество се надѣва, че сѫденето на г. Цанкова може би да закъснѣе, и че той ще бѫде оставенъ на свобода до отварянето на Събранието.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 24. Юний.)

София, 15. Юний 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че Българския Князь тръгна отъ София вчера сутриньта за да обиколи Княжеството, придуженъ отъ г. Хитрово, Руския Агентъ и Генераленъ-Консулъ.

Негово Височество стигналъ снощи въ Вратца и спорѣдъ както се научихъ, е билъ посрѣщнатъ отъ едно ентусиазмирано множество отъ 20,000 души. Негово Височество ще тръгне днесъ за Ломъ-Паланка, на пѫть за Видинъ, отъ кѫдѣто той ще отиде по Дунава до Никополъ и отъ тамъ на Плевенъ, Ловечъ, Севлиево, Габрово и Шипка. Още е съмнително да ли Негово Височество ще посѣти Търново, гдѣто се казва, че сѫществува нѣкаква си опозиция на Негово Височество; научавамъ се, мѣжду тѣмъ, че една депутация отъ този градъ ще се прѣдстави на Негово Височество въ врѣме на пѫтуването му за да го моли да посѣти Търново, и че Градския Съвѣтъ му е обѣщалъ едно ентусиазмирано посрѣщане.

Негово Височество намѣрява, слѣдъ като посѣти Русчукъ да прѣкара около десеть дена въ Варна прѣди отварянето на Великото Народно Събрание въ Свищовъ на 13 идущий.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С Ласселсъ*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвиллъ.

(Прието на 24. Юний).

София, 16. Юний 1881.

Милорде,

Щомъ приехъ вчера сутриньта телеграмата Ви отъ 14 того, посѣтихъ генералъ Ернрота за да му съобща съдържанието ѝ, който ме помоли да му доставя едно копие отъ това, което му съобщихъ, за да може да го изпрати на Българския Князъ, който тръгна отъ София на 14 сутриньта.

Имамъ честь да приключа копие на онова, което испратихъ до Негово Прѣвъсходителство въ една частна нота.

Генералъ Ернротъ каза, че назначението на военнитѣ сѫдилища иматъ, безъ съмнѣние характеръ на една Драконовска мѣрка, но че тя е една прѣдпазителна мѣрка да се опази обществення редъ, тъй като по настоящемъ нѣма никакъвъ законъ въ България, който да контролира дѣлата на чиновницитѣ на испълнителната власть. Нѣма ни най-малката вѣроятность че военнитѣ сѫдилища ще бѫдатъ повикани да дѣйствуватъ; и той ми напомни, че всѣко лице може да ги избѣгне като даде оставка отъ поста си. Негово Прѣвъсходителство продължи да каже, че се носятъ слухове какво едно голѣмо число чиновници си били ужъдали оставкитѣ вслѣдствие назначението на тия военни сѫдилища. До колкото нему му е извѣстно, само една оставка, именно тая на Кюстендилския управитель, се отдава на тази причина. Истина е, че г. Славейковъ, сина на бившия министръ на вѫтрѣшнитѣ работи, е далъ оставка отъ поста си, но той е обявилъ своето намѣрение да направи така нѣколко врѣме прѣди публикуването на указа. Има още единъ чиновникъ отъ министерството на финансиитѣ, който е свързанъ съ в. „Независимость“, който си е подалъ оставката; но никой отъ тѣхъ не би попадналъ подъ юрисдикцията на военнитѣ сѫдилища. Негово Прѣвъсходителство забѣлѣжи, че той самъ е билъ облеченъ въ по-голѣма власть миналата година за потушението на разбойничеството, и той се надѣва, че нуждното внимание ще се даде на начина, по който тази изключителна мѣрка, която е била взета съ цѣль да се осигури общественото спокойствие, ще се тури въ дѣйствие.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С Ласселсъ.*

(ПРѢВОДЪ).

Съдържанието на една телеграма отъ лордъ Гранвилля до г. Ласселса.

Датирана 14. Юний 1881.

Съ голѣмо съжаление правителството на Н. Величество се научи отъ Вашата телеграма отъ 7 того за указитѣ издадени отъ Българския Князъ относително за печата и за назначението на особенни военни сѫдилища.

Общественото мнѣние въ Англия е винаги наклонно да гледа съ не добро око всѣко опитване за измѣнение на една установена Конституционална система, освѣнъ чрѣзъ конституционални и законни срѣдства. Правителството на Н. Величество, като е имало прѣдъ видъ мѫчнотиитѣ, отъ които Князя е заобиколенъ и намѣрението, което Негово Височество обяви, че ще постѫпи законно и че ще се допита до свободното съгласие на народа, се е въздържало до сега и не е изразило никакво мнѣние; което би могло да причини затруднения на Негово Височество.

Назначението, обаче, по негово собственно усмотрѣние на особенни военни сѫдилища за да разглеждатъ прѣстѫпленията противъ обществен ния редъ се вижда несъобразно съ увѣренията, които Вий бѣхте извѣстили, че сте приели отъ Негово Височество.

Г. де Гирсъ до Княза Лобанова.

(Съобщено на Лордъ Гранвилля отъ Княза Лобанова Юний 27).

С. Петерсбургъ, 10 Юний 1881.

Г. Посланниче,

Имамъ честь да Ви испратя тукъ приключенъ проекта за едно наставление, което Императорския Кабинетъ ще бѫде готовъ да испрати на своя си Дипломатически Агентъ въ София; ако другитѣ сили биха се съгласили на подобна стъпка. Ако всичкитѣ Дипломатически Агенти получиха подобно едно наставление съ заповѣдь да го прочетатъ и да оставятъ копие отъ него на Българския министръ на Външнитѣ Дѣла, ний вѣрваме, че това съгласие на Европа въ единъ примирителенъ духъ би могло да произведе единъ благотворенъ ефектъ за умиротворение. Бѫдете тъй добри да попитате мнѣнието на Правителството при което сте акредитирани върху този прѣдметъ и приемете и пр.

(Подписалъ) *Гирсъ.*

(ПРОЕКТА)

Великитѣ Сили, имѣющи прѣдъ видъ настоящето положение на България, сѫ се съгласили да уважаватъ независимостьта на Княза и на народа Български, колкото се отнася до Вѫтрѣшнитѣ дѣла на Княжеството въ границитѣ на постановленията на Берлинския договоръ.

Като потписвачи на този договоръ, който съз даде Княжеството България въ единъ Европейски интересъ и съ цѣль да осигурятъ мира на Истокъ, Силитѣ само изразяватъ желания, щото желаемата връска между Князa Александра и Българския народъ, който го е избралъ съ удобрѣнието на Европа, да се съхрани, за да се опази страната отъ една анархия противна на възглядоветѣ и интереситѣ на Европа.

Лордъ Гранвиллъ до г. Уйндама.

Форинъ Офисъ, 27. Юний 1881.

Господине,

Руския Посланникъ ми съобщи днсъ една депеша отъ своето си Правителство, съ което му прѣпращатъ скицата на една инструкция, която Негово Прѣвосходителство ми каза, че Императорското Правителство е готово да отправи на Руския Дипломатически Агентъ въ София, ако другитѣ Сили биха пратили подобни инструкции на тѣхнитѣ прѣдставители въ България съ заповѣдь да ги съобщатъ на Министра на Вънншитѣ работи въ Княжеството. Притварямъ Ви копие отъ документитѣ, които Князь Лобановъ ми прѣдаде. Попитахъ Негово Прѣвосходителство, каква е цѣльта за тия прѣдполагаеми инструкции, да ли тя е да се прѣдупрѣди намисанието на чуждитѣ Държави въ България или да се повлияе върху рѣшението на Българитѣ. Той ми каза, че не е приелъ по други инструкции освѣнъ ония, които ми показа, но че той е на мнѣние, какво тѣ сѫ направени съ цѣль да иматъ единъ успокоителенъ и укротителенъ ефектъ въ България. Казахъ на Князa, че декларацията ми се вижда неопрѣдѣлена. Той ми отговори, какво той прѣдполага тя да е нарочно направена тъй за да не се покаже, като намисание отъ страна на Силитѣ. Обѣщахъ се да му съобща на 29 того взглядоветѣ на Правителството на Нейно Величество.

(Подписалъ) *Гранвиллъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 29. Юний).

София, 21. Юний 1881.

Милорде,

Относително депешата ми отъ 17 того, имамъ честь да извѣстя, че либералитѣ сѫ отправили една телеграма до графа Игнатиева въ сѫщото врѣме, когато отправиха телеграмата си до г. Гладстона. Графъ Игнатиевъ отговори, като ги съвѣтва да се обърнатъ или до г. Хитрово, Руския Агентъ въ София, или до Княза Горчакова, Канцелера на Империята. Той прибавя, че Русия, която си е пролѣла кръвьта за освобождението на България, не намѣрява да се мѣси въ вѫтрѣшнитѣ работи на Княжеството и всичко, което тя желае е прѣуспеването и щастието на страната.

Тази телеграма изведнажъ биде напечатана на единъ листъ, който се раздаваше въ града, подписанъ отъ г. Цанкова, който заключава, че отговора на Графа Игнатиева доказва, какво Консервативната партия съвършенно грѣши, като казва, че усилията за потѫпкванието на Конституцията се удобряватъ отъ Русия. Г. Цанковъ казва тоже, че Либералната партия се е отнесла и до Княза орчакова.

Научавамъ се, че Либералитѣ сѫ отправили една телеграма до г. Манчини въ слѣдующата смисль:

„На Васъ, който сте били единъ мѫченикъ на абсолютизма; на Васъ, чиито име е славно за дѣто сте посвѣтили вашето знание и вашия даръ слова за въ полза на свободата на независимостьта и на народното сѫществувание, ние отправяме нашата молба да би Вие защитили нашето дѣло. Ние знаемъ, че Италия ще послуша нашия въззивъ, ако само Вие станете931 неговъ тълкователь. За това ние сме увѣрени отъ нейната минала история и нейната историческа мисия“.

Либералната партия не се е обърнала, нито къмъ Германия, Франция или Австрия.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Уиндамъ до лордъ Гренвилля.

(Получено на 29. Юний.)

С. Петерсбургъ, 25. Юний 1881.

Милорде,

Имамъ честь да извѣстя, че „Официалната Газетă“ отъ днешна дата съдържа слѣдующето съобщение:

„Въ партизанската борба, която се води въ България, усилия сѫ направени да се добие отъ Руското Правителство нѣкое изражение на удобрѣние, което да послужи за сигурно срѣдство за да се привлече симпатията на народа на тѣхна страна.

„Съ тая цѣль, Либералната партия въ България е испратила една телеграма до графа Игнатиева, министра на Вѫтрѣшнитѣ работи, къмъ когото Българитѣ отдавна и при други обстоятелства сѫ били научени да се обрѫщатъ за да го молятъ да испроси всемилостивѣйшата защита на Негово Величество Императора.“

Генералъ графъ Игнатиевъ, въ отговоръ е испратилъ слѣдующата депеша, която се тука публикува съ цѣль да распръсни противорѣчущитѣ и прѣдрасѫдни слухове, които се явяватъ въ печата относително, за какъ гледа Руското Правителство върху вѫтрѣшнитѣ работи въ България:

София.

„Цанкову, — Вий трѣбва да се обърнете къмъ Хитрово, Руския прѣдставитель въ България, или къмъ Княза Горчакова, Канцелера. Русия, която е въскресила България съ кръвьта си, не намѣрява да се мѣси въ вѫтрѣшнитѣ ѝ работи, и само ѝ желае прѣуспявание, единодушие, напрѣдъкъ и тишина“.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Хю Виндамъ.*

ЛОРДЪ ГРАНВИЛЛЪ ДО ЛОРДЪ УЙНДАМЪ.

Форинъ Офисъ, 29. Юнии 1881.

Сѫръ,

Въ продължение на депешата ми отъ 27 того, имамъ да Ви извѣстя, че азъ пакъ видѣхъ днесъ Руския посланникъ подиръ обѣдъ и се повърнахъ къмъ наставленията, които Правителството му прѣдполага да испрати на Агента си въ София.

Забѣлѣзахъ на Князa Лобанова, че декларацията, която той ми съобщи въ послѣдното ни свиждание е неопрѣдѣлена и може да се тълкува разно, но че като я разбирамъ да значи само, че Силитѣ се въздържатъ да се мѣсятъ въ настоящето положение на работитѣ въ България, когато въ сжщото врѣме тѣ прѣпоржчватъ умѣренность и примирение на Князa и на народа му. Правителството на Нейно Величество драговолно би се присъединило къмъ другитѣ Сили за такава една декларация, ако би да има едно общо съгласие за тази цѣль.

Съмъ и пр.

(Подписалъ) *Гранвиллъ.*

Сжръ Уалшамъ до лордъ Гранвилля.

(Съдържанието получено по телеграфа на 2-й Юлий)

Берлинъ, 1. Юлий 1881.

Милорде,

Относително Вашата депеша до г. Уиндама отъ 27 миналий, имамъ честь да Ви извѣстя, че Германското правителство безъ съмнѣние ще бжде готово да приеме или декларацията подложена на Правителството на Нейно Величество отъ Руския посланникъ, или горѣ-долу подобната Декларация, която, спорѣдъ както се научавамъ е била прѣдложена отъ Австро Унгарското правителство или каквато и да била друга тождественна Декларация, която би имала за слѣдствие да докаже на Българитѣ, че Силитѣ взиматъ единъ живъ интересъ въ това дѣто да се спази съединението мѣжду народа и Князя му, и желаятъ да се отстрани всѣко охлаждяване прѣдназначено да наруши тази хармония, която е толкова нуждна за благосъстоянието на народа.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Джонъ Уалшамъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 4. Юлий.)

София, 22. Юний 1881.

Милорде,

Относително депешитѣ ми отъ вчерашна и днешна дати, имамъ честь да приложа единъ прѣводъ на френски на Прокламацията въ слѣдствие на която г. г. Цанковъ, Славейковъ, Каравеловъ и Сукнаровъ се арестуваха спорѣдъ прѣдписанието на Софийския Прокуроръ, на основание членъ 15 отъ турския законъ за печата.

Този членъ исцѣло се отнася до прѣстжпленията противъ Владѣтеля и членоветѣ на Императорската фамилия и до нападения противъ властьта на Султана и едва ли би могълъ да се приспособи на България, понеже членъ 16 отъ сжщия законъ се отнася до прѣстжпленията противъ министритѣ на Негово Величество или противъ личностьта на началницитѣ на Васалнитѣ правителства на Високата Порта, наказанието за които прѣстжпления е затворъ отъ единъ мѣсецъ до една година, или глоба отъ 5 до 50 турски лири. Гаранцията поискана отъ всѣкого едного отъ Либералнитѣ водители т. е. по 150 полуимпериали се въскачва прочее на повече отъ двойно отъ наказателния максимумъ прѣдвиденъ въ него членъ.

Като чухъ снощи, че тази мѣрка е била взета безъ знанието на генерала Ернрота, който взимаше мѣрки за немедленото освобождение на Либералнитѣ водители, отидохъ при Негово Прѣвосходителство тази сутринь за да узная що се е извършило.

Негово Прѣвъсходителство ми каза, че той се много удивилъ, като чулъ за арестуванието. Той челъ Прокламацията и я намира безврѣдна и даже ако да е била много по буйна, арестуванието би било една политическа погрѣшка. Той изведнажъ е влѣзалъ въ съобщение съ министра на Правосѫдието, който тоже не е знаялъ за прѣдписанието за ареста, но който отъ начало не е билъ наклоненъ да се намѣси на това основание, че той билъ нѣмалъ власть да онищожи едно прѣдписание издадено отъ Прокурора. Генерала, обаче, показа, че Прокурора е подчиненъ чиновникъ на Министра; че е много съмнително, дали членъ 15 отъ турския законъ е приспособимъ въ настоящия случай; и че въ всѣкой случай една голѣма политическа погрѣшка е била извършена, поправянието на която е необходимо нуждно.

Негово Прѣвъсходителство продължи да каже, че арестуванията безъ съмнѣние се дължатъ на желанието отъ страна на Прокурора да покаже своето усърдие за Княжеското дѣло и цѣлата тази случка показва необходимата нужда за да се добиятъ истинно приготвени хора за важнитѣ сѫдебни постове.

Малко по прѣди голѣма мѫчнотия се посрѣщна за да се добие нуждната законна власть за прѣслѣдванието члена на вѣстника „Независимость“, който навѣрно бѣше отъ такъвъ характеръ, щото да оправдае наказанието на автора, когато въ настоящия случай имаше добра причина за да не станатъ никакви прѣслѣдвания, даже ако простѫпката и да би била много по голѣма.

Негово Прѣвосходителство мисли, че едно отъ първитѣ нѣща, които Княза ще трѣбва да направи, слѣдъ като получи властьта, която той иска отъ Великото Народно Събрание, е да назначи добрѣ приготвени чужденци за да му помогнатъ да прѣобразува Сѫдебната Администрация.

Прѣзъ врѣме на този разговоръ, Негово Прѣвъсходителство получи една записка отъ министра на Правосѫдието, въ която се казва, че заповѣди сѫ били дадени въ 8 часа тази сутринь за освобождението на четиритѣхъ лица, които сѫ били арестувани.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С Ласселсъ.*

Прокламация до Българскитѣ избиратели!

Сънародници и съотечественици Българи!

Правилното и на сѫществующитѣ законни условия основаното течение на държавнитѣ работи въ нашето отечество се прѣкрати внезапно отъ прокламацията, която нашиятъ Господарь, Князь Александръ I, издаде на 27. Априлий.

Тежкото и напрѣгнато положение на работитѣ у насъ отъ тогазъ на самъ Ви е извѣстно и добрѣ познато. Прогласената за разстроена наша страна, сега се намира въ съвършенно разстройство.

Сѫществующитѣ договори между Княза и народа бидоха раскѫсани. Законното правителство биде свалено и замѣстено съ друго и незаконно иноземно. Редовното Народно Събрание биде прѣзрено и оттикнато. Конституцията — нарушена. Народната воля — насилвана, Свободата на словото — задушена, Правосѫдието — притиснато, злокобно извратено и зловещо насочено.

Страхъ и ужасъ на всѣкѫдѣ се е възцарилъ.

Ожесточеното въ произволитѣ си безотговорно правителство пръска народний потъ по вѣтърътъ; то посѣгна на всичко и всѣка минута все повече се задълбочава въ прѣстѫпленията си. То губи нашето отечество; това го Вие разбирате. Вие виждате какво става. Вие осѣщате, какво ни чака.

Слѣдъ проглашението страната за дискредитирана извънъ и дезорганизирана извѫтрѣ, Негово Височество иска да му се даде за седемь години власть лична и безконтролна, пълномощия извънредни: да може по своя собственна воля безотвѣтственно да издава укази и да ввежда държавни учреждения по вкуса си.

Той свиква Велико Народно Събрание да му прѣдложи тѣзи условия съ приемането на които само може да остане за напрѣдъ да управлява земята ни по успѣшно ужъ.

Искренно да си кажемъ: Ние не виждаме ясно важностьта на обстоятелствата, които сѫ накарали Н. Височество да дойде до таквизъ неутѣшителни заключения; не можемъ да разберемъ добрѣ, въ какво състоятъ благитѣ негови намѣрения и двоимъ се да ли трѣбва да пожертвувами настоящата Конституция за нѣкакви си нетърпѣливи желания и необяснени обѣщания.

Насъ ни смущава настоящето, а бѫдащето ни ужасява.

Но до когато още нашиятъ Господарь признава Великото Народно Събрание за върховенъ органъ на народната воля та прѣдставя нему, да се произнесе върху прѣдложенията му и призовава народътъ, къмъ избиране прѣдставители за това Велико Събрание, то нека пристѫпимъ всинца къмъ това, ако и неволно.

14. и 21. Юний сѫ днитѣ на тежкото испитание за наший народъ.

Нека се нелъжемъ. Положението ни е твърдѣ не изгодно. Опасностьта е очевидна. Всичко е изразено, всичко е поразено, всичко е повалено. Надъ насъ само стои въспраненъ държавний прѣвратъ, а до насъ не въсправената още надѣжда на Васъ избиратели, на Вашитѣ избори.

На Васъ избиратели лежи обязаность тежка и велика. Вие ще избирате прѣдставители, които ще бѫдатъ въплощението на народа, — облечени въ правата на върховната власть, които ще рѣшатъ сѫдбата ни. Само рѣшителностьта и прѣданностьта на вашитѣ избранници ще могатъ още да спасатъ отечеството отъ лоши послѣдствия, на които никой не може да прѣдвиди сетнинитѣ.

Пригответе се за това и пристѫпете къмъ прѣдстоящитѣ избори съ сърдце не възвълнувано отъ никаква страсть, съ умъ чистъ отъ всѣки прѣдубѣждения. Не дѣйте се вдава на ничии внушения. Не дѣйте се смущава отъ никакви заплашвания. Основани на правдинитѣ си, които не сѫ ви още отнети, дайте гласовете си, колкото обмисленно, толкова и безбоязнено, за избиране прѣдставители, каквито познавате че трѣбватъ.

Търсете човѣци искренно прѣданни на интереситѣ на отечеството, вѣрни на народнитѣ желания и стрѣмления. Изберете си прѣдставители, на които патриотизмътъ е извѣстенъ, на които постоянството е испитано. Далечъ отъ хора непознати, чужденци и пришелци, които и да сѫ тѣ и каквито и да сѫ.

Въ тѣзи критически минути, трѣбва най-много да се пазимъ отъ необмисленни постѫпки, отъ промахи, които могатъ да бѫдатъ гибелни за отечеството. Всѣко недоразумѣние между насъ, ще бѫде пропасть зарадъ насъ.

Прѣдъ очитѣ ви сѫ състоянието и положението на държавнитѣ ни работи; тѣ не сѫ утѣшителни.

Прѣдъ видъ на исключителнитѣ обстоятелства въ които се намира днесъ нашето отечество, ние се на Васъ полагаме, въ Васъ вѣрваме и надѣеме се, че Вие ще съумѣете да спомогнете тежкитѣ тѣзи обстоятелства.

Ние се не земаме да Ви учимъ, какво трѣбва да правите — направете онова, което сте и другъ пѫть правили.

Припомняме Ви величината на отговорностьта, която като избиратели имате прѣдъ Бога и прѣдъ потомството.

Призоваваме Ви на длъжностьта Ви, къмъ отечеството.

Тая ви длъжность ще ви покаже въ тежкитѣ минути, какво направление да държите.

Ако всѣки испълни длъжностьта си къмъ народа, тогазъ само можемъ да бѫдемъ увѣрени въ благополученъ исходъ отъ настоящето мѫчно положение.

П. Каравеловъ. *Д. Цанковъ.*

П. Славейковъ. *Н. Сукнаровъ.*

Отворено писмо.

Къмъ събратята ми депутати и всички приятели по начало.

София, 14. Май 1881.

Събратя и приятели!

Положението въ което се поставихме слѣдъ издането на Княжеската прокламация отъ 27 миналия Априлий, а особенно послѣ прѣдложенията отъ 12 того, за седмогодишното суспендиране на нашата свободолюбива Конституция е едно отъ най-тежкитѣ, което е ималъ да прѣкара нашия народъ. Въпросътъ, който му се прѣдставлява да рѣши е единъ отъ ония, който на да ли му е прѣдставляванъ нѣкога и на да ли ще му се прѣдстави втори пѫть на рѣшение.

На българския народъ прѣдлежи не слѣдъ много, на бѫдъщето Велико Народно Събрание, което скоро ще се свика, да рѣши въпросътъ за своето политическо сѫществувание или не; прѣдлежи да докаже прѣдъ цѣлъ свѣтъ за слава на своята народность и на славянството, че е билъ и е народъ способенъ и достоенъ за свобода и самостоятеленъ държавенъ животъ, или обратно, за общъ срамъ и позоръ, да потвърди самъ думитѣ на своитѣ върли неприятели, които постоянно проповѣдваха и които още и днесъ не прѣставатъ да проповѣдватъ, че българския народъ е недостоенъ и неспособенъ за свобода и самостоятеленъ държавенъ животъ.

Мисля, че не трѣбва да ви говоря повече за това, за да разберете каква е нашата длъжность въ тоя случай спрямо народътъ и милото ни отечество.

Всѣки българинъ ще понесе на гърба си най-тежъкъ грѣхъ, ако остане хладнокръвенъ въ тоя случай.

Отъ бъдъщитѣ избори ще зависи дѣлото и бъдъщето на нашето отечество.

Въпросътъ не е вече за това или онова министерство, а за Българската Конституция.

Тоя способъ за разговоръ съ васъ избрахъ за да избѣгна сѣко прѣтълкуване и подметане.

Вашъ прѣданний

Н. Сукнаровъ,
Прѣдседатель на II Обикновено
Народно Събрание.

Сжръ Уалшамъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 4. Юлий).

Берлинъ, 2 Юлий 1881.

Милорде,

Въ телеграмата си отъ вчера имахъ честьта да ви изложа онова, което знаяхъ, че е мнѣнието на Германското правителство относително за цѣлесъобразностьта за една тождествена декларация отъ страна на силитѣ спрѣмо настоящето положение на работитѣ въ България.

Бѣхъ въ министерството на външнитѣ дѣла по работа, и когато видѣхъ д-ра Буша, който сега е натоваренъ съ управлението на него департаментъ, той изведнажъ ми спомена за резултатитѣ на изборитѣ въ Княжеството до колкото сж още извѣстни, изрази своето задоволствие за дѣто вече е вѣроятно, че тѣ ще бждатъ благоприятни за Княза Александра.

Увѣрихъ Негово Прѣвосходителство че правителството на Нейно Величество, наравно съ правителството на Германия и на другитѣ сили, ще се научи съ най-голѣмо удоволствие, че Княза и българския народъ сѫ могли да изравнятъ мѫчнотиитѣ, които за нещастие бѣха се породили, по единъ такъвъ начинъ щото да се задоволятъ и двѣтѣ страни безъ да се тури въ опастность бѫдащето на народа.

Трѣбува да кажа, прибавихъ азъ, че линията на повѣдение държана отъ правителството на Н. Величество спрѣмо кризата въ България е била злѣ разбрана, не само въ България, но тоже и повънъ въобще, и ненужна прѣувеличена важность, мисля, се е дала на това дѣто първия министръ на Нейно Величество, изъ вежливость е отговорилъ че е приелъ писмото, което единъ отъ водителитѣ на опозицията въ Княжеството е счелъ за нуждно да отправи до г. Гладстона.

Разясненията дадени отъ Сѫръ Чарлсъ Дилке въ Камарата на общинитѣ и тия слѣдъ тѣхъ дадени на 21 миналия отъ ваша милость въ Камарата на Лордоветѣ, надѣвамъ се, ще прѣмахнатъ всѣко съмнѣние, което би могло по рано да сѫществува относително за намѣренията и взглядоветѣ на правителството на Нейно Величество.

Самия Князъ Александръ, въ всѣки случай, не би могълъ, азъ съмъ увѣренъ, да има ни най-малкото съмнѣние за искренностьта на благопожеланията, които правителството на Нейно Величество храни за неговото собствено благосъстояние както и за това на народа, когото той е повиканъ да управлява.

Трудно е може би за ония, които дѣйствително не живѣятъ въ Англия точно да уцѣнятъ силното негодувание, което тамо сѫществува противъ всѣко нѣщо, което се вижда като единъ coup d'état, но правителството на Нейно Величество, прѣдъ видъ на мѫчното положение въ което е поставенъ Князъ Александръ, нарочно е избѣгнало да изрази каквото и да би било мнѣние относително стѫпката направена отъ Негово Височество тъй щото да не усложни неговото затруднение

Д-ръ Бушъ, който отъ близо познава въсточнитѣ работи, каза, че той билъ челъ съ голѣмо внимание Вашето слово въ Камарата на Лордоветѣ, и че той само желае щото то да има за слѣдствие да прѣкрати надѣждата на ония, които сѫ противъ Княза Александра да мислятъ, че тѣ още биха могли да разчитатъ върху поддържката на правителството на Нейно Величество, но отъ неговото познавание на Въстокъ, той го е на половина страхъ че тѣ нѣма да се откажатъ отъ своитѣ си старания да привлѣкатъ на своя страна симпатиитѣ на публиката въ Англия.

Негово Прѣвъсходителство тогава продължи да говори върху тождественната декларация, която Германското правителство счита, че е належаща за силитѣ да направятъ, и за която азъ споменахъ въ телеграмата си.

Германското правителство приема формата на декларацията прѣдложена отъ Руското правителство, макаръ нейния езикъ да се вижда нѣкакъ си доволно тъменъ, или каквато и да е друга форма, която би получила единодушното одобрение на силитѣ.

Главната точка е да се направи такава една тождественна декларация за да докаже на Българитѣ, че силитѣ твърдѣ отъ близо се интересуватъ въ спазването на връската между народа и Князя и сѫ противни на всѣки мѣрки, които биха се взели съ друга цѣль.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Джонъ Уалшамъ.*

До г. Министра Прѣдседателя на Министерский Съвѣтъ.

София, 11. Май 1881.

Драгий ми Министре,

Съгласно съ прокламацията отъ 27. Априлий проваждамъ ви тука приключени членоветѣ, които опрѣдѣлятъ пространството на извънреднитѣ пълномощия, които сматрямъ като необходими условия за дѣйствуванието на едно правителство подъ моето водителство и за туренето на по-добъръ редъ въ общественнитѣ (публичнитѣ) дѣла на страната.

Отъ само себе си се разумѣва, че Държавний Съвѣтъ ще бѫде взетъ изъ средата на Българский народъ.

Понеже мнѣнието на страната има всичкото потрѣбно врѣме да се освѣтли върху значението на притвореннитѣ при това членове, за което нѣщо азъ разумѣвамъ да се не прави никаква спънка отъ страна на правителството, азъ съмъ рѣшенъ, да поискамъ отъ събранието чисто и просто едно вотиране, че то или утвърдява тритѣ члена, каквото сѫ изцѣло и наедно, или предпочита отричането ми отъ престолътъ.

Моля ви, мой драгий Министре, да дадете най-голѣмата гласность на настоящето ми писмо и на приложенитѣ въ него прѣдложения.

Улавямъ този случай, драгий ми Министре, за да ви увѣря за особенната благосклонность на вашътъ

АЛЕКСАНДРЪ.

I.

На Българский Князь Александра I. се дава извънредно пълномощие за седемь години.

Негово Височество ще може, вслѣдствие на това, да издава укази, съ които да се създаватъ нови учреждения (Държавенъ Съвѣтъ), да се ввождатъ подобрения въ всичкитѣ клонове на вътрѣшното управление и да се обезпечава на правителството редовното извършвание на неговата служба.

II.

Тая годишната обикновенна сессия на народното събрание се отглага. Бюджетътъ, който е вотиранъ за текущата година, ще има сила и за слѣдующата.

III.

Негово Височество Князь Александръ има право предъ изтичането на седемьтѣ години, да свика великото Народно Събрание съ единственна и нарочна цѣль, да се прегледа конституцията възъ основание отъ създаденитѣ учреждения и отъ придобитий опитъ.

Указъ 404.

24. Май 1881.

НИЙ АЛЕКСАНДРЪ I

съ Божия милость и народната воля

князъ на България.

Вслѣдствие на прѣдложението на Министерский Ни Съвѣтъ, прѣдставено Намъ съ докладътътъ му подъ № 305 отъ 23. Май 1881 год. и на основание на 47 и 76 страна на Конституцията

постановихми и постановявами:

Ст. I. Да се учреджтъ специални военни сждове при всѣкий отъ Нашитѣ Чрѣзвичайни Комисари. Тѣзи сждове ще сждятъ само онѣзи прѣстжпления на органитѣ на испълнителната и полицейска власть, които иматъ характеръ на възбуждание на мятежи и подчинение на законно-установенитѣ власти.

Ст. II. Специалнитѣ военни сждове ще състоятъ отъ единъ председатель по звание командиръ на дружина и двама капитани или поручици, които командуватъ рота

Ст. III. Специалнитѣ военни сждове ще налагатъ исключително слѣдующитѣ два вида наказания: 1) смъртна казнь и 2) затворъ не повече отъ единъ мѣсецъ.

Ст. IV. Прѣсждитѣ за смъртна казнь ще се утвърдяватъ отъ Нашътъ Военenъ Министръ и 24 часа подиръ приемането на утвърждението ще се привождатъ въ испълнение чрѣзъ застрѣлване на осжденитѣ.

Ст. V. Испълнението на настоящий указъ възлагами на предсѣдателя на Министерский Съвѣтъ, Министръ на Войната.

Издаденъ въ Нашътъ Дворецъ въ София 24. Май 1881 г.

На първообразното съ собственната ржка на *Негово Височество* написано:

АЛЕКСАНДРЪ.

Приподписалъ:

Предсѣдатель на Министерский Съвѣтъ, Министръ на Войната

Генералъ *Эрнротъ.*

генерала Ернрота и пр. до Българския Князь.

Докладъ отъ 24. Май 1881.

Господарю,

Извлеченията отъ 58 брой на Сърбската газета „Самоуправа“, които в. „Независимость“ обнародва въ 69 брой, заключаватъ въ себе си всичкитѣ явни признаци на прѣстжпление, което не може да остане безнаказано, но понеже министрътъ на Правосждието заявява, че той счита невъзможно да се прѣслѣдватъ подобни прѣстжпления на основание на Отоманския законъ за печатътъ, прѣди той да бжде прѣведенъ отъ Турски на Български и да бжде обнародванъ, спорѣдъ установениятъ редъ, безъ да иска да вземе въ внимание, че този законъ не противоречи на Конституцията и на общото основание, прието въ Търновското Народно събрание, той е въ пълната си сила, защото не е билъ отмѣнянъ съ нѣкой по-послѣденъ законодателенъ актъ.

Като взехме прѣдъ видъ че въ случай че Върховний сѫдъ, комуто принадлежи тълкуването на законитѣ въ подобни случаи, се съгласи съ мнѣнието на Министра на Правосѫдието, прѣстѫпленията по печатътъ изоставатъ съвършенно безнаказани.

Като взехме прѣдъ видъ, че подобна необузданость на печата е съпряжена съ сериозни опасности за самата особа на Ваше Височество и на правителството

Министерский Съвѣтъ на основание на 47 и 76 ст. на Конституцията рѣши да прѣдстави на удобрението на Ваше Височество единъ указъ, който въ видъ на чрѣзвичайна мѣра да опълномощава Министра на Вѫтрѣшнитѣ дѣла въ всѣки случай, особено и за настоящиятъ случай да тури подъ стража отговорникътъ и печатарьтъ на в. „Независимость“ на основание на 79 ст. на Конституцията, тъй като авторътъ на статията е неизвѣстенъ и се намира отъ вънъ прѣдѣлитѣ на държавата — и да ги прѣдаде на сѫдебната власть, която ще постѫпи съобразно съ Отоманскитѣ закони, ако Върховний сѫдъ прѣпознае тѣхната обязаность.

Министрътъ на Вѫтрѣшнитѣ дѣла да бѫде опълномощенъ да дѣйствува по прѣстѫпленията на печатътъ и за напрѣдъ поиститѣ основания.

Съгласно съ горѣизложеното, честь имаме найпокорно да молимъ Ваше Височество, ако удобрявате това прѣдложение да благоволите да подпишете приложениятъ тукъ указъ.

София, 24. Май 1881 год.

Сме, Господарю, на Ваше Височество най-покорни и вѣрни служители: *К. Эрнротъ,*
Геор. К. Желѣсковичъ, Д-ръ Конст. Иречекъ.

Генералъ Ернротъ и пр. до Българския Князь

Докладъ отъ 23. Май 1881.

Господарю!

Случаитѣ въ които нѣкои отъ служащитѣ на полицейската и административна части въ нарушение на служебнитѣ си обязаности вззематъ участие въ възбуждане населението посрѣдствомъ заплашвания и лъжи противъ Особата на Ваше Височество и законноустановенитѣ власти, за съжаление се повтарятъ днесъ доста често.

Тъй като подобно положение на работитѣ, ако се продължи повече ще е съпряжено сь голѣми опасности за спокойствието въ страната. Като имаме прѣдъ видъ че подобно повѣдение отъ страна на чиновницитѣ води къмъ анархия и безпорядъкъ; като имаме прѣдъ видъ, че не може да се допусне нито една минута, щото органитѣ на полицейската и административната власти, които сж прѣдназначени да пазятъ редътъ и общата безопасность въ държавата, да бждатъ подстрекателитѣ къмъ непочитание на правителството и неповиновение на законно установенитѣ власти; като имаме прѣдъ видъ многократнитѣ оплаквания на населението отъ разни мѣста противъ чиновнетѣ на полицейската и административна власти, които съ заплашвания и лжжи се стрѣмятъ да прѣчатъ на населението въ свободното изказване на волята му и на желанията му; като имаме още прѣдъ видъ, че днешнитѣ редовни сждилища, както по причина на личниятъ съставъ, така и поради произволното прилагане на неотмѣненото още турско законодателство, не сж въ състояние да удовлетворятъ нуждата която се налага, виновнитѣ органи на изпълнителната власть въ подстрекателство на неповиновение и непочитане на законно установенитѣ власти да приематъ у врѣме приличното наказание.

Министерския съвѣтъ като има прѣдъ видъ горѣизложенитѣ мотиви и на основание на 47 и 76 стр. на Конституцията, въ днешното си засѣдание рѣши да поднесе на утвърждението на Ваше Височество приложениятъ тукъ указъ, който разрѣшава учрѣждението на специални военни сѫдове, на които чрѣзвичайнитѣ комисари на Ваше Височество да прѣдаватъ ония чиновници на изпълнителната и полицейско-административна власти, които би си позволили дѣйствия имеющи характеръ на възбуждения на мятежъ (размирици) и неподчинение на законно установенитѣ власти.

Специалнитѣ военни сѫдове ще произнасятъ прѣсѫдитѣ си на основание на военниятъ уставъ за наказанията. Всѣкой отъ тѣзи сѫдове ще състои отъ единъ прѣдседатель — по звание командиръ на дружина и двама капитани или поручици, които командуватъ рота.

Военнитѣ сѫдове осѫждатъ чиноветѣ на изпълнителната и полицейска власть изключително на слѣдующитѣ два вида наказания: 1 о смъртна казнь и 2-о на затворъ не повече отъ 1 мѣсецъ.

Подсѫдностьта на военнитѣ сѫдове ще се простира само върху прѣстѫпни дѣйствия, които носятъ характеръ на подстрекателства противъ правителствата и установенитѣ отъ законътъ власти; въ всичкитѣ други прѣстѫпления военнитѣ сѫдове ще се обявяватъ не компетентни и подобни дѣла ще се прѣпращатъ отъ прѣдседателя на военния сѫдъ въ Министерството на Вѫтрѣшнитѣ работи.

Рѣшенията на военнитѣ сѫдове, които произнасятъ смъртна казнь ще се прѣдставляватъ на утвърждение на военниятъ министръ; 24 часа подиръ утвърждението тѣ се привождатъ въ изпълнение чрѣзъ застрѣлване на осѫдениятъ.

Ако Ваше Височество одобрявате това наше прѣдложение, то най-смиренно Ви молимъ да благоволитѣ да подпишете приложевиятъ тукъ указъ.

София, 23. Май 1881 год.

Сме Господарю на Ваше Височество най-покорни и вѣрни служители:

Генералъ Ернротъ, *Геор. К. Желѣскович,*

Д-ръ Конст. Иречекъ, *П. Х. Стаматовъ.*

Указъ 468.

НИЙ АЛЕКСАНРЪ I

съ Божия милость и народната воля

князъ на България.

По прѣдложението на Министерский Съвѣтъ представено Намъ съ докладътъ му отъ 1-ий тек. подъ Нр. 326

постановихми и постановявами:

Ст. I. Да се назначи за всѣка избирателна околия по единъ подкомисаръ по ближайшето распореждание на Чрезвичайнитѣ Княжески Комисари, който ще има право и ще бѫде задлъженъ да наблюдава за правилностьта на дѣйствията при изборитѣ. Той ще наглежда щото гласоветѣ на неграмотнитѣ селски избиратели, и гласоветѣ на избирателитѣ отъ турското население, което незнае официалния езикъ да се взиматъ въ внимание по надлѣжащиятъ начинъ, като се бди строго да не става никаква измама при даването гласоветѣ отъ избирателитѣ.

Ст. II. Подкомисарътъ се упълномощава да прекрати въ присѫтствието на избирателитѣ съ своята власть всѣка маневра за измама и да земе виновникътъ, ако намѣри за нуждно подъ стража, и да състави за това актъ, който се прилага при дневникътъ.

Ст. III. Едногласното или почти едногласното заявление на всичкитѣ избиратели на една община или махала, че тия сѫ за предложениетото на Княза да се внася въ избирателния протоколъ съ слѣдующитѣ думи: *всички освѣнь* (5 напримѣръ) *за Княза.*

Ст. IV. Подкомисарьтъ има право да си тури печатътъ на кутията въ която се събиратъ гласоветѣ и да настои да бѫде редътъ на съставянето на протоколътъ чрѣзъ който се провъзгласява резултатътъ на изборитѣ — такъвъ щото да позволява дѣйствителенъ контролъ върху тѣзи дѣйствия. Подкомисарьтъ подписва дневникътъ.

Ст. V. Срѣщу отстѫпления нѣкои отъ законътъ на 17. декемврий 1880 год. които би могли да бѫдатъ допустнати отъ избирателното бюро, кога тия отстѫпления иматъ исключително формаленъ характеръ и не извращаватъ сѫщественнитѣ резултати на изборитѣ, не могѫтъ да ставатъ протести и оплаквания, ако поради практическитѣ затруднения, които сѫ се срѣщнали на мѣстото, тѣзи отстѫпления сѫ били оправдани отъ страна на подкомисарьтъ и това се вняса въ дневникътъ.

Ст. VI. Нашиятъ Министръ на Вѫтрѣшнитѣ Дѣла се натоварва съ испълнението на настоящий указъ.

Издаденъ въ Нашиятъ Дворецъ въ София на 2. юний 1881 година.

На първообразното съ собственната рѫка на *Негово Височество* написано:

АЛЕКСАНДРЪ.

Приподписалъ:
Предсѣдатель на Министерский Съвѣтъ:

Генералъ *Ернротъ.*

Указъ 500.

НИЙ АЛЕКСАНДРЪ I

съ Божия милость и народната воля

князъ на България.

По прѣдложението на Нашиятъ Министерский Съвѣтъ, представено Намъ съ докладътъ му отъ 18. Юний подъ Нр. 357 и на основание на 47 и 76 ст. на Конституцията,

постановихми и постановявами:

Ст. I. Да обявимъ въ военно положение Плѣвненския окрѫгъ и Раховската околия.

Ст. II. Да опълномощимъ Нашиятъ Министръ на Войната да прекрати военното положение щомъ той счете, че спокойствието въ горнитѣ мѣстности е достатъчно въдворено.

Ст. III. Да се не свикватъ изборитѣ въ Плѣвненския окрѫгъ и Раховската околия за 21 Юний и изборитѣ за Великото Народно Събрание въ тѣзи мѣстности да не станатъ.

Ст. IV. Испълнението на настоящия указъ възлагами на Нашитѣ Министри на Войната и на Вѫтрѣшнитѣ Работи.

Изданенъ въ София на 18. Юний 1881 год.

Съ телеграмма отъ 18. Юний 1881 год. Негово Височество утвърдилъ настоящий указъ.

Приподписалъ:
Предсѣдатель на Министерский Съвѣтъ.

Генералъ Ернротъ.

Докладъ до Негово Височество.

Господарю,

Въ слѣдствие на значителнитѣ смутове, които се произведоха въ Плѣвенъ, Никополъ и Рахово въ деньтъ на 14. Юний, които смутове имаха не само характеръ на съпротивление къмъ законно установенитѣ власти но и на насилие противъ иститѣ власти, Министерскиятъ съвѣтъ, по прѣдложение на Предсѣдателя на този съвѣтъ, удобри мѣркитѣ взети отъ Министра на Вѫтрѣшнитѣ Работи незабавно подиръ получението на извѣстията за смутоветѣ, и счете за неотлагаема нужда на основание на 47 и 76 ст. на Конституцията да обяви въ военно положение цѣлиятъ Плѣвенский округъ и Раховската околия.

Да се упълномощи Военниятъ Министръ да отмѣни военното положение въ горнитѣ мѣстности, щомъ той счете че спокойствието се е достатъчно въдворило и че горната мѣрка става безполезна.

Тъй като е необходимо, за пълното спокойствие въ страната, да се избѣгне повторението на смутове съ такъвъ характеръ, а тия могатъ лесно да се появятъ поради скупяваньето на голѣмо число народъ по причина на изборитѣ, Министерскиятъ Съвѣтъ рѣши да прѣдложи на Ваше Височество да утвърдите да не ставатъ изборитѣ въ цѣлиятъ Плѣвенский окрѫгъ и въ Раховската околия.

Ако Ваше Височество удобрявате тѣзи наши прѣдложения, най-покорно молимъ да благоволитѣ да подпишите приложениятъ тукъ указъ.

София, 18. Юний 1881 год.

Сме, Господарю, на Ваше Височество най-покорни и вѣрни служители:

Генералъ Ернротъ, *Геор. К. Желѣсковичъ,*
Д-ръ Конст. Иречекъ, *П. Х. Стаматовъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Прието на 10. Юлий).

София, 19. Юний 1881.

Милорде,

Изборитѣ за Великото Народно Събрание станаха изъ цѣла България миналата недѣля, на 26 того.

Въ София нѣкои либерали се опитаха да завзематъ мѣстото гдѣто ще се гласоподава и да съставятъ избирателното бюро. Обаче несполучиха защото селянитѣ, които бѣха се събрали прѣдъ избирателното мѣсто много рано сутриньта, и които като съставляваха болшинството настояваха да наименуватъ членоветѣ на бюрото. Нѣкои отъ либералната партия бидоха доволно силно блъскани отъ селенитѣ, които послѣднитѣ свободно употрѣбиха сопитѣ си срѣщу извѣстни лица, които бѣха станали досадителни чрѣзъ хуляне Князя. Видѣ се за нужно да се намѣсятъ военнитѣ власти за да въдворятъ реда и при всичко, че нѣкои отъ раненитѣ трѣбваше да се прѣнесатъ въ болницата, научавамъ се, че не имъ сѫ били нанесени опасни рани. Слѣдъ като се почнаха изборитѣ, гласоподаването се продължава съ най-голѣма тишина, и резултата бѣше че четиритѣхъ лица избрани сѫ всички въ полза на Княжескитѣ прѣдложения. Гласоветѣ дадени за разнитѣ кандидати сѫ както слѣдва: Даскаловъ 4,652; Хаджиеновъ 4,645; Бобебоки 4,192; Коцовъ 4,022; Цанковъ 4; Славейковъ 3; Каравеловъ 1; Браделъ 1.

Водителитѣ на либералната партия увѣряватъ, че вслѣдствие на сцената, която стана сутриньта, тѣхнитѣ партизани се страхували да отидатъ на избирателното мѣсто и се въздържали да гласоподаватъ, но вижда се, че цѣлото число на избирателитѣ отъ града и окрѫжието на София се възкачва на 6,200, и споредъ официални изчисления, 4,699 гласове сѫ били пуснати въ кутията. Даже ако останалитѣ 1,501 избиратели всички биха си дали гласоветѣ за либералнитѣ кандидати резултата на изборитѣ не би се промѣнилъ.

Въ единъ разговоръ, който имахъ съ генералъ Ернрота тази сутринь, Негово Прѣвъсходителство ми каза, че резултата на 205 избори сѫ вече извѣстни. Той не познава лично депутатитѣ, който сѫ били избрани, но сѫ го увѣрили, че тѣ всичкитѣ сѫ привърженици на Князя. Въ всичкитѣ окрѫжия, въ които изборитѣ сѫ се извършили царувало е пълна тишина, и Негово Прѣвъсходителство се очудва на числата на избирателитѣ, които сѫ гласоподавали. Той съжелява, обаче, че въ нѣкои окржжия сж станали безпорядици. Въ Никополъ, града е билъ да употрѣбя изражението на Негово Прѣвъсходителство, взетъ съ пристжпъ и властитѣ сж биле принудени да избѣгатъ прѣзъ Дунава, понеже не е имало военна сила да пази реда. Въ Рахово тоже властитѣ сж били нападнати. Военната сила тамъ се е състояла отъ единъ подъ комисаръ (единъ капетанинъ) и дванадесеть души. Офицерина и осемь отъ хората му сж били ранени съ камъни, но сж сполучили да арестуватъ прѣдводителитѣ на бунтовницитѣ. Смущения тоже сж станали въ други градове, но тия сж само двѣтѣ мѣста дѣто властитѣ сж били нападнати, съ изключение на Кутларица, гдѣто нѣколко жандарми сж били нападнати. Въ слѣдствие на тия произшествия счело се е за нужно да се обявятъ окржжията Плѣвенско (Никополъ е въ това окржжие) и Раховско въ военно положение.

Българскитѣ избори сж наредени да ставатъ въ Недѣля за да би могли да гласоподаватъ тия лица, заниманията на които биха имъ възпрѣпятствували да гласоподаватъ прѣзъ другитѣ дни на седмицата. Ако по-малко отъ половината число на избирателитѣ въ нѣкое окржжие гласоподава въ деня когато почватъ изборитѣ, гласоподаването се повтаря слѣдующата Недѣля, и тогава избирането се сключва каквото и да е било числото на гласоподавачитѣ. Оставатъ още около 140 избори да се сключатъ идущата Недѣля. Градоветѣ въ които мнозина отъ тия избори има да ставатъ се прѣдполага да бждатъ противни на Княза, и възможно е, щото нѣкои отъ неговитѣ противници да бждатъ избрани. Ако се сжди обаче отъ примѣра на София, гдѣто либералнитѣ кандидати получиха само

4, 3 и единъ гласъ, вѣроятно е, щото селянитѣ, които сѫ по-многочисленни отъ гражданитѣ, да успѣятъ въ голѣмо болшинство случаи да осигурятъ избора на кандидати, които сѫ въ полза на Негово Височество.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С Ласселсъ.*

Г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 10. Юлий.)

София, 30. Юний 1881.

Милорде,

Азъ се надѣвахъ да мога да снабда Ваша милость съ единъ подробенъ рапортъ за дѣйствуванието на Българската Конституция, чрѣзъ настоящия куриеръ, но въ слѣдствие важностьта за да си доставямъ точни свѣдѣния за произшествията, които сега ставатъ въ България, не можихъ да доврърша рапорта, приготвянето на който ще изисква голѣма грижа и внимание.

Мога, обаче, отъ сега да покажа на нѣкои отъ главнитѣ точки, които ми се виждатъ неприспособими въ една страна, като България и които, споредъ моето скромно мнѣние, би било благоразумно да се измѣнятъ, когато стане приглеждане на Конституцията.

Първо, всеобщото гласоподавание турва властьта на избора въ рѫцѣтѣ на най-невежественната часть отъ населението. Азъ вѣрвамъ, че на дѣло голѣмото бошинство отъ селенитѣ не сѫ се въсползували до сега отъ правото си на избирание и съмъ чувалъ, че настоящата Камара е била избрана само отъ 10,000 гласове. Въ изборитѣ, които сега ставатъ за Великото Народно Събрание, селенитѣ гласоподаватъ въ голѣми количества и е възможно, че тѣ могатъ усѫществи властьта, която е турната въ ржцѣтѣ имъ. Тѣ сѫ невежи и необразовани, и ако сѫ по настоящемъ за Княза, вѣроятно това се длъжи на факта, че тѣ очакватъ отъ успѣха на Негово Височество лично прѣимущество намалението на данъцитѣ. Възраженията противъ даването избирателната власть въ ржцѣтѣ на една невежественна маса сѫ толкова очевидни, щото азъ нѣма да се спирамъ върху тѣхъ:

Втората точка, която ми се вижда да изисква промѣнение, е числото на депутатитѣ. Конституцията изисква единъ прѣдставитель на всѣки 10,000 души отъ населението и резултата е, че Народното Събрание състои отъ 160 депутати. Добрѣ се знае, че една отъ голѣмитѣ мѫчнотии за управлението въ България е нѣманието хора способни да заематъ разнитѣ постове въ Администрацията. Сѫщото трѣбва да се каже и за законодателното събрание. Колкото по голѣмо е числото на депутатскитѣ мѣста, толкова по-голѣма е мѫчнотията да се намѣрятъ хора, които да ги заематъ. Веднажъ, три пѫти се гласоподава въ Камарата върху единъ и сѫщия прѣдметъ по причина, че Депутатитѣ не бѣха разбрали прѣдложението, което се турваше на гласоподавание.

Третята точка (и споредъ моето мнѣние, найважната) е сѫществуването само на една законодателна камара. Министритѣ за да могатъ да удържатъ положението си се увличатъ да правятъ отстѫпки на болшинството и по тоя начинъ на камарата се прѣдоставя да се мѣси въ функциитѣ на испълнителната власть. Единственната конституционна прѣчка противъ рѣшенията на Българското Народно Събрание състои въ правото на Княза да откажи да утвърди законитѣ гласувани отъ Камарата. Това право може само да се упражни съ голѣмо прѣдпазване, за да не се произведе стълкновение мѣжду властьта на Княза и тая на Камарата. Една втора Камара ми се вижда необходимо нуждна за да уравновѣсва властьта на Народното Събрание, което заплашва да си присвои по голѣма власть отъ колкото принадлѣжи на едно законодателно тѣло.

Горнитѣ сѫ главнитѣ точки, които спорѣдъ моето мнѣние, изискватъ промѣнение, но има и други отъ по второстепенна важность, които азъ мисля би трѣбвало тоже да се промѣнятъ. Една отъ тия е члена въ Конституцията, който турва употрѣблението на чужденци на Българска служба въ зависимость отъ гласоподаването на Камарата. Явно е за всѣкиго, който познава що годѣ България, че помощьта на чужденци е твърдѣ нуждна, да не кажа сѫществення, за да не може да се реорганизира Администрацията. Добрѣ извѣстната умраза на Българитѣ, къмъ чужденцитѣ ще направи твърдѣ трудно за да се добие съгласието на камарата за тѣхното употрѣбѣние на българска служба.

Члена, който изисква щото Княжеското утвърдение на законитѣ гласувани отъ камарата да се съобщава прѣзъ сессията, което ми се вижда да съдържа ненужни неудобства, въ случай когато законитѣ биха били прѣдставени на Негово Височество въ последнитѣ дни на сессията, изисква тоже измѣнение.

Властьта на Камарата да назначава изслѣдования по клоноветѣ на Администрацията ми се вижда да турва твърдѣ голѣма испълнителна власть въ ржцѣтѣ на законодателното тѣло.

Нѣма да прѣнебрегна да Ви рапортирамъ по подробно върху тия точки въ рапорта, който азъ приготвямъ върху дѣйствуванията на Конституцията.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Франкъ С. Ласселсъ.

Г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Телеграфически).

София, 13. Юлий 1881.
1 ч. и 20 м. слѣдъ пландя.

Великото Народно Събрание се отвори тази сутринь.

Князя произнесе едно слово. Събранието прие единоеушно прѣдложенията на Негово Височество, всичкитѣ присжтствующи депутати подписватъ протокола. Князя, който стоя въ събранието прѣзъ всичкото врѣме, чете по друго едно слово, въ което благодари на депутатитѣ за тѣхния патриотизмъ и събранието се затвори.

Негово Височество издаде една прокламация, въ която той обявява, че искалъ извънреднитѣ пълномощия съ цѣль да гарантира свободата и правата на народа, и да тури единъ край на безпорядъка и угнетението.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Съдържанието по телеграфа 15. Юлий).

Свищовъ, 15. Юлий 1881.

Милорде,

Имамъ честь да Ви извѣстя, че Българския Князъ търгна тази сутринъ отъ Свищовъ за София, като прѣдварително състави единъ кабинетъ, въ който г. Стоиловъ, секретаря на Негово Височество, занимава поста министръ на външнитѣ работи.

Генералъ Ернротъ тръгна за С. Петерсбургъ вчера сутриньта. Мисля да търгна утрѣ сутриньта за Цариградъ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласелсъ*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 23. Юлий).

Свищовъ, 13. Юлий 1881.

Милорде,

Великото Народно Събрание се отвори тази сутринь въ 10 часа. Българскиятъ Князь откри заседанието съ едно слово, въ което той забѣлѣжи, какво той нѣма никакво съмнѣние, че Събранието, като утвърди прѣдложенията, които той е подложилъ на страната, ще облѣче въ законна форма изразената вече воля на народа.

Събранието изведнажъ прие условията на Негово Височество чрѣзъ акламация и депутатитѣ пристѫпиха къмъ подписването на *протокола,* въ който се записа резултата. Негово Височество тотава произнесе друго едно слово, съ което благодари на депутатитѣ за тѣхния патриотизмъ и затвори Сессията на Великото Народно Събрание, която трае по-малко отъ единъ часъ. Негово Височество биде ентусиястически посрѣщнатъ и нееднократно акламиранъ.

Българския Екзархъ и високитѣ становници на черквата, Дипломатическото Тѣло, офицеритѣ отъ конвоя на Негово Височество и мнозина прѣдставители на Европейския печатъ присѫтствуваха на церемонията.

Имамъ честь да приложа тукъ прѣводи отъ словата произнесени отъ Княза.

Събранието бѣше съставено отъ 307 депутати, отъ които 300 присѫтствуваха, мѣжду които 60 турци.

Въ слѣдствие на военното положение никакви избори не станаха въ окрѫжията Плевенско и Раховско и цѣлото число на избоpитѣ, които станаха въ Княжеството се въскачва на 328; но тъй като въ нѣкои случаи сѫщото лице е било избрано отъ нѣколко окрѫжия въ сѫщото врѣме числото се намали на 307.

Четирмата Либерални водители избрани отъ Търновско окрѫжие не присѫтствуваха въ Камарата и се научавамь. че г. Каравеловъ и г. Славейковъ напуснали страната. Казватъ ми, че г. Цанковъ, макаръ поканенъ да отиде въ камарата, е отказалъ да направи това, подъ прѣдлогъ, че изборитѣ не сѫ станали рѣдовно.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

Слово произнесено отъ Българския Князь въ Великото Народно Събрание.

Съ пълно довѣрие и съ искренно самоотвержение, азъ се обърнахъ къмъ любимия си народъ. Адреситѣ, които ми се испратиха почти отъ всичкитѣ части на отечеството, моето пжтуване и резултата отъ изборитѣ за това Събрание, показватъ ясно и несъмнѣнно, какво е желанието на народа. То бѣше за менъ една честь да видя, че моитѣ мисли сж били напълно оцѣнени. Цѣльта за която сте свикани, Господа, ви е извѣстна. Нѣмамъ никакво съмнѣние, че съзнавате важностьта на вашата мисия—като утвърдите моитѣ прѣдложения, да облечете въ закона форма изразената вече воля на народа.

Друго слово на Българския Князь.

Благодаря ви сърдечно за довѣрието показано менъ тъй патриотически. Въ ваше име, азъ благодаря на цѣлия ми народъ за неговитѣ чувства, къмъ менъ. Въ тази любовь и единство между менѣ и моя народъ, азъ виждамъ най голѣмата и най-спасителната гаранция за напрѣдъка успѣха и величието на Българския народъ.

Обявявамъ това Събрание затворено.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 23. Юлий.)

Свищовъ, 13. Юлий 1881.

Милорде,

Относително телеграмата ми отъ днешна дата, имамъ честь да приключа тукъ прѣвода на Прокламацията издадена отъ Българския Князь слѣдъ приемането на прѣдложенията му отъ Великото Народно Събрание.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Лásселсъ.*

Манифестъ издаденъ въ Свищовъ.

Възлюбленний Ми Народе!

Слѣдъ тържественото рѣшение на въпросътъ, който счетохъ за своя длъжность да прѣдложа на народа, исказвамъ на своитѣ драги съотечественници вѣрноподданници Моята сърдечна благодарность за тѣхного довѣрие къмъ Мене. Искреннитѣ чувства на населението къмъ Мене, които отново срѣщнахъ при послѣдното Си пѫтешествие и които се отражаватъ тъй ясно и въ днешното рѣшение на Народното Събрание, Ме насърдчаватъ въ твърдата Ми воля, да вървя непоколѣбимо напрѣдъ на чело на Моя народъ, къмъ осѫществението на неговитѣ завѣтни цѣли.

Днесъ, когато вече съ Божия помощь наставатъ нови врѣмена и когато най-добрѣ ще бѫде да забравимъ миналото съ неприятнитѣ му въспоменания, Азъ желая още веднажъ да разясня за всеобщо знание, мислитѣ и началата, отъ които ще се рѫководи отъ сега нататъкъ управлението на страната.

Намѣриха се *лица,* които се стараха съ всевъзможни средства, да посѣятъ недовѣрие у населението, като разпространяваха слухъ, че Азъ съмъ ималъ намѣрение да потѫпча *свободата* и *правдинитѣ* на *народа.* Обявявамъ на всеуслишение, че Моята цѣль не е друга, освѣнъ на обезпеча тая свобода и тия народни правдини. Искахъ пълномощията, които днесъ народътъ Ми повѣрява, само и само за да отстраня всички произволни прѣпятствия, които пречеха на доброто и здравото устройство на страната и да дамъ възможностьта да се тури край на безпорядъка, произвола и притѣснението. Справедливость и безпристрастие, уважение и законна защита на личностьта, на нейната свобода и на нейнитѣ правни отношения, ще бѫдатъ главнитѣ цѣли на Моето правителство. Правата на народа, припознати отъ Конституцията, оставатъ и за напрѣдъ, като основа на нашето обществено право. Всѣка година и въ извънредни случаи ще Ми бѫде една приятна длъжность да свиквамъ прѣдставителитѣ на народа за да обсѫждатъ ония въпроси, които се отнасятъ до жизненитѣ интереси на Княжеството. Особно въ въпроситѣ за бюджета, за данацитѣ, за приходитѣ и расходитѣ на държавата и за прѣдметитѣ, които иматъ единъ международенъ характеръ, рѣшителний гласъ ще принадлежи на народното прѣдставителство. Опитътъ ни е показалъ и ще ни покаже още, какви непрѣдвидени подобрѣния и прѣобразования трѣбва да се въведатъ въ нашето държавно устройство.

Рѣшителность, постоянство и послѣдователность ще сѫ отличителнитѣ чърти на правителството Ми. Положителна и систематическа работа за държавното устройство, съгласно съ горѣпомѣнатитѣ начала, ще бѫде неговата главна задача. Особенно и най напрѣдъ ще се обърне внимание къмъ ония рани, отъ които народътъ отдавна страдае и които, за съжалѣние, сѫ биле пренебрѣгнати до сега. Заради това първата грижа на Моето правителство ще бѫде да прѣдприеме по тия клонове ония прѣобразования, които нуждитѣ на народа указватъ за най-полезни. Правителствената служба, основана на единъ строгъ и съвѣстенъ изборъ на лицата, ще се постави на една здрава и законна почва и тъй ще може да се прѣкрати врѣдителното за работитѣ често промѣняване на държавнитѣ служители. Въобще, въ назначението въ личноститѣ, особенно за върховното управление, Моето старание ще бѫде да покровителствувамъ патриотизмътъ, характерътъ и способноститѣ, безъ да обрѫщамъ внимание на произволното раздѣление, което отъ двѣ години насамъ е било нещастие за страната.

За това се обрѫщамъ, къмъ всички ония, които иматъ присърдце отечеството и неговата бѫднина и ги приканвамъ да се съгератъ около Мене и тъй съ съединени сили да почнемъ великото дѣло, което врѣмето е възложило на насъ. Въпросътъ е за напрѣдъкътъ и благоденствието, за славата и величието на България. Отъ съдѣйствието на всичкитѣ български родолюбци зависи да се достигне въ най кѫсо врѣме цѣльта на нашитѣ стрѣмления и съ това да се покажемъ достойни за голѣмата любовь, която руския Царь и руский народъ не прѣставатъ да показватъ къмъ своитѣ освободени братя, искупени съ такива огромни жъртви и за симпатийтѣ, които постоянно храни къмъ насъ образована Европа.

Напълно съзнавамъ мѫчнотиитѣ и чувствувамъ голѣмата отговорность на задачата, която съ съгласието на народа вземамъ върху Себе си, но азъ имамъ твърда вѣра, че съ благословението на Всевишния и съ любовьта и родолюбието на народътъ, Моето начинание ще се увѣнчѣесъ траенъ успѣхъ.

Свищовъ, 1. Юлий 1881 год.

АЛЕКСАНДРЪ.

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 23. Юлий).

Свищовъ, 13. Юлий 1881.

Милорде,

Изведнажъ слѣдъ затварянето на Великото Народно Събрание тази сутринь единъ благодарственний молебенъ (Te Deum) се отслужи отъ Българския Екзархъ; слѣдъ което дипломатическото тѣло посѣти Българския Князъ за да му честити за рѣшението на събранието.

Имамъ честь да приложа едно копие отъ словото отправено къмъ Негово Височество отъ г нъ де Тилау, Деканъ на дипломатическото тѣло.

Въ отговоръ, Негово Височество поблагодари дипломатическото тѣло за честитяванията, и го помоли да поднесе на правителствата си изражението на неговата признателность за симпатията, която му показаха прѣзъ недавнашната криза.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ) *Франкъ С. Ласселсъ.*

г. Ласселсъ до лордъ Гранвилля.

(Получено на 25. Юлий).

Русе, 16. Юлий 1881.

Милорде,

Новия кабинетъ, който се състави отъ Българския Князъ на 14 того се състои отъ:

Г. Стоиловъ, секретаря на Негово Височество, министръ на вънщнитѣ работи, който си задържа въ сѫщото врѣме поста началникъ на канцеларията на Негово Височество.

Г. Желѣсковичъ, който задържа поста си като министръ на финансиитѣ.

Г. Теохаровъ, българинъ, който до сега е живѣлъ въ Русия и е занимавалъ поста на помощникъ на прокурора въ Москва, министръ на правосѫдието.

Г. Иречекъ, който управлява министерството на народното просвѣщение, окончателно е назначенъ на него постъ, а министерството на вѫтрѣшнитѣ работи, се е възложило врѣменно върху полковника Ремлингена като управляющъ.

Полковникъ Ремлингенъ е единъ руски офицеринъ на Българска служба, и е единъ отъ петьтѣхъ военни комисари назначени отъ Князь.

Прѣдседатель на министерството не е назначенъ, и поста на вѫтрѣшнитѣ работи врѣменно само е запълненъ съ надежда, че генералъ Ернротъ, заминаването на когото имахъ честь да извѣстя на Ваша милость въ прѣдидущата си депеша, може да се склони и се завърне въ България да приеме него постъ, заедно съ прѣдседателството на съвѣта.

Тъй като системата на военнитѣ комисарства, установена отъ Българския Князъ, ще се продължава за сега, намѣрило се е за добрѣ да се повѣри министерството на вѫтрѣшнитѣ работи на единъ воененъ. Научавамъ се, че нѣкои измѣнения въ кабинета ще станатъ щомъ като приготовленията за уреждането на новия държавенъ съвѣтъ сѫ свършатъ.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Франкъ С. Ласселсъ

Лордъ Гранвиллъ до г. Ласселсъ.

Форинъ Офисъ, 30. Юлии 1881.

Господине,

Получихъ и поднесохъ на Царицата депешата Ви отъ 12 того, имамъ да Ви съобща, че правителството на Нейно Величество удобрява Вашитѣ дѣйствия, както сѫ рапортирани въ нея, относително декларацията, която бѣше прѣдложена да стане отъ прѣдставителитѣ на великитѣ сили въ България по случай на отварянето на Великото Народно Събрание.

Колкото за словото на честитяване, произнесено отъ Декана на дипломатическото тѣло къмъ Българския Князъ, слѣдъ рѣшението на събранието, копие отъ което е приключено къмъ втората Ви депеша отъ 13 того (която тоже поднетохъ на Нейно Величество), имамъ да ви съобща, че това слово отива много по далечъ въ нѣкои отъ израженията си отъ колкото правителството на Нейно Величество би го желало; но то може да разбере мѫчнотията, която бихте имали за да се отдѣлите отъ Вашите другари въ единъ такъвъ случай, толкозъ повече, когато събранието бѣше се вече произнесло въ полза на Княжескитѣ прѣдложеняя, и адреса слѣдователно не би могълъ да се вземе като отправенъ съ цѣль да повлияе върху рѣшението на събранието или като да има сѫщата важность както оня произнесенъ прѣди отварянето на събранието.

Вашето участвуване въ честитяванията поднесени на Княза Александра, ще усили, надѣва се правителството на Нейно Величество, отколкото да отслаби Вашето положение спрѣмо Негово Висо чество, въ поднасянето съвѣта, който се съдържа въ инструкциитѣ, които Ви изпратихъ на 22 того, за доказателство въ бѫдеще на умѣреностьта, която прѣпорѫчва, правителство на Нейно Величество ще гледа съ загриженость.

Имамъ честь и пр.

(Подписалъ)

Гранвиллъ.

Слово произнесено къмъ Българския Князъ.
отъ Германския генераленъ консулъ като Деканъ на дипломатическото тѣло.

Дипломатическото тѣло бърза чрѣзъ моя гласъ да прѣдстави на Ваше Височество тѣхнитѣ почтителни честитявания по случай на тържественното рѣшение на Великото Народно Събрание.

Моитѣ другари и азъ, ний сме щастливи да утвърдимъ, че Българския народъ въ настоящитѣ обстоятелства се произнесе съ сѫщото единодушие кокто въ деня, когато той установи избора си върху особата на Ваше Височество за да му повѣри своитѣ сѫдбини. Това ново изражение на волята на Българския народъ е едно блѣскаво свидѣтелство за неговитѣ чувства на довѣрие и вѣрность къмъ Ваше Височество, и за ноговото рѣшение да ви слѣдва въ пѫтя, въ който Вий ще го поведете за осигурението на успѣха, щастието и прѣуспѣването на България.

ОБЯВЯВАНЕ ПРѢВРАТА.

Прокламация къмъ народа отъ Князя.

Българе,

Двѣ години вече става отъ какъ Богу бѣ угодно да Ми врѫчи сѫдбинитѣ на България чрѣзъ единодушний изборъ на нейний народъ. По съвѣтътъ и настояванието на нашия Освободитель и Мой Вуйка Царь Александръ II, нъ не безъ колебание и строго самоиспитание, Азъ се рѣшихъ да прѣклоня глава прѣдъ волята на Божий Промисъль и да доведа България до испълнението на опрѣдѣлената ѝ отъ историята задача.

Приехъ убо управлението на Княжеството и работихъ за него съ пълната прямота на Своя характеръ. Въ продължение на двѣ години, Азъ допустнахъ да станатъ всички възможни опити за устройството и правилното развитие на Княжеството; но за зла честь надѣждитѣ Ми се осуетиха. Днесъ отечеството ни, съвършенно дискредитирано отъ вънъ, се намѣрва въ голѣмо разстройство отъ вѫтрѣ. Това разклати въ народътъ вѣрата въ правдата, и му задава страхъ за бѫдащето му.

Българе! Азъ положихъ клетва на Конституцията. Държалъ съмъ клетвата Си, и ще я упазя до край. Нъ тази клетва, като изисква „да пазя свято и ненарушимо Конституцията и законитѣ на Княжеството“ Ми налага „да имамъ прѣдъ очи въ всичкитѣ Си распореждания, *само ползата и доброто на Княжеството*“.

За ползата и доброто прочее на Княжеството, Азъ считамъ Своя священна длъжность да обявя най-тържественно прѣдъ народа си, че днешното положение на работитѣ въ Княжеството прави невъзможно испълнението на Моята задача.

За това, основайки се върху правата, които Ми дава Конституцията, Азъ рѣшихъ:

Да свикамъ въ най-непродължително врѣме Великото Народно Събрание — върховний органъ на народната воля — за да му *обявя моето послѣдне рѣшение и да му прѣдамъ съ Короната наедно сѫдбинитѣ на Българский народъ.*

За да обезпеча материалното спокойствие въ страната, за да дамъ достатъчно врѣме на населението да се освѣтли впълно върху стѫпката, която ще земе и за да осигуря пълната свобода и безпристрастието при изборитѣ, Азъ възложихъ на Моя Воененъ Министръ, генералъ Ернротъ, да състави едно ново министерство. Това министерство ще има само приврѣмененъ характеръ и ще управлява додѣто Великото Народно Събрание се произнесе.

Само, ако Великото Народно Събрание узакони ония необходими за управлението на страната условия, отсѫтствието на които е основната причина на днешното безисходно положение, само тогава мога да остана на българский прѣстолъ и да нося тежката отговорность прѣдъ Бога и прѣдъ потомството.

Въ противенъ случай *Азъ съмъ рѣшенъ да се откажа отъ Княжеский прѣстолъ, съ съжаление, но съ дълбоко убѣждение, че до край съмъ испълнилъ длъжностьта Си.*

Издадено въ Нашия дворецъ въ София на двадесеть и седмий априлий отъ хиляда и осемстотинъ и осемдесеть и първа година.

АЛЕКСАНДРЪ.

ТУРСКИЯ

Законъ за Печата.

Указъ 416.

24. Май 1881.

НИЙ АЛЕКСАНДРЪ I

СЪ БОЖИЯ МИЛОСТЬ И НАРОДНАТА ВОЛЯ

князъ на България.

По прѣдложението на Министерский съвѣтъ прѣдставено намъ съ докладътъ му отъ 24 текущий подъ № 306

постановихми и постановявами:

Въ видъ на чрезвичайна мѣра се упълнощава Нашиятъ Министръ на Вжртѣшнитѣ Дѣла да взема административни мѣрки противъ виновнитѣ въ прѣстжпленията по печатътъ, до разрѣшение на въпросътъ отъ страна на Върховниятъ сждъ, ако Отоманскиятъ законъ за печата има сила и приложение въ държавата.

Ако Върховниятъ сждъ рѣши въпросътъ въ отрицателенъ смисъль Нашиятъ Министръ на Вжтрѣшнитѣ Дѣла ще може и за напрѣдъ да прилага наказания административнимъ порядкомъ за прѣстжпления по печатътъ.

Нашиятъ Министръ на Вжтрѣшнитѣ Дѣла за прѣстжплението извършено въ 69-й брой на в. „Независимость“ се опълномощава да вземе административни мѣрки противъ виновнитѣ лица, които той ще прѣдаде на сждътъ, ако Върховниятъ сждъ признае обязателностьта на Отоманскитѣ закони по печатътъ.

Нашиятъ Министръ на Вжтрѣшнитѣ Дѣла се натоварва съ испълнението на настоящия указъ.

Издаденъ въ Наший Дворецъ въ София на 24. Май 1881 година.

На първообразното съ собственната ржка на *Негово Височество* написано:

АЛЕКСАНДРЪ.

Приподписалъ:

Прѣдседатель на Министерский Съвѣтъ и Министръ на Вжтрѣшнитѣ Дѣла:

Генералъ *Ернротъ*.

ДЪРЖАВЕНЪ ВѢСТНИКЪ

отъ 30-й Май 1881 год. брой 36.

Отъ Министерството на Правосѫдието

№ 1985.

До Г-на Прѣдседателя на Върховния Касационенъ Сѫдъ.

Отъ историята на законодателството за печата се вижда, че до сега сѫществували двѣ системи за печата „Systéme preventif“, прѣдварителни административни мѣрки и „Systém répréssif“, сѫдебни наказателни мѣрки.

Първата се състои въ това, че печата е билъ ограниченъ, че публициститѣ сѫ били подлагани на тѣжки условия, прѣди да почнатъ обнародването на какъвто и да би билъ вѣстникъ или списание. Безъ прѣдварително прѣглеждане и одобряване отъ цензурата, нищо не могло да се обнародва.

Втората система — „Systéme répréssif“, се основава върху свободата на печата. Вѣстникарътъ публицистъ, е свободенъ да издава, когато си ще, вѣстникъ или списание, безъ да иска прѣдварително позволение отъ властитѣ, нъ за прѣстѫпленията, които би направилъ съ печата той подлѣжи на прѣслѣдване и наказание. Нъ догдѣто не е напечатана, обнародвана, врѣдителната, оскърбителната статия, вѣстникаря не подлѣжи на никаква отговорность, — прѣслѣдване или наказание. А щомъ се напечати и обнародва словото, което би нанесло врѣда на обществото, учрѣждение или частно лице, авторътъ или вѣстникарътъ подлѣжи на прѣслѣдване и наказване. Съ една дума, споредъ „Systéme réprèssif", никакви ограничавания, никакви затруднявания и прѣпятствия не срѣщатъ вѣстникаритѣ, до дѣто се не извърши прѣстжплението съ печата.

Прѣслѣдванията и наказанията за прѣстжпления по печата ставатъ по административенъ и сждебенъ начинъ. Освѣнъ това, до сега даже въ нѣкои държави има особни комисии, сждилища за да сждятъ прѣстжпленията по печата. Нъ споредъ началата на втората система „Systém réprèssif", като печатътъ е свободенъ, трѣбва и станалитѣ по него прѣстжпления да се сждятъ въ обикновени сждилища, а административнитѣ прѣслѣдвания и наказания се недопрощаватъ.

Като прѣминуваме отъ общитѣ съображения къмъ началата, приети по тоя въпросъ отъ нашата, Българската Конституция, ние виждаме: I-во печата е свободенъ, никаква цензура се не допуща, сжщо и никакъвъ залогъ се не иска отъ писателитѣ, издателитѣ и печатаритѣ. Когато писательтъ е познатъ и живѣе въ княжеството, издательтъ, печатарътъ и раздавачътъ нѣма да се прѣслѣдватъ (ст. 79 отъ Българската Конституция), отъ това се разумѣва че: а) прѣстжпления извършени съ печата се прѣслѣдватъ, а слѣдователно и наказватъ се; б) лицата, които се прѣслѣдватъ и наказватъ сж: писательтъ, издательтъ, печатарътъ и даже раздавачътъ (ст. 79 отъ Българската Конституция); II-ро, прѣстжпления извършени отъ печатътъ на Българското Княжество не могатъ да останатъ ненаказани; послѣдното ясно се вижда отъ протоколитѣ на Учрѣдителното въ Търново Събрание въ които е казано: като даваме тая свобода на печата, разбира се, че всѣко прѣстжпление по печата ще се наказва (дневникъ XVII, засѣдание на 27 мартъ 1879 год. стр. 100).

Щомъ е допусната, щомъ има свобода на печатътъ, разбира се, не ще има да ставатъ и прѣстжпления отъ печатътъ, както и ставатъ всѣкидневно, а тия прѣстжпления трѣбва да се прѣслѣдватъ и наказватъ, защото друго яче, ако бѣха останали ненаказани, би се противорѣчило и на самата Конституция, тоже е противорѣчие на Конституцията, ако би се допуснало че прѣстжпленията по печата не трѣбва да се наказватъ по причина на нѣмането закони, изработени по конституционенъ редъ, и това не съставя достатъчно доказателство.

Ето защо: I-во, както се вижда отъ сждебната практика, сждилищата въ България се ржководятъ отъ всичкитѣ турски материални, граждански и углавни закони, а именно: а) отъ законитѣ прѣведени отъ Турски и издадени на Български отъ Христо Арнаудова, въ два тома: пълно събрание на държавнитѣ закони, устави, наставления и високи заповѣди на Отоманската Империя, съ приложение на сключенитѣ съ чуждитѣ държави трактати и протоколи; на издаденитѣ императорски фермани за подвластнитѣ на Империята Княжества, на потрѣбнитѣ разяснения и на азбученъ указателъ прѣведени отъ Турски, Цариградъ 1871 год.; б) съ законитѣ издадени на френски езикъ въ 5 части отъ Аристархи бей, именно: Législation Ottomane ou Recuèil des lois, reglements ordonances, traits capitulation et autres documents officials de l'Empire Ottoman. Constantinople 1874; обикновенитѣ, общитѣ прѣстѫпления се прѣслѣдватъ и наказватъ споредъ Турския законъ за наказанията, прѣведенъ на български езикъ отъ Стоилъ Д. Поповъ, Търново 1879.

III ро, специалния законъ въ Княжеството за наказанията по прѣстѫпления за нарушение табачний и питейний уставъ, ако и да е много строгъ, служи пакъ Турский законъ подъ заглавие: Наказателни разпореждания извлѣчени отъ Турския „Дестуръ“ и приспособени за табачний и питейний уставъ, утвърдени на 25 януарий, 1 февруарий, 11 априлъ и 15 май 1879 год. отъ Императорский Руски Комисаръ и издадени отъ Министерството на финанситѣ на 14 августъ 1879 год. въ София въ скоропечатницата на Янко С. Ковачевъ.

Тъй като отъ изложеното се вижда, че всичкитѣ специални, материални закони (граждански и углавни), които сѫ днесъ въ сила, въ дѣйствие у Княжеството, сѫ турски, ако и повече отъ гражданскитѣ да не сѫ прѣведени на български, нъ на гръцки и френски езици; освѣнъ турския текстъ, че за употрѣбяването и прилагането на тия закони не е станало никакво разпореждане отъ испълнителната власть въ Княжеството, че като углавнитѣ закони, които опрѣдѣлятъ прѣстѫпленията и наказанията сѫ турски, слѣдва че и турския законъ за печата, въ когото се опрѣдѣлятъ прѣстѫпленията и наказанията по печата, трѣбва да има сила въ Княжеството, додѣто се изработи и прѣдстави такъвъ законъ отъ надлежната власть.

Турския законъ за печата е обнародванъ въ Дестура II томъ въ стр. 220, а е прѣведенъ на френски отъ Аристархи бей, III томъ стр. 320—325.

Нъ понеже само ония отъ турскитѣ материали граждански и углавни закони могатъ да иматъ сила и приложение, които не противоречатъ на Конституцията, слѣдователно отъ споменатия законъ могатъ да иматъ сила и приложение само ония правила и статии въ които се опрѣдѣлятъ прѣстжпленията извършени съ печата и наказанията, както и задълженията които се налагатъ на осждените публицисти, а ония статии, въ които се говори за ограничение на печата или се прѣдвиждатъ въ тѣхъ административни наказателни мѣрки, не могатъ да иматъ сила и не могатъ да се прилагатъ. Въ общия турски законъ за наказанията не е прѣдвидено никакво наказание за прѣстжпленията по печата само и само защото е имало специаленъ законъ за печата, а специалния законъ, спорѣдъ приетото отъ науката начало изключава всѣкога дѣйствието на общия законъ (lex specilts derogat legi general).

Отъ сждебната практика се вижда още, че сждилищата, макаръ и да сж признавали прѣстжпленията извършени съ печата, оставиха много отъ тѣхъ ненаказани, защото не е имало законъ, а споредъ общитѣ до сега начала въ углавното право, никои не може да бжде наказанъ за дѣяние, което не е прѣдвидено отъ закона и за което не е опрѣдѣлено наказание отъ закона. За примѣръ и доказателство въ тоя случай служи присждата на Соф. окр. сждъ отъ 12 мартъ 1881 г. № 15, въ която между другото е казано, като взе въ съображение че съгласно съ буквата и смисъла на основний законъ въ Княжеството — Конституцията, наказватъ се само ония прѣстжпления, за коитѿ е прѣдвидено наказание въ дѣйствующитѣ въ Княжеството закони; на основание на горнитѣ съображения и съгласно съ 811 и 2 точ. 815 ст. ст. отъ врѣменнитѣ правила сѫдебни и 75 чл. отъ Конституцията, присѫда: Подсѫдимия Ангелъ попъ Радевъ, бивши помощникъ на редактора на прѣстаналия вѣстн. „Витоша“ да се освободи отъ сѫдъ, за гдѣто чрѣзъ печата е нанесълъ оскърбление на народнитѣ прѣдставители.

Отъ това ясно се вижда, че макаръ и да е имало законъ за печата, но като не е билъ обнародванъ, той не е ималъ сила затова и много прѣстѫпления сѫ останали ненаказани. А не е така и съ углавнитѣ закони, както и съ гражданскитѣ.

И сега до потвърдяването и обнародването на закона за печата, всичкитѣ станали прѣстѫпления съ печата немогатъ нито да се прѣслѣдватъ нито да се наказватъ, защото никой законъ нѣма сила и дѣйствие догдѣто не се обнародва по извѣстенъ начинъ, а разпорежданията да се въведе единъ законъ въ дѣйствие и да се в416матъ потрѣбнитѣ за това мѣрки, зависятъ отъ изпълнителната власть (46 и 50 ст. ст. отъ Конституцията).

Опитътъ доказва още и това, че всѣкиму извѣстно, че отъ двѣ години насамъ много прѣстѫпления се извършиха съ печата: частни лица, чиновници, правителствени учрѣждения, бидоха нападани и оскърбени; печата си позволи и такива прѣстѫпни дѣйствия, които нарушаватъ Конституцията и точно и ясно отъ нея се запрѣщаватъ, нъ прѣстѫпленията останаха ненаказани и оставатъ непрѣслѣдвани.

Проче, като имамъ прѣдъ видъ а) запазването честьта на честнитѣ лица; б) достолѣпието на правителственитѣ учрѣждения и дѣйци; в) осѫжданието на злосторствата на чиновницитѣ, които злосторства биха се доказали прѣдъ сѫдилищата;

г) невъзможностьта да се търпи вече такова положение на работитѣ, т. е. да оставатъ ненаказани и за напрѣдъ извършенитѣ по печата прѣстжпления, и най-паче, че неможе да се търпи направлението на печатътъ, което се явява въ послѣдно врѣме — като се основавамъ върху изложенитѣ обстоятелства и съображения и съгласно съ ст. 50 отъ Конституцията, азъ съмъ на мнѣние да се прѣдстави на Негово Височество докладъ по този въпросъ съ цѣль да се иска разрѣшение:

1-о) Да се приведе отъ Турския на Българския езикъ специалния законъ за печата и да се обнародава, освѣнъ въ държавн. вѣстникъ и на особени книжки.

2-о) Казания законъ да има сила и да се приложи въ дѣйствие отъ деньтъ на обнародванетому, сиречъ, прѣстъпленията извършени съ печата, отъ тоя день за напредъ да се прѣслѣдватъ и наказватъ споредъ тоя законъ.

Министерския съвѣтъ обаче въ засѣданието си на 24-и того, като не е сподѣлилъ моето мнѣние, е дошълъ до друго убѣждение, а именно че отоманския законъ за печата е въ пълната си сила защото не е билъ отмѣняванъ съ нѣкой си попослѣденъ законодателенъ актъ.

Като излагамъ горното, имамъ честь на основание указа отъ 24-и того подъ № 416 (Държав. вѣстникъ № 34 отъ 25-и Май) да Ви моля, Господ. Прѣдседателю, да прѣдложите на Върховния Касационенъ Сждъ за разрѣшение слѣдующитѣ въпроси:

1-о) Турския законъ за печата отъ 2 шабанъ 1281 год. (19-и Декемврий 1865 год. слѣдъ Рожд. Хр.) има ли сила и дѣйствие въ Княжеството?

2 о) Могатъ ли да се прѣслѣдватъ и наказватъ прѣстъплѣния извършени съ печата прѣди този законъ да бѫде приведенъ отъ Турския на Българския езикъ и прѣди да бѫде обнародванъ споредъ установения редъ, или же ще се прѣслѣдватъ и наказватъ само слѣдъ обнародването на тоя законъ въ Държавенъ вѣстникъ?

Като имамъ прѣдъ видъ важностьта на въпроситѣ, а така сѫщо необходимостьта да се разрѣши този въпросъ часъ по-скоро, имамъ честь, да Ви помоля Господинъ Прѣдсѣдателю, да свикате извънредно общо събрание и слѣдъ като се разрѣшатъ въпроситѣ да ми съобщите.

София, 26-и Май 1881 год.

Министръ *П. Х. Стаматовъ.*
Глав. секретаръ *И. Цановъ.*
Началн. на отдѣление *Д-ръ Бодаревъ.*
Съ първообразното вѣрно *Д. Икономовъ.*

Предсѣдателъ на Върховн. Касац. Сѫдъ

№ 152.

До Г-на Министра на Правосѫдието.

Въ отговоръ на отношението Ви отъ днешна дата подъ № 1985, имамъ честь да Ви съобща Г-нъ Министре, че Върховниятъ Касац. Сѫдъ въ днешното си извънредно общо събрание, като изслуша прѣдложенитѣ Ви въпроси за Турския законъ за печата опрѣдѣля: Турския законъ за печата отъ 2 шабанъ 1281 год. и 19-и Декемврий 1865 год. има пълна сила и дѣйствие въ тѣзи си статии, които противоречатъ на другитѣ сега дѣйствующи въ Княжеството закони и прѣстъпленията на печата, могатъ съвършенно правилно да се прѣслѣдватъ и наказватъ, както по общия наказателенъ турски кодексъ (споредъ 66, 138, 213, ст. напримеръ) така и по този законъ за печата, който законъ е като допълнение на първиятъ.

Първообразното подписали:

Прѣдсѣдателствующия *Мишайковъ*

Секретарь *Н. Беневъ.*

София, 26 и Май 1881 год.

Съ първообразното вѣрно: *Д. Икономовъ*

ЗАКОНЪ
ЗА
ПЕЧАТА.

Общи разпорѣждания.

ОТДѢЛЪ I.

Чл. 1. Никакъвъ вѣстникъ или поврѣменно (периодическо) списание, съ политическо или административно съдържание, на какъвто и езикъ да бѫде издавано — било редовно или въ опрѣдѣлени дни, било въ брошури или не редовно, — не може да се основе и обнародва, безъ прѣдварително позволение отъ правителството.

Молбата за позволението трѣбва да се отправя до Министра на Просвѣщението, ако просительтъ е турски подданикъ, ако ли е чужди подданикъ, ще прѣдставя молбата си въ Министерството на Външнитѣ Дѣла и Исповѣданията.

Министерствата като получатъ молбата и слѣдъ като констатиратъ испълнението на условията постановени отъ чл. 3-и ще се дава позволението; а позволителний актъ ще се дава отъ писалището на печатътъ.

Чл. 2. Ако вѣстникътъ или поврѣменното списание ще се издава въ нѣкоя отъ областитѣ, молбата за позволението трѣбва да се прѣдстави на главния управитель, който трѣбва да я испроводи до Министерството на просвѣщението, ако просителя е турски подданикъ, ако е чужди подданикъ — до Министерството на Външнитѣ Работи. Актътъ за позволението ще се испроводи на главния управитель, слѣдъ констатирането за испълнение на условията изказани въ 3-и членъ.

Чл. 3. Лицето което основава вѣстникъ ако е турски подданикъ, трѣбва да е навършило 30 год. възрасть и да не е претърпѣло никакво осѫждание за прѣстъпления, предвидени въ наказателния законникъ, и да се ползва на пълно и дѣйствително съ гражданскитѣ си права. А когато лицето е чуждъ подданикъ, позволението ще се дава съ условие, че ще да подлѣжи като турскитѣ подданици на всичко което се касае до повинноститѣ и задълженията които произлѣзватъ отъ тоя законъ, тъй сѫщо и въ това, що се касае до процедурата, която ще се слѣдва къмъ него въ случай на нарушение или престъпление на печата подъ исключителната юрисдикация на турскитѣ власти и сѫдилища.

Чл. 4. Споредъ както е показано въ чл. 1-ий, всѣка молба за позволение ще трѣбва да бѫде придружена съ едно заявл. подписано отъ издателя или отговорника, въ което да е показано и името на вѣстника, или на поврѣменното списание на колко дни веднажъ ще се издава и въ коя печатница ще се печати.

Отговорний ступанинъ или управитель, ще бѫде дълженъ да прѣдставя при управлението на печата въ Столицата, или на Главния управитель въ областитѣ, въ врѣме на издаванието по единъ подписанъ листъ отъ всѣкой брой на вѣстника си или на поврѣменното си списание.

Всичкитѣ листове на вѣстникътъ ще носатъ напечатанъ подписътъ на отговорний управитель или ступанинъ.

Чл. 5. Когато управительтъ или ступанитѣ на единъ вѣстникъ или поврѣменното списание поискатъ да отстъпятъ на другиго позволението, — което имъ е дадено отъ правителството, длъжни сѫ да извѣстятъ затова на надлѣжното мѣсто, което е дало това позволение. Новия притежатель или отговорникъ трѣбва да получи ново позволение съобразно съ прѣдписанията прѣдвидени въ 1, 2 и 3 членове.

Всѣкога когато ще бѫде проименувано името на вѣстникътъ, днитѣ въ които ще се издава, или печатницата му, ще се обявява това отъ ступанинътъ, или управительтъ на надлѣжното мѣсто.

Чл. 6. Политическитѣ вѣстници или поврѣменни списания, които сега сѫществуватъ въ държавата, сѫ уволнени отъ позволението изискано отъ тоя законъ и напомнюванията които може да сѫ получили до сега ще се считатъ като не станали, но за въ бѫдаще всичкитѣ тия вѣстници ще продължаватъ да се издаватъ, като се подчиняватъ въ всичко на условията прѣдвидени въ тоя законъ.

Чл. 7. когато се помѣсти една статия въ нѣкой вѣстникъ, безъ подписъ на писача, отговорността за написаното пада върху вѣстникарътъ. Ако статията е противна на правилата и законитѣ, то тя и да носи подписътъ на писачътъ, сѫщеврѣменно е отговоренъ и вѣстникарътъ.

Чл. 8 Всѣкой вѣстникъ ще бѫде задълженъ да вмѣсти въ единъ отъ двата си най ближни броеве, званичнитѣ (официалнитѣ) съобщения, които ще му се отправятъ по това дѣло отъ управлението на печатътъ въ столицата и отъ мѣстнитѣ власти въ областитѣ. Вмѣстяването ще бѫде безплатно.

Всѣкой вѣстникъ е така сѫщо задълженъ да вмѣстя безплатно въ единъ отъ двата си най ближни броеве отговорътъ на всѣко лице, означено (спомѣнато) въ вѣстникътъ. Отговорътъ не ще бѫде двойно по дълъгъ отъ статията, която го е прѣдизвикала.

Чл. 9 забранява се въвежданието разпространяванието изъ държавата на всѣкой вѣстникъ и попврѣменно списание съ политическо или административно съдържание, издавани въ чужди държави съ враждебна и нападателна цѣль противъ правителството.

ОТДѢЛЪ II.

Наказателни разпореждания.

Чл. 10 Всѣко издавание и обнародвание вѣстникътъ или повврѣменно (периодическо) списание безъ прѣдварително позволение отъ правителството се наказва съ по 10 турски лири глоба за всѣкой листъ или книжка и по нататъшното издавание вѣстника, или списанието спира.

Чл. 11. Който противъ разпоредванията на чл. 4 не проводи единъ подписанъ екземпляръ отъ вѣстника си и би обнародвалъ вѣстникъ безъ подписъ взема му се 10 турски лири глоба.

Чл 12. Отказвание за напечатание и обнародвание званичнитѣ (официалнитѣ) книжа които споредъ чл. 8 биха се проводили за обнародвание, наказва се съ глоба отъ 2 до 25 турски лири, освѣнъ наказанията за загубитѣ и врѣдитѣ които биха се прѣдизвикали отъ напечатаната, обнародвана стития.

Чл. 13. Който чрезъ вѣстникъ подбужда или прѣлъстява (прѣлъгва) лица да извършатъ нѣкое отъ прѣстжпленията, които споредъ глава I отдѣлъ II (55 — 56 статия) отъ турския наказателенъ законъ, нарушаватъ безопастностьта и спокойствието на държавата счита се за участникъ въ прѣстъплението и се наказва както той така и вѣстникаря по важностьта, на прѣстжплението сжщо като дѣйцитѣ, а вѣстникътъ врѣменно или окончателно, ще се спира отъ правителството по административенъ начинъ.

Чл. 14. Вѣстникарътъ който би написалъ, обнародвалъ нѣщо противъ общественната нравственность и добритѣ нрави, или би докачилъ нѣкоя отъ вѣритѣ, или исповѣданията назаква се съ глоба отъ една до двадесеть и петь турски лири, или съ затворъ отъ една седмица до три мѣсеци.

Чл. 15. Вѣстникаръ, който би употрѣбилъ не прилични изражения срѣщу царътъ и членоветѣ на царското домородство, или би нападналъ неговата власть, наказва се съ затворъ отъ 6 м ци до три години, или съ глоба отъ 25 до 150 турски лири.

Чл. 16 Онзи който би написалъ докачителни думи, противъ главитѣ на васалнитѣ държави, или срѣщу министритѣ на негово Величество, наказва се съ затворъ отъ единъ мѣсецъ до една година, или съ глоба отъ 5 до 50 турски лири.

Чл. 17. Онзи който би употрѣбилъ докачителни изражения противъ господаритѣ, приятели и съюзници на държавата, наказва се съ затворъ отъ три мѣсеци до три години, или съ глоба отъ 15 до 100 турски лири.

Чл. 18. Приписвание или отдавание на едно частно лице или учрѣждение нѣкое опрѣдѣлено обстоятелство, което докача честьта и намалява достолѣпието на лицето или учрѣждението нарича се укоряване (дифаманция); а всѣко оскърбително изражение съ което се изказва прѣзрение или псувня безъ да се приписва и отдава на лице, или учреждение едно опрѣдѣлно обстоятелство, нарича се злословие.

Чл. 19. Укоряване (дифаманция) или злословие, противъ съвѣтъ, сѫдъ, или други държавни учреждения, се наказва съ затворъ отъ 15 дена, до една година, или съ глоба отъ 2 до 50 турски лири.

Чл. 20. Укоряване (дифаманция) противъ правителственни чиновници и службаши наказва се съ затворъ отъ 10 дена до 10 мѣсеци, или съ глоба отъ една до 40 турски лири.

Чл. 21 Укоряване (дифаманция) чрезъ вѣстницитѣ, противъ посланницитѣ, пълномощнитѣ министри, пратенницитѣ, както и др. чиновници на чуждитѣ държави при правителството наказва се съ затворъ отъ 8 дена до 8 мѣсеца, или съ глоба отъ една до 30 турски лири.

Чл. 22 Укоряване (дифаманция) чрезъ вѣстницитѣ противъ частни лица наказва се съ глоба отъ 50 гроша до 15 турски лири, или съ затворъ отъ 5 дена до 5 мѣсеци

Чл. 23. Въ случай на укоряване (дифаманция) частно или длъжностно лице за фактове, дѣла, зивършени въ частния имъ животъ, опрѣдѣленото отъ закона наказание се прилага безусловно, но когато на чиновника, или на всѣко друго лице, което дѣйствува като органъ на властьта, биха се приписали укорителни факти, дѣла извършени въ служебната му нечастна дѣятелность наказанието се не налага, ако приписваемитѣ факти се докажатъ, нъ ако между това е изказано злословие относително до лицето, тогава само наказанието за злословието се прилага.

Чл. 24. Злословие противъ чиновницитѣ, за които се спомѣнува въ 20 и 21 членове, наказва се съ затворъ отъ 5 деня до петь мѣсеци.

Чл. 25 Злословие противъ частни лица се наказва отъ два дни до два мѣсеци или глоба отъ 30 гроша до 5 турски лири.

Чл. 26. Вѣстникаръ, който умишленно, нарочно и съ зло намѣрение, печати или прѣпечатва отъ други вѣстници лъжливи новини или прѣправени книжа и документи, наказва се съ затворъ отъ единъ мѣсецъ до една година или съ глоба отъ 10 до 50 турски лири.

Чл. 27. Прѣстѫпленията прѣдвидени въ чл. чл. 15, 16, 17 и 21 могатъ да се изоставятъ и замѣнятъ съ спирание вѣстника по административенъ начинъ, което спирание не трѣбва да надминува единъ мѣсецъ.

Чл. 28. Вѣстникаритѣ сѫ длъжни въ продължение на единъ мѣсецъ отъ деньтъ въ който имъ се даде присѫдата, да я помѣстятъ на цѣло въ единъ брой на вѣстника си, присѫдата ще може да се обнародва и въ единъ или нѣколко други вѣстници съ разноски на осѫденитѣ.

Чл. 29 Когато въ продължение на двѣ години е послѣдвала три пѫти присѫда противъ нѣкой вѣстникъ, или поврѣменно списание, ще може да се спиратъ по административенъ начинъ приврѣменно или окончателно.

Чл. 30 Когато се случи да е затворенъ отговорния управитель или стопанинъ на вѣстникъ, или на поврѣменно списание за нѣкое злодѣяние или прѣстѫпление, прѣзъ врѣмето на затвора вѣстника или списанието му ще може да се издава чрѣзъ другъ, приврѣмененъ управитель, който ще подлѣжи въ всичкитѣ условия и задължения, прѣдвидени въ тоя законъ.

Чл. 31. Углавно прѣслѣдвание прѣдъ сѫдилищата, за прѣстѫпленията извършени чрезъ печата не се възбужда, до когато пострадалитѣ лица (оскърбенитѣ) се не потъжатъ, но въ случай когато се докача царя, неговото доморodство, властьта, министритѣ и общественната нравственность, прѣслѣдванието се възбужда отъ властьта, а когато оскърбяването се отнася до вѣритѣ и исповѣданията, прѣслѣдването се не възбужда, освѣнъ ако тѣхнитѣ началници поискатъ това и властьта го намѣри за умѣстно.

Чл. 32. Прѣслѣдвание по прѣстѫпления извършвани отъ печата не се взема въ внимание, ако властьта, или частното лице, не се е потъжило прѣди свършванието на шесть мѣсеци отъ деньтъ, когато е обнародвано огласяванието, което съставя прѣстъплението.

Чл. 33. Когато се повтори прѣстѫплението, наказанията, които трѣбва да се произнесътъ — било по сѫдебенъ редъ, било по административенъ, могатъ да бѫдатъ най-много двойни.

Чл. 34. Прѣдвиденитѣ въ членове 15, 16, 17, 19, 20, 21 и 24 простѫпки и прѣстѫпления се изслѣдватъ отъ една петочленна комисия, назначена отъ Високата Порта и рѣшаватъ се възъ основание на нейния рапортъ отъ Върховния сѫдъ. Простѫпкитѣ и прѣстѫпленията, прѣдвидени въ другитѣ членове, се изслѣдватъ и рѣшаватъ отъ полицейскитѣ сѫдилища.

Чл. 35. Тоя законъ влѣзва въ сила отъ долуозначената дата

2. Шабанъ 1281 год.

19. Декемврий 1280 год.

Прѣводътъ е вѣренъ съ турския текстъ.

Главенъ Секретаръ при м-ството на Правосѫдието:

И. Цановъ.

Прѣводачъ при м-ството на Външнитѣ дѣла:

Ст. И. Поповъ.

Министръ на Правосѫдието:

П. Х. Стаматовъ.

Съ първобразното вѣрно:

Д. Икономовъ.

Отъ Министерството на Правосѫдието.

ОКРѪЖНО

№ 2030.

До г г. Прокуроритѣ и тѣхнитѣ помощници при Окрѫжнитѣ и Апелативни сѫдове

По поводъ на докладътъ отъ Министерския Съвѣтъ, съ дата 24. Май т. год. № 306 и указътъ на Негово Височество отъ сѫщата дата № 416, Върховний Касационенъ Сѫдъ въ общото си събрание, станало на 26 того, призналъ че турския законъ за печатътъ отъ 2. Щабанъ 1281 год. и 19 Декемврий 1280 год. отъ Егира (1865 год. отъ Рожд. Христово) има пълна сила и дѣйствие въ тѣзи си статии, които не противоречатъ на другитѣ сега дѣйствующи въ Княжеството закони, така сѫщо както има сила и турский законъ за наказанията, на когото закона за печата е като допълнение.

ст. София,
29 Май 1881 год.

Министръ: *П Х. Стаматовъ.*

Главенъ Секретаръ: *И. Цановъ.*

Началникъ на отдѣлението: *П. П. Карапетровъ*

Вѣрно съ първообразното: *Д Икономовъ.*

ЗАКОНЪ

за

Измѣнение на Конституцията

(Прѣзъ 1883 година).

Пояснения.

А. Головинъ обяснява, че това измѣнение на Конституцията се правило за удовлетворение честолюбието на князя Александра, който при поемане пълномощията обяви, че слѣдъ неопрѣдѣлено врѣме ще прѣдприеме измѣнението на Конституцията, спорѣдъ доказанитѣ отъ управлението нужди.

Закона е прокаранъ на бързо и е останалъ мрътва буква, защото вълненията въ страната бѣха общи и остри, насочени противъ всѣко посегателство срѣщу едвамъ възстановената Конституция. Изборитѣ дадоха властьта на опозицията и новия кабинетъ недопустна никаква помисъль за каквото и да е измѣнение.

ДНЕВНИКЪ

(Стенографически)

на

III обикновенно Народно Събрание

(Извънредна сессия).

Отваряние, недѣля 4 Септемврий 1883 год.

(Начало въ 11 часа)

На 11 часа г-да Депутатитѣ, Министритѣ, Държавний Съвѣтъ, Смѣтната Палата, Върховния Сѫдъ, Дипломатическото тѣло и всичкитѣ граждански и военни чиновници, се събраха въ залата приготвена за Събранието.

Негово Височество влѣзе въ залата на Събранието по сѫщия церемониялъ, както при закриването на миналата сессия, и биде посрѣщнатъ съ гръмогласни викове: „Да живѣе“ и „Ура“. Като седна на трона, изрече слѣдующето слово:

Господа Прѣдставители!

Съ радость ви виждамъ събрани около Мене. Въ миналата сессия на Нар. Събрание, Вий, Господа Прѣдставители, показахте такъвъ патриотизмъ и такъва прѣданность къмъ Мене и Княжеския Прѣстолъ, щото Азъ ще запазя най-доброто възпоминание отъ нея сессия. Привѣтствувамъ Ви ибо сѫ добрѣ дошли въ нашата столица.

Свикани сте, Господа Прѣдставители, въ извънредна сессия за да прѣгледате и одобрите договора, който се подписа въ Виена отъ Прѣдставителитѣ на Моето Правителство за построяването въ територията на Княжеството желѣзната линия, която трѣбва да свърже Отоманскитѣ линии съ Сръбскитѣ. Това задължение като ни е наложено отъ Берлинский договоръ, ваша длъжность е, Господа Прѣдставители, да го вземете въ сериозно внимание и да докажете, че Българский народъ не се отклонява отъ изпълнението на неуспоряеми задължения, които му се налагатъ отъ международни трактати.

Берлинский договоръ като налага тоже на България разноскитѣ за Руската окупация, нашето министерство сключи съ правителството на Негово Императорско Величество Руский царь единъ договоръ, който тоже ще бѫде прѣдставенъ на вашето благоусмотрение.

Манифеста Ми отъ 30 Августъ ви увѣдоми за Моитѣ намѣрения относително до конституционния режимъ въ Княжеството. Бързамъ да се възползувамъ отъ този случай, за да увѣра чрѣзъ васъ възлюбления Мой народъ, че Съмъ всѣкога ималъ и всѣкога ще имамъ за единствена задача на Моя животъ величието и независимостьта на Отечеството ни България, и благоденствието на Моитѣ подданици.

Обявявамъ извънредната сессия на III-то обикновенно Нар. Събрание за открита. (Викове: да живѣе *Негово Височество!* Ура!)

Прѣдсѣдатель: Засѣданието се отваря изново. Прѣдседательтъ на Минист. Съвѣтъ г. Др. Цанковъ има да прочете една декларация отъ правителството.

М-ръ Цанковъ (чете):

ДЕКЛАРАЦИЯ
на
МИНИСТЕРСТВОТО

Прѣдъ видъ на Височайшия манифестъ отъ 6 Септемврий, чрѣзъ който отъ една страна се възстановява Конституцията изработена въ Търновското Учрѣдително Събрание, а отъ друга настоящето Народно Събрание се прѣобръща въ обикновено законодателно, Министерството за да прѣкрати всѣко недоумѣние върху този въпросъ, счита за нуждно да обяви прѣдъ Васъ, че настоящето Събрание ще дѣйствува и ще има сила до когато се събере Велико Народно Събрание, за да прѣгледа Търновската Конституция. Въ този промежутокъ Събранието относително до съставътъ си, ще се управлява по новия избирателенъ законъ, а относително до правата и дѣйствията си, ще се управлява по Конституцията.

Въ слѣдствие на това правителството прѣдлага на прѣдставителитѣ да приематъ клѣтва, спорѣдъ установената въ Конституцията форма.

Министръ на Вѫтрѣшнитѣ Дѣла и Прѣдседатель на Минист. Съвѣтъ: *Д. Цанковъ.*

Министръ на Външнитѣ Дѣла и Исповѣданията: *Марко С. Балабановъ.*

Финансовий Министръ: *Г. Д. Начовичъ.*

Министръ на Правосѫдието: *К. Стоиловъ.*

Министръ на Просвѣщението: *Д. Молловъ.*

Программа на Министерството.

На всички е вече извѣстно при какви обстоятелства биде поканенъ отъ **Негово Височество**, Нашийтъ Господарь, днешнийтъ Министръ прѣдсѣдатель да състави ново и отговорно министерство.

Жребието, при съставянето това министерство, падна върху долуподписанитѣ и тѣмъ се повѣри висшето управление въ днешнитѣ тежки мѫчни обстоятелства, когато страната прѣминува отъ едно положение въ друго.

Съобразно съ единодушното желание исказано въ отговора на Нар. Събрание къмъ тронното слово, **Негово Височество** Княза съ височайшиятъ Си манифестъ отъ 6 септемврий възстанови конституционниятъ режимъ въ страната; но ни едно минало не изчезва безъ да остави дири отъ своето сѫществувание. Не безъ съзнание на тѣзи мѫчнотии долуподписанитѣ се рѣшиха да ематъ отгорѣ си тѣжка отговорность въ днешното време. Тя имъ се наложи отъ самитѣ обстоятелства, които породиха днешното ново положение. Отказванието въ този случай би равнозначило съ нарушение длъжностьта къмъ отечеството.

Тѣзи обстоятелства прѣдначъртаватъ и самата програма на сегашното Министерство.

Плодъ на едно съгласие между партиитѣ за възстановлението Търновската конституция, М-то ще има за основно правило въ дѣятелностьта си съединението на всичкитѣ жизнени и просвѣтени народни сили въ едно истинско конституционно направление, съобразно съ положенитѣ въ възстановената конституция начала.

То ще има грижата, съгласно съ народното прѣдставителство, да възстанови въ всичкитѣ отрасли на управлението и по всичкитѣ учрѣждения пълна гармония между тия начала и сѫществующитѣ закони.

Подиръ като настоящето Нар. Събрание се произнесе върху бѫдѫщитѣ измѣнения въ конституцията, М-ството си поставя за длъжность да се съобрази напълно съ постановленията на това Събрание, касателно до свикванието Великото Н. Събрание за обсѫждение на тия измѣнения; но въ сѫщото врѣме явява, че до свикванието това Велико Нар. Събрание, то е рѣшено въ всѣкий случай да не остави управлението безъ контролъ и да свиква Обикновеното Нар. Събрание въ случаитѣ и по реда опрѣдѣлени отъ самата възстановена конституция.

Отговорностьта и контрола по всичкитѣ отрасли на управлението, съставляватъ сѫществена часть отъ програмата на настоящето М-ство, на което членоветѣ, частно всѣкий единъ за своитѣ дѣйствия, и всички наедно за общитѣ въпроси сѫ направо отговорни. Между тѣхъ, отъ една страна, и **Негово Височество** Князя и народното прѣдставителство, отъ друга страна, не може за напрѣдъ, съгласно съ конституцията, да сѫществува никакво друго учрѣждение, отъ какъвто характеръ и да е то.

Администрацията, правосѫдието, финансовитѣ и економическитѣ въпроси, земледѣлието, търговията, общественитѣ сгради, народното просвѣщение, духовенството и народната войска ще обръщатъ най-сериозното внимание на М-ството и ще бѫдатъ прѣдмѣтъ на постоянни грижи, като се има прѣдъ видъ, отъ една страна възможното подобрение въ всичко, а отъ друга, строгата пѣстливость съ народната лепта.

Правителството, като ограничи числото на службата въ най-неизбѣжния размѣръ, ще вземе мѣрки отъ една страна, да осигури положението на служащитѣ, а отъ друга, ще има за неотмѣнно правило да повѣрява служби само на лица съ испитана честность и способность.

Въ пълно съзнание на международнитѣ задължения на младото ни Княжество, М-ството ще има за задача не само да ги обсѫжда съ зрѣлость, но да зема и всички мѣрки, които би намѣрило най-удобни за да се приготвя или даже да осѫществи благополучното имъ разрѣшение съгласно съ справедливостьта и съ добрѣ разумѣванитѣ интереси на страната. М-ството счита за длъжность да положи въ това отношение, всички усилия за да извади на лице добросъвѣстностьта, която е била и е една отъ най-отличителнитѣ чърти на Българскиятъ народъ. Въ замѣна на това, Министерството ще иска отъ интересующитѣ се справедливость и признание мѫчнотиитѣ, които срѣща въ всѣка стѫпка малката и младата ни държавица при условията, въ които биде поставена тя още при създаването й.

Тия сѫ началата, които ще рѫководятъ настоящето Министерство. За приспособлението имъ то възлага надѣждитѣ си върху испитаниятъ патриотизмъ на българскитѣ граждане. Тѣхнитѣ права ще намѣрватъ най-голѣма защита въ всичкитѣ органи на правителството, което ще има между другото и длъжностьта да бди постояно, щото свободата и правата на всѣкого да не се нарушаватъ никѫдѣ и отъ никого, а въ сѫщото време и властьта да не бѫде отъ никого и никѫдѣ прѣзирана.

За обезпечение порѣдъка и тишината на всѣкждѣ, а по особенно за потушаванието разбойничеството въ источната страна на България, ще се зематъ енергически мѣрки.

Съ тия начала М-ството иска да вѣрва, че самостоятелното Българско Княжество, не само ще тръгне изново съ успѣхъ въ пжтя на вжтрѣшното си правилно развитие отъ всѣка страна, но ще може да види себе си прилично подигнато и прѣдъ очитѣ на иностранниятъ свѣтъ, а особенно на освободителката Русия.

Министерството прави, за постигание всичко това, възвание къмъ българскитѣ граждане, съединенитѣ сили на които могжтъ най-много да улеснятъ задачата на първото Българско М-ство подиръ възстановлението на Търнов. конститиция, задача, която е въ сжщото врѣме общенародна, защото се касае до нарежданието и бждащитѣ сждбини на Княжеството.

София 21 септемврий 1883 г.

М-ръ Прѣдседатель и М-ръ на
Вжтрѣшнитѣ Дѣла: *Д. Цанковъ.*

Министръ на Общитѣ Сгради,
Земледѣлието и Търговията: *Т. Икономовъ.*

Министръ на Правосждието: *К. Стоиловъ.*

Министръ на Външитѣ работи: *М. Д. Балабановъ.*

Министръ на Финансиитѣ: *Г. Д. Начовичъ.*

Министръ на Просвѣщението: *Д. Молловъ.*

(Ржкоплѣскание).

Ще Ви прочетж още резолюцията на **Негово Височество** написана саморжчно отъ Него:

„Одобрявамъ и моля Бога да усили въ сърдцата на възлюбления Мой народъ патриотическитѣ чувства, които го накараха да ме обкружи.

(Гласове: „Да живѣе“! Ржкоплѣскания.)

21 септемврий 1883 г.

Александръ.

Докл. Грековъ: Господа прѣдставители! На мене падна трудната задача, да направя доклада на комисията относително до прѣдложението за прѣглеждане на конституцията, направено отъ страна на правителството. Разумѣва се за такова едно важно дѣло изискваше се повече врѣме и по-голѣма свѣтлина, отъ колкото мога азъ да я поставя относително до този въпросъ. За това безъ да продължавамъ повече, азъ ще моля найпочтително Народното Събрание, да бжде снисходително къмъ моя докладъ и да го приеме такъвъ, както мога да го направя.

Прѣди да пристжпя къмъ излагане на членове, ще кажа, че освѣнъ тѣзи, които сж въ законопроекта на правителството, има още нѣколко члена, които тоже иматъ важность и които по частна инициатива на комисията ще се изложатъ на Нар. Събрание. Длъженъ съмъ да ви явя, че правителството е извѣстно за тѣхъ и ги е приело, както е приело и тѣзи, които сж изложени съ Княжески указъ.

Прѣдлага се прѣди всичко измѣнението на членъ 6 отъ конституцията, който гласи така (чете):

Членъ 6. На Българский Князь се дава титлата „Свѣтлость“, а на Наслѣдника на прѣстола — „Сиятелство“.

Комисията прѣдлага тоя членъ да се измѣни по слѣдующия начинъ:

Чл. 6. Българский Князь и членоветѣ на домочадиeто му носятъ титлата „Височество“.

Анневъ: Азъ искамъ само да напомня, че този въпросъ се подигна още на 79 год. и се прие въ Нар. Събрание, че Князьтъ трѣбва да носи титлата „Височество“; този въпросъ е свършенъ.

Прѣдсѣдатель: Турямъ на гласуване члена тъй, както комисията го редактирала. Който го приеме да си дигне ржката.

М-ръ Цанковъ: Азъ ще моля г-да квесторитѣ, да констатиратъ вишегласието, защото въ конституцията е казано да има $^2/_3$ отъ числото на прѣдставителитѣ. За това, да не бързаме ние, а трѣбва да го пазиме при рѣшаването на нѣкои важни въпроси.

Кв. Г. Геровъ: 42-ма души сме тука. Отъ 42-ма души до колкото видѣхъ дѣдо хаджия не зная дали дигна ржката си или не и К. Поменовъ.

М-ръ Цанковъ: Тия трѣбва да се броятъ.

Прѣдсѣдатель: Този членъ се прие отъ 40 прѣдставители.

М ръ Цанковъ: Азъ искамъ за всѣко едно вотиране да се записватъ гласоветѣ: *за* колко и *противъ* колко.

К. Помяновъ: За да не стане нѣкое недоумѣние, г-да прѣдставители, азъ имамъ честь да кажа слѣдующето; азъ не си дигнахъ ржката за този членъ не че съмъ противъ него, но така искамъ да направя, както ще направя и при всѣкой слѣдующи членъ, защото, азъ като не знаяхъ, че днесъ ще има засѣдание и този въпросъ ще се разисква, не съмъ и приготвенъ никакъ, за да зема участие въ разискването; за това, ще се въздържамъ отъ да гласувамъ, и то не само за този членъ, който е твърдѣ деликатенъ, и за който не съмъ противенъ дѣто да се нарича Князьтъ съ титлата „Височество“, но така сѫщо, както казахъ, ще направя и при слѣдующитѣ членове.

Шивачовъ: Ще отговоря на г-на Помянова, че относително измѣненията на конституцията е много врѣме ималъ да се приготви. За това, ако всѣкой казва, че не е ималъ врѣме да се приготви, по-добрѣ да каже, че не е на мнѣние да се приема. Тогава ще каже, че вие не знаете, какво подписахте, когато подписахме отговора на тронната рѣчь (*Гласове:* на дневенъ редъ!).

Г. Геровъ: За члена 40 души гласуваха, а двама сѫ противъ.

Прѣдсѣдатель: И тъй този членъ е приетъ.

Докл. Д. Грековъ: Чл. 15 гласи както слѣдва: (Чете): „Князьтъ има право за помилване въ криминалнитѣ дѣла. А правото за амнистия принадлѣжи на Князя заедно съ Нар. Събрание“.

Комисията прѣдлага щото на членъ 15 втората алинея да гласи така: (Чете): „Амнистия се дава чрѣзъ законъ“.

Първата алинея остава неизмѣнена.

Азъ ще ви явя причинитѣ, по които стана това измѣнение. Членъ 15 изражава едни начала, които не сѫ никакъ юридически, и които не изразяватъ добрѣ мисъльта, която трѣбва да се искаже отъ единъ законъ. Напр. ако се земе тази алинея така, както е тука, и ако се постави въпросъ, кой, правителството ли, Князьтъ ли, или Нар. Събрание ще има инициативата за да подигне единъ въпросъ за амнистия, този въпросъ не може да се разрѣщи, ако остане втората алинея така както е тя; защото, тука е казано, че правото за амнистия принадлѣжи на Князя заедно съ Нар. Събрание, безъ да е опрѣдѣлено, какъ ще се извършва. Напротивъ, ако се каже, че амнистия се дава чрѣзъ законъ, тогава става ясно. Всинца знаемъ какъ се правятъ закони, и че Нар. Събрание има законодателна инициатива, слѣдователно, и тука може да се подигне въпросъ, да се даде ли амнистия въ даденъ случай, както и правителството може да положи въпроса въ Нар. Събрание; и тогава всичкитѣ формалности, които се изискватъ при даването на амнистията, сѫ ясно опрѣдѣлени, щомъ се каже, че амнистията се дава чрѣзъ законъ. Ще прочета сега пакъ тѣзи измѣнения. Чл. 15: „Князьтъ има право за помилване въ криминалнитѣ дѣла. Амнистията се дава чрѣзъ законъ“.

Прѣдсѣдатель: Приема ли се чл. 15 така, както го е измѣнила комисията? Който го приема да си дигне рѫката.

Моля г-да квесторитѣ да прочетатъ гласоветѣ.

Квест. Геровъ: Само г. Помяновъ не си дигналъ рѫката. Оставатъ 40 души за прѣдложението и единъ противъ. (Г. Буровъ си излѣзе).

Докладчикъ: Комисията прѣдлага едно измѣнение въ чл. 27 на конституцията, който гласи: „Регентството състои отъ троица Регенти, които се избиратъ отъ Великото Нар. Събрание“.

Комисията прѣдлага на мѣсто този членъ слѣдующето: „Регентството се състои отъ троица Регенти, отъ които единъ е по право и най-стария пълнолѣтенъ български поданикъ мѫжски сродникъ отъ княжеското домочадие, или въ отсѫтствие на такъви, майката на малолѣтния Князь и двама избрани отъ Великото Нар. Събрание".

Прѣдсѣдатель: Приема ли се този членъ така както го прочете г. Докладчикъ? Който го приема, да си дигне ржката. (Приетъ съ 40 чл. срѣщу 1).

Докладчикъ: Вслѣдствие на туй измѣнение трѣба и 29 членъ на конституцията да прѣтърпи малко измѣнение и да се каже: „Членове на Регентството могатъ да бждатъ членове на княжеското домочадие, министри, прѣдсѣдателя и членоветѣ на Върховното Сждилище, или пъкъ лица, които сж заемали безукорно тия длъжности"

Това е промѣнение, което не е друго нищо, освѣнъ слѣдствие на горнето промѣнение, което приехме по-напрѣдъ.

Прѣдсѣдатель: Приема ли Нар. Събрание измѣненията, които е направила комисията на 29 членъ? Който ги приема, да си дигне ржката (Приетъ съ 39 противъ 2 гл.).

Докладчикъ: Комисията прѣдлага и нѣкои измѣнения на чл. 36 отъ конституцията, който гласи: „Народното Събрание опрѣдѣлява обдържането на Наслѣдника на прѣстола, откакъ той достигне пълнолѣтието си".

Измѣненията, които прѣдлага комисията сж слѣдующитѣ: „Народното Събрание опрѣдѣлява едно количество за обдържание на прѣстолонаслѣдника, откакъ достигне пълнолѣтието; сжщо Нар. Събрание опрѣдѣлява една сума за обдържание на увдовела Княгиня".

Това е установено навсѣкадѣ, че до дѣто живѣе царствующия Князь, не се опрѣдѣля особена сума за нейното подържание. Но, щомъ увдовее, и ако се прѣдполага, че нѣма лични срѣдства за да живѣе, трѣба Нар. Събрание, да промисли за нейното състояние.

Прѣдсѣдатель: Приематъ ли се тия измѣнения на чл. 36 отъ конституцията? Който ги приема, да си дигне ржката (Приетъ съ 39 срѣщу 2 гл.).

Докладчикъ Грековъ: Комисията прѣдлага сжщо така едно измѣнение на чл. 44 отъ Конституцията. (Чете):

44. „Ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни и отмѣни догдѣ той по-напрѣдъ не се обсжди и приеме отъ Нар. Събрание, което има право така сжщо и да тълкува неговий истински смисълъ“.

Комисията прѣдлага за слѣдующитѣ измѣнения: „Ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни или отмѣни, до когато по-напрѣдъ не се обсжди или приеме отъ Нар. Събрание и втората камара“. Понеже има тукъ въпросъ за втората камара, който не е още рѣшенъ по начало, азъ бихъ прѣдложилъ да остане висящъ, защото и безъ това има нѣкои измѣнения, които се касаятъ до втората алинея на 44-и чл. която гласи: „Който има право, така сжщо и да тълкува неговий истински смисълъ“. Комисията прѣдлага да стане така: „Нар. Събрание дава автентично тълкувание на законитѣ, но само по законодателенъ редъ“. Азъ ще дамъ обяснение относително това измѣнение.

М-ръ Балабановъ: Азъ мисля, че понеже г-нъ докладчикъ каза, че този въпросъ е свързанъ съ другъ, и че по добрѣ е да остане висящъ, то ще бждатъ разясненията, които г-нъ Докладчикъ иска да ги прави сега излишни, щомъ той каза, че трѣба да остане висящъ този въпросъ.

Доклад. Грековъ: Въпроса е само, дали въ този членъ трѣба да се тури и това, че законитѣ трѣба да бѫдатъ обсѫждани и приети отъ втората камара, защото само за втората камара въпроса не е рѣшенъ. Че ще има Нар. Събрание тозъ въпросъ е рѣшенъ. За това относително другитѣ измѣнения, които прѣдлага комисията да се произнесемъ. А въпроса, дали заедно съ Нар. Събрание ще има и втора камара да го оставимъ висящъ.

М-ръ Балабановъ: Така сѫщо разбирамъ, сир. безъ думитѣ „втората камара" да се гласува сега.

Докл. Грековъ: Комисията прѣдлага измѣнения, че Нар. Събрание дава тълкование на законитѣ, но да го дава по законодателенъ редъ. Това г-да прѣдставители не може да бѫде инакъ. Едно Нар. Събрание не може да се обърне на сѫдилище, и да дава тълкование на закона относително частни нѣкои случаи. Друго нѣщо е, когато се разисква единъ въпросъ въ Нар. Събрание, когато трѣба да се тълкува единъ чл. отъ правилника или даже единъ чл. отъ Конституцията, относително до дѣлата на Нар. Събрание. Тамъ Нар. Събрание за всѣки случай може да дава тълкувание, но въобще за всичкитѣ закони на държавата, да прави тълкувание Нар. Събрание, това, г-да Прѣдставители, ще се съгласите съ мене, че не може да стане освѣнъ по законодателенъ редъ. Защото нека прѣдположимъ едно прошение постѫпи въ Нар. Събрание, което иска да се даде тълкувание на закона и тогава това тълкувание да бѫде задължително за всички; то вѣрвамъ, че всички ще се съгласите съ мене, че Нар. Събрание прѣстава да бѫде законодателна власть, и става сѫдебна власть. Тълкувание на закона въ приложение къмъ частни случаи, принадлежи само на сѫдилищата. Нар. Събрание има всѣкой пѫть право да тълкува закона, но трѣбва да става това по законодателенъ редъ; сир. по инициативата на народнитѣ прѣдставители или правителството: да се обсѫжда и приеме отъ Нар. Събрание, да се утвърди отъ Княза и обнародва както всичкитѣ закони, и тогава да има сила на законъ. Сега 44-и чл. ще гласи така: „Ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни или отмѣни, до когато той по-напрѣдъ не се обсѫди и приеме отъ Нар. Събрание и втората камара и се утвърди отъ Княза. Нар. Събрание дава автентично тълкование на законитѣ, но само по законодателенъ редъ“. Разумѣва се, че длъжни сме да забѣлѣжимъ, че остава висящъ въпроса, дали въ този чл. ще се тури и „втората камара“ или не.

Прѣдсѣдатель: Приема ли се чл. 44 както се редактира отъ комисията? Който го приема, да си вдигне рѫката. (38 за, 3 противъ). (Единъ гласъ: противъ е Дуковъ).

Дуковъ: Азъ до сега не видѣхъ да се казва и записва, кои сѫ противъ. А ако се бѣше рѣшило, да има два бѣли листа, въ които да се записватъ имената на гласующитѣ, то разбирамъ, а сега е свободно за всички.

Манафовъ: Нѣкой пѫть се случва да става споръ, и по тази причина трѣбва да се забѣлѣзватъ имената, за да могатъ квесторитѣ да кажатъ, когато се попитатъ, еди кои лица. Когато е записано въ протоколитѣ, тогава е за квесторитѣ неуспоримо доказателство.

Докл. Грековъ: Можеше г. Дуковъ да поиска, да не се пише въ протокола името му, тогава работата е свършена. Никой не желае тукъ, да не се знае работата за г. Дуковъ че не е гласувалъ. Ако г. Дуковъ иска да се скрие, ний сме готови да му помогнемъ въ това отношение.

(Чете отъ Конституцията). Чл. 49. „Само Народното Събрание има право да рѣшава, упазени ли сѫ всичкитѣ указани въ тая Конституция условия, при издаванието на нѣкой законъ."

Г-да прѣдставители, този членъ е едно явно противоречие на началата на науката и даже въ България всѣки день се подигаха такива въпроси прѣдъ нашитѣ сѫдилища. Азъ зная, че сега има нѣколко въпроси, които сѫ висящи прѣдъ сѫдилищата и се оспорватъ по тази причина, дали единъ законъ трѣбва да приеме своето приспособление, като се основаватъ онѣзи, които контестиратъ на това, че не билъ издаденъ съ всичкитѣ форми, прѣдвидени въ Конституцията. И най-сетнѣ, г-да, този въпросъ трѣбва да се подаде на сѫдилищата. Сѫдилищата трѣбва да рѣшаватъ, дали сѫ прѣминати всички формалности при издаванието на единъ законъ; защото сѫдиитѣ сѫ които има да приспособяватъ закона и на тѣхъ трѣбва да дадемъ възможность, като на лица които искатъ приспособление на тѣзи закони, да могатъ да подигатъ въпросъ, дали при издаванието на закона сѫ запазени всичкитѣ формалности, които се налагатъ отъ Конституцията, или съ други думи, дали този законъ е законъ. Ако остане члена, както е въ Конституцията сега, тогава нѣма съмнѣние, че сѫдилищата не може да разгледватъ този въпросъ; защото Конституцията казва, само Народното Събрание има право да рѣшава този въпросъ.

А когато нѣма Нар. Събрание, какво ще правимъ тогава? Прѣдставете си, че между двѣ сесии се издава единъ законъ дѣто не сж никакъ запазени формалноститѣ, споредъ конституцията; напр., издава се и съ циркуляръ на М-ството, или чрѣзъ Княжески указъ да се промѣни единъ законъ. Ако подигне човѣкъ прѣдъ сждилищата единъ въпросъ и каже, че нѣмате право да приспособявате закона, защото не сж запазени всички формалности при издаванието му, тогава сждилището ще му каже: много ми е жалъ, но нѣма какво да правимъ; конституцията казва, че само нар. събрание рѣшава въпроса да ли сж запазени формалноститѣ при издаванието на този законъ. Въ всички страни, дѣто има сждилища, е дадено това право на тѣхъ и тѣ трѣбва да рѣшаватъ. Така и у насъ трѣбва да стане; защото народното събрание нѣма да се занимава съ този въпросъ. Народното събрание, ако забѣлѣжи, че съ приспособлението на единъ законъ или при издаванието му не сж запазени всички формалности, прѣдписани въ конституцията, може да направи запитвание прѣдъ министерството и може да тегли на отговорность м-ра, който приспособява закона; но само то да се произнесе дали сж запазени всичкитѣ формалности на закона, то не е съобразно съ началата на науката. За това прѣдлага комисията: „Въпроса, ако при издаванието на нѣкой законъ сж запазени условията на гласуванието, утвърдението и обнародванието на единъ законъ, се рѣшава отъ сждилищата“.

Анневъ: Азъ не мога да разбера, защо да оставяме такива важни въпроси да ги рѣшаватъ сѫдилищата. Единъ въпросъ или законъ, който е билъ разискванъ въ народното събрание, вижда се отъ дебатитѣ какъ трѣбва да се разбира. Ако оставимъ такива въпроси да ги рѣшаватъ сѫдиитѣ, то не трѣбва да забравимъ, че между тѣхъ (сѫдиитѣ) има такива хора, които не заслужаватъ даже да бѫдатъ копачи; какъ прочее можемъ на тѣхъ да оставимъ това. Ако работата е за законитѣ и правилата, които сѫ издадени въ промежутъка на двѣ сесии, тогава разбирамъ, тъй като такива (правила и закони, които сѫ издадени въ промежутъцитѣ) сѫ врѣменни. Тъй щото нѣма нужда да се даватъ други права на сѫдиитѣ.

М-ръ Стоиловъ: Тука въпроса не е никакъ въпросъ на тълкувание. Щомъ се прѣдстави единъ законъ, първото нѣщо, което трѣбва да се знае е: законъ ли е той, или не? Че тозъ въпросъ се явява, показватъ го фактоветѣ отъ нашата практика: Прѣди единъ мѣсецъ явява се единъ отвѣтникъ, който иска да защищава разбойници прѣдъ военнитѣ сѫдилища, но не му позволиха. Най-сетнѣ достигна въпроса до Министерството на Правосѫдието. Питаха се свѣдѣния и намѣри се, че рускитѣ военни закони, които сѫществуватъ и у насъ, не забраняватъ никакъ на граждански лица да защищаватъ прѣдъ сѫдилищата, напротивъ, всѣки единъ е свободенъ да си избере адвокатъ, какъвто иска.

Явява ми слѣдъ това единъ отъ чиновницитѣ на Военното Министерство, че въ мѣсецъ мартъ бѣше издаденъ единъ законъ, по който се забранява правото на граждански лица прѣдъ военнитѣ сѫдилища. Той, именно този законъ, облеченъ е съ формата на указъ и получилъ е удобрѣние отъ Държавний Глава, но липсува му нѣщо: закона не бѣше обнародванъ въ „Държавенъ вѣстникъ“. Слѣдователно, когато се прѣдстави единъ въпросъ, дали сѫществува закона, дали бѣше подчиненъ на всичкитѣ формалности, които прѣдписва Конституцията, този въпросъ трѣба да се рѣшава отъ сѫдилищата. И това не е нѣщо ново или извънрѣдно, това е нѣщо, което теорията на най-новитѣ науки указва и на тази теория се съединява и практиката.

Ако се приеме началото, което стои въ Търновската Конституция, тогава може да излѣзе още едно неудобство. Повтарямъ единъ случай, който казахъ завчера, че може нарушение на закона на Конституцията да стане, не само отъ страна на правителството, но може твърдѣ добрѣ да го направи и народното събрание. Прѣдставете си, че едно компактно болшинство на едно народно събрание, въ даденъ случай, каже, че това е законъ, то остава за единъ даденъ случай сила на едно като законъ, а друго ако не му понесе да му земе силата на законъ. Затова Министерството нѣма нищо противъ това да се приеме, както го прѣдлага комисията.

Шивачевъ: Азъ искамъ да кажа на г-на Анчева само това, че може ли да гарантира, че дѣйствително народното събрание ще съотвѣтствува на това, което желае той. Дали всѣкога ще бѫде въ народното събрание такава справедливость, както въ нашитѣ сѫдилища и да прѣдположимъ даже, че има копачи въ тѣхъ. Тия хора за сега сѫ добри и когато намѣримъ по-добри, ще туримъ тѣхъ на онова мѣсто. А въ народното събрание много пѫти се случва, че вѣе единъ извѣстенъ вѣтъръ и както вѣе вѣтъра, така се рѣшава единъ въпросъ. А въпроситѣ въ сѫдилищата минуватъ прѣзъ три инстанции и, ако не се рѣшава правилно въ първата инстанция, то ще се рѣши въ втората или третята.

Докладчикъ: Г-да прѣдставители, азъ земамъ втори пѫть думата върху този въпросъ, именно, за да обясня на г-на Аннева, че тука нѣма опасность, ако се рѣши, както прѣдлага комисията, напротивъ, има опасность, ако се рѣши както прѣдлага г-нъ Анневъ.

Нека ми позволи народното събрание да кажа нѣколко думи върху начина, по който се издаватъ законитѣ и какви трѣба да бѫдѫтъ условията, които трѣба да испълни единъ законъ, за да бѫде той законъ.

Спорѣдъ нашата конституция, както видѣхме и въ чл. 44 и въ послѣдующитѣ членове, както членъ 123 и въ други нѣкои, казва се, че единъ законъ у насъ трѣбва да испълни слѣдующитѣ условия, за да бѫде законъ: трѣбва да го гласува Нар. събрание и послѣ трѣба да го утвърди князя; когато го утвърди Князя трѣбва да се облече съ държавний печатъ, и да се приподпише отъ едного отъ Министритѣ, и да се обнародва въ „Държавенъ вѣстникъ“. Питамъ г. Анева, възможно ли е, да се издаде единъ законъ и безъ да се опазятъ тѣзи формалности? Може ли г. Анневъ да гарантира, че нѣма да се намѣри Министерски съвѣтъ, който въ промеждутъка на двѣ сесии да издаде единъ законъ и безъ да го внесе въ Нар. събрание, ще го прѣдстави на *Негово Височество*, ще му тури държавний печатъ и ще го обнародва въ нѣкой вѣстникъ и послѣ ще се приспособлява? Тази случайность може да се случва всѣки день, защото може да се случи М-ръ, който отговорностьта да не я счита за много сериозна и мисли, че може и тази работа да мине.

Сега друга случайность: Може да бѫдатъ испълнени всички формалности на закона, но той да не е извѣстенъ на публиката, понеже не бѣше обнародванъ въ „Държавенъ вѣстникъ", а просто съобщенъ отъ М-ра на нѣкои администрации или на сѫдилищата и тѣ да го прилагатъ на хората безъ да бѫде обнародванъ въ „Държавенъ вѣстникъ". Питамъ, въ този случай, ако се появи въпросъ прѣдъ сѫдилището, кой има да приложи този законъ, и ако азъ казвамъ, че този законъ не е гледанъ прѣдъ Народ. събрание, или не е обнародванъ, а конституцията казва, когато се утвърди трѣбва още да се обнародва, то сѫдилището може ли да разгледа този въпросъ, когато се казва въ конституцията, че само Народ. събрание може да рѣшава, да ли сѫ запазени всичкитѣ формалности при издаванието на единъ законъ? Сѫдилището ще каже, че виждамъ и азъ, че това не е законъ; но тозъ въпросъ трѣбва да го рѣши Народното събрание. И така въпроса, който трѣба да се подигне и рѣши въ сѫдилището, ще си остане за Нар. събрание. И ако не се подигне въ Нар. събрание единъ депутатъ и да попита, да ли сѫ испълнени всичкитѣ формалности, то ще си остане въпроса нерѣшенъ, между тѣмъ, когато прѣдъ сѫдилището ще се подигне въпроса отъ хора, които се интересуватъ за това нѣщо. Първо и първо, което ще направя, ако се интересувамъ за това нѣщо, ще потърся да ли този законъ е законъ, да ли сѫ испълнени всички формалности или не сѫ, и когато виждамъ, че еди коя формалность не е испълнена, ще кажа, че това не е законъ. На сѫществуванието на чл. 40 въ конституцията сѫдилището може да ми каже: виждамъ справедливо е твоето заявление, но чакай да доде Народ. събрание и ако хрумне на нѣкой депутатъ да каже, че при нѣкой законъ не сѫ испълнени формалноститѣ, прѣдписани въ конституцията, тогава него нѣма да прилагаме.

Еди-коя помисъль, има относително чл. 49, както е въ Конституцията. Но както го прѣдлага комисията, това е въпросъ ясенъ. Ако при изданието на нѣкой законъ, не сѫ запазени всички формалности, то сѫдилището ще каже, че това не е законъ. Азъ оставамъ на страна и конседерацията, която много значи и за която говори г. Стоиловъ, защото въ едно Нар. събрание не може никога да се намѣри пълна гаранция за справедливото приспособление на закона, а сѫдилищата сѫ така направени, щото има повече безпристрастие (*Анневъ:* Въ насъ нѣма). А Нар. събрание е тѣло, въ което най-главната роль играе страстьта, политиката и партизанството. Слѣдователно най-добрѣ е да рѣшаватъ такива въпроси сѫдилищата, а не Нар. събрание. Нека земемъ единъ примѣръ: ако едно Нар. събриние иска да избави отъ наказание нѣкой отъ своитѣ партизани, какво може да стане? Въ единъ извѣстенъ окрѫгъ станало прѣстѫпление противъ закона на изборитѣ, или нѣкои прѣстѫпления, които сѫ прѣдвидени въ нѣкой законъ, но прѣстѫплението е станало отъ такъвъ човѣкъ, който е помогналъ на мене най-много, за да стана депутатъ въ Нар. събрание. Азъ съмъ лице влиятелно въ Нар. Събрание, болшинството ма слуша и, за да укажа услуга на тѣзи, които помогнаха, за да ме избиратъ, то казвамъ, на другаритѣ си, когато дохождахме въ Нар. Събрание: елате тука да обявимъ, че при този законъ не сѫ испълнени всичкитѣ формалности, които ги изисква Конституцията. Нар. Събрание рѣшава и този законъ се обявява за незаконъ, и хората които би прѣтърпѣли наказание, тѣ се освобождаватъ само, защото този въпросъ се остава на Събранието да го рѣшава. Тѣзи сѫ причинитѣ, които накараха комисията, да измѣни този членъ. За това моля Нар. Събрание, да се приеме така защото дава повече гаранция за независимостьта и свободата на гражданитѣ и за безпристрастието въ полагането на закона.

Прѣдсѣдатель: Ще туря на гласувание 49 чл. тъй, както го е направила комисията.

Докладчикъ (чете): „Въпроса, ако при издаванието на нѣкой законъ сѫ запазени условията на гласуванието, утвърдението и обнародванието на единъ законъ, се рѣшава отъ сѫдилищата“.

Прѣдседатель: Който го приема, както го прѣдлага комисията, да си дигне рѫката. (36 за, 8 противъ. Повтаря се гласуванието и излизатъ: 37 за и 7 противъ). Ще каже, че е прието споредъ комисията.

Докладчикъ (чете отъ Конституцията): Чл. 51. Държавнитѣ имоти принадлѣжатъ на Българското Княжество и съ тѣхъ не могатъ да се ползуватъ нито Князa нито неговитѣ роднини.

Комисията прѣдлага: „Държавнитѣ имоти принадлѣжатъ на Българското Княжество, приходитѣ отъ тѣхъ ще се внасятъ въ бюджета на държавата“.

Прѣдсѣдатель: Съгласно ли е народното събрание съ това измѣнение? Който е съгласенъ да си дигне ржката (38 за, 6 противъ).

Докладчикъ: Комисията прѣдлага да прѣтърпи измѣнение и чл. 54 на Конституцията (чете): „Всички родени въ България, които не сж приели друго поданство, сжщо и ония, които сж родени другадѣ отъ родители български поданици, броятъ се поданици на Българското Княжество.

Този членъ комисията прѣдлага, да не стои въ Конституцията, защото това е единъ въпросъ, който е отъ компетентность на гражданскитѣ закони. Опрѣдѣлението на поданство стои въ гражданскитѣ закони. Това е мѣсто, гдѣто трѣба това законодателство да намѣри мѣсто. За това комисията на мѣсто § 54 прави слѣдующето прѣдложение: „Начина, по който се добива, или изгубва българското поданство се опрѣдѣля отъ гражданскитѣ закони".

Прѣдсѣдатель: Който приема този членъ, както е редактиранъ отъ комисията да си дигне ржката (38 за, 6 противъ). Приема се.

Докладчикъ: Тукъ слѣдватъ нѣкои измѣнения въ членове: 57, 58 и 59. Ето какъ гласятъ тѣ сега:

Чл. 57. „Всички български поданици сж равни прѣдъ закона. Раздѣление на съсловия въ България се не допуща".

Чл. 58. „Титли за благородство и за другитѣ отличия, сжщо и ордени не могжтъ да сжществуватъ въ Българското Княжество."

Чл. 59. „На Княза се прѣдоставя да отреди единъ знакъ за дѣйствително отличие въ врѣмена война и само за военни лица".

Коммисията прѣдлага вмѣсто тѣзи 3 члена да стои само слѣдующий чл. 57. „Всички български подданници сѫ равни прѣдъ закона. Раздѣлението на съсловия и титли за благородность въ България, не се допущатъ.“

Относително членоветѣ за ордени комисията прѣдлага да не стоятъ въ конституцията.

Прѣдсѣдатель: На мѣсто чл. 57, 58, и 59, комисията прѣдлага единъ новъ членъ, който се чете; ако Нар. Събрание е съгласно да приеме това измѣнение, да си дигне рѫката. (39 за, и 5 противъ). Приeто.

Докладчикъ: Чл. 81, който гласи: „Прѣстѫпления по дѣлата на печата се сѫдятъ по закона въ общитѣ сѫдебни постановления.“

Комисията прѣдлага да се замѣсти съ слѣдующий членъ: „Прѣстѫпления извършени чрѣзъ печата се сѫдятъ въ обикновени сѫдилища, и наказания за тия прѣстѫпления ще се опрѣдѣлятъ съ единъ особенъ законъ“.

Прѣдсѣдатель: Който приема това измѣнение на чл. 81 да си дигне рѫката. (39 за, и 5 противъ). Приeто.

Докладчикъ: Тука г-да, комисията не е измѣнила броеве на статиитѣ, за да слѣдваме по редъ, по който слѣдватъ статиитѣ въ законопроекта.

По реда на статиитѣ, комисията достига до законопроекта прѣдставенъ отъ правителството.

Въ заглавието стои слѣдующето:

I. „На основание чл. 146, 167 и 168 отъ конституцията, глава XIII и XIV, дѣлъ I подлѣжатъ на измѣнение“. Тука се прибавя и статия, която по-напрѣдъ разгледахме.

II. „Измѣнението на тия глави трѣбва да станатъ по този начинъ.“

Мисля че нар. събрание трѣбва да се произнесе върху тѣзи двѣ прѣдложения на заглавието отъ законопроекта.

Прѣдсѣдатель: Приема ли се заглавието на законопроекта? Който го приема да си дигне ржката. (38 за, 6 противъ). Прието.

Прѣдлага се да се измѣни чл. 85 отъ конституцията който гласи:

„Прѣдставителството на Българското Княжество се заключава въ нар. събрание, което бива:

1) Обикновенно;

2) Велико.

Комисията прѣдлага чл. 85 тъй:

„Народното прѣдставителство въ Българското Княжество бива:

Обикновено и велико.

1) Обикновеното прѣдставителство състои отъ: народ. събрание и втора камара.

2) Великото нар. събрание се съставлява отъ съединението на обикновеното нар. събрание и втората камара“.

Прѣдсѣдатель: Полагамъ на гласоподаване чл. 85 тъй както го е комисията редактирала. Който го приема, да си дигне ржката. (7 срѣщу 37). Прието.

Д-ръ Помяновъ: Азъ мисля тука нѣколко пжти се каза 7 срѣщу 37, а г-нъ прѣдсѣдателствующий произнася рѣшение, че е било прието.

Азъ незная, по-напрѣдъ било ли е ясно въ ума на всичкитѣ г-да прѣдставители, дали 37 правятъ $^2/_3$ отъ 56; ама 38 и 1 повече даже трѣбва за $^2/_3$. Този въпросъ не се рѣши никакъ тука.

Анневъ: Ако направимъ така смѣтка, то резултата ще бѫде тогазъ, че 37 не прѣдставлява $^2/_3$. Но прѣдставителитѣ сѫ 53. (*Помяновъ:* 56 сѫ!) 53 сѫ, които трѣбва да присѫтствуватъ и които сѫ провѣрени и провъзгласени за депутати.

Така щото 53 ако се раздѣли на 3, резултата е 18, което е даже по-много; а 2 пѫти 18 е 36, и единъ повече е 37, което е по-много отъ $^2/_3$.

Докладчикъ: Г-да! За да се изтълкува този въпросъ, и за да се рѣши, какво тълкование трѣбва да се даде на него тука, трѣбва да се обърнемъ къмъ самата конституция, която ще даде мѣрило на справедливость на това, което изисква г-нъ Д-ръ Помяновъ. Чл. 169 на конституцията казва: (Чете). „За разглеждане рѣченитѣ въ чл. 167 прѣдложения, свиква се велико народно събрание, което по вишегласие на двѣтѣ третини отъ всичкитѣ членове на събранието, рѣшава въпроси, които се отнасятъ до измѣнението и прѣглеждането на конституцията".

Тука въпроса е много ясенъ. „Всичкитѣ членове на събранието". Колко сѫ днесь всичкитѣ членове? (*Гласове:* 53). Казва се, че имало повече отъ 53, а че сѫ били 56.

Ако 10 души сѫ умрѣли въ продължение на засѣданията на събранието, може ли да се каже, че и тия, на които тѣлата сѫ изгнили, че и тия сѫ членове на нар. събрание? Членове на нар. събрание сѫ ония, които се намиратъ въ списъка на нар. събрание. Ний имаме 53 души въ списъка. $^1/_3$ отъ тѣхъ прави 18, $^2/_3 = 36$ и даже е единъ повече, защото $3 \times 18 = 54$. Като има 37 гласа за приемане измѣнението, то тука нѣма никакво съмнѣние. Защото не може да се подържа, че членоветѣ на нар. събрание сѫ хора, които не сѫществуватъ въ списъка, хора, които сѫ кассирани или сѫ си дали оставката, — които въобще несѫществуватъ помежду членоветѣ. За това нетрѣбва да се взема числото на онѣзи, които *трѣбвали* да сѫществуватъ въ списъка, но числото на онѣзи, които сѫществуватъ.

Прѣдсѣдатель: Азъ мисля, че този въпросъ се рѣшава самъ по себе си. Защото това е простъ аритметически въпросъ и не е голѣма философия, да я неразумѣватъ г-да прѣдставителитѣ; защото 3 × 18 = 54, и $^2/_3$ отъ това правятъ 36.

Д-ръ Помяновъ: Азъ незная, защо толкозъ се разгорѣщява г-нъ прѣдсѣдателствующия, и зема самъ дума да разисква, — което не е негова работа, — за аритметика. И азъ знамъ че $^1/_3$ отъ 54 е 18; но тука е работата, дали ще се смѣтатъ $^2/_3$ отъ 53 или отъ 56.

Г-нъ Грековъ казва: че отъ 53 трѣбва да се смѣтатъ $^2/_3$; и най-послѣ казва, че ако се касиратъ, или умратъ 10 души, то нѣма да се считатъ освѣнъ 46 души. (Грековъ: Азъ не казахъ отъ състава, но отъ членоветѣ!) Да, членоветѣ; но състава на това събрание, което е свикано за една опрѣделена сессия, на която числото е 56, нѣма да се измѣни, ако 10 души сѫ умрѣли; но тѣ пакъ оставатъ 56. За доказателство ще приведа единъ примѣръ: Ний днесь не можеме да засѣдаваме, ако има само 27 души. Дали ще оборите това? Или ако има 28 души? Не може да оборите това, защото 27 или 28 не съставляватъ повече отъ $^1/_2$ на 56. Така че въ този случай се сравнява числото на депутатитѣ колко сѫ, и колко трѣбваше да се избиратъ. За това ако се заматъ само 53 въ брой, това е фалшива теория, ами трѣбва отъ 56 да се чете.

Ако ще бѫдатъ касирани, или умрѣли нѣколко депутати, се пакъ числото трѣбва да се зема 56 депутати за това нар. събрание. Отговоръ на подобно питане дава се самъ по себе си, ако питаме:

Има ли днесь 27 или 28 депутата, дали могатъ тѣ да засѣдаватъ или рѣшаватъ въпроси?

За това трѣбва $^2/_3$ отъ 56 да се четатъ, а не отъ 53.

Балабановъ: Г-нъ Помяновъ е человѣкъ юристъ, сиречъ законовѣдецъ; той твърдѣ добрѣ знае това, което се казва въ науката: „правото е живота“, „Le droit c'est la vie“. Сиречъ това, онзи человѣкъ има право, — или самъ да го упражнява, или чрезъ свой повѣренникъ, — който е живъ. А съ думата „живъ“ се разумѣва тука двѣ нѣща: или дѣйствително сѫществува едно лице и дохожда било въ една камара било прѣдъ извѣстно нѣкое учреждение да си упражнява правата, или най-сетнѣ, ако единъ человѣкъ е живъ, а нѣма изискваната способность да се прѣдстави прѣдъ нѣкое учреждение самъ, той се прѣдставлява чрезъ нѣкой други човѣкъ наричанъ у насъ „повѣренникъ“. Въ камарата повѣренници нѣма и не може да има, било въ учрѣдително, било въ обикновено нар. събрание. Само ония лица се считатъ депутати дѣйствителни, които сѫ живи, като депутати, които иматъ права да бѫдатъ такива. Г-нъ Помяновъ прави аритметика, и казва, че тука, спорѣдъ конституцията трѣбвало 56 прѣдставители, защото толкова било числото споредъ смѣтката, която той прави. Но той забравя, че 3 прѣдставители сѫ лица, като умрѣли, въ този случай прѣдъ нар. събрание; нѣма ги, г-да, тѣ не сѫществуватъ. Може би, че тѣ сѫ били избрани редовно, може би и нередовно, — азъ не мога да кажа нищо за това; но вслѣдствие на едно касационно рѣшение, тѣ не сѫ въ правото да живѣятъ, като депутати.

Това като е така, науката позволява ли, и г-нъ Помяновъ може ли да допусне, че наистина, като сѫ умрѣли за нар. събрание, трѣбва ли да ги броиме? Толкосъ повече се очудвамъ, че г-нъ Помяновъ заяви, че не ще да участвува въ разискванията. (Д-ръ Помяновъ: негласоподавамъ; само по този въпросъ говоря!). Азъ разумѣвамъ, като стои тука да негласоподава, но по крайнѣй мѣрѣ имаме удоволствието да гледаме г-нъ Помяновъ у насъ живъ и пъргавъ, само че не ще да гласува. Но като членъ отъ правителството, и като депутатъ, не мога да призная да се броятъ гласове на лица умрѣли за нар. събрание. Това нѣщо не може да се приеме, и азъ се чудя, какъ единъ високо ученъ юристъ, другарь мой, и приятель, какъ господинъ Помяновъ да дохожда и да поддържа една теория съвсѣмъ безосновна! 53 депутати сѫ записани въ окончателния списъкъ на нар. събрание; върху това число трѣбва да се броятъ и гласоветѣ. И мене се чини, че както се рѣшаватъ днесь въпроситѣ, тъй се рѣшаваха много добрѣ и легално. Но понеже се подигна въпросъ отъ единъ нашъ другарь, който не ще да гласоподава, то този въпросъ може да се тури на обикновено вишегласие, сирѣчь не вече да се искатъ 39 или 37 гласове, но просто да се каже: какъ да се разбира тази работа. Да видимъ, да ли ще припознае нар. събрание за депутати 3-тѣ лица, които може би да сж дѣйствително умрѣли и ний да стоимъ да ги броимъ! Насъ ще ни осжди потомството, ще ни осжди историята, че сме броили лица, които не сжществуватъ за нар. събрание.

Д. Грековъ: Азъ ще се обърна къмъ самитѣ думи на Г-на Помянова за да докажа, че мнѣнието, което поддържа той, е безосновно. Г-нъ Помяновъ каза, че трѣбвало тука да се земе цѣлия съставъ на нар. събрание. Много добрѣ; и азъ ще се съглася, ако чл. 169 казваше, че се брои цѣлия съставъ. При всичко, че ако и думата „съставъ“ се земе, та азъ мисля, че тя значи състава отъ ония членове, които присжтствуватъ, като членове на нар. събрание. Но чл. 169 го показва още по-ясно, отъ колкото прѣдполага г-нъ Помяновъ. Той казва: „отъ всичкитѣ членове на събранието“. Може ли да кажемъ, че е членъ на нар. събрание единъ депутатъ, който е билъ избранъ, а е касиранъ? Може ли да се каже, че е членъ на нар. събрание единъ депутатъ, който прѣди година си далъ оставката, и си заминалъ и го нѣма тука? Тогава защо се казва, че по-вече отъ $^1/_2$ членове трѣбва да има? Аргумента, който пое г-нъ Помяновъ да го тури тука, той се всѣки пжть рѣшава така, като се рѣши този въпросъ.

Члена отъ конституцията, който казва, че с/$_2$ членове трѣбва да присжтствуватъ, значи сжщо нѣщо. Когато има $^1/_2 + 1$, тогава въпроса се рѣшава по сжщия начинъ, защото въ единия и въ другия случай, конституцията говори за „членоветѣ на Народното Събрание“. А членове не сж нито онѣзи, които сѫ касирани, нито онѣзи, които не сѫществувать въ списъка. Затова 36 сѫ $^2/_3$, и щомъ има 37 гласа, има единъ гласъ повече отъ $^2/_3$. (Гласове: Исчерпано е!)

Дали приема Нар. Събрание, че за членове се считатъ онѣзи, които сѫ касирани, или си дали оставката, или сѫ умрѣли? — Съ една дума, само онѣзи, които сѫ въ списъка, тѣ да се приематъ за членове.

Прѣдсѣдатель: Приема ли се за членове на Нар. Събрание само онѣзи депутати, които сѫ въ списъка на Нар. Събрание? Който приема това, да си дигне рѫката. (Вишегласие).

Докладчикъ (чете):

„Чл. 86. Обикновеното Нар. Събрание се съставя отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа, по единъ прѣдставитель на десеть хиляди души отъ двата пола.

Прѣдставителитѣ се избиратъ за 3 години.

Избиратели сѫ всички български граждани, които иматъ възрасть по-горѣ отъ 21 година, и се ползватъ съ граждански и политически правдини.

Избираеми за прѣдставители сѫ всички български граждани, които се ползватъ съ граждански и политически правдини и сѫ на възрасть по-горѣ отъ 30 години и да сѫ книжовни (грамотни).

За реда на изборитѣ ще се изработи особенъ избирателенъ законъ".

Комисията въ това отношение прѣдлага да се приеме членъ 86, както се прѣдлага въ проекта на правителството и което гласи:

За народното събрание и втората камара.

„1. Чл. 86. Народното събрание се съставя отъ прѣдставители, избрани по прями избори отъ избиратели направо, и по единъ прѣдставитель на 20,000 жители отъ двата пола.

Прѣдставителитѣ за народно събрание се избиратъ за четири години.

Избиратели сѫ всичкитѣ български граждани, които сѫ на възрасть повече отъ 21 година, притѣжаватъ недвижимо имущество и се ползуватъ съ граждански и политически правдини.

Избираемъ е всѣки избиратель, който е навършилъ 30 годишна възрасть и е книжовенъ (грамотенъ).

За реда на изборитѣ ще се изработи особенъ избирателенъ законъ“.

Предсѣдатель: Приема ли се чл. 86 тъй, както се прѣдлага въ проекта на правителството? Който го приема, да си дигне рѫката (39 за, 5 противъ). Приетъ.

Предсѣдатель: Сега по 85 чл. стана въпросъ за тълкуванието $^2/_3$. Народното събрание бѣше се произнесло върху него. Подиръ 86 чл., съгласно съ самия законопроектъ отъ правителството има слѣдующитѣ добавления, които се намиратъ по нумерата и които ще чета всѣко отдѣлно.

Докл. Грековъ (чете):

„2. Втората камара има административни и законодателни атрибути“.

Ще се прочете всичко, което се прѣдлага споредъ законопроекта. (Чете):

3. „Административнитѣ атрибути принадлѣжатъ на една постоянна комисия състояща отъ

членове, назначавани отъ княза, по прѣдставление отъ министерския съвѣтъ".

4. „Административний атрибутъ на постоянната комисия ще се опрѣдѣли отъ единъ особенъ законъ".

Желае ли народното събрание отдѣлно да чета алинеитѣ, или всичкитѣ изведнажъ. *(Гласове:* Четете на долѣ !)

5. „Законодателнитѣ атрибути на втората камара принадлѣжатъ на пълния съставъ на тая камара. Тя се свиква на сесия съ особенъ княжески указъ въ сѫщото врѣме и на сѫщий срокъ съ народното събрание.

Засѣданията на втората камара, когато засѣдава въ пъленъ съставъ, биватъ публични".

6. „Пълния съставъ на втората камара се състои:

а. Отъ 6-тѣхъ члена на постоянната комисия.

б. Отъ двама прѣдставители отъ всѣки окрѫгъ, избрани отъ цѣлия съставъ на окрѫжния съвѣтъ, заедно съ общинскитѣ кметове на окрѫга. Правилата за тия избори ще се опрѣдѣлятъ съ особенъ законъ.

в. Отъ трима духовни прѣдставители, които архиереитѣ на Княжеството избиратъ по начина, по който се избиратъ членоветѣ за Св. Синодъ. Духовнитѣ прѣдставители сѫ несмѣняеми".

Въ буквата *в* комисията прилага измѣнение, т. е. намѣсто трима духовни прѣдставители, да бѫдатъ само двама, и става така:

в. „Отъ двама духовни прѣдставители, които архиереитѣ на Княжеството избиратъ по между си по начина, по който се избиратъ членоветѣ за св. Синодъ".

Послѣднята фраза: „духовнитѣ прѣдставители сѫ несмѣняеми“ да се изхвърли. (Чете):

7. „Избираеми за втората камара трѣба да бѫдатъ лица:

а. Които сѫ записани въ избирателнитѣ списъци, иматъ 35 годишна възрасть и се ползуватъ съ единъ годишенъ прихсдъ отъ недвижими имущества не по-малъкъ отъ 2000 лева, или пъкъ иматъ университетско (висше) образование.

б. Които сѫ били народни прѣдставители въ обикновеното народно събрание въ два послѣдующи законодателни периода“.

Комисията прѣдлага още една алинея подиръ б:

в. „Лице, което е избрано и въ народното събрание и въ втората камара, трѣба да избере единъ или другия отъ двата мандата“. (Чете):

8. „Избранитѣ членове въ втората камара не получаватъ постоянна заплата, а само едно дневно възнаграждение, както прѣдставителитѣ на народното събрание“.

9. „Пълния съставъ на втората камара ще разисква и гласува закони, разисквани и приети отъ народното събрание, освѣнъ бюджета, който се гласува само отъ народното събрание“.

10. „Пълния съставъ на втората камара нѣма законодателна инициатива, и той не може да разисква освенъ гласуванитѣ вече отъ народното събрание закони, които му се прѣпращатъ отъ предсѣдателя на народното събрание.

Пълния съставъ на втора камара може да въвежда измѣнения въ законитѣ, които подлежатъ на разглеждание на тая камара“.

Чл. 11. Въ случай, че втората камара направи измѣнения въ прѣпратенитѣ ней отъ народното събрание гласувани законопроекти, тогава тѣ се връщатъ за повторително разглеждание въ народното събрание и не се прѣдлагатъ на княжеско утвърждение, догдѣто и народното събрание и втората камара не ги гласуватъ въ единъ и сѫщи видъ.

М-ръ Цанковъ: Комисията прѣдлага 2 измѣнения въ този членъ. Т. е. вмѣсто да има трима духовни прѣдставители въ втората камара, ще има двама, съ тая само разлика, че ще бѫдатъ смѣняеми. Тѣ ще се избиратъ така сѫщо, както и другитѣ прѣдставители.

Послѣ има една притурка, която казва, че лице, което е избрано и въ народното събрание, трѣбва да избере единъ отъ тѣзи 2 мандата. Отъ страна на правителството азъ приемамъ тѣзи измѣнения.

Д-ръ Цачевъ: Г-да Прѣдставители! Въ послѣдно врѣме ний вотирахме нѣкои измѣнения върху единъ законъ, който противорѣчи на религиознитѣ обичаи на мюсюлманитѣ. Азъ би казалъ, че тъй като втората камара ще приема закони за страната, то не би било злѣ, г-да прѣдставители, да се съгласите съ мене и да приемете, щото единъ отъ турското духовенство да се назначава за членъ на втората камара, който въ такъвъ случай, може много да помогне на правителството, като указва на нѣкои закони, които противорѣчатъ на тѣхнитѣ обичаи, за да не ставатъ въ онзи законъ нѣкои задължения противни на тѣхната религия. За това не е злѣ да има и единъ отъ тѣхъ.

Балабановъ: Азъ напълно се съгласявамъ съ г-нъ Д-ра Цачева, щото въ втората камара да има и единъ мюсюлманинъ и, разумѣва се, ако втората камара се одобри отъ Великото народно събрание, защото Великото народ. събрание трѣбва да одобри всичко това нѣщо, което правимъ ний днесъ.

Щомъ има такава камара, то мюсюлманското население трѣбва да има единъ прѣдставитель, съ тази само разлика, че този прѣдставитель не ще се назначава, но ще бѫде така сѫщо избранъ, както и другитѣ духовни пастири. Друго нѣщо е, ако въ тъй наречената втора камара, правителството заедно съ *Н. Височество* поиска да назначи нѣкои и други лица. Но колкото до изборнитѣ членове, азъ съмъ съгласенъ, че трѣбва да се избиратъ и посрѣщамъ съ съчувствие прѣдложението на г-нъ Д-ра Цачева.

Д-ръ Цачевъ: Благодаря г-нъ м-ра на Външнитѣ Дѣла и Исповѣданията, дѣто напомни, че трѣбва да бѫдатъ избираеми, а не назначавани и напълно се съгласявамъ.

Анневъ: 7 алинея на 86 членъ казва, между другото, че могатъ да бѫдатъ избираеми за народни прѣдставители въ втората камара онѣзи, които иматъ 2000 лева годишенъ приходъ, или пъкъ иматъ университетско образование, или сѫ били народни прѣдставители въ обикновеното народно събрание въ 2 послѣдующи законодателни периода, значи могатъ да бѫдатъ избираеми и такива, които нѣматъ университетско образование, а само 2,000 лева годишенъ приходъ и отъ недвижими имущества, или да сѫ биле въ два послѣдующи периода народни прѣдставители. Азъ съмъ противенъ на това и прѣдлагамъ да се исхвърли тая алинея, защото е излишна; непрѣменно избираемитѣ за втората камара трѣбва да иматъ: или университетското образование, или 2000 лева годишенъ доходъ.

Дуковъ: Азъ не знамъ, и не мога да помня, да ли се прие втората камара. Азъ искамъ да разискваме, но като не зная да ли се є приело, или не, искамъ да видя протокола. По-напрѣдъ не се спомѣнува нищо за втората камара, а подиръ туй, започва да се говори.

Докладчикъ: Азъ ще докажа на г-нъ Дукова, че не съмъ прѣскочилъ нищо. Когато дойдохъ до 85 чл. четохъ така: „Народното прѣдставителство въ Българското Княжество бива обикновено и велико. Обикновеното състои отъ нар. събрание и втора камара“. Нар. събрание прие това. Азъ ще докажа на г-нъ Дукова, че това се прие, и когато се прие, каза се, че 37 души сѫ *за*, а 5 или 6 — *противъ*. Тогава г-нъ Помяновъ подигна въпросъ, 37 души съставятъ ли $^2/_3$ отъ събранието. Ако не бѣше станала таэъ процедура, можеше Дуковъ да подигне този въпросъ. Гласува се и народното събрание прие подиръ, че 37 съставятъ болшинството отъ $^2/_3$ на събранието. Азъ вѣрвамъ, че г-нъ Дуковъ се е убѣдилъ, че въ народното събрание се приела втората камара.

Дуковъ: До колкото помня, когато г-нъ Помяновъ говорѣше това, намѣриха махана, че въ думитѣ му не се забѣлѣзвало да е хортувалъ за втората камара. Но може би е казалъ г-нъ Докладчикъ и, ако има такова нѣщо, ще говоря върху 11 членъ.

Докл. Грековъ: Азъ ще моля за лично обяснение.

Прѣдсѣдатель: Имате думата.

Докл. Грековъ: Тогава г-нъ Дуковъ прѣдполага, че азъ за да лъжа народното събрание прѣскачамъ членове.

Дуковъ: Азъ такова нѣщо не съмъ казалъ. Казахъ само, че не съмъ чулъ, сега ще говоря върху чл. 11. Този членъ се приелъ по принципъ, но по-долѣ виждамъ, че 11 чл. не може да се приеме както гласи.

Но тукъ, ако народ. събрание рѣши едно прѣдложение или проектъ, като законъ ще ги провожда назадъ въ втората камара. Тя ще ги провожда пакъ назадъ на народното събрание и тогава може да се одобри отъ Княза. Азъ не вѣрвамъ, че народното събрание ще се съгласява всѣкога съ втората камара. Никога нѣма да се съгласи. Ако приемемъ така члена, ще имаме вредъ, да си провождатъ, първата и втората камара законопроекти назадъ напрѣдъ и седи държавата въ мѫтно врѣме, както сега отъ 2 години насамъ, за да може да се испразни по-скоро съкровището.

М-ръ Начовичъ: Протестирамъ противъ думитѣ на г-на Дукова, който казва, че се испразнило съкровището. Кое съкровище се е испразнило?

Сукнаровъ: Нѣмате право да прѣкъсвате оратора.

Дуковъ: Азъ ще обясня, заради това, моля г-нъ Сукнарова да не се безспокои. Ще отговоря на г. м-стра. Той каза, че съмъ казалъ, испразнило се съкровището. До сега се е казвало толкозъ пѫти, че ставали злоупотрѣбления и всѣки признава, че сѫ ставали по шосетата или други работи. Избираха се и назначаваха се комисии и признаха 2, 3 пѫти и ако нѣмаше злоупотрѣбление, нѣмаше да се избира комисии. (*Гласове:* на прѣдмета! *Прѣдсѣдатель:* Не се отдалечавайте отъ прѣдмета!). Понеже искате обяснения, азъ дадохъ. Даже се публикува въ манифеста, че страната се намѣрвала въ хаосъ. Сега ще пристѫпя къмъ прѣдмета. Г-да прѣдставителитѣ, ако се съгласиха въ много нѣща, то не е страшно, защото не е послѣднята дума. Послѣдното ще се рѣши въ Великото народно събрание, на което прѣдлежи окончателното рѣшение на този въпросъ, а сега може да се разисква, за да се намираме на работа. Великото народно събрание ще рѣши, на което никой не ще се сърди, нито азъ, нито други. Сега излиза смѣшно, че ний безъ да помислимъ рѣшаваме. (*Гласове:* На прѣдмета!)

Азъ не искамъ да наложа нѣкому моето мнѣние, че онѣзи, които се съгласяватъ съ мене 11 членъ не може да се приеме както стои. Заради туй моля народното събрание да се отложи 11 членъ, както се отложиха и други нѣкои въпроси, да го поразмислимъ. Ако народ. събрание обича, нека го поправи, ако не обича, то е притеснено, ще приеме. (*Шивачовъ:* Не е притеснено!). Притеснено е.

Прѣдсѣдатель: Има ли нѣкой да говори? (Нѣма).

Яневъ: Азъ ще напомня на г-на Докладчика, че при разглеждането законопроекта, азъ, като членъ на комисията, останахъ на особено мнѣние при членъ 3 и прѣдлагахъ да бѫде така: „Административнитѣ атрибути принадлежатъ на една постоянна комисия, състояща отъ 6 члена. Постоянната комисия се избира отъ народното събрание по програмата на една листа отъ министерски съвѣтъ и тази комисия да трае по 4 години".

Прѣдсѣдатель: Ще тура на гласоподаване както е приела комисията точкитѣ отъ 2 до 11 на чл. 86. Който го приема да си дигне рѫката.

Квест. Геровъ: Приема се съ 37 гласа за, 9 противъ.

Прѣдсѣдатель: Ще туря на гласоподаване прѣдложението на г. Д-ра Цачева, да има въ втората камара единъ отъ мюсюлманскитѣ духовни лица и да бжде избираемъ, тъй както се прие отъ правителството. (Приема се съ 38 гласа за, 9 противъ).

Докл. Грековъ: Въ законопроекта на правителството се предлагаше, щото ал. 2 отъ 86 чл. отъ конституцията да се изхвърли. Това предложение бѣше направено отъ страна на правителството на основание на този резонъ, че сжщото се повтаря и въ 93 чл., но комисията, като намѣри, че нѣма вреда да се повтаря това начало, на 2 мѣста предлага да се не измѣнява никакъ 86 членъ.

М-ръ Цанковъ: Правителството е съгласно съ това.

Вълчевъ: Г-да депутати! Азъ заварихъ тукъ да се разисква единъ въпросъ . . . (*Гласове:* на предмѣта!) Разбира се безъ да зная прѣдварително. (*Гласове:* на предмѣта!) Азъ додохъ, тъй да кажа, слѣдъ като се извѣстихъ, случайно, че днесь ще има засѣдание. По-напредъ, както знаете, въ предишното засѣдание не сме рѣшили, да има днесь засѣдание. Споредъ правилника, днешното засѣдание, трѣба да стане утрѣ. Азъ като чухъ, че днесь ще има засѣдание, презъ ума ми преминаха разни мисли и мога да кажа още сега, че тѣзи мисли, наистина сж били мисли, които трѣбаше да ме растревожатъ на минутата, и какво заварихъ тукъ? (*Докл. Грековъ:* Заклали ли сж нѣкого?) Заварихъ, че се разисква единъ въпросъ, безъ да се тури на дневенъ редъ; разисква се единъ въпросъ, безъ да иматъ извѣстие депутатитѣ, че днесь ще се разисква такъвъ важенъ въпросъ. Изеднажъ скришно и тайно се пристѫпя къмъ разглежданието на такъвъ въпросъ, който интересува нашата страна. Азъ не мога да разбера, какво е това Нар. Събрание; азъ не мога да разбера, какъ могатъ си позволи ония, които рѫководятъ тѣзи засѣдания да полагатъ на дневенъ редъ такъвъ важенъ въпросъ, безъ знанието на депутатитѣ, безъ знанието на ония, които трѣба да присѫтствуватъ (*Гласове:* знаятъ!), безъ знанието на тѣзи, които трѣба да знаятъ.

(*Гласове:* знаемъ, знаемъ! На предмѣта!) Не можете да ме прекъсвате.

Г-да Представители! Извършеното тукъ днесь въ тази камара, бѫдете увѣрени, че то ще скара както насъ, така и всичкитѣ онѣзи, които сѫ извършили това, за да ни смажатъ съ това. Това не е малка работа.

(*Предсѣдатель* звъни: на предмѣта! Този въпросъ се рѣши). Нѣмате право да ме прекѫсвате. (Голѣмъ шумъ).

Сукнаровъ: Това е срамота за правителството и за самитѣ тѣзи, които сѫ тука.

(Грековъ завзема предсѣдателското мѣсто).

Предсѣдатель: На предмѣта! Земамъ Ви думата.

Вълчевъ: Нѣмате право! Дайте ми право да говоря.

Предсѣдатель: Дѣ сѫ квесторитѣ?

Анневъ: За скандалъ искате да говорите.

Предсѣдатель: Квесторитѣ! Квесторитѣ!

М-ръ Цанковъ: Жално ми е, г-да . . .

Квесторъ Манафовъ: (Принуждава господина Вълчева да седне). Обявявамъ Ви това, което ми заповѣдва г. Председателя. Да сѣднете! Вий трѣба да се подчините на заповѣдьта да Председателя.

Вълчевъ: Нѣмате право . . . Имамъ думата.

Предсѣдатель: (Звъни). Нѣмате дума. Земамъ Ви думата. Скандалъ искате да подигнете.

М-ръ Цанковъ: Моля Ви се съ викание не се сполучва вишегласие въ едно Нар. Събрание.

Сукнаровъ: Това е срамота, г. Цанковъ, за тебе.

М-ръ Цанковъ: Тукъ се рѣшава съ вишегласие. Викание може да става само на пѫтя.

Вълчевъ: Азъ благодаря на г. Цанковъ, че ще рѣшава съ вишегласие . . .

Предсѣдатель: Г. Вълчевъ не е искалъ думата, а става и говори въ Събранието. Това нѣщо не може да се търпи.

Вълчевъ: Искамъ думата.

Предсѣдатель: Не Ви давамъ думата, защото говорите вънъ отъ въпроса.

Вълчевъ: Дѣ се намираме? (*Гласъ:* Въ Китай).

Анневъ: Въ Народното Събрание.

Предсѣдатель: Понеже г. Вълчевъ трѣба да се подчинява на правилника, а не се подчинява, не му давамъ дума.

Сукнаровъ: Не бѣше това на дневенъ редъ. Срамота е тукъ да сѣдите!

Вълчевъ: Въ Китай ли се намираме?

Сукнаровъ: Въ Зули и Тедивай.

Предсѣдатель: Понеже г. Вълчевъ, отъ какъ е влѣзалъ въ Събранието, произнася докачителни думи за Събранието и не може да се търпи, щото единъ депутатъ да дохожда и да хвърля калъ въ очитѣ на всичкитѣ представители, обявявамъ тукъ и казвамъ, че на г. Вълчевъ нѣма да дамъ дума да говори въ днешното засѣдание. Това правя на основание на правилника.

Вълчевъ: Нѣмате право! Дайте ми дума!

Предсѣдатель: Г. Вълчевъ! Ако не се успокоите, и не стоите миренъ, ще се зематъ противъ васъ крайни мѣрки. Всѣки депутатъ, ако не се подчинява на Предсѣдателя, той има право да го извади отъ засѣданието за единъ день, а ако земе да говори безъ позволение, съгласно 6 чл. отъ правилника, ще испълня това рѣшение.

Сукнаровъ: По правилника, Вий нѣмате право да прѣдседавате, а трѣба да докладвате: единъ отъ Подпрѣдседателитѣ трѣбаше днесь да прѣдседателствува. Може да се дигнете.

Предсѣдатель: Г-нъ Сукнаровъ! Сега се прѣкѫсна разглеждания въпросъ и забѣлѣжката Ви, си нѣма мѣстото. (Сукнаровъ: На мѣстото си е!) Азъ додохъ тукъ съ цѣль да запрѣтя да не направите скандалъ. Моя длъжность е, като прѣдседатель на това събрание да заемамъ мѣстото си, всѣкога, когато видя че сѫ дошли тукъ нѣкои хора сь намѣрение да правятъ скандалъ.

Вълчевъ: Не е истина! Напротивъ Вий искате да правите скандалъ.

М-ръ Цанковъ: Въпроса е подложенъ отъ страна на правителството, и ако иска да говори нѣкой депутатъ нѣщо, добрѣ; а ако иска да вика, че съ виканието какво ще стане? — Може да говори човѣчески, както говорятъ всичкитѣ депутати. *(Сукнаровъ:* А трѣба да работите и вие човѣчески!) (Единъ гласъ: Вие инсултирате Нар. Събрание!)

Прѣдсѣдатель: Изобличавамъ Ви на основание 29 чл. отъ правилника. (*Гласъ:* Не ще да знаемъ!) (*Д-ръ Цачевъ:* И ние не ще да знаемъ!)

Дуковъ: Азъ ще помоля г-на Вълчева, да се не растревожва толкосъ, и азъ бѣхъ понапрѣдъ разтревоженъ, но сетнѣ се умирихъ. На нѣщо невъзможно да не настояваме; има тукъ нѣщо курдисано.

Прѣдсѣдатель: Да не казвате, че имало тукъ нѣщо курдисано.

Вълчевъ: На мене не бѣше обявено, че ще има засѣдание.

Прѣдсѣдатель: Ако г-нъ Вълчевъ обича да дохожда всѣкогажъ въ засѣдания между 5 и 6 часа, това е негова работа. Той поне нито веднажъ не е още отговорилъ, когато му се извика името въ началото на засѣдание. Протоколитѣ сѫ тука, които може да докажатъ това. (Шумъ).

На основание на чл. 30 отъ правилника, понеже се вече около 10 пѫти правиха забѣлѣжки на г-на Вълчева, а той отказва да се покорява на прѣдседателския авторитетъ, (*Вълчевъ:* Не съмъ се отказалъ) то ще постѫпа съгласно съ чл. 30 отъ правилника: (Чете го) „Прѣдставитель, изобличенъ три пѫти на редъ въ едно засѣдание, лишава се отъ правото да говори до края на сѫщето засѣдание. Въ случай на непокорность, прѣдзедателя може да се распорѣди за отстраняванието сепослушното лице отъ салата на Нар. Събрание, на прѣзъ врѣмето до дѣто трае сѫщото засѣдание“.

На основание на този членъ, постановявамъ: Илия Вълчевъ да се отстрани отъ Събранието, до дѣто трае днешното засѣдание.

Вълчевъ: (На излизание говори): Азъ самъ ще излѣза, щомъ сѫ работитѣ курдисани. Азъ нѣмамъ работа въ такова Събрание, туй е за срамъ на народа, за срамъ и безчестие на отечеството.

Дуковъ: Може азъ да не съмъ разбралъ бѣлѣжката, която ми направи Председателя, понеже азъ като по-простъ човѣкъ, който по-малко разбира, може тъй да сѫ ме разбрали. Но едно нѣщо, което се каза, че било обявено това, не е обявено. Но както и да е; ще говоря по предмѣта. Туй е срѣщо волята ми и го обявявамъ, прѣдъ всички, че днешното гласувание отъ моя страна е отхвърлено и моля моитѣ събратия, които сѫ на сѫщото мнѣние, да протестираме всичкитѣ разисквания въ днешното засѣдание и да си излѣземъ. (Излиза). Трѣба да мислимъ.

Сукнаровъ: Азъ прѣди да излѣза, поздравявамъ правителството и самото Събрание, което не заслужва никаква честь. Това, г-да, ще се отрази на всѣкждѣ изъ България и бждете увѣрени, че не ще сполучите. (Излиза).

(Грековъ заема мѣстото си като докладчикъ).

Докл. Грековъ: Изслушахме г. Сукнарова и се радваме, че се отървахме отъ неговото присжтствие. Пристжпвамъ по-нататъкъ.

Чл. 87. (Остава сжщия, но безъ втората алинея).

Чл. 88. Народното Събрание и втората камара подъ предсѣдателството на най-старий по години и слѣдъ провѣрката на изборитѣ, въ началото на всѣка редовна сесия, избиратъ, изъ между членоветѣ си, и всѣко събрание отдѣлно за себе си по единъ предсѣдатель и по двама подпредсѣдатели.

Отъ страна на комисията нѣма никакво измѣнение.

Прѣдсѣдатель: Приема ли Събранието чл. 88, както е предложенъ отъ правителството? (Приема се съ 40 за и 4 противъ).

Доклад. Грековъ: Г-да прѣдставители! Искамъ да се отстраня малко отъ трибуната. Тукъ е много горѣщо, немога да стоя вече. (Отива на секретарското мѣсто).

Въ законопроекта на правителството се прѣдлагаше да се отмѣни чл. 91 отъ Конституцията. Комисията е на мнѣние, да си остане така, както е. Ако се съгласява правителството на това, тогава да не туря на гласоподавание.

М-ръ Цанковъ: Министерството приема тъй, както е направила комисията. *(Гласове:* прието!) Да си остане споредъ Конституцията.

Прѣдсѣдатель: Тогазъ чл. 91 си остава споредъ Конституцията. *(Гласове:* Да!)

Докл. Грековъ (чете): Чл. 89. Нар. Събрание избира между своитѣ членове толкозъ секретари, колкото му сѫ потрѣбни за работитѣ."

Тозъ членъ — понеже ще имаме и втора камара, ще гласи така:

„Чл. 89. Нар. Събрание и втората камара, избира между своитѣ членове толкова секретари, колкото имъ сѫ потрѣбни за работитѣ."

Прѣдсѣдатель: Приема ли се тозъ членъ, както е променена отъ комисията? (Приема се съ 38 гласа противъ 5).

Докл. Грековъ: Дохождаме на 92 членъ, който сѫщо така прѣтърпява сѫщото измѣнение, което и 89-й чл., сир. подиръ думата „Събранието ще се каже „Събрането и втората камара", по-надолу члена си слѣдва, както е.

Прѣдсѣдатель: Приема ли се 92-й чл. споредъ редакцията на комисията. (Приема се съ 39 гласа противъ 3).

Докл. Грековъ: Тукъ има още нѣколко члена, които по частна инициатива се прѣдлагатъ да се измѣнятъ. Правителството ги е разгледало и Мин. Съвѣтъ ги е приелъ.

(Чете:) „Чл. 102. Никой съ орѫжие не се пуща въ залата на засѣданията, нито въ зданието, гдѣто е Събранието.

Военни стражи и въобще въоружени сили не трѣба да се турятъ ни при вратитѣ на залата на засѣданията, ни въ самото здание, ни близо до зданието, освѣнъ ако Събранието по вишегласие само пожелае това".

Тукъ само за първата часть се прѣдлага да стане така: „Никой освѣнъ Княза и адютантитѣ му, които го придружаватъ, не може да влиза съ орѫжие, нито въ залата на засѣданията, нито въ зданието, гдѣто е Събранието".

Комисията е направила това измѣнение отъ чувство на приличие, за да се не принуждава *Негово Височество*, когато влиза въ Събранието, да си сваля саблята. Това е само за Княза и адютантитѣ, които го придружаватъ.

Предсѣдатель: Приема ли се това измѣнение? (Приема се съ 40 за и 1 противъ).

Докл. Грековъ: Чл. 106 гласи така: (Чете) „Събранието има право да приема всѣкакви прошения и жалби и да ги прѣдава на надлѣжнитѣ министри. Нему се прѣдоставя право да назначава испитателни комисии по управлението. Министритѣ, като ги запита Събранието, длъжни сѫ да даватъ обяснения."

Испуща се само тазъ часть „Нему се прѣдоставя право, да назначава испитателни комисии по управлението." Това комисията го испусна, за да не може Нар. Събрание да се намѣсва въ правата на испълнителната власть, защото не е въ атрибутитѣ на Събранието да назначава комисии.

Предсѣдатель: Приема ли се измѣнението въ 106 чл.? (Приема се съ 38 противъ 3).

М-ръ Цанковъ: Азъ не давамъ гласа си за това измѣнение.

Докл. Грековъ: Чл. 118 отъ конституцията гласи тъй: „За всѣкоя наредба, станала въ Събранието и представена на Княза, рѣшението Княжеско трѣба да се даде докле трае сѫщата сесия“.

Комисията предлага да стане така: „Когато единъ законопроектъ премине презъ Нар. Събраняе и презъ втората камара и се представи на Княжеското утвърждение, Княжеското рѣшение трѣба да се даде най-късно до единъ мѣсецъ подиръ затварянието на сесията, въ която е билъ представенъ закона за разгледвание“.

Това се прие по една практическа нужда. На основание 118-й членъ отъ конституцията, Княза трѣба да даде рѣшението си още до когато трае сесията. Така напр., ако свършимъ послѣдното си засѣдание на 15 декемврий по 3 часа презъ нощьта, тогава Княза трѣба да потвърди послѣдния законъ на 4 часа, защото вече сесията се свършва. А въ такъвъ случай, има материална невъзможность да се утвърди закона. За да се не туря правителството въ неволностьта да нарушава невинно основния законъ, конституцията, за това се направи едномѣсеченъ срокъ, за утвърждение приетитѣ отъ Нар. Събрание закони . (Гласове: Много е единъ мѣсецъ).

Председатель: Който приема това изменение, да си дигне ржката. (Приема се съ 39, противъ 1).

Докл. Грековъ: Чл. 123 е тоже измененъ (чете):

„Ни единъ заемъ не може да се направи, безъ съгласието на Нар. Събрание“.

Комисията предлага, да стане тоя членъ така:

„Ни единъ заемъ не може да стане, освѣнъ чрезъ единъ законъ, гласуванъ и утвърденъ по обикновений редъ“.

Това дава голѣма гаранция за дѣйствията на правителството, защото инакъ може единъ Министръ да дойде единъ день, да поиска съгласието на Нар. Събрание и да сключи заемъ. Тогава правителството и народа ще се намѣрятъ задължени. За това предлага се, щото заемъ да може да става слѣдъ единъ законъ, който да се гласува по сжщий начинъ, както и другитѣ закони.

Председатель: Чл. 123 приема ли се съ изменението?

Батановски: Разяснете!

Докл. Грековъ: Правителството, ако има намѣрение да направи единъ заемъ, ще дойде въ Нар. Събрание съ едно предложение. Народното Събрание ще го гласува, и ако го приеме, ще мине и презъ втората камара, и когато се одобри и отъ нея, трѣба и *Негово Височество* да го потвърди и да стане законъ, като се обнародва въ „Държ. Вѣстникъ“. Тогава ще стане законъ въ пълния смисълъ на думата и да се осжществи. (*Гласове:* Съгласни!)

Председатель: Който приема това изменение, да си дигне ржката. (Приема се съ 41 гласа противъ 1).

Докл. Грековъ: Чл. 140, който гласи така (чете):

„Великото Народно Събрание се свиква отъ Князя или отъ Регенството или отъ Министерский Съвѣтъ“.

Измѣня се отъ коммисията така:

„Великото Народно Събрание се свиква отъ Князя, или Регенството или Минист. Съвѣтъ и се съставлява въ случаитѣ предвидени въ настоящата конституция, отъ съединението на Обикновенното Нар. Събрание и втората камара, въ пълний ѝ съставъ“.

(Гласове: Да се прочете още еднажъ.—Про чита го още еднажъ).

Предсѣдатель: Приема ли се 140 чл. както се прочете отъ г-на докладчика? (Приема се съ 38 гласа противъ 1).

Докл. Грековъ: Сега дохождаме пакъ на правителственний законопроектъ, но понеже разглѣдахме оказанитѣ членове, преминуваме на чл. 151, § 3, който споредъ Търновската конституция гласи така (чете):

„Ако подиръ смъртьта на Князя, овдовѣлата Княгиня остане непраздна, то доклѣ тя роди, управлението на Княжеството принадлѣжи на Минист. Съвѣтъ“.

Тукъ има просто една редакционна поправка. защото тозъ членъ е неясенъ и може да даде мѣсто на разни тълкувания. За това е казано така:

„Въ случай, че при смъртьта на Князя нѣма наслѣдникъ и овдовѣлата Княгиня е непраздна, догдѣто тя роди, управлението на страната заема Министерский Съвѣтъ“.

Това е само редакционна поправка.

Предсѣдатель: Приема ли се § 3 отъ чл. 151, както е редактиранъ отъ комисията? (Приема се съ 38 гласа, противъ единъ).

Докл. Грековъ: Дохождаме на 160 чл. (чете):

„Испълняванието на законитѣ се поржчва на върховни управителни уредби, които се наричатъ Министерства“.

Комисията предлага да стане така (чете):

„Испълнението на законитѣ, подъ върховния надзоръ на Княза, принадлѣжи на върховни учреждения, които се наричатъ Министерства“.

Предсѣдатель: Приема ли се това измѣнение? (Приема се съ 38 гласа срѣщу 1).

Докл. Грековъ: (чете):

„Чл. 161. Министерства има шесть:

1) Министерство на Външнитѣ работи и Исповѣданията.

2) Министерство на Вжтрѣшнитѣ работи.

3) Министерство на Народното Просвѣщение,

4) Министерство на Финанситѣ.

5) Министерство на Правосждието

6) Военно Министерство.

Комисията предлага, да се замѣни тозъ членъ съ слѣдующето:

Чл. 161. „Числото на Министерства се опрѣдѣля съ особенъ законъ.“

М-ръ Цанковъ: Правителството приема това измѣнение, защото наистина числото на Министерствата не може да се опрѣдѣли въ една Конституция напрѣдъ. Въ никоя Конституция не се опрѣдѣля числото на Министерствата. Дохождатъ по нѣкога толкозъ работи, щото Нар. Събрание намира, че трѣбатъ 10 Министерства, а нѣкога ще стигатъ само 5. Така става въ всичкитѣ държави, съгласно съ нуждата.

Председатель: Приема ли се чл. 161 както го е измѣнила комисията? (Приема се съ 38 гласа противъ 1).

Докл. Грековъ (чете): Чл. 164. „Всѣко едно длъжностно лице дава клѣтва, че ще е вѣрно на Княза и на Конституцията.“

Знаете г-да, че има другъ единъ членъ, който опредѣля една особенна клѣтва за военнитѣ. Тукъ чл. 164 казва: „всѣко длъжностно лице“, а нѣма съмнѣние, че и офицеритѣ сѫ длъжностни лица. Зарадъ туй комисията предлага, щото 164 чл. да гласи така: „Всѣки граждански чиновникъ дава клѣтва за вѣрность на Княза и Конституцията.“

Председатель: Приема ли се това измѣнение? (Приема се съ 38 гласа противъ 1). Който приема да си дигне рѫката. (38 за, 1 противъ).

Докл. Грековъ: Има още 169 чл., който е въ проекта на правителството, той е послѣдний чл. на Конституцията. Той гласи така:

Чл. 169. „Когато Нар. Събрание, и отдѣлно втората камара се произнесатъ за прѣглѣдванието Конституцията, тия събрания подиръ гласуванието проекта за измѣненията, се распущатъ, и се свикватъ избирателитѣ за нови избори, както за Нар. Събрание, тъй и за втората камара. Тия двѣ събрания така подновени, съставятъ Великото Нар. Събрание, което по вишегласие на двѣтѣ третини отъ всичкитѣ членове, рѣшава въпроситѣ, които се отнасятъ до измѣнението на Конституцията.“

Председатель: Приема ли се 169 чл. тъй както го прѣдлага правителството? (Приема се). Който го приема, да си дигне рѫката (38 за, 1 противъ).

Докл. Грековъ: Съ това се свършва послѣдний членъ, който имаше комисията да предлага на Нар. Събрание да рѣшава. Азъ ще помоля Нар. Събрание, щото предъ видъ на желанието, което се намира въ всинца ни, да се направи единъ сериозенъ опитъ съ Търновската Конституция, въпроса, който ний рѣшихме, може би и нѣщо бързо, нъ все таки доста обмислено, защото има дълго врѣме отъ какъ се намира въ нашитѣ ржцѣ, за да може по-добрѣ да бжде разглѣданъ не само отъ народнитѣ представители въ Нар: Събрание, нъ и отъ всичката интересующа се публика въ българский народъ, да стане предмѣтъ на живи разисквания, както въ вѣстницитѣ, тъй и другадѣ: то да остави единъ опредѣленъ срокъ, чрезъ който правителството да положи сериозно на испитъ Търновската Конституция, и само тогава да се свика Великото Нар. Събрание, което да рѣши да се измѣни. За това азъ предлагамъ на Нар. Събрание слѣдующето предложение: „Народното Събрание постановява, да се моли *Негово Височество*, щото прѣдъ видъ на необходимата нужда, да се направи сериозенъ опитъ съ дѣйствующата Търновска Конституция, да не свика Великото Нар. Събрание преди три години наймалко."

Анневъ: Трѣбва да се обяснимъ по-добрѣ. Ако нѣма да се свика Велико Народно Събрание, кое събрание ще се свика между тѣмъ? Това е единъ въпросъ, който трѣба да се разясни. Но впрочемъ, сме съгласни съ предложението, най-кжсно слѣдъ три години да се свиква Великото Народно Събрание.

Докл. Грековъ: Това е рѣшено въ програмата на Министерството.

Анневъ: Тукъ сме се произнесли връхъ декларацията, а не връхъ програмата на Министерството, която се прочете, и се мина на дневний редъ, слѣдователно и това трѣбва да се обясни.

М-ръ Цанковъ: Ако Народното Събрание не приема програмата на Министерството, трѣба да го каже сега, за да знаемъ ний.

Филипъ Мариновъ: Азъ желая г-да, представители, да се даде малко врѣме за да размислимъ врѣхъ този въпросъ, и въ второто засѣдание да рѣшимъ врѣхъ това постановление.

М-ръ Цанковъ: Ний рѣшихме цѣла една Конституция днеска, и азъ предлагамъ и това да се рѣши сега. Ако не се рѣши да знаете, че Министерството си дава оставката.

Докл. Грековъ: Не трѣба да се настоява толкосъ врѣхъ този въпросъ. Това предложение никому не врѣди. Въпроса, който иска г-нъ Анневъ си остава цѣлъ, и Народното Събрание че одобрява програмата на Министерството, това се разбира, защото никой не протестирваше противъ нея. Нашата длъжность е, да се приеме това предложение, което излѣзе отъ правителството. Ний нѣмаме причини да извикваме министерска криза. И за това, моля г-на предсѣдателя, да тури въпроса на гласувание.

Д-ръ Цачевъ: Да се прочете още веднажъ, защото виждамъ, че въ предложението нѣма казано да се остави на Държавната Глава да свиква Велико Народно Събрание, когато намѣри за нуждно; азъ предлагамъ да се допълне въ тази смисъль.

Докл. Грековъ: (чете): Народното Събрание постановява, да се помоли Негово Височество, щото предъ видъ на необходимата нужда да се направи сериозенъ опитъ съ дѣйствующата Търновска Конституция да не свиква (разбира се, Негово Височество) Велико Народно Събрание преди три години (най-много).

Анневъ: Но трѣбва да се обясни. Прѣди да се произнесемъ, трѣбва да разберемъ, може би да е нуждно или може би да бѫдатъ готови всичкитѣ работи, щото подиръ 2 или 3 мѣсеци дà се свиква Велико Нар. Събрание. Най-късно то трѣбва да се свиква подиръ 3 години. *(Гласове:* Да!) Положимъ, че слѣдъ двѣ години ще се свика Великото Народно Събрание; мѣжду тѣмъ, обаче, кое събрание ще се свиква?

М-ръ Стоиловъ: Азъ не виждамъ, защо на това прѣдложение се дава особенъ характеръ. Тукъ това прѣдложение излѣзе отъ побуждение, че отъ 4 години насамъ не се е правило нищо друго, освѣнъ да ходимъ и тичаме при изборитѣ. Слѣдователно, това прѣдложение, излиза отъ прѣдположение, че има нужда да се даде малко спокойствие на страната и да се работи за нейното уреждание. За това нѣма това прѣдложение друга цѣль, освѣнъ да молимъ *Негово Височество*, щото да не исписва по-рано изборитѣ отъ 3 години, за да има врѣме да се изработятъ нужнитѣ закони, да се обсѫдятъ всичкитѣ работи, които иматъ да се прѣдложатъ на Великото Нар. Събрание, и тогазъ да се свика. Тукъ е просто едно желание, една молба, която Нар. Събрание въ интереса на порядъка и въ интереса на устройството на страната, полага до *Негово Височество*.

Д-ръ Цачевъ: Това прѣдложение не е тъй ясно т. е. слѣдъ като го прочетохъ видѣхъ, че не съдържа смисъльта, която искаме да искажемъ. Туй ние искаме да кажемъ, че никой другъ освѣнъ *Негово Височество* не може да свиква Нар. Събрание. А отъ това прѣдложение се разбира, че може утрѣ едно М-ство, което иска да свика Велико Нар. Събрание, да го свиква.

Азъ искамъ точно и ясно да се опрѣдѣли въ настоящето прѣдложение, щото да се моли *Негово Височество,* да свика Велико Нар. Събрание за прѣгледвание конституцията тогава, когато той намѣри за нуждно. Сир. инициятивата да бѫде отъ страна на *Н. Височество,* а не отъ страна на правителството.

Анневъ: Ако се постави така въпроса, че прѣди 3 год. нѣма да се свиква Велико Народно Събрание, тогава съмъ противенъ. Съвсѣмъ друго е, ако се положи въпроса тъй: че най-кѫсно до 3 години може да се свика, а може и подиръ 6 мѣсеци. Ако е така, тогава съмъ за това, ако не, съмъ противъ това. (М-ръ Цанковъ: Не е).

Митроп. Симеонъ: Прѣдложението, което прѣдлага г-нъ докладчика и поддържа М-рството, Нар. Събрание трѣбва да приеме, защото дава надлѣжната гаранция и предоставя на *Н. Височество* да свика Великото Нар. Събрание, когато намѣри за най-удобно. Тукъ просто Нар. Събрание изявява желание, че В Н. Събрание не трѣба да се свиква по-рано отъ 3 години. Ми се струва, че Нар. Събрание трѣбва да приеме това прѣдложение. А какво ще бѫде въ този промежутокъ, това нѣма никаква свързка съ това, което прѣдлага г-нъ Грековъ, тъй щото Нар. Събрание трѣбва да се съгласи да приеме това прѣдложение; защото нѣма никаква опастность.

Батановски: Както го разбиратъ г-да народнитѣ прѣдставители, то е така, че когато ще *Н.*

Височество ще свика Великото Нар. Събрание. Може слѣдъ 6 мѣсеци или ако ще слѣдъ 6 години послѣ. Когато иска, тогава нека го свика.

М-ръ Начовичъ: Азъ ще расправя на Г-на Батановски причинитѣ за туй нѣщо, защото, щомъ едно обик. Нар. Събрание постанови за измѣненията на конституцията, които трѣбва да станатъ, то престава мандата му тутакси, и Вел. Народ. Събрание се свиква. (*Гласъ:* Това е теорията на г-на Начевича, това не писва въ конституцията).

Шивачовъ: Азъ искамъ да кажа това, че Нар. Събрание да прѣдстави това право на *Н. Височество*. Ако *Н. Височество* желае, може да свика утрѣ, въ година или подиръ 5 години, това е негова работа. А теорията на г-на Начевича е съвсѣмъ друга, нѣма никаква свръска съ това и трѣбва да остане лично, за негова смѣтка.

Анневъ: Азъ мисля, че ний тукъ сме дали извѣстно задължение, тъй като настоящето положение е прѣходно, и освѣнъ това, има една декларация на М-рството, слѣдователно, трѣбва да оставимъ инициятивата на *Н. Височество*, а не ний да опредѣляваме, кога да се свика Вел. Нар. Събрание. Може *Н. Височество* да го свика подиръ 3 мѣсеци. Можемъ ли да се въспротивимъ? Не. Ако иска по-рано, нека го свика.

М-ръ Стоиловъ: Ако г-да прѣдставителитѣ зематъ избирателний законъ, тѣ ще намѣрятъ, че въ параграфа, който се отнася до Великото Нар. Събрание се казва ясно и чисто, че два мѣсеца слѣдъ като се произнесе обикновенното Нар. Събрание за измѣнението на конституцията, трѣбва да се свика Вел. Н. Събрание. Това е най-напрѣдъ законъ. На това ще ми отговорятъ г-да прѣдставителитѣ, че ний имаме избирателенъ законъ, който унищожава този параграфъ. Азъ ще отговоря съ общо правило, че единъ законъ не може да има обратна сила. Питамъ сега г-да прѣдставители, да ли ще е въ интереса на нашето Княжество, вжтрѣ въ два мѣсеца да свика Велико Народно Събрание? Истина, *Н. Височество* има това право, това е отъ неговитѣ прерогативи; но това прѣдложение, което желаемъ да искажемъ на *Н. Височество* има само за цѣль да доведе редъ и спокойствие въ Княжеството. А въпроса за обикновенна легислатива е другъ въпросъ, който нѣма никаква свърска съ въпроса, който се прѣдлага отъ нѣкои г-да депутати.

Грековъ: Азъ искамъ само това да кажа, че ние не налагаме на *Н. Височество*, а го молимъ, и ако обича, да слуша Събранието. И отъ друга страна ний искаме да улеснимъ *Н. Височество*, защо инакъ ще има хора, които ще искатъ още сега да се свика Вел. Нар. Събрание. Съ това ний даваме леснина на *Н. Височество* да го свика по-късно. Съ това прѣдложение, просто отъ една страна се иска да се направи сериозенъ опитъ съ Търновска конституция и да се разискватъ измѣненията, които ни се прѣдложиха за Търновската конституция, а отъ друга страна дава се леснина на *Н. Височество* да свика Вел. Нар. Събрание, когато счете за най-добрѣ.

Батановски: Азъ не зная сега, кои членове сж измѣнени въ конституцията и да ли има тази конституция сила. (Смѣхъ). За тѣзи 3 години ще иматъ ли сила тѣзи членове, които измѣняваме? (*Гласове*: Не).

Анневъ: Азъ бихъ прѣдложилъ друго, да се формулира това прѣдложение. Тамъ се казва, че

„на никакъвъ начинъ да се не свика прѣди 3 години“. Напротивъ, азъ бихъ казалъ, да се каже: „най-късно до 3 години.“

Грековъ: (Чете): „Нар. Събрание постановява да се моли *Н. Височество*, щото прѣдъ видъ на необходимата нужда да се направи сериозенъ опитъ съ дѣйствующата Търновска конституция да не свиква Вел. Нар. Събрание прѣди 3 години.“ (*Гласъ:* Най-малко).

Предсѣдатель: Ще туря на гласуване прѣдложението, което прочете г. Грековъ; който приема това прѣдложение да си дигне ръка. (Всички дигатъ. Вишегласие). Значи прието. (*Гласове*: На 5 мин. отдихъ).

М-ръ Цанковъ: Да си отдъхнемъ 5 или 10 минути и да свършимъ всичко това, да четемъ единъ пѫть и да свършимъ това сега, а утрѣ има друга работа.

Анневъ: Прѣди два деня имахми такъвъ случай съ когото не бѣхми съгласни, но послѣ се съгласихми, че първото четение може да се сматря като второ и послѣдно.

(*Предсѣдателствущий:* Давамъ 5 минути отдихъ).

Шивачовъ: Азъ прѣдлагамъ, настоящето четение да се счита за второ четение. Най-сетнѣ тукъ не рѣшаваме окончателно. Този въпросъ ще се рѣши подиръ 2 или 3 години, по който Великото Н. Събрание ще се произнесе. За това моля Н. Събрание, да се произнесе, че това четение е за първо и послѣдно четение. (*Гласове:* Съгласни).

Предсѣдатель: Който приема, да се сматря това четение като второ и послѣдно, да си дигне ржката. (Всички дигнатъ. — 39 души присжтствуватъ).

Съгласно ли е Нар. Събрание да се сматря това за първо и послѣдно четенье? Който е съгласенъ да си дигне ржката. (38 души, 1 *противъ)*.

Предсѣд. Грековъ: Заема предсѣдателското мѣсто).

Предсѣдатель: Г-да прѣдставители! Мисля, че като извършихме обѣщанието, което дадохме на *Н. Височество* тържественно на 6 септемврий, нѣма, освѣнь, да се поздравимъ и да пожелаемъ, щото това съгласие, съ което се захвана доброто дѣло, да трае и по-нататъкъ, за да може да се уреджтъ работитѣ единъ пжть за всѣкога въ България. Това, което прѣдлагаме ний, може би не е най-добрѣ, но всички казватъ, че Търновската конституция да прѣтърпи нѣкои измѣнения. Опита съ нея ще стане. Великото Нар. Събрание ще дойде, и дай Боже въ него да бждатъ синове на България просвѣтени, надъхвани съ чувство на испълнение длъжностьта къмъ отечеството и тѣ да урѣджтъ въпроса така, щото нашето отечество да тръгне часъ по-скоро къмъ желаемия напрѣдъкъ. Азъ прѣдлагамъ подиръ това, щото Н. Събрание да постанови, ако намѣри за потрѣбно, да отиде бюрото при *Н. Височество* да съобщи утрѣ, че Н. Събрание испълни обѣщанието си, като гласува за измѣненията, които *Н. Височество* прѣдложи и които по частна инициатива се прѣдложиха и приеха.

Д-ръ Цачевъ: Да отидемъ всички. *(Гласове:* само бюрото).

М-ръ Цанковъ: Отъ страна на правителството азъ ви благодаря, че свършихте този въпросъ тъй добрѣ и тъй мирно, нъ въ този случай, ще ви се моля, и за министерскитѣ работи да ги земете предъ видъ. Това бѣше за *Негово Височество*, а сега дохождатъ работи за министерството. Има бюджети, за които трѣбва да се заловимъ.

Председатель: Приема ли Нар. Събрание бюрото да отиде при *Н. Височество*, за да му съобщи рѣшението на Нар. Събраиие относително преглѣжданието на конституцията? Който приема, да си дигне ръката. (38 дигатъ, 1 не). Г-да, утрѣ е Никулъ-день, ще ли да засѣдаваме? *(Гласове:* не, въ срѣда). Приемали се да има въ срѣда засѣдание? (Приема се).

Председѣтель: *Д. Грековъ.*

Секретари: *Н. Шивачовъ.*
Д-ръ Цачевъ.

Подпредсѣдатели: *Иванъ Симеоновъ.*
Ат. Минчовъ.

Директоръ на Стенограф. бюро: *А. Безеншекъ.*

ТРЕТО
Велико народно събрание.

Избиране князъ Фердинандъ Кобургски.

Князъ Фердинандъ I.

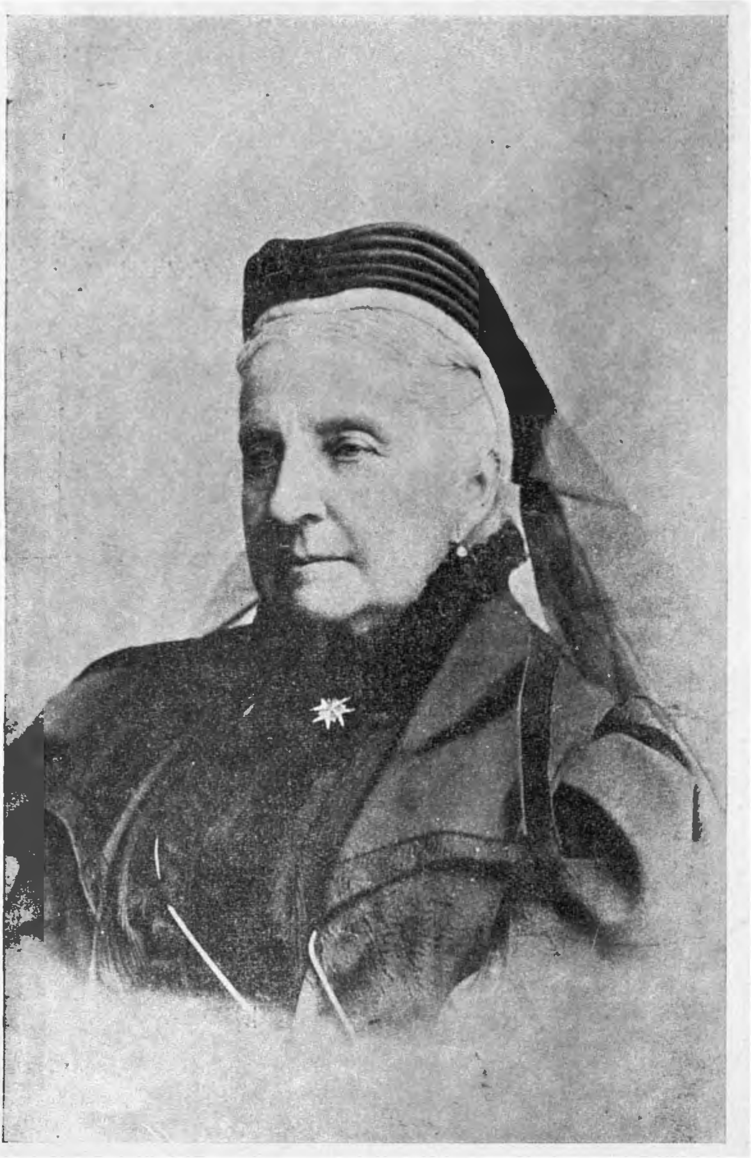

Н. Ц. В. Пр. Клементина Саксъ Кобургъ Готска.

ДНЕВНИКЪ

(Стенографически)

III-то Велико народно събрание въ В. Търново.

Отваряние на I засѣдание въ недѣля 19 Октомври 1886 год.

Въ 10 $^1/_2$ часа, всичкитѣ прѣдставители отъ Сѣверна и Южна България се събраха въ залата, и дадоха клѣтва по прѣдвидената въ Конституцията форма.

На 11 регентитѣ С. Стамболовъ и Подполковникъ С. Муткуровъ, придружени отъ висшитѣ граждански и военни чиновници на гр. Търново, влѣзоха въ залата и отвориха Събранието съ слѣдующето слово, прочетено отъ регента С. Стамболовъ.

Господа Прѣдставители!

Слѣдъ отказванието отъ прѣстола на първий български князь Александъръ Батембергъ, правителството пое управлението на страната, и положи всичкитѣ зависящи отъ него старания, както за запазванието мира, тишината, безопасностьта, живота, имота и честьта на българскитѣ граждани, така и за изважданието на отечеството ни отъ безисходното положение, въ което го тласна прѣврата отъ 9-й Августъ.

Господа Прѣдставители!

Една отъ най-голѣмитѣ грижи на правителството бѣше да свика българскитѣ граждани, да изберагъ прѣдставители, и да имъ възложи трудната, но приятна мисия да изберать князь на вакантния български прѣстолъ. При всичкитѣ познати вамъ затруднения, свойственни на едно прѣходно врѣме, въ каквото се намираме, изборитѣ се извършиха благополучно и днесь, правителството съ удоволствие вижда въ старата българска столица прѣдставителитѣ на българскиятъ народъ да избиратъ български князь.

Като сме напълно убѣдени, г. прѣдставители, че вие ще съумѣете да изберете за български князь такова лице, което ще посвѣти живота си за запазванието интереситѣ и свободата на отечеството ни и ще води народа къмъ напрѣдъка, величието, славата и историческото му прѣдназначение, обявяваме Великото Народно Събрание за открито и призоваваме Божието благословение на всичкитѣ ваши дѣла и начинания.

Да живѣе независима и свободна България!

С. Стамболовъ.

П. Каравеловъ.

Подполковникъ: *Муткуровъ.*

(Ржкоплѣскания и продължителни викове: „ура", „да живѣе независима България", „да живѣе свободна България".

VIII-мо Засѣдание, срѣда, 29 октомври 1886 г. 10 часа сутриньта.

Предсѣдательтъ: Отъ всичкитѣ прѣдставители, само 58 души отсжтствуватъ, 435 души присжтствуватъ. Има законното число прѣдставители, за да се пристжпи къмъ разискване въпроситѣ, положени на дневенъ редъ.

На дневенъ редъ имаме: I. Избиране български Князь, на вакантниятъ Български прѣстолъ; II. Избирание депутация, която да поднесе Князю акта за неговото избирание.

Г-нъ М-ръ Президента има думата.

М-ръ Радославовъ: Г-да прѣдставители! Както ви е извѣстно, българскиятъ прѣстолъ отъ два мѣсеца и нѣколко дена насамъ е вакантенъ, и понеже за избирането на новъ български Князъ се изисква и санкцията на Великитѣ Сили, то правителството, което е водило дѣлата въ отсѫтствието на Княза, се е постарало да узнае косвенно, като за кой кандидатъ Великитѣ Сили ще дадѫтъ съгласието си да бѫде български Князь. Отъ косвенитѣ указания, правителството може да посочи на едно лице, което ако бѫде избрано енергично съ акламация отъ Великото народно събрание, може да се утвърди за Български Князь. Това лице е отъ царска династия на царствующия домъ въ Дания, отъ баща Христианъ IX, Дански царь, и майка Луиза царица. Това лице е братъ на гръцкиятъ царь, Георгия I-й; това лице е братъ на Руската царица, и още е братъ на Английската принцеса. Това лице се казва **Валдемаръ**, който е роденъ на 15/27 Октомври 1858 год., и който се е оженилъ миналата година за Орлеанската принцеса, Мария. Азъ мисля, че това лице може да бѫде прието съ акламация отъ Вел. Народно Събрание още въ сегашното засѣдание.

Предсѣдательтъ: (Звъни). Прѣдложението на г-на М-ра Президента е, да се избере благородния синъ на Негово Величество Данския Царь, Негово Височество Князь Валдемаръ за Български

Князь. Който го приема, да стане на крака. Всичкитѣ прѣдставители се исправятъ. Рѫкоплѣскания и гръмогласни викове „ура“ заглушаватъ засѣдателната стая. *Гласове:* Да живѣе! Да живѣе! Народното събрание едногласно и съ акламация избра за Български Князь, Негово Височество Валдемара (Гръмогласни *Викове!* Да живѣе Негово Височество. Ура“!)

Г-да, давамъ 10 минути отдихъ.

X-то Засѣдание, Понедѣлникъ, 1 Ноември 1886 г.

10 часа п. об.

Прѣдсѣдательтъ: Отъ 493 души прѣдставители въ днешното засѣдание присѫтствуватъ 407, а отсѫтствуватъ 86. Има законното число прѣдставители, за да се отвори засѣданието, и да се пристѫпи къмъ разискване на въпроситѣ, положени на дневенъ редъ.

Въ миналото засѣдание г-да прѣдставителитѣ пожелаха да се прочете телеграмата отъ Княза Валдемара, въ която той говори за неговия изборъ.

Г-нъ Секретаря ще прочете, както неговата телеграмма, тъй и оная на г-на Прѣдсѣдателя на Великото Народно Събрание до Н. В. Данския Царь и отговора на послѣдния.

Секретарьтъ Каракашевъ: (Чете):

ТЕЛЕГРАММА.

Отъ Н. Височество Датския Принцъ

Валдемаръ.

Подадена въ Канна 10-й Ноември. Получена въ Търново на 11-й Ноември.

Г-ну Георгию Живкову Прѣдсѣдатель на Великото народно събрание.

„Благоволете да приемете увѣрението въ искренната ми благодарность за честьта, която ми се отдаде чрѣзъ вотътъ отъ Събранието. Азъ прѣпратихъ Вашата депеша на Н. В. Датския царь, който самъ може да отговори официално на Вашето прѣдложение; но исповѣдамъ, че, ми се струва, да бѫда лично задържанъ отъ други обязанности.

(Подписалъ) *Валдемаръ* Датский Принцъ.

Слѣдъ получаванието на горнята телеграма, прѣдсѣдателя на Събранието испрати на 18 Ноември на Н. В. Датския Царь слѣдующата телеграма.

„Ваше Величество, Прѣдставителитѣ на българския народъ, съ радость приеха отъ Н. В. Князя Валдемара отговора, що той благоволи да испрати и азъ съмъ натоваренъ да Ви изразя тѣхнитѣ надѣжди, че В. В. ще благоволите да отговорите благоприятно на желанията на Българския народъ, като позволите на Н. В. да посвѣти скѫпия си животъ за величието и напрѣдъка на Българския народъ и за слава на новата династия.

Благоволете, Господарю, да приемете най-дълбоката ми почеть, съ която имамъ честь да бѫда на В. В. най-покоренъ слуга.

Прѣдсѣдатель на Великото нар. събрание
(Подписалъ) *Георги Живковъ.*

На тая телеграма се получи на 12/31 Ноември—10 часа нощесъ—отъ Н. В. Датския царь слѣдующия отговоръ, адресуванъ до прѣдсѣдателя на Събранието и до прѣдсѣдателя на Регенството:

„При всичко, че оцѣнявамъ знака на довѣрието, което Събранието изказа къмъ Моятъ царствующъ домъ, Азъ не се намирамъ въ положение да опълномощя сина си да приеме единъ изборъ, направенъ отъ Събранието въ настоящитѣ обстоятелства; слѣдователно, ще му бѫде невъзможно да приеме депутацията“.

(Подписалъ) *Християнъ.*

Оставката на Регентитѣ.

Прѣдсѣдательтъ: — Бюрото получи една телеграма отъ София отъ г-на Регента Каравелова. Г-нъ Каравеловъ дава своята оставка на Великото народно събрание. Моля г-на секретаря да я прочете.

Секр. Каракашевъ: (Чете):

„Прѣдсѣдателю Великото народно събрание.

Копие до регентитѣ Стамболова и Муткурова.

Отъ възникналитѣ многобройни въпроси, на които не можахъ и не мога да се съглася съ членоветѣ на регентството и министерството, моля да подложите на Събранието моята оставка отъ регенството“.

До Господина Прѣдсѣдателя на Великото народно събрание.

Единъ отъ нашитѣ другари, г. П. Каравеловъ си подаде оставката отъ Регенството, като я мотивира, че не билъ съгласенъ въ многобройни въпроси съ насъ, неговитѣ другари, и съ Министерството! Като не желаемъ да влизаме въ разбирателство, до колко сѫ основателни и прави мотивитѣ, които сѫ подбудили П. Каравелова да си даде оставката, ние тоже подаваме своята и молиме Великото народно събрание да я приеме, защото, слѣдъ отказванието на Княза Валдемара да приеме Българската корона, държавнитѣ ни работи влизатъ въ нова фаза, и може би, щѣше да бѫде много по-добрѣ за интереситѣ на отечеството ни, ако почетната длъжность на Български регенти се повѣри на други лица.

Приемете, г-не Прѣдсѣдателю, увѣрение въ нашето дълбоко къмъ Васъ уважение.

В. Търново, 1-й Ноември 1886 г.

Регенти: *С. Стамболовъ.*
Подпол. Муткуровъ.

Великото народно събрание не приема оставката на С. Стамболова и Муткурова и избра Г. Живкова на мѣстото на Каравелова, комуто приема оставката.

Депутация прѣдъ европейскитѣ дворове.

Въ сѫщото засѣдание Великото народно събрание единодушно избира една тричленна депутация отъ г. г. Костантинъ Калчевъ, К. Стоиловъ и Д. Грековъ, *„която да опита за послѣденъ пѫть мнѣнието на европейскитѣ дворове по нашитѣ работи“*.

Доклада на тричленната депутация.

Има ли нѣкой да направи забѣлѣжка върху прочетениятъ протоколъ?

Д. Ризовъ: Г-да прѣдставители! Азъ мисля, че въ протокола има нѣщо пропуснато, което трѣбва да се опомене. Съгласно буква б) отъ чл. 13 на вѫтрѣшния правилникъ не е указано лицето, което е прѣдсѣдателствувало. Второ, не е указано и вслѣдствие на какво ми се е отнела думата; макаръ това да е мотивирано доста адвокатски, азъ мисля, че съгласно чл. 13 отъ правилника съкратенитѣ протоколи трѣбва да съдържатъ разнитѣ мнѣния, исказани въ Събранието и всичкитѣ взети рѣшения. Това не е указано добрѣ, затова, моля да се каже въ протокола, че азъ желаехъ да говоря върху въпроса: да ли можемъ да засѣдаваме при военно положение, и че въпросътъ се видя за не умѣстенъ отъ г. прѣдсѣдателствующия, и вслѣдствие на това ми се отне думата. Понататъкъ, за точность на протокола, мисля, трѣбва да се каже, че слѣдъ избирането на г. Тончева за Прѣдсѣдатель на Великото нар. събрание, той зае мѣстото си и при рѫкоплѣскания, както и при избора на подпрѣдсѣдателя г. Захария Стояновъ. Тия работи, може да сѫ дребни, но, струва ми се, трѣбва да стоятъ въ протокола.

Прѣдсѣдательтъ: Прѣдлага се да се обозначи името на прѣдсѣдателствующия въ миналото засѣдание, въ съкратения протоколъ на това засѣдание. Приема ли Великото народно събрание тая забѣлѣжка? (Приема се). Послѣ, прави се забѣлѣжка да се упомене въ протокола, че неговото прѣдложение било: може ли Събранието да засѣдава при военно положение, но както помнятъ г-да прѣдставителитѣ, че подобно заявление нѣмаше, защото по-напрѣдъ му се отне думата; тъй щото, сега неможе да се прѣдлага да се упомене въ протокола. Който приема тая забѣлѣжка на г. Ризова да си дигне ржката. (Никой не дига). Не се приема. Послѣ, г. Ризовъ прѣдлага още да се обозначи въ протокола, че както прѣдсѣдательтъ, така и подпрѣдсѣдательтъ, при заеманието на мѣстата си, били посрѣщнати отъ Събранието съ ржкоплѣскания. Желае ли Великото народно събрание да се забѣлѣжи това? (Желае). Който не приема тая забѣлѣжка, да си дигне ржката. (Приема се).

Има ли още нѣкой да направи забѣлѣжка? (Нѣма). Значи, приема се протокола.

На дневенъ редъ е доклада на депутацията, която Великото народно събрание испрати въ Европа. Моля г. докладчика отъ тая депутация да заеме мѣстото си.

К. Калчевъ (Отъ трибуната. Чете):

Г-да Прѣдставители!

Извѣстни Ви сж, обстоятелствата и причинитѣ, които прѣдизвикаха испращането на една тричленна депутация изъ срѣдата на Великото народно събрание за Европейскитѣ дворове.

Депутацията има честь да се прѣдстави и да бжде приета отъ правителствата на Великитѣ сили, съ исключение на руското правителство. Въ Виена чрѣзъ посланника на руското правителство ние направихме настоятелни опитвания, за да бждемъ приети въ Русия, за да можемъ лично да искажемъ желанията на българския народъ; за съжаление, нашитѣ опити останаха безплодни.

Депутацията си бѣ начертала слѣдующата програма на дѣйствие: 1-во, да изложи истинското положение на България прѣдъ правителствата на великитѣ сили, като хвърли свѣтлина върху цѣлитѣ, къмъ които българския народъ се стрѣми, и да констатира законностьта на усилената борба за самосъхранение, която народа води. II-ро да изучи отъ близо и по собственно наблюдение взглядоветѣ на правителствата на Великитѣ сили, върху настоящето и бѫдѫщето развитие на България. III-то да дѣйствува за свършването на настоящата криза за избиранието единъ сериозенъ европейски кандидатъ за Господарь на страната ни, който да прѣдставлява достатъчно гаранция и да отговаря на желанията и стремленията на българския народъ.

Щастливи се считаме, Г-да прѣдставители, да Ви доложимъ, че всѫду, гдѣто отидохме, намѣрихме единъ ласкавъ съчувственъ приемъ. У всичкитѣ правителства срѣщнахме една искренна готовность да изслушатъ нашитѣ обяснения. Достатъчнитѣ държавни мѫже, които бѣха на чело на правителствата на Великитѣ сили, като изслушаха благосклонно и съчуственно нашето изложение, съвѣтваха ни, да се придържаме въ границитѣ на благоразумието, на умѣренностьта и законностьта, като ни увѣриха, че догдѣто стоимъ въ крѫгътъ на правата ни, гарантирани отъ договоритѣ, нашата самостоятелность може да се счита за оздравена.

Колкото се отнася до въпросътъ за кандидатъ за българския прѣстолъ, депутацията употрѣби всѣкакви старания да разясни на правителствата на Великитѣ сили, че само онзи кандидатъ може да бѫде приемливъ отъ Великото народно събрание, който по своето си европейско происхождение, по своитѣ сврързки и по своитѣ дѣйствия може да прѣдстави достатъчни гаранции за спазванието правата и независимостьта на България. Подиръ тия разяснения и подиръ прѣговоритѣ, които правителството е водило по въпроса за кандидатъ, депутацията можа да констатира, че правителството е въ състояние да прѣдстави кандидатъ за вакантния Български прѣстолъ.

Депутацията е длъжна особенно да отбѣлѣжи благосклонното внимание, което Сюзеренния дворъ обърна къмъ нашето дѣло. Готовностьта която Н. В. Великиятъ везиръ заедно съ правителството на В. порта показаха за намѣрванието по-съобразенъ исходъ на нашата криза и особенно благоволителното усърдие, което лично Н. И. В. султана показа за нашето дѣло, заслужаватъ нашата пълна благодарность.

При заминаванието отъ съсѣднитѣ намъ държави Сърбия и Гърция счетохме, че ще бѫдемъ тълкуватели на Вашитѣ къмъ тия държави чувства, ако посѣтихме правителствата имъ. Съ удоволствие констатираме, че отнесохме съ себе впечатлението, че правителствата на тия държави сѫ проникнати дълбоко отъ взаимностьта на интереситѣ на источнитѣ народи и отъ пълно съчувствие за самосъхранението и укрѣпванието на Българската държава.

Г-да прѣдставители! Независимо отъ мисията ни прѣдъ кабинетитѣ на Великитѣ сили изъцѣла образована Европа, дѣто заминахме на всѫду, народитѣ не пропустнаха ни най-малкия случай, за да не искажатъ колко високо цѣнятъ жертвитѣ и усилията, които Българския народъ прави за своето самосъхранение. Съ блѣскавитѣ приеми и почеститѣ, на които бѣхме прѣдметъ, всички се стремѣха да докажатъ своето горѣщо съчувствие къмъ България, къмъ българския народъ и правителството и къмъ сполуката на българското дѣло. Кметствата на столици и други важни Европейски градове, разни дружества и корпорации, университетитѣ и други висши учебни заведения съ учащата се младежь, държавни мѫже и учени лица съ всемирна извѣстность, всички чрѣзъ посрѣщания, много шумни овации и адреси и други начини се стѣкоха да засвидѣтелствуватъ своята адмирация и своето непритворно съчувствие къмъ Българския народъ. Общественното мнѣние на цѣла образованна Европа съ едно удивително единодушие и съ единъ въодушевителенъ въсторгъ се произнесе за въ полза на нашето дѣло, особенно прѣдставительтъ на това общественно мнѣние — могущественний Европейский печатъ съ ентусиазмъ и съ рѣшителность стана защитникъ на Българскитѣ интереси и идеали.

Г-да прѣдставители! Рѣдки сѫ примѣритѣ въ съврѣменната история, гдѣто депутации народни сѫ срѣщали такъвъ блѣскавъ приемъ изъ образована Европа. Не ще бѫде никакъ прѣувеличение, ако кажемъ, че нашето пѫтешествие, като прѣдставители на Българския народъ, отъ единия край до другия е било едно триумфално шествие.

Независимо отъ мисията ни прѣдъ правителствата на Великитѣ сили, Вамъ, Г-да прѣдставители, на които Българския народъ е повѣрилъ сѫдбинитѣ си, надлѣжи да оцѣните, какво насърдчително значение иматъ тия симпатии на народитѣ на образованна Европа, въ епохата, когато народитѣ се управляватъ сами.

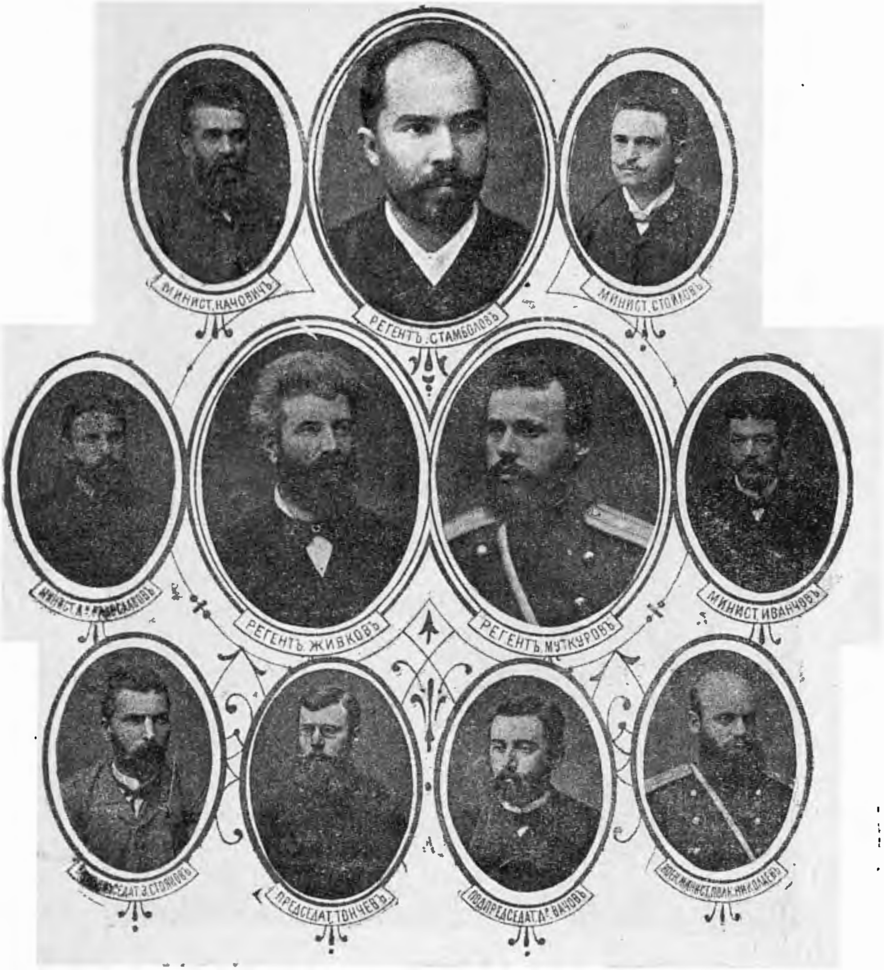
МИНИСТ. НАЧОВИЧЪ
РЕГЕНТЪ СТАМБОЛОВЪ
МИНИСТ. СТОИЛОВЪ
МИНИСТ. Д-Р РАДОСЛАВОВЪ
РЕГЕНТЪ ЖИВКОВЪ
РЕГЕНТЪ МУТКУРОВЪ
МИНИСТ. ИВАНЧОВЪ
[illegible]СЕДАТ. З. СТОЯНОВЪ
ПРЕДСЕДАТ. ТОНЧЕВЪ
ПОДПРЕДСЕДАТ. Д-Р ВАЧОВЪ
ВОЕН. МИНИСТ. ПОЛК. НИКОЛАЕВЪ

Регентитѣ и министритѣ въ врѣме на III. В. Н. С.

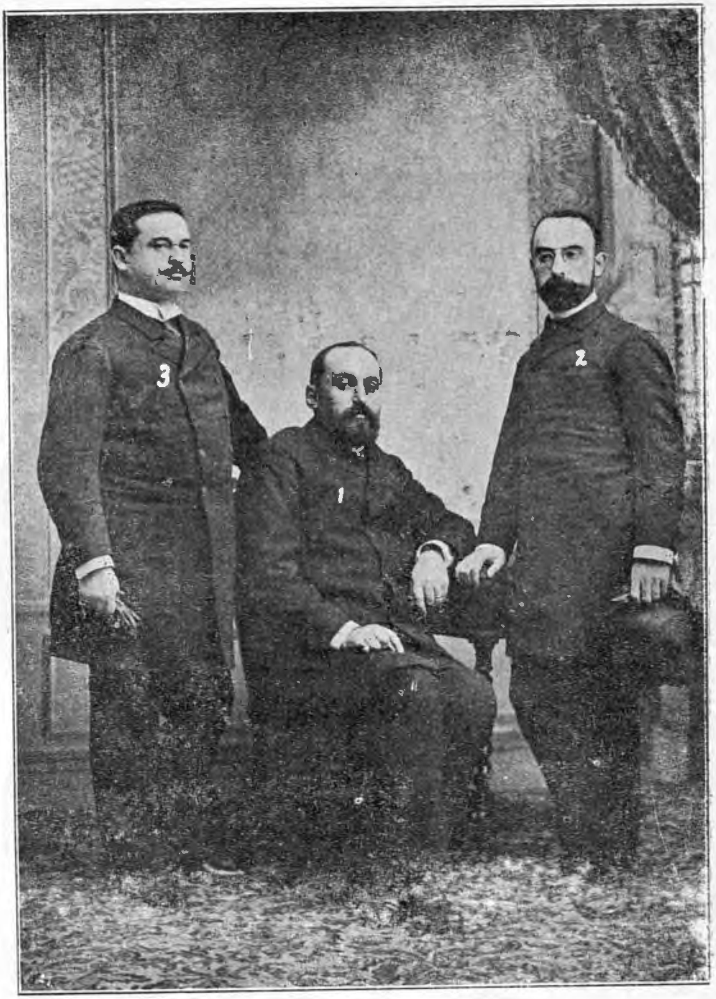

Д-ръ К. Стоиловъ **Д. Греновъ** **К. х. Калчовъ**

Депутацията изъ Европейскитѣ дворове за дирене на български князъ.

Въ заключение, Г-да прѣдставители, за висока длъжность считаме прѣдъ Васъ тържествено да искажемъ нашата благодарность за приемътъ, съ когото правителствата и народитѣ на образованна Европа въ нашето лице почетоха Великото народно събрание — Васъ, Г-да прѣдставители, и цѣлия българский народъ.

Ив. Славейковъ: Г-да прѣдставители! Всички изслушахте красноречивия докладъ на избрания докладчикъ на депутацията, която се испрати въ Европа за ония въпроси, които г. докладчика тъй хубаво, тъй ясно и тъй понятно изложи. Разумѣва се, че всички ние се радваме, гдѣто депутацията е имала такъвъ единъ блѣскавъ приемъ врѣдъ, гдѣто е минала. Разумѣва се, че утѣшително е, гдѣто делегацията на Българския народъ, по такава една важна и сериозна мисия, била е, не само благосклонно, не само учтиво, не само драголюбно, но и блѣскаво посрѣщната. Като членъ отъ това Събрание, разбира се, радвамъ се и азъ, и се усѣщамъ поласканъ отъ тоя добъръ приемъ. Но, като дойдемъ до окончателния резултатъ на тая цѣль, съ която депутацията пѫтува, струва ми се, че не мога да кажа, че цѣльта, съ която е била испратена депутацията, е била постигната. Наистина г. докладчикътъ каза, че вече има кандидатъ, който ще бѫде прѣдложенъ на Великото нар. събрание за избирание. Сега, да ли дѣйствително има кандидатъ или не, поне още официално не се е съобщило намъ. Но прѣдполагамъ, че, ако резултата на депутацията бѣше, че Европа се е съгласила за единъ кандидатъ, когото да изберемъ за князь, то щѣхме да знаемъ още тогава, когато депутацията се завърна.

Ние това сега прьвъ пѫть чуваме отъ г. докладчика. Той говори твърдѣ много за симпатиитѣ, за съчувствието на Европа. Каза, че депутацията била приета отъ всичкитѣ правителства, но не каза да ли това приемане е било официално или неофициално; да ли дѣйствително правителствата на европейскитѣ сили сѫ приели нашата делегация, като делегация на Българския народъ, или като едни българи, които се интересуватъ за работитѣ, за сѫдбинитѣ на отечеството си и сѫ отишли да се допитатъ до Европейскитѣ дворове. Струва ми се, има твърдѣ голѣма разлика, да ли дѣйствително нашитѣ делегати сѫ били официално или неофициално приети. Защото, ако сѫ били приети официално, ще каже, че и самото наше правителство и Нар. събрание е припознато отъ цѣла Европа, като легално тѣло (Гласове: о, о! смѣхъ). Моля ви, имайте търпѣние да изслушате едно мнѣние: не искамъ да принуждавамъ никого, но мисля, че мога да изкажа мнѣнието си. (Гласове: нѣма кой да слуша). Ако нѣма, ако не обичате да ме изслушате, тогава да слѣза отъ трибуната. (Гласове: говорете). Ако напротивъ тия делегати сѫ били приети неофициално, ще каже, че нашитѣ работи не стоятъ на здрава почва, на каквато желаятъ да кажатъ нѣкои, че стоятъ. (Единъ гласъ: Каулбарсъ). Нѣма тукъ Каулбарсъ. (Шумъ). Тая разница въ моитѣ очи е твърдѣ голѣма, и тая разница въ международно отношение е твърдѣ голѣма. Вие помните много добрѣ, чели сте въ телеграмитѣ и вѣстницитѣ, че никое правителство официално не е приело нашата депутация, а приели сѫ я като частни лица. Г-да! Ако дѣйствително Европа ни

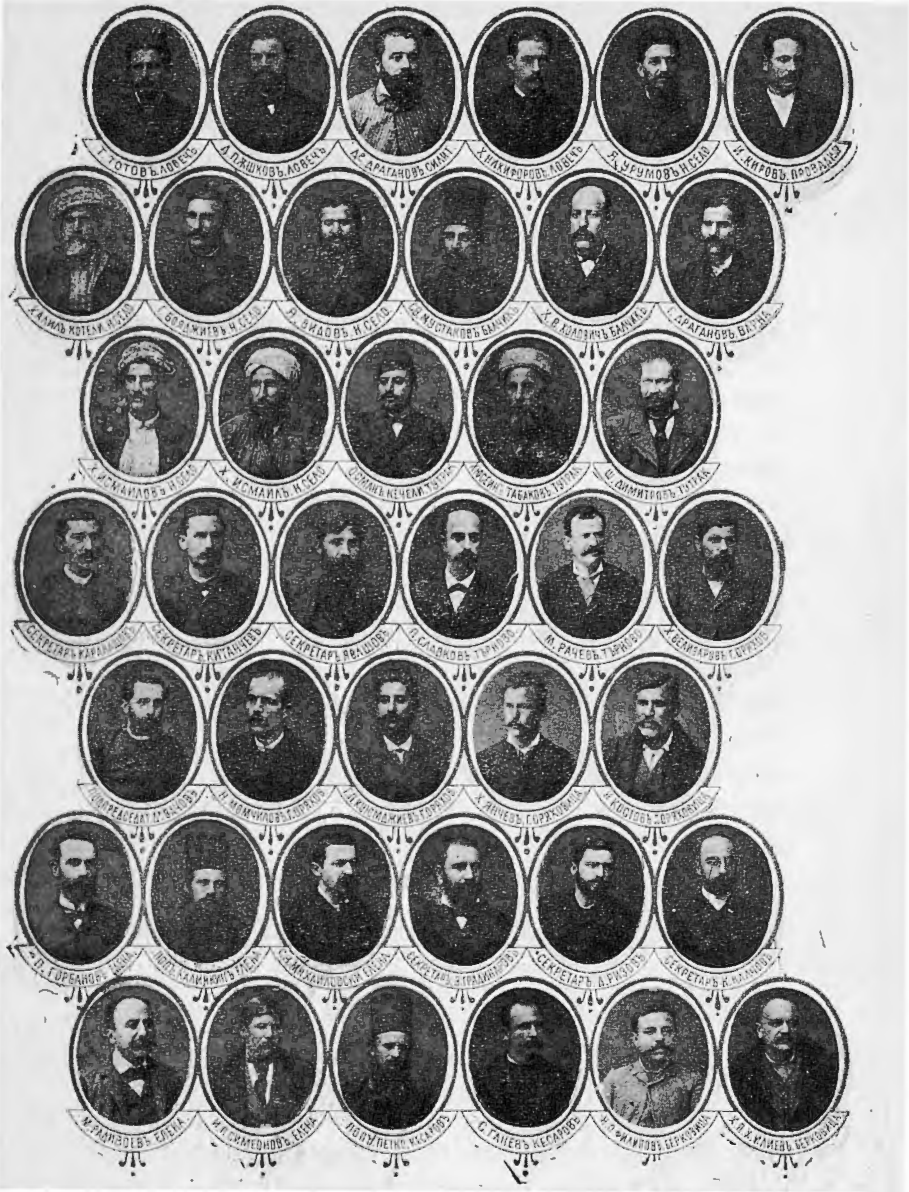
Т. ТОТОВЪ. ЛОВЕЧЪ
Д. ПЯШКОВЪ. ЛОВЕЧЪ
Д-Р ДРАГАНОВЪ СИЛИСТ.
Х. НИКИФОРОВЪ. ЛОВЕЧЪ
Я. УРУМОВЪ Н. СЕЛО
И. КИРОВЪ. ПРОВАДИЯ
ХАЛИЛЪ КОТЕЛИ Н. СЕЛО
Г. БОЯДЖИЕВЪ Н. СЕЛО
Я. ВИДОВЪ. Н. СЕЛО
СВ. МУСТАКОВЪ БАЛЧИКЪ
Х. В. ХОЛЕВИЧЪ БАЛЧИКЪ
Г. ДРАГАНОВЪ. ВАРНА
Х. ИСМАИЛОВЪ Н. СЕЛО
Х. ИСМАИЛЪ. Н. СЕЛО
ОСМАНЪ КЕЧЕЛИ. ТУТРАК.
ХЮСЕИНЪ ТАБАКОВЪ ТУТРАК.
Ш. ДИМИТРОВЪ. ТУТРАК.
СЕКРЕТАРЪ КАРАНАШЕВЪ
СЕКРЕТАРЪ КИТАНЧЕВЪ
СЕКРЕТАРЪ ЯВАШОВЪ
П. СЛАВКОВЪ ТЪРНОВО.
М. РАЧЕВЪ. ТЪРНОВО
Х. ВЕЛИЗАРОВЪ Г. ОРЯХОВ.
ПОДПРЕДСЕДАТ. М. ВАЧОВЪ
Н. МОМЧИЛОВЪ Г. ОРЯХОВ.
Г. П. КУЮМДЖИЕВЪ Г. ОРЯХОВ.
Х. ЯНЧЕВЪ. Г. ОРЯХОВИЦА
И. КОСТОВЪ Г. ОРЯХОВИЦА
П. Г. ГОРБАНОВЪ ЕЛЕНА
ПОПЪ КАЛИНИКЪ ЕЛЕНА
С. Д. МИХАЙЛОВСКИ ЕЛЕНА
СЕКРЕТАРЪ З. ГРАДИНАРОВЪ
СЕКРЕТАРЪ А. РИЗОВЪ
СЕКРЕТАРЪ К. КАЛЧОВЪ
М. РАДИВОЕВЪ ЕЛЕНА
И. П. СИМЕОНОВЪ. ЕЛЕНА
ПОПЪ ПЕТКО. КЕСАРОВЪ
С. ГАНЕВЪ КЕСАРОВЪ
Х. П. ФИЛИПОВЪ БЕРКОВИЦА
Х. П. Х. ИЛИЕВЪ. БЕРКОВИЦА

Първа група депутати отъ III. В. Н. Събрание.

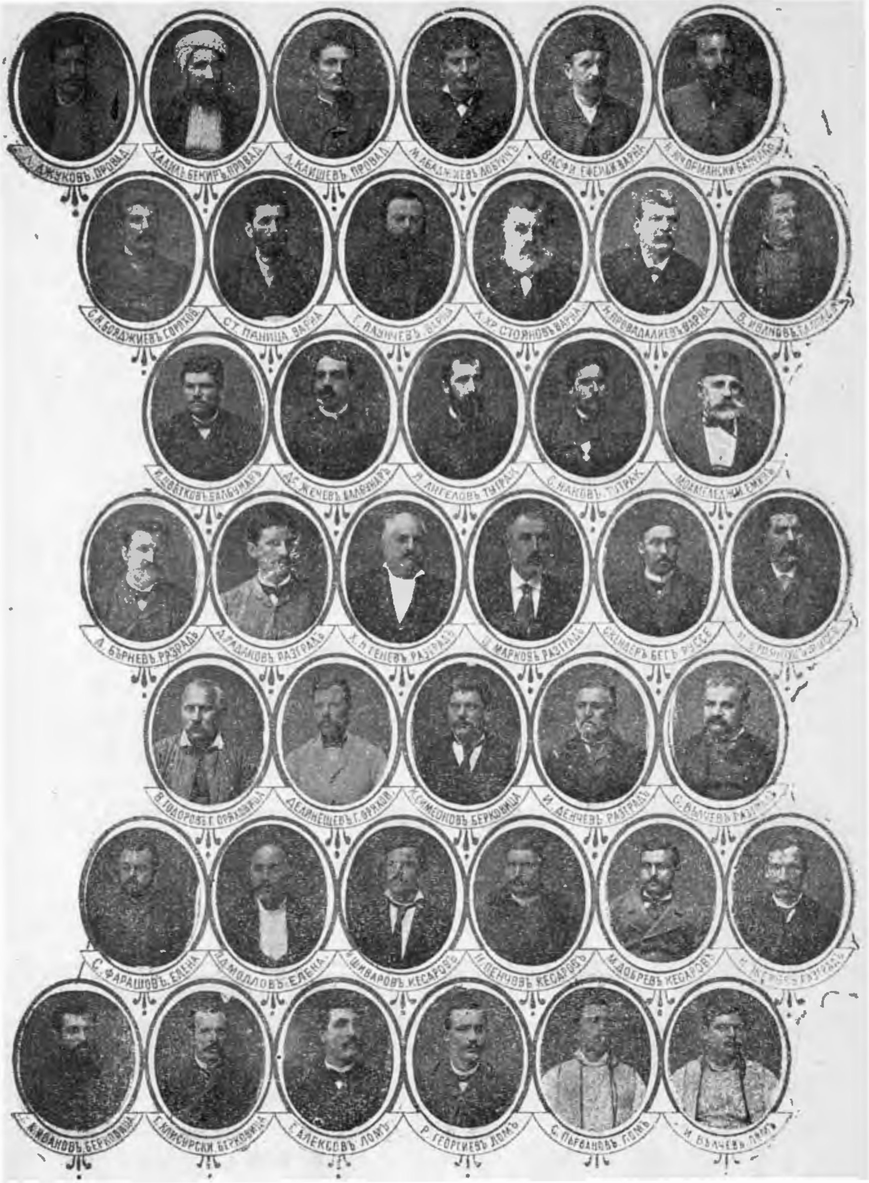
Л. Джуковъ. Провад.
Халилъ Бекиръ. Провад.
А. Каишевъ. Провад.
М. Абаджиевъ Добричъ
Васфи Ефенди Варна
С. Н. Бояджиевъ Горяхов.
Ст. Паница. Варна
Г. Паунчевъ. Варна
Х. Хр. Стояновъ Варна
Н. Провадалиевъ Варна
В. Ивановъ
Д. Цвятковъ Балбунаръ
Дс. Жечевъ Балбунаръ
Д. Ангеловъ Тутрак.
С. Наковъ Тутрак.
Д. Бърневъ Разградъ
Д. Радановъ Разградъ
Х. Н. Геневъ Разградъ
Ц. Марковъ Разградъ
Скендеръ Бегъ Русе
В. Тодоровъ Г. Оряховица
Деайнещевъ Г. Оряхов.
К. Симеоновъ Берковица
И. Денчевъ Разградъ
С. Вълчевъ Разград.
С. Фарашовъ Елена
Д. Д. Молловъ Елена
Шиваровъ Кесаровъ
Н. Пенчовъ Кесаровъ
М. Добревъ Кесаровъ
К. Ивановъ Берковица
Г. Клисурски Берковица
Г. Алексовъ Ломъ
Р. Георгиевъ Ломъ
С. Първановъ Ломъ
И. Вълчевъ Ломъ

Втора група депутати отъ III. В. Н. Събрание.

съчувствува, ако тя е въ въсторгъ отъ нашето поведение, то тогава какво значеше това, ако кажа, че официално немога да ви приема, но като частни лица? Искамъ да обърна вниманието на г-да прѣдставителитѣ, че въ Европа има двѣ нѣща, има пресса, има обществено мнѣние, но има и политика; че народитѣ и прессата могатъ да искажатъ пълно съчувствие къмъ едно нѣщо, могатъ да одобрятъ напълно нашитѣ дѣйствия, но и политика и държавни мѫже, които работятъ не на основание на съчувствие и приятелство, но на основание на жизненитѣ интереси на народитѣ. г. Докладчикъ въ послѣдната точка на доклада най-много обърна внимание на афишитѣ, угощенията телеграмитѣ, писмата и пр. и колкото се отнася до общественното мнѣние никой не може да каже нѣщо, защото всичко е било хубаво. Азъ искамъ едно нѣщо да дамъ да разберать уважаемитѣ прѣдставители, че често пѫти, който се основава само на голитѣ съчувствия на прессата, който се основава на тържественни заявления на публиката, тъй много се измамва. Азъ ще ви приведа два примѣра. Г-да! Когато Полша се биеше за своята свобода, цѣла Европа ѝ съчувствуваше . . . . (З. Стояновъ: Русия ли помогна? Смѣхъ). Г. З. Стояновъ иска да се покаже, че е смѣшенъ човѣкъ, азъ нѣмамъ нищо противъ това. Цѣла Европа съчувствуваше на Русия . . . . (Смѣхъ) не, на Полша. Прессата, общественното мнѣние, всичко съчувствуваше, пари провождаха, даже и доброволци отидоха. Но кога дойде въпроса за окончателно рѣшение въпроса отъ Европа, ни единъ вѣстникарь, ни единъ държавенъ мѫжь, ни единъ солдатинъ не помогна на Полша да се освободи. Искамъ да кажа, да направимъ разлика между съчувствията на пресссата, общественното мнѣние и между сѫщинскитѣ дѣйствия на политиката на държавитѣ. Азъ ще ви приведа другъ единъ примѣръ, много по-близъкъ. Въ врѣме на Турско-Руската война, отъ къмъ коя страна бѣха съчувствията на Европа? Всички съчувствуваха на Турция, най-много ѝ съчувствуваше Англия. Турцитѣ бѣха убѣдени, че непрѣменно Англия ще имъ помогне, но турцитѣ си лѣжеха на тоя умъ и изгубиха. Защото, когато работата дойде до бой, и когато рускитѣ войски стигнаха прѣдъ Цариградъ, не излѣзе ни единъ войникъ, Европа неизпроводи ни единъ човѣкъ, и не се яви ни една държава да ги защити. (Мановъ: помнете, че бѣше за освобождението на християнскиятъ народъ). Искамъ да ви кажа, че голитѣ съчувствия на прессата и на общественното мнѣние малко общо иматъ съ дипломацията .... (Гласове: благодаримъ) Не принуждавамъ никого да ме слуша, но като щѣте, нѣма само да ми откажете правото да си кажа мнѣнието. (Шумъ). Прѣдсѣдательтъ: (звъни). Не прѣсичайте оратора Моля оратора да продължава. Безпокоятъ ме г. Прѣдсѣдателю! (Смѣхъ). Сега ние въ какво сме положение? Прѣди дойдохме тукъ, избрахме Князь и до сега го чакахме, но го нѣма. (Гласове: не е истина, че го чакаме). Сега ще изберемъ пакъ князь и пакъ не знаемъ да ли ще дойде. (З. Стояновъ: Мингрели ще дойде. Смѣхъ). И г. З. Стояновъ може да бѫде Князь. Сега ще кажатъ изберете тогова и ние ще го изберемъ, но какво ще кажете, съ това ще се свърши въпроса? (Единъ гласъ: отъ гдѣ знаешъ?) Отъ гдѣ знаешъ и ти. Както ти вѣрвашъ, че ще бѫде свършенъ, азъ мога да имамъ основания да кажа, че нѣма да се свърши. Когато се избира Князь, не се избира при военно положение (Гласове: о, о. Други гласове: много стана това). Говорите за конституцията, клѣли сте се въ нея, но при всичко това, Великото нар. събрание се събира въ военно положение. (Прѣдсѣдательтъ—(звъни). Гласове: (долу). Г-да прѣдставители! (Прѣдсѣдательтъ: Моля, въпроса за военнното положение нѣма нищо общо съ доклада на депутацията). Не искамъ насила да ме слушате. Подложете въпроса, г. Прѣдсѣдателю на гласувание, и ако Великото нар. събрание желае да говоря, ще говоря, а ако не желае, ще слѣза отъ трибуната. (Тропатъ. Прѣдсѣдательтъ: г. Славейковъ, самото тропане доказва, че Г. г. прѣдставителитѣ нежелаятъ да слушатъ подобенъ въпросъ; слѣдователно да не ставатъ неприятности не дѣйте говори). Положете въпроса на гласувание и щомъ Събранието рѣши да не говоря, ще прѣстана да говоря. (Прѣдсѣдатель: по прѣдмета ако говорите, ще ви слуша Събранието). Ще говоря по прѣдмета. Депутацията на Великото нар. събрание, е била испратена въ Европа, за да намѣри единъ Князь за вакантния български прѣстолъ, слѣдователно, по тоя въпросъ, за избиранието на Князь мога да говоря. (Гласове: да, да!) Да! Знаете вие, че при военно положение неможе да се избира Князь (шумъ глъчка къмъ ония, които прѣкъсваха оратора). Но не давате свобода да говоря, защото не искате да излезатъ вашитѣ безобразия на яве (Шумъ. Гласове: долу! Това е срамъ! Да си оттѣгли думитѣ!) Има . . . . (Прѣдсѣдатель: на основание 22 чл. отъ вжтрѣшния правилникъ отнемамъ ви думата. Гласове: долу! Позоръ!)

М-стръ Д-ръ Стоиловъ: Г-да прѣдставители! азъ съжелявамъ, че неможахъ да изслушамъ до край словото на г. Славейкова. Прѣзъ всичкото врѣме, додѣто говореше ораторътъ, азъ се питахъ, каква бѣше цѣльта на неговата рѣчь? Ако г. Калчовъ имаше честьта да бжде министръ на външнитѣ дѣла и ако бѣхме въ обикновенно законодателно народно Събрание, дѣто да се развиваше една интерпелация или да се разискваше отвѣтенъ адресъ, въ който да се говори за външната политика на правителството, можеше да се яви единъ депутатъ да говори и да каже че не одобрява това направление на правителственната политика, или на дадени дѣйствия на министра. Ако това ставаше, казвамъ, щѣхъ да разбера цѣльта на г. Славейкова, защото конституцията наистина дава такова право на всѣкой депутатъ; защото, най-послѣ, това е едно прѣимущество на народнитѣ прѣдставители да контролиратъ, да критикуватъ дѣлата на правителството. Но ние, г-да, се намираме въ едно административно Велико народно събрание, избрано и свикано за една специална ограничена цѣль; и господинъ Калчевъ е депутатъ съ равни права, както и г. Славейковъ; г-нъ Калчевъ не е длъженъ да дава отчетъ за това, което прави или е направилъ. Великото народно събрание е почело насъ тримата съ тая мисия, — която ще остане една блѣскава точка въ нашитѣ лични въспоминания — и ние дохождаме съ своя докладъ да изложимъ това, което сме направили и да кажемъ това, което може да бжде позволено отъ обстоятелствата. Добро ли е или не е добро, достатъчно ли е или не е достатъчно, за това ние не носимъ никаква отговорность. Слѣдователно, не разбирамъ да се подига въпросъ и да се критикува докладътъ на депутацията; такива въпроси нѣматъ никакви основания въ правата на депутатитѣ и не влизатъ въ компетентностьта на Великото народно събрание,

Азъ не съмъ длъженъ да давамъ обяснения, но не искамъ да оставя безъ разяснения подигнатитѣ отъ г. Славейкова въпроси. Той казва, че депутацията била приета не официално — като частни лица. Ако да имахъ обичай да прекъсвамъ, щѣхъ да попитамъ г. Славейкова още когато говореше да ми каже, какъвъ е официалния приемъ? Какъ когато българскиятъ Князь Александръ пѫтуваше по Европа: какъ се приемаше той при Европейскитѣ дворове или при Посланницитѣ на великитѣ сили? да ли се приемаше официално или официозно? Азъ смѣло мога да кажа, че насъ ни приеха не като частни лица, но като прѣдставители на Българския народъ, като лица, които иматъ право да говорятъ отъ негово име и на думитѣ на които даватъ официално значение. Врѣмето на Европейскитѣ държавни мѫже е твърдѣ скѫпо, за да се занимаватъ съ расказитѣ на частни хора. Азъ бихъ желалъ да видя г-на Славейкова да тръгне да пѫтува по Европа, да се прѣдставлява като български дѣецъ и да иска да го приематъ Правителствата, за да чуятъ неговитѣ оплаквания. Съмнявамъ се, да ли нѣкой ще обърне внимание на неговата особа. (Рѫкоплѣскание).

Обръща се г. Славейковъ къмъ втория въпросъ и прави бѣлѣжка за съчувствията и общественното мнѣние. Той казва, че политиката и държавнитѣ мѫже не се водятъ отъ чувствата на народитѣ. Г-да, ако единъ ретрограденъ консерваторъ казваше това, разбирамъ, но да го казва единъ човѣкъ съ претенция на свободолюбиви начала, човѣкъ който казва че народитѣ се самоуправляватъ, такъвъ човѣкъ да развива такава теория, то е чудното; па още да бѣше теорията права, приспособлението й въ настоящия случай е криво . , . . (*Славейковъ:* теорията е крива, че недопущате да се искажемъ) и двѣтѣ сѫ криви. Бѫдете малко по патриотъ, погледнете малко по високо прѣдъ цѣльта, която се гони. Ако искаме да си съставимъ понятие за Сръбско—Българската война отъ статистическитѣ свѣдѣния за умрѣлитѣ и отъ докторскитѣ рапорти, ще трѣбва да отвърнемъ погледитѣ си и да кажемъ, че това бѣше една човѣшка касапница и нищо повече. Не тъй обаче гледа историята на това знаменателно происшествие. Тя прѣдставлява една славна страница на нашата история, една исполинска крачка въ нашето народно развитие. Почернѣлитѣ семейства оплакватъ драгитѣ си загуби, а Българския народъ ликува за своитѣ побѣди. Тъй е г-да съ народитѣ. Тѣжко е за тогова, който падне подъ колелото; но колелото, което прѣдставлява народния животъ не се спира; историята върви напрѣдъ, България живѣе. Мога смѣло да кажа, че днесь тя стои осемдесеть процента въ по-добро положение отъ колкото прѣзъ Ноември . . . . (*Гласове:* браво! — силни рѫкоплѣскания).

Принуденъ съмъ да кажа работи, които не би трѣбало да се кажатъ: знаете ли, г-да, че сенаправиха опити, които ако сполучеха, щѣха да се отразятъ веднага гибелно върху сѫществуването на България .... *(Гласове:* браво! силни рѫкоплѣскания). Ако днесь се събираме тука, г-да прѣдставители, то го длъжимъ между друго и на тѣзъ симпатии и на това обществено мнѣние, които за г-на Славейкова незначатъ нищо .... *(Гласове:* браво! браво! Рѫкоплѣскание). Голото спорѣдъ г. Славейкова „обществено мнѣние“ е, което създаде Италия, което направи Германия и което създава всичкитѣ народи, които вѣрватъ въ своето сѫществувание и се борятъ за своята свобода. (Рѫкоплѣскание).

Това имаше да кажа по сѫществено по въпроса, не че бѣше нуждно, но защото неискамъ да се хвърлятъ незаслужени упрѣки на дѣйствията на депутацията. Може би това, което сме очаквали да не е напълно достатъчно, но кой народъ е достигналъ своитѣ идеали въ единъ день, кой държавенъ мѫжъ е видѣлъ осѫществени плановетѣ си, тъй както ги е съставилъ? Италиянскиятъ въпросъ свършенъ ли е и днесь? Папството—единъ отъ най-голѣмитѣ фактори на Италиянското единство, една отъ най мощнитѣ сили на цѣлия свѣтъ, още оспорява сѫществуванието на Италиянското царство. Папата, който е припознатъ за суверенъ и до днесь още не припознава законната власть на Италиянския царь въ Римъ, а мѣжду тѣмъ Италия върви и се развива и е една отъ великитѣ сили. Не, г-да, въ народнитѣ работи немогатъ да излизатъ въпроситѣ тъй, както могатъ да излизатъ въ търговскитѣ тефтери, смѣтката да е равна отъ едната страна, както и отъ другата. Народитѣ страдатъ, мѫчатъ се и работятъ, за да достигнатъ най-доброто, па благодарятъ ако достигнатъ една часть отъ идеалитѣ си, защото животътъ имъ не се брои съ десетки години. Тъй трѣбва да се гледа и на нашитѣ работи.

Наконецъ, пакъ казвамъ, ако практическия резултатъ искаме да видимъ по-ясно, не трѣбва освѣнъ едно беспристрастно сравнение на днешното положение съ онова, което бѣше прѣзъ Ноември и ще видимъ разликата.

Слава Богу, че работата е дошла до тукъ и благодарение на всички, които съдѣйствуваха за това.

(Силни ржкоплѣскания).

Хр. Духовниковъ: Сжщото имахъ и азъ да кажа, което каза и г-нъ министръ Стоиловъ, че сжщественото нѣщо е . . . . . (не се разбира) тъй като почитаемия М-стръ каза, че е имало опити да се напакости на България, а това не е да незнаемъ всички, както и клиперитѣ които заобикалятъ по Дунава, а сжщо и разнитѣ агенти, които не бѣха друго, освѣнъ шпиони на Руското правителство. Послѣ, оратора Славейковъ сжщеврѣменно като говори за депутацията, каза,— какво щѣше да бжде, или какво можеше да излѣзе, ако тая депутация не е сполучила или правителството не намѣреше единъ кандидатъ, но както чухме отъ г-на докладчика на депутацията и г-на министра слава Богу, тая депутация е успѣла въ своята мисия. И при всичко, че днесь правителството ни е свикало, за да изберемъ кандидатъ на българския прѣстолъ, който вѣрвамъ нѣма и сега . . . . (не се чува), но г-нъ Славейковъ много рано се произнесе да иска отчетъ отъ правителството, което да ни даде и разяснение по своитѣ кореспонденции съ великитѣ сили. Той — г-нъ Славейковъ — гледа така на работитѣ и искарва положението, че е безисходно. Ако той намира, че дѣйствително положението е такова, то нека г-нъ Славейковъ да покаже способъ за исходъ, съ който и ние, да се съобразимъ и азъ го моля да ни покаже единъ начинъ, за да можемъ да излѣземъ отъ тоя пѫть.

Прѣдсѣдательтъ: Желае ли още нѣкой да говори? (Гласове: Не — желае). Който желае да се говори още, да се дигне рѫката. (Никой не дига). Значи, Великото народно събрание не желае да се говори по̀-вече.

Г-нъ Славковъ: Г-да прѣдставители! Слѣдъ прочитание доклада на депутацията, която бѣ проводена да обиколи дворовете на Великитѣ европейски сили, г-нъ докладчикъ въ малко думи описа резултата добитъ отъ разговора, който е имала депутацията съ Великитѣ сили. За това, азъ прѣдлагамъ да се искаже отъ Великото народно събрание една благодарность на всички Велики сили.

Прѣдсѣдательтъ: Който не приема прѣдложението на г-на Славкова, да си дигне рѫката. (Никой не дига). Значи, приема се прѣдложението. Г-да! дневния редъ е исчерпанъ. Желае ли нѣкой отъ г-да прѣдставителитѣ да прѣдложи нѣщо за идущия дневенъ редъ?

Я. Ангеловъ: Азъ ще прѣдложа да се допълни бюрото . . . . (Гласове: нѣма нужда).

Фетфаджиевъ: Мисля, че ние свършихме до едно мѣсто другитѣ работи, и азъ прѣдлагамъ да туримъ на дневенъ редъ и да се свърши онова, за което сме дошле. Да се рѣши и опрѣдѣли, кой день ще изберемъ Князь, защото цѣлия народъ съ отворени очи и гърди чака да види, кой ще бѫде избранъ за Българский князь.

Д. Ризовъ: Искахъ да се тури на дневенъ редъ въпроса, който бѣхъ повдигналъ вчера, слѣдъ избиранието на прѣдсѣдатель: но слѣдъ днешния случай съ г-на Славейкова, който безъ да наруши благоприличието въ Събранието, бѣ прѣкѫснатъ, а даже и М-ра си позволи безъ да чака да свърши рѣчьта си да го прѣкѫсва, то азъ се отказвамъ да говоря по нататъкъ въ камарата, понеже не ни оставате да говоримъ. (Единъ гласъ: И безъ пѣтли съмва).

Прѣдсѣдательтъ: На г-на Славейкова се отне думата, защото произнесе думата „безобразие“.

Зах. Стояновъ: Ще ви моля, г-да прѣдставители, да не обръщате внимание на думитѣ на г-да Ризова и Славейкова, защото тѣ се стараятъ на всѣка стѫпка да правятъ различни прѣпятствия на работитѣ. (Гласове: Вѣрно).

М-ръ Радославовъ: Понеже днесь свърши дневния редъ и по правилника трѣбва да има утрѣ засѣдание, стана въпросъ да се тури на дневенъ редъ въ слѣдующето засѣдание въпроса избирание на Князь, и при това утрѣ, като ще имаме ние работа по тоя въпросъ, бихъ желалъ Събранието утрѣ да не засѣдава, и за въ четвъртъкъ да се тури на дневенъ редъ въпроса, прѣдложенъ отъ калоферския прѣдставитель.

Прѣдсѣдательтъ: Желае ли Народното събрание да има въ четвъртъкъ засѣдание! (Гласове: желае).

Кушлевъ: Искамъ думата. (Гласове: Да се закрие засѣданието).

Прѣдсѣдательтъ: (Звъни). Засѣданието се закрива.

(Закрито въ 11 ч. 15 мин.).

Прѣдседатель: *Д. Тончевъ.*

Подпрѣдседатели: *Д-ръ Д. Вачковъ.*
Зах. Стояновъ.

Секретари: *Зах. Градинаровъ.*
Дим. Ризовъ.
К. Калчевъ.
А. Явашовъ.
Тр. Китанчовъ.
Ат. Гр. Каракашовъ.

Избиране князъ и депутация до него.

ДНЕВНИКЪ

(Стенографически)

на

III-о Велико народно събрание въ В. ТЪРНОВО.

XIII-то Заседание, четвъртъкъ 25 юни 1887 год.

(Начало въ 1 часа слѣдъ пладнѣ, подъ прѣдсѣдателството на подпрѣдсѣдателя г-на Д-ра Д. Вачевъ).

Предсѣдательтъ: (Звъни). Заседанието се отваря. Ще се чете списъка на г-да прѣдставителитѣ.

Секр. Градинаровъ: (Чете списъка). Отсѫтствуватъ:

Хр. Караминковъ, Бою Драгошиновъ, Стефанъ Бобчевъ, Ил. Щърбановъ, Георги Алексовъ, Х. Петъръ Х. Илиевъ, Иванъ Мацовъ, Кънчо Жековъ, Илия Пецевъ, Бончо Радановъ, Григорий Начовичъ, Георги Геровъ, Тодоръ Х. Станчевъ, Грековъ, Османъ Кечели, Георги Паунчевъ, Янко Урумовъ, Иванъ Нанковъ, Михалъ Димовъ, Димитъръ Дойчиновъ, Иванъ Ярановъ, Теофанъ Паневъ, Миша Кралевъ, Ангелъ Радевъ, Пею Дончевъ, Илия Цановъ, Димитъръ Икономовъ, Ахмедъ Ефенди, Ахмедъ Салиевъ, К. Балтовъ, Ив. Евст. Гешевъ, Амишъ Мола Хюсеиновъ, Исмаилъ Хакѫ, Димитъръ Русеновъ, Иванъ Аджиеновъ, Колю Златевъ, Генчо Белчовъ, Димитъръ Куртовъ, Маринъ Рашевъ, Д-ръ Планинский, Таню Стояновъ.

Прѣдсѣдатель: Отъ 474 души депутати, отсѫтствуватъ 42, а присѫтствуватъ 438 души, има законното число прѣдставители и може да се заседава. Думата има г-нъ Д. Тончевъ.

Д. Тончевъ: Г-да прѣдставители! Отъ днешното рѣшение на Великото народно събрание, нашето отечество, нашия народъ очаква много и прѣмного. Днесъ, извѣстно е споредъ дневния редъ, че е опрѣдѣлено избиранието Князь на вакантния Български прѣстолъ.

Всички тукъ прѣдставители на Българския народъ, увѣренъ съмъ, въодушевени сме отъ едно само желание да изберемъ часъ по̀-скоро кандидатъ на прѣстола, съ което да се прѣкрати българската криза.

Прочее, моля да ми позволите, като прѣдставитель и вашъ събратъ, да прѣдложа лицето, —кандидата на Българския прѣстолъ, и ако го намѣрите за достоенъ и да прѣдставлява гаранция за запазвание Българския прѣстолъ, моля да го изберете съ акламация единодушно. Мисля, че прѣдложения отъ менъ кандидатъ ще бѫде приетъ. Кандидатъ е: **Негово царско височество Фердинандъ** кобурготский, роденъ въ Виена на 26-ий Февруари 1861 година, лейтенантъ на Австрийската армия отъ 11-ий Гусарский полкъ, синъ на

Фердинанда Георга Августъ, който е жененъ за принцесса Климентина отъ Бурбонъ, Орлеанската фамилия, дъщеря на Французский царь Луй Филипъ.

Чичо му царствующий херцогъ Кобурготский, покойниятъ съпругъ на настоящата Английска царица, е братъ на I-ий Белгийски царь Леополдъ. Началникъ на фамилията Ернестъ II-ий.

Моля Ви, г-да прѣдставители да приемете тоя кандидатъ и да гласувате единодушно, съ акламация да изберете него за Български князь, съ което ще му дадемъ възможность да дойде въ България и да се отървемъ отъ тяжестьта, която лежи на плѣщитѣ на Българския народъ. (Всички прѣдставители ставатъ на крака.) Продължителни ура, да живѣе и шумни ржкоплѣскания. Сжщото направи едновремѣнно и публиката.

Г-да Прѣдставители!

Отъ акламацията, която В. нар. събрание издаде, се вижда, че *Негово височество* Фердинандъ Кобургъ, прѣдложенъ сега, е приетъ за Князь на Българския прѣстолъ. (Всички прѣдставители ставатъ на крака и съ продължителни ура и викове: Да живѣе!).

Д. Тончевъ: (Слѣдъ като заема прѣдседателското мѣсто, звъни). Давамъ 5 минути отдихъ.

(Слѣдъ отдиха).

Прѣдсѣдательтъ: (Звъни). Заседанието се открива на ново.

Г-да прѣдставители! Слѣдъ избирането *Негово Царско Височество,* дневния редъ е исчерпанъ. Разбира се, че за да имаме заседание, трѣба да се очаква отговоръ отъ *Негово Царско Височество.* Спорѣдъ правилника, всѣки день трѣба да имаме заседание, но понеже за сега нѣмаме нищо положено на дневенъ редъ, то питамъ, желае ли Нар. Събрание да има заседание, когато бюрото намѣри за умѣстно, т. е. когато се получи отговора отъ *Негово Царско Височество?* (Гласове: Желае). Който не желае, да си дигне ржката. (Никой не дига). Бюрото ще обяви кога ще бжде слѣдующето заседание.

Заседанието се закрива.

(Закрито въ $10^1/_2$ часа прѣдъ пладнѣ.)

Предсѣдатель: *Д. Тончевъ.*

Подпредсѣдатели:
Д-ръ Д. Вачевъ.
Зах. Стояновъ.

Секретари:
Зах. Градинаровъ.
Дим. Ризовъ.
К. Калчевъ.
А. Явашевъ.
Тр. Китанчовъ
Ат. Гр. Каракашовъ.

ДНЕВНИКЪ

(Стенографически)

на

III-о Велико народно събрание въ В. ТЪРНОВО.

XIV-то заседание, сжбота, 27. юни 1887 год.

(Начало въ 4 часа слѣдъ пладнѣ подъ прѣдсѣдателството на Прѣдсѣдателя Г-на Д. Тончева).

Предсѣдательтъ: (Звъни). Заседанието се отваря. Г-нъ Секретарьтъ ще прочете списъка на г-да прѣдставителитѣ.

Секр. А. Каракашевъ: (Чете списъка).

Ще прочета повторно имената на отсжтствующитѣ г-да прѣдставители при първото четене.

(Чете повторно).

Отсѫтствуватъ:

Хр. Караминковъ, Стефанъ Бобчевъ, Х. Петъръ Х. Илиевъ, Василъ Мариновъ, Кънчо Жековъ, Илия Пещевъ, Докторъ Вачовъ, Константинъ Стоиловъ, Григоръ Начовичъ, Георги Гергювъ, Скендъръ Бегъ, Иванъ Симеоновъ, Тодоръ Х. Станчевъ, Грековъ, Османъ Кечели, Христо Ивановъ, Георги Паунчевъ, Н. Провадалиевъ, Н. Ючорманский, Янко Урумовъ, Риза Бей Юмеровъ, Вандакли Сали, Юрданъ Х. Ивановъ, Исмаилъ Шахаплартѫ, Савва Ивановъ, Михаилъ Димчовъ, Атанасъ Узуновъ, Димитъръ Дойчиновъ, Теофанъ Пановъ, Стоянъ Митровъ, Начо Тошевъ, Атанасъ Стояновъ, Иванъ Славейковъ, Константинъ Кушлевъ, Нозо Стефановъ, Георги Георгиевъ, Илия Цановъ, Петко Гетовъ, Станко Кикесъ, Станъ Стикле, Мико Гицевъ, Грую Драмжийски, Димитъръ Ивановъ, Стоянъ Стояновъ, Стойко Поповъ, Велко Жоновъ, Димитъръ Икономовъ, Ахмедъ Ефенди, Минчо Богдановъ, Христо Камбуровъ, Христо Търневъ, Иванъ Андоновъ, Ламбри Костадиновъ, Димитъръ Беневъ, Ахмедъ Салиевъ, Димитъръ Митовъ, К. Балтовъ, Т. И Мумжиевъ, Даматъ Хасанъ Ефенди, Ив. Ев. Гешевъ. Аллимъ мола Юсеиновъ, Исмаилъ Хакѫ, Стойно Райковъ, Стойко П. Пейковъ, Ботю Папазоглу, Иванъ Аджиеновъ, М. Калѫповъ, Д. Драгиевъ, Колю Димитровъ, Георги Поповъ, Наю Х. Ивановъ, Иванъ Антоновъ, Д. Ризовъ, Колю Златевъ, Генчо Белчовъ, Савва Райновъ, Димитъръ Куртевъ, Маринъ Райчевъ, Митю Парушевъ, Докторъ Планински, Георги Поповъ, Таню Стояновъ, Стоянъ Цончевъ, Румчевъ.

Предсѣдательтъ: Отъ 474 души народни прѣдставители, въ това заседание присѫтствуватъ 390, а отсѫтствуватъ 84 души. Значи, има изискуемото отъ закона число прѣдставители, за да се отвори заседанието. Заседанието е отворено. Г-нъ секретарьтъ ще прочете съкратения протоколъ отъ миналото заседание. (Секретаритѣ заявяватъ, че не е готовъ). Понеже протокола не е готовъ, ще се прочетатъ телеграмитѣ, които Народното събрание и Регентитѣ въ лицето на народа изпратиха до новоизбранния Князь **Негово Царско Височество,** както и отговоритѣ на тия телеграми.

Секретарь Т. Китанчовъ: Ще се прочете най-напрѣдъ телеграмата, която е отправилъ Г-нъ прѣдседателя на Народното събрание. (Отъ трибуната чете):

Vienne.

Son Altesse Royale Prince
Ferdinand Cobourg

Monseigneur,

Les députés de la Grande Assemblée Nationale, penetrés des hautes qualités, qui distinguent l' *Auguste* personne de *Votre Altesse Royale,* ainsi que des vives sympathies que Vous portez á la cause Bulgare, aujourd'hui dans la seance publique ont solenellement acclamé à l' unanimité *Vorte Altesse Royale* pour Prince de Bulgarie.

En présentant nos très humbles félicitations, je suis l' interprète des voeux fermes que les députés et toute la nation forment à ce que *Votre Altesse Royale* se rend le plustôt possible en Bulgarie, comme Souverain du peuple, qui a la foie inebranlable que *Votre Altesse Royale* vouera sa

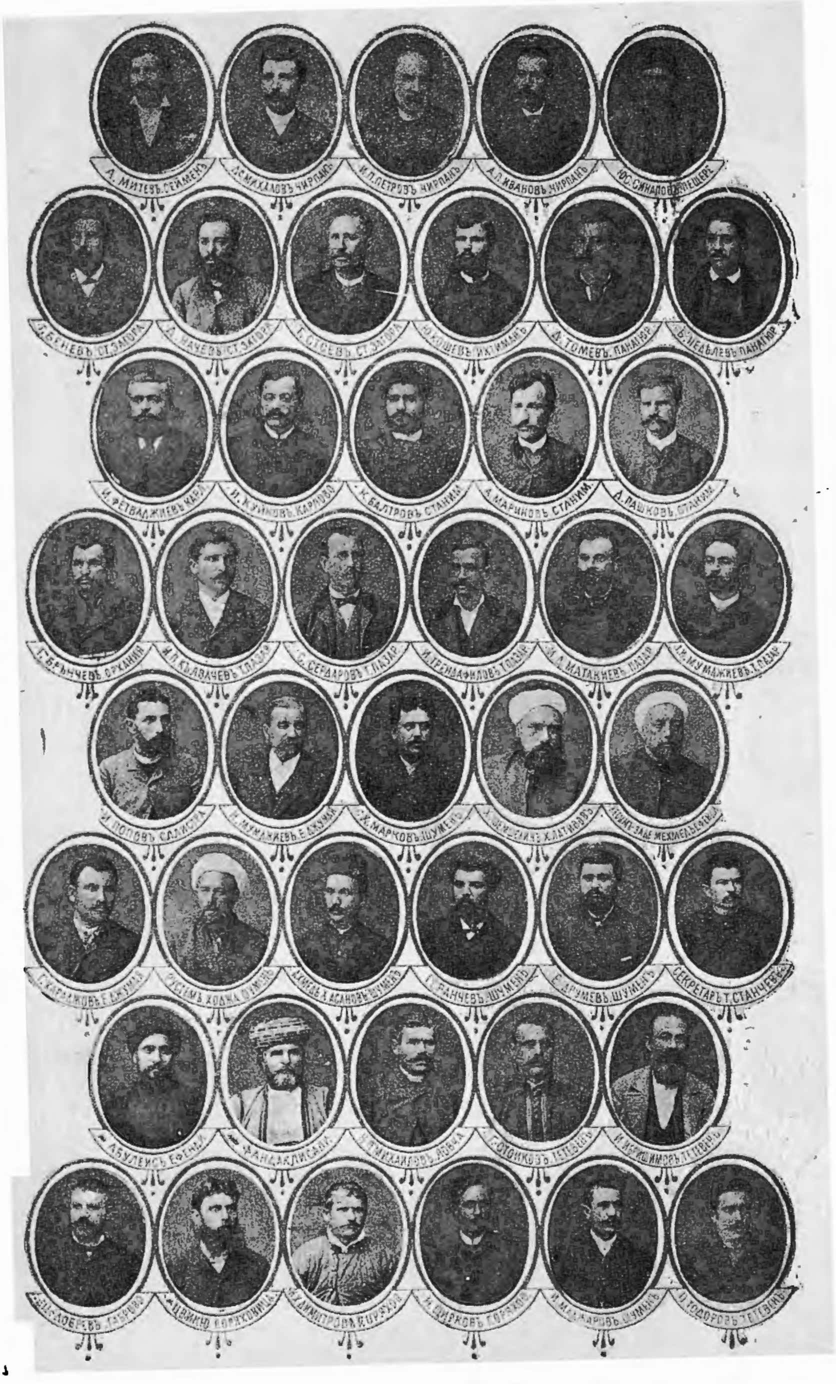
А. Митевъ. Сейменъ
Д. Михаловъ Чирпанъ
И. П. Петровъ Чирпанъ
А. П. Ивановъ Чирпанъ
Юс. Синаповъ Пещере
Д. Беневъ. Ст. Загора
Д. Начевъ Ст. Загора
Т. Стоевъ. Ст. Загора
Ю. Кошевъ Ихтиманъ
Д. Томевъ. Панагюр.
Б. Недѣлевъ Панагюр.
И. Фетваджиевъ Карл.
И. Куйковъ. Карлово
К. Балтровъ Станим.
А. Мариновъ Станим.
А. Пашковъ. Станим.
Г. Брънчевъ Орхания
Н. П. Кълвачевъ Т. Пазар.
С. Сердаровъ Т. Пазар.
И. Трендафиловъ Т. Пазар.
М. Д. Матакиевъ Пазар.
Х. И. Мумаджиевъ Т. Пазар.
И. Поповъ Силистра
Н. Мумаджиевъ Е. Джумая
Х. Марковъ. Шуменъ
Х. Латифовъ
Хесим-заде Мехмедъ Ефенди
Г. Караджовъ Е. Джумая
Рустемъ Ходжа Шуменъ
Ахмедъ Х. Асановъ Шуменъ
Г. Ганчевъ. Шуменъ
Е. Друмевъ. Шуменъ
Секретарътъ Т. Станчевъ
Абулеисъ Ефенди
Фандаклисали
Н. Михайловъ Ловча
Г. Стойковъ Тетевенъ
И. Ибришимовъ Тетевенъ
Ш. Хоревъ Габрово
Цвико Орѣховица
Х. Димитровъ Н. Орѣхово
Н. Цирковъ Орѣхово
И. Маджаровъ Шуменъ
П. Тодоровъ Тетевенъ

Трета група депутати отъ III. В. Н. Събрание.

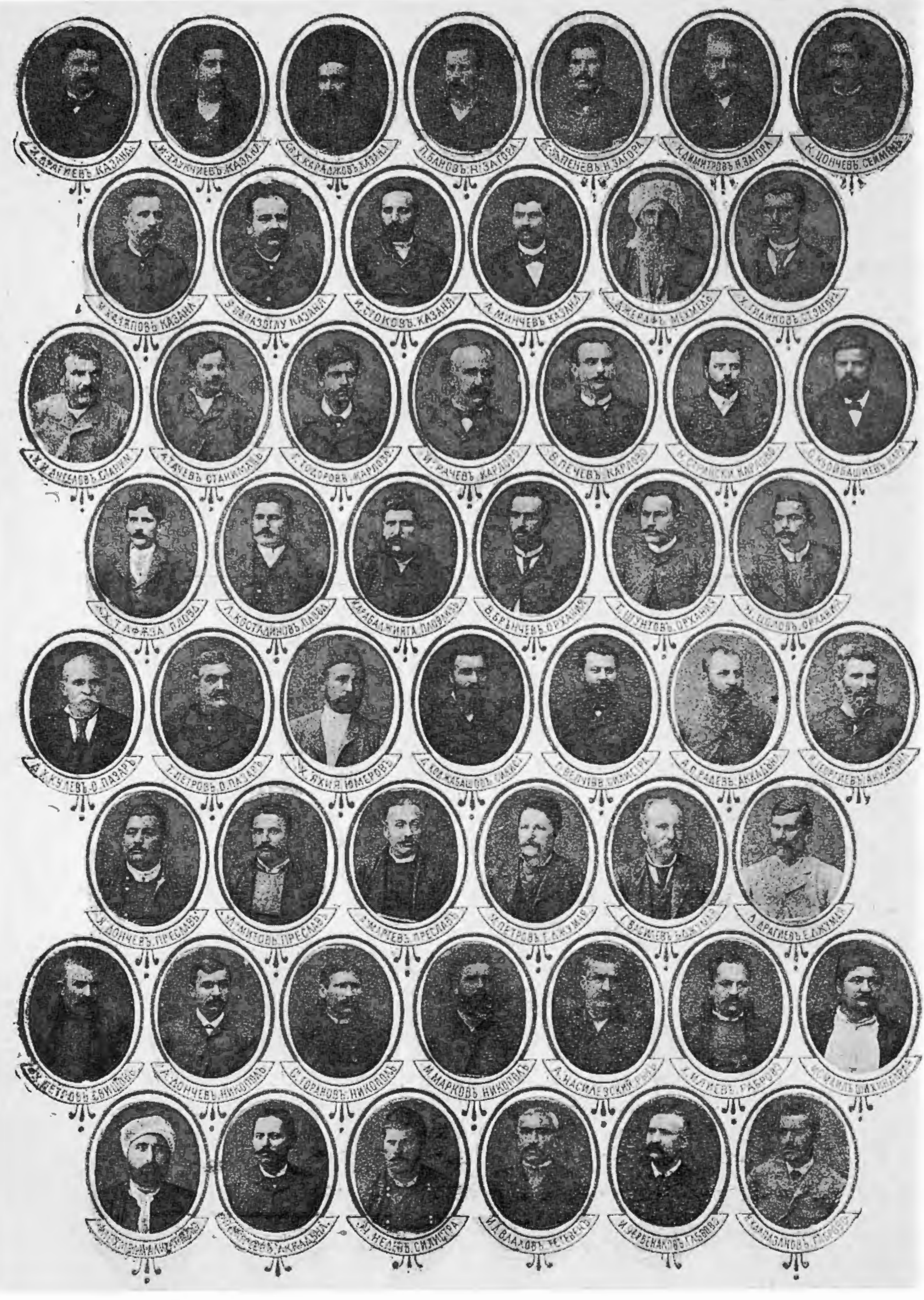
Д. Драгиевъ Казанл.
И. Таухчиевъ Казанл.
Св. Х. Караджовъ Казанл.
П. Бановъ Н. Загора
Запеневъ Н. Загора
К. Димитровъ Н. Загора
К. Дончевъ Сеименъ
М. Халяповъ Казанл.
З. Валазоглу Казанл.
И. Стоковъ Казанл.
А. Минчевъ Казанл.
Джерафъ Мехмедъ
Х. Гинковъ Ст. Загора
Х. И. Анселовъ Станим.
А. Тачевъ Станимакъ
Г. Тодоровъ Карлово
И. Рачевъ Карлово
В. Печевъ Карлово
Н. Странски Карлово
С. Куртбашиевъ Карл.
Х. Т. Афъза Плов.
Л. Костадиновъ Плов.
Карабаджията Пловдивъ
В. Брънчевъ Орхание
Т. Шунтовъ Орхание
Н. Беловъ Орхание
Д. Х. Кулевъ О. Пазарь
Т. Петровъ О. Пазарь
Х. Яхия Юмеровъ
Д. Ходжабашовъ Силист.
Г. Велчевъ Силистра
А. П. Радевъ Акъкадъна
Георгиевъ Акъкадъна
К. Дончевъ Преславъ
М. Митовъ Преславъ
А. Жартевъ Преславъ
И. Петровъ Е. Джумая
Г. Василевъ Е. Джумая
А. Драгиевъ Е. Джумая
Х. Петровъ Свищовъ
А. Дончевъ Никополь
С. Горановъ Никополь
М. Марковъ Никополь
А. Насилевский
Х. Илиевъ Габрово
Акъкадъна
Н. Неделъ Силистра
И. Д. Влаховъ Тетевенъ
И. Червенаковъ Габрово
Каразановъ Габрово

Четвърта група депутати отъ I. В. Н. Събрание.

noble et precieuse vie au developpement, à la liberté et à la grandeure de la nation Bulgare.

J' ai l honneur d' être de *Votre Altesse Royale* le très humble serviteur,

Le President de la Grande Assemblée Nationale

D. Tontcheff.

ВИЕНА.

До Негово Царско Височество Принцъ Фердинандъ Кобургъ.

Прѣдставителитѣ на Великото народно събрание, увѣрени въ отличнитѣ достойнства и въ горещитѣ симпатии на Ваше Царско Височество къмъ Българското дѣло, днесъ въ публично заседание тържествено Ви акламираха единодушно за Български князъ.

Като Ви поднасямъ покорнитѣ по тоя случай честитявания, изказвамъ горещото желание на Народнитѣ прѣдставители и цѣлия народъ да Ви видятъ часъ по̀-скоро помежду си, да поемете управлението на народа, който вѣрва, че ще посвѣтите скѫпия и благородния си животъ за успѣха, свободата и величието на България.

Благоволете, Господарю, да приемѐте увѣрение въ дълбоката ми почить, съ която имамъ честь да бѫда на Ваше Царско Височество най-покоренъ слуга.

Търново,
25-й Юни 1887 г.

Прѣдседатель на Великото народно събрание:

Д. Тончевъ.

Подиръ това ще прочета телеграмата, която Министерския Съвѣтъ е отправилъ до **Негово Царско Височество,** ново-избрания Български князъ.

(Чете):

Vienne.

Son Altesse Royale Prince

Ferdinand de Cobourg.

Monseigneur,

La Grande Assemblée Nationale a aujourd'hui solenellement acclamé *Votre Altesse Royale* pour Prince au trône vacant de Bulgarie.

En présentant à *Votre Altesse Royale* nos plus humbles félicitations, nous nourrissons l' espoir que *Votre* reigne et *Votre Auguste* dynastie formeronts la plus brillante pâge de l' histoire Bulgare.

Vive *Votre Altesse Royale* pour la gloire et l' independance de notre jeune Principauté.

Nous avons l' honneur d' être de *Votre Altesse Royale* les plus humbles et plus devoués serviteurs

Les regents de Bulgarie:
S. Stamboloff.
L-t Colonel *Moutkouroff.*
George Jivkoff.

Le président de Conseil des ministres, Ministre de l' Intérieur et des Finance ad interim
V. Radoslawoff.

Ministre des Affaires Etrangères et des Cultes
G. D. Natchovitch.

Ministre de la justice *C. Ctoiloff.*

Ministre de la Guèrre Colonel *Nicolaeff.*

Ministre de l' Instruction Publique *T. Ivantchoff.*

ВИЕНА.

До Негово Царско Височество Принцъ Фердинандъ Кобурготъ.

Великото народно събрание днесъ най-тържествено избра Ваше Царско Височество за князъ на вакантния Български прѣстолъ. Като честитяваме на Ваше Царско Височество избора, надѣемъ се, че Вашето царствуване и династия ще съставляватъ най-блѣскавата страница на Българската история.

Живѣйте Ваше Царско Височество за славата и независимостьта на младото ни княжество.

Имаме честь да сме на Ваше Царско Височество най-покорни слуги.

Търново, 25-й Юни 1887 г.

Регентитѣ на България: { *С. Стамболовъ.* *Подполковн. Муткуровъ.* *Георги Живковъ.*

Прѣдседатель на Министерскиятъ съвѣтъ, Министръ на вжтрѣшнитѣ работи и на финансиитѣ приврѣменно — *В. Радославовъ.*

Министръ на външнитѣ работи и на изповѣданията *Г. Д. Начовичъ.*

Министръ на правосждието — *К. Стоиловъ.*

Министръ на войната, *Полковникъ Николаевъ.*

Министръ на Народното просвѣщение — *Т. Иванчовъ.*

На тия телеграми получиха се слѣдующитѣ отговори отъ Негово царско височество принца Фердинанда Кобурга.

(Чете):

DURNKRUT.

Président de la Grande Assemblée Nationale

Tirnovo.

Monsieur!

Je suis fier et reconnaissent du vote de la Grande Assemblée qui m' a élu Prince de Bulgarie.

J' espère me montrer digne de la confience de la noble nation Bulgare.

Je suis prêt à rèpondre à l' appel de la Grande Assemblée à me rendre en Bulgarie pour consacrer ma vie au bonheur et la prosperité de la nation Bulgare dès que mon élection aura été acceptée par la Sublime Porte et reconnue par les Puissances.

Je vous prie de transmetre mes meilleurs remerciements à tous les répresentants qui m' ont élu avec une unanimité qui m' a vivement touchè et par eux à la nation Bulgare toute entière.

8/VIII. 1897.

FERDINAND.

Princoe de Saxe Cobaurg.

Господину Прѣдсѣдателю на Великото Народно Събрание въ В. Търново.

Господине!

Гордѣя се и съмъ признателенъ за вота на Великото народно събрание, което ме избра за Князь на България.

Надѣвамъ се да се покажа достоенъ за довѣрието на благородния Български народъ.

Готовъ съмъ да отговоря на поканата на Великото народно събрание да дойда въ България, за да посвѣтя живота си за щастието и бла-

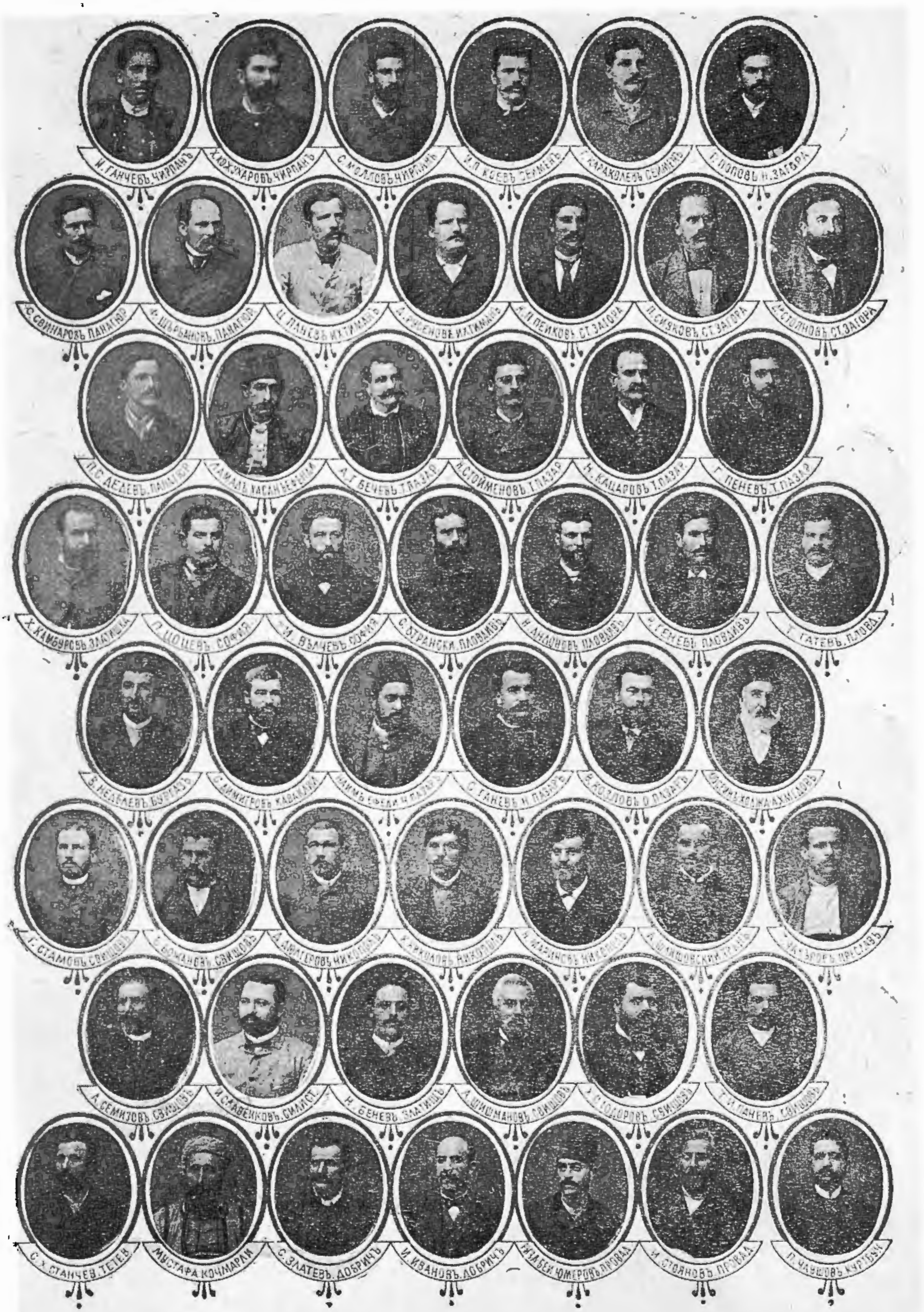
Н. ГАНЧЕВЪ. ЧИРПАНЪ
Х. КОЖУХАРОВЪ ЧИРПАНЪ
С. МОЛЛОВЪ ЧИРПАНЪ
И.П. КОЕВЪ СЕЙМЕНЪ
Г. КАРАКОЛЕВЪ СЕЙМЕНЪ
Г. ПОПОВЪ Н. ЗАГОРА
С. СВИНАРОВЪ ПАНАГЮР
Ф. ШЪРБАНОВЪ. ПАНАГЮР.
Ц. ЛАЛЕВЪ ИХТИМАНЪ
Д. РУСЕНОВЪ ИХТИМАНЪ
Н.П. ПЕЙКОВЪ. СТ. ЗАГОРА
П. СИЯКОВЪ. СТ. ЗАГОРА
Д-Р СТОЯНОВЪ. СТ. ЗАГОРА
П.С. ДЕДЕВЪ. ПАНАГЮР
ДАМАДЪ ХАСАН ЕФЕНДИ
А.Г. БЕЧЕВЪ. Т. ПАЗАР.
Н. СТОЙМЕНОВЪ. Т. ПАЗАР
Н. КАЦАРОВЪ Т. ПАЗАР.
Г. ПЕНЕВЪ Т. ПАЗАР.
Х. КАМБУРОВЪ ЗЛАТИЦА
П. ЦОЦЕВЪ. СОФИЯ.
И. ВЪЛЧЕВЪ. СОФИЯ
С. БРАНСКИ. ПЛОВДИВЪ
Н. АНДОНОВЪ ПЛОВДИВЪ
Р. ГЕНЕВЪ ПЛОВДИВЪ
Т. ГАТЕВЪ. ПЛОВД.
В. НЕДЕЛЕВЪ БУРГАЗЪ
С. ДИМИТРОВЪ КАВАКЛИ
НАИМЪ ЕФЕНДИ Н. ПАЗАРЪ
С. ГАНЕВЪ Н. ПАЗАРЪ
В. КОЗЛОВЪ О. ПАЗАРЪ
ХЮСЕИНЪ ХОДЖА АХМЕДОВЪ
Г. СТАМОВЪ СВИЩОВЪ
Е. БОЖАНОВЪ. СВИЩОВЪ
Д. ДИМИТРОВЪ НИКОПОЛЪ
Х. НИКОЛОВЪ НИКОПОЛЪ
Н. МАРИНОВЪ НИКОПОЛЪ
А. ШИШКОВСКИ ТРАНЪ
КАЗВОРОВЪ ПРЕСЛАВЪ
А. СЕМИЗОВЪ СВИЩОВЪ
И. СЛАВЕЙКОВЪ. СИЛИСТ.
Н. БЕНЕВЪ ЗЛАТИЦА
А. ШИШМАНОВЪ СВИЩОВЪ
Х. ТОДОРОВЪ СВИЩОВЪ
Т. И. ПАНЕВЪ. СВИЩОВЪ
С. Х. СТАНЧЕВ. ТЕТЕВ.
МУСТАФА КОЧМАРЛИ
С. ЗЛАТЕВЪ. ДОБРИЧЪ
И. ИВАНОВЪ. ДОБРИЧЪ
ГИЗА БЕЙ ЮМЕРОВЪ ПРОВАД.
И. СТОЯНОВЪ. ПРОВАД.
П. ЧАУШОВЪ КУРТБУН.

Пета група депутати отъ III В. Н. Събрание.

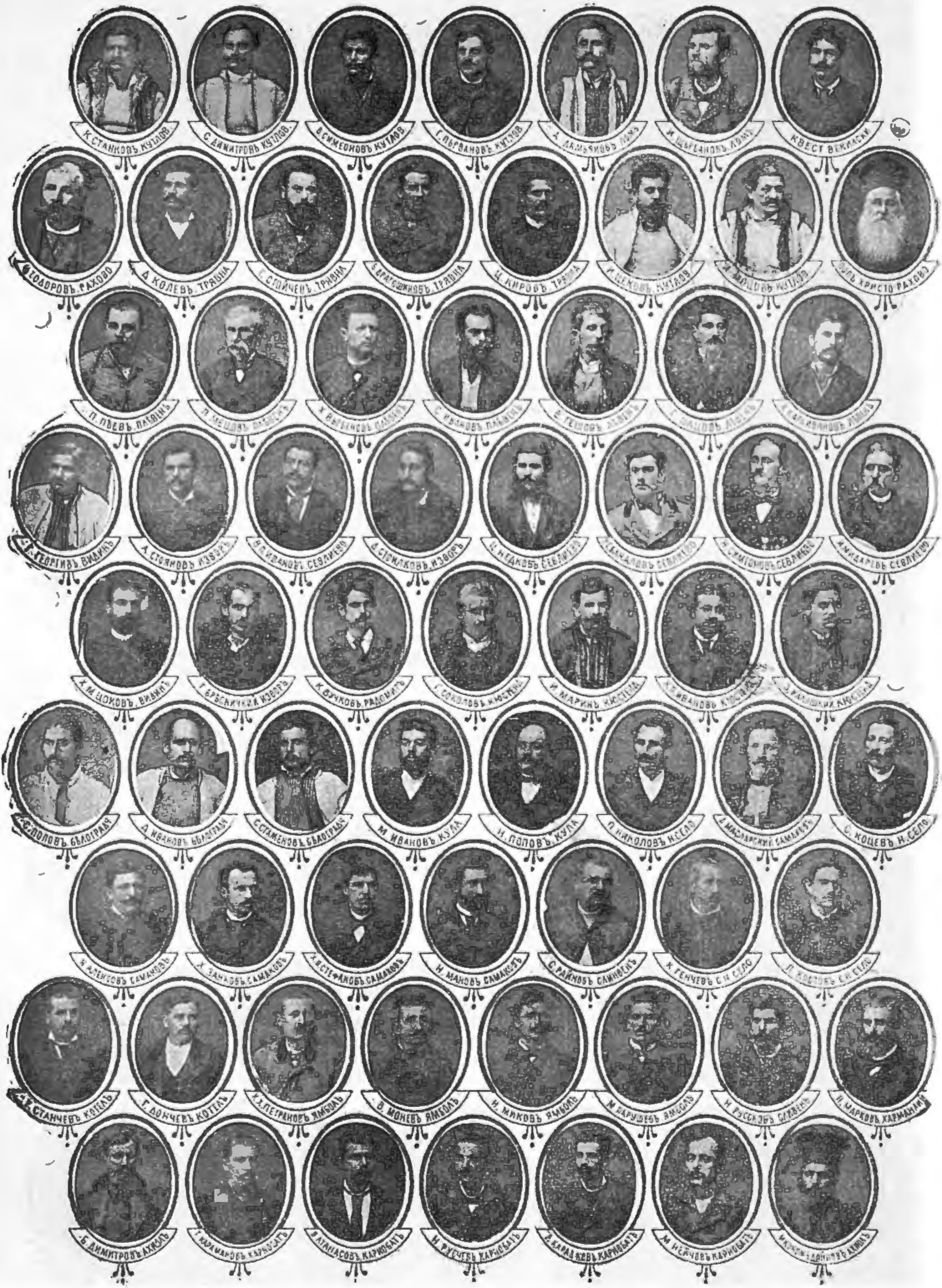
К. СТАНКОВЪ КУТЛОВ
С. ДИМИТРОВЪ КУТЛОВ.
В. СИМЕОНОВЪ КУТЛОВ
Г. ПЪРВАНОВЪ КУТЛОВ
А. ДАМЯНОВЪ ЛОМЪ
И. ЩЪРБАНОВЪ ЛОМЪ
КВЕСТ ВЕКИЛСКИ
ТОДОРОВЪ РАХОВО
Д. КОЛЕВЪ ТРЯВНА
Е. СТОЙЧЕВЪ ТРЯВНА
В. ДРАГОШИНОВЪ ТРЯВНА
Ц. КИРОВЪ ТРЯВНА
И. ЦЕКОВЪ КУТЛОВ
ПОПЪ ХРИСТО РАХОВО
П. ПЪЕВЪ ПАВЛИКЕНЪ
С. ИВАНОВЪ ПАВЛИКЕНЪ
Е. ГЕШОВЪ ЛОВЕЧЪ
Г. ГЕОРГИЕВЪ ВИДИНЪ
А. СТОЯНОВЪ ИЗВОРЪ
В. П. ИВАНОВЪ СЕВЛИЕВО
Д. СТОИЛКОВЪ ИЗВОРЪ
Ц. НЕДКОВЪ СЕВЛИЕВО
Н. СИМЕОНОВЪ СЕВЛИЕВО
Х. М. ЦОКОВЪ ВИДИНЪ
Г. БРЕСНИЧКИ ИЗВОРЪ
К. ВУЧКОВЪ РАДОМИРЪ
Г. СОКОЛОВЪ КЮСТЕНД.
И. МАРИНЪ КЮСТЕНД.
Х. ИВАНОВЪ КЮСТЕНД.
С. ПОПОВЪ БЪЛОГРАДЧ.
Д. ИВАНОВЪ БЪЛОГРАДЧ.
С. СТАМЕНОВЪ БЪЛОГРАДЧ.
М. ИВАНОВЪ КУЛА
Н. ПОПОВЪ КУЛА
П. НИКОЛОВЪ Н. СЕЛО
Д. МАСЛАРСКИЙ САМОКОВЪ
С. КОЦЕВЪ Н. СЕЛО
Н. АЛЕКСОВЪ САМОКОВЪ
Х. ЗАХОВЪ САМОКОВЪ
Х. И. СТЕФАНОВЪ САМОКОВЪ
Н. МАНОВЪ САМОКОВЪ
С. РАЙНОВЪ СЛИВЕНЪ
К. ГЕНЧЕВЪ С. Н. СЕЛО
Д. КОСТОВЪ С. Н. СЕЛО
Г. СТАНЧЕВЪ КОТЕЛЪ
Г. ДОНЧЕВЪ КОТЕЛЪ
К. Х. ПЕТРАНОВЪ ЯМБОЛЪ
В. МОНЕВЪ ЯМБОЛЪ
Н. МИКОВЪ ЯМБОЛЪ
М. ДАРУШЕВЪ ЯМБОЛЪ
Н. РУСКОВЪ СЛИВЕНЪ
Н. МАРКОВЪ ХАРМАНЛИ
Б. ДИМИТРОВЪ АХЪОЛЪ
Г. КАРАМАНОВЪ КАРНОБАТЪ
В. АТАНАСОВЪ КАРНОБАТЪ
Н. РУСЕВЪ КАРНОБАТЪ
Д. КАРАДЖОВЪ КАРНОБАТЪ
М. НЕЙЧОВЪ КАРНОБАТЪ

Шеста група депутати отъ III Велико Народно Събрание.

тоденствието на Българския народъ, щомъ моя изборъ се приеме отъ Високата порта и се припознае отъ Силитѣ.

Моля Ви се да прѣдадете моята отлична благодарность на всичкитѣ прѣдставители, които ме избраха *единодушно*, — което живо ме *трогна*, и чрѣзъ тѣхъ—на цѣлия Български народъ.

Принцъ Фердинандъ Саксъ Кобургъ,
(Отъ Дорнкрутъ 26/VI 1887 г., 7 часътъ прѣдъ пладнѣ).

(Всички прѣдставители ставатъ на крака: силни ржкоплѣскания, продължителни ура, и акламиране: Да живѣй . . .).

Отъ *Негово Царско Височество* има още една телеграма, която е отправена до Г-да регентитѣ и Министерския съвѣтъ. Ето тая телеграма. (Чете):

DURNKRUT.

Aux Régents de Bulgarie et aux Conseil de Ministres
Tirnovo.

Messieurs!

Recevez mes remerciements pour les nobles paroles que vous m' adressez en m' annonçant le vote de la Grande Assemblée et mon élection au trône Bulgare.

Je suis prêt à temoigner ma reconnaissance à la nation Bulgare ēn lui consacrant ma vie.

Je compte sur votre zèle, votre habilité, votre devouement pour m' aider à assurer sa prosperité. Dès que mon élection aura été approuvée par la Sublime Porte et reconnue par les Puissances, je répondrai à l' appel de la nation Bulgare en me rendent au milien d' elle.

8/VIII. 1887.

Prince Ferdinand
de Saxe Cobourg.

Господа!

Приемете моитѣ благодарности за благороднитѣ думи, които ми отправяте като ми извѣстявате вотътъ на Великото народно събрание и и моя изборъ на Българския прѣстолъ.

Готовъ съмъ да засвидѣтелствувамъ моята признателность къмъ Българския народъ, като му посвѣтя животътъ си.

Расчитамъ върху Вашата ревность, способность и прѣданность, за да ми спомогнете да осигоря неговото благоденствие.

Щомъ избора ми се одобри отъ Високата порта и припознае отъ Силитѣ, азъ ще отговоря на поканата . на Българския народъ, като дойда въ неговата срѣда.

Принцъ Фердинандъ Саксъ Кобургъ.

(Отъ Дорнкрутъ 26/VI 1887 г., 7 часътъ прѣдъ пладнѣ.

(Всички прѣдставители сваватъ на крака, и съ продължителни: *ура!* . . . акламиратъ! *да живѣе* . . . силни ръкоплѣскания).

Прѣдседательтъ: Г-да прѣдставители! Получихъ днесь оставката на г-да Регентитѣ и друго още едно заявление съ молба, да се внесе за разискване въ Народното събрание още въ днешното му засѣдание. Г-нъ секретарьтъ ще я прочете.

Секретарьтъ А. Каракашовъ: (Отъ трибуната чете):

До Г-на Прѣдседателя на Вел. нар. събрание.

Слѣдъ избирането на Негово Царско Височество Фердинанда Кобурга, ние мислиме, че нашата мисия е вече свършена, и като не желаемъ повече да стоиме въ регенството, молиме да поднесете на почитаемото събрание нашата оставка, която молиме най-убѣдително да се приеме.

Търново, 27-й Юни 1887 год.

Регенти: *Стамболовъ.*
Подполковникъ Мутнуровъ.
Георги Живковъ.

До Г-на Прѣдседателя на Вел. нар. събрание.

Подадената ни днесъ оставка още сега желаеме да се внесе въ официалното заседание на почитаемото събрание.

Търново, 27-й Юни 1887 г.

Регенти: *Стамболовъ.*
Подполковникъ Мутнуровъ.
Георги Живковъ.

(Гласове: Не се приема.)

Прѣдседательтъ: Г-да прѣдставители: Както виждате отъ самата оставка на г-да регентитѣ, тѣ считатъ, че съ избирането на князь сѫ свършили своята работа, своята мисия и . . , (Гласове: не се приема оставката на г-да регентитѣ! (Гласове: Не! не се приема.) Който я приема да си дигне рѫката. (Никой не дига.) Значи не се приема (Силни рѫкоплѣскания, гласове: ура!... да живѣятъ.)

Г-да прѣдставители! Научихъ се че **Негово Височество** е попиталъ, кога ще пристигне депутацията, и отъ колко души ще се състои тя. Заради това, желателно е още днесъ да се избере депутация, която да му поднесе акта за **неговото** избирание. Приема ли се още днесъ да се избере? (Гласове: Приема се.) Който неприема, да си дигне ржката. (Никой не дига.) Никой не дига, значи Н. събрание приема сега да се избере.

З. Градинаровъ: Г-да прѣдставители! Споредъ приетия обикновененъ редъ, слѣдъ избирането на държавенъ глава, въ конституционна държава, изисква се, щото Народ. събрание изъ своята срѣда да избере и испрати депутация, която да поднесе акта за **неговото** избирание. Заради това като приехте съ вашия вотъ, щото днесъ още да стане избиранието на депутацията, сега мисля, че много по-цѣлесъобразно е да приемете тая депутация да се състои отъ 9 души, и избиранието да стане съ явно гласоподавание. (Гласове: много сж, други малко сж, трети съ прѣдседателя **6** души да бждатъ).

Прѣдседательтъ: Приема ли се прѣдложението на г-на Градинарова, което е—депутацията да се състои отъ 9 души? Който неприема това прѣдложение, да си дигне ржката. (Гласове: болшинство; други гласове: меншество.)

Г-да Квесторитѣ да констатиратъ. (*Н. Мановъ,*—Не се разбра: искамъ думата. *Квесторътъ Конкилевъ:* Меншество.) Значи, прѣдложението се приема. Г-нъ Мановъ има думата.

Н. Мановъ: Г-да прѣдставители: както виждаме, появяватъ се мнѣния, за отъ колко души да бжде депутацията, и първото мнѣние по това на г-на Градинарова, щото тая депутация да бжде 9-точлена. Но азъ пакъ мисля, че и 19-то члена да бѫде се толкова значи; и азъ прѣдлагáмъ да бѫде 5-то члена; нѣма защо да сѫ по-вечé. Отъ 5 души да се състои. . . . (Гласове: и прѣдседателя, че 6 души съ прѣдседателя.)

З. Градинаровъ: Г-да прѣдставители! Ако направихъ прѣдложение, щото депутацията да се състои отъ 9 души, азъ имахъ слѣдующето съображение, че тая депутация отива да поднесе акта на новоизбранния нашъ държавенъ глава. Ако ли пакъ е работата въ тоя случай да правимъ икономия, тогава могатъ да бѫдатъ и трима души; достатъчно сѫ и троица. Но защото тукъ, въ дадениятъ случай, тая депутация ще прѣдставлява цѣлия Български народъ, затова азъ прѣдлагамъ да се състои тя отъ 9 души.

Ако Народ. събрание има желание да прави икономия, добрѣ, тогава могатъ да бѫдатъ и троица; но като невѣрвамъ нѣкой да бѫде скѫпъ къмъ величието на Българския народъ, — което мисля, никой нѣма да откаже, — мисля, ще се приеме, щото тая депутация да се състои отъ 9 души.

Халачовъ: Че прѣдложението на Г-на Манова може да си има мѣсто, то е вѣрно, но само въ икономическо отношение: обаче ние на това нетрѣбва да гледаме. Истина, по отношение на икономия, колкото по малко може да бѫде, по-добрѣ това е резонно. Но г-да, едно говорихме сега, щото депутацията да бѫде по-скоро избрана, която да поднесе акта, и тя да бѫде по-многочислена, и да замоли, щото много по-скоро да доде Княза тукъ.

Г-нъ Мановъ каза, че 5 души сѫ достатъчно; тогава азъ пакъ казвамъ, че и единъ е достатъченъ.

Мановъ: До колкото чухъ, одобрихте че е достатъчно 5 души да влѣзатъ въ тая депутация.

Ако ли пакъ искаме да прѣдставляваме величието на България съ множество, и 9 души сѫ малко, турете 20, а могатъ да отидатъ и 90 души; но 5 души сѫ достатъчно, и азъ моля да се приеме това прѣдложение.

В. Моневъ: Г-да прѣдставители! Напълно поддържамъ мнѣнието на г-на Манова, отъ 5 души да бѫде, 2 граждани, 1 турчинъ, 1 селянинъ и прѣдседателя. (Гласове: съсловия нѣма.).

Прѣдседательтъ: Приема ли се прѣдложението на г-на Градинарова, депутацията да се състои отъ 9 души? — Който го неприема, да си дигне рѫката. (Вишегласие.) Значи не се приема.

Има второ прѣдложение отъ г. Манова да влѣзатъ въ депутацията 5 души. (Гласове: и Прѣдседателя.) Приема ли се това прѣдложение? (Гласове: приема се.) Който го неприема да се дигне рѫката. Никой не дига.) Значи приема се. (Гласове: съ прѣдседателя 6 души.).

Какъ желае Народ. събрание да се прѣдлагатъ лицата — отъ бюрото, или народнитѣ прѣдставители? — (Едни гласове: отъ бюрото, други гласове: отъ събранието).

З. Градинаровъ: Прѣдлагамъ за тая петочленна депутация лицата да се прѣдлагатъ отъ бюрото, съ изключение на прѣдседателя на Великото нар. събрание, който непремѣнно трѣбва да бѫде въ тая депутация. (Гласове: Да.) И моля Народ. събрание да приеме, щото прѣдседателя на Великото нар. събрание, г. Тончовъ да бѫде въ тая депутация, а другитѣ 5 члена да се прѣдлагатъ отъ бюрото.

Предсѣдательтъ: Приема ли се това прѣдложение на г. Градинарова, щото лицата да се прѣдлагатъ отъ бюрото? (Гласове: приема се.) Който-го неприема, да си дигне ржката. (Никой не дига.) Значи приема се.

Приема ли Народ. събрание въ тая депутация да бждатъ г. Калчовъ? (Приема се.)

Г. Никола Странски, (приема се.)

Г. Илия Стоковъ, (приема се.)

Г. Д-ръ Михаиловъ, (приема се).

Г. Захария Стояновъ, (приема се.)

И така избрани сж: прѣдседателя на събранието, Калчовъ, Н. Странски, И. Стоковъ, Д-ръ Михаиловъ и З. Стояновъ.

Дневния редъ на Великото народно събрание за сега е исчерпанъ. Какъ желаятъ г-да народнитѣ прѣдставители — да ли сега да се разотидатъ, или да чакатъ отговоръ отъ депутацията?

Мановъ: Въпросътъ, що прѣдлага г-нъ прѣдседательтъ на разискване, иде много внезапенъ, и азъ не мога да зная, да ли да поддържамъ едното или другото, щото, още сега немога да си дамъ вота. Тия въпроси трѣбваше прѣдварително да ни се кажеха, по напрѣдъ да се обмислѣха. Но, да чакаме връщанието на депутацията или нашия отговоръ, нѣма защо. Защото тя може сама да пжтува 4—5 дни, до дѣто да отиде: (Гласове: и за два дни може). Не е тъй, не може: два дни само до Русчукъ трѣбватъ. Най-сетнѣ физическа възможность нѣма за два дни да отидатъ. Освѣнъ това, струва ми се, — както казахъ нѣма защо да се чака депутацията; защото, тя нѣма какво по-вече да ни каже отъ колкото е казалъ въ телеграмитѣ си самия нашъ Князъ, Негово Царско Височество; тъй щото, по-вече нѣщо да ни каже сега депутацията нѣма, Сега, защо да стоимъ тукъ 5 дни по-вече безъ работа? Ми се струва, че нѣма защо.

Прѣдставете си, г-да, че цѣльта на нашето събрание е свършена; избрахме Князъ, пращаме депутация, и всичко вече е свършено. Ако само едно условие има, че Княза би дошелъ въ нѣколко дни, тогава по икономическо съображение може да останемъ нѣколко дни до неговото пристигание, за да положи клѣтва. Защото, споредъ Конституцията, **той** трѣбва да доде, да положи клѣтва прѣдъ Народното прѣдставителство. Но, ако неможе скоро да доде, това може да се постигне съ отговора на депутацията, която щомъ пристигне и телеграфира. Освѣнъ това нашия прѣдседатель на събранието, както и самото правителство сѫ въ кореспонденция съ Негово Царско Височество, тѣ могатъ да попитатъ и да знаятъ — да ли скоро ще да доде или ще се забави, нѣма защо да се чака. Тъй щото, и по икономически и други съображения, не трѣбва да стоимъ по-вече, защото нѣмаме никаква работа.

З. Градинаровъ: Споредъ мене въпроса подигнатъ отъ г. прѣдседателя на събранието е по двѣ съображения—по икономическо и политическо. По икономическо съображение за това, че когато пристигне нашата депутация при Негово Царско Височество, ново-избрания нашъ князъ и му каже, че народното прѣдставителство стои и чака Ваше Височество, твърдѣ е възможно да прибърза и той съ своето дохождание, което е общото желание на Народното събрание. (Гласове: вѣрно). Отъ политическо съображение, че цѣла Европа е обърнала очи къмъ тая нещастна България, която година стои безъ князъ и чака да види, какъ

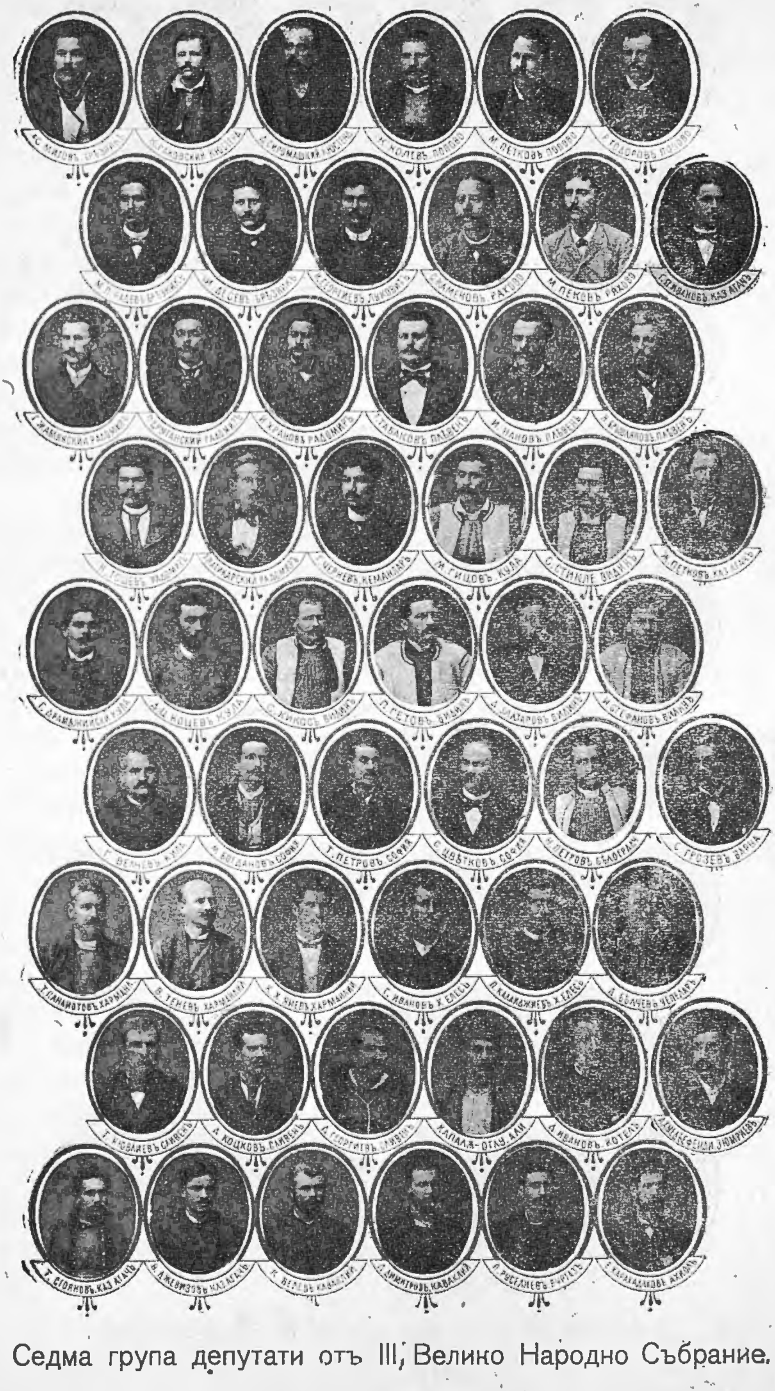
Д. Сиромашкий Кюстенд.
Ж. Колевъ Попово
М. Петковъ Попово
Р. Тодоровъ Попово
М. Десевъ Брѣзникъ
К. Георгиевъ Луковитъ
С. Каменовъ Рахово
М. Пековъ Рахово
С. П. Ивановъ Каз Агачъ
И. Храновъ Радомиръ
Т. Табаковъ Плѣвенъ
И. Нановъ Плѣвенъ
Н. Тошевъ Радомиръ
Г. Черневъ Кемалларъ
М. Гицовъ Кула
С. Стикле Видинъ
А. Петковъ Каз Агачъ
Д. Ц. Коцевъ Кула
С. Кикосъ Видинъ
П. Гетовъ Видинъ
Д. Златаровъ Видинъ
И. Стефановъ Видинъ
Г. Велчевъ Кула
М. Богдановъ София
Т. Петровъ София
С. Цвѣтковъ София
Н. Петровъ Бѣлоградч.
С. Грозевъ Варна
Т. Панайотовъ Харманли
В. Теневъ Харманли
С. Ивановъ Х. Елесъ
П. Калайджиевъ Х. Елесъ
Д. Болчевъ Чепеларъ
Т. Кюблиевъ Сливенъ
А. Коцковъ Сливенъ
Д. Георгиевъ Сливенъ
Капаля-Оглу Али
Д. Ивановъ Котелъ
Т. Стояновъ Каз Агачъ
В. Джевизовъ Каз Агачъ
К. Велевъ Кавакли
Д. Димитровъ Кавакли
П. Руселиевъ Бургасъ

Седма група депутати отъ III, Велико Народно Събрание.

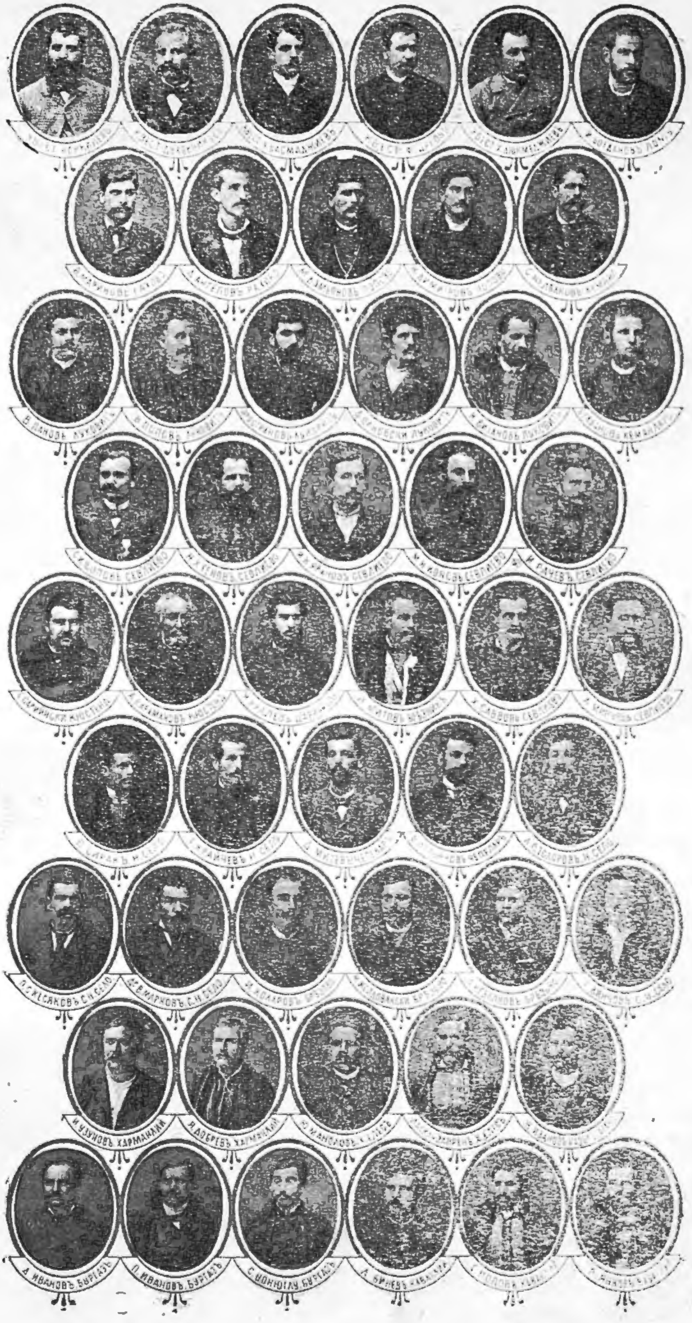
И. Узуновъ Харманли
Я. Добревъ Харманли
Д. Ивановъ Бургазъ
П. Ивановъ Бургазъ
С. Вонюглу Бургазъ

Осма група депутати стъ III В. Н. Събрание.

България ще постжпи съ своя князъ — Европа се интересува да види това. До това врѣме найпослѣ т. е. до дохождание на Негово царско височество, мисля, че Високата порта, отъ която зависи утвърждението на княза, ще го утвърди. Ако днесъ се разотидемъ, прѣдставете си, че нашата депутация отиде за три дни и слѣдъ тия три дни ни каже, че Негово царско височество дохожда слѣдъ 5 дни въ Търново, тогава ще трѣбва отново да се събираме тукъ. Освѣнъ това за 3 дни самитѣ квестори могатъ да кажатъ, че не може да се свърши исплащането на прогонитѣ и суточнитѣ на г-да прѣдставителитѣ.

Прѣдъ видъ на всичко това, моля да земете рѣшение, да се отложи заседанието до тогава, до когато се получи отговоръ отъ нашата депутация.

Прѣдседательтъ: Г. Градинаровъ прѣдлага да се отложатъ заседанията на Събранието, до когато се получи отговоръ отъ депутацията.

Който не приема това прѣдложение да си дигне ржката (Никой не дига). Приема се.

Актътъ, който ще се поднесе на Н. Ц. В. трѣбва да се подпише: затова давамъ 5 минути отдихъ.

(Слѣдъ отдиха).

Прѣдседательтъ (Звъни). Заседанието се продължава.

Г-да прѣдставители! Указа се, че на Негово височество ще трѣбва да се поднесе протокола отъ заседанието, когато стана избора Му, а протоколитѣ, както знаете, се подписватъ отъ бюрото, тъй щото, не ще има нужда да се подписва никакъвъ актъ.

Д-ръ Стоиловъ. Земамъ думата, като прѣдставитель, а не като членъ на правителството, да ви помоля да обърнете внимание на едно рѣшение, което се зема прѣди малко. Именно, Великото народно събрание рѣши и избра се депутация отъ 5 души, която да поднесе на Негово височество акта за избирането му. Наистина, че числото на депутацията било по-голѣмо било по-малко не прави нищо, но поднасянието на избирателния актъ, поднасянието на короната, е единъ тържественъ актъ, който трѣбва да прѣдставлява Българския народъ и всичкитѣ негови съсловия. У насъ Конституцията не прѣдставлява разлика на съсловия, всички сме равни; а като земемъ прѣдъ видъ, че въ Княжеството или въ сѣверна и южна България 1/3 часть отъ населението е турци; още че ние сме народъ, главния поминъкъ на когото е земледѣлието, ми се чини, добрѣ ще бѫде тая депутация да се допълни още съ 3—4 души членове, за да се даде възможность да влѣзатъ въ нея лица, отъ всичкитѣ съсловия на населението, които напълно да прѣдставляватъ Българския народъ. Прѣдъ видъ на това, моля ви, г-да прѣдставители да допълните рѣшението си, допълните избраната депутация още съ 3—4 души, за да дадемъ възможность да се прѣдстави както мюсюлманското население, тъй и тия, които не сѫ особено прѣдставени. (Гласове: вѣрно).

Прѣдседательтъ: Приема ли се прѣдложението на г. Стоилова?

г. Калчевъ има дума върху това прѣдложение.

К. Калчевъ: Г-да прѣдставители! При всичко че бѣхъ въ Нар. събрание, но не бѣхъ тукъ, когато се прѣдлагаха кандидатитѣ за депутацията; затова считамъ за длъжность да поблагодаря на г-да прѣдставителитѣ, за дѣто ме избраха членъ въ депутацията, и съ благодарение бихъ желалъ да се отзова на тоя изборъ, но дълбоко скърбя, че не съмъ въ положение да придружа депутацията, за това ви моля да ми приемете оставката. Въ сѫщото врѣме да прѣдложа, както и г. Стоиловъ каза, да има единъ прѣдставитель на мюсюлманското население и вмѣсто мене давамъ кандидатъ на почитаемото бюро г. Александръ Шишмановъ.

Прѣдседательтъ: Който не приема прѣдложението на г. Д-ра Стоилова, което е да се допълни рѣшението на Нар. събрание, по въпроса на депутацията, т. е. да се допълни нейното число съ 4 души още, да си дигне рѫката. (Само г. Мановъ дига). Значи, приема се прѣдложението.

За членове въ депутацията бюрото прѣдлага: Александръ Шишмановъ. (Приема се). г. Кесимъ Зааде Мехмедъ Ефенди. (Приема се) г. Хр. Никифоровъ.

Хр. Никифоровъ: Прѣдварително благодаря.

Прѣдседательтъ: Азъ мисля, че като ви избира Вел. нар. събрание, нѣма нужда да се отказвате.

Който не приема за членъ въ депутацията г. Никифорова, да си дигне рѫката. (Никой не дига). Приема се. Бюрото прѣдлага за членъ въ депутацията г. Захари Байкушевъ. (Приема се). И така допълнителниятъ съставъ е отъ г-да Александръ Шишмановъ, Кесимъ Зааде Мехмедъ Ефенди, Хр. Никифоровъ и Захари Байкушевъ.

Приема ли Нар. събрание оставката на г. Калчева? Който я приема, да си дигне рѫката. (Никой не дига). Значи, оставката не се приема.

И тъй г-да, дневния редъ се свърши, а заседание ще имаме, когато бюрото обяви.

В. Моневъ: Ще направя едно прѣдложение. Тая депутация, която ще се отправи при новоизбрания князъ, кога ще обяви на Нар. събрание, какво е направила, дали до тогава ще сѣдимъ тукъ, или ще се разотидемъ. (Гласове: това се рѣши).

Прѣдседательтъ: (Звъни). Заседанието се закрива.

(Край въ 6 $^1/_2$ часа).

Прѣдседатель: *Д. Тончевъ.*

Подпрѣдседатели: *Д-ръ Д. Вачевъ.*
Зах. Стояновъ.

Секретари: *Зах. Градинаровъ.*
Дим. Ризовъ.
К. Калчевъ.
А. Явашовъ.
Тр. Китанчовъ.
Ат. Гр. Каракашовъ.

Отъ Бюрото на Великото нар. събрание.

Господинъ М-ръ Прѣдседателя днесь получи слѣдующата телеграма отъ страна на Г-на Прѣдседателя на Великото народно събрание:

Виена, 3/16 юли 11 часа и 30 минути вечерь.

Днесъ се прѣдставихме Князю. Приемъ найсърдеченъ. Вънъ отъ официалния отговоръ княза даде насърчителни увѣрения. Ето отговора: Господине Прѣдседателю и Господа! Приемамъ съ признателность Актътъ, който Вий ми поднасяте. Оставамъ вѣренъ на обѣщанията си и на рѣшенията, които още отъ първия день съобщихъ на народа, който ме е повикалъ. Ако ми бѣше позволено да слѣдвамъ влечението на сърдцето си, щѣхъ да се притека сега въ Вашата срѣда, за да се турна на чело на Българския народъ и за да зема въ ржцѣтѣ си юздитѣ на държавата. На избрания князъ на България трѣбва да почита договоритѣ. Това почитание съставлява силата на правителството Му и ще обезпечи благосъстоянието на Българския народъ. Надѣвамъ се, че ние ще сполучимъ да оправдаемъ довѣрието на Високата порта, да придобиемъ отъ ново съ врѣмето симпатията на Русия, на която България длъжи политическата си еманципация, а вслѣдствие на това една голѣма признателность, и да придобиеме съгласието на всичкитѣ сили. Разчитайте върху мене, върху моята прѣданность къмъ Вашето отечество, прѣданность, въ която надѣя се да може да Ви дамъ доказателства, когато намѣря, че е дошла минутата. Дързость, ждрость, патриотическо съгласие и нека Богъ благослови България и ѝ даде едно блѣстяще бждаще.

(подп.) *Тончевъ.*

Слѣдъ официалния приемъ даде се тържественъ обѣдъ въ честь на депутацията. Прѣдседателя на В. н. събрание г. Тончевъ, сѣдеше отъ дѣсната страна на **Негово царско височество,** а Министра Чомаковъ отъ лѣвата. **Негово царско височество** е напилъ слѣдующия тостъ: Очарованъ съмъ Господа за гдѣто Ви приемамъ въ двореца на моитѣ праоци. Пия за Ваше здравие, за здравието на благородния Български народъ и на храбрата войска, на чиито Прѣдставителитѣ съмъ гордъ и щастливъ да вида тукъ.

Съгласно телеграмата на Г-на прѣдседателя на В. н. събрание Г-на Тончева, понеже **Негово царско височество** княза, неможе веднага да дойде въ България, заседанията на В. н. събрание се отлагатъ отъ днесъ за неопрѣдѣлено врѣме и г. г. прѣдставителитѣ сѫ свободни да се разотидатъ.

гр. В. Търново, 4-й юли 1887 год.

Секретари на В. н. събрание: *Градинаровъ.*
Каракашовъ.

Полагане клѣтва отъ княза.

ДНЕВНИКЪ
(стенографический)
на

III-о Велико народно събрание въ В. Търново.

XV заседание, сѫбота, 1 августъ 1887 година.

(Начало 9 часа прѣдъ пладнѣ, подъ прѣдседателството на прѣдседателя Д. Тончева).

Прѣдсед.: (Звъни). Заседанието се отваря. Г-нъ Секретарьтъ ще прочете списъка на г-да прѣдставителитѣ.

Секр. З. Градинаровъ: (Отъ трибуната чете списъка). Ще прочета още еднъжъ имената на тия г-да прѣдставители, които при първото четене отсѫтствуваха. (Чете повторно).

Прѣдсед.: Отъ 474 души прѣдставители, въ днешното заседание присѫтствува изискуемото отъ конституцията число, за да се отвори заседанието.

Г-нъ Секретарьтъ ще прочете скратения протоколъ на миналото заседание.

Секр, З. Градинаровъ: (Отъ трибуната чете съкратения протоколъ на XIV-то заседание отъ 27-й юни 1887 год.).

Прѣдсед.: Г-да прѣдставители! Отъ 34 чл. на нашата конституция се вижда, че всѣки новоизбранъ князь трѣбва незабавно да даде прѣдъ Великото народно събрание клѣтва. Въ силата на тоя членъ, новоизбрания нашъ князь — **Н. Ц. Височество Фердинандъ Кобургъ**, трѣбва тукъ прѣдъ насъ да даде клѣтва. Споредъ това, извѣстно е, че клѣтвата трѣбва и да предшествува всички други прѣдмети на дневния редъ. Тъй щото, първия нашъ дневенъ редъ сега трѣбва да бѫде клѣтвата, и трѣбва да се чака дохождането на **Н. Ц. Височество.** Но понеже имаме извѣстие, че ще пристигне днесь въ **6** часа, вслѣдствие на което днесь не ще може да положи клѣтва, тȍ бюрото ще извѣсти на г-да прѣдставителитѣ кога ще стане извършванието на тоя актъ. А днесъ, понеже пристига, трѣбва да излеземъ да го посрѣщнемъ на края при Дервента, дѣто, може би, градската комисия е опрѣдѣлила и ще покаже мѣстото за народнитѣ прѣдставители. Тъй щото, въ $4\,{}^1/_2$ часа трѣбва да бѫдатъ г-да прѣдставителитѣ на мѣстото. Но какъ желаятъ г-да прѣдставителитѣ: на мѣстото ли да отидатъ право, или да се съберать и отъ тукъ да тръгнатъ? (*Гласове:* Отъ тукъ да отидемъ. *Други гласове*: На мѣстото да бѫдемъ).

З. Градинаровъ: Мене ми се чини, че найхубаво е, намѣсто да се събираме тамъ, по-добрѣ е отъ тукъ да тръгнемъ всички и да отидемъ да го посрѣщнемъ. На чело съ прѣдседателя на бюрото да се отправятъ г-да прѣдставителитѣ на мѣстото, дѣто е опрѣдѣлила градската комисия, или пъкъ и пὸ на далечъ. И ми се струва, че прѣдставителитѣ, като избранници на **Н. Ц. Височество,** трѣбва първи и да го посрѣщнатъ.

Прѣдсед.: Приема ли се прѣдложението на г-нъ Градинарова? (*Гласове*: Приема се). Който го неприема да си вдигне ржката. (Никой не вдига). Приема се.

Тъй щото, въ 4 часа да се съберемъ тукъ, за да отидемъ да посрѣщнемъ **Негово Царско Височество.** Сега заседанието се закрива.

(Край въ 11 часа прѣдъ обѣдъ).

Прѣдседатель: *Д. Тончевъ.*

Подпрѣдседатели:
Д-ръ Д. Вачовъ.
Зах. Стояновъ,

Секретари:
А. Явашовъ.
Т. Китанчовъ.
Ат. Гр. Каракашовъ.

ДНЕВНИКЪ

(Стенографически)

на

III-то Велико народно събрание въ В. Търново.

XVI заседание, недѣля, 2 августъ 1887 година.

(Начало въ 11 часа прѣдъ пладнѣ, подъ прѣдседателството на прѣдседателя Д. Тончева).

Прѣдсед.: (Звъни). Заседанието се отваря.

Г-нъ Секретарьтъ ще прочете списъка на г-да прѣдставителитѣ за да се види кой присжтствува и кой отсжтствува отъ днешното заседание.

Секр. Градинаровъ: (Чете списъка).

Прѣдсед.: Присжтствуватъ изискуемото отъ Конституцията число прѣдставители, за да се отвори заседанието.

Отъ програмата се вижда, че **Негово Царско Височество** ще пристигне въ съборната църква въ $11\,^1/_2$ часа, отъ гдѣто послѣ, ще се отправи за тукъ. Моля г-да прѣдставителитѣ да стоятъ на мѣстата си, до гдѣто се приготвятъ нѣкои работи. Г-да Регентитѣ, Министритѣ и бюрото на Нар. събрание ще посрѣщнатъ **Негово Царско Височество** при входа на събранието.

(Звъни) Давамъ 5 минути отдихъ.

Въ $11\,^1/_2$ часа сутриньта **Негово царско височество** тръгна отъ квартирата си съгласно слѣдующата програма:

ПРОГРАМА

за коронясванието на **Негово царско височество Фердинандъ I-й** князъ Български на 2 августъ 1387 год.

1. *Порядъкътъ на шествието:*

Часа въ $11\,^1/_2$ сутриньта **Негово царско височество** ще тръгне отъ квартирата си за съборната църква при слѣдующия редъ:

а) едно отдѣление жандарми съ началника.

б) единъ взводъ отъ собственний на **Негово царско височество** конвой.

в) **Негово царско височество** въ екипажъ.

г) Собственния на **Негово царско височество** конвой.

д) отъ Съборната църква **Негово царско височество** ще тръгне въ сѫщия порядъкъ за Великото народно събрание.

2. Почетенъ караулъ при входа на Великото народно събрание отъ 6-й Търновский полкъ, като има на правия флангъ всички офицери отъ гарнизона.

3. Въ Съборната църква ще служи епископъ Партений.

4. При пристигванието **Негово царско височество** въ Народното събрание, ще се присъедини свитата Му и ще бжде срѣщнатъ при входа отъ г. г. Регентитѣ, Министритѣ и бюрото на събранието.

Въ събранието отъ дѣсна страна на **Негово царско височество** ще бждатъ г. г. Регентитѣ, Министритѣ, бюрото и духовенството, отъ лѣва — свитата, висшитѣ офицери и висшитѣ граждански чиновници.

Негово блаженство ще подведе подъ клѣтвата **Негово царско височество** българския князъ **Фердинандъ I.** Слѣдъ полаганието на клѣтвата **Негово царско височество** ше прочете прокламацията си къмъ Българския народъ, слѣдъ което се връща въ квартирата си по сжщия порядъкъ.

Слѣдъ молебена въ Съборната църква „Св. Богородица“ **Негово царско височество** се отправи за помѣщението на Великото нар. събрание. При входа на събранието биде посрѣщнатъ, съгласно програмата, отъ г-да Регентитѣ, Министритѣ и бюрото на Нар. събрание. **Негово царско височество** прѣдшедствуванъ отъ прѣдседателя и подпрѣдседателитѣ на Нар. събрание и послѣдванъ отъ г-да регентитѣ, Министерския съвѣтъ и отъ гражданската и военната си свита влѣзе въ салона на Нар. събрание и всрѣдъ гръмогласни викове: „ура“ и „да живѣе“ и силни ржкоплѣскания, въскачи се на прѣстола. Тукъ биде посрѣщнатъ отъ Негово Блаженство, бившия български Екзархъ, Антимъ I-й, който съ една кратка речь привѣтствува **Негово царско височество** и пристжпи къмъ извършванието обряда на полаганието на клѣтвата. **Негово царско височество** изрече и подписа, съгласно чл. 34 отъ Конституцията, слѣдующата клѣтва:

„Кълнѫ се во име Всемогущаго Бога, че свято и ненарушимо ще пазя конституцията и законитѣ на Княжеството, и че въ всичкитѣ си распореждания ще имамъ предъ очи само ползата и доброто на княжеството. Богъ да ми е на помощь“.

Фердинандъ.

Слѣдъ подписванието на клѣтвата **Негово царско височество** каза: „да живѣе свободна и независима България“ и заглушителни „ура“ и ръкоплѣскания послѣдваха отъ страна на прѣдставителитѣ и публиката. Полаганието на клѣтвата се съпроводи съ 101 топовни гърмежи. Г-нъ М-ръ Прѣдседательтъ Д-ръ Стоиловъ, по заповѣдь на **Негово царско височество**, прочете слѣдующата прокламация:

ПРОКЛАМАЦИЯ

КЪМЪ БЪЛГАРСКИЯ НАРОДЪ.

Ний Фердинандъ I,
по Божията милость и волята Народна
Князь на България,

Слѣдъ тържественното полагание на клѣтвата прѣдъ В. н. събрание въ старата българска столица, обявяваме на нашия любезенъ народъ, че поемаме въ ръцѣтѣ си браздитѣ на управлението на страната, която ще управляваме съгласно нейния основенъ законъ, и за процъвтяването, величието и славата на която ще употрѣбиме всичкитѣ зависящи отъ Насъ грижи и старания, като ще бѫдемъ винаги готови да жертвуваме и Своя животъ за нейното благо.

Като встѫпваме на Прѣстола на славнитѣ Български царье, Ний считаме за Наша свѣщена длъжность да искажемъ Нашата искренна благодарность на доблестния Български народъ, както за довѣрието, което ни показа чрѣзъ избиранието ни за Български князь, така и за неговото патриотическо и благоразумно поведение въ труднитѣ и усилни врѣмена, които страната ни прокара. Героическитѣ усилия, които народа направи за спазванието на независимостьта, честьта и интереситѣ си, спечелиха му симпатиитѣ на цѣлъ образованъ свѣтъ и вдъхнаха всѣкиму вѣра и въ неговитѣ жизнени сили и че той е достоенъ за едно по-добро и свѣтло бѫдѫще.

Така сѫщо благодаримъ и на г. г. регентитѣ и правителството имъ за тѣхното умно и сполучливо водение на държавнитѣ дѣла, чрѣзъ което въ най-критическитѣ врѣмена можиха да запазятъ независимостьта и свободата на земята ни.

Като сме напълно убѣдени, че народа ни и храбрата му войска ще се сплотятъ около прѣстола ни и ще ни поддържатъ въ всички усилия и грижи за благото на отечеството ни, призоваваме божието благословение върху всичкитѣ наши дѣла и предначинания.

Да живѣе свободна и независима България!

Издаденъ въ Старата българска столица Велико Търново, на вторий августъ хиляда осемстотинъ осемдесеть и седма година.

Фердинандъ.

Силни рѫкоплѣскания и викове: „ура“ послѣдваха слѣдъ прочитанието на прокламацията. Слѣдъ това **Негово царско височество** съ сѫщото тържество излезе отъ Събранието.

После распускъ.

Прѣдсед.: (Звъни). Заседанието се продължава. Думата има г-на Ник. Мановъ.

Ник. Мановъ: Г-да прѣдставители! Цѣльта на нашето Вел. нар. събрание е вече осѫществена. Осѫществена е заради това, че ние бѣхме повикани да изберемъ князь на вакантния български прѣстолъ. Ние направихме това и днесъ виждаме, че прѣстолътъ не е вече вакантенъ. Днесь имаме вече господарь **Негово царско височество** князъ **Фердинандъ I**. Съ полаганието клѣтва отъ новия български князь, мандата на Вел. нар. събрание, съгласно основния законъ, е свършенъ и то трѣбва да се разнесе.

Азъ мисля г-да прѣдставители че прѣди да се обяви, че всичкитѣ г-да прѣдставители сѫ свободни да се разотидатъ въ своя си градъ ще бѫде хубаво да постановимъ: да се поздрави отъ името на Вел. нар. събрание, майката на новия ни князь **Нейно царско височество Мария Клементина.** Азъ мисля, че моето прѣдложение ще бѫде одобрено отъ всичкитѣ прѣдставители.

Прѣдсед.: Приема ли нар. събрание прѣдложението на г-на Манова: да се испроводи поздравителна телеграма на **Нейно царско височество** августейшата майка на Княза? (Приема се едногласно).

И така, телеграмата ще се испроводи, разбира се, чрѣзъ бюрото. (Гласове: Да!)

Ник. Мановъ: Азъ мисля, че подиръ това, г-нъ прѣдседательтъ е въ длъжностьта си да обяви Вел. нар. събрание закрито и повече нищо.

Прѣдсед.: И тъй като никой другъ нѣма да прѣдлага нѣщо, въ такъвъ случай заседанието се закрива.

(Край въ 1 часа слѣдъ пладнѣ).

Прѣдседатель: *Д. Тончевъ.*

Подпрѣдседатели: *Д-ръ В. Вачовъ.*
Зах. Стояновъ.

Секретари: *Зах. Градинаровъ.*
Дим. Ризовъ.
К. Калчевъ.
А. Явашовъ.
Т. Китанчовъ.
Ат. Гр, Каракашовъ

ДНЕВНИКЪ

(стенографический)

на

III-то Велико народно събрание въ В. Търново.

XVII заседание, понедѣлникъ, 3 августъ 1887 г.

(Начало въ 11 часа прѣдъ пладнѣ, подъ прѣдседателството на подпрѣдседателя Д-ра Д. Вачова).

Прѣдсед.: (Звъни). Г-да! Цѣльта на днешното заседание, както ви е извѣстно е, да се дочака **Негово царско височество**, за да закрие Вел. нар. събрание. Прѣдъ видъ на това отъ една страна, и отъ друга, защото мнозина отъ г-да народнитѣ прѣдставители сж въ черквата Св. Четиредесеть Мжченици, днесъ нѣма да се чете списъка на прѣдставителитѣ. Сега ни прѣдстои само да чакаме да дойде **Негово царско височество**, за да закрие по надлѣжния редъ Събранието. Заради това умоляватъ се г-да прѣдставителитѣ да стоятъ на мѣстата си.

За сега давамъ петь минути отдихъ.

Слѣдъ отдихъ.

Подпредсед. Зах. Стояновъ: (Звъни). Думата има г-нъ Дим. Тончевъ.

Дим. Тончевъ: (Отъ трибуната). Г-да прѣдставители! Днесь е послѣдното заседание на Вел. нар. събрание, което извърши своята миссия. Извѣстно ви е г-да прѣдставители, какви трудни врѣмена прѣкара нашето отечество и какъ се отразиха тия врѣмена у насъ; но тѣзи трудности и мѫчнотии, най-вече се отразиха на лицата, които управляваха държавата. Слѣдъ нещастния случай на 9 августъ, по който останахме съвършенно безъ глава, Вел. нар. събрание, когато се събра тукъ, още въ първото си заседание, одобри регентитѣ и имъ даде пълномощия, да управляватъ България, додѣто се избере князъ на вакантния български прѣстолъ. Тѣзи лица изпълниха възложената имъ отъ Вел. нар. събрание мисия съ най-високъ патриотизмъ и изведоха отечественитѣ ни работи тъй, щото нашата свобода и независимость се завардиха. Ние си избрахме вече князъ и той е между насъ. Прочее, заради това патриотическо водене държавнитѣ ни дѣла отъ г-да регентитѣ, азъ предлагамъ и моля Вел. Нар. Събрание да приеме: да изразимъ на г-да регентитѣ най-голѣма признателность отъ страна на Вел. нар. събрание (Еднодушно одобрение).

Председ.: Приема ли Нар. събрание прѣдложението на г-на Тончева? (Приема се едногласно). Разбира се, бюрото ще поднесе вотътъ на Събранието предъ г-да регентитѣ. (Одобрение).

Сега пристига **Негово Царско Височество** Князъ Фердинандъ да затвори Вел. нар. събрание.

Затваряне

III-то Велико народно събрание.

На 11 часа се извърши отъ Н. Блаженство Антима I тържественъ молебенъ въ черквата Св. четиредесеть мѫченици, въ присѫтствието на много прѣдставители, офицерството, чиновничеството и духовенството. Слѣдъ молебена и парада, **Негово царско височество**, съ приличенъ церемониалъ се отправи къмъ Вел. нар. събрание, при главния входъ на което бѣ нареденъ почетенъ караулъ отъ 6 пѣши Търновски полкъ. Щомъ се зададе **Негово Царско Височество** музиката засвири „Шуми Марица“ и гръмогласни „ура“ се разнесоха изъ цѣлата околность на Събранието. При пристиганието на Князя въ Вел. нар. събрание, придружи го гражданската и военната му свита, а при входа на Събранието посрѣщнаха го г. г. министритѣ и бюрото. Посрѣдъ гръмогласни „ура“ **Негово царско височество**, прѣмина измежду прѣдставителитѣ и се възкачи на прѣстола си, отъ гдѣто закри Вел. нар. събрание, съ слѣдующитѣ думи:

Господа представители!

Благодаря за патриотизма, който показахте. Отечеството ще ви бѫде признателно. Обявявамъ настоящето Вел. нар. събрание закрито.

Фердинандъ.

Прѣдседатель: *Д. Тончевъ.*

Секретари:
Зах. Градинаровъ.
Дим. Ризовъ.
К. Калчевъ.

Слѣдъ прочитането на словото, продължителни викове „ура“ и „да живѣе Князь Фердинандъ“ заглушиха заседателната зала. Посрѣдъ въодушевителни поздравления **Негово царско височество** излѣзе отъ заседателната зала, прѣмина посрѣдъ войската и натрупания народъ и по церемониала по който бѣ пристигналъ въ Събранието, отправи се въ квартирата си.

(край въ 1 часа слѣдъ пладнѣ).

Подпрѣдседатели: *Д-ръ Д. Вачовъ.*
Зах. Стояновъ.

Секретари: *А. Явашовъ.*
Тр. Китанчовъ.
Ат. Гр. Каракашовъ.

Стенографъ: *Хр. Константиновъ.*

Поименень списъкъ

на г-да народнитѣ прѣдставители отъ III-то Вел. нар. събрание въ В. Търново.

Недѣлковичъ, П. Славковъ, М. Рачевъ, Ив. Халачевъ, Христо Караминковъ, Захарий Градинаровъ, Христо Велизаровъ, Никола Момчиловъ, Георги П. Куюмджиевъ, Стефанъ Н. Бояджиевъ, Стеф. Ив. Цвикю, Хр. Янчевъ, Кочо Х. Димитровъ, Ил. Костовъ, Василъ Тодоровъ, Трайчо Китанчевъ, Н. Щирковъ, Стоянъ Ц. Делинешовъ, Георги Стойчевъ, Драгоманъ Коевъ, Боню Драгошиновъ, Цаню Кировъ, Попъ Тодоръ Калинкинъ, Савва Фарашовъ, П. Горбановъ, Миланъ Радивоевъ, Стефанъ Бобчевъ, Петръ Молловъ, Иванъ П. Симеоновъ, Попъ Петко, Никола Шиваровъ, Стоянъ Ганевъ, Ник. Пенчовъ, Маринъ Добровъ, Али Ефенди, Иосифъ Богдановъ, Илия

Щърбановъ, Игнатъ Вълчевъ, Спасъ Първанчевъ, Янкулъ Къневъ, Андрей Дамяновъ, Райчо Георгиевъ, Г. Алексовъ, Г. Клисурски, Каменъ Симеоновъ, Д-ръ В. Радославовъ, Алексо Ивановъ, Езекия Попъ Филиповъ, Х. Петръ Х. Илиевъ, Ив. Цековъ, Гацо Първановъ, Ив. Моцовъ, Вачо Симеоновъ, Симеонъ Димитровъ, Хр. Симидовъ, Кръстю Тодоровъ, Попъ Христо, Василъ Мариновъ, Дако Ангеловъ, Мито Петковъ, Спасъ Каменовъ, Кънчо Жековъ, Цанко Марковъ, Ил. Пецевъ, Станю Велчевъ, Х. Недю Геневъ, Димитръ Радановъ, Димитръ Бърневъ, Иванчо Деневъ, Хюсеинъ Алиевъ, Х. Ибрямъ Халичевъ, Рали Тодоровъ, Маню Петковъ, Марко Дамяновъ, Юр. Димитровъ, Тодоръ Николовъ, Иванъ Трифоновъ, Колчо Колевъ, Ананий Ив. Явашовъ, Афузъ Байрактаровъ, Станю Недѣлковъ, Гани Черневъ, Ахмедъ Мехмедовъ-Дралфани, Юмеръ Хюсеиновъ Пачаджиевъ, Иончо Радановъ, Д-ръ Вачовъ, Константинъ Стоиловъ, Григорий Начовичъ, Георги Геровъ, Иванъ Стояновъ, Скендеръ Бегъ, Иванъ Симеоновъ, Тодоръ Х. Станчевъ, Филипъ Цаневъ, Тевфикъ Бей, Янко Ангеловъ, Д. Грековъ, Шарбанъ Димитровъ, Стоянъ Наковъ, Османъ Кечели, Хюсеинъ Табаковъ, Ив. Цвѣтковъ, Моамеледжи Еминь, Хр. Ивановъ, Стати Паница, Георги Паунчевъ, Х. Христаки Стояновъ, Н. Провадалиевъ, Хюсеинъ Сакоглу, Георги Драгановъ, Ахмедъ Ефенди-Зюлкрю-оглу, Симо Грозевъ, Хаджи Василъ Холевичъ, Н. Ючорманский, Свящeн. Мустаковъ, Велико Ивановъ, Якимъ Видовъ, Янко Урумовъ, Х. Исмаилъ, Георги Бояджиевъ, Халилъ Котели, Хасанъ Исмаиловъ, Илия Кировъ, Риза Бей Юмеровъ, Иванъ Стояновъ, Лазаръ Дуковъ, Х. Бекиръ Етенеджи, Начо Каишевъ, Фандакли Сали, Ебулеисъ Ефенди, Ив. Ивановъ, Юрданъ Х. Ивановъ, Ст. Златевъ, Мустафа Кочмарли, Маньо Абаджиевъ, Исмаилъ Шахинларлѫ, Петръ Мецовъ, Петко Пѣевъ, Хр. Върбановъ, Савва Ивановъ, Ячо Брьшляновъ, Еремия Гешовъ, Иванъ Нановъ, Тодоръ Табаковъ, Георги Вацовъ, Харал. Караивановъ, Василъ Пановъ, Ил. Георговъ, Велю Поповъ, Клим. Спространóвъ, Димитръ Цановски, Калчо Витеновъ, М. Димчовъ, Михалъ Векилски, Христо Никифоровъ, Атанасъ Узуновъ, Дим. Дойчиновъ, Дим. Пѫшковъ, Никола П. Михаиловъ, Тотовъ, Станчо Х. Станчевъ, Мустафа Ефенди, Георги Стойковъ, Ив. Ибришимовъ, Ив. Д. Влаховъ, Петко Тодоровъ, Никола Хр. Геневъ, Ив. Ярановъ, Стефанъ Иосефъ (Шоповъ), Стефанъ И. Мадаревъ, Маринъ Колевъ, Никифоръ Симеоновъ, Иванъ Рачевъ, Апостолъ Минчевъ, Радой Гергевъ, Цанко Недковъ, Хр. Савовъ, Василъ П. Ивановъ, Иванъ Червенаковъ, Цанко Добревъ, Хр. Конкилевъ, Иванъ Калпазановъ, Хр. Илиевъ, Алеко Семизовъ, Александръ Шишмановъ, Атанасъ Гр. Каракашовъ, Христо И. Теодоровъ, Теофанъ Паневъ, Георги Стамовъ, Хр. Петровъ, Бойчо Божановъ, Атанасъ Дончовъ, Стоянъ Горановъ, Алекси Дюлгеровъ, Кирчо Николовъ, Николай Мариновъ, Марко Марковъ, Захарий Байкушевъ, Атанасъ Насалевски, Свящ. Никола Тошковъ, Андонъ Шлишовский, Гюро Календеровъ, Кола Станоевъ, Иванъ Десевъ, Младенъ Попъ Радевъ, Илия Митовъ, Стоянъ Митровъ, Цвѣтко Манчевъ, Васе Моневский, Дим. Тончевъ, Миша Кралевъ, А. Карамановъ, Ст. Сарийски, Златанъ Колушки, Кирилъ П. Ивановъ, Тодоръ Иванчовъ, Ив. Мариновъ, Костадинъ Раковски, Димитръ Сиромашкий, Гоге Соколовъ, Ненко Храновъ, Петръ Друмански, Коста Вучковъ, Г. Жаблянски, Начо Тошевъ, Мотикарски, Дойчинъ Стойлковъ, Атанасъ Стояновъ, Тодоръ Брѣзнички, Д-ръ Драгановъ, Иванъ Славейковъ, Геню Недевъ, Хаджи Яхия, Илия Поповъ, Денко Коджабашовъ, Георги Велчевъ, Анг. Радевъ, Янко Георгиевъ, Мехмедъ Али Ходжа, Пѣю Дончовъ, Джерахъ Мехмедъ, Рашидъ Х. Сюлеймановъ, Петръ Чаушовъ, Халилъ Мустафовъ, Конст. Кушлевъ, Мехмедъ Ефенди Юмеровъ, Мехмедъ Хаджи Османовъ, Хаджи Маринъ Цоковъ, Иозо Стефановъ, Георги Георгиевъ, Илия Цановъ, Дим. Златаровъ, Петко Ґетовъ, Станко Кикесъ, Станъ Стикле, Димитръ Ц. Коцевъ, Мико Гицевъ, Николчо Поповъ, Младенъ Ивановъ, Грую Драмджийски, Ганчо Велчевъ, Димитръ Ивановъ, Стоянъ Стояновъ, Стайко Поповъ, Неко Петровъ, В. Джоновъ, Илия Маджаровъ, Хараланъ Марковъ, Ефтимъ Друмевъ, Генчо Рачевъ, Х. Шемшединъ Х. Латифовъ, Кесимъ Заде Мехмедъ Ефенди, Мехмедъ Х. Асановъ, Рустемъ Ходжа, Вичо Козловъ, Хюсеинъ Ходжа Ахмедовъ, Дочо Х. Кулевъ, Тодоръ Петровъ, Али Ефенди Х. Мустафовъ, Димитръ Икономовъ, Ахмедъ Ефенди, Тодоръ Чакъровъ, Янко Дончевъ, Алекси Митовъ, Ангелъ Мартевъ, Георги Караджовъ, Атанасъ Дражевъ, Георги Василевъ, Недѣлчо Мумджиевъ, Мих. Петровъ, Замакъ Исмаилъ, Ахмедъ Муфтиоглу, Сулейманъ Ефенди Хасановъ, Исуфъ Ага, Ст. Ганевъ, Феимъ Ефенди, Наимъ Ефенди, В. Брьнчевъ, Т. Шонтовъ, Нешо Ценовъ, Г. Брънчевъ, Илия Вълчевъ, Петръ Цоцевъ, Стоянчо Цвѣтковъ, Таки Петровъ, Милю Богдановъ, Дине Масларски, Никола Мановъ, Христо Стефановъ, Христо Дюкмеджиевъ, Христо Занковъ, Никола Алексовъ, Христо Камбуровъ, Найденъ Беневъ, Стоименъ Лисевъ, Петръ Николовъ, Стоянъ Коцевъ, Петръ Сиракъ, Тоне Крайчевъ, Захарий Стояновъ, Тодоръ Гатевъ, Хр. Търневъ, Стефанъ Странски, Иванъ Андоновъ, Иванъ Арабаджията, Ламбри Костадиновъ, Рангелъ Геновъ, Ст. Кьойбашиевъ, Ив. Коларовъ, Гено Митевъ, Маринъ Молдовански, Атанасъ Недѣлковъ, Иванъ Фетваджиевъ, Ив. Куйковъ, Никола Странски, Хр. М. Астарджиевъ, Дим. С. Тончевъ, Василъ Печевъ, Иванъ Рачевъ, Ганчо Тодоровъ, Димитръ Бѣлевъ, Ахмедъ Салиевъ, Дим. Митевъ, В. П. Стояновъ, Д-ръ В. Марковъ, Генчо Динчовъ, Петко Д. Кесяковъ, Ангелъ П. Тодоровъ, Парашкеви Костовъ, Косто Генчевъ, Атанасъ Мариновъ, К. Балтовъ, Д. Пашковъ, Ангелъ Тачевъ, Хаджи Иванъ Ангеловъ, Я. Д. Матакиевъ, Г. Пеневъ, Никола Кацаровъ, Ив. Трендафиловъ, Никола Стоименовъ, Т. И. Мумджиевъ, Атанасъ Г. Бечевъ, Стоянъ Сердаревъ, Иванъ П. Кълвачевъ, Даматъ Хасанъ Ефенди, Димитръ Томевъ, Филипъ Щърбановъ, Сава Свинаровъ, Бойчо Недѣлевъ, Ив. Ев. Гешовъ, Петръ Стайковъ Дедевъ, Ив. Грьнчаровъ, Юсуфъ Синаповъ, Алишъ Молла Хюсеиновъ, Исмаилъ Хакж, Цвѣтко Паневъ, Петръ Стамовъ, Димитръ Русеновъ, Юрданъ Кошевъ, Ат. Малиновъ, Георги Лютаковъ, Д-ръ Стояновъ, Тодоръ Стоевъ, Дим. Начевъ, Георги Беневъ, Стойно Райковъ, Христо Гидиковъ, Петко Сивковъ, Колю П. Пейковъ, Свещ. Хр. Караджовъ, Илия Стоковъ, Ботю Папазоглу, Андрей Манчовъ, Ив. Таукчиевъ, Ив. Аджиеновъ, М. Калжповъ, Христо Духовниковъ, Д. Драгиевъ, Колю Демировъ, Д-ръ Стояновичъ, Георги Поповъ, Ташо Пеневъ, Пею Баневъ, Кр. Цончевъ, Георчо Караколевъ, Ив. Попъ Коевъ, Атанасъ Митевъ, Д-ръ Михаиловъ, Ст. Молловъ, Таню Х. Ивановъ, Ив. Антоновъ, Д. Ризовъ, Христо Кожухаровъ, Иванъ П. Петровъ, Ив. Ганчевъ, Иорданъ Маноловъ, К. Х. Калчевъ, Петръ Каладжиевъ, Георги Ивановъ, Даскалъ Запренъ, Кирилъ Х. Яневъ, Несторъ Марковъ, Василъ Теневъ, Иванъ Узуновъ, Теню Панаиотовъ, Яни Тотовъ, Колю Златевъ, Генчо Бѣлчевъ, Сава Райновъ, Тодоръ Кювлиевъ, Иванъ Икономовъ, Денко Коцковъ, Н. Русковъ, Димитръ Куртевъ, Димитръ Георгиевъ, Капалж-оглу Али, Маринъ Рашевъ, Костаки Х. Петрановъ, В. Моневъ, Недѣлчо Минковъ, Митю Парушевъ, Тодоръ Станчевъ, Георги Дончевъ, Димитраки Ивановъ, Д-ръ Планинский, Георги Поповъ, Желѣзко Петковъ, Таню Стояновъ, Жечо Ивановъ, Василъ Джевизовъ, Курти Велевъ, Радулъ Янковъ, Ст. Димитровъ, Димо Димитровъ, Господинъ Поповъ, Дим. Биневъ, Владимиръ Недѣлевъ, Стоянъ Цаневъ, Панаиотъ Руселиевъ, Петко Ивановъ, Димитръ Ивановъ, Ефт. Каракадаковъ, Икономъ Дойновъ, Баю Димитровъ, Крьстю Великовъ, Янаки Нойковъ, Желчо Димовъ, Минчо Нейчовъ, Тодори Карамановъ, Данаилъ Караджовъ, Русчевъ и В. Атанасовъ.

ЧЕТВЪРТО
Велико народно събрание

Свикано въ Търново на 3 май 1893 год.

За оставяне прѣстолонаслѣдника въ католичеството.

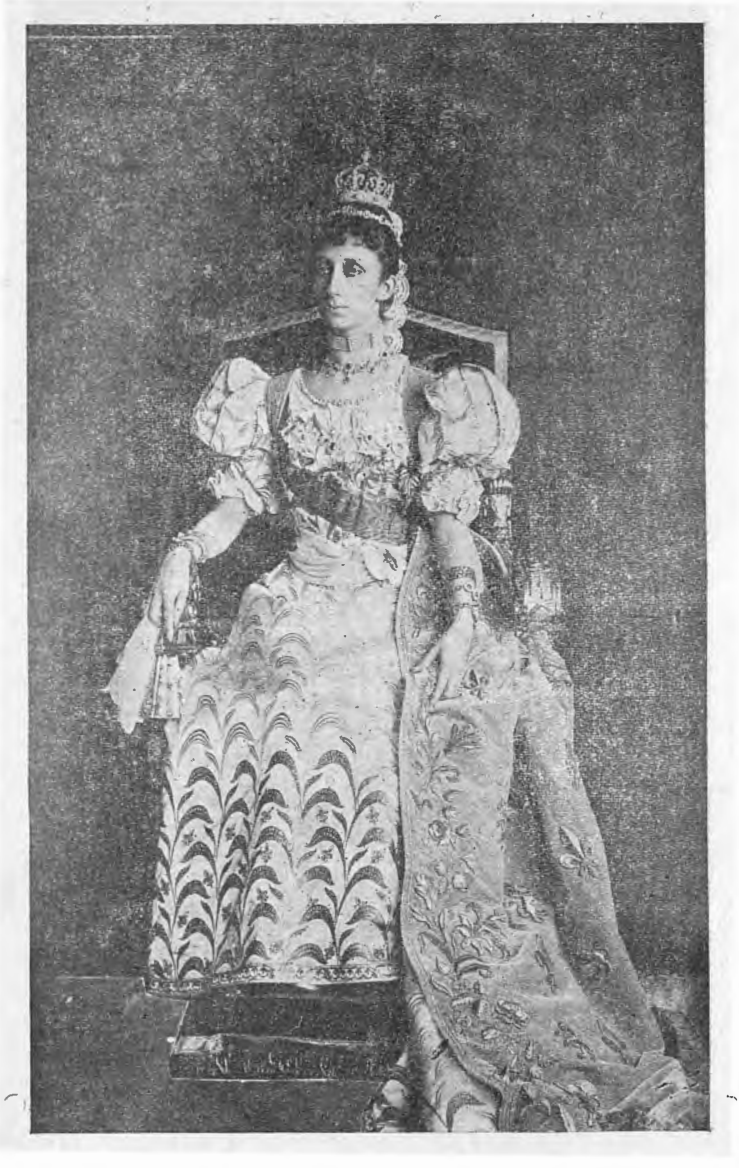

Княгиня Мария Луйза

(Къмъ кола 42).

L

Князъ Борисъ Търновски

Тронно слово.

Като се възкачи на Трона, **Негово царско височество** отвори Великото нар. събрание съ слѣдующето тронно слово:

„Господа Прѣдставители,

Честитъ се считамъ да се видя въ тая свещена ограда, обкрѫженъ отъ най-първитѣ Български граждани, които народа **Ми** е избралъ и изпратилъ да се произнесатъ по единъ отъ най-жизненитѣ и важни въпроси за благото на страната и за оздравяването на бѫдѫщето ѝ.

Господа Прѣдставители,

Въ началото на тая година се извърши единъ държавенъ актъ — задомяванието на Българския Господарь, — чрѣзъ който като се създава една народна династия, осигурява се страната **Ни** отъ разни случайности, толкова гибелни за младитѣ държави. Всеобщата радость, съ която любимия **Ми** народъ посрѣщна това събитие и поздравленията и благопожеланията, които исказа, **на Мене и на Моята Августейша съпруга, Ни** дълбоко трогнаха и днесь прѣдъ лицето на неговитѣ прѣдставители **Ние** му изказваме нашата искренна благодарность

Господа Прѣдставители,

Всѣки отъ васъ е дълбоко проникнатъ отъ важното и сѫдбоносно послание, съ което народътъ го е испратилъ за прѣдставитель въ това Велико народно събрание. Законътъ за измѣнението на Конституцията, вотиранъ отъ VI-то Обикновено народно събрание, като има за цѣль да усили страната и да ѝ даде повече срѣдства и възможность да работи за своето бѫдѫще. напрѣдъкъ и самостоятелность, убѣденъ съмъ, че съ всичкото изисквано внимание ще го изучите и ще се произнесете върху него, като ще имате прѣдъ видъ благото, интереситѣ и бѫдѫщето на **Нашето** мило отечество.

Като призовавамъ Божието благословение върху всичкитѣ Ваши дѣла и начинания, обявявамъ заседанията на IV-то Велико народно събрание за открити.

Да живѣе България!

Фердинандъ".

„ЗАКОНЪ

за измѣнение на чл. чл. 6, 38, 58, 59, 86, 114, 125, 126, 139, 141, 144 и 161-й отъ Конституцията.

1-о. Чл. 6-й се измѣнява така:

Българскиятъ Князъ и прѣстолонаслѣдникътъ му носятъ титлата **Царско височество.**

2-о. Членъ 38-й се измѣнява така:

Българскиятъ князъ не може да исповѣдва никаква друга вѣра, освѣнъ Православната. Само Князътъ, който по изборъ е стѫпилъ на Българский прѣстолъ, ако принадлежи къмъ **нѣкое друго християнско вѣроисповѣдание, както той, така и първия прѣстолонаслѣдникъ може да си останатъ въ него.**

3-о. Членъ 58-й се измѣнява така:

Титли за благородство и други отличия не могатъ да сѫществуватъ въ Българското княжество.

4-о. Членъ 59-й се измѣнява така:

Князътъ има право да раздава ордени. Учрѣдяването на орденитѣ става съ особенъ законъ.

5-о. Въ членъ 86-й, алинея първа и втора се измѣнява така:

Обикновенното народно събрание се състои отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа, по единъ прѣдставитель на **двадесеть хиляди**, души отъ двата пола. Прѣдставителитѣ се избиратъ за **петь** години.

6-о. Членъ 114 се измѣнява така:

Гласоподаването върху влѣзналия въ Събранието проектъ се допуща само въ такъвъ случай, ако се намиратъ въ заседанието повече отъ една третя отъ всичкитѣ прѣдставители.

7-о. Членъ 115-й се измѣнява така:

Членоветѣ на Събранието трѣбва да гласоподаватъ лично, явно и устно. Гласоподаването може да бѫде и тайно, ако това поискатъ не по-малко отъ десеть члена и **Народното Събрание удобри искането имъ.**

8-о. Членъ 125-й се измѣнява така:

Ако би за свикването на Народното събрание да се посрѣщнатъ нѣкакви спънки, то князътъ по прѣдставление на Министерский съвѣтъ, може да разрѣши заемъ до **три милиона лева**, съ условие, че той ще се одобри отъ най-близкото Народно събрание.

9-о. Членъ 126-й се измѣнява така:

За статии, за които не е билъ отреденъ кредитъ, князътъ може, по реда и въ показанитѣ въ прѣдидущия 125-й членъ случаи, да разрѣши разноски отъ паритѣ на хазната; но тия всички разноски не бива да надминаватъ **единъ милионъ лева.**

10-о. Членъ 139-й се измѣнява така:

Всичкитѣ прѣдставители получаватъ дневни пари, а пѫтни получаватъ само тия, които живѣятъ не въ сѫщото мѣсто, гдѣто засѣдава Народното събрание.

11-о. Въ членъ 141-й слѣдъ първата алинея се прилага слѣдующата:

2) Да се произнесе по случая, прѣдвиденъ въ членъ 7-й отъ Конституцията.

Втората алинея на горния членъ става третя.

12-о. Членъ 144-й се измѣнява така:

Великото народно събрание се ставя отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа. Числото на тия прѣдставители е равно на двойното число членове на Обикновеното народно събрание, като се вематъ по двама прѣдставители отъ всѣки **двадесеть хиляди** жители отъ двата пола.

За реда на изборитѣ ще се издаде особенъ избирателенъ законъ.

13-о. Членъ 161-й се измѣнява така:

Числото на министерствата се опрѣдѣля съ особенъ законъ, който се счита приетъ, ако за него дадатъ гласъ най-малко двѣ трети отъ всичкитѣ прѣдставители на Обикновеното народно събрание.

Прѣдсед.: Желае ли нѣкой отъ г-да прѣдставителитѣ да говори по приемането по принципъ на тоя законъ? (Никой не иска думата). Понеже никой не иска думата, ще се вотира. Който не приема по принципъ Закона за измѣнението на конституцията, да си вдигне рѫката. (Никой не вдига). Приема се.

Приема ли Народното събрание да се прати въ комисия, която да го изучи и докладва? (*Гласове:* Приема!) Който не приема да се прати въ комисия, да си вдигне ржката. (Никой не вдига). Приема се.

Какъ мислятъ г-да прѣдставителитѣ? Отъ колко члена да се състои комисията?

Ем. Начевъ: Азъ прѣдлагамъ, тая комисия да се състои отъ 22 души, за да може да влѣзе въ нея отъ всѣки окржгъ по единъ прѣдставитель, та да изучатъ закона по-добрѣ. Освѣнъ това, азъ прѣдлагамъ още, щото членоветѣ за въ комисията да се прѣдлагатъ отъ бюрото.

Прѣдсед.: Бюрото прѣдоставя на г-да прѣдставителитѣ пълна свобода да прѣдлагатъ членоветѣ за въ тая комисия.

Дебати по измѣненията.

Докладчикъ, К. Калчевъ:

Комисията прие да се измѣни този членъ, тъй като титлата **Царско височество** е узаконена отъ врѣмето и нѣма защо да се говори по нея.

Прѣдсед. Желае ли нѣкой да говори върху измѣнението на чл. 6-й? (Никой не иска думата). Понеже никой не иска да говори, ще дамъ на гласуване. Който не приема чл. **6**-й тъй, както се прочете отъ г-на докладчика, да си вдигне ржката. (Никой не вдига). Значи, приема се единодушно.

Доклад. (Чете):

„2-о Членъ 38-й се измѣнява така:

Българскиятъ князь не може да исповѣдва никаква друга вѣра, освѣнъ православната. Само Князьтъ, който по изборъ е стжпилъ на Българския Прѣстолъ, ако принадлежи къмъ **нѣкое друго християнско вѣроисповѣдание, както той, така и първий прѣстолонаслѣдникъ може да си останатъ въ него**".

Комисията, слѣдъ малко разискване, прие този членъ безъ измѣнение, тъй както е тукъ. По този членъ, г-да прѣдставители, твърдѣ много е говорено и писано и той е вече всестранно обясненъ още въ Обикн. нар. събрание. Г нъ М-ръ-прѣдседатель, вь своята откровеность по държавнитѣ работи, е казалъ каква цѣль се гонѣше съ измѣнението на този членъ отъ Конституцията. И цѣльта която се е гонила съ измѣнението на този членъ е била за доброто на отечеството ни, да може по скоро да се образува една династия, а това не можеше да се постигне, ако се не улеснѣше оженванието на Господаря. По-скоро отъ колкото се надѣвахме, фактитѣ оправдаха това и Господарьтъ много скоро се отзова на това желание на народа. Тъй щото, за сега не оставатъ никакви разисквания по този членъ. Но независимо отъ това, развързватъ се ржцѣтѣ на българския народъ, като се разшири принципа, да можемъ въ всѣкакъвъ случай да си избираме Господарь.

Комисията, водима отъ тия съображения, единогласно прие това измѣнение и азъ се надѣвамъ, че и почит. Велико нар. събрание ще го приеме.

Прѣдсед.: Желае ли нѣкой да говори по измѣнението на 38-й чл.? — Г-нъ Мирски има думата.

Кр. Мирски: Г-да прѣдставители! Ако има важенъ и най-важенъ членъ, който подлѣжи на единодушно приемание, азъ сьмъ напълно убѣденъ, че той е чл. 38-й отъ основния законъ на нашата държава. Българскиятъ народъ, въ лицето на високопочитаемото Велико нар. събрание, споредъ мене, трѣбва да се поздрави за това, че както тоя членъ, тъй и слѣдующитѣ не се приематъ съ ура само, а се приематъ слѣдъ като се зрѣло обсѫдиха, въ два дни наредъ, въ течение на много часове, отъ една многочислена комисия.

Г-да прѣдставители! Като българинъ, азъ ще гласувамъ *за* този членъ отъ милението за независимостьта на България, като политическа единица; а като либералъ — защото правимъ стѫпка къмъ уважение повече свободата на съвѣстьта.

Прѣдсед.: Има ли нѣкой да говори още по този членъ? (Никой не иска думата). Понеже никой не иска да говори, ще дамъ на гласувание. Който не приема чл 38-й тъй, както се прочете отъ г-на докладчика, да си вдигне рѫката. (Никой не вдига). Приема се единодушно и едногласно.

Доклад. (Чете):

„3-о. Членъ 58-й се измѣнява така:

Титли за благородство и други отличия не могѫтъ да сѫществуватъ въ Българското Княжество".

Комисията прие този членъ безъ измѣнение. Въ този членъ, както е въ Конституцията, сѫ заличени думитѣ „сѫщо и ордени", защото раздаванието на ордени се прѣдвидѣ въ слѣдующия членъ.

Прѣдсѣд.: Желае ли нѣкой да говори по измѣнението на 58-й членъ?

Кр. Мирски: Г-да прѣдставители! Не сьмъ поклонникъ на орденитѣ, но като имамъ прѣдъ видъ, че у насъ орденитѣ за военни заслуги сѫ узаконени, то напълно съмъ убѣденъ, че трѣбва да има ордени и за граждански заслуги. Когато държави, като френската република иматъ ордени за граждански заслуги, а и въ всичкитѣ сѫсѣдни намъ държави сѫществуватъ ордени и за граждански лица, защо да ги нѣмаме и у насъ?

Предсѣд.: Желае ли нѣкой да говори още по този членъ? (Никой не иска думата). Понеже никой не иска да говори, ще дамъ на гласуване. Който не приема чл. 58-й тъй, както се прочете отъ г-на докладчика, да си вдигне рѫката. (Никой не вдига). Значи, приема се единодушно

Доклад. (Чете):

„4-о. Членъ 59-й. се измѣнява така:

Князътъ има право да раздава ордени. Учрѣдяването на орденитѣ става съ особенъ законъ“.

И този членъ се прие отъ комисията безъ измѣнение.

Предсѣд.: Желае ли нѣкой да говори по прочетения членъ? (Никой не иска думата). Понеже никой не иска да говори, ще дамъ на гласуване. Който не приема чл. 59-й тъй, както се прочете отъ г-на докладчика, да си вдигне рѫката. (Никой не вдига). Значи, приема се единодушно.

Доклад. (Чете):

5-о. Въ членъ 86-й, алинея първа и втора се измѣняватъ така:

„Обикновенното народно събрание се състои отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа, по единъ прѣдставитель на двадесеть хиляди души отъ двата пола. Прѣдставителитѣ се избиратъ за петь години“.

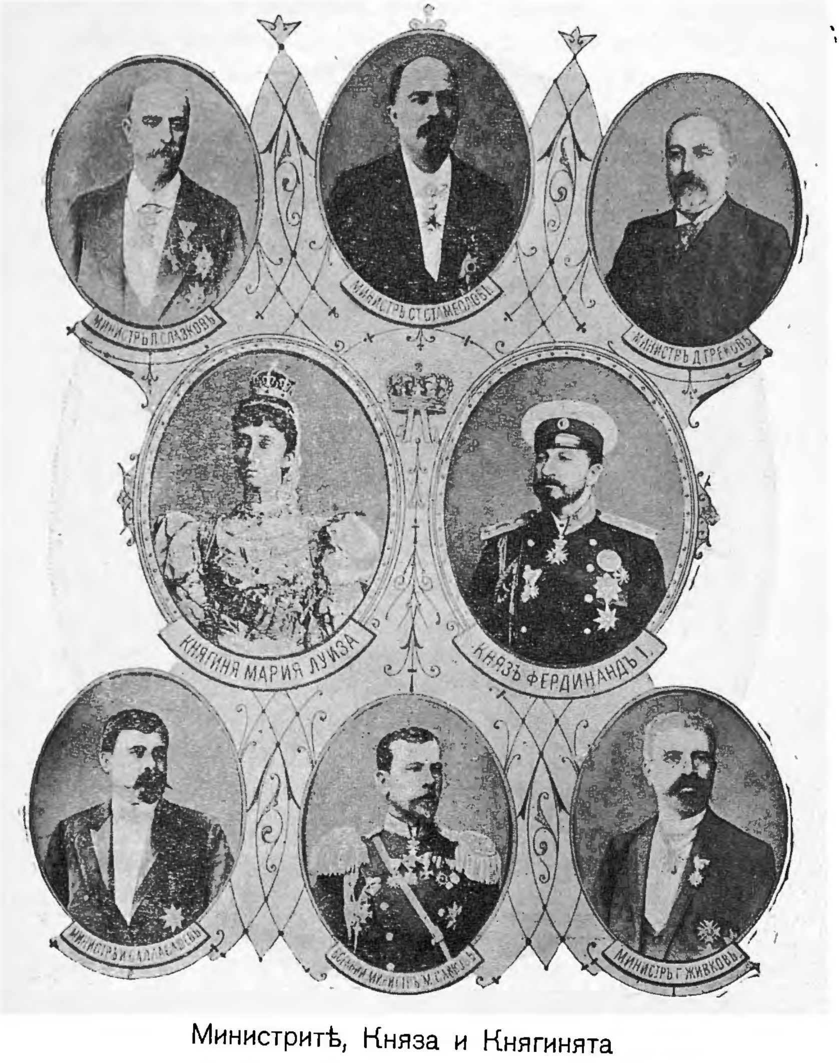
МИНИСТРЪ П. СЛАВКОВЪ
МИНИСТРЪ СТ. СТАМБОЛОВЪ
МИНИСТРЪ Д. ГРЕКОВЪ
КНЯГИНЯ МАРИЯ ЛУИЗА
КНЯЗЪ ФЕРДИНАНДЪ I.
МИНИСТРЪ И. САЛАБАШЕВЪ
ВОЕННИ МИНИСТРЪ М. САВОВЪ
МИНИСТРЪ Г. ЖИВКОВЪ

Министритѣ, Княза и Княгинята
прѣзъ врѣме на женидбата имъ.

Д. Петковъ

Прѣдседатель на IV Велико Народно Събрание.

Този членъ се прие отъ комисията така, както е приетъ отъ Обикн. нар. събрание и както бѣше прѣдставенъ въ проекта на г-на М-ра-Прѣдсѣдателя и М-ра на вѫтр. дѣла. При всичко, че въ комисията имаше гласове, за да се увеличи числото 20,000 на 25,000, или на 30,000 души да се избира единъ прѣдставитель, но слѣдъ дълги разисквания прие се това тъй, както правителството го бѣ прѣдложило.

Прѣдсед.: Желае ли нѣкой да говори по този членъ?

Геор. Данчевъ: Г-да прѣдставители! Азъ съмъ съгласенъ съ взглядоветѣ на комисията, гдѣто е приела, щото отъ 20,000 души население да се избира единъ прѣдставитель; нъ има друго едно нѣщо, въ единъ отъ слѣдующитѣ членове, което ме кара да се страхувамъ и да не приемамъ на 20,000 души да се избира единъ прѣдставитель. Азъ по-насетнѣ ще говоря, когато му дойдѣ мѣстото, а за сега ще бѫдѫ съгласенъ, и за 20,000 души, ако комисията се съгласи, тамъ гдѣто се казва **една трета** отъ членоветѣ на Събранието да се каже **повече отъ половината** Но ако послѣдния членъ се приеме съ думитѣ **една трета**, тогава азъ настоявамъ да се приеме, да се избира единъ прѣдставитель отъ 15,000 души, а не отъ 20,000 души. Защото, нашето прѣдставителство, колкото и да расте народътъ, не ще надмине 250 души. А до 20 год. какво не става? Може да стане увеличение на територията, или нѣкоя война, и възможно е да се свика Вел. нар. събрание и тогава то, ако намѣри за умѣстно, може да намали числото на прѣдставителитѣ пакъ, както ний сега го намаляваме. За сега нека се приеме, на 15,000 жители да се избира единъ прѣдставитель. И тогава ще имаме около 200 души прѣдставители, отъ които едни ще бѫдѫтъ въ отпускъ, други по болесть ще отсѫтствуватъ, тъй щото 30 — 40 души всѣкога ще липсуватъ; слѣдователно пакъ ще има въ Събранието само 160 — 170 души прѣдставители. Отъ тѣхъ $^1/_3$ ще бѫде 56 души, а болшинството отъ $^1/_3$ ще бѫдѫтъ 28 души които ще рѣшаватъ сѫдбата на кой да е законопроектъ, билъ той внесенъ отъ страна на правителството, или отъ страна на нѣкоя часть отъ народното прѣдставителство

Имено, по тѣзи съображения азъ немога да се съглася, да бѫде числото 20,000 души, както го е приела комисията; но правя прѣдложение и моля Събранието да приеме щото, за сега да се приеме, на 15 хил. души да се избира единъ прѣдставитель; а когато дойде врѣме, друго едно Вел. нар. събрание, ако види за нуждно, пакъ може да намали числото на прѣдставителитѣ.

Ние не можемъ да се водимъ отъ съображението, че нѣкждѣ избирали на 50 или 200,000 души единъ прѣдставитель. Ние сме малъкъ народъ; а колкото повече умове изработятъ единъ какъвъ да е законъ, толкова по-добрѣ ще се обсѫди и толкова по-добъръ ще бѫде той. Ако въ днешнитѣ врѣмена народнитѣ прѣдставители бѣха въ състояние да изработятъ добри закони, неужели за напрѣдъ нѣма да имаме много по-способни прѣдставители, които да могатъ да направятъ това? За напрѣдъ много млади сили получивши образование въ Европа, ще влѣзатъ въ Събранието.

За това азъ моля г-да членоветѣ на комисията, така сѫщо и г-да прѣдставителитѣ, да приематъ моето прѣдложение. 200 души депутати не сѫ много за нашата държава. Нѣма да обрѣменимъ хазната съ нищо.

Доклад. К. Калчевъ: Г-нъ Геор. Данчевъ туря въ зависимость своето прѣдложение отъ приемането на 114-й чл. Това е неприемливо, г-да прѣдставители. Не само въ нашата конституция, но и въ всичкитѣ, съставътъ на законодателството нѣма нищо общо съ начина на гласоподаването. И тукъ 86-й членъ говори за численостьта на прѣдставителитѣ, а 114-й — за начина, по който се приематъ законитѣ. За това, щомъ г-нъ Данчевъ не привѣжда другъ мотивъ за измѣнение числото въ този членъ, комисията нѣма да се съгласи и азъ моля Събранието да приеме членътъ тъй, както го е приела комисията, а да се не приема прѣдложението на г-на Данчева.

М-ръ Предсѣд. Ст. Стамболовъ: Г-да прѣдставители! Прѣдложението на г-на Г. Данчева неможе да се приеме. Да бѣше прѣдложилъ негова милость, да се избира единъ прѣдставитель отъ 30,000 души жители, върху туй нѣщо можехме да приказваме и да се съгласимъ да го приемемъ даже. Наистина, ние сме конституционна държава, но не сме ние народътъ, който е измислилъ конституциитѣ и начинитѣ, по които трѣбва да се управляватъ народитѣ; ние сме туй нѣщо взели отъ други мѣста. Въ най-старата конституционна държава, която и до сега се управлява по сѫщата конституция, която си е направила прѣди вѣкове, единъ прѣдставитель се пада не на 100,000 души, но може би на 500,000 хора. Англия наедно съ колониитѣ си има 300.000,000 души население и въ нея има 600 души депутати. Въ другитѣ държави, като Германия и Австрия, въ тѣхъ единъ прѣдставитель се избира отъ 80 — 100,000 души. Слѣдователно и ние нѣма защо да се отклоняваме отъ сѫщия пѫть. Ние сме народъ малъкъ, то е истина; но като малъкъ народъ и работитѣ ни не сѫ много. И ако Франция и Англия могатъ да се управляватъ съ 600 души прѣдставители, нѣма съмнѣние, че и България може да се управлява съ 150 души прѣдставители и да си пише закони, може би, много похубави отъ досегашнитѣ.

Единъ прѣдставитель, за когото ще гласуватъ 20 или 30,000 души, трѣбва да бѫде личность доста позната и по заслуги и по честность, доста влиятелна и доста даровита, и да има доста голѣми познания, за да може да се удостои, да бѫде избранъ за народенъ прѣдставитель отъ 20,000 души. Съ една дума, колкото е по-голѣмо числото на жителитѣ, отъ които трѣбва да се избере единъ народенъ прѣдставитель, толкова е по голѣма гаранцията, че прѣдставительтъ ще бѫде по-добръ. Освѣнь това, ние имаме практика, която ни дава доста добри уроци. Настоящето правителство съ стария законъ, отъ 10,000 души да се избира единъ прѣдставитель, ето вече стана двѣ и три Нар. събрания, посрѣща и ги изпраща. Азъ мога да ви кажа, че ако бѣха народнитѣ прѣдставители само 100 души, може би работата щѣше да върви по-бързо и по-добрѣ.

Да се измѣни сега Конституцията, на всинца ни се вижда доста лесно и доста възможно; обаче тази леснина не се дължи нито на силата на правителството, нито на краснорѣчието на членоветѣ му, но дължи се на сегашнитѣ обстоятелства.

Вънкашната опасность, която угрожава България, всинца ни е сплотила наедно, за да можемъ да противостоимъ на неприятеля и да запазимъ кѫщата си. Тази външна опасность, г-да прѣдставители, ни научи, щото малкитѣ свои честолюбия и различи на мнѣнията, да оставимъ на страна и да ги пожертвуваме прѣдъ олтаря на отечеството си. За напрѣдъ, които отъ насъ иматъ дни да живѣятъ, при по-свободни врѣмена, когато ще се махне вънкашната угроза, ще видите, може би, че въ самата тази най-силна партия, която отъ 7—8 години управлява България, ще стане разцѣпление, и може би самиятъ този, който наймного разбира нуждата отъ тѣзи измѣнения, които ставатъ сега, по партизански съображения, по български инатъ, да не иска да се съгласи на прѣдложението на правителството или прѣдложението на болшинството на камарата. Азъ мисля, и вѣрвамъ, че тѣзи измѣнения, като се приематъ отъ сегашното Велико нар. събрание, и като се приравни основния ни законъ къмъ нуждитѣ на страната ни, така измѣнена и допълнена Конституцията, може би, цѣли 20 или 25 години не ще има нужда да се измѣнява.

Да се измѣни сега Конституцията, освѣнъ другитѣ причини, които ни сѫ подбудили, а именно да имаме яко правителство, добро законодателство, да гарантираме вѫтрѣшния миръ и тишина на страната, водили сме се още и отъ туй съображение, да не оставимъ на други хора, които може би съ лошо око гледатъ на свободитѣ на народа, тѣ да измѣняватъ Конституцията.

Г-да прѣдставители! Законитѣ сѫ направени за да урегулирватъ живота на хората. Ние живѣхме около 14 години конституционенъ животъ и се управлявахме отъ особени закони; но въ туй врѣме консерватори, либерали и радикали, които бѣха на власть и стоеха на скамейкитѣ на прѣдставителитѣ и на правителството, всички по единъ или по другъ начинъ, по една или друга причина, бѣха принудени, или да прѣскачатъ, или да нарушаватъ, или най-сетнѣ да прѣмълчаватъ нѣкои членове отъ Конституцията. Това нѣщо обаче, не е добро и неможе да бѫде добро и за напрѣдъ да се продължава; защото, ако на правителството се прѣдоставя право по нѣкой пѫть, за запазване интереситѣ на страната, подъ своя лична отговорность да взема мѣрки, които сѫ запрѣтени — на Княза и на народното прѣдставителство, това не се позволява. Неможе съ нищо да се оправдае едно народно прѣдставителство, когато съзнателно нарушава законитѣ. Ето защо азъ се радвамъ, като гледамъ съ какво единодушие вие приехте на първо четение Закона за измѣнението. Може да говори, кой каквото обича, и да пишатъ неприятелитѣ ни по вѣстницитѣ, както щатъ; но азъ мога да кажа открито, прѣдъ Българския народъ и прѣдъ цѣлия свѣтъ, че тѣзи, които се намиратъ тукъ, въ тая свещена ограда, сѫ избрани отъ народа по негова собствена воля и безъ натискъ и че въ дадения моментъ неможеше да има по-добри прѣдставители на волята на народа отъ тѣзи, които сѫ тукъ. И когато виждамъ съ какво единодушие се приема отъ народното прѣдставителство 38-й членъ, за който се дигнаха бури, сърдцето ми като на българинъ се радва, и отъ страна на правителството азъ поздравлявамъ г-да прѣдставителитѣ.

Тоя членъ се прие единогласно, защото съзнахме неговата нужда.

Вий знаете, г-да прѣдставители, че за този членъ стана конфликтъ между правителството и началника на Българската черква. Но правителството съ постоянното си настояване и съ взаимнитѣ си сношения съ екзарха, като му прѣдстави всичкитѣ уважителни причини и доказателства, които то можеше да му прѣдстави, за измѣнението на този членъ, самий екзархъ склони и каза, че ако става нѣкоя жертва, става за полза на отечеството и че съ туй, което се измѣнява, може да се измѣни вѣрата на едного, но не се измѣнява вѣрата на народа. И както знаете при женидбата на **Негово царско височество** Българский князь, екзархътъ го поздрави, защото и той като български патриотъ му се радва сърдцето, като гледа, че въ България се основава една национална династия, която ще държи високо прѣпореца на българската независимость.

Тѣзи думи принуденъ бѣхъ да кажа, г-да прѣдставители, за оборване мнѣнието на уважаемия Хаджи-Елески прѣдставитель, г-нъ Геор. Данчовъ. Числото 15,000 души е твърдѣ малко. Азъ съмъ билъ прѣдсѣдатель на Нар. събрание, когато България бѣше отдѣлена отъ Тракия и увѣрявамъ ви, че макаръ три години наредъ да бѣхъ съ прѣдставителитѣ, нѣмахъ възможность да се запозная отъ близо поне съ половината отъ тѣхъ. Ще кажатъ, може би нѣкои, че отъ таквозъ нѣщо нѣма нужда. Напротивъ има нужда, защото тѣзи хора, които ще създаватъ закони за страната, трѣбва да сѫ познати поне на прѣдсѣдателя на Нар. събрание. Една камара, гдѣто заседава цѣла дружина, е нѣщо твърдѣ тежко зарадъ страната — неказвамъ за разноскитѣ, макаръ, че и отъ тая страна би трѣбвало да се погледне на въпроса. Но кажете ми, ако сѫ избрани хората свободно, и ако сѫ способни да се произнасятъ по въпроситѣ, каква ще бѫде разликата, ако сѫ тѣ 100 или 200 души? — Нѣма да има никаква разлика. (Гласове: Вѣрно!) Може да се мисли, че ако по причина на намалението численостьта се изберaтъ хора пò-пъргави, хора пò-честни и пò-даровити, съмнѣние нѣма, че отъ такова едно пò-малко число прѣдставители, ще излизатъ много пò-добри закони. (Гласове: Вѣрно! Одобрителни изявления).

Спорeдъ статистиката, г-да прѣдставители, българското население по причина, че има широка земя, отъ день на день расте. Ний виждаме градове, като столицата, която прѣди 14 години имаше 14,000 жители, сега да има около 50,000 души. Азъ немога сега да ви кажа истинскитѣ цифри по увеличението на населението, но ще кажа, че всѣка година населението въ България се увеличава съ 100,000 до 120,000 ж. Така щото съ изтичането на всѣка една година прѣдставителството въ България се увеличава съ 5 души прѣдставители. Значи, въ течение на нѣколко години, ще се увеличи числото на прѣдставителитѣ доста много.

И азъ мисля, добрѣ е да си остане членътъ тъй, както си е въ закона, а още по-добрѣ ще бѫде, ако г-да прѣдставителитѣ, водими отъ своя патриотизъмъ и самоотвърженность рѣшатъ, щото да се избира на 30,000 ж. единъ прѣдставитель. (Гласове: Съгласни! Съгласни!).

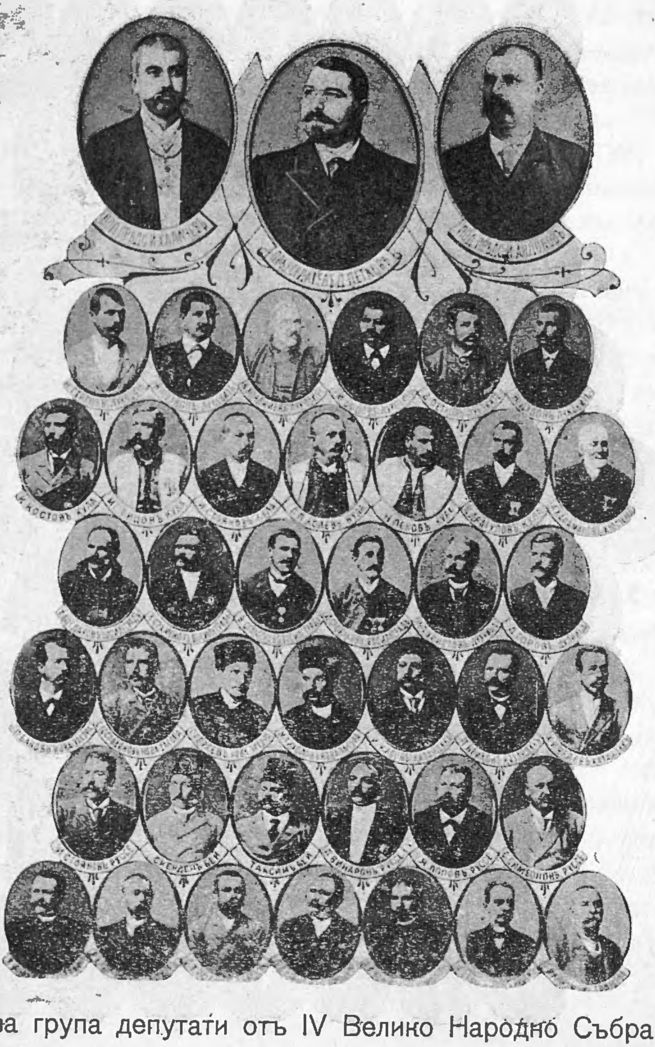
Н. Костовъ Кукл
Х. Стояновъ Русе
Тахсимъ бей
Н. Поповъ Русе
Симеоновъ Русе

Първа група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

Втора група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

Крьстю Ив. Мирски: Г-да прѣдставители! Азъ станахъ да защитя мнѣнието на комисията и моля да ме изслушате. По измѣнението на чл. 86-й отъ нашата Конституция станаха дълги дебати въ комисията. Комисията взе прѣдъ видъ, че слѣдъ съединението на двѣтѣ български сестри, яви се абсолютна възможность за намаление състава на законодателното тѣло, безъ никакъвъ ущърбъ за правата на българския народъ. Ние не се уплашихме, че на 20,000 души ще се избира единъ прѣдставитель, защото погледнахме какъ е това нѣщо въ другитѣ мѣста.

Холандия брои 3—4,000,000 население, а събранието ѝ се състои отъ 100 души прѣдставители и сената ѝ отъ 50 души. Въ Швеция избиратъ единъ депутатъ на 30,000 души, а за втората камара — 40,000 души. Въ Белгия избиратъ единъ прѣдставитель на 40,000 души. Швейцария има едно федерално събрание, което се състои отъ народенъ съвѣтъ и федераленъ съвѣтъ. Тия двѣ учрѣждения сѫ двѣ секции; за федералния съвѣтъ се избиратъ 44 души, т. е. по двама отъ всѣки кантонъ, а за народния съвѣтъ се избира по единъ депутатъ отъ 20,000 души население.

Относително продължителностьта на мандата, почитаемото правителство и Обикновенното нар. събрание сѫ приели числото, узаконено въ една друга държава, която ние обичаме да подражаваме. Тя е Италия, гдѣто мандатътъ на прѣдставителитѣ е 5 години. Съ намаление числото на депутатитѣ и съ уголѣмявание мандата имъ, казватъ, давало се пò голѣма власть на правителството. Това нѣщо писаха и вѣстницитѣ. По моему, съ това не се дава пò-голѣма власть на правителството. Ако Нар. събрание указва на държавния глава, кои да бѫдатъ неговитѣ съвѣтници, нѣма никакъвъ страхъ, напротивъ, азъ сьмъ убѣденъ, че въ прѣдстоящето Обикновенно нар. събрание личниятъ съставъ ще бѫде такъвъ, който повече ще отстоява за народнитѣ права; ще има повече борби при изборитѣ, защото ще има повече кандидати за депутати и слѣдователно, въ камарата ще дойдатъ да заседаватъ хора пò-независими и пò опитни.

Азъ свършвамъ, като ви моля да приемете мнѣнието на коммиссията.

Ст. Ив. Цвикю: Г-да прѣдставители! Щастливъ ли съмъ билъ или нещастенъ, гдѣто попаднахъ въ IV-то Обикновенно нар. събрание и подписахъ Закона за измѣнението на конституцията, бѫдѫщето ще покаже. Но като дойде сега въпросътъ да се разисква по членъ 86-й отъ Конституцията, азъ станахъ да искажа своето скромно мнѣние по този въпросъ: трѣбвало ли би да се приеме прѣдложението, или, тъй да кажа, Законътъ, който ние съставихме, или трѣбва да се направи едно измѣнение въ него?

Мисля, че всички г-да, които говориха тукъ, прѣди мене, се спираха и гледаха на въпроса тъй леко, щото тѣ казаха, че колкото по-малко бѫдѫтъ прѣдставителитѣ, толкозъ по-добрѣ ще се вършатъ държавнитѣ работи, и отъ друга страна пъкъ, по-хубаво щѣло да бѫде за държавната каса, защото не щѣли да се расходватъ много пари. Ако, г-да прѣдставители, е работата за пари, ний можемъ да направимъ отъ много мѣста икономия за спестяване пари; но когато дойде работата, да се иждивяватъ пари тамъ, гдѣто трѣбва, това е една най-голѣма справедливость. Спорѣдъ членъ 86-й, както е въ Ксниституцията, той прѣдписва, че всѣки единъ прѣдставитель се избира отъ десеть хиляди души отъ двата пола. Но въ измѣненията, както се вижда, казва се, че прѣдставителитѣ сѫ много и трѣбвало би на двадесеть хиляди души да се избира единъ прѣдставитель и да бѫдѫтъ всичко 150 души. Както щете, вие сте господари да приемете или отхвърлите това нѣщо, но азъ ще забѣлѣжа едно нѣщо, което, споредъ моето мнѣние, считамъ за опасно и несправедливо. Ако въ България има хора, които искатъ да създадатъ чокойлукъ, нека приематъ да се избира единъ прѣдставитель на 20,000 души. (Гласове: „Не е вѣрно! Не е вѣрно!“ Неудобрителни изявления). Колкото повече се стѣсняватъ правата на единъ народъ, т. е. колкото по-малко хора изказватъ мнѣнието си за него, вѣрвамъ че този народъ не може да бѫде управляванъ тъй, както ако имаше по-много прѣдставители.

Питамъ ви, г-да: гдѣ е по-голѣма гаранцията за единъ народъ; да ли като се управлява отъ едно Събрание, състояще отъ 300 или 550 души прѣдставители, или отъ едно Събрание състояще отъ 150 души прѣдставители? Коя е по-голѣмата гаранция? — Не е ли у насъ едно Събрание контрольоръ на едно правителство, съгласно Конституцията? Не зависи ли правителството отъ прѣдставителството?

Избирателитѣ на България, когато пращатъ своитѣ прѣдставители, пращатъ ги да уреждатъ държавнитѣ работи и да контролиратъ дѣлата на министритѣ, дѣла, извършени въ продължение на една година. Напр. свиква се Нар. събрание за да обсѫди бюджета и всѣки единъ прѣдставитель има право да прави запитвания или бѣлѣжки на всѣки единъ министръ, ако е извършилъ въ управлението нѣкои беззаконни нѣща. Сега, както щете, ако искате дайте 150 души прѣдставители и тѣ да контролиратъ дѣйствията на правителството. Но, ако сѫ повече прѣдставители, по-добрѣ ще бѫде. Всѣко прѣдставителство трѣбва да бѫде солидарно съ правителството, което управлява. Щомъ не е солидарно, правителството не може да управлява страната. Щомъ прѣдставителството се яви въ Събранието и не удобрява дѣйствията на правителството, ще му каже: иди си, ще туримъ друго, понеже не можешъ да оправдаешъ довѣрието на народа. Но въ такъвъ случай, не е ли по-добрѣ повече хора да изказватъ волята на народа? Нѣкои казватъ, че сме нѣмали способни хора въ България да разбиратъ работитѣ, както трѣбва да се разбиратъ.

Г-да прѣдставители! У насъ има бѫдащность. Когато се правятъ закони, не трѣбва да се гледа само за днесь. Въ бѫдѫще ще има прѣдставители въ Нар. събрание, които по способноститѣ си ще бѫдатъ на равно съ г-да министритѣ, които сѫ сѣднали ей тамъ. Ако днесъ Цвикю не е посветенъ въ външната политика, то ще дойде Първанъ, който ще запита правителството за нѣщо и ще знае какъ ще запита.

Справедливо е да се признае, г-да прѣдставители, че колкото повече прѣдставители има въ едно Събрание, толкова по-голѣма е гаранцията за благосъстоянието на държавата, и толкова е по-добрѣ и за това, защото народа чрѣзъ своитѣ прѣдставители ще може да исказва най-болнитѣ си мѣста.

Сега, когато дойде работата за пари, за масрафъ, тогава ще говоря. Когато вие мислите, че ще направите повече масрафъ за 150 души прѣдставители, то защо трѣбватъ и други двѣ министерства? Не трѣбва да правимъ икономия тамъ, гдѣто не би трѣбвало да се прави. Справедливо ли е да правимъ икономия тамъ, гдѣто съ това ще направимъ зло?

Моето мнѣние на тоя въпросъ е, че на думи не трѣбва да се обрѫща внимание, а да се обсѫди въпроса по измѣнението чл. 86-й отъ Конституцията. Азъ виждамъ въ това измѣнение едно ограничение, тъй да се каже, на правата на българскитѣ граждани. По-добрѣ е, колкото е възможно чрѣзъ пò много прѣдставители да изказва единъ народъ своитѣ болки, отъ колкото съ двама или петь души. Двама или петима души пò-скоро се кандърдисватъ, отъ колкото 50 души. Това послѣдното е по-мѫчно. За това нека остане членъ 86-й както си е, че за бѫдаще ще покаже практиката трѣбва ли да се измѣнява или не.

Най-сетнѣ, ако ние въ такива врѣмена можахме да постигнемъ измѣнението на Конституцията, то ще дойде по-благоприятно врѣме, и ако се види нужда, ще се измѣни чл. 86-й; но сега не виждамъ никаква нужда и нѣма да стане никакво подобрѣние нито за управлението, нито за икономия на държавата.

Слѣдователно, ще моля г-да прѣдставителитѣ, ако сѫ наклонни, чл. 86-й да си остане тъй, както се е приелъ отъ Учрѣдителното Велико народно събрание.

М-ръ Прѣдседатель С. Стамболовъ: Благодаря на поч. прѣдставитель отъ гр. Кутловица, че по-тежко гледа на въпроса, отъ колкото е гледало правителството. — Обаче, това, което каза той, ако отидемъ да го развиемъ, ще излѣзе, че той сподѣля идеитѣ на социалиститѣ. Ако е по-добрѣ на десеть хиляди души да се избира единъ прѣдставитель, защо да не е още по-добрѣ и на петь хиляди души? Можемъ да отидемъ даже по-нататъкъ, на 1000 души или пъкъ на 500 души да се избира по единъ прѣдставитель. Или пъкъ, защо цѣлия български народъ да не прави законитѣ си самъ лично? И тогава не ще да има нужда отъ прѣдставители, нѣма да има ни дневни ни прогонни. А разсѫждаваме ли тъй и докараме работитѣ до крайность, съмнѣние нѣма, че ще дойдемъ до абсурдъ.

Правителството, което е заинтересувано въ изборитѣ, когато се полагатъ кандидатури за прѣдставители, е доста затруднено въ извѣстни мѣста да намѣри хора, на които да положи кандидатуритѣ и е принудено отъ разни крайща да намира лица за другитѣ крайща на България; да ги прѣпорѫчва на своитѣ приятели и да моли други да изберата тѣзи хора, за да има въ Събранието вѣрни и прѣданни партизани; защото, не трѣбва да се забравя, че въ конституционнитѣ страни болшинството управлява. Щомъ едно правителство нѣма болшинство, то не може да сѫществува. И азъ мога да кажа, че едно правителство, което се облѣга на едно силно болшинство, може да нарушава законитѣ твърдѣ по-много, отъ колкото единъ министръ на единъ самодържецъ. Подъ своя отговорность, и като се надѣва на удобрението на камарата, правителството може, съ съгласието на Княза, да обяви война, може да вземе мѣрки забранени отъ закона и пр. и щомъ болшинството удобрява и поддържа тѣзи работи, нищо зло не може да стане за правителството, то ще си стои на мѣстото. Тукъ въпросътъ не е за правителството, а за болшинството. А болшинството винаги ще има, ако камарата се състои отъ 600, 100 или 60 души. Щомъ камарата се състои отъ 60 души и има на една страна 40 души, отъ тѣхъ ще излѣзе и правителството. На тѣхъ ще се облѣга правителството, тѣ ще се облѣгатъ на него и, ако има пита да се яде и тѣ ще вcomplementатъ по единъ крайшникъ; ако има отговорность за нѣкои работи и мѣрки й върху тѣхъ тя ще тѣжи.

Правителството като е отговорно прѣдъ Княза и народа, отговорни сѫ и тѣзи негови партизани, било въ камарата било вънъ, които го поддържатъ; защото въ конституционнитѣ държави управлява болшинството чрѣзъ свои довѣренни лица. Колко ще бѫдатъ прѣдставителитѣ, не е важно, а какви ще бѫдатъ тѣхнитѣ права е важното. 100 ли ще бѫдатъ, 400 ли или 600 души, това е безразлично; но работата е да се не бутатъ тѣхнитѣ права. Ако се каже, че камарата, като издаде законъ, не може да влѣзе въ законна сила, до гдѣто не го удобри единъ Държавенъ съвѣтъ или единъ Сенатъ, тогава вечъ се докачатъ правата на прѣдставителството; послѣ, ако се каже, че прѣдставителитѣ нѣматъ право да свалятъ министритѣ, да ги даватъ подъ сѫдъ прѣдъ надлежнитѣ специални сѫдилища, това е ограначение правата на прѣдставителството и на народа. Ако се отнеме свободата на словото, на съвѣстьта, на неприкосновенностьта на прѣдставителитѣ и 5000 души да бѫдатъ, пакъ нѣма истинно народно прѣоставителство.

Нигдѣ, въ близкитѣ намъ държави, нѣма таквозъ многочислено прѣдставителство. Тоя членъ, да се избиратъ на десеть хиляди души по единъ прѣдставитель, бѣше прѣдложенъ въ Учрѣдителното събрание отъ единъ грънки възпитаникъ и той се прие, — като се мислѣше, че колкото повече хора влизатъ въ Събранието, толкозъ по-скоро народа ще се запознае съ парламентарния животъ и ще се управлява по-добрѣ.

Въ Гърция, само въ Гърция, сѫ избирали на десеть хиляди жители по единъ прѣдставитель и този членъ 86-й е заетъ отъ Грънката конституция; но по-сетнѣ самитѣ гърци видѣха, че не е възможно да се продължава това и го измѣниха, и сега тамъ се избира единъ прѣдставитель на 20—25,000 жители.

Въ Влашко отъ $5^1/_2$ милиона население, избиратъ се 120 до 130 души прѣдставители. Сѫщото е въ Сърбия. И тамъ числото, което избира 1 прѣдставитель е много по-голѣмо отъ 15,000 души жители. Сега само ние ли останахме да имаме едно толкова многобройно прѣдставителство? Менъ ми се струва, че ако прѣдставителството си запази всичкитѣ права, и, ако то се ползува съ тѣхъ съ умѣние, то безъ стеснение мога да кажа, че ние ще имаме една камара, каквито ги има въ малкитѣ Европейски държави.

Съгласенъ съмъ съ г-на Цвикя, че подиръ 5 или 10 години ще се намѣрятъ прѣдставители — и днесъ ги има даже — които безъ най-малко стеснение да бѫдатъ на мѣстата на министритѣ, защото отъ освобождението насамъ много се направи за събуждането на народното чувство, за

Трета група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

Четвърта група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

заякчаванието на свободата, за развитието и умножаванието знанията на българскитѣ граждани. Свободната преса, училищата, които имаме навредъ и сѫ добрѣ наредени,—всичкитѣ тѣзи нѣща, съмнѣние нѣма, за въ бѫдаще ще ни приготвятъ несамо по-добри народни прѣдставители, но и подобри окрѫжни съвѣтници, градски съвѣтници и и въобще лица назначени да управляватъ страната. Така щото, ако подиръ 10 години въ камарата ще има прѣдставители толкозъ развити, колкото и тѣхнитѣ довѣренни лица, ако въ камарата дойдатъ 100 или 150 души такива прѣдставители, за да правятъ закони, каква опасность може да има, че правителството ще може да упражни своето влияние надъ тѣхъ? На единъ човѣкъ, който познава законитѣ и обича свободата и правдата, кое правителство може да му наложи волята си?

Най-подирѣ, това, което каза г-нъ Цвикю, че за въ бѫдаще прѣдставителитѣ ще бѫдатъ по-образовани, противорѣчи на неговото желание да бѫдатъ по-многобройни. Ако исканието на г-нъ Цвикя е добро и полезно да се избира по единъ прѣдставитель на 10,000 души, то защо да не се приема на 1,000 души да има единъ прѣдставитель? Ако това стане, моля ви се, да ми кажете въ такава камара, кой може разбра какво се прави? Освѣнъ това, г-да прѣдставители, вие хубаво знаете—по-вече отъ васъ сѫ стари прѣдставители—че всѣки прѣдставитель, съ всичкитѣ хубави работи, които има, влачи подиръ себе си много нѣща, които лѣгатъ тежко на правителството и на страната. Всѣки отъ тѣхъ дохожда съ своитѣ претенции и протекции; всѣки мисли че като има нужда правителството отъ него, то послѣдното е длъжно да подържа и неговитѣ приятели. И колкото сѫ повече прѣдставителитѣ, толкозъ повече се развива фаворитизмътъ. Но щомъ правителството стои по-крѣпко, едно по-малочислено прѣдставителство не може да му се бърка въ длъжноститѣ и не могатъ да ставатъ такива нѣща, за които по-напрѣдъ казахъ.

Заради това, менъ ми се струва, че разискванията, които станаха по тоя въпросъ, бѣха излишни. Сега моля да ми каже г нъ Цвикю: по кой начинъ ще се развие чокойлука, ако на 20,000 души се избира единъ прѣдставитель? Ако вземемъ да говоримъ по неговия язикъ, че прѣдставителитѣ били чокои, тогазъ по-добрѣ ще бѫде да бѫдатъ вмѣсто 400—200. Обаче прѣдставителитѣ никога нѣма да станатъ чокои; защото тѣзи, които си оставятъ работата, като напр. търговцитѣ, адвокатитѣ и др., ако нѣматъ добри съдружници или добри помощници и слуги, тѣ съ прѣдставителството не ставатъ чокои, а напротивъ губятъ отъ личнитѣ си интереси.

За икономия не говоря, защото ако дойде да се говори за икономия, могатъ да се кажатъ и много неприятни работи; понеже наистина сѫществуватъ разходи, които сѫ се вършили било по прѣдание, било по хатъръ, или заради да не не се създаватъ въпроси за незадоволство между населението. Но въ всѣки случай, намалението численостьта на депутатитѣ е икономия и на врѣме, и на хора, и на пари. Ако една работа вършатъ 100 души вмѣсто 500 души, това не е ли икономия?

Пакъ повтарямъ, че на нашата партия, на която се паднаха много работи да извърши за полза на страната, падна се сѫщо тази честь да прѣработи основния законъ, споредъ както изискватъ съврѣменнитѣ нужди на народа. Махнаха се нѣкои работи неприспособими и узакониха се други въведени отъ самитѣ врѣмена и обстоятелства, които прѣкара нашия народъ. Въ продължение на 15 години, Конституцията бѣ спирана, биде възстановявана, тъпкана, ритана и пр., но все си тя бѣше свещената книга, отъ която се ржководѣха всичкитѣ правителства. И даже тогазъ, когато Князъ Александъръ взе пълномощията, самъ той бѣше принуденъ да се основава на нея. Защото за управлението на нашия народъ, тя е толкозъ необходима, колкото евангелието въ черквата. Писана ли е тя, или ще бжде по традиции и обичаи, то е все сжщото. Гдѣ е писано въ Конституцията, че ако болшинството искаже недовѣрие къмъ министерството, послѣдното е длъжно да си дада оставката? Не е писано нигдѣ, но и въ другитѣ държави хората правятъ това и ние го правимъ. Г-да прѣдставители! Ако се приеме на 30,000 или на 20,000 души жители да избиратъ единъ прѣдставитель, въ много околии може да се изберать хора и отъ вънъ, но тѣ ще бждатъ таквизъ, които ще иматъ по-много добри качества, а по-малко кусури. Така щото, ще стане тогава единъ видъ естественъ подборъ. Малкитѣ и куцитѣ кончета ще останатъ на страна, а похубавитѣ хатове ще излѣзатъ на мейдана. (Шумни и продължителни ржкоплѣскания).

Прѣдсед.: Желае ли Народното събрание да се говори още по тоя въпросъ? (Гласове: Не желае).

Който желае да се говори още, да си вдигне ржката. (Единъ—двама вдигатъ). Значи нѣма да се говори. Който не приема чл. 86-й тъй, както се прочете отъ г-на докладчика, да си вдигне ржката. (Ст. Цвикю и Георги Данчовъ вдигатъ). Значи, чл. 86-й се приема единодушно, съ изключение на двама прѣдставители.

Доклад. (Чете):

„6-то. Членъ 114-й се измѣнява така:

Гласоподаването върху влѣзналия въ Събранието проектъ се допуща само въ такъвъ случай, ако се намиратъ въ засѣданието повече отъ една третя отъ всичкитѣ прѣдставителй“.

Върху този членъ станаха дълги дебати въ комисията, и понеже върху него се говори и по-напрѣдъ, при разискванието на чл. 86-й, то за това се считамъ длъженъ да дамъ нѣкои обяснения върху него.

Разискванията, които станаха по този членъ, или по-добрѣ възраженията, които се повдигнаха върху него, бѣха по причина, че нѣкои отъ прѣдставителитѣ мислятъ, че се нарушава главниятъ принципъ на всичкитѣ законодателни събрания, т. е., че едно събрание се счита конституирано, когато въ него присжтствуватъ повече отъ половината на прѣдставителитѣ, повече съ единъ. Понеже не е казано това въ нашата Конституция, то мнозина мислѣха, че се измѣнява това начало; обаче нито правителството при внасянието този законъ е мислило тъй, нито пъкъ комисията мислѣше тъй. Напротивъ, правителството е спазило и спазва принципа, че едно събрание се счита за конституирано когато присжтствуватъ най-малко съ единъ повече отъ половината на членоветѣ на събранието. И комисията е приела туй съ това тълкувание, което ще остане вписано въ протокола. Сега, ако не е казано това въ Конституцията—има много работи не казани, както и г-нъ м-ръ прѣдсѣдательтъ обясни, но които сѫ осветени отъ практиката и нѣма ни въ една конституция въ свѣта да ги разбира другояче. По това се говори по-напрѣдъ, когато се разискваше по състава на Събранието. Тукъ е отдѣлътъ, гдѣто се говори за начина и реда на гласоподаването и приеманието на законопроектитѣ.

Сега, независимо отъ това, повдигнаха се и други възражения. Казаха за примѣръ, че съ това щѣли да се стѣснятъ правата на меншествата, но това не е тъй? Тамъ гдѣто меншествата искатъ да спжватъ дѣятелностьта на събранието, трѣбва да се прѣпятствува на това тѣхно дѣйствие. Отъ друга страна, гдѣто има характерни меншества, съ това имъ се дава право. Ако $^1/_3$ отъ депутатитѣ сѫ меншество и присѫтствуватъ въ Събранието, а пъкъ болшинството не присѫтствува, то кой е кривъ за това? Ако $^2/_3$ отъ членоветѣ нехаятъ и не присѫтствуватъ, за да се върши работата, тогава меншеството е въ пълното си право да иска да разисква въпроситѣ и да се не отлага заседанието.

Отъ друга страна, на болшинството се дава урокъ и поощрение да присѫтствува редовно въ събранието; защото по тоя начинъ то ще знае, че съ неговото неприсѫтствие може да се принесе врѣда.

Ако се обърнемъ къмъ другитѣ държави, ще видимъ, че практиката ги е заставила да направятъ и тѣ така. Тамъ сѫ глобявани даже болшинствата за тѣхното неприсѫтствие, защото съ това сѫ ставали причина да се гласуватъ отъ меншествата закони, които не сѫ били въ интереса на страната и които сѫ имали за слѣдствие падането на министерства, които въ сжщность сж имали болшинство, но то не е присжтствувало въ засѣданията. Ето защо ние виждаме, че слѣдъ като сж се взели подобни мѣрки и меншествата и болшинствата сж присжтствували въ събранията и сж пазили правата си. Напр. Австрийския парламентъ се състои отъ 340 души прѣдставители, но споредъ тѣхната конституция, само 100 души могатъ да рѣшаватъ въпроситѣ.

Нѣкои отъ г-да прѣдставителитѣ казватъ, че не трѣбва да слѣдваме по стжпкитѣ на другитѣ народи; но азъ мисля, че ние сме длъжни да слѣдваме подиръ другитѣ народи, които пазятъ и цѣнятъ свободата като зѣницата на окото си и практиката ги е принудила да вэематъ такова рѣшение, относително гласоподаването.

Другото възражение, което се направи, бѣше това, че може би, правителствата ще злоупотрѣбяватъ съ това. Напротивъ едно правителство, което има болшинство, не може да се помисли ни за минута, че ще злоупотрѣби по тоя начинъ; защото едно правителство, което има болшинство, всѣкога ще желае и всѣко ще има интересъ болшинството да присжтствува въ заседанията, за да се гледатъ работитѣ по-бързо. За оплакване е онази камара, която остане да заседава само съ $^1/_3$ отъ прѣдставителитѣ. Вие виждате, че сега, тукъ отъ 600 души прѣдставители повече отъ 500 присжтствуватъ.

Комисията, водима отъ тия съображения и като изслуша дългитѣ и основателни обяснения на г-на М-ра-Прѣдсѣдателя, дойде до убѣждението, да се приеме чл. 114-й, като се спази принципа, че камарата се счита за конституирана когато присѫтствуватъ, съ единъ повече, половината на членоветѣ ѝ.

Геор. Данчовъ: Г-да прѣдставители! Позволете ми да кажа своето мнѣние по чл. 114-й, който гласи така: (Чете): „Гласоподаването върху влѣзналия въ Събранието проектъ се допуща само въ такъвъ случай, ако се намиратъ въ заседанието повече отъ една третя отъ всичкитѣ прѣдставители“. Както е редактиранъ тукъ членътъ, не може да се разбере ясно, за това трѣбва да се поясни, за да го разберемъ по-хубаво. Ако да бѣше казано „отъ всичкитѣ избрани прѣдставители“, тогава щѣхме да разбираме, че отъ три милиона народъ ще се изберατъ 150 души, отъ които, ако присѫтствуватъ половината—76 души, ще има болшинство и Събранието ще си върши работата. Сега, ако имаме 76 души прѣдставители, отъ тѣхъ $^1/_3$ ще бѫдатъ 26 души, които ще могатъ да се произнесатъ по единъ въпросъ и да вематъ рѣшение; а пъкъ отъ тия 26 души, 13 или 14 души може да бѫдатъ *за*, а другитѣ *противъ*, и така рѣшението, което ще се вземе, ще бѫде рѣшение на 13 — 14 души. Но нека вземемъ прѣдъ видъ и противното. Да положимъ, че нашитѣ прѣдставители ще бѫдатъ 150 души, но отъ тѣхъ ще има 10 — 15 души болни, на други дадено отпускъ по необходими причини, така щото ще останатъ 120 души. Отъ тѣзи 120 души, като присѫтствуватъ 61 души, ние ще имаме болшинство въ камарата; а пъкъ отъ 61 едната третя ще бѫде 21, отъ които едни ще бѫдатъ *за*, а други *противъ* едно прѣдложение. Слѣдователно, щомъ приемемъ това, ще излѣзе, че ние оставяме на 21 души прѣдставители да се произнасятъ върху единъ законъ, който въ сѫщность може да бѫде отъ голѣмъ интересъ за държавата.

Г-да прѣдставители! България е обѣтована земя; богатството ѝ е още въ земята; но за напрѣдъ това богатство ще се открие и за уреждането му ще трѣбва да се издадатъ редъ закони, било по развитието на индустрията, било за уреждането на нѣкои фабрики и пр. На нашитѣ води, които сега текатъ напраздно, подиръ врѣме ще се построятъ фабрики и нашата държава въ старанието си да помогне на тия, които ще се явятъ да почнатъ такива прѣдприятия, ще бѫде принудена да имъ дава всевъзможни улѣснения и концесии. За тази цѣль ще стане нужда да се създадатъ много закони, които ще трѣбва да се вотиратъ отъ Събранието. Но това Събрание, ако ще се състои отъ 21 души прѣдставители, твърдѣ е възможно да сгрѣши нѣщо. Азъ нѣма да кажа, както г-нъ Цвикю, че ще се изберaтъ всичкитѣ чокои; азъ ще кажа, че може всичкитѣ избрани прѣдставители да бѫдатъ честни хора, но работата е тука, че много пѫти се случва, че се измамватъ нѣкои и тия измамени може да се случатъ именно ония 21 души, които ще присѫтствуватъ въ заседанието и които ще съставляватъ болшинството и да приематъ единъ законъ; или може би да поставятъ едно лице отъ вънъ да даде заявление, съ което да иска да му се даде нѣкаква експлоатация или на рудница съ соль или за въглища и пр. Наистина, не могатъ да се убѣдятъ всичкитѣ прѣдставители да приематъ извѣстенъ законъ, но 20 души могатъ да се убѣдятъ и тогава ще излѣзе работата единъ видъ *зетю-шуре-баджанакизмъ*. Богатствата на

Пета група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

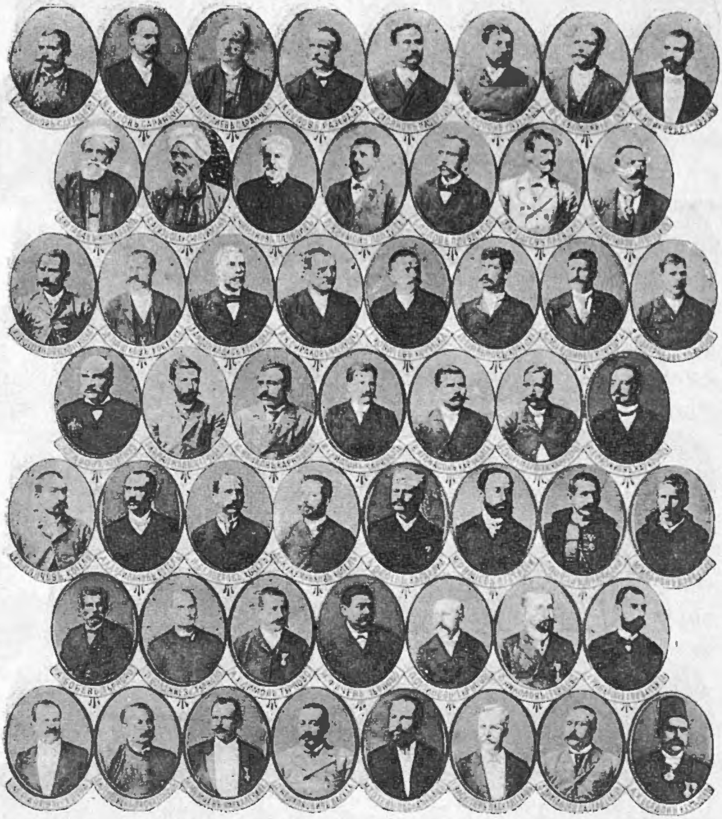

Шеста група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

България може да се раздѣлятъ между нѣколко единици.

Ето защо, азъ мисля, че щомъ се прие горния членъ да остане числото на 20,000 единъ да се избира, да остане поне тука сѫщата редакция на старата Конституция, т. е. гласуването на законитѣ да се счита за редовно, когато присѫтствуватъ въ засѣданието повече отъ половината на всичкитѣ прѣдставители.

М-ръ-Прѣдседатель Ст. Стамболовъ: Смѣтката на г-на Данчева отчасти е вѣрна, но не е вѣрна и за двата случая. Прѣдставете си, че Народното събрание се състои отъ 150 души, и ако остане чл. 114 тъй, както е въ Конституцията, може да се гласоподава въ Събранието върху законопроектъ, или прѣдложение, само въ такъвъ случай, ако има повече отъ половината на всичкитѣ членове, Ето какво ще излезе. Отъ 150 души прѣдставители, половината сѫ 75 души, ако има въ заседанието 76 души единъ законопроектъ може да се гласува и гласувания законъ е редовенъ и задължителенъ за населението въ държавата; но ако за тоя законопроектъ половината отъ присѫтствующитѣ, или 38 души дадатъ гласъ, пакъ законопроектътъ е приетъ редовно и законно. Гдѣто ще каже, споредъ стария членъ отъ Конституцията, когато прѣдставителитѣ не си почитатъ правата и не си изпълняватъ длъжноститѣ, отъ 150 души щомъ дадатъ гласъ 38 души, единъ законъ е приетъ и има задължителна сила заради народа. Сега да дойдемъ до другата смѣтка, именно на тази смѣтка, споредъ която вмѣсто половината изисква се присѫтствието на $^1/_3$. Пакъ да вземемъ сѫщото число. 150 раздѣлено на три праватъ 50. Значи, едно Събрание за да може да заседава и вотира редовно, трѣбва да присѫтствуватъ 50 души, плюсъ единъ, или 51, т. е. $^1/_3$ съ 1 повече. Тия 51 прѣдставители раздѣлени на двѣ излиза, че ако за единъ законопроектъ 26 души, плюсъ единъ повече, дадатъ гласъ, то тоя законопроектъ става законъ обязателенъ за българскитѣ граждани. Разликата каква е? Споредъ стария членъ отъ Конституцията, трѣбва да гласоподаватъ 38 души, а споредъ тия видоизмѣнения трѣбватъ 26 души. Съ други думи, 12 души е разликата. Тая смѣтка е толкова проста, щото мене ме е срамъ да я разяснявамъ.

Сега да дойдемъ на другия въпросъ. Най-голѣмото право на единъ прѣдставитель и най голѣмата му обязаность е да присѫтствува въ засѣданията на Събранието, защото единъ прѣдставитель. който не си върши работата прави два пѫти прѣстѫпления: единъ пѫть като нечестенъ човѣкъ не си върши работата, втори пѫть като измамникъ, че е излъгалъ тия, които сѫ го избрали и пратили да работи за доброто имъ и да защищава интереситѣ имъ. Съ тоя членъ, г-да прѣдставители, ние не сме казали, че стигатъ 50 души, другитѣ да си вървятъ. Напротивъ, ние сме казали, че всѣки прѣдставитель е длъженъ, ако е честенъ човѣкъ, да се намира въ заседанието на Събранието. Обаче, практиката показва, че като станатъ хората голѣмци, по-голѣмата часть отъ тѣхъ не зачитатъ обязаноститѣ си, а претендиратъ за правата си. Азъ мога да кажа, че тоя чл. 114 й никога не е изпълняванъ въ Събранието; туй мога да кажа не само на приказка и не на основание на бакалски хесапи, а като прѣдседатель и подпрѣдседатель на нѣколко народни събрания, а тъй сѫщо и като М-ръ, който всѣки день се намира въ заседанията на Събранието. Тоя членъ, г-да прѣдставители, не гони за цѣль да вземе правата на прѣдставителството, не гони за цѣль да унищожи болшинството, не гони за цѣль да накара меншеството да рѣшава и да издава закони, напротивъ, както е направенъ ще принуди меншеството да влиза въ заседанията на Нар. събрание. Азъ мога да ви приведа единъ примѣръ. Подиръ съединението на Южна съ Сѣверна България, стана едно Събрание,—но както въ туй Събрание, тъй и въ прѣдишното III-то Обикн. нар. събрание, ето какво ставаше. Партията на правителството състоеше отъ 120—130 души, а опозицията бѣше близо около 60 души. Гдѣто ще се каже, болшинството бѣше два пѫти и нѣщо повече отъ меншеството. Обаче, нѣкои отъ прѣдставителитѣ на болшинството артисали вечерьта нѣкѫдѣ; походили повече по кафенетата и прѣзъ дена заспали, други си имали работа и и не дошли на заседание; трети въ отпускъ; четвърти влѣзли и излѣзли, пети казали „тукъ" и пакъ излѣзли. Какво излизаше отъ това? Излизаше, че болшинството макаръ да бѣ два пѫти повече отъ меншеството, като не присѫтствуваше въ заседанията, Събранието не можеше да заседава и законно да рѣшава. Какво правѣше опозицията? Излиза Д-ръ Цачевъ горѣ въ галерията на Събранието, гдѣто стои публиката, погледа долу колко души прѣдставители има, прѣброи ги и се върне. Когато е четенъ списъка, имало е 150 души прѣдставители, минува се $^1/_2$ часъ нѣма 75 души. Ако има прѣдставители отъ опозицията, тѣ единъ по единъ излизаха и гледаха въ Събранието прѣзъ дупка. Ставаше единъ прѣдставитель отъ опозицията и казваше: г-не прѣдсѣдателю, нѣма законното число прѣдставители, за да може да заседава редовно Събранието и да се вотиратъ туренитѣ на дневенъ редъ въпроси. Въ такъвъ случай, прѣдсѣдательтъ бѣше длъженъ да чете списъка и, като нѣмаше законното число прѣдставители, да затвори заседанието. Това го правиха 2—3 пѫти. Най-сетнѣ бѣхме принудени да вземемъ мѣрки за тия прѣдставители, които неприсѫтствуваха на заседанията и ако и да бѣше докачение за прѣдставителството, на тоя, който отсѫтствуваше при затварянието на заседанието, запираха му се днев нитѣ пари.

Ние искахме съ тоя членъ да дадемъ по-голѣма свобода на болшинството, защото то е, което управлява страната и да го отървемъ отъ обструкционизма на меншествата. Въ старитѣ държави, гдѣто отъ вѣкове сѫществуватъ конституции и гдѣто конституциитѣ сѫ вродени въ плътьта и кръвьта на народа, като напр. въ Англия, тамъ много закони се внасятъ; но при разискването имъ, колкото и да сѫ важни, както е на пр. сега внесения Home Rule, прѣдставителитѣ, ако не се интересуватъ неприсѫтствуватъ въ засѣданията и отъ 600 души прѣдставители 40 души ако има въ засѣданието да гласуватъ *за*, законопроектътъ става законъ и тоя законъ се прилага въ страната; защото, другитѣ прѣдставители, които не сѫ присѫтствували, съ това тѣ сами сѫ се отказали отъ правата си, че не сѫ изпълнили своитѣ обязаности; а за тѣхния кефъ народътъ неможе да остане безъ необходимитѣ наредби.

Когато прѣдъ комисията имахъ честьта да дамъ нѣкои обяснения, азъ казахъ, че ние отиваме по противоположния пѫть на поляцитѣ. Това показва, че у българина има извѣстна дарба, има вроденъ инстинктъ да управлява и организира: Когато нашитѣ прадѣди сѫ дошли тукъ, умѣли сѫ да прѣтопятъ славянскитѣ плѣмена, които се намирали тукъ, сполучили сѫ да ги сгрупиратъ въ една силна държава, на която дали и господарствена организация, ако и да приели отъ тѣхъ словото имъ. Причината на това е имено, че българинътъ има извѣстна дарба, има вроденъ инстинктъ да управлява. Въ Полша, населена отъ чисти славяни, които сѫ имали сеймъ — единъ видъ народно събрание като нашето, — при разискването на нѣкой законъ, щомъ станелъ единъ прѣдставитель да каже *непозволяю*, гласоветѣ на 200 или 300 души сѫ пропадали. И имено тия права на поляцитѣ се подържаха отъ рускитѣ покровители монарси, защото цѣльта имъ бѣ да се бъркатъ въ вѫтрѣшнитѣ работи на държавата, да бунтуватъ народа, за да бактиса и отъ камара и отъ управление, та да дойде Русия да го спасява и управлява. И често пѫти се е случвало, когато въпросътъ е билъ важенъ, нѣкой прѣдставителъ, който ще каже *непозволяю* убивали сѫ го, зарадъ да може да се вотира законътъ.

Какво ще изгубимъ, ако нѣкои отъ прѣдставителитѣ излѣзатъ вънъ да пушатъ цигари, както става често пѫти, а нѣкой законъ се вотира съ $^1/_3$ часть отъ всичкитѣ прѣдставители? Нищо нѣма да загуби никой. Казали ли сме ние, че непрѣмено трѣбва отъ 150 души да изпѫдимъ 100-тѣхъ вънъ, а 50-тѣхъ да останатъ и рѣшаватъ? Това не сме ни сънували. Азъ казвамъ, че по тоя начинъ ще принудимъ и опозицията на правителството и болшинството да дохождатъ и зиматъ участие въ разискванията, и като критикуватъ това, което внася правителството, отъ една страна, съ туй ще накараме прѣдставителитѣ да не правятъ злоупотрѣбления съ своитѣ обязаности. Азъ увѣрявамъ г-на Данчева, че ако азъ и той бѫдемъ опозиция и виждаме, че можемъ да направимъ прѣпятствие на Събранието, като излѣземъ вънъ, той ще тича да излѣзе и ще дърпа и мене за палтото. Душманинъ на душманина тамянъ не кади. Когато хората правятъ политически борби, често забравятъ и честь и съвѣсть, а въ тия борби, най-голѣмото нѣщо, което се гони е честьта. Много хора се отказватъ отъ пари, но никой не се отказва отъ честь и слава. На други мѣста единъ човѣкъ за да се избере за прѣдставитель харчи по 100, 200, 500,000 франка, даже и 2,000,000, защото богатиятъ човѣкъ иска да го изберать, да се каже, че той прави закони и управлява. И нѣма нищо по-хубаво отъ туй да се избере нѣкой свободно отъ народа и да го проводятъ да се разпорежда съ неговата сѫдба, да нарежда щастието му и да приготвя едно добро бѫдѫще, заради сѫщия тоя народъ.

Тъй като е работата, и като знаете, както спомена и г-нъ докладчикътъ, че е прието това начало и въ други държави, гдѣто е употрѣбяванъ обструкционизма, както напр. въ Англия, трѣбва да го приемемъ и ние. Днесь за днесь, да може Салисбури, макаръ да е единъ отъ най-развититѣ хора, да побърка на Гладстона, ще се оттегли съ прѣдставителитѣ си, но той — Салисбури — е принуденъ да отиде въ камарата да се бори стѫпка по стѫпка, буква по буква, запетая по запетая, за да спечели и да заеме мѣстото на своя противникъ. Такова нѣщо е и въ Сърбия. Въ Сърбия, макаръ и съ насилие, сръбското либерално правителство спечели болшинство; меншеството обаче, — понеже разликата бѣше само съ 7—8 гласа, понеже имаше развалени избори, и прѣизбирани хора отъ двѣ мѣста,—като видѣ, че ако излѣзе вънъ, камарата неможе да заседава, намисли да напусне събранието. И дѣйствително, веднага слѣдъ тронната рѣчь, меншеството излѣзе и правителството, макаръ да имаше болшинство, неможа да управлява страната. И туй нѣщо прѣдизвика такъвъ прѣвратъ, че едно малко момченце. несъвършенолѣтно, стѫпи на прѣстола, наруши клетвата си и направи една стѫпка, която може да е полезна за народа, но не е съгласна съ съвѣстьта на хората. Тия работи като ставатъ на други мѣста, и като има нѣкѫдѣ разни народноси, както е напр. Австрия, накарали сѫ законодателитѣ да направятъ така, щото щомъ се оттѣглятъ хората отъ камарата, съ цѣль да ѝ побъркатъ, да може тя съ по-малко хора да рѣшава въпроситѣ. Азъ мисля, че тия, които ридаятъ и плачатъ за народнитѣ права, ако вникнѣха по-добрѣ въ тоя членъ, щѣха съ рѫкоплѣскане да го приематъ. И моля г-да прѣдставителитѣ да го приематъ. *(Гласове:* Прието! Прието!)

Прѣдсѣд.: Желае ли Нар. събрание да се говори още? (*Гласове*: Не желае). Който желае да се говори, да си вдигне рѫката. (Двама вдигатъ). Значи, нѣма да се говори.

Ще се гласува. Който не приема чл. 114-й тъй, както се прочете отъ г-на докладчика, да си вдигне рѫката. (Само Геор. Данчевъ вдига). Значи приема се единодушно. — Само единъ вдига рѫка.

Доклад. (Чете):

„13-о. Членъ 161 се измѣнява така:

Числото на Министерствата се опрѣдѣля съ особенъ законъ, който се счита приетъ, ако за него дадатъ гласъ най-малко двѣ трети отъ всичкитѣ прѣдставители на Обикновенното народно събрание".

По членъ 161-й комисията като се съгласява съ взглядоветѣ на Правителството за нуждата отъ създаването на двѣ нови министерства, дойде до убѣждението, че по-добрѣ би било да се не оставя на Обикн. нар. събрание да опрѣдѣля числото на министерствата, но да се прѣдвидятъ още сега въ самата Конституция. Вслѣдствие на това, едногласно се прие отъ комисията учреждението на двѣ нови министерства: 1-о Министерство на търговията и земледѣлието (въ което ще се обѣма и промишленостьта), и 2-о, Министерство на общитѣ сгради, пѫтищата и съобщенията (въ което ще се обѣматъ желѣзницитѣ, пощитѣ и телеграфитѣ). Заради това 161-й членъ се измѣнява така: Вмѣсто думитѣ **„Министерства има шесть"**, става **„Министерства има осъмь"** и на края на члена се прибавятъ двѣ нови алинеи **седма и осма, които гласятъ така: „7-мо Министерство на търговията и земледѣлието" и „8-о Министерство на общитѣ сгради, пѫтищата и съобщенията".**

Комисията по мотивитѣ, които сѫ изказани въ самия докладъ, — да се не оставя на Обикн. нар. събрание да опрѣдѣля числото на министерствата, но само Великото нар. събрание да рѣшава за това — и прѣдъ видъ на доказаната въ продължение на 14 години нужда за още двѣ министерства, рѣши да се учредятъ още сега. Правителството напълно се съгласява съ взглядо-

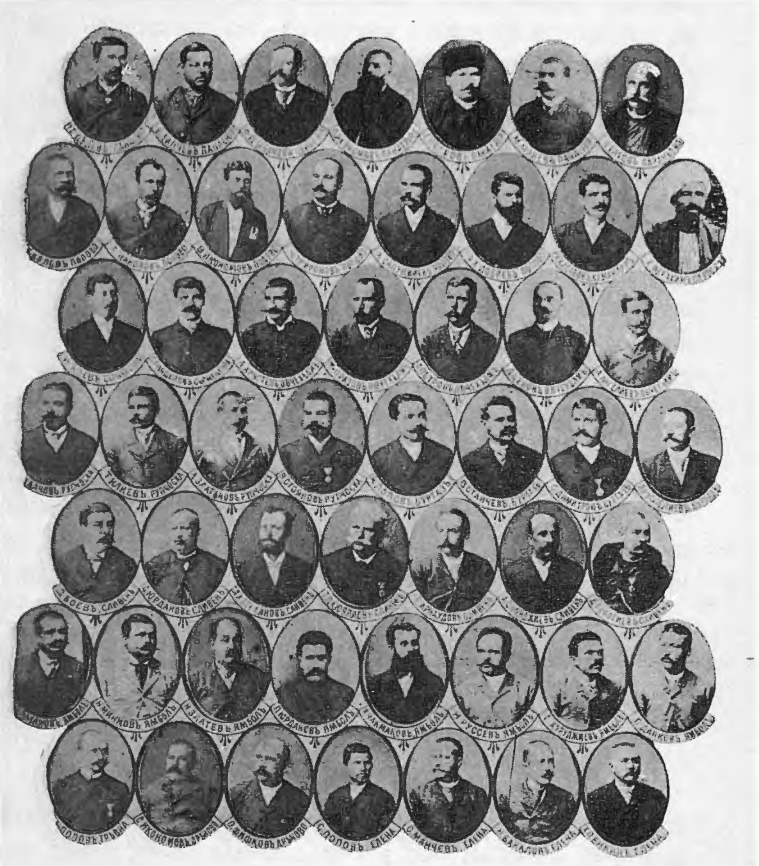
Тилиевъ Рущукъ
Я. Стояновъ Рущукъ
Останчевъ Бургасъ
Д. Боевъ Сливенъ
Юрдановъ Сливенъ
Н. Минковъ Ямболъ
Н. Златевъ Ямболъ
П. Юрдановъ Ямболъ
Н. Руссевъ Ямболъ
С. Поповъ Елена
О. Манчевъ Елена

Седма група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

Осма група депутати отъ IV Велико Народно Събрание.

ветѣ на комисията и тя прѣдлага на Събранието да приеме мнѣнието ѝ.

Г. Данчевъ: Азъ не зная, какъ тъй комисията лесно се е съгласила съ прѣдложението на правителството, да има още двѣ министерства. Тоя въпросъ се разисква въ III-я сесия на IV Обикн. нар. събрание и се прѣдостави на Обик. нар. събрание правото, ако има нужда, да учрѣди още двѣ министерства. Но мене ми се струва, че въ началото при съставянето на нашата Конституция, прѣдвидено е било да има шесть министерства, като необходими за управлението на страната, а другитѣ отдѣли отъ разнитѣ министерства могатъ да се управляватъ отъ по единъ началникъ на отдѣление. За 200—300 километра желѣзници, които имаме, за малко пѫтища, тъй сѫщо и за търговията и земледѣлието да се съставляватъ нови министерства, когато тѣ могатъ да се управляватъ отъ единъ началникъ на отдѣление, това защо е? (Смѣхъ и тропане). Може да не ги управляватъ началници на отдѣления, а единъ видъ директори. (Тропане). Може да ми възразявате, а не да тропате.

Прѣдсед. Не е прилично, г-да прѣдставители, да се тропа. Моля г-на Данчева да не се обръща къмъ прѣдставителитѣ и да не се смущава, а да продължава да говори.

Г. Данчевъ: (Продължава). Моля г-да прѣдставители! Азъ не желая да налагамъ мнѣнието си. Можете да ми възразите. — Водимъ отъ тия съображения, че държавата се старае за подобрението на страната, когато правителството намалява числото на митрополититѣ, защото отъ тѣхъ нѣма нужда; отъ друга страна зная, че самото правителство ще иска намалението на окрѫзитѣ;

прѣдъ видъ на това нѣма съмнѣние, че нѣма нужда отъ повече министерства. Нека останатъ шесть министерства, а другитѣ двѣ, които комисията е прѣдвидѣла, да се управляватъ отъ директори, съ тая само разлика, че тѣ нѣма да носятъ титулътъ министри, а директори. Освѣнъ това, колко ще е мѫчно за една партия да намѣри хора изъ помежду си за министри—това го знаемъ отъ опитъ. По-миналата година самъ г-нъ Стамболовъ каза, че имаме много хора за министри, но когато дойде врѣме да потърсимъ човѣкъ за министръ, май-мѫчно се намѣрва. Наистина, всички могатъ да станатъ министри, но не да паднатъ слѣдъ два мѣсеца, а да се одържатъ на поста си. Двѣтѣ министерства, които се искатъ да се учрѣдятъ, могатъ да се управляватъ, споредъ мене, отъ директори. На г-да министритѣ може да бѫде тежка задачата да управляватъ държавата; но нека поработятъ повече, а разходката имъ да бѫде по-кѫса. Имено въ това се състои патриотизма. Това е моето прѣдложение.

Доклад. К. Калчевъ: Г-нъ Геор. Данчевъ не каза нѣщо сѫществено; тъй щото, едва-ли ще трѣбва да му се отговори. Азъ не мислѣхъ, че по единъ такъвъ въпросъ ще се подигнатъ възражения, за да трѣбва да отговоря. Ако има министерство, отъ което България има нужда, то е министерството на земледѣлието и търговията, което трѣбва да се посвети за въздигането на земледѣлието, търговията, промишленностьта и пр. Азъ не чухъ да се говори нѣщо за разноски отъ страна на г-на Данчева, но има да кажа, че тия двѣ министерства нѣма да костуватъ много на държавата, тъй като въ Министерството на финанситѣ има отдѣлни чиновници, прѣтрупани съ работа, която естествено немогатъ да свършатъ. Отъ друга страна, М-рството на външнитѣ дѣла има подъ вѣдомството си Дирекцията на пощитѣ и телеграфитѣ и то не е малко прѣтоварено съ работа; тъй щото, персоналътъ нѣма да бжде прѣтрупанъ, нѣма да има много разноски за поддържането на тия двѣ министерства. Друго още едно обстоятелство трѣбва да вземемъ прѣдъ видъ. У насъ нѣма Държавенъ съвѣтъ или подобно нему учрѣждение; у насъ М-ръ прѣдсѣдательтъ носи на плѣщитѣ си многи работи; на него лежи отговорностьта за воденето на държавнитѣ работи; тъй щото, прибавянето на още двама колеги нѣма да прѣтовари хазната. Колкото повече колеги има М-ръ прѣдсѣдательтъ, толкова по-добрѣ ще се върши работата, още повече като нашата държава е конституционна.

Водимъ отъ всички тия съображения, мисля, че Нар. събрание ще приеме мнѣнието на комисията.

Прѣдсед.: Желае ли нѣкой да говори още по 161-й членъ? (Никой не иска думата). Понеже никой не иска думата, ще дамъ на вотиране. Който не приема чл. 161-й тъй, както се прочете отъ г-на докладчика, съ поправката на комисията, да си вдигне ржката. (Единъ вдига). Значи, приема се единодушно.

ТЪРЖЕСТВЕНОТО ЗАКРИВАНЕ
НА
IV-ТО ВЕЛИКО НАРОДНО СЪБРАНИЕ
ВЪ В. ТЪРНОВО.

Понедѣлникъ, 17 Май 1893 година.

Въ $11^3/_4$ часътъ прѣди пладнѣ 21 топовни гърмежи извѣстиха за тръгването на **Негово царско височество Господаря** съ **Нейно царско височество княгинята** отъ княжеската резиденция.

Въ 12 часа **Негово царско височество**, придруженъ отъ **Нейно царско височеетво княгинята**, пристигна въ Нар. събрание по слѣдующия церемониалъ:

Военната и гражданската свита прѣдшествуваше по пѫтя **Тѣхни царски височества.**

Лейбъ-гвардейский ескадронъ вървѣше непосрѣдственно прѣдъ и задъ каляската на **Техни царски височества.**

Началникътъ на гарнизона и командирътъ на лейбъ-гвардейския ескадронъ, на коне, придружаваха отъ дѣсно и отъ лѣво княжеската каляска.

Войскитѣ отъ гарнизона съ знамена бѣха наредени въ шпалиръ отъ края на града до Нар. събрание.

Една рота почетенъ караулъ отдаде почесть на **Тѣхни Царски Височества.**

Прѣдседательтъ, подпрѣдседателитѣ, бюрото на Великото нар. събрание, както и Министерскиятъ съвѣтъ посрѣщнаха **Негово царско височество** на придверието у входа на Нар. Събрание.

Пристиганието на **Негово царско височество** се съобщи на Събранието отъ подпрѣдсѣдателя г-нъ Ив. Андоновъ.

Негово царско височество прѣдшествуванъ отъ Прѣдседателя, подпрѣдседателитѣ, бюрото на Нар. събрание и послѣдванъ отъ Министерския съвѣтъ и гражданската и военната си свита влѣзе въ залата на Нар. събрание и всрѣдъ шумни рѫкоплѣскания и продължителни „ура“ се възкачи на прѣстола; а **Нейно царско височество** се застоя отъ дѣсно на прѣстола. Министерския съвѣтъ сѫщо застана отъ дѣсно, а гражданската и военната свита — отъ лѣво.

Като седна на прѣстола **Негово царско височество** произнесе слѣдующето слово:

„Господа Прѣдставители,

Приятно **ми** е, че мога да ви поздравя съ доброто свършване на вашата мисия и да ви искажа **моята** искренна благодарность за вашата патриотическа и самоотвержена дѣятелность, съ която се отличихте въ това Велико народно събрание.

Господа Прѣдставители,

Единодушието и съгласието, което народа **ми** показа при приеманието на Закона за измѣнението на конституцията, е за всички единъ необоримъ фактъ, едно явно доказателство за безграничната обичь на Българина къмъ неговата хубава земя и за такта и умѣнието, съ които той знае да пази правата си и свободата си, и да ограждава и защищава своята самостоятелность и независимость.

Господа Прѣдставители,

Вотиранитѣ отъ васъ измѣнения на нашия основенъ законъ при сегашнитѣ врѣмена и обстоятелства сѫ единъ драгоцѣненъ даръ за Отечеството и Короната, и увѣренъ съмъ, че народътъ **ми** винаги ще гледа на тѣхъ, като на едно отъ най-важнитѣ събития прѣзъ врѣмето на **моето** царувание.

Господа Прѣдставители,

Като ви благодаря повторно отъ дълбочината на сърдцето си за вашата патриотическа дѣятелность и като ви пожелавамъ честито връщание по вашитѣ домове, обявявамъ IV-то Велико народно събрание за закрито.

Да живѣе България!"

Шумни и продължителни рѫкоплѣскания и непрѣкъснати викове „ура" и „да живѣе" заглушиха залата на събранието. Посрѣдъ заглушителни акламации, **Негово царско височество князътъ,** придруженъ отъ **Нейно царско височество княгинята,** прѣдшедствуванъ отъ Прѣдседателя, подпрѣдседателитѣ, бюрото на Великото нар. събрание и министритѣ и послѣдванъ отъ свитата си излѣзе отъ залата на събранието и се завърна по сѫщия редъ въ княжеската резиденция.

Тръгванието на **Негово царско височество** отъ Нар. Събрание се извѣсти съ 21 топовни гърмежи.

(Свършъкъ въ $12^1/_2$ часа).

Списъкъ на Народнитѣ прѣдставители, подписали първообразътъ на Конституцията.

Гр. Търново, 15-й Май 1893.

На първообразното подписаха:

Прѣдседатель на IV-то Велико народно събрание:

Д. Петковъ.

Подпрѣдседатели: *Ив. Халачевъ*
Ив. Андоновъ

Министръ-прѣдседатель и на Вѫтрѣшнитѣ работи: *С. Стамболовъ.*

Министръ на Външнитѣ работи и исповѣданията: *Д. Грековъ.*

Министръ на нар. Просвѣщение: *Г. Живковъ.*

Министръ на Финанситѣ: *Ив. Салабашевъ.*

Министръ на Правосѫдието: *П. Славковъ.*

Министръ на Войната: Подполковникъ *М. Савовъ.*

Секретари:

П. Николовъ.
М. Милевъ
З. Градинаровъ
Хр. П. Никифоровъ
А. Дашовъ
К. Х. Калчовъ
Я. Д. Матакиевъ
А. Сарживановъ
П. Шилевъ
Д-ръ Л. Золотовичъ
Ив. Стамболовъ
Д-ръ Калпакловъ
А. Г. Башевъ
Д-ръ Т. Гатевъ
Д. Йовевъ
А. П. Семерджиевъ.

Квестори:

Хр. Дюкмеджиевъ
Г. Караколевъ
З. П. Байкушевъ
Ф. Цаневъ
Ст. Мазаковъ
К. Пасковъ
Ив. Соколовъ
Ив. Цанковъ

Народни прѣдставители:

Анастасъ Д. Вангеловъ
Ат. Д. Самоковлиевъ
А. Гергиновъ
А. Златевъ
А. Крушковъ
Я. Руселиевъ
П. Зографски
Ив. Стояновъ
Ат. Кръстевъ
А. Стоиловъ
А. Гаговъ
А. Дончовъ
А. Ангелиевъ
А. Станчовъ
Антонъ Т. Кумановъ
Ангелъ Попповъ
Хр. Ивановъ
Андонъ С. Бояджиевъ
А. Генчевъ
А. Поповъ
А. Насалевски
А. Новковъ
А. Джаговъ
А. Петровъ
Ат. Сербезовъ
А. Генчевъ
А. Карамановъ
А. Бобевъ
Ант. Поповъ
Андр. Пѣевъ
Ат. Дончовъ
А. Х. Есадовъ
Ф. Щърбановъ
Б. Димитровъ
В. Поповъ
В. П. Стояновъ
В. Атанасовъ
Вел. Поповъ
В. Дипчовъ
Ат. Г. Каракашевъ
В. Станчевъ
В. И. Божиновъ
В. Цвѣтковъ
Н. Драгошиновъ
В. Р. Мазниковъ
Ив. В. Коновъ
В. Биволаровъ
В. Стаменовъ
В. Дудовъ
В. Христовъ
В. Джоновъ
Д. Караджовъ
Ив. Бояджиевъ
Ив. А. Алексиевъ
Ибрахимъ Х. Ахмедовъ
Халилъ Котели
И. Поповъ
Ив. Мандиковъ
С. Стаменовъ
Ив. Стойновъ
Юсеинъ Х. Ахмедовъ
Ил. Стояновъ
Ц. Драгуновъ
Замакъ Исмаиловъ
Мехмедъ А. Исмаиловъ
М. Ивановъ
П. Ивановъ
К. Евровъ

А. Димовъ
Н. К. Думановъ
А. Н. Рѫждавички
А. Караивановъ
А. Х. Ангеловъ
Алекси Дюлгеровъ
Ат. Поппорвъ
Ах. Х. Хасановъ
А. Поповъ
Б. Поповъ
М. Маневъ
И. Сакаровъ
Ат. Митевъ
Б. Тихоловъ
Б. Пенчевъ
К. Мирски
Кр. Великовъ
Т. Х. Стоевъ
Н. Вълчевъ
Хр. Христовъ
Н. Щърбевъ
Ст. Х Драгневъ
Танс Колевъ
Л. Христовъ
К. С. Възвъзовъ
П. Петруновъ
Т. Икономовъ
Як. Поповъ
П. Винаровъ
Тр. Тодоровъ
Л. Павловъ
К. Петровъ
М. Георгиевъ
К. Колевъ
И. Богдановъ
Н. Господиновъ
М. Ганчовъ
С. Драгановъ
К. Стаменовъ
Тахсимъ Бей
К. Стефановъ
Иванъ Масловъ
С. Касабовъ
Ив. Стояновъ
Ст. Кожухаровъ
Ц. Леонкиевъ
С. Русановъ
П. Срѣбровъ
Юрданъ Пенчовъ
Хатибъ Ом. Ходжовъ
Хаф. А. Ахмедовъ
Хаджи Д. Карагьозовъ
Х. Ахм. Х. Мехмедовъ
Хаджи Яхя Юмеровъ
Хр. Векилхарчевъ
Юрд. Д. Парасковъ
Хр. Ив. Лѣкарски
Янко Х. К. Сираковъ
Нечо Стояновъ
Юсуфъ Х. Мустафовъ
Хр. Самсаровъ
И. Ионовъ
Цани Филевъ
Яни Станчевъ
Каню Хр. Бояджиевъ
Ил. П. Маджаровъ
К. Диновъ
Хр. Мановъ

К. Запряновъ
К. Златановъ
Мустафа Юсуфъ
К. Костовъ
П. Доковъ
П. Георговъ
Симо Гиговъ
М. Тодоровъ
П. Калинковъ
Т. Богдановъ
П. Поповъ
Т. Г. Пѣевъ
Стоянъ Наковъ
Н. Ю. Бакаловъ
Сав. Г. Становъ
Мехмедъ Еф. Юмеровъ
Н. Я. Златевъ
Мустафа Еф. Ибрямовъ
Никола Ф. Геновъ
П. Сирака
К. Станчевъ
К. Алексиевъ
Киро П. Ивановъ
Х. Ив. Палазовъ
П. Бояджиевъ
Тодоръ Кировъ
К. Колевъ
М. Ивановъ
Н. Русевъ
Османъ Х. Асановъ
Н. Минковъ
Пѣю Мръвковъ
Скендеръ Бей
Ст. Тодоровъ
Цв. Игнатовъ
Р. Поповъ
Х. Доневъ
К. Цончевъ
Г. Николовъ
Хр. Т. Рибаровъ
Цеко Поповъ
Христо Ивановъ Книговѣзецъ
Дянко Милковъ
П. Н. Юруковъ
Нино Петковъ
Д. Н. Пѫшковъ
Н. Момчиловъ
Д-ръ Чомаковъ
В. Икономовъ
Цанко Р. Цанковъ
Христо П. Манафовъ
В. Н. Карагьозовъ
И. Пецовъ
В. И. Грудовъ
Ив. Стойновъ
Коста С. Пейковъ
П. Чаушовъ
К. Поповъ
Тодоръ Х. Тошевъ
С. Димитровъ
Ж. Поповъ
Д. Десевъ
С. Паница
Ст. Явашчиевъ
Тони Петровъ
Р. Еневъ
Ат. Желевъ

Ст. Симеоновъ
Н. Фичевъ
Нури Хюсеинъ
Христо Ангеловъ
П. Христовъ
Ст. Ценовъ
Османъ Бей Салибеговъ
Н. Щеревъ
П. С. Куюмджиевъ
М. Ангеловъ
П. Боджаковъ
Русси Н. Касабовъ
П. Тодоровъ
Хаджи Юсуфъ
Ю. Калчевъ
Сл. Господиновъ
П. Бановъ
Ст. Празовъ
П. Стойновъ
С. Пърวановъ
С. Драгановъ
Ст. Калчевъ
Т. Миневъ
С. Сарийски
Риза Хафусъ Ибишовъ
Хаджи Афузъ
Ст. Димитровъ
П. Ивановъ Черкеза
М. Славовъ
Р. Иосифовъ
С. П. Величковъ
Хаджи Ибр. Сяровъ
Шербетчи Халилъ
Т. Пауновъ
Моню Абаджиевъ

М. Ивановъ
Ив. Матракчийски
Н. Дечевъ
Д. Тодоровъ
Ив. Стояновъ
С. Богдановъ
В. А. Дивленски
Г. Тодоровъ
П. Гоговъ
Ст. Ю. Поповъ
Петръ Гюзелевъ
М. П. Пачевъ
Г Ковачевъ
Г. Гьокчеренски
Д. Гоговъ
Г. Арнаудовъ
Господинъ Георгиевъ
Г. Иовчовъ
Г. Пеневъ
Г. Ангелиевъ
Г. Петровъ
Г. С. Дедевъ
Г. Лютаковъ
И. Ц. Гугучковъ
Гену Добревъ
Г. Станковъ
М. К. Аврамовъ
Георги Дечевъ
Георги Николовъ
Г. Стояновъ
Г. Данчовъ
Георги Поповъ
Г. П. Рафаиловъ
Г. Циговъ
Господинъ Поповъ

Т. Петровъ
Т. Поповъ
Т. Пейчовъ
Т. Петровъ
П. Кочанковъ
Т. Димчевъ
Юмеръ Х. Ахмедъ
Шабанъ Халиловъ
Иванъ Арабаджията
Георги Диновъ
Георги Ивановъ
Геню Б. Джамбазовъ
Герчо Иончовъ
Дончо Петковъ
Д. Самочевски
Д. Поповъ
Г. Данковъ
Д. Анастасовъ
Марко Ст. Марковъ
Д. Сиромашки
Н. Георговъ
Г. Куруджиевъ
Д. Стойковъ
Д. Стоилковъ
Г. Кюмюровъ
С. Х. Хайдудовъ
Д. Китовъ
Н. Цоловъ
Д-ръ К. Помяновъ
Д-ръ С. Антонияди
Д. Пашковъ
Д. Ив. Бѣлопопски
Д. Стояновъ
Димитръ А. Гжрковъ
Гр. Николовъ
Г. П. Касабовъ
Сим. Т. Поповъ
Георги Илиевъ
Г. Е. Паница
Г. Пановъ
Р. Георгиевъ
Г. Цвѣтковъ
Г. Стойковъ
И. Ковачевъ
Ив. Христовъ
Кръстю Миневъ
Ив. Згуревъ
Ив. Желѣзковъ
Ив. Петровъ
С. Ивановъ
Ив. П. Коевъ
Илия Коевъ
Иванъ Влаховъ
П. Нейковъ
Илия Джиджишовъ
Н. П. Корназовъ
И. Ахмедовъ
Косю Станчовъ
П. Тодоровъ
Ив. К. Гръцки
Русси Маловъ
К. Ставриди
Т. Кантарджиевъ
Н. Тошевъ
Т. Петревъ
Д. Гергювъ
Ст. Поповъ
Ив. Янковъ
К. Ангеловъ

Д. Станевъ
Д. Нойковъ
Д. Драгиевъ
Д. Танчовъ
Димитръ Рачевъ
Д. Николовъ
Доси Кѫрджиевъ
Д. Юрдановъ
Д. Топкаровъ
Данаилъ Георгиевъ
Туца Г. Миковъ
Д. Г. Дойчиновъ
Д. Добревъ
Д. Масларски
Д. Михаиловъ
М. Гицовъ
Д. Х. Стефановъ
Д. Горовъ
Д. Ценовъ
И. Николовъ
Мехмедъ А. Исмаиловъ
Д. Боевъ
Ив. Арнаудовъ
Н. Петровъ
Давидъ Бояджисвъ
Т. Табаковъ
М. Петровъ.
М. Лазаровъ
П. Стаменковъ
Д. А. Ценовъ
Даскалъ Ив. Драгановъ
Е. Друмевъ
Неджибъ Бей Чилингировъ
М. М. Топаловъ
Юрд. Ганевъ
Петръ Кокошковъ
Ив. П. Христовъ
Ив. Храновъ
П. Кескиновъ
Н. Минковъ
П. Чакмаковъ
К. Ончевъ
К. Раковски
Курти Велевъ
Н. Яневъ
М. Кѫсогледъ
К. Д. Бояджиевъ
Калчо Д. Поповъ
Н. Пековъ
Л. Петровъ
Искъръ Урмановъ
Коце Георгиевъ
Р. Поповъ
П. Юрдановъ
Н. Диковъ
К. Имуковъ
К. Табаковъ
Т. Стоевъ
Ц. Ивановъ
Н. Минковъ
Р. Крачановъ
М. Каралѣевъ
С. Манчовъ
П. Данчовъ
С. Докумовъ
М. Митровъ
М. Митевъ

Кесимъ Зааде
Д. Ивановъ
Ебулеизъ Ефенди
Т. Шипковъ
Ив. Манчовъ
Ив. Кидовъ
Ем. Начевъ
Онуфрий Седмаковъ
Ив. Митевъ
Хр. Ив. Велевъ
Савва Райновъ
Е. Славовски
Д. Чакъровъ
Д. С. Кукумявковъ
Д. Йосифовъ
Ж. Младеновъ
Иванъ Н. Боцевъ
И. Стефановъ
М. Х. Юмеровъ
Начо Георгиевъ
Ив. Белберовъ
Т. Дойчиновъ
Ж. Петковъ
Д. Саллевъ
Ив. Ибришимовъ
Ив. Бързаковъ
Мехмедъ Али Герей
Колю Попски
Мехмедъ Х. Абдуловъ
Ив. Петровъ
Е. П. Филиповъ
З. Ласковъ
Ет. Хасановъ
Ив. Янакевъ
С. Пуйковъ
П. Карамаждраковъ
Михалъ Рачовъ
М. Симовъ
Манолъ Николовъ
Цаню П. Ковачевъ
Статъ С. Николовъ
Н. Козаровъ
М. Молдовански
Л. Т. Вълковъ
П. П. Михаиловъ
Н. Момчовъ
Т. Д. Поповъ
Хас. Бей Муста Беевъ
Т. Д. Кювлиевъ
Н. Т. Козаровъ
Стефанъ Икономовъ
Ю. Ивановъ
Ив. Н. Хаджиеновъ
Никола Пушкаровъ
Нуманъ Ефенди
М. Бунджулата
П. Русевъ
С. Вълковъ
С. Календеровъ
Рашко Нешевъ
Цв. Мечкаровъ
П. Поповъ
Н. В. Румѣновъ
П. Шишковъ
П. Кръстевъ
Н. Величковъ
Нако Трифоновъ
Хаджи Петръ Енкинъ

Ив. С. Коларовъ
Ив. С. Чапрашжковъ
Ив. Джурановъ
Хаджи Неджибъ Бей
Кирко Стояновъ
С. Икономовъ
П. Гочевъ
Ст. Х. Добревъ
Османъ Кечели
Мишонъ Коцевъ
С. Ранделовъ
Ф. Желѣзковъ
С. Ив. Жабленски
Н. Цвѣтковъ
С. Поповъ
Хаджи Фезула
М. Господиновъ
Як. Славчовъ
Х. Петръ Х. Илиевъ
С. Х. Запряновъ
Хр. Сп. Ракиловъ
Петръ Пенчевъ
Ф. Мариновъ
Т. Илиевъ
Т. Василевъ
Т. Николовъ
Феимъ Еф. Алиевъ
Тодоръ Куревъ
Пешо Генчовъ
Хаджи Д. Стояновъ
Т. Пауновъ
Х. Яневъ
Хр. Сапунджиевъ
Р. Симеоновъ
М. Тихоловъ
Д. Недѣлковичь
Я. Донковъ
Ст. И. Цвикю

ПЕТО

Велико Народно Събрание

Фердинандъ I.
Царь на Българитѣ.

(Къмъ стр. 727.)-

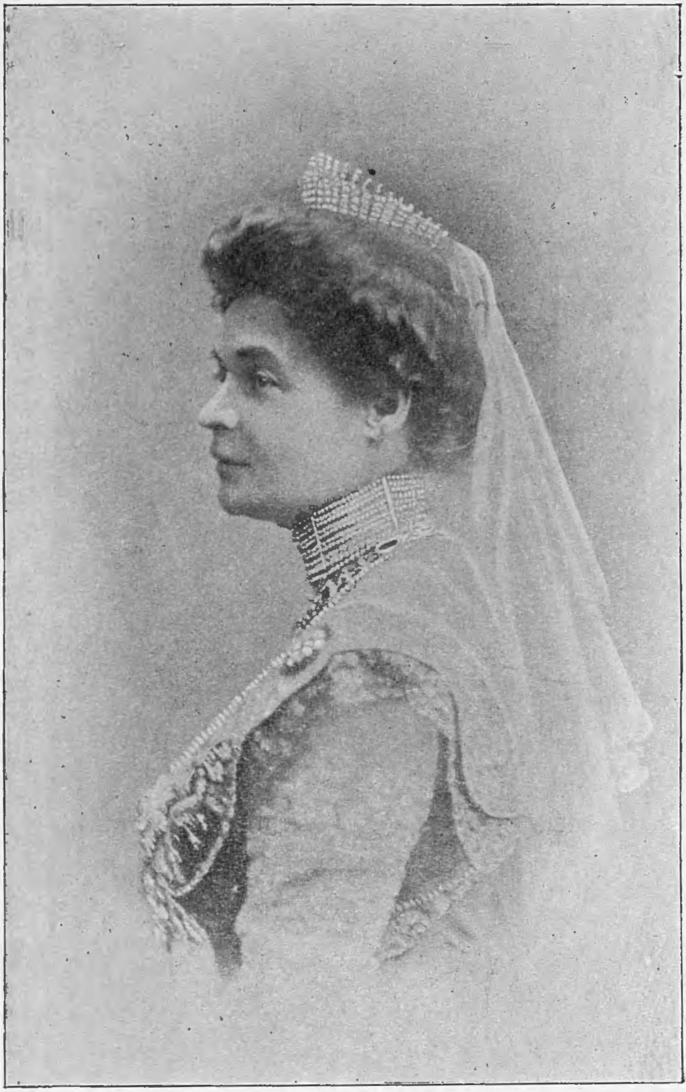

Царица Елеонора.

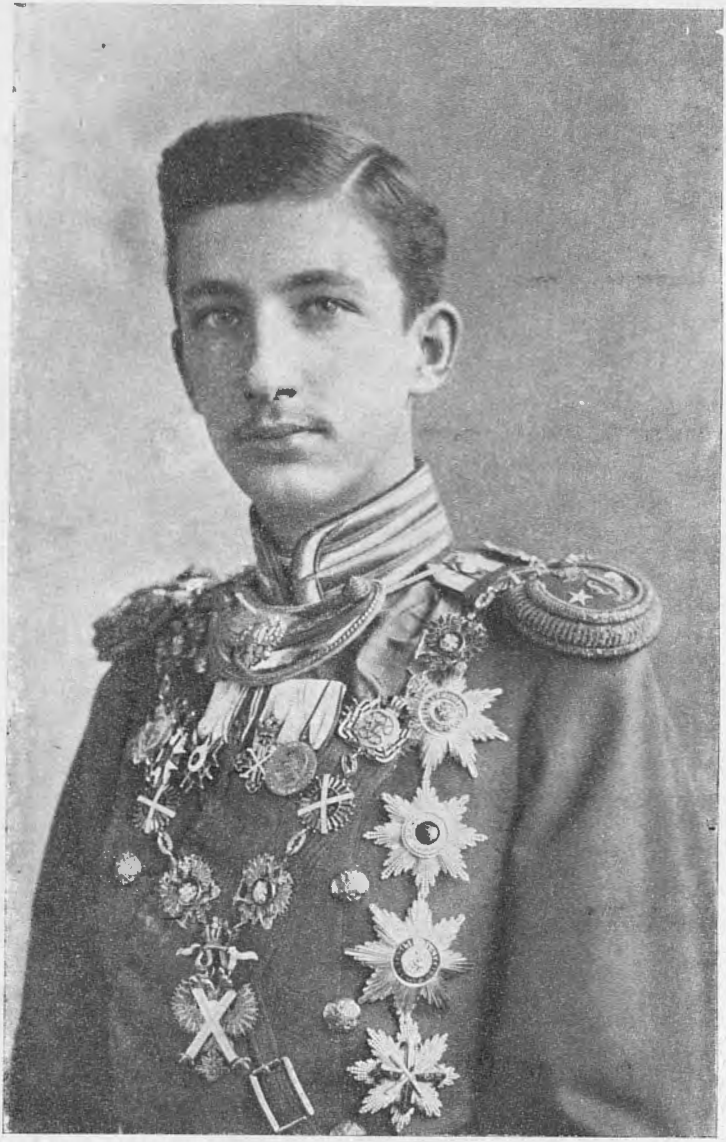

Князъ Борисъ Търновски.

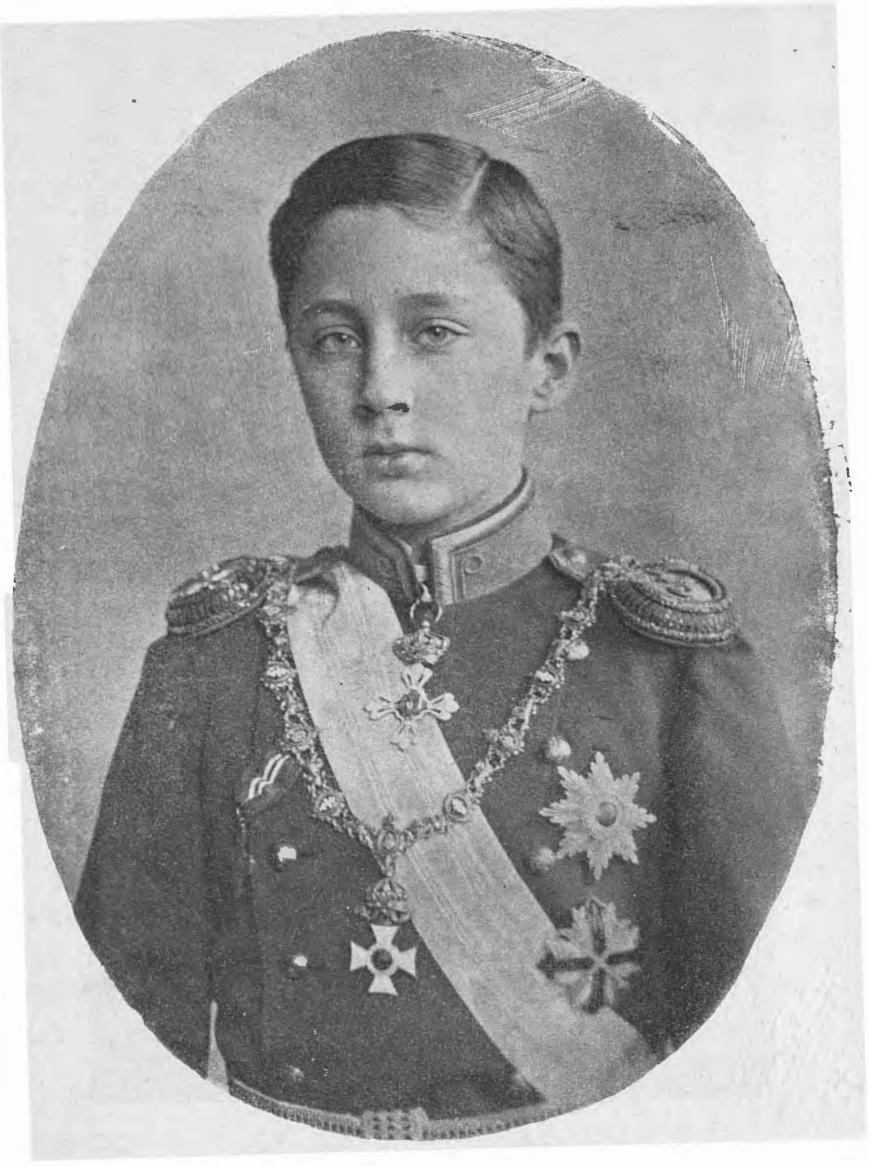

Князъ Кирилъ Прѣславски.

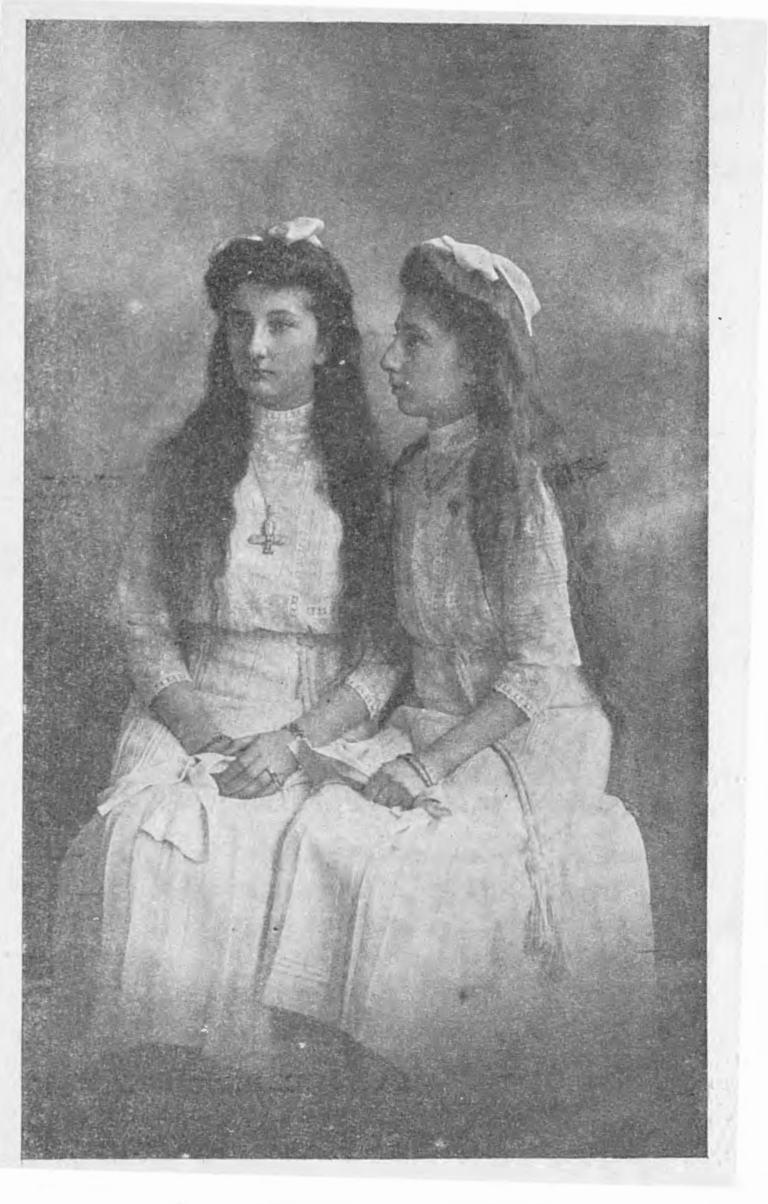

Княгинитѣ Евдокия и Надежда.

ПЕТО
Велико Народно Събрание

(Отворено на 9 юний 1911 г. въ Търново).

Прѣдложение

отъ

Демократическото правителство за измѣнение Конституцията, внесено въ XIV обикновенно Народно Събрание, III редовна сесия, открита на 15 октомврий 1910 год.

„МОТИВИ

къмъ законопроекта за измѣнение на Конституцията.

„Веднага слѣдъ провъзгласяването независимостьта на България, нѣкои отъ политическитѣ течения въ страната изтъкнаха нуждата отъ незабавното свикване на Велико народно събрание, което да потвърди историческия актъ отъ 22 септември 1908 год., като ги впише въ Основния ни Законъ. Тази мисъль се подѣляше напълно и отъ правителството, повече — тя бѣше и негова, ала то не можеше да постѫпи веднага къмъ осѫществяването ѝ по много причиии, толкозъ добрѣ извѣстни на

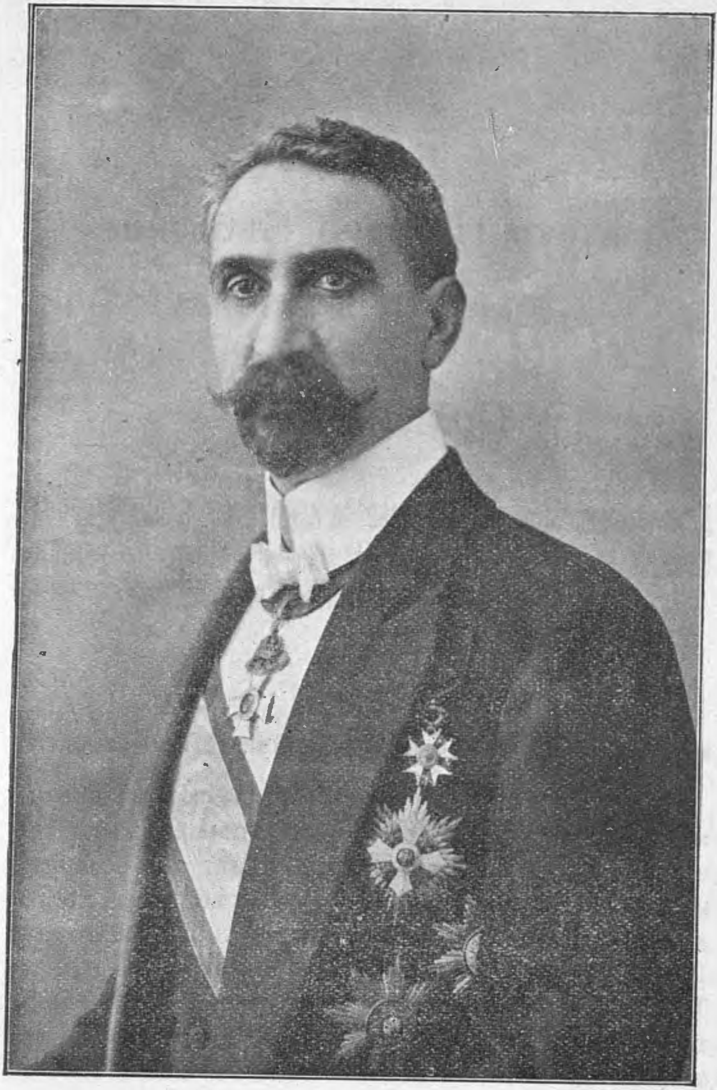

А. Малиновъ.

Българския народъ, щото ако не напомнянето, то обстойното имъ разглеждане тукъ, въ всѣки случай, е съвършено излишно. Като оставимъ на страна многото и много отъ голѣма важность съображения, които забавиха настоящия законопроектъ въ Народното събрание, и като спремъ вниманието си само върху тѣзи, че провъзгласената въ Велико Търново независимость на България засѣгаше много чужди интереси, че тя се нуждаеше отъ международна санкция, ще се съгласимъ, какво правителството трѣбваше не да почне, а да завърши това дѣло съ свикване на Великото народно събрание. Не е толкозъ спѣшно още сега, на това мѣсто да се опрѣдѣли датата на свикването му, но неоправдано би било вече отлагането на законопроекта за дневния му редъ. Ето защо правителството, като става отгласъ и на общественото мнѣние, рѣши да прѣдложи на народното прѣдставителство за обсѫждане и приемане въ тази законодателна сесия ония *поправки* въ основния законъ, които прѣди всичко, се наложиха отъ новото международно достойнство на царството и на неговия Държавенъ глава, и които е властно да извърши окончателно само Великото народно събрание.

„Обаче правителството се видѣ задължено да прѣдложи и нѣкои други сѫществени измѣнения въ конституцията, едни отъ които слѣдватъ сами отъ себе си, както сѫ тѣзи за прѣстолонаслѣдието, други, по неговото убѣждение, сѫ необходими, за да поставятъ нѣкои държавни институции и тѣхното функциониране въ съгласие съ сегашното имъ обществено схващане. Съ законопроекта не се засѣгатъ нито конституционнитѣ правдини на народа, нито прерогативитѣ на тоя же характеръ на Държавния глава. Инакъ и не можеше и да бѫде, защото повдигането и разрѣшаването на тѣзи въпроси би означавало кореннoто прѣглеждане и измѣнение на Основния ни Законъ — дѣло на което винаги е било и си остава убѣденъ противникъ правителството.

„Поправкитѣ, за които се споменава по-горѣ, сѫ внесени въ чл. чл. 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 39, 40, 43, 45, 46, 47, 51, 54, 56, 58, 59 60, 61, 62, 63, 69, 70, 78, 79, 82, 85, 100, 108, 109 118, 120, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 142, 143, 149, 150 151 152, 153, 154, 155, 159, 160, 163, 164, отъ Конституцията. Тѣ, тѣзи поправки, не изискватъ обяснения, тъй като се състоятъ *само* въ замѣстването на думитѣ „Князъ“, „Княгиня“ и „Княжество“ съ други такива „Царь“, „Царица“ и „Царство“. Другитѣ измѣненения — тѣзи въ чл. чл. 13, 17, 19, 24, 35, 38, 55, 72, 76, 86, 91, 92, 121, 127, 161, 162 отъ Конституцията — се нуждаятъ отъ едно кратко освѣтление мотивитѣ на правителството.

„Споредъ чл. 13 на Конституцията, сѫдебната власть въ всичката й ширина принадлежи на сѫдебнитѣ мѣста и лица. Въ това си постановление Основниятъ Законъ осветява началото, че никой не може да бѫде сѫденъ по каквото и да е дѣло, освѣнъ отъ законно установенъ редовенъ, естественъ сѫдия. Сѫществуването на изключителни сѫдилища или комисии impiicite се забранява отъ конституцията. Това се потвърдява и отъ началото, изказано въ чл. 73 отъ Конституцията, споредъ което никой не може да бѫде наказанъ, освѣнъ съ присѫда на „*надлежния*“ сѫдъ. Не винаги, обаче на практика тоя конституционенъ принципъ е билъ запазванъ. Въ кратката ни политическа история сѫ отбѣлѣзани не малко случаи на отклонение отъ него. Необходимо е, прочее, да се изтъкне ясно и категорично въ самата Конституция, че никой не може да бѫде сѫденъ, освѣнъ отъ естествения си и законоустановенъ сѫдия и че изключителни сѫдилища и комисии се забраняватъ.

„ Чл. 17 отъ Конституцията не се отличава съ голѣма ясность. Като прогласява Държавния глава, споредъ единъ общъ принципъ на държавното и международното право, че той е прѣдставитель на държавата въ всичкитѣ ѝ сношения съ иностраннитѣ държави, въ втората си часть говори за договори, които се сключватъ само съ *„съсѣднитѣ“* държави, и то „за работи по *управлението* на Княжеството“, за които се изискваше участието и сърдѣйствието на чуждитѣ правителства. Въ цитирания текстъ недвусмислено се уреждаше васалностьта на България и съобразно съ това, тя се лишаваше отъ права, които принадлежатъ на една независима държава. Прѣдставениятъ проектъ изхожда отъ установеното сега независимо положение на царството и възприема за материята, която визира чл. 17 отъ Конституцията, единъ редъ, установенъ въ повечето иностранни либерални конституции. (Ср. чл. 8 френска конституция, чл. 68 белгийска конституция, чл. 59 нидерланска конституция, чл. 5 италиянска конституция, чл. 52 сръбска конституция, чл. 32 гръцка конституция.)

„По-голѣма ясность се явява желателна въ чл. 19. Когато Държавниятъ глава напуща територията на държавата. Той назначава намѣстникъ. За такъвъ обиковено е билъ назначаванъ Министерскиятъ съвѣтъ. Тая практика, умѣстно е да получи надлежния изразъ, като се създаде и друго едно положение, съществуваще въ сръбската конституция (чл. 53). Наслѣдникътъ на прѣстола, слѣдъ настъпването на съвършенолѣтието си, би трѣбвали не само поради особното отношение, което заема спрѣмо Държавния глава, но и поради ползата, която би послѣдвала за него и за държавата, постепенно да се запознава съ всичкитѣ въпроси на държавното управление. Ето защо необходимо е да се даде право на Държавния глава да може понѣкога, когато излиза изъ прѣдѣлитѣ на царството, да оставя за свой намѣстникъ съвършенолѣтния си прѣстолонаслѣдникъ. Та въ сѫщность и по сегашния текстъ на Конституцията, Държавниятъ глава има това право, тъй като нему е дадено широко право да си назначава намѣстникъ, който намѣри за добрѣ. Желателно бѣше по тоя въпросъ да се внесе една по-голѣма ясность, която се и постига съ прѣдлагаемия проекто-текстъ на чл. 19 отъ Конституцията.

„Въ другитѣ конституции въпросътъ за цивилната листа се разрѣшава твърдѣ разнообразно. Нѣкои, въ числото имъ и нашата (чл. 35), опрѣдѣлятъ въ самия текстъ на основния законъ размѣра на цивилната листа. Други, установяватъ тоя размѣръ да се опрѣдѣля въ всѣко въцаряване. Найсетнѣ сѫществуватъ и друга група конституции, която прѣдоставя разрѣшението на този въпросъ на специаленъ законъ. Тази послѣдната система се възприема и отъ проекта. Съ нея се дава възможность да се отбѣгватъ нѣкои несъотвѣтствия, които сѫ сѫществували досега между конституцията и дѣйствителностьта.

„Измѣнието на чл. 38 на Конституцията се налага поради измѣнението фактически вѣроизповѣдание на наслѣдника на прѣстола и желанието на Българския народъ да закрѣпи Царската си династия съ народната си вѣра.

„Обикновеното народно събрание, по силата на чл. 55, приемаше чужденци за български поданици. По-цѣлесъобразно е този въпросъ, който сега се обръща въ въпросъ на форма, да се урежда по правилата на единъ специаленъ законъ.

„Голѣми съмнѣния и неясности възбужда чл. 72 отъ Конституцията, поради употрѣбяването на прилагателното „криминални“. Въ дѣйствуващето законодателство (Военно-сѫдебния законъ и углавното сѫдопроизводство), възъ основа чл. 72 отъ Конституцията, се приема току-речи безусловната подсѫдность на военнитѣ, даже за прѣстѫпления, които нѣматъ нищо общо съ дисциплината и съ званието на войника на особни, съсловни военни сѫдилища. На-да-ли това слѣдва отъ чл. 72 отъ Конституцията, защото, ако и да нѣма никакви особни мотиви отъ Учрѣдителното събрание, мнозина отъ участницитѣ му сѫ го разбрали да се отнася само до „работи криминални на военнитѣ“, т. е. до дѣла, засѣгащи военната дисциплина. Умѣстно е, прочее, да се прѣмахне тази неясность, като се постанови, че съставътъ, подсъдимостьта и устройството на военнитѣ сѫдилища, правата и задълженията на сѫдиитѣ ще се уреждатъ съ особенъ законъ. Такъвъ законъ сега сѫществтва и, разбира се, ще сѫществува до изработването на други. Съ прѣдложеното измѣнение на чл. 72 отъ Конституцията, ще може въ бѫдаще да се уреди подсѫдностьта на военнитѣ сѫдилища въ свръзка съ сегашното разбиране общитѣ и особнитѣ задължения на военнитѣ лица и съ необходимостьта на една строга дисциплина.

„Мандатътъ на Народното Прѣдставителство е установенъ въ чл. 86 отъ Конституцията да трае петь години. Това измѣние е внесено въ Конституцията при измѣнението ѝ въ 1893 г. Въ другитѣ конституции въпросътъ за продължителностьта на депутатския мандатъ се разрѣшава различно (Англия 7, Прусия, Унгария 3, Съединенитѣ Щати 2, въ Белгия, Холандия 4). Считайки, че по-честото допитване до народа е по-съобразно съ съврѣменнитѣ задачи на парламента, правителството намира, че трѣбва да се съкрати срокътъ на прѣдставителския мандатъ. Ако постоянството на английската раса допуща срока отъ седемь години, за България, при условията въ които живѣе, и петь години сѫ много. Отъ друга страна, не би било добрѣ да се върнемъ и къмъ прѣдишния срокъ отъ три години, който е доста малъкъ, за да може едно правителство да се прояви въ управлението на страната. Законопроектътъ прѣдлага четири години, както е въ Франция, Белгия и Холандия.

„Постепенното осложняване на общественитѣ отношения води постоянно къмъ прѣтрупване на отдѣлнитѣ вѣдомства съ повече и повече дѣла, т. е. изисква по-голѣма и по-честа инциатива на управлението въ уреждането, рѫководенето и разрѣшаването на тѣзи отношения. Това прѣтрупване на вѣдомствата прави почти невъзможно въ нѣкои отъ тѣхъ прѣкото участие, па дори и контрола отъ страна на министритѣ, заети обикновено съ изпълнението на политическата си мисия. Тая нужда може да се удолетвори чрѣзъ даване възможность да се създадатъ държавни подсекретари, членове на парламента. По тази причина се прѣдвиждатъ измѣнения въ чл. 90, 91, 92, и 162като се заличатъ Комисаритѣ, а се дава възможность, споредъ признатата отъ правителството държавна нужда, да се назначатъ държавни подсекретари не повече отъ единъ при всѣко министерство. Освѣнъ това се дава право на Държарния глава да назначава и единъ министъръ безъ портфейлъ.

„Сѫщото усложняване на общественитѣ отношения изисква и по-интензивна законодателна работа и по-продължителенъ контролъ отъ страна на Народното Прѣдставителство управлението на страната. По тая прнчина траенето на редовнитѣ сесии на Народното събрание (чл. 127) се продължава до 15 февруарий, което сѫществува и сега фактически.

Министръ-прѣдседатель: А. Малнновъ.

А. Христовъ: Понеже законопроекта ни е извѣстенъ, прѣдлагамъ да се чете.

Прѣдседательтъ: Има прѣдложение отъ г. Александъръ Христовъ законопроекта да не се чете. Азъ бихъ помолилъ Събранието да се съгласи да се прочете, но понеже правилникътъ допуща да се не чете и има прѣдложение, моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които сѫ съгласни да не се чете законопроекта, да си вдигне ржката. (Малцинсто) Събранието не приема.

Моля г. секретаря да прочете законопроекта.

Секретаръ Г. Копринаровъ: (Чете)

„Законопроектъ“

за измѣнение на конституцията.

„Конституция на Българското Царство.

„ГЛАВА I.

„За територията на Царството.

„Чл. 1. Намаляване или уголѣмяване територията на Българското *Царство* не може да стане безъ съгласието на Великото народно събрание.

„ГЛАВА II.

„Каква е Царската власть и какви сѫ нейнитѣ прѣдѣли.

„Чл. 4. Българското *Царство* е монархия, наслѣдствена и конституционна съ народно прѣдставителство.

„Чл. 5. *Царьтъ* е върховенъ прѣдставитель и глава на държавата.

„Чл. 6. Българскиятъ *Царь* носи титлата НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЬ НА БЪЛГАРИТѢ, а Прѣстолонаслѣдникътъ титлата — ЦАРСКО ВИСОЧЕСТВО.

„Чл. 7. Безъ съгласието на Великото народно събрание, Царьтъ на българитѣ не може да бѫде сѫщеврѣменно управитель на друга нѣкоя държава.

„Чл. 8. Лицето на Царя е свещено и неприкосновено.

„Чл. 9. Законодателната власть принадлежи на *Царя* и на Народното Прѣдставателство.

„Чл. 10. *Царьтъ* утвърждава и обнародва приетитѣ отъ Народното събрание закони.

„Чл. 11. *Царьтъ* е върховенъ началникъ на всички военни сили въ *Царството*, както въ мирно, така и въ военно врѣме. Той раздава военнитѣ чинове по закона. Който постѫпи въ военна служба дава клетва, че ще да е вѣренъ *Царю*.

„Чл. 12. Изпълнителната власть принадлежи *Царю*; вситѣ органи на тая власть дѣйствуватъ отъ негово име и подъ неговъ върховенъ надзоръ.

„Чл. 13. Сѫдебната властъ въ всичката нейна ширина принадлежи на сѫдебнитѣ мѣста и лица, които дѣйствуватъ отъ името на *Царя*. Отношенията на *Царя* къмъ тия мѣста и лица се опрѣдѣлятъ чрѣзъ особни наредби.

„Всѣкой се сѫди отъ естествения си законоустановенъ сѫдъ, и, слѣдователно, въ никой случай и подъ каквото и да било наименование, не могатъ да се създаватъ изключителни сѫдилища или комисии.

„Чл. 14. *Царътъ* има право да смекчава или да отмѣнява наказанията спроти начина, който е опрѣдѣленъ въ правилника на криминалното сѫдопроизводство.

„Чл. 15. *Царътъ* има право за помилване въ криминалнитѣ дѣла. А правото за амнистия принадлежи на *Царя*, заедно съ Народнзто събрание.

„Чл. 16. Изложенитѣ въ чл. 14 и 15 правдини на *Царя* не се простиратъ и на присѫдитѣ, по които сѫ осѫдени министри за нѣкакво нарушение Конституцията.

„Чл. 17. *Царътъ* е прѣдставитель на *Царството* въ всичкитѣ му сношения съ иностранитѣ държави. Той свързва и утвърждава всичитѣ сговори съ иностраннитѣ държави и ги съобщава на Народното събрание, щомъ интереситѣ и сигурностьта на държавата го допущатъ. Обаче търговскитѣ договори, както и всички други, които налагатъ разходи на държавата или съдържатъ измѣнение на сѫществующитѣ закони или засѣгатъ публичнитѣ или граждански права на българскитѣ поданици, получаватъ сила само слѣдъ приемането имъ отъ Народното събрание.

„Чл. 18. Наредбитѣ и разположенията, които излазятъ отѣ *Цара*, иматъ сила въ такътъ случай, *когато тѣ сѫ подписани отъ надлежнитѣ министри*, които приематъ на себе всичката за тѣхъ отговорность.

„ГЛАВА III.

„За мѣстопрѣбиванието на Царя.

„Чл. 19. *Царътъ* е длъженъ да се намира постоянно въ *Царството*. Ако на врѣме излазя изъ него, той си назначава за намѣстникъ или прѣстолонаслѣдника, ако е съвършенолѣтенъ, или Министерския съвѣтъ. Правдинитѣ и длъжноститѣ на намѣстника ще се опрѣдѣлятъ отъ особенъ законъ. За излизането си и за назначението на намѣстникъ *Царътъ* съобщава на Министерския съвѣтъ.

„Чл. 20 Наслѣдникътъ на прѣстола также трѣбва да живѣе въ *Царството* и може да излазя изъ него само съ съгласието на *Царя*.

„ГЛАВА IV.

„За герба на Царството, за печата и за народното знаме.

„Чл. 21. Българския държавенъ гербъ е златенъ коронованъ левъ на тъмночервено поле. Надъ полето *Царска* корона.

„Чл. 22. На държавния печатъ се изобразява гербътъ на *царството*.

„ГЛАВА V.

„За начина, по който ще става Прѣстолонаслѣдието.

„Чл. 24. *Царското* достойнство е наслѣдсвено въ мѫжката низходяща права линия на НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЬ НА БЪЛГАРИТѢ ФЕРДИНАНДЪ I САКЪ-КОБУРГЪ-ГОТСКИ. За наслѣдството ще се изработи особенъ законъ.

„ГЛАВА VI.

„За пълнолѣтието на Царя, Регенството и за Настойничеството.

„Чл. 25. Царствующиятъ Царь и наслѣдникътъ на прѣстола се считатъ пълновъзрастни на 18-та си година.

„Чл. 26. Ако Царътъ встѫпи на прѣстола прѣди да е достигналъ тая възрасть, то до пълнолѣтието му се отрѣжда регенство и настойничество.

„Чл. 28. Царствующиятъ Царъ може още приживѣ да назначи трима регенти, ако наслѣдникътъ на прѣстола е непълновръстенъ, но за това се иска съгласието и утвърждението на Великото народно събрание.

„Чл. 30. Членоветѣ на Регенството, при встѫпването си въ тая длъжность, даватъ на Великото народно събрание клетва, че ще бѫдатъ вѣрни на Царя и на Конституцията. Слѣдъ това, чрѣзъ прокламация къмъ народа, тѣ обявяватъ, че наченватъ да управляватъ Царството въ прѣдѣлитѣ на Царската власть и отъ името на Царя.

„Чл. 31. Царътъ, откакъ достигне пълнолѣтие и даде клетва, встѫпя въ управлението на Царството, и за това извѣстява на народа чрѣзъ прокламация.

„Чл. 32. Възпитанието на непълноврfalseстния царь и управлението на имота му се поржчва на овдовѣлата царица и на настойници, назначени отъ Съвѣта на министритѣ, по съгласие съ Царицата.

„Чл. 33. Членоветѣ на Регентството не могатъ да бждатъ и настойници на непълновъзрастния Царь.

„ГЛАВА VII.

„За встжпването на прѣстола и за клетвата.

„Чл. 34. Слѣдъ смъртьта на Царя, наслѣдникътъ му встжпва на прѣстола и незабавно се разпорежда, за да се свика Велико народно събрание, прѣдъ което той дава слѣдующата клетва:

„Кълна се во име Всемогущаго Бога, че свято и ненарушимо ще пазя Конституцията и законитѣ на Царството и че въ всичкитѣ си разпореждания ще имамъ прѣдъ очи само ползата и доброто на Царството. Богъ да ми е на помощь.“

„ГЛАВА VIII.

„За обдържане на Царя и на Царския домъ.

„Чл. 35. Народното събрание съ законъ опрѣдѣлява за обдържането на Царя и на неговия дворъ цивилна листа. Тя не може да бжде нито уголѣмена безъ съгласието на Народното събрание, нито намалена безъ съизволението на Царя.

„ГЛАВА IX.

„За вѣрата.

„Чл. 37. Господствующата въ Българското *Царство* вѣра е православно-християнската отъ източно изповѣдание.

„Чл. 38. Българскиятъ *Царь* не може да изповѣдва никаква друга вѣра, освѣнъ православната. Изключение се прави само за нинѣ царствующия *Царь*.

„Чл. 39. Българското *Царство* отъ църковна страна, като съставлява една нераздѣлна часть отъ Българската църковна область, подчинява се на Св. Синодъ — Върховната духовна власть на Българската църква, дѣто и да се намира тая власть. Чрѣзъ послѣднята, *Царството* съхранява единението съ вселенската възточна църква въ всичко, що се отнася до догмитѣ на вѣрата.

„Чл. 40. Християнитѣ отъ неправославно изповѣдание и друговѣрцитѣ, било природни поданици на Българското *Царство*, било приети въ поданство, а така сжщо и чужденци, които постоянно или само врѣменно живѣятъ въ България, ползуватъ се въ свобода на вѣроизповѣданието си, стига изпълнението на тѣхнитѣ обреди да не нарушава сжществующитѣ закони.

„ГЛАВА X.

„За законитѣ.

„Чл. 43. Българското *Царство* се управлява точно споредъ законитѣ, които се издаватъ и обнародватъ по начина, който е показанъ въ Конституцията.

„Чл. 45. Приетиятъ отъ Народното събрание законъ се прѣдставя на *Царя* за утвърждение.

„Чл. 46. Слѣдъ като се утвърди отъ *Царя*, законътъ въ пълния си текстъ трѣбва да се обнародва. При обнародване на закона трѣбва да се каже, че той е приетъ отъ Народното събрание.

Никой законъ нѣма сила и дѣйствие, доклѣ той не се обнародва.

„Чл. 47. Ако би държавата да се заплашва отъ нѣкоя външна или вѫтрѣшна опасность, а Народното събрание не би могло да си свика, то само въ такъвъ случай *Царьтъ*, по прѣдставление на Министерския съвѣтъ и подъ обща отговорность на министритѣ, може да издава наредби и да прави разпореждания, които иматъ задължителна сила като законъ. Такива извънредни наредби и разпореждания се прѣдставятъ за одобрение на първото, свикано слѣдъ това, Народно събрание.

„ГЛАВА XI.

„За държавнитѣ имоти.

„Чл. 51. Държавнитѣ имоти принадлежатъ на Българското *Царство* и съ тѣхъ не могатъ да се ползуватъ нито *Царьтъ*, нито неговитѣ роднини.

„ГЛАВА XII.

„За гражданитѣ на Българското Царство.

„Дѣлъ I.

„Общи правила.

„Чл 54. Всички родени въ България, които не сѫ приели друго поданство, сѫщо и ония, които сѫ родени другадѣ отъ родители български поданици, броятъ се поданици на Българското *Царство*.

„Чл. 55. Чужденци могатъ да приематъ българско поданство, споредъ наредбитѣ на особенъ законъ, който ще се изработи.

„Чл. 56. Всѣкой поданикъ на Царството може да се отрече отъ поданството, слѣдъ като си отслужи по-напрѣдъ военната служба и като изпълни другитѣ си длъжности спрѣмо държавата, по особенъ законъ, който ще се изработи.

„Чл. 58. Титли за благородство и други отличия не могатъ да сѫществуватъ въ Българското Царство.

„Чл. 59. Царьтъ има право да раздава ордени. Учрѣждението на орденитѣ става съ особенъ законъ.

„Чл. 60. Съ политически правдини се ползуватъ само гражданитѣ на Българското Царство, а съ граждански правдини, спроти законитѣ, се ползуватъ всички живущи въ Царството.

„Чл. 61. Никой въ Българското Царство не може ни да купува, нито да продава человѣчески сѫщества.

„Всѣкой робъ, отъ какъвто полъ, вѣра и народность да бѫде, свободенъ става, щомъ стѫпи на Българска територия.

„Чл. 62. Законитѣ за благоустройството и полицейскитѣ закони еднакво сѫ задължителни за всички лица, които живѣятъ въ Царството.

„Чл. 63. Всички недвижими имоти, които се намѣрватъ въ Царството, макаръ би че принадлежали и на чужденци, се намиратъ подъ дѣйствието на Българскитѣ закони.

„Дѣлъ IV.

„За даждията и държавнитѣ берии.

„Чл. 69. Всѣкой поданикъ на Българското Царство, безъ изключение, длъженъ е да плаща опрѣдѣленитѣ по закона даждия и държавни берии и да носи тегобитѣ.

„Чл. 70. Царьтъ и наслѣдникътъ на прѣстола се освобождаватъ отъ всѣкакви даждия, държавни берии и тегоби.

„Дѣлъ V.

„За военната служба.

„Чл. 72. Съставътъ, подсѫдностьта и устройството на военнитѣ сѫдилища, както и условията, на които трѣбва да отговарятъ сѫдиитѣ, се опрѣдѣлятъ съ особенъ законъ

„Дѣлъ VI.

„За личната неприкосновеность, за неприкосновеностьта на жилищата и кореспонденцията.

„Чл. 76 се отмѣнява.

„Дѣлъ VII.

„За народното учение.

„Чл. 78. Първоначалното учение е безплатно и задължително за вситѣ поданици на Българското Царство.

„Дѣлъ VIII.

„За свободата на печата.

„Чл. 79. Печатътъ е свободенъ. Никаква цензура не се допуща, сѫщо и никакъвъ залогъ не се иска отъ писателитѣ, издателитѣ и печатаритѣ.

„Когато писательтъ е познатъ и живѣе въ Царството, издательтъ, печатарьтъ и раздавачътъ нѣма да са прѣслѣдватъ.

„Дѣлъ IX.

„За свободата на събранията и за съставяне дружества.

„Чл. 82. Жителитѣ на Българското Царство иматъ право да се събиратъ мирно и безъ орѫжие за да обсѫждатъ всѣкакви въпроси, безъ да искатъ понапрѣдъ за това дозволение.

„Събирания вънъ отъ сданията, подъ открито небо, напълно се подчиняватъ на полицейскитѣ правила.

„ГЛАВА XIII.

За Народното Прѣдставителство.

„Чл. 85. Прѣдставителството на Българското Царство се заключава въ Н. събрание, което бива:

„1. Обикновено.

„2. Велико.

„ГЛАВА XIV.

За Обикновеното Народно Събрание.

„Дѣлъ I.

„За състава на обикновеното Народно събрание.

„Чл. 86. Обикновеното народно събрание се състои отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа, по единъ прѣдставитель на двадесеть хиляди души отъ двата пола. Прѣдставителитѣ се избиратъ за четири години.

„Избиратели сѫ всички български граждани, които иматъ възрасть по-горѣ отъ 21 година, и се ползуватъ съ граждански и политически правдини.

„Избираеми за прѣдставители сѫ всички български граждани, които се ползуватъ съ граждански и политически правдини и сѫ на възрасть по-горѣ отъ 30 години и да сѫ книжовни (грамотни).

„За реда на изборитѣ ще се изработи особенъ избирателенъ законъ.

„Чл. 91 се отмѣнява.

„Чл. 92. Събранието може да поканва министритѣ да дойдатъ въ заседанието, за да даватъ потрѣбнитѣ свѣдѣния и разяснения. Министритѣ сѫ длъжни да дойдатъ въ Събранието и да дадатъ лично исканитѣ обяснения. Министритѣ подъ своя отговорность могатъ да прѣмълчаватъ такива работи, за които, ако се разгласи не оврѣме, може да се поврѣдятъ държавнитѣ интереси.

„Чл. 100. Прѣдседательтъ, Министъръ, а сѫщо и членове на Събранието, на брой не по-малко отъ трима, могатъ да прѣдложатъ да не се пущатъ въ засѣданието външни лица.

„Такова прѣдложение се разглежда дверемъ затворенимъ и се рѣшава отъ присѫтствующитѣ членове по вишегласие.

„ГЛАВА XVI.

За реда, по който се внасятъ и разглеждатъ проектитѣ и прѣдложенията.

„Чл. 108. Законодателната инициатива принадлежи на Царя и на Народното събрание.

„Чл. 109. Законопроектитѣ и прѣдложенията на правителството се внасятъ въ Народното събрание отъ надлежнитѣ министри по Царска заповѣдь. Всѣки прѣдставитель сѫщо може да внесе въ Народното събрание законопроектъ или прѣдложение, ако тѣ сѫ подписани отъ една четвъртина отъ присѫтствующитѣ прѣдставители.

„Чл. 118. За всѣкоя наредба, станала въ Събранието и прѣдставена на Царя, рѣшението царско трѣбва да се даде доклѣ трае сѫщата сесия.

„ГЛАВА XVII.

За бюджета.

Чл. 120. Бюджетътъ, отъ какъ се приеме отъ Народното събрание, прѣдставя се на Царя за утвърждение.

„Чл. 121. Народното събрание разглежда проекта на бюджета статия по статия.

„ГЛАВА XVIII.

„За държавнитѣ займове.

„Чл. 125. Ако би за свикването на Народното събрание да се посрѣщнатъ важни спънки, то Царьтъ, по прѣдставление на Министерския съвѣтъ, може да разрѣши заеми до три милиона лева, съ условие, че той ще се одобри отъ най близкото Народно събрание.

„Чл. 126. За статии, за които не е билъ отреденъ кредитъ, Царътъ може, по реда и въ показанитѣ въ прѣдидущия 125 членъ случаи, да разрѣши разноски отъ паритѣ на хазната; но тия всички разноски не бива да надминаватъ единъ милионъ лева.

„ГЛАВА XIX.

„За свикването на Народното Събрание.

„Чл. 127. Царьтъ свиква Народното събрание редовно всѣка година. Сесията трае отъ 15 октомврий до 15 февруарий идната година. Но по нѣкои важни работи, Събранието може да се свика и извънредно.

„Чл. 128. Мѣстото, и, както е речено въ чл. 127, врѣмето на Събранието се показватъ въ разпореждането на Царя за свикването на Събранието.

„Чл. 129. Редовнитѣ заседания на Събранието може да се продължатъ по взаимно съгласие на Царя и Народното събрание.

„Чл. 130. Царьтъ отваря и затваря Събраниието или самъ, или поржча това на друго лице, което е особно за това упълномощено.

„Чл 131. Прѣдъ отварянето на Събранието вситѣ му членове у едно врѣме, споредъ обредитѣ на вѣрата си, даватъ тая клетва:

„Кълна се во име Единаго Бога да пазя и да браня Конституцията, и, при извършването на длъжноститѣ си въ това Събрание, да имамъ едничко прѣдъ очи общо благо на народа и на Царя, колкото ми стига разумътъ и съвѣстьта. Богъ да ми е на помощь. Аминъ".

„Чл. 132. Духовнитѣ лица клетва не даватъ, но се обричатъ тържествено да вършатъ всичко по съвѣсть, като иматъ прѣдъ очи само общото благо на държавата и на Царя.

„Чл. 133. При отварянето на Събранието въ Царското слово се описва положението на държавата и се показватъ проектитѣ и прѣдложенията, които има да бждатъ внесени въ Събранието за разглеждане.

„Чл. 134. На Царското слово Събранието прѣдставя Царю адресъ за отговоръ.

„Чл. 135. Слѣдъ като се свика Събранието, Царьтъ може да забави срока на неговитѣ заседания, но не за повече отъ два мѣсеца. Ново отлагане прѣзъ сжщата сесия може да стане само по съгласие на самото Събрание.

„Чл. 136. Царьтъ може да разпуща Събранието и да назначава нови избори за народни прѣдставители.

„Чл. 138. Членоветѣ на Народното събрание не могатъ да се събиратъ на сесия, безъ да бѫдатъ свикани отъ Царя; сѫщо тѣ не могатъ да се събиратъ на заседания, слѣдъ като се отложи, затвори или разпусне Събранието.

„ГЛАВА XX.

„За Великото Народно Събрание.

„Дѣлъ I.

„Какво има да върши Великото Народно Събрание.

„Чл. 140. Великото народно събрание се свиква отъ Царя или отъ Регентството, или Министерския съвѣтъ.

„Чл. 141. Царьтъ свиква Великото народно събрание.

„1. За да обсѫжда въпроси за отстѫпване или размѣняване на нѣкоя часть отъ територията на *Царството.*

„2. Да се произнесе по случая прѣдвиденъ въ чл. 7 отъ Конституцията.

„3. За да измѣни или прѣгледа Конституцията.

„Рѣшението на тия прѣдмети изисква вишегласието на двѣ третини отъ всичкитѣ членове на Събранието.

„Чл. 142. Великото народно събрание може да бѫде свикано отъ Регентството само за да обсѫди въпроса за отстѫпване или размѣняване на нѣкоя часть отъ територията на *Царството.*

„Тия въпроси се рѣшаватъ по вишегласие отъ членоветѣ, които сѫ въ Събранието.

„Чл. 143. Министерскиятъ съвѣтъ свиква Велико народно събрание:

„1. За избиране новъ *Царь*, въ случай, ако би царувавшиятъ *Царь* да се помине, безъ да остави подирѣ си наслѣдникъ, избирането става по вишегласие на двѣ третини отъ членоветѣ, които сѫ въ Събранието.

„2. За избиране на Регенти, когато наслѣдникътъ на прѣстола е непълновръстенъ.

„Избирането става по вишегласие на членоветѣ, които сѫ въ Събранието.

ГЛАВА XXI.

За върховнитѣ правителствени уредби; за Министерския Съвѣтъ и Министерствата.

„Чл. 149. Изпълнителната власть подъ върховния надзоръ и рѫководство на Царя (чл. 12) принадлежи на министритѣ и на тѣхния Съвѣтъ.

„Чл. 150. Министерскиятъ съвѣтъ се състои отъ всичкитѣ министри. Единъ отъ тѣхъ, по изборъ отъ Царя, назначава се за прѣдседатель на Съвѣта.

„Чл. 151. Освѣнъ общитѣ длъжности въ обикновено врѣме, на Министерския съвѣтъ въ нѣкои долуспоменати случаи се присвояватъ тия права и длъжности:

„1. Когато се случи да се помине Царьтъ безъ наслѣдникъ, Министерскиятъ съвѣтъ поемва управлението на Царството и вѫтрѣ въ единъ мѣсецъ свиква Великото народно събрание за избиране новъ царь.

„2. Министерскиятъ съвѣтъ поемва управлението на Царството и тогава, когато Царьтъ при смъртьта си не отреди Регентство. Великото народно събрание за избиране регенти трѣбва да бѫде свикано такожде вѫтрѣ въ единъ мѣсецъ (точка 1).

„3. Ако подиръ смъртьта на Царя овдовѣлата царица остане непразна, то, доклѣ тя роди, управлението на Царството принадлежи на Министерския съвѣтъ.

„4. Ако би да се помине нѣкой отъ регентитѣ, то Министерскиятъ съвѣтъ свиква Великото народно събрание, за да избере новъ регентъ на мѣсто починалия по опрѣдѣления редъ въ точка 2.

„5. Министерскиятъ съвѣтъ въ ония случаи, що се споменуватъ въ точки 1—4 отъ тоя членъ, като поемва управлението на Царството, обявява за това съ прокламация на народа.

„6. Доклѣ Министерскиятъ съвѣтъ управлява Царството, той не може да мѣнява министритѣ.

„7. Членоветѣ отъ Министерския съвѣтъ, когато врѣменно управляватъ Царството, добиватъ само министерската си заплата.

„Чл. 152. Министритѣ се назначаватъ и уволняватъ отъ Царя.

Чл. 153. Министритѣ сѫ отговорни прѣдъ Царя и Народното събрание съвокупно за всичкитѣ общи мѣрки, които тѣ взиматъ, и лично всѣкой единъ за всичко, което е той извършилъ по управлението на повѣрената нему часть.

„Чл. 154. Всѣкой официаленъ актъ, какъвто и да е, като се подпише отъ Царя, трѣбва да бѫде также подписанъ или отъ всичкитѣ министри, или само отъ надлежния министъръ.

„Чл. 155. Народното събрание може да прѣдава министритѣ на сѫдъ за измѣна на Отечеството или на Царя, за нарушение Конституцията, за прѣдателство или нѣкаква врѣда причинена на Царството за лична полза.

„Чл. 160. Царьтъ не може да опрости единъ обвиненъ министъръ безъ съгласието на Народното събрание.

„Чл. 160. Изпълняването на законитѣ се поръчва на Върховни управителни уредби, които се наричатъ министерства.

„Чл. 191. Министерствата сѫ осемь:

„1. Министерство на външнитѣ работи и изповѣданията.

„2. Министерство на вѫтрѣшнитѣ работи.

„3. Министерство на народното просвѣщение.

„4. Министерство на финанситѣ.

„5. Министерство на правосѫдието.

„6. Военно министерство.

„7. Министерство на търговията и земледѣлието.

8. Министерство на общественитѣ сгради, пѫтищата и съобщенията.

„Дава се право на Царя да назначава и единъ министъръ безъ портфейлъ.

„Чл. 162. На чело на всѣко едно министерство намира се министъръ.

„При всѣко министерство може да има единъ държавенъ подсекретарь. Правата и обязаноститѣ му ще се опрѣдѣлятъ съ законъ.

„Чл. 163. Царьтъ има право да назначава лица на всичкитѣ правителствени длъжности.

„Чл. 164. Всѣко едно длъжностно лице дава клетва, че ще е вѣрно на Царя и на Конституцията“.

Платформи

на политическитѣ партии по измѣнение Констигуцията.

Социалиститѣ.

Къмъ балканската демократическа република, за тържеството на освободителния революционенъ социализмъ! Върху червеното знаме на социялдемокрацията сѫ написани исканията, пропити отъ жизненитѣ интереси и великитѣ идеали на работническата класа: за изборното право на всичкн граждани, безъ разлика на полъ, и избиране отъ народа на всички власти; за самоуправлението на общината и прѣкото участие на народа въ законодателството; за свободата на убѣжденията, словото, печата, събранията и сдружаванията; за прѣкото прогресивно-приходно и имотно облагане; за задължителното държавно осигуряване на работницитѣ и за работническия инспекторатъ, плащанъ отъ държавата и пр.

Земледѣлцитѣ.

Ние ще се боримъ до край противъ припознаването царската титла и царската корона на князъ Фердинанда, защото тя води къмъ разширение и заздравяване на монархизма, защото тя е прикачена чрѣзъ дрѣзко посѣгателство върху конституцията, защото тя ще повлече огромни суми и съвършено непроизводителни, безполезни раз-

Янко Сакжзовъ.

ходи отъ държавното съкровище, и защото тя е отживѣла врѣмето си.

Обща снимка землдѣлцитѣ.

Ние ще се боримъ до край противъ новата опасна редакция на чл. 17, защото тя, като дава права на държавния глава да сключва по свое благоусмотрение сговори съ другитѣ държави, безъ знанието и пълномощното на Народното събрание, най-жестоко посѣга върху върховното право на българския народъ да се самоуправлява и да ръководи сѫдбинитѣ на отечеството си.

Ние ще се боримъ до край противъ новото измѣнение на чл. 35 отъ конституцията, чрѣзъ което се отварятъ вратитѣ за произволното увеличение заплатата на българския князъ, защото това измѣненне е пакостно за държавното съкровище и защото чрѣзъ него се нарушава принципа, да се опрѣдѣля максималния размѣръ на заплатата на държавния глава въ единствения контрактъ между него и народа — конституцията, и защото, найсетнѣ, съ него се ограничаватъ правата на българския народъ, да посѣга, да намалява тоя размѣръ, съобразно жизненитѣ нужди на тоя народъ.

Ние ще се боримъ до край противъ измѣнението на чл. 19 отъ конституцията, чрѣзъ което се нарушава чл. 34 отъ сѫщата, като се дава право на княза да оставя за свой замѣстникъ и прѣстолонаслѣдника, безъ послѣдния да е положилъ прѣдвидената въ самата конституция клетва.

Ние ще се боримъ до край за прокарване на всички нововъведения въ проекта, които цѣлятъ да прѣмахнатъ военнополевитѣ сѫдилища, да ограничатъ военнитѣ и да разширятъ властьта на парламента и за които днешното правителство е поело ангажиментъ отъ двореца да ги провали.

Ние ще се боримъ до край, за да нанесемъ смъртоносенъ, но справедливъ и заслуженъ ударъ на монархизма въ България и на неговитѣ слѣпи и послушни орждия — политическитѣ котерии.

Ние ще се боримъ до край за възтържествуване на свѣтлото народно господство надъ подлия и мракобѣсенъ монархизмъ, та ако ще би и живота си да жертвуваме прѣдъ олтаря на тая борба.

I Социални искания:

А. Законъ за закрила на работническия трудъ: 1. Урегулиране на работния день, като се забрани труда на малолѣтни по-малки отъ 14 години, и нощната работа за всички освѣнъ производствата, които по свойствата си и въ обществения интересъ изискватъ нощенъ трудъ. 1. Уреждане непрѣкъснатата работническа почивка отъ 36 часа въ седмицата. 3. Освобождаване отъ работа на заболѣли работници съ право на заплата за опрѣдѣленъ срокъ. 4. Надзоръ въ производството чрѣзъ учрѣдяване инспекторатъ и камари на труда. 5. Хигиена на труда. 6. Пълно коалиционно право и за държавнитѣ служащи.

Б. Пенсия за старость и задължителна работническа застраховка.

II Политически искания:

1. Република, вмѣсто монархия. 2. Съразмѣрна система, като цѣлата държава образува една избирателна колегия. 3. Самоуправление на общината и окржга (или околията), като се прѣмахие опеката на централната власть. 4. Пълна свобода на сдружаванията и събранията, като се прѣмахнатъ всички ограничения за събрания на открито. 5. Прѣмахване на военнитѣ и изключителни сждилища, като всички дѣла на военни, изключая дисциплинарнитѣ,

останатъ подсѫдни на граждаискитѣ сѫдилища. 6. Народна милиция, вмѣсто постоянна всйска, намаление състава и срока на военната служба. Сѫдебна защита противъ актоветѣ и разпоредбитѣ на централната и мѣстна власть. Стабилизиране положението на държавнитѣ служащи.

III Економически искания:

1. Прогресивенъ-подоходенъ данъкъ. 2. Прѣмахване на всички косвени данъци: акцизи, мита и привилегии. 3. Намаление данъчнитѣ тяжести на работния свѣтъ съ освобождение отъ облагане на малкитѣ приходи. Прѣмахване на излишнитѣ бюрократически служби въ военното и гражданско вѣдомство; съкращение на военнитѣ разходи. 5. Подобрение положението на държавнитѣ и общински служащи. 6. Безплатна медицинска и сѫдебна помощь за беднитѣ.

Либералитѣ.

(„Народни Права" брой 26, година 1911, февруари 9).

„. . . законопроекта. Либералитѣ го приематъ, защото той е единъ минимумъ на тѣхнитѣ искания за едно по-широко измѣнение на конституцията въ либераленъ и демократически духъ, съгласно чл. 1 отъ програмата имъ.

А че нѣма едномислие по туй измѣнение, найглавно личи и отъ факта, дѣто всички откриха и оставиха неразрѣшенъ единъ конституционенъ въпросъ, при разрѣшението на който нѣкога разчитатъ да иматъ възможность да прокаратъ точно онова, което сега мислятъ. Този въпросъ е съотношението между Народното събрание и Великото.

Е ли послѣдното длъжно да се ограничи съ вотирания отъ първото дневенъ редъ, или може съ права на учрѣдително да измѣнява конституцията както иска? Този въпросъ остава неразрѣшенъ, защото и не може да бѫде рѣшенъ. Изказаха се много мотиви за и противъ, едни прѣдъ други по-убѣдителни, би се г. Малиновъ въ гърдитѣ, удря по масата и вика: нищо повече, ни по-малко ни повече, туй само има да рѣшава Великото народно събрание, и всичкия въпросъ е тамъ, че когато туй Велико народно събрание дойде, може да каже: никой не е въ сила да ми туря юзди; никакви рѣшения на обикновеното Народно събрание, азъ съмъ Велико, азъ съмъ народа, азъ съмъ суверенъ, не слушамъ ни царь, ни събрание, измѣнявамъ конституцията съ всички права на върховень делегатъ на този народъ, който е стопанинъ на тази държава. Но това било революционно. Каквото щете го кажете. То е допустимо.

По този въпросъ ние виждаме, че нѣма единомислие въ разнитѣ политически течения. Нашата цѣль сега не е да го разрѣшаваме. Той сега изниква. За него ние нѣмаме сложена нито традиция, нито конституционна норма. Тукъ го само констатираме. И само защото той остана и остава откритъ, затуй може би и всички политически течения приеха прѣдложенитѣ отъ прававителството измѣнения съ смѣтка, че не е извѣстно какъ Великото народно събрание ще го разрѣши и тѣмъ до тогава сѫ развързани рѫцѣтѣ. Друго би било положението, ако този въпросъ е разрѣшенъ, т. е. ако всички изхождаха отъ положението, че по никакъвъ начинъ Великото народно събрание не може да излѣзе отъ рамкитѣ, начъртани му отъ обикновеното. Тогава щѣше ясно да се види, кои сж за

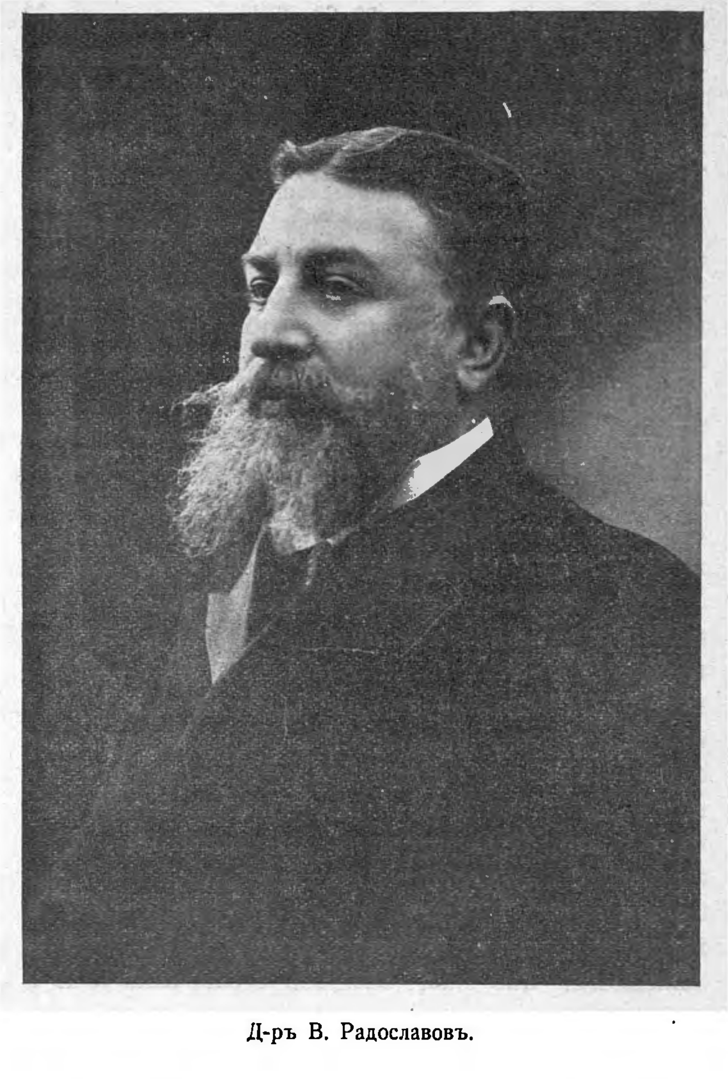

Д-ръ В. Радославовъ.

прѣдлаганитѣ измѣнения, кои сж противъ тѣхъ.

Сега възможно е всѣка, или нѣкоя отъ групитѣ, които гласуваха за законопроекта, да си прави такава смѣтка: нека сега се приеме туй измѣнение, че послѣ, като дойде Великото народно събрание, тогава ще видимъ тия ли измѣнения ще приемемъ, съвсѣмъ ли ще ги отхвърлимъ, други ли ще намѣримъ и пр.

Младолибералитѣ.

За начина, по който може да се измѣнява и прѣглежда Конституцията.

Чл. 168. Щомъ се приеме прѣдложението за измѣнение или прѣглеждание на Конституцията, Народното събрание се счита за разтурено по право. Избори за ново Народно събрание се произвеждатъ въ прѣдписания отъ чл 137 срокъ. Правителството внася въ това събрание законопроектъ за измѣнение на Конституцията, който слѣдъ, приемането му, се внася за обсѫждане въ Великото народно събрание. Това събрание е властно да приеме, измѣни, допълни или отхвърли приетия отъ Народното събрание законъ за измѣнението. То обаче, нѣма право да обсѫжда, измѣнява и допълва и други членове отъ Конституцията, неозначени въ гласувания отъ събранието законъ.

Великото народно събрание трѣбва да бѫде свикано за обсѫждане закона за измѣнение на Конституцията най-късно шесть мѣсеца слѣдъ обнародването на послѣдния.

За народния суверенитетъ.

„Всичкитѣ власти произтичатъ отъ народа и се упражняватъ по установения отъ Конституцията редъ“.

Д. Тончевъ
(шефъ на младо-либералитѣ и прѣдседатель на III В. Н. Сѣбрание)

За произволнитѣ закони на обикн. Нар. събрание.

„Ни единъ законъ не може да има обратна сила въ врѣда на придобити вече права споредъ прѣдшествующитѣ закони“.

За административното правосждие.

Административно правосждие може да се създаде само съ особенъ законъ.

Прѣрекванията между административнитѣ и обикновенитѣ сждилища ще се рѣшаватъ отъ Върховния Касационнинъ Сждъ.

За бюджета.

„Бюджета е единственъ. Годишнитѣ приходи и разходи на държавата, постоянни и врѣменни, редовни и извънредни, се вписватъ въ бюджета. който ежегодно се обсжжда и приема отъ Н. събрание.

Законодателната и изпълнителната власть само веднъжъ въ годината, прѣзъ обикновената сесия на Събранието, могатъ да установатъ държавнитѣ приходи и разходи. Не могатъ да се искатъ свръхсмѣтни допълнителни и извънредни кредити за каквато и да било нужди.

Върховната Смѣтна палата се натоваря да бди при извършване визита на платежнитѣ заповѣди и да не допуща да се харчи повече или да се ангажира съкровището съ работи, доставки и постройки, които по размѣритѣ си, прѣвишаватъ бюджетнитѣ кредити,“

„За работи, доставки и постройки, за които не е било отреденъ кредитъ въ бюджета и извършването на които не може да се отложи безъ врѣда за държавата до новия бюджетъ, могатъ да се похарчатъ до 1,500,000 лева. Но сумата за подобни неотложни нужди трѣбва да се вписва ежегодно въ бюджета.

За държавнитѣ заеми.

Чл. чл. 124 и 125 трѣбва да се замѣнятъ съ слѣдния текстъ:

„Ни единъ заемъ не може да се сключи безъ прѣдварителното съгласие на Нар. събрание.

Но ако държавата се заплашва отъ война, външни нападения, вътрѣшни вълнения, гладъ и голѣми стихийни бѣдствия, министритѣ могатъ, съ съгласието на царя, да сключатъ заемъ и да го разходятъ безъ прѣдварително съгласие на събранието до размѣръ на 5 милиона лева.

Народното събрание въ най-близката си сесия се произнася, сѫществували ли сѫ или не условия за сключване на заема и го утвърждава.“

За чл. 47.

По принципъ законодателната власть принадлежи само на Народното събрание. За изключителни случаи, и при извѣстни условия, конституцията дава право и на княза да законодателствува, подъ отговорностьта на министритѣ, т. е. да издава разпореждания, които иматъ си i на врѣменни и условни закони, до гдѣто Народното събрание, въ най-близката си сесия, ги удобри. При създаването на конституцията, когата Народното събрание не можеше, по разни причини, да се свиква тъй бързо, и когато нѣмахме закони по много области, чл. 47 си имаше оправданието. Но днесъ тѝй стана не само излишенъ, но и врѣденъ при едно неоправдано негово прилагание. Ето защо либералната партия изисква:

Унищожение на чл. 47

Членъ 17.

„Царьтъ е прѣдставитель на царството въ всичкитѣ му сношения съ чуждестранитѣ държави. Той, съ съгласието на Министерския съвѣтъ, свързва и утвърждава всѣкакви договори съ чуждитѣ държави и ги съобщава на Народното събрание, щомъ интереситѣ и сигурностьта на страната го позволятъ.

„Въ подобни случаи, а тъй сѫщо и когато съображения отъ голѣма важность го изискватъ да се държатъ въ тайна работитѣ за отношенията на царството съ иностраннитѣ държави, се съставя особенъ протоколъ. Присѫтствующитѣ министри сѫ абсолютно задължени подъ страхъ на тѣхната отговорность, и подъ санкцията на членове 153, 155, да изкажатъ и изложатъ мнѣнието си, което ще бѫде отбѣлѣзано въ протокола. Ако рѣшението, което прѣдлежи да се вземе, е противно на конституцията или на истинскитѣ интереси на царството, министритѣ сѫ длъжни да се съпротивятъ енергически. Онзи отъ тѣхъ, който не е вписалъ въ протокола особено мнѣние, се счита, че е билъ съгласенъ съ взетото рѣшение и отговаря за него.

За прѣдстолонаслѣдството.

Царското достойнство е наслѣдствено въ мѫжка низходяща права и законна линия на Н. В. Царътъ на Българитѣ Фердинандъ I Саксъ Кобургъ Готски, по агнатския редъ на първородството и съ изключване за винаги женитѣ и тѣхнитѣ низходящи.“

За цивилната листа на царя.

Опрѣдѣлението на цивилната листа и по размѣръ и по врѣме да стане съ текстъ въ самата конституция.

За деветото министерство.

Ако се допусне и приеме отъ В. нар. събрание и деветото министерство, желателно е да стане едно промѣнение въ атрибутитѣ на до сега съществующитѣ министерства и да се образува едно особено министерство на земледѣлието и горитѣ, понеже България е, може да се каже, чисто земледѣлческа страна.

Радикалъ-демократитѣ.

За тайнитѣ политически договори.

„Държавниятъ глава е прѣдставитель на държавата въ всичкитѣ ѝ сношения съ иностраннитѣ държави. Отъ негово име и съ одобрение на Нар. събрание правителството свързва всѣкакви договори и съглашения съ иностраннитѣ държави.“

За излизането на държавния глава вънъ отъ държавата.

„Държавниятъ глава е длъженъ постоянно да се намира въ държавата. Той не може да излиза вънъ отъ държавата безъ съгласието на министарския съвѣтъ.“

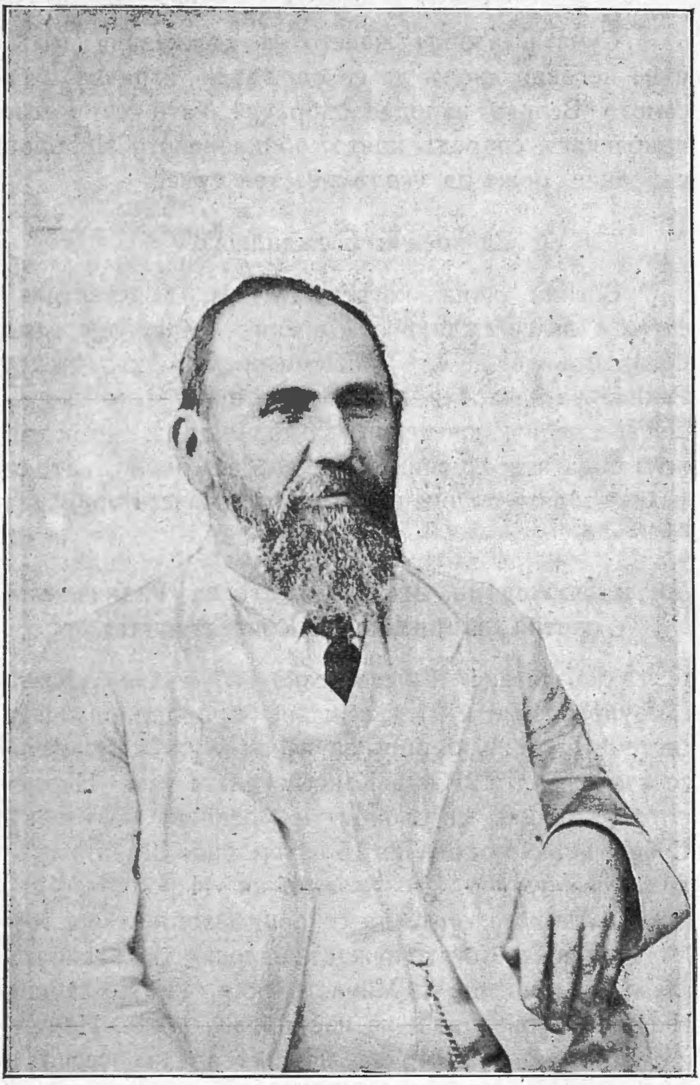

Н. Цановъ.

За обдържането на държавния глава.

Сумата за обдържането на държавния глава и на неговия дворъ да се опрѣдѣли изрично отъ самото Велико народно събрание, като се махне прибавката, споредъ която обикновеното Народно събрание може да уголѣмява тая сума.

За военнитѣ сѫдилища.

Военни лица когата сѫ на дѣйствителна служба, да се сѫдятъ отъ военни сѫдилища само по прѣстѫпления отъ дисциплинаренъ характеръ. Радикалната партия одобрява прѣдлаганото запрѣщаване на изключителнитѣ сѫдилища и комисии, иска това запрѣщение да бѫде безусловно, като се махне втората половина отъ прѣдложената прибавка къмъ чл. 73.

Други необходими, отъ гледището на Радикалната партия, измѣнения на Конституцията.

а) създаване дѣйствително и пълно мѣстно самоуправление и б) въвеждане пропорционалната система и при изборитѣ за народни прѣдставители се измѣни чл. 127 отъ Конституцията така: Народното събрание се събира на редовна сесия въ София всѣка година на 15 октомврий. Сесията трае до 15 февруарий. По рѣшение на Народното събрание, сесията може да се продължи и слѣдъ послѣдния срокъ. Когато нуждата наложи, държавниятъ глава, по рѣшение на Министерския съвѣтъ, свиква Народното събраиие на извънредна сесия. Народното събрание се свиква на извънредна сесия и тогава, когато това поискватъ повече отъ половината народни прѣдставители.

Отъ сѫщия характеръ е и слѣдното необходимо измѣнение на Конституцията. Споредъ чл. 109, „законопроектитѣ и прѣдложенията на правителството се внасятъ въ Народното събрание отъ надлежнитѣ министри по княжеска заповѣдь". Това послѣдното е едно ограничение, което въ нѣкои случаи може да бѫде твърдѣ чувствително. Радикалната партия иска да се изхвърлятъ думитѣ „по княжеска заповѣдь", така че министритѣ да могатъ свободно и неограничено да внасятъ въ Нар. събрание приготвенитѣ отъ тѣхъ законопроекти и прѣдложения.

Чл. 136. отъ Конституцията да се измѣни така: „Държавниятъ глава, по прѣдложение на Министерския съвѣтъ, може да разпуща Събранието и да назначи нови избори за народни прѣдставители. Не може, обаче, да бѫде разпуснато Народно събрание, което е отказало кредитъ на едно министерство".

Къмъ чл. 119 да се добави нова алинея: „Държавнитѣ данъци се гласуватъ ежегодно. Законитѣ, съ които тѣ се установяватъ, иматъ сила само за една година, ако не сѫ възобновени съ специално рѣшение на Народното събрание". При това постановление на Конституцията, ако едно Народно събрание бѫде разтурено прѣди да е гласувало необходимото рѣшение за продължаване силата на данъчнитѣ закони, правителството, което е разтурило Събранието, не ще има право да събира данъци".

Къмъ чл. 71 отъ Конституцията да се добави слѣдната нова алинея: „Съставътъ на армията всѣка година се опрѣдѣля отъ Народното събрание".

Радикалната партия настоятелно иска да се изхвърли отъ Конституцията ни чл. 47.

Радикалната партия иска да се изхвърлятъ въ чл. 149 на Конституцията думитѣ: „и рѫководство", като се каже само: „Изпълнителната власть, подъ върховния надзоръ на държавния глава, принадлежи на министритѣ и на тѣхния съвѣтъ“.

Да се допустне раздаването на учрѣденъ орденъ за отличие само въ врѣме на война.

„Държавниятъ глава и неговото сѣмейство не се освобождаватъ отъ опрѣдѣленитѣ по закона даждия и държавни берии“.

Въ чл. 131, въ който се установява клетвата за депутатитѣ, да се каже, че прѣдставителитѣ ще иматъ при своята работа едничко прѣдъ очи общото благо на народа, а думитѣ „и на княза“ да се махнатъ.

Чл. 164, въ който се казва, какво всѣко длъжностно лице дава клетва, че ще е вѣрно на Конституцията.

Въ чл. 11, дѣто се говори за клетвата на войницитѣ, да се каже: „Който постѫпя въ военна служба, дава клетва, че ще да е вѣренъ на отечеството“.

Сѫдебнитѣ мѣста и лица дѣйствуватъ не отъ името на държавния глава, а отъ името на закона.

Въ чл. 8 на Конституцията се казва: „Лицето на държавния глава е священно и неприкосновенно“. Трѣбва да се махне думата „священно“.

Да се обезпечи, чрѣзъ особенъ членъ на Конституцията, административно правосѫдие, за да могатъ гражданитѣ да намѣрятъ сѫдебна защита противъ незаконни разпореждания на административнитѣ власти, съ които се накърняватъ частни или публични права.

„За врѣди и загуби, причинени отъ министъръ или длъжностно лице, съ умишлено противозаконни разпоредби, отговаря причинительтъ“.

Да се установи несмѣняемостьта на сѫдиитѣ като конституционенъ принципъ.

Народното събрание може да прѣдава министритѣ подъ сѫдъ и за нѣкаква врѣда, причинена на държавата за лична или частна полза.

Д-ръ Н. Генадиевъ
Шефъ на Народно-либералната партия — нѣматъ никаква платформа.

Откриване
Петото Велико Нар. Събрание

(9 юний 1911 г. въ В. Търново).

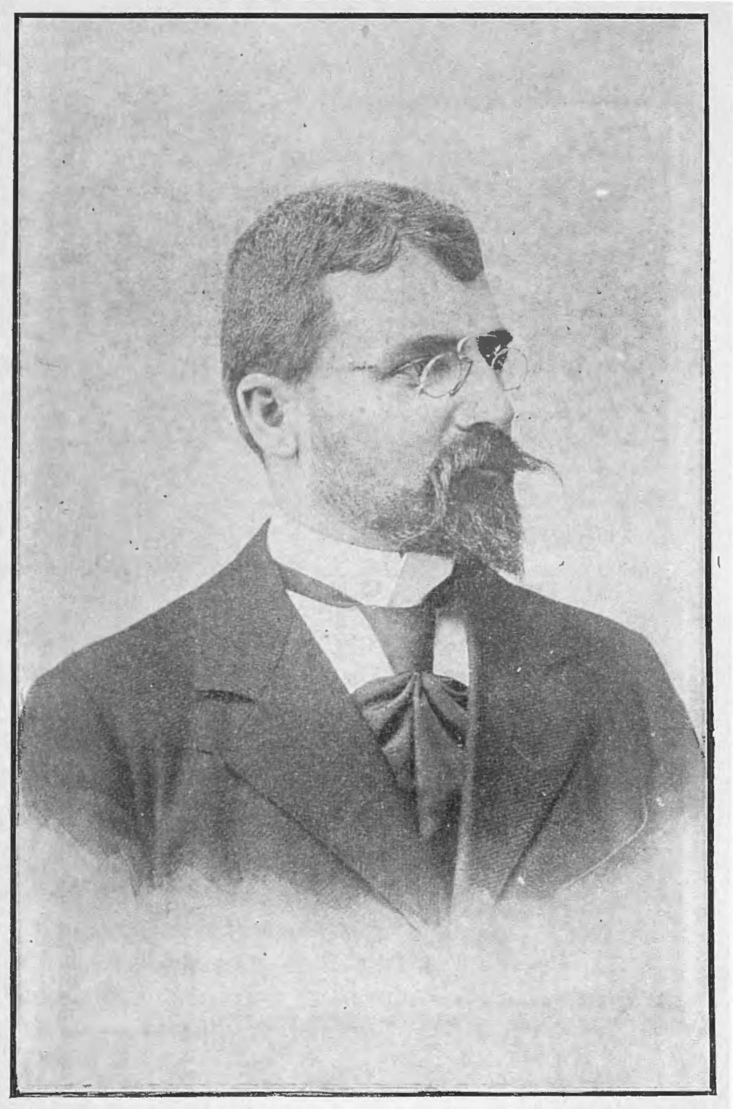

Д-ръ Ст. Даневъ, прѣдседатель на V В. Н. Събрание и шефъ на прогресивно-либералната партия.

Откриване на V Велико Народно събрание въ гр. В. Търново.

Четвъртъкъ, 9 Юний 1911 г.

Сутриньта г. г. народнитѣ прѣдставители се събраха въ засѣдателната стая на Народното събрание (Читалището „Надежда“ въ В.-Търново).

Тържественото отваряне на V-то велико Народно събрание.

Министерскиятъ съвѣтъ посрѣщна Негово Величество на прѣдверието у входа на Народното събрание.

Негово Величество влѣзе въ залата на Народното събрание, прѣдшедствуванъ отъ Министерския съвѣтъ и послѣдванъ отъ гражданската и военната свити, и всрѣдъ продължително ръкоплѣскане и викове „ура“ се възкачи на прѣстола.

Нейно Величество Царицата и Негово Височество Князъ Кирилъ Прѣславски бѣха въ специална отредена ложа.

Като се възкачи на прѣстола, Негово Величество отвори V-то Велико народно събрание съ слѣдното привѣтствено слово:

Господа народни прѣдставители,

„Изпълнявайки чл. 140 отъ конституцията, азъ ви свикахъ въ слѣдствие прогласяването независимостьта на Българското царство, за да разгледате приетото въ послѣдната сесия на XIV-то Обикновено народно събрание прѣдложение за измѣнение на конституцията.

„Господа народни прѣдставители,

„Гениятъ на България, който е окрилялъ винаги нейнитѣ надежди и я е подържалъ вѣчно бодра, даже въ години на най-тежки изпитания, тоя гений, на който ние дължимъ българското възраждане и новия политически животъ на отечеството ни, нека и тоя пжть ви бжде ржководитель.

„Като призовавамъ благословението на Всевишния върху вашата народополезна дѣйность, прогласявамъ за открито V-то Велико нар. събрание.

„Да живѣе България!

Фердинандъ.

„Приподписали:

И. Гешовъ, прѣдседатель на Министерския съвѣтъ и министъръ на външнитѣ работи и на изповѣданията.

А. Людскановъ, министъръ на вжтрѣшнитѣ работи.

С. Бобчевъ, министъръ на народното просвѣщение.

Т. Теодоровъ, министъръ на финанситѣ.

П. Абрашевъ, министъръ на правосждието.

Генералъ-майоръ *Н Никифоровъ*, министъръ на войната.

Д. Христовъ, министъръ на търговията и земледѣлието.

А. Франгя, министъръ на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията".

Послѣднитѣ думи на Негово Величество бидоха съпроводени отъ бурни „ура" и продължителни ржкоплѣскания на мнозинството".

„Прѣдложение

за измѣнение нѣкои членове на конституцията.

„§ 1. Думитѣ: „княжество", „князъ" „княгиня", „княжески", „княжеска" и „княжеско" навсѣкждѣ, дѣто се срѣщатъ въ конституцията, се измѣнятъ съ думитѣ: царство, царь, царица, царски, царска и царско.

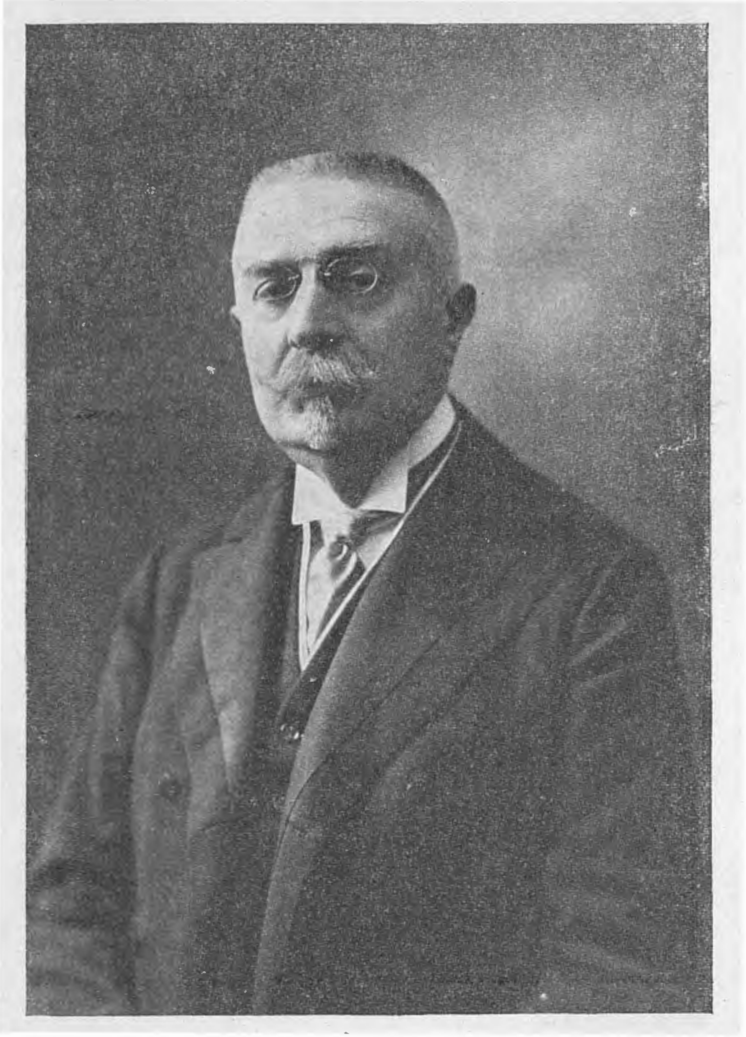

Ив. Ев. Гешевъ,
М-ръ Прѣдседатель, на външнитѣ работи и изповѣданията и шефъ на Народната партия.

Ал. Людскановъ,
М-ръ на Вѫтрѣшнитѣ Работи и Народното Здраве.

М-ръ на финанситѣ Т. Тодоровъ.

(5-ти листъ)

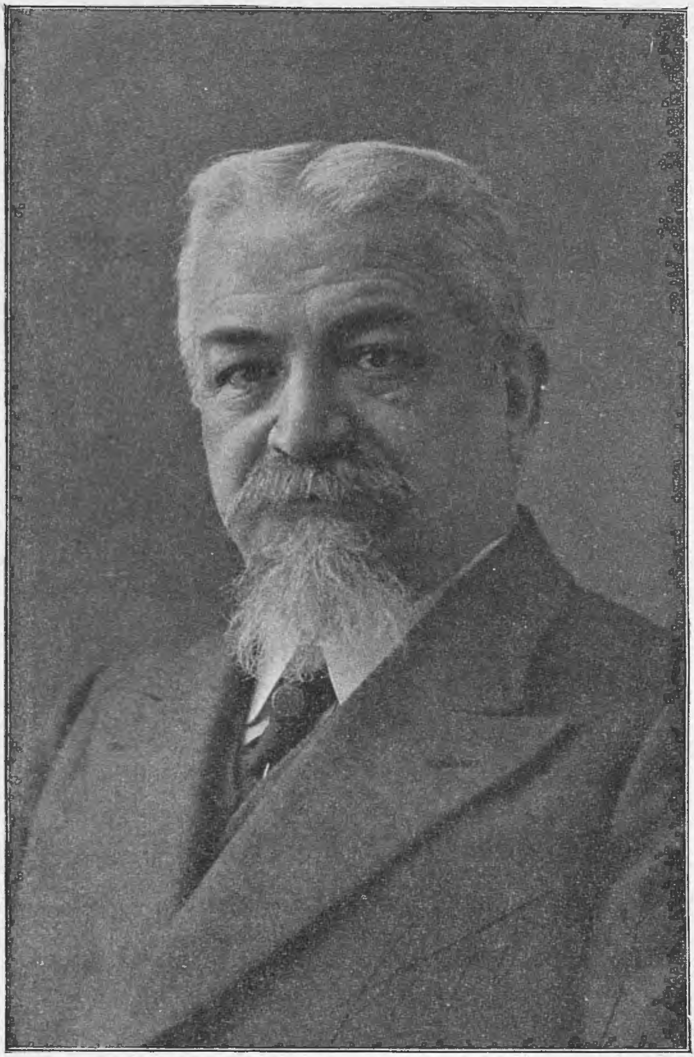

М-ръ на Нар. Просвѣта Ст. С. Бобчевъ.

М-ръ на Правосѫдието П. Абрашевъ.

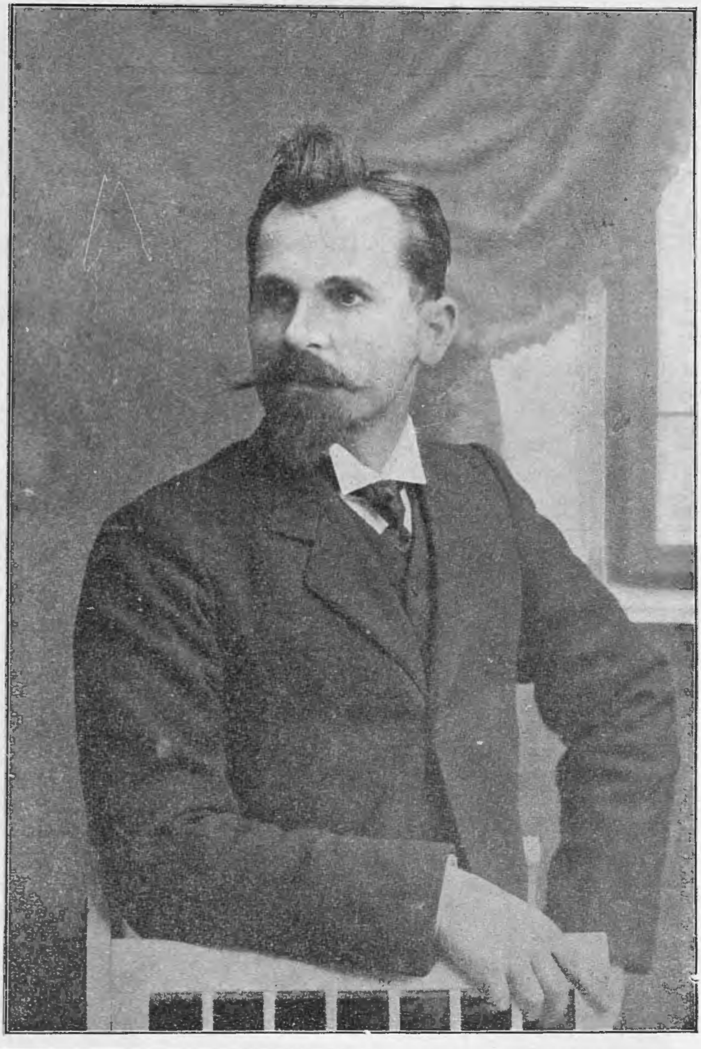

М-ръ на Търговията и Земледѣлието
Дим. Христовъ.

М-ръ на Войната Ген. Никифоровъ.

М-ръ на Благоустройството; Пжтищата и Съобщенията
Ан. Франгя.

М. Маджаровъ Ив. Пѣевъ Плачковъ

Подпрѣдседатели на V В. Н. Събрание.

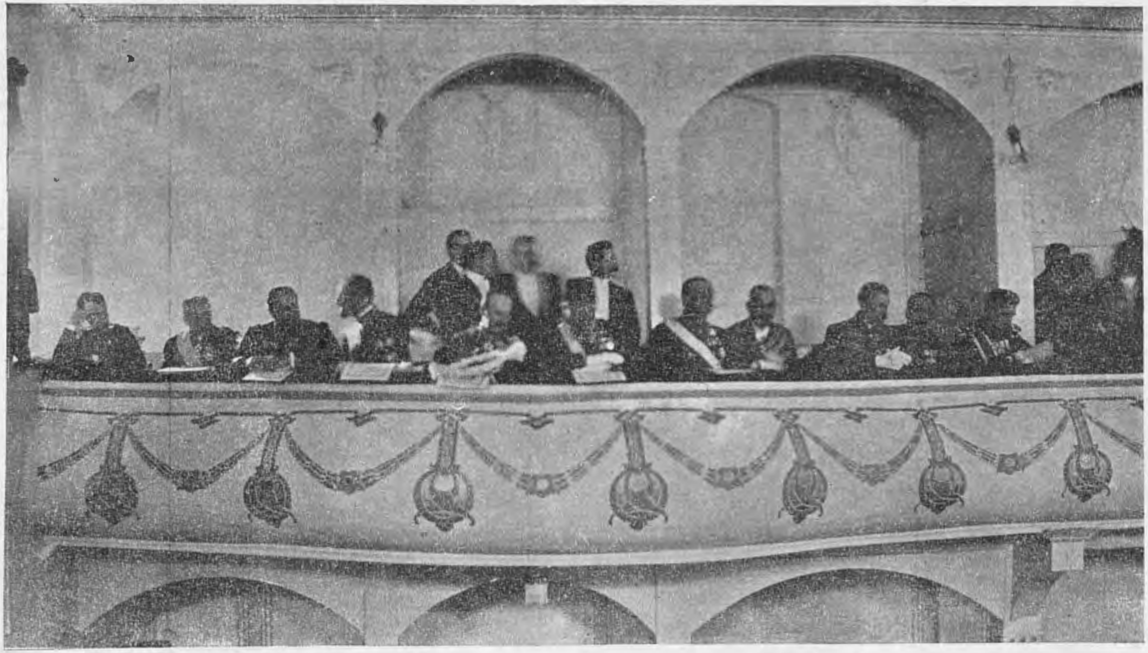

Дипломатическитѣ Агенти въ ложата на заседат. зала на V В. Н. Събрание.

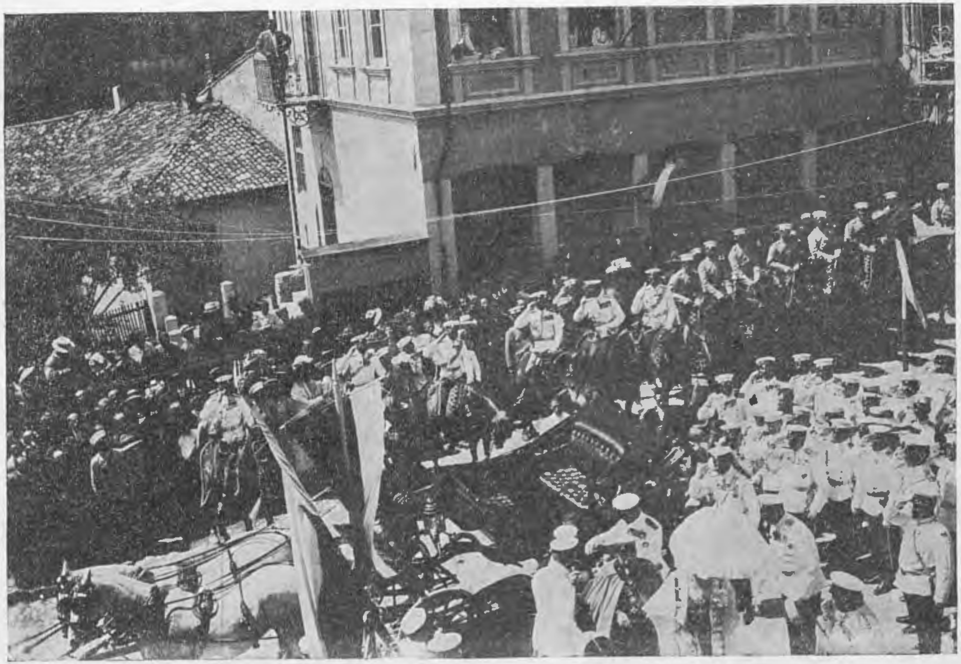

Откриването на V В. Н. Събрание.

„§ 2. Чл. 6 се измѣнява тъй: Българскиятъ царь носи титлата Негово Величество царь на българитѣ, а прѣстолонаслѣдникътъ — титлата Царско Височество.

„§ 3. Чл. 17 се измѣнява тъй: Царьтъ, е прѣдставитель на държавата въ всичкитѣ ѝ сношения съ иностраннитѣ държави. Той, съ съгласието на правителството, свързва и утвърждава вситѣ сговори съ иностраннитѣ държави и ги съобщава на Народното събрание, щомъ интереситѣ и сигурностьта на страната допущатъ това.

„Обаче търговскитѣ договори, както и всички други, които налагатъ разходи на държавата, или съдържатъ измѣнение на сѫществующитѣ закони, или засѣгатъ публичнитѣ или гражданскитѣ права на българскитѣ поданици, получаватъ сила само слѣдъ приеманието имъ отъ Народното събрание.

„§ 4. Чл. 19 се измѣнява тъй: Царьтъ е длъженъ да се намира постоянно въ царството. Ако наврѣме излѣзе отъ него, той си назначава за намѣстникъ или прѣстолонаслѣдника, ако е пълнолѣтенъ, или Министерския съвѣтъ. Правдинитѣ и длъжноститѣ на намѣстника ще се опрѣдѣлятъ съ особенъ законъ. За излизането си и за назначаванието на намѣстникъ царьтъ съобщава на Министерския съвѣтъ, който оповѣстява за това чрѣзъ „Държавенъ вѣстникъ“.

„§ 5. Чл. 24. се измѣнява тъй: Царското достойнство е наслѣдствено въ мѫжката низходяща права линия на Негово Величество царьтъ на българитѣ Фердинандъ I Саксъ-Кобургъ Готски. За прѣстолонаслѣдието ще се издаде особенъ законъ.

„§ 6. Чл. 35 се измѣнява тъй: Народното събрание съ особенъ законъ опрѣдѣлява на царя и на неговия дворъ цивилна листа. Тя не може да бѫде уголѣмена безъ съгласие на Народното събрание, нито намалена безъ съизволение на царя.

„§ 7. Чл. 38 се измѣнява тъй: Българскиятъ царь не може да изповѣда никаква друга вѣра, освѣнъ източно-православната. Изключение се прави само за нинѣцарствующия царь.

„§ 8. Чл. 55 се измѣнява тъй: Чужденци могатъ да приематъ българско поданство, споредъ наредбитѣ на особенъ законъ, който ще се издаде.

„§ 9. Чл. 72 се измѣнява тъй: по работи криминални отъ воененъ характеръ, военни лица се сѫдятъ отъ военни сѫдилища, когато се намѣрватъ на дѣйствителна служба.

„§ 10. На чл. 73 се прибава слѣдната втора алинея: Не могатъ да се създаватъ изключителни сѫдилища или комисии подъ никакъвъ прѣдлогъ и подъ каквото и да е наименование, освѣнъ въ военно врѣме или когато било страната, било часть отъ нея се обяви въ военно положение, съгласно съ особенъ за това законъ.

„§ 11. Чл. 76 се отмѣнява.

„§ 12. Въ чл. 86, алинея първа, думата „петь“ съ замѣнява съ думата „четири“.

„§ 13. Чл. 121 се измѣнява тъй: Народното събрание разглежда проекта на бюджета статия по статия.

„§ 14. Въ чл. 127 думитѣ „15 декемврий“ се замѣняватъ съ думитѣ „15 февруарий идната година“.

„§ 15. На Чл. 161 първиятъ редъ се измѣнява тъй: Министерствата сѫ деветь, и слѣдъ пунктъ 8 се прибавя слѣдното: 9) Министерство на народното здраве и труда.“

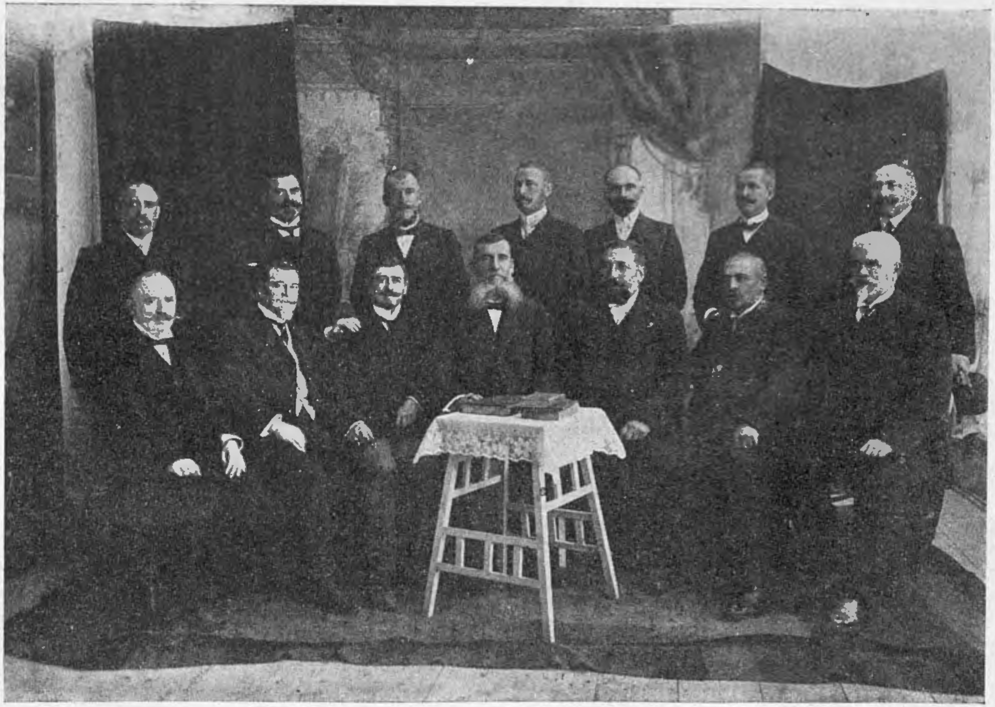

М-ръ Людскановъ, секретарьтъ му и окрѫжнитѣ управители.

Министритѣ въ група съ депутатитѣ отъ V В. Н. Събрание.

Бѣлѣжка. Това „прѣдложение“ е прието въ окончателна форма отъ XIV обикновенно Народно Събрание, като законъ.

Тълкуване сѫществото на измѣненията.

Характера на тълкуванията.

Министра-прѣдседателя, И. Е. Гешовъ, *отъ името на кабинета* и *мнозинството,* прави слѣдното публично заявление:

И слѣдъ тѣзи кратки бѣлѣжки върху този проектъ, г. г. народни прѣдставители, нека ми бѫде позволено отъ страна на правителството да направя слѣднитѣ четири декларации.

Първо, Негово Величество Царьтъ никога не е поискалъ отъ насъ, сегашното министерство, измѣнението на чл. 17. И, слѣдователно, всички прѣдположения, свързани съ нѣкакво настояване на държавния глава върху измѣнението на този членъ, сѫ безъ всѣкаква основа. (Бурни рѫкоплѣскания отъ дѣсницата).

Второ, никакви задължения не сѫ били вземани отъ насъ въ нѣкакви легендарни седѣнки въ двореца, било относително този чл. 17, било досѣжно другитѣ прѣдложени за измѣнение членове. (Рѫкоплѣскане отъ дѣсницата).

Д. Страшимировъ: Въ в. „Миръ“ признахте.

А. Стамболийски: Това сѫ тайни, които не се казватъ.

Министъръ - прѣдседатель И. Гешовъ: Слушайте, г. г. народни прѣдставители, кълна се въ всичко, което имамъ най-свето, че чл. 17 не се споменава въ моето свиждане съ държавния глава.

Отъ дѣсницата: Браво! (Бурни ржкоплѣскания)

Министъръ-прѣдседатель И. Гешоеъ: Говорихме за други нѣкои въпроси, които не личатъ въ прѣдложението — говорихме за сенатъ, който сенатъ и Негово Величество не одобри, и азъ разбира се, никога не съмъ мислилъ да го одобрявамъ но за този чл. 17 нито дума не стана, както не стана дума и за много други отъ тѣзи членове.

Трето, ние ви ги прѣдлагаме, както тѣ сж били гласувани отъ XIV-то обикновено Народно събрание, защото нашъ конституционенъ дългъ е да ви ги прѣдставимъ, както ги е приело едно обикновено Народно събрание.

Четвърто и послѣдно, г. г. народни прѣдставители, ние сме готови да приемемъ въ прѣдлагаемитѣ измѣнения ония редакционни поправки и допълнения, които слѣдъ всестранни и грижливи обсжждания се намѣрятъ за необходими.

Отъ дѣсницата: Браво! (Бурни и продължителни ржкоплѣскания).

Великото Н. Събрание отъ кого да се отвори.

Опозицията отказа правото на Царя да открива В. н. събрание, като олицетворяюще суверенния народъ, комуто всички власти и закони сж подчинени, и прѣдъ лицето му направи своя протестъ.

Въ сжщность, въ различни страни практически сж осветени два начина: нейдѣ държавния глава си е спечелилъ това право по традиция, нейдѣ — тъкмо противното.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Вамъ е извѣстно, г. г. народни прѣдставители, тезата на ония наши другари отъ лѣвицата, които твърдятъ че Царьтъ не трѣбва да отваря Великото народно събрание. Въпрѣки чл. чл. 140 и 141 отъ конституцията, които изрично казватъ, че държавниятъ глава свиква Великото народно събрание, и, слѣдователно, по едно общеприето правило всѫду въ свѣта, той трѣбва и да го отваря, защото който свиква едно събрание, той го и отваря; въпрѣки тия членове, казвамъ, тия наши почтени другари твърдятъ, че царьтъ, че държавниятъ глава, който свиква Великото народно събрание, нѣма право и да го отваря.

А. Стамболийски: Значи, и пѫдарьтъ има право да открива събранието на селянитѣ, когато ги свиква. Това не е отговоръ. Базирайте се на конституцията.

Нѣкой отъ дѣсницата: Ти си пѫдаринъ.

Прѣдседательтъ: Моля, г. Стамболийски, не прѣкѫсвайте и не употрѣбявайте такъвъ неприличенъ езикъ.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: И тѣ се позоватъ, г. г. народни прѣдставители, на чл. 147 отъ конституцията, въ който, като се цитиратъ членоветѣ отъ конституцията по обикновеното Народно събрание, които се отнасятъ и къмъ Великото народно събрание, не се цитира и чл. 130 отъ конституцията, споредъ който князътъ отваря и затваря Събранието, или самъ, или порѫчва това на друго лице, което е особено за това опълномощено. Но, г. г. народни прѣдставители, ако нецитирането на единъ членъ въ чл. 147 го прави безсиленъ за Великото народно събрание, тогава позволете ми да ви кажа, че и чл. 111 отъ конституцията, който не е цитиранъ въ чл. 147, и той споредъ тая логика трѣбва да е безъ сила. А знаете ли той какво казва? Той казва слѣдното: (Чете) „Народното събрание може да прави въ внесенитѣ проекти измѣнения, допълнения и поправки“ Ако тоя членъ нѣма сила за Великото народно събрание, тогава въ внесенитѣ измѣнения на конституцията не могатъ да станатъ никакви измѣнения, допълнения и поправки. Може ли това да се приеме, възможно ли е такова едно тълкуване на чл. 147?

Но не е само тълкуването, г-да, на чл. 147, което ни дава право да твърдимъ, че царьтъ е, който трѣбва да отваря Великото народно събрание. Ние имаме прецеденти: не само прецедента на IV-то Велико народно събрание, а и прецедента на III-то Велико народно събрание, свикано отъ регенти и отворено съ тронна рѣчь, на която има и отговоръ. Тогавашната тронна рѣчь е подписана и отъ тъй наречения баща на конституцията, отъ покойния Петко Каравеловъ и твърдѣ авансирани, тогава, по мнѣнията си членове на това III Велико народно събрание, като покойния Китанчевъ, като Димитра Ризовъ, не протестираха противъ това нѣщо. Нѣщо повече, г. Каравеловъ остана да бѫде водитель на демократитѣ и на сегашнитѣ радикали дълги години подиръ това подписване на една тронна рѣчь при отварянето на едно Велико народно събрание.

Слѣдователно, азъ смѣло мога да твърдя, че *никакво нарушение на конституцията не е направено, когато Негово Величество Царьтъ е дошълъ да отвори, съгласно съ прецедентитѣ, това Велико народно събрание.*

Ат. Д. Буровъ

Д-ръ Н. Радевъ

Д-ръ Бор. Вазовъ

Илия С. Бобчевъ

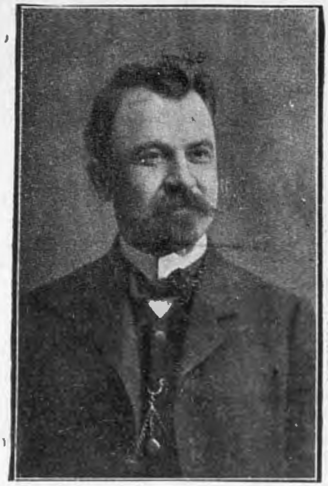

Ст. Русевъ

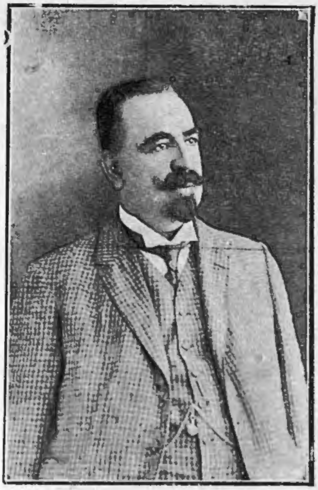

Ст. Калчевъ

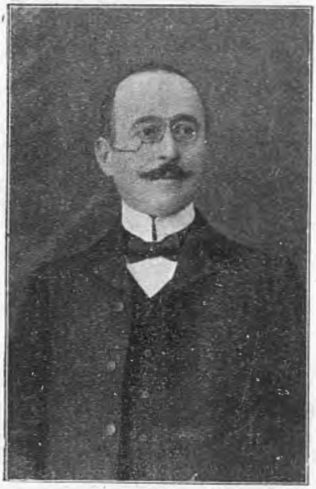

Д-ръ Н. Георгиевъ

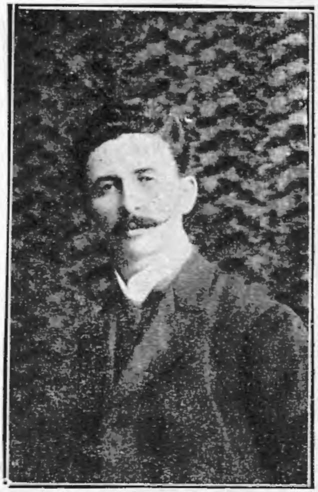

Хар. Вълчановъ

Великото Н. Събрание може ли да се самопрѣвърне въ Учрѣдително?

Мнѣние на Либералитѣ.

Д-ръ В. Радославовъ: Да излѣземъ вънъ отъ рамкитѣ на законопроекта — никога да не вѣрвате, защото безъ друго ще бѫдемъ осѫдени отъ българския народъ, че сме нарушили конституцията; слѣдователно, не можемъ да излѣземъ вънъ отъ рамкитѣ на законопроекта. *Азъ съмъ на мнѣние, че трѣбва всички да го приемемъ по принципъ. и честь ще направимъ на България, ако сме единодушни въ това отношение...*

Рѣшение на правителството.

Министръ-прѣдсѣдателя: Никакво нарушение на конституцията нѣма да стане, г. г. народни прѣдставители, ако и това Велико народно събрание се ограничи въ рамкитѣ на прѣдложението гласувано отъ обикновеното Народно събрание.

На никого отъ васъ, може-би, да не е извѣстно че такова Велико народно събрание, каквото ние, българитѣ, сърбитѣ и гърцитѣ имаме, въ бѫдѫще вече не ще сѫществува въ Гърция. То се унищожи и, намѣсто на него, оставя се на обикновенитѣ народни събрания грижата, задачата да измѣняватъ грѫцката конституция. Измѣненията, които ще се правятъ, ще се гласуватъ отъ едно обикновено Народно събрание; подиръ мѣсецъ ще има ново прѣглеждане и гласуване отъ сѫщото обикновено Събрание и тъй опрѣдѣленитѣ вече измѣнения се внасятъ въ едно ново обикновено Народно събрание което се свиква веднага подиръ гласуването на измѣненията; Събранието, което ги е гласувало, се разпуща, ново Събрание се събира, което за трети и послѣденъ пѫть разглежда и гласува тия измѣнения. И тукъ е изрично казано, че се разглеждатъ и гласуватъ само измѣненията, приети отъ обикновеното Народно събрание. Опитътъ на гърцитѣ, слѣдователно, ги е научилъ, че не трѣбва да се разширява това право, че то трѣбва да се ограничава и че измѣнения на прѣдложенитѣ за разглеждане членове могатъ да ставатъ само въ рамкитѣ на прѣдложения, минали прѣзъ обикновеното Народно събрание.

Г. г. народни прѣдставители! Като пристѫпвамъ сега къмъ прѣдложението за измѣнение нѣкои членове отъ конституцията, азъ нѣма да се спирамъ върху тѣхъ, поотдѣлно, членъ по членъ. *Ще изтъкна само това, което вече се каза отъ нѣкои прѣдговоривши, че тия членове, за които друго министерство е отговорно и по които сме готови да вземемъ въ внимание вашитѣ бѣлѣжки, далечъ отъ да прѣдставляватъ нѣкакво увеличение на правата на единия само факторъ у насъ, далечъ отъ да осветяватъ нѣкакви печалби на короната въ врѣда на държавата, почти всичкитѣ сѫ насочени да увеличатъ правата на народа, да отстранятъ нѣкоя опасностъ и да подобрятъ положението на страната.*

Конституционно или парламентарно е нашето управление?

Мнѣние на превителството.

Министръ Т. Тодоровъ: Винаги съмъ считалъ и сега считамъ, че въ България, споредъ конститу-

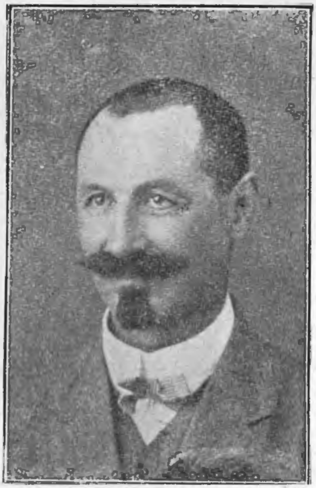

Ил. Георговъ

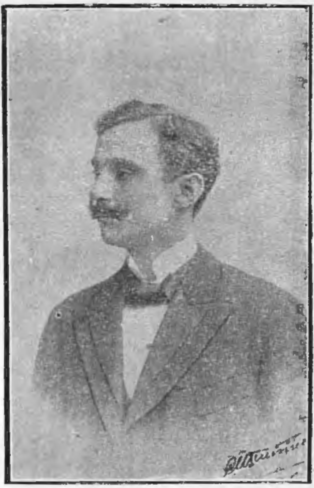

Ст. Пипевъ

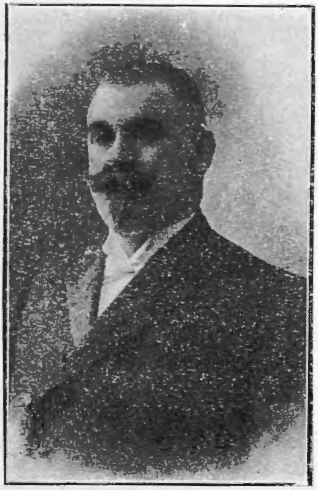

Ем. Начевъ

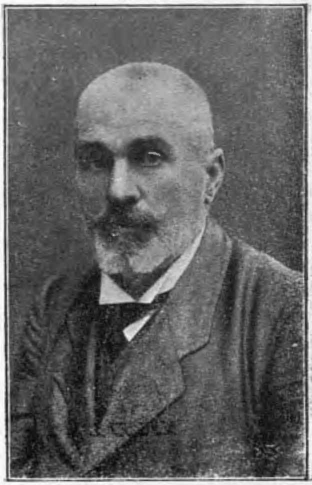

Геор. Кюмуровъ

Ст. Консуловъ

Геор. Стояновъ

Г. Т. Пѣевъ

П. Пешевъ

цията, е установенъ парламентаренъ режимъ, а не личниятъ режимъ, не чисто конституционно управление, каквото има въ нѣкои държави, като, напр., Германия, Русия и нѣкои други държави, а конституционно-парламентарниятъ режимъ. Този въпросъ е теоретически въпросъ г-да, той бѣше дълго врѣме теоретически споренъ въпросъ. Има наши обществени дѣятели, които въ недавното минало поддържаха, че въ България режимътъ не е парламентаренъ, а че ние имаме конституционенъ режимъ.

А. Стамболийски: И сега даже г. Тончевъ поддържа това.

Министъръ Т. Теодоровъ: Имаме, наистина, конституционно управление, казватъ нѣкои, но това конституционно управление съвсѣмъ не е парламентарно: то е чисто и просто монархия съ народно прѣдставителство, но не парламентаренъ режимъ.

Г. Тончевъ, водачътъ на младо-либералитѣ, който носи туй хубаво име младо-либералъ, и който сега по врѣме на изборитѣ, се мжчеше да защищава и той, както и много други, правдинитѣ на народа отъ насъ — похитителитѣ на тѣзи правдини, прѣди двѣ години излѣзе въ печата съ цитати на автори, съ редъ статии въ в. „Вечерна поща" и другадѣ, съ подписа си, за да доказва, че въ България, при нашата конституция, управлението не е парламентарно, а е само конституционно, и това свое заключение изваждаше отъ текста на самата конституция, отъ прѣдписанието на чл. 152, който казва, че князътъ назначава и уволнява министритѣ и отъ чл. 4 на конституцията. Не ще и дума, че прѣди г. Тончевъ, по-рано, г. Рачо Петровъ и неговитѣ другари около него. . .

А. Стамболийски: Дико Йовевъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: . . . бѣха на сѫщото мнѣние, и тѣ претендираха за това, и въобще въпросътъ на нашия политически животъ бѣше споренъ, както бѣше споренъ и въ литературата по прѣдмета. Държавниятъ глава, който, по чл. 152 отъ конституцията има право — изрично се казва — да назначава и уволнява министритѣ, може ли да бѫде стѣсненъ въ туй свое право, да взема министритѣ откѫдѣто ще, или той трѣбва да се подчини на нѣкои правила на конституцията — ето въпросътъ, който се поставяше. И азъ допущамъ, че въ тѣзи дебати и отъ двѣтѣ страни имаше, може-би, пълна искреность: и еднитѣ се позоваваха на нея. въпросътъ бѣше за тълкуването на чл. чл. 4 и 152 отъ конституцията, въ свързка съ другитѣ ѝ членове, както бѣше много споренъ и продължава и сега да бѫде неясенъ и другъ единъ въпросъ, свързанъ съ първия, отъ дѣ трѣбва да идатъ правителствата въ България, отдолу ли, отгорѣ ли?

К. Пастуховъ: Отдѣто се намѣри!

Министъръ Т. Тодоровъ: Ето два въпроса, които се прѣплитатъ единъ съ други и които изискваха едно извѣстно разрѣшение. Народната партия, сѫщо така както и прогресивно-либералната партия, безъ колебание, отъ дълги години насамъ сѫ отговорили на този въпросъ, че тѣ разбиратъ, какво управлението въ България е конституционно парламентарно и че режимътъ. слѣдователно, трѣбва да бѫде парламентаренъ. а не личенъ. Ето кѫдѣ е всичкиятъ въпросъ. Но въ какво се състои сѫщинската разлика между единия и другия режими? По нашето разбиране, разликата се състои въ това, че ако режимътъ е парламентаренъ, държавниятъ глава, упражнявайки прерогативата, която има по чл. 152 отъ конституцията, е длъженъ да взема министритѣ си отъ болшинството на народнитѣ прѣдставители, или, въ всѣкои случай, измежду лицата, които болшинството на народа, обществената мисъль въ болшинството си, въ даденъ моментъ, когато мѣстата на министритѣ оставатъ вакантни, поради изникването на една министерска криза, посочи, и че ако въ чл. 152 отъ конституцията е казано, че той ги назначава и уволнява, това негово право е свързано съ една подразумѣваема длъжность да ги назначава и уволнява изъ срѣдата на болшинството на българския народъ. Това е възгледътъ на парламентарния режимъ. Възгледътъ за личния режимъ се състои въ това, че понеже чл. 152 отъ конституцията казва, че държавниятъ глава назначава и уволнява министритѣ, ergo, той може да състави кабинетъ, ако иска, отъ непартийни хора, може да състави кабинетъ отъ хора, които никога не сж принадлежали на нѣкаква партия и никога не сж били избрани отъ една околия на Бългирия, които избирателитѣ могатъ съвършено да не познаватъ; могатъ да бждатъ запасни офицери, генерали или др., които никога не сж боравили съ политика, могатъ да бждатъ лица бюрократи, вънпартийни хора, които се дорй кичатъ съ това, че не принадлежатъ на никаква партия. А който въ България казва, че не принадлежи на партия, той казва: азъ прѣзирамъ този народъ. затова не отивамъ въ неговитѣ политически редове.

Отъ дѣсницата: Вѣрно! (Бурни ржкоплѣскания).

Министръ Т. Теодоровъ: Защото единъ българинъ нѣма право да се издигне надъ главитѣ на всинца ни и да каже: азъ стоя по-високо отъ всички васъ, които водите нѣкакви политически борби и говорите за нѣкакви принципи; азъ имамъ умни начала, които сж въ моята глава...

А. Стамболийски: Енигми.

Министръ Т. Теодоровъ: . . . и тѣ сж заради мене всичко, а вие всички заради мене сте нищо. Това е безпартиенъ човѣкъ.

А. Коновъ: Кажете това на г. Антона Страшимировъ!

Министъръ Т. *Теодоровъ:* Г-да! Ако ме прѣкжсвате, въ интереса на дебатитѣ заявявамъ, че нѣма да обръщамъ внимание на вашитѣ прѣкжсвания и нѣма да имъ отговарямъ, защото инакъ, знаяйки своя темпераментъ, може би, не ще мога да изпълня задължението за въздържаность, което поехъ. Смѣхъ).

Ние казваме, че не могатъ да дойдатъ на власть не само непаргийни хора, но и хора, които иматъ една партийка, която е свила гнѣздо само въ една околия и която се състои само отъ трима народни прѣдставители и никога не е достигнала по-голѣмо число отъ това, защото принципътъ на конституционното управление е управление чрѣзъ болшинство, самоуправление на народа, а всѣко самоуправление, подразбира, че хората, ако не сж на едно мнѣние, болшинството ще рѣшава: законътъ на болшинството се прилага винаги тамъ, дѣто има да се прояви едно колективно дѣйствие. Прочее, *на второ мѣсто ние казваме, че държавниятъ глава не може да избира министритѣ си изъ срѣдата на малкитѣ партии, а трѣбва да ги избира изъ срѣдата на голѣмитѣ.* Но пакъ и тамъ изборътъ му съвършено свободенъ ли е? Не. Когато има нѣколко партии, държавниятъ глава е длъженъ да вземе най-силната партия. Много би било желателно, за

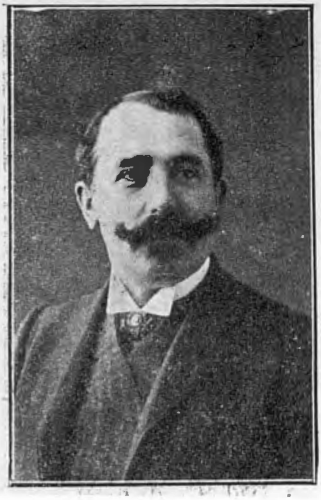

Ник. Козаревъ

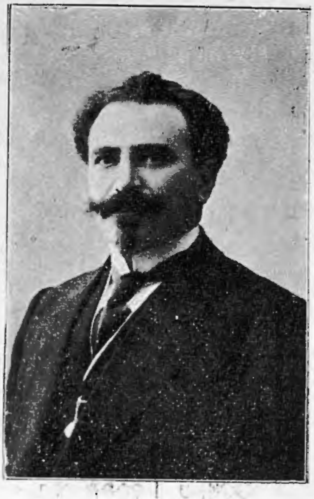

Д-ръ Н. Касжровъ

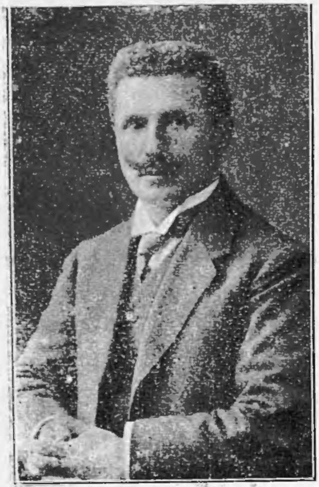

Д. Страшимировъ

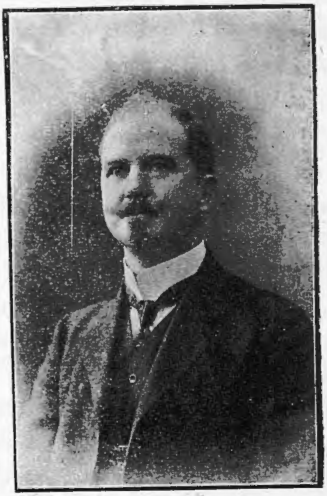

В. п. Николовъ

С

Ванко Георгиевъ

Илия Януловъ

Пан. Чорбаджиевъ

Исм. Екмекчи Алиевъ.

правилното развитие на въпроса у насъ — и тогава не би имало никакъвъ въпросъ за личенъ режимъ — ако ние можехме да се групираме около двѣ главни течения, да се не раздѣляме, както се дѣлимъ сега, на дребни партийки, но когато дойде да се поеме властьта, да се групираме въ двѣ голѣми обществени политически течения. Тогазъ въ България не би се възбудилъ никога въпросътъ за личенъ и парламентаренъ режимъ. И тогазъ нѣмаше да има даже въпросъ за личенъ и парламентаренъ режимъ. За злощастие, ние, българитѣ, като чада на голѣмата славянска раса, се отличаваме повече съ нашето разногласие, отколкото съ способность да се споразумѣваме и съгласяваме, и ние, въ единъ кратъкъ периодъ на политически животъ и сѫществувание, успѣхме да наплодимъ толкозъ много партии колкото други народи въ продължение на столѣтия не сѫ могли да наплодятъ. Ние вече имаме — колко, не зная — седемь, осъмь, деветъ или десеть, зависи какъ ще ги смѣтате, вече политически партии. Държавниятъ глава, когато види, че правителството изнемощава, че то се намира въ конфликтъ съ обществената съвѣсть, че то е негодно вече, за да може да управлява, не може да бѫде вече полезно изгубило е всѣкакъвъ престиџъ и трѣбва да се отправи при избирателитѣ, изборътъ на държавния глава е ограниченъ, защото веднага се вижда другата, голѣмата група която е свалила туй правителство, която съ критикитѣ си, съ атакитѣ си, е показала неговата несъстоятелность и, слѣдователно той ще се обърне къмъ онова течение, което въ дадения моментъ прѣвъзхожда другото.

А. Стамболийски: Рояци партии.

Министръ Т. Теодоровъ: Щомъ единъ народъ, едно политическо общество се раздѣли на толкозъ много групи, съгласете се, че когато едно министерство пада, положението на държавния глава, който иска да практикува парламентаренъ режимъ, става много мжчно. Кого да взема, кого да повикамъ? Да викамъ Драгана, партията на Драгана е малка, тя не образува болшинство; казвамъ му да се събере съ Ивана — и дума не дава да става, не ще, иска той самъ да вземе властьта. Викамъ Ивана, и Иванъ сжщо такъвъ: и неговата партия малка, и тя малочислена, но претенциитѣ му голѣми. (Смѣхъ). Цѣлата пита иска, не ще половината, не ще черека; ако му дадатъ властьта, цѣлата да му я дадатъ. И въ такъвъ случай не е е никакъ за чудо, че държавниятъ глава, даже, когато иска най-добросъвѣстно да практикува парламентаренъ режимъ. . .

Я. Сакжзовъ: „Даже, когато иска", а дѣто ги дѣли?

Министръ Т. Теодоровъ: . . . даже, когато иска, казвамъ, намѣрва, че тукъ трѣбва да направи единъ изборъ по свое усмотрѣние, защото въ сжщность, нито Иванъ, нито Драганъ иматъ болшинствв, а Иванъ съ Драганъ не щатъ да се видятъ, не щатъ да се чуятъ; Драганъ съ Христо сжщо не щатъ, и азъ ща-неща, ще дамъ властьта,..

Я. Сакжзовъ: На най-малката партия.

Министръ Т. Теодоровъ: . . . даже, когато иска, казвамъ, да изпълни парламентарния режимъ съвършено правилно, принуждава се да даде властьта на едно меншество.

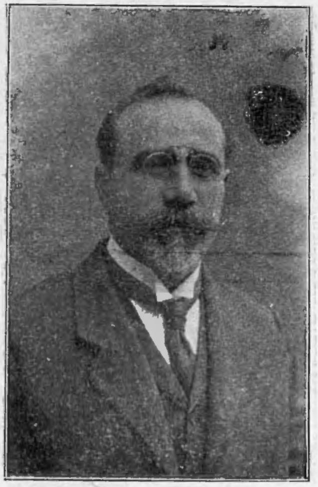

Хр. Тодоровъ

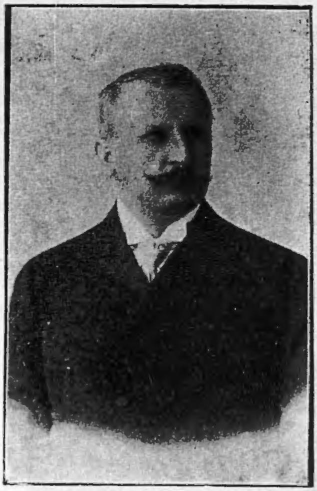

Д. Яблански

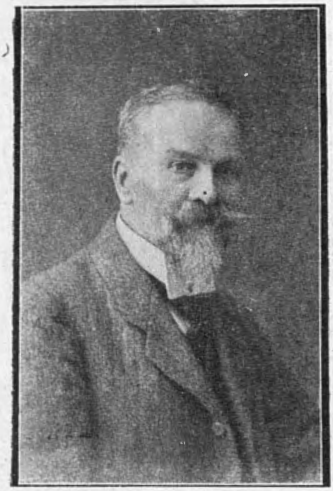

П. Станчевъ

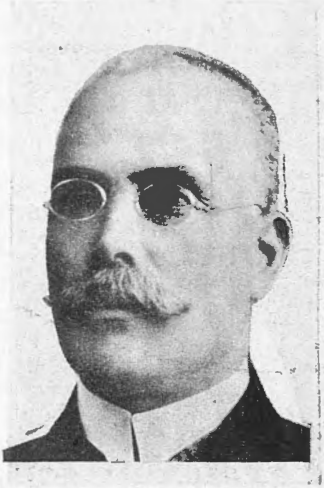

Вен. Поповъ

В. Т. Велчевъ

Г. Згуревъ

Д-ръ А. Ходжевъ

В. Димчевъ

Новата титла на държавния глава.

Докладчикъ Д. А. Буровъ: „§ 1 Думитѣ „княжество“, „князъ“, „княгиня“, „княжески“, „княжеска“, и „княжеско“ навсѣкждѣ, дѣто се срѣщатъ въ конституцията, се замѣнятъ съ думитѣ царь, царица, царски, царска и царско“, комисията намѣри, че възстановлението на стария титулъ на българската държава и на българския владѣющъ домъ е възстановление, което не може да бжде погледнато освѣнъ добрѣ отъ цѣлия български народъ. Прѣдпочетe се титлата „царь на българитѣ“, вмѣсто всѣка друга титла, защото по този начинъ спазваме историческата традиция, която е вече осветила тая титла.

Крайната лѣвица мисли, че новата титла усилва монархизма въ врѣда на народния суверенитетъ и че старото царство два пжти е довеждало народа до робство.

Министръ-прѣдсѣдатель Ив. Е. Гетовъ: Англия е една дегизирана република, при всичко че тамъ има царска корона, при всичко че тамъ има дори и сенатъ, нѣщо, което у насъ нѣма, при всичко че въ много други отношения нашата конституция, нашитѣ закони въобще сж по-напрѣдничави, отколкото ония на Англия. Второто възражение бѣше, че споменитѣ, останали отъ старитѣ български царства, не били добри. Г. г. народни прѣдставители! Ако вземете държавитѣ на ония вѣкове, ще видите, че не само България, но и републики дори, като ония на Италия, сж били тъй сжщо назадъ въ отношение на политическитѣ правдини, на народнитѣ свободи, на икономическото положение, въ каквото е била България. Такова е било тогава врѣмето, такива сж били и държавитѣ. Не е била формата на управлението, която е била порочна, а врѣмената сѫ били такива. Г. г. народни прѣдставители! Третото възражение, което чухъ азъ по този првъ членъ, то е, че тази корона скѫпо ще ни костува.

Отъ лѣвицата: Много вѣрно.

Н. Цановъ: Ами и в. „Миръ“ пишеше така, г. Гешовъ. (Глъчка)

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Моля господа.

Министръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Независимо отъ факта, че корона имахме и до сега при княжеството и че, слѣдователно, името на тая корона неможе да направи такава голѣма разлика и въ разноскитѣ, вамъ ви се каза, че този въпросъ ще се разрѣшава пакъ отъ народа.

Отъ лѣвицата: Пакъ отъ васъ.

Министръ-прѣдседатель И. Гешовъ: И недѣйте забравя, г. г. народни прѣдставители, че не е короната, която въ днешно врѣме най-много костува на народитѣ. Вземете тия южно-американски републики за които вече се говори, вие ще видите, че ако има държави, на които финанситѣ да сѫ развалени, ако има държави забатачени въ дългове, то сѫ тия републики на Южна Америка. (Възражения отъ лѣвицата). Не сѫ монархическитѣ държави днесь за днесь, които сѫ направили най-голѣмитѣ сравнителни дългове. Има наистина нѣкои малки монархически държавици, които, водени отъ грандомански нѣкои планове, сѫ дѣйствително похарчили много, сѫ направили голѣми дългове, но тѣ сѫ изключение между монархиитѣ, когато между републикитѣ на Срѣдна и Южна Америка вие ще намѣрите у повечето най-забатачени финанси. Г. Цановъ каза, че ако Фраиция сега е въ лошо положение относително финанситѣ, сравнена съ Германия, причината била пакъ монархията: Наполеонъ III билъ, който забатачилъ тѣзи финанси, било когато е билъ владѣтелъ, било съ войната на 1870 г. Е добрѣ, г. г. народни прѣдставители, но и Прусия отъ памтивѣка се управлява отъ монарси; защо тия монарси не сѫ забатачили финанситѣ на Прусия; защо Германия въ всѣко отношение, особено по отношение на социалната политика, стои на първо мѣсто?

Я. Сакѫзовъ: И тя има много дългове — на милиарди възлизатъ.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Защо и Англия, при всичко че всѣкога е била монархия съ скѫпо плащанъ монархъ, всѣкога е имала цвѣтущи финанси? Слѣдователно, несъстоятеленъ е и тоя аргументъ, споредъ мене, г. г. народни прѣдставители, както несъстоятелни сѫ и първитѣ два.

Министьрь А. Людскановъ: Г. г. народни прѣдставители! Нѣмамъ намѣрение да говоря дълго слѣдъ подробнитѣ обяснения, дадени отъ нашитѣ приятели отъ дѣсницата, и ония, дадени отъ нашия шефъ на кабинета — г. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ. Изпълнявамъ, обаче, моя дългъ, като вземамъ и азъ думата да кажа мнѣнието и на оная — прогресивно либералната — партия, която е прѣдставена въ правителството, да можете да чуете и нашата дума по въпроса.

Изказаха се мнѣния и отъ ораторитѣ прѣждеговоривши, и отъ достопочтения нашъ шефъ на кабинета; и азъ ще се изкажа по въпроса. Моето мнѣние е, че Великото народно събрание не може и не трѣбва де се занимава съ други въпроси, освѣнъ съ ония, които сж били възприети, гласувани отъ обикновеното Народно събрание. Теория нѣма да ви правя, понеже азъ така разбирамъ винаги народнитѣ събрания, че тѣ не сж катедри, аудитории за научни теории. Нѣма съмнѣние, че измѣнението на конституцията биде прѣдизвикано отъ акта на 22 септември 1908 г.; нѣма съмнѣние, че нашитѣ прѣдшественици не така охотно прѣдложиха тѣзи измѣнения. Азъ прѣгледахъ — понеже нѣмахъ честьта да бжда депутатъ въ послѣдното обикновено Народно събрание — дневницитѣ на послѣдното и видѣхъ съ каква неохотность г. Малиновъ се е рѣшилъ на тѣзи измѣнения. Но тѣ се налагаха отъ обстоятелствата. Основна причина за да станатъ тѣзи измѣнения, нѣма съмнѣние, послужи актътъ отъ 22 септември 1908 г. Понеже по него стана дума отъ нѣкои прѣдставители и ние трѣбва да си кажемъ по него мнѣнието, като правителство, а специално и като партия. Азъ заявявамъ, че ние не сме противъ този актъ, не можемъ да бждемъ противъ него, а и не вѣрвамъ да има българинъ, който да бжде противъ него. Начинътъ, по който той се извърши, не можеше да бжде другъ. Когато вие по единъ въпросъ отъ международенъ характеръ извършвате едно подобно дѣйствие, когато вие по единъ такъвъ важенъ въпросъ, какъвто е да прогласите независимостъ, да скжсате всѣкакви връзки на зависимость, отъ какъвто характеръ и да е тая зависимость спрѣмо друга една държава, вие не можете да свикате прѣдварително Народното събрание, за да приготвите работата. Това зависи отъ момента и вие трѣбва да го използувате; ако го използувате, добрѣ, ако не го използувате, той е загубенъ за васъ. Такъвъ бѣше случаятъ съ прогласяване на нашата държава въ царство. Държавниятъ глава съ правителството — тукъ не е врѣме и мѣсто да мислимъ кой е знаялъ и кой не е знаялъ, толкозъ повече, че имаме отговорното правителството на демократитѣ — държавниятъ глава съ правителството на г. Малинова прогласиха държавата въ независимо царство и извършиха единъ актъ отъ международенъ характеръ. Намъ не остава нищо друго, освѣнъ да го утвърдимъ. Другъ е въпросътъ за послѣдствията отъ този актъ, както г. Д-ръ Радославовъ казваше: „Да-ли можеше да не се плаща или по-малко да се плаща“. Ние говоримъ принципално. Актътъ отъ 22 септември бѣше актъ отъ международенъ характеръ, актъ на моментъ отъ международнитѣ ни отношения и слѣдователно, извършенъ така, съ неговото извършване не се извършваше никакво прѣстжпление. Между възвеличаване на короната и възвеличаване на държавата, трѣбва да смѣтаме, че не може и не трѣбва да има разлика. Не можете вие да прогласите държавата за независима — за царство, а да държите държавния глава съ титлата княжеска.

Безсъмнено е, че въ този актъ и държавната глава е ималъ свои въжделения, но ако интереситѣ на държавния глава се схождатъ — и вървамъ, че тѣ се схождатъ напълно съ ония на народа. Тогава какво прѣстжпления има? Оформява се едно положение, което фактически е създадено въ 1908 г.

„Негово Величество — Царь на Българитѣ.“

Докладчикъ А. Д. Буровъ: „Чл. 6 се измѣнява тъй: „Българскиятъ царь носи титлата Него̀во Величество царь на българитѣ, а прѣстолонаслѣдникътъ — титлата Царско Височество."

Комисията намѣри, че щомъ първиятъ параграфъ се прие въ редакцията, която бѣ прѣдложена, излишни сѫ всѣкакви разисквания върху втория параграфъ, тъй като съдържанието на втория параграфъ е непосрѣдственъ резултатъ отъ редакцията на първия параграфъ. Относително това съчетание на думитѣ „царь на българитѣ", вмѣсто „български царь", или „царь на България" въпросъ въ комисията не стана, никой не пожела друга нѣкоя редакция. Азъ мисля, че редакцията на комисията може да се защищава и трѣбва да се прѣдпочете прѣдъ всѣка друга редакция по слѣднитѣ съображения.

Прѣди всичко тя фактически вече сѫществува възприета е, употрѣбява се, както въ нашитѣ вѫтрѣшни държавни актове, така и въ нашитѣ вънкашни държавни актове, слѣдователно, нѣма за какво да се правятъ редакционни измѣнения, които не могатъ да иматъ никакви практически послѣдствия, а само биха затруднили работата на нашето управление. Второто съображение е, че *титлата, която старитѣ български царе сѫ имали, е сѫщата тази, „царь на българитѣ", „царъ българомъ"*...

Тайнитѣ съюзни договори.

Докладчикъ А. Д. Буровъ: Г. г. народни прѣдставители! Ще пристѫпя къмъ докладване на § 3, който се отнася до измѣнението на чл. 17 отъ конституцията.

Въ редакцията, приета отъ комисията, § 3 гласи. (Чете) „Чл. 17 се измѣнява тъй: Царьтъ е

Георги Шиваровъ

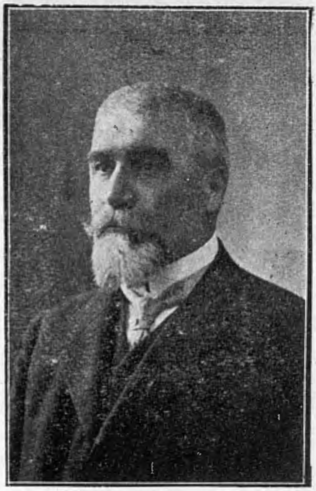

Хар. Карастояновъ

К. Кръстевъ

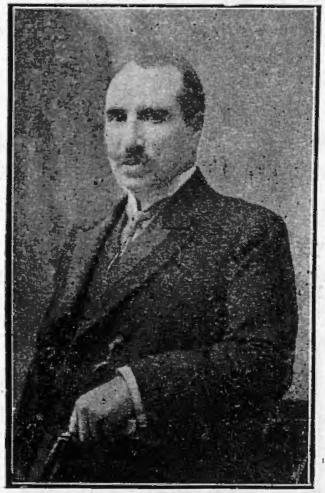

Д-ръ Пал. Нейчевъ

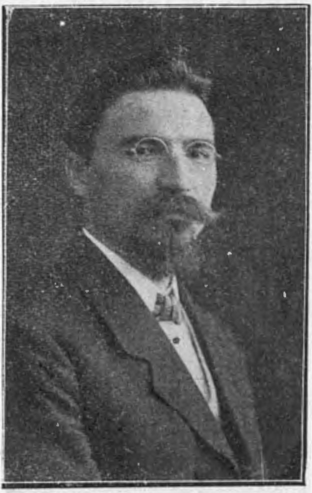

Д-ръ Хр. Мутафовъ

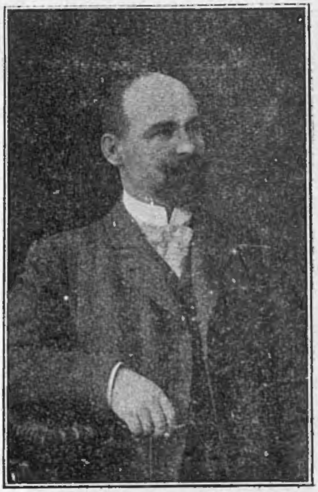

Ап. Урумовъ

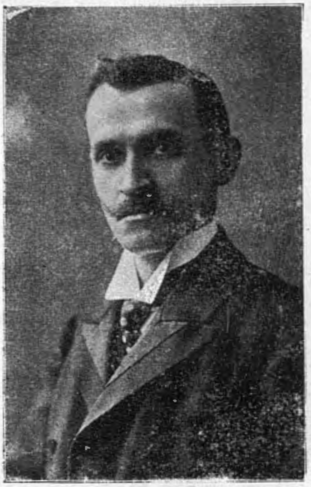

Ив. Толевъ

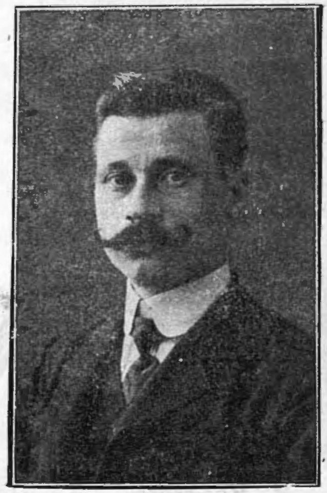

Ал. Димитровъ

прѣдставитель на държавата въ всичкитѣ и сношения съ другитѣ държави. Отъ негово име правителството прѣговаря и сключва съ другитѣ държави всички договори, които се утвърждаватъ отъ царя. Тия договори се съобщаватъ отъ министритѣ на Народното събрание, щомъ като интереситѣ и сигурностьта на страната допущатъ това. (Чл. 92 отъ конституцията).

„Обаче договоритѣ за миръ, търговскитѣ, както и всички договори, които налагатъ разходи на държавата, или съдържатъ измѣнения на сѫществуващитѣ закони, или засѣгатъ публичнитѣ или гражданскитѣ права на българскитѣ поданици ставатъ окончателни само слѣдъ приемането имъ отъ Народното събрание.

„Въ никой случай тайнитѣ постановления на единъ договоръ не могатъ да унищожаватъ явнитѣ му постановления".

Комисията намѣри, че по принципъ, утвърждението на договоритѣ е прерогатива на изпълнителната власть. Ще Ви кажа.—... като, обаче, ние разбираме, че Министерскиятъ съвѣтъ въ своята цѣлость ще отговаря солидарно за дѣйствията на българското правителство по сключването на международни договори. Защо да не се упомене изрично въ самия текстъ на чл. 17 за солидарната отговорность на министритѣ, защо да оставяме да се подразбира това нѣщо? И отговорностьта на министритѣ се подразбира, тя сѫществува при всѣко дѣйствие на правителството. Достатъчно е актътъ, който се извърши, да не бѫде частенъ актъ отъ отдѣлната область на едно министерство, а да бѫде актъ на управление въ широка смисъль, за да бѫдатъ отговорни солидарно всички министри, които участвуватъ въ кабинета. И азъ, като докладчикъ, отъ името на комисията заявявамъ, че както при редактирането на този членъ, така и сега при неговата защита, разбирамъ, че министритѣ, всички солидарно, отговарятъ за актоветѣ, които се вършатъ по силата на чл. 17.

Мнѣние на Либералната партия.

Д-рь В. Радославовъ: . . . но съ поржка, щото комисията, която ще бжде избрана, да направи извѣстни измѣнения въ редакцията. Ето моето мнѣние. г. Тодоровъ е прѣдложилъ, за да избави г. Малинова, сговоритѣ да ставатъ по съгласие на българското правитество и да се съобщаватъ на Народното събрание, ако интереситѣ и сигурностьта на страната допущатъ, позволяватъ това. Азъ не мога да се съглася съ такава една редакция затуй, защото българско правителство не значи българскитѣ министри само и българскиятъ Министерски съвѣтъ; българското правителство даже значи включително и държавниятъ глава. И бѣше врѣме — г. Гешовъ знае това много добрѣ — когато ни се отговори отъ покойния руски императоръ Александъръ III, че докогато е това българско правителство на власть, да не се надѣваме на никаква помощь отъ Русия. Ние питахме: „Кого разбирате тукъ?“ — „Разбира се, кого разбираме; княза разбира“, ни се каза. Ако разбираха българскитѣ министри, тогава тѣ бѣха готови да си дадатъ оставкитѣ, само България да не страда. Но тукъ е казано така, че българскиятъ князъ прѣговарва и сключва съ съгласието на правителството — прави се разлика. Обаче азъ задавамъ слѣдующия въпросъ, какво ще бѫде положението на министра на общественитѣ сгради, ако единъ день, недай Боже, за единъ такъвъ сговоръ се теглятъ министритѣ подъ сѫдъ? Ами че г. Франгя ще ни отговори: „Хаберъ нѣмамъ азъ; азъ не съмъ българско правителство, затова нищо не зная“. Така ще ни отговори и г. военниятъ министъръ, който пъкъ най-пълно право има да отговори така, защото той се занимава съ войската. Тогава какво ще стане? Ще отговаря, ще кажете оня, който го е подписалъ, защото подиръ чл. 17 веднага -слѣдва въ конститрцията чл. 18, и най-многото, най-многото можемъ да теглимъ подъ отговорность, ако има защо, лицето, което е подписало този сговоръ, а другитѣ не. Ето защо азъ мисля, че комисията трѣбваше да има прѣдъ видъ слѣдующето. Може да се тури „Министерскиятъ съвѣтъ“, но не е достатъчно само това. Такъвъ единъ сговоръ може да се внася въ Народното събрание, ако не се заплашватъ, ако не страдатъ интереситѣ и сигурностьта на държавата. На мнѣние съмъ, че ние не трѣбва да създаваме една пропасть между държавния глава и Народното събрание. Не, трѣбва да направимъ така, щото да има взаимно довѣрие между тѣхъ въ туй отношение. И царьтъ, който сключва, и народътъ, който е господарьтъ въ дадения случай, трѣбва да сѫ взаимно съгласни.

Ето защо Великото събраиие може да постанови, че такъвъ единъ сговоръ трѣбва да се съобщава безусловно въ Народното събрание. Г. г. народни прѣдставители! Тукъ се чу, че у насъ трѣбвало да става публично; публичностьта, този основенъ принципъ, трѣбвало да бѫде въ Народното събрание. Добрѣ, ние сега публично разискваме, при открити врата; не сме само ние народнитѣ прѣдставители, тукъ; публиката е тукъ. Въ обикновенитѣ Събрания има едно изключение — има и непубличность. Може Събранието да постанови да ставатъ извѣстни съобщения и раизсквиния при закрити врата, . . .

А. Стамболийски: Тъй.

Д-ръ В. Радославовъ: . . . когато интереситѣ и сигурностьта на държавата изискватъ това. Защо ще караме народнитѣ прѣдставители да мислятъ, да се съмнѣватъ, че държавниятъ глава и правителството могатъ да прѣдадатъ едно народно дѣло на чуждитѣ интереси? (Одобрение отъ земледѣлската група). Ето защо азъ мисля, че ние всички, задно съ правителството можемъ да се съгасимъ въ туй отношение, да се внася всѣки единъ сговоръ въ Събранието и тогава нѣма никакъвъ страхъ, никаква опасность.

Д-ръ И. Момчиловъ: (Ръкоплѣска).

Д-ръ В. Радославовъ: Ами че това става и сега. За извѣстни въпроси въ Народното събрание се разисква при закрити врата, и ония, които сѫ отъ вънъ, мѫчно могатъ да се научатъ, па и да се научатъ за нѣкои работи, ако виждатъ, че сѫ добри за държавата, не ги съобщаватъ. Така щото, моето мнѣние е, че като приемемъ законопроекта по принципъ, трѣбва да прѣпорѫчаме на комисията да има това прѣдъ видъ, и въ туй отношеиие, вѣрвамъ, ние ще удовлетворимъ едно народно желание, ще затворимъ вратитѣ на широката агитация, на недобросъвѣстнитѣ агитатори, които не ще иматъ основание за врѣдни агитации. По тоя начинъ мѫчно е да се вѣрва вече, че държавниятъ глава, напр., щѣлъ да прѣдаде България на Ав-

Г. Губиделниковъ

Р. Маджаровъ

Д. Иоцовъ

Д-ръ Г. Гаговъ

Д-ръ К. Помяновъ

М. Турлаковъ

А. Стамболийски

Д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ

стрия, или споредъ други, на Русия. Но, г. г. прѣдставители, като се има прѣдъ видъ положението на България въ Балканския полуостровъ, ние отсега още можемъ да знаемъ, какви ще бждатъ тѣзи тайни сговори, всички ги знаемъ: или ще сж да запазимъ отечеството си до толкозъ, до колкото можемъ, или ще сж да направимъ нѣщо повече, за да удовлетворимъ единъ народенъ идеалъ. Въ първия случай ще направимъ сговоръ съ страна, съ държава, която да ни пази: ние не сме въ състояние май противъ всички да се пазимъ; и въ втория случай горѣ-долѣ е това. Други сговори какви ще правимъ ние? Въ Африка ли ще правимъ колонии, въ Америка ли ще ходимъ? Франция ли сме ние или Англия? Че кой ли зачита България, та тя ще влиза въ голѣми съюзи? Защо ли сравняваме какво било между Испания и Франция, или между Япония и Англия?

К. Пастуховъ: (Ржкоплѣска)

Становище на Демократическата партия.

Р. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще моля да не ме прѣкжсвате, за да свърша съ този членъ, защото той дава много отговорности и трѣбва да има ясно разбиране.

Ако, значи, изпълнителната власть, ако министерството на г. Малинова бѣше се явило прѣдъ Народното събрание да иска измѣнението на чл. 17 съ своя проектъ и той прѣтърпѣ измѣнението, което ние въ комисията — г. Гешовъ бѣше тамъ — му направихме — и, ми се струва, единъ отъ тѣзи, които искаха това измѣнение, бѣше и сегашниятъ ораторъ — ние искахме да разрѣшимъ три въпроса, които ще трѣбва да легнатъ въ неговото постановление. Общиятъ конституционенъ и парламентаренъ въпросъ е, че царьтъ нѣма право да прави никакви актове. Ние внесохме това измѣнение — това трѣбва да подчертая, защото и то трѣбва да бѫде знайно — отъ страхъ да не би да е имало или да има възможность да се сключватъ каквито и да било тайни съглашения, тайни съюзи, за да бѫдемъ наясно; ние искахме народното прѣдставителство да му даде мотивировка, която му подхожда. Ние създадохме ли или намалихме права? Ако ние заварваме едно фактическо състояние, при една липса на постановление, да могатъ да бѫдатъ сключвани съюзи политически и тайни военни конвенции, ако прѣнасяме това право, което короната си е придобила, отъ короната на изпълнителната власть, създаваме ли права? Дълженъ съмъ, въ този редъ на мисли, да ви кажа, че България, както всички европейски държави, не може безъ международни съглашения. Колкото и да искаме ние да подвеждаме нашата мисъль подъ най-простото, най-еснафското разбиране на идеалитѣ на българската държава, ние не можемъ да се лишимъ отъ възможностьта не, ние не можемъ да избѣгнемъ нуждата да сключваме международни съглашения. Тайни съглашения, политически съюзи сѫ сѫществували, сѫществуватъ и ще сѫществуватъ. И ако вие вземете прѣдъ видъ тѣзи загадки, които въ спора си Еренталъ и Изволски правиха по отношение балканския въпросъ, когато тѣ се заплашваха единъ другъ съ правотата на своята кауза — всѣки защищаваше правотата на своята кауза — когато, г-да, рускиятъ министъръ Изволски обвиняваше Ерентала, че излъгалъ цѣла Европа, а Еренталъ му казва, че той въ Бюхлау далъ своето съгласие, за да анексиратъ Босна и Херцеговина, вънъ отъ прѣдварителнитѣ договори, вие знаете заплашването, което бѣше направено отъ австрийския министъръ на външнитѣ работи. слѣдъ което Русия спре да говори. „Мълчете, защото, ако искате да говоримъ, нѣма да говоримъ само отъ 1908 г., а ще започнемъ разговоритѣ си за събития, които сѫ настѫпили отъ 1895 г.“ Вѣроятно това е било убѣдително за събесѣдника на Ерентала, защото се замлъкнаха всички работи. Защо? Защото, по съглашението отъ 1897 год., борбата между руското и австрийското влияние за завладѣване Балканския полуостровъ бѣше прѣкратена чрѣзъ едно съглашение, което бѣше раздѣла сфери на влияние. Тамъ е въпросътъ. Тамъ виждаме още да сѫществува нѣщо тайно, нѣщо, което би трѣбвало да обърне вниманието на българския политически мѫжъ, но сѫщеврѣменно и да бѫде като рѫководитель за сѫществуването на тайни съглашения.

Азъ намирамъ, г. г. народни прѣдставители, че терминътъ е съвършено неправиленъ — има двѣ нѣща — това е политическиятъ съюзъ, има друго нѣщо, това е тайната военна конвенция. Тамъ българскиятъ политикъ трѣбва да си отваря очитѣ, тамъ българскиятъ царь трѣбва да си отваря очитѣ, тамъ българскитѣ министри трѣбва да си отварятъ очитѣ и тамъ българскиятъ народенъ прѣдставитель и общественото мнѣние трѣбва да управляватъ найголѣмъ и най-сѫщественъ контролъ.

Г-да! Да се не смѣсватъ двѣтѣ нѣща, защото, ако ги смѣсите, ще дадете право подъ булото на тайни военни конвенции да се сключватъ политически съюзи, които да създаватъ васалитетъ. Ето защо, когато се третиратъ тѣзи договори — и такъвъ трѣбва да бѫде смисълътъ на постановлението — ние; демократитѣ, правимъ стѫпка напрѣдъ. Отъ фактическото положение, което даваше на княза, днесъ царь, възможность да сключва международни договори, отнемаме му това право; той е длъженъ да дѣйствува чрѣзъ министерството.

Оставете, г-да, редакцията, турете, че правителството сключва договори, а царьтъ ги одобрява; турете каквото искате, но вие не можете да откажете, че елементътъ на изпълнителната власть, който е сведенъ днесъ до нула, ще може да сѫществува. Нѣщо повече. Ако се не разбира, трѣбва да го разберемъ. Ако и да имахме по-рано постановлението на чл. 18, който говорѣше за отговорностьта на надлежния министъръ, чл. 17 можеше да даде възможность на единъ лошъ царь да намѣри подходящъ министъръ въ единъ кабинетъ, който ще търпи непарламентарни министри, да отиде съ него напр. въ Бѣлградъ, или въ Цариградъ, или въ Виена, и да сключи единъ договоръ, да го тури въ папката си, и да го държи въ кѫщи; това нѣщо ние сме длъжни да прѣмахнемъ, и измѣнението на чл. 17 е една гаранция занапрѣдъ, защото ние казваме, че договоритѣ трѣбва да се сключватъ отъ изпълнителната власть, или отъ царя, съ съгласието на министритѣ. А ние не можемъ да имаме толкова долно мнѣние за които да сѫ седемь прѣдставители на едно обществено течение, и да мислимъ, че тѣ нѣма да се противопоставятъ и че ще създадатъ положение, унижающе достонсйтвото на България. Това е първото, важното и сѫщественото измѣнение, което ние въвеждаме въ постановлението на чл. 17. Казахъ ви, измѣнете го, както искате, но

А. Томчевъ

Н. Савовъ

К. Пастуховъ

П. Папанчевъ

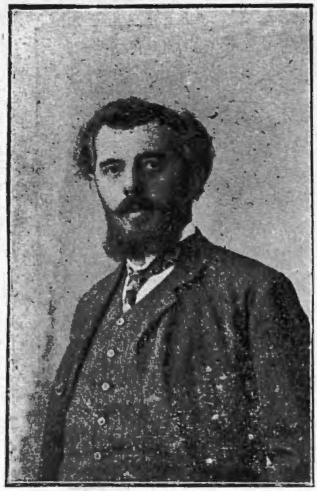

Ив. х. Рачевъ

Д-ръ Цончевъ

Ник. Константиновъ

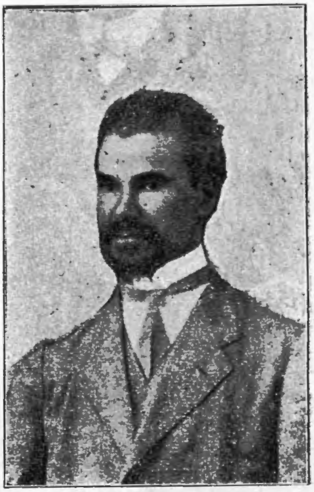

Т. Влайковъ

идеята е била такава. Когато прѣдложението ще дойде на второ четене, когато ще редактирате члена идеята ще трѣбва да остане сѫщата.

Глѣдище на Народно-либералната партия.

Д-ръ И. Момчиловъ: Специално за чл. 17, г. г. народни прѣдставители, позволете ми да ви кажа, че той е най-голѣмото нещастие, което можа да се измисли, откакъ България сѫществува. Не говоря за формулата или за редакцията, както я бѣше прѣдставилъ г. Малиновъ; то бѣше една безсмислица, защото, по силата на конституцията, всѣки държавенъ актъ, който не е приподписанъ отъ надлежния министъръ, нѣма никакво значение, и прибавката или поясненията, които се дадоха отъ Народното събрание, и измѣнението, което се направи въ комисията, като се измѣни редакцията, че трѣбва да бѫде съ съгласието на министритѣ, не достига нишо друго, освѣнъ да пояснятъ работата, тъй, както е и както щѣще да бѫде, защото, даже и да бѣше приета формулата на г. Малинова, пакъ тайни договори не можеха да бѫдатъ сключвани и подписани само отъ царя, защото, ако такива бѣха сключвани само отъ него, безъ подписа на надлежния министъръ, тѣ щѣха да бѫдатъ задължителни за никого. Спорѣдъ мене, даже и пояснението, което се прибави: „съ съгласието на Министерския съвѣтъ", и то бѣше недостатъчно, защото то само по себе си се разбираше по силата на логиката, по силата на нѣщата и защота азъ не мога да допусна, че министърътъ на външнитѣ работи въ единъ кабинетъ ще подпише единъ договоръ, безъ да го съобщи на своитѣ колеги или безъ да вземе тѣхното съгласие. Та, казвамъ, нито редакционната форма, която бѣше далъ г. Малиновъ, нито измѣненията, които се направиха въ Народното събрание и се прѣдставятъ намъ за разглеждане, за мене сж достатъчни,

Аргументи.

Най-голѣмиятъ политикъ, най-тънкиятъ дипломатъ отъ едно-двѣ столѣтия насамъ, Макиавели, казва; Никога малка държава да не сключва договори политически или военни, каквито и да бждатъ тѣ, съ голѣми държави, защото, каквото и да се случи, малката държава непрѣменно ще бжде плячка на голѣмата: ако условията бждатъ благоприятни за малката държава, а неблагоприятни за голѣмата› ще зависи отъ добрата воля на голѣмата държава, да-ли да изпълни задълженията, поети въ подписания договоръ или не, и ако тя не пожелае, малката държава нѣма никаква възможность да я застави да изпълни задълженията си; ако се случи обратното, т. е. ако голѣмата държава има на страната си всичкитѣ изгоди, а на малката оставатъ само неприятности. послѣдната не може да се откаже, защото голѣмата има всичката възможность да я принуди да ги изпълни".

За да поясня тази моя мисъль, ще ми позволите да прочета и телеграмата, която намѣрихъ въ книгата на Алберта Даврилъ: „Negociation relative de traitė de Berlin". Случаятъ е много скорошенъ и всички го помнятъ. Когато Русия поведе освободителнитѣ си войски, за да освободи насъ, ромжнското правителство протестираше противъ прѣминаването на тѣзи войски прѣзъ Ромжния. Тогава Русия, още силна, каза на Ромжния: „Нѣма да те питамъ, ще мина". И така излѣзе, мина, и слава Богу, че мина. Прѣмина прѣзъ Дунава и стигна до Балкана.

Н. Шивачевъ: Имате грѣшка. Мисля, че Братияно ходи специално въ Русия, за да води прѣговори по този въпросъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Въ Ливадия.

Д-ръ И. Момчиловъ; Да, но не се разбраха. Имайте търпение. Дойде сражението подъ Плѣвенъ. Тамъ, за едно голѣмо нещастие заруситѣ, за голѣмо нещастие и за насъ, спрѣ всичкиятъ ходъ на войната. Положението стана опасно, трѣбваха прѣсни войски, които да усилятъ руската армия, но, докато дойдатъ отъ Русия до тукъ, можеше да мине много врѣме и да се случи една катастрофа, която да сторѣше честьта на руската армия и сѫществуването на българския народъ. Тогава биде повиканъ ромѫнскиятъ краль съ фамозната телеграма: „Venez en toute hâte et à tous conditions" — елате съ всичката бързина и на всички условия. И дѣйствително ромѫнитѣ дойдоха, взеха участие въ сражението подъ Плѣвенъ, пристига подиръ това подкрѣпа и на рускитѣ войски и войната се свърши благополучно. Когато дойде врѣме да се дѣли плячката, на ромѫнитѣ взеха Бесарабия; дѣйствително, дадоха имъ една часть отъ Добруджа, една часть отъ нашата територия, но взеха имъ Бесарабия.

Н. Шивачевь: Това бѣше въ условията, г. Момчиловъ.

Д-ръ И. Момчиловъ: Pardon, ще видите, че не е тъй. — И когато ромѫнитѣ почнаха да протестиратъ противъ вземането на Бесарабия отъ руситѣ, на 3 априлий 1878 г. получи се слѣдующата телеграма отъ Горчакова въ Букурещъ: „Държа да ви съобщя всичкото негодувание на Негово Императорско Величество Царя по поводъ на вашето поведение и, ако вие не прѣстанете да се вълнувате, ако вие протестирате противъ заемането на Бесарабия, Негово Величество съ голѣмо съжаление ще бѫде принуденъ да даде заповѣдь на рускитѣ войски да навлѣзатъ въ Ромѫния и да обезорѫжатъ ромѫнската армия". Не ми е работа, г-да, да критикувамъ руската дипломация, не ми е работа да разправямъ, дали покойниятъ царь-освободитель бѣше правъ или ромѫнитѣ бѣха прави, но искамъ да ви изтъкна единъ фактъ, който подкрѣпя тезата на Макиавели, че никои малки държави да не правятъ договоръ съ голѣми, защото въ края на краищата тѣ ще бѫдатъ, които ще плащатъ счупенитѣ паници.

Мене не ме е страхъ — да се разберемъ — нито отъ короната, нито отъ министритѣ и не мога да допусна нито за минута чудовищната мисъль, която казваше г. Рашко Маджаровъ, че на тая маса (Сочи министерската маса) ще се намѣрятъ 8 души български министри, които нѣма да бѫдатъ достатъчно патриоти и да направатъ пакость на страната. Това не го допущамъ. Мене ме е страхъ отъ друго едно нѣщо; мене ме е страхъ отъ сигурната некомпетентность, на вѣроятни бѫдѫщи правителства по въпроса, който има да се третира, И за да бѫде запазенъ българския народъ отъ една такава евантуалность, която може да му струва много скѫпо, азъ виждамъ единствената гаранция въ публичностьта, защото когато дойде въпросъ да се рѣшаватъ едни подобни въпроси, прѣди да бѫдатъ приети, прѣди да бѫдатъ подписани, когато се знае, че тѣ ще бѫдатъ внесени на разискване,

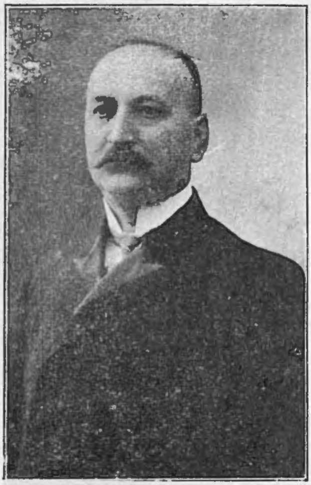

С. Лафчиевъ

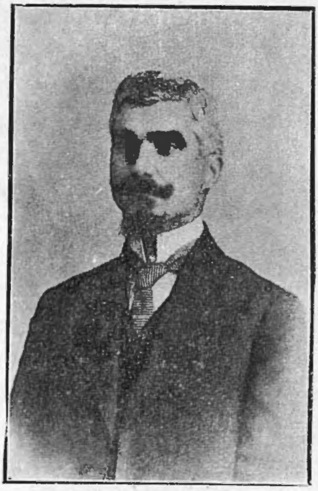

К. Ленковъ

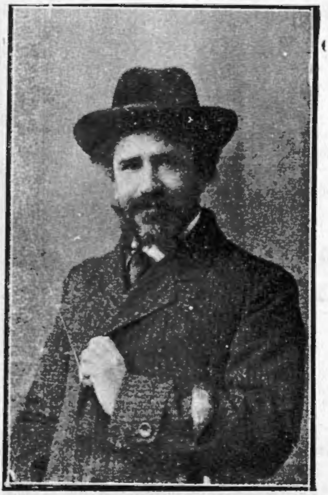

Цан. Бакаловъ

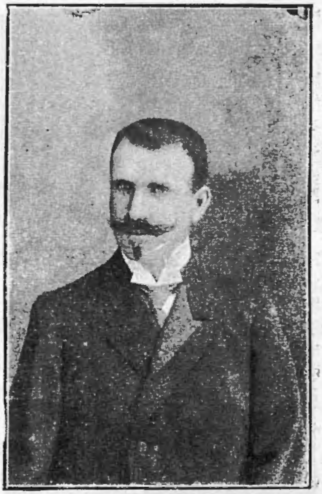

Ив. Еневъ

В. Георгиевъ

А. Изворовъ

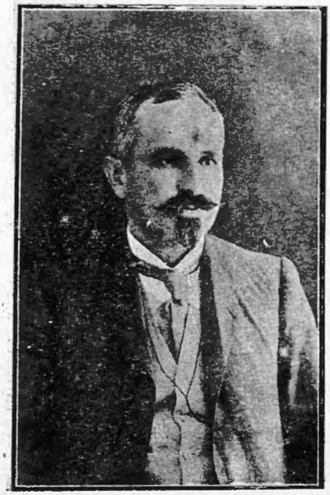

М. Клисурски

Г. Костантиновъ

когато се знае, че тѣ ще станатъ достояние на общественото мнѣние, когато се знае че тѣ ще бѫдатъ подобно разкритикувани, всѣки единъ, прѣди да се произнесе въ тая или оная смисъль, ще ги проучи; ако не ги разбира, ще се помѫчи да ги разбере и тогава ще се произнесе. Тамъ е гаранцията, която публичностьта дава. И когато махнете вие публичностьта, остава ви третата гаранция — министерската отговорность. Даже да приемемъ, че и това струва нѣщо, че страхътъ отъ отговорность ще застави министритѣ да се замислятъ прѣди да приематъ този или онзи таенъ договоръ, но азъ пакъ ви питамъ: когато по едни или други причини злото бѫде извършено, когато по едни или други причини българското правителство — безразлично, кое ще бѫде то — се подхлъзне и сключи единъ таенъ, секретенъ договоръ съ когото и да бѫде, както го сключи краль Миланъ, и българскиятъ народъ осъмне единъ день така, както осъмна сръбскиятъ народъ слѣдъ анексията, каква ще бѫде ползата за българския народъ, който, за да си отмъсти, ще обѣси осемь души министри; ще облекчи ли това сѫдбата му?

Оратора прѣдлага слѣдната редакция на чл. 17:

„Царътъ е прѣдставитель на държавата въ въ всичкитѣ й сношения съ иностраннитѣ държави. Отъ негово име се сключватъ всички сговори, били тѣ политически или търговски. Никой сговоръ съ иностранна държава не може да има сила и значение, ако не е приетъ отъ Министерския съвѣтъ и ако не е одобренъ отъ Народното събрание.“

Прѣдложение на крайната лѣвица.

Прѣдседательтъ: Въ течение на разискванията се направиха нѣколко прѣдложения. Едно отъ радикалната група, чрѣзъ видинския народенъ прѣдставитель г. Иосифъ Фаденхехтъ въ смисъль: (Чете) **„Царьтъ е прѣдставитель на държавата въ всичкитѣ ѝ сношения съ другитѣ държави. Отъ негово име правителството прѣговаря и сключва съ другитѣ държави всичкитѣ договори. Тѣ се утвърждаватъ отъ царя, слѣдъ одобрението имъ на Народното Събрание.“**

Н. Цановъ: Азъ искамъ едно обяснение, г. прѣдседателю! Прѣдложението, което е поднесено на прѣдседателството отъ г. д-ръ Фаденхехта, е прѣдложение, което изхожда отъ цѣлата лѣвица — земледѣлческия съюзъ, социалъ-демократическата партия и радикалъ-демократическата партия.

Рѣшението на коалиционното правителство.

Министръ-прѣдсѣдатель И. Гешовъ: по чл. 17 станаха най-дългитѣ дебати; по него и най-много се агитира въ странаната; но г. г. народни прѣдставитѣли. Ако вникнете добрѣ въ него, вие ще видите, че той не прѣдставлява нѣкои разширения правата на короната — той прѣдставлява разширение правата на България, въ тая смисъль, че и България, като други държави, ще може; на основание на него, да сключва въ бѫдаще тайни договори. Струва ми се, г. г. народни прѣдставители, че едно малко размишление е достатъчно, за да ви убѣди, че една държава, която нѣма това право, като че е една държава накърнена, осакатена въ своитѣ права. Споредъ днесъ сѫществующия чл. 17, както всички знаете, ние не можемъ да сключваме договори, освѣнъ съ съѣднитѣ намъ страни. Съ новия членъ това право се разширява, като се дава сжщеврѣменно и възможность на правителството, ако намѣри нѣкакви съюзници, да може да сключва и тайни договори. Говори се много пжти по тия тайни договори, че били опасни, че били врѣдни. Но едно малко размишление, ми се струва, е достатъчно да ви покаже, че тия тайни договори, че съюзитѣ, които се свързватъ, иматъ голѣми прѣимущества. Прѣди всичко, г. г. народни прѣдставители, ония отъ васъ които сж се занимавали съ тия въпроси, ония отъ васъ, които сж чели напр., извѣстната книга на Андре Тардио: „La France et ses alliances“, сж видѣли, че днесъ мирътъ въ Европа се крѣпи благодарение на тия съюзи, и безъ съюзи, едва-ли тоя миръ щѣше да бжде тъй осигуренъ, както е днесъ. Втората полза отъ тия съюзи е, че държавата, която влиза въ нѣкои отъ тия съюзи, като неизолирана вече, не е принудена да се съсипва отъ прѣкалени разноски по войската. Ще кажете, че и сега тия, които сж въ съюзъ, правятъ голѣми разноски.

А. Стамболийски: Най-голѣми.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Но попитайте се, какви щѣха да бждатъ тѣзи разноски, ако не сжществуватъ тия съюзи. Единъ отъ ораторитѣ, които говориха, вече спомена, че ние сме изолирани. Вземате ли вие, г. г. народни прѣдставители, отговорностьта върху себе си, да бждемъ вѣчно изолирани, и по тоя начинъ да се оправдаватъ прѣкаленитѣ разноски за войската у насъ? Трета една полза отъ тия тайни договори и съюзи е тая, че сключването на единъ, ако не нападателенъ, то отбранителенъ съюзъ, понѣкога е въпросъ за животъ или смърть на малки държави. И голѣма е отговорностьта на държавника, който лиши отечеството си отъ това срѣдство за неговата защита, за неговото, може-би, спасение.

Каза се, че всѣкога е врѣдно за малкитѣ държави да правятъ съюзи съ голѣми държави.

А. Стамболийски: Вѣрно!

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Споредъ мене, достатъчно е да ви спомена само примѣра на Пиемонтъ; безъ да имамъ грандоманията, разбира се, да сравнявамъ България съ Пиемонтъ, достатъчно е, казвамъ, да ви спомена тоя примѣръ, за да видите, че често малки държави иматъ голѣма полза отъ тия съюзи. На всички е извѣстно, че Пиемонтъ, една държава, която тогава не бѣше по-голѣма отъ България, благодарениѐ на своя съюзъ съ Франция, стана днешната Италия. Но, каза се, държави, като Испания и Ромѫния, напр., нѣматъ въ конституцията си това право за сключване тайни договори. Нѣматъ го, г. г. народни прѣдставители, но всички чухте вече, всички четохте вече, че Испания има единъ таенъ договоръ съ Франция, договоръ досѣжно Мароко; тоя неинъ членъ не я спрѣ отъ да има единъ договоръ. Слѣдователно, и тамъ, дѣто дори правителството нѣма правото да прави такива договори, пакъ се съглежда необходимостьта, пакъ се усѣща нуждата да се правятъ такива тайни договори.

За Ромѫния не мога да твърдя, че дѣйствително има нѣкой таенъ договоръ, както се казва, но фактъ е, че и въ Ромѫния никой не отказва, че тя има право, въпрѣки мълчанието на съотвѣтния членъ на тѣхната конституция, да прави такива договори.

На шесто мѣсто, азъ бихъ казалъ, че отговор-

А. Меизиновъ

Г. Семерджиевъ

Я. Симеоновъ

А. Страшимировъ

Господинъ Ангеловъ

Д-ръ Иванъ Юрдановъ

Ж. Абаджиевъ

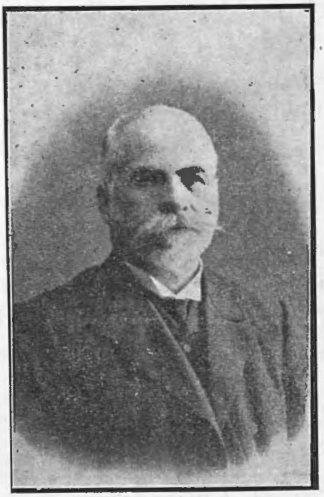

Ат. Илиевъ

ностьта на министритѣ, които сключватъ лоши договори, е голѣма гаранция вѣ това отношение. Тая отговорность е безспорна, г. г. народни прѣдставители, и прочутиятъ коментаторъ на белгийската конституция Тонисенъ отива дори до тамъ, че между прѣстжпленията на държавнитѣ мжже туря и прѣстжплението за лошото водене на дипломатически прѣговори — la mauvaise direction des négociations diplomatiques.

Министъръ А. Людскановъ: Пристжпвамъ към главния членъ 17, който е, така да се каже, le pivot — централниятъ пунктъ на всички разисквания, които станаха прѣди изборитѣ и които станаха сега.

Подиръ освобождението България бѣше едно подвластно васално княжество, подъ сюзеренитета на султана — това е международното кръщелно политическо свидѣтелство, което се даде на нашето отечество въ Берлинъ. При това положение България се създаде въ трибутарно княжество. Бившиятъ дунавски вилаетъ отъ Дунава до Балкана, образува едно малко княжество България. Събрани нашитѣ бащи и братя тукъ, въ Търново, на Учрѣдително събрание, тѣ имаха да се занимаятъ и съ въпроса за международното положение на нашето отечество.

Но тѣ се намираха въ рамкитѣ на онова, което бѣше рѣшено въ Берлинъ. Азъ самъ съмъ поддържалъ въ българския парламентъ, че България, въпрѣки тия постановления на Берлинския договоръ, е независимъ обектъ на международното право, съ независими права — писалъ съмъ по този въпросъ, но то е мое частно мнѣние — поддържалъ съмъ, че България, въпрѣки постановленията на Берлинския договоръ, е единъ пълноправенъ членъ на международното общение. Обаче, инакъ сж гледали други, инакъ сж гледали именно великитѣ сили, инакъ е гледала и самата Турция. Тая послѣднята винаги е държала за своитѣ сюзеренни права и извѣстни велики държави — нѣма да споменавамъ имена — сж настоявали за тѣзи права на Турция. Обаче, полека-лека, отъ снисхождение и любезность къмъ насъ, нѣкои отъ казанитѣ сили постепенно сж признали на България извѣстни права и тя е крачела по пжтя на завземане положението на единъ независимъ членъ въ международното общение. Е добрѣ, учрѣдителитѣ на нашата конституция въ Търново, за да не подчертаятъ нашата трибутарна полузависимость, сж избрали тази мъглява форма, мислѣйки, че нѣма да се намѣрятъ държави, велики или малки, които да правятъ политически договори съ България при положението, въ което бѣше тя, като полунезависима и сравнително малка държава, бившиятъ Тунавилаети. Кой ще иска да прави съ България, сж си мислѣли тѣ, такива договори, за каквито сега става дума? Ето защо чл. 17 биде така редактиранъ, както се цитира нѣколко пжти — ще ме извините, дѣто не ще ви го прочета.

Обаче, и при тази стара редакция на чл. 17, въ която се визиратъ само сговори съ съсѣдни държави, които могатъ да бждатъ отъ характеръ фискаленъ или търговски, и въобще такива, които засѣгатъ частнитѣ права на жителитѣ отъ княжеството и се отнасятъ до вжтрѣшното управление на държавата, и при това положение, казвамъ, както е редактиранъ чл. 17, ако вземете прѣдъ видъ чл. 5, а особено чл. 92, алинея втора, вие ще видите, че туй положение, което се оформява днесъ, сѫществуваше и досега. Чл. 5 казва: (Чете) „Князътъ е върховенъ прѣдставитель и глава на държавата“. А пъкъ чл. 92, алинея втора — тя е особено важна въ случая — гласи: (Чете) „Събранието може да поканва министритѣ и комисаритѣ да дойдатъ въ заседанието, за да даватъ потрѣбнитѣ свѣдѣния и разяснения“. Сега по-нататъкъ. (Продължава да чете): „Министритѣ и комисаритѣ сѫ длъжни да дойдатъ въ Събранието и да даватъ лично исканитѣ обяснения. Министритѣ и комисаритѣ, подъ своя отговорность, могатъ да прѣмълчаватъ такива работи, за които, ако се разгласи не оврѣме, може да се поврѣдатъ държавнитѣ интереси“). Що значи това? Понеже контролътъ, санкцията на парламентарно-конституционнитѣ управления се извършва отъ народнитѣ събрания посрѣдствомъ интерпелациитѣ—запитванията, понеже този е единствениятъ начинъ за контролиране дѣйствията на правителството отъ Народното събрание, то и чл. 92 отъ конституцията полага основния принципъ, че винаги — тамъ се говори за комисари, понеже правителството може да се прѣдставлява и отъ такива, които да прѣдставляватъ изпълнителната власть — министърътъ или комисарьтъ, еднъжъ поканенъ да се яви въ Народното събрание, дълженъ е да се яви лично и да даде обяснения по всички въпроси, понеже, повтарямъ, въ туй се проявява контролътъ на народното прѣдставителство. *Но тоя членъ казва още, което е много важно: министритѣ, обаче, подъ своя отговорность, могатъ да замълчаватъ такива работи, за които, ако се разгласи не оврѣме, могатъ да се поврѣдятъ държавнитѣ интереси. Ето туй е, което се урежда* *сега ясно съ новата редакция на чл. 17.* Прѣдъ видъ ограниченото международно положение на България тогава, не е могло да се прѣдвиди и начертае въ тогавашния чл. 17 сегашното положение, въ което ще могатъ да се свързватъ сговори не само за въпроси по вътрѣшното управление на България, но и такива отъ външно, дипломатическото и политическо значение. Ако министърътъ не намира за добрѣ да ги обяви въ Народното събрание, може да бѫде виканъ неедно-кратно и той винаги може да каже: не мога да ги обявя, защото ще уврѣдя интереситѣ на България. Стига Народното събрание да му гласува довѣрие и въпросътъ се свършва и сключенитѣ сговори си оставатъ тайни. Ако ли же Събранието каже: ще кажешъ, а той пъкъ не ще, тогава *може да му гласува недовѣрие и той ще си отиде.* Ще дойде врѣме, и то твърдѣ скоро, когато този договоръ не може и не ще да бѫде изпълненъ, защото подиръ падането на това министерство — а у насъ периодътъ на министерствата е три години, най-много петъ години — нѣма съмнѣние, приемникътъ на това министерство, особено министъръ - президентътъ и министърътъ на външнитѣ работи непрѣменно ще бѫдатъ инициирани въ този договоръ, защото, ако не бѫдатъ инициирани, той нѣма да има значение, той ще бѫде мъртва буква за държавата, която управляватъ. Понеже у насъ нашитѣ партии, управляватъ наредъ — каквито и да сѫ тия партии, сѐ едно, тѣ сѫ сѐ отъ българи — по този начинъ, като се изредятъ на власть въ продължение на 10 — 15 години нѣколко партии, ако даже само по единъ-двама отъ кабинетитѣ, образувани отъ тия партии, знаятъ този договоръ, то той вече не е и

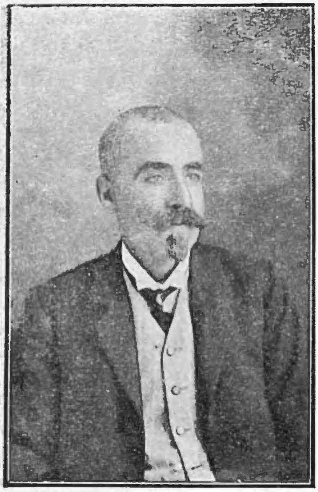

И. М. Абрашевъ

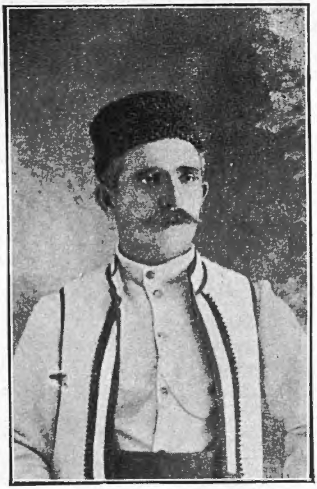

М Аврамчевъ

Велико Ангеловъ

Ив. Андреевъ

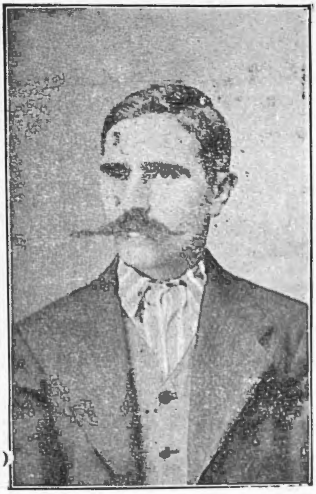

Ст. Андреевъ

Х̆. Б. Аптибеевъ

Ат. Арнаудовъ

Я. Х̆. Атанасовъ

не може да бжде таенъ за ржководящитѣ нашитѣ работи партии, обаче той е таенъ, той е скритъ за широката публика.

А. Стамболийски: Той ще бжде въ двореца.

Министъръ А. Людскановъ: Нѣма да бжде въ двореца и не може да бжде тамъ. Азъ ви говоря нѣща практически, и затова легендитѣ, че нѣма сключени тайни договори отъ бившитѣ правителства, сж невѣрни. Ако е имало такива, минаха толкова правителства и тѣ щѣха да знаятъ поне нѣщо отъ тия договори, защото, ако не ги знае правителството, което идва на власть, тѣ сж нула и ако то види, че сж лоши, кой го спира да не ги денонсира — правителството винаги има послѣдната дума.

Я. Сакъзовъ: *Твърдите ли, че нѣма такива договори?*

Министъръ А. Людскановъ: Ето защо, г-да, по чл. 17, който се иска отъ васъ да го гласувате въ тая форма, по моето дълбоко разбиране, не накърнява въ нищо интереситѣ на държавата, на българския народъ; напротивъ, той оформява едно положение, което, по моето дълбоко разбиране, сжществуваше при стария, сегашния редъ, по силата на чл. 5, 17 и 92 отъ конституцията; оформява го и туй трѣбваше да стане. Нашата държава е вече пълноправенъ членъ на международното общение; ние имаме и трѣбва да имаме държавна .политика По тоя случай ще кажа, че най-умното е по външната политика въобще най-малко да се шуми. Добрѣ разбранитѣ интереси на държавата се пазятъ най-добрѣ, само когато се пази нужната тайна по тия сношения.

Министъръ Т. Тодоровъ: (отъ народната партия.) Г-да! Сегашниятъ чл. 17 е продуктъ, изразъ на нашето бивше васално положение. То е формата, въ която трѣбваше да се излѣе въ конституцията нашата васалность. Нито единъ членъ въ нашата конституция нѣма, въ който да се казва, че България е васално княжество. Това го има въ Берлинския договоръ, но нашитѣ учрѣдители не сѫ искали да подчеркнатъ този фактъ въ самата конституция и съставителитѣ на проекта за нея сѫ щадили нашето национално чувство, та не сѫ го помѣстили никѫдѣ. Обаче, когато е дошло да се радактира чл. 17 по силата на нѣщата, безъ да се каже, че България е васална, безъ да се каже на лицето, че е гяуринъ, все таки трѣбва да се каже че не е мюсюлманинъ. И ето какъ, България, по силата на своето васалство, не можеше, нѣмаше право, както всички васални държави да сключва никакви политически договори съ никого. Политически договори за смѣтка на една васална държава може да сключва само сюзеренътъ. Това е безпорна истина: васалъ ли си, ти не можешъ да разполагашъ съ себе си, ти имашъ единъ чорбаджия надъ главата си, сюзеренътъ, той е който ще сключва тѣзи договори зарадъ тебе, защото България, по силата на своето васално положение, съставяше часть отъ Отоманската империя. Кой ще сключва нашитѣ договори? — Султанътъ. Или нѣма да имаме никакви договори, или, когато ги имаме ще имаме тѣзи който султанътъ сключва. Когато имахме война съ Сърбия, ние имахме право да искаме щото сюзеренътъ да дойде да се застѫпи и да ни защити, защото княжеството съставляваше часть отъ територията на Турската империя. Сюзеренътъ не изпълни своето задължение и ние отъ това извадихме въ послѣдствие юридическия мотивъ за нашето съединение. Но султанътъ, който избѣгна да изпълни една длъжность — и толкозъ по-добрѣ, защото той не можеше да я изпълни и нѣмаше да искаме това; когато отидохме въ Букурещъ да сключваме миренъ договоръ съ Сърбия трѣбваше да дойде Меджидъ-паша, пратеникъ на султана, да свири първата цигулка, а г. Гешевъ, делегатъ на българското правителство, да свири втората. Българскиятъ делегатъ вземаше участие, защото се касаеше за България, но Sa majesté le Sultan трѣбваше да бѫде тамъ, защото безъ неговия подписъ не можеше да се сключи този договоръ за миръ.

Сега г-да ще дойде чл. 17 да се обсѫжда на второто четение, ще го разискваме — но ще ви кажа, че по теория, установена още отъ врѣмето на Монтескьо и безспорна за англичанитѣ, безспорна за французитѣ, за белгийцитѣ и т. н. *външната политика е du domaine du pouvoir executif*, принадлежи на изпълнителната власть, не принадлежи на законодателя по начало. Още Монтескьо, когато дѣлилъ властитѣ, е казалъ, че външната политика сношението на държавата съ другитѣ държави е отъ областьта на изпълнителната власть, не на законодателната. Това е „а-б“ въ публичното право въ конституционното право. Щомъ това е така, никакъ не е за чудене, защо въ Англия, люлката на конституционализма, сѫ казали, че кральтъ е прѣдставитель на държавата въ сношенията ѝ съ външния свѣтъ, той сключва и ратифицира всичкитѣ договори отъ всѣкакво естество и, ако нѣма опасность за интереситѣ на държавата, съобщава ги;

ако има опасность — не ги съобщава на парламента.

Министъръ Т. Тодоровъ: (при второ четение): опасенията, казвамъ, вече окончателно трѣбва да изчезнатъ, защото текстътъ говори, че правителството води прѣговоритѣ, текстътъ говори, че правителството сключва договоритѣ и то, правителството, слѣдъ като ги доведе докрай и ги сключи, то българското правителство, ги подлага на държавния глава за утвърждение.

Очевидно е, прочее, че всѣкаква възможность да се експлоатира съ увеличението на царската власть, което увеличение ужъ щѣло да послѣдва отъ правата, които му се даватъ въ чл. 17. трѣбва вече да изчезне, защото днескашниятъ текстъ вече по единъ изриченъ и несъмнѣнъ начинъ казва, че правителството ще прави всичко това. А какво нѣщо е правителство въ България ? Азъ нѣма да цитирамъ кои членове на конституцията обяснявать какво нѣщо е правителство, но само ще ги спомена. Тѣзи членове сж: чл. 17, който споменава въ сегашния текстъ думата „правителство" — тамъ се казва: „правителство на съсѣднитѣ държави" — чл. 47, съпоставенъ съ чл. чл. 107, 112, 149, членове въ които се срѣща думата „правителство" и се опрѣдѣля тамъ, какво нѣщо е правителство и правителствени уредби. Правителство е въ тѣсенъ смисълъ на думата Министерскиятъ съвѣтъ; правителство е въ широка смисъль на думата изпълнителната власть, т. е. Мииистерския съвѣтъ, находящъ се подъ надзоръ и ржководство на държавния глава, както казва чл. 149 отъ конституцията. Това е правителство.

Конституционнитѣ прерогативи на царя не увеличаваме нито на сантимъ, правдинитѣ на народа не намаляваме нито на косъмъ.

Н. Атанасовъ

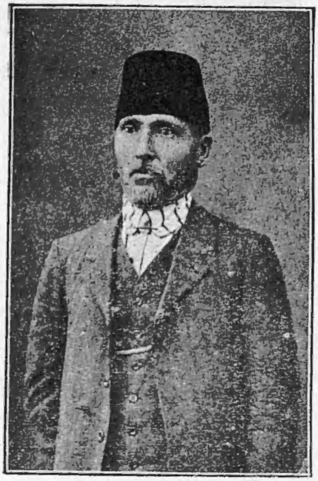

Ис. Х. Ахмедовъ

Д-ръ М. Багаровъ

М. Балабановъ

Т. Балабановъ

Хр. И Балабановъ.

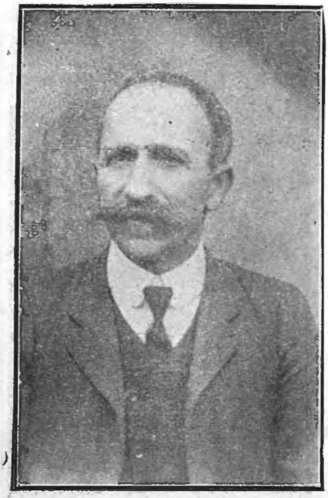

Ив. Балтажиевъ

М. С. Балтовъ

Царския намѣстникъ.

Прѣдседательтъ: Моля г. Ивана Толева да докладва § 4.

Замѣстникъ-дркладчикъ И. Толевъ: Г. г. народни прѣдставители! Комисията натоварена да разгледа прѣдложението за измѣнение на нѣкои членове отъ конституцията, по отношение § 4, който съдържа измѣнение на чл. 19 отъ конституцията, се спрѣ на слѣдната редакция: (Чете)

„Царътъ е длъженъ да се намира постоянно въ царството. Ако на врѣме излазя отъ него, той си назначава за замѣстникъ Министерския съвѣтъ. Правата и длъжноститѣ на намѣстничеството ще се опрѣдѣлятъ съ особенъ законъ. За излизането си и за назначението намѣстникъ царьтъ съобщава на Министерския съвѣтъ, който оповѣстява за това чрѣзъ „Държавенъ вѣстникъ".

(Прѣдседателското мѣсто заема подпрѣдседательтъ г. Михаилъ Маджаровъ)

Замѣстникъ-докладчикъ И Толевъ: Понеже докладчикътъ на комисията отсѫтствува, азъ съмъ дълженъ да дамъ нѣколко обяснения, относително мотивитѣ който сѫ рѫководили комисията, да се спре тази редакция. Измѣнението на чл. 19 въ първоначалнато му форма съдържаше, относително втората му часть, че, когато държавния глава излиза вънъ отъ прѣдѣлитѣ на дължавата, той можеше да назначава за свой намѣстникъ или наслѣдника на прѣстола или Министерския съвѣтъ. Комисията, слѣдъ сравнително продължение и подробни обсѫждания на въпроса, намѣри за по-добрѣ да остава за замѣстникъ на държавния глава само Министерския съвѣтъ, като счете, че е прѣдпочително, прѣдстолонаслѣдникътъ да се не натоварва съ обязаности, които не биха били отъ полза за държавнитѣ работи.

А. Стамболийски: И за които не е далъ клетва.

Замѣстникъ-докладчикъ И. Толевъ: За туй прѣдпочете винаги държавния глава да оставя за свой намѣстникъ само Министерския съвѣтъ.

Относително послѣдната часть отъ редакцията на това измѣнение, комисията прие, щото да остане прѣдложението отъ първоначалния проектъ така, както бѣше по-рано, а именно: вмѣсто да се издава прокламация за излизането на държавния глава вънъ отъ прѣдѣлитѣ на страната, както се практикуваше досега, счѣте се за достатъчно да се съобщава отъ царя на Министерския съвѣтъ, а този послѣдниятъ да оповѣсти на народа чрѣзъ „Държавенъ вѣстникъ“. Тази е редакцията на чл. 19 тъй, както е приета отъ комисията.

Н. Атанасовъ: Защо чрѣзъ „Държавенъ вѣстникѣ“?

Замѣстникъ-докладчикъ И. Толевъ; Защото се счете това за достатъчно.

А. Димитровъ: Комисията има друго рѣшение.

Замѣстникъ-докладчикъ И. Толевъ: Дѣйствително, комисията най-напрѣдъ прие едно рѣшение да се продължи досегашната практика, но въ послѣдното ѝ заседание, когато всички членове на комисията се явиха и участвуваха въ разискванията постави, се наново на гласуване този въпросъ и се прие тази послѣдната редакция.

Това счетохъ за нужно да кажа въ отсѫтствието на специалния докладчикъ.

Проектъ на крайната лѣвица.

„Чл. 19 се измѣнява тъй: Царьтъ е длъженъ да се намира постоянно въ царството. Ако наврѣме излазя отъ него, за намѣстникъ оставя Министерския съвѣтъ. Правата и длъжноститѣ на намѣстничеството ще се опрѣдѣлятъ съ особенъ законъ. За излизането си царьтъ взема съгласието на Министерския съвѣтъ и обявява народу чрѣзъ прокламация“.

(Отхвърленъ, и приетъ члена, редактиранъ отъ комисията).

Прѣстолонаслѣдието.

„§ 5. Чл. 24 се измѣнява тъй: Царското достойнство е наслѣдствено въ мѫжката низходяща права линия, по реда на първородството, на Негово Величество царьтъ на българитѣ Фердинандъ I Саксъ-Кобургъ-Готски. За прѣстолонаслѣдието ще се издаде особенъ законъ“.

Въ комисията, г-да, по тоя членъ станаха съвсѣмъ малко разисквания. Внесоха се, като измѣнение думитѣ: „По реда на първородството“, които не сѫществуваха въ прѣдложението, гласувано отъ XIV-то обикновено Народно събрание, за да бѫде по-ясно и по-точно опрѣдѣленъ принципътъ, който трѣбва да легне въ бѫдѫщия законъ, който ще опрѣдѣли прѣстолонаслѣдието на България, принципътъ на агнатството.

Яви се въпросъ, да-ли евентуално при едно прѣкратяване на правата низходяща линия, правото на тая фамилия върху прѣстола на България, нѣма да се простира на страничнитѣ роднини на държавния глава. При едно ясно четене и разбиране на члена, нѣма нужда отъ аргументи, за да се види, че за насъ, за комисията правата на Негово Величество царь Фердинандъ I почватъ отъ самия него и, слѣдователно, могатъ да се разпростиратъ само, по низходяща, произходяща отъ него линия.

Цивилната листа.

Докладчикн А. Д. Буровъ: Г. г. народни прѣдставители! § 6 отъ прѣдложението на XIV обикновено Народно събрание прѣтърпѣ въ комисията едно малко измѣнение. Текстътъ, приетъ отъ комисията, гласи: (Чете) „Чл. 35 се измѣнява тъй: Народното събрание съ особенъ законъ опрѣдѣлява на неговия дворъ цивилна листа“.

Болшинството на комисията намѣри, че въпросътъ за цивилната листа на държавния глава не може и не трѣбва да бжде фиксиранъ въ конституцията, заради туй, защото въ никоя почти европейска конституция цивилната листа на държавния глава не е опрѣдѣлена въ конституцията; на второ мѣсто, защото начинътъ, по който е опрѣдѣлена въ чл. 35 отъ сега дѣйствующата конституция, въ сжщность, не прѣдставлява отъ себе си една окончателно фиксирана сума, а една основа, турена само правидно, тъй да се каже, която може да бжде уголѣмявана или намалявана, при извѣстни условия, по законодателенъ редъ. Щомъ сумата на цивилната листа, по самата смисъль на чл. 35 отъ конституцията, подлежи на измѣнение чрѣзъ вота на Народното събрание, въ сжщность ние имаме едно признание установено въ чл. 35 отъ конституцията, че тая материя е отъ законодателенъ характеръ и че, слѣдователно, тя трѣбва да се уреди съ законъ.

Прѣдседательтъ: Г. г. народни прѣдставители! Ще се пристжпи къмъ гласуване.

Борисъ Х. Бижевъ

Д. Биковъ

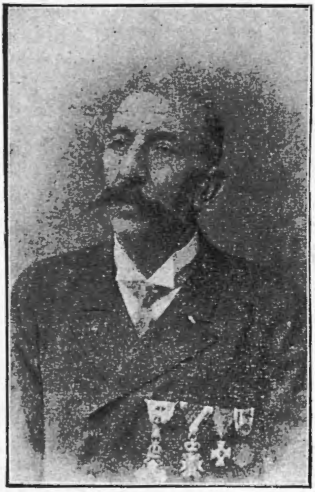

В. Х. Бобощевски

М. Бошковъ

Г. Н. Бойчиновъ

Ц. Боневъ

Ст. Н. Бурсуковъ

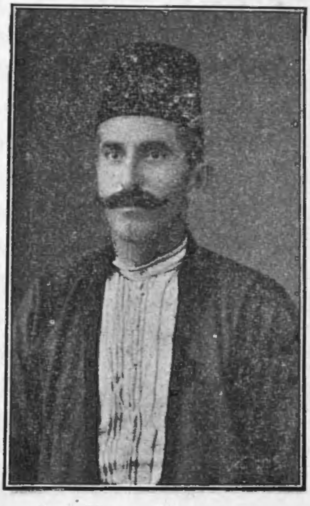

Ос. Хюс. Бошняковъ

§ 6, както е редактиранъ отъ комисията, гласи: (Чете) „Народното събрание съ особенъ законъ опрѣдѣлява на царя и на неговия дворъ цивилна листа“.

Покрай това прѣдложение на комисията, бюрото е получило слѣдующитѣ три прѣдложения. Прѣдложение отъ троянския народенъ прѣдставитель г. Никола Шивачевъ, въ смисъль да се прѣредактира чл. 35 така: (Чете) „За обдържане на царя и неговя дворъ се опрѣдѣля годишно 1.250.000 л., прѣзъ цѣлото му царуване“.

Трето прѣдложение отъ ловчанския народенъ прѣдставителъ г. Крачунъ Коновъ, отъ името на земледѣлската група: (Чете) „Народното събрание опрѣдѣлява за обдържане на царя и на неговия дворъ 600.000 л. на година. Това количество може да бѫде уголѣмено или намалено по законодателенъ редъ“.

И най-сетнѣ послѣдно прѣдложение отъ новозагорския народенъ прѣдставитель г. Василъ Константиновъ, съ слѣдующето съдържание: (Чете) „Народното събрание опрѣдѣлява за обдържане на царя и на неговия дворъ 1.500.000 л. на година. Това количество на врѣмена може да бѫде уголѣмено до 2.000.000 л., но повече не“.

Споредъ правилника ще се пристѫпи къмъ гласуване първо прѣдложението на комисията.

Прѣдседательтъ: И тъй прѣдложението на комисията се туря на гласуване, и азъ моля ония г. г. народни прѣдставители, които приематъ това прѣдложение така, както го прочетохъ, да си вдигнатъ рѫката.

Прѣдседательтъ: Моля г. г. квесторитѣ да провѣряватъ. (Всички квостори провѣряватъ).

Квесторъ Н. Козаровъ: 307, безъ министритѣ, или 314 съ тѣхъ, гласуватъ за.

Прѣдседательтъ: Гласували сѫ за прѣдложението 314 души; има болшинство. Обявявамъ § 6 за приетъ. (Бурни рѫкоплѣскания отъ дѣсницата).

Вѣрата на династията.

Докладчикъ А. Д. Буровъ: § 7 отъ прѣдложението за измѣнението на конституцията, относящъ се до чл. 38, комисията, прѣдлага въ слѣдната редакция: (Чете)

§ 7. Чл. 38 се измѣнява тъй: Българскиятъ царь не може да изповѣда никаква друга вѣра, освѣнъ източно-православната. Изключение се прави само на нинѣцарствующия царь".

Въ комисията, г-да, по този членъ не станаха никакви дебати, никаква опозиция не се направи, никакво особено мнѣние не се даде. Прие се тази редакция едногласно, като редакция, която напълно отговаря на фактическото положение на страната днесъ и на интереситѣ ѝ; слѣдователно, нѣма никакви обяснения да давамъ повече.

Прѣдседательтъ: Които приематъ § 7, както редактиранъ отъ комисията и прочетенъ отъ г. докладчика да си вдигнатъ рѫката. (Мнозинство) Приема се.

Подданството.

Докладчикъ А. Д. Буровъ: § 8, относящъ се до чл. 55, се прие тъй: (Чете)

§ 8. Чл. 55 се измѣнява тъй: чужденци могатъ да приематъ българско подданство, споредъ наредбитѣ на особенъ законъ, който ще се издаде."

Споредъ сега сѫществующия членъ отъ нашата конституция, приематъ се чужденци за български подданици само по особено рѣшение на Народното събрание. Тази практика досега е имала много неудобства — губене врѣме на законодателното тѣло, безъ да бѫде оправдано отъ нѣкои особени интереси на страната. Комисията единогласно безъ възражение отъ никоя страна, се съгласи върху тази редакция и моли народното прѣдставителство да я приеме.

Прѣдседательтъ: Моля ония, които приематъ § 8 тъй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ рѫката. (Всички вдигатъ). Приема се. (Смѣхъ. Рѫкоплѣскания отъ дѣсницата).

Подсѫдность на прѣстѫпления отъ военнитѣ.

Докладчикъ Д-ръ Х. Мутафовъ: Слѣдующитѣ три принципа, които ние еднакво бихме могли да усвоимъ и ни най-малко да не бѫдемъ въ противорѣчие съ наредбата на чл. 72 отъ конституцията, който приехме. Тѣзи три нѣща сѫ именно: първо да можемъ да опрѣдѣлимъ по-точно компетентностьта на военнитѣ сѫдилища, второ, да се подобри самата организация на военнитѣ сѫдилища чрѣзъ професионални, чрѣзъ юристи сѫдии, които ще раздаватъ това правосѫдие, и най-сетнѣ, трето, да се даде възможность на ония, които по тѣзи или онѣзи причини се смѣтатъ недоволни, да намѣрятъ по-горна, върховна инстанция, която да дава удовлетворение на ония, които мислятъ, че сѫществующата наредба не дава такова раздаване на правосѫдие, каквото би трѣбвало да претендираме всички.

Ето защо, по всички тѣзи съображения, за по-добро освѣтление на този въпросъ, азъ мисля, че ние не можехме да постжпимъ друго-яче, освѣнъ така, както направихме — да се спремъ на една редакция на чл. 72, каквато ви е прѣдставена въ самия законопроектъ.

Съображения на Демократитѣ.

Р. Маджаровъ. Единиятъ упрекъ, който е билъ хвърленъ върху правилното функциониране на военнитѣ сждилища, е затуй, че тѣ прѣдставяли кастово правосждие, че тѣ, когато бивали принудени да сждятъ и сж сждѣли по-низшитѣ отъ тѣхъ чинове, сж били неумолимо строги, а когато сж сждѣли офицерския корпусъ, сж били повече, отколкото трѣбва, вѣжливи. Вториятъ упрекъ, упрекъ умѣстенъ, е критиката, която се е правила надъ дѣлата на военнитѣ сждилища, че тѣ сж се състояли отъ сждии незнающи добрѣ правовитѣ норми, и често хора, които подпадатъ въ грѣшка благодарение на това, че институтътъ на военното правосждие е повѣренъ въ сжда на журитѣ, а много прѣстжпления, макаръ и извършени отъ военни лица, изискватъ технически и юридически познания, каквито офицерскиятъ корпусъ не притежава.

Слѣдъ тази първа бѣлѣжка, г. г. народни прѣдставители, понеже азъ изтъкнахъ още отъ самото начало, че една конституция трѣбва да съдържа или провъзгласяване на единъ принципъ, или запрѣщение на обикновения законодатель да посѣга на едно нѣщо, азъ мисля, че това, което е прѣдставено отъ бившата камара, е по-рационално — и не е тъй, както твърдѣше днесъ г. докладчикътъ, че нѣмало никакво значение — защото то ограничава дѣйствието на обикновения законодатель да върши извѣстни дѣйствия. Когато се каже, че по

П. Бояджиевъ

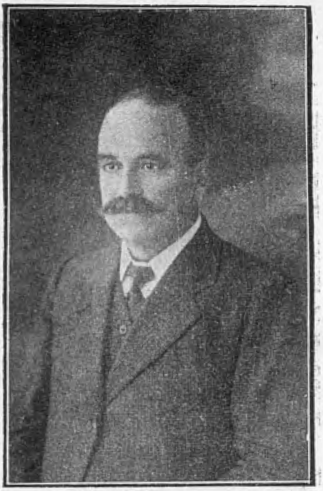

В. П Бояновъ

Д. Бръчковъ

П. Бурмовъ

А. Ц. Буровъ

Ив. Вазовъ

Д. Ванковъ

Ив. Василевъ

работи криминални отъ военень характеръ военнитѣ лица се сѫдятъ отъ военни сѫдилища, когато се намѣрватъ на дѣйствителна служба, тогава, прѣди всичко, се разбира едно: че щомъ настоящата конституция влѣзе въ сила, законодательтъ нѣма право да отлага нейното приложение. Тя почва отъ деня на провъзгласяването ѝ да дѣйствува и обикновениятъ законодатель вече е дълженъ да постѫпи по реда на урегулирване законодателството. Той е длъженъ, значи, да изработи обикновения законъ, въ който, прѣди всичко, ще легне духътъ, че въ него могатъ да бѫдатъ прѣдвидени само дѣла отъ военень хатактеръ, и всичко, което нѣма непосрѣдственна връзка — такова бѣше мнѣнието на комисията на XIV-то обикновено Народно събрание — прѣстѫпления, които нѣматъ непосрѣдствена връзка съ военната служба, извършени отъ военни лица, ще трѣбва да отидатъ прѣдъ гражданскитѣ сѫдилища.

Принципътъ е, че само дѣла отъ военень характеръ ще се сѫдятъ отъ военнитѣ сѫдилища — тамъ е и запрѣщението — а другитѣ дѣла не могатъ да бѫдатъ сѫдени отъ тѣхъ и ще трѣбва да отидатъ прѣдъ естественитѣ си сѫдии.

Мотиви и рѣшение на правителството.

Х. Тодоровъ: Тѣ сѫ двѣ категории прѣстѫпления — като оставимъ другитѣ, напр., за този родъ които произхождатъ отъ неопрѣдѣлянето още на началническия институтъ въ армията — двѣ категории прѣстѫпления се истъкватъ, тѣзи, които говорятъ противъ военнитѣ сѫдилища, и тѣзи, които сѫ за военни сѫдилища, знаятъ какво се изтъква противъ тѣхъ. Тѣ сѫ тѣзи неправди, вършени отъ военнитѣ лица спрѣмо гражданскитѣ лица, защо отиватъ да се сѫдятъ въ военнитѣ сѫдилища, когато би могли да отидатъ да се сѫдятъ въ обикновенитѣ сѫдилища, и второ, злоупотрѣбленията — нека да кажемъ тази дума, понеже се употрѣбява — вършени въ армията, не се наказватъ достатъчно или съвършено даже се оправдаватъ. Това е вториятъ родъ категория отъ прѣстѫпления, които се изтъкватъ, за да се говори противъ военнитѣ сѫдилища. Даването подъ сѫдъ едни или други, подборътъ на сѫдебния персоналъ, измѣнения нѣкакви въ углавната процедура, тия сѫ въ общи черти реформитѣ, които биха могли да се направятъ, за да се отговори на тия нужди, или за да се унищожатъ тия грѣшки, които ние виждаме, и които се изтъкватъ у насъ противъ военнитѣ сѫдилища. Тѣ би били достатъчни. Но ето що има. У насъ, както и навънъ, новото общество се движи отъ особени обществени начала, има нови вѣяния, на които трѣбва да се даде удовлетворение. При тия реформи, които изказахъ, които би могли да се направятъ, и при свободата на печата, която имаме, при свободата на събранията, при интерпелациитѣ, при едно развито публично мнѣние, не може да става това, отъ което се оплакватъ. Но така е, щомъ и най-затворената институция, като армията, не може да се не проникне отъ новъ духъ, отъ нови вѣяния, които сѫ въ атмосферата, които сѫ въ новото общество. У насъ има едно развито чувство на справедливость, у насъ има развито чувство демократическо за равенство; ние, като млади, обичаме да свеждаме всичко къмъ абстрактни принципи, подъ които подвеждаме неумолимо, безъ да ни мига окото, и самата дѣйствителность. Ето въ отговоръ или въ съгласие на тѣзи вѣяния е направено новото измѣнение на конституцията, тъй както се прѣдлага отъ комисията.

Д-ръ Борисъ Вазовъ: Така че, негодностьта за раздаването на военно правосѫдие отъ военни сѫдилища по дѣла отъ общъ характеръ азъ мисля, че е напълно доказана. Нѣма нищо оскърбително въ това. Никой не иска да ги оскърбява, като имъ отказва това право. Защо? Защото военнитѣ могатъ да бѫдатъ сѫдии, жури за военни дѣяния. Трѣбва да ги отървемъ, г-да, отъ една голѣма беля. Защо? Ето защо. Азъ ви казахъ, че тукъ има една психологическа страна на работата. Когато единъ воененъ сѫди единъ свой другарь, единъ подчиненъ за дѣяние отъ воененъ характеръ, той постѫпва тъй, както монаситѣ въ монастиритѣ, когато сѫдятъ провинившия се монахъ за настѫпване на монастирскитѣ правила; той е строгъ, неумолимъ, и справедливъ, защото безъ това ще се развали монастирътъ, ще взематъ всички да прѣскачатъ дуваритѣ да отиватъ въ отпускъ, ще се развали дисциплината въ войската, ако се постѫпи другояче. Но, ако въ тѣзи дѣла отъ чисто военно естество военнитѣ, по самото се естество, безъ да се прѣправятъ, безъ да употрѣбяватъ нѣкаква енергия, отиватъ да подържатъ дисциплината въ войската, то когато се касае за дѣла отъ общъ характеръ, тамъ вече е друга психологията. Свойствено е, г-да, на всѣки единъ корпусъ, на всѣко едно съсловие, на всѣко едно общество, което има еднообразни интереси, да отхвърля отъ себе си клюкитѣ, укоритѣ, грѣховетѣ, грѣшкитѣ.

И тия простодушни и искрени офицери, които сѫ сѫдии, сѫ наклонни да сгрѣшатъ, както могатъ да сгрѣшатъ гражданскитѣ сѫдии, обаче, ако има грѣшка въ гражданскитѣ сѫдии, тамъ има и поправка, има втора инстанция, дѣто има пакъ борба за правдата, когато въ военнитѣ се свършва съ едно жури, което сѫди по чиста съвѣсть, но погрѣшно — не отказвамъ — заблудена съвѣсть. И по такъвъ начинъ отъ двѣтѣ едно: или ще осѫди несправедливо, като оправдае, недостатъчно накаже, или ще опропасти чуждата честь, като осѫди, като я изложи на терзание съ мѣсеци, благодарение невѣжеството на военно-сѫдебнитѣ органи.

Тази опасность изхожда отъ това, че азъ считамъ, какво конституцията веднага щѣше да бѫде прилагана, безъ да има нужда отъ особенъ законъ, веднага сѫдилищата щѣха да почнатъ прѣрекания за извѣстни дѣла, да-ли тѣ сѫ отъ войнски характеръ или не, и гражданскиятъ Касационенъ сѫдъ щѣше да се произнася и да имъ дава названията. Азъ вѣрвамъ и вие всички вѣрвате въ добросъвѣстностьта на нашитѣ върховни сѫдии, които правятъ честь на България, но твърдѣ бѣ възможно, при своитѣ различвания, тѣ да изхождатъ отъ едно гледище, което да не е онова именно гледище, което насъ рѫководи, които, като искаме да се прокара новиятъ принципъ, сѫщеврѣменно искаме да запазимъ и интереситѣ на армията. Ето защо ние много настояваме да се приеме новиятъ принципъ като едно рѫководно начало, но понеже началата не могатъ да бѫдатъ абсолютно вѣрни за всички случаи, да се смегчи прилагането му съ една алинея, която да отпраща не ad calendas graecas, но въ всѣки случай да отпраща къмъ единъ законъ. Ето защо, отъ желание да останемъ, и като, вѣрни на нашитѣ партийни схващания, които

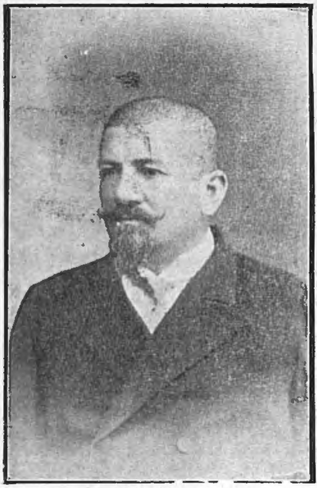

Ат. Велевъ

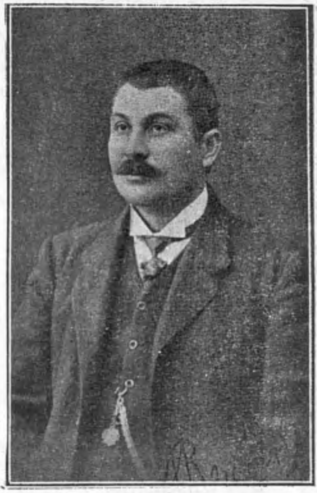

И. Т. Веселиновъ

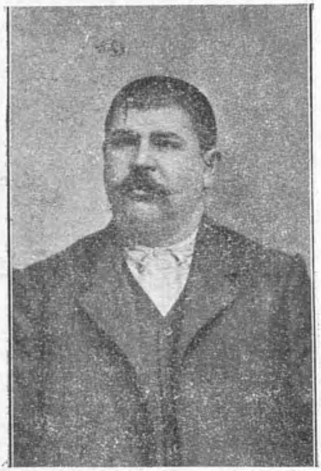

Юр. Веселиновъ

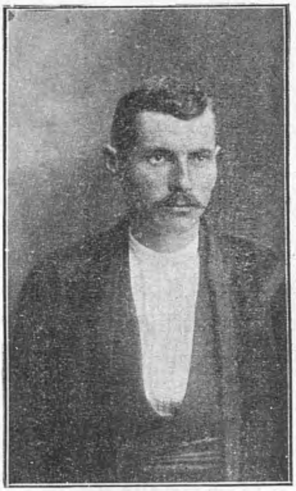

Г. Ветренски

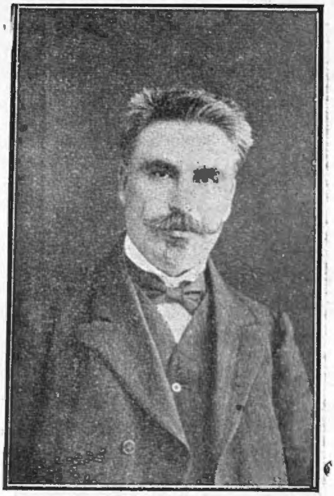

К. Витановъ

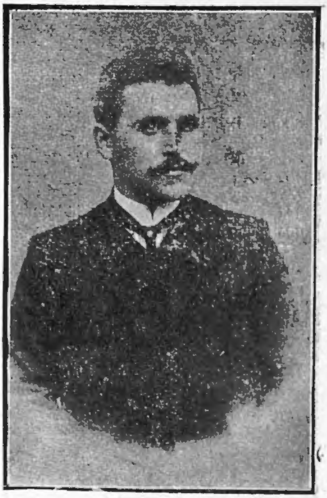

Вл. Власковски

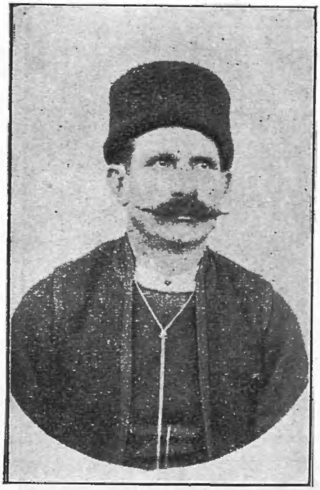

И. К. Влаховъ

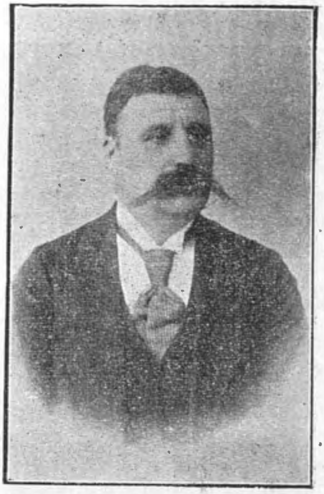

Ж. М. Влашки

сѫ високо почтени и добрѣ обмислени, и сѫщеврѣменно да дадемъ да се разбере нашата мисъль още по-ясно, азъ, отъ името на нѣколко другари, прѣдлагамъ да се направи една поправка на чл. 72, тъй, както той е изработенъ отъ комисията, поправка, която, като гласувате и като гласуваме ние всички, ще ни даде възможность да се задържимъ въ едни рамки, които нѣма да създадатъ никаква опасность на военното правосѫдие, което ще защищаваме всичко въ онѣзи отрасли, за които говорихъ, едни рамки, които ще бѫдатъ почтени и за него, а сѫщеврѣменно ще дадатъ възможность на бѫдѫщитѣ законодатели да се рѫководятъ отъ тѣхъ. Какви сѫ тѣзи рамки? Остава се текстътъ на комисията, тъй както си е, а именно той гласи тъй: (Чете) „Единъ особенъ законъ ще опрѣдѣли кои криминални работи, извършени отъ военни лица на дѣйствителна служба, се сѫдятъ отъ военни сѫдилища и кои — отъ общитѣ сѫдилища", слѣдователно, и за въ бѫдеще ще трѣбва единъ законъ, който по конкретно да посочи, кои сѫ тѣзи дѣяния, които се сѫдятъ отъ военни сѫдилища". Вие виждате, че тукъ чисто военнитѣ интереси на войската, сѫщеврѣменно и народнитѣ се запазватъ. Ние не се бунтуваме, ние искаме да извършимъ едно добросъвѣстно дѣло, но за да нѣма двусмислия, за да нѣма хора, които да тълкуватъ тъй, както тълкуваше г. Кожухаровъ, ние правимъ една поправка въ слѣдната алинея: „На военнитѣ сѫдилища ще бѫдатъ подсѫдни само криминалнитѣ работи отъ воененъ характеръ".

Министръ генералъ Н. Никифоровъ: Едно такова ограничено разбиране на тази фраза „отъ воененъ характеръ" би ни довело до положението да вмъкнемъ въ казармата двѣ сѫдебни власти, военни и граждански. Вмъкването на двѣ такива власти въ казармата сигурно би не само намалило, но до крайна степень съсипало авторитета на началника, а това не значи нищо друго, освѣнъ не отслабване, а просто изринване на войнска дисциплина.

Военнослужащитѣ, за общи углавни прѣстѫпления, се сѫдятъ непрѣменно отъ военни сѫдилища, а извзематъ изъ туй общо правило само извѣстни видове прѣстѫпления, въ една държава повечко въ друга — по-малко, въ една държава единъ, два, три, петь вида прѣстѫпления, въ други — още други нѣкои, но сѐ такива прѣстѫпления, които не засѣгатъ, не покварватъ войнската дисциплина.

Съ това, което избраната отъ насъ парламентарна комисия ви е прѣдставила въ доклада си, като ви дава текстъ, който гласи така: (Чете) „Единъ особенъ законъ ще опрѣдѣли кои криминални работи, извършени отъ военни лица на дѣйствителна служба, се сѫдятъ отъ военни сѫдилища и кои — отъ общитѣ сѫдилища“, азъ мисля, че въпросътъ е дотолкова удачно разрѣшенъ, щото едва-ли тукъ, въ Великото народно събрание, би заслужвало да се разсѫждава толкова надълго и нашироко.

Съ този новъ текстъ се дава възможность на законодателното дѣло, на обикновеното Народно събрание да се занимава и изчерпателно да опрѣдѣли, кои общи углавни прѣстѫпления трѣбва да се сѫдятъ отъ гражданскитѣ сѫдилища.

Непрѣменно трѣбва да разбираме, че тѣ ще бѫдатъ въобще дѣла отъ общъ углавенъ характеръ, но избирани съ пълната прѣдпазливость да не би да засегнатъ здравостьта, стабилностьта на дисциплината въ войската.

Министъръ П. Абрашевъ: Азъ, обаче, смѣтамъ, че е нашъ дългъ — и това е гледището на правителството — да държимъ смѣтка за едно течение въ обществото, за изземането отъ компетенцията на военнитѣ сѫдилища извѣстни прѣстѫпления отъ общъ характеръ и оставянето имъ въ компентенцията на общитѣ сѫдилища. Това и ние правимъ, г. г. народни прѣдставители. Това е съдържанието, това е и текстътъ на чл. 72, закто той е прѣдставенъ отъ парламентарната комисия. Каза се тукъ отъ нѣкои мѣста, че този текстъ не казвалъ нищо, че въ този текстъ нѣмало никаво съдържание. Позволете ми да кажа. че това не е истина, че този, който иска да гледа и който иска да разбира, не може да не види, че текстътъ на чл. 72, по измѣнението му отъ парламентарната комисия, е единъ текстъ, въ който е вложенъ единъ принципъ, който чака своето развитие. Ако въ чл. 72 се казва положително, че прѣстѫпленията ще бѫдатъ отъ подсѫдностьта на военнитѣ сѫдилища и на общитѣ сѫдилища, ще рече, че обикновеното Народно събрание има да се занимае съ опрѣдѣлението на єдна категория прѣстѫпни дѣяния, които трѣбва да бѫдатъ иззети отъ компентенцията на военнитѣ сѫдилища и поставени въ тази на гражданскитѣ сѫдилища. Какъ това не е принципъ? И особено когато се отмѣнява единъ текстъ, въ който всички, ама абсолютно всички криминали дѣла се оставятъ въ компентенцията на военнитѣ сѫдилища, когато се туря точка, кръсть на такъвъ текстъ и се приема тоя текстъ, който дава парламентарната комисия, какъ можемъ да твърдимъ, че въ този текстъ не е вложенъ единъ принципъ? Азъ казвамъ, че само този, който не иска да вижда и да разбира, може да твърди противното.

Министъръ Т. Тодоровъ: „Какво прави сега правителството? Хвърля го и дава вмѣсто него това:“ ... прочелъ съмъ въ Народното събрание текста и слѣдъ това прѣминавамъ по-нататъкъ. Недѣйте ме кара повече да чета, защото обѣщахъ, че ще бѫда кратъкъ.

Азъ твърдя, че членъ 72 не е билъ досега прилаганъ, както трѣбва, защото той говори за сѫдenето на военнослужащитѣ, които се намиратъ на военна служба, но не допуща сѫденето на военнослужащитѣ, които не се намиратъ вече на военна служба — когато се уволнятъ въ запаса — макаръ да сѫ извършили прѣстѫплението по-рано. (Възражение отъ лѣвицата) И когато говорихъ това, азъ имахъ прѣдвидъ извѣстни процеси, които военнитѣ власти възбуждатъ противъ лица, които сѫ излѣзли вече отъ военната служба за дѣла, направени ужъ по врѣме на службата, но дѣла, които тогава не сѫ възбуждани, а сѫ възбудени, когато тѣзи лица сѫ написали статии, може-би, въ нѣкой органъ противъ военния министъръ, или когато се е помислило, че нѣкой запасенъ генералъ или полковникъ участвува въ нѣкоя редакция на вѣстникъ и тогава вcourtesyзематъ да прѣтърсватъ миналитѣ му дѣла, за да намѣрятъ нѣщо да го изправятъ прѣдъ военното сѫдилище и да искатъ по единъ косвенъ начинъ да го опетнятъ, злоупотрѣбяйки, споредъ мене съ текста на чл. 72, защото той не е такъвъ, и вършеха неправда. Ето моята мисъль.

Но азъ не съмъ отхвърлялъ чл. 72 като непотрѣбна вещь, като нѣщо назадничаво, което

Цв. Вучковъ

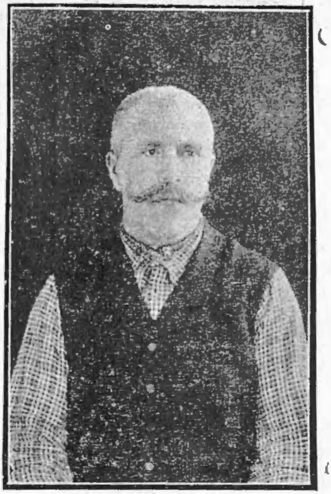

Игнатъ Вълчевъ

Ат. Каблешковъ

Т. Върбинъ

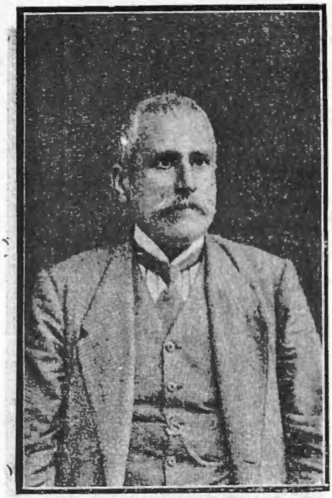

Т. Гаврайловъ

Я. Ганчевъ

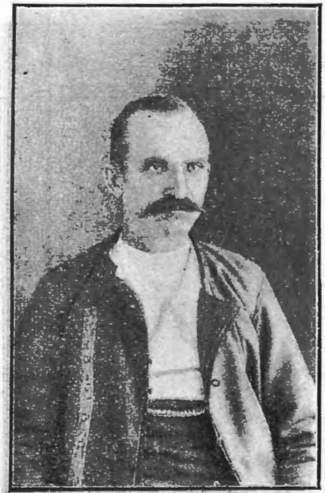

П. Геновъ

Еф. Георгиевъ

трѣбва да се погребе. Азъ съмъ казалъ прѣдъ XIV-то обикновено Народно събрание, че той трѣбва да се поправи. А вие, казахъ тогава, не го поправяте, а го отхвърляте съвършено и, вмѣсто него ни давате единъ текстъ, отъ който не мога да разбера, какви сѫ вашитѣ бѫдѫщи намѣрения.

Този новъ законъ, който ще образува военнитѣ сѫдилища, нѣма ли да каже, че военнослужащитѣ се сѫдятъ отъ военни сѫдилища за извършени отъ тѣхъ криминални дѣла не само когато се намиратъ на служба, ами когато се намиратъ и въ резерва,? Азъ имамъ прѣдъ видъ процеса на Мечконева, по който процесъ, както тукъ ви разказа бившиятъ въ него врѣме воененъ прокуроръ г. Начевъ, искали сѫ по едно врѣме — защото така имъ е идвало на смѣтка — да прѣдадатъ Мечконева на гражданскитѣ сѫдилища, да го не сѫдятъ военнитѣ, но Върховниятъ касационенъ сѫдъ е подържалъ поради туй тълкувание, което отъ самото начало, отъ освобождението на България е било дадено единъ пѫтъ на чл. 72 отъ конституцията, и на което той длъжи, че дѣлото на Мечконева не е подсѫдно на гражданскитѣ сѫдилища, защото той, ако и уволненъ въ запаса, и щомъ дѣлото му е било извършено по врѣме, когато той е билъ на дѣйствителна служба, трѣбва да бѫде сѫденъ пакъ отъ военно сѫдилище. Нашиятъ Касационенъ сѫдъ е избѣгвалъ да рѣшава такива дѣла; той е признавалъ най-широкия принципъ за компентентностьта на военнитѣ сѫдилища.

Какво казва новиятъ текстъ ? Той съдържа въ себе си ясно и положително изразенъ единъ принципъ: че чл. 72 се отмѣнява. Значи, изключителната подсѫдность на военнитѣ сѫдилища върху всички углавни дѣла, военни или общи, безразлично, извършени отъ военнослужащи, когато се намѣрватъ на служба — този общъ принципъ се махва. И какво има тогава вмѣсто него? „Единъ законъ ще опрѣдѣли, кои дѣла на военнитѣ ще се сѫдятъ отъ военнитѣ сѫдилища и кои отъ гражданскитѣ". Какъ вие не виждате тукъ една голѣма промѣна, г-да?

Вълчо Георгиевъ: Нѣма да се осѫществи.

Министъръ Т. Теодоровъ: Ами вие имахте понапрѣдъ една голѣма ограда, която не ви позволяваше въ обикновеното Народно събрание да гласувате единъ законъ, съ който да извадите едно дѣло на единъ военнъ, макаръ отъ общъ углавенъ характеръ, отъ подсѫдностьта на военното сѫдилище — вие не можехте да създадете такъвъ законъ, защото той щѣше да бѫде антиконституционенъ. По стария чл. 72 вие можехте да поддържате само едно нѣщо, че ако не е възбудено противъ едно военно лице углавно прѣслѣдване, докато е било на служба, а сега иска да се възбуди дѣло, когато е въ запаса, то трѣбва да бѫде подсѫдно на гражданския сѫдъ. Но Касационниятъ сѫдъ се произнесълъ и е приелъ юриспруденция пакъ въ полза на военната подсѫдность и вие сте свързани, и вие не можехте да си помогнете съ обикновенитѣ срѣдства, защото учрѣдительтъ въ конституцията е казалъ: военнитѣ прѣстѫпления — за военнитѣ сѫдилища, и толкова, това е. А днесъ какво ви казваме ние? Ние нѣмаме вече такъвъ принципъ — прѣстѫпленията на военнослужащитѣ, нито докогато стоятъ на дѣйствителна служба, нито докогато се намѣрватъ въ резерва, сѫ подсѫдни на военнитѣ сѫдилища. Ние казваме: прѣстѫпленията на военнослужащитѣ ще се гледатъ понѣкога. . .

Министъръ А. Людскановъ: Углавнитѣ.

Министъръ Т. *Теодоровъ:* Углавнитѣ разумѣва се. — . . . отъ военнитѣ сѫдилища, а понѣкога отъ гражданскитѣ.

Прѣдседательтъ: Г-да! Прѣнията сѫ прѣкратени.

Прѣдседательтъ: Г-да! Подлежи да се произнесете по чл. 72 отъ конституцията.

По тоя членъ вашата комисия прѣдлага слѣдната редакция: (Чете) „Единъ особенъ законъ ще опрѣдѣли, кои криминални работи, извършени отъ военни лица на дѣйствителна служба, се сѫдятъ отъ военни сѫдилища и кои отъ общитъ сѫдилища“.

Слѣдъ изчерпанитѣ дебати по § 9 сѫ постѫпили нови прѣдложения: на първо мѣсто, отъ пирдопския народенъ прѣдставителп г. Рашко Маджаровъ, въ слѣдната смисъль: (Чете) „По работи криминални отъ воененъ характеръ, военни лица се сѫдятъ отъ военни сѫдилища, когато се намѣрватъ на дѣйствителна служба“.

Второ прѣдложение отъ видинския народенъ прѣдставитель г. д-ръ Иосифъ Фаденхехтъ, което, разбирамъ, че е прѣдложение не само на радикалната група, но и на цѣлата крайна лѣвица, и на земледѣлската група. Ако не е вѣрно — да се поправя.

(Чете) „На военнитѣ сѫдилища сѫ подсѫдни всички ония прѣстѫпления, извършени отъ военни лица на дѣйствителна служба, които сѫ въ тѣсна връзка съ военната дисциплина“.

Постѫпило е едно прѣдложение отъ варненския народенъ прѣдставитель, г. Венедиктъ Поповъ, но понеже той не взима думата, за да го развие, по нашия правилникъ и традицията на нашата камара, не ще бѫде вотирано.

Най-сетнѣ отъ пазарджикския народенъ прѣдставитель г. Д-ръ Вазовъ се прѣдложи една втора алинея, т. е. една поправка къмъ чл. 72, въ смисълв: (Чете) „На военнитѣ сѫдилища ще бѫдатъ подсѫдни само криминални работи отъ военenъ характеръ".

Постѫпило е едно такова-же въ тази смисъль прѣдложение и отъ г. Ванко Георгиевъ, слѣдователно, имаме три прѣдложения: едното на комисията, другото на г. Рашко Маджаровъ и третото на г. д-ръ Фаденхехта и една поправка къмъ прѣдложението на комисията.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Прибавка.

Д-ръ Б. Вазовъ: Слѣдъ изявлението на г. военния министъръ, че той разбира редакцията, изработена въ комисията, въ смисъль, че на общитѣ сѫдилища ще бѫдатъ подсѫдни дѣяния отъ общъ характеръ, не въ такъвъ тѣсенъ размѣръ, както нѣкои отъ г. г. ораторитѣ разбиратъ и които станаха причина азъ да внеса това прѣдложение, азъ си оттеглямъ прѣдложението. (Рѫкоплѣскание отъ дѣсницата. Шумъ въ лѣвицата).

Прѣдседатель: Ще се пристѫпи къмъ гласуване на редакцията, прѣдложена отъ комисията. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които я приематъ. тъй както я прочетохъ, да си вдигнатъ рѫката. Съмнявате ли се?

Прѣдседательтъ: Прието. (Бурни рѫкоплѣскания отъ дѣсницата).

Докладчикъ д-ръ Х. Мутафовъ: Како виждате, ние уговаряме, че военно-полеви сѫдилища ще дѣй-

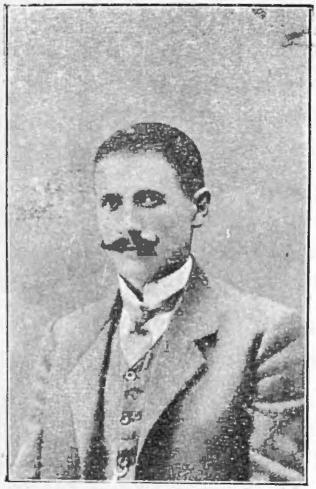

К. П. Георгиевъ

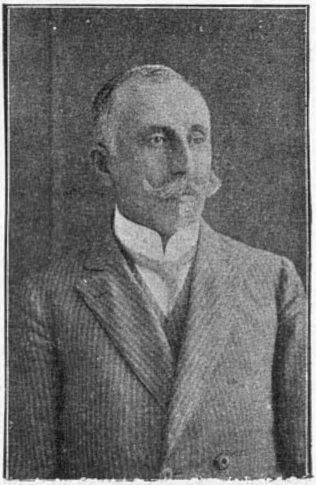

Лазаръ П. Георгиевъ

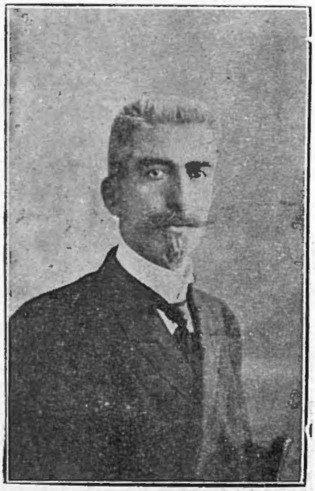

М. Георгиевъ

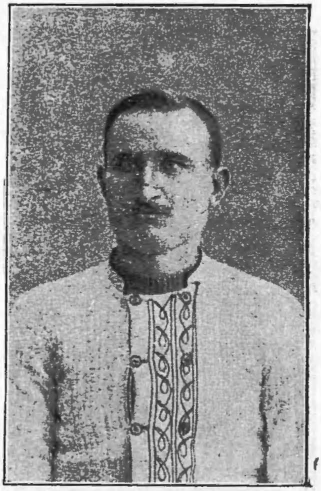

Мил. Георгиевъ

Мих. Георгиевъ

П. Георгиевъ

П. Гергановъ

П. Герговъ

ствуватъ, първо, когато страната воюва, когато е воюваща съ нѣкоя страна, и второ, когато е заплашена било отъ външно нахлуване, било отъ въоръжено възстанне. Подъ въоръжено възстание разбираме това, което се разбира въ Франция, подъ израза „insurrection à main armée“ въ специалния законъ за état de siège. Когато страната е заплашена отъ въоръжено възстание, значи когато съ оръжие въ ръка извѣстни обществени слоеве или извѣстни личности възставатъ противъ обществения и държавенъ редъ и строй. Това разбираме подъ думата въоръжено възстание. Въ такива, значи, случаи само биха могли въ страната да дѣйствуватъ военно-полевитѣ съдилища. Но тѣзи военно-полеви съдилища не могатъ да иматъ характеръ на изключителни военни съдилища. Тѣзи военно-полеви съдилища ще дѣйствуватъ тъй, както сѫ прѣдвидени въ дѣйствующия законъ, а този законъ е военно-сѫдебниятъ. Значи, както сѫ прѣдвидени военно-полевитѣ сѫдилища въ военно-сѫдебния законъ, а, слѣдователно, и наказанията въ военно-наказателния законъ, така ще дѣйствуватъ и въ врѣме на война или въ врѣме, когато страната, или частъ отъ нея, е обявена въ военно положение.

Н. Цановъ: Какво разбирате подъ външно нахлуване?

Докладчикъ д-ръ Х. Мутафовъ: Когато нѣкой неприятель, тоже въоръженъ, съ оръжие въ ръка нахлуе въ страната и заплаши цѣлостьта на нашата територия или заплаши обществения редъ и държавната сигурность. Това е външно нахлуване. Не може да се смѣта за нахлуване, когато единични лица, съ цѣль за грабежъ, навлѣзатъ въ страната.

Военното положение.

Р. Маджаровъ (демократъ): Вие знаете, всички знаемъ, какво значи военно положение въ България. Г. г. народни прѣдставители! Военно положение въ една страна — доколкото схванахъ, докладчика, не е тъй, както комисията го е разбрала — то не значи, че се назначава само единъ воененъ сѫдъ да сѫди прѣстѫпницитѣ, то значи, че се суспендиратъ всички права на гражданитѣ, то значи, че когато ще дѣйствува това военно положение, защото такава е политическата обстановка, при l'état de siège въ Франция и въ континента, такава ще бѫде въ България, когато ще се счете, че е заплашена сигурностьта на българския държавенъ строй, военнитѣ сѫдилища и дѣйствията имъ прѣмахватъ всички политически свободи. Личната свобода е най-сѫщественото нѣщо на една модерна държава; правото на мнѣние и правото на сдружаване прѣставатъ да иматъ какво да е значение, прѣставатъ да дѣйствуватъ до момента, когато настѫпватъ условия за прѣмахването на създаденото положение по чл. 73, както ние го правимъ. Вѣрно е, че въ България, въ продължение на 33 години сѫ дѣйствували доскоро врѣме военно-полеви сѫдилища. Ако вникне човѣкъ малко въ историята на тѣхното създаване и дѣйствие, ще могатъ да се получатъ едни мнѣния, които ще констатиратъ тѣхната служба, добра служба въ миналото, и други които ще ви констатиратъ тѣхното зло. Защо? Защото характерътъ на дѣянията, които сѫ били подвеждани подъ военно-полевитѣ сѫдилища е билъ различенъ. Военно - полевитѣ сѫдилища сѫ дѣйствували до 1887 година въ сѣверо-източна България, при появилото се разбойничество въ турското население, което въ шуменския и разградския тогава окржзи образуваше чети, които минаваха въ Южна-България до Карнобатската околия и се връщаха. Военно-полевитѣ сждилища; тогава назначени отъ управлението на българската войска, но командувани отъ руски офицери, безпорно прѣмахнаха това разбойничество съ своето бързо дѣйствие. Като изслѣдвате историята на България, вие ще видите, че въпросътъ за всички тия движения се свършва въ 1885 г. Ако сравните по-нататъкъ дѣйствието по отношение на този родъ дѣяния, които заплашватъ обществената сигурность на България — едно чисто разбойничество, кждѣто мнѣнието на човѣка нѣма никакво значение и не е засегната нито личната, нито общатата свобода на гражданитѣ, а напротивъ, тѣхната сигурность — вие виждате дотукъ, вече едно полезно отъ тѣхъ дѣло, но, ако се прѣнесете малко по-късно, отъ 1887 до 1890 г., при дѣйствието на тъй нарѣченитѣ тогава разбойнически чети на братя Николови и Яко, вие ще видите, че това правосждие почва да се изражда. Въ Тетевенска околия, когато се прѣслѣдваше Яко разбойникътъ, бѣха обѣсвани трудни жени, бѣха хващана домакини отъ кжщитѣ, подъ прѣдлогъ, че тѣ сж знаяли кждѣ може да се намира прѣзъ зимата Яко, и сж пращани на бѣсилката.

Ще ви цитирамъ тъй нарѣчения русенски бунтъ отъ 1887 г. Български офицери правятъ бунтъ, да прѣмахнатъ установеното въ България регентство и да създадатъ по своему свой държавенъ строй. Тѣ сж сждени отъ военно-полеви сждъ. Военно-полевиятъ сждъ сжди, обаче, и осжжда на смърть и лица, които нищо общо нѣматъ съ военния бунтъ и други, които не сѫ военни. Хващатъ Кѫрджиева, който ще бѫде милъ на половината отъ тази камара и го пращатъ, заедно съ шесть души български офицери, на бѣсилката. Военно-полевиятъ сѫдъ бѣше ли неговиятъ естественъ сѫдъ? Но тѣ хванаха другъ единъ, който до прѣди четири мѣсеца бѣше носилъ мундиръ, но свалилъ го и се изселилъ въ Ромѫния, човѣка, който побѣди сърбитѣ на Сливница, майоръ Олимпия Пановъ; хващатъ го на пѫтя, когато се движилъ за България и безъ каквито да е доказателства го осѫждатъ и на другия день, заедно съ неговитѣ другари, го обѣсватъ.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ и *други*: Застрѣляха го.

Р. Маджаровъ: Застрѣляха го. И понеже единъ отъ елементитѣ на конституционното право противъ полевитѣ сѫдилища е елементътъ на отмъщението, както казва единъ отъ най-великитѣ изслѣдвачи на конституционното право Дайси, то нека ми бѫде позволено да констатирамъ и другъ единъ фактъ. Когато ги застрѣляха, измѣстиха тѣлата, за да не знаятъ тѣхнитѣ родители, кой въ кой гробъ почива. Въ този процесъ г. г. народни прѣдставители, който цитирамъ, скѫпъ за всички васъ, вие виждате двѣ нѣща, които ще трѣбва да обърнатъ вашето внимание: не само туй, че военнитѣ сѫ сѫдени въ едно врѣме, когато тѣ не могатъ да бѫдатъ защищавани, но и туй, че се взематъ хора като Кърджиева, които се пращатъ на сѫдъ, който не е естествениятъ сѫдъ за тѣхъ, защото, ако ние се поставимъ на естествения сѫдъ, ще трѣбва да противорѣчимъ съ онова, което вчера приехме съ чл. 72; осѫждатъ се хора, които не сѫ имали никакво причастие къмъ бунта, а сѫ имали нещастие-

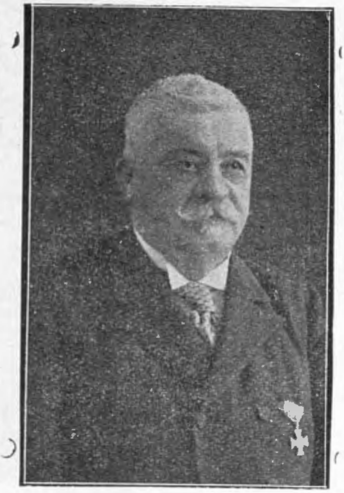

Г. П Геровъ

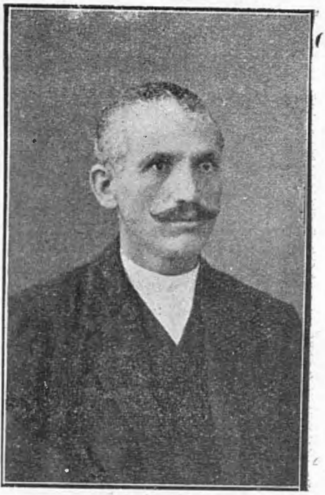

П. Герчевъ

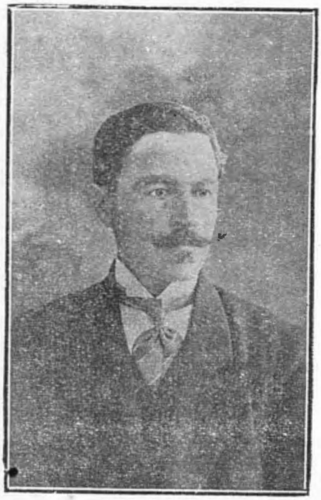

Ат. Гечевъ

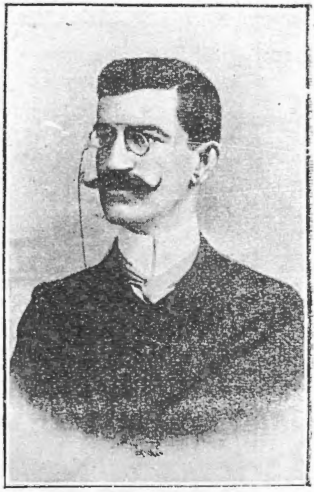

Д-ръ П Главиновъ

М. Гоповъ

А. Горановъ

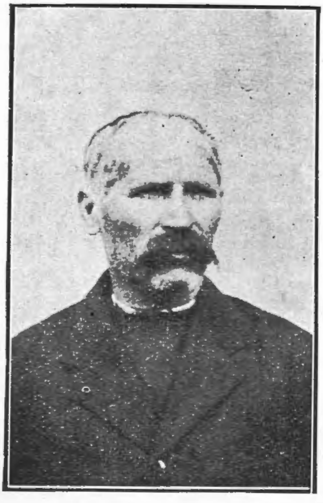

С. Горановъ

Х̌. Иванъ Х̌. Господиновъ

то да бждатъ приятни или неприятни на часть отъ сжда, на комиситѣ, на изпълнителната власть: едни отъ изпълнителната власть сж искали да спасятъ едни, други сж искали да спасятъ други, и най-сетнѣ рѣшили всички седемь души да бждатъ разстрѣляни. Значи, единъ примѣръ, г. г. народни прѣдставители, който ще трѣбва да бжде разбранъ, обясненъ, защото, когато нѣколко такива примѣри ще констатирамъ, вѣрвамъ, ще дойде и вие да се съгласите съ мене, че за въ бждаще въ България ще трѣбва да имаме не този редъ, който сме имали, не този редъ, които ни се прѣдлага, а да минемъ къмъ типа на модернитѣ свободни европейски държави.

Докладчикъ д-ръ Х. Мутафовъ: Каква по-голѣма гаранция отъ това, да се прѣдстави на самото законодателно тѣло да обявява военното положение въ страната?

Ако би могла да се простре българската жандармска ржка задъ българската граница, м-стърътъ на просвѣщението тукъ, г. Бобчевъ, щѣше въ 1891 г. заедно съ г. Кърджиева да намаже вжжето. Бѣше се създала една такава политическа атмосфера, която не прѣслѣдваше политическитѣ противници по редовенъ, по законенъ начинъ. И тя не досегна г. Бобчева, който бѣше избѣгалъ 2—3 години порано отъ България, но тя успѣ да хване едно македонче, Дончо Тюфекчиевъ, съ двама души свои другари — властьта ги знаеше и ги прѣби въ затвора — за да пипне главно своитѣ политически противници и да ги сжди съ тъй наречения процесъ по убийството на Бѣлчева. Какво общо имаха тия политически хора отъ цанковисткия и отъ каравеловия лагеръ, за да отидатъ тогава въ затвора?

Петь души бѣха обѣсени и отъ другитѣ 10—15 души бѣха вкарани въ затворитѣ и нѣколко души бѣха осѫдени задочно. За какво ги обѣсиха? Обѣсиха — единъ примѣръ ще цитирамъ, Миларова затова, защото той година, двѣ, три порано ималъ наивностьта — а въ България прѣстѫплението, по тѣхното мнѣние — да пише своитѣ дневници и да казва, че той е противъ „Кобурга“ и да иска неговото прѣмахване, и не гледатъ, че това е станало прѣди години, че Миларовъ се е помирилъ и се е отказалъ отъ своята мисъль, че писательтъ Миларовъ се е прибралъ да живѣе въ Карнобатъ, както е било доказано по дѣлото, че буквално никакви сношения той е нѣмалъ съ никого, че той нѣма никакви връзки съ Илия Георговъ, съ Петко Каравеловъ и съ Александръ Карагюлевъ — абсолютно никакви.

Има една друга опасность. Това е, г. г. народни прѣдставители, опасностьта за отмъщението. У много конституционалисти въ Европа, когато ще изслѣдвате тѣхнитѣ съчинения, вие ще намѣрите буквално примѣръ за злото отъ военно-полевия сѫдъ, че когато дѣйствува, той засѣга популярния шефъ, който най-често ще отиде на бѣсилката, той засѣга вече убѣждението, вмѣсто да засѣга този, който е извършилъ прѣстѫплението, както винаги трѣбва да бѫде въ една правова държава, каквато всички говоримъ че е България. И, ако иматъ значение тѣзи примѣри, които ви цитирахъ, това се състои именно въ туй, че вонно-полевитѣ сѫдилища прѣмахватъ публичнитѣ права на гражданитѣ и че личнитѣ права на гражданитѣ, животътъ на гражданитѣ често пострадва зарадъ тѣхнитѣ убѣждения. Примѣри ви цитирахъ: това сѫ случаитѣ съ

Каравелова, съ Панова съ Миларова. Общепризнато е, че тѣ не сж могли да извършатъ дѣлата, за които тѣ сж страдали, за които сж били затворени и обѣсени. Когато се гледаше процесътъ на Бѣлчева, въ Германия се намираше студентъ единъ отъ вашитѣ днеска другари г. Илия Георговъ; отъ Германия го изискаха и отъ тамъ го прѣдадоха и, ако той бѣше сжденъ отъ военния сждъ, щѣха да го обѣсятъ, но гражданскитѣ сждилища го оправдаха.

Министръ П. Абрашевъ: Окржжниятъ сждъ бѣше го осждилъ на смъртъ.

Р. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Вѣрно е, че окржжниятъ сждъ осжди г. Георгова на смърть, но вѣрно е, че дѣлото трѣбваше да минава прѣзъ апелацията и прѣзъ Касационния сждъ и при сжщия този стамболовски периодъ главата на Илия Георгова бѣше спасена. Не може да се вземе единъ елементъ, че г. Карапетровъ, намѣрениятъ сждия и прѣдседатель, е могълъ да отиде да осжди, защото сжщиятъ този окржженъ сждъ, когато дѣйствуваше при процеса, тъй нареченъ, „на женитѣ“, подъ защитата на покойния български държавникъ Стоиловъ, постжпи друго-яче — той оправда. Важна е и гаранцията въ различнитѣ инстанции, която се дава винаги при сжденето.

И всичкото рѣшение на комисията въ третата алинея, че „Военното положение се обявява съ законъ, ако Народното събрание заседава, или съ указъ, подъ общата отговорность на министритѣ, ако не заседава“ и че то се свиква, е едно нѣщо, което нѣма обществена санкция, нѣма да има и законна санкция, а политическа още по-малко. Защо? Ще се обяви военно положение. Кой ще обяви това военно положение? Ако правителството е много слабо и не може да издържи, то ще си отиде — за този случай при вълненията не можемъ да говоримъ — но ако правителството се чувствува здраво на краката си, то ще обяви военно положение, то ще повика своята камара, въ която има болшинство и тя ще одобри единъ актъ, този post factum, за който говоримъ отъ нѣколко дни насамъ. Резултатътъ ще бѫде единъ и сѫщъ; резултатътъ при сѫществуването на този членъ нѣма да се различава сѫществено. Четири или петь души оратори ще се изредятъ, ще кажатъ своитѣ политически идеи, своето възмущение за нарушението на реда и тѣзи хора ще си седнатъ. Болшинството ще вдигне гласъ да легализира дѣйствията на изпълнителната власть, това болшинство, въ което ще има тайното съучастие на опозицията, защото когато се вълнува редътъ, Народното събрание е политическо тѣло и то обича да говори повече, но да живѣе подъ тъй наречения общественъ редъ, вълненията го плашатъ макаръ въ състава му да има хора отъ каквито щѣте убѣждения, и изпълнителната власть ще има мълчаливото му одобрение даже за безобразия, които ще е направила чрѣзъ изнасилване на едно постановление на бългската конституция.

Ето защо, г. г. народни прѣдставители, нито Народното събрание е гаранция, нито военното положение е хубаво нѣщо, нито изключителнитѣ сѫдилища сѫ нѣщо хубаво за запазване добрия редъ въ страната. Прѣдставете си, вземете една околия, напр., Куртъ-бунарската околия въ Дели-ормана; ще се появятъ тамъ четири или петь турски чети и ще поискатъ да смъкнатъ сѫществующия редъ въ България. Какъ ще ги сѫдите вие? Военно-по-

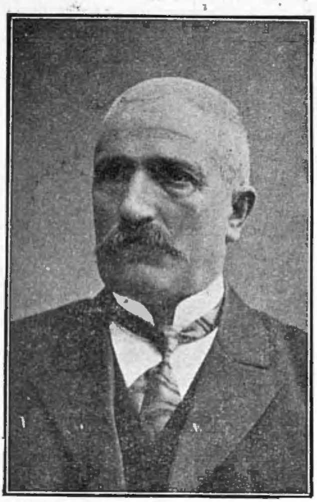

Д. Градинаровъ

К. В. Гърковъ

С. Гѫбовъ

В. Герасимовъ

Д-ръ П. Джидровъ

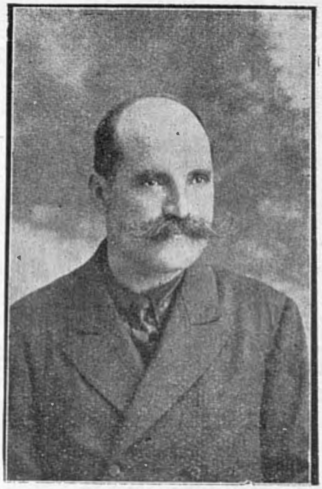

С. Джуджевъ

В. Диковъ

Б. Димовъ

ловиятъ сѫдъ ще ги осѫди за 24 часа; гражданскиятъ сѫдъ ще затвори 10—15—20 души, слѣдъ като войската ги е пръснала, и ще ги изолира; обществената охрана ще бѫде гарантирана съ изземването на прѣстѫпнитѣ елементи и вкарването имъ тамъ, дѣто една благоустроена държава трѣбва да ги изпрати. Но сѫдебната, третата, независимата, несмѣняемата властъ въ нашата страна, ще почне да разчиства. И бѫдете увѣрени, че и българскиятъ короненъ сѫдия ще има еднакво чувство съ изпълнителната власть, еднакво чувство съ насъ, парламентарнитѣ събрания, плюсъ едно — законътъ — за да може винаги, когато прѣстѫпникътъ е извършилъ прѣстѫпление, което изисква споредъ закона бѣсилка, да го прати на бѣсилката, но, когато той е непричастенъ, законътъ ще спре неговитѣ чувства, защото той е човѣкъ на закона, за да може да прати прѣстѫпника въ кѫщата му или, сé едно и сѫщо, да гарантира правовия редъ въ една конституционна държава, каквато е България.

Българскиятъ офицеръ, националистъ, гордъ слѣдъ сръбско-българската война, прѣзираше тогава всѣки, който искаше да защищава чужда държава, понеже имаше едно течение, че русофилитѣ сѫ прѣдатели, тѣ ги пращаха на бѣсилката, Искате ли вие, русофилитѣ, това минало? Вие вчера искахте да оградитѣ армията отъ политиката, вие искахте да я турнете на мѣстото, дѣто е; е добрѣ, ако вие вчера я турнехте по вашето разбиране на мѣстото ѝ, турнете я, г. г. народни прѣдставители, и днесъ по моето разбиране — изхвърлете я отъ правосѫдното дѣло.

П. Пешевъ (либералъ). Има ли нужда отъ военно положение и отъ военни сѫдилища? Ще отговоря, че има нужда. Нашата държава, не е тъй многовѣковна, каквато е Англия, не е тъй укрѣпнала, каквато е Белгия, за да не се нуждае нѣкога отъ изключителни срѣдства за защита на своето самосжществуване. Нашата държава е изложена на вжтрѣшни сътресения; тя не е гарантирана отъ външни нахлувания и опасности. Ето защо трѣбва да й дадемъ срѣдства да се защити въ такива случаи. Въ България не се е улегнало всичко тъй, както се е улегнало въ тѣзи държави, които ни се цитиратъ отъ моитѣ млади уважаеми другари. България не е Белгия, на която неутралностьта и неприкосновеностьта да сж гарантирани отъ европейскитѣ държави; България всѣки единъ моментъ може да бжде прѣдметъ на едно чуждо нападение отъ която и да е страна. Въ България условията на вжтрѣшния животъ не сж се още улегнали, за да не сж възможни въоржжени възстания за които тукъ се говори тъй много. Дай Боже да нѣма такива възстания — това трѣбва да бжде желанието на всички ни — дай Боже страната ни да се развива тихо, мирно, да не е нападана отъ външни неприятели, да не е вълнувана отъ вжтрѣшни междуособици и вълнения, да не бжде тревожена въ своето мирно развитие и напрѣдъкъ. Идеальтъ на всички ни, несъмнѣно, е мирното развитие на нашата страна въ пжтя на културата и напрѣдъка. Дай Боже у насъ да бжде тъй. Тогазъ не ще има нужда отъ прилагане на тѣзи изключителни мѣрки, които сега ни се прѣдлагатъ да гласуваме само за случаи, когато има нашествие на външни неприятели въ земята ни и когато има въоржжено възстание. Тукъ не се касае за нѣкакви си вълнения, за нѣкакви стачки, за нѣкакви мирни съпротивления противъ разпорежданията на властьта или противъ властвуването на която и да е партия въ страната.

Първото военно положение и първитѣ военни сѫдилища сѫ въведени и узаконени въ 1880 г. отъ покойния тогава министъръ-прѣдседатель, Каравеловъ, Народното събрание на когото даде пълномощие на генералъ Ернрота да може той съ силата на орѫжието, съ най-строги военни мѣрки, да усмири възстанието въ Тузлука. Това възстание или, по-добрѣ разбойническо вълнение не бѣше прѣдизвикано отъ властьта и не властьта насъска тѣзи хора да възстанатъ и разбойничествуватъ. Слѣдователно, това първо военно положение бѣ прѣдизвикано отъ едно вълнение на мюсюлманското населенае, придружено съ разбойнически актове, които никоя българска власть не бѣ прѣдизвикала и не желаеше да ги прѣдизвиква. И тогава военното положение и военно-полевитѣ сѫдилища се указаха сгодни, умѣстни и ефикасни срѣдства. Чрѣзъ тѣхъ се потуши едно разбойническо движение, което разклащаше нашата едва-що възродила се държава. Нека веземемъ, г. г. народни прѣдставители, за примѣръ бунта въ Русчукъ. Българското правителство ли, регенство ли прѣдизвика този бунтъ? Желаеше ли го нашето правителство въ онова врѣме, когато България бѣше въ колебливо положение, когато тя бѣше безъ държавенъ глава, когато страната бѣше неспокойна? Желаеше ли българското правителство да става този бунтъ въ Русчукъ? Несъмнѣно, че не. Усмиряването на този бунтъ съ тѣзи мѣрки бѣше необходимо и резултатътъ, може да се каже, бѣше сполучливъ. Възможно е, щото при усмиряването на Тузлука. при потушването бунта въ Русе — допущамъ го — да пострадаха и невинни хора, но въ военно положение, въ военно врѣме, когато се дѣйствува съ оржжие, не може да има пълно спокойствие; въ такива случаи между виновнитѣ ще да пострадатъ и невинни хора. Това е необходимо, това е въ порядъка на нѣшата.

Министъръ Т. Теодоровъ: То се случва, а не че е необходимо.

П. Пешевъ: Всички тѣзи случаи, които имаме отъ нашето минало за дѣйствието на военното положение и изключителнитѣ сждилища, сж оправдани, понеже сж прѣдизвикани отъ събитията, които сж станали въ нашата още, повгарямъ, незакрѣпнала страна. И азъ съмъ съгласенъ съ прѣждеговорившитѣ, че се злоупотрѣбява съ това оржжие; истина е, че се наредиха и въ мирно врѣме изключителни сждилища, и то не за вълржжени възстания. Та именно такива злоупотрѣбления съ военнополевитѣ сждилища въ мирно врѣме, и то не за възстания, продиктуваха въ обществото и въ всички управляющи партии желанието да се поправятъ тѣзи разпореждания въ конституцията, които допущаха подобно злоупотрѣбление, за което и прѣждеговорившитѣ споменаха и за което нѣма освѣнъ всички да съжаляваме и да го осждаме. Отъ тѣзи нѣколко думи, които казахъ накжсо, е установено по единъ положителенъ начинъ, че на държавитѣ, особено на такива, каквато е нашата млада държава въ изключителни случаи трѣбва да се дадатъ и изключителни срѣдства за борба въ защита на отечеството и сжществуването на самата държава. Едно отъ тѣзи срѣдства, когато има нахлуване на неприятель и когато избухне въоржжено възстание, сж военно-полевитѣ сждилища.

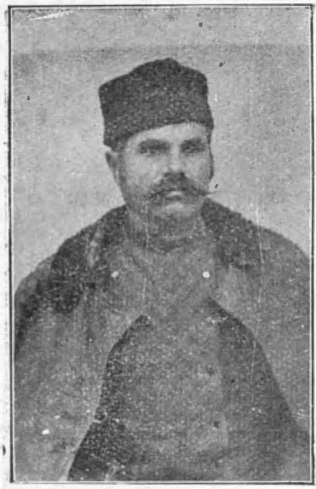

Н. Димовъ

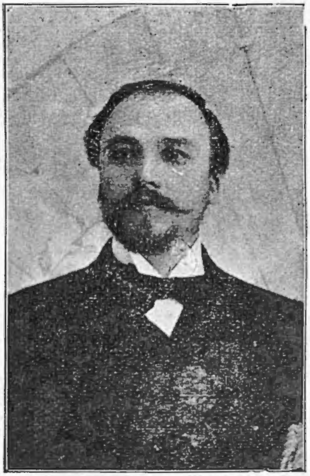

Т. Димчевъ

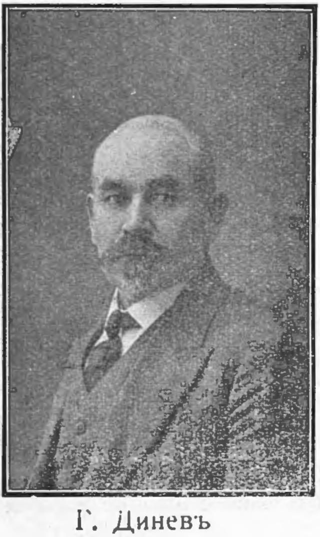

Г. Диневъ

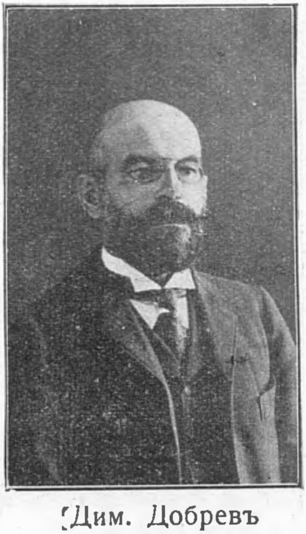

Дим. Добревъ

Д. К. Добревъ

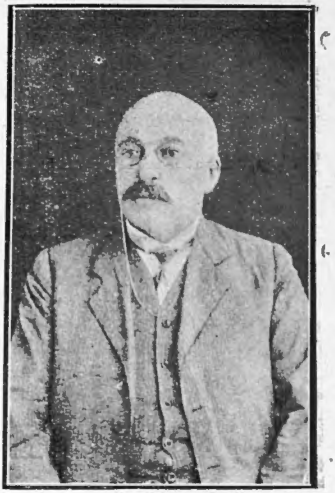

Р. Х̈ Добревъ

Г. Добриновичъ

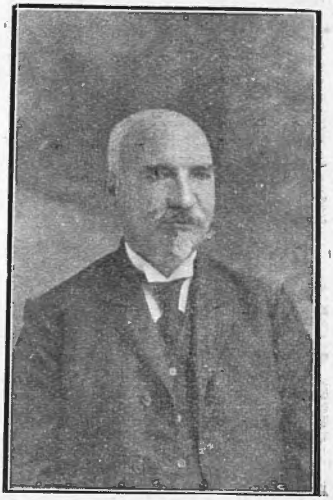

Ив. Дойковъ

Господата отъ радикалната група допущатъ военно-полевитѣ сѫдилища само за случаи, когато има нахлуване на неприятель и когато има война. Това е право, приемамъ го, че е тъй, но защо сѫщиятъ този г. Фаденхехтъ не допуща военно-полеви сѫдилища и за врѣме на въорѫжено възстание, което е вѫтрѣшна война; прѣзъ врѣме на възстанието или междуособицата господствува орѫжието, а безспорно е, че когато то говори, когато сабитѣ дрънкатъ, законитѣ врѣменно могатъ да замлъкнатъ. Какво е въорѫжено възстание? Не е ли то често много по-опасно, отколкото нахлуването на външенъ неприятель, не сѫ ли много случаитѣ, когато то прѣдизвиква чужда намѣса? Междуособицитѣ могатъ да погубятъ самата държава въ кървави борби. Не прѣкара ли България редъ опасни за сѫществуването ѝ премеждия въ врѣме на военнитѣ бунтове? Ако, слѣдователно, за военно врѣме могатъ да се допуснатъ военно-полевитѣ сѫдилища, то послѣдователно е, щото тѣ да се допуснатъ и за врѣме на въорѫжено възстание, когато тъй сѫщо е война междуособна, вѫтрѣшна, и при това често много по-опасна отъ войната съ външенъ неприятель. Ако ние пращаме нашата войска да усмирява възстанието, и ако нашитѣ войници и офицери рискуватъ живота си за усмирение на това възстание, защо да имъ отнемемъ срѣдствата да се разправятъ на мѣстото съ виновнитѣ?

Нѣкой отъ земледѣлската група: Като въ Тръстеникъ, напр.

П. Пешевъ: Инакъ ние ще дадемъ на войската право да изтрѣбява поголовно всички заловени, виновни и невиновни. Ако лишимъ войската отъ правото да се разправя съ виновнитѣ по сѫдъ, съ това я тласкаме къмъ поголовно изтрѣбление на заподозренитѣ. Ако на войската не се даде право да устройва военно полеви сѫдилища, то тя въ разгара на борбата, раздразнена и страстна, ще погубва безъ сѫдъ и невиннитѣ, когато ако има сѫдилища, доказано невинни хора нѣма да загинватъ, защото най-подирѣ и да различатъ истината отъ лъжата, и тѣ могатъ да различатъ виновния отъ невиновния. Да оставимъ, прочее, войската да се разправя съ орѫжие съ възстаницитѣ и въ сѫщото врѣме доказанитѣ или подозренитѣ виновници да дадемъ на гражданскитѣ сѫдилища, дѣто ще ги пущатъ подъ гаранция, за да отиватъ наново въ становетѣ на възстаницитѣ, наново да повдигатъ възстание, наново да подстрѣкаватъ населението къмъ възстание — това е много опасно. Не отнемаме ли ние най-силното орѫжие на войската, ако хванатитѣ водители на възстанието дадемъ въ рѫцѣтѣ на слѣдователя, който може да ги освободи подъ нищожна гаранция и по тоя начинъ тѣ да отиватъ наново да се сражаватъ съ войската? На какво ще заприлича нашата войска, какъвъ ще бѫде авторитетътъ на нейния началникъ, какъвъ ще бѫде ефектътъ най-подиръ отъ оня сѫдъ, ако сѫдътъ на виновнитѣ възстаници ще се свърши слѣдъ 4—5 години? Кой ще се бои тогазъ да подстрекава къмъ възстание, когато знае, че ако бѫде даденъ въ сѫдъ, дѣлото му ще се протака 5—6 години? Па и осѫждането на виновния може ли да произведе нужния ефектъ? Военно-полевитѣ сѫдилища иматъ и прѣдохранителенъ характеръ: нека знаятъ онѣзи, които ще възставатъ съ орѫжие въ рѫка, какво ги очаква, та да не смѣятъ да вдигатъ рѫка срѣщу българската войска и срѣщу държавата. Това е едно прѣдохранително оржжие; държавата взема тия мѣрки да се прѣдпази, да не смѣе никой да вдигне оржжие противъ нея, да я събаря и да я разрушава. Това е една отъ задачитѣ на военно-полевитѣ сждилища.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата сливенскиятъ народенъ прѣдставитель г. Петъръ Папанчевъ.

П. Папанчевъ: (Отъ трибуната). Туй военно положение бѣше обявено на 11 май 1886 г., въ Нова-Загора, и то отъ бащата на българската конституция, както се казва, отъ човѣка, който най-много ревѣше и се разпиняше за свободитѣ на на българския народъ, който даже по едно врѣме се борѣше, защо въ конституцията една запетая се измѣня, и гужда слѣдъ други двѣ думи. Г. г. народни прѣдставители! Туй военно положение, което се обяви тогава въ Нова-Загора, не бѣше обявено за нуждитѣ на страната, за запазване на нѣкакъвъ редъ, нарушенъ отъ нѣкакво въоржжено възстание или отъ нахлуване на нѣкакъвъ външенъ неприятель, а то бѣше обявено само и само затуй, защото българскиятъ народъ, българскитѣ избиратели отъ Новозагорската околия бѣха повикани него день да упражнятъ едно отъ най-свещенитѣ си права, именно избирателното си право; трѣбваше да се изберать депутати за тогавашното обикновено Народно събрание въ София, които първи трѣбваше да отидатъ тогава слѣдъ съединението. И благодарение, за жалость, на една нещастна случка, че се уби единъ офицеръ — както се случва въ изборитѣ, било отъ едната, било отъ другата страна, за туй нѣма да говоря — обаче, уби се единъ офицеръ и какво? Този г. Каравеловъ, безъ да се съобразява съ нѣкакъвъ законъ, безъ да се съвѣтва даже съ своитѣ колеги, съ една частна телеграма, заповѣдва да се обяви военно положение въ Нова-Загора. Туй военно положение още въ сѫщия день костува смъртьта на повече отъ 15 души, едни убити въ полето, а други въ града, и послѣ костува живота и бѫдащето на още толкова 15 души, които се влачеха по сѫдилища. И. г. г. народни прѣдставители, този човѣкъ обяви туй военно положение, както казахъ, безъ да има нужда отъ него, безъ редътъ въ държавата да бѫде смутенъ, безъ даже да се съобрази съ какъвто и да е законъ и да се съвѣтва съ своитѣ другари И въ една телеграма отъ Сандрово, отъ май 1886 г. той казва тъй; (Чете) „Съгласенъ съмъ да обявите военно положение въ Нова-Загора и да отдадете виновнитѣ на Пловдивския воененъ сѫдъ. Министъръ Каравеловъ". А какво стана? Вие знаете отъ историята какви послѣдствия има това обявяване на военно положение. Азъ нѣма да ви разправямъ по-нататъкъ. Ще ви кажа само, че на другия день, когато покойниятъ князъ Александъръ Батембергъ се върна отъ Варна, и му долагатъ за това военно положение, той, въпрѣки това, че е държавенъ глава — макаръ често слушаме, че държавнитѣ глави именно тъпчатъ правдинитѣ на народа той се застѫпи за тия правдини, не се съгласи да се обяви военно положение и на другия день Каравеловъ телеграфира на министра Цановъ слѣдното: (Чете) „Колкото за военното положение, Негово Височество мисли да се не обявява, защото ще произведе силно впечатление по вънъ, но министърътъ на правосѫдието да прѣдпише на сѫдилищата, да разгледатъ колкото се може, по-скоро

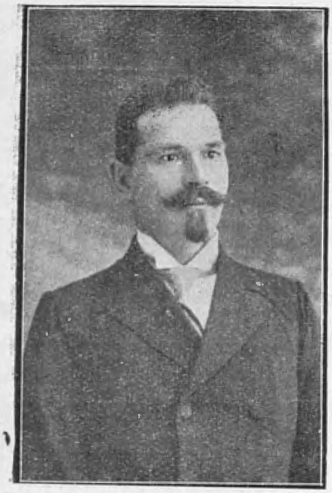

Г. Долапчиевъ

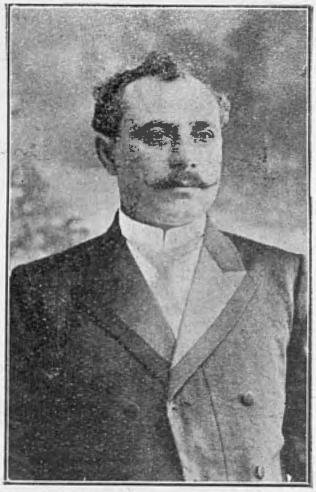

И. Дочевъ

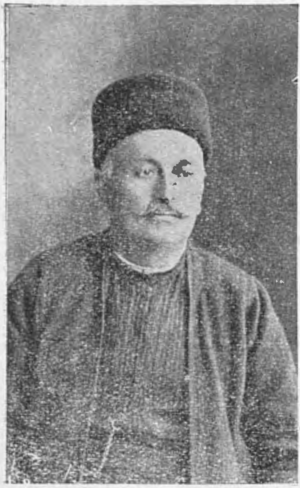

В. Дончевъ

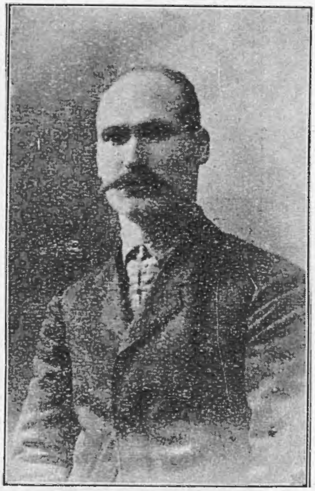

Д. Драгиевъ

Ил. Драсовъ

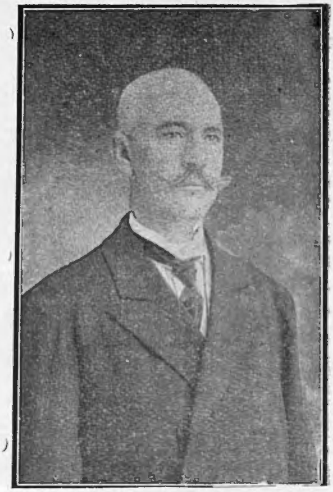

А. Евстатиевъ

Жико Еленковъ

Хр. Ениковъ

дѣлата“. Ето какво военно положение е било обявено единъ день прѣди и, благодарение намесата на покойния Александъръ Батембергъ, туй военно положение е било вдигнато на другия день, пакъ съ една телеграма.

Като намирвамъ, прочее, разпореждането на чл. 73 необходимо за бѫдащето на България, за запазване на нейното сѫществуване въ изключителни случаи, обявявамъ отъ името на народната партия, че ще гласувамъ за приемането на този членъ. (Рѫкоплѣскане отъ дѣсницата).

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата горнеорѣховскиятъ народенъ прѣдставитель г. д-ръ Иванъ Момчиловъ.

Д-ръ И. Момчиловъ: (Народно либералъ) (Отъ трибуната). Ние всинца си спомняме разбойническия периодъ, за който г. Пешевъ ви спомена, отъ 1880—1883 г., разбойнически периодъ, който се придружаваше съ възстание въ Дели-Ормана, когато почти цѣлиятъ публиченъ животъ въ България бѣше въ застой, когато не бѣше мислима нито търговия, нито съобщения, нито пѫтувания, нито пощи, нито нищо, когато единъ човѣкъ, който тръгваше сутринь, не знаеше да-ли до вечерьта нѣмаше да изпадне въ рѫцѣтѣ на единъ разбойникъ Пехливановъ, въ рѫцѣтѣ на единъ разбойникъ Яко, Качамачко или на други разбойници, които бѣха напълнили всичката източна часть на страната. Нека си спомнимъ всичко това, нека разберемъ или нека признаемъ, че, благодарение на този чл. 73, тогавашното правителство има куража, има силата, има правото да създаде едно изключително положение, да създаде едни военно-полеви сѫдилища и да тури край и на възстанието въ Тузлука, да тури край и на разбойничеството въ източна България, практикувано въ такива широки размѣри, щото отъ него бѣше се спрѣлъ всичкиятъ общественъ животъ въ България, и ще си кажемъ, при всичко, че можемъ да съжаляваме за чл. 73, но трѣбва да благодаримъ на тѣзи, които сж писали конституцията, че сж имали прѣдвидливостьта да прѣдвидятъ и него, защото нека не забравяме едно нѣщо, че понѣкога както се слага животътъ на отдѣлнитѣ хора и животътъ на държавитѣ, той е по-силенъ отъ най-благитѣ намѣрения, той е по-силенъ отъ най-добритѣ желания на всички ни, да вървятъ нѣщата тъй или инакъ. И на мене, г. г. народни прѣдставители както и на всички добри българи, ми е мжчно, че подиръ 1886 г. се сложиха нѣщата така, че тогавашното правителство, за да може да запази реда въ страната, трѣбваше да застрѣля въ Русчукъ героитѣ отъ сръбско-българската война, защитницитѣ на Видинъ, Узуновъ, началникъ на българската артилерия, и Пановъ, хора, които платиха кръвния си дългъ къмъ държавата съ честь и достойнство; азъ, заедно съ всички добри българи, не мога да не съжалявамъ, че българското общество се лиши отъ своитѣ достойни синове и отъ цѣннитѣ заслуги, които тѣ щѣха да принесатъ на това общество, но азъ си спомнихъ това, което четохъ въ книгата на Дебидура, „Europe diplomatique“—„Дипломатическа Европа“—и въ книгата на Францизъ д'Еспане, „La diplomatie de la troisième république“—„Дипломацията на третата република“ — спомнихъ си, че въ тѣзи двѣ книги, написани възъ основа на документи отъ французката дипломация, намѣрихъ слѣдния пасажъ: (Чете) „On peut se demander, comment ça se fait que ce pays existe encore? — Може, казва, само да се попитаме, какъ стана, та тази държава продължава още да сѫществува?“ (Продължава да чете) „A plusieurs reprises la Russie avait obtenue carte blanche de l'Allemagne, pour en finir avec la question Bulgare qui paraissait infinissable — Но много пѫти Русия получаваше carte blanche отъ Германия, да свърши съ българския въпросъ, който изглеждаше нескончаемъ“. Нѣма да отиваме по-нататъкъ въ цитата си, защото не желая да давамъ поводъ на разни тълкування, но, казвамъ ви, прѣдъ видъ на това, което стана въ 1887 г., като изказвамъ пакъ всичкитѣ си съжаления за жестокостьта, законна, разбира се, споредъ мене, която тогавашното правителство бѣше принудено, въпрѣки своята воля и желание, да упражни спрѣмо достойни и добри синове на България, не мога да не кажа, колкото и жално да бѫде то, добрѣ стана, че имаше чл. 73, възъ основа на който правителството на своя отговорность, на свой рискъ се постави по-горѣ отъ всичко и осигури спокойствието и сигурностьта на страната.

Възъ основа на всичко това, г. г. народни прѣдставители — да не ви говоря по-нататъкъ, защото и така много се говори — азъ заявявамъ отъ страна на народно-либералната партия, като изказвамъ всичкитѣ съжаления за увлеченията, които твърдѣ естествено ставатъ въ такива случаи, за зиядето, което се е правело съ този чл. 73, заявявамъ, казвамъ, че ще гласувамъ за него така, както е редактиранъ съ пожелание, дано никога никое българско правителство не бѫде принудено да прибѣгва до този чл. 73, защото тѣзи, които сѫ били принудени да прибѣгватъ до него, недѣйте мисли, че сѫ го правили отъ недобро желание или отъ зли намѣрения; тѣ сѫ мислили, че сѫ бивали принудени да прибѣгватъ до него съ цѣль да осигурятъ сигурностьта и спокойствието въ страната и, може-би, тѣ сѫ съжалявали повече отъ всѣкиго другиго. (Нѣкои отъ дѣсницата рѫкоплѣскатъ).

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: По-накѫсо, г. Папанчевъ.

П. Папанчевъ: Азъ нѣма да говоря много, г. прѣдседателю. — Второто военно положение, г. г. народни прѣдставители, бѣше въ Русе. Г. Рашко Маджаровъ, който ни разправи подробноститѣ за него — разбира се, като прѣмълча за туй военно положение, което азъ разправихъ — разказа нѣколко трагични случки и нѣколко ненаврѣменни жертви които военно-полевиятъ сѫдъ взема въ Русе. И, дѣйствително, може да е имало такива военни, които да сѫ били виновни, но повечето отъ загиналитѣ, повечето отъ осѫденитѣ и въ 24 часа разстрѣляни военни и граждани, бѣха невинни хора. Даже и нѣкои бѣха взети отъ леглото си нощемъ, безъ даже да знаятъ, че е имало нѣкакво въорѫжено възстание въ Русе, а други бѣха съ измама доведени отъ Гюргево, като сѫ имъ казали: елате, че има революция и на васъ ще се повѣри командването на войскитѣ, а именно Олимпий Пановъ, когото вземаха, четири мѣсеца е отсѫтствувалъ въ Влашко, и се върна безъ да знае, че има възстание че има сблъскване съ войската; всички ги взеха, завлѣкоха ги, осѫдиха ги, и нѣкои избѣсиха, други разстрѣляха и ги хвърлика въ гробове, безъ да се знае сега, кой дѣ лежи. Но за това азъ нѣма да говоря.

Третиятъ случай, г. г. народни прѣдставители, е, когато се обяви военно положение въ 1892 г.,

В. Енчевъ

К. Енчевъ

Ив. Желевъ

Ж. Желѣзовъ

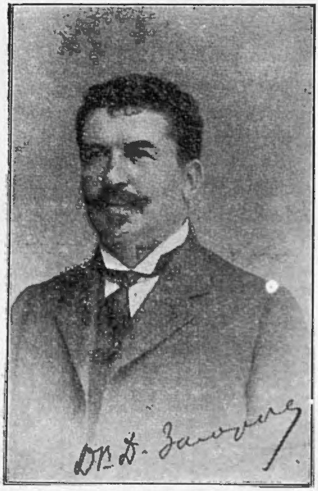

Д-ръ Д. Загоровъ

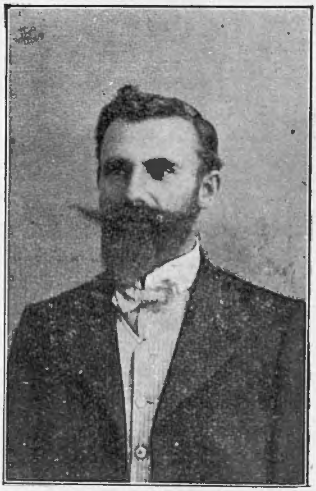

Д-ръ А. Златевъ

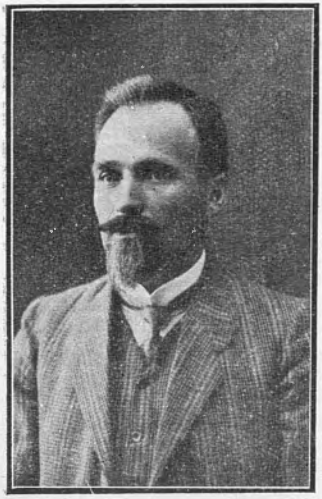

А. Живковъ

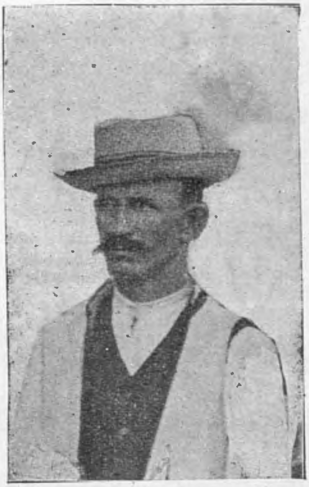

Г. Забуновъ

мисля, когато се уби покойниятъ министъръ Бѣлчевъ. И тогава защо се обяви това положение, защо се назначи този воененъ полеви сѫдъ да сѫди извѣстни лица? Не се знае. Знае се само, че имаше единъ законъ за разбойницитѣ, който прѣслѣдваше Яко, Качамачко и други, обаче подведоха се и тѣзи лица подъ този законъ и се сѫдиха и избѣсиха. А кои бѣха тѣзи лица? Лица, които нѣмаха нищо общо съ дѣлото на Бѣлчева, лица, които не бѣха се провинили въ нищо противъ държавния строй, лица, които никой пѫть не бѣха излѣзли съ нѣкаква въорѫжена сила да искатъ да направятъ измѣнение на държавния строй. Единъ отъ тѣзи загинали е и покойниятъ Свѣтославъ Миларовъ, найбезобидниятъ човѣкъ, най-добриятъ човѣкъ, найневинниятъ човѣкъ, може да се каже, въ цѣла България. Обѣсиха го. Защо? Само защото покойниятъ Стамболовъ имаше лична ненависть къмъ него, само защото се страхуваше отъ него.

Д-ръ И. Момчиловъ: Не е вѣрно.

П. Папанчевъ: Азъ мога да ви кажа, че е вѣрно. А защо Стамболовъ се страхуваше отъ него? Не му е сега врѣмето. г. Момчиловъ, да ви обяснявамъ. — И този Миларовъ, поетъ на младостьта, на жизнерадостьта, поетъ на алтруизма, поетъ на любовьта, загина. Защо загина? Затова, че уловили нѣкой дневникъ, който е писанъ въ Одеса, и въ който е писано, че трѣбва да се убие князъ Фердинандъ. Обаче този дневникъ послужи за неговото обѣсване, но като скѫсаха послѣдната му страница, въ която се казваше, че той се отказва отъ всичко, което е писалъ, защото вижда, че съ такива срѣдства нѣма да се сполучи нищо въ България; даже съвѣтваше въ тази послѣдна страница всички емигранти да се завърнатъ и да се заловятъ по еволюционенъ начинъ да извоюватъ отнетитѣ правдини на българския народъ. И този човѣкъ загина даже съ избити зѫби прѣди обѣсването му.

Оттогава, г. г. народни прѣдставители, виждате че военно положение почти е нѣмало. Разправиха нѣкои господа, че въ Тръстеникъ е било обявявано военно положение, но, доколкото прослѣдихъ, военно положение въ истинската смисъль на думата не е било обявявано, никакъвъ военно-полеви сѫдъ не е билъ нагласяванъ. Приведохъ тѣзи нѣколко случаи, за да ви докажа, защо българскиятъ народъ въобще въ всички класи нѣкакъ си се ужасява отъ думата военно положение, отъ думата военно-полеви сѫдъ, защо българскиятъ народъ е противъ: не затова, че сѫществуватъ военно-полеви сѫдилища, не и затова, че се обявява въ извѣстни моменти военно положение, но за това, че колкото пѫти е обявявано военно положение, не сѫ се наказвали дѣйствителнитѣ виновници, дѣйствителнитѣ подбудители съ въоржжена сила противъ държавния строй, а сѫ се наказвали хора невинни, които сѫ нѣмали даже никакви съотношения съ авторитѣ на тѣзи възстания, които сѫ нѣмали никакви съотношения съ хората, които сѫ убили Бѣлчева, нито съ онѣзи, които сѫ искали да смутятъ реда на държавата. И затова българскнятъ народъ е, казвамъ, противъ военнитѣ сѫдилища и само при чуването, че се учрѣдява военно-полеви сѫдъ, се ужасява. Не зная какъ сѫ се стекли обстоятелствата, но само една партия когато е на власть, само при нея се обявява военно положение, само при нея държавниятъ строй се иска да се руши, само при нея редътъ и спокойствието сѫ се нарушавали съ въоржжена сила и се е искало убиването на княза, убиването на министри и пр. Тази партия е стамболовистката, народно-либералната.

Д-ръ И. Момчиловъ: Ами и Каравеловъ обяви военно положение.

П. Папанчевъ: Азъ казахъ. — Слѣдъ това, г. г. народни прѣдставители, дойде правителсгвото на народната партия, дойде правителството на Радославова, заедно съ Грекова, дойде правителството на Каравелова съ Данева, дойде Даневъ, нѣма никакво военно положение, нѣма никакъвъ смутъ въ държавата, нѣма никакво нарушение на реда и спокойствиетв. Дойдоха пакъ стамболовиститѣ. Отначало дѣйствително захванаха да управляватъ при една по-мека атмосфера, обаче трѣбваше да се случи едно нещастие, трѣбваше да се случи едно убийство, такова, каквото се случва навсѣкждѣ въ Европа, кждѣто даже се случва да убиватъ държавни глави, да убиватъ и повече министри, съ по-високо положение. Убиха Петкова и ето изеднъжъ ново обявяване на военно положение, ето изеднъжъ изработването на особенъ законъ.

Д-ръ И. Момчиловъ: За печата, на-ли?

П. Папанчевъ: Не за печата. Вие бѣхте въ Събранието и знаете. — Издадоха изеднъжъ единъ законъ за анархиститѣ, на който дадоха обратна сила. И какво направиха? Заедно съ виновнитѣ — и не се знаеше, да-ли бѣха сжщинскитѣ виновници или не; вие ги знаете сега. г. Момчиловъ, но не ви иде на смѣтка да го кажете — . . .

Д-ръ И. Момчиловъ: Не ги зная.

П. Папанчевъ: . . . та, заедно съ виновнитѣ, подведоха и невинни хора, и малко остана тѣзи невинни 4—5 души да увиснатъ на вжжето и трѣбваше мнѣнието на единъ воененъ сждия да прѣклони на едната страна, за да не увиснатъ на вжжето.

В. Власковски: За това гласувайте противъ военнитѣ сждилища.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата г. министрътъ на правосждието.

Министръ П. Абрашевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ разпоредбата на чл. 73, алинея втора, се съдържа едно постановление за суспендирането на тъй нареченитѣ конституционни гаранции. Трѣбва да се признае, че прибѣгването отъ страна на едно правителство къмъ тая разпоредба далечъ не може да съставлява едно удоволствие за което и да бжде правителство. Както това се забѣлѣзва тукъ отъ нѣкои прѣждеговоривши оратори, само въ крайна нужда, при една крайна необходимость, може да се рѣши едно правителство, съ съблюдението на всички условия, прѣдвидени въ изричния текстъ на конституцията, да прибѣгне до суспендирането на конституционнитѣ гаранции. Тукъ отъ мнозина оратори се изтъкнаха маса съображения, по които не би трѣбвало да се оставя единъ изриченъ текстъ въ нашата конституция. който да допуща подобно суспендиране на конституционнитѣ гаранции. Наведоха се съображения противъ текста на чл. 73, пунктъ втори, като се ссилаваха на съотвѣтнитѣ законоположения и въ конституциитѣ на другитѣ европейски държави. Трѣбва, обаче, да се забѣлѣжи, че, колкото и да е нежелателно и неприятно прибѣгването въ коя и да било държава отъ изпълнителната властъ къмъ подобно суспендиране на конституционнитѣ гаранции, въ отдавни врѣмена отъ раз-

А. Ивановъ

Л. Ивановъ

Н. Ивановъ

Юмеръ Ходжа Ибраимовъ

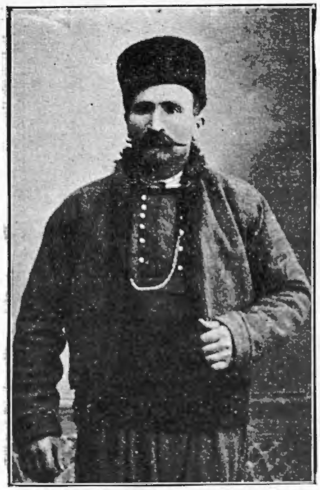

Т. Ивановъ

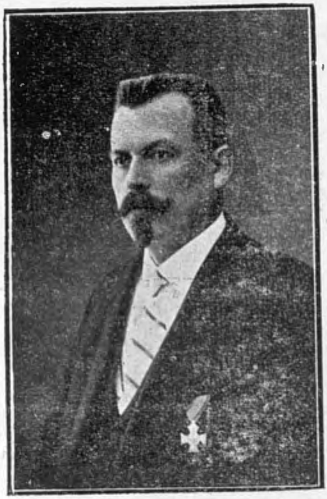

Г. Икономовъ

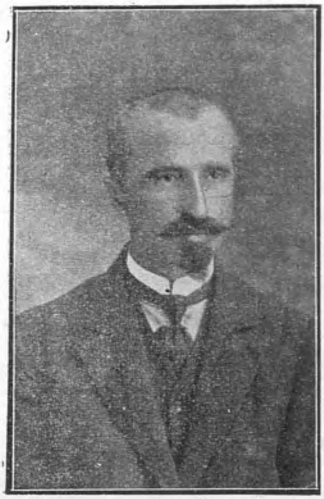

Д. Икономовъ

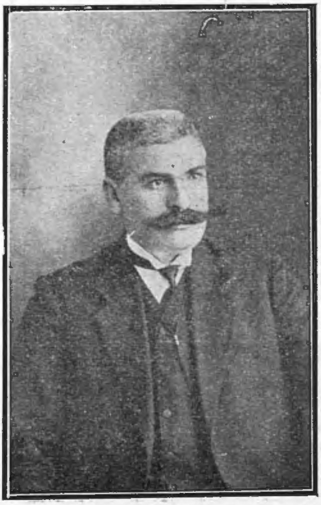

Арсо Илиевъ

ни правителства, въ разни държави, необходимостьта е налагала суспендирането на конституционнитѣ гаранции. Тукъ се говори много за Англия. Азъ съмъ длъженъ тукъ да направя една историческа справка и да кажа, че революцията въ 1688 г., която се свърши съ низвержението Якова II и довеждането на тъй наречената Оранска династия, прѣдизвика суспендирането на конституционнитѣ гаранции. Въ врѣмето на Вилхемъ II на два пѫти бѣха суспедирвани тия гаранции въ Англия. Слѣдъ възцаряването въ Англия на Хоноверската династия, при двамата Георгиевци, първи и втори, тъй сѫщо сѫ били суспендирани конституционнитѣ гаранции. За послѣденъ пѫть въ Англия сѫ били суспендирани конституционнитѣ гаранции въ 1817 г., оттогава до днесь Англия е щастлива страна, никога не се е прибѣгвало до суспендиране на конституционнитѣ гаранции. Тъй стои този въпросъ за Англия.

Въ останалитѣ държави на континента сѫществуватъ три системи, или по добрѣ да се каже, три гледища, усвоени отъ конституциитѣ. Въ нѣкои конституции — въ едната група държави, къмъ която група се отнасятъ Белгия и Ромѫния — въ изрични текстове се забранява суспендирането на конституционнитѣ гаранции. Въпрѣки това, обаче доктрината — това говоря за Белгия — признава че, конституцията на Белгия забранява установяването на état de siège — както това поддържа Тонисенъ, професоръ отъ Лиежкия университетъ. Тукъ имаме прѣдъ себе си неговото съчинение: той поддържа : че état de siège може да бѫде установено, че суспендирането на конституционнннитѣ гаранции въ Белгия не противорѣчи на текстоветѣ въ конституцията. Въ ромжнската конституция сжщо има единъ изриченъ текстъ, който забранява суспендирането на конституционнитѣ гараранции. Е добрѣ, вие знаете, че въ врѣмето на земледѣлческия мятежъ, въ Ромжния биде установено военно положенив, въпрѣки изричния текстъ на конституцията. Втората група държави, къмъ която трѣбва да се отнесатъ Испання. Португалия и Сърбия, това сж държавитѣ, които признаватъ суспендирането на конституционнитѣ гаранции, обаче прѣдвидѣно изрично, че това суспендиране трѣбва да стане по законодателенъ редъ. Третата група държави, които признаватъ суспендирането на конституционнитѣ гаранции и то отъ самата изпълнителна власть, обаче съ уговорка, че взетитѣ направени мѣроприятия отъ страна на изпълнителната власть, трѣбва да бждатъ одобрени отъ страната на надлежнитѣ законодателни дѣла, това сж Франция и Германия. И въ Франция се забѣлѣзватъ сжщитѣ заявления, както и въ Англия, имено, че революцията е тази която за пръвъ пжть въвежда суспендирането на конституционнитѣ гаранции. Въ 1789 г. става прочутата „декларация на правата на хората“ и не се минаха много врѣме сжщата тази революционна власть издава, декретира суспендирането на конституционнитѣ гаранции. И забѣлѣжително е, г. г. народни прѣдставители, че въ това врѣме, когато бушува революцията въ Франция, Англия, която се дѣли отъ значителни водни маси отъ Франция, се принуждава тъй сжщо да прибѣгне къмъ суспендирането на конституционнитѣ гаранции. Самиятъ фактъ, че въ Франция бушува революция, Англия се принуждава да въведе у себе си едно прѣустановление на свободитѣ на хората. По-нататъкъ, въ

Франция, като започнешъ отъ врѣмето на Наполеона I, който на 24 декември 1809 г. декретира суспендирането на конституционнитѣ гаранции и се мине нататъкъ въ разнитѣ периоди, се сѫществува изрично постановление за възможностьта на суспендиране конституционнитѣ гаранции, докато съ закона отъ 1878 г. се установи едно положение което сѫществува и до днесъ.

Въ Германия, а специално въ Прусия, този въпросъ е разрѣшенъ, както и въ Франция. И тамъ има изриченъ текстъ, който позволява на императора да суспендира конституционнитѣ гаранции. Признаватъ се два вида на суспендиране конституционнитѣ гаранци: état de siège или пълно, частично, или както го наричатъ малко обсадно положение, което бѣ въведено специално противъ социалистическата пропаганда и е наречено Sozialisten-Gesetz. Дори и въ Съединенитѣ-щати, г. г. народни прѣдставители, и тамъ се е прибѣгвало до суспендиране на конституционнитѣ гаранции. Въ 1861 г., въ врѣме на тъй нареченото възстание за робството, Аврамъ Линколмъ съ силата на своята власть се принуди да декретира суспендирането на конституционнитѣ гаранции.

Тъй стои въпросътъ съ суспендирането на конституционнитѣ гаранции въ разнитѣ държави.

Какво се прави, г. г. народни прѣдставители, днесъ у насъ? Ние мислимъ, че не правимъ нищо повече отъ онова, което правятъ и другитѣ държави, и, ако правятъ тѣ това, правятъ го съ цѣль, за да може да се прѣдпази цѣлостьта на държавата, за да може да се прѣдпази държавата отъ евентуални сътресения. Както бѣше текстътъ на дневния редъ, приетъ съ XIV-то обикновено Народно събрание, парламентарната комисия го намѣри за недостатъченъ и трѣбва да се признае, че и ние, правителството, намѣрихме, че текстътъ, приетъ отъ XIV-то обикновено Народно събрание, оставяше една непълнота, съ която, наистина, можеше да се злоупотрѣбява. Затуй, съ сътрудничеството на най-добри юристи, съ участието дори и на народни прѣдставители отъ лѣвицата — азъ си спомнямъ, че г. д-ръ Фаденадхтъ взема участие въ окончателното изработване на текста въ чл. 73 въ тая му редакция, както биде приета отъ парламентарната комисия — казвамъ, съ туй всеобщо сътрудничество се изработи текста въ тая му редакция, въ каквато редакция той днесъ стои прѣдъ васъ за приемане: Ние не можемъ да се съгласимъ, г. г. народни прѣдставители, съ това, че въ нашата страна тогазъ, когато би избухналъ единъ въоръженъ мятежъ, ние ще оставимъ непокѫтнати конституционнитѣ гаранции и ще оставимъ стария порядъкъ, нормалния порядъкъ; ние не можемъ това да приемемъ и то пакъ по онѣзи съображения, които току-що наведохъ прѣдъ васъ. Ако при външно нахлуване трѣбва да бѫдатъ суспендирани конституционнитѣ гаранции и въведено военно положение, тъй сѫщо трѣбва да стане и при едно въоръжено възстание въ страната. Когато би пламнала една часть отъ страната въ въоръжено възстание, нима правителството трѣбва да сгърне рѫцѣ и да се бори съ обикновеннитѣ мѣрки противъ този мятежъ? Ами това допустимо ли е? Азъ съмъ въ положение да ви заявя това — и вие имате блѣстящъ примѣръ отъ туй, които стана въ Ромѫния — че дори, когато въ конституцията не би имало такъвъ текстъ, вие ще накарате едно правителство да прѣ-

Ив. Кожухаровъ

К. Илиевъ

Ст. Камбуровъ

Н. Караджовъ

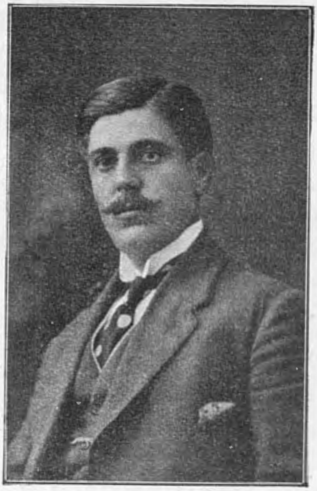

Крумъ Карагьозовъ

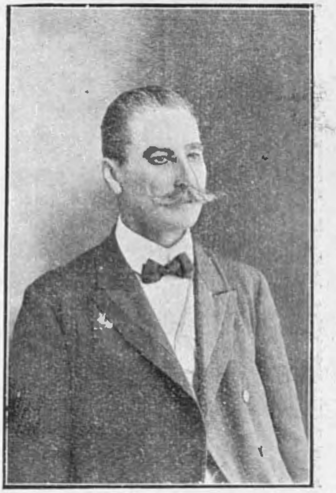

Хр. Караканоски

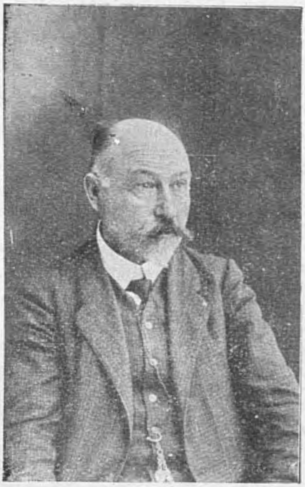

Ив. Карановъ

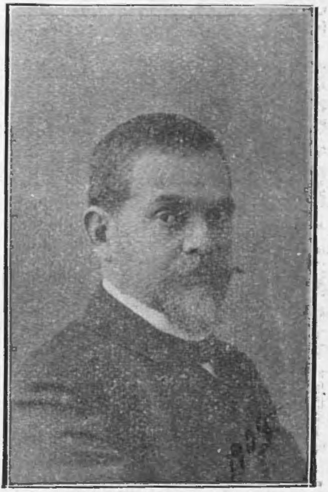

Ив. Карастояновъ

небрѣгне постановленията на конституцията и да отиде да направи едни беззакония, каквито беззакония се направиха въ Ромѫния.

Ето защо, едно добросъвѣстно правителство апелира къмъ едно Народно събрание, като му излага съ една искреность, съ една чистосърдечность съображенията, по които ще трѣбва да бѫде оставено едно такова нововъведение, апелира къмъ васъ казвамъ, и ви иска да гласувате текста на чл. 73 тъй, както е прѣдставенъ отъ комисията. Тоя текстъ е отъ естество да запази държавата отъ всѣкакви евентуалности, но той никога нѣма да принесе врѣда на тази държава.

Говори се тукъ за военно-полевитѣ сѫдилища въ миналото, описаха се съ ужасни краски. Съгласенъ съмъ, че дѣйствително въ миналото военно-полевитѣ сѫдилища сѫ оставили лоши спомени, но азъ съмъ длъженъ да се уговоря тутакси, че ако военно-полевитѣ сѫдилища сѫ оставили лоши спомени у хората въ България, то тѣзи спомени идатъ, г. г. народни прѣдставители, не отъ врѣмето, когато едно военно положение се е налагало при обстоятелства и обстановка, каквато се рисува въ чл. 73, но когато военно-полевитѣ сѫдилища се турѣха въ дѣйствие по силата на чл. 13 отъ закона за разбойницитѣ, дѣйствително, бѣше една порта за злоупотрѣбление и прѣзъ тая порта много лошевини влѣзоха въ България. Но тая порта е закрита, днесъ такъвъ текстъ въ законитѣ не сѫществува и не може да сѫществува, защото по силата на чл. 73 отъ конституцията само при наличностьта на тѣзи условия, само при наличностьта на тѣзи обстоятелства може да бѫде обявено военно положение.

Азъ ви моля, г. г. народни прѣдставители, да имате вѣра въ себе си, да имате вѣра въ добритѣ намѣрения, въ чистотата на намѣренията на онѣзи които прѣдлагатъ тоя текстъ на чл. 73 за приемане.

Я. Сакѫзовъ: Сѫщо говорѣше и Стамболовъ.

Министъръ П. Абрашевъ: Може и той да е говорилъ това и може чистосърдечно да го е говорилъ.

Азъ свършвамъ съ тѣзи думи, съ които сѫ свършвали винаги консулитѣ въ Римъ: „Трѣбва тѣзи, които управляватъ, винаги да бѫдатъ на щрекъ, винаги да бѫдатъ готови да не допуснатъ да се нанесе и най-малката врѣда на държавата, защото благото на държавата, благото на отечеството трѣбва да стоя по-горѣ отъ всичко, надъ всичко". (Рѫкоплѣскане отъ дѣсницата).

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Прѣди да се пристѫпи къмъ гласуване, имамъ честь да ви съобщя, че има постѫпили три прѣдложения, освѣнъ онова на комисията.

Едното е отъ видинския народенъ прѣдставитель г. д-ръ Йосифъ Фаденхехтъ, което казва: (Чете) „Къмъ чл. 73 се прибавя слѣднята втора алинея: „Не могатъ да се създаватъ изключителни сѫдилища или комисии подъ никакъвъ прѣдлогъ и подъ каквото и да е наименование".

Второто прѣдложение е отъ пирдопския народенъ прѣдставитель г. Рашко Маджаровъ, което казва: (Чете) „На чл. 73 се прибавя слѣдната втора алинея: „Не могатъ да се създаватъ изключителни сѫдилища или слѣдствени комисии подъ никакъвъ прѣдлогъ и подъ каквото и да е наименование, освѣнъ въ военно врѣме, когато дѣйствуватъ прѣдвиденитѣ въ закона военно полеви сѫдилища".

Третото прѣдложение е отъ сливенския народенъ прѣдставитель г. Петъръ Папанчевъ, което казва: (Чете) „На чл. 73 се прибавя слѣдната втора алинея: „Не могатъ да се създаватъ изключителни сѫдилища или слѣдствени комисии подъ никакъвъ прѣдлогъ и подъ какво да е наименование. — Въ военно врѣме или когато при належаща опасность, произходяща отъ външно нахлуване, страната или часть отъ нея се обяви въ военно положение, дѣйствуватъ прѣдвиденитѣ въ закона военно-полеви сѫдилища. — Военното положение се обявява съ законъ, ако Народното събрание заседава, или съ указъ, подъ обща отговорность на министритѣ, ако не заседава. Въ послѣдния случай Народното събрание се свиква въ петь дни за потвърждение на издадения указъ".

Понеже, споредъ правилника, когато има нови прѣдложения, и тѣзи прѣдложения не сж прибавка или поправка, а сж нови прѣдложения, то се поставя на гласувание прѣдложението на комисията.

Отмѣняване чл. 76.

Докладчикъ д-ръ Х. Мутафовъ: Г. г. народни прѣдставители! Слѣдъ приемането на чл. 73 отъ конституцията, както биде прѣдставенъ отъ избраната отъ васъ комисия въ нейния докладъ, належащо е приемането на отмѣнението на чл. 76 въ старата конституция, защото старата наредба на чл. 76 прѣдвиждаше суспендиране, при извънредни обстоятелства, на ония конституционни гаранции, за неприкосновеностьта и свободата на личностьта и жилището, прѣдвидени въ чл. чл. 73 и 74 отъ конституцията. Комисията намира, че отмѣнението на чл. 76 трѣбва да се гласува единодушно отъ Великото народно събрание, тъй като съ отмѣнението на тоя членъ се прѣмахва възможностьта за суспендиране правата на неприкосновеностъ и свобода на жилището и личностьта; затуй комисията прѣпоръчва на народното прѣдставителство да се съгласи единодушно за отмѣнението на чл. 76 отъ конституцията. (Шумътъ продължава).

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Моля Г. докладчикътъ да докладва § 11 отъ прѣдложението за измѣнение на конституцията, който гласи: (Чете) „Чл. 76 се отмѣнява“.

Които г. г. народни прѣдставители приематъ това предложение на комисията, моля да си вдигнатъ ръката. (Отъ всички страни вдигатъ ръка). Приема се. (Ръкоплѣскане).

Моля г. докладчика да докладва по-нататъкъ.

Намаление мандата на Камарата.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата горнеорѣховскиятъ народенъ прѣдставитель г. Христо Цаневъ.

Х. Цаневъ: (Отъ трибуната) Касае се за намаление мандата на народното прѣдставителство. Въ проекта е турено да остане четири години; въ конституцията е петь; отъ лѣвицата излѣзоха отъ една страна да искатъ да остане три години — мисля радикалната партия искаше това, г. Георговъ го казваше — а г. Коновъ искаше да се намали на двѣ години, като прѣдставяше и свои аргументи за туй нѣщо. А аргументитѣ въ края на краищата се свеждаха пакъ до тамъ, както каза г. Коновъ, за да се налѣе пакъ вода въ воденицата на личния режимъ. Ако ние не възприемемъ три години, то

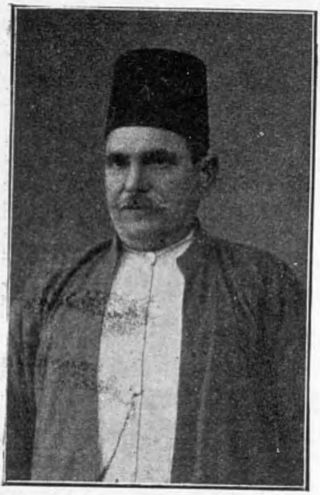

А. Карахасановъ

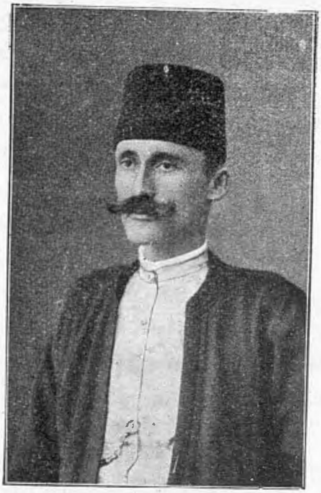

Хамидъ Керимовъ

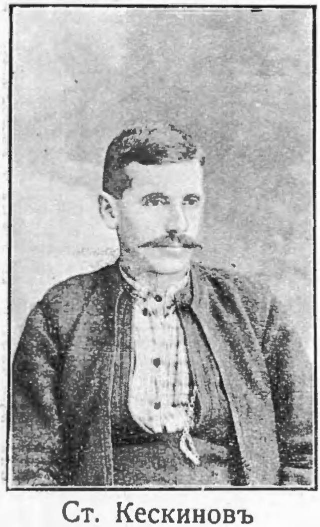

Ст. Кескиновъ

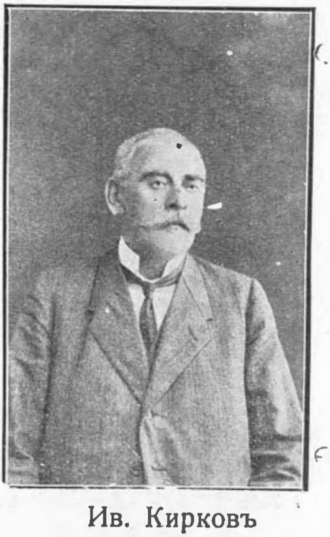

Ив. Кирковъ

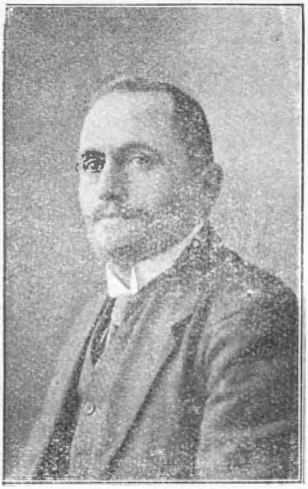

Б. Кирчевъ

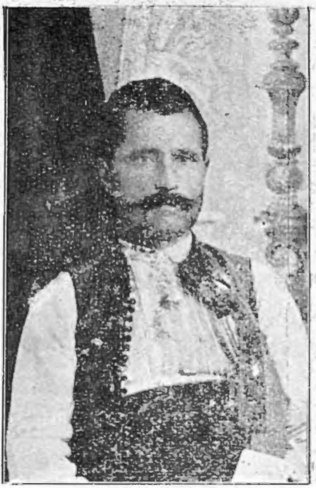

Г. Киряковъ

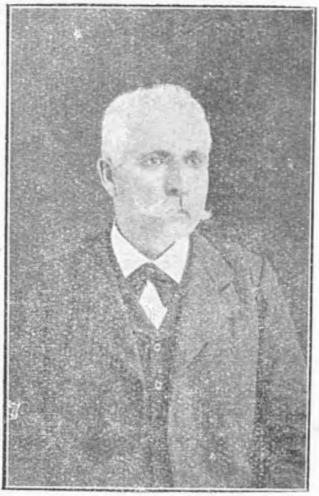

Хр. Киселички

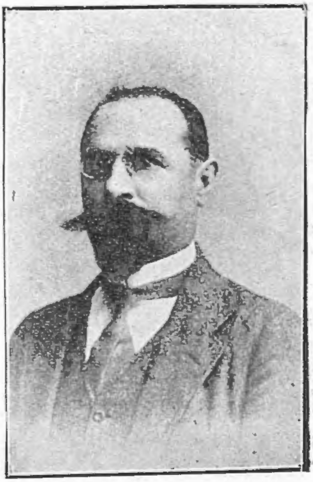

Хр. Ковачевъ

било пакъ, че не сме искали да унищожимъ личния режимъ.

Казаха, че трѣбвало срокътъ да стане покѫсъ, за да се промѣнявала по-често контролата надъ дѣлата на изпълнителната власть — този бѣше мотивътъ на г. Конова, азъ съмъ си го записалъ. Като се промѣняватъ, казва, по-често Народнитѣ събрания, ще имаме по-често промѣнена контролата върху дѣлата на изпълнителната власть и ще се прѣдпазваме тогава отъ лоши работи.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Полагамъ на гласуване § 12, г-да. Онѣзи отъ васъ, които приематъ § 12 отъ прѣдложението на парламентарната комисия, моля да си вдигнатъ рѫката. Болшинство $^{2}/_{3}$. Приема се.

Моля г. докладчика да доклада § 13.

Докладчикъ д-ръ Х. Мутафовъ: Г. г. народни прѣдставители! По § 13 отъ прѣдложението за измѣнение конституциятата, относително измѣнението на чл. 121 отъ конституцията, въ парламентарната комисия станаха много малки разисквания. Измѣнението гласи: (чете)

„Народното събрание разглежда проекта на бюджета статия по статия“.

Въ стария текстъ на конституцията имаше още една добавка, която ние отмахваме и въ това се състои самото измѣнение. Тая добавка гласѣше: (чете) „ако измѣни“ — Народното събрание — „или махне нѣкоя отъ нихъ“ — отъ тѣзи статии по бюджета — излага причинитѣ, които го каратъ да прави това“. Изказаха се съображения, че тая наредба въ чл. 121 на старата констититуция, е била поставена, като се е имало прѣдъ видъ, може-би, за въ бѫдѫще да бѫде учрѣдена и втора камара у насъ, но понеже първата камара, първото Народно събрание, когато разглежда бюджета статия по статия, може да приеме или да отхвърли нѣкои отъ тѣзи статии по бюджета, то за да би могла втората камара да обсѫди съображенията и мотивитѣ на първата камара по приемането или отхвърлянето на нѣкои статии, би трѣбвало да се посочатъ съображенията на първата камара, по които тя е приела или отхвърлила нѣкои отъ тия статии. Значи, тая добавка е сѫществувала само затова, за да може да бѫде като рѫководна при обсѫждането на мотивитѣ въ първата камара, ако евентуално би се учрѣдила втора камара. Но понеже това не става фактически, става излишна и тая добавка: у насъ фактически никога, когато се е приемалъ бюджетътъ, не сѫ бали излагани такива мотиви въ специални рѣшения на Народното събрание по приемането или отхвърлянето на тоя или оня параграфъ на бюджета.

Ето защо ние въ комисията рѣшихме да възприемемъ прѣдложението на XIV-то обикновено Народно събрание и да помолимъ Великото народно събрание да се съгласи съ тая поправка, като измѣни чл. 121 въ такъвъ смисълъ, да остане само първата му алинея, именно: „Народното събрание раглежда проекта по бюджета статия по статия", а втората алинея да бѫде зачеркната, да бѫде изоставена.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Г-да! Понеже никой не иска думата, прѣдполагамъ, че никой не желае да говори по този параграфъ, затуй полагамъ на гласуване прѣдложението на парламентарната комисия тъй, както го прочете докладчикътъ.

Ония отъ васъ, които приематъ това прѣдложение, моля да си вдигнатъ ржката. (Отъ всичкитѣ страни вдигатъ ржка) Приема се единодушно. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата). Моля г. докладчика да докладва § 14.

Продължаване сесията на Камарата.

Докладчикъ д-ръ Х. Мутафовъ: Г. г. народни прѣдставители! По § 14 отъ прѣдложението за измѣнение конституцията, относително измѣнението на чл. 127 отъ конституцията, станаха доста обстойни разисквания по належащитѣ и прѣдложенитѣ измѣнения. Чл. 127 отъ конституцията, както знаемъ, гласи: (Чете) „Князътъ свиква Народното събрание редовно всѣка година. Сесията трае отъ 15 октомври до 15 декември, но по нѣкои важни работи, Събранието може да се свика и извънредно". Онова, което е прѣдметъ на измѣнението, то е собствено траенето на сесията на Народното събрание. Досега сесиитѣ на обикновеното Народно събрание траеха, на законно основание, сир. възъ основ конституцията, само два мѣсеца, именно отъ 15 октовмри до 15 декември. XIV-то обикновено Народно събрание ни прѣдлага да направимъ едно измѣнение на този членъ въ конституцията, въ смисъль, да се продължи траянето на сесията отъ два на четири мѣсеца, а именно, вмѣсто да се започва сесията отъ 15 октомври и да трае до 15 декември, то споредъ измѣнението ни се прѣдлага: думитѣ „15 декември" да се замѣнятъ съ думитѣ „15 февруари идната година", тъй щото сесията да се започва отъ 15 октомври и да трае до 15 февруари идната година. По този начинъ продължението става фактичееки отъ два на четири мѣсеца. Ние възприехме това прѣдложение и въ доклада на парламентарната комисия § 14 буквално остава сѫщо тъй, както е въ прѣдложението на XIV-то обикновенно Народно събрание, именно: (Чете)

„Въ чл. 127 думитѣ „15 декември“ се замѣняватъ съ думитѣ „15 февруари идещата година“.

Изказаха се нѣкои мнѣния за оставяне неограниченъ срокътъ прѣзъ който Народното събрание би могло да заседава; този срокъ да нѣма ограничение, освѣнъ самата камара, когато се свика на заседание, да си дава ваканция и да се свиква прѣзъ всичкото врѣме, когато стане нужда да законодателствува. Този възгледъ се видѣ на комисията извънредно краенъ, тъй като у насъ не сѫ назрѣли още политическитѣ условия до такава степень, щото да можемъ да чувствуваме нуждата отъ постоянно законодателствуване на обикновеното Народно събрание. Изказаха се много опасения, да не би, найсетнѣ, изпълнението мандата на единъ народенъ прѣдставитель да се обърне въ нѣщо професионално, на занаятъ; взеха се най-сетнѣ въ съображение и много други трудности, които ще попрѣчатъ даже на самото Народно събрание да може винаги ползотворно да работи, тъй като не винаги ще има нуждния материялъ за работене въ заседанията; взеха се най-сетнѣ въ съображения и онѣзи трудности, които биха могли да се създаватъ и на изпълнителната власть, и вслѣдствие на това комисията съ едно рѣшение намѣри, че този възгледъ е много краенъ и неприемливъ.

Но изказа се и друго едно мнѣние: да се продължи траянето на сесията отъ два мѣсеца, както

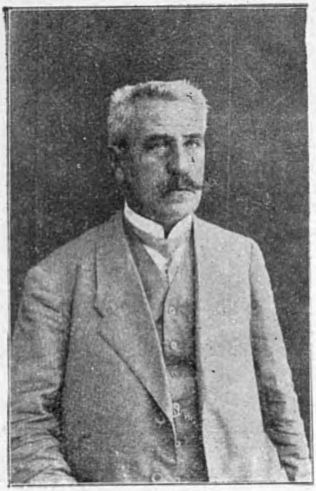

С. Колинкоевъ

А. Коновъ

К. Коновъ

В. Константиновъ

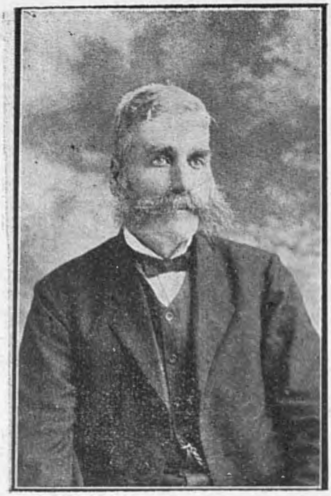

Щерю Костадинчевъ

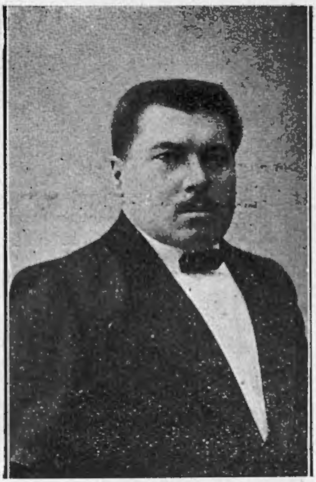

Хар. Куевъ

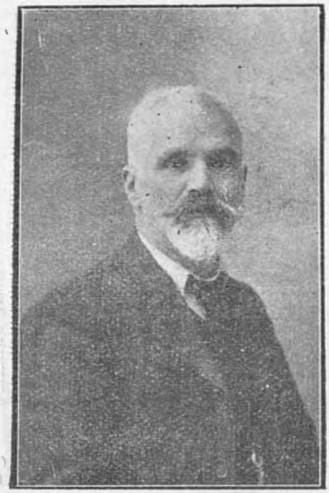

Юр Кошевъ

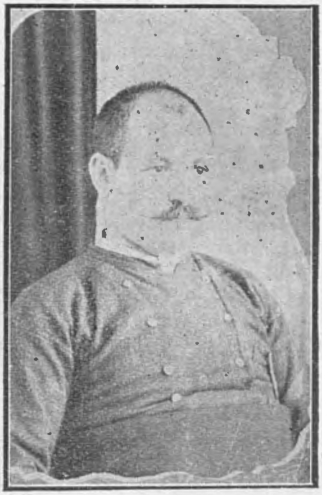

Дим. Костовъ

е било досега, на шесть мѣсеца. Комисията обсѫди и този въпросъ и въ своето болшинство не се съгласи и съ това продължение на сесията на шесть мѣсеца, тъй като намѣри, че макаръ да се приеме нѣкака ваканция по срѣдата, нѣкакво прѣсичане на работата, пакъ е извънредно много едно трояне на сесията на Народното събрание отъ шесть мѣсеца по сѫщитѣ почти съображения, по които болшинството на комисията намѣри, че не може да се приеме траянето на комисията да бѫде неограничено.

Ето зашо ние, болшиииството на комисията, се спрѣхме на мнѣнието, това продължавано на сесията да стане съ още два мѣсеца, като най-приемливо, най-цѣлесъобразно, най-пригодно и най-отговаряюще на нашитѣ обществени и политически условия, тъй щото фактически траянето на сесията на обикновеното Народно събрание, вмѣсто отъ два, да бѫде отъ четири мѣсеца, и въ такъвъ смисълъ съмъ натоваренъ отъ комисията, както и отъ самия неинъ докладъ се вижда, да ходатайствувамъ а бѫде приетъ чл. 127 съ тая поправка, именно, като думитѣ „15 декември“ се замѣнятъ съ думитѣ „15 февруари идната година“. По този начинъ прѣзъ четири мѣсеца едно Народно събрание ще има достатъчно врѣме да се занимава съ законодателна работа.

Ако стане нужда отъ нѣкакво продължение на сесията, ние имаме въ стария текстъ на конституцията една такава алинея, която казва: (Чете) „Но по нѣкои важни работи, Събранието може да се свиква и извънредно“. Ние не измѣняваме тая алинея, а правимъ измѣнение само на казанитѣ по горѣ думи.

Министръ-прѣвседатѣль И. Гешовъ: Г. г. народни прѣдставители! Ставамъ, за да направя една кратка декларация; но прѣди да я направя, трѣбва да констатирамъ, че по никой другъ въпросъ не е имало такова единодушие въ Събранието, както по трайностьта на сесията. Вие чухте г. г. ораторитѣ отъ лѣвицата и констатирахте, че, съ изключение на г. Сакѫзова, който иска една сесия отъ 6 мѣсеца, но не за сега, а за послѣ, другъ никой не иска продължението на сесията отъ 6 мѣсеца, но не за сега, а за послѣ, другъ никой не иска продължението на сесията за 6 мѣсеца. Единствено изключение прави г. Рашко Маджаровъ, почтениятъ пирдопски народенъ прѣдставитель. Вие чухте неговитѣ аргументи, аргументи, които другъ пѫть сѫ прѣдставяни на общественото мнѣние и които не можаха да убѣдятъ това обществено мнѣние, че дѣйствително е нужна отъ 6 мѣсеца. И не можаха да го убѣдятъ, г. г. народни прѣдставители, по една, споредъ мене, много проста причина: тя е, че самата конституция дава право на Народното събрание и на изпълнителната власть, когато видятъ, че сесията не е достатъчна, за да могатъ да се свършатъ всичкитѣ работи, които сѫ подложени на Събранието за разглеждане, да се продължи сесията съ нѣколко врѣме. При тази алинея на чл. 129, струва ми се, че да искаме сега да се опрѣдѣли една сесия отъ 6 мѣсеца, е да искаме едно нѣщо, което за сега не е нужно и което, ако е нужно, има лѣкъ за да може да се удовлетвори.

Говори се за други страни, г. г. народни прѣдставители. Недѣйте забравя — това ви се напомня нѣколко пѫти — че въ Англия, страна, която ни служи за примѣръ на парламентаризъмъ, сесията, която почва кѫдѣ края на февруари се свършва въ началото на августъ, и прѣзъ това врѣме има великденски праздници, има петдесятница, па и сѫботни дни не заседаватъ, и по тоя начинъ, ако прѣсмѣтнете добрѣ, ще намѣрите, че толкозъ сложнитѣ дѣла на една империя като Англия, при сѫществуването на двѣ камари, се свършватъ горѣ-долу въ този периодъ, който сега се прѣдлага и вамъ, като периодъ за мандата на Народното събрание.

Я. Сакѫзовъ: Не е така, г. Гешовъ.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Сега пристѫпямъ къмъ декларацията, която искамъ да направя. Г. Торлаковъ, ако се не лъжа, бѣше, който ви каза, че още въ комисията, азъ и моитѣ другари не бѣхме, противни за това раздѣляне на сесията отъ четири мѣсеца на двѣ половини. Азъ сега съмъ щастливъ, г-да, че мога да ви декларирамъ, че това раздѣляне ние, министритѣ, го приемаме. (Рѫкоплѣскане отъ дѣсницата и отъ земледѣлската група). Слѣдъ единодушното почти изказано мнѣние, че това раздѣляне ще бѫде добро, че дѣйствително нѣкои други разноски ще се спестятъ, защото не ще се плаща прѣзъ ваканцията, че добрѣ е да се даде една почивка на народнитѣ прѣдставители, за да могатъ да видятъ избирателитѣ си, да се освѣтлятъ отъ тѣхъ по нѣкои важни въпроси, които, може-би, ще има да се разглеждатъ въ втората половина на сесията, и най-послѣ, че е желателно по-дълго врѣме да се упражнява тоя необходимъ контролъ на Народното събрание върху дѣлата на правителството, прѣдъ видъ на тия факти, повтарямъ, ние, министритѣ, сме съгласни да приемете прѣдложението, направено отъ комисията и подкрѣпено отъ г. Вазова — сесията да трае отъ 1 октомври до 15 декември и отъ 1 февруари до 15 мартъ. И като се казва „сесията ще трае“ толкова, не ще има вече тази опасность, която ви се посочи отъ пирдопския народенъ прѣдставитель, че може да се разбира, че ще има двѣ сесии, и слѣдователно, че ще има и двѣ тронни рѣчи. — Една сесия ще има отъ 1 октомври до 15 декември и отъ 1 февруари до 15 мартъ.

И като ви моля, г-да, да гласувате за това прѣдложение, азъ се надѣя, че съ това ще направите още едно добро дѣло, съ което да може да се гордѣе великото Народно събрание. (Ръкоплѣскане отъ дѣсницата и отъ земледѣлската група).

Прѣдседательтъ: Г. Торлаковъ! Слѣдъ тѣзи обяснения на г. министра. . .

М. *Торлаковъ:* Азъ се присъединявамъ къмъ прѣдложението на г. докладчика; само прѣдложението ми да се прочете и да се разбере, защото отдевѣ не ме оставиха да се доискажа; криво сѫ ме разбрали, та да го чуятъ още еднъжъ.

Прѣдседательтъ: Г. г. народни прѣдставители! Имаме редакцията на комисията. . .

Министръ Т. Теодоровъ: Поправена.

Прѣдседательтъ: . . . съ която е съгласенъ и г. д-ръ Борисъ Вазовъ, защото и неговото прѣдложение съвпада съ прѣдложението на комисията а и г. Торлаковъ заявява сѫщо така, че е съгласенъ съ този текстъ, а именно чл· 127 се измѣнява така: „Сесията трае отъ 1 октомври до 15 декември и отъ 1 февруари до 15 мартъ слѣдната година“.

Вънъ отъ това има прѣдложение отъ г. Влайкова, което гласи: (Чете) „Народното събрание само се събира въ София на редовни сесии, То има всѣка

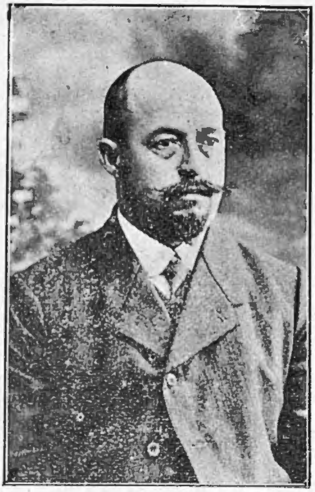

Хр. Косевъ

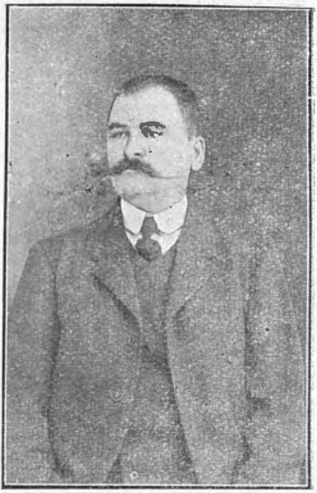

Т. Кратунски

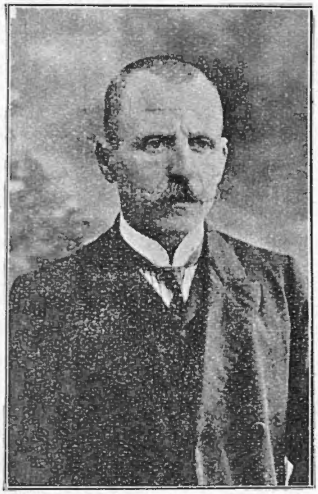

Ив. Кривошиевъ

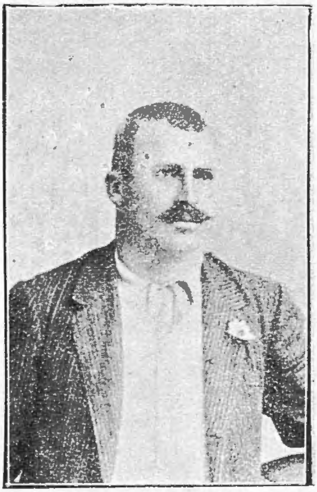

Ив. Кунчевъ

Д Куруяневъ

Л. Лазаровъ

Б. Лачовъ

Тодоръ Р. Лунгаровъ

година по двѣ редовни сесии: първата започва отъ 15 мартъ и трае до 15 май, а втората започва отъ 15 октомври и трае до 15 декември. По рѣшение на Народното събрание сесиитѣ могатъ да се продължатъ и слѣдъ опрѣделенитѣ дати — 15 май и 15 декември. Когато нуждата наложи, царьтъ, по рѣшение на Министерския съвѣтъ, свиква Народното събрание на извънредна сесия. Народното събрание се свиква и тогава, когато това поискатъ повече отъ половината народни прѣдставители".

Ще се положи на гласуване първо редакцията на комисията, съ поправката на г. Вазова.

Министръ Т. Тодоровъ: Както се поправи сетнѣ отъ г. докладчика на комисията.

Прѣдседательтъ: Поправена, както я прочетохъ сега. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ тази редакция, тъй както я прочетохъ, да си вдигнатъ ржката. Мнозинство). Приема се. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата и отъ земледѣлската група).

Пристжпяме към § 15, който се отнася до новата редакция на чл. 161.

Моля г. докладчика да обясни становището на комисията по този параграфъ.

Увеличение числото на Министерствата.

Докладчикъ д-ръ Х. Мутафовъ: Г. г. народни прѣдставители! Послѣдниятъ параграфъ отъ прѣдложението за измѣнение на конституцията визира измѣнението на чл. 161 отъ основния ни законъ. Въ прѣдложението на чл. XIV-то обикновено Народно събрание, въ § 15 се прѣдвижда слѣдното измѣнение на чл. 161: „Министерствата сж деветь", и слѣдъ пунктъ 8 се прибавя слѣдното: „9) Министерство на народното здраве и труда“. Въ първоначалната редакция или сегашния текстъ на конституцията е казано слѣдното: „Министерства има осемь“, и се изброяватъ кои сж тия осемь министерства, значи, онова измѣнение, което XIV-то обикновено Народно събрание ни прѣпоржчва да направимъ, то е, да станатъ министерствата отъ осемь на деветь, като деветото министерство бжде министерство на народното здраве и труда. Избраната отъ васъ парламентарна комисия обсжди надълго и широко това прѣдложение за измѣнение на този членъ отъ конституцията и направи сжществено измѣнение въ него. Прѣди всичко, комисията намѣри че вмѣсто министерствата да бждатъ деветь, споредъ прѣдложението на XIV-то обикновено Народно събрание, належаща нужда е, тия министерства да станатъ десеть.

Д-ръ Х. Стойчевъ: Ние се хвалимъ че сме направили прогресъ, особено пъкъ въ сравнение съ Турция. Истината, обаче, не е тази, касателно санитарното ни дѣло. Дѣйствително, че прѣди освобождението сме имали само около 70 души дипломирани лѣкари, и 3 болници съ 150 легла, а днесъ имаме 677 дипломирани лѣкари, 78 болници съ 4.285 легла. Туй, обаче, не е мѣрило за санитарния прогресъ и санитарното състояние на една страна. Истинското мѣрило за доброто санитарно състояние на една страна е процента на смъртностьта ѝ.

Смъртностьта въ разнитѣ държави е различна. Нека ви кажа още отъ сега, че тя е най-голѣма въ Русия — $36_0/^{00}$, т. е. на хилядата души население въ Русия всѣка година умиратъ 36 души, когато пъкъ въ Норвегия тя се колѣбае между $14^0/_{00}$ и $12{\cdot}5^0/_{00}$.

У насъ, въ България, прѣзъ 1910 година г. сж се родили 179.405 души; това съставлява единъ процентѣ на раждаемость $42{\cdot}7^0/_{00}$; мъртвородени — 1.460 значи $0{\cdot}3^0/_{00}$, а сж умрѣли 101.886 души — туй съставлява единъ процентъ на смъртность отъ $24{\cdot}2^0/_{00}$. Ето истината; това сж официални цифри, които изхождатъ отъ Дирекцията на статистиката. Ако се сравни, додѣ е спаднала въ Норвегия смъртностьта съ това, което сме ние, т. е. разликата между 12.5 и 24.2, ние ще видимъ, че миналата година България въ сравнение съ нея съвсѣмъ излишно е изгубила 49.140 души. Сега, нека направимъ изчисленията, които се правятъ всѣки пжть при такива случаи, за да разберемъ загубата. Човѣшкиятъ животъ се счита за единъ капиталъ равенъ на сумата, която единъ човѣкъ прѣдставлява като производителность въ своята страна. Въ Франция се смѣта, че единъ човѣкъ струва 1.040 л., т. е., че французинътъ, додѣто е живъ, прѣдставлява производителство равно на 1.040 л. За да бждатъ закржглени цифритѣ, за България, цифрата 1·000, може-би е много височка, но ще ни улеснятъ изчисленията. Така ние ще видимъ, че сме изгубили въ излишни човѣшки жертви прѣзъ 1910 г. единъ капиталъ отъ 49.140 000 л.

Д-ръ Х. Стойчевъ: Ако прѣсмѣтнемъ за 33-годишния периодъ, откакъ тжществуваме политически и туримъ годишно една срѣдна излишна смъртность отъ по 35.000 души само, ние ще видимъ г-да, че България, въ разстояние на 33 години е изгубила едно население отъ 1.155.000 душн. Ако се прѣсмѣтне загубата въ човѣшки капиталъ, сумата ще бжде 1.155.000.000 л. Тази, г-да, е картината на напрѣдъка на България въ санитарно отношение.

Въ България се пада единъ лѣкарь на 6.250 души население, въ Турция — на 5.802 души. Г-да! Ние стоимъ и отъ Турция по-низко по отношение числеността на дипломиранитѣ лѣкари.

П. Станчевъ; Благодарение на българскитѣ лѣкари.

Д-ръ Х. Стойчевъ: Вѣрно е, г. Станчевъ, и азъ съмъ на ваше мнѣние.

Идеалътъ, който би трѣбвало да прѣслѣдваме е да достигнемъ Англия, т. е. да имаме единъ лѣкаръ на 1.250 души население.

Д-ръ И. Момчиловъ : Тогава докторитѣ ще умратъ отъ гладъ. Кой ще ги храни толкозъ доктори?

Д. Х. Стойчевъ: Нѣма да умратъ.

Когато въ другитѣ санитарни професии числеността се увеличава, ние виждаме. че числото на лѣкаритѣ въ България се намалява. Въ 1908 г. България е имала 677 лѣкари, а въ 1909 г. — 676 — съ единъ по-малко. Въ 1908 г. — сме имали 54 зѫболѣкари, а въ 1909 г. — 81. Аптекари въ 1908 г. е имало 257, а въ 1909 г. — 270; помощници-аптекари въ 1908 г. — 133, а въ 1909 г. — 191; акушерки прѣзъ 1908 г. е имало 131, а прѣзъ 1909 г. — 150. Виждате отъ тия цифри, колко напрѣдваме отъ точка зрѣние на лѣкарския персоналъ.

Ако вземемъ да коментираме, г-да, тѣзи цифри, то вънъ отъ паричния капиталъ, който, е загубила България, ние ще видимъ, че изчезналото въ продължение на 33 години, повече отъ единъ милионъ население, прѣдставлява една загуба за армията ни отъ близо 80.000 щика за въ врѣме на война.

Отъ статистикитѣ за заболѣваемостьта и смъртностьта отъ плевритъ въ армиитѣ на разнитѣ дър-

Дим. Людскановъ

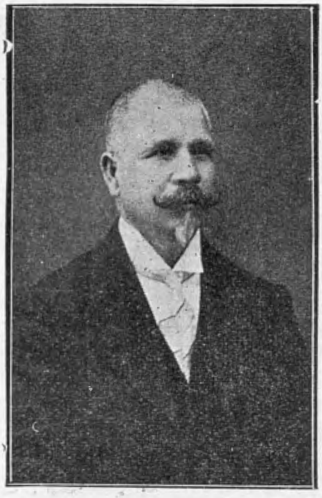

Г. Д Маджаровъ

Г. Цонковъ

Калю Малевъ

Цв. Маноловъ

Ал. Д. Маринковъ

Кр. Марковъ

Ной Марковъ

жави ние виждаме, че когато въ германската войска прѣзъ 1907/8 г. на хиляда души войници заболяватъ срѣдно 3.2, а умиратъ 0.04, въ българската армия прѣзъ 1909 г. заболѣлитѣ сж 26.25, а умрѣлитѣ 0.18. Имайте прѣдъ видъ тази голѣма разлика, защото много пжти плевритътъ е туберкулозенъ, и смѣтайте, че заболѣлиятъ отъ плевритъ единъ день може да има туберкулоза.

Въ германската армия, за сжщото врѣме сж заболѣли отъ туберкулоза на 1.000 войници отъ срѣдния списъченъ съставъ 1.4, а умрѣли — 0.10; въ българската армия пъкъ сж заболѣли 7.35, а умрѣли — 6.24. Виждате, че въ сравнение съ германската армия ние сме 7 пжти по-злѣ. За другитѣ армии не ви цитирамъ, за да не ви отегчавамъ, но ние сме се най-злѣ отъ всичкитѣ.

Въ Германската армия отъ крупозна пневмония заболѣватъ на 1.000 войници 4.7, а въ българската армия 11.2. Туй значи, че българскитѣ войници сж изложени на едно постоянно простудяване, защото болестьта пневмония е болесть, която се добива вслѣдствие главно, на сериозна простуда.

Блатната треска е единъ отъ бичоветѣ на армията ни. Когато германската армия е дала въ 1907/8 г. само 0.07 заболѣвания, нашата, г-да е дала 55.41 за хиляда войници.

Министъръ генералъ Н. Никифоровъ: Въ Германия малария въобще не познаватъ — не само въ войската я не познаватъ.

Д-ръ Х. Стойчевъ: Отъ тая карта, която тъкмо ще е излѣзла отъ печатъ, се вижда, че най-заразенитѣ отъ малария окржзи сж Бургаскиятъ и Пловдивскиятъ.

Изходътъ на заболѣваемостьта, г-да, въ двѣтѣ армии е слѣдниятъ: когато въ германската на 1.000 души заболѣли излизатъ отъ лѣчебнитѣ заведения оздравѣли 941.0, умрѣли — 1.8 и по други причини уволнени — 57.2 — въ българската армия оздравяватъ 823.6, умиратъ 10.1 и 166.3 се уволняватъ по други причини. Нека ви кажа още, г-да, че българската армия въ разтояние на 10 години е загубила двѣ мирноврѣменни дивизии, т. е. 10.000 души, въ смъртни случаи и въ инвалиди, въобще хора, които не сѫ способни да носятъ орѫжие и да защищаватъ отечеството, когато стане нужда.

Министъръ П. Абрашевъ: За колко години?

Д-ръ Х. Стойчевъ: За 10 години.

Министъръ П. Абрашевъ: Значи, по 1.000 души на година!

Д-ръ Х. Стойчевъ: Да!

Позволете ми при другитѣ да притуря още и тази малка статистика. Изчислено е, че въ врѣме на война, ако ние имаме 300.000 щика на бойното поле, то зарадъ армията, която се бие, за тази въ тила и зарадъ болнитѣ въ вѫтрѣшностьта, ще се има нужда отъ около 2.800 души лѣкари, а ние имаме само 676 души, и прѣдставете си слѣдъ това какъ ще умиратъ нашитѣ войници на бойното поле, било отъ ранитѣ си, било пъкъ отъ разни други заболѣвания.

Д-ръ И. Момчиловъ: Тукъ вече ще ми позволите да кажа, че ще говоря съ малко по-голѣма компетентность, защото и азъ съмъ лѣкарь, докторъ на медицината, (започва) единъ видъ отъ професията. Споредъ мене, абсолютно никаква нужда нѣма отъ създаването на едно специално министерство на народното здраве. И ако разгледаме подробно всички мотиви, които се изтъкватъ въ полза на такова едно министерство, мотиви писани въ брошури, писани въ вѣстници, писани въ реферати на разни медицински дружества, азъ ги свеждамъ къмъ едно, за да докажа тѣхната пълна неоснователность. Най-сериозниятъ мотивъ, който тѣзи защитници на министерството на общественото здраве изтъкватъ, е този, че ако имаше единъ специаленъ министъръ, който да бѫде натоваренъ съ грижата за общественото здраве, послѣдното щѣше да бѫде много добрѣ запазено, отколкото е сега, защото този министъръ щѣше да има по-голѣмъ авторитетъ, отколкото има единъ директоръ на санитарната дирекция, и съ този свой авторитетъ, било прѣдъ Министерския съвѣтъ, било прѣдъ Народното събрание, той ще може да вземе се́ повече и повече кредити, се́ повече и повече суми, необходими за да се изразходватъ въ санитарното вѣдомство, и по този начинъ да се постигнатъ се́ по-добри и по-добри резултати въ смисъль на подобрение общественото здраве. Ето единъ мотивъ, който още отъ пръвъ погледъ всѣки единъ сериозенъ човѣкъ ще види, че не издържа абсолютно никаква критика. Ако приемемъ да създадемъ едно министерство на общественото здраве, трѣбва непрѣменно да пишемъ въ текста на конституцията, че този министъръ трѣбва да бѫде непрѣменно лѣкарь, защото ако не пишемъ, че той трѣбва да бѫде непрѣменно лѣкарь, най-голѣмата сигурность е, че той ще бѫде или адвокатъ, или друго едно политическо лице, което ще разбира отъ медицина и обществено здраве толкова, колкото разбира днесъ министърътъ на вѫтрѣшнитѣ работи. И никой не трѣбва да се съмнѣва, че общественото здраве, което трѣбва да бѫде на първо мѣсто, най-първа грижа на всѣки единъ българинъ, ще бѫде еднакво мило на единъ министъръ на вѫтрѣшнитѣ работи, билъ той лѣкарь или нелѣкарь, защото макаръ да не е министъръ на специално министерство на общественото здраве, по силата на нѣщата, че е добъръ българинъ, и той ще милѣе за общественото здраве, както би милѣлъ единъ специаленъ министъръ, и ще работи въ това направление по силата на обстоятелството, че той има своя авторитетъ като министъръ на вѫтрѣшнитѣ работи. Азъ не се съмнявамъ, че всѣки единъ отъ министритѣ, които сме имали въ продължение на 30 години, като министри на вѫтрѣшнитѣ работи, сѫ направили всичко, което е било възможно да се направи за подобрението на санитарното дѣло у насъ. И ако вземете да погледнете както въ отношение на санитарното дѣло, така и въ всѣко едно отношение, прогресътъ, който е направенъ, не е малъкъ, резултатитѣ, които сѫ добити, не сѫ малки. Нека не говоримъ само така приказки, че нищо не е направено, че никакви резултати не сѫ получени. Тѣ сѫ само приказки. Спомнете си, какво имахме ние веднага слѣдъ освобождението въ санитарно отношение. Нѣмахме нищо. Днесъ мога да кажа, че ни липсва твърдѣ малко, за да не кажа почти нищо. Ние имаме болници, издържани отъ държавата, които сѫ достѫпни за всички граждани на българската държава, и болници, въ които се намира медицинска помощь въ всѣко едно отношение; ние имаме амбулатории, кѫдѣто се прѣглеждатъ безплатно всички граждани, били тѣ богати, били тѣ бѣдни ; ние имаме толкова лѣкари, които държавата издържа, колкото никѫдѣ другадѣ нѣма, защото на друго мѣсто, било въ

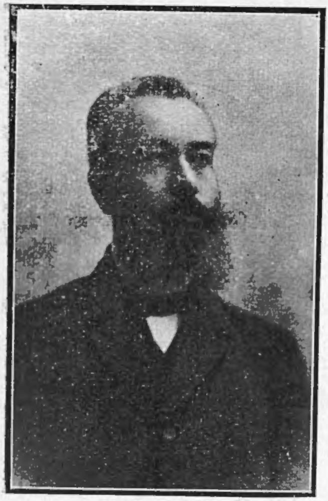

М. Марчевъ

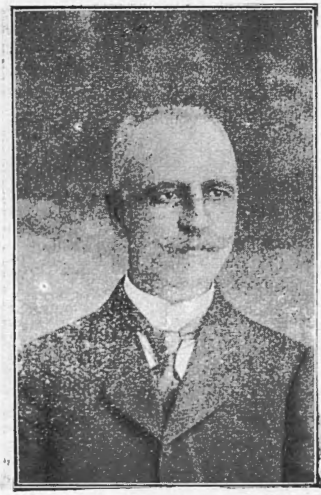

Г. Мартиновъ

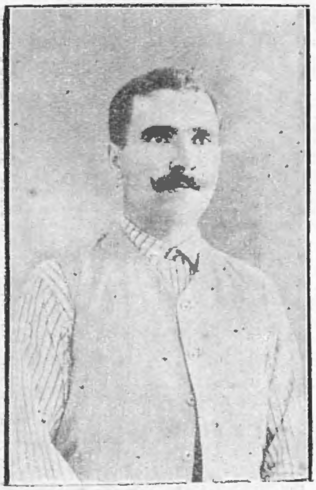

Ц. Матовъ

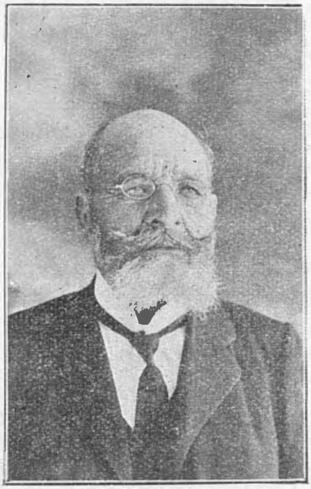

Дим. Матѣевъ

Исмаилъ Махмудовъ

П. Н. Мирачковъ

Мехмедали Месудовъ Герей

Колю Мидовъ

Франция, било въ Англия, обществената благотворителность, assistance publique, е много голѣма и тя се натоварва въ повечето случаи съ издържането на специални болници, както е въ Женева, съ Hôpital cantonal, който не се издържа отъ държавата, а отъ assistance publique. Понеже ние нѣмаме това, държавата е длъжна да го върши, и нека го призная, че държавата го е вършила съ достойнство, като е удовлетворявала въ кржга на срѣдствата, съ които е разполагала, въ кржга на възможностьта, всички нужди, които сж се чувствували въ това врѣме. И не мога азъ да си изкривя душата и да кажа, че досегашнитѣ министри не сж давали нищо, защото не сж се интересували. Когато държавата е разполагала съ срѣдства, когато е имало единъ санитаренъ директоръ, който е знаялъ да иска, винаги се е давало.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има думата г. министърътъ на вжтрѣшнитѣ работи.

Министъръ А. Людскановъ: Прочее, първиятъ въпросъ, на който трѣбва да се отговори тукъ прѣдъ васъ, е: можемъ ли ние, на основание закона, на основание традициитѣ, на основание нашето незиблемо право, да се занимаемъ и да разрѣшимъ въпроса за десетото министерство. Моятъ отговоръ е категориченъ и утвърдителенъ — да. И ето моитѣ съображения. Ние имаме двѣ основания да поддържаме това становище: първото е традициитѣ — въ парламентарнитѣ истории на всички народи, прѣди всичко, прѣдимство има непрѣмѣнно традицията — и второто е изричниятъ текстъ на чл. 161 отъ нашата конституция и на прѣдложението, въ слѣдствие на което ние тукъ се занимаваме отъ два дена съ въпроса за чл. 161.

Макаръ достопочтениятъ докладчикъ и да спомена за традициитѣ, ще ми бѫде позволено да го допълня, за да обоснова твърдѣнието ми, че ние на основание традициитѣ, създадени за настоящемъ Велико народно събрание отъ прѣдшествующето го четвърто, гледаме на въпроса тъй, както е гледало казаното Народно събрание и заседающитѣ въ него народни прѣдставители, и че, слѣдователно, Народното събрание може по тоя начинъ да се занимае съ десетото министерство.

Прѣди, обаче, да развия и обоснова своето твърдѣние съ данни неспорими, ще ви кажа, г. г. народни прѣдставители, че въобще въпросътъ за числото на министерствата нийдѣ другадѣ не става такъвъ въпросъ на разискване, както у насъ. Каза ви се, мисля, отъ единъ отъ прѣждеговорившитѣ депутати, че само въ основнитѣ закони на Монако и България е опрѣдѣлено числото на министерствата, а въ всички други парламентарно-конституционни страни въпросътъ за числото на министерствата е оставенъ отворенъ. Така го е разбиралъ и нашиятъ шефъ г. д-ръ Даневъ, така го разбираме и ние — азъ говоря за насъ, принадлежащитѣ на прогресивно-либералната партия. Винаги, когато се е касаело за този въпросъ, проповѣдвали сме, че непрѣмѣнно би трѣбвало той да се разрѣшава съ законъ отъ обикновеното Народно събрание, а не да се туря като принципиаленъ въпросъ въ конституцията. Обаче този възгледъ не бѣ възприетъ така, както го твърдѣхме ние, и се пристѫпи да се опрѣдѣли отъ XIV-то обикновено Народно събрание, че трѣбва непрѣмѣнно да се обозначи въ нашата конституция числото на министерствата. А освѣнъ въ Монако и България, всѣкѫдѣ другадѣ се гледа на въпроса така, че трѣбва да има голѣмъ еластиситетъ, голѣма гъвкавость при опрѣдѣляне министерствата, споредъ нуждитѣ на държавата. Държавата е единъ живъ организъмъ, подвиженъ, който има нужди, които не могатъ да се прѣдвидятъ еднажъ за винаги, а съ течение на врѣмето, и споредъ нуждитѣ и споредъ обстоятелствата трѣбва да създаваме тѣзи органи за отправление на неговата дѣйность. Ще ви взема два примѣра отъ ония страни, които ние обичаме тукъ да цитираме, и правилно, Англия и Франция. Въ Англия министерствата въ врѣмето на Сализбури въ 1890 г. бѣха стигнали числото 20; сега ако се не лъжа, сѫ 18; било е врѣме, когато сѫ били 16. Тамъ не всички даже министри сѫ членове на кабинета. Кабинетътъ строго казано, се състои отъ по-малко число министри, които заседаватъ въ него, а не отъ всички. Защо? Защото основата на английската форма на управление, която и ние сме възприели на континента, е парламентарно-конституционното управление а то е партийно управление par excellence. Така щото, когато се образува министерство, вижда се, кои рѫководящи лица отъ партията, която се повиква на власть за въ даденъ моментъ, могатъ да бѫдатъ призовани да участвуватъ въ управлението и съобразно съ личноститѣ се образува и кабинетътъ отъ 15, 16, 18, 20 лица и се разпрѣдѣлятъ ролитѣ имъ: по-виднитѣ лица влизатъ въ кабинета, а лицата не съ такава тяжесть оставатъ вънъ отъ кабинета, носейки обаче титлата министри. Прочее числото на министер-та зависи отъ функцията на занимающитѣ ги, зависи отъ положението на послѣднитѣ въ партията, зависи отъ обстоятелствата, при които сѫ тѣ повикани на власть, зависи отъ момента, когато партията е повикана на власть. Прочее, въпросътъ за числото на министерствата, на министерскитѣ портфейли, е въпросъ споредъ врѣмето и момента — тъй е традицията. Въ Франция министерствата се образуватъ съ декретъ отъ прѣдседателя на републиката; и тамъ не сж обозначени въ конституцията колко сж. И ако вземете да сравните всички конституции на свѣта, излиза само едно: петь сж министерствата, които ще срѣщните всѣкждѣ еднакво, само петь департамента сж обозначени съ постоянни министри, а тѣ сж на вжтрѣшнитѣ работи, на финансиитѣ, на правосждието, на войната и на външнитѣ работи. Въ истински парламентарни страни, като Англия напр., тамъ даже на извѣстни министерства бюджетътъ не се гласува всѣка година. Понеже държавата не може безъ външно прѣдставителство, не може безъ полиция, не може безъ държавенъ глава, бюджетътъ на тѣзи вѣдомства сж гласувани еднъжъ завинаги, и само когато желаятъ да направятъ нѣкои измѣнения, тогава се гласува за тѣхъ по особено измѣнение, но никога за тѣхъ и разисквания не ставатъ. Така се управлява редовно. Сега, казахъ, въ Франция съ декретъ се опрѣдѣля числото на министерствата. Бѣше врѣме, когато тамъ имаше министерство на des beaux-arts — на изящнитѣ изкуства, когато имаше министерство на пощитѣ и телеграфитѣ, сега има министерство на труда, утрѣ може да има специално министерство на народното здраве; зависи отъ обстоятелствата, зависи отъ нуждитѣ, зависи отъ лицата, които ржководятъ партията, която е на власть.

Прочее, ако се прѣдлагатъ тукъ двѣ нови министерства, вие трѣбва да имате прѣдъ видъ, че традициитѣ сж въ наша полза, ще си позволя да обоснова дословно твърдѣнието си, за да не може да има вече никакъвъ въпросъ по него. Когато IV-то Велико народно събрание е било свикано, то е било сезирано въ законопроекта за измѣнения на нѣкои членове отъ констатуцията, между които е билъ и чл. 161 въ пунктъ 13 гласи така: (Чете) „Чл. 161 се измѣнява така: Числото на министерствата се опрѣдѣля съ особенъ законъ“ — както би било най-справедливо или, по-право, най-цѣлесъобразно и практично — „който се счита приетъ, ако за него дадатъ гласъ най малко двѣ трети отъ всичкитѣ прѣдставители на обикновенното Народно събрание“. И когато е било подложено на първо четене това прѣдложение, никой не е искалъ думата да възрази нѣщо; значи, всички сж го приели, тацитно сж били за него. Обаче, това прѣдложение отива въ комисията, комисията се спира на друго положение. Докладчикътъ мотивира: (Чете) „По чл. 161 комисията, като се съгласява съ взглядоветѣ на правителството за нуждата отъ създаването на двѣ нови министерства, дойде до убѣждение, че по-добрѣ би било да се не оставя на обикновеното Народно събрание да опрѣдѣли числото на министерствата, но да се прѣдвидятъ още сега въ самата конституция. Вслѣдствие на това, единогласно се прие отъ комисията учрѣдяването на двѣ нови министерства“ — изброяви ги. И редакцията на чл. 162 става слѣдующата: „Вмѣсто думитѣ „министерства има шесть, става „министерства има осемь“ и на края на члена се прибавятъ двѣ нови алинеи, седма и осма, които гласятъ така: 7) министерство на търговията и земледѣлието и 8) Министерство на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията“. Това е традицията. И дѣйствително, когато се е събрало първото българско Народно събрание тукъ, въ Търново, да начертае конституцията, то е прѣдвидѣло шесть министерства, онѣзи, които ви изброихъ по-горѣ, възприети въ всички конституции на свѣта и безъ които не може; прибавено е още Министерството на народното просвѣщение, защото се е давало особено значение на народното просвѣщение, и твърдѣ основателно за нашия народъ. Значи, къмъ петьтѣ министерства, както ви цитирахъ. които се намиратъ въ всички конституции на свѣта, у насъ е прибавено специално Министерство на народното просвѣщение. Обаче, съ врѣме, съ развитието на нашия народъ, намѣрило се е въ 1893 г., че двѣ нови министерства сѫ нужни и тѣ се създадоха.

Азъ ще се постарая пакъ съ неоспорими данни да установя прѣдъ васъ, че днесъ въ България има министерство на народното здраве — негласно има такова и, ако искатъ, тепърва да се създава подобно министерсгво, тѣ не знаятъ какво искатъ тѣ искатъ да се настани единъ отъ тѣхъ въ бѫдаще за министръ на народното здраве. Само тази може да бѫде цѣльта, ръководяща тѣхъ да искатъ подобно нѣщо. А пъкъ азъ, отсега заявявамъ, съмъ билъ винаги на мнѣние — писалъ съмъ съ подписа си, говорилъ съмъ и сега го заявявамъ — че нѣма по-нещастенъ министръ отъ единъ специалистъ по по едно вѣдомство. Всѣка специалность кара кръгозора на хората да сгане по-тѣсенъ и по-усиленъ само въ едно направление; не се запазва погледътъ върху пропорцията на нѣщата. Всѣки единъ специалистъ тегли работата само къмъ своята специалность и всичко насочва, концентрирва къмъ тази своя специалность. Въ държавата подобенъ въз-

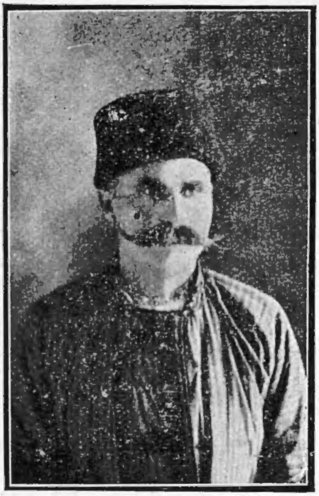
М. Миленковъ

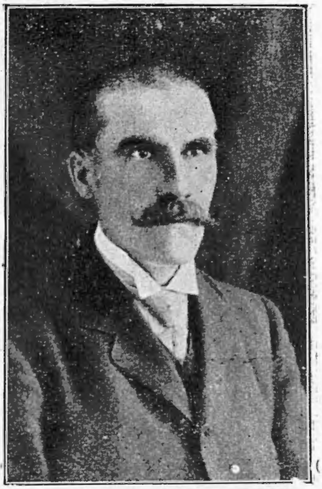
Ив. Миневъ

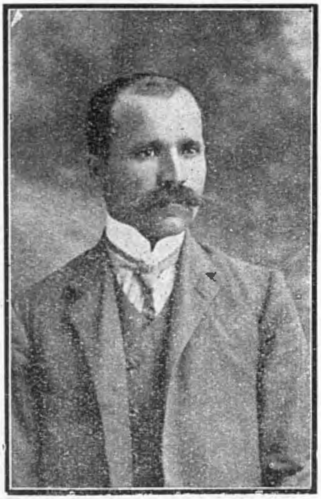
Зафиръ Минчевъ

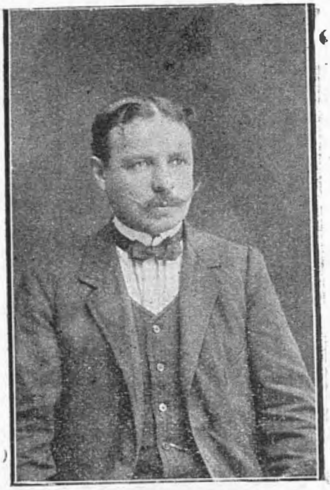
Ив. Минчевъ

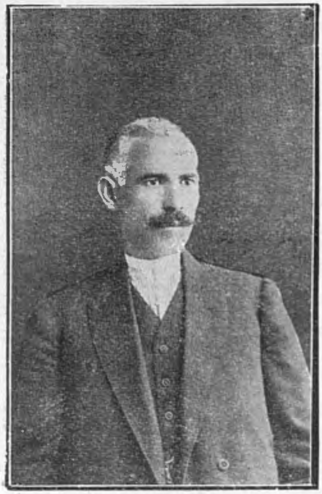

Б. Минчевъ

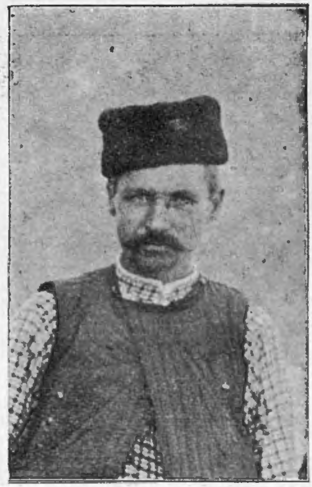

Н. Митковъ

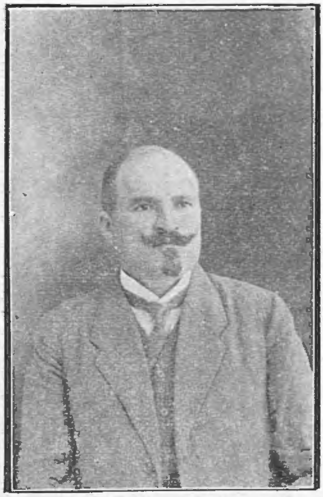

М. Михаиловъ

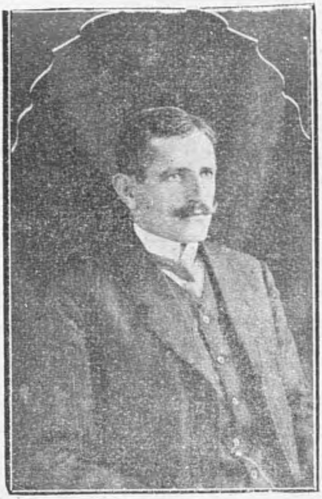

Минко Михаиловъ

гледъ е тѣсногрждъ. А единъ държавникъ трѣбва да гледа по-широко; не само това, което специалното негово вѣдомство изисква и има нужда, а да знае и съобразява, че има още седемь-осемь други вѣдомства, които тъй сжщо сж присжщи за управлението на страната. Е добрѣ, г-да, азъ казахъ прѣди една минута, че въ България, днесъ има на дѣло, а не на книга, специално министерство на народното здраве и неговата връзка съ Министерството на вжтрѣшнитѣ работи, макаръ и органическа, е само бумажна, на книга техническа. Ето ви доказателства. Най-напрѣдъ Министерството на вжтрѣшнитѣ работи е раздѣлено на двѣ части, съвсѣмъ отдѣлни една отъ друга. Първата е администрация и полиция, а втората е санитарната часть. Кредититѣ на тѣзи двѣ части почти наполовина сж раздѣлени за едната и за другата. Цѣлата полиция, администрацията въ България, всичкиятъ тоя живъ организъмъ, който е най-подвиженъ и къмъ когото всички се обрѣщатъ за всички нужди, има толкова срѣдства да живѣе и да дѣйствува, колкото има и санитарното дѣло. За да не бжда голословенъ, ще ви цитирамъ цифри. Ще ме извините, ако ви отнема нѣкоя и друга минута. Споредъ текущия бюджетъ, първата му часть на Министерството на вжтрѣшнитѣ работи — за полицията и администрацията — има тъкмо 5,514,000 л., $5^1/_2$ милиона кржгло; и тази сума е расла много бавно; Азъ ще ви взема цифритѣ за послѣднитѣ четири години и ще видите колко бавно е тя расла, дотамъ бавно, че на много мѣста общественията редъ се е застрашавалъ отъ малочислеността на полицейскитѣ органи. Ето въ послѣднитѣ четири години какъ сумата е расла. Въ 1907 г. е имало

4,700,000 л. — ще оставимъ по-малкитѣ цифри; въ 1908 г. — 5,200,000 л., — за 1909 г. — 4,970,000 л., въ 1910 г. — 5,220,009 л. и сега имаме $5^1/_2$ милиона. Значи, въ продължение на петь години — 1907—1911 г. — отъ 4,700,000 л. сумата е порасла едва на 5,500,000 л., значи, всичко съ 800,000 л. кржгло за петь години. Да вземемъ сега санитарното дѣло. Сега санитарното дѣло има 4,700,000 л., значи, само съ 800,000 л. по-малко. Ето какъ е вървѣлъ неговиятъ кредитъ. За 1907 г. — 3,081,000 л., за 1908 г. — 3,530,000 л,. за 1909 г. — 3,760,000 л., за 1910 г. — 4,200,000 л., за 1911 г. — 4,700,000 л. Отъ 3 милиона кредитъ се качва на 4,700,000 л. Значи, въ продължение на петь години сумата се увеличила повече отъ 1,700.000 л. — два пжти помного, отколкото за администрацията, и нѣщо повече, освѣнъ $1^1/_2$-та милионъ за извънредни кредити. Азъ не казвамъ нищо противъ туй, напротивъ, добрѣ е направило Народното събрание, че е уголѣмило тѣзи кредити, понеже, вижда се, санитарнитѣ нужди сж били голѣми. Но интересното е, че фактически, днесъ-заднесъ, въ България Дирекцията за опазване народното здраве е почти независима отъ министра на вжтрѣшнитѣ работи. Министрътъ днесъ нѣма абсолютно никаква власть по санитарното дѣло, а това е вслѣдствие на едно законодателство, правено пакъ отъ специалисти лѣкари за тѣхното съсловие, за тѣхото вѣдомство. Това нийдѣ не става, това само у насъ може да стане: специалисти да си правятъ законитѣ, за да могатъ да охранятъ своитѣ съсловни, своитѣ бюрократически интереси.

За да не бжда голословенъ, ще ви процитирамъ факта, че днесъ санитарната администрация

Тод. Михаиловски

Я Михаиловъ

М. Мичоровъ

Ив. Младеновъ

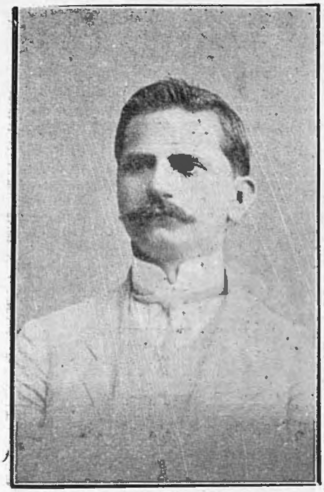

Ст. Момчевъ

Н. Моневъ

Нухъ Мусгановъ

Мехмедъ Ефендиевъ

въ България, обсебена въ отдѣлно, самостоятелно управление, се разпада на двѣ голѣми части; тѣ сж: първо, директоръ, и второ, Върховенъ медицински съвѣтъ. Обаче, Върховниятъ медицински съвѣтъ, съставенъ отъ хора неотговорни, си е присвоилъ такива права, че е погълналъ правата на директора. Ето законътъ за общественото здраве, гласуванъ въ 1909 г., какво казва: (Чете) „Чл. 1. Министрътъ на вжтрѣшнитѣ работи има висшия надзоръ за опазване общественото здраве. Чл. 2, алинея втора. Централното управление се намира при Министерството на вжтрѣшнитѣ работи. То състои отъ двѣ специални учрѣждения: едното — административно — Дирекция за опазване общественото здраве, другото — научно-съвѣщателно — Върховенъ медицински съвѣтъ". Обаче, когато е дошелъ да изчислява своитѣ права на 18 пункта, Върховниятъ медицински съвѣтъ, съставенъ отъ нѣколко лѣкари, които свободно практикуватъ медицината, отъ единъ членъ на Върховния касационенъ сждъ, който нѣма право да взема участие въ всички съвѣщания, и отъ единъ аптекарь, който тъй сжщо нѣма право да взема участие въ всички съвѣщания — Върховниятъ медицински съвѣтъ съ 18 пункта си присвоява административни права. Отъ едно научно-съвѣщателно тѣло на министерството, той е станалъ управляюще тѣло и днесъ въ България Върховниятъ медицински съвѣтъ е, който ржководи санитарното управление — а не директорътъ, нито министърътъ. Ето, на.

А. Стамболийски: Отъ една страна вдъхновительтъ на личния режимъ взима правата, а отъ друга страна други ги взиматъ.

Министъръ А. Людскановъ: Споредъ чл. 5: (Чете) „Дирекцията за опазване общественото здраве се състои отъ единъ директоръ и единъ поддиректоръ“ и пр. „Чл. 8. Директорътъ, самъ или чрѣзъ подвѣдомственитѣ си санитарни органи, върши слѣдующето: а) надзирава всичката служба по опазване общественото здраве и се грижи за точното приложение и правилното изпълнение на всички санитарни закони, правилници, наставления, мѣрки и други; б) Привежда въ изпълнение заповѣдитѣ на министра“ — това е само на дума. Сега, какво прави Медицинскиятъ съвѣтъ? Той, споредъ чл. 16 алинея първа: (Чете) „Оцѣнява службата и способноститѣ на лѣкаритѣ и аптекаритѣ и се произнася за назначения, повишения и наказания и надзирява дѣятелностьта на всички санитарни учрѣждения и органи по гражданското вѣдомство, „събира свѣдѣния“ и пр. Споредъ алинея II (Чете) „Надзирава управлението на медицината, аптекарството, зѫболѣкарството, фелдшерството и акушерството и се произнася за незаконното имъ практикуване и даване виновнитѣ подъ сѫдъ“. „Чл. 18. Взетитѣ отъ съвѣта рѣшения се прѣдставляватъ за одобрение министру. . . А по въпроситѣ за разрѣшаване свободна практика по медицината, фармацията, зѫболѣкарството и акушерството министърътъ не може да откаже одобрението си, нито да отложи рѣшенията на Върховния медицински съвѣтъ“. Макаръ при дирекцията да има инспектори, членоветѣ на Министерския съвѣтъ, споредъ чл. 19. сами инспектиратъ санитарнитѣ учрѣждения. Съ една дума, Дирекцията за опазване народното здраве съ Върховния медицински съвѣтъ днесъ въ България назначаватъ, уволняватъ, повишаватъ, глобяватъ, правятъ мъмрения, правятъ всичко, а министърътъ само подписва. Това е истинското положение на Дирекцията за опазване народното здраве.

Ако е тъй, г. г. народни прѣдставители, азъ ви питамъ: съ какъвъ куражъ се явяватъ тия господа да правятъ толкова шумъ върху този въпросъ? И, ако имамъ възможность да намѣря единъ грижливъ, единъ способенъ човѣкъ, не специалистъ лѣкарь, единъ общественъ дѣятель, който се е занимавалъ съ обществената хигиена, който малко-много се е занимавалъ съ тѣзи въпроси, него ще назнача за директоръ на Санитарната дирекция, (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата) бидейки увѣренъ, че само той ще тури редъ въ това вѣдомство, което за съжаление има петь милиона лева на разположение, а само съ въпроси за запазване своитѣ права на управление и съ кавги и ежби помежлу членоветѣ имъ се занимава. Само отъ вчера имамъ тукъ нѣколко телеграми за прѣмѣстване отъ едно мѣсто на друго на 5—6 души фелдшери, когато въпросътъ за фелдшеритѣ още не е разрѣшенъ отъ тѣхъ. Занимаватъ се съ въпроса, да-ли да има фелдшери и санитарни агенти, а говорятъ, че нѣмаме лѣкари. Ами дѣ е политиката на Санитарната дирекция — въ туй ли, да-ли фелдшеръ или санитаренъ агентъ да бжде тамъ и тамъ, или пъкъ въ това, да тръгне единъ членъ отъ Върховния медицински съвѣтъ да инстектира нѣкой си фелдшеръ въ Троянъ или Тетевенъ? Това е положението, г-да, и г. г. лѣкаритѣ, които повдигатъ вѣпросътъ и искатъ да отдѣлятъ, да обособятъ тая дирекция въ особено министерство, сж съвършено неправи. Никой не имъ е отказвалъ кредити. Напразно г. г. лѣкаритѣ тукъ поддържаха, че понеже нѣмали свой министъръ, отказвани имъ били кредити. Вие виждате, напротивъ, че Народното събрание имъ е дало толкова срѣдства, колкото дава за полицията и за администрацията. Не е виновно Народното събрание, ако тѣ нѣматъ санитарна политика. Ще се помѫчимъ, обаче, и такава политика да наредимъ. И азъ повтарямъ, ако намѣря такъвъ човѣкъ не специалистъ, не лѣкарь. ами човѣкъ политикъ, нѣкой общественъ човѣкъ, нѣкое лице, което се е занимавало съ общественитѣ въпроси и може да изучи тия въпроси, него ще туря за директоръ, за да тури редъ въ това ведомство.

Отъ дясницата: Браво! (Рѫкоплѣскане).

Прѣдседатель: Г. г. народни прѣдставители! Постѫпило е само едно, едничко прѣдложение по чл. 127 съ слѣдующето съдържание: (Чете)

„Сесията трае отъ 15 октомври до 15 декември и отъ 15 януари до 15 мартъ".

Прѣдложението е направено отъ старозагорскя народенъ прѣдставитель г. Василъ Димчевъ и приподписано отъ надлежноно число народни прѣдставители.

Има думата г. Василъ Димчевъ да развие прѣдложението си.

В. Димчевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Ще ви моля да приемете да стане една поправка въ цифритѣ на чл. 127.

Какво знаете чл. 127 се отнася за срока на сесията на Народното събрание. Въ чл. 127 при второто четене се прие сесиитѣ да траятъ отъ 1 октомври до 15 декември и отъ 1 февруари до 15 мартъ. Азъ внасямъ едно прѣдложение и ви моля да го приемете. Измѣнението е въ слѣдния смисълъ. Пакъ сесията да бѫде четири мѣсеца, пакъ да има прѣкѫсване съ ваканция, но намѣсто да за-

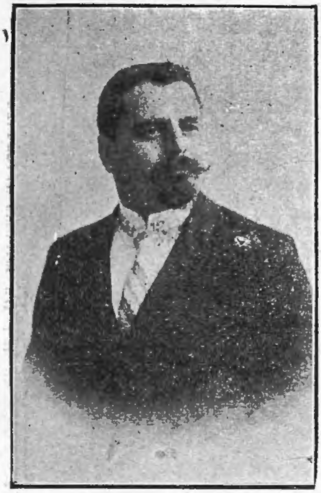

Андрей Муцевъ

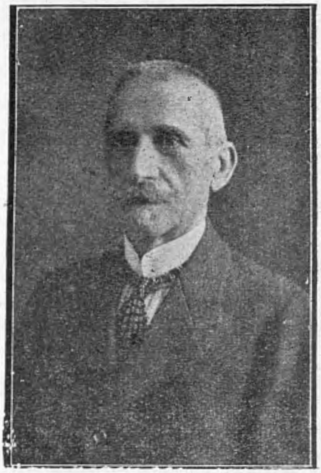

Ив Мънзовъ

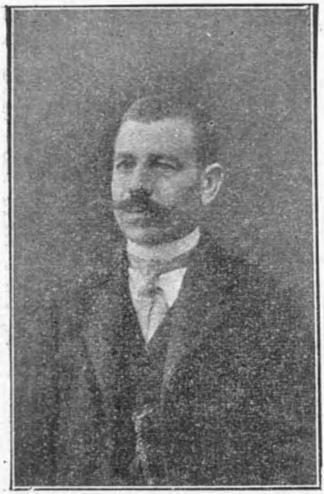

Ив. Нанковъ

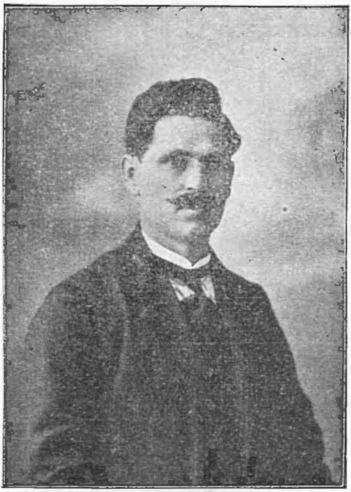

Нако Начовъ

Н. В. Начевъ

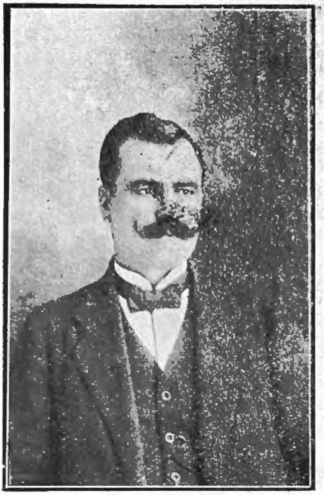

В. Наковъ

Йорго Найденовъ

Дим. К. Нарлиевъ

почва отъ 1 октомври и да трае до 15 декември, да започва отъ 15 октомври и да свършва въ първия периодъ, намѣсто да започва на 1 февуари, да започва на 15 януари и да свършва пакъ на 15 мартъ.

Туй измѣнение прѣдлагамъ по слѣднитѣ практически съображения.

Първо, ние досега сме се свикнали съ една традиция, Народното събрание да се открива на 15 октомври. Традициитѣ ако се създаватъ, тѣ се създаватъ слѣдствие на това, че опитътъ на живота свиква хората къмъ едно нѣщо, което тѣмъ е угодно, което тѣмъ е повече приятно, 15 октомври, наистина, е една дата прѣдвидена отъ учрѣдителя на конституцията, но учрѣдителитѣ, когато сѫ прѣдвиждали тази дата, тѣ сѫ имали така сѫщо практически съображения: изхождали сѫ отъ икономическото положение на страната. И дѣйствително дългиятъ опитъ въ разстояние на 33 години, отъ когато сѫществува конституцията, показалъ е, че тази дата е практична и срѣщу нея никога роптание, никога възражение не се е чуло. Измѣнението сега на тази дата не ни се налага по нѣкои съображения отъ практически характеръ: напротивъ, измѣнението на тази дата, да бѫде на 1 октомври, създава за насъ практически неудобства. Вие знаете, че по насъ се избиратъ за народни прѣдставители лица отъ разни съсловия и повечето лица, които сѫ прѣдадени на работа и сѫ лица които сами рѫководятъ работитѣ си. Знаете, че въ България повечетно центрове сѫ земледѣлчески и лозарски, и знаете, че въ повечето мѣста беридбата на лозарството започва отъ 25 септември и продължава по-нататъкъ. Врѣмето 1 октомври съвпада въ най-работния периодъ, въ единъ сезонъ, когато мнозина, биха могли да попаднатъ въ качеството си на народни прѣдставители и да се намиратъ въ Народното събрание тѣ сѫ задължени по силата на нѣщата, по силата на интереситѣ си, да се намиратъ по домоветѣ си. Не е добрѣ да се свика сесия въ това врѣме, когато, по причина на нужда, много отъ избранитѣ народни прѣдставители трѣбва да отсѫствуватъ отъ Народното събрание. Наистина, сега въ много мѣста лозята сѫ поразени отъ филоксера, но тѣ се възобновяватъ. Нче правимъ измѣнение на конституцията не само за сега; то ще продължава и тогава когато ще бѫдатъ възобновени.

Това е първото ми съображение.

Отъ дѣсницата: Прието, приетоǃ

В. Димчевъ: Второто ми съображение, г. г. народни прѣдставители, е, че има и практически интересъ отъ гледна точка на управлението. Знае се, че въ първия периодъ на сесиата главната работа на Народното събрание ще бѫде разглеждането на бюджетопроекта. Правителството трѣбва да прѣдстави бюджетопроекта — това отдавна се желае и сега се подчеркна — въ първата сесия на Народното събрание, още при откриването ѝ. Ако правителството иска да състави бюджетопроекта си, то трѣбва непрѣменно да разполага съ данни, за да бѫде този бюджетопроектъ приблизително сигуренъ. И когато министърътъ на финанситѣ ще прѣдстави бюджетопроекта, той трѣбва да вземе подъ внимание прихода и разхода поне на три четвърти отъ годината обикновено се фиксира къмъ 1 октомври: трѣбва септември да е изтекълъ, за да може министърътъ на финанситѣ да вземе свѣдѣния, които ще му послужатъ като рѫководство

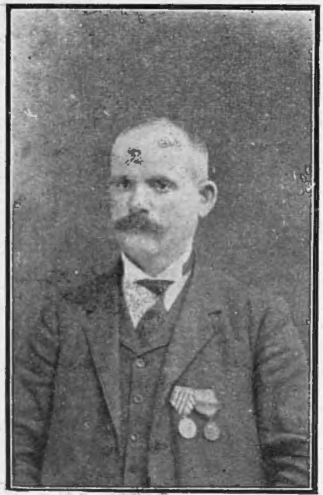

Соколъ Невлянски

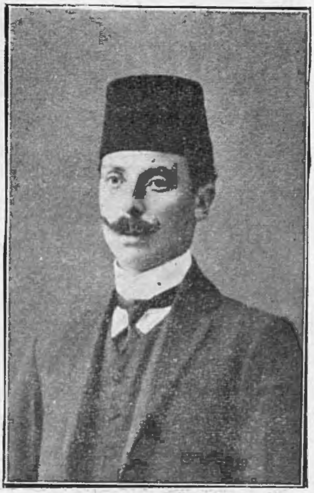

Ахм. Бей Неджибъ Бей

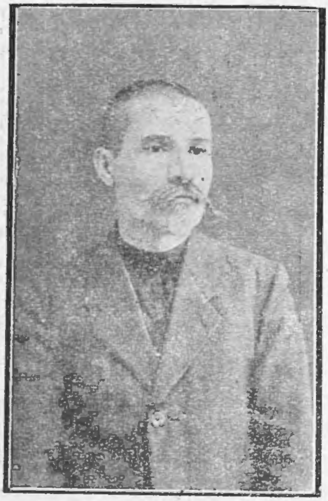

Н. Недковъ

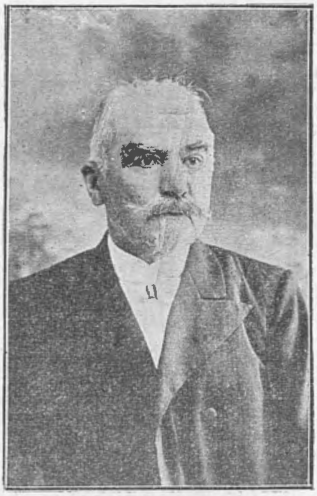

Ф. Недковъ

Дамянъ Неновъ

Първулъ Х. Н. Първуловъ

Недю Николовъ

Раденко Николовъ

при съставянето на бюджетопроектитѣ, и да има той врѣмето отъ 1 до 15 октомври да приготви бюджетопроекта и да го внесе, щомъ се открие сесията. Ако сесията почне отъ 1 октомври, той не ще има туй удобство. Ще бѫдемъ тогава при положението, както до сега: сесията да се открива, а бюджетопроектитѣ да не бѫдатъ приготвени.

Наистина, има едно друго съображеие, коетон може да се противопостави. То е, че при сегашното прието отъ Народното събрание врѣме, два мѣсеца и половина сѫ за първия периодъ, а сега оставатъ два мѣсеца. Но има пъкъ друго практическо удобство: въ случай, че не може да се свърши въ два мѣсеца разглеждането на бюджетопроекта, сесията може да се продължи съ още нѣколко дена по рѣшение на Народното събрание за свършване на бюджетопроекта, имено, отъ 15 до 22 декември, както е ставало много пѫти.

Та, азъ мисля, че по практически съображения, отъ икономически интересъ и отъ интересъ на управлението, добрѣ ще бѫде да се приеме тази поправка. Азъ ще помоля г. г. министритѣ да обсѫдятъ това мое прѣдложение. Тѣ не сѫ противъ него напротивъ, и тѣ ми казаха, че сѫ за това практическо удобство и се съгласиха, и вѣрвамъ, че отъ тѣхна страна нѣма да се направи възражение и ще се подчертае туй тѣхно съгласие, въ слѣдствие на което моля Народното събрание да приеме туй прѣдложение. (Рѫкоплѣскане отъ дѣсницата).

Прѣдседательтъ: Има думата г. министъръ-прѣдседательтъ.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Отъ страна на Министерския съвѣтъ, и азъ имамъ честь да заявя, че напълно сме съгласни съ прѣдложението на г. Димчева и приемаме тая негова поправка. (Ржкоплѣскане отъ дѣсницата).

Прѣдседательтъ: Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ направената поправка на § 14 отъ г. Василъ Димчева, да си вдигиатъ ржката. (Мнозинство) Приема се.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Г. г. народни прѣдставители! Освѣнъ прѣдложението на парламентарната комисия,има още петь прѣдложения.

Обаждатъ се: Охо-о-о!

Прѣдседателствующъ М. *Маджаровъ*: Понеже всички не сте ги чули, азъ мисля, че е моя длъжность да ги прочета прѣдъ васъ.

Първото прѣдложение е на никополския народенъ прѣдставитель г. Панайотъ Чорбаджиевъ, подкрѣпено отъ 20—25 дрши прѣдставители, въ което се казва: (Чете)

„На чл. 161 първиятъ редъ се измѣнява тъй: „Министерствата сж деветь“, и слѣдъ пунктъ първи се измѣнява тъй:

„2. Министерство на вжтрѣшнитѣ работи и народното здраве, и

„3. Министерство на народното просвѣщение,

„А слѣдъ пунктъ 5 се измѣнява тъй: „6. Министерство на войната.

„7. Министерство на търговията, промишленостьта и труда.

„8. Министерство на земледѣлието и на държавнитѣ имоти, и

„9. Министерство на общитѣ сгради, пжтищата и сжобщенията“.

Второто прѣдложение е отъ тетевенския народенъ прѣдставитель г. д-ръ Христо Стойчевъ. То казва тъй; (Чете)

„При чл. 161, слѣдъ § 8, се прибавя: Съ особенъ законъ могатъ да се създадатъ двѣ нови министества, който законъ ще опрѣдѣли и наименованията и разпрѣдѣлението службитѣ при разнитѣ министерства“.

Третото прѣдложение е отъ габровския народенъ прѣдставитель г. д-ръ П. Цончевъ. Той казва, че го прави отъ името на демократическата група въ парламента: (Чете)

„Чл. 161. Министерствата сж деветь.

„1 Министерство на външнитѣ работи и изповѣданията;

„2. Министерство на вжтрѣшнитѣ работи;

„3. Министерство на народната просвѣта:

„4, Министерство на финанситѣ;

„5. Министерство на правосждието;

„6. Министерство на войната;

„7. Министерство на търговията и земледѣлието;

„8. Министерство на общитѣ сгради пжтищата и съобщенията;

„9. Министерство на народното здраве и труда.

„На чело на всѣко министерство стои мнинистръ, който трѣбва да бжде народенъ прѣдставитель.

„Числото на министерствата може дл бжде увеличавано въ едно обикновено Народно събрание, ако за това сж гласували двѣ трети отъ народнитѣ прѣдставители“.

Четвъртото прѣдложение е отъ видинския народенъ прѣдставитель г. Илия Георговъ. (Чете)

„На чл. 161 първиятъ редъ се измѣнява тъй: „Министерствата сж деветь“ и слѣдъ пунктъ първи се измѣнява тъй: Министерството на вжтрѣшнитѣ дѣла и народното здраве.

„И 3. Министерство народната просвѣта.

„А слѣдъ пунктъ 5, се измѣнява тъй:

„6. Министерство на народната отбрана;

„7. Министерство на търговията, промишлеността и труда;

„Министерство на земледѣлието и държавнитѣ имоти".

Послѣдно прѣдложение, вънъ отъ това на комисията, е прѣдложението на трънския нороденъ прѣдставитель г. Георги Пѣевъ. (Чете).

„Третата алинея на чл. 161 да се измѣни така:

Министерсвото на търговия, индустрия и заняти.

Колкото за прѣдложението г. г. народно прѣдставители, на комисията, мисля, че вие го чухте и нѣма нужда да го чета, защото го имаме напечатано. (Глъчка)

П. Парапановъ: Г. Прѣдседателю! Имамъ само едно запитване за пояснение редакцията на чл. 161 а именно: Министерството на общитѣ сгради ще се наименува ли и „на пжтищата"?

Прѣдсадателсвующь М. Маджаровъ: Г. докладчикъ е далъ мнѣнието да се каже „и на пжтищата".

Министъръ Т. Теодоровъ: Да се има прѣдъ видъ че „Министерството на народната просвѣта", остава пакъ „Министерство на народното просвѣщение", а не просвѣта.

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Моля г-да. Турямъ на гласуване прѣдложението на парламентарната колисия, което вие знаете, тъй, както се прочете и възприе съ измѣненията отъ г докладчика. Ония отъ васъ. които приематъ това прѣдложение, моля да си вдигнатъ ржката.

А. Стамболийски: Да се прѣброятъ.

Тодоръ Ноевъ

Няголъ Ив Няголовъ

Ст. Н. Овчаровъ

Тод. Н Орловъ

Мито Орозовъ

Мар. Павловъ

Хр Павловъ

Малинъ Паневъ

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Има ли оспорване?

Квесторъ Е. Начевъ: Никой не спорва

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Болшинство прието.

Отъ дѣсницата: Браво! (Бурни и продължителни ржкоплѣскания).

Прѣдседателствующъ М. Маджаровъ: Г. министъръ-прѣдседательтъ има думата.

Министъръ-прѣдседатель И. Гешовъ: Г. г народни прѣдставители! Съ тоя членъ се свършва второто четене на прѣдложението за измѣнение на конституцията.

Тържествено закриване

на

V-то Велико Народно Събрание

в Велико-Търново.

София, 9 юлий 1911 год.

Въ 10 ч. сутриньта г. г. народнитѣ прѣдставители се събраха въ заседателната зала на Народното събрание (читалището „Надежда“ въ Велико-Търново).

Тържественото закриване на V-то Велико народно събрание стана въ 10 ч. 30 м., по сжщия тържественъ редъ, по който се откри Събранието.

Пристигането на Негово Величество Царя се съобщи на г. г. народнитѣ прѣдставители отъ г. прѣдседателя на Събранието.

Като се възкачи на прѣстола Негово Величество Царьтъ закри V-то Велико народно събрание съ слѣдното слово.

„Господа народни прѣдставители,

„Свикани за да се произнесете върху приетото отъ XIV-то обикновено Народно събрание прѣдложение за измѣнение въ конституцията, вие извършихте едно велико историческо дѣло по начинъ, който напълно отговаря на очакванията на българския народъ.

Ст. Папанчевъ

А. Папазовъ

Никола Пановъ

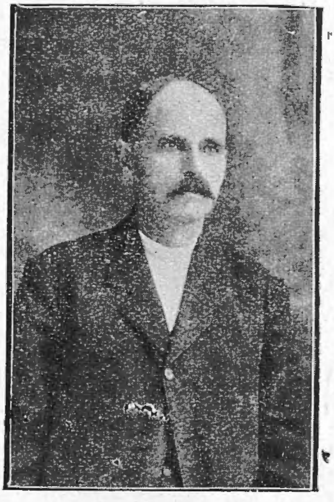

С. Паневъ

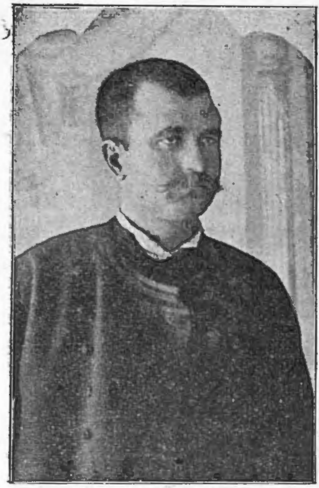

Ив. Парушевъ

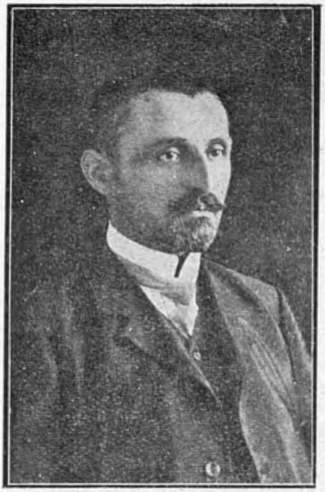

П. М Парапановъ

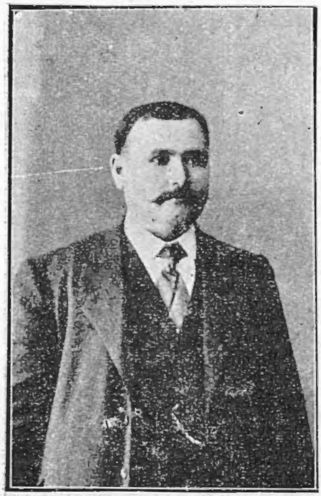

Н. Пауновъ

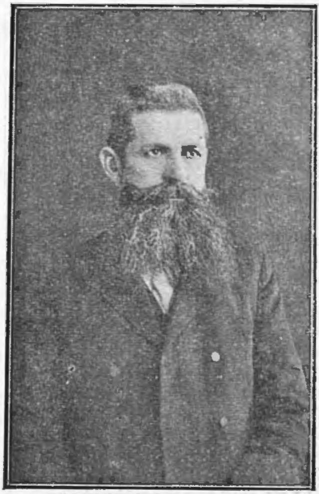

П. С. Пашевъ

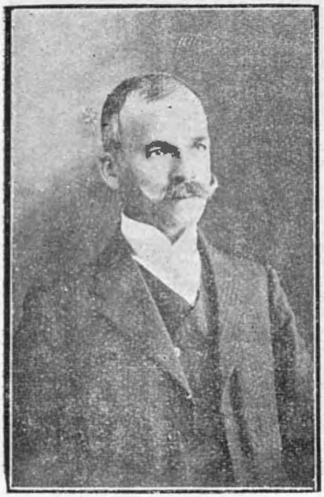

Ив. Ц. Паяковъ

Ив. Пецовъ

Алекс. С. Пенчевъ

Ив. Пендовъ

Грозю Петковъ

Богданъ Петровъ

Георги Х. Петровъ

Ив. Петровъ

„Господа народни прѣдставители,

„Увѣренъ, че гласуванитѣ отъ васъ измѣнения мощно ще допринесатъ за прѣуспѣването и благоденствието на отечеството, азъ ви сърдечно поздравлявамъ съ това благополучно свършване на вашата задача и, като ви пожелавамъ честито завръщане въ вашитѣ домове, обявявамъ V-то Велико народно събрание за закрито.

„Да живѣе България!“

Фердинандъ.

Приподписали:

И. Ев. Гешевъ, прѣдседатель на Министерския съвѣтъ и министъръ на външнитѣ работи и на изповѣданията.

А. Людскановъ, министъръ на вжтрѣшнитѣ работи.

С. С. Бобчевъ, министъръ на народното просвѣщение.

Т. Теодоровъ, министъръ на финанситѣ.

П. Абрашевъ, министъръ на правосждието.

Генералъ-майоръ Н. Никифоровъ, министъръ на войната.

Д. Христовъ, министъръ на търговията и земледѣлието.

А. Франгя, министъръ на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията.

„Бурни и продължителни ржкоплѣскания и викове „ура“ отъ дѣсницата съпроводиха послѣднитѣ думи на Негово Величество Царя, всрѣдъ които овации Негово Величество напусна заседателната зала на Великото народно събрание.

Прѣдседатель:	Подпрѣдседатели:
Д-ръ Т. Даневъ.	**М. Маджаровъ. И. Пѣевъ.**

Секретари: **Д-ръ Н. Радевъ, Г. Николовъ, Д-ръ Б. Вазовъ, Д-ръ Х. Касѫровъ, А. Д. Буровъ, С. Кусевъ, И. Д. Бобчевъ, Д-ръ Н. Георгиевъ, Хафузъ Алиевъ, Х. Вълчановъ. Д. Страшимировъ, И. Георгиевъ, С. Калчевъ, В. п. Николовъ, Д-ръ К. Милановъ, Ванко Георгиевъ, П. Чорбаджиевъ, И. Януловъ.**

Началникъ на Стенографекото бюро: **Т, Гълѫбовъ.**

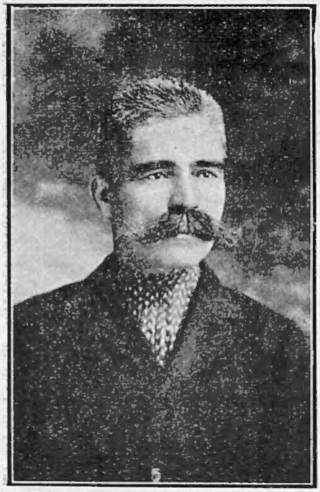

М. Петровъ

Марко Петровъ

Цеко Пешевъ

Сюлиманъ Мемишевъ

Г. А. Пиковъ

Д. Н. Пишмановъ

Д. Платикановъ

Алекс. Г. Поповъ

КОНСТИТУЦИЯ
на
Българското царство

(Приета на 11 юлий 1911 год.).

Глава I.

За територията на царството.

1. Намаляване или уголѣмяване територията на българското царство не може да стане безъ съгласието на великото народно събрание.

2. Изправление границитѣ, ако не става въ мѣста населени, може да бѫде разрѣшено и отъ обикновеното народно събрание (чл. 85, т. I).

3. Територията административно се дѣли на окрѫжия, околии и общини.

Особенъ законъ ще се изработи за наредбата на това административно дѣление върху начала за самоуправление на общинитѣ.

Глава II.

Каква е царската власть и какви сѫ нейнитѣ прѣдѣли.

4. Българското царство е монархия наслѣдствена и конституционна, съ народно прѣдставителство.

5. Царьтъ е върховенъ прѣдставитель и глава на държавата.

6. *(Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.)* Българскиятъ царь носи титлата Негово Величество Царь на Българитѣ, а прѣстолонаслѣдникътъ — титлата Царско Височество.

7. Безъ съгласието на великото народно събрание българскиятъ царь не може да бѫде сѫщеврѣменно управитель на друга нѣкоя държава.

8. Лицето на царя е свещено и неприкосновено.

9. Законодателната власть принадлежи на царя и на народното прѣдставителство.

10. Царьтъ утвърждава и обнародва приетитѣ отъ народното събрание закони.

11. Царьтъ е върховенъ началникъ на всички военни сили въ царството, както въ мирно, така и въ военно врѣме. Онъ раздава военнитѣ чинове по закона. Който постѫпя въ военна служба дава клетва, че ще да е вѣренъ царю.

12. Изпълнителната власть принадлежи царю; вситѣ органи на тая власть дѣйствуватъ отъ негово име и подъ неговъ върховенъ надзоръ.

13. Сѫдебната власть въ всичката нейна ширина принадлежи на сѫдебнитѣ мѣста и лица, които дѣйствуватъ отъ името на царя. Отношенията на царя къмъ тия мѣста и лица се опрѣдѣляватъ чрѣзъ особни наредби.

14. Царьтъ има право да смекчава или да отмѣнява наказанията спроти начина, който е опрѣдѣленъ въ правилата на криминалното сѫдопроизводство.

15. Царьтъ има право за помилване въ криминалнитѣ дѣла. А правото за амнистия принадлежи на царя, заедно съ народното събрание.

16. Изложенитѣ въ чл. чл. 14 и 15 правдини на царя не се простиратъ и на присѫдитѣ, по които сѫ осѫдени министри за нѣкакво нарушение конституцията.

17. *(Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.)* Царьтъ е прѣдставитель на държавата въ всичкитѣ ѝ сношения съ другитѣ държави. Отъ негово име правителството прѣговаря и сключва съ другитѣ държави всички договори, които се утвърждаватъ отъ царя. Тия договори се съобщаватъ отъ министритѣ на народното събрание, щомъ като интереситѣ и сигурностьта на страната допушатъ това (чл. 92 отъ конституцията).

Обаче, дотоворитѣ за миръ, търговскитѣ, както и за всички договори, които налагатъ разходи на държавата, или съдържатъ измѣнения на сѫществующитѣ закони, или засѣгатъ публичнитѣ или гражданскитѣ права на българскитѣ поданици, ставатъ окончателни само слѣдъ приемането имъ отъ народното събрание.

Въ никой случай тайнитѣ постановления на единъ договоръ не могатъ да унищожаватъ явнитѣ му постановления.

18. Наредбитѣ и разпорежданията, които излизатъ отъ царя, иматъ сила въ такъвъ случай, *когато тѣ сѫ подписани отъ надлежнитѣ министри*, които приематъ на себе всичката за нихъ отговорность.

Глава III.

За мѣстопрѣбиванието на царя.

19. Царьтъ е длъженъ да се намира постоянно въ царството. Ако на врѣме излазя отъ него, той си назначава за намѣстникъ министерския съвѣтъ. Правата и длъжноститѣ на намѣстничеството ще се опрѣдѣлятъ съ особенъ законъ. За излизането си и за назначаването намѣстникъ царьтъ съобщава на министерския съвѣтъ, който оповѣстява за това чрѣзъ „Държавенъ вѣстникъ“.

20. Наслѣдникътъ на прѣстола такожде трѣбва да живѣе въ царството и може да излиза изъ него само съ съгласието на царя.

Глава IV.

За герба на царството, за печата и за народното знаме.

21. Българскиятъ държавенъ гербъ е златенъ коронованъ левъ на тъмночервено поле. Надъ полето царска корона.

22. На държавния печать се изобразява гербътъ на царството.

23. Българското народно знаме е трицвѣтно и състои отъ бѣлъ, зеленъ и червенъ цвѣтове, поставени хоризонтално.

Ив. Поповъ

Ил. Поповъ

Н. Ив. Попозь

Тома Поповъ

Ст. Поповъ

Юрданъ Поповъ

Хр. Н. Пулиевъ

Петръ К. Пулковъ

Глава V.
За начина, по който ще става прѣстолонаслѣдието.

24. *(Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.)* Царското достойнство е наслѣдствено въ мѫжката низходяща прави линия, по реда на първородство на Негово Величество Царьтъ на Българитѣ Фердинандъ I Саксъ-Кобургъ-Готски. За прѣстолонаслѣдието ще се издаде особенъ законъ.

Глава VI.
За пълнолѣтието на царя, регентството и за настойничеството.

25. Царствующиятъ царь и наслѣдникътъ на прѣстола се считатъ пълноврѫстни на 18-та си година.

26. Ако царьтъ встѫпи на прѣстола прѣди да е достигналъ тая възрасть, то до пълнолѣтието му се отрежда регентство и настойничество.

27. Регентството състои отъ троица регенти, които се избиратъ отъ великото народно събрание.

28. Царствующиятъ царь може още при живѣ да назначи трима регенти, ако наслѣдника на прѣстола е непълноврѫстенъ, но за това се иска съгласието и утвърждението на великото народно събрание.

29. Членоветѣ на регентството могатъ да бѫдатъ министри, прѣдседательтъ и членоветѣ на върховното сѫдилище, или пъкъ лица, които сѫ заемали безукорно тия длъжности.

30. Членоветѣ на регентството, при встѫпването си въ тая длъжность, даватъ въ великото народно събрание клетва, че ще бѫдатъ вѣрни на царя и на конституцията. Слѣдъ това, чрѣзъ прокламация къмъ народа, тѣ обявяватъ, че наченватъ да управляватъ царството въ прѣдѣлитѣ на царската власть и отъ името на царя.

31. Царьтъ отъ какъ достигне пълнолѣтие и даде клетва, встѫпя въ управление на царството, и за това извѣстява на народа чрѣзъ прокламация.

32. Възпитанието на непълноврѫстния царь и управлението на имота му се порѫчва на овдовѣлата царица и на настойници, назначени отъ съвѣта на министритѣ, по съгласие съ царицата.

33. Членоветѣ на регентството не могатъ да бѫдатъ и настойници на непълноврѫстния царь

Глава VII.
За встѫпването на прѣстола и за клетвата.

34. Слѣдъ смъртьта на царя, наслѣдникътъ му встѫпва на прѣстола и незабавно се разпорежда за да се свика великото народно събрание, прѣдъ което той дава слѣдующата клетва:

„Кълна се во име всемогущаго Бога, че свето и ненарушимо ще пазя конституцията и законитѣ на царството и че въ всичкитѣ си разпореждания ще имамъ прѣдъ очи само ползата и доброто на царството. Богъ да ми е на помощь.“

Глава VIII.

За обдържане на царя и на царския домъ.

35. (*Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.*) Народното събрание съ особенъ законъ опрѣдѣлява на царя и на неговия дворъ цивилна листа.

36. Народното събрание опрѣдѣлява обдържането на наслѣдника на прѣстола, отъ какъ той достигне пълнолѣтието си.

Гдава IX.

За вѣрата.

37. Господствующата въ българското царство вѣра е православно-християнската отъ източно изповѣдание.

38. (*Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.*) Българскиятъ царь неможе да изповѣдва никаква друга вѣра; освѣнъ източно-православната. Изключение се прави само за нинецарствующия царь.

39. Българското царство отъ църковна страна, като съставлява една нераздѣлна часть отъ българската църковна область, подчинява се на Св. Синодъ—върховната духовна власть на българската църква, дѣто и да се намира тая власть. Чрѣзъ послѣдната царството съхранява единението си съ вселенската възточна църква въ всичко, що се отнася до догмитѣ на вѣрата.

40. Християнитѣ отъ неправославно изповѣдание и друговѣрцитѣ, било природни поданици на българското царство, било приети въ поданство, а така сѫщо и чужденци, които постоянно или само врѣменно живѣятъ въ България, ползуватъ се съ свобода на вѣроизповѣданието си, стига изпълнението на тѣхнитѣ обряди да не нарушава сѫществующитѣ закони.

41. Поради религиозни убѣждения никой не може да отбѣгнува отъ изпълнението на дѣйствующитѣ и задължителни за всѣкиго закони.

42. Църковнитѣ работи на християни отъ неправославно изповѣдание и на друговѣрци управляватъ се отъ тѣхнитѣ духовни власти, но подъ върховния надзоръ на надлежния министръ, споредъ законитѣ, които ще се издадатъ за тоя прѣдметъ.

Глава X.

За законитѣ.

43. Българското царство се управлява точно споредъ законитѣ, които се издаватъ и обнародватъ по начина, който е показанъ въ конституцията.

44. Ни единъ законъ не може да се издаде, допълни, измѣни и отмѣни, доклѣ той по-напрѣдъ не се обсѫди и приеме отъ народното събрание, което има право така сѫщо и да тълкува неговия истински смисълъ.

45. Приетия отъ народното събрание законъ се прѣдставя на царя за утвърждение.

46. Слѣдъ като се утвърди отъ царя, законътъ въ пълния си текстъ трѣбва да се обнародва. При обнародване на зако-

на трѣбва да се каже, че той е приетъ отъ народното събрание. Никой законъ нѣма сила и дѣйствие, доклѣ той не се обнародва.

47. Ако би държавата да се заплашва отъ нѣкоя външна или вжтрѣшна опастность, а народното събрание не би могло да се свика, то само въ такъвъ случай, царьтъ, по прѣдставление на министерския съвѣтъ и подъ обща отговорность на министритѣ, може да издава наредби и да прави разпореждания, които иматъ задължителна сила като законъ. Такива извънредни наредби и разпореждания се прѣдставятъ за одобрение на първото, свикано слѣдъ това, народно събрание.

48. Показанитѣ въ по-горния (47) членъ разпореждания въ никой случай не могатъ да се отнасятъ до нареждане данъци и държавни берии, които всѣкога ставатъ съ съгласието на народното събрание.

49. Само народното събрание има право да рѣшава, опазени ли сж всичкитѣ, показани въ тая конституция, условия, при издаването на нѣкой законъ.

50. Разпорежданията, за да се въведе единъ законъ въ дѣйствие и да се взематъ потрѣбнитѣ за това мѣрки, зависятъ отъ изпълнителната власть.

Глава XI.

За държавнитѣ имоти.

51. Държавнитѣ имоти принадлежатъ на българското царство и съ тѣхъ не могатъ да се ползуватъ нито царьтъ, нито неговитѣ роднини.

52. Начинътъ, по който ще се отстжпватъ и залагатъ самитѣ имоти, а така сжщо и разпореждането съ приходитѣ имъ, ще се опрѣдѣлятъ съ законъ.

53. Държавнитѣ имоти се управляватъ отъ надлежниятъ министръ.

Глава XII.

За гражданитѣ на българското царство.

Дѣлъ I.

Общи правила.

54. Всички родени въ България, които не сж приели друго поданство, сжщо и ония, които сж родени другадѣ, отъ родители български поданици, броятъ се поданици на българското царство.

55. (*Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.*) Чужденци могатъ да приематъ българското поданство, споредъ наредбитѣ на особенъ законъ, който ще се издаде.

56. Всѣкой поданникъ на царството може да се отрѣче отъ поданство, слѣдъ като си отслужи по-напрѣдъ военната служба и като изпълни другитѣ си длъжности спрѣмо държавата, по особенъ законъ, който ще се изработи.

57. Всичкитѣ български поданици сѫ равни прѣдъ закона. Раздѣление на съсловия въ България не се допуща.

58. (*Измѣненъ на 15 май 1893 г.*) Титли за благородство и други отличия не могатъ да сѫществуватъ въ българското царство.

59. (*Измѣненъ на 15 май 1893 г.*) Царьтъ има право да раздава ордени. Учрѣждението на орденитѣ става съ особенъ законъ.

60. Съ политически правдини се ползуватъ само гражданитѣ на българското царство, а съ граждански правдини спроти законитѣ, съ ползуватъ всички живущи въ царството.

61. Никой въ българското царство не може нито да купува, нито да продава человѣчески сѫщества.

Всѣкой робъ, отъ какъвто полъ, вѣра и народность да бѫде, свободенъ става, щомъ стѫпи на българска територия.

62. Законитѣ за благоустройството и полицейскитѣ закони еднакво сѫ задължителни за всички лица, които живѣятъ въ царството.

63. Всичкитѣ недвижими имоти, които се намѣрватъ въ царството, макаръ би че принадлежали и на чужденци, се намиратъ подъ дѣйствието на българскитѣ закони.

64. Въ всички други случаи, положението на чуждитѣ поданици се опрѣдѣлява отъ особени за това закони.

Дѣлъ II.

За държавната и обществена служба.

65. Само български поданици могатъ да заематъ длъжности по държавна, обществена и военна служба.

66. И чужди поданици могатъ да се приематъ на служба, но за това всѣкой пѫть се изисква разрѣшението на народното събрание.

Дѣлъ III.

За правото на собственостьта.

67. Правата на собственостьта сѫ неприкосновени.

68. Принудително отстѫпване имотъ може да стане само заради държавна и обществена полза, и то съ справедлива и прѣдварителна заплата. Начинътъ, по който може да става такова отстѫпване, има да се опрѣдѣли по особенъ законъ.

Дѣлъ IV.

За даждията и държавнитѣ берии.

69. Всѣкой поданикъ на българското царство, безъ изключение, длъженъ е да плаща опрѣдѣленитѣ по закона даждия и държавни берии и да носи тегобитѣ.

70. Царьтъ и наслѣдникътъ на прѣстола се освобождаватъ отъ всѣкакви даждия, държавни берии и тегоби.

Михаилъ Пѫлевъ

Власи Радоевъ

Дим. Я. Радевъ

Хр. Пановъ

Спир. Рачевъ

Петко Разсукановъ

Боню Ралевъ

Лазаръ Разпоповъ

Дѣлъ V.

За военната служба.

71. Всѣкой български поданикъ е длъженъ да служи въ военна служба, по наредений за това законъ.

72. *(Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.)*. Единъ особенъ законъ ще опрѣдѣли кои криминални работи, извършени отъ военни лица на дѣйствителна служба, се сѫдятъ отъ военни сѫдилища и кои — отъ общитѣ сѫдилища.

Дѣлъ VI.

За личната неприкосновеность, за неприкосновеностьта на жилищата и кореспонденцията.

73. Никой не може да бѫде наказанъ безъ присѫда отъ надлежния сѫдъ, която е вече добила законна сила.

(Нова алинея отъ 11 юлий 1911 г.) Не могатъ да се създаватъ изключителни сѫдилища или слѣдствени комисии подъ никакъвъ прѣдлогъ и подъ какво и да е наименование.

Въ военно врѣме, или когато при належаща опасность, произходяща отъ външно нахлуване или въорѫжено възстание, страната или часть отъ нея се обяви въ военно положение, дѣйствуватъ прѣдвиденитѣ въ закона военно-полеви сѫдилища.

Военното положение се обявява съ законъ, ако народното събрание заседава, или съ указъ, подъ обща отговорность на министритѣ, ако не заседава. Въ послѣдния случай народното събрание се свиква въ петь дни за потвърждение на издадения указъ.

74. Затвори и прѣтърсвания по кѫщята могатъ да ставатъ само споредъ правилата, които сѫ изложени въ законитѣ.

75. Никому не може да се наложи наказание, което не е установено отъ законитѣ.

Мѫчения при какво да е обвинение, сѫщо и конфискуване на имотъ, се запрѣщаватъ.

76. *Отмѣненъ на 11 юлий 1911 г.*

77. Частни писма и частни телеграфически депеши съставляватъ тайна и се броятъ неприкосновени.

Отговорностьта на длъжностнитѣ лица за нарушение тайната на писма и депеши ще се опрѣдѣли по особенъ законъ.

Дѣлъ VII.

За народното учение.

78. Първоначалното учение е безплатно и задължително за всичтѣ поданици на българското царство.

Дѣлъ VIII.

За свободата на печата.

79. Печатътъ е свободенъ. Никаква цензура не се допуща, сѫщо и никакъвъ залогъ не се иска отъ писателитѣ, издателитѣ и печатаритѣ.

Когато писательтъ е познатъ и живѣе въ царството, издательтъ, печатарьтъ и раздавачьтъ нѣма да се прѣслѣдватъ.

80. Свещеното писание, богослужебнитѣ книги и съчинения отъ догматическо съдържание, опрѣдѣлени за употрѣбление въ православнитѣ църкви, тъй сѫщо и учебницитѣ по законъ Божий, назначени за употрѣбление въ училищата на православнитѣ, подлежатъ на прѣдварително одобрение отъ Св. Синодъ.

81. Прѣстѫпления по дѣлата на печата се сѫдятъ, по закона, въ общитѣ сѫдебни установления.

Дѣлъ IX.

За свободата на събранията и за съставяне дружества.

82. Жителитѣ на българското царство иматъ право да се събиратъ мирно и безъ орѫжие, за да обсѫждатъ всѣкакви въпроси, безъ да искатъ по-напрѣдъ за това дозволение.

Събрания вънъ отъ зданията, подъ открито небо, напълно се подчиняватъ на полицейскитѣ правила.

83. Българскитѣ граждани иматъ право да съставляватъ дружества безъ всѣкакво прѣдварително разрѣшение, стига само цѣльта и срѣдствата на тия дружества да не принасятъ врѣда на държавния и общественъ порядъкъ, на религията и добритѣ нрави.

Дѣлъ X.

Право за подаване прошения.

84. Всѣки български поданикъ има право да подава на надлежнитѣ власти прошения, подписани отъ едно лице, или отъ много лица (колективно). Учрѣждения, установени по закона, иматъ право да подаватъ прошения чрѣзъ своитѣ прѣдставители.

Глава XIII.

За народното прѣдставителство.

85. Прѣдставителството на българското царство се заключава въ народното събрание, което бива:

1. *Обикновено.*
2. *Велико.*

Глава XIV.

За обикновеното народно събрание.

Дѣлъ I.

За състава на обикновеното народно събрание.

86. (*Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.*) Обикновеното Народно събрание се състои отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа, по единъ прѣдставитель на двадесеть хиляди души отъ двата пола. Прѣдставителитѣ се избиратъ за четири години.

Избиратели сѫ всички български граждани, които иматъ възрасть по-горѣ отъ 21 година, и се ползуватъ съ граждански и политически правдини.

Избираеми за прѣдставители сѫ всички български граждани, които се ползуватъ съ граждански и политически правдини и сѫ на възрасть по-горѣ отъ 30 години и да сѫ книжовни (грамотни).

За редътъ на изборитѣ ще се изработи особенъ избирателенъ законъ.

87. Прѣдставителитѣ прѣдставляватъ не само своитѣ избиратели, но и цѣлия народъ. За това тѣ не могатъ да приематъ отъ своитѣ избиратели никакви задължителни за себе инструкции (наставления).

На прѣдставителитѣ се дава пълна свобода да обсѫждатъ нуждитѣ на България, споредъ собственото си убѣждение и съвѣсть.

88. Щомъ се открие заседанието, народното събрание, подъ прѣдседателството на най-старият по годинитѣ изъ помежду членоветѣ си, пристѫпва веднага къмъ избора на прѣдседатель и подпрѣдседатели.

89. Народното събрание избира между своитѣ членове толкозъ секретари, колкото му сѫ потрѣбни за работитѣ.

90. Министритѣ могатъ да се намиратъ въ засѣданията на събранието и да взиматъ участие въ прѣпирнитѣ. Събранието е длъжно да изслушва министритѣ всѣкой пѫть, когато они искатъ дума.

91. Царьтъ може намѣсто министритѣ, или заедно съ нихъ, да назначава особени комисари, за да даватъ на събранието обяснения по внесенитѣ проекти и прѣдложения. Комисаритѣ въ тия случаи иматъ, като министритѣ, правата, които сѫ показани въ прѣдидущия 90 членъ.

92. Събранието може да поканва министритѣ и комисаритѣ да дойдатъ въ заседанието, за да даватъ потрѣбнитѣ свѣдѣния и разяснения. Министритѣ и комисаритѣ сѫ длъжни да дойдатъ въ събранието и да дадатъ лично исканитѣ обяснения. Министритѣ и комисаритѣ, подъ своя отговорность, могатъ да прѣмълчаватъ такива работи, за които, ако се разгласи не у врѣме, може да се повредятъ държавнитѣ интереси.

Дѣлъ II.

За свободата на мнѣнията и за неприкосновеностьта на членоветѣ на събранието.

93. Всѣкой членъ на събранието има право да изказва свободно своето мнѣние и да дава гласъ по свое убѣждение и съвѣсть.

Никой не може да иска отъ него за изказаното мнѣние смѣтка, или да повдига за това срѣщу него гонение.

94. Правата на прѣдседателя и отговорностьта на членоветѣ отъ събранието за редъ и приличие въ заседанията опрѣдѣляватъ се въ особенъ правилникъ за вѫтрѣшния редъ на събранието.

95. За сторенитѣ въ засѣданието на събранието отъ членоветѣ му погрѣшки и прѣстѫпления, които сѫ прѣдвидени отъ криминалнитѣ закони, виновнитѣ въ това могатъ да бѫдатъ теглени на сѫдъ само по рѣшение на събранието.

96. Членоветѣ на народното събрание, петь деня до отварянето и прѣзъ всичкото врѣме доклѣ траятъ заседанията, не могатъ да бѫдатъ затваряни и сѫдими, освѣнъ въ случаитѣ, когато они се обвиняватъ за прѣстѫпления, за които се налагатъ по криминалния законъ *най-тежки наказания.* Въ тия случаи за затварянето трѣбва незабавно да се яви на народното събрание, само съ разрѣшението на което може да стане тегленнето на сѫдъ.

97. Прѣдставителитѣ не могатъ да бѫдатъ затваряни за дългове петь деня до отварянето и прѣзъ всичкото врѣме доклѣ траятъ заседанията на събранието.

98. Редътъ, по който става замѣстването на умрѣлитѣ или излѣзнали членове из събранието, опрѣдѣлява се по избирателния законъ.

Дѣлъ III.

За публичностьта на заседанията въ народното събрание.

99. Заседанията на народното събрание ставатъ дверемъ отворенимъ.

100. Прѣдседательтъ, министръ, комисарь, а сѫщо и членове на събранието, на брой не по-малко отъ трима, могатъ да прѣдложатъ да не се пущатъ въ заседанието външни лица.

Такова прѣдложение се разглежда дверемъ затворенимъ и се рѣшава отъ присѫтствующитѣ членове по вишегласие.

101. Казанитѣ въ чл. 100 рѣшения на събранието прѣдседательтъ обявява дверемъ отворенимъ

102. Никой съ орѫжие не се пуща въ залата на заседанията, нито въ зданието, дѣто е събранието.

Военни стражи и въобще въорѫжени сили не трѣбва да се турятъ ни при вратитѣ на залата на заседанията, ни въ самото здание, ни близо до зданието, освѣнъ ако събранието по вишегласие само пожелае това.

103. Събранието има своя вѫтрѣшна полиция, която е подчинена на прѣдседателя.

104. Събранието само си опрѣдѣлява вѫтрѣшния редъ и дѣлопроизводството.

Глава XV.

Какви работи има да върши народното събрание.

105. Народното събрание има:

1) да обсѫжда законопроекти споредъ чл. 44;

2) да обсѫжда прѣдложения за държавни займове, за уголѣмяване, намаляване, или туряне данъци и всѣкакви берии, а сѫщо и за разхвърлянето и за реда на събирането имъ;

3) да опрощава изостанали даждия и всѣкакви недобрани берии, на които прибирането се вижда невъзможно;

4) да обсѫжда ежегодния бѫджетъ на приходитѣ и разходитѣ;

5) да прѣглежда смѣткитѣ за разнасяне на сумитѣ, които сѫ назначени по бюджета;

Ив. Русевъ

Б. Рашевъ

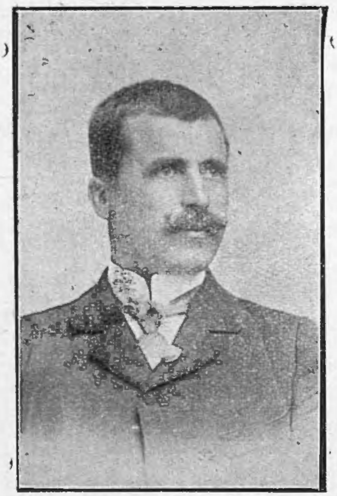

Диню Рашевъ

Атанасъ Савовъ

Афусъ Садъкъ Алиевъ

Ст. Хр. Савовъ

Е. Х. Селимовъ

Аптар. Сидъ Хасановъ

6) да прѣглежда смѣткитѣ на върховната смѣтна палата, която е длъжна да му прѣдставя подробни изложения за изпълнението на бюджета;

7) да подига питания за отговорностьта на министритѣ.

106. Събранието има право да приема всѣкакви прошения и жалби и да ги прѣдава на надлежнитѣ министри.

Нему се прѣдоставя право да начначава изпитателни комисии по управлението.

Министритѣ, като ги запита събранието, длъжни сѫ да даватъ обяснения.

107. Членоветѣ на събранието иматъ право да правятъ на правителството запитвания, а надлежнитѣ министри сѫ длѫжни да отговорятъ на тия запитвания.

Глава XVI.

За реда, по който се внасятъ и разглеждатъ проектитѣ и прѣдложенията.

108. Законодателната инициатива принадлежи на царя и на народното събрание.

109. Законопроектитѣ и прѣдложенията на правителството се внасятъ въ народното събрание, отъ надлежнитѣ министри, по царска заповѣдь. Всѣки прѣдставитель сѫщо може да внесе въ народното събрание законопроектъ или прѣдложение, ако тѣ сѫ подписани отъ една четвъртина отъ присѫтствующитѣ прѣдставители.

110. Всѣкой законопроектъ или прѣдложение, които сѫ внесени въ събранието, могатъ да се вззематъ назадъ, ако не е станало още свършено гласоподаване.

111. Народното събрание може да прави въ внесенитѣ проекти измѣнения, допълнения и поправки.

112. Ако правителството не склони на измѣненията, допълненията и поправкитѣ, направени върху законопроекта му, оно може или да си го вземе назадъ, или да го внесе повторно, както е билъ изпърво, съ обяснения и забѣлѣжки, или пъкъ да го внесе съ ония измѣнения и допълнения, който найде за сгодни.

113. Ни единъ законопроектъ, еднажъ отхвърленъ на цѣло отъ събранието, не може да бѫде внесенъ безъ измѣнение въ събранието прѣзъ сѫщата сесия. Такъвъ проектъ може да бѫде внесенъ въ друга сесия.

114. *(Измѣненъ на 15 май 1893 г.)* Гласоподаването върху влѣзналия въ събранието проектъ, се допуща само въ такъвъ случай, ако се намиратъ въ заседанието повече отъ една третя отъ всичкитѣ прѣдставители.

115. *(Измѣненъ на 15 май 1893 г.)* Членоветѣ на събранието трѣбва да гласоподаватъ лично и явно. Гласоподаването може да бѫде и тайно, ако това поискатъ не по-малко отъ десеть члена и народното събрание одобри искането имъ.

116. Събранието рѣшава по вишегласие.

117. Ако гласоветѣ се раздѣлятъ на равно, проектътъ или прѣдложението се брои отхвърлено.

118. За всѣкоя наредба, станала въ събранието и прѣдставена на царя, рѣшението царско трѣбва да се даде доклѣ трае сѫщата сесия.

Глава XVII.

За бюджета.

119. Бюджетътъ се прѣдставя на народното събрание за разглеждане ежегодно.

120. Бюджетътъ отъ какъ се приеме отъ народното събрание, прѣдставя се на царя за утвърждение.

121. (*Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.)* Народното събрание разглежда проекта на бюджета статия по статия.

122. Кога се случи да не може да се свика събранието, а трѣбва да станатъ разноски, които не могатъ да се оставятъ за послѣ, има сила и дѣйствие бюджетътъ на послѣдната година, подъ отговорность на министритѣ, доклѣ да се одобрятъ нихнитѣ разпореждания отъ народното събрание въ първата сесия, която има да стане.

Глава XVIII.

За държавнитѣ займове.

123. Ни единъ заемъ не може да се направи безъ съгласието на народното събрание.

124. Ако би, не въ периода на заседанията на събранието, да се види, че е нуждно да се направи за държавата заемъ, за покриване на извънредни разноски, които не могатъ да се оставятъ за послѣ, то се свиква незабавно народно събрание извънредно.

125. (*Измѣненъ на 15 май 1893 г.*) Ако би за свикването на народното събрание да се посрѣщнатъ важни спънки, то царьтъ, по прѣдставление на министерския съвѣтъ може да разрѣши заемъ до три милиона лева, съ условие, че той ще се одобри отъ най-близкото народно събрание.

126. (*Измѣненъ на 15 май 1893 г.*) За статии, за които не е билъ отреденъ кредитъ, царьтъ може, по редътъ и въ показанитѣ въ прѣдидущия 125 членъ случаи, да разрѣши разноски отъ паритѣ на хазната; но тия всички разноски не бива да надминаватъ единъ милионъ лева.

Глава XIX.

За свикването на народното събрание.

127. (*Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.*) Царьтъ свиква народното събрание редовно всѣка година. Сесията трае отъ 15 октомврий до 15 декемврий и отъ 15 януарий до 15 мартъ. Но по нѣкои важни работи, събранието може да се свика и извънредно.

128. Мѣстото и, както е рѣчено въ чл. 127, врѣмето на събранието се показватъ въ разпореждането на царя за свикването на събранието.

129. Редовнитѣ заседания на събранието може да се продължатъ по взаимно съгласие на царя и народнотъ събрание.

130. Царътъ отваря и затваря събранието или самъ, или поржча това на друго лице, което е особно за това упълномощено.

131. Прѣдъ отварянето на събранието вситѣ му членове у едно врѣме, споредъ обрядитѣ на вѣрата си, даватъ тая клетва:

„Кълна се во единаго Бога да пазя и да браня конституцията и, при извършването на длъжноститѣ си въ това събрание, да имамъ едничко прѣдъ очи общото благо на народа и на царя, колкото ми стига разумътъ и съвѣстьта. Богъ да ми е на помощь. Аминъ“.

132. Духовнитѣ лица клетва не даватъ, но се обричатъ тържествено да вършатъ всичко по съвѣсть, като иматъ прѣдъ очи само общото благо на държавата и на царя.

133. При отварянето на събранието, въ царското слово се описва положението на държавата и се показватъ проектитѣ и прѣдложенията, които има да бждатъ внесени въ събранието за разглеждане.

134. На царското слово събранието прѣдставя царю адресъ за отговоръ.

135. Слѣдъ като свика събранието, царьтъ може да забави срокътъ на неговитѣ заседания, но не за повече отъ два мѣсеца. Ново отлагане прѣзъ сжщата сесия може да стане само по съгласие на самото събрание.

136. Царьтъ може да разпуща събранието и да назначи нови избори за народни прѣдставители.

137. Нови избирания трѣбва да станатъ не по-късно отъ два, а новото събрание трѣбва да бжде отворено не по-късно отъ четири мѣсеца, слѣдъ разпущането на прѣжното народно събрание.

138. Членоветѣ на народното събрание не могатъ да се събиратъ на сесия, безъ да бждата свикани отъ царя; сжщо тѣ не могатъ да се събиратъ на заседания, слѣдъ като се отложи, затвори или разпущи събранието.

139. *(Измѣненъ на 15 май 1893 г.)* Всичкитѣ прѣдставители получаватъ дневни пари, а пжтни получаватъ само тия, които живѣятъ не въ сжщото мѣсто, дѣто заседава народното събрание.

Глава XX.

За великото народно събрание.

Дѣлъ I.

Какво има да върши великото народно събрание.

140. Великото народно събрание се свиква отъ царя, или отъ регентството, или отъ министерския съвѣтъ.

141. *(Измѣненъ на 15 май 1893 г.)* Царьтъ свиква великото народно събрание:

1) за да обсжжда въпроси за отстжпване или размѣняване на нѣкоя часть отъ територията на царството;

2) да се произнесе по случая, прѣдвиденъ въ чл. 7 отъ конституцията;

3) за да измѣни или прѣгледа конституцията.

Рѣшението на тия прѣдмети изисква вишегласието на двѣ третини отъ вситѣ членове на събранието.

142. Великото народно събрание може да бѫде свикано отъ регентството само за да обсѫди въпроси за отстѫпване или размѣняване на нѣкоя часть отъ територията на царството.

Тия въпроси се рѣшаватъ по вишегласие отъ членоветѣ, които сѫ въ събранието.

143. Министерскиятъ съвѣтъ свиква великото народно събрание:

1) за избиране новъ царь, въ случай, ако би царуващия царь да се помине, безъ да остави подирѣ си наслѣдникъ. Избирането става по вишегласие на двѣ третини отъ членоветѣ, които сѫ въ събранието;

2) за избиране регенти, когато наслѣдникътъ на прѣстола е непълновръстенъ.

Избирането става по вишегласие на членоветѣ, които сѫ въ събранието.

Дѣлъ II.

За състава на великото народно събрание.

144. *(Измѣненъ на 15 май 1893 г.)* Великото народно събрание се съставя отъ прѣдставители, избрани направо отъ народа. Числото на тия прѣдставители е равно на двойното число членове отъ обикновеното народно събрание, като се взематъ по двама прѣдставители отъ всѣки двадесеть хиляди жители отъ двата пола.

За реда на изборитѣ ще се издаде особенъ избирателенъ законъ.

145 Прѣдседатель, подпрѣдседатель и потрѣбното число секретари се избиратъ отъ самото събрание измежду членоветѣ му. А прѣди избирането имъ прѣдседателствува най-стария по годинитѣ измежду членоветѣ на събранието.

146. Великото народно събрание има да разглежда само ония работи (141—143), заради които по конституцията то е било свикано и разпуща се, щомъ се свърши рѣшението имъ.

147. Къмъ Великото народно събрание се отнасятъ и членове 87, 90, 92, 93—104, 114, 115, 131 и 132 отъ тая конституция.

Глава XXI.

За върховнитѣ правителствени уредби; за министерския съвѣтъ и министерствата.

148. Върховнитѣ правителствени уредби сѫ:

1) министерския съвѣтъ;

2) министерствата.

149. Изпълнителната власть, подъ върховния надзоръ и рѫководство на царя (чл. 12), принадлежи на министритѣ и на тѣхния съвѣтъ.

Ив. Симеоновъ

Назифъ Салимовъ

Ат. Славовъ

Кирилъ Славовъ

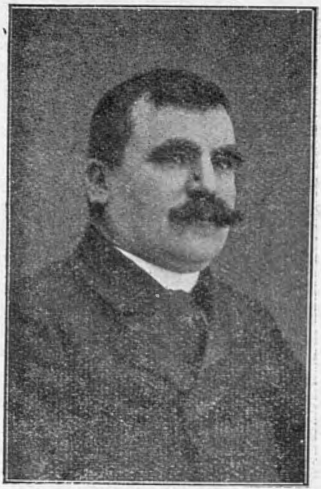

Слави Славовъ

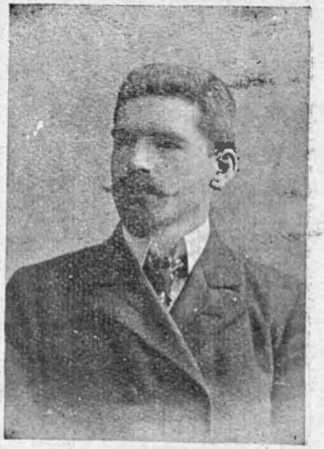

Петко Тодоровъ

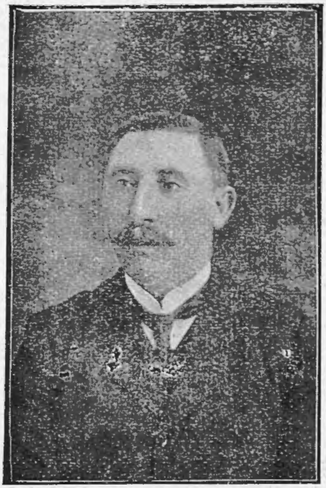

Ил Ст. Спасовъ

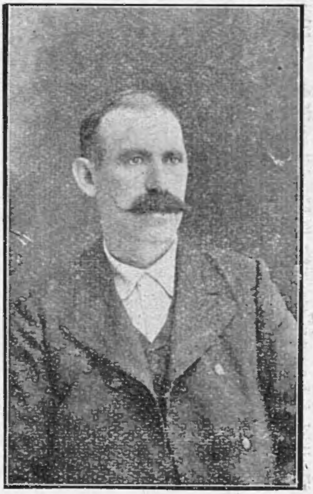

В. Стаменовъ

150. Министерскиятъ съвѣтъ състои отъ всичкитѣ министри. Единъ отъ тѣхъ, по изборъ на царя, назначава се за прѣдседатель на съвѣта.

151. Освѣнъ общитѣ длъжности въ обикновено врѣме, на министерския съвѣтъ въ нѣкои долуспоменати случаи се присвояватъ тия права и длъжноси:

1) кога се случи да се помине царьтъ безъ наслѣдникъ, министерскиятъ съвѣтъ поема управлението на царството и вѫтрѣ въ единъ мѣсецъ свиква великото народно събрание за избиране новъ царь.

2) министерскиятъ съвѣтъ поема управлението на царството и тогава, когато царьтъ при смъртьта си не отреди регентство. Великото народно събрание, за избиране регенти, трѣбва да бѫде свикано также вѫтрѣ въ единъ мѣсецъ (т. 1).

3) ако, подиръ смъртьта на царя, овдовѣлата царица остане непраздна, то, доклѣ тя роди, управлението на царството принадлежи на министерския съвѣтъ;

4) ако би да се помине нѣкой отъ регентитѣ, то министерския съвѣтъ свиква велико народно събрание, за да избере новъ регентъ на мѣсто починалия, по опрѣдѣления редъ въ т. 2;

5) министерскиятъ съвѣтъ въ ония случаи, що сѐ споменуватъ въ точка 1 4 отъ тоя членъ, като поемва управлението на царството, обявява за това съ прокламация на народа;

6) доклѣ министерския съвѣтъ управлява царството, онъ не може да мѣнява министритѣ;

7) членоветѣ отъ министерския съвѣтъ, когато врѣменно управляватъ царството, добиватъ само министерската си заплата.

152. Министритѣ се назначаватъ и уволняватъ отъ царя.

153. Министритѣ сѫ отговорни прѣдъ царя и народното събрание *съвокупно* за всичкитѣ общи мѣрки, които тѣ вэматъ, и *лично* всѣкой единъ за всичко, което е той извършилъ по управлението на повѣрената нему часть.

154. Всѣкой официаленъ актъ, *какъвто и да е,* като се подпише отъ царя, трѣбва да бѫде также подписанъ или отъ всичкитѣ министри, или само отъ надлежния министръ.

155. Народното събрание може да прѣдава министритѣ на сѫдъ за измѣна на отечеството или на царя, за нарушение на констуцията, за прѣдателство, или нѣкаква врѣда, причинена на царството за лична полза.

156. Прѣдложенията за прѣдаване министъръ на сѫдъ трѣбва да ставатъ писмено и да съдържатъ едно по едно всичкитѣ обвинення, и да сѫ подписани най-малко отъ една четвъртина отъ членоветѣ на народното събрание.

157. За да се прѣдаде министръ на сѫдъ, изискватъ се гласоветѣ на двѣ третини отъ присѫтствующитѣ членове.

158. Министритѣ се сѫдятъ отъ особенъ държавенъ сѫдъ, на който съставътъ ще бѫде опрѣдѣленъ по особенъ законъ.

159. Царьтъ не може да опрости единъ обвиненъ министръ безъ съгласие на народното събраиие.

160. Изпълнението на законитѣ се порѫча на върховни управителни наредби, които се наричатъ министерства.

161. *(Измѣненъ на 11 юлий 1911 г.)* Министерствата сѫ десеть:

1) Министерство на Външнитѣ Работи и на Изповѣданията;

2) Министерството на Вѫтрѣшнитѣ Работи и Народното Здраве;

3) Министерството на Народното Просвѣщение;

4) Министерство на Финанситѣ;

5) Министерство на Правосѫдието;

6) Министерство на Войната;

7) Министерство на Търговията, Промишленостьта и Труда;

8) Министерството на Земледѣлието и Държавнитѣ Имоти;

9) Министерство на Общественитѣ Сгради, Пѫтищата и Благоустройството, и

10) Министерството на Желѣзницитѣ, Пощитѣ и Телеграфитѣ.

162. На чело на всѣко едно министерство намира се министръ.

163. Царьтъ има право да назначава лица на всичкитѣ правителствени длъжности.

164. Всѣко едно длъжностно лице дава клетва, че ще е вѣрно на царя и конституцията.

165. Всѣко длъжностно лице отговаря за своитѣ дѣйствия по службата си.

166. Длъжностни лица, които сѫ назначени на служба отъ правителството, иматъ право да добиватъ пенсия, основата и количеството на която ща бѫде опрѣдѣлена по особенъ законъ.

Глава XXII.

За начина, по който може да се измѣнява и прѣглежда конституцията.

167. Прѣдложения за измѣнение или прѣглеждане конституцията ставатъ по сѫщия начинъ. който е нареденъ и за издаване законитѣ (ср. чл. 108 и 109).

168. Рѣченитѣ въ горния 167 чл. прѣдложения се считатъ приети, ако за тѣхъ подадатъ гласъ повече отъ двѣ третини отъ всичкитѣ членове на народното събрание.

169. За разглеждане рѣченитѣ въ чл. 167 прѣдложения свиква се велико народно събрание, което, по вишегласие на двѣтѣ третини отъ всичкитѣ членове на събранието. рѣшава въпроси, които се отнасятъ до измѣнението и прѣглеждането на конституцията.

Портрети и групи.

Аспарухъ, първи царь на българитѣ. Стр. II.

Исторически бѣлѣжки за *създаването на първото българско царство.*

Асѣнъ II, първиятъ царь отъ II Българско Царство. Стр. VI.

Исторически бѣлѣжки изъ *второто българско царство отъ царь Асѣнъ II.*

Факсимиле — надписъ отъ царь Асѣнъ II. Стр. VII — 10 — 11.

Фердинандъ I, първиятъ царь отъ III Българско царство. Стр. X.

Манифестъ за обявяване на Третото Българско Царство.

Височайша снимка при обявяване на независимостьта. Стр. XII.

Александръ II — Царь Освободитель. Стр. XIII.

Графъ Тотлебенъ. Стр. XV, между 10—11.

Св. Стефански прелиминаренъ договоръ. Имената на участвующитѣ при съставянето му: 1) Нелидовъ, 2) Теренъ, турски секретарь, 3) Графъ Игнатиевъ, 4) Великия князъ Николай, 5) Сафетъ Паша, 6) Серкисъ ефенди и 7) Садуллаа-бей. Стр. XVI, между 10—11.

Берлински договоръ. Имената на участвующитѣ при съставянето му: 1) Графъ Кароли, 2) Баронъ Хаймерле, 3) Графъ Лонаи, 4) Князъ Горчаковъ, 7) Вадингтонъ, 8) Лордъ Биконсфилдъ, 9) Ф. Радовицъ, 11) Контъ де Ст. Балиеръ, 12) Баронъ Убрилъ, 14) Дюпресъ, 15) Графъ Андраши, 16) Лордъ Бишу, 17) Князъ Бисмаркъ, 18) Графъ Корти, 19) Бюхеръ, 20) Графъ Хербертъ Бисмаркъ, 21) Графъ Шуваловъ, 22) Садуллаа-бей, 23) Лордъ Бюселъ, 24) Лордъ Солсбери, 25) Каратеодори-Паша, 26) Мехмедъ Али Паша и 27) Ф. Бюловъ. Стр. XVII, между 74—75.

Князъ А. М. Дондуковъ Корсаковъ. Стр. XVIII—70—71.

Професоръ М. Дриновъ. Стр. XIX—74—75.

Делегати отъ конгреса на тритѣ Българии — Мизия, Тракия и Македония. Имената на ветеранитѣ българи: 1) Г-нъ Петръ Станчевъ, като прѣдседатель на Ямболския окржженъ съвѣтъ, отъ Ямболъ; 2) Асѣнъ Руселиевъ, отъ Бургасъ; 3) Молловъ, отъ Чирпанъ; 4) Златаровъ, отъ Хасково; 5) Бабаджановъ, отъ Македония; 6) Дим. х. Ивановъ, кметъ, отъ Ямболъ; 7) Ив. С. Войводовъ, отъ Пазарджикъ; 8) Ал. Людскановъ, отъ Търново, а делегатъ отъ Южна България; 9) К. х. Калчевъ, отъ Пловдивъ; 10) Ст. Стамболовъ, делег. отъ Македония; 11) Георги Момчевъ, отъ Търново; 12) Диамандиевъ, отъ Одринско; 13) Св. Миларовъ, отъ Южна България; 14) Македонецъ; 15) Хр. Христовъ, отъ Казанлъкъ; 16) Душановъ, отъ Казанлъкъ; 17) Свещеникъ отъ Македония; 18) Спасъ Кожухаровъ, отъ Сливенъ; 19) Македонецъ; 20) Македонецъ; 21) Македонецъ; 22) Райчевъ, отъ Севлиево; 23) Македонецъ; 24) Македонецъ; 25) Македонецъ; 26) Македонецъ; 27) Македонецъ.

Горнитѣ делегати сѫ се прѣдставили прѣдъ учрѣдителното Н. Събрание въ В. Търново, и сѫ искали въ съгласие съ Народното Събрание да протестиратъ прѣдъ европейскитѣ дворове противъ границитѣ на България по Берлинския договоръ, а да се запазятъ ония на Сан-Стефанския договоръ. Слѣдъ като събранието имъ отказало, делегатитѣ си направили своя протестъ въ училището св. Никола въ Търново и закрили конгреса.

Стр. XX—74—75.

Учрѣдително събрание. Антимъ I XXI; **първа група,** XXII—162—163; **втора група** XXIII; **трета група** XXIV—174—175; **четвърта група** XXV; **пета група** XXVI—208—209; **шеста група** XXVII; **седма група** XXVIII—224—225; **осма група** XXIX; **девета група** XXX—320—321; **десета група** XXXI; **Първия български министерски кабинетъ** XXXII—336—337. **Първо Велико Народно Събрание.** Князъ Батембергъ XXXIII—368—369. **Второ Велико Народно Събрание.** Князъ Батембергъ съ Славейковъ, Цанковъ, Каравеловъ, XXXV; **Т. Икономовъ** XXXVI—384—385. **Трето Велико Народно Събрание.** Князъ

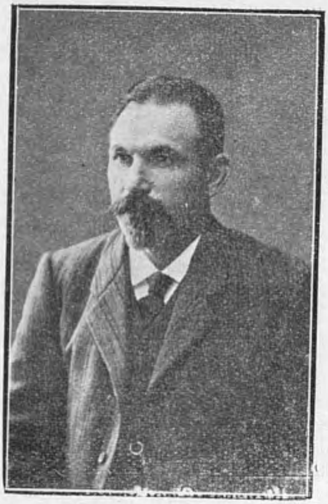

Димчо Станевъ

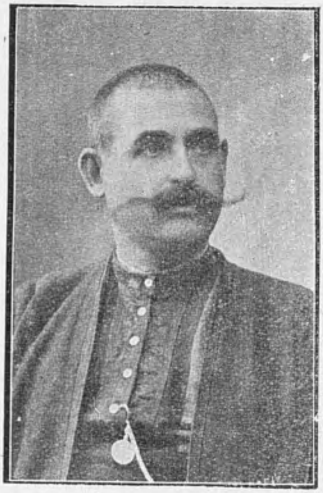

Колю Сталевъ

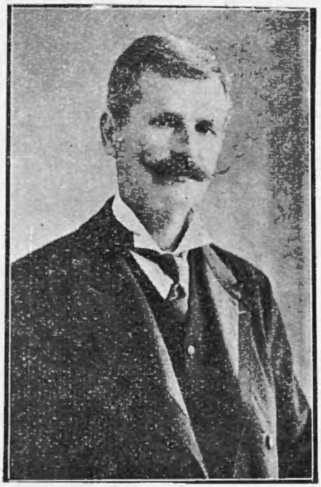

Гаврилъ М. Старирадевъ

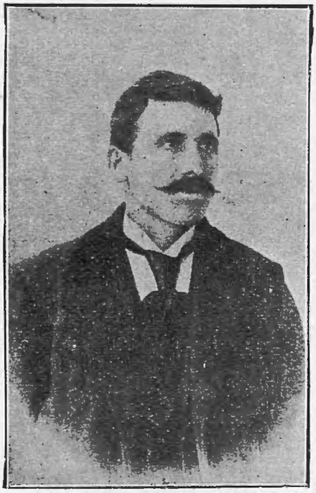

Георги Старирадевъ

Маринъ Стоиловъ

Коста Стефановъ

Стойко А. Х. Стойковъ

Юр. Ив. Стоевъ

Фердинандъ I и Н. Ц. В. Кн. Клементина, XXXVII —602—603; **Регентитѣ XXXIX. Депутация изъ Европейскитѣ дворове** XL — 614 — 615; **първа група депутати** XLI; **втора група** XLII — 616—617; **трета група** XLIII; **четвърта група** XLIV—632—633; **пета група** XLV; **шеста група** XLVI — 636 — 637; **седма група** XLVII; **осма група** XLVIII — 644 — 645. **Четвърто Велико Народно Събрание.** Княгиня Мария Луиза, XLIX; **Князъ Борисъ** L.—668—669; **Княза, Княгинята и министритѣ въ врѣме на женитбата** LI. **Дим. Петковъ** LII—676—677; **първа група депутати** LIII; **втора група** LIV—684 — 685; **трета група** LV; **четвърта група** LVI - 692 — 693; **пета група** LVII; **шеста група** LVIII—700—701; **седма група** LIX; **осма група** LX.—708—709. **Пето Велико Народно Събрание. Фердинандъ I, Царь на Българитѣ, Царица Елеонора, Князъ Борисъ, Князъ Кирилъ, Княгинитѣ Евдокия и Надежда** LXI—724—725.

Д-ръ Стоянъ Даневъ.

Прѣдседатель на V Велико Народно Събрание.

Роденъ на 26 януарий 1858 година, въ гр. Шуменъ, дѣто е получилъ и първоначалното си образование. Послѣ слѣдвалъ въ Чехия, отъ дѣто прѣзъ 1876 год. въ врѣме на Сръбско-турската война напусналъ и макаръ още 18 годишенъ взелъ живо участие въ тази война съ четата на Филипъ Тотя. Скоро слѣдъ това заминалъ наново да продължи образованието си. Слѣдвалъ въ Хайделбергъ, Лайпцигъ, Цюрихъ, Англия и Парижъ и прѣзъ 1883 година свършилъ съ отличие правнитѣ и политически науки. Слѣдъ завръщане въ България заемалъ е длъжности: Главенъ Инспекторъ въ Финансовото Министерство, членъ въ Кодификационата комисия и пр.

Д-ръ Ст. Даневъ е членъ на Прогресивно-Либералната партия още отъ основаването ѝ и е билъ въ първитѣ редове. Прѣзъ 1897 година е билъ провъзгласенъ за шефъ на послѣднята.

Прѣзъ 1901 година въ коалиционния кабинетъ Каравеловъ-Даневъ, той е заемалъ поста министъръ на Вжтрѣшнитѣ работи, а прѣзъ 1902 година образувалъ хомогененъ кабинетъ подъ негово шефство, като поелъ поста Прѣдседатель на Министерския съвѣтъ и министъръ на Външнитѣ работи и изповѣданията.

Д-ръ Ст. Даневъ е носитель на идеята за сливане на еднороднитѣ партии и образуване на коалиционни кабинети. За тази идея той образува днешния коалиционенъ кабинетъ (отъ Народната и Прогресивно-либералната партии) Ив. Ев. Гешовъ Ал. Людскановъ.

Д-ръ Ст. Даневъ е избранъ за прѣдседатель въ V Велико Нар. Събрание съ акламации. Той е бивалъ избиранъ за народенъ прѣдставитель почти въ всички Народни Събрания. Г-нъ Д-ръ Даневъ е награденъ съ нѣколко ордени, отъ които по-главнитѣ сж: Св. Александръ I ст., за гражданска заслуга I степень, орденъ Св. Анна I ст., Романска звѣзда I ст., Данийло I ст. и пр. Той говори нѣколко европейски езици, а именно: български, русски, француски, английски, италиянски, нѣмски, чешки сърбски и турски. Г-нъ Д-ръ Ст. Даневъ е единъ отъ най-виднитѣ политически и държавни мжже въ България. Като адвокатъ заема първо мѣсто между колегията и е единъ отъ най-способнитѣ.

Стр. LXXI 769.

Иванъ Евстратиевъ Гешовъ.

Прѣдседатель на Министерския Съвѣтъ и Министъръ на Външнитѣ работи и Изповѣданията

Роденъ е на 8 февруарий 1849 година въ Пловдивъ. Образованието си завършилъ въ Манчестерския университетъ, Англия, по политико-икономическитѣ науки. Работилъ е безспирно за народното ни възраждане и освобождението на България. Нему се дължи изнасянето прѣдъ Английското общество ужаситѣ отъ баташкото клане.

Държавническата си дѣятелность той е почналъ още отъ първитѣ дни на освобождението. Билъ е прѣдседатель на губернски и окржжни съвѣти, прѣдседатель на областното събрание и на постоянния комитетъ, директоръ на финанситѣ на Източна Румелия, директоръ на българската народна банка, нѣколко пжти министъръ на финанситѣ и търговията и земледѣлието.

Слѣдъ смъртьта на д-ръ К. Стоиловъ, г. Ив. Ев. Гешовъ е билъ провъзгласенъ съ пълно единодушие за шефъ на народната партия.

Ив. Ев. Гешовъ е виденъ български ученъ мжжъ — икономистъ и финансистъ – публицистъ и писатель, владѣещъ множество езици. Въ младинитѣ си е пишелъ въ „Читалище“ и „Лѣтоструй“, слѣдъ освобождението основалъ въ Пловдивъ най-хубавия български вѣстникъ „Марица“, съ който извънредно спомогналъ за побѣдата на Южна България въ нейната народна борба. Писалъ е въ „Периодич. списание“, въ библиотека „Св. Климентъ“ и въ „Юридич. Прѣгледъ“.

Въ обществения и културния животъ на млада България г. Гешовъ има цѣнни заслуги. Той е отъ дълго врѣме прѣдседатель на д-вото „Червенъ Кръстъ“, на „Българското Книжовно Дружество“, което напослѣдъкъ се обърна въ „Академия на науkитѣ“.

Стр. LXXIII—771—772

Ал. Людскановъ.

Министъръ на вжтрѣшнитѣ работи.

Роденъ е въ гр. В. Търново на 1855 г. Въ 1875 г. той свършилъ извѣстното американско училище Robert College въ Цариградъ. Понеже се билъ турилъ въ разположение на Макъ Гахана, княза Цертелева и Скайлера, излѣзли да констатиратъ *турскитѣ* звѣрства надъ българитѣ прѣзъ 1876 год., навлѣкълъ си прѣслѣдванията на турското правителство. Прѣзъ сжщата година постжпилъ на учение въ Одеса. Слѣдъ избухването на освободителната война той напусналъ своето учение и билъ прѣпоржчанъ отъ княза Цертелева на прочутия руски пълководецъ М. Д. Скобелевъ, къмъ щаба на войскитѣ на когото той билъ причисленъ и вземалъ участие въ цѣлата освободителна война и специално въ биткитѣ при прѣвземането на Ловечъ, Плѣвенъ, прѣминаването на Балкана, а така сѫщо и въ тайната и опасна рекогнисцировка на Цариградъ и Босфора за случай на едно завземане на тоя градъ и околноститѣ му отъ рускитѣ войски. За всичко това билъ награденъ съ разни руски ордени и съ българския солдатски кръстъ за храбрость.

Слѣдъ оттеглянето на рускитѣ войски отъ С. Стефано и до изпразването имъ на бившата Източна Румелия, г. Людскановъ е вземалъ най-живо участие въ образуването на Гимнастическитѣ дружества, които тъй много заслужиха на народното дѣло.

Слѣдъ избирането на първия български князъ, г. Людскановъ е отишълъ въ Цариградъ въ 1879 г. въ качество на втори секретарь на новооткрившето се тамъ българско дипломатическо агентство, на което за титуляръ бѣ Драганъ Цанковъ. Слѣдующата година той заелъ въ София постътъ главенъ секретарь при министерството на външнитѣ дѣла и изповѣданията.

Г. Людскановъ е взималъ най-живо участие въ борбата противъ държавния ударъ на Батемберга, като между другото е помагалъ въ списването на тогавашнитѣ органи на партията. Въ края на 1881 година, той отишелъ въ Парижъ да учи правото и да се специализира по международното право, дѣто свършилъ съ успѣхъ правото въ Ecole de droit въ Парижъ и дипломатическата секция въ Ecole des Sciences Politiques въ столицата на Франция.

При завръщането на Батемберга, слѣдъ изгнанието му и по врѣме на Русенското пронунцияменто, наедно съ всичкитѣ си политически другари, той е билъ арестуванъ въ Черната Джамия. Слѣдъ излизането му отъ тамъ емигриралъ въ 1887 год., отъ начало въ Цариградъ, послѣ въ Бѣлградъ и най-сетнѣ въ Виена, дѣто се билъ установилъ и се занимавалъ съ кореспонденство на нѣкои европейски вѣстници по българскитѣ работи. Въ декемврий 1890 г. г. Людскановъ билъ изпѫденъ отъ Австрия и емигриралъ въ Русия, отъ дѣто се за-

Ив. Илиевъ Стойчевъ

Георги Стойчевъ

Д-ръ Стефанъ Христовъ

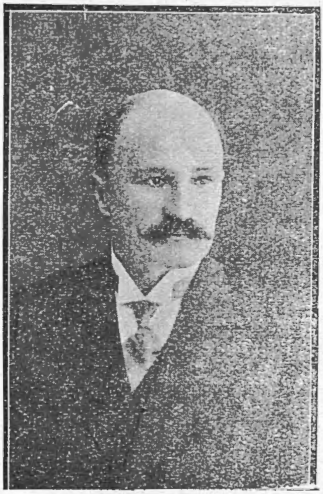

Ц. П. Х̆. Стойчевъ

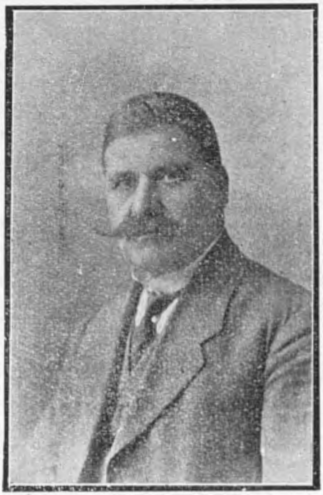

Миланъ Стояновъ

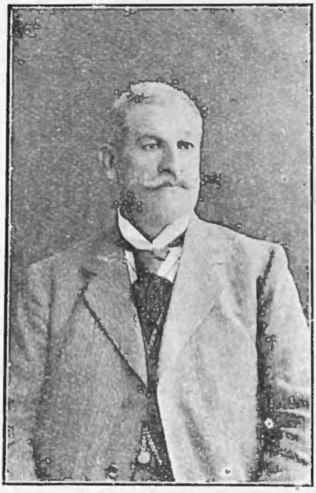

Ив. Стояновъ

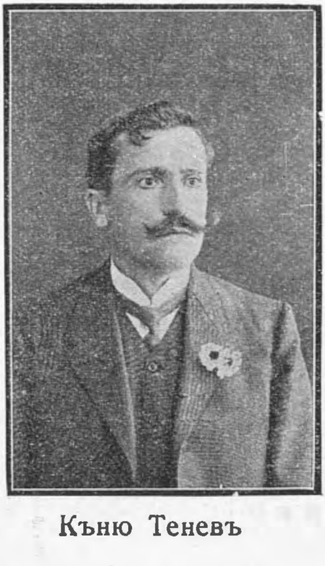

Кънню Теневъ

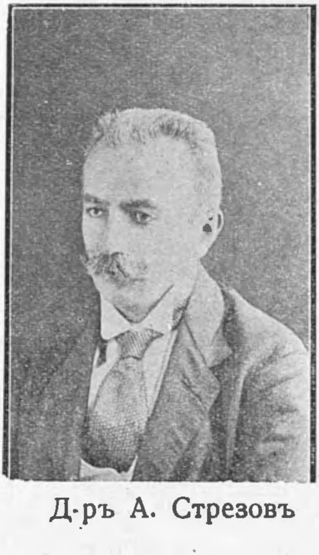

Д-ръ А. Стрезовъ

върналъ слѣдъ падането на Стамболова. Като опозиционеръ, г. Людскановъ се избралъ за народенъ прѣдставитель на X обикновено народно събрание отъ Велико Търново.

Въ коалиционния кабинетъ Каравеловъ — Даневъ, г. Людскановъ е билъ министъръ на търговията и земледѣлието, а въ съставения слѣдъ това хомогененъ прогресистски кабинетъ той е билъ министъръ на търговията и земледѣлието и управляющъ министерствата на общитѣ сгради, пѫтищата и съобщенията, а слѣдъ това министъръ на вѫтр. работи.

Освѣнъ това, г. Людскановъ е билъ счетоводитель на комитета „Царь-Освободитель“ по направата на паметника Александъръ II въ София и музеитѣ-паметници въ Плѣвенъ, Пордимъ, Бѣла, Горна-Студена.

Слѣдъ падането на Даневия кабинетъ, г. Людскановъ се е занимавалъ съ адвокатура и съ обществена и политическа дѣйность непрѣкѫснато. Билъ е български делегатъ въ всеславянския съѣздъ въ Прага, като единъ отъ най-виднитѣ прѣдставители на *неославизма,* на съвѣщанията въ Петербургъ, членъ на изпълнителния комитетъ на Пражкия съюзъ и въ всеславянския съборъ, който заседаваше въ нашата столица прѣзъ 1911 г. и бѣ почетенъ съ избора му за подпрѣдседатель на сѫщия съборъ.

При образуването на коалиционния кабинетъ Гешовъ — Людскановъ, послѣдниятъ е заелъ най-важния постъ въ прогресивно-народното правителство — министъръ на Вѫтрѣшнитѣ работи.

Съ образцовитѣ свободни избори за V-то Велико Народно събрание, г. А. Людскановъ заслужи твърдѣ много както на двѣтѣ съюзени политически партии, а така сѫщо и на дѣлото на сдружаването въобще на партиитѣ въ България. А съ въвеждането на пропорционалната система за всички изборни тѣла въ отечеството ни, г. А. Людскановъ свърза името си съ най-великата реформа — съ „реформата на реформитѣ“ — у насъ.

Стр. LXXV—771—772

Теодоръ Теодоровъ.

Министъръ на финансиитѣ.

Роденъ въ гр. Елена, Търновски окржгъ, на 14-й мартъ 1859 год. Първоначалното си образование е получилъ въ сжщия градъ, а гимназиалното отъ IV до VI класъ въ Габровското училище прѣзъ годинитѣ 1874—1876 до Габровското възстание, а отъ 1879—1880 год. въ Реалното училище въ гр. Николаевъ, Русия.

Прѣзъ 1880—1883 г. свършилъ съ отличие юридическитѣ науки въ Императорския Новоруссийски университетъ въ Одеса (Русия). На 2-й септемврий 1883 год. билъ назначенъ за помощникъ прокуроръ при Соф. окр. сждъ. На 7-й януарий 1884 год., назначенъ за прокуроръ при сжщия сждъ.

Въ м. февруарий 1885 г. повишенъ за членъ при Русенския апелативенъ сждъ, гдѣто е служилъ до 21-й ноемврий 1885 г; отъ 21-й ноемврий 1835 до края на м. юний 1886 г. слѣдвалъ курса за докторство въ Парижкия факултетъ на правото, а отъ м. августъ 1886 г. се е установилъ като адвокатъ въ гр. Русе.

Прѣзъ 1894 г. е билъ избранъ за народенъ прѣдставитель отъ Русенската и Еленската околии, а на 15 октомврий 1894 г. е билъ избранъ за прѣдседатель на VIII-то обик. нар. събрание.

Прѣзъ 1895 г. е билъ на чело на една 7-членна депутация отъ VIII-о нар. събрание, която имаше за мисия да възложи вѣнецъ отъ страна на народ. събрание върху гробницата на Царя-освободителя и Императора Александръ III-й

На 10-й февруарий 1896 год. г-нъ Теодоровъ е билъ повиканъ за министъръ на правосждието въ кабинета на покойния Д-ръ К. Стоиловъ, а на септемврий 1897 год., слѣдъ напущането М-ството на финансиитѣ отъ г-на Иванъ Ев. Гешовъ, г-нъ Теодоровъ го замѣсти.

Г-нъ Теодоровъ заема видно мѣсто на опозиционеръ въ първитѣ редове на Народната партия и е билъ избиранъ като опозиционенъ нар. прѣдставитель отъ Софийската и Царибродската околии почти непрѣкжснато.

На 15-й мартъ 1911 г., г-нъ Теодоровъ е поелъ отъ ново портфейла на М-ството на Финансиитѣ въ коалиционния кабинетъ на г-на Ив. Ев. Гешовъ-Людскановъ; г-нъ Теодоровъ е подпрѣседатель въ централното бюро на Народната партия и единъ отъ найдобритѣ парламентарни оратори.

Стр. LXXVII — 771 — 772.

Стефанъ Савовъ Бобчевъ.

Министъръ на Народната Просвѣта.

Роденъ на 20 януари 1853 г. въ Елена. Продължилъ е образованието си въ медицинската школа въ Цариградъ, кѫдѣто вече е почналъ да взима участие въ тогавашнитѣ български вѣстници. И когато му оставало една година да завърши медицинския факултетъ, на 17 май 1876 г., той, прѣслѣдванъ вече отъ турската полиция, забѣгва въ Одеса и отъ тамъ въ Букурещъ, кѫдѣто основава в. „Стара Планина“. На 1878 г., постѫпва въ юридическия факултетъ въ Москва. На 1882 г. поема заедно съ г. М. Ив. Маджаровъ редакторството на в. „Марица“. На 1883 г. е назначенъ членъ на Върховното администр. сѫдилище. На 1884 г., е назначенъ директоръ (министъръ) на правосѫдието въ Южна България. Прѣзъ послѣднитѣ бурни врѣмена 1886 до 1888 год., г-нъ Бобчевъ се видѣлъ принуденъ да емигрира въ Русия, кѫдѣто се е занимавалъ съ публицистика и съ обработване и нареждане материялитѣ си за Сборника на българскитѣ юридически обичаи—трудъ, нагр аденъ съ сребъренъ медалъ отъ Импер. Руско Геогр. общество. На 1889 год. г-нъ Бобчевъ се завръща въ България, почва да адвокатствува и редактира, заедно съ г. Маджаровъ, „Юр. Прѣгледъ“ отъ 1893 г. и „Бълг. Сбирка“ отъ 1894 г., които и до сега излизатъ подъ редакцията на г. Бобчева. На 1896 г. г-нъ Бобчевъ празднува 25 год. юбилей на своята книжовна и обществена дѣятелность. Отъ 1902 г., той заема катедрата по история на българ. право при Соф. университетъ. Като книжовникъ г. Бобчевъ е добрѣ познатъ не само у насъ. Той е членъ-кореспондентъ на чешката научна академия, а миналото лѣто бѣ избранъ за прѣдседатель на всеславянския съборъ въ София.

Стр. LXXIX—772—773.

П. Абрашевъ.

Министъръ на правосѫдието.

Родомъ е отъ Котелъ. Синъ на бѣдни родители, съ природнитѣ си дарби, той обърналъ внимание върху си на единъ руски генералъ, който го изпраща да слѣдва въ Николаевската гимназия, и по-късно въ Московския университетъ, гдѣто свършва съ пълно отличие правнитѣ науки.

Слѣдъ свършването на наукитѣ, отъ Русия г. Абрашевъ се завръща въ България и се установява на адвокатска практика въ София, гдѣто вънъ отъ политическата работа той достигва лекторска катедра въ юридическия факултетъ при университета. Билъ е и по-рано министъръ въ кабинета на г. д-ръ Даневъ прѣзъ 1902 г.

Стр. LXXXI—771—772

Дим. Христовъ.

Министъръ на търговията и земледѣлието.

Роденъ е прѣзъ 1871 год. въ с. Градецъ, Котленско. Слѣдъ като добилъ гимназиално образование въ сливенската мѫжка гимназия, постѫпилъ въ историко-филоложкия факултетъ на софийския университетъ, гдѣто слѣдвалъ нѣколко семестри, и заминалъ въ Цюрихъ, гдѣто слѣдвалъ въ тамошния университетъ правнитѣ науки. Къмъ края на стамбуловския режимъ г. Христовъ се завърналъ въ България, и прѣзъ 1893 год. земалъ живо участие въ редактирането на в. „Прогресъ“; въ 1894 год. става поддиректоръ на народната библиотека, а прѣзъ 1895 до 1900 год. — секретарь на софийската търговско-индустриялна камара.

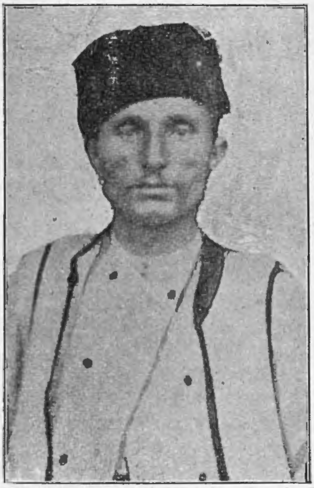

Киро Тодоровъ

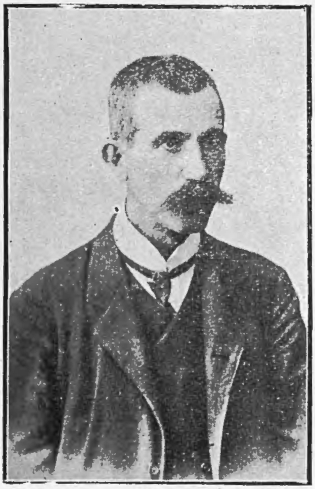

Господинъ Тодоровъ

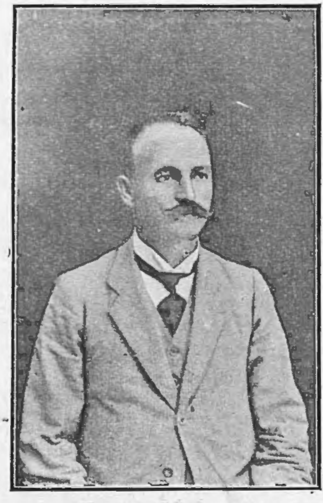

Дим. Тоневъ

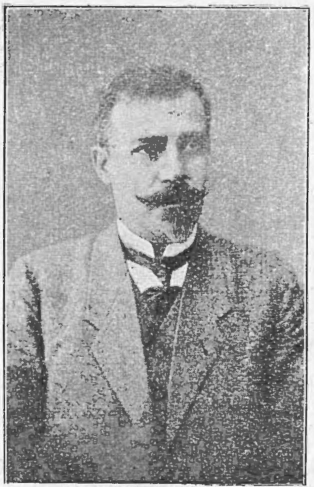

Георги Томчевъ

Ат. Ц. Тричковъ

Цоню Тотевъ

Руси Тончовъ

Яни Д. Топаловъ

Отъ 1900 год. насамъ той се прѣдава всецѣло на политико-обществена дѣятелность, като се избира за народенъ прѣдставитель въ XI, XII и XIII Обикновено Народно Събрание отъ луковитската избирателна околия и въ XIV — отъ ст.-загорската.

Г-нъ Д. Христовъ е познатъ като единъ отъ добритѣ публицисти. Напослѣдъкъ въ партията на прогресивно-либералитѣ той заемаше длъжностьта секретарь на централното бюро на партията. Познатъ е и като добъръ парламентаренъ ораторъ.

Стр. LXXXIII—771—772

Генералъ-Майоръ Никифоровъ, Никифоръ Петровъ.

Министъръ на войната.

Генералъ Майоръ Никифоровъ е роденъ на 12 априлий 1858 г. въ гр. Ловечъ. Срѣдно образование е добилъ въ Германия и Австрия. Въ 1878 г. на 8 августъ Генерала е билъ взетъ отъ първия редовенъ наборъ за отбиване военната тегоба. Слѣдъ два мѣсечна служба по конкурсенъ екзаменъ е постѫпилъ и зачисленъ като юнкеръ направо въ старшия класъ на новооткритото Софийско Военно училище. Свършва курса въ Военното училище и юнкерътъ Никифоровъ е билъ повишенъ въ портупей юнкеръ, а на 10 май 1879 г. заедно съ другаритѣ съученици отъ старшия класъ е билъ повишенъ и въ първия офицерски чинъ — (прапорщикъ) подпоручикъ. На 30 августъ 1882 г. е повишенъ въ чинъ поручикъ. Въ началото на 1883 година е билъ изпратенъ на практическа служба въ Руската армия — въ 13 Стрѣлковий батальонъ въ гр. Одеса, отъ гдѣто слѣдъ една година е постѫпилъ въ Офицерската стрѣлкова школа въ гр. Ораниенбаумъ при Петербургъ.

Слѣдъ свършване курса на школата съ отличие, за което е билъ награденъ съ орденъ *„за заслуга,“* се завърналъ въ България въ частьта си — 1 Софийска дружина, и назначенъ за ротенъ командиръ. На 30 августъ 1885 г. е повишенъ въ чинъ капитанъ. Капитанъ

Никифоровъ е билъ назначенъ за командующий 6 пѣх. Търновский полкъ, съ който е прѣкаралъ войната съ Сърбитѣ въ сѫщата година, като е взелъ живо участие въ сраженията, за което е билъ награденъ съ орденъ „за храбрость“ 4 степень.

Въ 1886 г. е било възложено на капитанъ Никифоровъ да формирува единъ отъ новитѣ Южно-Български полкове (10. пѣши Родопски) и назначенъ за неговъ командиръ. На 9 августъ 1886 г. капитанъ Никифоровъ съ цѣлия повѣренъ нему 10 пѣх. Родопски полкъ се е обявилъ противъ детронирането на първия Български Князъ Александъръ и взелъ най-живо участие за възвръщането Князя на Прѣстола, като е влѣзалъ съ полка си въ състава на Пловдивския отрядъ, който оттегли войскитѣ на детронаторитѣ отъ Столицата.

На 11 априлий 1887 г. е билъ повишенъ въ чинъ майоръ. Прѣзъ ноемврий сѫщата година майоръ Никифоровъ е билъ прѣмѣстенъ и назначенъ за командиръ на 9 пѣх. Пловдивски полкъ. На 2 августъ 1891 г. е повишенъ въ чинъ подполковникъ. Послѣ назначенъ за началникъ на Дивизия и на 2 августъ 1895 г. е повишенъ въ чинъ полковникъ. Въ 1896 година назначенъ за Инспекторъ на пѣхотата при Министерството на Войната.

На 15 ноемврий 1900 г. е билъ повишенъ въ чинъ генералъ-майоръ. Генералъ-Майоръ Никифоровъ е заемалъ до 15 юлий 1904 г. нѣколко различни служби — Инспекторъ на пѣхотата, Началникъ на Административния отдѣлъ и Началникъ на Канцеларията. Отъ 15 юлий 1904 год. сѫщия е билъ изпратенъ въ разпореждане на Министерството на Външнитѣ работи и на Изповѣданията и назначенъ за Дипломатически Агентъ въ гр. Берлинъ, гдѣто тогава е било открито Българското Дипломатическо Агентство. Слѣдъ признаване независимостьта на Царство България, генералъ Никифоровъ е билъ прѣназначенъ за Извънреденъ пратеникъ и Пълномощенъ Министъръ на **Негово Величество Царя** на Българитѣ при Германския Дворъ. Въ сѫщото качество генералъ Никифоровъ е билъ акредитиранъ и при Двора на Кобургъ-Готския Херцогъ.

На поста въ Берлинъ генералъ Никифоровъ е прослужилъ до 9 септемврий 1910 г. На 16 мартъ 1911 год. генералъ Никифоровъ е билъ назначенъ на поста Министъръ на Войната въ кабинета на Министъръ Прѣдседателя Ив. Ев. Гешовъ—Ал. Людскановъ.

Генералъ Никифоровъ притежава извѣстно число Български (9) и иностранни (9) ордени и медали, между които по-важни сѫ:

1) *Български.* Орденъ „за Храбрость“ 4 степень. Орденъ за Военна заслуга 1 степень.

2) *Иностранни.* Германски орденъ „на короната“ 1 степень. Ромѫнски орденъ „на короната“ 1 степень. Австрийски орденъ „Францъ Иосифъ“ 2 степень. Сръбски орденъ „Такова“ 1 степень. Генералъ Никифоровъ владѣе нѣколко иностранни езици, на първо мѣсто нѣмски.

Стр. LXXXV—771—772

Антонъ Франгя.

Министъръ на общитѣ сгради, пѫтищата и съобщенията.

Роденъ е прѣзъ 1856. г. въ Русе. Първоначалното си образование той е получилъ въ русенското VI кл. училище при Др. Цанкова, слѣдъ което постѫпва въ имперския лицей въ Цариградъ, отъ гдѣто заминава за Парижъ и постѫпва въ Ecole Politique.

Слѣдъ свършване на наукитѣ си въ Парижъ г. Франгя се завръща въ България, и веднага прѣзъ 1884 г. бива назначенъ за главенъ секретарь при м-вото на вѫтрѣшнитѣ работи, титуляръ на което е билъ тогава Др. Цанковъ.

Слѣдъ министерската промѣна той остава адвокатъ въ столицата и започва редактирането на в. „Срѣдецъ“ и по-късно заедно съ Д-ръ Данева и покойния Д. В. Македонски—в. „Съгласие“.

Прѣзъ 1901, 1902 — 1903 год. той е билъ народенъ прѣдставитель, а прѣзъ 1902 год. бѣ избранъ за подпрѣдседатель на камарата; отъ тогазъ до днесъ Франгя бѣ останалъ като адвокатъ въ столицата и е заемалъ едно отъ първитѣ мѣста на адвокатската колегия въ София. Владѣе много чужди езици.

Стр. LXXXVII—771—772.

Михаилъ Ив. Маджаровъ.

Подпрѣдседатель на V В. Н. Събрание, Публицистъ—гр. София.

Роденъ въ Копривщица, януарий 1854 год. Свършилъ Цариградския Robert-College; владѣе английски, френски, руски и отчасти турски езици. Заемалъ длъжности: членъ на Върховното сѫдилище, Директоръ на финансиитѣ въ Източна-Румелия, Министъръ на България, и пр. Награденъ съ орденъ I ст. за гражданска заслуга, II ст. Александъръ и други чуждестранни ордени. Избиранъ е за народ. прѣдставитель въ Изт.-Румелия и за VIII, IX и XII обик. Народ. събрания. За V-то Вел. нар. събрание избранъ отъ I Софийска сел. избирателна околия, съ 4653 гласа, като членъ на Народната партия.

Стр. LXXXVIII—771—772.

Иванъ Пѣевъ.

Подпрѣдседатель на V В. Н. Събрание, Публицистъ—гр. София.

Роденъ въ Копривщица на 7 януарий 1864 год. Свършилъ Робертъ-колежъ. Владѣе английски и френски езици. Заемалъ длъжности: гимназияленъ учитель; членъ на Висшия Учебенъ Съвѣтъ при м-вото на Народната Просвѣта; Главенъ Инспекторъ при сѫщото М-во; Министъръ на Народ. Просвѣта; Секретарь на Българската Академия на наукитѣ и пр. Избиранъ е за народенъ прѣдставитель на XI и XII Обик. Народно събрание. Притежава ордени: а) Френския орденъ на почетния легионъ—V степень; б) Български орденъ за Гражданска заслуга IV ст. и в) „Св. Александъръ“ III ст.—Избранъ за V Вел. Нар. събрание отъ I Соф. селска избирателна околия, съ 4640 гл., като членъ на Народната партия.

Стр. LXXXIX—771—772.

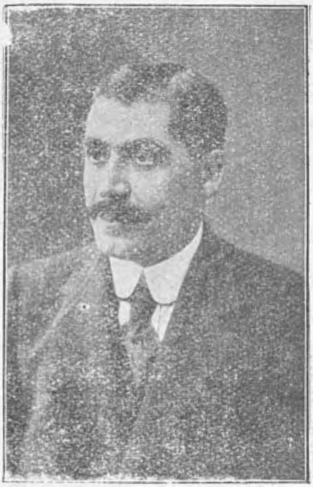

Хаимъ Фархи

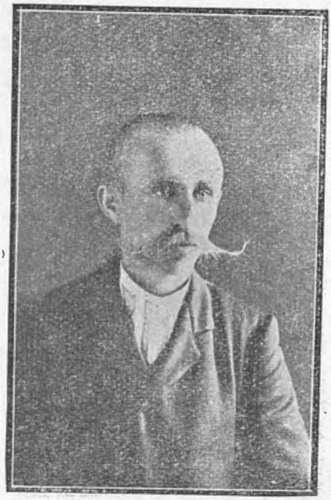

Стоянъ Трифоновъ

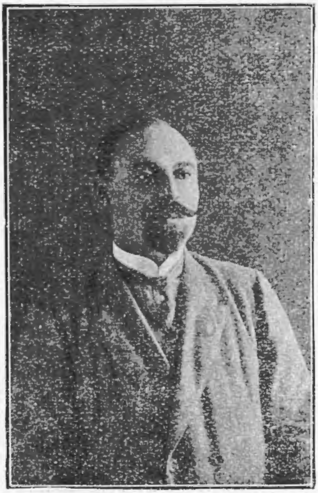

Хр. Хаджиевъ

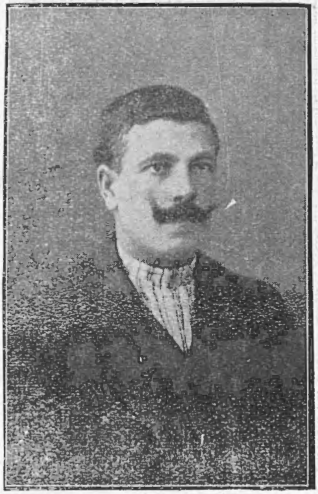

Петръ Филевъ

Мехмедъ Хасановъ

Боянъ Ханджиевъ

Георги Христодоровъ

Д-ръ Хинковъ

Дипломатическитѣ прѣдставители въ V В. Н. Събрание. Стр. XCI. **Снимка при откриване на V В. Н. Събрание.** Стр. XCII, 772 — 773.

Министъръ Людскановъ, секретаря му и окржж. управители:

[1]) Пею Бъчеваровъ, Пловдивски окр. управитель; К. Милчевъ, Русенски; Хар. Анковъ, гл. секретарь, въ м-вото на Вжтр. Работи, титуляръ Ал. Людскановъ; Х. Ив. Московъ, Кюстендилски; Сп. Соколовъ, Софийски; Хр. Богоевъ, Шуменски; Маню Бояджиевъ, Ст.-Загорски; Ив. Бобековъ, Вратчански; П. Рачевъ, Плѣвенски; П. Шоповъ, Бургаски; К. Ножаровъ, Видински; Ст. Шиваровъ, Търновски; Ж. Ив. Жековъ, Варненски, окр. управители. Стр. ХСШ—774—775.

Министритѣ и депутати отъ V В. Н. С. XCV 774 — 775.

---

[1]) Забѣлѣжка: чети първия редъ прѣвъ отъ дѣсно, почни сжщо отъ дѣсно втория редъ.

№ на отдѣлно-отпечатанитѣ страници съ портрети	Име и прѣзиме	Мѣстожителство	Занятие	Отъ коя околия е избранъ	Съ колко гласа	Между кои стр. се намира	Гласували по измѣнен. за и противъ
	СЕКРЕТАРИ И КВЕСТОРИ.						
XCVII	Ат. Д. Буровъ	Гор. Орѣховица	търговецъ	/ Гор. Орѣховска	1441	776 — 777	за
	Д-ръ Н. Ралевъ	София	адвокатъ	Хасковска	3936		за
	Д-ръ Б. Вазовъ	„	„	/ Пазарджишка	3153		за
	Илия С. Бобчевъ	Пловдивъ	„	Станимашка	6307		за
XCIII	Стоянъ Е. Русенъ	Варна	„	Варненска градска	2173		за
	Стефанъ Калчевъ	Пловдивъ	търговецъ	Пловдивска град.	2039		за
	Д-ръ Н. Георгиевъ	Силистра	адвокатъ	II Силистренска	2125		за
	Хараламби Вълчановъ	Каварна	„	Балчишка	2345		за
XCIX	Никола Козаревъ	Пловдивъ	търговецъ	Пловдивска град.	2032	778 — 779	за
	Д-ръ Хр. Кжсъровъ	„	адвокатъ	II Пловдивска	2067		за
	Дим. Т. Страшимировъ	София	писатель	II Търновска	3061		за
	В. П. Николовъ	Кюстендилъ	адвокатъ	II Кюстендилска	3834		за
C	Ванко Георгиевъ	Видинъ	„	II Видинска	2382		противъ
	Илия Януловъ	София	публицистъ	Ямболъ	4012		противъ
	Пан. Г. Чорбаджиевъ	Никополъ	адвокатъ	Никополска	3829		за
	Исм. Екм. Алиевъ	Ески-Джумая	търговецъ	Ески-Джумайска	2757		за

CI	Илия Георговъ	гр. София	публицистъ	I Видинска	2078	782—783	противъ
	Ст. П. Пипевъ	„	търговецъ	град. Софийска	1413		за
	Еманоилъ Начевъ	Цариб родъ	комисион.	Царибродска	3858		за
	Геор. Ив. Кюмуровъ	Ст. Загора	търговецъ	Ст. Загорска	4640		за
CII	Ст. Консуловъ	София	банкеръ	Панагюрска	2041		за
	Георги Стояновъ	Каваклий	търговецъ	Казълагашка	4557		за
	Георги Т. Пеѣвъ	София	публицистъ	Трънска	3538		за
	П. Пешевъ	„	адвокатъ	Силистренска	1912		за

Депутати отъ разнитѣ комисии на V Велико Народно Събрание.

CIII	Христо Тодоровъ	Шуменъ	адвокатъ	I Шуменска	1919	784—785	за
	Д. Ябланcки	София	рентиеръ	Тетевенска	2968		„
	Петръ Станчевъ	„	пенсионеръ	I Софийска град.	1816		за
	Венедикъ Поповъ	Варна	адвокатъ	Варненска градска	2189		въздъ. се
CIV	Велчо Т. Велчевъ	София	публицистъ	I Пазарджишка	2940		за
	Георги Згуревъ	„	адвокатъ	III Софийска	3528		„
	Д-ръ Андрея Ходжовъ	„	„	Царибродска	3797		„
	Василъ Ив. Димчевъ	Ст. Загора	„	I Ст. Загорска	4643		„
CV	Георги Шиваровъ	Ст. Загор. с. Ореховица	търг. земл.	„	4643	790—791	„
	Харалам. Карастояновъ	София	аптекарь	I Софийска	1830		„
	Конст. Кръстевъ	Русе	адвокатъ	Русенска градска	2322		„
	Д-ръ Полихр. Нейчевъ	София	публицистъ	Самоковска	3146		„
CVI	Д-ръ Хр. Мутафовъ	„	адвокатъ	Поповска	2933		„
	Апостолъ Урумовъ	Хасково	„	Хасковска	3932		„
	Иванъ Толевъ	София	„	Пирдопска	1511		„
	Александръ Димитровъ	с. Гор. Гнойница	журналистъ	II Пловдивска	2282		противъ

CVII	Георги Губиделниковъ	Русе	адвокатъ	Беленска	1936	794—795	за
	Рашко Маджаровъ	София	„	Пирдопска	1619		отсѫтст.
	Димитръ Иоцовъ	Вратца	публицисть	II Врачанска	2917		за
	Д-ръ Георги Гаговъ	Т. Пазарджикъ	адвокатъ	II Пазадржиска	2108		„
CVIII	Д-ръ К. Поменовъ	София	„	Белослатинска	4419		„
	М. Торлаковъ	София	публицисть	Карнобатска	2315		противъ
	Алекс. Стамболиски	София	писатель	II Севлиевска	2352		„
	Д-ръ Иос. Фаденхехтъ	София	адвокатъ	I Видинска	1078		«
CIX	Ангелъ Томчевъ	Пловдивъ	„	II Пловдивска	2049	798—799	за
	Никола Савовъ	Вратца	публицисть	II Врачанска	2901		„
	Кръстю Пастуховъ	„	адвокатъ	II Севиелвска	2364		противъ
	Петъръ Папанчевъ	Сливенъ	„	Сливенска	3015		за
CX	Ив. х. Рачевъ	Плѣвенъ	„	I Плѣвенска	2394		„
	Д-ръ П. Цончевъ	Габрово	лѣкарь	Габровска	1125		противъ
	Никола Константиновъ	Свищовъ	търговецъ	Свищовска	4626		за
	Тодоръ Влайковъ	София	писатель	I Видинска	2079		отсѫтст.
CXI	Ст. Н. Лафчиевъ	София	публицисть	Дреновска	1395	802—803	за
	Конст. Т. Ленковъ	Кюстендилъ	адвокатъ	I Кюстендилска	3970		„
	Цанко Бакаловъ	с. Бѣла Черква	публицисть	II Търновска	2771		противъ
	Иванъ С. Еневъ	Тутраканъ	адвокатъ	Тутраканска	3534		за
CXII	Вълчо Георгиевъ	Бълтажи Ени Кьой	земледѣл.	I Силистренска	1465		„
	Ат. В. Изворовъ	София	писатель	I Разградска	3172		„
	Мих. Клисурски	Берковица	търговецъ	Берковска	3088		„
	Гр. х. Константиновъ	Видинъ	„	II Видинска	2380		„

CXIII	А. Меизиновъ	Ески-Джумая	търговецъ	Ески-Джумайска	2725	806—807	за
	Георги Семержиевъ	Ново-Село	„	Троянска	1864		„
	Янко Симеоновъ	Шуменъ	„	I Шуменска	1886		„
	Ант. Страшимировъ	София	писатель	Бургаска	2534		„
CXIV	Господ. Ангеловъ	Варна	землевлад.	Варн. селска	2742		отсжтст.
	Д-ръ Ив. Юрдановъ	Добричъ	лѣкарь	Добричка	1933		за
	Желесъ Абаджиевъ	„	търговецъ	I Добричка	1933		отсжтст.
	Ат. Илиевъ	Ст. Загора	—	I Ст. Загорска	4639		за
CXV	Ив. М. Абрашевъ	Тутраканъ	Адвокатъ	Тутраканска	3683	810 — 811	за
	Мито Аврамчевъ	Вьл. Слатина	землецѣл.	Фердинандовска	3472		„
	Велико Ангеловъ	с. Опънецъ	„	I Плѣвенска	2385		„
	Иванъ Андрѣевъ	Брезникъ	търговецъ	Трънска	3460		„
CXVI	Станчо Андрѣевъ	с. Ветово	земледѣл.	I Русенска	2647		противъ
	х. Бей Апти Бѣевъ	Добричъ	търговецъ	II Добришка	1951		за
	Атан. Арнаудовъ	Хасково	„	Хасковска	3905		„
	Янко х. Атанасовъ	Станимака	адвокатъ	Станимашка	6259		„
CXVII	Нидѣлко Атанасовъ	с. Сломеръ	земледѣл.	II Трънска	3047	814 — 815	противъ
	Исмаилъ Х Ахмедовъ	Тутраканъ	търговецъ	Тутраканска	3673		за
	Д-р М. Багаровъ	Пловдивъ	„	Карловска	3689		„
	Марко Балабановъ	София	пенсионеръ	II Софииска	1442		„
CXVIII	Тодоръ Балабановъ	„	търговецъ	II Врачанска	2885		отсжтст.
	Хр. Ив. Балабановъ	Котель	фабрикантъ	Котленска	1085		за
	Ив. Балтажиевъ	Луковитъ	адвокатъ	Луковитска	3627		„
	Милю Балтовъ	Пловдивъ	търговецъ	I Пловдивска	3606		„

CXIX	Борисъ Хр. Бижевъ	Котелъ	търговецъ	Котленска	1122	818—819	за
	Димитръ Биковъ	Т. Пазарджикъ	„	I Пазарджишка	3067		„
	Вл. Х. Бобошевски	Братца	„	I Врачанска	3472		„
	Марко Бошковъ	Борисовградъ	адвокатъ	Борисовградска	2775		„
CXX	Генчо Н. Бойчиновъ	Плѣвенъ	търговецъ	Луковитска	3448		„
	Ц. Боневъ	Лѣсковецъ	пенсионеръ	II Гор. Орѣховска	2062		„
	Ст. Н. Борсуковъ	Османъ Пазаръ	търговецъ	Османпазарска	2765		„
	Осм. Юс. Бошнаковъ	Пашя-Балж	яйчарь	Курт. Бонарска	2843		„
CXXI	Петръ Бояджиевъ	Берковица	земледѣл.	Берковска	3078	822—823	„
	З. П. Бояновъ	Сливенъ	търговецъ	Сливенска	3040		„
	Дим. Бръчковъ	Свищовъ	адвокатъ	Свищовска	4572		„
	Пан. Бурмовъ	Плѣвенъ	„	I Плѣвенска	2386		„
CXXII	Ат. Ц. Буровъ	Свищовъ	„	Свищовска	4495		„
	Ив. Вазовъ	София	литераторъ	II Софийска	1445		„
	Деко Ванковъ	Кула	търговецъ	Кулска	3584		за
	Ив. Василевъ	Вѣтренъ	земледѣл.	I Пазарджишка	2870		отсжтст.
CXXIII	Ат. Велевъ	Свищовъ	адвокатъ	Свищовска	4499	826—827	за
	Ионко Т. Веселиновъ	Ловечъ	„	I Ловечска	2409		противъ
	Юрд. Веселиновъ	София	търговецъ	II Софийска	3048		за
	Георги П. Вѣтренски	Вѣтренъ	земледѣл.	I Кюстендилска	3812		„
CXXIV	Кост. Витановъ	с. Левски	търговецъ	I Плѣвенска	2425		противъ
	Вл. Власковски	гр. Троянъ	шивачъ	Троянска	1920		„
	Инчо К. Влаховъ	с. Бтъсничево	кръчмарь	Луковитска	3403		за
	Ж. М. Влашки	Нова-Загора	търговецъ	Н. Загорска	3864		„

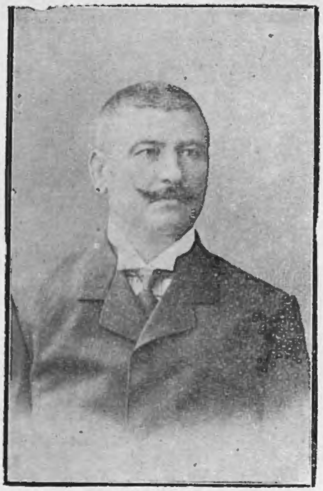

Христо Цаневъ

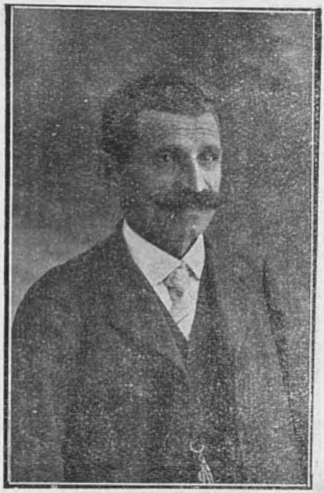

Станко Хрстовъ

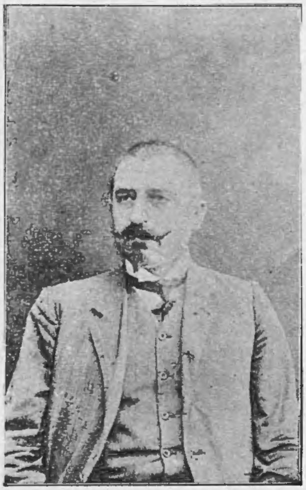

Ат̃. Цачевъ

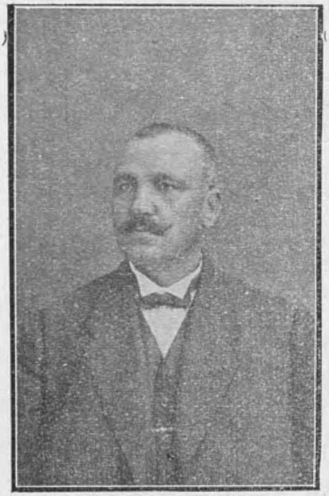

Ламби Ив. Цанковъ

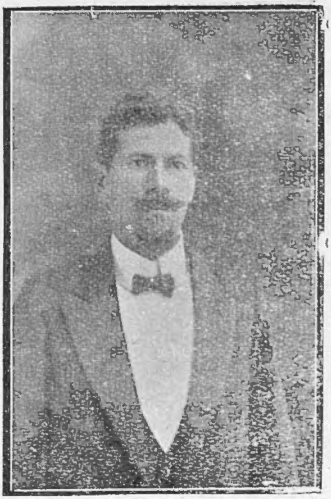

Ст. Цоневъ

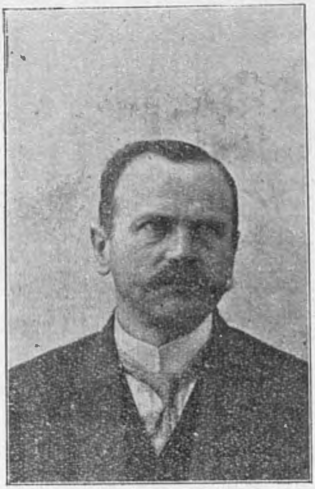

Филипъ Цвѣтковъ

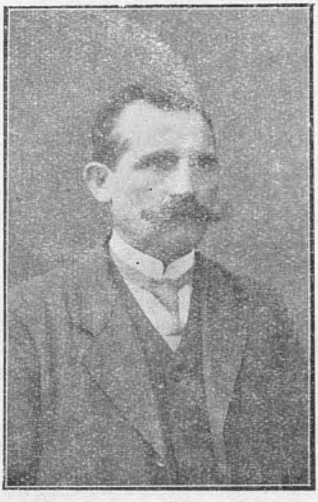

Нено М. Чакъровъ

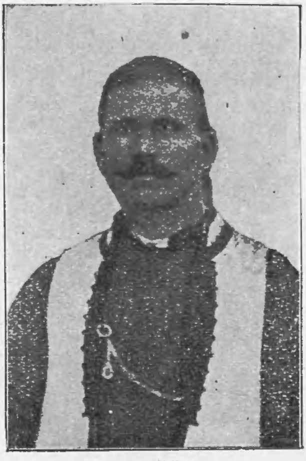

Дим. Цѣновъ

CXXV	Цв. Вучковъ	Гор. Баня	земледѣл.	III Софийска	3477	830—831	за
	Игнатъ Вълчевъ	с. Тученица	„	I Плѣвенска	2417		„
	Ал. Каблешковъ	София	земевладѣл.	Станимашка	6247		„
	Тончо Върбинъ	с. Бутанъ	земледѣл.	II Орѣховска	2798		„
CXXVI	Тодоръ Гавриловъ	с. Дж. Ючъ-Орм.	„	Бѣлчишка	2227		„
	Янко Ганчевъ	с. Кар. Върбовска	кръчмарь	Бѣленска	1880		„
	Петко Геновъ	с. Лѣпица	търговецъ	Б. Слатинска	4126		„
	Ефтимъ Георгиевъ	Бѣла	„	Бѣленска	1935		„
CXXVII	Кр. П. Георгиевъ	с. Бѣланово	земледѣл.	Дупнишка	3408	834 — 835	„
	Лазарь П. Георгиевъ	Орѣхово	адвокатъ	I Орѣховска	2087		„
	Марко Георгиевъ	Б. Слатина	„	Бѣло-Слатинска	4334		отсжтст.
	Миланъ Георгиевъ	с. Комащица	кръчмарь	I Ломска	1908		противъ
CXXVIII	Мих. Георгиевъ	с. Алдомировци	публицистъ	III Софийска	3584		за
	Петко Георгиевъ	Търново	адвокатъ	Еленска	2385		„
	Петръ Гергановъ	Бѣлоградчикъ	прошеноп.	Бѣлоградчишка	2599		„
	Първанъ Герговъ	с. Буковци	земледѣл.	II Орѣховска	2798		„
CXXIX	Георги П. Геровъ	Русе	търговецъ	Бѣленска	1890	838—839	„
	Пзн. Герчевъ	с. Михалци	земледѣл.	I Търновска	3259		противъ
	Ат. Гечевъ	с. Дѣдово	„	II Пловдивска	3683		за
	Д-ръ П. Главиновъ	София	адвокатъ	Пещерска	2701		противъ
CXXX	Анг. Горановъ	„	„	„	3480		отсжтст.
	Мито Говговъ	с. Цигриловци	земледѣл.	Трънска	3361		за
	Ст. Горановъ	с. Тръстеникъ	„	Никополска	3844		„
	х. Ив. Господиновъ	Харманлий	търговецъ	Харманлийска	3251		„

CXXXI	Гино Градинаровъ	Шуменъ	търговецъ	II Шуменска	2723	842—843	за
	Коста В. Гърковъ	Кнежа	земледѣл.	I Орѣховска	2086		„
	Ст. Гжбовъ	Хасково	търговецъ	Хасковска	3883		„
	В. Герасимовъ	Вършецъ	„	Берковица	3067		„
CXXXII	Д-ръ П. Джидровъ	София	адвокатъ	Ямболска	3983		отсжтст.
	Ст. Джуджевъ	Панагюрище	„	Панагюрска	2042		за
	Велю Диковъ	с. Д. Джбникъ	земледѣл.	II Плѣвенска	2283		противъ
	Боянъ Димовъ	г. Н. Пазаръ	„	III Шуменска	2055		„
CXXXIII	Ник. Димовъ	с. Кованлъкъ	„	I Търновска	3253	846—847	„
	Тодоръ Димчевъ	с. Искрецъ	търговецъ	II Софийска	2077		за
	Георги Диневъ	Радомиръ	„	Радомирска	4001		„
	Дим. Добревъ	Варна	пенсионеръ	Дрѣновска	1394		„
CXXXIV	Добри К. Добревъ	Ески Джумая	търговецъ	Ески Джумайска	2801		„
	Рад. х. Добревъ	Г. Орѣховица	„	I Г. Орѣховска	1304		„
	Г. Добриновичъ	София	адвокатъ	II Видинска	2383		„
	Ив. Дойковъ	с. Р. Конаре	земледѣл.	II Пловдивска	2053		„
CXXXV	Г. Долапчиевъ	Сливенъ	адвокатъ	Сливенска	3051	850—851	„
	Ив. Дочевъ	Шуменъ	търговецъ	I Шуменска	1883		„
	В. Дончевъ	с. Бѣренъ	земледѣл.	Чирпанска	4486		„
	Дим. Драгиевъ	Ст. Загора	„	II Ст. Загорска	1822		отсжтст.
CXXXVI	Ил. Драсовъ	Ловечъ	лозаръ	II Ловченска	1612		за
	Ал. Евстатиевъ	Пловдивъ	търговецъ	Панагюрска	1790		„
	Жико Еленковъ*)	с. Салашъ	земледѣл.	Бѣлоградчишка	2544		„
	Хр. Ениковъ	с. Кали Петрово	„	I Силистренска	1362		противъ

---

*) Заб. Подъ портрета на Ж. Еленковъ е погрѣшно напечатано Ив. Еневъ.

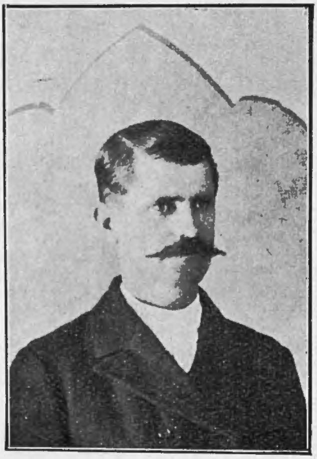

Тончо Чиликовъ

Петръ Черневъ

Ив. Шамарджиевъ

Курти Д. Чолаковъ

Петръ К. Шипковъ

Никола Шивачевъ

Алекси Щеревъ

Г. Шойлевъ

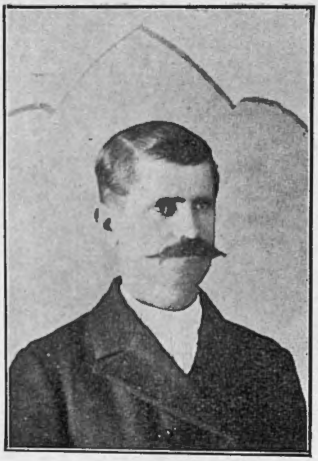

Тончо Чиликовъ

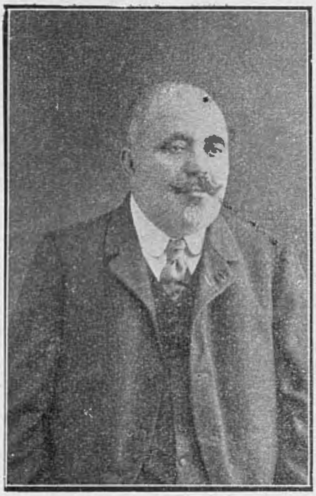

Петръ Черневъ

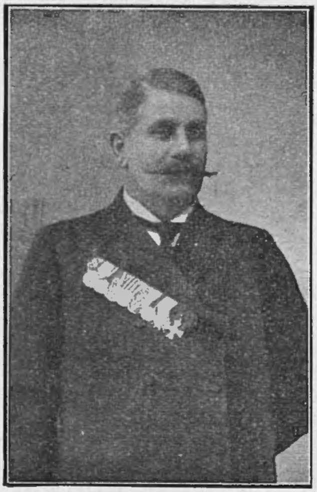

Ив. Шамарджиевъ

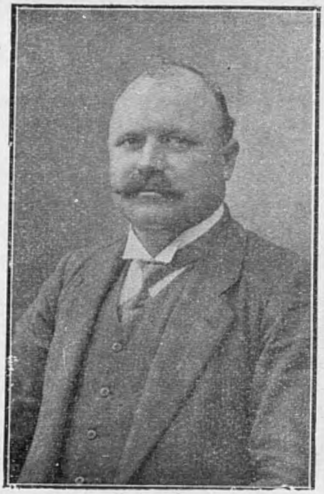

Курти Д. Чолаковъ

Петръ К. Шипковъ

Никола Шивачевъ

Алекси Щеревъ

Г. Шойлевъ

CXXXVII	Вълчо Енчевъ	с. М. Кайнарджа	земледѣл.	I Силистренска	1308	854—855	противъ
	Конст. Енчевъ	Османъ Пазаръ	търговецъ	Османъ Пазарска	2290		за
	Ив. Желевъ	с. Пандакли	земледѣл.	Ямболска	3985		противъ
	Желчо Д. Желѣзовъ	Айтосъ	търговецъ	Айтоска	2688		за
CXXXVIII	Д-ръ Д. Загоровъ	София	адвокатъ	II Софийска	1410		»
	Д-ръ А. Златевъ	Ловечъ	аптекарь	I Ловечска	2310		»
	Анто Живковъ	с. Д. Ломъ	земледѣл.	Бѣлоградчишка	2574		»
	Г. Т. Забуновъ	с. Ковачица	»	II Ломска	2089		противъ
CXXXIX	Ат. Ивановъ	с. Русларъ	»	Варненска селска	2892	858—859	»
	Лазаръ Ивановъ	Ломъ	писатель	I Ломска	1908		»
	Ник. Ивановъ	с. Юн. Бунаръ	земледѣл.	I Провадийска	2261		»
	Юм. х. Ибрямовъ	с. Кая дере	»	II Шуменска	2721		за
CXL	Тод. Ивановъ	с. Кюлявче	»	III »	2048		противъ
	Г. П. Икономовъ	Никополь	ходатай	Никополска	3843		за
	Дим. М. Икономовъ	Разградъ	адвокатъ	II Разградска	2900		»
	Арсо Илиевъ	с. Кошарево	земледѣл.	Трънска	3275		»
CXLI	Ив. Кожухаровъ	София	адвокатъ	I Софийска	1819	861—862	»
	К. Илиевъ	Сливенъ	»	Сливенска	3035		»
	Ст. Г. Камбуровъ	с. Ковачевецъ	земледѣл.	Поповска	2827		»
	Ник. Караджовъ	с. Паша Кьой	»	Казълъ-агашка	4503		»
CXLII	Кр. х. Д. Карагьозовъ	Пловдивъ	търг. прѣдп.	Пещерска	2984		»
	Хр. Каракановски	»	пенсионеръ	Пловдивска градс.	2020		»
	Ив. Карановъ	Кюстендилъ	»	I Кюстендилска	3814		»
	Ив. Карастояновъ	София	фотографъ	Самоковска	4227		»

CXLIII	Алишъ Кара-Хасановъ	Тутраканъ	търговецъ	Тутраканска	3693	865—866	за
	Хамь Керимовъ	Куртъ Бунаръ	землед́ѣл.	Куртъ Бунарска	2844		„
	Сг. Ив. Кескиновъ	с. Мухово	търговецъ	Панагюрска	1632		„
	Ив. Кирковъ	Сопотъ	землед́ѣл.	Карловска	3723		„
CXLIV	Бл. Кирчевъ	Балчикъ	адвокатъ	Балчишка	2307		„
	Геню Киряковъ	с. Щърклево	землед́ѣл.	I Русенска	2647		противъ
	Хр. М. Киселички	Кюстендилъ	ходатай	I Кюстиндилска	3716		за
	Хр. Ил. Ковачевъ	София	адвокатъ	III Софийска	3224		„
CXLV	Ст. К. Калинкоевъ	Казанлъкъ	търговецъ	Казанлъшка	4903	870—871	„
	А. Коновъ	Севлиево	адвокатъ	II Севлиевска	2345		противъ
	Кр. А. Коновъ	с. Дрѣново	землед́ѣл.	II Ловчешка	1510		„
	Василъ Константиновъ	Н. Загора	адвокатъ	Н. Загорска	3889		за
CXLVI	Щ. Костадинчевъ	с. Козарско	землед́ѣл.	Пещерска	3043		„
	Хар. Куевъ	Пловдивъ	аптекарь	I Пловд. селска	3770		„
	Юрд. Кошевъ	Ихтиманъ	адвокатъ	Самоковска	3976		„
	Дим. Костовъ	с. Азапли	землед́ѣл.	Айтоски	2690		„
CXLVII	Хр. Косевъ	Шуменъ	търговецъ	II Шуменска	2725	874—875	„
	Тод. М. Кратунски	с. Брѣница	„	Бѣлозлатинска	4181		„
	Ив. Кривошиевъ	Айтосъ	книжарь	Айтоска	2680		„
	Ив. К. Кунчевъ	с. Манастирище	землед́ѣл.	II Орѣховска	2798		„
CXLVIII	Добри Куруяневъ	с. Ченге	„	II Провадийска	2591		противъ
	Лаз. Лазаровъ	Севлиево	адвокатъ	I Севлиевска	1841		„
	Бочо П. Лачевъ	Плѣвенъ	търговецъ	I Плѣвенска	2417		за
	Тод. Р. Лунгуровъ*)	с. Крушовене	землед́ѣл.	I Орѣховска	2086		„

---

*) Заб. Подъ портрета Т. Р. Лунгуровъ погрѣшно е напечатано Лунгаловъ.

CXLIX	Дим. Людскановъ	Русе	фабрикантъ	II Русенска	2355	878 — 879	за
	Г. Д. Маджаровъ	с. Куртъ Бунаръ	прошеноп.	Куртъ Бунарска	2853		„
	Гавр. Цонковъ	Провадия	търговецъ	Провадийска	2483		„
	Колю Малевъ	с. Каспичанъ	земледѣл.	III Шуменска	2099		противъ
CL	Цв. Маноловъ	с. Шияковци	„	II Софийска	3040		за
	Ал. Д. Маринковъ	Бургасъ	търговецъ	Бургаска	2505		за
	Кр. Марковъ	Ихтиманъ	„	Самоковска	3425		„
	Ной Марковъ	Сливенъ	адвокатъ	Сливенска	3047		„
CLI	Миндо Марчевъ	Добричъ	търговецъ	II Добричка	1973	882—883	„
	Георги Мартиновъ	Разградъ	адвокатъ	I Разградска	3171		„
	Цоньо Матевъ	с. Крушовица	земледѣл.	II Плѣвенска	2287		„
	Д. Матѣевъ	Ст. Загора	търговецъ	I Ст. Загорска	3636		„
CLII	Исм. х. Махмудовъ	Тутраканъ	„	Тутраканска	3673		„
	Петръ Н. Мирачковъ	с. Българене	земледѣл.	Свищовска	4468		отсѫтст.
	Мех. Г. Месудовъ	с. Върбица	„	Осм. Пазарска	2799		за
	Колю Мидовъ	Харманлий	книжарь	Харманлийска	3248		„
CLIII	Мито Миленковъ	с. Н. Село	земледѣл.	II Видинска	2379	888 — 889	„
	Ив. Миневъ	с. Орхане	търговецъ	Орханийска	3057		„
	Зафиръ Минчевъ*)	с. Чипровци	„	Берковска	3060		„
	Ив. Минчевъ	с. Главанъ	прошеноп.	Харманлийска	3284		„
CLIV	Бони Минчевъ	с. Друганъ	земледѣл.	Радомирска	3620		„
	Ник. Митковъ	М. Тръстеникъ	„	II Плѣвенска	2280		противъ
	Мих. Р. Михаиловъ	с. Бръшленъ	„	Тутраканска	3697		за
	Минко Михаиловъ	с. Горановци	„	I Кюстендилска	3750		„

---

*) Заб. Подъ портрета на Зафиръ Минчевъ, погрѣшно е напечатано Миневъ.

CLV	Тодоръ Михаиловски	София	инжинеръ	Еленска	2378	890—891	за
	Я Михаиловъ	с. Казължгачъ	земледѣл.	К. Агачска	4347		за
	Маринъ Д. Мичоревъ	с. Кесарево	търговецъ	II Гор. Орѣховска	2031		за
	Ив. Младеновъ	Фердинандъ	земледѣл.	Фердинандска	3632		за
CLVI	Ст. Момчевъ	Ст. Загора	търговецъ	I Ломска	1908		противъ
	Н. Моневъ	с. К. Балабанли	земледѣлец.	Карнобатска	2312		противъ
	Нухъ Мустановъ	Провадия	бакалинъ	II Провадийска	2498		противъ
	Мехмедъ Ефендиевъ	Разградъ	търговецъ	I Разградска	3169		за
CLVII	Андрѣя Муцевъ	Добричъ	аптекарь	I Добричска	1980	894—895	за
	Ив. Мънзовъ	Русе	търговецъ	Русенска градска	2331		за
	Ив. Нанковъ	с. Дойранци	земледѣл.	II Ломска	1557		за
	Нако Г. Начовъ	с. Лѣсичево	търговецъ	I Т. Пазарджишка	3095		за
CLVIII	Н. В. Начевъ	Самоковъ	адвокатъ	Самоковска	3457		за
	Василъ Наковъ	с. Бобошево	търговецъ	Дупнишка	3452		за
	Йорго Найденовъ	с. Хотница	земледѣл.	I Търновска	3254		противъ
	Димитръ К. Нарлиевъ	К.-Агачъ	прошеноп.	К. Агачска	4467		за
CLIX	Соколъ Д. Невлянски	Царибродъ	търговецъ	Царибродска	3894	896—897	за
	Ахм. Бей Недж... Бѣевъ	Разградъ	„	II Разградска	2889		за
	Н. Нетковъ	с. Брѣгово	прошеноп.	Н. Загорска	3866		за
	Фильо Нетковъ	Прѣславъ	адвокатъ	Прѣславска	3229		за
	Дамянъ Неновъ	Троянъ	търговецъ	Троянска	1940		за
CLX	Парвулъ х. Н. Парвул.	Видинъ	„	Кулска	3562		за
	Недю Николовъ	с. Тетово	„	II Русенска	2568		за
	Раденко Николовъ	Бисилеградъ	прошеноп.	II Кюстендилска	2567		за

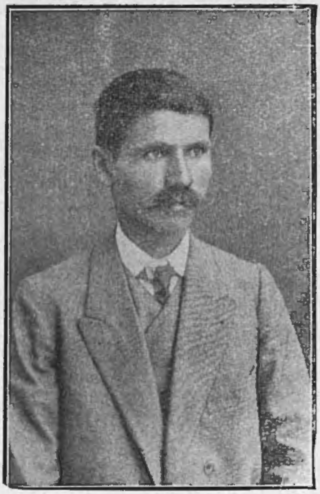

Янко Г. Щеревъ

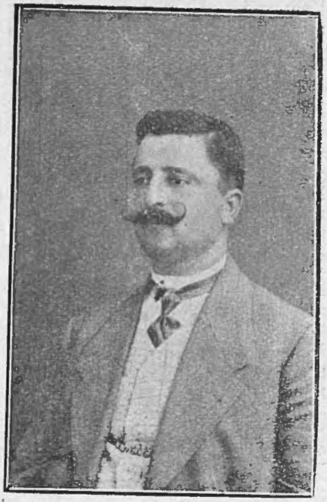

Ст. Янкуловъ

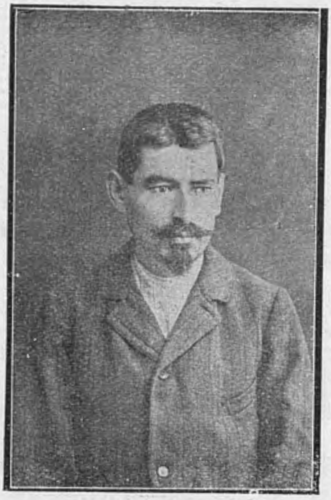

Гани Славчевъ

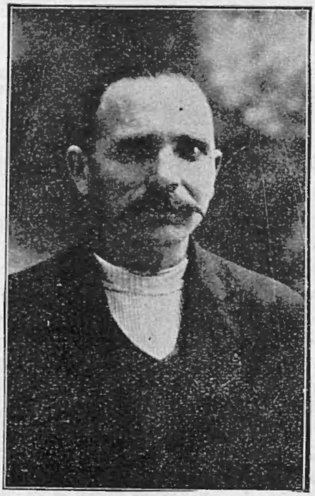

М. Янковъ

Д ръ Хр. К. Стойчевъ

Петръ Пѣевъ

Д-ръ Хр. К. Стойчевъ
лѣкарь — гр. София.

Роденъ на 4 Септемврий 1872 г. въ гр. Станимака. — Свършилъ по медицината, владѣе френски, руски и отчасти нѣмски езици. Билъ е лѣкаръ по епидемиитѣ при Дирекцията за Опазване Общ. Здраве, желѣзно-пжтенъ лѣкарь и др., сега на частна лѣкарска практика. Избранъ отъ Тетевенска околия съ 2955 гласа, като членъ на коалиционното правителство.

Гласувалъ за измѣнението.

Петръ Пѣевъ
търговецъ.

Отъ гр. Чирпанъ, избранъ за депутатъ отъ Чирпанска околия съ 4640 гласа, като членъ на коалиционното правителство.

Гласувалъ за измѣнението.

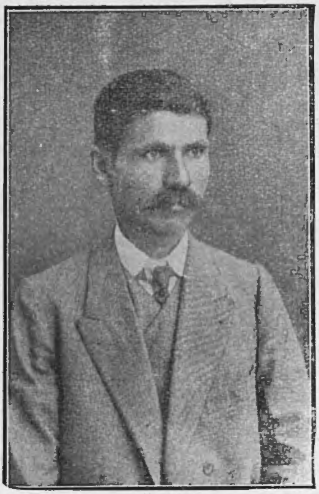

Янко Г. Щеревъ

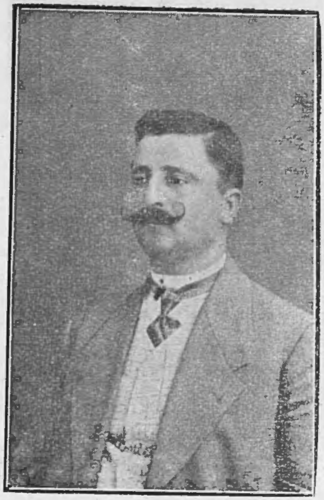

Ст. Янкуловъ

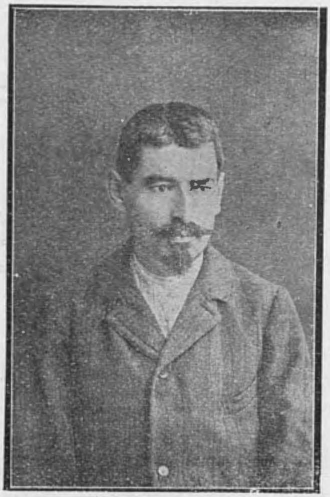

Гани Славчевъ

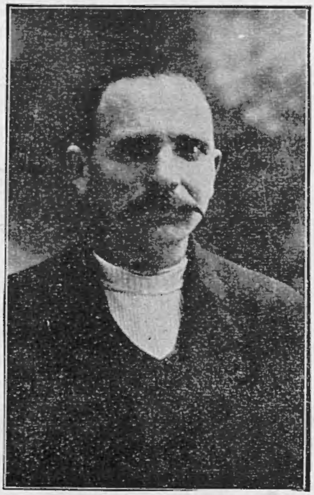

М. Янковъ

Д-ръ Хр. К. Стойчевъ

Петръ Пѣевъ

Д-ръ Хр. К. Стойчевъ

лѣкарь — гр. София.

Роденъ на 4 Септемврий 1872 г. въ гр. Станимака. — Свършилъ по медицината, владѣе френски, руски и отчасти нѣмски езици. Билъ е лѣкаръ по епидемиитѣ при Дирекцията за Опазване Общ. Здраве, желѣзно-пѫтенъ лѣкарь и др, сега на частна лѣкарска практика. Избранъ отъ Тетевенска околия съ 2955 гласа, като членъ на коалиционното правителство.

Гласувалъ за измѣнението.

Петръ Пѣевъ

търговецъ.

Отъ гр. Чирпанъ, избранъ за депутатъ отъ Чирпанска околия съ 4640 гласа, като членъ на коалиционното правителство.

Гласувалъ за измѣнението.

CLXI	Тодоръ Ноевъ	с. Авренъ	земледѣл.	Варненска селска	2953	900—901	противъ
	Няголъ Ив. Няголовъ	с. Ново Село	„	I Разградска	2647		противъ
	Ст. Н. Овчаровъ	с. Дюлгерли	„	Бургазска	2465		за
	Тодоръ Н. Орловъ	Чирпанъ	адвокатъ	Чирпанска	4604		за
CLXII	Митю Орозовъ	Вратца	индустриал.	I Вратчанска	3189		за
	Маринъ Павловъ	с. Гор.-Студена	земледѣл.	Свищовска	4560		за
	Хр. Д. Павловъ	София	пенсионеръ	Карловска	3608		за
	Малинъ Паневъ	Видинъ	адвокатъ	Кулска	3582		за
CLXIII	Ст. Папанчевъ	Разградъ	търговецъ	II Разградска	2889	902—903	за
	А. Папазовъ	Пловдивъ	индустриал.	Пловдивска град.	1920		за
	Никола Пановъ	Видинъ	адвокатъ	Кулска	3582		за
	С. Паневъ	с. Студена	търговецъ	III с. Софийска	3468		за
CLXIV	Ив. Парушевъ	с. Зимница	земледѣл.	Ямболска	3947		противъ
	П. М. Парапановъ*)	Етрополе	адвокатъ	Орханийска	3031		за
	Н. Пауновъ	с. Сливница	земледѣл.	II с. Софийска	3526		за
	П. С. Пашовъ	Силистра	търговецъ	II Силистренска	2055		за
CLXV	Ив. Ц. Паяковъ	Габрово	„	Габровска	1125	902—903	за
	Ив. Пецовъ	„	адвокатъ	Габровска	1103		за
	Алекс. С. Пенчевъ	Търново	земледѣл.	I. Търновска	3263		противъ
	Ив. Пендовъ	с. Кубилекъ	„	Фердинандовска	3441		за
CLXVI	Грозю Петковъ	Б. Слатина	търговецъ	Б. Слатинска	4344		за
	Богданъ Петровъ	Дупница	„	Дупнишка	3498		за
	Георги х. Петровъ	Кавакли	„	Каваклийска	4481		за
	Ив. Петровъ	с. Гюндюзлере	земледѣл.	Казанлъшка	4354		за

---

*) Заб. Подъ портрета Погрѣшно е напечатано Парпапановъ чети Парапановъ

CLXVII	М. Петровъ	с. Князъ Борисово	кръчмарь	Харманлийска	3246	904 — 905	за
	Марко Петровъ	Орѣхово	търговецъ	I Орѣховска	2086		„
	Цеко Пешевъ	с. Д. Кремена	„	II Вратчанска	2847		„
	Сюлюманъ Мемишевъ	Шуменъ	учитель	I Шуменска	1854		„
CLXVIII	Г. А. Пиковъ	Тутраканъ	търговецъ	Тутраканска	2682		„
	Д. Н. Пишмановъ[1]	Новоселци	адвокатъ	I Софийска	4600		„
	Д. Платикановъ	с. Орѣховцитѣ	земледѣл.	I Севлиевска	1850		„
	Александръ Г. Поповъ	Т.-Сейменъ	търговецъ	Харманлийска	3251		„
CLXIX	Ив. Поповъ	с. Гюллюзлери	земледѣл.	К.-Агачка	4354	906 — 107	„
	Илия Поповъ	с. Цалапица	търговецъ	I с. Пловдивска	3936		„
	Никола Ив. Поповъ	Разградъ	адвокатъ	II Разградска	2894		„
	Тома Поповъ	с. Лозица	търговецъ	Никополска	3836		„
CLXX	Ст. Поповъ	Добричъ	прошеноп.	Добричка	1851		противъ
	Йорданъ Поповъ	Куртъ-Бунарь	адвокатъ	К. Бунарска	2899		„
	Хр. Н. Пулиевъ	София	търговецъ	Карловска	4274		отсѫтст.
	Петъръ К. Пулковъ	Кюстендилъ	сарафь	II Кюстендилска	2346		за
CLXXI	Михаилъ Пждевъ	Е. Джумая	търговецъ	Е.-Джумайска	2811	910 — 911	„
	Власи Ралоевъ	Карнабатъ	„	Карнобатска	2296		отсѫтст.
	Дим. Я. Радевъ	Дупница	„	Дупнишка	3523		за
	Хр. Пановъ	Ловечъ	лозарь	II Ловченска	1540		„
CLXXII	Спиридонъ Рачевъ[2]	Н.-Пазарь	прошеноп.	III Шуменска	2180		„
	Петко Расукановъ	Станимака	адвокатъ	Станимашка	6516		„
	Боню Ралевъ[3]	с. Г.-Дѣтелина	земледѣл.	Н.-Загорска	3826		„
	Лазарь Разпоповъ	с. Яшикьрово	„	II Провадийска	2485		противъ

---

[1] Заб. Подъ портрета погрѣшно напечатано Шишмановъ.
[2] „ „ „ „ „ Ралевъ
[3] „ „ „ „ „ Рачевъ

Редактори и журналисти отъ Българската преса.

Редактори и журналисти отъ Българската преса.

CLXXIII	Ив. Русевъ	Фердинандъ	адвокатъ	Фердинандовска	3420	914—915	за
	Богданъ Рашевъ	София	„	Дупнишка	3377		за
	Диню Рашевъ	с. Срѣдецъ	земледѣл.	I Русенска	2647		за
	Ат. Савовъ	с. Кара ядъ	„	II с. Провадийска	2496		противъ
CLXXIV	Афусь Сал. Алиевъ	Русе	рентиеръ	II Русенска	2359		за
	Ст. Хр. Савовъ	Врatца	търговецъ	Врачанска	3490		за
	Е. Х. Салимовъ	Разградъ	„	I Разградска	3166		за
	Ап. Сиди Хасановъ	Добричь	„	I Добришка	1828		за
CLXXV	Ив. Симеоновъ	с. Бей върбовска	земледѣл.	I Бѣленска	1892	918—919	за
	Назифъ Салимовъ	с. Големина	„	II Силистренска	1947		за
	Ат. Славовъ	Сливенъ	търговецъ	Сливенска	3038		за
	Кирилъ Славовъ	Чирпанъ	адвокатъ	Чирпанска	4649		за
CLXXVI	Слави Славовъ	София	търговецъ	Казанлъшка	4921		за
	Петко Тодоровъ	„	инжинеръ	Еленска	2388		за
	Ит. Ст. Спасовъ	Разградъ	търговецъ	I Разградска	3172		за
	В. Стаменовъ	с. Дол. Любота	„	II Кюстендилска	2496		за
CLXXVII	Димчо Станевъ	Османъ Пазаръ	„	Османъ Пазарска	2774	922—923	за
	Колю Сталевъ	с. Етерово	земледѣл.	Борисовградска	2737		за
	Гавр. М. Сгарирадевъ	с. Силджиково	търговецъ	I Пловдивска	3773		за
	Геор. Сгариридевъ	с. Любимецъ	„	Харманлийска	3251		за
CLXXVIII	Маринъ Стоиловъ	Чирпанъ	адвокатъ	Чирпанска	4620		за
	Коста Стефановъ	Видинъ	аптекарь	Белоградчишка	2408		за
	Ст. А. х. Стойковъ	с. Брегово	земледѣл.	Борисовградска	2746		за
	Юр. Ив. Стоевъ	с. Спахларъ	„	Попсчска	2937		за

CLXXIX	Ив. Ив. Стойчевъ	с. Сух. Долъ	земледѣл.	II Севлиевска	2337	926—927	противъ
	Георги Стойчевъ	Търново	адвокатъ	Дрѣновска	1379		за
	Д-ръ Ст. Христовъ	Чирпанъ	зѫболѣкарь	Чирпанска	4611		за
	Ц. П. х. Стойчевъ	Габрово	индустриал.	Габровска	1083		за
CLXXX	Миланъ Стояновъ	Н. Загора	земледѣл.	Н. Загорска	3759		за
	Ив. Стояновъ	с. Рѣка Девня	„	Провадийска	2234		за
	Кънinfoю Теневъ *)	с. Дъбово	„	Казанлъшка	4882		за
	Д-ръ А. Стрезовъ	София	адвокатъ	Кюстендилска	2382		отсѫтст.
CLXXXI	Киро Тодоровъ	с. Вълл. Дърма	земледѣл.	I Ломска	2089	930—931	противъ
	Господинъ Тодоровъ	с. Самоводене	„	I Търновска	3266		противъ
	Дим. Тоневъ	Хасково	търговецъ	Хасковска	3907		за
	Георги Томчевъ	Т. Пазарджикъ	адвокатъ	I Пазарджиска	3130		за
CLXXXII	Ат. Ц. Тричковъ	София	„	Трънска	3438		за
	Д-ръ Цоню Тотевъ	Бургасъ	„	Бургаска	2546		за
	Руси Тончовъ	с. Юперъ	земледѣл.	II Русенска	2382		за
	Яни Д. Топаловъ	Айтосъ	търговецъ	Айтоска	2684		за
CLXXXIII	Хаимъ Фархи	София	„	I Софийска	1878	934—935	за
	Ст. Трифоновъ	с. Ердованлий	„	II Г. Орѣховска	2006		за
	Хр. Хаджиевъ	гр. Попово	адвокатъ	Поповска	2938		за
	Петръ Филевъ	с. К. Станболъ	земледѣл.	I Търновска	3244		противъ
CLXXXIV	Мех. Х. Хасановъ	Провадия	„	I Провадийска	2160		за
	Боянъ Ханджиевъ	Разградъ	адвокатъ	I Разградска	3172		за
	Георги Христодоровъ	Хасково	търговецъ	Хасковска	3904		за
	Д-ръ Т. Хинковъ	Сливенъ	адвокатъ	I Севлиевска	1806		за

---

*) Подъ портрета погрѣшно отпечатано Пеневъ, чети Теневъ

CLXXXV	Хр. Цаневъ	Гор. Орѣховица	адвокатъ	I Гор. Орѣховска	1377	940—941	за
	Станко Христовъ	Гара Костенецъ	търговецъ	Самоковска	3341		„
	Ат. Цачевъ	с. Перущица	„	I Пловдивска	3945		„
	Ламби Ив. Цанковъ	Никополъ	„	Никополска	3835		„
CLXXXVI	Ст. Ив. Цоневъ	Дупница	адвокатъ	Дупннишка	3518		„
	Филипъ Цвѣтковъ	Руссе	търговецъ	Русенска	2320		„
	Нено М. Чакъровъ	с. Бѣгово	земледѣл.	Карловска	3637		„
	Дим. Ценозъ	с. Крива Бара	„	I Ломска	1908		противъ
CLXXXVII	Тончо Чилицовъ	с. Войвода	„	Ямболска	3927	942—943	„
	Петръ Черневъ	София	пенсионеръ	Бѣленска	1890		за
	Ив. Шамарджиевъ	Шуменъ	рентиеръ	II Шуменска	2728		„
	Курти Д. Чолаковъ	Борисовградъ	ходатай	Борисовградска	2753		„
CLXXXVIII	Петръ К.-Шипковъ	Казанлъкъ	търговецъ	Казанлъшка	4922		„
	Ник. Шивачевъ	Пловдивъ	адвокатъ	Троянска	1923		„
	Алекси Щеревъ	с. Карали	земледѣл.	II Добришка	1963		„
	Г. Шойлевъ	с. Вуканъ	търговецъ	Трънска	3432		„
CLXXXIX	Янко Г. Щереръ	с. Крумово	земледѣл.	Станимашка	6142	946—947	отсѫтст.
	Ст. Янкуловъ	Пловдивъ	търговецъ	II Пловдивска	2045		за
	Гани Славчевъ	Попово	земледѣл.	Поповска	28 1		противъ
	М. Янковъ	с. Пол. Сеновецъ	„	II Търновска	2676		„

Депутати които нематъ потрети.

24	Никола Бешевъ	с. Гигенъ	земледѣл.	Никополска	3843	за
58	Дамянъ Ц. Вълчевъ	Орѣхово	адвокатъ	П Орѣховска	2798	за
63	Ганевъ Генчо	Ловечъ	инженеръ	I Ловченска	2273	противъ
65	Костадинъ Геновъ	Варна	търговецъ	Варненска град.	2180	за
67	Д-ръ Генчо х. Генчовъ	Дрѣново	„	Дрѣновска	1263	за
91	Александръ С. Груевъ	с. Върбица	„	Прѣславска	3240	за
141	Петръ Калинковъ	Добричъ	земледѣл.	Балчишка	2371	за
157	Кирчо Т. Кирчовъ	Бургасъ	търговецъ	Анхиалска	1085	за
181	Панайотъ Кърджиевъ	Варна	адвокатъ	Варненска град.	2158	за
188	Цвѣтко К. Лукановъ	с. Медковецъ	земледѣл.	П Ломска	2089	противъ
211	Д-ръ К. Милановъ	Шуменъ	адвокатъ	Прѣславска	3230	за
212	Иванчо Милевъ	с. Дивля	земледѣл.	Радомирска	3639	за
217	Панайотъ Минчевъ	с. Стражица	търговецъ	П Г. Орѣховска	2048	за
226	Д-ръ Ив. Момчиловъ	Гор. Орѣховица	лѣкаръ	I „	1363	отсжтст.
227	Петко Момчиловъ	София	инжинеръ	Тетевенска	2945	за
244	Георги Ц. Недковъ	Русе	търговецъ	Русенска градска	2336	за
246	Иванъ Недѣлковъ	с. Бждаще	земледѣл.	I Ст. Загорска	4617	за
252	Георги Николовъ	Бургасъ	адвокатъ	Бургаска		за
255	Спасъ Николовъ	с. Мѣщица	търговецъ	Радомирска	3362	за
299	Станю Поповъ	с. Бабукъ	земледѣл.	/ Силистренска	1293	противъ
301	Никола Хр. Пулиевъ	Карлово	търговецъ	Карловска	3712	за
323	Иванъ Савовъ	с. Злокучене	земледѣл.	Прѣславска	3203	за
338	Иванъ Соколовъ	Радомиръ	адвокатъ	Радомирска	3713	за

Редактори и журналисти отъ Българската преса.

Началникътъ Стенографското бюро на V В. Н. Събрание: Т. Гълѫбовъ съ цѣлия съставъ.

2

3

1

4

5

1) Началникъ канцеларията, **П. Странжевъ**; 2) Подначалникъ, **Ст. Власаковъ**; 3) Счетоводитель, **Ан. В. Ганчевъ**; 4) **Трифоновъ** и 5) **Давидовъ.**

Окржжнитѣ Управители и Окол. Началници, които сж произвели депутатскитѣ избори за Петото Велико Народно Събрание.

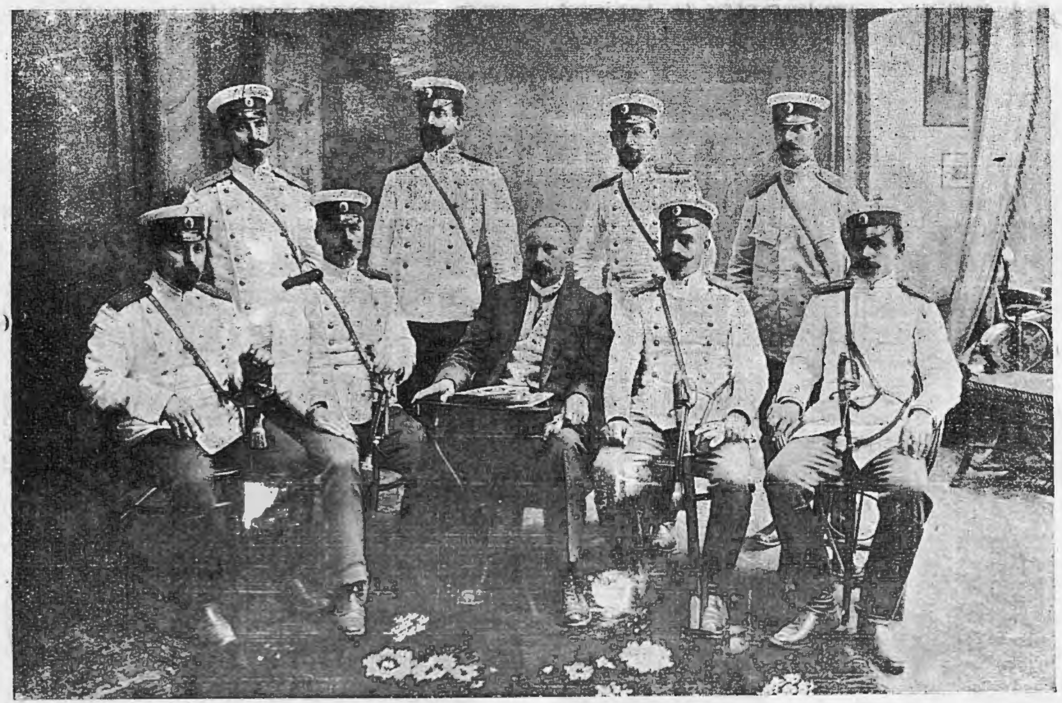

Бургазки окрѫгъ

Въ срѣдата е окрѫжния управитель, г-нъ Петръ Шоповъ. — Околийски началници: 1) Котленски — Вас. Столаровъ; 2) Бургазки — Георги Толчевъ; 3) Ямболски — Ник. Русиновъ; 4) Карнобатски — Никола Ганевъ; 5) Казълагашки — Щ. Златевъ; Сливенски — Алек. Къневъ; 7) Айтоски — Димо Върбановъ и 8) Анхиалски — Тодоръ Маждраковъ.

Варненски окрѫгъ

1) Окрѫженъ управитель г-нъ Жеко Ив. Жековъ; Околийски началници: 2) градски околийски — Ив. А. Михайловъ; 3) селски околийски — Коста Нефтяновъ; 4) Куртбунарски — Ж. Димитровъ; 5) Добришки — Руси Желевъ; 6) Балчишки — Г. Станчевъ и 7) Провадийски — Ради Поповъ.

1

3

4

2

Видински окржгъ

1) Окржженъ управитель — К. Ножаровъ; Околийски началници: 2) Видински — П. Кабакчиевъ; 3) Кулски — Анто Живковъ; 4) Бѣлоградчишки — Бошняковъ.

2

1

6

3

4

5

Врачански окрѫгъ

1) Окрѫженъ управитель — Ив. Бобековъ; Околийски началници: 2) Орѣховски — Асѣнъ Симидовъ; 3) Врачански — Ив. Мишовъ; 4) Бѣло-Слатински — Н. Тодоровъ; 5) Берковски — К. Григоровъ и 6) Фердинандовски — Юр. Бояджиевъ.

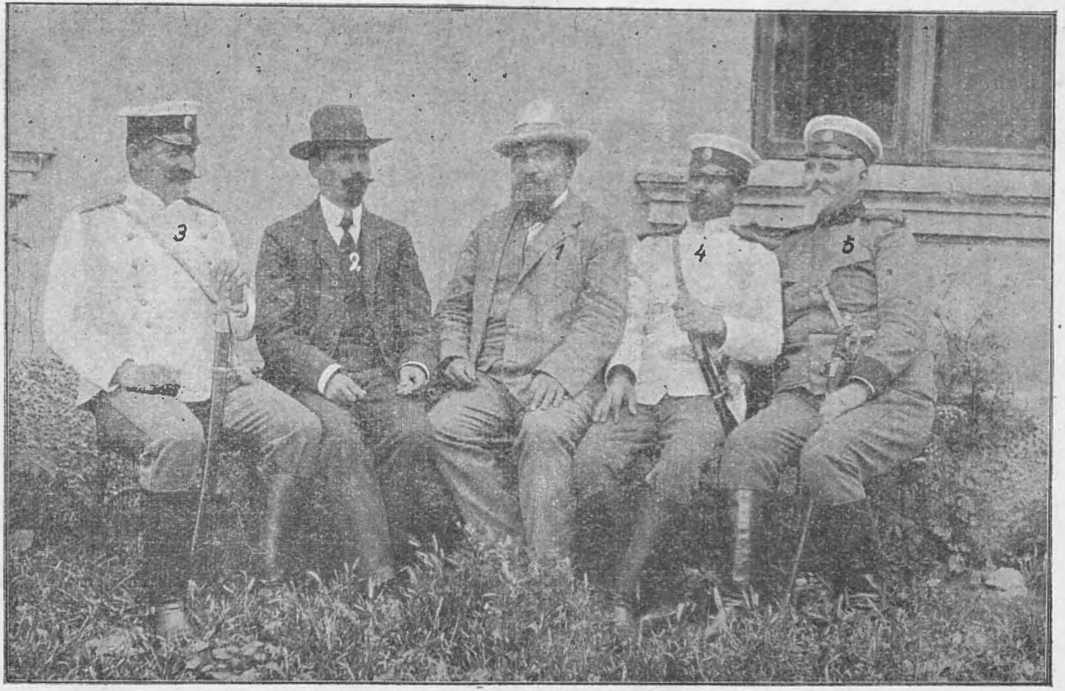

Кюстендилски окржгъ

1) Окржженъ управитель — Ив. Московъ; 2) Секретара на управителя — В. Параловски; Околийски началници: 3) Радомирски — П. Пановъ; 5) Кюстендилски — Ст. Беровски; 5) Дупнишки — Д. А. Мижорковъ.

Пловдивски окрѫгъ

1) Въ срѣдата е окрѫжния управитель — Пею Бъчваровъ; Околийски началници: 2) отдѣсно градския окол. н-къ — Кост. Евровъ; 7) отлѣво селския окол. н-къ — Н. Модевъ; седящитѣ: 1) отдѣсно Станимашки — Ан. п. Георгиевъ; 3) Карловски — Г. Велевъ; 4) Т. Пазарджишки — Мих. Кривошиевъ; 6) Пещерски — Вълчо Костовъ и 8) Панагюрски — Димо Костовъ.

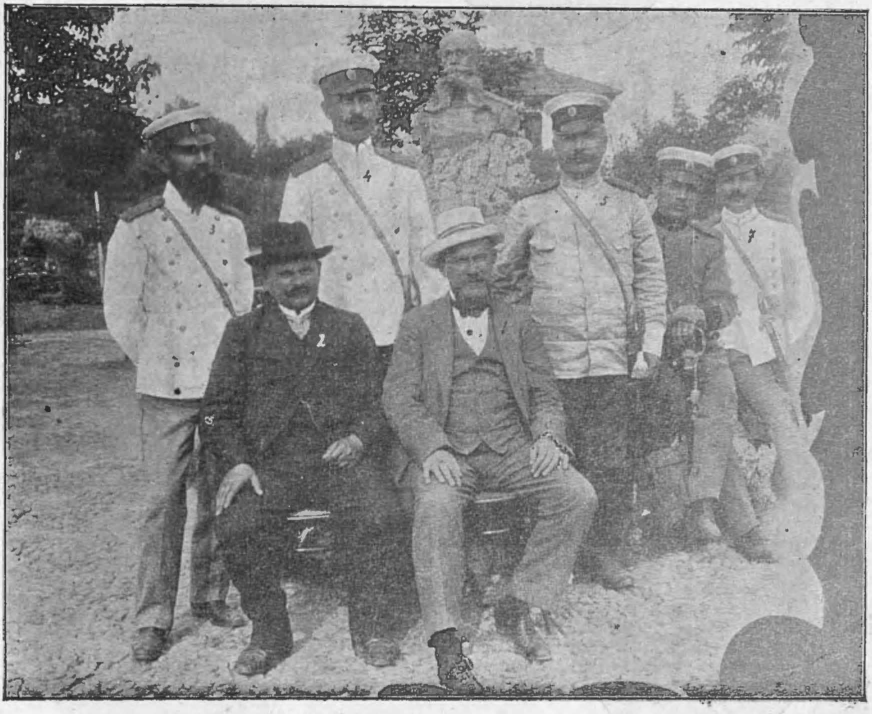

Плѣвенски окрѫгъ

1) Окр. управитель — Паскалъ Рачевъ; околийски началници: 2) Ловчански — М. Каравасилевъ; 3) Никополски — Ст. Милошевъ; 4) Тетевенски — Г. Нешковъ; 5) Троянски — Л. Врабчевъ; 6) Луковитски — Геор. Боцовъ и 7) Плѣвенски — Т. Данайловъ.

7

6

4

5

1

3

2

8

Русенски окрѫгъ

1) Окр. управитель — К. Милчевъ; 2) секретара на управителя Ст. Милановъ; 3) градски окол. началникъ — Гр. х. Геновъ; 4) селски околийски началникъ — Д. Сре[illegible]овъ; Околийски началници: 5) Тутракански — Хр. Н. Дреновски; 6) Бѣленски — Тотю Казасовъ; 7) Разградски — Матей [illegible] Стояновъ и 8) Силистренски — Ив. В. Свирачевъ.

3

1

2

4

5

6

Софийски окржгъ

1) Окр. управитель — Спасъ Соколовъ; Околийски началници: 2) Цари-бродски — Н. Антовъ; 3) Трънски — Ст. Димитровъ; 4) Орханийск И. Войновъ; 5) Самоковски — Ив. Поповъ и 6) Пирдопски — Ивановъ.

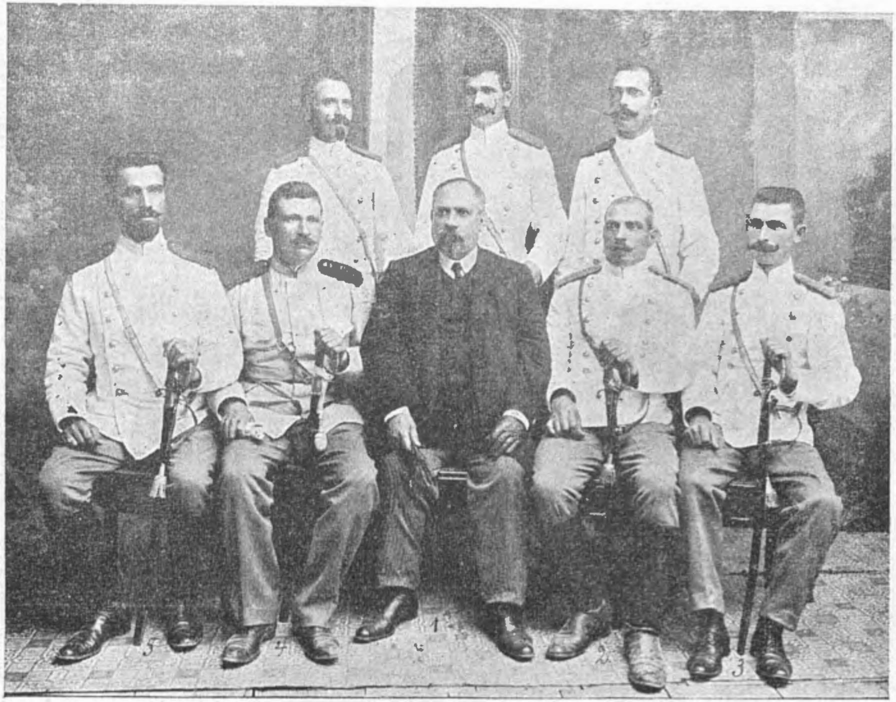

Старо-Загорски окрѫгъ

1) Окр. управитель, Маню Бояджиевъ; Околийски началници: 2) Ст.-Загорски, Сава Стойновъ; 3) Хасковски — Кр. Райковъ; 4) Казанлъшки — Михаилъ Сливковъ; 5) Харманлийски — Теню Шишмановъ; 6) Чирпански — Г. Кочлановъ; 7) Борисовградски — Димо Петковъ и 8) Ново-Загорски — Ив. Тодоровъ.

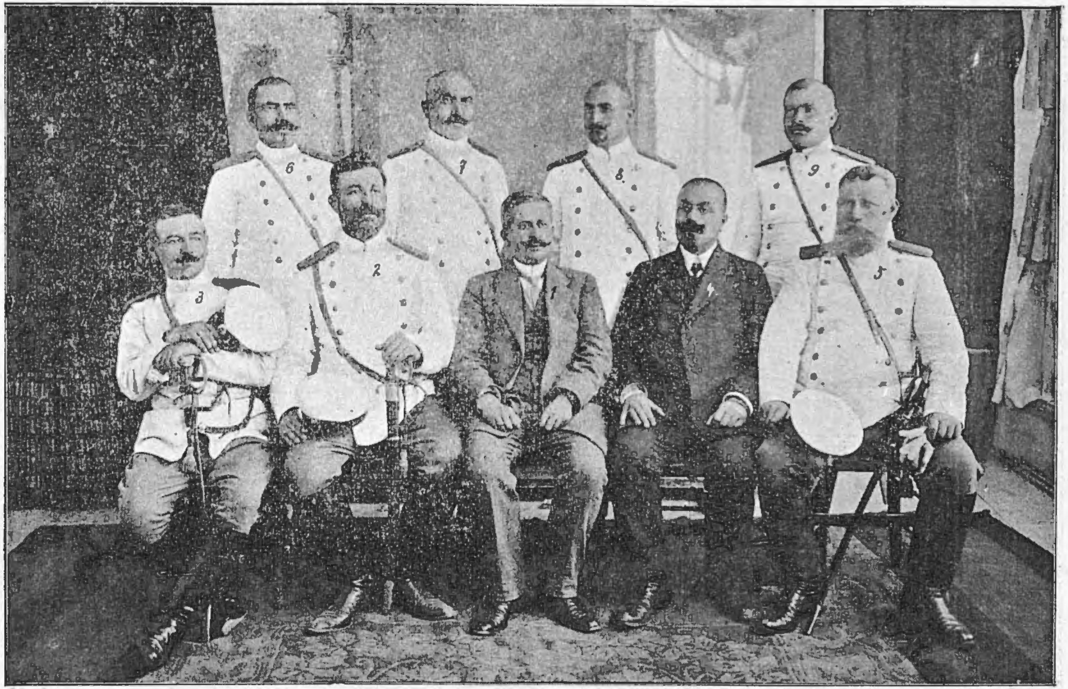

Търновски окржгъ

1) Окр. управитель — Ст. Шиваровъ; Околийски началници: 2) Търновски — Хр. Ив. Чинковъ; 3) Севлиевски — Ан. Бозуковъ; 4) Секретара на управителя — А. Лазаровъ; Околийски началници: 5) Гор.-Орѣховски — Гр. х. Стояновъ; 6) Еленски – Дим. Станчевъ; 7) Свищовски — Геор. Самоковлиевъ; 8) Габровски — Найденъ Василевъ и 9) Дрѣновски — Пан. Хр. Гъбенски.

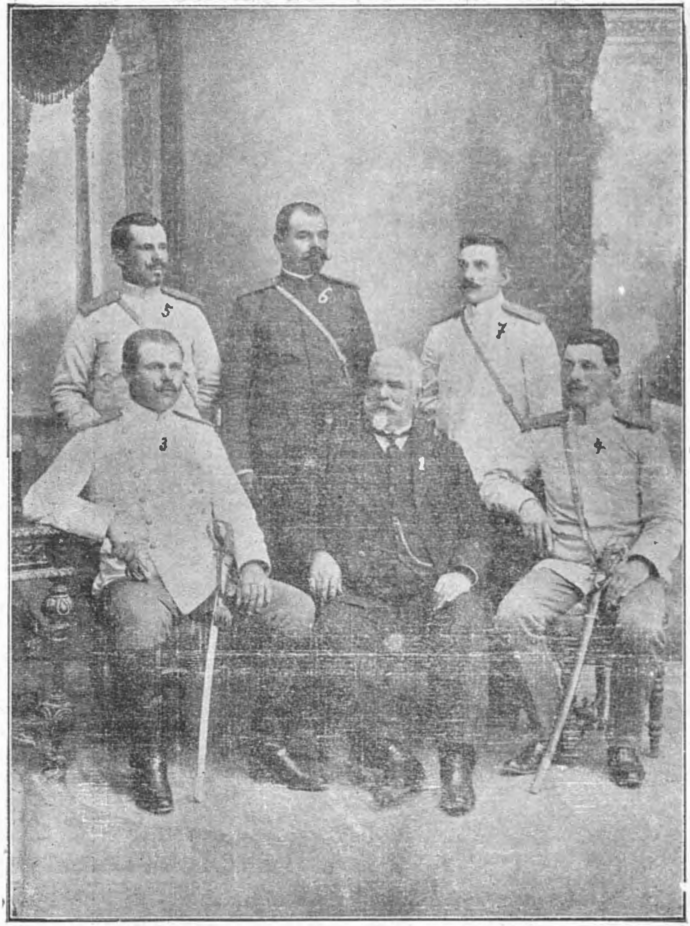

Шуменски окрѫгъ

1) Окрѫж. управитель — Хр. Богоевъ; Околийски началници: 2) Шуменски — Желю Кънчевъ; 3) Прѣславски — Дочо Ивановъ; 5) Осм.-Пазарски — Кир. Х. Балтажиевъ; 6) Ески-Джумайски — Сим. Ганевъ и 7) Поповски — Добри Дюгенджиевъ.

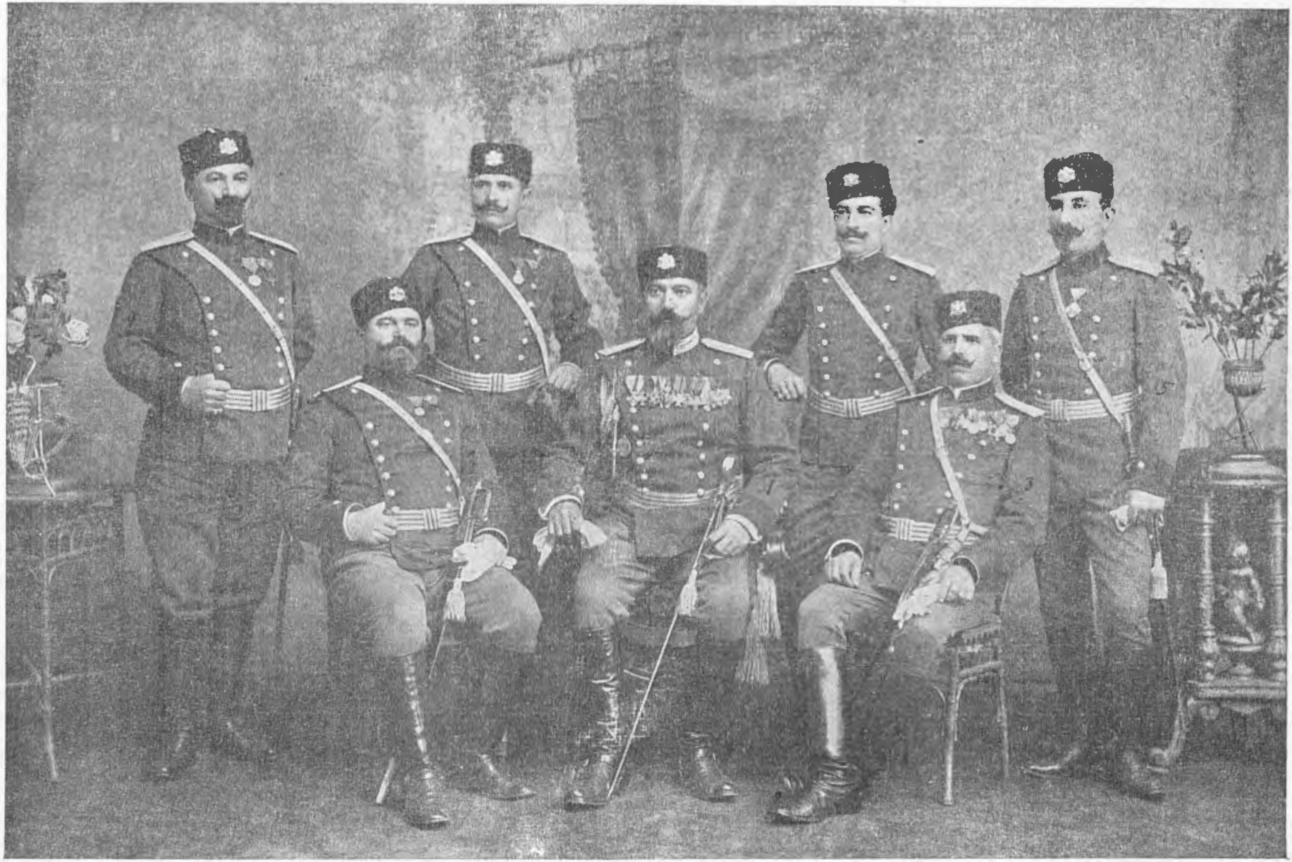

Помощ. градоначалника и полицейскитѣ пристави на ст. София: 1) отдѣсно — Пан. Бaрѫмовъ на V пол. уч.; 2) Вас. Митовичъ

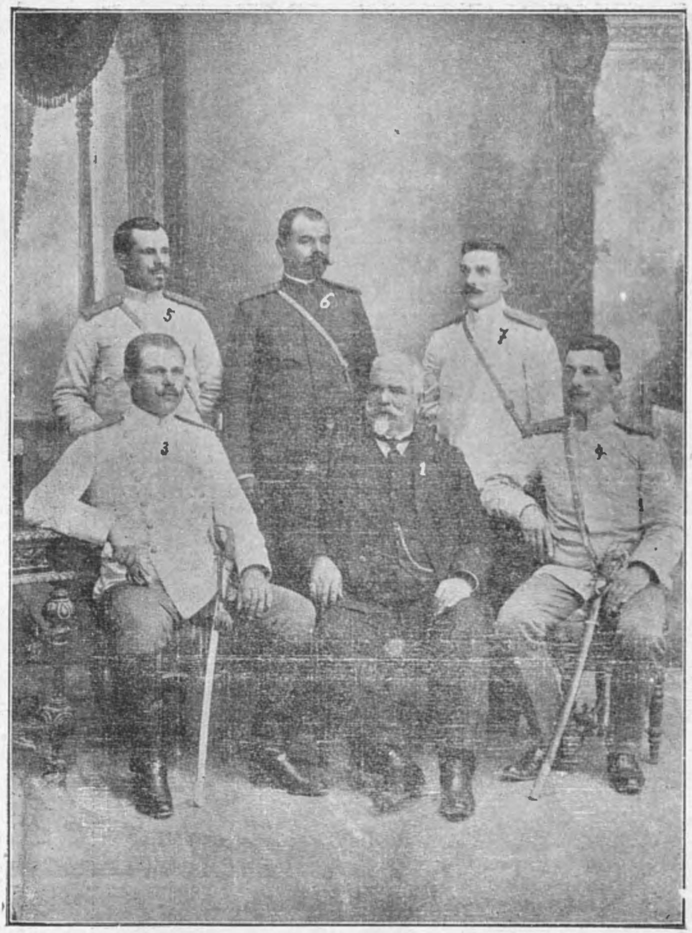

Шуменски окржгъ

1) Окржж. управитель — Хр. Богоевъ; Околийски началници: 2) Шуменски — Желю Кънчевъ; 3) Прѣславски — Дочо Ивановъ; 5) Осм.-Пазарски — Кир. Х. Балтажиевъ; 6) Ески-Джумайски — Сим. Ганевъ и 7) Поповски — Добри Дюгенджиевъ.

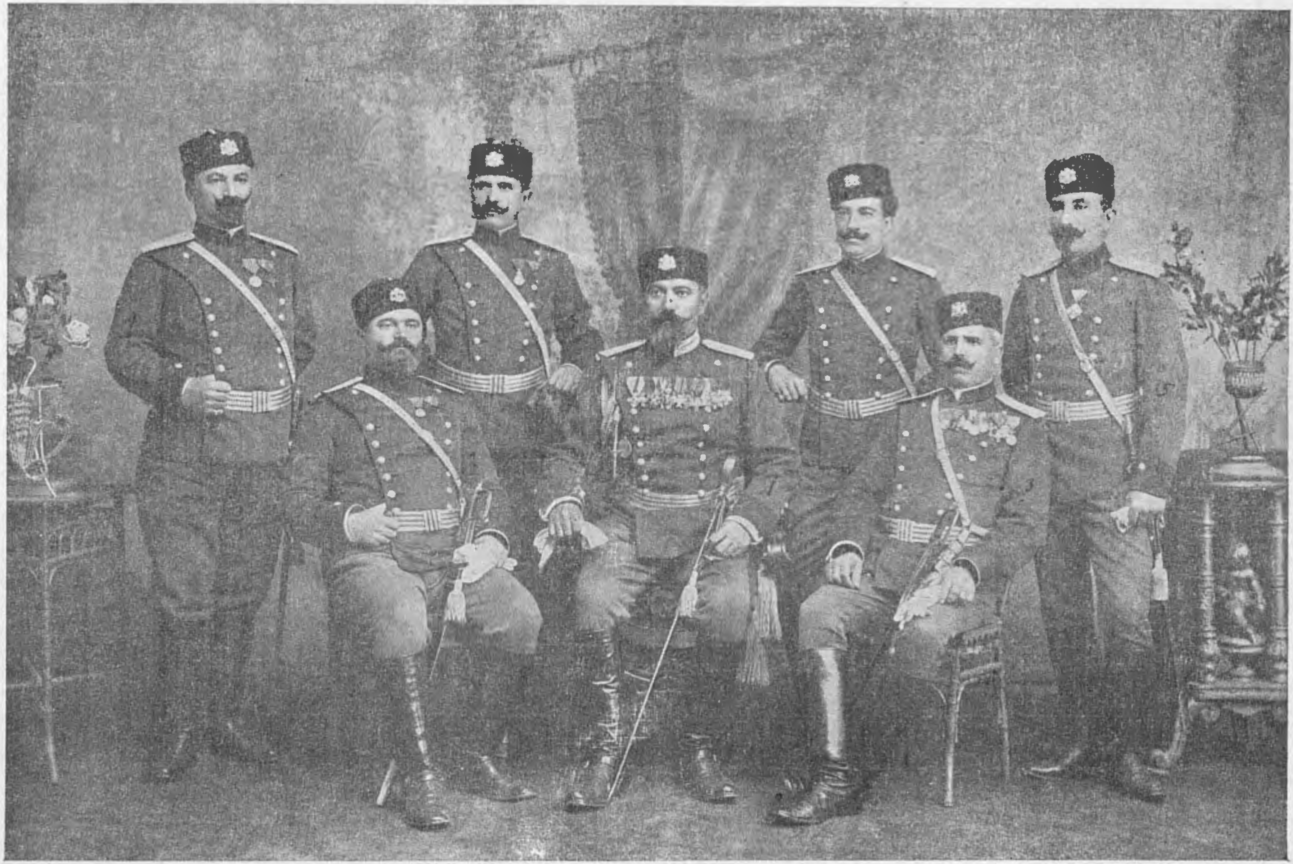

Помощ. градоначалника и полицейскитѣ пристави на ст. София: 1) отдѣсно — Пан. Барьмовъ на V пол. уч.; 2) Вас. Митовичъ на IV пол. уч.; 3) Ил. Николовъ на VI пол. уч.; 4) Велю Маиновъ пом. градоначалник ; 5) Владо Ст. Печеняковъ на III пол. уч.; 6) Ат. Спасовъ при Соф. гара и 7. Петръ К. Масларски на I пол. участъкъ.

Журналиститѣ.

Това сѫ ония хора, които съ перо въ рѫка сѫ допринесли много нѣщо за развитието на политическия и културенъ напрѣдъкъ на страната ни. Тѣ сѫ, които и въ миналото не сѫ пропущали да не отбѣлѣжатъ въ колонитѣ на вѣстницитѣ по-важнитѣ събития изъ политическия ни животъ. Благодарение на това ний можахме да се доберемъ до по-положителни свѣдѣния за засѣданията на миналитѣ I и II Велики Народни събрания.

Редактори-журналисти на Българската преса при измѣнението на конституцията отъ V Велико Нар. събрание въ Велико Търново:

1) Ст. Чилингировъ, ред. на в. „България“, органъ на Прогресивно-либералитѣ; 2) Матей Геровъ, ред. на независимитѣ ежедневни в-ци „Дневникъ“ и „Утро; 3) Ат. Дамяновъ, дир. — стопанинъ на сѫщитѣ в-ци; 4) Ив. Златевъ, ред. на в. „Нар. Права“, органъ на Либералитѣ; 5) Владимиръ Бобошевски, ред. на независимия ежедн. в. „Балк. Трибуна“; 6) Люб. Харизановъ, ред. на в. „Миръ“, органъ на Народната партия Стр. CXCI—948—949.

1) Ив. П. Костовъ, в. „Дневникъ“ и „Утро“; 2) Дим. Андреевъ (Андро), художникъ-карикатуристъ по случай откриването на художествено-политическата изложба въ Велико Търново прѣзъ врѣме на V В. Н. Събрание; 3) Петръ Геор. Бакаловъ, слѣдещъ дебатитѣ по измѣнението на Конституцията отъ V В. Н. Събрание, слѣдъ което състави настоящия първи български Алманахъ на българската Конституция; 4) Василъ Пасковъ, ред. на в. „Прѣпорецъ“, органъ на Демократическата партия“;

5) Кр. Станчевъ, ред. стопанинъ на ежедневния незав. в. „Камбана“; 6) Тод. Влайковъ, ред. на в. „Радикалъ“; 7) Тодоръ Астаржиевъ, отъ в. „Рѣчь“. Стр. CXCII—948—949.

Отъ дѣсно първи по редъ: Тричковъ, в. „День“; Лука Груевъ, в. „Балк. Трибуна“; Стойчевъ, в. „Напрѣдъ“; Статевъ и Д. Костантиновъ, в. „Нар. Гласъ“; Стойчевъ, в. „Бал. Трибуна“; Делинешевъ, в. „Воля“; Таневъ, в. „Дневникъ“ и „Утро“; Говедаровъ, в. „В. Поща“; Василевъ, в. „Камбана“. Стр. CXCIII. —

Началникъ на стенографическото бюро г-нъ Гълѫбовъ съ другитѣ стенографи. Стр. CXCIV.

Канцелария на Нар. Събрание. Началникъ на канцеларията, г-нъ Петъръ Странджовъ, подначалникъ, г-нъ Власаковъ, счетоводитель г. Ан. Ганчевъ, Трифоновъ и Давидовъ. Стр. CXCV.

СЪДЪРЖАНИЕ.

(При отпечатването на дебатитѣ отъ всички велики и обикновени народни събрания е запазено тогавашното правописание).

Произходъ на Българската Конституция.

Какъ и изработенъ проекта на Конституцията. 7

Що пише професоръ Маринъ Дриновъ по изработването на Бълг. Конституция. 9

Писмо на Императорския руски Комисарь князъ Дондуковъ-Корсаковъ до проф. Дриновъ съ въпроси за бѫдещето политическо устройство на княжество България. 27

Прѣводъ на това писмо. 30

Отговоръ отъ професоръ Мар. Дриновъ на горнето писмо. 33

Що пише Драганъ Цанковъ по изработването на Бълг. Конституция. 39

Що пише Марко Балабановъ по сѫщия въпросъ. 40

Св. Стефански прелиминаренъ договоръ (цѣлиятъ текстъ) съ картата на Сан.-Стефанска България. 45

Берлински договоръ (цѣлиятъ му текстъ). . 69

Подготвителни работи за Учрѣдителното Народно Събрание.

Избирателенъ законъ за Учрѣдителното Н. Събрание (Дневници XVII, XXVI и XXVII по тоя въпросъ). 107

Избирателенъ законъ за избиране народни прѣдставители за Търновското Учрѣдително Народно Събрание 123

Врѣменни правила за избирането на прѣдставителитѣ на първото Обикновено Народно Събрание (гласувани на едно четене въ послѣдното засѣдание на Учр. Нар. Събрание). 126

Правилникъ за вѫтрѣшния порядъкъ на Учрѣдителното Народно Събрание 137

Народнитѣ прѣдставители и нотабили. Списъкъ на Членоветѣ на Търновското Учрѣдително Народно Събрание за разглеждане на Органическия Уставъ 149

Откриване Учрѣдителното Народно Събрание въ В. Търново (на 10 февруарий 1879 г.)

Словото на Негово Сиятелство Императорския Российский Комисарь въ България Князя Дондукова-Корсакова. 163

Прѣводъ на това слово. 166

Рапортъ на Комисията върху основнитѣ начала на Конституцията за Бълг. Княжество. 170

Органически уставъ за държавното устройство на Княжество България. 188

Дебати по Конституцията (руския проектъ), станали въ Учрѣдителното Народно Събрание въ Търново, (въ текста на рѣчитѣ портретитѣ на ораторитѣ стр. 252 подъ портрета на Славейковъ вмѣсто Пенчо да се чете Петко). 247

Приложение. Разни рѣшения на Учрѣдителното Събрание 321

Конституция на Българското Княжество (цѣлиятъ текстъ) 325

Особена наредба за начина, по който ще стане избирането на първия князъ (руски и български текстъ) 358

Протоколъ за закриване Народното Събрание въ Търново, свикано да разгледа Органическия Уставъ (на руски езикъ) 362

Алманаха поднася своята почеть къмъ творцитѣ на Конституцията. 363

Първо Велико Народно Събрание въ В. Търново, открито на 17 априлъ 1879 год. Избиране князъ Александръ I.

Пояснения 369

Рѣчьта на кн. Дондуковъ-Корсаковъ за отварянето на I Велико Народно Събрание. . . . 370

Рѣчьта на кн. Дондуковъ-Корсаковъ за затварянето на I Велико Народно Събрание. 372

Подробности за прѣдставлението на Депутацията отъ Народното Събрание прѣдъ Българския князъ Александъръ I. 373

Адресъ поднесенъ отъ Първото Велико Народно Събрание до Българския князъ Александъръ Батембергъ. 375

Прокламация на князъ Александъръ I къмъ Българския народъ. 376

Второ Велико Народно Събрание (свикано въ Свищовъ на 13 юлий 1881 г.). Суспандиране на Търновската Конституция. Седмогодишнитѣ Княжески пълномощия.

Подготовителни работи. 379

Подготовление на прѣврата. 380

Писма изъ английската „Синя Книга“. . . . 392

Обявяване прѣврата, прокламация къмъ народа отъ княза (издадена на 7 априлий 1881 г.) . . 514

Турския законъ за Печата. 517

Законъ за измѣнение на Конституцията (въ извънредната сесия на III Обикновено Народно Събрание прѣзъ 1883 г.)

Пояснения. 538

Отваряне на Събранието 539

Декларация на Министерството. 541

Програма на Министерството. 542

Разисквания върху измѣненията. 546

Трето Велико Народно Събрание въ В. Търново. Избиране Князъ Фердинандъ Кобургски.

Откриване на Събранието съ Слово отъ Регентитѣ (I засѣдание отъ 19 октомврий 1886). . . 603
Избиране на Княза Валдемара Дански (VIII засѣдание отъ 29 октомврий 1886). 604
Отказване на княза Валдемара. — Оставка на Регентитѣ. — Депутация прѣдъ европейскитѣ дворове (X засѣдание отъ 1 ноемврий 1886) . . . 606
Доклада на тричленната депутация 609
Избиране на княза Фердинанда и депутация до него (XIII засѣдание отъ 25 юни 1887) . . . 627
Съобщение отъ княза Фердинанда, че приема Българския прѣстолъ (XIV засѣдание отъ 27 юни 1887). 630
Полагане клетва отъ княза (XV и XVI засѣд. отъ 1 и 2 августъ 1887). 650
Прокламация към Българския народъ отъ кн. Фердинандъ I (2 августъ 1887) 655
Закриване на Народното Събрание (XVII засѣд. отъ 3 августъ 1887) 658
Поимененъ списъкъ на г-да народнитѣ прѣдставители отъ III Велико Народно Събрание въ В. Търново 661

Четвърто Велико Народно Събрание (свикано въ Търново на 3 май 1893 год.). За оставяне прѣстолонаслѣдника въ католичество.

Тронно слово. 669
Законъ за измѣнение на чл. чл. 6, 38, 58, 59, 86, 114, 125, 126, 139, 141, 144 и 161 отъ Конституцията. 670
Дебати по измѣненията. 673
Тържественото закриване на IV Велико Народно Събрание въ В. Търново. 712

Списъкъ на Народнитѣ прѣдставители, подписали първообразътъ на Конституцията. гр. Търново, 15-й май 1893. 715

Пето Велико Народно Събрание, свикано на 9 юний 1911 год. въ В. Търново. Прѣдложение и мотиви на демократическото правителство за измѣнение на конституцията, съ портрета на шефа имъ Ал. Малиновъ. 725

Конституция на Българското царство. . . . 734

Платформи на политическитѣ партии съ портретитѣ на шефоветѣ имъ:

Социалиститѣ, съ портрета на водителя имъ Янко Сакѫзовъ, депутатъ отъ V В. Н. Събрание 751

Земледѣлческата група, съ снимка на депутатитѣ имъ отъ V В. Н. Събрание. 753

Либералитѣ, съ шефа имъ Д-ръ В. Радославовъ съ кратка биография 756

Младо-либералитѣ, съ шефа имъ Д. Тончевъ, прѣдседатель на III В. Н. Събрание. . . 759

Радикалъ-демократитѣ, за прѣдставитель отъ водителитѣ имъ Найчо Цановъ, депутатъ отъ V В. Н. Събрание. 764

Народно-либералната партия, портрета на шефа имъ Д-ръ Н. Генадиевъ. Нѣма никаква платформа, нито сѫ и вземали участие въ борбата по изборитѣ.

Демократическата партия за платформа е прѣдложението имъ за измѣнението на конституцията.

Прогресивно-либералната и Народна партии за тѣхна платформа се изказватъ министритѣ въ V В. Н. Събрание.

Откриване на V Велико Народно Събрание.

Тронно слово. 769

Прѣдложение за измѣнение на конституцията. 770

Тълкование същестовото на измѣнението.

Характеръ на тълкованието. 773

Великото народно събрание отъ кого да се отвори. 774

Великото Нар. Събрание може ли да се самопрѣвърне въ учрѣдително?

Мнѣние на либералитѣ, рѣшение на правителството. 777

Конституционно или парламентарно е нашето управление, отъ М-ръ Т. Тодоровъ. . . . 778

Чл. 6. Новата титла на Държавния Глава.

Докладчикъ Ат. Д. Буровъ. 785

М-ръ Ив. Ев. Гешовъ. 786

М-ръ Ал. Людскановъ. 787

Чл. 17. Тайнитѣ съюзни договори.

Докладчикъ А. Д. Буровъ. 790

Мнѣние на либералитѣ—Д-ръ В. Радославовъ 792

Становище на Демократическата партия—Р. Маджаровъ. 795

Гледище на Народно-либералната партия—Д-ръ И. Момчиловъ 799

Прѣдложение на крайната лѣвица. 803

Рѣшение на Коалиционното Правителство—М-ръ прѣдседателя Ив. Ев. Гешовъ. 804

М-ръ Алек. Людскановъ 807

М-ръ Тодоръ Тодоровъ. 814

Чл. 19. Царския намѣстникъ.

Замѣстникъ-докладчика Ив. Толевъ 815

Проектъ на крайната лѣвица 817

Чл. 24. Прѣстолонаслѣдието 817

Чл. 35. Цивилната листа.

Докладчикъ А. Д. Буровъ 818

Чл. 38. Вѣрата на династията.

Докладчикъ А. Д. Буровъ. 820

Чл. 55. Поданството.

Докладчикъ А. Д. Буровъ. 820

Чл. 72 Подсѫдность на прѣстѫпленията отъ военнитѣ.

Докладчикъ Д-ръ Хр. Мутафовъ. 821

Съображение на демократитѣ (Р. Маджаровъ). Мотиви и рѣшения на правителството (Хр. Тодоровъ, Д-ръ Бор. Вазовъ, Военния М-ръ Ген. Никифоровъ, М-ръ Петръ Абрашевъ, М-ръ Т. Тодоровъ). 822

Чл. 73. Военното положение.

Докладчикъ Д-ръ Хр. Мутафовъ.

Говорятъ: Р. Маджаровъ, П. Пешевъ, П. Папанчевъ, Д-ръ И. Момчиловъ, М-ръ П. Абрашевъ. 836

Чл. 76. Отмѣнението му.

Докладчикъ Д-ръ Хр. Мутафовъ. 865

Чл. 86. Намаление мандата на камарата.

Говори Хр. Цаневъ. 866

Чл. 121. Разглеждане отъ Нар. Събрание проекта на бюджета.

Докладчикъ Д-ръ Хр. Мутафовъ. 867

Чл. 127. Продължаване сесията на камарата.

Докладчикъ Д-ръ Хр. Мутафовъ. 870

М-ръ Ив. Ев. Гешовъ, М Торлаковъ, М-ръ Т. Тодоровъ. 871

Чл. 161. Увеличение числото на министерствата.

Докладчикъ Д-ръ Хр. Мутафовъ.

Д-ръ Хр. Стойчевъ, Д-ръ И. Момчиловъ, М-ръ А. Людскановъ, В. Димчевъ. 875

Тържествено закриване на V В. Н. Събрание. 902